

మాండలిక వృత్తిపదకోశం

Māṇḍalika Vṛittipada Kōśam

A CCMS 31345

మాండలిక

వృత్తిపదకోశం

ALCIV-31345

చతుర్థ సంపుటం

వాస్తుపదజాలం

సంకలనకర్త, సంపాదకుడు

బూదరాజు రాధాకృష్ణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

హైదరాబాదు

1968

First edition 1968

Copies 500

All Rights Reserved

Price Rs. 50 -

1100/00031

Published by

The Andhra Pradesh Sahitya Akademi

Kala Bhavan, Salfabad, Hyderabad-4

మా మాట

భౌతిక ఖాషలలో తొలిసారిగా, ఆధునిక భాషాశాస్త్ర పద్ధతులలో, మాండలిక వృత్తి పదకోశాల నిర్మాణానికి పూనుకొన్న ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, ఈనాడు వాస్తు పదకోశం విడుదల చెయ్యటానికి ఆసందిస్తున్నది. మొదటి పర్యాయం, 1962లో 'వ్యవసాయ వృత్తిపదకోశం' విడుదల అయింది. వెనువెంటనే, చేనేత వృత్తిపదకోశం, మత్స్య పరిశ్రమకూ పడవల నిర్మాణానికి సంబంధించిన పదకోశం, వాస్తుపదకోశం, కుమ్మరం, కమ్మరం, రంసాలిపని, వడ్రంగం మొ.స వృత్తులకు సంబంధించిన పదకోశం ప్రచురించటానికి నిర్ణయం జరిగింది. ఆయా పదకోశాల నిర్మాణ బాధ్యతను సమర్థులయిన సంపాదకులకు అప్పగించటం జరిగింది. తరవాత, పదకోశ నిర్మాణపద్ధతులను సమన్వయపరచటానికి, డాక్టర్ భద్రరాజు కృష్ణమూర్తిగారి అధ్యక్షతన, ఆయా పదకోశాల సంపాదకులతో ఒక ఉపసంఘం ఏర్పాటుయింది. వారి కృషిఫలితంగా రూపొందిన కడపటి నాలుగు పదకోశాలలో, ఈనాడు విడుదల అవుతున్న 'వాస్తుపదకోశం', ప్రస్తుతం అచ్చులో ఉన్న 'చేనేత వృత్తిపదకోశం' కాక, మిగిలిన రెండూ అచ్చుకు సిద్ధమవుతున్నాయి. కొద్ది నెలలలో అవి కూడా పూర్తికాగలవని ఆశిస్తున్నాము.

ఈ పదకోశం నిర్మాణాన్ని దీక్షతో నిర్వహించిన సంపాదకులు, డాక్టర్ బూదరాజు రాధాకృష్ణగారికి అకాడమీ పజ్జిన కృతజ్ఞతలు చెప్పుకొంటున్నాము. వారితో సహకరించి పని చేసిన చార్యకర్తలకు, ముద్రణ కార్యక్రమాన్ని పర్యవేక్షించిన శ్రీ పోరంకి దక్షిణామూర్తిగారికి, ముద్రాపకులు టి ఎన్ ఆర్ ప్రెస్ వారికి కూడా కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొంటున్నాము.

మా మాట

భౌతిక ఖాషలలో తొలిసారిగా, ఆధునిక భాషాశాస్త్ర పద్ధతులలో, మాండలిక వృత్తి పదకోశాల నిర్మాణానికి పూనుకొన్న ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, ఈనాడు వాస్తు పదకోశం విడుదల చెయ్యటానికి ఆసందిస్తున్నది. మొదటి పర్యాయం, 1962లో 'వ్యవసాయ వృత్తిపదకోశం' విడుదల అయింది. వెనువెంటనే, చేనేత వృత్తిపదకోశం, మత్స్య పరిశ్రమకూ పడవల నిర్మాణానికి సంబంధించిన పదకోశం, వాస్తుపదకోశం, కుమ్మరం, కమ్మరం, రంసాలిపని, వడ్రంగం మొ.న వృత్తులకు సంబంధించిన పదకోశం ప్రచురించటానికి నిర్ణయం జరిగింది. ఆయా పదకోశాల నిర్మాణ బాధ్యతను సమర్థులయిన సంపాదకులకు అప్పగించటం జరిగింది. తరవాత, పదకోశ నిర్మాణపద్ధతులను సమన్వయపరచటానికి, డాక్టర్ భద్రరాజు కృష్ణమూర్తిగారి అధ్యక్షతన, ఆయా పదకోశాల సంపాదకులతో ఒక ఉపసంఘం ఏర్పాటుయింది. వారి కృషిఫలితంగా రూపొందిన కడపటి నాలుగు పదకోశాలలో, ఈనాడు విడుదల అవుతున్న 'వాస్తుపదకోశం', ప్రస్తుతం అచ్చులో ఉన్న 'చేనేత వృత్తిపదకోశం' కాక, మిగిలిన రెండూ అచ్చుకు సిద్ధమవుతున్నాయి. కొద్ది నెలలలో అవి కూడా పూర్తికాగలవని ఆశిస్తున్నాము.

ఈ పదకోశం నిర్మాణాన్ని దీక్షతో నిర్వహించిన సంపాదకులు, డాక్టర్ బూదరాజు రాధాకృష్ణగారికి అకాడమీ పజ్జెన కృతజ్ఞతలు చెప్పకొంటున్నాము. వారితో సహకరించి పని చేసిన చార్యకర్తలకు, ముద్రణ కార్యక్రమాన్ని పర్యవేక్షించిన శ్రీ పోరంకి దక్షిణామూర్తిగారికి, ముద్రాపకులు టి ఎన్ ఆర్ ప్రెస్ వారికి కూడా కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొంటున్నాము.

FOREWORD

This volume is the fourth in the series of Telugu Dialect Dictionaries of Occupational Vocabularies, the preparation of which was sponsored by the Andhra Pradesh Sahitya Akademi in 1957, and the 2nd to be published in the series¹. Vol. II (handloom industry) and Volume III (fisheries and boat-construction) are in the final stages of preparation and will be published shortly. The publication of Volume V (carpentry and blacksmithy) will follow next. When all the volumes under preparation are published, most of the native Telugu vocabulary, now threatened with gradual extinction, will have been registered and 'archived'.

With the simultaneous undertaking of several volumes, a Committee of Editors was constituted to evolve common principles of data-processing and editing, in order to bring about the maximum degree of uniformity in format and presentation. The Committee decided to make a few revisions on the format adopted in Volume I, viz.

- (1) All entries should be alphebetically listed in the dictionary, whatever be their topical classification at the time of fieldwork.
- (2) All diagrams and illustrations should be collected and printed as an Appendix at the end of the dictionary and numbered serially. Such numbers are to be used for cross-reference in the body of the dictionary under appropriate entries.
- (3) A sectional word-index based on the original analysis may be given at the end of the work.

We have experienced certain difficulties in implementing these changes, but, on the whole, the advantages outweighed the disadvantages.

Dr. B. Radhakrishna has taken great pains and put in a lot of time in preparing this work creditably. Dictionary-making is an arduous task, and it is more so in the case of a specialized one like a Dialect Dictionary. The most difficult phase of the work is editing, in which, words collected from 150 or so field-reports had to be collated, synonyms grouped, homonyms seperated, and meanings determined and written in easy language, with cross-references to drawings, etc. In all these stages Dr. B. Radhakrishna has displayed great rigour, precision, and scholarship. For 1200 words dealing with names of plants and stones, he has given international technical terms with detailed meanings. The general procedure in formulating entries is after the model set up by *Telugu Dialect Dictionary*, Volume I.

Architecture is one of the aspects of social life in which innovations through acculturation are more quickly and readily accepted and assimilated than in other areas, like agriculture. Secondly, in this profession, communication flows in both directions –

1. *A Telugu Dialect Dictionary of Occupational Vocabularies* (మాండలిక వృత్తిపదకోశం), Vol. I : Agriculture (వ్యవసాయపదాలు); A. P. Sahitya Akademi (Hyderabad, 1962).

high to low and low to high (engineers - supervisors - maistris - coolies, and vice versa) along the social scale. Even here, this occupation is different from agriculture. These two circumstances explain why there is more borrowed vocabulary in this dictionary than in Volume I (Agriculture Vocabulary). The volume still displays the inventiveness of a monolingual Telugu speaker in construction work, in coining new words and expressions for new concepts, e.g. *cēpaṭṭugōḍa*, *piṭṭagōḍa* 'parapet wall', etc.

In Volume I we discovered four main dialect areas in Andhra Pradesh : (1) Srikakulam and Visakhapatnam; (2) Telangana Districts excluding Mahabubnagar and part of Khammameth; (3) Rayalaseema Districts, Mahabubnagar, Nellore, Southern part of Guntur; and (4) the remaining Coastal Districts including Guntur, Krishna, East and West Godavaries.

This classification is supported by those word-maps of Dr. Radhakrishna (pp. 57-81), which depict the geographical distribution of native Telugu words. In Map 14 *ciluku* 'bolt' distinguishes Rayalaseema (Area 3) from the rest, and *golusu* distinguishes Area 1 (Visakhapatnam and Srikakulam). Map 15 also supports this classification. But, when it concerns loanwords like *ārci* and *kamānu* (Map 7), the above dialect division is not likely to be revealed, since these are recent loans whose contours of spread follow modern lines of communication, which naturally overlay the old ones. Thus *ārci* (< Eng. *arch*) is found throughout the Coastal Districts and *kamānu* includes Telangana and Rayalaseema. This, at least, shows that, owing to direct traffic lines connecting all Coastal Districts, there is more mobility and communication among the people of these districts. Apparently, until recently there was a higher density of communication between Rayalaseema and Telangana districts than between Rayalaseema and Coastal districts. The use of *ārci* of Coastal Districts extends into the adjacent Khammameth.

The maps collected by Dr. B. Radhakrishna also supply valuable evidence on 'retention' and 'innovation', the two important historical phenomena of interest in the study of word-histories.

If the spread of a new word or phrase (borrowed or coined) geographically presses on the use of an old one, we notice geographical continuity of the new expression and discontinuity of the old one. This principle is amply illustrated by the spread of the borrowed forms *cīḍi*, *sigiḍi* 'step' (H. < *sīḍi*) at the expense of *metṭu* in Telangana extending into the neighbouring Krishna and Godavari Districts. A similar pattern is shown by the conflicting histories of *wasārā* (innovation) and *panca* (original) illustrated by Map 4. Traces of use of *panca* are found throughout the State in a discontinuous fashion. Similar rivalry, more deeply embedded in history, is found between *karuku* / *karuwu*, on the one hand, and *munum*, on the other (Map 8); Map 9 also shows a gradual replacement of *cuncu* by *cūru* 'sloping roof', both of which look like native. In Map 12 *asalu* 'kneaded mud' is still used in the heart of Telangana and we notice small islands of its use in distant Adilabad and Cuddapah Districts.

A different geographical pattern is found in the case of expressions for concepts 'for which there are no basic forms in native Telugu. The conflict here is between a borrowed foreign word and a descriptive word, sometimes coined by speakers of a

restricted locality. This leads to a confrontation between two social backgrounds of the speakers -- sophistication and simplicity. Notice Map 11 in which *tārasa*, apparently, derived from Portugese (and Spanish) *terrasse* (Eng. *terrace* 'flat roof of a house of Spanish or Oriental architecture') 'small brick used in terrace construction' is the most widely used word with phonetic variants *tārasu*, *tārsi*, and *tārci*; descriptive terms like *lādu-rāyi*, *cadarapu-rāyi*, *gill iṭika* are local innovations representing native inventiveness, but they are in the danger of being pressed out of use by the borrowed word with progressive sophistication among the construction labour. It is interesting to note that such descriptive words are used in districts close to Tamilnad, from where motivation for such coining seems to proceed.

Map 13 shows the retention of *mēguḍu* 'plastering' only in the northern tip of Adilabad ², whereas *gilābā* (*gilāwa*, *gilāpi*) is the most commonly used borrowed word throughout the State, whose spread naturally cuts across the old dialect boundaries. Even here, descriptive words formed out of native components - *nunnapūta*, *niṇḍugāra*, etc. have vogue in limited areas.

Dialect dictionaries are a valuable contribution to our language in more than one respect and Andhra Pradesh Sahitya Akademi needs to be congratulated on sponsoring their publication. I congratulate Dr. B. Radhakrishna on his valuable contribution to Telugu lexicography.

The utility of a dictionary lies, to a large extent, in its flawless printing. For circumstances beyond our control, this aspect of the dictionary has suffered most, and we crave the indulgence of our readers for this shortcoming. It has therefore become necessary to append a long list of 'errata' at the end. We hope to improve upon this situation in future volumes in the series.

—Bh. Krishnamurti

(Chairman, Committee of Editors
The Telugu Dialect Dictionaries,
Andhra Pradesh Sahitya Akademi).

Hyderabad-7
February 1, 1968

2. The retention of *nēru* 'seedlings' characterizes this area as archaic (see *Telugu Dialect Dictionary* (op.cit), *Introduction*, (Pp. 91, 110)

restricted locality. This leads to a confrontation between two social backgrounds of the speakers - sophistication and simplicity. Notice Map 11 in which *tārasa*, apparently, derived from Portugese (and Spanish) *terrasse* (Eng. *terrace* 'flat roof of a house of Spanish or Oriental architecture') 'small brick used in terrace construction' is the most widely used word with phonetic variants *tārasu*, *tārsi*, and *tārci*; descriptive terms like *lādu-rāyi*, *cadarapu-rāyi*, *gill-iṭika* are local innovations representing native inventiveness, but they are in the danger of being pressed out of use by the borrowed word with progressive sophistication among the construction labour. It is interesting to note that such descriptive words are used in districts close to Tamilnad, from where motivation for such coining seems to proceed.

Map 13 shows the retention of *mēguḍu* 'plastering' only in the northern tip of Adilabad ², whereas *gilābā* (*gilāwa*, *gilāpi*) is the most commonly used borrowed word throughout the State, whose spread naturally cuts across the old dialect boundaries. Even here, descriptive words formed out of native components - *nunnapūta*, *niṇḍugāra*, etc. have vogue in limited areas.

Dialect dictionaries are a valuable contribution to our language in more than one respect and Andhra Pradesh Sahitya Akademi needs to be congratulated on sponsoring their publication. I congratulate Dr. B. Radhakrishna on his valuable contribution to Telugu lexicography.

The utility of a dictionary lies, to a large extent, in its flawless printing. For circumstances beyond our control, this aspect of the dictionary has suffered most, and we crave the indulgence of our readers for this shortcoming. It has therefore become necessary to append a long list of 'errata' at the end. We hope to improve upon this situation in future volumes in the series.

—Bh. Krishnamurti

(Chairman, Committee of Editors
The Telugu Dialect Dictionaries,
Andhra Pradesh Sahitya Akademi).

Hyderabad-7
February 1, 1968

2. The retention of *nēru* 'seedlings' characterizes this area as archaic (see *Telugu Dialect Dictionary* (op.cit), *Introduction*, (Pp. 91, 110)

విశిషయ సూచిక

మూ మాట

Foreword

లేఖాచిత్రాల పట్టిక

Preface

తొలిపలుకు

గ్రంథపరిచయం

ఉపయుక్తగ్రంథాలు : Bibliography

ప్రధానసంక్షేపాలు : Abbreviations

పరిశోధకుల పర్యటన వివరాలు

మాండలిక పడిపటాలు (Dialect maps)

Introduction

వాస్తుపదకోశం

అకారాది పదజాలం

అకారాదిప్రథమ నివరణ

లేఖాచిత్రాలు

అనుబంధం 1

ప్రాచీనతరణిక పదసూచిక (Index of Sectional vocabulary)

అనుబంధం 2

చెట్లపేర్లు : పృథ్వీకామ్ర పరిభాష (Index of Flora)

అనుబంధం 3

రాళ్లపేర్లు : భూగర్భకామ్ర పరిభాష

(Index of Rock-types : Geological Terms)

రేఖాచిత్రాల పట్టిక

క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట	క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట
1.	చుట్టుగుడిసె	415	30.	నేలమాలిగ	420
2.	(ఉప్పర) బుడిమి	415	31.	దోము	420
3.	కమ్మలిలు	415	32.	చేపిటిర (పెద్దది)	421
4.	చుట్టిలు	415	33.	తారన	421
5.	గుడిసె	415	34.	ఇటిక (చిన్నది)	421
6.	పూరిలు	415	35.	పాలాపత్రి	421
7.	వాసిలు	416	36.	దోనెపెంకు	421
8.	కొమరిలు	416	37.	కప్పుపెంకు	421
9.	చౌకపిలు	416	38.	తొకపెంకు	421
10.	(కాకె) గుడిసె	416	39.	మూతిపెంక	421
11.	గోలిలు	416	40.	రలశం	421
12.	నేలపాక	417	41.	మూలగూన	421
13.	చుట్టుపాక	417	42.	కప్పుపెంకు (గూన)	421
14.	దోనిపాక	417	43.	మూగరాయి	422
15.	వారపాక	417	44.	మలుపురాయి	422
16.	పెంకుటిలు	417	45.	చదరపురాయి	422
17.	ఒకనంకిలు	417	46.	అడుగురాయి	422
18.	చాటాకులారి	418	47.	అఖండంరాయి	422
19.	చాటాకులారి-1	418	48.	కొలా	422
20.	నందులిలు	418	49.	నాల్గూర్పురుతు (చౌకమురాయి)	422
21.	కులుమాడిలు	418	50.	తురాయి స్తంభం-1	422
22.	మేదె	418	51.	తురాయి స్తంభం-2	422
23.	మేదె	418	52.	దోరియారేకు-1	422
24.	మేదె	418	53.	దోరియారేకు-2	422
25.	మేదె	418	54.	(పిసి) గానుగ	423
26.	మేదె	418	55.	బండను పేర్చుటం	423
27.	మేదె	418	56.	బండను పేర్చుటం-1	423
28.	మేదె	418	57.	బండను పేర్చుటం-2	423
29.	మేదె	418	58.	కాకాకు	424

క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట	క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట
69.	పొదుగు సూల	424	92.	చెక్క-తాపి-1	429
60.	చొగ్గుబట్టి	424	93.	జేబందు (చెక్క)	429
61.	పొట్టుబట్టి	425	94.	గజంబద్ద	429
62.	పెంకుబట్టి-1	425	95.	మట్టప్పలక	429
63.	పెంకుబట్టి-2	425	96.	చెక్క-తాపి-2	429
64.	రొనుబట్టి	425	97.	చెక్క-తాపి-3	429
65.	జాతిబట్టి	425	98.	గూటం	429
66.	సున్నబట్టి-1	426	99.	మూలచెక్క	429
67.	సున్నబట్టి-2 (ఒంటికానాబట్టి)	426	100.	వడంబం-రకాలు	429
68.	సున్నబట్టి-3	426	101.	టికీటి	430
69.	సున్నబట్టి-4	426	102.	వడంబం	430
70.	అముసాల	426	103.	పాదరసమట్టం	430
71.	కుంపటామ	426	104.	తూకంబల్ల	430
72.	వంకాబట్టి	427	105.	మూలమట్టం	430
73.	సారె	427	106.	గట్టుసమ్మెట	430
74.	ఈసులబండి	427	107.	దాస్తీరి-1	430
75.	ఒడెరబండి	427	108.	దాస్తీరి-2	430
76.	గోవ	427	109.	దాస్తీరి-3	430
77.	మూస	427	110.	పిచ్చర్-1	430
78.	ఇటిక్కట్టు	428	111.	మొల-1	430
79.	అచ్చు	428	112.	మొల-2	430
80.	ఇటికచ్చు	428	113.	కాసులి	430
81.	అచ్చుకర్ర, సాధనాలు	428	114.	ఆకురాతిమొల	430
82.	వరువచ్చు, సాధనాలు	428	115.	పిచ్చర్-2	430
83.	మోటతాపి	428	116.	సేనం	430
84.	విళ్లతాపి	428	117.	అప్ప	430
85.	ఎదురాకుతాపి	428	118.	ఉలి	430
86.	కరిణి	428	119.	కైవారం-1	431
87.	దొడ్డుకర్తి	428	120.	కైవారం-2	431
88.	దూలును (టాపి)	428	121.	చూతుకుట్టుబద్ద (ఇనపది)	431
89.	గంటెకర్తి	429	122.	చూరుకుట్టుబద్ద (వెదురుది)	431
90.	ఎడతాపి	429	123.	చువ్వలువంచటం	431
91.	ఇనపతాపి	429	124.	చేపు	431

క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట	క్రమసంఖ్య	చిత్రం
125.	రూపాయి	431	158.	పునాదికట్టుబడి
126.	సీలగొడ్డలి	431	159.	ఇటిగోడ—నిర్మాణం
127.	పూటపత్తి	431	160.	రాతిగోడకట్టుబడి
128.	కొడిమిపార	431	161.	కట్టుబడిరాళ్లు
129.	చెలకపార-1	431	162.	సిమెంటురాతిగోడ
130.	చెలకపార-2	432	163.	మట్టిగోడకట్టుబడి
131.	చెలకపార-3	432	164.	కాళిరాయికట్టుబడి
132.	చెలకపార-4	432	165.	కట్టురాయి కట్టుబడి
133.	చెలకపార-5	432	166.	మట్టిగోడ-1
134.	దేకిసపార	432	167.	మట్టిగోడ-2
135.	చెవాల	432	168.	నిర్మాణవిశేషాలు
136.	గడ్డపార	432	169.	బండపరుపు-1
137.	పికాసి(పార)	432	170.	బండపరుపు-2
138.	చేతిపార	432	171.	బండపరుపు—విశేషాలు
139.	ఇనపగంప	432	172.	ద్వారబంధం నిలవటం
140.	తట్టపుటికె	432	173.	ద్వారబంధం
141.	ఇనకజలైడ	432	174.	తలుపు
142.	చేతిజలైడ	432	175.	పొట్టింపుతలుపు
143.	దోరి	433	176.	గండెవాట్లతలుపు
144.	కట్టెదిమ్మిన	433	177.	కుసిరలుపు
145.	ఇనపదిమ్మిన	433	178.	జజ్జవతలుపు
146.	కర్రకత్తి	433	179.	కొట్టు
147.	నూటం	433	180.	కొట్టుతలుపు
148.	కాళిబిచ్చెన	433	181.	తోకపిడన-1
149.	మడతనిచ్చెన	433	182.	తోకపిడన-2
150.	గడంచి	433	183.	పిడన-1
151.	మూలచెక్క-1	433	184.	పిడన-2
152.	మూలచెక్క-2	433	185.	బిందు
153.	మూలచెక్క-3	433	186.	అరదండ-1
154.	అరదండ-1	433	187.	అరదండ-2
155.	అరదండ-2	434	188.	అరదండ-3
156.	గడిమాను-1	434	189.	గడిమాను-1
157.	గడిమాను-2	434	190.	గడిమాను-2

క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట	క్రమసంఖ్య	చిత్రం
191.	గడిమాను-3	439	224.	మస్తకం స్తంభం
192.	గొక్కెం-రకాలు	440	225.	జములుస్తంభం
193.	చిలుకు	440	226.	ఆర్చి నిర్మాణదశ-1
194.	కిటికీ-1	440	227.	ఆర్చి నిర్మాణదశ-2
195.	అద్దబెండుకిటికీ	440	228.	ఆర్చి నిర్మాణదశ-3
196.	గవచి-1	440	229.	ఆర్చి నిర్మాణదశ-4
197.	గవచి-2	440	230.	ఆర్చి నిర్మాణదశ-5
198.	గవచి-3	440	231.	పళ్లార్చి-1
199.	కిటికీ-2 (జన్నాల్)	441	232.	తమలపాకార్చి-1
200.	కిటికీ-3 (ఊచకిటికీ)	441	233.	తమలపాకార్చి-2
201.	కిటికీరెక్క	441	234.	ముక్కోణం ఆర్చి
202.	అకురెక్కకిటికీ (రెక్క)	441	235.	పళ్లార్చి-2
203.	కిస్తిరెక్క	441	236.	పళ్లార్చి-3
204.	డబల్ కిస్తి (రెక్క)-1	441	237.	రౌనార్చి
205.	పొట్టింపు తలుపు (రెక్క)	441	238.	మట్టమార్చి-1
206.	డబల్ కిస్తి (రెక్క)-2	441	239.	నెలవంకార్చి
207.	చిలకగడె (రకాలు)	442	240.	మట్టమార్చి-2
208.	గద్దగోరు	442	241.	సన్ షేడు-1
209.	చౌకంగూడు-1	442	242.	సన్ షేడు-2
210.	కమానుగూడు-1	442	243.	సన్ షేడు-3
211.	కానుగూడు	442	244.	సన్ షేడు-4
212.	కమానుగూడు-2	442	245.	అరుగులు
213.	కమానుగూడు-3	442	246.	మెటు (రకాలు 7)
214.	రవ్వకురిగూడు	442	247.	గోడ
215.	చౌకంగూడు-2	442	248.	కడగోడ (పైచట్రం)
216.	కార్పిసుగూడు (రకాలు 5)	442	249.	గుజ్జ-1
217.	తనద్ది (రకాలు 5)	442	250.	గుజ్జ-2
218.	అలమర-1	443	251.	గుజ్జ-3
219.	అలమర-2	443	252.	గుజ్జ-4
220.	గుంజ (రకాలు)	443	253.	గుజ్జ-5
221.	మొకరం (1-10 రకాలు)	443, 444	254.	తరిణిగుజ్జ
222.	నులతలస్తంభం	444	255.	కత్తెర
223.	రాతిగుంజలు (రకాలు 5)	444	256.	నిట్టాడింటిచట్రం

క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట	క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట
257.	తట్టింటిచిత్రం	418	295.	హంసపాదు దావి	154
258.	కచ్చు-1	419	296.	చేదుడుదావి	155
259.	లంకెబోడె	419	297.	దిగుడుదావి	155
260.	గెలవానం	419	298.	తులసికోటలు (రకాలు 1)	155, 158
261.	కచ్చు-2	419	299.	తులసిగచ్చె (రకాలు 2)	158
262.	చుట్టుమిద్ది-కప్పు	419	300.	తులసిబోటి (రకాలు 2)	158
263.	దొట్టుమిద్ది-కప్పు-1	419	301.	దారుగాడి	157
264.	దొట్టుమిద్ది-కప్పు-2	419	302.	చుట్టుగాడి	157
265.	పెంకుకప్పుటం	450	303.	రాతికుడితి	457
266.	తారసపని	450	304.	దిట్ట	457
267.	బండపరుపు	450	305.	కలంజం	457
268.	చెక్క-కప్పు	450	306.	నందగోడ	157
269.	బాలంగిరి (కప్పు)	450	307.	దిట్ట	157
270.	కురుమాడు	450	308.	బాటీ	457
271.	పాకరప్ప	450	309.	గోత్రం	157
272.	కోరాటం (కప్పు)	450	310.	గుమ్మి(మట్టిది)	457
273.	పడకరప్ప	450	311.	బొట	458
274.	చూరు	450	312.	గూన	458
275.	పంచ (చిత్రం)	451	313.	బొట్టు	458
276.	ముంజూరు-రకాలు	451	314.	గాడె-1	458
277.	చూరు-రకాలు	451	315.	గాడె-2	458
278.	చుట్టుమిద్దిగది	452	316.	గాడె-3	458
279.	పొగగూడు-1	452	317.	పందిరి	158
280.	పొగగూడు-2	452	318.	చేటపాక	158
281.	గొట్టాలు (తూములు) (రకాలు 1)	452	319.	బొట్టం	158
282.	బచ్చిలితూము	452	320.	వామిబొడ్డి	159
283.	ప్రహరీగోడ	453	321.	బొడ్డిగుమ్మలు	159
284.	చూరుగోడ-1	453	322.	రచ్చటరుగు	459
285.	చూరుగోడ-2	453	323.	వానంటువీధి	159
286.	చూరుగోడ-3	453	324.	ఆలయంపాదు	459
287.	(కొయ్య) గిలకలు	453	325.	వెనుగాడిబోటి	459
288.	(ఇనప) గిలక	453	326.	గాటబోటి	460
289.	కాగాడిబావి	454	327.	వీదిబోటి	460
290.	వరలబావి	454	328.	చెక్కడం (చీర్నం)పని-రకాలు	460
291.	ఆషపెలబావి	454	329.	అతుకులు	460
292.	గోలిబావి	454	330.	దియ్యగుదురు(రకాలు)	460
293.	చౌకంబాయి	454			
	గిలకబావి	454			

P R E F A C E

Here is another volume of Mandalika Vrittupada Kosam, a dialect dictionary in Telugu relating to house construction, architecture and related occupations, prepared with the financial aid of the Andhra Pradesh Sahitya Akademi, Hyderabad. I must express my grateful thanks to the authorities of the Akademi, especially to its Secretary Sri D. Ramanuja Rao garu, for having launched the project and permitted me to compile and edit the volume.

I am indebted to the Editorial Committee consisting of Prof. Bh. Krishnamurti, Chairman, Prof. G. Narayanaswami Reddi and Dr. T. Donappa, for having co-opted me as one of its members and helped me in various ways in the discharge of my duties. My thanks are also due to my employers, mainly to Sri J. Siva Rama Prasad, Secretary, Governing Body of the V.R.S. and Y.R.N College, Chirala, who permitted me to take up this work.

The field survey took more than an year and half, indexing nearly 8 months and editing about two years. Right from the beginning, I enjoyed the unstinted help and assistance rendered to me by my colleague Sri C. Subba Rao, for which favour, I am deeply indebted to him. Sri G. Ramakrishna Sarma of Alampur, co-opted as Adviser to the project, has been a source of inspiration to me. I must thank Sri A. Srinivasa Rao pantulu, Honorary Librarian, Sarasvata Niketanam, Vetapalem and Dr. B. Appala Naidu, Principal, Agricultural College, Bapatla, for the library facilities extended to me. Sri D.M. Satyanarayana, a former colleague of mine and presently an Assistant Geologist in the Geological Survey of India, deserves many thanks for the trouble he took in identifying stones and supplying technical details relating to them.

The project would not have been completed without the labours of Sri L. Srinivasa Rao and A. Hariprasada Rao, B. Madhusudana Rao, L. V. L. Narasimha Rao and P. Venkateswarlu, fieldworkers and indexers; Sri L.V. Hanumanta Rao, Artist; Sri U. Sivaramakrishna and Sri M. Satyanarayana Sarma, Copyists and Sri M. Yellamanda, Draughtsman in the Chirala Municipal Office, who drew the dialect maps. To these and several other friends who helped me in various ways, I owe my thanks.

I shall be failing in my duty if I do not make a special mention of my gratitude to my *guru* who graced the work with his Foreword, Prof. Bh. Krishnamurti, without whose help and guidance I would not have been able to edit the volume.

I shall also mention my grateful thanks to Sri P. Dakshinamurthy who took especial interest and care in seeing the manuscript through the press.

Lastly, my thanks are due to the printers, T N R Press, Hyderabad and the block-makers, Government Text Book Press, Hyderabad, for their neat work.

B. R. K.

తొలి పలుకు

తెలంగాణ సాహిత్య అకాడెమీ వారి ఆర్థిక సహాయంతో మాండలిక వృత్తి పదకోశ సంపుటాల్లో ఒకటిగా ఈ గ్రంథం ప్రచురింపబడది. గృహనిర్మాణానికి తత్సంబంధమైన ఇతర వృత్తులకూ సంబంధించిన పదజాలాన్ని 'వాసుకోశ' మనే పేరిట ఈ రూపంలో సంకలనం చేయడానికి సంపాదకుడుగా నన్ను నియమించిన అకాడెమీ అధికారులకు, ముఖ్యంగా కార్యదర్శులు శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారికి, నా వ్యతిరేకరాహిత్యం అభివృద్ధి నాలను తెలియపరచటం నా ప్రథమ కర్తవ్యం.

ప్రొ. భద్రరాజు వృష్ణమూర్తి గారు అధ్యక్షులుగా, ప్రొ. జి. నారాయణస్వామిచెడిగారు, డా. టి. మామిటి దొణప్పగారు సభ్యులుగా నియమింపబడిన సంపాదకవర్గంలో సభ్యుడుగా నన్ను చేర్చుకోని అనేక విధాలుగా నా బాధ్యతలను కష్టసుఖాలను పంచుకున్న ఈ సంఘంవారికి నా అభివందనలు. ఈ సంపాదక బాధ్యత వహించటానికి అనుమతించిన చీరాల వి. ఆర్. ఎస్. ఆండ్ వె. ఆర్. ఎన్. కళాశాలాధికారులకు, పాలకవర్గ కార్యదర్శులయిన శ్రీ జాగరమూడి శివరామప్రసాదుగారికి, నే నెంతో రుణపడి ఉన్నాను.

పదజాలాన్ని సేకరించటానికి రమారమి ఒకటిన్నర సంవత్సరాలు పట్టింది పదక్రమ పట్టికలను తయారుచేయించటం ఎనిమిది మాసాలు, సంకలనం అచ్చుప్రతిని రాయించటం రెండు సంవత్సరాలు, తీసుకొన్నాయి. శ్రీకారం చుట్టినప్పటినుంచి చిట్టచివరి వరకు నాకు తోడునీడగా ఉండి సమస్త సహాయాలు చేసిన నా సహాధ్యపకులు శ్రీ చింతగుంట సుబ్బారావు గారికి ఎన్ని ధన్యవాదాలు చెప్పినా తక్కువే. ఈ వాసుకోశం తయారీలో సలహాదారుగా ఉన్న అలంపురం వాస్తవ్యులు శ్రీ గడియారం రామకృష్ణశర్మగారు నాకెంతో ప్రోత్సాహమిచ్చారు. తమ తమ గ్రంథాలయాల్లో నాకు వసతులు కల్పించి తోడ్పడిన వేటపాలెం సారస్వత నికేతనం గౌరవ కార్యదర్శులు శ్రీ అడుసుమిలి శ్రీనివాసరావుపంతులుగారికి, బాపట్లలోని ప్రభుత్వ వ్యవసాయ కళాశాల ప్రధానోపాధ్యాయులైన డా. బి. అప్పలనాయుడుగారికి, నా కృతజ్ఞతలు. గృహనిర్మాణాదులో వాడుతున్న రకరకాల రాళ్ళను శాస్త్రీయంగా గుర్తించి వాటి సాంకేతిక వివరాలను తెలియజెప్పినవారు ప్రస్తుతం కేంద్ర ప్రభుత్వ భూగర్భశాఖలో అసిస్టెంట్ జియాలజిస్టుగా ఉన్న నా పూర్వ సహాధ్యపకులు శ్రీ డి. ఎమ్. సత్యనారాయణగారు. వారికి ఇతర మిత్రులకు నా నమస్సులు.

ఈ కోశనిర్మాణం పూర్తి కావటంలో ముఖ్యంగా తోడ్పడ్డవారు, పర్యటన పరిశోధకులు శ్రీయుతులు ఎల్. శ్రీనివాసరావు, ఎ. హరిప్రసాదరావు, బి. మధుసూధనరావు, ఎల్. వి. ఎల్. సరసింహారావు, పి. వెంకటేశ్వరు గారలు; చిత్రకారులు శ్రీ లాభి వెంకట హనుమంతరావుగారు; అచ్చుప్రతి రాసి ఇచ్చిన శ్రీయుతులు యు. శివరామకృష్ణ, ఎల్. సత్యనారాయణశర్మలు; మాండలిక పదపటాలను వేసి ఇచ్చిన శ్రీ ఎమ్. ఎలమందగారు, వీరితోబాటు ఇంకా అనేక మిత్రులు అనేక విధాలుగా సహాయపడ్డారు. వారందరికీ నా ధన్యవాదాలు.

ఈ కోశానికి మున్నుడి రాసిన మా గురువుగారు ప్రొ. భద్రరాజు వృష్ణమూర్తిగారి సహాయ సంపదలను అదరాభిమానాలను, ప్రత్యేకించి పేర్కొనవలసి ఉన్నది.

అచ్చుప్రతిని పూర్ణులను ప్రత్యేక శ్రద్ధాసక్తులతో సరిచూసి ముద్రణ భారాన్ని సక్రమంగా నెరవేర్చిన మిత్రులు శ్రీ పోతరాజు దక్షిణామూర్తి గారికి, కోశాన్ని చక్కగా ముద్రించిన హైదరాబాదులోని టి ఎన్ ఆర్ ప్రెస్ వారికి, ముచ్చటిగా బ్లాకులు చేసిన ప్రభుత్వ పాఠ్యపుస్తక ముద్రణాలయం వారికి, నా పందనలు.

బూదరాజు రాధాకృష్ణ

గ్రంథ పరిచయం

ఆంధ్ర సాహిత్య అకాడమీవారు ప్రచురిస్తున్న మూడవ వృత్తి పదకోశ సంపుటాల్లో ఇది ఒకటి. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో గృహనిర్మాణ శిల్పాలకు సంబంధించి వ్యవహారంలో ఉన్న పదాలు ఇందులో ప్రధానంగా ఉన్నాయి. రారిపని, పీచుపరిశ్రమ, ఇటీవల సున్నం పెంకుబట్టిల పరిశ్రమ మొదలైన వాటిలో నిత్యవ్యవహారంలో ఉన్న పదాలన్నీ కూడా ఇందులో పొందుపరిచేము.

1961 నాటి జనాభా లెక్కల ప్రకారం, ఆంధ్ర రాష్ట్రంలో వేయింట పదిమంది మగవాళ్ళూ ముగ్గురు ఆడవాళ్ళూ మాత్రమే గృహనిర్మాణవృత్తిలో ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. కానీ రారిపని వంటి అనుబంధ వృత్తిలో ఉన్న వారి సంఖ్య ఇందు చేర్చబడ లేదు. జనాభా లెక్కల వివరాలు ఈ విధంగా ఉన్నాయి:

	పురుషులు	స్త్రీలు	మొత్తం
పల్లెల్లో	1,01,815	28,314	1,30,129
పట్టణాల్లో	72,352	17,769	90,121
మొత్తం	1,74,167	46,083	2,20,250

పరిస్థితి ఈవిధంగా ఉండగా "గృహనిర్మాణ వృత్తిలో ఉన్న పనివాళ్ళ ఎక్కువమంది నగర ప్రాంతాల్లోనే ఉన్నట్లు కనబడుతున్న" దన్న జనాభా లెక్కలవారి మాట వాస్తవానికి దూరంగా ఉంది. తమకది వృత్తిగాని వినోదంగాని కాకపోయినా అవసరాలనుబట్టి గ్రామీణులు చాలామంది గుడిశలను, షెడ్యూలమ తామే నిర్మించుకుంటున్నారు. బావులుదించటం, గాఢాలుతీయటం మొదలైన పనులను తాపీవాడు కార ఇతరులే చేస్తున్నారు. గృహనిర్మాణానికి కావలసిన రాళ్ళు, కలప మొదలైన వాటిని అవి దొరికే చోటు నుంచి నిర్మాణ స్థలానికి వేర్వేరు వృత్తులవారు గాని వ్యాపారస్తులు గానీ చేరుస్తున్నారు. కట్టడపు పనిలోని విశేషాన్ని

బట్టి దూరప్రాంతాలనుంచి పనివాళ్ళను పిలిపించటం కద్దు. ఇటీవల పెంకు, సున్నం మొదలైన అవసర వస్తువులను ఇతర వృత్తుల్లో ఉన్నవాడు తయారుచేసి సరఫరా చేస్తున్నారు. నిజానికి వీరంతా గృహనిర్మాణానికి కాకపోయినా దానికి సంబంధించిన వృత్తుల్లో ఉన్నవారే. అందువల్ల నిర్మాణ వృత్తిలో తత్సంబంధి వృత్తుల్లో మొత్తం ఎంతమంది పని చేస్తున్నారో నిక్కచ్చిగా లెక్క చెప్పటం సాధ్యం కాదు.

దేవాలయ నిర్మాణం చేసే పనివాళ్ళ సంఖ్య చాలా తక్కువ. ఆలయ భాగాల పేర్లుగానీ శిల్పంలోని సున్నితపు చెక్కడాలుగాని నేర్చిన చదువురాని పనివాళ్ళు లేరనే చెప్పాలి. కాని 'వాస్తుశాస్త్ర' సిద్ధాంతాలను తమకు రోచినట్లు అన్వయిస్తూ 'సిద్ధాంతాలు'గా చెలామణి అవుతున్నవారు కనీసం గ్రామానికి ఒకరిద్దరయినా ఉన్నారు. ఈ కోశంలో ఈ తీరు పండితుల శాస్త్రీయ పదజాలానికి గాని శాస్త్రదృష్టికి గాని స్థానం లేదు. వాస్తుశాస్త్ర గ్రంథాలు అసంఖ్యాకంగా ఉండగా మరొకటి తయారు చెయ్యటం ప్రస్తుత సంకల్పమూ కాదు. రాష్ట్రంలోని భిన్నమండలాల్లో లేక ప్రాంతాల్లో శాస్త్రజ్ఞానం లేని పనివాళ్ళు తమ వృత్తికి సంబంధించిన సామాన్య పదాలను ఏయే విధాలుగా వ్యవహరిస్తున్నారో వారి ఆచార విశ్వాసారెట్టివో నేకరించటం మాత్రమే ఇప్పటి కర్తవ్యం.

పదసేకరణ కార్యక్రమం

వ్యవసాయ కోశ నిర్మాణంలో పాటించిన పదసేకరణ విధాలనే సాధారణంగా అవలంబిస్తూ గృహనిర్మాణాదులకు సంబంధించిన వృత్తి పదాలను రాష్ట్రం మొత్తంమీద 120-130 కేంద్రాలనుంచి నేకరించాలని, రెండు కేంద్రాల మధ్య 20-30 మైళ్ళకు మించిన దూరం ఉండరాదని నిర్ణయించేము. ఈ కోశ విషయంలో తటస్థపడిన ప్రత్యేక పరిస్థితులను బట్టి అవసరమైన మార్పులు చేసుకోడానికి స్వాతంత్ర్యం ఉంచుకున్నాము.

నిర్మాణకార్యక్రమాలు అందుకు కావలసిన వస్తువుల తయారీ కొన్ని పట్టణ ప్రాంతాల్లో చప్పు అన్ని కేంద్రాల్లోను లభ్యపడలేదు. ఈ కోశంలో చేర్చిన గ్ల సమస్త విషయాలూ లభ్యపడిన కేంద్రాలేవో ముందుగా తెలుసుకోవటం సాధ్య పడలేదు. అందువల్ల చివర వృత్తికొర వ్యక్తి నుంచి పది నేకరణ చేయాలని, నిశ్చిత కేంద్రాల చుట్టూ 500 మైళ్ళ పరిధిలోగానే నేకరణ జరగాలని సంపల్పించేము. పర్యటన పరిశోధకులకూ సంపాదకుడికి మధ్య వార్తాసౌకర్యాదులు కేంద్రాలమధ్య రాకపోకల వసతులు సరిచూసుకుని అన్నిటా వీలుగా ఉన్న కేంద్రాలనే ఎన్నిక చేశాము. నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్న శిలాభేదాలను ప్రతి కేంద్రం నుంచి పది జాలంరోపాటుగా సేకరించడానికి నిశ్చయించేము¹.

పదనేకరణలో అభించి చూపి ముందుగానే కోశానికి పనికివచ్చే పదజాలాన్ని తృప్తికరంగా సంపాదించినవారి నుంచి ముగ్గురు పర్యటనపరిశోధకులను నియమించటం జరిగింది. ద్వనికాశ్రంలోను, నేకరణవిధానాల్లోను ఒక

పక్షం రోజులు సామాన్యమైన పరిచయాన్ని పల్పించు ముదట ఆ పరిశోధకులను ప్రాథమిక పర్యటన (Preliminary Survey) కై తలకొన రెండు కేంద్రాలకు పంపేము. ఒక్కొక్క ఒక్కొక్క ప్రాంతంలోని (రాష్ట్రం నీను, తెలంగాణ, కోస్తా రాష్ట్రంలోని మూడు ప్రాంతాలు) రెండేసి కేంద్రాలను పర్యటించేట. వారికి ప్రక్కావకన కాన పర్యటన ప్రవాళి నొరదాన్ని ఇచ్చి పంపేము. పర్యటన పూర్తి కాగానే, వారు సేకరించిన పదజాలాన్ని పునర్నిర్మింపించి వారి అనుభవాలను పునస్కరించుకొని వారిచ్చిన సవేదికలు అచారంగా ప్రవాళికు పునారచించి ప్రచురించేరించేము. ఆ తరువాత అసలు పర్యటనకై మరి 120 కేంద్రాలను ఎన్నుక చేశాము. అందులో 50 కోస్తా ప్రాంతానవి: 11 తెలంగాణవి; మిగిలిన 52 రాయలసీమవి.

అయిదుగురు పర్యటన పరిశోధకులు 120 కేంద్రాలలో 528 రోజులు పర్యటించి పదనేకరణ చేశారు. వివరాలివి:

పరిశోధకుడి పేరు	పర్యటన కాలం (తేదీలతో)	పర్యటన చేసిన రోజులు	పర్యటించిన కేంద్రాల సంఖ్య
యల్. శ్రీనివాసరావు	5.4.64 - 7.4.64 25.4.64 - 1.7.64 7.8.64 - 6.11.64 20.11.64 - 8.1.65	218	54
ఎ. హరిప్రసాదరావు	5.4.64 - 31.5.64 27.7.64 - 10.10.64 8.11.64 - 2.1.65	189	42
బి. మధునూదనరావు	18.9.64 - 13.10.64 18.10.64 - 31.10.64 10.11.64 - 1.1.65	98	22
ఎల్.వి.ఎల్. నరసింహారావు	1.4.64 - 20.4.64	20	5
వి. వెంకటేశ్వర్లు	18.4.64 - 23.4.64	11	8

¹ ఆ రాళ్ళను ప్రస్తుతం భారత ప్రభుత్వ భూగర్భకాశంలో పనిచేస్తున్న షా పూర్వ సహాధ్యాయులు శ్రీ డి. ఎం. పత్యనారాయణగారిచే శాస్త్రీయంగా గుర్తింపజేశాము.

చిత్రకావ్యము శ్రీ లాధి హనుమంతరావుగారు
18.9.64 నుంచి 30.10.64 వరకు, తరువాత 7.11.64
నుంచి 26.12.64 వరకు, మొత్తం 96 రోజుల్లో 22
కేంద్రాలు పర్యటించి రేఖాపటాలను గీసిపెట్టారు.

పరిశోధకుల సేవేదికల ఆధారంగా ఏదైనా పట్టికలు
తయారు చేయడానికి ముగ్గురు వ్యక్తులు 206 దినాలు శ్రమించి
చేసారు. వివరాలు ఇవి:

వ్యక్తి పేరు	రోజులు	కాలం (తేదీలతో)
బి. మధుసూదనరావు	118	4.1.65-14.2.65 15.4.65-31.5.65 1.6.65-30.6.65
యల్. కృష్ణవాసరావు	67	1.7.64-5.8.64 1.1.65-31.1.65
ఎ. హరిప్రసాదరావు	21	1.6.64-26.6.64

పదసేకరణ ప్రణాళిక

12 పరిచ్ఛేదాలుగా విభజింపబడిన ఈ పదసేకరణ
ప్రణాళిక నే పర్యటన పరిశోధకులు అనుసరించారు:

§1.0 భూస్థితి : భేదాలు, రంగులో స్వభావంలో ఉన్న
భేదాలు

§2.0 నిర్మాణభేదాలు :

2.1 శాశ్వతం : ముఖ్యం, అనుబంధం

2.2 తాత్కాలికం

కప్పుడు వాడిన వస్తువులను, గోడలను, నిర్మాణ
పద్ధతులను, ఆకారభేదాలను, అంతస్తులను, ఉపయోగాన్ని
సాంఘికప్రయోజనాన్ని, సాధనాలను, నిర్మాణద్రవ్యాలను
బట్టి భిన్న నిర్మాణాలను, వాటి భాగాలను గల పేర్లు.

§3.0 నిర్మాణద్రవ్యాలు :

3.1 ఇటిక : రకాలు, గుణభేదాలు; బట్టిలలో,
కట్టుబడిలో, నిల్వ చేయటంలో పేర్లు తీర్పు; లోపాలు.

3.2 రాళ్లు : రకాలు; దొరికే చోట్లు; గుణంలో,
రంగులో, ఆకారంలో, ఉపయోగంలో గల భేదాలు;
లోపాలు.

3.3 సున్నం : జాతిభేదాలు; స్వభావంలో, వర్ణంలో,
ఉపయోగంలో భేదాలు.

3.4 కలప : వృక్షజాతులు; గుణంలో, రంగులో,
ఉపయోగంలో గల భేదాలు.

3.5 తృణాలు : కప్పుకు, కంచెకు పనికివచ్చే
రకాలు; ఉపయోగ భేదాలు.

3.6 నాళ, పీచు: దొరికే చోట్లు, తీరు; జాతిగుణభేదాలు.

3.7 పెంకు: రకాలు: దొరికే చోట్లు; జాతి గుణోపయోగ
భేదాలు.

§4.0 నిర్మాణద్రవ్యోత్పత్తి : సాధనాలు, విధానాలు:

4.1 ఇటిక : బట్టిలు; రకాలు, భాగాలు; తయారీ
పద్ధతులు; నిర్మాణదశలు; ఉపయుక్త సామగ్రి; తయారీలో,
వచ్చిన లోపాలు; పద్ధతుల్లోని లోపాలు

4.2 రాజు : సేకరణపద్ధతులు; నేరరణదశలు; గనులు, గుట్టలు, చేలు; తవ్వకం పద్ధతులు; చెక్కెడంలో మున్నెబరచెడింలో గల భిన్న పద్ధతులు, దశలు; లోపాలు.

4.3 మున్నం : బట్టిలలో రకాలు, భాగాలు; తయారీ పద్ధతులు, దశలు; ఉపయుక్త సామగ్రి; (మున్నపు గాసుగి, దాని భాగాలు)

4.4 అడుసు : రకాలు; పడుసుచేసే పద్ధతులు, దశలు

4.5 కలప : గృహంలోని భిన్నభాగాల్లో వాడే రకప రకాలు; కోత, చెక్కెడం, రంగుపూత, మెరుగు పనుల్లో గల తీర్పు, దశలు, సహజ కృత్రిమ లోపాలు.

4.6 పెంకు : సారె, బట్టి మొ, నిర్మాణవస్తు భేదాలు, వాటి భాగాలు; లోపాలు మొ.

4.7 నార, పీచు : రకాలు; సంబంధి వస్తువులు; తయారీ పద్ధతులు, దశలు; వేసే తీర్పు మొ., నిర్మిత వస్తువులు, భాగాలు.

4.8 తృణాలు : నిర్మిత వస్తువులు, భాగాలు మొ.

4.9 బండి, పశువులు : బండ్ల రకాలు, భాగాలు; పశుభేదాలు.

5.0 నిర్మాతలు ; సాధనాలు :

5.1 కులవృత్తులవారు : వృత్తి పనివారు, ఇతరులు; అధికార భేదాలు.

5.2 భిన్న వృత్తులవారు వాడే సాధనాలు, ఉపకరణాలు: వాటి భేదాలు, భాగాలు; ప్రధాన సాధనాలు. అనుబంధ సాధనాలు, వాటి భాగాలు: ఒకే సాధనానికి భిన్న స్థితుల్లో గల భిన్నోపయోగాలు.

5.3 నిర్మాణపద్ధతులు : దశలు : భాగాలు :

6.1 నేలమట్టం వరకు : గాలి తవ్వకం, పునాది; ఉపయుక్తవస్తువులు; తవ్వకం పద్ధతులు; పునాది భాగాలు; శంకుస్థాపన పద్ధతులు; శంకుభేదాలు; నేలమాళిగలు, భాగాలు.

6.2 కిక్కువరకు :

అ) గుచ్చు, రకాలు: రాళ్ళ అరచీంపు, పుట్టలు; మెరుగు పను: ఉపయుక్త సామగ్రి; రూపాలు మొ.

ఆ) దర్వాజాలు, రకాలు: రలుపులు, రకాలు: భాగాలు, వాటి ఉపయోగ భేదాలు; ఉపయుక్త సామగ్రి; అలంకరణ సామగ్రి.

ఇ) కిటికీలు: రకాలు, భాగాలు; ఉపయోగభేదాలు; అలంకరణ.

ఈ) గూట్లు, గివాజులు: ఆకారోపయోగాలనుబట్టి వాటి భేదాలు, భాగాలు.

ఉ) అలమరలు: రకాలు, భాగాలు

ఋ) గోడలు: నిర్మాణద్రవ్యాలను, నిర్మాణపద్ధతులు, ఉపయోగాలను బట్టి రకాలు; నిర్మాణపద్ధతులు; ఆకారభేదాలు: అలంకరణ పద్ధతులు, రకాలు, దశలు.

ఋ) స్తంభాలు: దారుశీలాప భేదాలు; నిర్మాణ పద్ధతులు దశలు; భాగాలు, ఆకారభేదాలు.

ౌ) అటరీలు: ఉపయుక్త వస్తువులు; భాగాలు.

కా) ఆరీలు: ఆకారభేదాలను, నిర్మాణద్రవ్యాలను బట్టి ఉన్న భేదాలు, రకాలు; భాగాలు; నిర్మాణపద్ధతులు, దశలు.

ఎ) మెట్లు : నిర్మాణద్రవ్యభేదాలు: ఆకారభేదాలు; భాగాలు; నిర్మాణపద్ధతులు, దశలు; ఉపయోగ భేదాలు.

ఏ) గారి కిటికీలు: పెడనలు: రకాలు, భాగాలు; నిర్మాణ పద్ధతులు, దశలు.

ఐ) గదులు, పంపలు: ఉపయోగ భేదాలు; భాగాలు; పరిమాణార్థం నామధేయాలు.

ఓ) బాల్కనీ: నిర్మాణ పద్ధతులు, దశలు; ఉపయుక్త సామగ్రి; భాగాలు.

ఓ) దూలాలు: ఆకార వస్తుభేదాలు; రకాలు, ఉపయోగాలు; వేసే పద్ధతులు, దశలు; ఉపయుక్త సామగ్రి.

ఔ) వాసాలు, వెన్ను: ఆకారవస్తుపయోగ భేదాలు; భాగాలు: కొమ్మలు, గుట్టలు, పెండ్లలు, వాటి రకాలు, భాగాలు, ఇంటి చట్రం, రకాలు, భాగాలు: బ్రహ్మలు, రకాలు, భాగాలు.

అం) చూర్లు: రకాలు, ఛాగాలు; ఉపయుక్త వస్తువులు; నిర్మాణ పద్ధతులు, దశలు.

6.3 కప్పపైన :

అ) పప్పు: తాత్కాలిక శాశ్వత నిర్మాణభేదాలు; దానితృణశిలావస్త్రాది భేదాలు; ఆకార ఉపయోగ భేదాలు; ఛాగాలు; నిర్మాణ పద్ధతులు, దశలు; ఉపయుక్త సామగ్రి.

ఆ) గవాక్షదులు: కప్పమీది తెరపులు, రకాలు, ఛాగాలు; పట్టగోడలు, కట్టలు, పట్టీలు, పొగగొట్టాలు, తూచులు, మొ., వాటిభేదాలు, ఛాగాలు.

ఇ) గోపురాదులు: రకాలు, ఛాగాలు; అంతస్తులు, ఛాగాలు

§7.0 పరిసరాలు :

7.1 గృహపరిసరాలు : చొట్ట, రకాలు, ఛాగాలు. ఉపయోగ భేదాలు; ప్రహరిగోడలు, కంచెలు మొ., వాటి రకాలు, ఛాగాలు.

7.2 బావులు : రకాలు, ఛాగాలు; పవ్వేపద్ధతులు, దశలు.

7.3 తులసికోటలు : రకాలు, ఛాగాలు

7.4 అనుబంధనిర్మాణాలు : శాశ్వత తాత్కాలిక భేదాలు; గాదెలు, గుమ్మిలు మొ. ఆకారవస్తూపయోగాదు అనుబట్టి వాటికిగల భేదాలు, ఛాగాలు; కోళ్ళగూళ్లు, వాములు మొ. ఇతర రకాలు, ఛాగాలు.

7.5 గ్రామపరిసరాలు : గ్రామభేదాలు, ఛాగాలు; హద్దులు.

§8.0 రోపాలు; సవరణలు; అలంకరణ, నిర్వహణ :

8.1 ప్లంట్లోప నిర్మాణరోపాలు; కాలధర్మకృత రోపాలు; శాస్త్రవ్యవహారరోపాలు; వాటి ప్రభావం.

8.2 రోపనివారణ పద్ధతులు, దశలు; ఉపయుక్తవస్తువులు; దైనిక సంరక్షణవిధాలు.

8.3 అలంకరణ సామగ్రి, వాటి తయారీపద్ధతులు, దశలు; ఒక్కొక్క గృహవిభాగంలో చేసే శాశ్వత తాత్కా

లిత ప్రత్యేకాలంకరణలు; వినోదాలంకరణ; ఉపయుక్త సామగ్రి.

§9 0 కొలతలు; పంపకాలు; పెంపకాలు:

9.1 పరిగణన భేదాలు, పద్ధతులు; సంఖ్యావివేచనం; దిశాది వివేకం; వస్తురూపగుణవాచకాలు; కొలబద్ధలు, పాత్రలు మొ., వాటి ఛాగాలు; భిన్నాకార వస్తువులను కొలిచే పద్ధతులు, వస్తువులు.

9.2 పంపకాలు : శాశ్వత తాత్కాలిక విభజన పద్ధతులు, దశలు; ఉపయుక్త సామగ్రి, ఛాగాలు.

9.3 పెంపకాలు : శాశ్వత తాత్కాలిక విస్తరణ పద్ధతులు, దశలు; ఉపయుక్త సామగ్రి, ఛాగాలు.

§10.0 ఆచారవ్యవహారాలు: విశ్వాసాలు:

మత సాంఘిక విశ్వాసాలు; పండుగలు; బలులు; ఉపయుక్త సామగ్రి, ఛాగాలు.

§11.0 క్రియాపదాలు

§12.0 పరిశిష్టం : ప్రాంతీయ పదజాలం (పై విభాగాల లోకి రానిది).

పై విభజన ప్రచాళికలో కొన్నిచోట్ల పునరుక్తి లేక పోలేదు. కాని పదనేతరణకు అది అటంకం కాకపోగా, నేతరణలో అన్ని విషయాలూ వచ్చాయో లేదో సరిచూచుకోవడానికి సహాయపడుతుందని ఆశిస్తున్నాము. బండి ఛాగాలూ, వృక్ష నామాలూ వ్యవసాయకోశంలోనూ ఇందులోనూ కనిపిస్తాయి. కుమ్మరం వడ్రంగాలకు సంబంధించి కొన్ని పదాలు ఈ కోశంలో ఉన్నాయి. అవి మరో సంపుటంలో పునరుక్తం కావచ్చు. ఏ ఒక వృత్తికయినా సంబంధించిన పదజాలాన్ని వీలయినంత పూర్తిగా నేకరించాలనే ప్రయోజనపేక్ష పునరుక్తి నివారణకన్నా ముఖ్యమనిపించింది. ఏకసమయంలో సంకలింపబడని భిన్నకోశాల్లో ఈ చోషం అనివార్యమనిపిస్తున్నది. ఒకనాటికి నమస్త వృత్తులకూ సంబంధించిన పదజాల మంతటినీ నేకరించిన తరువాత, ఈ రోపాన్ని సవరించుకొని ఒకేఒక మహాకోశాన్ని నిర్మించటం సాధ్యమవుతుందని ఆశిస్తున్నాము.

పై సేకరణ ప్రదాశికను అనుసరించి పర్యటన పరిశోధకులు సమయమిత కేంద్రాల్లో పదసేకరణ చేశారు. చాలాచోట్ల ప్రజలనుంచి వ్యవహారాలనుంచి వారికి సహాయసానుభూతులు సరిగా అభించలేదు. వానలు, గ్రామదేవతల జాతరలు మొదలైనవి వారి పనికి అడ్డువచ్చేయి. వార్తాప్రయాణ సౌకర్యాలు లేక పర్యటన కార్యక్రమం తలకిందులయింది. కొన్ని కేంద్రాల్లో మంచి వ్యవహారాలు దొరికి పదసేకరణ ఇరవీదికంటే ఎక్కువగా చేయగల అవకాశం అధించినప్పుడు పర్యటనకాలం చాలిందికాదు. ప్రధాన అనుబంధ వృత్తులకు అన్నిటికీ ఒక్కొక్క వ్యవహారం దొరకని చోట్ల కాలం వృధా అయింది. జీవనోపాధికై పనిచేసుకుంటున్న వ్యవహారాలు తమ పనులు మానుకొని ధనశలేపంథా మా పరిశోధకులకు మనస్ఫూర్తిగా వివరాలు చెప్పడానికి చాలాచోట్ల నిరాకరించేయి. ఇలాంటివే సవాలక్ష ఆదారాలూ ఇబ్బందులూ వచ్చేయి. వాటి నన్నిటినీ ఇక్కడి పేరుపు పెట్టించుకు ఇప్పట్లో ప్రయోజనమేమీ లేదు కాని ఈ లోపాలు లేకపోతే ఈ కోశం ఇంతకన్నా గొప్పదిగా ఉండేదిగదా అని విచకించు.

సంకలన పద్ధతి

పర్యటన పరిశోధకులు సేకరించిన పదాలకు రెండు రకాలుగా పదప్రమ పట్టికలు రాయించేము. మొదటి దశలో, నివేదికల్లో వచ్చిన ప్రతిపదాన్ని పరిశోధకు లిచ్చిన అర్థాలతో సహా విడివిడి కాగితాలమీద రాయించేము. అర్థ వివరణ చాలదనిపించిన చోట్ల చిత్రకావ్య రేఖాపట థాగాలకు సూచన లిచ్చేము. రెండో దశలో, పర్యాయపదాల నన్నిటినీ వాటివాటి రూపాంతరాలతో సహా ఒక్కచోట గుదిగుచ్చేము. ఒక్కొక్క ప్రకరణానికి సంబంధించిన పదజాలం అంతా ఈ విధంగా ఒక్కచోట చేర్చిన తర్వాత సంపాదకత్వంలోని భారాలు తెలిసి వచ్చేయి.

వ్యవసాయపదకోశ నిర్మాణంలో వచ్చిన సమస్యల కన్నా భిన్నమైనవి అనేకం ఎదుర్కోవలసి వచ్చినందున వాస్తవకోశ స్వరూపంలో కొన్ని ప్రధానమైన మార్పులు చేయక తప్పలేదు. అప్పుడు సంపాదకవర్గం సమావేశమై కొన్ని నిర్ణయాలు తీసుకున్నది. ఈ కోశంలోని ఆరోపాల నన్నిటినీ ఒకే ఆకారాదిక్రమంలో ఇవ్వాలనీ, రేఖాపటాలన్నిటినీ ప్రయోజనవంతమైన క్రమంలో అమర్చి కోశం

లోని అర్థభాగానికి తర్వాత ఒకేచోట ఇవ్వాలనీ, అవారానిగా ఉన్న ఈ ఆరోపాలను వ్రాసినట్టి పదాలుగా (Sectional vocabulary) విభజించి కోశం చుట్టూ అర్థాలు లేకుండా పట్టికగా ఇవ్వాలనీ నిర్ణయించడం జరిగింది.

వర్గీకృతపట్టికలను చూస్తుండగానే చాలా చుట్టూ గోచరించేయి. ఒకే ఆరోపానికి గల ఉచ్చారణభేదాలు అనేకంగా ఉన్నాయి. భూగర్భ పుష్కలస్త్రాల పరిజ్ఞానం లేకుండా రూపాన్ని 1200 ల ఆరోపాలకు పవనాత్మకమైన అర్థాలు ఇవ్వడం సాధ్యపడదనీ, పదజాలంలో ఏదూరత (homonymy) విస్తారంగా ఉన్నదనీ తెలిసింది.

కోశ స్వరూపం (Format)

వ్యవసాయపదకోశంలో లాగానే చారిత్రకంగానూ భౌగోళికంగానూ విశిష్టత ఉన్న పదాలను మూలము ప్రత్యేక ఆరోపాలుగా ఇచ్చి, ఆయా రూపాలకు ఉచ్చారణరీత్యా చిహ్నంలో ఉన్న పదాలను వాటి ఉచ్చారణ భేదాలుగా చేర్చున్నాము (ఈ కారణం వల్ల సేకరించిన పదాల్లో పద పదిహేనుంటికి గాని ఒక్కటి మాత్రమే రోశంలో ఆరోపంగా ఇవ్వబడింది). ప్రత్యేకారోపాలుగా ఇవ్వబడి ఉన్న శాస్త్ర రీత్యా ఉపదానికొకటి చిహ్నంగా ఉన్న పదాలు ఉపదాని కొకటి రూపాంతరంగా పరిగణించబడ్డాయి. అటుపై రూపాంతరాల్లో బహుళవ్యాప్తిలో ఉన్నవి గాని, సమ వ్యాప్తిలో ఉన్న రూపాంతరాల్లో చారిత్రకంగా భూర్విమయ నదిగాని, ప్రాచీనత నిరూపించలేని సమయంలో భూర్వి నిమింతువుల కెక్కినరూపం (లేదా దానికి అత్యంత సన్నహిత రూపం) గాని ప్రధానారోపంగా గుర్తింపబడ్డది. ఏవరూపాత్మకమైన అర్థంకో బాటు ల పదానికి గల పర్యాయ రూపాలను (synonyms) గూడా ప్రధానారోపం వద్దనే ఇచ్చాం.

గృహనిర్మాణంలో వాడుతున్న శిలాదులను ఒక భూగర్భశాస్త్రజ్ఞుడిచేత శాస్త్రీయంగా గుర్తింపజేసి, ఆయా శిలలకుభిన్న ప్రాంతాల్లోఉన్న భిన్న నామధేయాలతో శిలాలక్షణాదులను సరిచూసిన మీదనే ఏయే ఆరోపాలు పర్యాయ పదాల్లో నిర్ధారణ చేసి అర్థాలిచ్చేము. నివేదికల ద్వారా సేకరించిన వృక్షజాతులు, తృణభేదాలు మొదలయిన వాటికి గల తెలుగుపేర్లు వృక్షశాస్త్రగ్రంథాల్లో చాలావరకు లభిం

చాయి. ఈ విధమైన గుర్తింపు, రూపాంతర పర్యాయ పదాలను నిరూపించటం, శాస్త్రగ్రంథాలనుంచి ఆయా వస్తువుల సాంకేతిక నామాలను, వాటి గుణగణాదులను సేకరించి తెలుగులోకి అనువదించటం, చాలాకాలం రీసుచున్నా, ప్రయోజనపరంగా ధావించబడింది. అయితే ఈ కోశంలో ఆరోపణగా ఇవ్వబడిన ఇటువంటి పదాల కన్పించి క్షేమం పొందిన అర్థాలు సంపరిచిగల విజ్ఞానంగాని అవకాశం గాని చేసినట్లు విచారంగానే ఉంది.

అనేక భిన్నార్థక పదాలకుగల ఏకరూపత చిహ్నాలు చెప్పిపెట్టింది. ఇట్టి పదాలు భిన్నధాషా విధాగాలకు చెందినా, భిన్న ప్రకరణాలకు సంబంధించినా, అర్థపరిధి విషయంలో సన్నిహితం కారణమైనా, ప్రత్యేకారోపాలుగానే పరిగణించబడ్డాయి. ఆయా ఆరోపాల మీద ఉన్న 1,2 అనే చిన్న అంకెలు వాటి ప్రత్యేకతను గుర్తిస్తాయి. ఇటువంటి ఆరోపాలకు భిన్నపుష్పాల్లోగాని భిన్నప్రాంతాల్లోగాని ప్రత్యేకమయిన అర్థాలు ఉన్నట్లయితే వాటి వాటి వ్యాప్తి ననుసరించి ఆయా అర్థాలను ఒక క్రమంలో అమర్చి చుండలీకరణాల్లో (1), (2) మొదలుగా సంఖ్యలు చేశాము.

అధ్యయనం పదజాలంలో ఏదో పదాలు పర్యాయపదాల్లో సాధ్యమయినంత వరకు ఏర్పరించేము. వ్యవసాయ పదకోశంలో లాగానే ఇందులోనూ ప్రతి పర్యాయపదం దగ్గర అర్థాలను పునరుక్తి చేశాము. పర్యాయపదాలుగల ఆరోపాలన్నిటిలో ఒకానొక వ్యాప్తిగల దానిని మాత్రమే ప్రధానారోపంగా ధావించి దానికింద ఆ శబ్దానికి గల భిన్న పర్యాయపదాలను అకారాచిత్రమంలో ఇచ్చేము. ఇతర ఆరోపాలవద్ద ప్రధానారోపాన్ని సూచించి పర్యాయ పదాలన్నిటి వివరాలపై ప్రధానారోపం చూడమన్నాము.

ఒకే ఆరోపానికి అనేకార్థాలుండి, ఒక్కొక్క అర్థ పరిధిలో దేనికి ప్రత్యేకమయిన పర్యాయపదం దానినంటే, ఆయా అర్థాలను ప్రత్యేకంగా చుండలీకృత సంఖ్యలలో గుర్తించేము. లేదా ఏకరూపక భిన్నార్థకపదాల విషయంలో పాటించిన నిబంధనలకే కట్టుబడి ప్రత్యేకారోపాలుగా ఇచ్చేము.

ఈ కోశంలోని ఆరోపాల్లో అత్యధికభాగం ఏకవచనంలోని నామవాచకాలు. వాటిని ప్రత్యేకించి గుర్తించలేదు గానివాటికిగల ఒకవచనరూపాలుగాని విశేషణరూపాలుగాని

నివేదికల్లో ఉన్నప్పుడు ప్రత్యేకించి సూచించేము. ఎక్కడైనా ఒక ఆరోపం ఒకవచనంగా సూచితమయితే దాని ఏకవచనరూపం నివేదికల్లో లేదని గమనించాలి. క్రియా పదాలయిన ఆరోపాల సన్నిటిని క్రి. అని గుర్తించేము. అక్కడక్కడ ఆరోపాల్లోని కొన్ని భాగాలను చుండలీకరణాల్లో ఉంచేము. చుండలీకృతమయిన ఆరోపభాగాన్ని మినహాయించినప్పుడు మిగిలిన భాగం ఆరోపపదానికి సంక్షిప్తరూపంగా వాడుకలో ఉంటే, పూర్తిరూపాన్ని సంక్షిప్తరూపాన్ని వేర్వేరు ఆరోపాలుగా ఇవ్వటండా ఈ పద్ధతిలో ఒకటిగానే ఇచ్చేము. ఈ కోశంలో ఉపారోపాలు లేవు. సమాసమయినా వ్యస్త పదమయినా ప్రత్యేకారోపమే. ఏ ఆరోపాని కిచ్చిన అర్థమయినా సరిపోదనిపించినప్పుడు ఆ పదం ఏ వస్తుభాగమో నిర్దేశించే రేఖాచిత్రాన్ని దానికిచ్చిన సంఖ్యద్వారా సూచించేము. చుక్కను ముందున్న సంఖ్య చిత్రసంఖ్య అనీ, చుక్క తర్వాత చిత్రభాగసంఖ్య అనీ గమనించాలి. చిత్రసంఖ్యాసూచన గూడా అర్థవివరణలో భాగమే. ఆ రీతివత, వ్యవసాయపదకోశంలో లాగానే, ఆయా పదాలు రాష్ట్రంలోనే ఏ ప్రాంతంలోని ఏ కేంద్రం నుంచి సేకరించబడ్డవో కేంద్రాలసంఖ్యద్వారా నిర్దేశించేము. ఎక్కడయినా ఒక ఆరోపానికిగల పుష్పాల్లోని సూచించి నట్లయితే అది అపవాద మాత్రమే. అర్థవివరణంలో సహా ఈ కోశంలో ఆసాంతం శిష్టవ్యవహారికమే ఉపయుక్తమయింది.

శిలాభేదాలూ వృక్షజాతులూ మొదలయినవాటికిగల సాంకేతిక నామాలను తెలిసినంతలో ఆయాపదాల అర్థాల్లో భాగంగానే ఇచ్చేము. కొన్ని వృక్షాలకుగల పర్యాయ నామధేయాలు నివేదికల్లో లేకపోయినా, సంపాదకుడికి ఇతర గ్రంథాలద్వారాగాని వ్యవహారరీత్యాగాని తెలిసినప్పుడు, వాటిని ఆయాపదాల అర్థాల్లో భాగంగా మాత్రమే ఇవ్వటం జరిగింది. ఆరోపాలను ప్రమాణీకరించటంలో వ్యవసాయ పదకోశ నిర్మాణంలో పాటించినపద్ధతులనే అపలంబించేము. అర్థాలు మాత్రం పర్యటన పరిశోధకులు సంపాదించి ఇచ్చినవేగాని అన్యంలేవు. పర్యటించిన పరిశోధకుల పేర్లు, కేంద్రాల వివరాలు, వ్యవహారాల కులవృత్తి విద్యాది సమాచారం ఈ పరిచయం తర్వాత ఒక పట్టికలో ఇవ్వబడ్డాయి.

ఈ కోశంలోని పదజాలాన్ని వివరంగా ధాషాశాస్త్ర పద్ధతిలో వివరించటం ఇక్కడ సాధ్యపడదు. కాని ఈ

కోశ ప్రయోజనాన్ని ఇందలి పదాల స్వభావాదులను స్థూలంగా నిర్దేశించటం అవసరమే. ఇందులో సుమారు తొమ్మిదివేల పదాలున్నాయి. వాటిలో నూటికి దెబ్బయి పాఞ్చ దేశ్యశబ్దాలే. తెలంగాణాలో, సరిహద్దుజిల్లాల్లో ఉన్న ద్వీభాషావ్యవహారం (bilingualism), వర్తకవ్యాపారాలద్వారా పరిశ్రమలద్వారా విద్యావంతులుగాని సామాన్య ప్రజల వ్యవహారంలోగూడా ఇంగ్లీషు పదాలు చొరబడితాయి అనేవి, వ్యవసాయపదాలలో పోల్చి చూస్తే, వాస్తుపదాల్లో అన్యదేశ్యాలు అధిక సంఖ్యలో ఉండటానికి ప్రధానకారణాలు. “పునాది, ఆర్పి” వంటి సామాన్యపదాలుగూడా అన్యదేశ్యాలు కావటం ఇందుకు నిదర్శనం. ఈ కోశంలోని ఆరోపాల్లో కనిపించే కొన్ని ధ్వనిపరిణామ భేదాలు తెలుగు భాషా చరిత్రకు, ద్రవిడభాషాధ్యయనానికి అత్యంతోపయుక్తమైనవి. పరిశోధకుల నివేదికల ద్వారా పనివాళ్ళ ఈనాటి ఆచార వ్యవహారాలు, మూఢవిశ్వాసాలు తెలియవస్తాయి.

ధ్వనుల మార్పులు

కోశంలోని 500 పదాలపైపైగా ఏదో ఒక విధమైన ధ్వనుల మార్పును ప్రదర్శిస్తున్నవి. భాషాపరిణామంలో వీటికున్న ప్రాముఖ్యం గమనార్హమయినది.

పదాది, అపదాది (అచ్చులమధ్య) స్థానాల్లో హల్లులలో కనిపించే మార్పుల్లో కొన్ని ముఖ్యమైనవి. (హల్లు తర్వాత కుండలీకృతమై ఉన్న అంకె ఆయా మార్పులు ఎన్ని పదాల జంటల్లో ఉన్నాయో తెలుపుతుంది):

పదాది హల్లులు²:

- క-|గ- (20) : కంటు, గంటు; కీటు, గీటు; కుచ్చు, గుచ్చు; కోల, గోల
- క-|ప- (1) : కూటీ, పూటీ
- క-|ఫ- (1) : కొడిశ, ఒడిశ
- గ-|ర- (1) : గుబ్బిగడ్డ, దుబ్బిగడ్డ
- గ-|ల- (1) : గుమ్మటం, ఉమ్మటం
- చ-|జ- (6) : చివ్వ, జివ్వ; చాలు, జాలు

- చ-|త- (6) : చిచ్చ, తిచ్చ; చిల్ల, తిల్ల
- చ-|ఛ- (6) : చిచ్చరించు, అచ్చరించు, చెరుసున్న, ఎరుసున్న; చిట్టి, అట్టి
- జ-|ఝ- (2) : జబ్బ, ఝబ్బ; జిబ్బందార్ < ఆం. జిన్నెంబర్
- జ-|ఞ- (7) : జబ్బ, ఞబ్బ; జిబ్బ, ఞిబ్బ
- జ-|ఠ- (2) : జంగి, అంగి; జంపు, అంపు
- ఞ-|ట- (10) : చాదా, దాదా; చంగు, చంగు
- త-|ట- (10) : తాపీ, టాపీ; తెరు, టేరు
- త-|ద- (2) : తిన్ను, దిన్ను; తొల, దొల
- చ-|ఛ- (2) : చగము, అగము; చూదిప్ప, ఛూదిప్ప
- న-|మ- (3) : నిచ్చెన, మిచ్చెన; నిచ్చి, మిచ్చి
- న-|ల- (3) : నంకి, లంకి; నాడు, లాడు
- న-|ఛ- (1) : నిచ్చెన, ఇచ్చెన
- ప-|బ- (7) : పొక్క, బొక్క; పత్రంపు, బత్రంపు
- ప-|మ- (1) : పురి, మురి
- ప-|వ- (1) : పెంటేరు, వెంటేరు
- ప-|ఛ- (3) : పాది, అది
- ర-|ల- (2) : రవకారం, లవకారం
- వ-|మ- (1) : వారపాక, మారపాక
- హ-|ఛ- (7) : హరి, అః; హపుటా, అపుటా
- డ-|ర- (1) : ద్రమ్మ, రమ్మ
- త్ర-|ర- (1) : త్రాపు, రాపు

ప్రాచీన ద్రావిడ *రకారం కాలపీఠికలు పొందుపరచా నిలిచి వున్న ‘కీటు’ వంటి పదాలింకా వాటిలో ఉండిఉం విశేషం. క-|ప-ల గ-|చ-ల మార్పు అపురూపమయినా ప్రత్యేక ముఖ్యమైనది. ఆయా మార్పులు ఏయే ప్రాంతాల్లో ఆరంభమై ఏ దిశగా వ్యాప్తిలోకి వచ్చేయో చెప్పటం దుష్కరం. అయినా ఈ విషయాలను పరిశోధించటం ఎంతో అవశ్యకం.

అపదాది హల్లులు :

- క-|గ- (15) : కానిక, కానిగ; కాకిలి, దాగిలి ; సరికి, సరిగి

² ఇక్కడ విశిష్టంగా ఉండే కొన్ని లక్ష్యాలను మాత్రమే ఉదాహరిస్తున్నాము. ఈ జంటల్లోని మొదటిపదం దానిత్రతంగా మార్పుకాలపుదర్శిగాని, కాలవిగాని చెప్పటంలేదు. ఈ మార్పుల చరిత్రనుగాని, ప్రయోజనాన్నిగాని, ఇక్కడ వివరంగా చర్చించుకోవటంలేదు. ఇది కేవలం దిక్పర్య నార్థమైనదే.

- క—/—చ— (1) : చుకకు, చుంచు
 —క—/—ప— (1) : చీకుడు, చీవుడు
 —గ—/—జ— (3) : రాగి, రాజి; పులిగీతం, పులిజీతం
 —గ—/—ఢ— (2) : బురగ, బురద; మగులు, మదులు
 —గ—/—మ— (5) : అరుగు, అరుము; ఏగిన, ఏమిశ; రోగు, రోము
 —గ—/—వ— (6) : గరుగు, గరువు; చేగ, చేవ; జిగురు, జివురు
 —గ—/—హ— (2) : ఆగారం, ఆహారం; ఆగలి, ఆహుతి
 —చ—/—జ— (1) : చచ్చు, జజ్జు
 —చ—/—త— (4) : అక్షింపలు, అక్షితలు; దంచె, దంతె; చచ్చాకం, చర్తాకం
 —చ—/—ఛ— (1) : ముచ్చం, ముచ్చం, ముత్తం
 —జ—/—ఛ— (15) : ఉత్తరాజి, ఉత్తరాది; గజం, గవం; చెంజిడు, చెందెడు
 —జ—/—ఛ— (1) : మజ్జ, మద్య
 —ట—/—ఠ— (6) : ఉంట, ఉంఠ; కిటికీ, కిడికీ
 —ట—/—త— (5) : గాట, గాత; జిట్టు, జిత్తు
 —ట్ట—/—ఠ— (5) : చట్టం, చుట్టం; పొట్టింపు, పొట్టింపు
 —ఠ—/—ఠ— (5) : పడక, పెణక; పొడక, పొణక
 —ఠ—/—య— (2) : నిట్టాడి, నిట్టాయి; పకాడి, పకాయీ
 —ఠ—/—ళ— (1) : మాడిగ, మాళిగ
 —ణ—/—న— (10) : అణును, అనును; కణజం, కనజం
 —ణ—/—మ— (1) : కణజం, కమజం
 —ణ్ణ—/—న్న— (1) : చెణ్ణంగి, చెన్నంగి
 —త—/—ఠ— (6) : ఈత, ఈదు; మత్తి, మద్ది
 —స—/—జ— (2) : అనుగుడు, అంగుడు (అల్లుడు); కనక, కంక (కజ్జు)
 —స—/—మ— (1) : కనజం, కమజం
 —స—/—ర— (7) : కోపిని, కోపిరి; సానె, సారె
 —స—/—ల— (11) : ఎనుము, ఎలుము; కసుపు, కలుపు; మొన, మొల
 —ప—/—బ— (3) : జంపరు, జంబరు; డప్పా, డబ్బా
 —బ—/—మ— (5) : కలబంద, కలమంద; గబేళా, గమేలా

- య—/—మ— (1) : ఆయదం, ఆఘదం
 —ర—/—డ— (5) : ఇరులు, ఇడులు; పరమర, పడమర
 —ర—/—ల— (14) : గిరక, గిలక; చిర్రెం, చిల్లెం
 —వ—/—బ— (5) : గోవ, గోబ; గిలావా, గిలాబా
 —వ—/—మ— (7) : రోవు, రోము; గవాషి, గమాచి; కవరు, కమర్
 —వ—/—హ— (1) : బవు < సం. బహు

రమారమి ఇరవై సందర్భాల్లో పదావ్యపదాదిస్థానాల్లో ఒకే హల్లుల జంటలు మార్పులు పొందటం గమనార్హం. మరికొన్ని పదాల జంటల్లో వర్ణసమీకరణం (16), వర్ణ వ్యత్యయం (18), లోప దీర్ఘత (11), జడ్డలు బహుళంగా లోపించటం (13), సంయుక్తాక్షరాలు సూక్ష్మీకరించబడటం (9) వంటి మార్పులు గోచరిస్తున్నాయి. మచ్చుకు ఆయా లక్షణాలకు కొన్ని ఉదాహరణ లివి :

వర్ణ సమీకరణం : కంఠ, కమ్మి; నెంబు, నెమ్ము; నిచ్చెన, నిచ్చెన; గుడ్డు, గుడ్డు

వర్ణ వ్యత్యయం : అలమర, అరమల; టకార < హిం. కటార్; టకోరా < సం. కోటర; సదురు, సరుదు; డిప్పు < ఆం. డిస్కో

లోప దీర్ఘత : ఉసుక, ఊక; సువులు, సూలు; జెగ బందు, జేబందు

జడ్డల లోపం : ఇటిక, ఇట్టిక; చిర, చిర్ర; తిమ్మిడి, తిమ్మిడి

సంయుక్తాక్షరాల సూక్ష్మీకరణం :

- ణ్ణ—/—న— : గాండి, గానిగ
 —ణ్ణి—/—ద— : ఈండ్రిగ, ఈడిగ
 —న్త—/—త— : ఈంత, ఈత
 —న్ద—/—ద— : ఈందు, ఈదు
 —న్య—/—న— : ఈశాన్యం, ఈశానం
 —ర్ప—/—బ— : జేర్పందు, జేబందు

46 జంటల పదాలు ప్రత్యయస్థానంలో వర్ణాగమాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నాయి. అందులో కొన్ని :

అల్లి, అల్లిడి; ఏగి, ఏగిన; వంకి, వంకెన; పల్ల,
పెల్లికి; ఒంటు, ఒంట్రు; కొల, కొలత; ఎను, ఎనులు;
సరి, సరికి, సరిగి, సరుగుడు; చిల్ల, చిల్లుడు

పదాదిని 7 సందర్భాల్లో, అపదాదిని 10 సమయాల్లో
పదాల బంటలు అచ్చుల ప్రాసస్వరీప్థాలను రెంటినీ
ప్రదర్శిస్తున్నాయి. వాటిలో కొన్ని :

పదాదిని : ఇంచి, ఈంచి; పెండి, పేండి

అపదాదిని : కన్నం, కన్నాం; గునపం, గునపాం; దూలం,
దూలాం; బందర, బందాం

కొన్ని బంటల పదాల్లో అచ్చుల మాట్లు కనిపిస్తుంది.
పదాదిని 23 సందర్భాల్లో, అపదాదిని 50 సందర్భాల్లోనూ
నిపించే ఈ మాట్లకు ఈ కిందివి కొన్ని లక్ష్యాలు (ఉదా
హరణలు ఆయా మాట్ల వ్యాప్తి తారతమ్యాన్ని బట్టి
క్రమంలో ఇవ్వబడ్డాయి) :

పదాదిని :

ఇ-/ఉ- : ఇనుకు, ఉనుకు; ఇసక, ఉసక; నిప్పు, నుప్పు
అ-/ఎ- : గడ, గెడ; గని, గెని
అ-/ఒ- : కడిశి, కొడిశ; మల, మొల
ఉ-/ఒ- : ఉరియు, ఒరియు; పుణక, పొణక
ఇ-/ఎ- : ఇంజాపు, ఎంజాపు

అపదాదిని :

-ఇ/-ఎ : ఈని, ఈనె; ఏవీ, ఏపె; చంచి, కుంచె;
జల్లిడ, జల్లెడ; బింది, బిందె
-అ/-ఇ : కొవీర, కొవీరి; కడిశ, కొడిశి
-అ/-ఎ : కొబ్బరి, కొబ్బెర; గుడ్డలి, గుడ్డెల
-ఇ/-ఉ : నేరేడి, నేరోడు; బెందిడి, బెందెడు
-అ/-ఉ : గాత, గాతు; పొలిమేర, పొలిమారు
-ఈ/-ఏ : ఉండీలు, ఉందేలు
-ఏ/-ఓ : నేరేడి, నేరోడి
-అ/-ఓ : సారికల, సారికోల
-ఇ/-ఎ : కుంచి, కుంచె

కొన్ని పదాల బహువచనరూపాలు గమనార్హమైనవి.
అందులో కొన్ని :

-అ : -అలు : గడియ, గడియలు
-అ : -అలు : ఏడియ, ఏడియలు
-అం : -అలు : మాలం, మాలాలు
-అం : -అలు : వాసాం, వాసాలు
-ఇ : -ఇలు/-ఈలు : కరిణి, కరిణిలు/కరిణీలు
-ఇం : -ఏలు : కణిం, కణేలు
-ఎం : -ప్తులు : కడెం, కడేలు
-డ : -డ్తు : పెండి, పెండితు
-డ్తు : పెడ్తెడి, పెడ్తెం
-కు : పెడ్తెడి, పెడ్తెకు
-డి/-డి : -పలు : పిడి, పిడులు
-డిలు : పరాడి, పరాడిలు
-డ్తు : కావిడి, కావిడ్తు
-కు : పిడి, పికు
-డు : -డ్తు : మారెగాడు, మారెగాండ్తు
-డ్తు : పెరడు, పెరడ్తు
-లు : పేడు, పేలు
-కు : గూడు, గూకు
-ండ్తు : పారిగాడు, పారిగాండ్తు
-డెం : -డ్తెలు : కడెం, కడేలు
-డ్తి : -డ్తి : పెండ్లి, పెళ్ళి
-న : -న్తు : బాలన, బాలన్తు
-ని : -నిలు : గని, గనిలు
-నులు : కాని, కానులు
-న్తు : గని, గన్తు
-ణి : -ణిలు : కరిణి, కరిణీలు
-ను : -ండ్తు : గాను, గాండ్తు; చేను, చేండ్తు
-న్తు : మాను, మాన్తు
-య : -యలు/-యు : బాయి, బాయలు, బాయ్లు
-య్య : -య్యలు : పొయ్యి, పొయ్యలు
-డు (వు) : -డ్తు/-ట్రు : చెడు(వు), చెడ్తు/చెట్రు
-ల్ : -ట్రు : పిచ్చెల్, పిచ్చెట్రు
-ల : -ళ్లు : సంకెల, సంకెళ్లు
-లి : -లిలు : నెల్లి, నెల్లిలు
-లు : గుడ్డలి, గుడ్డలు
-కు : సంగిలి, సంగిళ్లు

—లు:—లు: కాలు, కాలు

—పు: కాలు, కాలు

ఇంగ్లీషు, హిందీ మొదలైన భాషలనుంచి వాణిజ్య వస్తువుల పేర్లుగానో వృత్తి సంబంధి పదాలుగానో తెలుగులో ప్రవేశించిన అస్యదేహ్యాలు చాలా ఉన్నాయి. పనివాళ్ళ నిత్యసృత్యంలో ఇంజనీర్లలో కంట్రాక్టర్లలో తమకుగల సన్నహిత సంబంధంవల్ల నేర్చుకొన్న ఈ జాతి పదాలకు కొన్ని లక్ష్యలివి :

ఆంగ్లం నుంచి :

ఉక్కు, డిక్కు, హుక్కు < హుక్

ఇంచి < ఇంచ్

కర్పడైసు < కర్పెండైస్

కార్మీసు < కార్మిన్

కిరాకు < క్లెక్

గోదాసు, గోదాం < గోదాన్

గనెటు < గ్రెనెట్

చెవాల < షావెల్

జిస్టందార్ < జిస్టెంపర్

సట్టు < సట్

పాట్లాడు, దాట్లాడు < పేడ్లాక్

పికాసి మొ. < పిక్ ప్లక్స్

బక్కెట < బకెట్

బురుసు < బ్రష్

బేసుమెట్టు/మెంటు < బేస్మెంట్

ముజాకి < మొజాయిక్

మేట్రి < మేస్ట్రో

వాలుమెట్టు < వాల్ఫ్లేట్

నిష్టనం < నిష్టం

సౌల్పు < స్టోప్

హిందీ/హిందుస్థానీ నుంచి :

కంకర < కంకర్

కడి < కధీ

కళ్ళి < కళ్ళీ

కిరాయి < కిరాయా

కుర్చీ < కుర్చీ

జల < యల్

జామి < జామ్

డంగు < డంగ్

చేరా < చేరా

నగిషీ < నక్సా

పావుడా < పౌడా

పండ్ర < పెండ్ర

బిజాసాల్ < బిజాసాల్

బేలుదారి < బేల్దార్

బెంగాలీ నుంచి :

బుడకాలి < బుడకాలీ

మతీరా నుంచి :

ఎకేరి < ఎక్రీ

ఒరియా నుంచి :

బుసినిడంగు < బుసినిడంగ్

రాలి < రాలీ

కొయ నుంచి :

చింతెలుగు < చింతెలుగ్

కన్నడం నుంచి :

జాల/జాలి < జాలి

హాలి < హళి

తమిళం నుంచి :

ఎట్టె < ఎట్టె

కీల < కీల

ఇప్పటికే అక్కడక్కడ వ్యవహారంలో ఉన్న అలా ప్రాచీన పదాలు, పదబంధాలూ ఈ కోశంలో కనిపిస్తాయి. కావ్యభాషలో ఉన్న పదాలను స్పష్టార్థాలను సంతరించటంలో ఇవి ఎంతో ఉపయోగపడతాయి. మచ్చుకు, 'దద్దలం' అన్న మాట తూర్పుగోదావరి జిల్లాలోని రెండు కేంద్రాల్లో 'పైన మట్టి మేగిన చెక్కకప్పు' అనే అర్థంలో లభించింది. కావ్యభాషలో 'దద్దళము, దద్దడము' అనే రెండు రూపాలున్నాయి. సూర్యరాయ నిఘంటువులో 'బోడిమిద్దె, చిన్న

రాతి కప్పుగల గుడిసె, చిన్నగుడి, యుద్ధసాధనాలు సెలుపు రాతిమిదై... అనే అర్థాలు ఈ పదానికిచ్చి ప్రయోగాలు చూపేరు. వారిచ్చిన 'పరమయోగి విలాస' ప్రయోగంలోనే 'రాతి పట్టణము' అని ఉంది. చచ్చడం రాతి పట్టణమే అయితే, 'రాతి' అనే విశేషణం సహజమయోగమే. ఇది ప్రయోగాలు అది 'రాతి' పట్టణమనడానికి ప్రత్యేకించిన సాద్యలు కానే కావు. అందువల్ల పృథ్వీలో ఉన్న అర్థమే సరైనదిగా గుర్తించాలి. తెలుగు నిజంబులలో కర్పూరకదానికి అదొక నిగుడప్రవృత్తమన్న అర్థమే వసివిస్తుంది కాని అది కర్పూర 'వృక్షం' నుంచి దొరికే పదార్థమన్న దివ్యం లేదు. పారిజాతాపహరణంలో వృష్ణుడు సత్యభామిలో "వామ లోచన! నీ కేళివనములోన, పలువ పెరిడల్లు చెంగల్వ కొలని తెలన, సరసకర్పూర కదళికాతలల సమము, చెరిటి చెట్టుగ నాటిందు, చెంపు గనుమ" (1-138) అని కాని తెచ్చే పారిజాత పృష్ఠిన్ని నాచేదోడును సర్వేణనాడు. ఈ పద్యంలోని "కర్పూరకదళికాతలలు" అనే పదబంధానికి "కర్పూరపుడనటి చెట్లు" అనే అర్థాన్ని పరిపూరితంగా చెప్పు పుంటున్నాయి. కర్పూరపుడనటి అనే పదవిశేషం లేదు పోలేదు. కాని కర్పూరపు చెట్లూ అంటి చెట్లూ మధ్య నాటిస్తా ననటంలోనే అధిక సాంస్యం ఉందనిపిస్తుంది. ఇలాంటి సందర్భాల్లో ఈ కోశంలో ఇచ్చిన అర్థవివరణలు చాలా ఉపకరిస్తాయి. కోశస్థమయిన 'ఉల్లోపు' మొదలైన పదాల్లో ప్రాచీన ద్రావిడశబ్దమయిన *ఉల్/ఒల్ (= లో, లో-పల; శబ్దాల పూర్వరూపం) ఇంకా నిలిచి ఉంది. 7వ శతాబ్దికి చెందిన వుణ్యపమూడి పొల్లదుర్తి - మాచిపాడు శాసనంలోని "... మహారాజుల్లోన ఇస్సుదోరి అణ పోతులు..." అనే వాక్యభాగంలో నేటి 'లోన' అనే సప్తమీ ప్రత్యయానికి పూర్వరూపంగా "ఒశ-న" లభిస్తున్నది. ఉల్లాయం, ఉల్లోపు మొదలైన శబ్దాల్లో అతి ప్రాచీనమైన ఈ శబ్దం ప్రతిబింబిస్తున్నది. ఈ కోశంలోని అనేక శబ్దాలవల్ల తెలుగుభాష సుస్వరూపం, శబ్దపుష్టి ఇతోధిక స్పష్టంగా తెలియవస్తాయి.

'రాగాలచెట్టు' అన్నది. కొన్నిచోట్ల 'ఈలరోడు' అని నిలిచి తోటను పిలవటం వచ్చు. "తీరిగుడ్లరాయి, చెమటారీచాయి, మొట్టికాయలముగ్గు" మొదలైన సందర్భాల్లో సామాన్య ప్రజల భావనలను, తెలుగునున్న శబ్దాల్లో తెలుస్తాయి. "మేటిసాంచె" అనే సమస్తపదం "తొలిసారిగా కళ్ళలో మట్టిపేర్చి సాంచెలోకి సర్వేవా..." అనే అర్థంలో ఈ కోశంలో వసివిస్తుంది. తెలుగు బృహత్సంహితాసాంప్రదాయాన్ని బట్టి ఈ సమాసం సాంచెమేటి అని మూలము ఉండాలి. ఇటువంటి సమాసాలన్నిటా గ్రామీణుల పదలంపసంయోజన విధానాల కొరత ఉదాహరణల మూలము. 'అల్ల', 'అల్లం' అనే అర్థంలో 'అల్లుడు' అనే రూపం, పెరిపట్టిలో సన్న రాజేనే పోయ్యికి పేరుగా 'రాయదారం' అనేరూపం, పదహారు దాగాలుగల కొలబట్టకు 'దాపాయి' అనే పేరు, సత్రమును పిలిచేసలు, 'అంగుళం' అనే అర్థంలో ఆంగుళం 'ఇందో' నీ, 'నాలుగోపంతు' అనే అర్థంలో తెలుగు రూపం 'రాయి' నూ వలిపి చేసిన 'ఇంకాలు' వంటి మిశ్రసమాసాలు ఈ కోశంలో అనేకం వసివిస్తాయి. శాస్త్రీయ పదాలలో ఈ కోశంలోని శబ్దాల వివరిణామాలను, శబ్దస్వరూపస్వభావాలను పరిశీలించినప్పుడుగాని దీని ప్రయోజనం ఎంతటిదో తెలుగు భాషాపరిణామం ఏ కొత్తదారులు రాకుండున్నదో తెలియరాదు.

ఈ నాటి వాచకలో ఉన్న నిర్మాణభేదాలను గల పేర్లు ప్రాకరణిత పదజాలంలోను, అర్థాలు కోశంలోను, లభిస్తాయి. వాస్తుశిల్పాల విషయంలో సామాన్యులకుగల ఆచారవిశ్వాసాలను, ప్రయోజనవంతమయిన పరిజ్ఞానాన్ని ఈ కోశంలో, దీని నిర్మాణానికి ఆధారభూతమైన సమీక్షిల్లో తెలుసుకోవచ్చు. ఆయా సమయాల్లో చేసే పూజలు, బలులు ఇందులో ఉట్టంకించబడ్డాయి. ఇక్కడ మే మిచ్చిన ఉదాహరణల సంఖ్య ధృష్టమయినా, కోశమండటిలో ఉన్న యావత్పదజాలాన్నీ శాస్త్రదృష్టితో పరిశీలించినప్పుడు ఈ ప్రయత్నం ఎంత అవశ్యకమో గ్రహించగలము.

మాండలికపద పటాలు

పరిశోధన ప్రణాళికలోని ఒక్కొక్క ప్రకరణం నుంచి కనీసం ఒక్కటి చొప్పున ఎన్నిక చేసిన ఇంపై సమానార్థక శబ్దవర్గాలను ఆధారంగా తీసుకొని ఒక్కొక్క శబ్దవర్గానికి గల వ్యాప్తిని ఒక్కొక్క పటంలో ప్రత్యేకంగా గుర్తిస్తూ

ఒకే శబ్దం చిన్నప్రత్యయాల చేరికవల్ల ఎన్నెన్ని రూపాలు పొందుతున్నదో "దిగివీసు, దిగింపు, దిగుతరం, దిగుతు, దిగుదనం, దిగుమూనం, దిగువు" మొదలయిన కోశస్థశబ్దాలు వియపిస్తాయి. పరివి (=చొక్క) చెట్టును ఒకే కేంద్రంలో

ఇరవై మాండలిక పదాలను గీశాము. శబ్దవర్గంలోని ప్రతి పదమూ అన్యోన్యం సమాన్తరంగా ఉండి రాష్ట్రంలోని భిన్న ప్రాంతాల్లో వ్యవహారంలో ఉన్నదే. ఈ ప్రత్యేక పదాలనుంచి లభ్యమైన వ్యవహారభేదక రేఖల్లో (isoglosses) సన్నిహితంగా ఉన్న వాటిని మర అయిదు పటాల్లో ఒక్కచోట గుర్తించి ధాషామండలాల, ఉపమండలాల హద్దులను నిరూపించేము.

ప్రాంతీయ వ్యవహారభేదంగల భిన్న సమాన్తరక శబ్దాలను భిన్న చిహ్నాలలో పటంలో నిర్దేశించేము. వాటిలో ధ్వని శాస్త్రరీత్యా సన్నిహితమయిన శబ్దరూపాలను కొద్ది పాటి మార్పులుగల చిహ్నాలనే వాడేము. అనగా రూపాంతరాలుగల శబ్దాలను కొద్ది మార్పులుగల పేక చిహ్నాలతోనూ, పర్యాయపదాలను పరస్పర విరుద్ధ చిహ్నాలతోనూ గుర్తించి నట్లు, ఉచ్చారణ భేదాలను పటాల్లో చిహ్నాలద్వారా నిరూపించలేదు. 'ఏ ఉచ్చారణభేదం ఏ ఆరోపానికి (అది ప్రాథమిక రూపమైనా లేక దాని రూపాంతరమైనా) సన్నిహితమో ఆ ఉచ్చారణభేదం వ్యవహారంలో ఉన్న ప్రాంతాన్ని దాని రూపాంతరం వ్యవహారంలో ఉన్న ప్రాంతంగానే పరిగణించేము. 1 నుంచి 20 వరకు గల పటాల్లో సమాన్తరంలో భిన్న ప్రాంతాలలో వ్యవహారంలో ఉన్న పర్యాయ పదాలను విడివిడిగానూ, 21 నుంచి 25 వరకు గల పటాల్లో ఆయా పర్యాయపదాల మొత్తం వ్యాప్తివల్ల గుర్తించదగిన భిన్న ధాషామండలాల, ఉపమండలాల హద్దులను ఒక్కొక్కటిగానూ నిరూపించేము. 26 వ పటంలో రాష్ట్రం మొత్తం మీద పరిశోధకులు సృష్టించి పదనేరణ చేసిన కేంద్రాల సన్నిహితీ వాటివాటి అంతెలరోజులు విశదంగా గుర్తించేము. ఒక్కొక్క మాండలిక పదపటంవల్ల తెలియవచ్చే విశేషాలు క్లుప్తంగా ఇవి :

1వ పటం : "పునాది, బునాది, గునాది, గునాదరం"

అనే సమాన్తరక శబ్దాలు వ్యవహారంలో ఉన్న ప్రాంతాలిందులో నిర్దేశింపబడ్డాయి. నెల్లూరుజిల్లాలో మాత్రమే 'గునాదరం' అనే మాట వాడుకలో ఉంది. పడమటి సరిహద్దుప్రాంతాలు మినహా మిగిలిన రాయలసీమలో 'గునాది' అనే పదం వ్యాప్తిలో ఉంది. 'పునాది, బునాది' అనే రెండు రూపాంతరాలు కోస్తా తెలంగాణ జిల్లాల్లో

వ్యవహరింపబడుతున్నాయి. ఇవి పర్షియన్ భాషలోని 'బునియాద్' అనే పదం నుంచి ఉద్భూద్వారా తెలుగులోకి వచ్చిన ఎరువు మాటలు. తక్కిన రెండు పదాల పుష్కల సరిగా తెలియదు.

2వ పటం : 'అంతస్తుగల ఇల్లు' అనే అర్థంలో "మాడి, మాడిగ, మేడ, మాలె, బంగలా" అనే పదాలు వ్యవహారంలో వున్నాయి. చిత్తూరు జిల్లాలోని పశ్చిమ భాగం మినహా మిగిలిన రాయలసీమలోను, నెల్లూరుజిల్లాలోని కొద్ది ప్రాంతంలోను, రాయచూర్ చో - ఆచ్ లోను, మొదటి రెండు మాటలూ వాడుకలో ఉన్నాయి. అవి ఒకదాని కొరటి రూపాంతరంగా ఉన్నవి. కోస్తాజిల్లాలోనూ చిత్తూరుజిల్లా తూర్పు భాగంలోనూ 'మేడ' అనే పదం వాడుతున్నారు. మహబూబ్ నగర్ జిల్లాలోని వాయవ్యభాగంలో 'మాలె' అనే మాట ఇంకా నిలిచి ఉంది. చివరిమాట తెలంగాణలో మాత్రమే వ్యవహరింపబడుతున్నది. ప్రవాటిలో మొదటి నాలుగు మాటలూ చేశీయ పదాలే. కన్నడంలో 'మాడి, మాళిగె, మాడి మొదలైన పదాలు, తమిళంలో 'మాడి, మేడై' మొదలైనవి ఉన్నాయి (DED 3930) చివరివి హిందీలోని 'బంగ్లా' శబ్దం నుంచి కొద్ది అర్థభేదంతో తెలుగులోకి వచ్చిన ఎరువుమాట. అదిలాబాద్ జిల్లాలోని నైరుతి భాగంలో 'మాడి' అనే పదం మిగిలి ఉండటంవల్ల తెలంగాణలోని 'బంగలా' అనేమాట ఇటీవలనే వాడుకలోకి వచ్చిందని చెప్పవచ్చు.

3వ పటం : దీనిలోను, దీని తర్వాతిపటాలు మరిమూడింటిలోను, ఏకాన్తంలో అనేక పదాలు వ్యవహారంలో ఉన్నట్లు గుర్తించాలి. "మెటిక, మెట్టు, మొటువు, చీడీ, రాప, తంతె, తరం, అంచె, వంతె, పాంటిక, పావంచ" అనే శబ్దాలు సమాన్తరకాలు. వీటిలో 'మెటిక, మొటువు' అనేవి 'మెట్టు'కు, "సిగిడి" అనేది 'చీడీ'కి రూపాంతరాలు. ఇవి తప్ప మిగిలిన పదాలు చాలా కొద్దికేంద్రాల్లో మాత్రమే వాడుకలో ఉన్నాయి. తమిళ కన్నడాల్లో 'మెట్టు', రోడాలోని 'మొట్', మొదలైనవి (DED 4150) 'మెట్టు'కు దాని రూపాంతరాలు సజాతీయపదాలు (cognates). 'చీడీ' హిందీ నుంచి వచ్చిన ఎరువు మాట.

1వ పటం : 'పంచ' అనే అర్థంతో 'పంచ, పంచరా, పంచసాల, పాపంచ, పరాచ, మొగసాల, పసారా, సోపా, సాయదా' అనే పదాలు పృథక్పాఠంలో ఉన్నాయి. వీరూర్లుటిల్లా మధ్యప్రాంతంలోని, అసంత పురంజిల్లా హయప్రకాంతంలోని 'సోపా' అన్న మాట వాడుతున్నారు. సంస్కృతం 'మహా' ఇట్టభవ మైన 'మొగసాల' పల్లగొండటిల్లాలో చాళుక్య మొగలింపి, సోమనాథ్ టిల్లాలోని, మచిర్ల పరసంగర్ టిల్లాల ఉత్తర ప్రాంతాల్లోని వాసుదేవస్వామి 'సాయ దా' ఇట్టం ఉత్తాద్వారా సరియూర్ దావరాని 'సాయ దా' ఇట్టం నుంచి తెలుగులోకి వచ్చిన ఎంపు మాట. ఆదిలాబాద్ పరసంగర్ టిల్లాల సరిహద్దుల చెరువ వాసుదేవస్వామి 'పరాచా' ఇట్ట పుణ్యక్షేత్రం తెలియదు. బరియానుంచి వచ్చిన ఎంపుమాట అనుబంధ 'పంచరా' పంచదారానబడి ఉత్తరంగా చూత్రమే పృథక్పాఠంలో ఉంది.

'పంచ, పంచసాల, పసారా' అనే మూడు పదాలు చూత్రమే స్పష్టంగా ఉన్నదావామంటేలాల్లో పృథక్పాఠం మౌతున్నాయి. వడపటిల్లా ఉత్తర దాగంలోని, నెల్లూరు గుంటూరు మండలాల్లోని, రంగు పశాబ శ్రీరామేశ్వరి టిల్లాల్లోని, 'పంచ' ఇట్టం వాడుతున్నారు. 'పసారా' గుంటూరు, పశాబ టిల్లాల మధ్యప్రాంతాల్లోని, ఆ ఉట్టు పక్కల, వాసుదేవలో ఉంది. హైదరాబాద్ మహమ్మద్ సగర్ టిల్లాల పశ్చిమ ప్రాంతాల్లోని, రహ్మాలు అసంత పురం టిల్లాల్లోని, 'పంచసాల' వాడుతున్నారు. తెలంగాణాలోని చూచుమూల ప్రాంతాల్లో అక్కడక్కడ 'పంచ' ఇంకా నిలిచి ఉండటంవల్ల మొదట రాష్ట్రమంతా ఈ పదమే ఉండేదనీ కాలక్రమాన ఇతర ఇట్టాలు దీని స్థానంలో వాడుకకు వచ్చేయనీ అనిపిస్తుంది.

2వ పటం : 'పిట్టగోడ, పెట్టగోడ, కంఠగోడ, కైవిడి గోడ, చేతిగోడ, చేపట్టుగోడ, (మిడ్డె)పరం, పంచకట్టు, వరంగోడ' అనే సమానార్థక ఇట్టాల వ్యాప్తిదేదాన్ని సూచిస్తున్నది. ఇవన్నీ సమస్తపదాలే. 'గోడ, కట్టు' అనే నాథువాచకాలకు తొలిపదాలు విశేషణాలు. 'గోడ' ఇట్టం బహుళ సంస్కృతంలోని 'కుడ్య' ఇట్టం నుంచి

అంత్రప్రాంతం వారంతో పట్టపట్ట మునుమూల వాసుస్వామి (DID 1833). ప్రాంతం ప్రావీణ్యంలోని * కట్ట - (DID 961) దామపునం పట్టపట్ట 'పట్ట' ఇట్టం. 'పట్ట, పెట్ట, కై - / డే, మిడ్డె' అనే పన్నెండు ప్రావీణ్యదాహిత్యాలే. 'పంచ / పంచ' అనే మాటలు తమిళంలోని 'పట్టు' మొదలైన వాటిలో ఉన్న పశ్చిమ ప్రావీణ్యంలోని * కట్ట - మొదలైన పట్టపట్టపట్టపట్ట, సంస్కృతంలోని 'పంచరా' ఇట్టభవమైన 'పంచ' దొర్ల రాజాదాహిత్యం. 'పిట్టగోడ' అనేపదం చునువా రక్తిని పన్నెండు చాలా చోట్ల కేంద్రాల్లో చూత్రమే వాసుదేవలో ఉన్నది.

3వ పటం : 'పంతె (పంచ, పంతె, పంతె), పట్టి, శ్రేణి, చాపు, తరాయి, త్రాపు' అనే పదాలు పట్టి పంచాల పృథక్పాఠ ప్రాంతాల నుంచి పట్టిపట్టిపట్టి పంచాల మొదటి, రక్తి రక్తిని పంచాలు అట్టిపట్టి వ్యాప్తిలో ఉన్నాయి. పశ్చిమ ప్రావీణ్యంలోని * చాపు (DID 2007) నుంచి పట్టిపట్టి 'చాపు' అనేది మధ్య తెలంగాణాలో వాసుదేవలో ఉన్నది. చిత్తూరు టిల్లా పశ్చిమ పంచ వాసుదేవలో ఉన్న 'తరాయి' అనే పదమూ, చూచుమూర్ సగర్ టిల్లాలోని ఒకే ఒక కేంద్రంలో వాసుదేవస్వామి 'త్రాపు' అనేది, తమిళంలోని 'చి' మొదలైన మాటలకు (DID 2522) పశ్చాత్యాయ, హిందీలోని 'పట్టి' నుంచి పట్టిపట్టి 'పట్టి' అనేమాట ఇటీవలనే ఉత్తర తెలంగాణాలో, పట్టి, తూర్పుగోదావరి టిల్లాల్లో పశ్చిమగోదావరి టిల్లాల్లోని చొన్న ప్రాంతాల్లో వాసుదేవలోకి వచ్చినట్లు తెలుస్తుంది. శ్రీరామేశ్వరి, పశాబ టిల్లాల్లోని, తూర్పు గోదావరి టిల్లా ఉత్తర ప్రాంతాల్లోని వాసుదేవస్వామి 'శ్రేణి' పంచ బహుళ బరియాదాద్వారా సంస్కృతం నుంచి వచ్చిన ఎంపుమాట. 'పంతె' ఇట్టం సూర్య రాయాంధ్ర సిమెంటుపులో సంస్కృతంలోని 'తంతు' ఇట్టం నుంచి వచ్చిందన్నది. కాని చాలవ్యవసాయం పొందిన 'పంచె, జంతె' అనే రూపాంతరాలు పదాల పద్యంగా 'తంతె' అనే రూపాంతరంగా ఈ ఇట్టం ద్రవిడ దాహిత్యం మనిపిస్తుంది. 'తంతె' వాసుదేవలో ఉన్న ఆదిలాబాద్ టిల్లాలో ఆర్యానార్యదాస అనేవం ఇప్పటికీ వాడుకలో ఉన్నాయి. పదాల సరికాటు అక్కడికిగా

ఉన్న మధ్యద్రావిడభాషలు మాట్లాడే ప్రాంతాల్లో తెలుగు పదాదిపరుషాలున్న 'పోక్క' (పోక్క-కుగాను). ఈ 'కంతె' మొదలయిన అనేక పదాలను వ్యవహారంలో నిలుపుకోవటం గమనార్హమయిన విశేషమే.

7వ పటం : ఈ పటంలో "అర్చి, కమాను, మట్టోడు" పదాల విస్తృతి గుర్తించబడ్డవి. మహబూబ్ నగర్ జిల్లా పశ్చిమ ప్రాంతంలో మాత్రమే వాడుకలోఉన్న చివరి మాట దేశ్య శబ్దం అనిపించినా దాని వ్యుత్పత్తి తెలియదు. 'అర్చి' అంగ్లంలోని 'arch' నుంచి; 'కమాను' ఉర్దూద్వారా పర్షియన్ భాషలోని 'కమాన్' నుంచి, ఏర్పడ్డ ఎరువుమాటలు. కోస్తాజిల్లాలో, ఖమ్మంజిల్లాలో, వరంగల్, నల్గొండ, చిత్తూరు, కర్నూలుజిల్లాల కొన్ని ప్రాంతాల్లో 'అర్చి' వాడుకలో ఉండగా మిగిలిన ప్రాంతాల్లో 'కమాను' వ్యవహారంలో ఉంది. దేశ్యపదం ఇంచుమించుగా వాడుకలో లేనట్లు ఎరువుమాటలే ఉపయోగపడుతున్నందున, ఈ నిర్మాణవిశేషం బహుశా దేశీయం కాదని, మధ్యకాలంలో విదేశీయులనుంచి నేర్చుకొన్నదని చెప్పవచ్చు.

8వ పటం : 'అట కప్పులోని తొలివరుస' అనే అర్థంలో వాడుతున్న 'ఒలి, కరుకు, మునుం' అనే మాటలు మూడూ దేశ్యలే. కడపజిల్లాలో పెన్నకు ఉత్తరంగా ఉన్న ఒకే ఒక కేంద్రంలో వాడుకలోఉన్న 'ఒలి' అనే మాటను 'కప్పి ఉంచు, దాచు' అనే అర్థంగల దక్షిణ ద్రావిడభాషలు *ఉల్ - / ఒల్ - (DED 600, 853) నుంచి సాధించవచ్చు. ఇదే అర్థంగల దక్షిణ ద్రావిడ భాషలు *కర్ - (DED 1054) నుంచి సాధింపదగ్గ 'కటకు' అనే శబ్దం కోస్తాజిల్లా లన్నిటిలోను, అదిలాబాదు, చిత్తూరు జిల్లాలోను, కడప, కరీంనగర్, వరంగల్, ఖమ్మం జిల్లాల్లోని కొన్ని ప్రాంతాల్లోను వ్యవహారింపబడుతున్నది. 'తొలిది, మొదటిది' అనే అర్థంగల ప్రాచీన ద్రావిడ శబ్దం *మున్ (DED 4119) నుంచి ఏర్పడ్డ "మునుం" అనే పదం తెలంగాణ రాయలసీమల పశ్చిమ ప్రాంతాల్లో వాడబడుతున్నది.

9వ పటం: దేశ్య శబ్దాలయిన "చూరు, చుంచు"ల వ్యవహార ప్రాంతాలను ఈ పటంలో గుర్తించవచ్చు.

"చూరు" (DED 2252) కోస్తా అంతటా నైరుతి భాగం మినహాగా తెలంగాణా మొత్తంలోను, చిత్తూరు జిల్లాలోను, కడపజిల్లాలోని పూర్వార్థంలోను వాడబడుతున్నది. "చుంచు" (DED 2179, 2180) రాష్ట్రంలోని తక్కిన ప్రాంతాల్లో వాడుకలో ఉంది.

10వ పటం : 'మట్టిగోడ నిర్మాణ పళలోని ఒక వరస' అనే సమానార్థం గల "కచ్చు, కీటు (గీటు), దిండు, మన్నువారి" అనే పర్యాయపదాల వ్యవహార ప్రాంతాలను ఈ పటంలో గమనించవచ్చు. చిట్టచివరిమాట మిశ్రసమానం. 'మన్ను' అనే దేశ్యశబ్దం, అర్యభాషల నుంచి వచ్చిన ప్రత్యయరూపకమైన "-వారి" కలిసిన ఈ పదం చిత్తూరుజిల్లా దక్షిణాగ్రంలో ఒక్కచోట వాడుకలో ఉన్నది. తెలంగాణాలో మాత్రమే 'కచ్చు' వాడుకలో ఉంది. కోస్తాజిల్లాలో, చిత్తూరుజిల్లా ప్రాగ్భాగంలో కీటు (గీటు) వాడుతున్నారు. చిత్తూరుజిల్లాలోని తూర్పు భాగం మినహాగా రాయలసీమ అంతటా 'దిండు' శబ్దం వ్యవహారంలో ఉంది. తమిళంలోని 'పటకా' అనే అర్థంగల 'కచ్చు' (DED 922) మొదలైన వాటికి 'కచ్చు సజాతీయం కావచ్చు. "కీటు/గీటు" అనే పదం ప్రాచీనద్రావిడ పదం *క్రీత్ - (DED 1352) నుంచి 'దిండు' అనేది దక్షిణద్రావిడపదం *తిండ్ - (DED 2636) నుంచి ఏర్పడ్డాయి.

11వ పటం : "కప్పుకు వాడే చిన్న ఇటిక" అనే అర్థంలో "తారస (తారసు, తార్చి, టార్చి), గిల్లిటిక, చదరపు రాయి, చొకంరాయి, నాదుబెడ్డ, నాదుముక్క, లాదు రాయి, లాదుబిళ్ళ" అనే పర్యాయపదాలు రాష్ట్రంలో ఉన్నాయి. మొదటి పదం తప్ప తక్కినవన్నీ సమస్త పదాలు. "లాదు / నాదు" అనేవి కడపజిల్లాలో, నెల్లూరు, గుంటూరు జిల్లాలోని చాలా ప్రాంతాల్లో, తిరుగు శ్రీకాకుళం జిల్లాలోని కొన్ని ప్రాంతాల్లో వాడుకలో ఉన్నాయి. ఇది హిందీలోని 'లాదనా' అనే భాషరూపం నుంచి వాడుకలోకి వచ్చిన ఎరువుమాట. తారస, దాని రూపాంతరాలు, ఇంచుమించుగా రాష్ట్రమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి. తక్కిన పదాలు రాయలసీమ కోస్తామండలాల్లో అక్కడక్కడ వ్యవహారంలో ఉన్నాయి. తెలుగులోని "తాడు, తాటు, తరుగు" మొదలైన వాటికి

'చిన్నది' అనే అర్థంలో సంబంధించిన 'తారన' శబ్దం దక్షిణద్రావిడంలోని * తర్ -/ తార్ (DED 2608) నుంచి ఏర్పడ్డది. సంస్కృతంలోని 'చతుష్క' శబ్దభవమైన 'చౌతం', చతురస్రశబ్దభవమైన 'చదం' మూ అర్థ భాషలనుంచి వచ్చిన ఎరువుమూటలు.

12వ పటం : "ఋరద (ఋరగ, ఋరణ). అనుసు (అనుసు), అసలు, దాచి" అనే పర్యాయపదాలు ఏదో దాషామండలాల్లో వ్యవహృతమవుతున్నాయో తమిళంలో గుర్తించబడ్డది. రాయలసీమ పశ్చిమభాగంలో, తెలంగాణ ఉత్తరభాగంలో, కోస్తాలోని విశాఖ, క్రీడాటకం జిల్లాల్లో 'ఋరద' వాడుకలో ఉంది. రాయలసీమ తెలంగాణ సరిహద్దుల మెడనే 'అనుసు' వ్యవహారంలో ఉంది. చిత్తూరుజిల్లా ఉత్తరభాగంలో, కడపజిల్లాలో, నెల్లూరు, గుంటూరు, శివస్థా, ప్రాకృత్యమ గోదావరి, విశాఖజిల్లాలోను 'అనుసు' వ్యవహరింపబడుతున్నది. గుంటూరుజిల్లాలోని ఒకే ఒక కేంద్రంలో 'దాచి' వాడుతున్నారు. చిన్నది, తుప, పర్ణిదాషల్లో మాత్రమే 'ఋరద' శబ్దానికి సజాతీయపదాలు లభిస్తున్నాయి (DED 3520). అన్నిటా పదాది నరక శబ్దాలే ఉన్నాయి. 'అనుసు' శబ్దం దక్షిణ ద్రావిడంలోని * అటు - (DED 72) నుంచి ఏర్పడ్డది. * అటును అనే మాధ్యమికుడొకడొద్దా 'అనుసు' అనే శబ్దం 'అనుసు'కు రూపాంతరం అవుతుంది. అజ్ఞాత్యధికారం జకారంగా మారినందుకు తెలుగుదాషా చరిత్రలో క్రీ.శ. 7వ శతాబ్దంనుంచీ సదర్శనాలున్నాయి. అజ్ఞాత్యధికారం నరకం కావటం క్రీ.శ. 7వ శతాబ్దంలో ఆరంభమై 13వ శతాబ్దికి పూర్తి అయింది. 'అసలు' శబ్దం తమిళంలోని 'అస్తై' (DED 43 a) మొదలైన వాటికి సజాతీయమైనది. తెలుగు నియంటువులలో 'దాచి' శబ్దం ఉంది. విహుళా ఇది 'దాచి'కి పూర్వ రూపం కావచ్చు. కాని దానికి ఇతర ద్రావిడ భాషల్లో సజాతీయ శబ్దాలు లభించలేదు.

13వ పటం : "గిలావా (గిలాపి, గిలావా), మేగుడు, కాళ్ళూరు, నుసువు, కున్నపూత, నిండుగర, మడ్డిగర" అనే సమానార్థక పదాలు వ్యవహారంలో ఉన్న కేంద్రాలన్నీ ఈ పటంలో చూడవచ్చు. 'గిలావా', 'కామాడు' మినహా తక్కిన పదాలు ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క కేంద్రంలో మాత్రమే వాడుకలో ఉన్నాయి. పర్ణియన్ భాషలోని 'గిలావా' శబ్దం ఉర్దూద్వారా తెలుగులోకి వచ్చింది. ఇది క్రీడాటకం జిల్లా, ఉత్తర విశాఖ, కర్ణాటకలం తాలూకాల్లో తప్ప తక్కిన రాష్ట్రమంతటా వాడుకలో ఉంది. మూలపదగతమైన 'వ' కారం నిలుపుకొన్న రూపాంతరం తెలంగాణ పశ్చిమోత్తర భాగాల్లో మాత్రమే మిగిలి ఉంది. ప్రాచీనద్రావిడశబ్దం * మేల్ - (DI:1) 4159) నుంచి ఏర్పడ్డ 'మేగుడు' శబ్దం ఆదిలాబాదు జిల్లాలో ఉత్తరాగ్రంథంలోని ఒక్క కేంద్రంలో వాడుకపడుతున్నది. 'కామాడు' పదం విహుళా * దే - మేగు అనే సమస్త రూపపదమేమో ససహిస్తుంది. ప్రాచీన ద్రావిడంలోని * నుట్ -/ నుట్ - (DI:1) 3066) నుంచి ఏర్పడ్డ శబ్దం 'నుసువు'. "గర" అన్నది కొద్దివాటి అర్థ భేదంలో హిందీలోని 'గర' శబ్దమునకు ఏర్పడ్డ పదం.

14వ పటం : "గొన్నెం (గొన్నెం, గొన్నెం, గొన్నెం), గొన్నెడు, గొన్నెను, గొన్నెనుడు, గొన్నెను" అనే సమానార్థక పదాల వ్యవహార ప్రాంతాలు తమిళంలో గుర్తించబడ్డాయి. గుంటూరు, శివస్థా, పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాల్లోను, తూర్పు గోదావరి జిల్లాలోని కొన్ని ప్రాంతాల్లోను, మహబూబ్ నగర్ జిల్లా దక్షిణ పశ్చిమ భాగాలు మినహాగా తెలంగాణ అంతటా, 'గొన్నెం' వాడుకలో ఉంది. విశాఖజిల్లాలోని ఒకే ఒక కేంద్రంలో 'గొన్నెను' వ్యవహృత మవుతున్నది. క్రీడాటకం, విశాఖజిల్లాల్లో, తూర్పు గోదావరిజిల్లా ఉత్తరభాగంలో, రెడుగా రాయలసీమ దక్షిణ పశ్చిమాల్లోని సరిహద్దు ప్రాంతాల్లోను, 'గొన్నెను' వాడుకపడుతున్నది. 'గొన్నెను' శబ్దం రాయలసీమలోని మిగిలిన భాగాలంతటా, నెల్లూరు జిల్లాలో, తెలంగాణ నైరుతి భాగంలోను వాడుకపడుతున్నది. ప్రాచీన దక్షిణద్రావిడంలోని * కొన్ -/ కొన్ (DED 1788) శబ్దం నుంచి 'గొన్నెం' ఏర్పడ్డది. 'గొన్నెను, గొన్నెను' శబ్దాలు చిన్నదంలోని 'గొన్నెను' మొదలైన మాటలకు * (DED 1775) సజాతీయాలు. దక్షిణద్రావిడంలోని కొన్ - (DED 2109), శబ్దభవమైన 'గొన్నెను' పదానికి తన్నది, తుకు, దావిల్లో మాత్రమే సజాతీయ శబ్దాలు లభిస్తున్నాయి.

15వ పటం : "గొన్నెం (గొన్నెం, గొన్నెం, గొన్నెం), గొన్నెడు, గొన్నెను, గొన్నెనుడు, గొన్నెను" అనే సమానార్థక పదాల వ్యవహార ప్రాంతాలు తమిళంలో గుర్తించబడ్డాయి. గుంటూరు, శివస్థా, పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాల్లోను, తూర్పు గోదావరి జిల్లాలోని కొన్ని ప్రాంతాల్లోను, మహబూబ్ నగర్ జిల్లా దక్షిణ పశ్చిమ భాగాలు మినహాగా తెలంగాణ అంతటా, 'గొన్నెం' వాడుకలో ఉంది. విశాఖజిల్లాలోని ఒకే ఒక కేంద్రంలో 'గొన్నెను' వ్యవహృత మవుతున్నది. క్రీడాటకం, విశాఖజిల్లాల్లో, తూర్పు గోదావరిజిల్లా ఉత్తరభాగంలో, రెడుగా రాయలసీమ దక్షిణ పశ్చిమాల్లోని సరిహద్దు ప్రాంతాల్లోను, 'గొన్నెను' వాడుకపడుతున్నది. 'గొన్నెను' శబ్దం రాయలసీమలోని మిగిలిన భాగాలంతటా, నెల్లూరు జిల్లాలో, తెలంగాణ నైరుతి భాగంలోను వాడుకపడుతున్నది. ప్రాచీన దక్షిణద్రావిడంలోని * కొన్ -/ కొన్ (DED 1788) శబ్దం నుంచి 'గొన్నెం' ఏర్పడ్డది. 'గొన్నెను, గొన్నెను' శబ్దాలు చిన్నదంలోని 'గొన్నెను' మొదలైన మాటలకు * (DED 1775) సజాతీయాలు. దక్షిణద్రావిడంలోని కొన్ - (DED 2109), శబ్దభవమైన 'గొన్నెను' పదానికి తన్నది, తుకు, దావిల్లో మాత్రమే సజాతీయ శబ్దాలు లభిస్తున్నాయి.

15వ పటం : "మూలమట్టం. మెట్టు. రేకుమట్టం, (ఇనప) మట్టం, మూలమెట్టు, మల్లబద్ధం" అనే పదాలు ఏదే భాషామండలాల్లో వాడుకలో ఉన్నవో ఈ పటం నిర్దేశిస్తుంది. వీటిలో రెండోది తప్ప అన్నీ సమస్త పదాలే. చివరి నాలుగు చాలా కొద్ది ప్రాంతాల్లో వాడబడుతున్నాయి. 'మూల' శబ్దం సంస్కృతసమం. ప్రాచీన దక్షిణద్రావిడంలోని * మల్ - (DED 3811) లో నుంచి 'మట్టం' శబ్దాన్నీ, హిందీలోని 'మెట్టు' (= సరి చేయు) శబ్దం నుంచి 'మెట్టు' పదాన్నీ సాధించవచ్చు. 'మెట్టు' శబ్దం బహుళా మహారాష్ట్ర భవం కావచ్చు. ఇది రాయచూర్ దో-ఆబ్, ఖమ్మంజిల్లాలోని భద్రాచలం తాలూకాలు, తప్ప మిగిలిన తెలంగాణా అంతటా వ్యవహరింపబడుతున్నది. 'మట్టం' రాష్ట్రంలోని తక్కిన అన్ని ప్రాంతాల్లోను వాడుకలో ఉంది. తెలుగులోని 'మలగు' మొదలైన పదాలతో వ్యుత్పత్తి శాస్త్రరీత్యా సజాతీయమైన 'మల్ల' శబ్దం ప్రాచీనదక్షిణ ద్రావిడంలోని * మల్ - (DED 3874) నుంచి ఏర్పడ్డది.

16వ పటం : ఈ పటంలో "గడ్డపలుగు, గడ్డపార, గడారు, గునపం" అనే మాటలు వ్యవహారంలో ఉన్న భాషా మండలాలను గుర్తింపవచ్చు. మొదటి రెండు పదాలు సహజాలు. కురుఖ్ భాషలోని 'చీల్చు' అనే అర్థంగల 'పలకనా' (DED 3921) మొదలైన పదాలకు 'పలుగు' శబ్దం సజాతీయం కావచ్చు. 'పార' శబ్దం తమిళంలోని 'పార' మున్నగు మాటలకు (DED 3367) సజాతీయ పదం. 'గునపం' అన్నమాట ద్రావిడ పదం కావచ్చు. లేదా ఆర్య భాషాభవం కావచ్చు (DED 1729). 'గడారు' శబ్దం వ్యుత్పత్తి తెలియదు. ఈమాట అనంతపురంజిల్లాలో, కర్నూలు కడపజిల్లాల పశ్చిమ భాగాల్లో వాడుకలో ఉంది. శ్రీకాకుళం విశాఖ తూర్పు గోదావరి జిల్లాల్లోను, పశ్చిమగోదావరి ఖమ్మం జిల్లాల్లోని కొన్ని ప్రాంతాల్లోను 'గునపం' వాడబడుతున్నది. కృష్ణాజిల్లాలోను దాని పరిసరాల్లోగల గుంటూరు పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాల ప్రాంతాల్లోను 'గడ్డపలుగు' వ్యవహార మవుచున్నది. తెలంగాణా అంతటా, చిత్తూరు నెల్లూరు

జిల్లాల్లో, గుంటూరు, కర్నూలు, కడప జిల్లాల్లోని అత్యధిక భాగాల్లో 'గడ్డపార' వాడుతున్నారు.

17వ పటం : "మూస, ఒశువు, బూతు, సొజ్జ, ఊబు, కాలబోదె" అనే పర్యాయపదాలు వాడుకలో ఉన్న ప్రదేశాలను ఈ పటంలో గమనించవచ్చు. వీటిలో మొదటి పదం తప్ప తక్కినవి చాలాకొద్ది ప్రదేశంలో వాడుకలో ఉన్నాయి. రెండోమాట మైసూరు రాష్ట్రపు సరిహద్దులోని రెండు కేంద్రాల్లోను, తక్కినవి రాయలసీమలోని ఒక్కొక్క కేంద్రంలోను వ్యవహరింపబడుతున్నాయి. రాష్ట్ర మంతటా వాడుతున్నమాట 'మూస' అనేది. తమిళంలోని 'మూచు', తెలుగులోని 'మూయు, మూత' మొదలైన పదాలకు సజాతీయమైన ఈపదం (DED 4128) ప్రాచీనద్రావిడంలోని * ముమ్ - / మూ - ధాతువునుంచి ఏర్పడ్డది. 'దాచు' అనే అర్థంగల ప్రాచీనద్రావిడధాతువు * ఉక్ - ఒక్ నుంచి 'ఒశువు' అనే మాట బహుళా ఏర్పడి ఉండవచ్చు. తక్కిన మాటల వ్యుత్పత్తులు సరిగా తెలియవు.

18వ పటం : "గిలక(గిరక), గిల్ల, గిరి(గెరి), తొండం, బిళ్ళ" అనే పదాలు వ్యవహారంలో ఉన్న భాషా మండలాలను ఈ పటం సూచిస్తుంది. మొదటి పదం కాక తక్కినవి ఎక్కువగా తెలంగాణాలో, విరళంగా రాయలసీమలో వాడబడుతున్నాయి. 'గిరక' అనే శబ్దరూపం తెలంగాణాలో మాత్రమే వాడుకలో ఉంది. 'గిలక' అనే దాని రూపాంతరం తక్కిన ప్రాంతాల్లో వ్యవహార మవుచున్నది. 'గిల్ల, గిరి, గెరి' అనే పదాలు వ్యుత్పత్తి శాస్త్రరీత్యా 'గిలక (గిరక)' లకు సంబంధించినవే కావచ్చు. వీటిని ప్రాచీన దక్షిణద్రావిడంలోని * కిత్ - ధాతువుతో (DED 1327) ³ అనుసంధింపవచ్చును. తెలుగులో రేఫ లకారాలు మారటం చారిత్రక కాలంలోనే జరిగినట్లు తెలుస్తుంది.

19వ పటం : "నిలువులోడు; లోతునుకొలిచే కర్ర" అనే అర్థాల్లో రాష్ట్రంలోని భిన్నప్రాంతాల్లో "మట్టు, కండెం, కోల, పన్నా" అనే మాటలు వాడుకలో

³ మాండలిక వ్యుత్పత్తిపదకోశం ప్రథమసంపుటానికి అంగ్లంలోగల గ్రంథపరిచయం (పుట 125) లో ఈ వ్యుత్పత్తిపై గల చర్చను చూడండి.

ఉన్నాయి. కోస్తా జిల్లాలోను, తెలంగాణ సరిహద్దుల్లోని రాన్ని కేంద్రాల్లో తప్ప మొత్తం రాయలసీమలోను 'మట్టు' వాడబడినట్లుంది. ఖమ్మంజిల్లా దక్షిణప్రాంతాలు మినహాగా తెలంగాణ అంతటా 'కోల' వ్యవహారంలో ఉంది. కృష్ణా పశ్చిమ గోదావరిజిల్లాల ఉత్తరప్రాంతాల్లో ఖమ్మం జిల్లా దక్షిణ ప్రాంతాలలో కూడా ఉపయోగంలో 'కండె' వ్యవహారం వాడబడినట్లుంది. కర్నూలుజిల్లా తెలంగాణ సరిహద్దుల్లోని కేంద్రాల్లో మాత్రం పూర్వపు తెలియని 'పన్నా' శబ్దం వ్యవహారం వాడబడినట్లుంది. ప్రాచీన ద్రావిడంలోని *మట్ - (DED 3811) నుంచి ఏర్పడ్డ పదం 'మట్టు', 'పట్ట' అనే అర్థంగల తమిళ పదం 'కడె', మళయాళ శబ్దం 'కణ' మొదలైనవాటిలో (DED 979) 'కండె' శబ్దం సజా తీయమైనది. ప్రాచీన ద్రావిడంలోని *కోల్ - (DED 1852) శబ్దంనుంచి ఏర్పడ్డ తెలుగుపాట 'కోల'.

20వ పటం : "కొబ్బరి (కొప్పరి, కొప్పెరి, గొప్పరి). పెంకాయ" లు వ్యవహారంలో ఉన్న భాషా మండలాలను ఈ పటం చూపుతుంది. అక్కడక్కడ కనిపించే మిశ్ర భాషామండలాలను (transitional zones) మినహాయితే 'కొబ్బరి' దాని రూపాంతరాలూ కృష్ణా నదికి ఉత్తరంగా ఉన్న కోస్తా జిల్లాలోను, మహబూబ్ నగర్ జిల్లా దక్షిణ భాగాలు పోగా మిగిలిన తెలంగాణ లోను వాడుకలో ఉన్నాయి. రాష్ట్రంలోని తక్కిన ప్రాంతాల్లో 'కొబ్బరి' (DED 1751) లోవాట 'పెంకాయ' (DED 2806) కూడా వాడబడుతున్నది. ఈ రెండు పదాలూ దేశ్యరే.

21వ పటం : 7, 8, 10, 18, 19 పటాల్లోని వ్యవహార భేదకరేఖలలో ఇంచుమించు ఒకేరకమైన వాటిని ఈ పటంలో ఒక్కచోట అనునందించేము. ఇది కోస్తాజిల్లాలనే భాషామండలం హద్దులను నిరూపిస్తుంది. మూడు వ్యవహారభేదకరేఖల ద్వారా ఒకటి నెల్లూరుజిల్లా సరిహద్దుల వెంటనే పోతుంది. మరొక ద్వారా మధ్య కోస్తా జిల్లాలకూ తెలంగాణకూగల రాజకీయపు పేర్లం దగ్గర నున్న మిశ్రభాషామండలాన్ని వేర్పాటుచేస్తుంది. మరొక రెండు రేఖలు కోస్తాజిల్లాలనూ దాదాపుగా రాయలసీమ

మొత్తాన్ని ఒకే ఒక భాషామండలమని సర్వేక్షిస్తాయి. ఒక రేఖ నల్లూరు, పల్నాడు జిల్లాల మధ్యగా పోతూ మొత్తం ఖమ్మంజిల్లాను ఇమ్మిగ్నెయిన్ మరొక మిశ్ర భాషామండలాన్ని వేర్పాటు చేస్తుంది. ఓర్వీ భాషామండలాల హద్దులు ఏ విధంగా మారబడినాయో ఈ రేఖలు సూచిస్తాయి. మొత్తంమీద కోస్తామండలిక భాషామండల సరిహద్దులకూ ప్రస్తుతపు రాజకీయపు పేర్లలూ పెద్ద వేరు లేనట్లు తెలుస్తుంది.

22వ పటం : ఈ పటంలో 1, 2, 9, 10, 14, 18, 20 పటాలనుంచి లభ్యమైన వ్యవహారభేదకరేఖలలో దాదాపుగా సమానమైన వాటిని ఒక్కచోట గుర్తించేము. రాయలసీమ మండలిక భాషామండల హద్దులను యిది నిరూపిస్తుంది. కర్నూలుజిల్లాను మహబూబ్ నగర్, గుంటూరు, నెల్లూరు జిల్లాలకూ మధ్యగల సరిహద్దుల వెంటగా దాలారేఖలు పోతున్నాయి. ఇవి రాయలసీమ దో-అద్ ప్రాంతాన్ని కొన్నిసార్లు పలుపుటంటూ కొన్ని చూపు వదిలివేస్తూ ఉండటాన్నిబట్టి రాయలసీమ మండలికపు సరిహద్దులకూ ఏకీకరణసామ్రాజ్యకాలం నాటి రాజకీయపు పల్లలను ప్రతిబింబిస్తూ చూపుతున్నట్లు గమనించగలం. రాయలసీమ కోస్తాజిల్లాలను వేర్పరచే సరిహద్దు గీతలు కొన్నిసార్లు దక్షిణ కోస్తాజిల్లాలను కలుపుటంటూ మరికొన్నిసార్లు పొలగిస్తూ ఉన్నాయి. అందువల్ల రాయలసీమ భాషామండలానికి సాధారణంగా కర్నూలు, కడప, అనంతపురం జిల్లాలలోని అత్యధిక భాగాలలోకూడిన మధ్య ప్రాంతమే సరైన కేంద్రమని చెప్పవచ్చు.

23వ పటం : తెలంగాణ భాషామండలం సరిహద్దులను ఈ పటంలో గుర్తించవచ్చు. 2, 10, 19, 18, 19 పటాల నుంచి లభించే సమాన వ్యవహారభేదకరేఖలను ఇక్కడ చూపేము. రాయలసీమ దో-అద్, భద్రాద్రం తాలూకాల విషయంలో తప్ప తక్కిన సందర్భాల్లో నేటి రాజకీయపు హద్దుకూ భాషామండలం సరిహద్దులకూ భేదం కనిపించదు. కోస్తానుంచి తెలంగాణకు ఇటీవలనే మార్చబడిన భద్రాద్రం తాలూకా రాజకీయపు హద్దులో వచ్చిన మార్పులనే భాషావిషయంలోను ప్రదర్శిస్తున్నది. విజయనగరసామ్రాజ్యకాల రాజకీయ పరిస్థితిని నాడు తరు

చుగా మారిన రాజకీయపు తెల్లలను రాయచూరు దో-
ఆబ్ ప్రాంతపు అంతర్భాషామండలం ప్రతిఫలిస్తున్నది.

24వ పటం : రోస్తా పొరుగున, రాయలసీమ తూర్పు
ప్రాంతాల్లో, ఉన్న అంతర్భాషామండలాలను ఈ పటం
సూచిస్తుంది. 1, 3, 4, 5, 11, 12, 13, 16, 18 పటాల్లోని
సమాన వ్యవహారభేదక రేఖలను ఇక్కడ సమీకరిం
చేము. చిత్తూరు, నెల్లూరు జిల్లాలలో, రడప, కర్నూలు
జిల్లాల ప్రాగాలతో కూడిన ఒక అంతర్మండలం
హద్దులను ఒక బొత్తి రేఖలు గుర్తిస్తున్నాయి. కర్నూలు,
గుంటూరు, నెల్లూరు జిల్లాల సరిహద్దుల వెంటనే ఒక
చిన్న అంతర్భాషామండలం ఉన్నది. కృష్ణానది దక్షిణ
తటం దక్షిణోత్తరాల్లోని అంతర్భాషామండలాలకు
హద్దుగా అనేక రేఖలు నిరూపిస్తున్నాయి. ఈ దక్షిణాంత
ర్మండలంతో సర్వసాధారణంగా రాయలసీమ ప్రాగా
లు కూడా భాగంగా ఉంటున్నాయి. వంశధారానదికి
ఉత్తరంగా ఉన్న ప్రాంతం ఒక విశిష్ట అంతర్మండ

లంగా కనిపిస్తుంది. ఖమ్మం జిల్లాలోని కొన్ని భాగాలు
ప్రత్యేక మిశ్రభాషామండలంగా ఉండగా, కొన్ని సమ
యాల్లో కృష్ణా ప్రాకృశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలు ఒక
ప్రత్యేకమయిన అంతర్మండలంగా గోచరిస్తాయి.

25వ పటం : రాష్ట్రంలోని పశ్చిమ భాగంలోగల అంత
ర్భాషామండలాలను 5, 6, 7, 12, 14, 16, 17, 19 పటాల
నుంచి తీసిన వ్యవహారభేదకరేఖలను ఈ పటంలో ఒక
చానికొకటి జతపరిచినందున నిరూపించటం జరిగింది.
చిత్తూరుజిల్లా దక్షిణప్రాంతం తమిళ ప్రభావంతోను,
అనంతపురం, కర్నూలు జిల్లాల పశ్చిమ నైరుతి ప్రాం
తాలు కన్నడ ప్రభావంతోను ప్రత్యేక లక్షణాలుగల
అంతర్మండలాలుగా కనిపిస్తాయి. రాయచూరు దో-ఆబ్
పరిసరాలు, ఖమ్మంజిల్లా, మిశ్రభాషాప్రాంతాలని గమ
నించవచ్చు. తెలంగాణలోని మధ్య జిల్లాలు ఉర్దూ ప్రభా
వం బాగా కల ఒక ప్రత్యేక భాషామండలానికి కేంద్ర
మని చెప్పవచ్చు.

ఉపయుక్త గ్రంథ సూచిక : BIBLIOGRAPHY

1. గ్రంథకర్తలు : పుస్తకాలు

- Balasubrahmanyam (and Daniel, Girija and Sunderraj), *Guide to Economic Plants of South India*, Amudha Nilayam, Madras, 1959.
- Batley, Claude, *Architecture*, Oxford Pamphlets on Indian Affairs, 1946.
- Bentley and Henry *Medicinal Plants*, 4 vols J & A Church-hill New Burlington st., London, 1880.
- Bose, P. N., ed., *Principles of Indian śilpa śāstra*, with the text of *Maya śāstra*, The Punjab Oriental (Skt.) Series, No. XI, Lahore, 1926.
- , ed., *śilpa śāstram*. The Punjab Oriental (Skt.) Series, No. XVIII, Lahore, 1928.
- Brown, C.P. *A Dictionary : Telugu-English*, rev. edn., Madras, 1907.
- Burrow, T. and Emeneau, M.B., *A Dravidian Etymological Dictionary* (abr. DED), Oxford University Press, London 1961.
- Daniel, D., & Balasubrahmanyam, Girija and Sunderraj, *Guide to Economic Plants of South India*, Amudha Nilayam, Madras, 1959.
- Emeneau, M.B. and Burrow, T., *A Dravidian Etymological Dictionary*, (abr. DED), Oxford University Press, London 1961.
- Fischer, Cecil E.C., *Flora of the Presidency of Madras*, Vol. III, reprinted edn., Sri Gowranga Press, Calcutta, 1957.
- Fyson, P.F., *The Flora of South Indian Hill Stations*, Vol. I, Supt., Government Press, Madras, 1932.
- Gamble, J.S., *Flora of the Presidency of Madras*, Vols. I and III, reprint, Botanical Survey of India, Calcutta, 1957, 1958.
- Girija and Balasubrahmanyam, Girija and Sunderraj, *Guide to Economic Plants of South India*, Amudha Nilayam, Madras, 1959.
- Gravelly, E.H. and Sivaramamurti, C., *Guide to Archaeological Galleries*, reprinted, Madras, 1947.
- Henry, and Bentley *Medicinal Plants*, 4 Vols., J&A Church-hill, New Burlington st., London, 1880.
- Hooker J.D., *The Flora of British India*, 7 vols., London, 1875 1897.
- Krishnamurti, Bh. ed., *Maṇḍalika Vṛttipada Kōśam*, Vol. I (Agriculture), A.P. Sahitya Akademi, Hyderabad, 1962.
- Krishnaswamy, M.H. and Seshugiri Rao, V.N., *List of More Important Trees, Shrubs, Climbers and Herbs Occurring in the Forests of the Madras Presidency with their Local Names*, Madras 1941.
- Lakshminarasimha Sastry, Ch., *Vastu darpaṇamu: Vastu dipika*, Aryananda Printing Press, Masula, 1924.
- Lushington, A.W. *Vernacular List of Trees Shrubs, and Woody climbers in the Madras Presidency*, Vols. I, II A and II B. Supt., Government Press, Madras, 1915.
- Read, H.H. *Rutley's Elements of Mineralogy*, 24 th edn., reprinted, Thomas Murby, London, 1960.
- Roxburgh, William, *Flora Indica or Descriptions of Indian Plants*, Thacker, Spink & Co., Calcutta 1874.

Seshagiri Rao, V.N. and Krishnaswamy, M.H., *List of More Important Trees, Shrubs, Climbers and Herbs occurring in the Forests of the Madras Presidency, with their Local Names*, Madras, 1941.

Sivaramamurti, C. and Gravely, E. H. *Guide to Archaeological Galleries*, reprinted, Madras, 1947.

Sunderraj and Balasubrahmanyam, Daniel and Girija, *Guide to Economic Plants of South India*, Amudha Nilayam, Madras, 1959.

Tyrrel, G.W., *The Principles of Petrology*, reprinted Methnen & Co. Ltd., London, 1958.

Varāhamihira, *Brhat Saṁhita* Chap. 53, Vāstu vidya, 56, Prāsāda lakṣnam.

Virabhadra Sidhanti, M., *Grha vāstu marmamulu* (Tel.) Rajahmundry, 1950.

Viswanatha Sastrulu, M., *śrīkrṣṇa vāstu śāstramu* (Tel.) Madras, 1925.

Watt, George, *A Dictionary of Economic Products of India*, 6 vols. and index, Calcutta, 1939-1941.

2. గ్రంథాలు : ప్రచురణకర్తలు

American College Dictionary, Random House Inc., New York, 1957.

Āndhra Darśani, (Tel.) Viśālāndhra Publishers, Vijayawada, 1959.

Āndhra dēśamun andu khanija Pariśramalu (Tel.) Pub. No. 7 of Scientific Knowledge and History, Telugu-Urdu Akademi, Hyderabad, 1960.

Census of India 1961, volume II, Andhra Pradesh, Government of India, New Delhi, 1963-1964.

Encyclopaedia Britannica, Coronation edition.

Manual of Administration of the Madras Presidency, Vol. 3 (Glossary), Supt Government Press, Madras, 1893.

Sūryarāyāndhra nighaṇṭuvu, 7 Vols. Andhra Sāhitya Pariṣattu, Kakinada, 1936-1960.

Wealth of India, 4 Vols. (A-K), Council of Scientific and Industrial Research, Delhi, 1948.

ప్రధాన సంకేతాలు: వివరణ (ABBREVIATIONS)

1. తెలుగు

అం. అంగం
ఉ. ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు)
ఏక. ఏకవచనం
కో. కోస్తా
క్రి. క్రియ
చూ. చూడు
తె. తెలంగాణ
పర్య. పర్యాయపదం (-పదాలు)

బ. బహువచనం
మొ. మొదలైన
రా. రాయలసీమ
రూ. రూపాంతరం (రూపాంతరాలు)
వి. విశేష్యం
విణ. విశేషణం
హిం. హిందూస్తానీ (/హిందీ)
సం. సంస్కృతం

* ఊహాత్మకరూపం

> చారిత్రకమైన అర్థావహన రూపం

< చారిత్రక పూర్వరూపం

2. English

Arn. Arnot, G.
B. Backer, J.O.
Beauv. Parisot de Beauvois
Bedd. Beddome, R.H.
B(en)th. Bentham, George
Br. Brown, C.P.
Brand. Brandis, D.
Buch. Buchanan-Hamilton
C. Coastal (district-s)
Ch. Choisy
Corr. Correa da Serra
Cus. Canus, A.
DC De Condolle, Augustus Pyramus
DED Dravidian Etymological Dictionary
Flem. Fleming, John
Forsk. Forskaal, P.
Gaertn. Gaertner, Joseph
G. Don. George Don
Hack. Hackel
Ham. Hamilton
Heyne. Heyne, B.

Hk. Hasskarll
Jacq. Nicholas Joseph de Jacquin
Kön(ig). Köenig, F.G.
Lamk. De La Mark
Linn. Karl von Linné
Lour. Loureiro
Lush. Lushington, A.W.
MAMP Manual of Administration of the
Madras Province
Man. Manual of the Forest Department
M.H. Michele, Pietro Antonio
Mill. Miller
Miq. Michele, Pietro Antonio
Neas. Nees, C. G. or Nees Von Esenback
Pers. Persoon
Pl. Planchon or Plumier
Poir. Poiret
R. Rayalasima (Ceded districts)
Retz. Retzius
Ro(tt)b. Rotbell, C.I.
Rox(b). Roxburgh, William

Sank. Sankaranarayana, P.

Schult. Schultes

Spreng. Sprengel

SRN Suryarayandhra nighantuvu

Stapf. Stapf

T Telingana

Trin. Trinus

Vahl. Vahl, M.

Vent. Ventenat

W. & A. Wight; Robert & Walker-
Arnot, G.

Wall. Wallich, N.

W. I. Wealth of India

Willd. Willdnow, C. L.

Wt. Wight, Robert

పరిశోధనల పర్యటన వివరాలు

ప్రాంతం	పర్యటించిన కేంద్రం	తారీఖు	జిల్లా	పేరు
జిల్లా నెం.	జిల్లా	3	4	5
1	2			
కో.1	ఇచ్ఛాపురం	ఇచ్ఛాపురం	శ్రీకామేశ్వరం	దసపాన జగ్గయ్య గోపినాథ సాహు
	అగ్రహారం			పదిల జగన్నాథుడులు
	మండపిల్లి			బయ రామమూర్తి
కో.2	మందసా	సోంపేట	శ్రీకామేశ్వరం	సీతారాం పాణిగ్రహి
	ఉమ్మగూరు			పసుపురెడ్డి రామయ్య
	మదనాపురం			మూలదాసు
	మందసా			బొంబాడెహారా
కో.3	బెక్కలి	బెక్కలి	..	పేర తాడెయ్య
	మోదుగవలస			బలగ నారాయణస్వామి
				పోలాకి అప్పన్న
కో.4	కురుపాం	..	..	వెద్దింటి జోగులు
	పూతికవలస			గొట్టాపు సీతంనాయుడు
కో.5	పాలకొండ	..	..	సగిడి అప్పన్న
				కోలంగి దురగయ్య
కో.6	సాలూరు	సాలూరు	..	అమిటి శివరామయ్య
				కనకల ప్రెడియ్య
				సి. హెచ్. చిన్నయ్య
				సన్నూరు సాంబ
				చిలిలి వీరన్న
				సన్నాసి
	నందవాడ అగ్రహారం			ప్రెలు చెంగన్న
	లేక మారంరేగిపురం			
కో.7	కుప్పిలి	చీపురుపల్లి	..	నాగోజు సూర్యనారాయణ
				సింహాద్రి పరనయ్య
	కొయ్యం			తార రామయ్య
కో.8	దానన్నపేట	విజయనగరం	విశాఖపట్టణం	కలిపిల్లి ప్రెడికర్
		..	..	దాలయ్య

వ్యవహార వివరాలు							పర్యటన ప
కులం	వయస్సు	ప్రధాన వృత్తి	ఉపవృత్తి	చదువు	ఇతర ప్రాంతాలలో పరిచయం	కోదకునినామ సంకేతం	
6	7	8	9	10	11	12	
రెడ్డి	50	వ్యవసాయం	—	—	పురుషోత్తపురం	LVL	
ఒరియాబ్రాహ్మణ	45	బేలుదారువని	—	4వ తరగతి	—	*	
గొల్ల	40	సున్నంపని	కూలిపని	—	—		
తెలగ	50	ఇటీకెపని	కూలిపని	—	—		
ఒరియాబ్రాహ్మణ	55	తాపీపని	—	—	—	LVL	
రెడ్డి	50	కట్టుబడిపని	వ్యవసాయం	—	—		
మాదిగ (హరిజన్)	40	ఇటీకెకాల్పు	కూలిపని	—	—		
ఓడ్రులు; పుమ్మరి	40	పెంకుపని	కుండలుచేయటం	—	—		
హరిజన్	40	ఇండ్లుకట్టటం	తాపీపని	—	—	LVL	
మాదిగ	55	ఇండ్లుకట్టటం	కూలిపని	—	—		
కాపు	40	బావులతవ్వకం	కూలిపని	కొద్ది	—		
దొరలు	65	వ్యవసాయం	ఇళ్లుకట్టటం	—	—	LSR	
కొప్పల ఎలమలు	60	వ్యవసాయం	సాలలు మొక్కట్టటం	—	—		
కాపులు	45	ఇండ్లుకట్టటం	—	—	—	LSR	
మాల	40	ఇటీకెలుచేయటం	కూలిపని	—	—		
దాసెల్ల	45	మేత్రి	ఇండ్లుకట్టటం	2వ తరగతి	—	LSR	
కాపులు	50	తాపీమేత్రి	తాపీపని	3వ తరగతి	—		
రంసాలి	48	..	—	5వ తరగతి	—		
పుమ్మరి	38	పెంకాముపని	పెంకుపని	—	—		
రైతు	64	వ్యవసాయం	ఇల్లునేత	—	—		
	40	తాపీమేత్రి	—	—	—		
కాపులు	60	ఇటీకెపని	కూలిపని	—	—		
షరాబు	50	వడంగి	ఇండ్లుకట్టటం	—	—	LSR	
షరాబు	52	వ్యవసాయం	ఇండ్లుకట్టటం	—	—		
రెడ్డి	60	ఇళ్లుకట్టటం	వ్యవసాయం	—	—		
	58	తాపీమేత్రి	ఇండ్లుకట్టటం	—	—	LSR	
కుమ్మర్లు	50	పెంకుతయారీ	పెంకుపని	—	—		

1.	2	3	4	5
	ధర్మపురి విజయవగరం కో.9 భీమునిపట్నం	విజయవగరం .. భీమునిపట్నం	విశాఖపట్టణం .. విశాఖపట్టణం	తోటపాలెం రామమూర్తి సుంకల అప్పలస్వామి రాటికొండ నాగరాజు బోయి సరసింహాయి పతివాడి అప్పలస్వామి వెనుపిల్లి సూర్యనారాయణ
	రౌతులపాలెం పోలిపిల్లి. లేక బంగారానపేట తగరపువలస			గుచ్చి అప్పన్న వీమిరి రాములు కె. వెర్రప్పాయి ప్రదాని పైడి పి. ప్రసాదరావు
కో.10	అనంతగిరి అరుకు	..	..	తోట వెంకటనాయుడు పారివిల్లి అప్పన్న పండుూరి చిన్నమినాయన బత్తన చంద్రయ్య
కో.11	అనకాపల్లి బాట్లపూడి	అనకాపల్లి	విశాఖపట్నం	గజలంగి సన్నానీదొర కంకిపాటి గురవన్నపదార్ శిరబల లక్ష్మీపదార్
కో.12	కొప్పాక పెదవలస మర్దిలివీధి లకారపుపేట	..	..	బండారు నాగుమయ్య సరపూరి రాములు చిన్నయ్య నేనాపతుల సన్నాసయ్య రెంటాల ఎల్లయ్య
కో.13	ఎలమంచిలి	ఎలమంచిలి	..	కొప్పాడ రాజు బడ్డా నాగులు కొప్పాడ నీతారామస్వామి బచ్చు బచ్చిరాజు కాసులేటి అచ్చిరాజు నడివల్లి సూర్యారావు బంగారు అప్పారావు
కో.14	ఎరవరం కాళపాలెం వెంటకోట గోపాలపట్నం	..	..	నేళం చిన్నయ్య కోకల సామి చిదల చింతయ్య
కో.15	అద్దతిగల రేగులపాడు భీమవరం అనిగేరు	అద్దతిగల	మార్పుగోదావరి	
కో.16	రంపచోడవరం రామవలస	రంపచోడవరం	..	

6	7	8	9	10	11	12
చాకలి	35	సున్నపుబట్టీ	కూలిపని	—	—	
నాగాసపువర్ణం	55	పెద్ద తాపీమేత్రి	తాపీపని	5వ తరగతి	—	
సాలి	55	తాపీమేత్రి	—	4వ తరగతి	—	LSR
రెడ్డి	50	..	—	—	—	
కాపుచనం రైతు	60	ఇళ్లకట్టటం	వ్యవసాయం	—	తగరపువలస	
రెడ్లు	39	సున్నపుబట్టీ	కూలిపని	—	—	
రెడ్డిలు	45	సున్నపు గానుగు	—	—	—	
నగరాలు	40	ఇటీకెపని	కూలిపని	—	—	
రెడ్లు	45	తాపీమేత్రి	—	5వ తరగతి	—	
కొండజాతి	50	వ్యవసాయం	ఇళ్లకట్టటం	..	—	LSR
పట్నాయక్	30	కంట్రాక్టరు	..	8వ తరగతి	—	
కాపు	60	వ్యవసాయం	ఇటీకెబట్టీ	—	—	AHR
చూచిగ	45	పీచుపని	—	—	—	
కాపు	52	వ్యవసాయం	ఇటీకెతయారీ	—	—	
కాపు	55	రాతిపని(మేత్రి)	వ్యవసాయం	కొద్ది	—	
బగతలు	55	వ్యవసాయం	ఇళ్లకట్టటం	—	—	LSR
బగతలు	50	..	..	—	పెదవలస	
బగతలు	40	..	..	4వ తరగతి	—	
కాపులు	50	తాపీమేత్రి	వ్యవసాయం	5వ తరగతి	—	
పంచములు	45	ఇండ్లుకట్టటం	—	—	—	LSR
గొల్లలు	55	తాపీమేత్రి	—	3వ తరగతి	—	
కాపులు	40	ఇటీకపని	వ్యవసాయం	—	—	
గవర్లు	60	సున్నపు బట్టీ	—	—	—	
అగ్నికులక్షత్రియ	35	తాపీపని	—	6వ తరగతి	నర్సాపురం తాలూకా	LSR
హరిజనులు	40	ఇటీకెపని	కూలిపని	—	—	
అగ్నికులక్షత్రియ	55	తాపీపని	—	—	నర్సాపురం	
తెలగ	40	తాపీమేత్రి	వ్యవసాయం	5వ తరగతి	పాలకొల్లు	LSR
రెడ్లు(కొండజాతి)	35	వ్యవసాయం	పూరిళ్లకట్టటం	—	—	
కాపులు	45	..	ఇళ్లకట్టటం	—	—	
కొండరెడ్లు	35	..	..	—	అడ్డతీగల	
కత్తికమ్మర్లు	30	కమ్మరపుపని	కూలి, నూతిపని, ఇళ్లకట్టటం	—	సిరిగిందలపాడు	LSR
..	38	..	ఇళ్లకట్టటం	—	—	
కొండరెడ్లు	45	కూలిపని	వ్యవసాయం	—	—	*

1	2	3	4	5
	గెద్దాడ			నెత్తి ముచ్చాటు
కో.17	లింగంపల్లి ఏలేళ్ళరం	..	..	గొట్టు మిరిడియ్య చిన్నగురియ్య పాసి కృష్ణమూర్తి తెప్పల నీరయ్య
కో.18	పల్లిపేట కొత్త బొమ్మారు	రాజమండ్రి	తూర్పు గోదావరి	నూరిల పాపారావు చింతా వెంకన్న మూసల రామస్వామి రడియం రామారావు
	రాజమండ్రి	..	..	నిడదవోలు సత్యనారాయణరావు
కో.19	మనకపల్లి గంగవరం	రామచంద్రపురం	..	
కో.20	కూనవరం అమలాపురం	అమలాపురం	..	సుందరి నేటి పీరియ్య కొరిసా సామినేడు లింగినేటి స్వామినాయుడు యాసం సుద్దారావు
కో.21	జంగారెడ్డిగూడెం	పోలవరం	పశ్చిమ గోదావరి	పతాన్ మహమ్మద్ ఖాన్ జేగుడుపేట మహాలక్ష్మి నాగేటి సూరిరావు పైలా గంగరాజు
కో.22	ఎన్నగూడెం	కొవ్వూరు	..	అనుమలకోట విశ్వనాథం గోకరకొండ మార్కండేయులు కె. రామ్
కో.23	తణుకు	తణుకు	..	అల్లు తమ్మినాయుడు చింతలపూడి సత్యం సోమయ్య
కో.24	వేల్పూరు జీలుగుమిల్లి దర్శగూడెం	(నయా)తణుకు పోలవరం	..	జి. రాజారావు అక్కినిపల్లి చూడేశ్వరం
కో.25	శ్రీనివాసపురం చింతలపూడి	చింతలపూడి	..	కాటకోటి బ్రహ్మం నూకల వెంకటేశ్వరరావు కొసూరి అచ్చయ్య యస్. నానాసా హిబ్
కో.26	పాతచింతలపూడి మక్కినవారిగూడెం మొగల్తూరు	పర్వపురం	..	మల్లి వెంకటేశ్వర్లు కామిశెట్టి వెంకటేశ్వరరావు వరదా సూర్యనారాయణరావు

6	7	8	9	10	11	12
కత్తికమ్మయ్య	42	కమ్మరిపని	వ్యవ. ఇళ్లకట్టటం	—	—	
కొండదొర	50	వ్యవసాయం	ఇంట్లకట్టటం	—	—	LSR
తూర్పుకాపులు	55	..	..	—	లింగంపర్తి	
అగ్నికులక్షత్రియ	48	తాపీమేత్రి	..	—	పెద్దాపురం	
..	40	..	వ్యవసాయం	—	లింగంపర్తి	
హరిజనులు	45	తాపీమేత్రి	—	5వ తరగతి	రాజమండ్రిస్వగ్రామం	LSR
కాపులు	35	..	వ్యవసాయం	—	—	
హరిజనులు	40	పూరిళ్ల కట్టటం	—	—	—	
తెలగ	48	తాపీమేత్రి	—	—	కడియం	
కాపు	55	రాపీపని	వ్యవసాయం	—	తంగేరు స్వగ్రామం	LSR
కాపులు	65	ఇళ్లకట్టటం	వ్యవసాయం	—	—	LSR
..	50	ఇటికెపని	..	—	—	*
..	58	ఇటికాములు	పెంపకాల్పు	కొద్ది	—	
..	50	తాపీమేత్రి	—	..	—	
ముస్లిం	46	..	నూతులతవ్వకం	5వ గరతి	—	LSR
కుమ్మరి	55	పెంప ఇటికతయారీ	—	—	—	
వెలమ	52	తాపీమేత్రి	—	—	—	
..	45	పూరిళ్ల కట్టటం	వ్యవసాయం	—	—	
కంసారి	30	వడ్రంమేత్రి	—	4వ పాఠం	—	LSR
కాపులు	45	వడ్రంపని	—	కొద్ది	నీతంపేట స్వగ్రామం	
..	28	..	ఇలారంపని	—	..	
నాయుడు	55	తాపీమేత్రి	నూతులతవ్వకం	కొద్ది	—	LSR
వెలమ	48	..	..	5వ తరగతి	—	
కాపు	50	వడ్రంపని	పూరిళ్లకట్టటం	కొద్ది	—	
..	45	తాపీమేత్రి	—	..	2సం॥ల క్రితం	
					మద్రాసు పరిసరాల్లో	LSR
కంసారి	50	తాపీపని	వ్యవసాయం	—	అశ్వారావుపేట	
..	50	వడ్రంమేత్రి	—	—	—	
తెలగ	50	తాపీమేత్రి	నూతులుకట్టటం	—	—	LSR
కంసారి	55	వడ్రంమేత్రి	శిల్పం	ఎలిమెంటరీ	—	
ముస్లిం	38	పూరిళ్ల కట్టటం	వ్యవసాయం	—	—	
..	45	మట్టిపని పూరిళ్లకట్టటం	నూతిపని	—	—	
కాపు	48	తాపీమేత్రి	..	—	—	LSR
..	59	వడ్రంమేత్రి	—	కొద్ది	—	

1	2	3	4	5
				పట్నాల పొండురంగారావు సుబ్బాబత్తుడు దేవరపల్లి పోతయ్య వుల్లా అచారత్తయ్య మూర్తి నేని నాగిటూషణం శడవర్తి జగన్నాథం
కో.27	రామలింగం నూజిపీడు మీరావరం		కృష్ణా	
కో.28	గుడివాడ	గుడివాడ	..	కుమ్మరి పెంచట్రామయ్య గంగయ్య జగ్గారావు తిరుమలపెట్టి సుబ్బారావు సుబ్బయ్య S. సుబ్బయ్య చిమటా నరసయ్య షేక్ లాలాసా హెబ్ పెరమళ్ల రాములు హనుమాన్ అబ్దుల్ ఖదర్ వేమవ కొటయ్య కుమ్మరి ముక్కంటి యం. అప్పయ్య చుండూరు నాగబ్రహ్మదారి చిమటా వెంకటేశ్వరరావు అంకెడ సుబ్బారావు కె. అబ్రహం మన్నెం రాములు వడ్డెం వెంకటేశ్వర్లు నరుసు శేషయ్య అరవ కోటేశ్వరరావు బొడ్డు అర్జునుడు యస్. వి. నాందారయ్య అత్తి కారి నాగేశ్వరరావు మంచివీళ్ల వెంకటసుబ్బయ్య జవ్వాటి వాగేంద్రం
	అంగలూరు			
కో.29	తిరువూరు	తిరువూరు	..	
కో.30	జగ్గయ్యపేట	నందిగామ	..	
కో.31	కొండపల్లి	బెజవాడ	..	
కో.32	అవనిగడ్డ	దివి	..	
కో.33	వాగాయలంక ఉల్లిపాలెం వడ్డేశ్వరం కుంచనవల్లి	గుంటూరు	గుంటూరు	

6	7	8	9	10	11	12
..	25	వద్రంగి	—	—	—	
కంసాలి	—	వద్రంమేఘి	—	—	—	
మాల	50	ఇటికతయారీ	కూలి	—	—	AHR
రెడ్డి	48	ఇళ్ళకట్టడం	వ్యవసాయం	2వ తరగతి	—	*
పమ్మ	51	..	—	—	—	
నాయుడు	53	..	—	5వ తరగతి	నూజివీడు	
పమ్మరి	48	ఇటికెపని	వ్యవసాయం	—	—	LSR
—	45	వద్రంమేఘి	—	—	—	
కాపు	45	ఇళ్ళకట్టటం	వ్యవసాయం	—	—	
తెలగ	50	తాపీమేఘి	—	కొద్ది	—	
వడ్లబిత్తుడు	52	వద్రంమేఘి	—	—	—	
—	50	..	—	కొద్ది	—	
కాపు	60	తాపీమేఘి	బావులుకట్టటం	—	15 సం ల క్రితంకొండపల్లి	
ముస్లిం	35	వద్రంపని	పెంకుటిండ్లుకట్టటం	4వ తరగతి	—	LSR
మాల	50	పెంకు ఇటికెబట్టిలు	—	5వ తరగతి	—	
వార్మీకులు	30	తాపీమేఘి	వ్యవసాయం	7వ తరగతి	—	LSR
ముస్లిం	50	తాపీమేఘి	—	—	—	
కుమ్మరి	45	పెంకు ఇటికెపని	—	—	—	
మాల	40	పూరిళ్ళు, పాకలు కట్టడం	—	—	—	
కాపు	56	తాపీపని	—	—	—	LSR
కంసాలి	49	వద్రంమేఘి	—	కొద్ది	—	
కాపు	40	తాపీమేఘి	నూతులతవ్వకం	..	—	
..	38	సున్నపుగానుగ	తాపీపని	—	—	
క్రిస్టియన్	30	సున్నపుబట్టి	—	—	నందిగామ స్వగ్రామం	
మాల	45	ఇళ్ళపాకలు కట్టడం	వ్యవసాయం	—	—	LSR
తెలగ	50	తాపీమేఘి	బావులతవ్వకం	—	—	
..	48	డాబాలు కట్టటం	—	—	—	
..	55	ఇటికెబట్టి	సా మిల్లు	—	—	
..	45	వద్రంగం	—	—	—	
అగ్నిపలక్షత్రయ	30	పెయింటింగ్	ఇళ్ళ బావులు కట్టటం	—	—	
మరాఠీ	45	బేల్తారిమేఘి	—	—	—	AHR
కమ్మ	55	రాతిపని	వ్యవసాయం	2వ తరగతి	—	
గౌడ	45	పూరిళ్ళు కట్టటం	—	—	—	

1	2	3	4	5
కో.34	నిజాంపట్నం	ః రేపల్లె	..	హంబుద్దీన్ మెంకటసుబ్బయ్య
కో.35	రెంటచింతల	పల్నాడు	గుంటూరు	యాద్రగిరి జోడి అనంతవరం వెంకయ్య
కో.36	చిలకలూరిపేట పురుషోత్త పట్నం	నర్సారావుపేట	..	గుమ్మా ఆదియ్య మెరుగుమర్రి వీరాస్వామి ససీ ఛాన్ దరియా హుస్సేన్ పులి నరసయ్య
కో.37	గనపారం అమ్మనర్రోలు	బంగోలు	..	చెన్నపరెడ్డి ఆదిశేషయ్య కొమ్మలపాటి వెంకటసుబ్బయ్య
కో.38	అద్దంకి/గోపాలపురం చినగానుగులపాలెం			గుమ్మళ్ల యల్లమంద పులవం రామిరెడ్డి పసుమర్తి పెద్దయ్య తంగిళ్ల పాపయ్య తంబతకు గుడివయ్య
కో.39	నిరిగిరిపాడు			శ్రీశైలం గుర్రస్వామి
కో.40	కొప్పుకొండ			కారిపిల్ల అనుమయ్య దారా రామన్న దారా బ్రహ్మయ్య బేల్తారు రామపులు
కో.41	కొత్త పట్నం వీరంగుంట			గుండున్ని వెంకటరెడ్డి
కో.42	దర్శి వూరిమిట్ల	దర్శి	నెల్లూరు	పుగాకు కోటయ్య గానిగ నరసింహం
కో.43	కనిగిరి	కనిగిరి	..	బేల్తారు నరసింహం షేక్ బాషా సాహెబ్ షేక్ హుసేన్ షా
కో.44	ఉదయగిరి	ఉదయగిరి	..	గోనిపుట్టి నారయ్య బేల్తారు బాబా దగ్గుబాటి వెంకట్రామయ్య కాజా మొహిద్దీన్
కో.45	ఆత్మకూరు హరిజనపాలెం	ఆత్మకూరు	..	వెండి సుబ్బయ్య వెండి పెద్దసుబ్బయ్య చెన్నువల్లి రామయ్య

6	7	8	9	10	11	12
ముస్లిం	47	బేల్దారిమేష్త్రి	—	కొద్ది	—	BMR
యాదవ	50	వ్యవసాయం	—	..	—	
కుమ్మరి	41	కుమ్మరం	—	—	—	*
బోయ	53	బేల్దారి	వ్యవసాయం	కొద్ది	...	BMR
కుమ్మరి	56	కుమ్మరం	—	..	...	
యాదవ	70	తాపీపని	వ్యవసాయం	—	పురుషోత్తపట్నం	PVL
కుమ్మరి	65	కుమ్మరిపని	పెంకు ఇటిక తయారీ	—	...	
ముస్లిం	40	వ్యవసాయం	ఇళ్లకట్టుబడి, వడ్రంగం	—	...	
..	35	శిల్పం	—	—	...	
కమ్మ	55	సున్నపుబట్టి	—	—	...	
..	50	ఇళ్లకట్టుటం	వ్యవసాయం	—	...	AHR
..	55	బేల్దారిమేష్త్రి	రాతిపని	—	రాపర్ల	
తెలగ	60	బేల్దారు	—	—	...	AHR
రెడ్డి	45	రాతిపని	వ్యవసాయం	4వ తరగతి	...	
క్రిస్టియన్	50	పూరిళ్లకట్టుటం	రాతిపని	3వ తరగతి	...	
గానిగ	60	బత్తులపని	—	—	...	
వడ్డె	45	బేల్దారి	—	కొద్ది	—	BMR
కంసాలి	56	—	—	..	...	
తెలగ	62	వ్యవసాయం	—	—	...	AHR
వైశ్య	58	వ్యాపారం	వ్యవసాయం	...	...	*
..	50	..	..	...	—	
బలిజ	70	బేల్దారు	...	...	పాదర్ల	AHR
రెడ్డి	65	వ్యవసాయం	ఇళ్లకట్టుటం	4వ తరగతి	—	
..	60	సున్నం ఇటికబట్టిలు	...	...	—	AHR
బలిజ	50	బేల్దారు	...	...	—	
..	40	..	...	కొద్ది	—	AHR
ముస్లిం	40	సున్నపుపని	వ్యాపారం	..	—	
..	45	రాతిపని	...	...	—	
కుమ్మరి	65	పెంకుపని	...	...	—	AHR
మాచిగ	50	పూరిళ్లకట్టుటం	...	...	—	
కుమ్మరి	30	ఇటికెబట్టి	—	S.S.L.C.	—	
ముస్లిం	30	మిద్దెలుకట్టుటం	వ్యాపారం	..	—	
హరిజనులు	40	బేల్దారు	...	—	—	AHR
..	45	మేష్త్రి	...	కొద్ది	—	
..	30	మిషన్	..	..	—	

1	2	3	4	5
కో.46	అల్లూట	కొవ్వూరు	నెల్లూట	చివినాపి చినవెంకయ్య షేక్ బాచర్ సాహెబ్ షేక్ బద్దూర్ చగ్గోలు వాలయ్య సయ్యద్ సూర్ మాల రామయ్య దాషా పెంటలయ్య కంసాలి రామయ్య వొడ్ల కొండయ్య మూరెళ్ళ చంద్రయ్య కావేరిసాకం రంగయ్య కడివేటి కోటయ్య చెన్నాపట్నం పుల్లయ్య సయ్యద్ హాసినాహెబ్ మేత్రి పెంటటసుబ్బయ్య మేత్రి మునిస్వామి
కో.47	మాలపల్లి ఇందుకూటపేట	నెల్లూట		
కో.48	నారాయణరెడ్డిపేట నైదాపురం పూటుకూరు	రావూరు		
కో.49	గూడూరు కోట నెల్లూటపల్లి జరుగుమిల్లి వెంటన్నపాలెం	గూడూరు		
కో.50	సూళ్లూరిపేట			
తె.1	చేనుగుంట కూనవరం	భద్రాచలం	ఐమ్మం	జి. రామిరెడ్డి పొట్టాబత్తుల వాలకృష్ణ
తె.2	దుమ్మగూడెం (లక్ష్మీనగరం)			పొట్టాబత్తుల వెంకటేశ్వర్లు శ్రీకాకోటం వీరన్న శ్రీకాకోటం చంద్రయ్య చేపు వెంకటేశ్వర్లు కె. వెంకటేశ్వరరావు ముదపాక సత్యం మేత్రి కొమరయ్య కుమ్మరి వెంకయ్య యన్. నరసయ్య మల్లె లక్ష్మీవరసు గొట్టె రాజయ్య యన్. కృష్ణమూర్తి లక్ష్మయ్య
తె.3	కొత్త గూడెం			
తె.4	ఇల్లెందు - శింగరేణి	ఇల్లెందు		

6	7	8	9	10	11	12
కుమ్మరి	50	బట్టలు	—	కొద్ది	—	AHR
ముస్లిం	45	బేల్దారుమేత్రి	—	..	—	
..	30	వడ్రంగి	—	..	—	
క్రిస్టియన్	70	పూరిళ్లపట్టుబడి	వ్యవసాయం	..	—	
ముస్లిం	45	బేల్దారుపని	—	—	—	AHR
హరిజనులు	60	పూరిళ్లపని	—	—	—	
గొండ్ల	50	బేల్దారుపని	పూరిళ్లపని	కొద్ది	—	AHR
కంసాలి	45	వడ్రంగం	వ్యవసాయం	..	—	
కుమ్మరి	50	వ్యవసాయం	పూరిళ్లపని	—	—	
హరిజనులు	30	సున్నపుపని	—	కొద్ది	—	
మొదలార	60	బేల్దారుమేత్రి	—	..	—	AHR
జంగం	—	పూరిళ్లపని	సిద్ధాంతి	—	—	*
కుమ్మరి	—	ఇటికెతయారీ	కుమ్మరం	—	—	
ముస్లిం	—	సున్నపుపని	—	కొద్ది	—	
నాయుడు	45	ఇళ్ల చంద్రాక్షుడు	—	4వ తరగతి	—	AHR
మూల	60	ఇటికెతయారీ	కూలి	—	మాన్వారపోలూరు స్వగ్రామం	
రెడ్డి	45	వ్యవసాయం	—	కొద్ది	—	
పద్మసాలి	50	ఇళ్లకట్టటం	కుమ్మరం, వ్యవసాయం	—	—	LSR
..	40	కాపీమేత్రి	వ్యవసాయం	కొద్ది	—	
కుమ్మరి	38	పెంచితయారీ	చండలతయారీ	5వ తరగతి	—	LSR
కుమ్మరి	39	ఇటికెతయారీ	..	—	—	
రెడ్డి	50	కాపీమేత్రి	—	—	—	
కుమ్మరి	—	కుమ్మరంమేత్రి	పింగాణీ	—	—	
కంసాలి	29	వడ్రంగమేత్రి	ఇళ్లకట్టటం	—	—	
తెలగ	60	సుకారిపని	ఉప్పరపని	—	—	LSR
కుమ్మరి	48	కుమ్మరం	—	—	—	
కంసాలి	48	వడ్రంగం, సుకారి	—	8వ తరగతి	—	
గొల్ల	52	సున్నబ్బట్టి	—	—	—	
కాపు	45	ఇటికెపని	—	—	—	
తెలగ	39	సుకారిమేత్రి	నావులపని	6వ తరగతి	—	LSR
గొల్ల	55	సుకారిపని	కాంట్రాక్టు	—	—	

సంఖ్యలు 100 కంటే ఎక్కువ

1	2	3	4	5
				శుమ్మరి రామయ్య
				విచ్చిరెడ్డి
				పి. రాజయ్య
				చింతాపి పెద్దులు
				దేందరాపు రాములు
				రంజాన్ సాబ్
				సీతాపతిగారు
				వడ్ల బ్రహ్మయ్యగారు
				జూతంటి మారయ్య
				గూడపురి చంద్రయ్య
				అన్నదీమోచి సయ్యదయ్య
				మేరబోతు కాశయ్య
				సయ్యద్ మదార్
				దాసర రాజాబు
				వడ్లె శురమల్లు
				మారపాపల మల్లెయ్య
				బానోజు నరసయ్య
				దొడ్డి శివయ్య
				కొమ్ము లింగసామి
				మారోజు సుందరాదారి
				కొప్పోల బుచ్చయ్య
				బొడ్డుపల్లి పెంటయ్య
				వుందెకోడు అమరయ్య
				రంగపురి రాముడు
				బండారు నరసింహం
				నామోజు చంద్రయ్య
				దొండా అగయ్య
				తోదోరు నరసింహం
				బొత్త వరనయ్య
				రాజయ్య
				బరెగొన్న లక్ష్మయ్య
				మేరునోజు శివరాజయ్య
తె. 5	ఖమ్మం మెట్	ఖమ్మం	ఖమ్మం	
తె. 6	మధిర ఇల్లూరు	మధిర	..	
తె. 7	మిర్యాలగూడ	మిర్యాలగూడ	నల్గొండ	
తె. 8	వర్ధమానకోట	సూర్యాపేట	..	
తె. 9	పానగల్లు నల్గొండ	నల్గొండ	..	
తె. 10	భువనగిరి	భువనగిరి	..	
తె. 11	చెర్యాల/చిర్యాల	జనగామ	వరంగల్	

6	7	8	9	10	11	12
చుమ్మరి	40	గూసపని	కుండలతయారీ	—	7 సం. క్రితం	
					కృష్ణాజిల్లా	
రెడ్డి	58	సున్నబుట్టి	వ్యవసాయం	—	—	
కంసారి	40	వడ్లమేత్రి	పెంకుటిళ్లుకట్టటం	—	—	
తెలగ	50	ఇటికబట్టి	—	—	పూర్వం వరంగల్లు	
—	49	సుతారిమేత్రి	—	—	—	LSR
ముస్లిం	50	డంగు, బట్టిపని	—	అక్షరజ్ఞానం	—	
తెలగ	55	తాపీమేత్రి	వ్యవసాయం	కొద్ది	—	LSR
కంసారి	50	వడ్లమేత్రి	ఇళ్లుకట్టటం	..	పరిసర గ్రామాలు	
ఉప్పరి (తెలగ)	48	సుతారిమేత్రి	—	కొద్ది	—	LSR
—	80	సుతారి	బావులకట్టుబడి	..	—	
వడ్లాయన	40	వడ్లంగిమేత్రి	కలపవ్యాపారం	..	—	
గవస్లు	55	సున్నబుట్టడంగు	—	—	—	
ముస్లిం	48	సుతారిమేత్రి	—	—	—	
ముతరాసి	50	సుతారిపని	వ్యవసాయం	కొద్ది	—	BMR
చూదిగ	47	సున్నబుట్టి	..	—	—	
చుమ్మరి	50	చుమ్మరం	..	—	—	
కంసారి	48	వడ్లవృత్తి	..	కొద్ది	—	
చూల	50	ఇటికబట్టి	..	—	—	
చూదిగ	47	సుతారిపని	—	కొద్ది	—	BMR
కంసారి	40	వడ్లవృత్తి	—	5వ తరగతి	—	
గొండా	58	సున్నబుట్టి, డంగు	—	—	—	
చుమ్మరి	40	చుమ్మరం	—	3వ తరగతి	—	
తెలగ	51	ఇటికబట్టి	—	—	—	
హరిజన	40	సుతారిమేత్రి	—	కొద్ది	—	
మున్నూరుకాపు	48	ఉప్పరం	—	—	—	BMR
కంసారి	55	వడ్లపని	వ్యవసాయం	—	—	*
హరిజన	57	సున్నబుట్టిపని	—	—	—	
చుమ్మరి	58	చుమ్మరం	—	—	—	
మున్నూరు	58	సుతారి	ఇటిక తయారీ	—	—	BMR
కంసారి	55	నిమెంటుపెంకు తయారీ	కమ్మరం	కొద్ది	—	
కలార్ / గొండ్ల	55	సున్నబుట్టి	వ్యవసాయం	—	—	
కంసారి	42	వడ్లపని	—	కొద్ది	—	

1	2	3	4	5
తె. 12	మహాబూబాబాద్ (మానుకోట)	మహాబూబాబాద్	..	కందగడ్డ నరసయ్య గుంటి వీరయ్య అకాచపు సాయిలు సిప్పి రాజయ్య గెనీకంటి మల్లయ్య మూడి పాసరాలు ఉప్పాల రామస్వామి
తె. 13	(పాఖాల్) నర్సంపేట	నర్సంపేట	వరంగల్	యం. నరసయ్య
	కమలాపురం అశోక్ నగర్			మంతెన వీరయ్య శ్రీకంట మల్లాడు లక్ష్మయ్య నరసింహారావు కుమ్మరి నరసయ్య ఇమ్మడి ఐలయ్య శ్రీరాములు
తె. 14	మంగాపేట	ములుగు	..	బోలంపల్లి రిన్నయ్య షేక్ బదే సాహెబ్ సర్పొల ఐలయ్య సాంబయ్య కుమ్మరి రామయ్య దంచనాల రాజసిరియ్య రామదాసు నారాయణ వారల పట్టాభి ఎక్కలదేవోళ్ల ఐరోరి శనిమూణి వెంకటసరస్వయ్య
తె. 15	ధర్మారావుపేట చెల్వూరు పునపురం	..	..	
తె. 16	జమ్మికుంట	హుజురాబాద్	కరీంనగర్	వడ్డి మల్లయ్య చిరదం లక్ష్మయ్య కొంపల్లె లక్ష్మీబ్ మెట్టె మల్లయ్య సుతారి పోచన్న పెద్దపురపు నారాయణ
తె. 17	సిరిసిల్ల హరిజనవాడ	సిరిసిల్ల	..	
తె. 18	కోరుట సిరికొండ	మొట్టుపల్లి	..	

6	7	8	9	10	11	12
పద్మశాలి	55	తాపీపని	ఇటీకెపని	—	—	LSR
..	50	సుతారిపని	కలపవ ర్తకం	కొద్ది	—	
కుమ్మరి	45	గూనపని	—	..	—	
పద్మసాలి	58	ఇటీకెపని	—	—	—	
తెలగి	38	సున్నంపని	వ్యవసాయం	4వ తరగతి	—	LSR
పద్మశాలి	43	తాపీపని	బట్టలనేత	5వ తరగతి	—	
కాశ	80	రాతిపని	బావులతవ్వకం, వ్యవసాయం	—	—	
కాపు	50	సుతారిమేత్రి	—	—	సికింద్రాబాద్, వరంగల్ ప్రాంతాలతో	
వడ్డాయన	—	వడ్డంపని	పెంపటిళ్లు కట్టటం	—	—	LSR
కంసాలి	50	..	—	—	—	
కాపు	—	సున్నపుబట్టిలు	వ్యవసాయం	—	—	
కుమ్మరి	45	గూనపని	—	—	—	
హరిజన్	48	ఇటీకెపని, బట్టిలు	—	—	—	
వడ్డెం	50	పాకలుకట్టటం	రొతుపని	—	—	
సగిడు	40	ఉప్పరం	బావులుకట్టటం	—	—	
ముస్లిం	50	..	—	—	—	
సగిడు	45	తాపీపని	—	—	—	
వడ్డాయన	30	గూనఇళ్లు, పూరిళ్లు కట్టటం	—	—	—	
కుమ్మరి	50	గూనపని	—	—	—	
కంసాలి	50	వడ్డపని	వ్యవసాయం	—	—	
మోదిగి	55	బావులు తవ్వటం	..	—	—	
ఉప్పెల్లు	45	..	..	—	—	
పద్మసాలి	49	ఉప్పరం	—	—	—	
కంసాలి	45	వడ్డపని	కమ్మరం, వ్యవసాయం	—	—	
రాజులు	60	వడ్డంగం	—	—	—	AHR
పద్మసాలి	45	బేల్దారు	—	కొద్ది	—	AHR
కాపు	55	సుతారిపని	సున్నపుడంగుపని	కొద్ది	—	
హరిజన	50	ఇటీక (తారస, పళాత్రి)	సున్నం, గూన, పని	—	—	AHR
కాపు	55	బేల్దారిపని	గానుగపని	—	జగ్జ్యాలతో	
..	50	సున్నబట్టిపని	ఇటీకెపని	—	సిరికొండతో	

1	2	3	4	5
తె. 19	సుల్తానాబాద్ మాదిగప	సుల్తానాబాద్	..	మేరు నారాయణ సురారు ముల్లయ్య
తె. 20	మహాదేవ్ పూర్ కాటారం	మంతెన	..	సుకారు రాఘవులు వేములపల్లి సోమయ్య
తె. 21	చిన్నూరు మన్నెపుగూడెం	చిన్నూరు	అదిలాబాద్	సిరింగి మదనయ్య వివిరం పోచయ్య
తె. 22	లక్ నేట్ పేట్ దొడాపల్లి	లక్నేట్ పేట్	..	సుకారాములు నేలం దేవస్వామి
తె. 23	అనిపాబాద్ బండాగూడెం	అనిపాబాద్	..	గిరిమి నరసింహులు కామ్రు గంగారం
తె. 24	కాగజ్ నగర్	—	—	కప్పారి భిక్షుపతి
తె. 25	అదిలాబాద్ తామ్మి	అదిలాబాద్	అదిలాబాద్	బొమ్మకంటి చంద్రయ్య బంగిలి రాజలింగం
తె. 26	నిర్మల్ చింతపూర్	నిర్మల్ ..		మింగా పోతన్న గోవు పోచెట్టి
తె. 27	ముఠోల్	ముఠోల్	..	పొనగంటి నరసయ్య మాదిగ లచ్చన్న
తె. 28	బోధన్	బోధన్	నిజామాబాద్	డి. రాజయ్య కుమ్మరి రాములు ముత్తయ్య పుట్నాల రోశయ్య
తె. 29	అర్మూరు	అర్మూరు	..	వడ్ల శివయ్య పొన్నాల దుర్గయ్య సోమయ్యగారి హనుమాంట్ల కుమ్మరి కిష్టన్న పచ్చవ ఎంగయ్య అల్లిమియాన్ సాహెబ్ ఉప్పరి భూమన్నమేత్రి నల్ల పోశెయ్య హుస్సేన్ చెవిటి కాశెన్న మల్లన్న అమీర్ అలీ అద్దూరి లింగయ్య
తె. 30	బాన్ స్వాడ	బాన్ స్వాడ	.	
తె. 31	కామారెడ్డి	కామారెడ్డి	..	

6	7	8	9	10	11	12
..	45	పూరిళ్ళ కట్టటం	కూలిపని	—	—	AHR
ముంచేవారు	50	బేల్దారు, ఇటికె, 'సున్నంపని	—	—	—	
ఎలమకాపు	50	సుతారుపని	జిరాతీ	కొద్ది	—	AHR
కుమ్మరి	55	కుమ్మరం, ఇటికె	—	—	వేములపల్లితో	
కాపు	45	సుతారుపని	కంట్రాక్టు	కొద్ది	—	AHR
మన్నెంవారు	55	మట్టిపని, కూలిపని	—	—	—	*
గొడి	45	సుతారుపని	—	కొద్ది	—	AHR
హరిజన	50	..	వ్యవసాయం	..	లక్సేట్-పేట్తో	
మన్నెపోళ్ళు	50	సుతారుపని	కంట్రాక్టు	..	—	AHR
..	65	సున్నంపని	ఇటికెపని	—	అసిఫాబాద్తో	
హరిజన	48	ఇళ్ళ కట్టటం	తాపీపని	—	—	LVL
వడ్డలు	55	వడ్డపని	బేల్దారుపని	—	—	AHR
మన్నెపువారు	50	బేల్దారుపని	—	కొద్ది	—	
రాపు	58	..	—	—	—	AHR
..	50	..	ఇటుక, సున్నంపని	కొద్ది	—	
మున్నూరురాపు	52	..	—	—	బోధన్తో	AHR
మాదిగ	55	మాదిగపని	పూరిళ్ళ కట్టటం	—	—	*
ఉప్పరి	45	బంగళాలు కట్టటం	ఉప్పరిమేట్రిపని	కొద్ది	—	LSR
కుమ్మరి	50	కుమ్మరం	కూనతయారీ	—	—	
క్రిస్టియన్	48	ఇటికబట్టిపని	—	—	—	
రెడ్డి	55	సున్నబట్టిపని	—	—	నెల్లూరుస్వగ్రామం	
రంసాలి	50	వడ్డపని	—	కొద్ది	—	LSR
హరిజన్	—	బేల్దారుపని	—	—	—	
రంసాలి	45	వడ్డపని	—	—	—	
కుమ్మరి	60	కుమ్మరం	—	—	—	
రెడ్డి	50	సున్నబట్టిపని	—	—	నెల్లూరుస్వగ్రామం	
ముస్లిం	55	ఇటికబట్టిపని	—	కొద్ది	—	
ఉప్పరి	60	ఉప్పరం	వ్యవసాయం, ఇటికపని	..	—	LSR
హరిజన	55	ఇటికబట్టిపని	కూలిపని	—	—	*
ముస్లిం	60	సున్నబట్టిపని	కాంట్రాక్టుపని	కొద్ది	—	
కుమ్మరి	40	కుమ్మరం	పెంటుపని	—	—	
హరిజన	58	ఇటికబట్టిపని	కూలిపని	—	—	LSR
ముస్లిం	58	సున్నంకాలుపని	—	—	—	
హరిజన	45	డంగుపని	పూరిళ్ళకట్టటం	—	పూర్వంకరీంగర్	

1	2	3	4	5
				మేఘ వారీర్ బట్టు ఎల్లయ్య మేఘ బుచ్చయ్య కుమ్మరి సచనయ్య వడ్ల గంగయ్య దాజా మల్లయ్య గుర్రం మహంకాళి పల్లె బాలమల్లయ్య దాజా బాలయ్య బకిని రామకృష్ణయ్య మాసనగారి చంద్రారెడ్డి మేఘ నారాయణ హనుమయ్య వడ్ల నారాయణ కుమ్మరి చంద్రయ్య కుమ్మరి బసప్ప గందిటి ఎల్లప్ప ఉప్పరి దిచ్చప్ప సులగామ దిచ్చప్ప చాకలి ఎల్లప్ప యన్. మాదవరావు గొల్ల బుచ్చయ్య
తె. 32	చేత్తర్	అందోర్	మెదక్	
తె. 33	సిద్దిపేట బోయవాడ	సిద్దిపేట ..		
తె. 34	సదాశివపేట కుమ్మరిపాలెం	సంగారెడ్డి	..	
తె. 35	వికారాబాద్			
తె. 36	లింగంపల్లి కానుకుంట గంగారం	హైదరాబాద్	హైదరాబాద్	
తె. 37	కోసిగి కడంపల్లి	కొడంగల్	మహబూబ్ నగర్	
తె. 38	తెచ్చెర్ల (బాదేపల్లి)	తెచ్చెర్ల	..	
				కుమ్మరి బాలయ్య తిప్ప చంద్రయ్య సయ్యద్ ఇస్మాయిల్ ఉప్పరి సామేలు
తె. 39	జూపల్లి	కల్వకుర్తి	..	
				తె. వెంకటరెడ్డి ఉప్పరి పెంటయ్య కర్తాల పాళన్న మంతోడి జంగయ్య మాడుగుల లింగయ్య

6	7	8	9	10	11	12
తెలుగుకావు	55	సుతారిపని	బావులుకట్టటం	కొద్ది	—	
కావు	42	నిమెంట్ కాద్దానా పని	—	—	—	
మున్నూరుకావు	45	ఇళ్లకట్టటం	వ్యవసాయం	—	పక్క-పల్లెస్వగ్రామం	
కుమ్మరి	40	పెంకుతయారీ	—	—	—	
కంసారి	35	వడ్లపని	ఇళ్లకట్టటం	కొద్ది	—	
ఉప్పరి	55	టంగళాపని	ఇటిక, గూనపని	—	—	AHR
గొడి	55	బేల్దారి	—	—	—	AHR
..	60	ఇటికపని	సున్నంపని	కొద్ది	—	
కుమ్మరి	45	మేట్రిపని	గూన, ఇటికెపని	—	—	AHR
..	50	..	సున్నంపని	—	—	
మోటికావు	58	వ్యవసాయం	ఇళ్లకట్టటం	—	—	LVL
ఉప్పర	45	ఉప్పరం	వ్యవసాయం	—	—	LSR
మాల	50	పూరిళ్ల కట్టటం	కూలిపని	—	—	*
ఉప్పర	35	ఇళ్ల కట్టటం	—	కొద్ది	—	
కుమ్మరి	55	పెంకుతయారీ	—	—	—	
..	50	కుమ్మరం	—	కొద్ది	—	LSR
మున్నూరుకావు	55	సుతారి, ఉప్పరిపని	—	..	—	
..	48	ఇటికెపని	కావుదనంపని	..	—	
..	60	వడ్లపని	ఇళ్లకట్టటం	..	—	
చారి	48	సున్నంబట్టిపని	కావుదనంపని	—	—	
తెలుగు	40	గుత్తేదార్ పని	..	కొద్ది	పరిసరగ్రామాలతో	LSR
గొల్ల	60	ఇటికతయారీ	బావితవ్వకం.	—	—	
			కావుదనం	—	—	
కుమ్మరి	45	కవేలి తారనుపని	—	—	—	
తెలుగు	45	ఇటికపని	కావుదనం	కొద్ది	—	
ముస్లిం	40	వడ్లపని, ఇళ్లకట్టటం	..	8వ తరగతి	—	
క్రిస్టియన్	55	సుతారిపని	ఇళ్లకట్టటం,	—	—	
			వ్యవసాయం	కొద్ది	—	
రెడ్లు	35	సున్నబట్టిపని	—	..	నెల్లూరు ప్రాంతంలో	
ఉప్పరి	60	బావులతవ్వకం	కూలిపని	—	—	
వడ్డె	57	ఉప్పరం	వ్యవసాయకూలి	—	—	BMR
కంసారి	55	వడ్లపని	—	కొద్ది	—	
కుమ్మరి	45	కుమ్మరం	—	—	—	

1	2	3	4	5
తె. 40	నాగర్ కర్నూల్	నాగర్ కర్నూల్	..	వడ్డె లచ్చమయ్య మాల సాయిలు కె. కృష్ణాచారి కార్తీక నారాయణ సత్తార్ పిమ్మరి నరసింహ గోయిండు నరసింహులు చారి బుగ్గన్న పన్నెకారి తనెన్న తె. నరసింహులు
తె. 41	మక్తల్	మక్తల్	..	మేట్రి వెంకట్రాములు మహమ్మద్ సా అలం
తె. 42	గద్వాల	గద్వాల	..	దానయ్య పి. బుచ్చన్న కె. గోపాల్ పి. రాంసింగ్ జి. తిమ్మయ్య పిచ్చి గురవయ్య తెలుగు బాలయ్య
తె. 43	వనపర్తి	వనపర్తి	మహబూబ్ నగర్	పి. మల్లయ్య
	శ్రీరంగపురం		..	ది. రాజలింగం బోగం మల్లయ్య ది. మహేశ్వరం చేవుత నరసింహులు నల్లబోతుల పిల్లయ్య ఉప్పునుంతుల చెన్నకృష్ణయ్య ఉప్పరి బాలయ్య
తె. 44	అమరావతి	అచ్చంపేట	..	
	వెంకటేశ్వరరావి పర			

6	7	8	9	10	11	12
వద్దె	55	ఉప్పరం, బంగళాపని	—	—	—	LSR
మాల	65	ఉప్పరం	—	—	—	
కంసాలి	35	వడ్డంగం	—	కొద్ది	—	
..	40	..	—	—	—	
ముల్లిం	45	ఉప్పరం	—	కొద్ది	—	
కుమ్మరి	45	కుమ్మరం	3 వేలి (పెంకు) పని	..	—	LSR
బెస్త (తెలుగోళ్లు)	50	ఇటికబట్టిపని	పలాత్రి, కాపుదనం	..	—	*
చాకలి	38	సున్నబట్టిపని	కాపుదనం	—	—	
తెలుగు	54	సుతారిపని	—	కొద్ది	—	
వద్దె	25	తావీపని, వోడుపని	వ్యవసాయం	నవ తరగతి	నందికొండ, మదనా పురం, హైదరాబాద్ లతో	LSR
ముష్టి	35	తావీపని	..	—	—	
ముస్లిం	30	వడ్డంగం	—	ఉర్దు	బెంగుళూర్, రాయచూర్, హైదరాబాద్ లతో	
క్రిస్టియన్	50	ఇటికెపని	కూలిపని	—	—	
రోటబలిజ	35	వడ్డపని	—	కొద్ది	కర్నూల్, కోల్హా పూర్, మద్రాసు లతో	LSR
..	33	..	—	..	—	
నాయుడు	38	..	—	..	బెంగుళూర్ స్వగ్రామం	
రోమటి	40	సున్నం, రంగుపని	—	..	కర్నూల్, ఉదయ గిరి, మైసూర్ లతో	
కమ్మ	25	సున్నబట్టిపని	—	..	కొత్త షేట్ల స్వగ్రామం ఉదయగిరితో	
బెస్త	55	ఉప్పరం	—	..	శ్రీరంగాపురం, కొల్హాపూర్	
ఉప్పరి	32	..	—	నవ తరగతి	కొల్హాపూర్ స్వగ్రామం కర్నూలుతో	
వడ్డెర	38	వడ్డంగం	కమ్మరం	కొద్ది	—	LSR
బోగం	48	సుతారిపని	కాపుదనం	—	కృష్ణాజిల్లాతో	
మేరె	45	మిషన్ పని	—	కొద్ది	—	
చేవుక	45	ఇటిక బట్టిపని	—	—	—	
చెంచు	65	కాపుదనం	—	—	—	
కుమ్మరి	30	వడ్డంగం	కాపుదనం	—	—	
ఉప్పరి	40	ఉప్పరం	—	—	—	

1	2	3	4	5
రా.1	కాళహస్తి	కాళహస్తి	చిత్తూరు	కయ్యూరి వేంకటస్వామి బల్లర్ కన్నయ్య మాల తంగరాజు పోలీసు సుబ్బయ్య అచార్య
రా.2	నగరి మాలపల్లి బుగ్గగ్రహారం		..	పుల్లంపేట దొంగస్వామి గోవిందమేష్త్రి పంటి వీరాస్వామిరెడ్డి
రా.3	బొమ్మసముద్రం నంగమంగళం	చిత్తూరు	..	బోయి చిన్నడు పేట్రాయుడు బలిజ రామస్వామి
రా.4	కుప్పాం ఇండిగంబిల్లి	పలమనేరు	..	పొన్నేరు పుంగరాములు
రా.5	పుంగనూరు బస్సాపురం	పుంగనూరు	..	జంగల అయ్యోరు జంగల పాపయ్య వరప్ ఆద్యయ్య
రా.6	పీలేర్ కోమతంపల్లి	వాయల్పాడు	..	పొన్నేపల్లి వేంకటేశ్వర్లు గెర్నెల కన్నయ్య
రా.7	గుర్రంకొండ సుంకురోళ్ల పల్లె ముగ్గురా			విజయాపురం వెంకటరమణ దేల్దూరు గంగులు అబ్దుల్ కరీం చెల్లపల్లి పేకదూల నయ్యద్ దస్తగిరి N. M. జహీరుద్దీన్
రా.8	వేంపల్లి రాజుపాలెం కొత్తూరు గండి	పులివెందుల	కడప	దొంగంటివారి చంటన్న బోదకొట్టం చిన్నసుబ్బయ్య సి. వెంగళేశ్వర్తి నయ్యద్ వల్లి మహమ్మద్
రా.9	పుల్లంపేట	రాజంపేట	..	పాండురంగి సుబ్బనారాయణ పుత్తూరి సుబ్రాయణ మోడపూతల కిష్టయ్య
రా.10	నీడోలు		..	కుమ్మరి చిన్నప్ప నాగలారపు బాలసుబ్బయ్య ఉప్పు శేషయ్య

6	7	8	9	10	11	12
హరిజన	60	ఇటికతయారీ	వ్యవసాయం	—	—	AHR
..	45	బిల్డింగ్ కంట్రాక్టుపని	మేష్రిపని	4వ తరగతి	—	
మాల	50	ఇటికతయారీ	వ్యవసాయం	—	—	AHR
బలిజ	60	వ్యవసాయం	—	—	—	*
సంసారి	45	వడ్రంగం	—	1వ తరగతి	—	
బలిజ	60	గానుగపని	వ్యవసాయం	—	—	
..	55	మిద్దెలుకట్టటం	..	—	నంగమంగళం	AHR
..	35	వ్యవసాయం	—	—	—	
బోయ	65	ఇటికతయారీ	వ్యవసాయం	—	చేడెల్లి	AHR
పల్లెసంసారి	70	వ్యవసాయం	కూలిపని	—	—	
బలిజ	55	బేల్దారుపని	..	—	—	
..	75	ఇటికతయారీ	..	—	కోనేటిపాలెం స్వగ్రామం	AHR
జంగం	60	వ్యవసాయం	..	—	—	
..	55	..	—	—	—	
క్రిస్టియన్	45	ఇళ్లకట్టటం	మేష్రిపని	—	—	AHR
బోయ	30	ఇటికతయారీ	ఇళ్లకట్టటం	—	మద్రాసు	
బలిజ	58	వ్యవసాయం	..	—	—	AHR
..	60	బేల్దారుపని	—	—	—	
ముస్లిం	45	వ్యవసాయం	—	—	—	
..	45	..	సున్నబ్బట్టిపని	—	—	
..	48	సున్నం ఆడడం	కూలిపని	—	—	
..	30	వడ్రంగం	—	6వ తరగతి	—	
బలిజ	50	బేల్దారుపని	—	—	—	AHR
మాల	55	రాతినారతీయటం	కూలిపని	—	కొత్తూరు	*
రెడ్డి	45	వ్యాపారం	—	—	గండి స్వగ్రామం	
ముస్లిం	35	వ్యవసాయం	హోటలువ్యాపారం	—	వేంపల్లి	
బ్రాహ్మణ	55	వ్యవసాయం	—	5వ తరగతి	కొత్తపల్లె	
					గ్రహారం	AHR
హరిజన	45	సున్నంతయారీ	—	—	—	
..	45	ఇటికతయారీ	కూలిపని	—	—	
కుమ్మరి	60	ఇటిక, పెంపుతయారీ	కుండలుచేయటం	—	దిగువపేట	AHR
మాల	55	కూలిపని	—	—	—	
రెడ్డి	50	తాపీపని	—	—	—	

1	2	3	4	5
రా. 11	పోయమామిళ్ల రంగసముద్రం	బద్వేలు	..	జిందాదోటి సుబ్బయ్య
రా. 12	జమ్మలమడుగు వేపరాల చన్నెలూర్		..	రిక్తుల ఇసాక్ చలంద్రం సుబ్బారెడ్డి ఏటగిరి సుబ్బన్
రా. 13	కమలాపురం అప్పాయిపల్లె		..	గోల్తూర్ సుబ్బరామయ్య బేల్తూరు కిష్టయ్య
రా. 14	పులివెందల చిన్నరంగాపురం బెస్తవారిపల్లె	పులివెందల	..	షేక్ ఇమాంసాద్ చిందుల లచ్చిమిరెడ్డి అనుమల వెంకన్న బి. నారాయణ సుబ్రహ్మణ్యం
రా. 15	తనకల్లు	కదిరి	అనంతపూర్	కారల్ల శ్రీనివాసులు ఆవులు నరసింహులు
రా. 16	బుక్కపట్టణం	పెనుగొండ	..	పత్తి నీడన్న పొన్నా చిన్నాయుడు
రా. 17	మడకళిర	మడకళిర	..	నాటు సుబ్రహ్మణ్యం ఈరేంటి లక్ష్మీనారాయణగుప్త
రా. 18	కళ్యాణదుర్గం	కళ్యాణదుర్గం	..	పల్లపు రామప్ప చిరాయి రామలింగప్ప
రా. 19	అనంతపూర్	అనంతపూర్	..	కాసుల ముత్యాలిప్ప కూగంటి రామన్న
రా. 20	ఉరవకొండ	గుత్తి	..	మోపిసార్ల తిమ్మప్ప ఆకుల బసవప్ప
రా. 21	తాడిపత్రి	తాడిపత్రి	అనంతపూర్	చినమల్లాసెట్టి అస్వత్తి మదిలేటి జీంపల తుమ్మల వెంట మరేదాసు ఉక్కుల నాగప్ప
రా. 22	గుత్తి	గుత్తి	..	బందేపు ఈరప్ప సయ్యద్ రహ్మాన్ అబ్దుల్ రజాక్ పట్నం రామదాసు తండి కుల్లాయప్ప
రా. 23	పత్తికొండ దూడెకొండ			బెస్తయంకట్రాముడు బోయి అగ్గిరాముడు

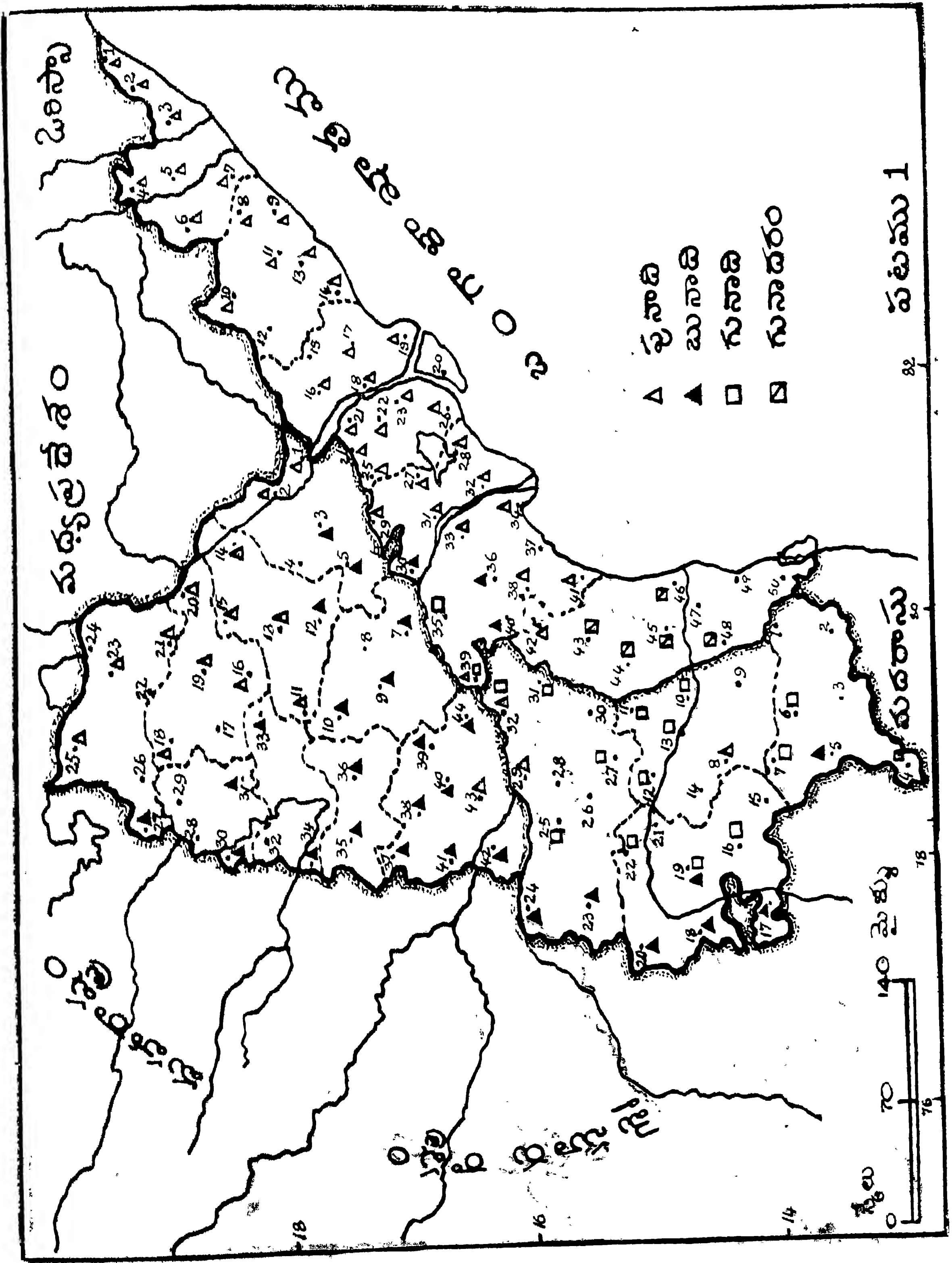
6	7	8	9	10	11	12
మాల	45	ఇటుక తయారీ	ఇటుకట్టటం	కొద్ది	రంగ సముద్రం	AHR
..	50	మోతాదు	వ్యవసాయం	—	నివాసం	
రెడ్డి	40	బేల్దారుపని	..	5వ తరగతి	—	LSR
బెస్	45	సున్నంబట్టిపని	చేపలుపట్టటం	—	అనంతగిరిస్వగ్రామం	
రెడ్డి	40	బేల్దారుపని	వ్యవసాయం	—	—	LSR
రెడ్డి	45	..	—	—	—	
ముస్లిం	50	సున్నంతయారీ	—	—	—	LSR
రెడ్డి	65	వ్యవసాయం	పాకలుకట్టటం	3వ తరగతి	—	
బలిజ	50	వడంగం	ఇటుకట్టటం	—	—	BMR
రైతు	45	వ్యవసాయం	..	—	ఇప్పట్ల, పులి వెండలతో	
బలిజ	35	..	ఇటికబట్టిపని	—	—	BMR
..	47	బేల్దారుపని	—	కొద్ది	—	
..	43	వడంగం	—	..	—	BMR
..	47	బేల్దారుపని	—	..	—	
ఉప్పర	51	వడ్డపని	—	—	—	BMR
క్షత్రియ రెడ్డి	45	బేల్దారుపని	—	కొద్ది	—	
ప్రశ్న	43	బడుగుపని	—	3వ ఫారం	—	BMR
వడ్డె	51	బేల్దారుపని	—	కొద్ది	—	
కంసారి	45	వడంగం	—	..	—	BMR
బలిజ	51	బేల్దారుపని	ఇటుక, సున్నంతయారీ	—	—	
కంసారి	50	వడ్డపని	—	కొద్ది	—	BMR
బోయ	45	బేల్దారుపని	—	..	—	
వార్మికి	53	వడ్డపని	—	..	—	BMR
బలిజ	52	బేల్దారుపని	—	—	—	
తలారి	55	వడ్డపని	—	కొద్ది	—	BMR
మాల	47	ఇటికపని	సున్నంపని	—	—	
కుమ్మరి	31	కుమ్మరం	—	—	—	BMR
వడ్డె	45	బేల్దారుపని	—	కొద్ది	—	
ముస్లిం	51	ఇటికబట్టిపని	—	..	—	PVL
..	42	సున్నంబట్టిపని	—	—	—	
కుమ్మరి	45	పెంకుతయారీ	కుమ్మరం	—	—	PVL
కంసారి	50	కంసలిపని	—	కొద్ది	—	
బెస్	35	వ్యవసాయం	—	—	—	PVL
బోయ	45	..	—	—	—	

1	2	3	4	5
రా. 24	కోసి	అలూరు	కర్నూలు	మేరల పెద్ద హనుమయ్య యన్. హనుమంతప్ప వడ్డె సరిసప్ప వడ్డె పెట్టప్ప
రా. 25	బెళగల్లు వెల్దురి	దోన్	..	నీరుపట్టి గురుపప్ప పేరా మేరల వెంకన్న
రా. 26	బంగనపల్లి	బంగనపల్లి	..	వడ్డె రామన్న గొదా ఇబ్రహీం సుల్తాన్ మీయా మహబూబ్ పలీ యన్. డోసప్ప వడ్డె వెంకటస్వామి బోదెం మంగన్న యన్. అబ్దుల్ఖాది
రా. 27	అళ్లగడ్డ	అళ్లగడ్డ	..	
రా. 28	బేతంచెర్ల	పాణ్యం	..	
రా. 29	సిమెంట్ నగర్ కామరోలు పల్కూరు నందికొట్కూరు	నందికొట్కూరు	..	
రా. 30	గిద్దలూరు	గిద్దలూరు	..	భవాసుల సుబ్బరాయుడు ఎల్లా మాసంది పత్తిపాటి సరసింహం హుస్సేన్ సాహెబ్ గోయింద నుబ్బన్న కుంచాల కోటయ్య చేవండ్ల చెంచయ్య బట్టల ఎంకరెడ్డి బోడారవు చిన్న ఎంకయ్య గంటు చినమల్లయ్య బలిచిన బ్రహ్మయ్య నైజాం
రా. 31	మార్కాపురం	మార్కాపురం	కర్నూలు	
రా. 32	దోర్నాల		..	

6	7	8	9	10	11	12
గొల్ల	45	..	ఇష్టకట్టడం	—	—	PVL
తెలగ	30	..	హైస్కూలు జవాబు	—	—	*
వడ్డె	40	..	మేసన్రి	—	—	
..	32	గొండాపని	వ్యవసాయం	చదువుట, వ్రాయుట	—	BMR
దెన్న	60	సున్నబట్టిపని	..	..	—	*
బలిజ	52	గొండాపని	—	—	—	BMR
గొల్ల	50	గడేకాయపని	వ్యవసాయం	చదువుట, వ్రాయుట	—	BMR
కంసాలి	52	వడ్డంపని	—	..	—	
ముస్లిం	35	గొండాపని	—	4వ తరగతి	హుద్దీతో	LSR
..	47	..	—	5వ తరగతి	—	
..	38	వడ్డంగం	గొండాపని	..	—	
క్రిస్టియన్	54	మిల్లర్ పని	సిమెంటు ఫ్యాక్టరీ	8వ తరగతి	—	
వడ్డె	42	బట్టిపని	వ్యవసాయం	—	—	
..	50	సున్నబట్టిపని	—	—	రామకృష్ణాపురంతో	
ముస్లిం	40	గొండాపని	—	చదువుట, వ్రాయుట	—	BMR
కంసాలి	40	వడ్డంపని	—	..	—	
బలిజ	53	బేల్దారుపని	—	—	—	BMR
కుమ్మరి	53	పెంకుతయారీ	—	—	—	
ముస్లిం	50	ఇటికతయారీ	—	—	—	
వడ్డెర	50	వ్యవసాయం	గానిగకూలిపని	3వ తరగతి	నర్సారావుపేటతో	LSR
వడ్డె	45	బేల్దారుపని	—	2వ తరగతి	—	
..	30	కంట్రాక్టరు	సున్నం వ్యాపారం	కొద్ది	—	
ఎలనాటికాపు	40	వ్యవసాయం	—	—	—	
ఎలనాటిరెడ్లు	52	..	బండిరోలకం	—	—	
వడ్డె	45	బేల్దారుపని	వ్యవసాయం	సంతకం	—	BMR
కంసాలి	40	వడ్డంగం	..	చదువు, వ్రాత	—	
ముస్లిం	40	సున్నంపని	—	..	—	

మా ండలీక పదపటాలు

(A Telugu Word Atlas)

పెరిసాపు

హైదరాబాద్

మధ్యప్రదేశం

- మేడ
- △ మూడె
- ▲ మూడెగ
- మూడె
- × బంగళా

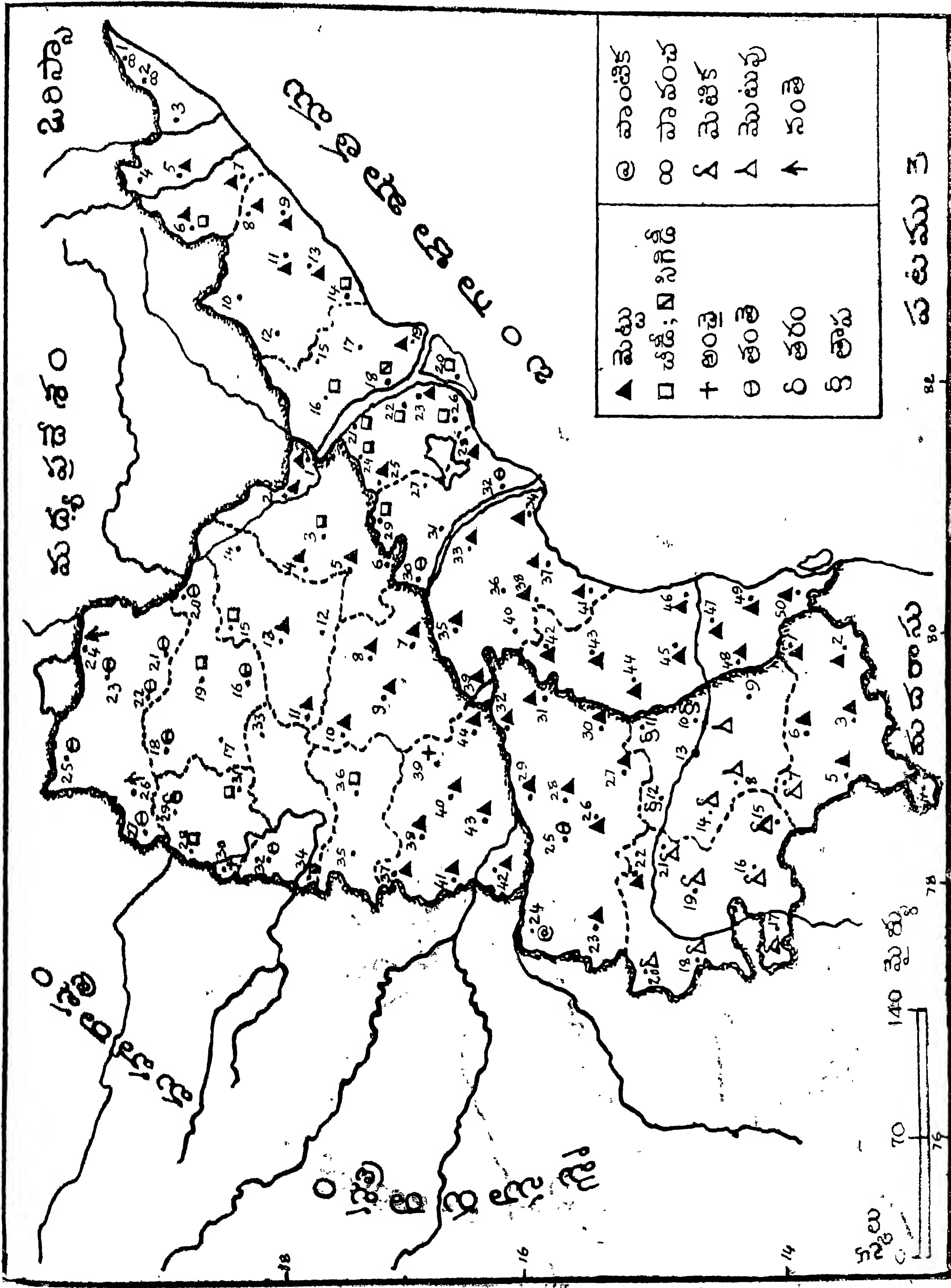
పటము: 2.

మదరాసు

మైసూరు

గిరి

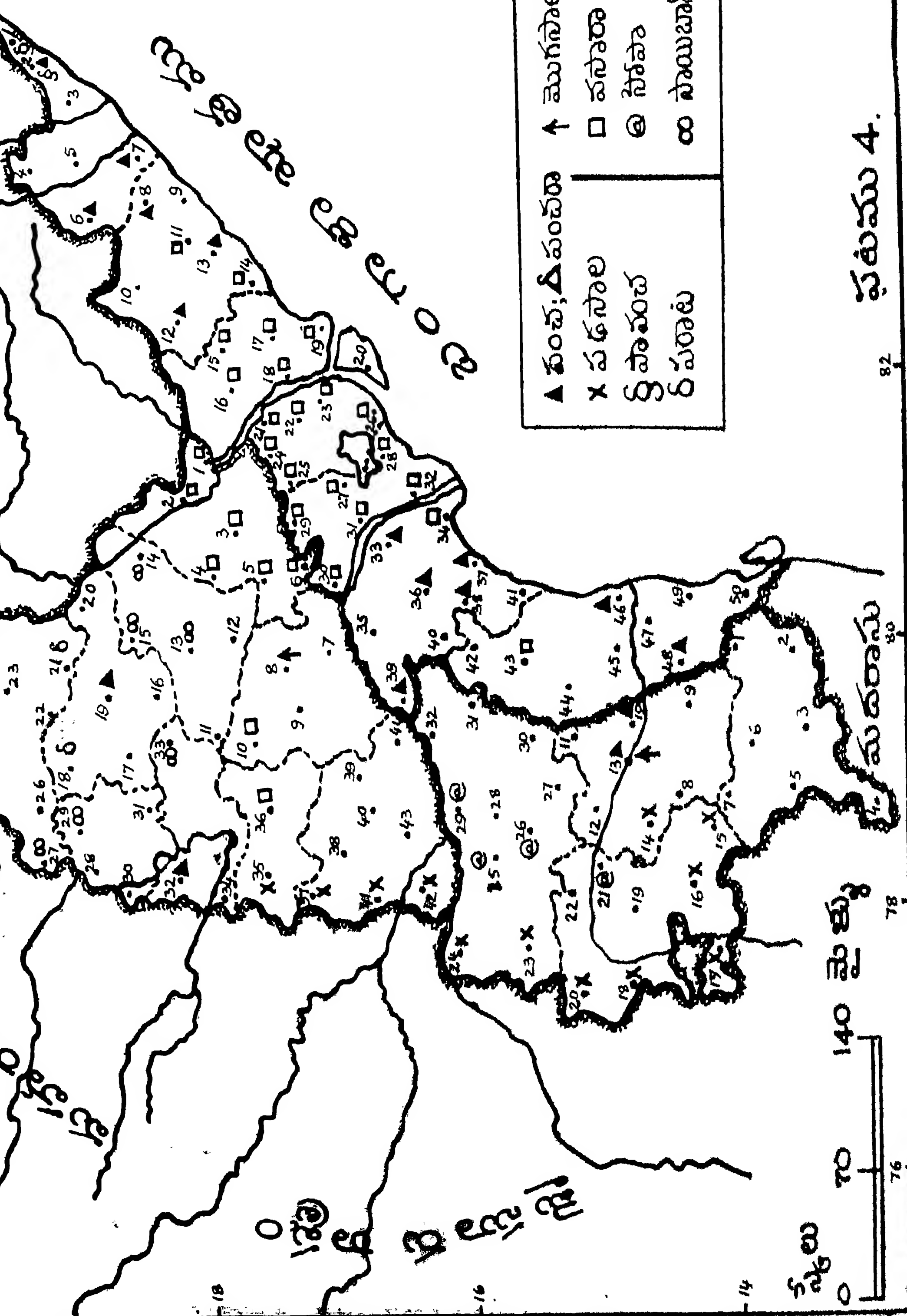

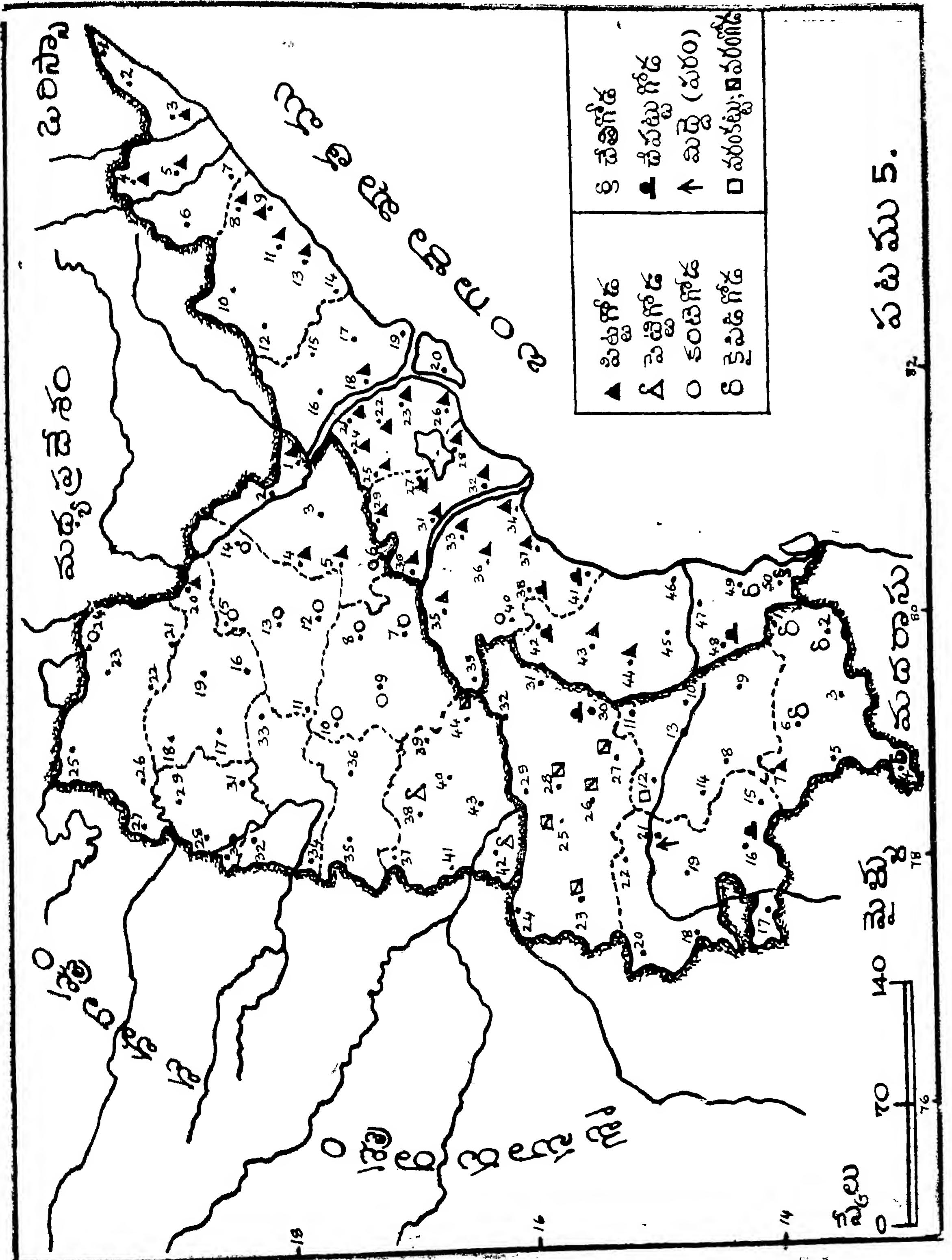

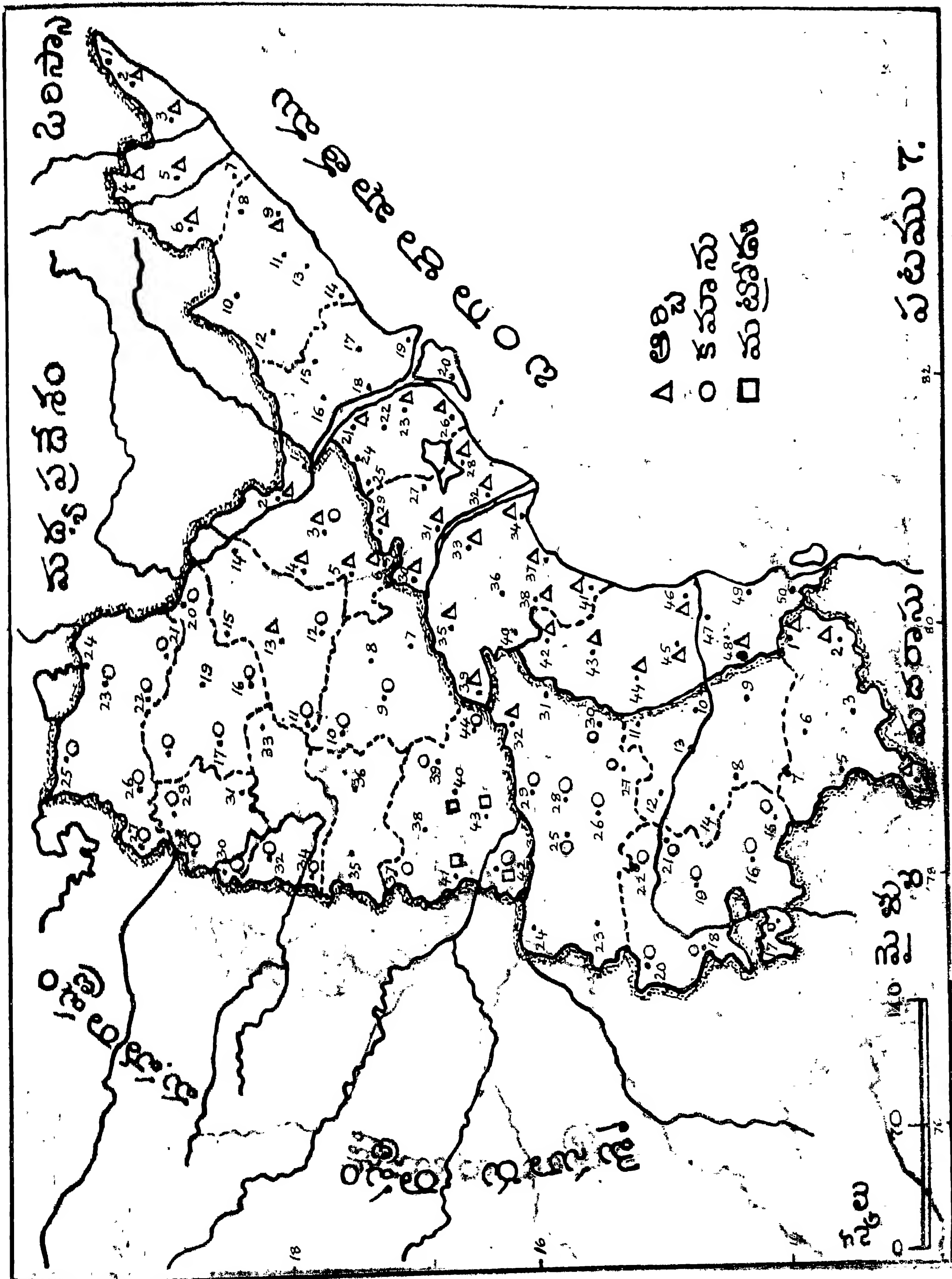
మధ్య ప్రదేశం

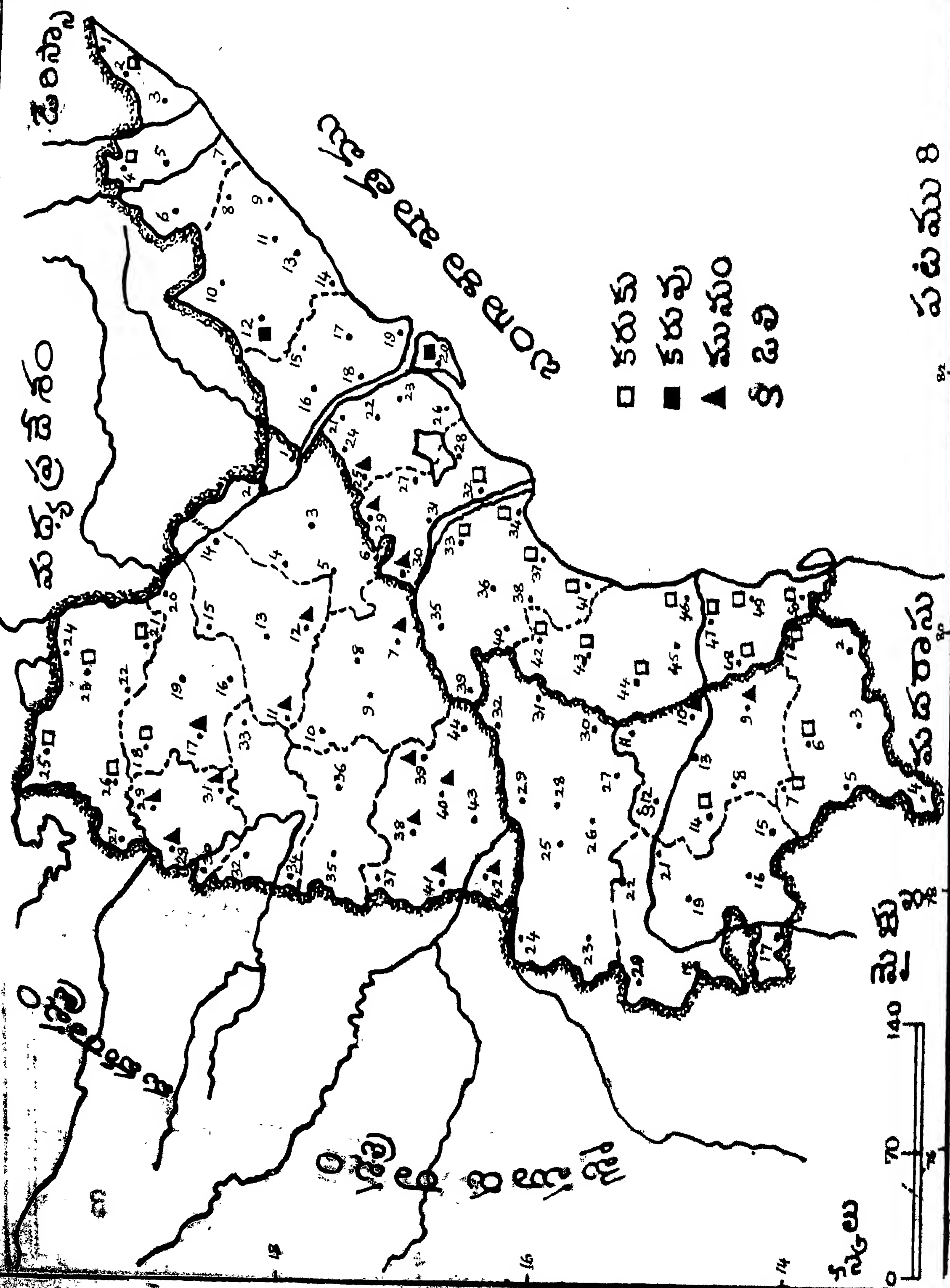
హైదరాబాద్

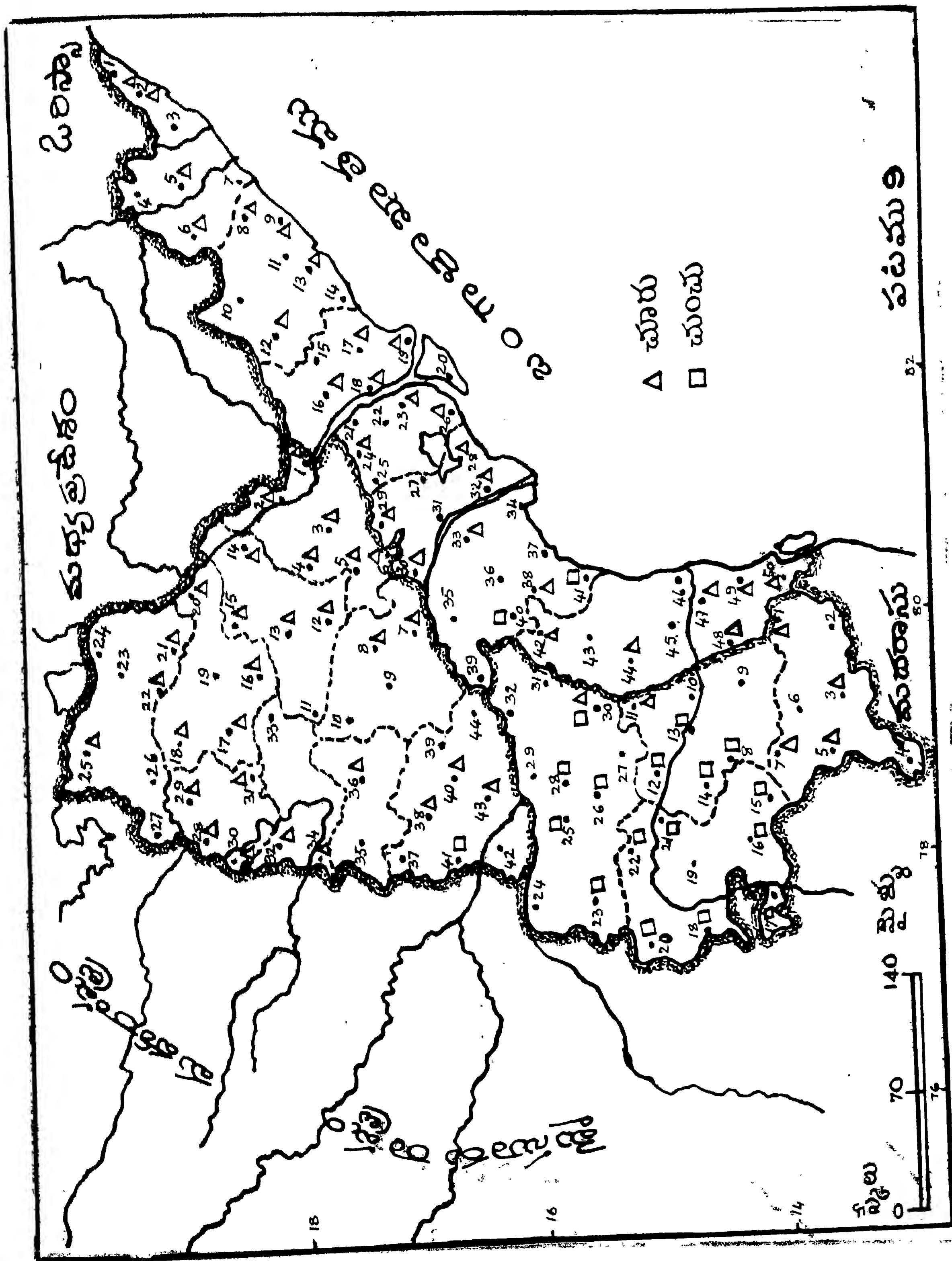
పెరిసార్

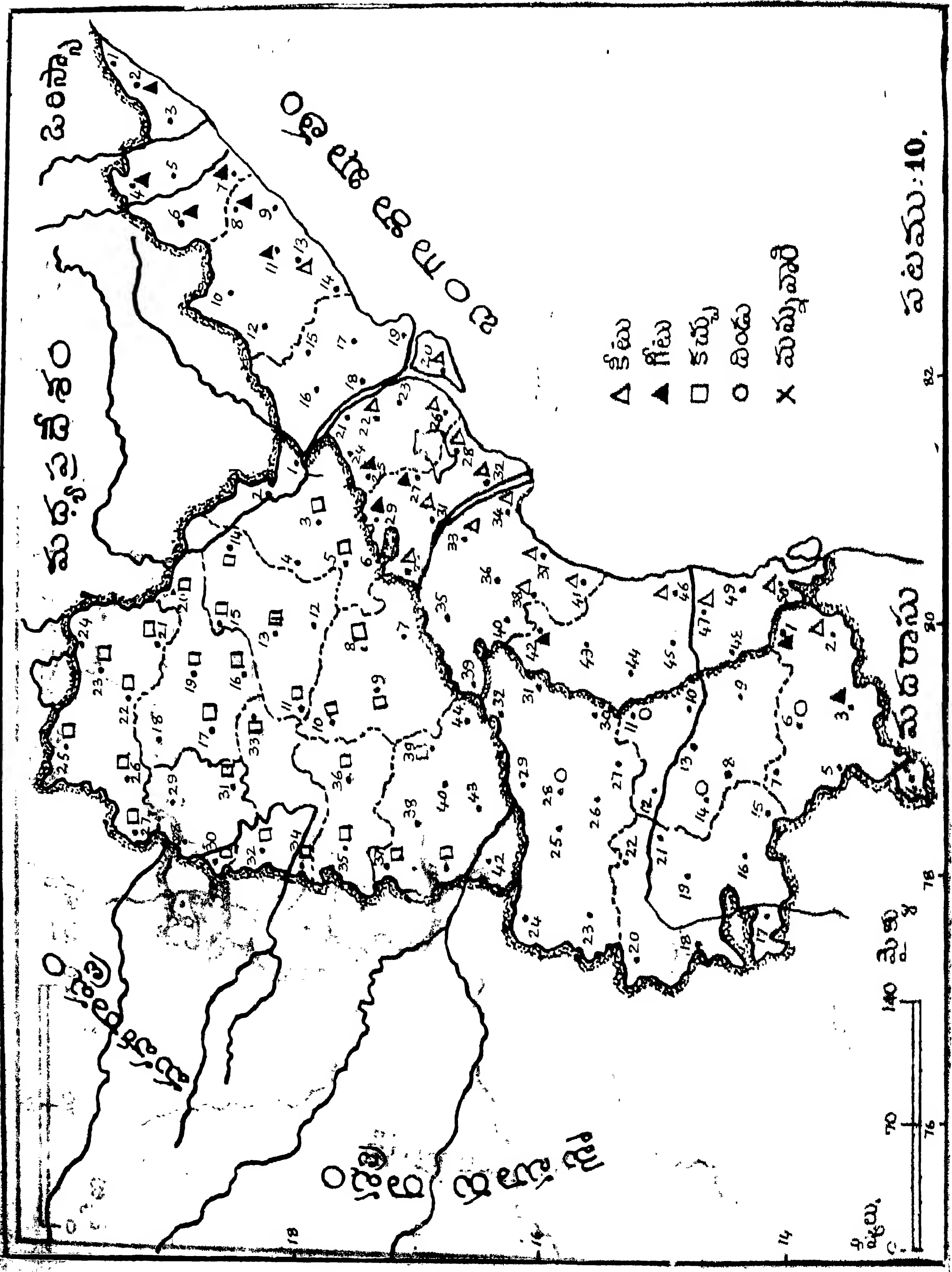

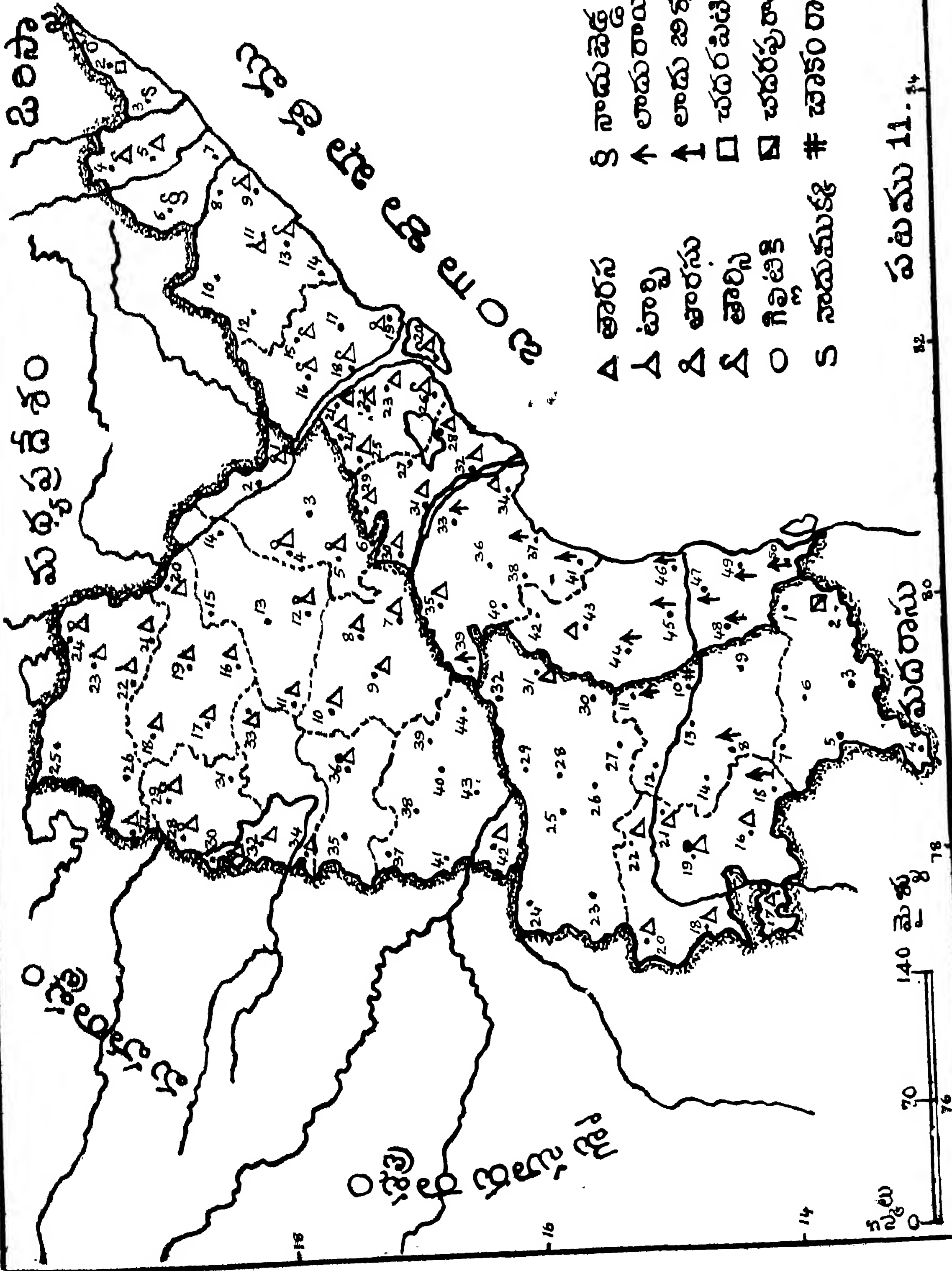

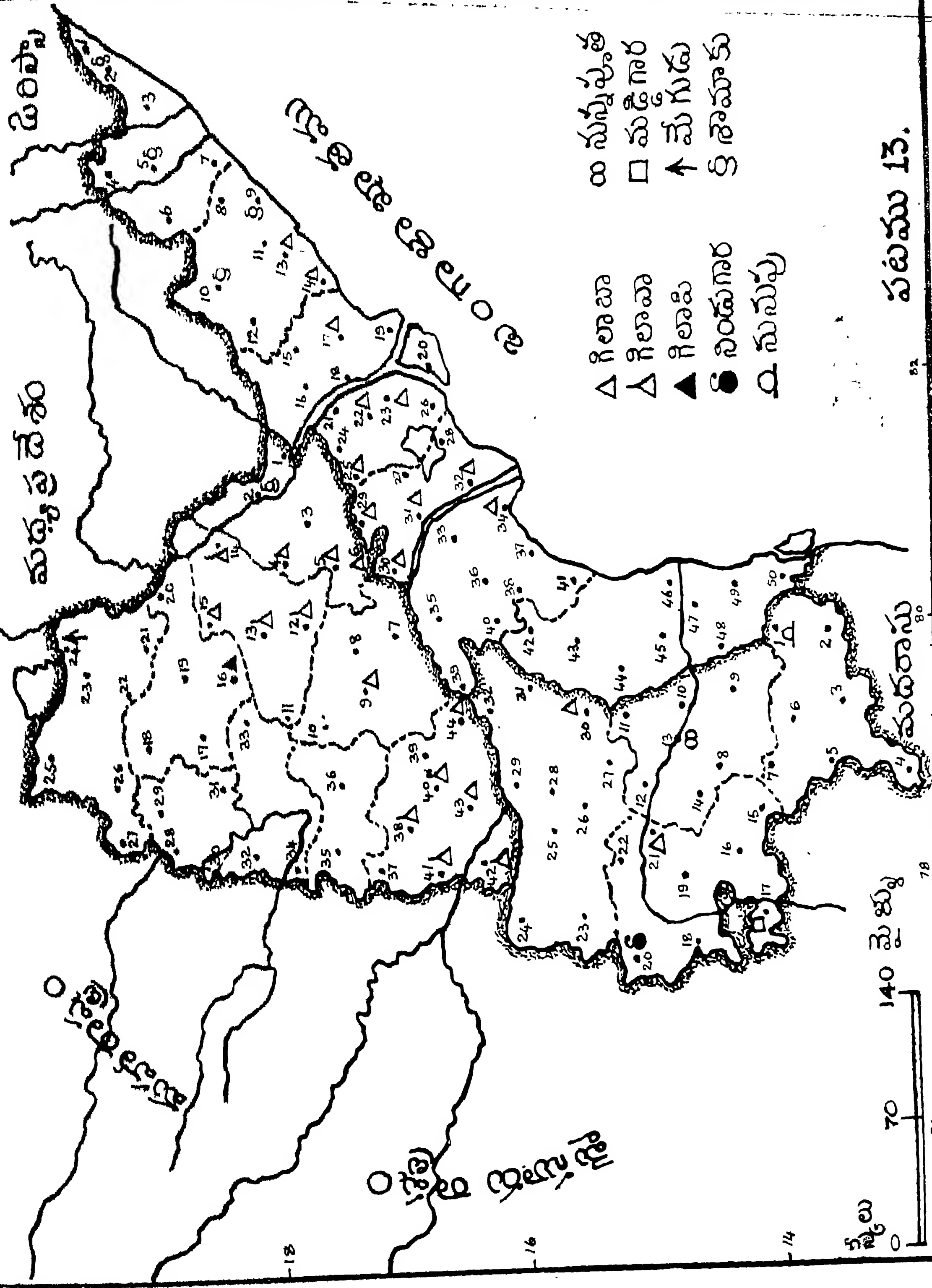

△ తారస	△ నాదుపెద్ద
△ టూర్పు	↑ లాదురాయి
△ తారసు	↑ లాదు బిళ్ళ
△ తారస్	□ చదరపిట్ట
○ గిల్టికి	□ చదరపురాయి
△ నాదుముక్క	# బాకం రాయి

పెరిస్సా

మధ్య ప్రదేశం

హైదరాబాద్

హైదరాబాద్

హైదరాబాద్

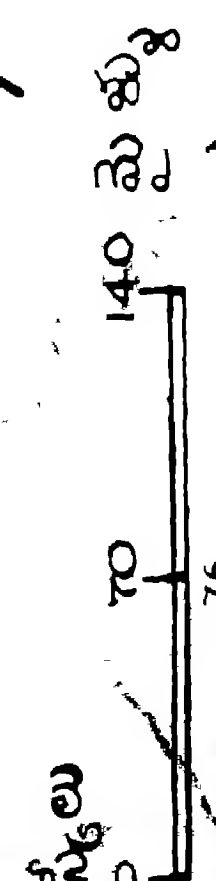
- Δ మూల మట్టం
- ▲ రేకు మట్టం
- (ఇనప) మట్టం
- మల్ల బద్ద
- × మెట్ట
- ⊗ మూల మెట్ట

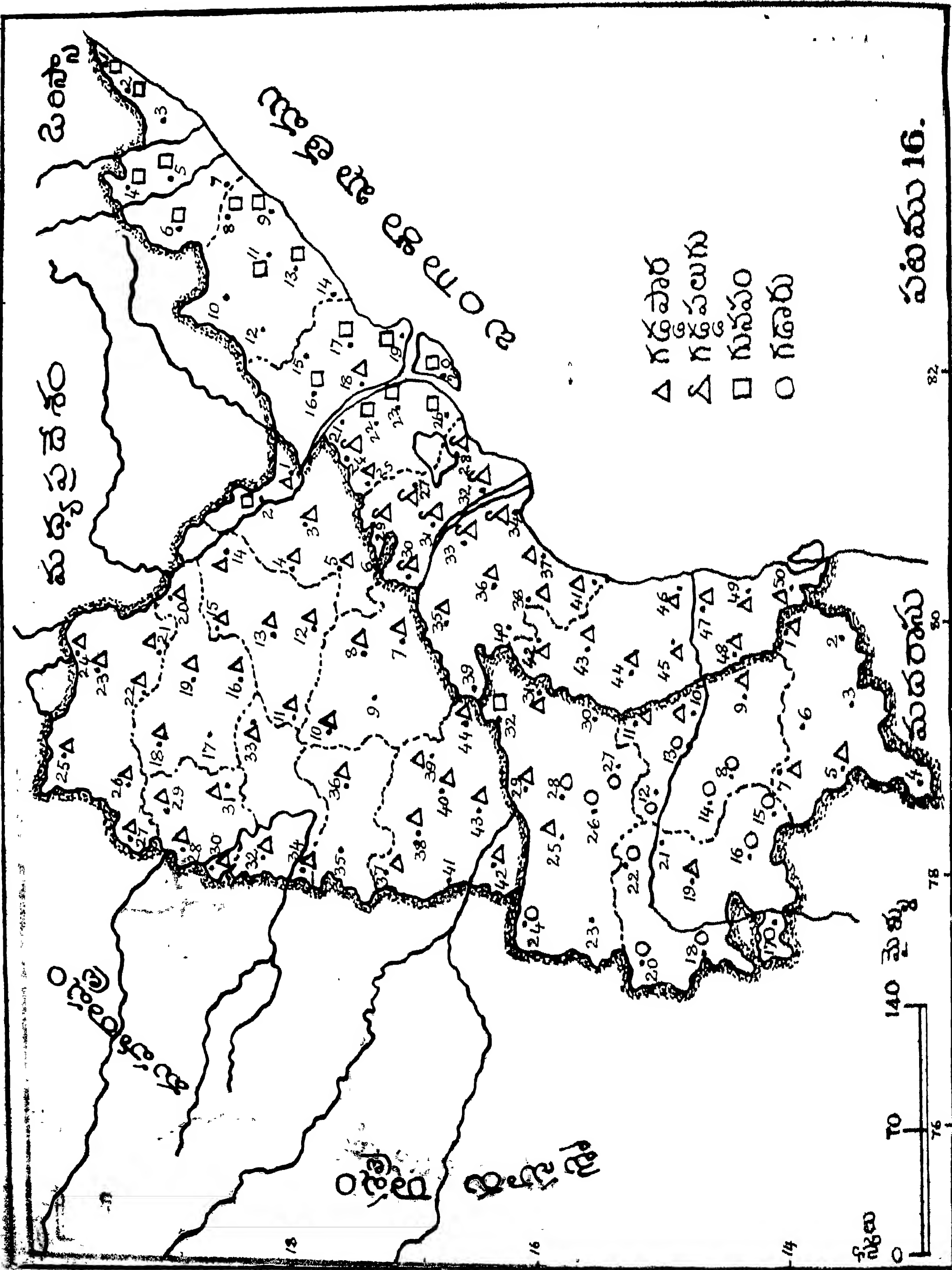
పటము 15.

82

మధ్యరాసు

78

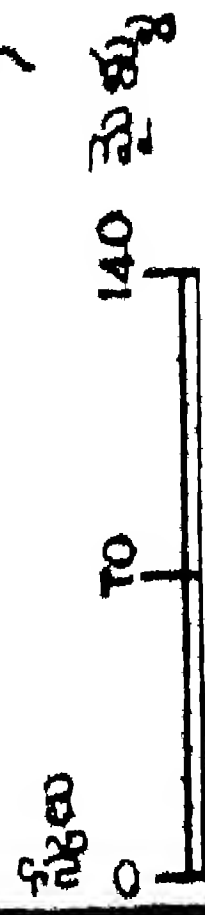

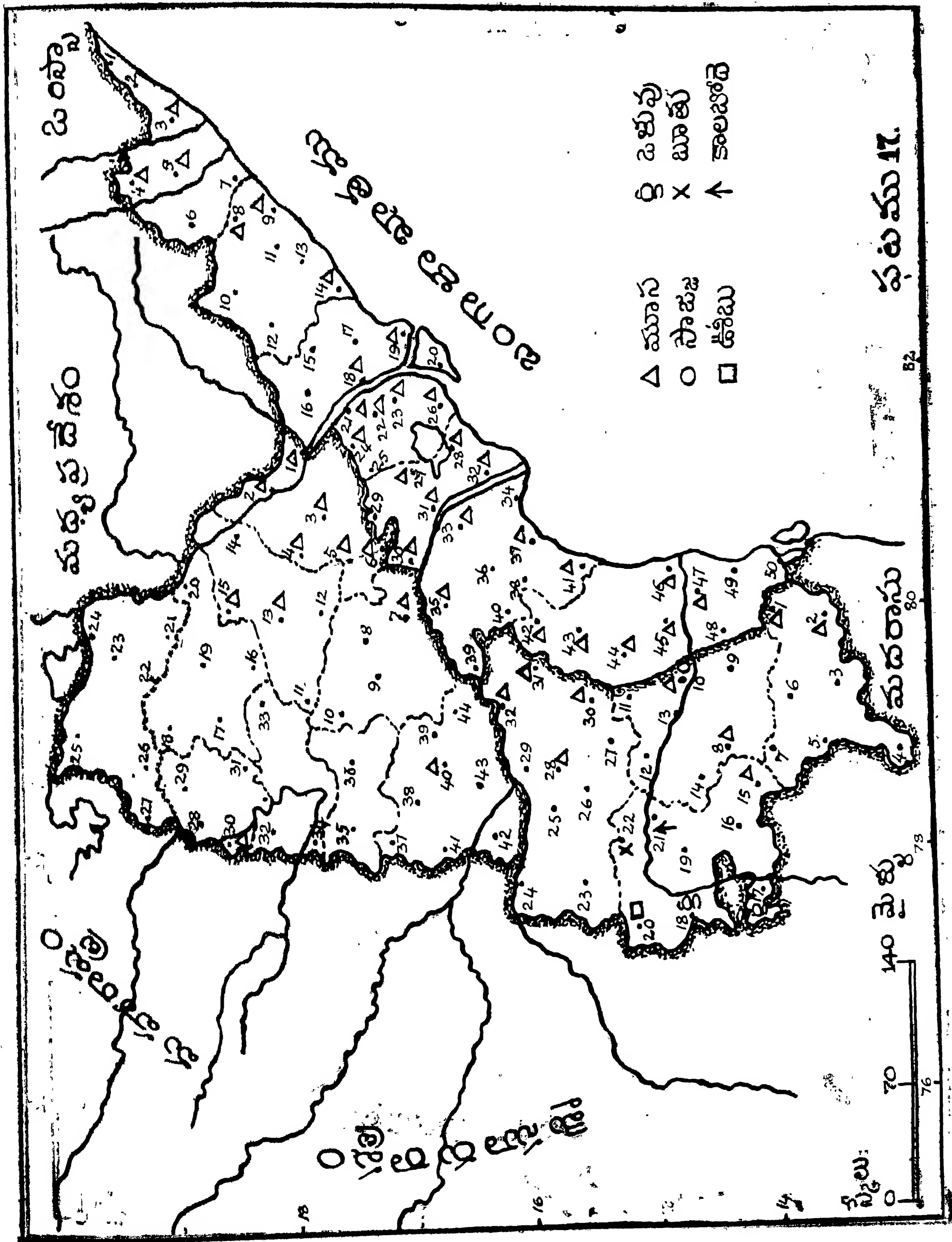
పటము 16.

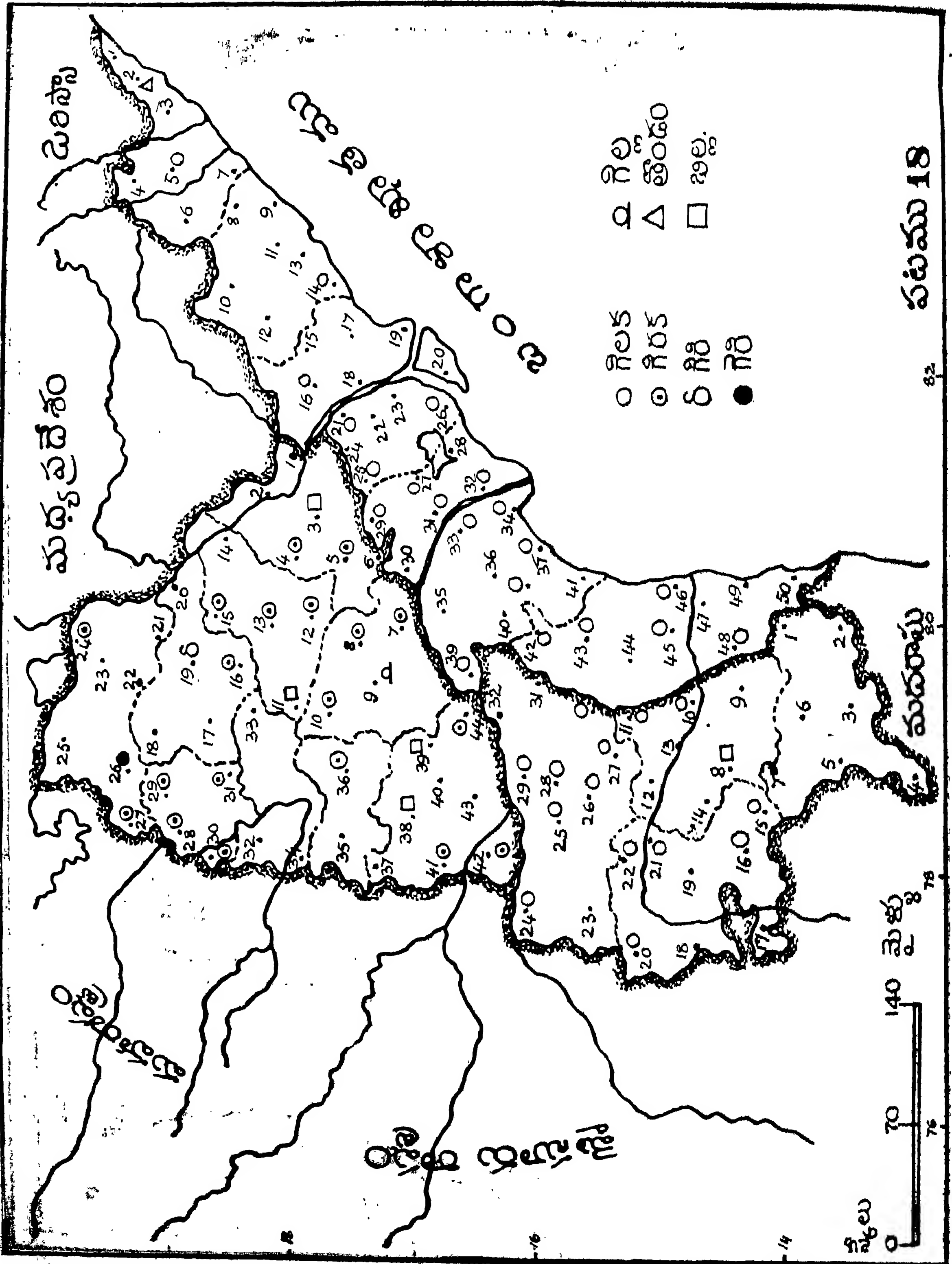
82

80

78

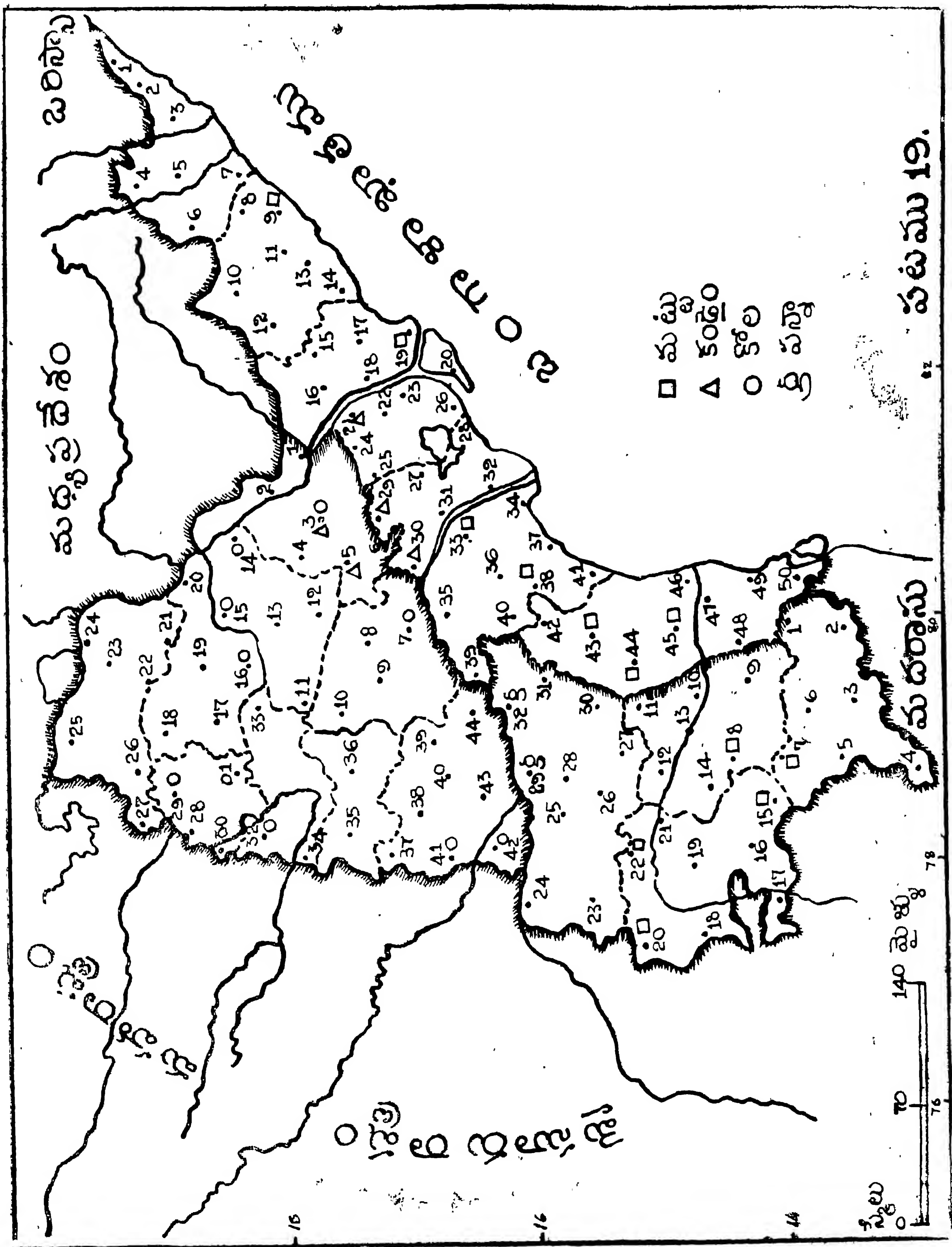

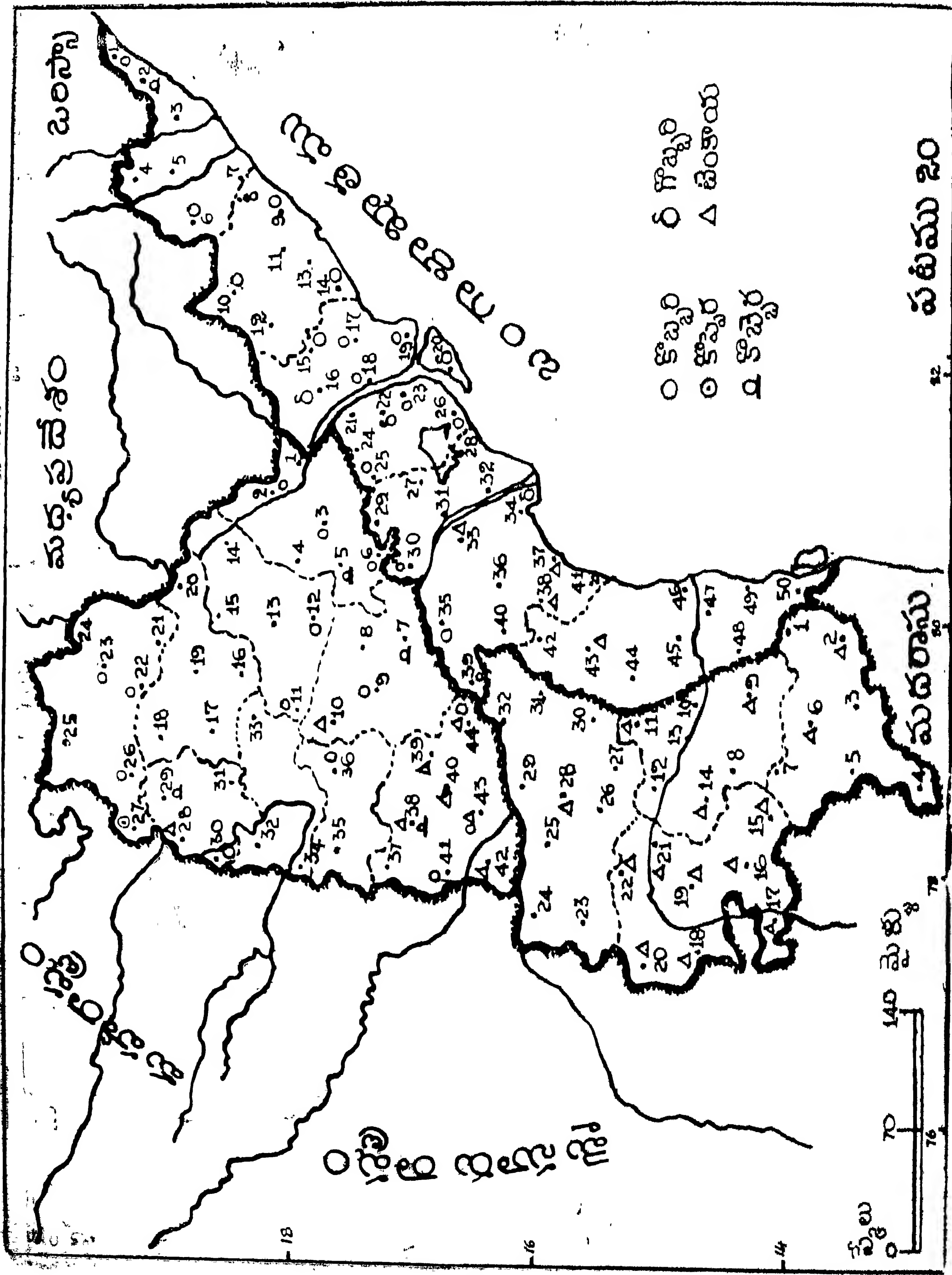

పటము 18

82

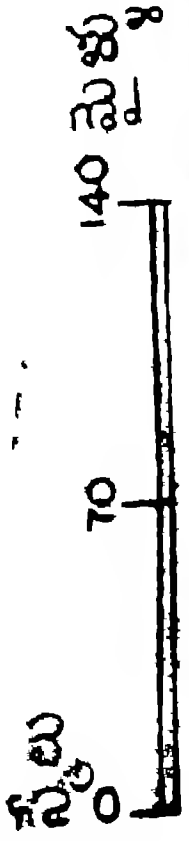
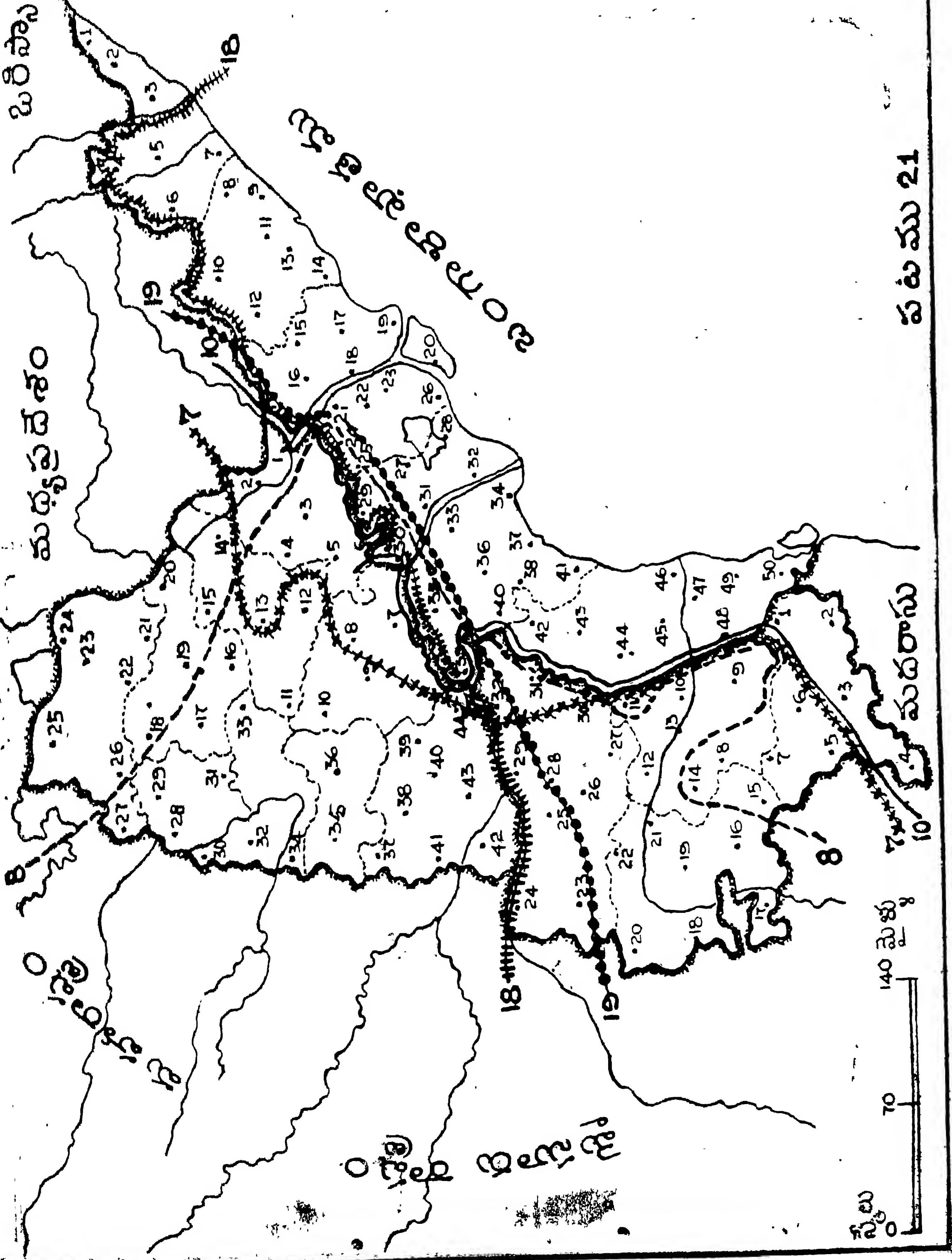
పటము 20

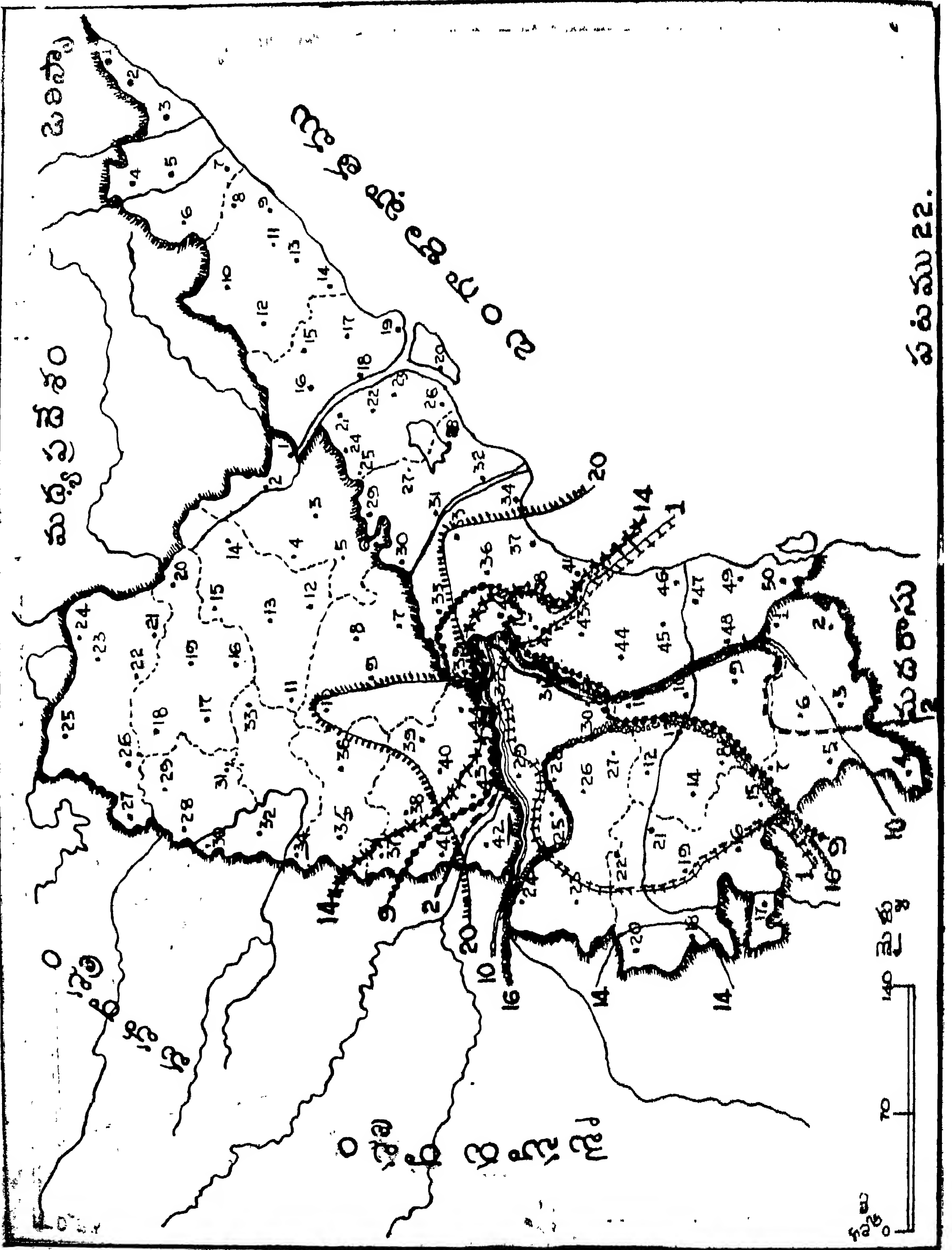
పరిపూర్ణ

మధ్యప్రదేశం

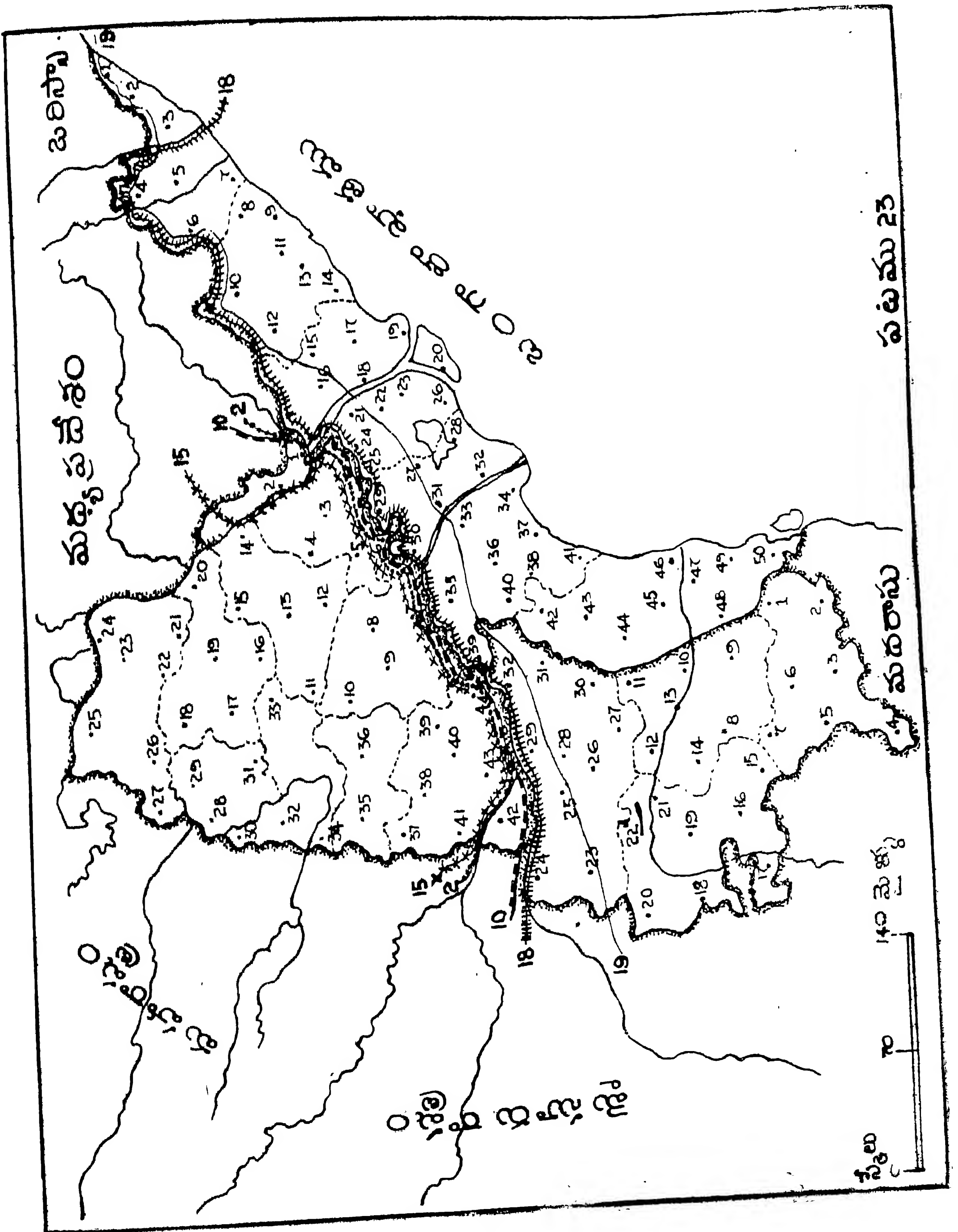
హిందూ మతం

మద్రాసు

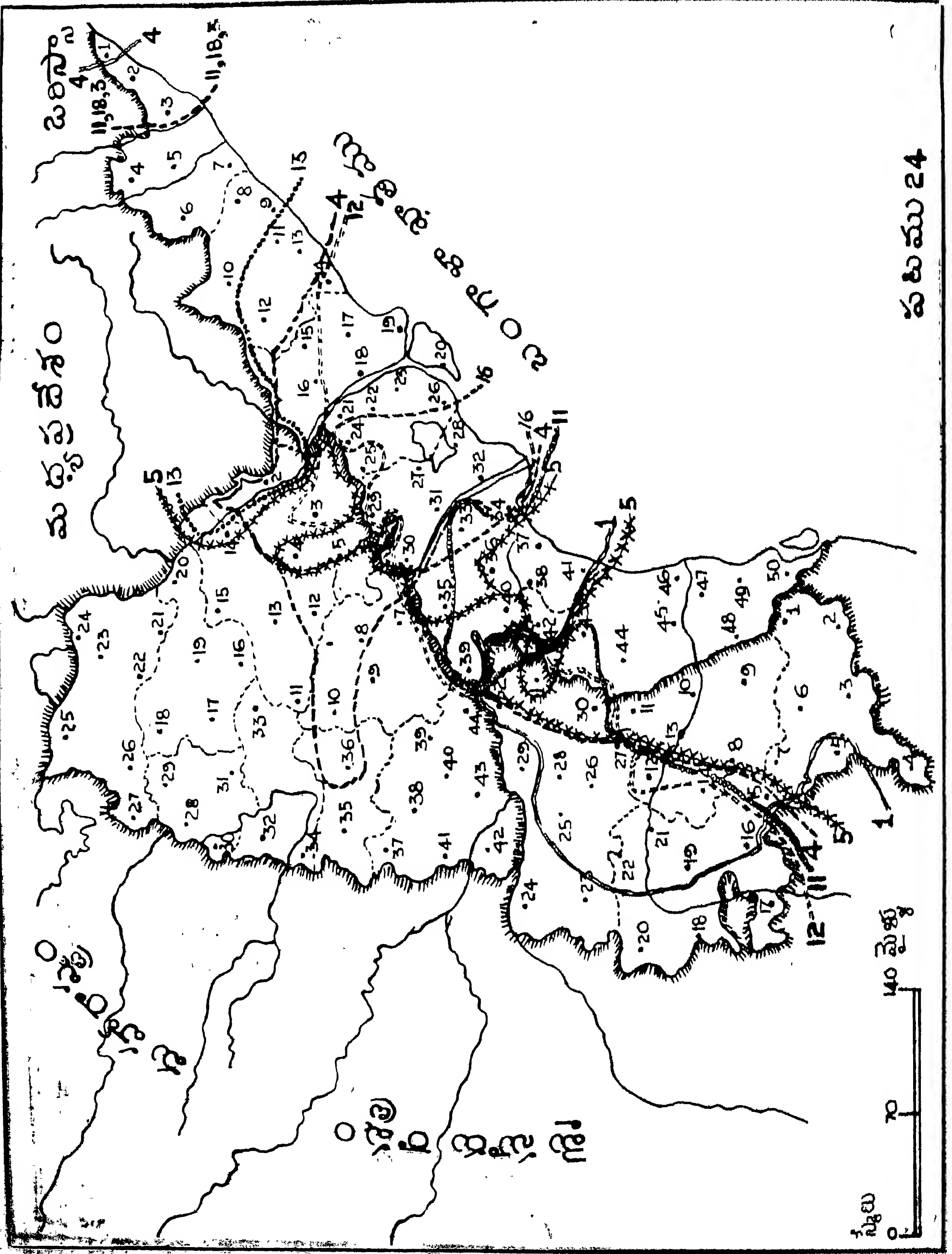

పటము 22.

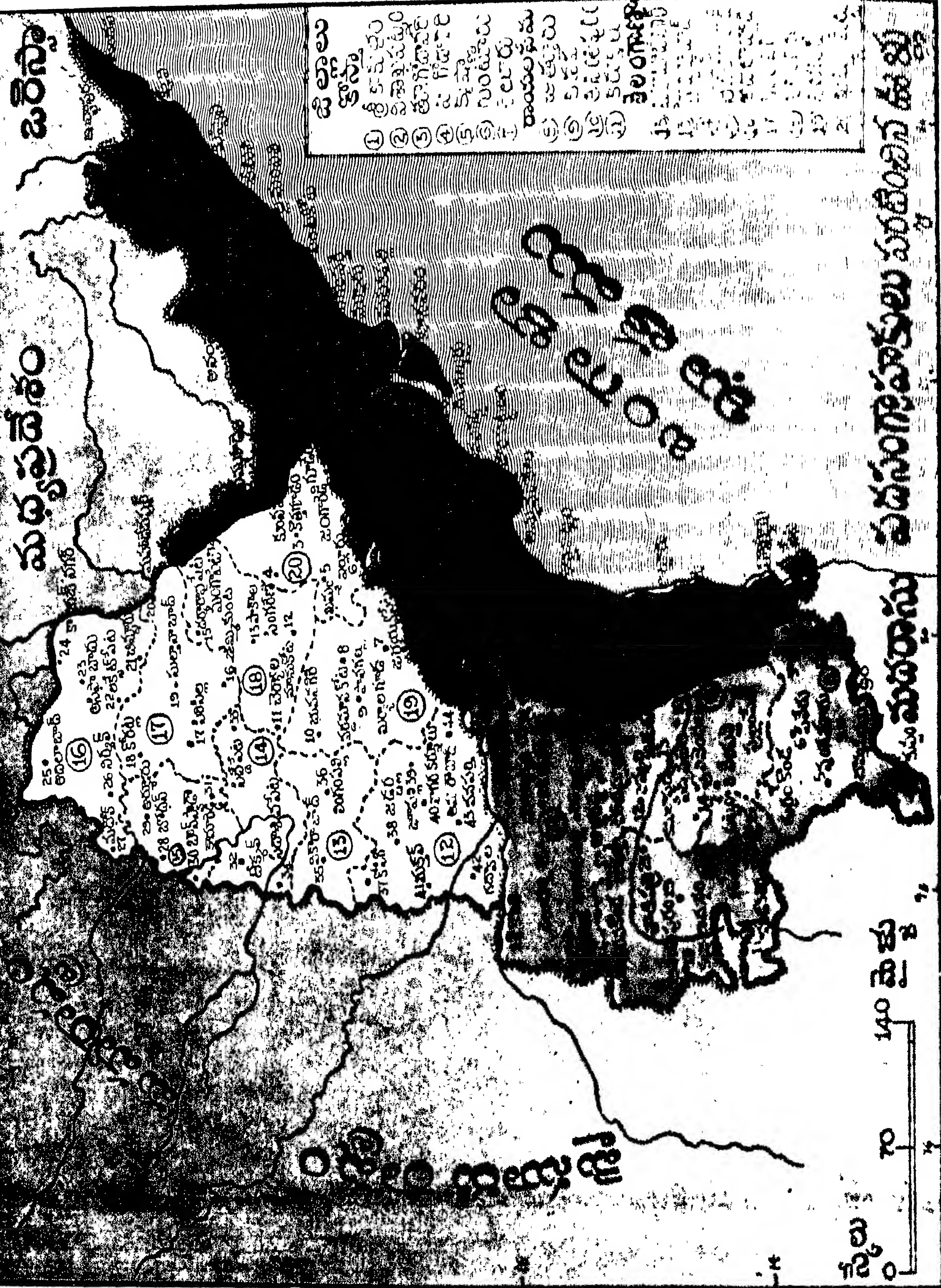
పటము 23

పటము 24

మధ్యప్రదేశం

పరెగ్గా

కీలము 0 70 140 కి.మీ.

మధ్యప్రదేశం

పరెగ్గా పరెగ్గా పరెగ్గా

- జిల్లాలు**
1. అలహాబాద్
 2. బాన్సువా
 3. బీకానర్
 4. బరేilly
 5. బరేilly
 6. బరేilly
 7. బరేilly
 8. బరేilly
 9. బరేilly
 10. బరేilly
 11. బరేilly
 12. బరేilly
 13. బరేilly
 14. బరేilly
 15. బరేilly
 16. బరేilly
 17. బరేilly
 18. బరేilly
 19. బరేilly
 20. బరేilly
 21. బరేilly
 22. బరేilly
 23. బరేilly
 24. బరేilly
 25. బరేilly

INTRODUCTION

This is the fourth volume of *Māṇḍalika Vṛttipada Kōśam*, a dialect dictionary in Telugu of occupational terms projected by the A. P. Sahitya Akademi. This contains vocabulary mainly relating to house construction and architecture, as spoken by the workers in the state of Andhra Pradesh. Words used in related occupations like quarrying, coir industry, kilns of lime, brick and tiles, etc., have also been incorporated here.

The Census Report of India (1961) states that "the least number of workers are engaged in 'Construction', only 10 per thousand of males and 3 per thousand of females" in Andhra Pradesh but quarrying etc. have not been included as related occupations. The following is the break up of figures of workers in construction in A. P. as supplied by the Census Report:

	Males	Females	Total
Rural	1,01,815	28,314	1,30,129
Urban	72,352	17,769	90,121
Total	1,74,167	46,083	2,20,250

But the Report observes that "... 'Construction' (Workers) seem to be associated more with urban areas". The fact seems to be otherwise. Most villagers build their hutments, sheds, etc. themselves out of necessity, although construction is neither their occupation nor hobby. Digging of wells is done by casual workers. Trenches are dug by a different set of people and building material is carried by traders or casual workers from their source to the site of construction. Parties of construction workers are invited from nearby places, depending upon the nature

of work. Bricks, tiles and the like, used in construction work, come from different sources, these related industries being manned by people of diverse occupations. It is therefore not possible to give the exact number of people engaged in construction and related occupations with any degree of certainty.

Very few men are engaged in building temples and practically none of them are conversant with the names of the different parts and intricate designs obtained in older temples. In almost every village there are people who interpret in their own pedantic way what is called *Vāstu śāstram* or *Building Science*. Their theories and jargon do not find a place in this volume as there are many treatises on the subject. The main aim is to list the dialectal vocabulary of the common people who (without any pretension to knowledge of the śāstra) are actually engaged in house construction and their practices and superstitions.

Programme of Survey

It was proposed to select for field work 120 or more centres throughout the length and breadth of the State, each some 20 to 30 miles apart from the other, generally following the methods of survey and compilation adopted in the case of the first volume (of agricultural terms). Changes and improvements could of course be made depending on the specific nature of the work.

Excepting a few urban areas, construction work and manufacture of all kinds of building material were not found

together at any one place. There was also no advance information as to where all that was wanted could be gathered. It was therefore decided to collect vocabulary within a radius of 5 to 6 miles from a chosen centre and from not more than one informant for any single occupation. While choosing a centre, care had to be taken to ensure communication and other facilities between the editor and the field-worker. Samples of stones used as building material were also collected from almost every centre alongside of vocabulary¹.

Three field-workers were first selected on the basis of field-reports submitted by them satisfying a pre-condition for appointment. They were given training in

elementary phonetics and field procedures for a fortnight and were then sent on a *preliminary survey* of two centres each, representing the three regions of the State (viz., the Coastal districts, Telinganā and Rāyalasīma). Each of them was supplied with a scheme of investigation (rather than a questionnaire) which they had to follow while collecting the necessary data within a fortnight. The said scheme was revised and recast on the basis of their field reports. 126 more centres were selected for *regular survey* of which 50 are from Coastal districts, 44 from Telinganā and the remaining 32 from Rāyalasīma.

The five field-workers took 526 days to survey 126 centres as tabulated below :

Name of the Field-worker	Period of tour with dates	No. of days on tour	No. of Centres surveyed
L Srinivasa Rao	5- 4-64 to 7- 4-64; 25- 4-64 to 1- 7-64; 7- 8-64 to 6-11-64; 20-11-64 to 1-11-65;	213	54
A. Hariprasada Rao	5- 4-64 to 31- 5-64; 27- 7-64 to 10-10-64; 8-11-64 to 2- 1-65;	189	42
B. Madhusudana Rao	18- 9-64 to 13-10-64; 18-10-64 to 31-10-64; 10-11-64 to 1- 1-65;	93	22
M.E. Narasimha Rao	1- 4-64 to 20- 4-64;	20	5
P. Venkateswarlu	13- 4-64 to 23- 4-64;	11	3

¹ The samples were identified with the help of Sri D. M. Satyanarayana, a former colleague of the editor and presently an Assistant Geologist in the Geological Survey of India.

Sri L. Hanumantha Rao, an Artist who was also sent on survey tour for 96 days between 16.9.64 and 30.10.64 and again between 7.11.64 and 26.12.74,

covered 22 centres.

The material gathered from the field reports was indexed on slips by 3 persons in 206 days as tabulated below :

Name of the person	No. of days	Period
B. Madhusudana Rao	118	4-1-65 to 14-2-65; 15-4-65 to 31-5-65; 1-6-65 to 30-6-65
L. Srinivasa Rao	67	1-7-64 to 5-8-64; 1-1-65 to 31-1-65
A. Hariprasada Rao	21	1-6-64 to 26-6-64

Scheme of Elicitation

The scheme of elicitation that the field-workers followed is as detailed below :

§ 1.0 Soil Conditions and Types: variations in nature and colour

§ 2.0 Construction Types :

2.1 Permanent: main and auxiliary

2.2 Temporary

Names of the different structures and their parts based on roofing material, walls, methods of construction, shapes, number of stories, utility, social significance, building material, etc.

§ 3.0 Building Material

3.1 Brick: kinds, differences in quality; methods of arrangement in kilns, construction and storage; deformities

3.2 Stones: kinds and places of availability; differences in quality, colour, shape and usefulness: deformities

3.3 Lime and Mortar: kinds of material; differences in quality, colour and usefulness

3.4 Timber: types of wood; differences in quality, colour and usefulness

3.5 Grasses: types used as roofing material, fencing material, etc.

3.6 Coir: sources of availability: differences in quality and usage

3.7 Tiles: kinds; sources of availability; differences in quality and usage

§ 4.0 Collection or Manufacture of Building Material: Means and Methods

4.1 Brick kilns: parts and types: methods of manufacture; stages in manufacture; material used: deformities and shortcomings in processing

4.2 Stone: methods of collection; stages in collection; quarries, methods and fields; mining and sizing methods; chistelling and polishing; shortcomings and deformities

4.3 Lime: types of kilns and their parts; mode of manufacture; material used; stages in manufacture
(Lime) Mill and its parts

4.4 Mortar : varieties; processing methods and stages therein.

4.5 Timber : types of wood used in various parts of a house; methods of cutting, carving, colouring and polishing; natural and artificial deformities.

4.6 Tiles : types of manufacture; potter's wheel, kiln, etc., parts thereof; deformities, etc.

4.7 Coir : kinds; related products; processing methods and stages therein; twining methods. etc., things made up of coir, etc. and their parts.

4.8 Grasses and Reeds : types of utensils, etc. made of them and their parts.

4.9 Cart and Cattle : types and parts of carts; cattle.

§ 5.0 Workers and their Tools :

5.1 Occupational communities; professional and casual workers; hierarchy.

5.2 Tools and implements used by different professions and their parts; general tools and their parts; different uses of similar or same implements.

§ 6.0 Construction Methods; Stages and Parts :

6.1 Ground Level : Digging trenches and laying foundation; methods and material employed; levelling of ground, etc., parts of foundation and basement; underground constructions and their parts.

6.2 Roof Level :

6.2.1 Flooring types and methods; polishing, etc.; outlets and water courses.

b) Types of doors and door-frames; material used; parts and different uses; decorations.

c) Window types; parts and different uses.

d) Niches in walls; types based on shapes and utility.

e) Almirahs; types and parts.

f) Types of walls on the basis of material used, uses and methods of construction; stages in construction; different shapes and plastering methods; ornamentation.

g) Pillars and columns, of wood, stone, brick, etc.; types of construction and different stages; various shapes and parts.

h) Attics and their parts; material used.

i) Arches, of different shapes and material parts thereof; construction methods and stages.

j) Stairs and steps of different shapes and material; their parts; construction methods and stages.

k) Ventilators and sun-shades; types and parts; construction methods and stages.

l) Rooms and verandahs; names of parts based on usage, measurements, etc.

m) Balcony and its parts; construction methods and stages.

n) Beams of different shapes and material; types and uses; erection methods and stages.

o) Girders and ridges; types and parts of wooden frames; trusses and parts

p) Cornices, eaves and other projections; types and parts

6.3 Roof-level:

a) Permanent and temporary roofing, roofs of different material, shapes and uses; parts; construction methods and stages

b) Openings on roofs; parapet walls; outlets and water courses; chimneys, etc., parts

c). Domes and upper stories, parts

§ 7.0 Surroundings :

7.1 Different types of compounds and compound walls; parts and uses

7.2 Wells; types and parts; digging methods and stages

7.3 Structures around the Holy Basil plant; types and parts

7.4 Auxiliary constructions like granaries, etc., types and parts of permanent and temporary, portable and static structures

7.5 Village parts and boundaries

§ 8.0 Defects and Rectification: Decoration and Maintenance:

8.1 Defects in material and construction methods; effects of vagaries of time, etc., violations of architectural and social rules and their effects

8.2 Ways and means of rectifying the defects; material used in routine maintenance

8.3 Material used in decoration; methods of their manufacture,

etc.; temporary, permanent and special decorations of the various parts of a construction

§ 9.0 Measurements: Partition and Extension :

9.1 Methods of reckoning and measurements; kinds; material used in measuring different things of different shapes

9.2 Temporary and permanent partitions; partitioning methods and stages; material used

9.3 Methods of extending; stages; material used in extensions

§ 10.0 Customs and Faiths :

Social and religious customs; festivities and oblations; material used

§ 11.0 Verbal forms :

§ 12.0 Miscellaneous :

All other information not listed above

Certain overlaps crept into the above classification but it was felt that in such cases, the vocabulary that might have been repeated offered a basis for double-check and avoids omissions rather than becoming hindrance to collection. Certain words for timber types and parts of carts occur both in the first volume and the present one. Some words relating to the material used by Potters and Carpenters, etc. will also find place in other volumes. It is but felt necessary to avoid gaps in collection of vocabulary relating to any one occupation rather than prevent repetitions in different volumes all of which have not been compiled at one and the same time. The material in one volume supplements that in the other and all repetitions will be omitted after the survey and compilation of all occupational

terms will have been completed and grouped into a single composite volume.

Field workers surveyed fixed centres with the aid of the scheme of elicitation detailed above. They had lukewarm reception from informants and public at many places. Rains and local festivals interrupted in the collection of material disturbed communications and upset the tour programmes. The time allotted was insufficient where good collection could be made and more than necessary where informants for all the related occupations were not available. The masons and others who were preoccupied with their work and earnings generally refused to cooperate unpaid. There were many other difficulties the mention of which would not help in the improvement of the volume since it is already completed.

Procedure of Editing

The material gathered by the field-workers was indexed in two stages. In the beginning, each and every word was separately indexed along with its meaning supplied by the field-worker and sometimes supplemented by the sketches in the field reports. In the second stage, all words which are variant in shape and synonymous in meaning were grouped together section by section.

It was thereafter that the question of editing came up with problems different and varying from those obtained in the case of the first volume, as it is. It was decided that all the entries be listed in a single alphabetical order followed by diagrams (which supplement the meanings of entries) given in a significant order and that an alphabetical list of the same entries (without meanings) be appended as a sectional vocabulary.

A perusal of the indexed slips showed that phonetic variations were too many, that in the case of nearly 1200 different words, expert knowledge of Botany and Geology was necessary in supplying descriptive meanings and that homonymy was significantly widespread.

Format

Phonological variations with either historical or dialectal significance alone were given as separate entries as in the case of the first volume, others being listed as insignificant variants (or 'uccâraṇa bhēdālu') under the entries which are phonetically nearer the variants. In this way, only 1 in 10 or 15 words in the field reports found its way into the volume as an entry. Such words are termed significant variants (or rupāntarālu of each other, one of them being considered as the basic form on the basis of its more frequent occurrence. When two or more forms are equally frequent, the historically older form (and in its absence, that variant which is a lexical entry) among them is listed as the basic form. Meanings and synonyms are supplied only under the basic variants.

The samples of building material, mainly stones, are identified with the help of a Geologist and their descriptive meanings are also supplied after establishing synonymy. The vernacular names of timber and other types of flora gathered from the field reports could, in most cases, be found in botanical works. Although this identification, grouping into synonymous terms, gathering descriptive meanings from technical works and translating them into Telugu consumed a lot of time, the outcome is found to be profitable. It is regretted that for all such items in the volume, descriptive meanings could not be given for want of knowledge and information.

Homonymy in the material proved cumbersome for handling. Such words which belong to different grammatical categories, which come under different sectional or sub-sectional vocabulary (as listed at the end of the volume) and which do not come within any one restricted semantic range, are treated as different entries, marked by raised serial numbers. If any such entry has more than one meaning in different regions or related occupations, the different meanings of that entry are numbered in parentheses on the basis of their relative frequency.

Synonymy is established as far as practicable from the available material. Meanings are repeated under every synonymous entry as in the first volume. Under the most frequent of the synonymous entries which is considered the basic entry, all other synonyms are mentioned in alphabetical order; in the case of others, cross-reference to the basic entry is given.

Where an entry has different meanings each of which has different sets of synonyms within a given semantic range, its different meanings are numbered in parentheses; otherwise, the criteria followed in the case of homonymous entries are applied in splitting it into different entries marked by raised numbers.

Most of the entries being nouns are generally not marked out as such. Their plural and adjectival forms are noted whenever the field reports supplied them. If any entry is marked as a plural form, it is because its singular form is not recorded in the field reports. All verbs are marked as such. Sometimes, part(s) of entries are given in parentheses when the form excluding that in parentheses is an abbreviated form of the whole. Every word, compound or single, is treated as a separate entry. Whenever it is felt that

the meaning of an entry is not very clear without a diagrammatic explanation, reference to the particular diagram is also given by mentioning its serial number. If such a number has two parts separated by a dot, the one on the left of the dot is the number of the diagram and the other the number of its part. At the end of the meaning, its occurrence in one or more of the centres of the three regions is listed, as in volume I. If the etymology of an entry is supplied, it is more as an exception than as a rule. The style of the language employed in giving meanings is invariably modern colloquial standard.

Technical names of plants and rocks are supplied as part of their meanings wherever known. Some of the synonymous plant names in Telugu which are known to the Editor but are not found in the field reports are also supplied as part of their meanings. Regarding standardization of entries, the same methods as those employed in volume I are followed. The meanings are those supplied by the field workers. The names, etc. of the informants, the centres surveyed by the field workers are all supplied in a tabulated form between the introduction in Telugu and the word atlas.

* * *

A linguistic analysis of the material in depth and detail does not belong here. But the nature and utility of the vocabulary can be indicated with profit. This is a collection of about nine thousand words with more than seventy percent of native element. The (semi-)bilingualism of Telāṅgānā and the border districts and the spread of English into the speech habits of even the uneducated people through commerce and industry account for the large (when compared with agricultural terms) number of loans. Sometimes

words for basic concepts such as *foundation, arch, etc.* are wanting. Some of the significant phonological variations which show up in the material are of immense use to students of Telugu and Comparative Dravidian. The field reports account for the current customs and superstitions prevailing among the folks.

Phonological Changes

More than 500 words occur in the material showing up some kind of sound change or the other, reflecting the speech habits of the people. The following are the consonantal changes in the initial and non-initial position, the number in parentheses being that of sets involved in alternation²:

Initial Consonants :

k-/g-(20): *kaṇṭu: gaṇṭu* a cut; *kīṭu: gīṭu* a layer of mud wall; *kuccu: guccu* to insert, pierce; *kōla: gōla* a stick of 6 ft.

k-/p-(1): *kūṭi: pūṭi* curved part of a cart-wheel

k-/ḥ-(1): *koḍiṣa: oḍiṣa* a tree

g-/d-(1): *gubbi gaḍḍa: dubbi gaḍḍa* support for Potter's Wheel

g-/ḥ-(1): *gummaṭam: umaṭām* a tabut, dome

c-/j-(6): *civvu: jivvu* to cut, sharpen; *cāḥu: jāḥu* a layer, line

c-/t-(6): *citti: titti* a bellows; *cilla: tilla* clearing nut

c-/ḍ-(6): *caddalincu: addalincu* to beat; *eda mannu: eda mannu* soil with terraces; *catti: atti* an earthen pot

j-/ḍ-(2): *jabba: ḍabba* a box; *jiṣṭambār* Eng. distemper

j-/d-(7): *jabba: ḍabba* the citron trees; *jarju: darju* opening

j-/ḥ-(2): *jaṅga: aṅga* a stride; *jampu: ampu* length

ḍ-/d-(10): *ḍābā: dābā* a terrace; *ḍaṅgu: daṅgu* lime wheel

t-/ṭ-(10): *tāpi: ṭāpi* a trowel; *tēku: ṭēku* Teak

t-/d-(2): *tannu: dannu* support; *tola: dola* a hole

d-/ḥ-(2): *dagaḍu: agaḍu* heat; *dūdippa: ūdippa* Careya arborea

n-/m-(3): *niccena: miccena* a ladder; *niddi: middi* a terrace

n-/l-(3): *naṅki: laṅki* coupling; *nādu: lādu* to arch the roof

n-/ḥ-(1): *niccena: iccena* a ladder

p-/b-(7): *pokka: bokka* hole; *patrimpu: badrimpu* graded elevation

p-/m-(1): *puri: muri* twine, twist

p-/v-(1): *peṇṭēku: veṇṭēku* White Teak

p-/ḥ-(3): *pādi: ādi* measurement

r-/l-(2): *ravakāram: lavakāram* plastering in the joints

v-/m-(1): *vāra paka: māra paka* a thatched shed with inclined roof

h-/ḥ-(1): *hali: ali* a part of the solid wheel; *havuju: avuju* a large stone vessel

ḍr-/r-(1): *ḍrammu: rammu* a drum (shaped vessel)

tr-/r-(1): *trāvu: rāvu* a carved rafter

Forms like *kīṭu* are interesting in that an original *k- is preserved without being palatalised. The alternations of k-/p- and g-/d- are typical though rare. It is not possible to account for the dialectal areas where the above changes have started and

² Only a few typical examples are cited here. The first items are not always historically older forms and no attempt is made here to discuss in detail the various aspects of the alternations listed hereunder.

are in widespread use. Nevertheless, they deserve a serious study.

Non-initial Consonants :

- k-/-g-(15) : *kanika* : *kāniga* Indian Beech tree ; *ḍakali* : *ḍāgili* an anvil ; *sariki* : *sarigi* Casuarina
- k-/-c- (1) : *cuṅku* : *cuncu* a cornice, eaves
- k-/-p- (1) : *cikuru* : *cipuru* a broom
- g-/-j- (3) : *ragi* : *raji* Pipal ; *puli gītam* : *puli jitam* a play
- g-/-d- (2) : *buraga* : *burada* mud, mire ; *magulu* : *maduru* the coping of a wall
- g-/-m- (5) : *arugu* : *arumu* elevated ground ; *ēgisa* : *ēmisa* Indian Kino tree ; *tōgu* : *tōmu* to dog
- g-/-v- (6) : *garugu* : *garuvu* sand and gravel ; *cēga* : *cēva* pith ; *jiguru* : *jivuru* gum
- g-/-h- (2) : *āgāram* : *āhāram* food ; *āgati* : *āhuti* offering
- c-/-j- (1) : *caccu* : *jajju* soft, insipid
- nc-/-nt-(4) : *akṣincalu* : *akṣintalu* rice grains mixed with turmeric ; *dance* : *dante* rafter ; *caccaukam* : *catṭōkams* square
- cc-/-cy-/-ty-(1) : *muccam*, *mucyam* : *mutyam* pearl
- j-/-d-(15) : *uttarāji* : *uttarādi* top bar of a door-frame ; *gaḷam* : *gadam* a yard ; *benjiḍu* : *bendedu* small stone used in covering gaps in walls
- jy-/-dy-(1) : *majya* : *madya* middle
- ṭ-/-ḍ- (6) : *uṇṭa* : *uṇḍa* a ball of mud ; *kiṭiki* : *kiḍiki* window
- ṭ-/-t- (5) : *gāṭa* : *gāta* a post pillar ; *jiṭṭu* : *jittu* a short span
- ṭṭ-/-ṭr-(5) : *caṭṭam* : *caṭram* frame ; *poṭṭimpu* : *poṭrimpu* carving

- ḍ-/-ṇ- (5) : *peḍaka* : *peṇaka* a verandah with roof ; *poḍaka* : *poṇaka* a large basket to store grain
- ḍ-/-y- (2) : *niṭṭādi* : *niṭṭāyi* central post ; *pakāḍi* : *pakāyi* rafter parallel to the ridge
- ḍ-/-l- (1) : *māḍiga* : *māḷiga* a storied house
- ṇ-/-n-(10) : *aṇusu* : *anusu* ferule ; *kaṇajam* : *kanajam* a grannery
- ṇ-/-m-(1) : *kaṇajam* : *kamajam* a granery
- ṇṇ-/-nn-(1) : *ceṇṇangi* : *cennangi* white Teak
- t-/-d- (6) : *īta* : *īdu* Date palm ; *matti* : *maddi* Indian Fig tree
- n-/-ṇ- (2) : *anuguḍu* : *aṅguḍu* dome of an arch ; *kanaka* : *kaṅka* Bamboo
- n-/-m-(1) : *kanajam* : *kamajam* a granery
- n-/-r- (7) : *kōpini* : *kōpiri* a tree ; *sāne* : *sāre* Potter's wheel
- n-/-l-(11) : *enumu* : *elumu* She-buffalo ; *kanupu* : *kalupu* to mix ; *mona* : *mola* nail
- p-/-b- (3) : *jamparu* : *jambaru* Jumper ; *ḍappā* : *ḍabbā* metal container
- b-/-m-(5) : *kalabanda* : *kalamanda* Aloe plant ; *gabēḷā* : *gamēḷā* flat-bottomed vessel
- y-/-m- (1) : *āyidam* : *āmudam* Castor oil
- r-/-ḍ- (5) : *irulu* : *iḍulu* to be powdered ; *paramara* : *paḍamara* West
- r-/-l- (14) : *giraka* : *gilaka* pulley ; *ciṭrem* : *ciṭlem* over burnt
- v-/-b- (5) : *gōva* : *gōba* a temporary structure ; *gilāvā* : *gilābā* rough plastering
- v-/-m- (7) : *tōvu* : *tōmu* to dig ; *gavākṣi* : *gamāci* opening in a wall or roof ; *kavar* : *kamar* a dent

-v-/-h- (1): *bavu* < Skt. *bahu* many, much

It can be noted that in as many as twenty cases, the same sets of consonants alternate both in initial and non-initial positions. Assimilation (16), metathesis (18), compensatory lengthening (11), geminates versus single consonants (13) and simplification of consonant clusters (9) offer some more sets of words which are partly listed below:

Assimilation: *kambī* : *kammi* iron bar ;
nembu : *nemmu* nail ; *nircena* :
niccena ladder ; *gurju* :
gujju vertical post support-
ing beams

Matathesis : *alamara* : *aramala* almirah ;
ṭakāra < Hi. *kaṭār* vessel ;
ṭakōrā < Skt. *kōṭara* a
niche ; *saduru* : *sarudu* to
adjust ; *diksu* < Eng. *disc*

Compensatory

Lengthening : *unuka* : *ūka* chaff ; *nuvulu* :
nūlu twine ; *jegabandu* :
jēbandu wooden trowel.

Geminate versus

Single

Consonants : *iṭika* : *iṭṭika* brick ; *cira* :
cirra a small peg ; *timidi* :
timanidi iron support on
which the doors move

Simplification of Clusters :

-nd (r) :

-n/-d : *inḍriga* : *iḍiga* a caste,
gāṇḍi : *gāniga* lime wheel

-nt/-t : *inta* : *ita* date palm

-nd/-d : *inda* : *idu* date palm

-n/-n : *isāṇyam* : *iṣānam* North-East

-b/-b : *jēbandu* : *jēbandu* wooden
trowel

In as many as 46 cases pairs of words
showing suffixal additions to the same items
some of which are as follows:

alli : *allidi* Iron wood tree ; *egi* : *egisai*
Indian Kino tree ; *vaṅki* : *vaṅkena* curved
bamboo ; *pella* : *pellika* clot ; *oṇḍu* : *oṇḍru*
alluvium ; *kola* : *kolata* measure ; *esa* : *esalu*
opening ; *sari* : *sariki*, *sarigi*, *saruguḍu*
Casuarina ; *billu*, *hilluḍu* Satin wood tree.

Gradation of vowels is also discernible
in the material both initially (7) and non-
initially (10). Here are some of the
examples :

Initial Vowels : *inci* : *inci* inch ; *peṇḍa* :
pēṇḍa dung

Non-initial Vowels : *kannam* : *kannām* hole ;
gunapam : *gunapam*
crowbar ; *dūlam* :
dūlam beam ; *bandara*,
bandāra Bastard Cedar

Alternation of vowels in initial (23)
and non-initial (50) positions is also attes-
ted in the material. The following are
some of them in *initial position* (arranged
in the order of frequency) :

i-/u- : *inūku* : *unuku* to dry up ; *isaka* :
usaka sand ; *nippu* : *nuppu* fire ;

a-/e- : *gaḍa* : *geḍa* stick ; *gani* : *geni* quarry

a-/o- : *kaḍisi* : *koḍisa* Rafter wood ; *mala* :
mola wooden peg

u-/o- : *uriyu* : *oriyu* to ooze ; *puṇaka* :
poṇaka a huge basket

i-/e- : *injāpu* : *enjāpu* ridge

The following are examples for alter-
nation of vowels in *non-initial position* :

i/e : *īni* : *īne* long line ; *ēpi* : *ēpe* the
Anjan ; *kunci* : *kunce* brush ;
jalliḍa : *jalleḍa* winnowing bas-
ket ; *bindi* : *binde* metal pot

a/i : *kopira* : *kopiri* crest of a roof ;
kaḍisa : *koḍisi* Rafter wood

a/e : *kobbari* : *kobbera* kernel of cocoa-
nut ; *guddali* : *guddela* a pick

i/u : *nērēḍi* : *nērōḍu* Black Plum ;
bendiḍi : *bendeḍu* crevice

a/u : *gāta* : *gatu* trench; *polimēra* : *polimāru* boundary

i/e : *uṇḍilu* : *uṇḍēlu* a bow-like implement of the Potters

ē/ō : *nērēḍi* : *nērōḍi* Black Plum

a/ō : *sārikala* : *sarikōla* a rod used to rotate the Potter's wheel

i/æ : *kunci* : *kunce* a brush

The following are some of the typical plural forms obtaining in the material which are very interesting :

-a:-a-lu : *gaḍiya*, *gaḍiyalu* door bolt(s)

-a:-ā-lu : *kaḍiya*, *kaḍiyālu* flat stone(s) used as well wall(s)

-am:ā-lu : *dūlam*, *dūlālu* beam(s)

-ām:ā-lu : *vāsām*, *vāsālu* rafter(s)

-i:ī-lu : *kariṇi*; *kariṇilu*, *kariṇīlu* small trowel(s)

-im:-ē-lu: *kaṇim*, *kaṇēlu* hole(s) in the yoke

-em:-ē-lu: *kaḍam*, *kaḍālu* coupling(s)

-ḍa:-ḍ-lu : *peṇḍa*, *peṇḍlu* bamboo strip(s) used in roofing

-ḍa:-ṇḍ-lu: *paṭṭeḍlu*, *paṭṭeṇḍlu* broad tape(s)

-ḍa:-l-lu : *ibid*

-ḍi:-ḍu-lu: *piḍi*, *piḍulu* handle(s)

-ḍi-lu : *pakāḍi*, *pakāḍilu* rafter(s)

-ḍ-lu : *kāviḍi*, *kāviḍlu* pole(s) with attached slings at ends

-l-lu : *piḍi*, *pillu* hilt(s)

-ḍu:-ṇḍ-ru: *kūlegāḍu*, *kūlegāṇḍru* coolie(s)

-ḍ-lu : *peraḍu*, *peraḍlu* backyard(s)

-l-lu : *pēḍu*, *pēllu* flake(s)

-l-lu : *gūḍu*, *gūḷlu* niche(s) in a wall

-ṇḍ-lu : *pāligāḍu*, *pāligāṇḍlu* male coolie(s)

-ḍem:-ḍē-lu: *kaḍem*, *kaḍālu* annularpad(s)

-ṇḍli:-l-li: *peṇḍli*, *peḷli* bamboo strip(s) used in roofing

-na:-n-lu : *bāṭina*, *bāṭinlu* narrow pit(s)

-ni:-ni-lu: *gani*, *ganilu* mine(s)

-nu-lu : *kāṇi*; *kāṇulu* yoke(s)

-n-lu : *gani*, *ganlu* mine(s)

-ṇi:-ṇī-lu : *kariṇi*, *kariṇīlu* small trowel(s)

-nu:-ṇḍ-lu: *gānu*, *gāṇḍlu* wooden mortar(s); *cēnu*, *cēṇḍlu* field(s)

-n-lu : *mānu*, *mānlu* tree trunk(s)

-yi:-y(u)-lu: *bāyi*, *bāy(u)lu* well(s)

-yyi:-yyi-lu: *poyyi*, *poyyilu* oven(s)

-ru(vu):-r-lu/-l-ru: *ceru(vu)*, *cerlu*, *celru* tank(s)

-l:-l-ru : *piccel*, *piccelru* flat steel piece(s)

-la:-l-lu : *saṅkela*; *saṅkeḷlu* coupling(s)

li:-li-lu: *nelli*, *nellilu* hole(s)

-l-lu : *guddali*, *guddallu* crowbar(s)

-l-lu : *saṅgili*, *saṅgiḷlu* coupling(s)

lu'-l-lu : *kālu*, *kāllu* leg(s) of a ladder

-l-lu : *Ibid.*

There are several *loan words* in the material, borrowed from English, Hindi, etc. either because they are commercial names of the necessary products or relevant occupational terms in daily use of engineers and contractors with whom the common workers come into contact almost every day. Here are some of them :

English:

ukku, *ūku*, *hukku* < hook

inci < inch

karpaṭaynu < turpentine

kārṇisu < cornice

kirāku < crack

ganēṭu < granite

gōdānu, *gōdām* < godown

cevāla < shovel

jiṣṭambār < distemper

naṭṭu < nut

pāṭlāku, bāṭlāku < padlock

pikāsi, etc. < pick-axe

bakketa < bucket

burusu < brush

bēsumeṭṭu/-meṇṭu < basement

mujāki < mosaic

mēstiri < maestro

vālumeṭṭu < wall-plate

siṣṭanam < system

solpu < slope

Hindi or Hindustāni :

kaṅkara < kaṅkar gravel

kaḍi < kaḍi rock

kaṣṣi < kaṣṣi Cluyita spinosa

kirāyi < kirāyā rent

kurci < kursī seat

jala < jhal Tooth-brush tree

jāmi < (Dakhinī) jām Guava tree

daṅgu < daṅg lime mill

ḍērā < ḍērā tent

nagiṣi < (Arabic) nakṣā design

pāvudā < phāudā spade

paṇḍra < peṇḍra Randia uliginosa

bijāsāl < bijāsāl Indian Kino tree

bēl(u)dāri < (Persian) bēldār mason

Bengālī :

budakālī < burakālī Fragrant Cherry Nutmeg

Marāṭhī :

ekēri < ekri single roomed house

Oriyā :

businidaṅgu < businidhaṅg wooden needle used in leaf-roofing

raṭi < raṭi priestling

Kannada :

jāla-jālī < jālī Babul tree

halī < halī curved part of a solid cart-wheel

Tamil :

eṭṭe < eṭṭe Strychnine tree

kīla < kīla Blistering papaya (of Brazil)

There are some relic forms and archaic survivals which are also recorded in the volume, like **daddadam* in the word *daddalam* mud-roofed wooden house, *ullōpu* inside, preserving an ancient **ul/ol* in inside, and so on.

The material offers a variety of suffixation as in the case of *big-inisu*, *big-impu*, *bigu-taram*, *bigu-tu*, *bigu-danam*, *bigu-mānam* and *bigu-vu*, all meaning 'tightness'. Metaphoric expressions like *rāgāla ceṭṭu* (lit.) tree of tunes for Casuarina, *tita gudla rāyi* (lit.) stone with the eyes of francoline partridge for Olivine, *cēpa poriki rāyi* (lit.) stone with the scales of fish for an igneous rock with dendrite marks, *moṭṭikāyala muggu* (lit.) knuckle-stroked design for the decorative figure made with lines of flour, etc. speak of the imagination of the folks.

mēṭi sānce an expert moulder is a typical compound word with the attribute following the head whereas the normal form in Telugu is **sānce mēṭi*. *inikalu* one-fourth of an inch is a typical blend of *inci* < (inch) and *kālu* on-fourth. *upāyincu* to conceive an idea, *rāyabāram* an oven in a tile-kiln (the word normally means 'mediation'), *alludu* plaiting or netting (normally it means 'son-in-law'), *latārtuccu* to join (*lata* means twining creeper), *rūpayi* (lit.) one rupee for a measuring rod divided into sixteen equal parts like the old coin of sixteen annas, etc. offer a rich material for a deep study of the mechanisms of the language.

The several types of constructions are listed in the sectional vocabulary (Section 2). The superstitions of the folks with a bearing on architectural and other

aspects of construction can also be found in the volume. The several oblations offered by the people on various relevant occasions are also recorded here. The examples given are quite a few but a serious and deep study of all the material gathered here indicates its richness as well as the utility of the project.

Notes on Dialect maps

Maps are drawn to indicate the dialect distribution of twenty sets of meaning items, selecting atleast one such item from every section of the vocabulary. The items relate to basic things like *foundation*, etc. and their distribution is marked in twenty separate maps. Isogolsses obtaining in these maps are superimposed in maps 21 to 25 so as to draw the regional and sub-regional boundaries of the dialects.

Different regional variants are marked by different symbols and the phonologically related items among them are marked by symbols with slight variation. Regional variants which are phonologically unrelated are indicated by symbols altogether different from each other. (Insignificant variants or *uccāraṇabhēdālu* are not supplied here, the area of their occurrence being indicated under the relevant main variants). Maps 21 to 25 point out the main regional areas, transitional zones, relic areas and sub-dialectal zones.

Map I *punādi*, *bunādi*, *gunādi* and *gunādaram* mean 'foundation'. The doublet *punādi* and *bunādi* occurs in Teliṅgānā, in Coastal districts exclusive of Nellore and in the western periphery of Rāyalasīma. *gunādi* and *gunādaram* occur exclusively in Rāyalasīma and Nellore districts, respectively.

The first pair is from Persian *buniyād* through Urdu and the etymology of the second pair is unclear.

Map II *māḍi*, *māḍiga*, *mēḍa*, *māle* and *baṅgalā* mean 'terraced house, storied house'. The first two words occur exclusively in Rāyalasīma minus the western parts of Chittoor district, in Raichur doab and in a small chunk of Nellore district. *mēḍa* occurs along the Coastal and the eastern half of Chittoor district. *māle* survives in the the North-western corner of the Mahabubnagar district. The last item is used exclusively in Teliṅgānā.

The first four items are of Dravidian origin (DED 3930) and the last is from Hindi *baṅglā* with a slight semantic change. The appearance in the South-western corner of Adilabad district of *māḍi* indicates that the borrowing was a recent one in Teliṅgānā.

Map III This and the following three maps show the great diversity in the usage of common words for a basic concept. *meṭika*, *meṭṭu*, *moṭuvu*, *cīḍi*, *tāpa*, *tante*, *taram*, *ance*, *vante*, *pāṇṭika* and *pāvanca* mean 'step'. Of these, *ance*, *taram*, *pāṇṭika*, *vante*, and *tāpa* occur in very restricted areas. By far, the general words are *meṭṭu* (with its variants *meṭika* and *moṭuvu*) and *cīḍi* (its variant being *sigiḍi*), the first of them being of Dravidian origin and the second of Indo-Aryan origin (DED 4150 for the former).

Map IV *panca*, *pancarā*, *paḍasāla*, *pāvanca*, *parāṭa*, *mogasāla*, *vasārā*, *sōpā* and *sāyibān* are the words for 'verandah'. *sōpā* occurs in central Kurnool and north-eastern Anantapur districts.

mogasālā (<Skt. *mukhasālā*) is a lone survival in Nalgonda district. *sāyibān* (<Persian through Urdu *sāybān*) is a loan used in northern parts of Medak and Karimnagar districts and in Nizamabad. *parāṭā*, of obscure origin, occurs along the borders of Adilabad and Karimnagar districts. *pancarā* (perhaps from Oriyā) occurs north of the river Vamsadhāra.

panca, *paḍasāla* and *vasārā* are the three words with clear-cut regional distribution. The first of them occurs in northern Cuddapah, Nellore, Guntur, Vizag and Srikākulam districts separated by the region covered by *vasārā*. *paḍasāla* occurs along the western borders of Hyderabad and Mahabubnagar districts and in Kurnool and Anantapur districts. The occurrence of *panca* in the farthest corners of Teliṅgānā implies that it was the word in widespread use originally that is being slowly replaced.

Map V. *piṭṭa gōḍa*, *peṭṭi gōḍa*, *kaṇṭe gōḍa*, *kaypidi gōḍa*, *cēti gōḍa*, *cēpaṭṭu gōḍa*, (*midde*) *param*, *varam kaṭṭu* and *varam gōḍa* mean 'parapat wall'. All of them are compound words. *gōḍa* and *kaṭṭu* meaning 'wall' are basic words with the preceding forms as qualifiers. *gōḍa* is probably an early loan from Skt. *kūḍya* - (DED 1833) and *kaṭṭu* is from PDr. **kat* - (DED 961). *piṭṭa* small, *peṭṭe* box-like, *kay* *cē* hand, *midde* terrace are all of Dravidian origin. *param*/*varam* is traceable to PDr. **or*, PSDr. **or*-V (Cf. Ta. *orru*, etc. DED 861). *kaṇṭe* (Skt. *kanṭhi* - necklace) is of IA origin. All but *piṭṭa gōḍa* occur in restricted areas.

Map VI. *dante* (*dance*, *jante*, and *tante*) *kaddi*, *srēni*, *capu*, *tarayī* and *trāvu* mean 'rafter' and the first of them is

the most frequent. *capu* (<PSDr. **cāmp* - to stretch, etc., DED 2007) occurs in central Teliṅgana. *tarayī*, occurring at the southern tip of Chittoor district and *trāvu*, occurring in a lone centre of Mahabubnagar district are perhaps cognates of Ta. *tari* to stand firm (DED 2522). *kaddi*, a loan from Hindi *kaḍhī* occurring in northern Teliṅgana, Krishna, East Godavari and parts of West Godavari districts is obviously a recent one. *srēni* (from Skt. perhaps through Oriyā) occurs in Srikākulam, Vizag and the northern half of East Godavari districts. *dante*, derived in Suryarayandhra Nighaṇṭuvu from Skt. *tanḍakali*, is perhaps a Dravidian word which has palatalised variants *dance* and *jante* as also an unvoiced variant *tante*. Doublets with voiced and unvoiced initial stops abound in the collection and the area where *tante* occurs preserved many unvoiced forms like *pokka* for *bokka*, etc. It is interesting to note that initial unvoiced stops are preserved in an area where Central Dravidian dialects like *Gonḍi*, *Kolami*, etc. which abound in initial voiced stops are also spoken.

Map VII. *ārci*, *kaṁānu* and *maṭrōḍu* mean 'arch'. The last item which sounds like a native word is of obscure etymology and occurs in the restricted area of western Mahabubnagar district. *ārci*, from Eng. *arch*, occurs in the Coastal region, Khammam district and in parts of Chittoor, Kurnool, Nalgonda and Warangal districts. *kaṁānu*, from Persian *kaṁān* through Urdu occurs elsewhere. The widespread use of loans almost to the exclusion of native word for such a

basic concept perhaps indicates that the construction method itself is a borrowing.

Map VIII *oli*, *karuku* and *munumu* mean 'the first layer, row or line of leaf-roofing'. All are native words. *oli*, occurring in a solitary centre on the northern banks of the river Penna in Cuddapah district, may be connected to PSDr. **ul-*/ **ol-* to hide, conceal (DED 600, 853). *karuku* occurs in the entire Coastal region, in Chittoor and Adilabad districts and in parts of Cuddapah, Karimnagar, Warangal and Khammam districts. *munumu* occurs in the western half of the State comprising Teliṅgānā and Rāyalasīma. The former is traceable to PSDr. **kar-* to conceal, hide, etc. (DED 1054) and the latter to PDr. **mun-* first, etc. (DED 4119).

Map IX *cūru* and *cuncu* both meaning 'eaves, the edge of a roof, cornice' are of native stock. The former occurs in the entire Coastal region, in the whole but the south-western corner of Teliṅgānā, in Chittoor and the eastern half of Cuddapah districts and the latter in the remaining area. *cūru* is traceable to SDr. **cūr-* (2252) and *cuncu* to SDr. **cunc-u* (DED 2179, 2180).

Map X *kaccu*, *kīṭu(gīṭu)*, *diṇḍu* and *mannuvāri* mean 'a layer (of mud-wall)'. The last of the words, a blend of the native element *mannu* earth and the Indo-Aryan suffixal element *-vār*, occurs in a lone centre at the southern tip of the Chittoor district. *kaccu* occurs only in the Teliṅgānā region, *kīṭu* in the Coastal area and the eastern half of Chittoor district and *diṇḍu*

in Rāyalasīma with the exclusion of eastern Chittoor. *kaccu* is perhaps a cognate of Ta. *kaccu* belt (DED 922). *kīṭu/gīṭu* is traceable to PDr. **kīṭ-* (DED 1352) and *diṇḍu* to SDr. **tiṇṭ-* (DED 2636).

Map XI *tārasa* (*tārasu*, *tārsi*, *tārci*) *gilliṭiki*, *cadarapu rāyi*, *caukam rāyi* *nādu beḍḍa*, *nādu mukka*, *lādu rāyi*, *lādu biḷḷa* mean 'small brick used in roof-laying'. All but the first are compound words with the first parts, being qualifiers. Forms with *lādu/nādu* (<Hi. *lādnā*) occur in Cuddapah district, most parts of Nellore and Guntur districts and again in a few places in Srikakulam district. *tārasa* and its variants occur in almost all remaining centres while the rest of the words occur sporadically in Coastal districts and Rāyalasīma. *caukam* (<Skt. *catuṣkam*) and *cadaram* (<Skt. *caturasra-*) are loans from IA.

Map XII *burada* (*buraga*, *buraja*), *aḍusu* (*anusu*), *asalu* and *bāḍi* mean 'sticky mire, mud used as mortar'. *burada* occurs in western Rāyalasīma, northern Teliṅgānā and in Vizag and Srikakulam districts of the coastal region, intervened by *asalu* in the area between Rāyalasīma and northern Teliṅgānā. *aḍusu* occurs in north Chittoor and Cuddapah districts of Rāyalasīma and Nellore to Vizag districts. *bāḍi* occurs in a lone centre in Guntur district. *burada* has cognates only in Ka., Tu. and Parji (DED 3520) with initial *b* in all the four languages. *aḍusu* is traceable to SDr. **aṭu* mud, mire (DED 72). *anusu* may be its later form through an intermediary **aṇusu*. *-ḍ-* > *-ṇ-* is known to have been sporadically occurring in Telugu from the 7th century

A. D. and $-n- > -n-$ has taken place by the 9th century A. D. at the earliest. *asalu* may be grouped together with Ta. *acai* to unite, etc. (DED 43a). *bādi* has a lexical form *bāde* in Telugu but its cognation is not known.

Map XIII *gilābā* (*gilāpi*, *gilāvā*), *mēguḍu*, *sāmāku*, *nunupu*, *nunnapūta*, *niṇḍu gāra* and *maddi gāra* mean '(rough) plastering', of which, all but *gilābā* and *sāmāku* have very restricted occurrence, each one at a centre. *gilābā* (< Persian through Urdu *gilāvā* prepared clay) occurs almost throughout the State except in Srikakulam district, northern part of Vizag district and Bhadrachalam taluk of Khammam district. Its variant with $-v-$ (which preserved the original consonant) occurs only in the western and northern parts of Telingānā. *mēguḍu*, traceable to PDr. **mēl-* (DED 4169), occurs in one centre at the northern tip of Adilabad district. It is doubtful if *sāmāku* is a compound formed from **cē-māgu* hand plastering. *nunupu* is from PDr. **nuṇ-/*nul-* (DED 3066). $-gārā$ is from Hindi *gārā* mud or kneaded clay, with a slight semantic change.

Map XIV *gollem* (*gonḍem*, *gonḍlem*, *gonḍem*), *gonḍu*, *golusu*, *golusu ciluku*, and *ciluku* mean 'a clasp, a chain bolt'. *gollem* occurs in Guntur, Krishna, West Godavari districts and parts of East Godavari of the Coastal region and in Telingānā excepting south and western parts of Mahabubnagar district. *gonḍu* occurs in an isolated centre in Vizag district. *golusu* occurs in northern East Godavari, Vizag and Srikakulam districts and again in the western and southern peripheral areas of Rāyalasīma, pointing to the existence of two other forms *ciluku*

and *gollem* in between. *ciluku* occurs almost throughout Rāyalasīma, in the south-western area of Telingānā and in Nellore district. *gollem* is traceable to PSDr. **kol/-*koṇ-* (DED 1788). *golusu* and *gonḍu* are cognates of Ka. *goṇasu*, etc. (DED 1775). *ciluku* is traceable to SDr. **cil-* and cognation is known for it in Ka. and Tu. only (DED 2109).

Map XV *mūla maṭṭam*, *meṭna*, *rēku maṭṭam*, (*inapa*) *maṭṭam*, *mūla meṭna*, *malla badda* mean 'Carpenter's square', of which the last four words have very restricted usage. All but the second word are compounds. *mūla-* 'corner' is from Skt. and *maṭṭam* is traceable to PSDr. **maṭ-V* (DED 3811). *meṭna*, probably connected with Hindi *meṭna* 'to level', etc. or a loan from Marathi, occurs almost throughout Telingānā excepting in the Raichur doab and in the Bhadrachalam taluk of Khammam district. *maṭṭam* occurs elsewhere. *malla* is perhaps connected with Te. *malāgu* 'to turn' which is from PSDr. **mal-V* (DED 3874).

Map XVI *gaḍḍa palugu*, *gaḍḍapāra*, *gaḍḍāru* and *gunapam* mean 'a crowbar.' The first two words are compounds with *gaḍḍa* clod. It is doubtful if the word *palugu* is connected with Kur. *palknā* to crack, etc. (DED 3291). *pāra* is a cognate of Ta. *pārai*, etc. (DED 3367). *gunapam* (DED 1729) is perhaps traceable to a Dravidian original. *gaḍḍāru*, of unknown etymology, occurs in Anantapur district and western parts of Kurnool and Cuddapah districts. *gunapam* occurs in the area comprising Vizag, Srikakulam and East Godavari districts and parts of West Godavari and Kha-

mam districts. *gaḍḍapalugu* occurs in a limited area consisting of Krishna district and some areas adjacent to it in Guntur and West Godavari districts. *gaḍḍapāra* occurs throughout Teliṅgānā, in most parts of Guntur, Kurnool and Cuddapah districts as well as in Nellore and Chittoor districts.

Map XVII *mūsa*, *oḷuvu*, *būtu*, *sojja*, *ūbu*, and *kālabōde* mean 'centering, the bed of a construction'. All but the first word occur in a very restricted area, the second in two centres bordering the State of Mysore and the others each at a centre in Rāyalasīma. *mūsa* occurs throughout the State. The word may be connected with Ta. *mūcu* to surround; Te. *mūyu* to enclose, etc. (DED 4128; < PDr. **muy-/*mū-*). *oḷuvu* is perhaps related to PDr. **ul-/*ol-* to conceal (DED 853). The etymologies of the rest are not clear.

Map XVIII *gilaka* (*giraka*), *gilla*, *giri* (*geri*), *toṇḍam* and *hilla* mean 'a pulley'. All but the first item sporadically occur mostly in Teliṅgānā and rarely in Rāyalasīma. The *-r-* forms of the first word occur only in Teliṅgānā and *-l-* forms elsewhere. *gilla*, *giri* and *geri* may also be etymologically connected to the first item which is traceable to PSDr *kir-* (DED 1327)³. *-r- > -l-* is known to have taken place in the history of Telugu.

Map XIX *maṭṭu*, *kaṇḍem*, *kōla* and *pannā* mean 'unit of depth (of six feet); a stick used in measuring the depth'. *maṭṭu* occurs in Coastal districts and

Rāyalasīma excepting in a few places bordering Teliṅgānā. *kōla* is the word in Teliṅgānā excepting in the southern parts of Khammam district. There is a sub-regional area comprising the northern parts of Krishna and West Godavari districts and southern parts of Khammam district, where *kaṇḍem* is the word. *pannā* of obscure etymology, occurs at two centres in the Kurnool district bordering Teliṅgānā. *maṭṭu* is perhaps traceable to PDr. **maṭ-V* measure (DED 3811). *kaṇḍem* may be grouped together with Ta. *kaṇe*, Ma. *kaṇa* stick, etc. (DED 979). *kōla* is traceable to PDr. **kōl-* stick (DED 1852).

Map XX *kobbari* (*koppera*, *kobbera* and *gobbari*) and *teṅkāya* mean 'cocoanut'. The former occurs in the general area north of the river Krishna in the Coastal region and in Teliṅgānā excluding the southern parts of Mahabubnagar district, leaving transitional zones here and there. In the rest of the State, *teṅkāya* appears besides *kobbari*. Both the words are of Dravidian origin (DED 1751 for *kobbari* and DED 2806 for *teṅkāya*).

Map XXI Identical isoglosses from maps 7, 8, 10, 18 and 19 are superimposed here to draw the dialect boundary between the Coastal region and the rest of the State. One bundle of three isoglosses runs along the border of Nellore district and another marks the transitional zone between the political borders of Teliṅgānā and the central districts of Coastal region. Two more lines bring almost the

3. See p. 125 of the Introduction in English in Vol. I of *Māṇḍika Vṛttipada Kōśam* for a discussion on the etymology.

entire Rāyalasīma into one contiguous area with the Coastal districts. One line runs across Nalgonda and Warangal districts and covering the entire Khammam district, creating another transitional zone. Such zones, while speaking of the shifting borders of regional dialects, account for the fact that the political boundary is more or less the same as the dialect boundary.

Map XXII This Map, with superimposed identical isoglosses obtaining from maps 1, 2, 9, 10, 14, 16 and 20, marks the dialect boundary of Rāyalasīma with the rest of the State. Many lines clearly run along the borders of Kurnool district with those of Mahabubnagar, Guntur and Nellore districts. The area of Raichur doab with almost evenly distributed dialect boundaries including and excluding it from Rāyalasīma reflects the fluctuations of the political boundary during the Vijayanagar period. The boundary lines separating Rāyalasīma and Coastal districts are not clear in that they sometimes include and sometimes exclude western parts of Rāyalasīma and south coastal districts in one contiguous dialectal area. The hard core of Rāyalasīma can be its central area covered by most parts of Anantapur, Kurnool and Cuddapah districts, in general.

Map XXIII The dialect boundary of Telīngānā with the rest of the State is discernible from the identical isoglosses obtained from maps 2, 10, 15, 18 and 19 superimposed here. Most of the lines run along the political boundaries with the exception that in the case of Raichur doab and Bhadrachalam taluk, they fluctuate reflecting the

political situations of the past and present.

Map XXIV The sub-dialectal areas obtaining along the Coast and eastern parts of Rāyalasīma are shown in this map with superimposed isoglosses provided by maps 1, 3, 4, 5, 11, 12, 13, 16 and 18. One bundle of isoglosses draws the boundary of a sub-regional area comprising Chittoor, eastern half of Cuddapah and Kurnool districts and Nellore district. A small sub-area occurs as a distinctive one along the borders of Kurnool, Guntur and Nellore districts. Many lines mark the south bank of the river Krishna as the boundary between the northern and southern sub-dialectal regions, the latter generally comprising eastern parts of Rāyalasīma also. The area north of the river Vamsadhāra forms another distinct sub-dialectal region. Parts of Khammam district appear once again as a transitional zone and in some cases Krishna and East and West Godavaries appear as another such area.

Map XXV Sub-dialectal areas in the western parts of the State are shown here by superimposing identical isoglosses obtained from maps 5, 6, 7, 12, 14, 16, 17 and 19. Southern parts of Chittoor and south-western and western parts of Anantapur and Kurnool districts form small sub-dialectal areas showing influence of Tamil and Kannada, respectively. The sub-areas around the Raichur doab and Khammam districts are distinctive transitional zones and the central districts of Telīngānā form the hard core of the region with considerable influence of Urdu.

మాండలిక వృత్తిపదకోశం

1. ఆకారాది పదజాలం

అక్కర : పండగ (రా. 4).

అక్షింతలు : చూబ. . రూ. అక్షింతలు (కో. 13).

అక్షింతలు : (< సం. అక్షతా). బ. రూ. అక్షింతలు, అచ్చింతలు, అచ్చింతలు. పర్యా. పసుపుబియ్యం. శుభ కార్యార్థాల్లో వాడే పసుపు కలిపిన బియ్యం (కో. 34; తె. 1, 30, 44).

అఖండంచెక్క : అటుటల్లేని తలుపుచెక్క (తె. 29).

అఖండం(రాయి) : చూ. పర్యా. కడి, కనేలు(రాయి), గజంరాయి, నడమపట్టెరౌతు, నడిమిరాయి (1), నిలప రాయి, నిలుపుబండ¹, నిలువురాయి¹, బాండు(రాయి)(1), బాబుబండ, బాబురౌతు, శరీరౌతు, హైదర్ (రౌతు). గోడలు తట్టేటప్పుడు చిన్నవైన ఇటికలను, రాళ్లను మధ్య ఉంచి సందులు తప్పించి పక్కల, మూలల్లో, బలం కోసం ఉంచే పొడుగాటి పెద్దరాయి. చూ. చిత్రం 47, 160. 6 * (తె. 30, 38).

అగడు : ఉ. అగడ. రూ. దగడ. చూ. పర్యా. నెగ. వేడి. వేడిమి (తె. 4, 12, 31).

అగడుమట్టి : ఇటికబట్టిమీద నెగ బయటికి పోకుండా తప్పే మిన్ను (తె. 12).

అగురు(గడ్డి) : పర్యా. ఇడవలి¹, వట్టివేరు, వట్టె. చీపురుపులవంటి కాడలతో సువాసనగల వేళతో ఉండే తృణవిశేషం. ఏటి చాళలో పెరుగుతుంది. పశు గ్రాసంగాను, ఇంటి తప్పులమీద పరవడానికి, పనికి వస్తుంది. వేరుతో తడికలు, విననకర్రలు, అలుతారు. తడిపితే చలదనం కలిగిస్తుంది. వేరుపేని పెండే కట్టడానికి తాడుగా కూడా వాడతారు. దీన్నే 'బెరు, ఉళిరం, లామజకం, విడవలి' అని కూడా పిలుస్తారు. Cuss - cuss or Khus-khus grass, *Andropogon muricatus*, Watts. (కో. 6).

అగ్గరించు : క్రి. నరుకు (తె. 36).

అగ్గి : (1). ఉ. నగ్గి. పర్యా. ఇంగలం, చిచ్చు, నిప్పు. మంట(కో. 6, 14, 18, 23, 34; తె. 2, 10, 18, 24, 25, 29, 30, 34, 40, 42, 44; రా. 4, 7, 14, 18.

20, 25, 29). (2). ఎండ (కో. 38; తె. 16, 19-23, 26, 27; రా. 11).

అగ్గికాలం : పర్యా. అగ్గులకాలం, ఎండకాలం. వేసవి (తె. 27)

అగ్గికూన : కాలుతున్న కూన (తె. 27).

అగ్గిబెట్టు : క్రి. పర్యా. అచ్చు. ఎండబెట్టు (రా. 9).

అగ్గులకాలం : చూ. పర్యా. అగ్గికాలం. వేసవి (కో. 33).

అగ్గెపోవు : క్రి. వెల ఎప్పువ అగు (తె. 16).

అగ్నిమూల : పర్యా. అయిమూలగి (2). పంటచీ. ఆగ్నేయమూల (రా. 7).

అగ్రహారం : బ్రాహ్మణులుంచే గ్రామం (రా. 2).

అంకణం : (1) రూ. అంకనం. పర్యా. గది². అయిదున్నర మూరల పొడుగు, నాలుగున్నర మూరల వెడల్పు. లోకాలతగల ఇంటి భాగం. చూ. చిత్రం. 25.2 (కో. 9, 30, 43-45, 48-50; తె. 32, 36, 40, 41, 43; రా. 1, 4-8, 10, 11, 20, 24, 25, 30). (2) కై పిడిగోడ కట్టల మధ్య దూరం (రా. 1).

అంకనం : ఉ. అంకనం. చూ. రూ. అంకణం(1). (కో. 42; తె. 42; రా. 32).

అంకె : రూ. అంకెం. చూ. పర్యా. గోనె. గోగు, జనప నారలతో అల్లిన సంచి (కో. 4).

అంకెం : చూ. రూ. అంకె (తె. 6).

అంక్రసం : చూ. పర్యా అనుసు¹. తాపీపిడిమీది రేకు చుట్ట. చూ. చిత్రం 83.3 (తె. 40).

అంగ : పంగ (కో. 29).

అంగడం : చూ. రూ. అంగణం(1). (తె. 36).

అంగడి : చూ. పర్యా. మళిగ. సరకులు అమ్మేకొట్టు (రా. 15).

* చుక్కకు ముందున్న అంకె చిత్రనంఖ్య; చుక్క తర్వాతిది భాగనంఖ్య

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం(-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; అం. = అంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ

అంగణం : (1) రూ. అంగణం. చూ. పర్యా. నడవా.

సింహద్వారానికి ముందు అటగుల మధ్యగాఉన్న. నడిచే

దారి (తె. 34). (2) చూ. రూ. అంగుళం (రా. 21).

అంగపొక్క : బావిలోకి దిగడానికి వీలుగా గోడలో పెట్టిన గూడు (తె. 7).

అంగళం : చూ. పర్యా. (నడిమి)కుల్ల. చుట్టూ గదులున్న ఇంటి మధ్యనున్న, నీరుపడే కాళీస్థలం. చూ. చిత్రం 19.1 (కో. 2).

అంగార : పిమెంటు పూత, పట్టింపు (తె. 36).

అంగు : (<హంగు). చూ. పర్యా. సోకు. చక్కదనం (రా. 13).

అంగుడు : అర్చికింద ఉన్న దొప్పలాంటి భాగం. చూ. చిత్రం 229.1, 227.1 (కో. 11).

అంగునం : ఉ. అంగనం. చూ. రూ. అంగుళం (కో. 23, 38, 42; రా. 8, 13, 14).

అంగుళం : ఉ. అంగలం, అంగళం, అంగ్లం, రూ. అంగణం, అంగునం. పర్యా. ఇంచి1. గజంలో ముప్పై ఆరోవంతు కొలత (కో. 6, 13, 14, 22, 25, 26, 29-33, 35, 37, 41; తె. 1-6, 12-14, 16, 17, 19, 28-31, 36-38, 41, 42, 44; రా. 3 28, 31).

అంగోసంపొన్ను : కుసి అరగకుండా దానికింద వేసిన రేకుపట్టి. చూ. చిత్రం 177.2, 177.3 (రా. 25).

అంగ్రేజిపెంకు : (హిం. అంగ్రేజీ-) చూ. పర్యా. మంగుళారిపెంకు. యంత్రంతో తయారుచేసే పెద్ద పెంకు - బరువుగా మందంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 289.3 (తె. 36, 38, 44).

అచ్చించు : క్రి. పర్యా. అచ్చుకొట్టు. అచ్చుదించు. పోలిక చేయ. వకలుతీయ (తె. 17).

అచ్చితలు : చూ. రూ. అక్షితలు (కో. 14).

అచ్చింతలు : ఉ. అచ్చంతలు, అచ్చింతాలు, అచ్చుంతాలు, అచ్చెంతలు. చూ. రూ. అక్షితలు (కో. 5, 7, 16, 17; తె. 37).

అచ్చివచ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. అచ్చు3. సరిపడు. లాభ పాటిగా ఉండు (కో. 13).

అచ్చు : (1) ఉ. వచ్చు. పర్యా. సాంచె. ఇటుక, పెంకు తయారీలో వాడే మూస. చూ. చిత్రం 79 (కో. 1-3, 5, 8, 9, 13-23, 25-30, 32, 34, 37, 42-50; తె. 3-5, 10, 13, 21, 25; రా. 1, 2, 4, 6-8, 10, 13-22, 30, 32). (2) చూ. పర్యా. ఇరుసు(1). బండిచక్రం చక్రంమీద చిరిగడానికి ఆధారంగా ఉండే తమ్మి. చూ. చిత్రం 79.3 (రా. 4, 5, 17). (3) చూ. పర్యా. ఇరుసు(2). గిలవ తిరగడానికివీలుగా దాని మధ్యనుంచిన త్తర (రా. 5).

42-50; తె. 3-5, 10, 13, 21, 25; రా. 1, 2, 4, 6-8, 10, 13-22, 30, 32). (2) చూ. పర్యా. ఇరుసు(1). బండిచక్రం చక్రంమీద చిరిగడానికి ఆధారంగా ఉండే తమ్మి. చూ. చిత్రం 79.3 (రా. 4, 5, 17). (3) చూ. పర్యా. ఇరుసు(2). గిలవ తిరగడానికివీలుగా దాని మధ్యనుంచిన త్తర (రా. 5).

అచ్చు2 : చూ. పర్యా. జాతీ1. సన్నటి ఇనప చిగులతో అల్లిన తడివ (రా. 3).

అచ్చు3 : క్రి. పర్యా. అచ్చివచ్చు. సరిపడు. లాభపాటిగా ఉండు (కో. 7).

అచ్చుకట్టు : కాల్చిన సున్నపు రాళ్లను బయటికి రాగడానికి వాడే కొయ్య (కో. 40).

అచ్చుకర్ర : పెంకచ్చుకుతగిన గుంటచెక్కిన దొయ్యచిమ్మ, చూ. చిత్రం 81 (కో. 20).

అచ్చుకొట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. అచ్చించు. సకలుతీయ (కో. 30).

అచ్చుదాక : అచ్చులు తీయడానికి వాడే పాత్ర (కో. 4).

అచ్చుదించు : క్రి. చూ. పర్యా. అచ్చించు. సకలుతీయ (తె. 5).

అచ్చుపట్టె : చూ. పర్యా. మునుగుచెక్క. కుసి తగిలించడానికి రంధ్రం ఉంచి దర్వాజా మైమ్మిమడ పరిచిన చెక్క. చూ. చిత్రం 178.6 (రా. 27).

అచ్చుపెంకు : చూ. పర్యా. పాశాత్రి. నల్పుదరంగా పలచగా ఉండే పెంకు. ఇంటికప్పు తయారీలో వాడేది. చూ. చిత్రం 35 (తె. 5).

అచ్చుబల్ల : పెంకును అచ్చులో పెట్టి ఉండేలుతో కొయడానికి అమర్చిన చెక్క (తె. 2).

అచ్చుమెట్టు : పర్యా. చదరంమెట్టు. పలకమెట్టు. నలుపల కలుగా వంపు వాలు లేకుండా కట్టిన మెట్టు (కో. 48).

అచ్చుమేత్రి : చూ. పర్యా. సాంచెకాడు. ఇటీక అచ్చు తీసే పనివాడు (కో. 20).

అచ్చువంపుకర్ర : చూ. పర్యా. దోనె(కొయ్య). అచ్చు పోసిన పచ్చిపెంకును వంచే సాధనం (రా. 2).

అచ్చువాడు : ఉ. అచ్చోడు. చూ. పర్యా. సాంచెకాడు. ఇటీక అచ్చు తీసే పనివాడు (కో. 50).

అజారు¹ : మోటబావి పక్కన వేర్చిన రాళ్లమీద అడ్డంగా పరిచిన కర్ర (తె. 15).

అజారు² : హాడసు, సిద్ధం (కో. 50).

అజ్ఞాపాయి : చూ. పర్యా. సుమాచు. దగ్గర. దరిదాపు (కో. 7).

అంచ¹ : ఉ. అంచీ, చూ. పర్యా. అంతస్తు. ఇంటిపైన వేసిన ఇల్లు. చూ. చిత్రం 21.2 (కో. 9, 27). (2) చూ. పర్యా. మిద్ది². బట్టి పొయ్యి మీది అంతస్తు. చూ. చిత్రం 58.3 (కో. 27).

అంచ² : చూ. పర్యా. తట్ట. వెదురు మొదలైన వాటితో అల్లిన పెద్దబుట్ట (తె. 20).

అంచీ : ఇటికాములోని రెండోతెప్ప (కో. 9).

అంచు : (1) ఉ. అంచ. పర్యా. బాడర్. స్తంభానికి పైనా దూలానికి కిందా నగిషీగా చేసిన కట్టుబడిపనిలో దూలానికి అనుతున్న ఉపరితలం (కో. 21, 24, 30; తె. 1, 5, 7). (2) చూ. రూ. అనుసు¹ (తె. 16-18, 25-28, 33, 36-38, 43).

అంచు² : (1) పర్యా. ఎదర. బావిగోడ లోపలివైపు (తె. 5, 30). (2) చూ. పర్యా. పీని. తులసికోట దగ్గర కట్టిన తక్కువ ఎత్తుగల చిన్న అంచు (తె. 7).

అంచు³ : క్రి. అద్దు (కో. 18).

అంచుగట్టు : క్రి. కచ్చుమధ్య నందులు పూట్లు (తె. 27).

అంచురాయి : గాసుగాడి పూడిపోతుండా అడ్డుగా దాని అంచులో నిలిపిన రాతిపలక (తె. 6).

అంచె : చూ. పర్యా. మెట్టు. ఎక్కడానికి దిగడానికి వీలుగా కట్టిన నిర్మాణం (తె. 30, 39).

అటక బండ : పర్యా. అట్టడిబండ, అట్టవబండ, అట్టుబండ. మచ్చుబండ. అటకచెక్కబడులు వేసిన రాయి (తె. 41).

అటకమిద్ది : చూ. పర్యా. అటుకు². మట్టికప్పు. దానికింద అటకలు ఉన్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 263.1 (కో. 1).

అటిక : ఉ. అట్కు. పర్యా. చట్టి. చిన్న మట్టిపాత్ర. చూ. చిత్రం 73.7 (కో. 46, 47, 49; తె. 5, 10, 17, 20, 36).

అటికె : దిష్టికుండ (తె. 44).

అటికెబుడి : చూ. పర్యా. చట్టి. చిన్న మట్టిపాత్ర. చూ. చిత్రం 73.7 (తె. 28).

అటుకు¹ : ఉ. అటక. అటిక. అటుక. అట్కు. అట్టక. అటుకు. పర్యా. అట్టడి. అట్టవ. మచ్చు¹(1), సత్తరువు. సరంబీ. వస్తువులు పెట్టుకోడానికి వీలుగా గోడలోపాతిన చిన్న గూటాల మీద, ఇంటికప్పు కింద అమర్చిన బల్ల. చూ. చిత్రం 168.4 (కో. 1-7, 9, 12, 20, 21, 23, 25, 26, 28, 30, 34; తె. 1, 4, 6, 8-10, 13, 15, 19, 23, 25, 28-30; రా. 1, 2).

అటుకు² : పర్యా. అటకమిద్ది. మట్టికప్పు. దానికింద అటకలు ఉన్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 263.1 (కో. 5, 7, 17).

అటువబండ : చూ. పర్యా. దానబండ. దర్వాజా ఉత్తరాసి మీద పరిచే బండ (రా. 27).

(అట్ట)క్రీలు : చూ. పర్యా. మడతబందు. రెక్కలు తెరుచు కోడానికి, మూసుకోడానికి వీలుగా కమ్మలపై పట్టిఉంచే రెండు రెక్కల పరికరం. చూ. చిత్రం 194.2 (రా. 8, 16, 18, 27).

అట్టడి : ఉ. అట్టడ. అట్టడు. చూ. పర్యా. అటుకు. వస్తువులు పెట్టుకోడానికి వీలుగా గోడలోపాతిన చిన్న గూటాల మీద, ఇంటి కప్పుకింద అమర్చిన బల్ల. చూ. చిత్రం 168.4 (తె. 39, 12; రా. 25, 28).

అట్టబండ : చూ. పర్యా. అటకబండ. అటకచెక్కకు బదులు వేసిన రాయి (రా. 25).

అట్టదుగు : చూ. పర్యా. ప్లోరింగు. నేలను సున్నబరిచేపని (కో. 21, 22).

అట్టవ : ఉ. అటవ, అట్టువ. చూ. పర్యా. అటుకు¹. వస్తువులు పెట్టుకోడానికి వీలుగా గోడలో పాతిన చిన్న గూటాల మీద, ఇంటికప్పుకింద అమర్చిన బల్ల. చూ. చిత్రం 168.4 (కో. 39, 40, 43-46, 48, 50; తె. 31; రా. 7, 9, 14-17, 19-21, 30, 32).

అట్టవబండ : చూ. పర్యా. అటకబండ. అటకచెక్కకు బదులు వేసిన రాయి (కో. 43, 45, 48).

అట్టార : చూ. పర్యా. పూరిల్లు. గడ్డికప్పుగల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 6 (కో. 27).

అట్టి : చూ. రూ. చట్టి (తె. 20).

అట్టితలుపు : చూ. పర్యా. గండెవాట్లతలుపు. అడ్డపట్టెలు
విగించిన తలుపు. చూ. చిత్రం 176 (తె. 16).

అట్టుబండ : చూ. పర్యా. అటకబండ. అటకచెక్కకు
బదులు వేసినరాయి (రా. 28).

అట్టె : కంకబద్ద (తె. 16).

అడకపై : దూలం మీద కప్పుకొందగా ఉన్న కర్ర
(రా. 31).

అడకొయ్యలపీట : నిట్రాటి మీద వేసిన నాలుగు ముఖాల
పీట (రా. 2).

అడవివుసిరి : ఉసిరి(క)చెట్టు జాతికి చెందిన అడవిచెట్టు.
ఈచెట్టు మానులను దూలాలుగా కూడా వాడుతారట
(తె. 3).

అడిగిపోవు : క్రి. (అడిగి < అణగి). చూ. పర్యా.
అడుగు. అణగిపోవు (కో. 16).

అడిగోడ : సున్నపుబట్టి చుట్టూకట్టే అడుసుగోడ (తె. 3).

అడితి : చూ. పర్యా. మళిగ. సరకులమ్మేకొట్టు (కో. 32).

అడివితుమ్మ : తుమ్మజాతికి చెందిన పెద్ద ముళ్లచెట్టు. చూ.
పర్యా. జాల(కాయ). తుమ్మ. ముళ్లగల ఎడారిచెట్టు.
కొమ్మలు, కంప, కంచెకట్టుకు వాడుతారు. కలప పని
ముట్ల తయారీకి పనికివస్తుంది. ఎండుకట్టెలు వంట
చెరకుగాను, కర్రకాల్చి తయారుచేసిన బొగ్గు ఇంధనం
గాను పనికివస్తాయి. తెల్లగా పొడుగ్గా ఉండే ముళ్లుం
టాయి. కొన్ని ప్రాంతాలలో తుమ్మకొయ్యను దూలాలు
గాను తలుపులు దర్వాజాలు తయారుచేయడానికిన్నీ
వాడుతున్నారు. ఇంటిముందు ఈచెట్టు ఉండరాదని
వమ్మకం. ఓవి అకు కాయలు మేకలకు మంచి
గ్రాహం. The Babool or Babul tree, Silver
thorned acacia, *Acacia arabica* or *plani-
frons*, Lush., *A. latronum*, Willd.
(కో. 41).

అడుగం : చూ. పర్యా. ప్లోరింగు. నేలను సున్నబరిచేపని
(కో. 18).

అడుగు¹ : పర్యా. పూట¹. పన్నెండు అంగుళాలు (కో.
6, 13, 17, 25, 31, 34; తె. 1, 6, 7, 16, 40;
రా. 21, 22, 24).

అడుగు² : (1) చూ. పర్యా. గాతం(1). పునాదికై తవ్విన
పొడుగాటి గుంట (కో. 10; తె. 8). (2) గరిసెకొంది
భాగం (కో. 41).

అడుగుకమ్మి : చూ. పర్యా. కడప¹(1). చిర్రావా చుట్టపు
కిందికమ్మి. తక్కిన వాటికన్నా లావుగా ఉండేది. చూ.
చిత్రం 172.2 (కో. 23).

అడుగుకర్ర : చూ. పర్యా. అడుగుబద్ద. పర్రంగులు వాడే
అడుగు పొడుగున్న కొలబద్ద (కో. 46).

అడుగుబద్ద : పర్యా. అడుగుకర్ర. కైవారం². పూటు
(బద్ద). వండ్రగులు వాడే అడుగుపొడుగున్న కొలబద్ద
(కో. 2, 6).

అడుగుబల్ల : చూ. పర్యా. కడప¹(1). చిర్రావా చుట్టపు
కిందికమ్మి. తక్కిన వాటికన్నా లావుగా ఉండేది. చూ.
చిత్రం 172.2 (కో. 12).

అడుగుమాదం : అడుగంట; అడుగువరకు (కో. 38).

అడుగుమాను : చూ. పర్యా. కడప¹(1). చిర్రావాచుట్టపు
కిందికమ్మి. తక్కినవాటికన్నా లావుగా ఉండేది. చూ.
చిత్రం 172.2 (రా. 15).

అడుగురాయి¹ : (1) చూ. పర్యా. కమ్మెరాయి, కొర్రు
ట్రాయి, చెక్కరాయి, చెక్కరౌతు, తూండురాయి. పద
కన, పరుబ్బండ. పరుపొర్పరాయి, పర్నీ, పలకరాయి.
జాటురాయి, మందంకల్ప, సప్పటరాయి, సప్టీబండ. ఇంటి
నేలమీదపరిచే పల్చనిరాయి. చూ. చిత్రం 46 (రా. 13).
(2) గానుగలో సున్నం బాగా మెదగటానికి వీలుగా గాడి
అడుగున పరిచిన రతిపలక (తె. 6).

అడుగురాయి² : ఒక్క అడుగు పొడుగున్నరాయి (రా. 5).

అడుసు : ఉ. అడుచు, అడ్చు. అడుసు, అడ్చు. చూ.
అనుసు². చూ. పర్యా. బురద. జిగట వచ్చేదాకా కాలితో
తొక్కి తయారుచేసిన పాకంగల మట్టి. కట్టుబడికి వాడేది
(కో. 14, 19-33, 36-39, 41, 42-50; తె. 35,
44; రా. 2, 8, 10-13, 15).

అడుసుకూరు : పర్యా. తులిగ, బురికి. కునీ తిరగడానికి
వీలుగా నేలలో తొలిచిన గుంట (రా. 2).

అడుసుపలక : చూ. పర్యా. ముసుగుచెక్క. పసి తగిలించ
డానికి రంధ్రం ఉంచి దర్వాజా పైకమ్మిమీద పరిచిన
చెక్క. చూ. చిత్రం 178.6 (రా. 2).

అడుసుమట్టి : చూ. పర్యా. ఋరద మట్టి. చిక్కటి పాకంలో ఉన్న అడుసు (కో. 23, 32).

అడ్డ¹ : అడ్డితీగ, మదపుతీగ, అనికూడా పిలవబడే ఈతీగ చాలాదూరం అల్లుకపోయి విశాలంగా పెరుగుతుంది. దీని అడులు బుట్టల అల్లికలో చొందజారి ప్రజలచే ఎక్కువగా వాడబడుతున్నాయి. తాప్ల పేనడానికి. వింటి అల్లెరాసుగా వాడడానికి ప్రశస్తం. *Platter-leaves, Gigantic camel's foot, Bauhunia racemosa*, Vahl; Willd; *B. vahlii*, W. I., *Humboldtia unijuga*, Man. (కో. 4, 10, 16).

అడ్డ² : చూ. పర్యా. చండ¹. బండి ఇరుసులు తగిలి ఉండి ఆకుల ద్వారా చక్రాన్ని పట్టిఉంచే గుండ్రటి కొయ్య చిమ్మ. చూ. చిత్రం 74.4 (కో. 25, 29, 39; తె. 32, 34).

అడ్డ³ : చూ. అడ్డి. చూ. పర్యా. చిరత. గోడకంతలో నిలిచే పరంజా అడ్డుకట్టె. చూ. చిత్రం 76.3 (కో. 49).

అడ్డకట్టు : బండి చండకు దిగించిన ఇనుపకట్టు (తె. 34).

అడ్డకట్టె : (1) చూ. పర్యా. బెలుగు(1). పంచ దించడానికి గుర్రపుకొయ్యల మీద వేసిన అడ్డవాసం (తె. 38, 40, 41). (2) పర్యా. తానంపట్టె. చూ. చిత్రం(3), పట్టె⁴, పిల్లదూలం², బిల్లకట్టె(1). గిలకను దిగించడానికి వీలుగా బావిమీద వేసిన అడ్డుకొయ్య. చూ. చిత్రం 294.3 (తె. 7, 35).

అడ్డకమ్మి : (1) చూ. పర్యా. ఉత్తరాసి. దర్వాజా చట్రపు పైకమ్మి. చూ. చిత్రం 173.6 (కో. 1). (2) చూ. పర్యా. గండప్పట్టె. తలుపురెక్కమీద అడ్డంగా దిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (తె. 6).

అడ్డకర్ర¹ : చూ. పర్యా. బెలుగు(1). పంచ దించడానికి గుర్రపుకొయ్యల మీద వేసిన అడ్డవాసం (కో. 30, 31; తె. 4). (2) చూ. పర్యా. అడ్డబెలుగు. అడ్డంగాపరిచే వాసం (కో. 23; తె. 31).

అడ్డకర్ర² : పర్యా. చిడత¹, చిడీ, వసికొయ్య. నిచ్చెన నిలుపు కర్రలను కలుపుతూ మెట్టులాగా ఉపకరించే చిన్న కొయ్య. చూ. చిత్రం 148.2 (తె. 6).

అడ్డకిటికీ : వెలుతురుకై దర్వాజాలమీద, కిటికీలమీద పెట్టిన చిన్నకిటికీ. చూ. చిత్రం 195.5 (రా. 28).

అడ్డగడై : ఉ-గెడ్డి. పర్యా. ఆరదండ. తలుపు రెక్కల్లో ఒకదానికి దిగించిన పంగటిలిన కొయ్య. రెండవదానికి కవలదానికి వీలుగాఉన్న కొయ్యముక్క గల గదియ. చూ. చిత్రం 186 (రా. 28, 29).

అడ్డగమ్మి : చూ. పర్యా. దొలుపు¹. బండి చట్రంలోని అడ్డపట్టె. చూ. చిత్రం 74.11 (రా. 1).

అడ్డగుంజ : చూ. పర్యా. బెలుగు(1). పంచ దించడానికి గుర్రపు కొయ్యల మీద వేసిన అడ్డవాసం (తె. 13).

అడ్డగూడు : చూ. పర్యా. పొగగూడు. పొగ బయటకు పొయ్యేదారి. చూ. చిత్రాలు 25.9, 27.9, 280 (తె. 37).

అడ్డగెనె : పర్యా. సందుకడ్డి. మొగరాల మీద చూలాల కింద పరిచే అడ్డవాసం (తె. 44).

అడ్డగోడ : ఉ. అడ్డుగోడ. పర్యా. అర్రగోడ, గర్భగోడ, నడిగోడ, నడిమిగోడ, పాటిసన్ గోడ, పాటుగోడ. మయంగోడ. ఇంటిచోపల రెండుగదుల మధ్యన కట్టిన గోడ (కో. 10, 20, 32, 49; తె. 6, 7, 13, 28, 30, 35, 37, 40, 44; రా. 16, 28).

అడ్డచెక్క : పర్యా. తాగాడి(1). బావిమీద అడ్డంగా వేసే దుంగ. చూ. చిత్రం 289.2 (కో. 38, 41).

అడ్డజాపు : చూ. పర్యా. బెలుగు(1). పంచ దించడానికి గుర్రపు కొయ్యల మీదవేసిన అడ్డవాసం (కో. 37).

అడ్డతీర్చ : చూ. పర్యా. చిరత¹. గోడ కంతలో నిలిచే పరంజా అడ్డుకట్టె. చూ. చిత్రం 76.3 (తె. 16).

అడ్డదండెం : కొమ్ము దిగించడానికి చూలం మీద వేసే కర్ర (తె. 38).

అడ్డదబ్బు : చూ. పర్యా. దొలుపు¹. బండి చట్రంలోని అడ్డపట్టె. చూ. చిత్రం 74.11 (తె. 39; రా. 25).

అడ్డదూలం : ఉ. అడ్డుదూలం. చూ. పర్యా. సరం¹(1). పంచ స్తంభాల మీదవేసే అడ్డవాసం. చూ. చిత్రం 275.5 (కో. 38, 39, 42; తె. 6; రా. 27, 31).

అడ్డపకాడీ : చూ. పర్యా. అడ్డబెలుగు. అడ్డంగా పరిచే వాసం (తె. 40)

అడ్డపట్టి

అడ్డపట్టి : చూ. రూ. అడ్డపట్టె²(1). (కో. 16).

అడ్డపట్టె¹ : ఉ.-పట్టి. చూ. పర్యా. దొలుపు¹. బండి చ్చట్రంలోని అడ్డకమ్మి. చూ. చిత్రం 74.11 (కో. 6, 42, 43, 46; తె. 7-9; రా. 21, 26).

అడ్డపట్టె² : (1) ఉ. అడ్డపట్టె. రూ. అడ్డపట్టి. చూ. పర్యా. బెలుగు(1). పంచ దించడానికి గుర్రపుకొయ్యల మీద వేసిన అడ్డవాసం (తె. 16, 18; రా. 26, 31). (2) చూ. పర్యా. ఉత్తరాసి. దర్వాజా చ్చట్రపు పైకమ్మి. చూ. చిత్రం 173.6 (కో. 45, 47; తె. 19, 22). (3) పర్యా. (అడ్డ)బెండు², అడ్డకొయ్య(2). ముత్రాసి కమ్మె. కిటికీ చ్చట్రక మధ్యనున్న కొయ్యకమ్మి. చూ. చిత్రం 195.2 (కో. 43, 45; రా. 15, 32). (4) చూ. పర్యా. కత్తెరగొయ్య. కత్తెర అడుగున ఉన్నకమ్మి (తె. 16). (5) చూ. పర్యా. గందప్పట్టె. తలుపు రెక్క మీద అడ్డంగా బిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (రా. 13).

అడ్డపారు : అడ్డకొలత (రా. 12).

అడ్డపాట్ర : చూ. పర్యా. దొలుపు¹. బండి చ్చట్రంలోని అడ్డపట్టె. చూ. చిత్రం 74.41 (తె. 11).

అడ్డపెండె : పర్యా. దాలంపెండె. వాసాలమీద అడ్డంగా పెరిచిన పలచటి బద్ద (కో. 32; తె. 17, 24, 44; రా. 3).

అడ్డపోకుకరిణి : ఒక రకం కరిణి (తె. 10).

అడ్డబండ : పరా. చాటుబండ, చుంచుబండ (3), మూత బండ(3). ఎన్ పేరుగావేసినబండ (రా. 28).

అడ్డబద్దె : రెక్కలను పట్టి ఉంచడానికి తలుపు వెనక బిగించిన ఇవపబద్దె (కో. 24).

అడ్డబాజు : చూ. పర్యా. బెలుగు(1). పంచ దించడానికి గుర్రపుకొయ్యలమీద వేసిన అడ్డవాసం (కో. 32).

అడ్డబారు : చూ. పర్యా. బెలుగు(1). పంచదించడానికి గుర్రపు కొయ్యల మీదవేసిన అడ్డవాసం (తె. 40, 44).

అడ్డబిగువు : చూ. పర్యా. బిగువు¹. పెంకుటింటి వాసాలను కలుపుతూ వాటిమీద బిగింపు చేసిన వెదురుబద్ద; అకప్పు జారకుండా మీదబిగించే బద్ద (కో. 37).

అడ్డబిన్నీ : చూ. పర్యా. గందప్పట్టె. తలుపు రెక్కమీద అడ్డంగా బిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (తె. 29, 30).

అడ్డబెండు¹ : (1) చూ. పర్యా. గందప్పట్టె. తలుపు రెక్కమీద అడ్డంగా బిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (తె. 13, 38, 40, 41). (2.) చూ. పర్యా. బెలుగు(1) పంచ దించడానికి గుర్రపుకొయ్యల మీద వేసిన అడ్డవాసం (తె. 7). (3) చూ. పర్యా. అడ్డ బెలుగు. అడ్డంగా పరిచే వాసం (తె. 14).

(అడ్డ)బెండు² : చూ. పర్యా. అడ్డపట్టె²(3). కిటికీచ్చట్రం మధ్యనున్న కొయ్య కమ్మి. చూ.చిత్రం 195.2 (తె. 7, 8, 21, 30).

అడ్డబెండుకిటికీ : ఇనప చువ్వలను నిలువుగా బిగించి మధ్య పొడుగాటి కొయ్యపట్టి వేసిన కిటికీ. చూ. చిత్రం 195 (తె. 7).

అడ్డబెలుగు : పర్యా. అడ్డచర్త¹(2). అడ్డపకాడీ. అడ్డబెండు¹(3). చదరం³(2). అడ్డంగా పరిచే వాసం తె. 1, 3, 6, 12).

అడ్డం : ఉ. అడ్డ. పర్యా. ఇశరం, ఇసురు, కురుచ. పొట్టిగా ఉండే భాగం, నిలువుకు వ్యతిరేకం (కో. 5, 14, 20, 31, 32, 35; తె. 1, 3, 4, 6, 8, 9, 13, 15, 29, 36, 42, 44; రా. 1, 10).

అడ్డమానం : ద్వారబంధంలేని వాకిలి మీద పరిచే రాయి (రా. 4).

అడ్డమూస : అడ్డంగా వెడల్పుగా పట్టిన మూస (కో. 26).

అడ్డరాయి : చూ. రూ. అడ్డరాయి (కో. 45).

అడ్డసరం : చూ. పర్యా. సరం¹(1). పంచ స్తంభాలమీద వేసే అడ్డవాసం. చూ. చిత్రం 275.5 (కో. 41-43; తె. 23, 27; రా. 3).

అడ్డసాప : చూ. పర్యా. బెలుగు(1). పంచ దించడానికి గుర్రపుకొయ్యలమీద వేసిన అడ్డవాసం (రా. 8).

అడ్డసీకు : చూ. పర్యా. ఇరుసు(2). గిలక తిరగడానికి పీలుగా దాని మధ్యనుంచిన కర్ర (తె. 7-10).

అడ్డి : చూ. రూ. అడ్డ³(కో. 2).

అడ్డిగువ్వలచెక్క : గడ్డెలచెక్కకూ గొడుగుచెక్కకూ
మధ్యవేసే చెక్క (కో. 40).

అడ్డి : చూ. అడ్డె. చూ. పర్యా. ఆవు¹. రాతిపొరలు
చీల్చేటప్పుడు గడ్డపార కింద మోపుకు పెట్టేటప్పు
ముక్కు. చూ. చిత్రం 117 (కో. 8, 11, 31; తె. 12,
16, 31).

అడ్డికమ్మి : నిట్టాడి మీది నుంచి పరగుంజ మీదకు పరచిన
వాసం (తె. 35).

అడ్డు : చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు³). గోడలోవిగించే దర్వాజా
కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1 (రా. 2).

అడ్డుకమ్మి : చూ. పర్యా. బెలుగు(1). పంచదించడానికి
గుర్రపుకొయ్యలమీద వేసిన అడ్డవాసం (కో. 2).

అడ్డుకొయ్య : (1) చూ. పర్యా. బెలుగు(1). పంచ
దించడానికి గుర్రపుకొయ్యల మీద వేసిన అడ్డవాసం
(కో. 38; తె. 26, 27; రా. 14). (2) చూ. పర్యా.
అడ్డపట్టె²(3). కిటికీ చట్రం మధ్యనున్న కొయ్యకమ్మి.
చూ. చిత్రం 195.2 (తె. 27).

అడ్డుగర్ర : పర్యా. కమ్ము. గూటం³(3). గొత్తు¹. చిలక
కొయ్య(2), చిలుక, చిల్లకొయ్య(1), మంచెకర్ర. అటక
లమర్చేందుకు గోడలో నాటిన కొయ్యముక్క (కో. 19).

అడ్డుగూటు : తలుపు పక్కనే అడ్డుగడియ వేయడానికి
పీలుగా గోడల్లోపెట్టిన కంఠ (కో. 7).

అడ్డుగోడ : చూ. పర్యా. దొడ్డిగోడ. దొడ్డివైపుగాని
పొలాల్లోగాని ఒకేవైపున (హద్దుగా) కట్టిన చిన్న గోడ
(రా. 24).

అడ్డుచెక్క : (1) పర్యా. సుతాల్. కిటికీ మీద సన్ షేడు
లాగా దించిన రాతి పలక (కో. 1). (2) చూ. పర్యా.
పరదాచెక్క(2). అలమరను అరలుగా విభజించేచెక్క.
చూ. చిత్రం 218 (కో. 43).

అడ్డురాయి : రూ. అడ్డరాయి. అడ్డంగా నిలబెట్టబడిన రాయి
(కో. 32).

అడ్డువాసం : ఉ. అడ్డవాసం, అడ్డోసం, అడ్డోసాం.
దూలాలకు అడ్డంగా పరచిన వాసం (కో. 37, 41
43, 48).

అడ్డుశ్రేణి : అడ్డవాసం (కో. 1, 11, 22).

అడ్డె : చూ. రూ. అడ్డి (రా. 13).

అడ్డి : పరంజా, గోవ (కో. 34).

అణుసు : (1) చూ. రూ. అనుసు¹. (తె. 41). (2) పశువుల
కొమ్ములమీద తొడిగే ఇత్తడి పొన్ను (రా. 24).

అంటకప్పు : గట్టిగా గడ్డిరో కప్పిన కప్పు (తె. 21).

అంటగట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. విగించు. తాటు మొ.వాటోరో
గట్టిగా కట్టు (కో. 36).

అంటబెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. కరిపిచ్చు. అతుకు, కలుపు.
అంటుకొనేటట్లు చేయు (తె. 18).

అంటించు : (1) క్రి. ఉ. అంటించు. చూ. పర్యా. కరిపిచ్చు.
అతుకు, కలుపు, అంటుకొనేటట్లు చేయు (కో. 39;
రా. 4). (2) ఉ. అంటించు. చూ. పర్యా. అంటుపెట్టు.
నిప్పుముట్టించు (తె. 16, 37).

అంటిబిల్ల : చూ. పర్యా. (నాలిక)బిల్ల. బండిరోలే మనిషి
కూర్చోడానికి నొగ మీద అమర్చిన చెక్క (తె. 20).

అంటుపెట్టు : క్రి. ఉ. -బెట్టు. పర్యా. అంటించు(2), ముట్ట
బెట్టు. రగలబెట్టు. రగిలించు. నిప్పు ముట్టించు (తె. 4,
12, 14, 29-31, 33, 41).

అంటుబిల్ల : పర్యా. చట్టంపట్టె, రొట్టబిడ్డ. బండి చట్రానికి
విగించిన చెక్కపట్టె (తె. 13).

అంటుబొద్దు : దర్వాజా పట్టెల మూలల్లో చదును చేసేతీరు
(కో. 35).

అంటేయు : క్రి. చూ. పర్యా. కరిపిచ్చు. అతుకు, కలుపు.
అంటుకొనేటట్లు చేయు (రా. 1).

అంటదొండు : (బ. -దొండు). రాతిగనిలోని పన్నెండ్రోపొర
(రా. 28).

అండలం : పర్యా. గంగాళం. పెద్ద రాగిపాత్ర (కో. 46).

అండా : కట్టుబడిపని చేసేవాడికి దగ్గుబండి సామాను
అందించే చోటు (కో. 8).

అతికిచ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. కరిపిచ్చు. అతుకు, కలుపు.
అంటుకొనేటట్లు చేయు (రా. 19).

అతుకు : పర్యా. జాయింటు. రెండు వస్తువులను భిన్న
భాగాలను కలిపిన చోటు; కలపటం (కో. 22; తె. 2).

అతుకుచెక్క

అతుకుచెక్క : పర్యా. మూతపద్దె. తలుపురెక్క
అంచువ పెచ్చుగా బిగించిన పలచటి రిపచబద్ద. రెండో
రెక్క దీనికి తగులుకొంటుంది (రా. 32).

అతోడ : (హిం. హతోడా) మధ్యరకం సుతై.
రాతిపనివాళ్ళు వాడేది (రా. 31).

అతుకొను : క్రి. పర్యా. కరుచు. అతుక్కొను, కలిసి
పోవు (తె. 4).

అదిరించు : క్రి. కదిలించు, కుదిలించు (రా. 12).

అదుగు : క్రి. పర్యా. అకిగిపోవు. అణిగిపోవు (తె. 10).

అద్ద : చూ. రూ. అర్ద (తె. 7, 29, 37).

అద్దడిచ్చు : క్రి. చూ. రూ. అద్దలించు(1). (తె. 5).

అద్దరించు : క్రి. చూ. రూ. అద్దలించు (2). (కో. 38).

అద్దలించు : (1) క్రి. రూ. అద్దడిచ్చు, చద్దలించు. పర్యా.
కొట్టు¹, గుహాయిండు, గుమాయిండు, జబురు, జమా
యించు(1), తట్టు¹(1), దమాయిండు, దేబు, మఠాయిండు,
లాగు¹, సరుదు. కొయ్యసాధనాలలో మెల్లగా కొట్టు,
బాదు. (రా. 1). (2) ఉ. అద్దలిచ్చు. రూ. అద్దరించు.
చదును చేయు (కో. 41, 44).

అద్ది : చూ. రూ. అద్దె (కో. 8, 9).

అద్దు : చూ. రూ. హద్దు (కో. 7; 10, 21).

అద్దురాయి : చూ. రూ. హద్దురాయి (కో. 7, తె. 14).

అద్దె : రూ. అద్ది. చూ. పర్యా. కిరాయి. ఇంటినిగాని
బుడివిగాని వాడుకొన్నందుకు నియమితకాలానికి ఇంత
అవి చెల్లించే డబ్బు (కో. 32).

అద్దెకమ్మి : అలమరలో కిందా పైనా ఉండే అడ్డపట్టి
(కో. 6).

అద్దేయు : క్రి. చూ. పర్యా. కరివిచ్చు. అతుకు, కలుపు.
అంటుకొనేటట్లు చేయు (రా. 7).

అధరుమెట్టు : పర్యా. విసవకరమెట్టు. అర్ధచంద్రా
కారంగా ఉండే మెట్టు (కో. 46, 48).

అవవతు : క్రి. అగవతు, కమపించు (తె. 1).

అమకమకు : పైపైవ, కొద్ది కొద్ది (రా. 9).

అనుగుడుచూరు : పర్యా. కోబిన్ చూరు. గుండ్రంగా ఉన్న
చూరు (తె. 7).

అనుంచేసుకొను : క్రి. పంతుకొను (రా. 14).

అనుసు¹ : ఉ. అనన. అనుచు, అస్సు. రూ. అంచు¹ (2).
అణుసు(1). పర్యా. అంకోసం, కట్టు. రొట్టు, రొడి,
పన్ను, పిరికి, పొన్ను. తాపీపిడిమీద రేకుచుట్ట. చూ.
చిత్రం 83.3 (తె. 1, 4, 5, 10, 12, 13, 15,
20-22, 24, 31, 42, 44; రా. 4, 17).

అనుసు² : చూ. రూ. అణుసు (తె. 3).

అంతరం : ఉ. అంతరాం, అంతరు, అంత్రం. చూ.
పర్యా. అంతస్తు. ఇంటిపైనవేసిన ఇల్లు. చూ. చిత్రం.
21.2 (తె. 14, 17-19, 21, 22, 25-27, 29-31,
33, 36).

అంతస్తు : ఉ. అంతస్సు. పర్యా. అంచ¹(1), అంతరం.
పైభవంతు, పైమిదె, మాడి, మేల్, మేల్కాలు. ఇంటి
పైన వేసిన ఇల్లు. చూ. చిత్రం 21.2 (కో. 1, 6, 8,
14, 18, 21-23, 25, 29, 30, 32, 43, 44, 46,
49, 50; తె. 3, 5, 6, 12, 13, 15, 43; రా. 1,
4, 6, 11-14, 20).

అందనం : చూ. పర్యా. సోప. చక్కదనం (తె. 41).

అందాజు : చూ. పర్యా. సుమారు. దగ్గర, దరిదాపు (తె.
7; రా. 16).

అందాపు : చూ. పర్యా. అందాసు. సుమారు. సుమారమి
(రా. 6).

అందాసు : (< హిం. అందాస్). పర్యా. అందాపు,
ఉతారు, ఉరాపు, ఉరామరిక, ఉలాస. సుమారు, రామూ
రమి (రా. 8, 10, 28).

అందాసుబొగ్గు : చూ. పర్యా. రైలుబొగ్గు, భూగర్భం
నుంచి తవ్వీ తీసిన బొగ్గు, నేలబొగ్గు (రా. 9).

అందీకం : అంచం, చక్కదనం (తె. 20).

అందుగు : పర్యా. ఇంచిపి, చిల్ల(కంప), చిల్లి. వేసవిలో
పూసే సువాసనగల పసుపుచ్చ పూలు, మెరిసే నల్లటి
పళ్లుగల ఒక కంచె మొక్క. దీని గింజలు పైద్యానికి.
అపలు పచ్చి ఎరువును పనికివస్తాయి. దీని కలపను
నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుతారు. కొండనేలల్లో మానుకట్టి

40 అడుగుల ఎత్తువరకు పెరుగుతుంది. సాధారణంగా ఎక్కలకు పొదలాగా పెరుగుతుంది. పదునైన ముళ్లు అభేద్యంగా ఉంటాయి. స్తంభాలకు కలప ప్రశస్తం. Clearing-nut plant,?Commiphora berryi, Jacq. Strychnos potatorum., Linn; Lush. (తె. 7-9, 40).

అన్మారా : ఉ. అన్మారీ. చూ.రూ. అలమర (తె. 24, 35).

అష్ట : రాతిని రాలించే, మొద్దుగా ఉండే ఉలి (తె. 19).

అబక : కొబ్బరిచిప్పకు రంధ్రాలు వేసి పుల్లను దూర్చి తయారు చేసిన గరిపె (రా. 2).

అబ్బరకంఠాయి : ఇది పెద్దపెద్ద బండలుగా దొరికే చాలా బరువైన సాధారణ రోహం. ఘనకారం (Cubical) లోఉండే బూడిదరంగు స్ఫటికాలతో దీటలు వారి ఉండే బండలుగా దొరికే ఈ ఖనిజశిలను 'సీసపు రాయి' (Galena, Galenite, Lead glance, Blue lead, Lead sulphide: PbS) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు. సీసం అనే మూలద్రవ్యానికి ఇది ప్రధాన ఖనిజంగా చాలా విలువైనది. ఈ రాతిని తప్పుగా గుర్తించి అబ్బరకం, లేక మైకారాయిగా భావించిన వారు నిర్మాణద్రవ్యంగా దీన్ని వాడుతున్నారు (రా. 30).

అబ్బు : పర్యా. బుడ్డ. దొప్ప, ముడక, ముడి, మొలుము. రాతిలోని గుండ్రంగా ఉండే పెచ్చు (కో. 1).

అబ్బుగుల్ల : పర్యా. కుక్కమూతిరాయి, గజ్జిరాయి, గరుసురాయి, గరుసురాయి, గుడ్డు¹, గులకరాయి (1), గుల్లరాయి (1), గువ్వరాయి, గోముక్కురాయి (1), చెక్కరాయి (1), తెల్లకంచురాయి, తెల్లపొచ్చె, తేలు రాయి, దొరుగురాయి, మితువురాయి, మొక్కురాయి, మొరసరాయి², మోసరాయి, సుందారపునట్టు, సున్నపు రొతు, సున్నప్రాయి. ఉష్ణదేశాల్లో వానాకాలం తర్వాత భూమి లోపలిపొరల్లోఉన్న సుద్దనీరు ఉపరితలానికి వచ్చి ఆతర్వాత బెట్టుగాఉండే దీర్ఘకాలంలో ఎండి భూమిపైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి గట్టిపడుతుంది. ఈ పొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా ముడిముడిగా గుల్లగా ఉండి ఇసుముతో సుద్దలో కలిసి ఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్, కంకర్' (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్ని కాల్చి సున్నం తయారు చేస్తారు. తీవ్ర తాపోష్ణపీడనాదువల్ల కాలక్రమాన ఇదే

'సున్నపురాయి' (Lime stone) గా మారి నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (కో. 1).

అభ్రకంఠాయి¹ : (1) చూ. పర్యా. చేపపొరికిరాయి. ఇది బరకగాఉండే అణువులుగల ఒకరకం పేలుడు రాయి (Igneous rock). దీంతో క్వార్ట్ (చూ. కనిక రాయి), మైకా(అభ్రకంఠాయి) లతో కలిసిన ప్లేట్స్పార్ (చూ. గుండురాయి) ప్రముఖంగా ఉంటుంది. (ఈ రాతిలోని మైకాకణాలు తళతళా మెరుస్తూ కనిపిస్తున్నందున, ఈ ద్రవ్యం తక్కువగా ఉన్న రాతికే పేరు తెచ్చింది). క్వార్ట్, ప్లేట్స్పార్లు ఒకదాంతో ఒకటి పెనవేసుకొన్నందున నాచులాగా, పొదలాగా ఎండిన చెట్లాగా కనిపించే నల్లటి గీతలు ఈ రాతిమీద కనిపిస్తుంటాయి. వీటిని సాంకేతికంగా 'డెన్డ్రైట్' (Dendrite) అంటారు. ఈ లక్షణాలను ఉత్ప్రేక్షిస్తూ దీని పర్యాయ పదానికి 'చేపపొరికిరాయి' అనే పేరు పెట్టారు. ఇది నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉంది (కో. 48) (2) 'బయోటైట్' (Biotite) అనే సాంకేతిక నామంతో పిలవబడే ఈశిల మైకాజాతికి చెందిన సాధారణ ఖనిజం. ముదురు నలుపు, ఆకుపచ్చ రంగులో పలకలు లకలు గాను పొరలు పొరలుగాను దొరికే ఈ ఖనిజం పేలుడు రాళ్ల (Igneous rocks) నిర్మాణంలో ముఖ్యభాగంగా ఉంటుంది. ఇంటికప్పులు మొదలైన వాటికి కూడా దీన్ని వాడుతున్నారు (కో. 48).

అభ్రకంఠాయి² : చూ. పర్యా. మైకారాయి. కొన్ని సమయాల్లో పారదర్శకంగాను కొన్నిట తత్తుల్యంగాను ఉండే ఈ పొరలరాయి తెలుపు, నలుపు, పసుపుచ్చ, గోధుమ రంగులో దొరుకుతుంది. పొటాసియం, అల్యూమినం, సిలికాల కలయికవల్ల ఏర్పడిన ఈ మిశ్రశిలను (Metamorphic rock) సాంకేతికంగా 'మైకా', 'మస్కోవైట్' (Mica, Muscovite, Common mica, Potash mica, Muscovy glass) మొదలైన పేర్లతో పిలుస్తారు. ఇంటి కప్పులకు వాడే సామగ్రిలో, కృత్రిమరత్న నిర్మాణంలో, రబ్బరుపైర తయారీలో, విద్యుత్పరిశ్రమలో దీన్ని వాడుతుంటారు. అనేక పరిశ్రమలో గాఢమైన బదులు దీన్ని ఉపయోగిస్తున్నారు (కో. 10).

అమరు : క్రి. సరిగా ఉండు (రా. 10).

అమాంఖానా : చూ. పర్యా. స్నానాలగది. స్నానంచేసే గది (తె. 24, 29, 31).

అమిరిపిచ్చు

అమిరిపిచ్చు : క్రి. అమచ్చ (కో. 30).

అంపసన్ను : పోనెమొద్దు పగలకుండా విగించిన ఇనప కట్టు (రా. 8).

అంపు : చూ. రూ. జంపు (తె. 14).

అంపుకొను : క్రి. పర్యా. ఇజ్జుకొట్టు, మెలుపు, వారేయు. వంచు, వంగునట్లు చేయు (తె. 31).

అంబరు : (< హిం. అంబర్) గోదుమవన్నె కలిసిన లేత పసుపుచ్చరంగు (తె. 42).

అమ్మకుతరిచై : తలుపు మూలలో తీసే సన్నటిగాడి (రా. 15).

అయినిలు : చూ. పర్యా. నట్టిలు. ఇంటి మధ్యగది. భాగం (కో. 10, 19).

అయిమూల : (1) ఉ. అయ్యూల, వైమూల. పర్యా. ఇరేపు, ఏను(1). ఓన, 3 తెరమూల, పేక². ఎదురు మూల (కో. 8, 12, 15, 17, 20, 22, 23; తె. 13, 28, 37). (2) చూ. పర్యా. అగ్నిమూల, అగ్నేయమూల (రా. 18).

అయిటం : (< ఆం. Item). చూ. ఇటం. చూ. పర్యా. వాటా. నిర్మాణంలోని ప్రత్యేకంగా ఉండే విభాగం (కో. 22, 26, 29, 47).

అయ్యటం : కావటం, అయిపోవటం (తె. 39).

అర¹ : (1) చూ. అర(2). పర్యా. నెల్పు, సొరుగు¹. అలమరలో అట్టచెక్కచేత వేరుచేయబడిన భాగం (కో. 24, 25, 30, 32; తె. 1, 25; రా. 1, 25). (2) అంకపు (కో. 15).

అర² : చూ. పర్యా. అర్ధ. రెండోవంతు (తె. 15, 28, 42).

అరకాయటికె : చూ. పర్యా. చిల్లెం. ముదరగాలి నల్ల బడిన ఇటిక (కో. 3).

అరకాయ్ : ఉ. అరగాయ్. పర్యా. అర్ధకాయపుపెల్ల, కచ్చెయిటికె, కరవచ్చిటిక, గర్బపచ్చిపెల్ల, తెల్లకాయ్, వచ్చికాయ్, బొగడకాయ్. కాలీకాలని ఇటుక (కో. 13; తె. 9).

అరకావిటిక : చూ. పర్యా. రేగాయ్. ముదరగాలి న ఇటిక (రా. 18).

అరగోడ : ఇంటిలోపలగాని వెలుపలగాని ఏప్పుతాకమండా కట్టబడిన చిన్నగోడ (రా. 14).

అరటి : ఉ. అర్టి. ఇంటి అవరణలో పెంచే పండ్లచెట్టు. పండ్లు తినడానికి. ఆకులు విస్తళ్లుగా పనికివస్తాయి. Banana, (Green) plantain, *Musa sapientum*, Roxb., Willd. (తె. 5, 7, 21, 37, 44).

అరడ : (1) కొయ్య స్తంభపు గుబ్బును చుట్టూవేసిన సన్నటి రేకుకట్టు. చూ. చిత్రం 221.5 (రా. 2, 15). (2) చూ. పర్యా. గద్దెరాయి¹(2). రాల స్తంభాల కింది అధారంగాను అలంకారంగాను పెట్టే మురిచిన రాంపీట (రా. 30).

అరదండ : ఉ. అడదండ, అర్దండ, అర్దండి. పర్యా. అడ్డగడె, ఆటగెడ, ఇసురుగడి, డిబుగడె, కట్టెగడి, బొండగెడ, బొండి², సొరుగడి. తలుపుపెక్కల్లో బుడదానికి బిగించిన పంగటిలిన కొయ్య. రెండవదానికి కింద దానికి వీలుగాఉన్న కొయ్యముక్క గల గడియ. చూ. చిత్రం 186 (కో. 7; తె. 7, 12, 25, 27, 29, 30, 39-41, 43).

అరప¹ : ఒకటి రెండు అంచెలుగల పెద్ద పందిరి (కో. 1).

అరప² : మూతగల గాదె, గుమ్మి (కో. 11).

అరబండ : అలమరలోని అరలను విభజిస్తూ అడ్డుగా వరచబడిన రాతిపలక (రా. 21).

అరలి : ధన్యం దాచే. కోడిగుడ్డు ఆకారంగల పండ్ల. చూ. చిత్రం 306.3 (రా. 24).

అరవడి : (బి. అరవట్లు) పర్యా. కన్ను²(1). బిడుగు¹. బిడ్డు, వాలు². బావికి చుట్టుగోడ కట్టబడిచేయవలసిన గుండ్రటి స్థలం (తె. 12, 13, 15, 30, 31).

అరమర : ఉ. అరమారు. చూ. రూ. అలమర (కో. 7-9, 13, 14, 25, 32, 43, 44, 47; రా. 7, 8).

అరమల : (బి. అరమాయి). చూ. రూ. అలమర (కో. 26; రా. 9).

అరవె నెంబరురాయి : పర్యా. పేబుల్ స్టోన్. సగిడి రాయి, నయమురాయి, పాలీపురాయి, పాలీపురౌటు, మెరుగ్గుండు, మోరరాయి¹, రాతిబాటు. కఠినశిలల ఉపరితలాన్ని అరగదీసి మెరుగుపెట్టడానికి వాడే ఒకానొక

శిలాభేదానికి ఇది సాధారణమైన పేరు. ఈజాతి శిలలను 'సానరాళ్లు' లేక 'ఒరపిడిరాళ్లు' (Abrasives) అంటారు. వాటిలో ఒకరకమైన ఈ అర వైనెంబరురాతిని 'ఎమెరీ' (Emery) అంటారు. చిన్నచిన్న అణువులు సంఘటితపడి ఏర్పడే ఈఖనిజంలో 'మేగ్నెటైట్' (చూ. కండెరాయి), 'హేమటైట్' (చూ. ఇనపరాయి) ఖనిజాలతో కలిసి 'కోరండం' (Corundum, Aluminum oxide, Al_2O_3) అనే ఖనిజం ప్రధాన భాగంగా ఉంటుంది. ఈ ఖనిజశిలను పొడిచేసి మెరుగుపెట్టడానికి వాడుతారు. దీనివన్నె సాధారణంగా బూడిదరంగు కలిసిన నలుపు గాను, కౌతన్యం వజ్రంకన్నా కొంచెం తక్కువ (= 9) గాను ఉంటాయి. ఎరుపు, పసుపు మొదలైన చిత్ర వర్ణాలతో పారదర్శకంగా ఉండే ఈ ఖనిజభేదాలను ఆభరణాలలో వాడుతారు. ఉదా: ఇండ్రసీలం (Sapphire), కెంపు (Ruby) మొ. (తె. 13).

అరసందు : పర్యా. వేని, సేరీసంది. రెండిళ్ల మధ్యసందు (తె. 30).

అరాబు : పునాదిని గుర్తిస్తూ గీసిన గీత (తె. 22).

అరిప : పర్యా. గంత. సరుకు మోసే గొట్టు వీపుమీద వేసే బొంత. సంచీవంటిది (కో. 49).

అరివేణరుగు : చూ. పర్యా. పుదురు. పొయ్యికి పక్కన ఎత్తు తక్కువగా కట్టిన చిన్నఅరుగు (కో. 45).

అరిసిలిబండ : అరిసిలి గ్రామప్రాంతంనుంచి వచ్చే చలువ రాయి. (చూ. ఎర్రరాయి : Marble). దీని వన్నె ముదురు బూడిదరంగు (రా. 10).

అరుగు : (1) ఉ. అరగు, అరుము. పర్యా. కట్ట¹(1). చబుత్తర. ఇంటిముందు ఎత్తుగా బల్లపరుపుగా కట్టిన నిర్మాణం. పైన కప్పు ఉన్నా లేకున్నా పక్కలు మూయ బడని ఎత్తయిన ప్రదేశం. చూ. చిత్రం 6.1, 245 (కో. 1-4, 6, 13, 15-26, 28, 30, 32, 33, 37, 39, 45, 46, 48, 49; తె. 2-7, 12, 13, 21, 27, 29-32, 38, 42, 44; రా. 1, 2, 4, 7-9, 12-14, 28). (2) చూ. పర్యా. పీని. తులసికోట దగ్గర కట్టిన ఎత్తు తక్కువగాఉండే వేదిక (తె. 9).

అరుగురౌతు : బావి ప్రాంతంన చిమ్ములునిలిపే పెద్ద రాతి పలక (తె. 30).

అరుప్పు : కట్టుబడిలో అంచులు విరిగినరాయి (రా. 17).

అరుబలం : స్థలబలం (కో. 9).

అరకాలుపుపెల్ల : చూ. పర్యా. అరకాలు. కాలీకాలని ఇటుక (రా. 20).

అరకాపుపెల్ల : చూ. పర్యా. రేగాల్పు. ముదరగాలిన ఇటిక (రా. 20).

అరండి : (బి. అర్దండ్లు). పర్యా. కడుక, కట్టెచిట్టె, కుండ⁴, కొయ్యచిలుపు. కిటికీ రెక్కలను మూసిఉండే గడియ (తె. 21, 27).

అర్దనందిమ్మి : సగంకట్టబడిన దిమ్మ (రా. 18).

అర్దించి : ఉ. అర్దించు. అంగుళంలో రంగం (తె. 42, 43).

అర్ద : ఉ. అర్దం. రూ. అర్ద. పర్యా. అర్ద², ఆదా. సగం. రెండోవంతు (తె. 1, 28; రా. 4, 14).

అర్ధకండి : ఇటికరాతిలో సగం ముక్క (కో. 49).

అర్ధపావుకర్ని : కోతపనికి పనికివచ్చే చాలా చిన్నకరిణె (తె. 28).

అర్ర : (1) ఉ. అర. చూ. పర్యా. గడి¹. ఇంట్లో గోడల వంటి వాటిచే వేయచేయబడిన భాగం (కో. 2, 14; తె. 3, 4, 7, 11, 14-16, 21, 28-31, 36, 38, 39, 42, 44; రా. 43). చూ. రూ. అర¹(1). (కో. 26; తె. 21).

అర్రగోడ : ఉ. అరగోడ, అర్రలగోడ. చూ. పర్యా. అడ్డ గోడ. ఇంటిలోపల రెండు గదుల మధ్యన కట్టిన గోడ (తె. 29, 30, 44; రా. 20).

అలకం : రూ. అలాకం. తేలిక, సులభం (రా. 6, 9).

అలగాఅలగా : విడివిడిగా గూనపెంకులను కల్పడానికి పేర్చే తీరు (తె. 10).

అలగాదేవళం : గ్రామదేవత గుడి (కో. 45).

అలంకారం : పర్యా. సుంగారం. అలంకరణ (కో. 26; తె. 11, 39).

అవిశ : ఉ. అవుశ, ఔశ. మెట్ట పొలాల్లో 30-35 అడుగుల ఎత్తున పెరిగే చెట్టు. కంచెగా నాటుకుంటారు. దీని లేత ఆకులు, పూలు కూరగా వాడతారు. దీని నార 'లినెన్' గుడ్డల తయారీకి ప్రశస్తమైనది. దీన్ని 'అతసి, అవిసి' అనికూడా పిలుస్తారు. *Coronilla gandiflora*, Br., *Sesbania grandiflora*, Pers. (కో. 42, 49; తె. 18, 27, 38).

అవుజు¹ : చూ. పర్యా. గోరెం. మట్టిలో చేసిన లోతైన పాత్ర. చూ. చిత్రం 309 (తె. 18, 29, 30, 34, 42).

అవుజు² : పర్యా. పండి, గాడి. తులసికోటలో మొక్కను పాతడానికి ఉంచిన జాగా (తె. 8).

అవేలిపెంకు : పర్యా. నీరసపెంకు, పొగపెంకు, కాలీకాలని పెంకు (రా. 14).

అష్టపెలబావి : ఉ. అస్తిపాయిలుబాయి. ఎనిమిది పలకలుగా ఉండే చుట్టుగోడగల బావి. చూ. చిత్రం 291 (తె. 26, 42).

అష్టాచెమ్మ : ఉ. అట్టచెమ్మ. 4, 8 పందెలుపడే పావులతో అడే ఒకరకం ఆట (కో. 14, 32).

అసలు : ఉ. అనుసు, అసురు, అసులు. చూ. పర్యా. బురద. టిగట వచ్చేదాకా కాలితో తొక్కి తయారుచేసిన పాకంగల మట్టి, కట్టుబడికి వాడేది (తె. 8-11, 24, 31, 35-43; రా. 14).

అసలుమన్ను : చూ. అసునుమన్ను, అసురుమన్ను. చూ. పర్యా. బురదమట్టి. చిక్కటి పాకంలోఉన్న అడుసు (తె. 31).

అసును : చూ. పర్యా. చదరం¹. మెత్తన, సున్నన, ఎగుడు దిగుళ్లు లేకుండటం (రా. 17, 18).

అసునుమన్ను : చూ. చూ. అసలుమన్ను. (రా. 16).

అసురుమన్ను : చూ. చూ. అసలుమన్ను (రా. 26).

అసులుపట్టె : చూ. పర్యా. కడప¹(1). దర్వాజా చట్రపు కిందికమ్మి. తక్కిన వాటికన్నా లావుగా ఉండేది. చూ. చిత్రం 172.2 (రా. 25).

అస్తరికారి : ఉ. అస్తరికారి, అస్తుకారి, అస్తరుకార్. చూ. చూ. అస్త్రకారి² (తె. 13, 24, 35, 37, 38).

అస్త్రకారి¹ : గచ్చుమీద మెరుగుపెట్టేవాడు (తె. 18, 33).

అస్త్రకారి² : ఉ. అస్త్రకార, అస్త్రకారి, అస్త్రకారు. చూ. అస్తరికారి. రాశ మధ్యనున్న సందులు కప్పుతూ, సున్నం మెత్తటం (తె. 3, 4, 7, 8-10, 12, 14, 15, 28-32, 34, 36, 40-42).

అస్త్రకారితాపి : చూ. పర్యా. జేబించు(చెక్క). సన్నగా పొడుగ్గా ఉండే కొయ్యతాపి. చెక్కనున్న పట్టించిన తర్వాత ఎచ్చుపెచ్చులు సరిచేయడానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 93 (తె. 3).

అస్త్రకారిపని : ఉ. హస్తకారిపని. కొయ్యతాపిలో సాష్ట్య చేయడం (తె. 17, 25-27).

ఆ

ఆకరు : చూ. చూ. ఆకరువు (కో. 16).

ఆకరువు : చూ. ఆకరు, ఆకిరి. చివర, సమాప్తం, తుద (కో. 12, 19).

ఆకాశఉట్టి : గృహప్రవేశ సమయంలో గుమ్మడికాయను పెట్టి వేలాడదీసే ఉట్టి (కో. 34).

ఆకిరి¹ : పర్యా. నీడగోడ, వాల్ మేట్, సందకల్పుగోడ. దూలం మట్టం వరకు లేచిన గోడ. చూ. చిత్రం 168.5 (రా. 25).

ఆకిరి² : చూ. చూ. ఆకరువు (రా. 9).

ఆకిలి : చూ. పర్యా. (నడిమి)కుల్ల. చుట్టు భవంతికి మధ్య కప్పునుంచి నీరు పడేందుకు వీలుగా ఏర్పరచిన ఖాళీ (తె. 26, 30, 34).

ఆకు¹ : చెట్టు కాండం లేక కొమ్మలమీద మొలిచే పలచని, పచ్చని అవయవం (కో. 28, 33-35, 38, 39, 42, 44, 46; తె. 36, 39, 42; రా. 15, 16, 18, 19, 21, 22).

ఆకు² : పర్యా. ఆరె(1), ఆరెకాలు, రేకు³, లాకు. బండి పండును చక్రాన్ని కలిపే కర్ర. చూ. చిత్రం 74.2 (కో. 13, 25, 29-31, 33-35, 37-39, 41, 43-48, 50; తె. 3-5, 7-12, 29, 32, 34, 37-39, 42-44; రా. 2, 11, 13, 15, 16, 18-21, 23-27, 29, 32).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం(-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; చూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; అం. = అంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ

ఆకు³ : (1) చూ. పర్యా. టకోరా. తులసికోట పై అంచున
అందానికి కట్టబడిన నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 298.1
(తె. 11). (2) స్తంభానికి పైన దూలానికి కింద
నగిషీగా చేసిన కట్టబడినదిలోని బొద్దుమీద నల్చదరంగా
చేసిన చెక్కడంపని (తె. 41).

ఆకుచట్రం : ఒకదానికింద ఒకటిగా వాలుగా కూర్చిన
పలచటి కొయ్యచెక్కలను బిగించడానికి వీలుగా
తయారుచేసిన కిటికీ చట్రం (కో. 32).

ఆకుతలుపు : పలచని చెక్కతో చేసిన తలుపు (కో. 38).

ఆకుపట్టె : పలచటి చూచుచెక్క (తె. 14).

ఆకుపలక : చూ. పర్యా. (నాలిక)బల్ల. బండి తోలే మనిషి
కూర్చోడానికి నొగమీద అమర్చిన చెక్క (తె. 23).

ఆకుపీట : చూ. పర్యా. (నాలిక)బల్ల. బండి తోలే మనిషి
కూర్చోడానికి నొగమీద అమర్చిన చెక్క (తె. 22).

ఆకుపేర్చు : చూ. పర్యా. నేత. ఆకుతో తప్పటం (కో. 42).

ఆకుబల్ల : పల్చటి గుజ్జుపీట (కో. 12).

ఆకుబెజ్జం : చూ. పర్యా. దొల(1). బండి కుండకు ఆకులు
దూర్చడానికి వీలుగా అమర్చిన రంధ్రం (రా. 31).

ఆకురాతి మొల : రాతిని నున్నబరచడానికి పనికివచ్చే ఒక
రకం మొల. చూ. చిత్రం 114 (రా. 14).

ఆకురెక్కకిటికీ : పలచని చెక్కలను కిటికీచట్రంలో
ఏటవారుగా విలిచేటట్లు బిగించి వాటిమధ్యగా ఒకకొయ్యను
విలుపుగా ఉంచి తయారుచేసిన కిటికీ. ఇది కొద్దిపాటి
వెయరుస్తుంది. అడ్డపలకలు పైకి కిందికి కొద్దిగా
కదులుతాయి. చూ. చిత్రం 202 (కో. 6, 8).

ఆకులపట్టి : విలుపు గీతలకు పక్కలనుంచి పాయలుగీసిన
ముగ్గు (రా. 7).

అక్కమాను : (ఆకు + కమాను). చూ. పర్యా. తమల
పాకార్చి. మధ్యకాగం గుమ్మటంలాగా ఉండి పెచివర
మొవదేలిఉండే అర్చి. చూ. చిత్రం 232 (తె. 23).

అగతి : (<అహతి). చూ. పర్యా. బలి¹. శాంతికోసం
క్షౌర దేవతలకు సమర్పించే నెత్తురు కూడు (రా. 11).

అగా : ఆర్చికి పక్కల వచ్చే పెద్దవంపు (కో. 8).

అగారం : అహారం (తె. 39).

అగ్నేయంపారవ : అగ్నేయదిక్కున ఇల్లు పెరిగి ఉండడ
మనే పెద్ద దోషం (రా. 3).

అంగ్రేజిచాకోటు : పర్యా. చెపాన్దర్వాజా. పైపట్టికి
కిందిపట్టికి పరచాలు తీసిన వ్యవస్థ (తె. 30, 31).

అచారం : పర్యా. ఒడుపు, ఒరవడి, జీబు, తగల, తీసు,
నికంటువు, నికర్తు, రివాజు, వాచుక, సిష్టం, కట్టుబాటు,
మర్యాద (కో. 15; తె. 24; రా. 11, 13, 16).

అచుకొను : క్రి. ఉ. అచుకొను. భరాయించు, సుకారించు.
భరించు (రా. 7).

అటగెడ : చూ. పర్యా. అరదండ. తలుపు రెక్కల్లో ఒక
దానికి బిగించిన పంగటిలిన కొయ్య. రెండవదానికి కదల
డానికి వీలుగా ఉన్న కొయ్యముక్కగల గడియ. చూ.
చూ. చిత్రం 186 (కో. 24).

అటుమాటు : రెండు వస్తువులను కలపటంలో అదికొంచెం
ఇది కొంచెం చేర్చటం (తె. 19).

అట్నాళీ స్తంభం : ఎనిమిది పలకల స్తంభం (కో. 13.
15, 21).

అడకం : గానుగలో సున్నాన్ని పదునుచేసే పని (రా. 31).

అడకర్ర : చూ. పర్యా. అడవాసం. మరవాసంలో తగిలించే
రంధ్రంగల వాసం. చూ. చిత్రం 257.2 (కో. 4).

అడబద్ద : చూ. పర్యా. అడవాసం. మరవాసంలో తగిలించే
రంధ్రంగల వాసం. చూ. చిత్రం 257.2 (కో. 10).

అడబిందు : చూ. పర్యా. బిందు¹(1). తలుపు రెక్కలు
విడనలమీద తిరిగేటట్లు చేసే ఇనపబద్దీ. ఒకవైపుచుట్టగా
వంచి ఉంటుంది. రెండోవైపు తలుపు రెక్కకు బిగించి
ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 174.5 (కో. 38).

అడలంకి : చూ. పర్యా. అడవాసం. మరవాసంలో తగిలించే
రంధ్రంగల వాసం. చూ. చిత్రం 257.2 (కో. 14).

అడవాసం : ఉ. ఆదోసం, ఆదోసాం. పర్యా. అడకర్ర,
అడబద్ద, అడలంకి, దొలనెక్క. పెంటికచ్చు, పెంటి
బడి తె, పెంటివాసం. మరవాసంలో తగిలించే రంధ్రంగల
వాసం. చూ. చిత్రం 257.2 (కో. 8, 18, 20; తె. 2).

అడి : గానుగ పట్టి (కో. 13).

అడిగ : చూ. పర్యా. పరంకొమ్ము. బండిచట్రంలోని నిలువుపట్టె. చూ. చిత్రం 74.5 (రా. 20).

అడిగసట్టం : ఏనుకోలు, చెక్రిం, దోనెమొద్దు, పోగా మిగిలిన చట్రం. ఏనుకోలు బండిది(రా.18).

అడించినసున్నం : చూ. పర్యా. గానిగసున్నం. గానుగ లిప్పి జిగురు, మెత్తదనం కలిగించిన సున్నం(రా.1,7.)

అడుబట్ట : చీరె (తె. 37).

అతా : పర్యా.జాగా, లేఱు. ఇల్లు కట్టే స్థలం, అందుకుతగిన చోటు (కో. 5).

అద : విచారం. జ్ఞాపకం, ఆలోచన (రా. 5).

అదా : చూ. పర్యా. అర్థ. రెండోవంతు (తె. 30, 31, 34 36, 38).

అది : చూ. రూ. పాది (కో. 15).

అనప : పర్యా. అనిగం. 'అనుగు, సొర, సొర్ర' అని కూడా పిలువబడే తీగ. కాయలు తినడానికి పనికి వస్తాయి. తీగ పూరిళ్ల కప్పుమీద అల్లిక పెడ్తారు. Bottle-gourd (creeper), White pumpkin, *Cucurbita lagenaria*, Br., *Lageria vulgaris*, Sank. (కో. 9).

అనిగం : (విణ. అనిగపు-). చూ.పర్యా. అనప. 'అనుగు, సొర, సొర్ర' అనికూడా పిలువబడే తీగ. కాయలు తినడానికి పనికివస్తాయి. తీగ పూరిళ్ల కప్పుమీద అల్లిక పెడ్తారు. Bottle-gourd (creeper), White pumpkin, *Cucurbita lagenaria*, Br., *Lageria vulgaris*, Sank. (తె. 13).

అను : క్రి. చూ. పర్యా. ఇనుకు. ఇంకిపోవు (రా. 14).

అనుడుకట్ట : చూ. పర్యా. టెక్కి. అరుగుకు ఒకవైపున అనుకోడానికి వసతిగా కట్టిన, వంపుగా ఉండే భాగం. చూ. చిత్రం 19.5, 245.2 (కో. 50).

అనుబద్ద : చూ. పర్యా. బద్ద². గూన పెంకును సున్నబరచడానికి కుమ్మర్లు వాడే పల్చని కొయ్యముక్క (తె.29).

అనెకాగు : నీళ్లు కాచే పెద్ద పొయ్యి (రా. 30).

అనెగుంజ : అడ్డపట్టీలు వేయడానికి అధారంగా ఉండే పంగలగుంజ (తె. 16).

అనెం(కర్ర) : 'అనెపు, కోరమాను' అనికూడా పిలువబడే ఒక మొక్క. దీని కొయ్య చిన్న చిన్న పరికరాలను చేయడానికి పనికివస్తుంది. *Antidesma bunis*, W.I., *Bridelia retusa*, Man.(కో. 15).

అపు¹ : పర్యా. అడ్డి. సన్న. రాతి పొరలు చీల్చేటట్టు:- గడ్డపారకింద మోపుకు పెట్టే ఉక్కుముక్క. చూ. చిత్రం 117 (కో. 33, 42; తె. 21, 29, 43; రా. 5, 6, 9, 24).

అపు² : పర్యా. గుర్రం. చిత్తె(1). టయా, పిట్టు, మెంట్ల. తలుపులు గాలికి పడకుండా దర్వాజా పైకమ్మికి బిగించిన కొయ్యముక్క (రా. 15, 16, 17).

అపు³ : చూ. పర్యా. సపోటు². బట్టీ గోడలు పక్కలకు వాలిపోతుండా పోటీగా కట్టిన చిన్నగోడ (రా. 12, 13).

అపుకర్ర : పర్యా. కాలు¹(2), కోను¹, దంపి¹(2). ఇసకజల్దను పడకుండా నిలిపి ఉంచే పోటీకర్ర (కో. 49).

అపుదిమ్మె : మెట్లకింద అధారంగా కట్టిన దిమ్మ (కో. 38).

అపుపాళీ : ఒకదానిలో ఒకటి చొన్నడానికి వీలుగా రెండు కొయ్యల చివరను నరికే తీరు. చూ. చిత్రం 329.2 (రా. 15).

అపురాయి¹ : (1) పర్యా. పడుగు. ఆర్చి గట్టిపడేవరకు మూసమీద అధారంగా పేర్చినరాయి. చూ. చిత్రం 230.2 (కో. 37). (2) బండలను పగలగొట్టేటప్పుడు వాటి కింద అధారంగా ఉండటానికి వాడేరాయి (కో. 37).

అపురాయి² : బట్టీ పక్కనున్న రాతి పరుపుకు నెగ బాగా రగలడానికి వాటి పక్కన పేర్చినరాయి (రా. 5).

అపుసెట్టు : (< ఆం. Off-set) ఉ. అపుచెంటు, అప్ట్ సెంటు. చూ. పర్యా. పత్రింపు. కట్టుబడిలో క్రమంగా తగించే తగింపు, పెంచే పెంపు. చూ. చిత్రం 157.5 (తె. 3, 5, 7, 12, 21, 26, 29, 38, 42, 44).

అమ : ఉ. అమం, ఆవం, చూ. రూ. అము(1). ఇటుక పెంకు, సున్నం కాలేచే కట్టడం (కో. 13, 19-22, 26, 32; తె. 24). (2) పెంకు మాత్రమే కాలేచే కట్టడం (కో. 4, 5).

అము : ఉ. వాము. రూ. అము. చూ. పర్యా. బట్టి(1). ఇటుక, పెంకు, సున్నం కలపే కట్టడం. (కో. 6, 9; తె. 27, 39; రా. 21, 22). (2). పెంకును చూత్రమే కాల్చే కట్టడం (కో. 8, 18, 23, 38, 42, 44, 45; తె. 8, 10, 19, 22, 23, 26, 30, 32-34).

అముగోడ : పెంకు కాల్చడానికి కట్టిన గోడ. చూ. చిత్రం 62.3 (తె. 34).

అముదం¹ : ఉ. ఆమదం, ఆమిదం. రూ. అయిదం (విణ. ఆమిదపు, ఆమవపు). లేత ఊదారంగు బోలు కాడలు, ముళతా నిండిన కాయలు గలిగి 8-10 అడుగుల ఎత్తు వరకు పెరిగే సూనెగింజల చెట్టు. దీని ఆకును కప్పుకు, పచ్చిఎరువుగాను, వాడారు. 'అడవాముదం, కొండాముదం లేక సేపాళం' (*Baliospermum montanum*) అనే ఈజాతికి చెందిన మొక్క వైద్యంలో బాగా ఉపయోగపడుతుంది. Castor oil tree, *Palma christi*, Sank., *Ricinus communis*, Linn. (కో. 35, 40; తె. 4, 9).

అముదం² : సేనం మొన (తె. 16).

అమువడుగు : బట్టికి ముందున్న చదును నేల (కో. 9).

అముసాల : గుండ్రటి పొయ్యి, దానిమీద పూరిపాక కప్పు ఉండే సున్నపు బట్టి (కో. 6, 8).

అయం : ఉ. ఆయ. నిర్మాణపు కొలత (కో. 18, 22, 30, 34, 36, 41, 49; తె. 5, 7, 14, 22, 28, 29, 40, 42, 44; రా. 10-12, 16, 20, 27, 30, 32).

అయిదం : చూ. రూ. అముదం¹ (కో. 48).

అయిదారు : చూ. పర్యా. మొన¹(5). మేకులోని పదునైన అంచు (తె. 44).

అయిలు : (<హం.) చూ. పర్యా. పోటీ². నిర్మాణంలో రాకూడని తప్పు (తె. 35).

అయిలింపొయ్యి : ఒకే ద్వారం, అక్షరంధ్రాలు ఉన్న బంటపొయ్యి (కో. 7).

అయిలు : చూ. పర్యా. వట్టిలు. ఇంటి మధ్యగది; భాగం (రా. 27).

అరక : ఉ. అరికి, అర్క. రూ. అరి, అరిగ, అరిగి. ఆరుక, అర్క అవబడే మేకకుప్రళస్తమైవ త్మణవిశేషం.

కప్పుకు పనికివస్తుంది. *Paspalum scrobiculatum*, Linn. (తె. 6, 37, 40, 41, 43).

అరంటాకీ : చూ. పర్యా. టాకీ. రాతిని చెక్కడానికి, గుంటలు కొట్టడానికి పనికివచ్చే శంక్వాకారపు ఉమ్మ పరికరం (తె. 30).

అరతి : (<హరతి) ఉ. అలి, అర్తి. నివాళి (కో. 1, 4, 9, 13, 17; తె. 4, 5, 7, 30; రా. 2).

అరం : (బి. అరాలు). చూ. పర్యా. టాకీ. రాతిని చెక్కడానికి గుంటలు తవ్వడానికి పనికివచ్చే శంక్వాకారపు ఉమ్మ పరికరం (తె. 6).

అరరంగు : చూ. పర్యా. పసుపుపచ్చ. వర్షపట్టికలోని అయిదోవన్నె (తె. 29).

అరా¹ : చూ. పర్యా. చెల్కా. 3మిచీ (తె. 24).

అరా² : చూ. పర్యా. సుమారు. దగ్గర, దరిదాపు (రా. 32).

అరి : చూ. రూ. అరక (తె. 21).

అరికితట్ట : వడ్డెతట్ట (కో. 13).

అరిగ : చూ. రూ. అరక (కో. 37, 41).

అరిగి : చూ. రూ. అరక (కో. 13).

అరిచుట్ట : చూ. పర్యా. పూజీ. బండి చక్రం తయారీలో వాడే వంపుకొయ్య (తె. 19).

అరుదల : ఎండుదల (కో. 29).

అరువడును : కొద్దిగా అరిన స్థితి (కో. 31).

అరె : (1) (బి. అర్ల). పర్యా. చక్రం, పెట్టు. సారె చక్రం. చూ. చిత్రం 73.1 (తె. 17, 20, 26, 27). (2) చూ. పర్యా. అకు. బండి కుండను చక్రాన్ని కలిపే కర్ర. చూ. చిత్రం 74.2 (తె. 13-21, 23, 25, 27).

అరెకాలు : చూ. పర్యా. అకు. బండి కుండను చక్రాన్ని కలిపే కర్ర. చూ. చిత్రం 74.2 (రా. 17).

అరెపట్ర : చూ. పర్యా. సారెపలక. సారెలోని ఇరుసు వంటిభాగం. చూ. చిత్రం 73.3 (తె. 20).

అర్చి : (< ఆం. Arch) బ. అర్చిలు. ఉ. అర్చి, అరిచి, అరిసి, అర్చి. పర్యా. కమాను¹. మద్రోడు. స్తంభాలమీద అంచులు మాత్రం మోపి, పైకి విలు వంపుతో నిర్మించిన కట్టడం. మధ్యభాగం ఆధార రహితంగా ఉండి పైబరువును మోస్తూ కింది కాళీ స్థలానికి కప్పుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 228.3 (కో. 2-6, 9, 21, 23, 26, 28-35, 37-39, 41-46, 48; తె. 2-8, 12, 13, 16, 21, 22, 28-30, 40, 43; రా. 1, 2, 4, 32).

అర్చిగూడు : చూ. పర్యా. కమానుగూడు. త్రిభుజాకారంలో ఉండేగూడు. చూ. చిత్రం 210, 212, 213 (రా. 20).

అర్చిమెట్టు : కింద అర్చికట్టి దానిపైన కట్టిన మెట్టు (కో. 30, 48; తె. 4).

అర్చు : క్రి. పర్యా. అగ్గిబెట్టు. పెండబెట్టు (రా. 10).

అర్చు : బండినొగ మీది చెక్క (తె. 27).

అయిగోడ : దూలాలు మోసే గోడ (కో. 5-7).

అలుదూలం : తల్లి దూలానికి పక్కగా గదిలో వేసిన దూలం (కో. 6).

అలురాట : నిట్రాళ్ల చుట్టూ పాతిన చిన్న కూచం (కో. 6).

అవరణ : చూ. పర్యా. స్థలం. ప్రదేశం (కో. 23; తె. 1).

అవరణదోషం : ఇల్లు కట్టే స్థలంలోని తప్పు. శాంతులు మొ. నవి చేయడమే నివారణ (కో. 32).

అవిరి¹ : ఉ. అవురి. 'దిట్టగడ్డి' అని కూడా పిలువబడే తృణవిశేషం. ఈ గడ్డి ఇంటి కప్పుకు పనికి వస్తుంది.

Bulrush, *Saccharum spontaneum*. Br., *Indigofera tinctoria*, Lush. (కో. 22, 26; తె. 1)

అవిరి² : చూ. పర్యా. నెగ. వేడి. వేడిమి (రా. 9, 10).

అళాగూడు : చూ. పర్యా. కార్పిసుగూడు. సగిషీ పని చేసినగూడు. చూ. చిత్రం 216 (రా. 31).

అసరకట్టె : పర్యా. గనె², చప్పిడి, సరం¹ (3). దూలాలు స్తంభాల మీదినించి పక్కంకు తవలకుండా విగించిన చెక్క (రా. 18).

అసామి : చూ. పర్యా. యజమాని. ఇంటి సొంతదారు (తె. 16, 39).

అసు(తాడు) : పర్యా. నాభి తాడు. అర్చిలు మొ. నవి కొలవడానికి బేల్దారులు వాడే తాడు (కో. 18, 21, 26, 28, 29, 31; తె. 2, 5, 6).

అసువేయు : క్రి. ఉ. అనేయు. పర్యా. దారంగట్టు, దార మేయు. కొలత ప్రకారం నమూనాలు గీయు (రా. 1).

అస్వాన్ : (< హిం. ఆసమాన్) పర్యా. మబ్బురంగు. ఆకాశపురంగు (Sky blue, azure) (తె. 15).

ఇ

ఇక్కు : క్రి. పర్యా. ఒడుపు. దిమ్మిగుంచు. నొక్కు (తె. 17).

ఇగ : రూ. ఇంగ. ఇక, ఇంక (తె. 4).

ఇగ్గు : (1) క్రి. చూ. పర్యా. పెరుచు. పైకిలాగు (తె. 29) (2) క్రి. పర్యా. తియ్య, తీయు (తె. 42) (3) క్రి. రూ. ఇరగు. చూ. పర్యా. ఇరులు. పగిలి మెత్తటి పొడిగా మారు (రా. 17) (4) క్రి. పర్యా. చదరవకు, ములుము. ఎత్తు పల్లాలు లేకుండా చదునుగా సుంపు (రా. 18, 20).

ఇంకాలు : అంగుళంలో నాలుగోవంతు (రా. 21).

ఇంగ : చూ. రూ. ఇగ (తె. 44).

ఇంగలం : ఉ. ఇంగ్లం. చూ. పర్యా. అగ్గి(1). మంట (తె. 28, 35).

ఇంగులం : కల్పటం (తె. 32).

ఇంగ్గీపుబట్టి : గోడలు లేని ఇటికబట్టి. పైనాకిందా రెండేసి పొయ్యిలు ఈ చివరినుంచి ఆ చివరికు ఉంటాయి. అటుకు గట్టి దాని మీద కలప, ఆ పైన ఇటిక. ఈ విధంగా పేర్చిన బట్టి (కో. 5).

ఇంగ్లీసుపెంకు : (ఆం. ఇంగ్లీష్. English) చూ. పర్యా. మంగుళూరి పెంకు. యంత్రంలో తయారు చేసే పెద్ద పెంకు. బరువుగా మందంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 280.3 (తె. 4, 12).

ఇచ్చిలం : (? < సం. పిచ్చిల-) ఒకే గడ్డగా ఉండటం, చిక్కుగా ఉండటం (రా. 10).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

ఇచ్చెన : ఉ. ఇచ్చిని, విచ్చెన. చూ. రూ. నిచ్చెన (కో. 11, 13, 15, 16).

ఇంచీ¹ : (< అం. inch) ఐ. ఇంచీలు, ఇంచులు, ఉ. ఇంచు, వించి. రూ. ఈంచి. చూ. పర్యాయ. అంగుళం. గణంలో ముప్పై ఆరోవంతు కొలత (కో. 1, 2, 28, 30; తె. 3, 4, 6, 12, 14, 15, 17, 20-23, 25, 26, 28-31, 34, 36, 40, 43, 44; రా. 4, 19, 25, 29).

ఇంచీ² : వన, చిన్న కట్ట (కో. 13).

ఇంచుమించు : చూ. పర్యాయ. సుమారు. దగ్గర. దరిదాపు (తె. 12).

ఇటం : చూ. రూ. ఆయిటం (కో. 34).

ఇటిక : ఉ. ఇటక, ఇటికి, ఇటికె. ఇటుక, ఇట్కు, ఇట్కె, యి—, వి—. రూ. ఇటింకి, ఇటుకు, ఇట్టిక, పర్యాయ. తట్టురాయి². ఒండ్రు మట్టి మొ. నవాటిని దీర్ఘమన చతురస్రాకారపు అచ్చులలో నింపి బట్టిలలో కార్చి తయారుచేసే నిర్మాణద్రవ్యం. చూ. చిత్రం 34 (కో. 1, 2, 4-7, 9-12, 15-30, 32-50; తె. 1-44; రా. 1-23, 25-32).

ఇటికకంకర : ఉ. ఇటిక్కంకర. ఇటికరాతిముక్క (తె. 18, 25).

ఇటికగుండ : చూ. పర్యాయ. సురికి. ఇటికరాతిపొడి (కో. 1).

ఇటికగూడు : ఉ. ఇటిగూడు. చూ. పర్యాయ. ఇటిక బట్టి. ఇటుకరాళ్ళను కార్చే చోటు (రా. 5, 17, 18.)

ఇటికచ్చు : పర్యాయ. ఇటికెపాంచె, దింపుడచ్చు. ఇటికను చేసే దిమ్మ లేక పెట్టె. చూ. చిత్రం 80 (కో. 20, 21, 29, 43, 48; తె. 3, 13; రా. 1, 6, 7).

ఇటికబట్టి : ఉ. ఇటికి—, ఇటికె—, ఇట్కె—, పర్యాయ. ఇటికగూడు, ఇటిక సూత, ఇటికామ. ఇటుకరాళ్ళను కార్చేచోటు (కో. 1, 4, 34, 37, 42, 45, 47, 49; తె. 4, 8-10, 21, 23, 31, 36, 39; రా. 8, 10, 13, 16, 18-22, 33, 32).

ఇటిక మొరుం : చూ. పర్యాయ. సురికి. ఇటికరాతిపొడి (తె. 1).

ఇటికరాయిగుల్ల : చూ. పర్యాయ. సురికి. ఇటికరాతిపొడి (రా. 2).

ఇటికను తె : పర్యాయ. బుర్రబొడితి. ఇటికను పగల గొట్టడానికి వాడే చిన్నను తె (తె. 44).

ఇటికసూల : చూ. పర్యాయ. ఇటికబట్టి. ఇటుకరాళ్ళను కార్చేచోటు (కో. 47).

ఇటికామ : (ఇటిక + అమ). ఉ. ఇటికామ. చూ. పర్యాయ. ఇటికబట్టి. ఇటుకరాళ్ళను కార్చే చోటు (కో. 6, 8, 9, 14, 18, 20, 26, 32).

ఇటికిరాయిపలుకు : చూ. పర్యాయ. సురికి. ఇటికరాతిపొడి (కో. 47).

ఇటికిత : పర్యాయ. బడ్డి. ఇటికను కోయడానికి వాడే మూరెడు కొయ్య ముక్క (కో. 20).

ఇటికసాంచె : ఉ. ఇటిక సాంచా, ఇటిక సాంచి. చూ. పర్యాయ. ఇటికచ్చు. ఇటికను చేసే దిమ్మ లేక పెట్టె. చూ. చిత్రం 80 (తె. 6, 14, 20, 28, 29, 42).

ఇటిక్కట్టు : పర్యాయ. జములచ్చు, రెండుకళ్ళచ్చు. ఒకే పారి రెండు ఇటికలు చేసే అచ్చు. చూ. చిత్రం 78 (కో. 1; రా. 4).

ఇటింకి : చూ. రూ. ఇటిక (రా. 24).

ఇటుకముక్క : చూ. పర్యాయ. సురికి. ఇటికెరాతిపొడి (కో. 28, 32).

ఇటుకు : చూ. రూ. ఇటిక (కో. 13, 14).

ఇట్కిపొడి : చూ. పర్యాయ. సురికి. ఇటికరాతిముక్క (తె. 7).

ఇట్టిక : చూ. రూ. ఇటిక (కో. 3, 8).

ఇడగపెట్టు : క్రి. చూ. పర్యాయ. ఇరబోయు. విరబడునట్లు చేయు (రా. 18).

ఇడంబరం : వైశాల్యం (కో. 41).

ఇడవ : కప్పుకు వాడే పెద్ద చీపురుపుల్ల (కో. 48).

ఇడవలి¹ : ఉ. ఇడవలు. చూ. పర్యాయ. అగురు (గడ్డి). చీపురు పుల్లల వంటి కాడలతో సువాసనగల వేళ్ళతో ఉండే తృణవిశేషం. ఏటి చాళ్ళలో పెరుగుతుంది. పశు

గ్రాసం గాను, ఇంటికప్పులమీద పరవటానికి పనికి వస్తుంది. వేరుతో తడికలు విననికరలు అల్లుతారు. తడిపితే చల్లదనం గలిగిస్తుంది. వేరుపేని పెండె కట్టడానికి రోడుగా కూడా వాడారు. దీన్నే ఔరు, ఉశీరం, లామజ్జకం, విడవలి అనికూడా పిలుస్తారు. Cuss-cuss or Khus-khus grass, *Andropogon muricatus*, Watts (కో. 50; రా. 1).

ఇడవలి² : చీల్చిన పుల్ల (కో. 50).

ఇడవలు : పర్యా. తుంగ. ఇంటికప్పుకు ఉపయోగపడే తృణవిశేషం. దీన్ని 'వసంతగంధం' అనికూడా అంటారు. ఇందులో చాలా రకాలున్నాయి (చూ. తుంగ) *Cyperus rotundus*, Sank; *Rotteleria tinctoria*, Roxb. (రా. 1).

ఇడవారం : పర్యా. ఇలారం³. గరినెలమీద, గుమ్మలమీద పెట్టే గడ్డిమూత. చూ. చిత్రాలు 310.4, 315.5 (తె.8).

ఇడిగిపోవు : ఉ. యిడిగబోవు. క్రి. చూ. పర్యా. ఇరులు. పగిలి మెత్తటి పొడిగా మారు (కో. 38; రా. 17).

ఇడిగు : బ. ఇడిగూలు. పర్యా. కోవు³, నట్టు², మట్టికుప్ప (కో. 8).

ఇడిలిపోవు : క్రి. చూ. పర్యా. ఇరులు పగిలి మెత్తటి పొడిగా మారు (రా. 5-7).

ఇడుగు : క్రి. చూ. పర్యా. ఇరులు. పగిలిమెత్తటిపొడిగా మారు (రా. 15, 18).

ఇడులు : క్రి. చూ. రూ. ఇరులు (తె. 19; రా. 2).

ఇంటరు : చూ. పర్యా. గాలికిటికీ వెలుతురు కోసం గోడల్లో ఎత్తున పెట్టే చిన్నకిటికీ (కో. 19, 21, 26, 29, 32; రా. 13, 27, 32).

ఇంటరుకిటికీ : పైనగాలికిటికీ ఉన్న పెద్దకిటికీ (కో. 6, 19, 20, 22, 29, 35; తె. 2, 22).

ఇంటరుగుమ్మం : చూ. పర్యా. మూలజోడు చాకోటు. పైన గాలికిటికీ ఉన్న ద్వారబంధం (కో. 18).

ఇంటరుదర్వాజా : చూ. పర్యా. మూలజోడు చాకోటు. పైన గాలికిటికీ ఉన్న ద్వారబంధం (కో. 29).

ఇంటిపెంకు : చూ. పర్యా. కప్పుపెంకు. ఇల్లుకప్పుడానికి వాడే మామూలు పెంకు. చూ. చిత్రాలు 37, 42 (తె.2).

ఇంటిబద్ద : (ఇంటి < వింటి) చూ. ఎంటిబద్ద. చూ. పర్యా. ఉండేలు. అచ్చు పెంకును కోయడానికి కుమ్మర్లు వాడే విల్లువంటి సాధనం. వెదురుబద్దకు తీగను కట్టి చేస్తారు. చూ. చిత్రం 81.3 (కో. 16).

ఇంటిలుదబ్బు : (ఇంటి + ఇల్లు < వింటి + విల్లు) చూ. పర్యా. ఉండేలు. అచ్చు పెంకును కోయడానికి కుమ్మర్లు వాడే విల్లువంటి సాధనం. వెదురు బద్దకు తీగను కట్టి చేస్తారు. చూ. చిత్రం 81.3 (కో. 49).

ఇండిపి : చూ. పర్యా. అందుగు. వేసవిలో పూచే సువాసన గల పసుపు పచ్చ పూలు, మెరిసే నల్లటి పండ్లుగల ఒక కంచె మొక్క. దీని గింజలు వైద్యానికి, ఆకులు పిచ్చిపెరువుకు పనికివస్తాయి. దీని కలపను నిర్మాణ ద్రవ్యంగా వాడుతారు. కొండనేలల్లో మానుకట్టి 40 అంగుల ఎత్తువరకు పెరుగుతుంది. పదునైనముళ్లు అభేద్యంగా ఉంటాయి. స్తంభాలకు కలప ప్రళయం. Clearing nut plant,² *Commiphora berryi*, Jacq. *Strychnos potatorum*, Linn, Lush (కో. 11).

ఇదిమిపోవు : క్రి. ఇరిగిపోవు (రా. 20).

ఇనపకట్టు : (1) చూ. పర్యా. కుండ కట్టు. బండి కుండకు చుట్టుకట్టిన ఇనపరేకు (కో. 6, 8) (2) చూ. పర్యా. బేలుకట్టు. సున్నబ్బట్టి పగలకుండా చుట్టూవేసిన రేకుకట్టు చూ. చిత్రాలు 64.3, 69.4 (కో. 40).

ఇనపగంప : పర్యా. ఇనపతట్ట. ఇనపబుట్ట¹, గమేలా, గుల్ల(1)², జబ్బి, టకార, టంకె, దొంగ, బాండ్లీ, దొచ్చె, బోలె(1). ఇసుముతో చేసిన వెడల్పాటి పాత్ర. లోతుతక్కువది. చూ. చిత్రం 139 (తె. 35, 36, 38, 42, 44; రా. 7, 18, 22, 24, 26).

ఇనపచేప : చూ. పర్యా. చెవాల. పొడుగాటి కామగల ఒకరకంపార. మట్టి తవ్వకానికి, గుల్లగాఉన్న నేలను ఎత్తిపోయడానికి పనికివచ్చే పరికరం. చూ. చిత్రం 139 (తె. 6).

ఇనపతట్ట : చూ. పర్యా. ఇనపగంప. ఇసుముతో చేసిన వెడల్పాటి పాత్ర. లోతు తక్కువది. చూ. చిత్రం 139 (తె. 12, 17, 33; రా. 2).

ఇసిపతాపి : పిడిలేకుండా రెండు వైపులా రేకున్నతాపి. సన్నటి చెక్కడం పనులకు పనికి వస్తుంది. చూ. చిత్రం 91 (కో. 20).

ఇనపదిమ్మిన

ఇనపదిమ్మిన : ఉ. ఇన్న. కొయ్యదిమ్మకు బదులు అడుగువ ఇవప పలకను దిగించిన దిమ్మిన. చూ. చిత్రం 145 (కో. 3, 18, 25, 30, 41, 42; తె. 6, 7, 12, 13, 38; రా. 2).

ఇనపబుట్ట¹ : చూ. పర్యా. ఇనపగంప. ఇనుముతో చేసిన వెడల్పాటి పాత్ర. లోతు తక్కువది. చూ. చిత్రం 139 (తె. 30; రా. 28).

ఇనపబుట్ట² : పర్యా. ఊచకట్టు. నీమెంటుపోతకు నిర్మించిన మూస (కో. 9).

(ఇనప) మట్టం : చూ. పర్యా. మూలమట్టం(1). మూలలు కొలవడానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. ఆంగ్లంలోని "L" ఆకారంలో చేయబడిన ఇనపబుట్టి. దీని రెండు భుజాల మీదా స్కేలు గీయబడి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 105 (కో. 15, 23, 26).

ఇనపమోట : ఇవపబొక్కెన; పెద్దది (తె. 38).

ఇనపరాయి : ఉ. ఇనప్పాయి. లోహామ్ల జాతులన్నిటి కన్నా ఎక్కువ విస్తృతంగా దొరికే ఈ ఖనిజశిల మట్టు రాళ్లమధ్య (Sedimentary rocks) దొరికే ముఖ్యమైన లోహాఖనిజం. గీకితే ఎర్రడాలు చారలు పడటం దీనికి గుర్తు. నల్లటి లోహస్ఫటికాలుగాను, పీచుపీచుగాను లభించే ఈ ఖనిజ శిలను పాంకేతికంగా హేమటైట్ *Haematite, Hematite, Specular Iron, Kidney Ore, Iron Oxide, Fe₂O₃* అని పిలుస్తారు. మాల్సివ్యం ఎక్కువై ఇందులోనించి లభ్యపడే ఇనుము శాతం తక్కువైనందున నిర్మాణద్రవ్యంగా దీన్ని వాడుతున్నారు (తె. 5, 6; రా. 8).

(ఇనప) రేకు : పర్యా. ఇనపలుగు, కత్తి(2), చెక్కరబ్బి, జిగిరేచాకు, పీపారేకు చారు, బేలుకట్టె, బేలురేకు, బెల్కెట్టరేకు, మట్టుకత్తి, మడ్చికత్తి, బెత్తెకు వెడల్పువ పల్చగా ఉండే రేకుముక్కను ఒకవైపున విడిగా పనికీవచ్చేటట్లు చుట్టచుట్టి తయారుచేసిన పని ముట్టు. గోడకున్న పెచ్చులను ఇటుకరాతి మోట్లను చెక్కి సాపుచేయడానికి పనికీవస్తుంది (కో. 28, 29; తె. 14, 30, 31, 40, 44; రా. 22, 30).

ఇనపలుగు : (ఇనప + అలుగు) చూ. పర్యా. (ఇనప) రేకు. బెత్తెకు వెడల్పువ పల్చగా ఉండే రేకు ముక్కను ఒక వైపున విడిగా పనికీ వచ్చేటట్లు చుట్ట చుట్టి తయారుచేసిన

పనిముట్టు. గోడకున్న పెచ్చులను, ఇటికరాతి మోట్లను చెక్కి సాపుచేయడానికి పనికీవస్తుంది (కో. 28).

ఇనప్పార : చూ. పర్యా. కమ్మిపార. రెండు రేకులు ఒకదానికొకటి అతికిన ఇనపకామగల పార (కో. 11).

ఇనప్పెట్టెగూడు : పెట్టెలాగా కనిపించేగూడు (కో. 34).

ఇనమదార : ఆకు కప్పుకు పనికి వచ్చే ఒకరకం మొక్క (రా. 16).

ఇనమద్ది : రూ. ఇన మొద్దు. పర్యా. ఎనుమద్ది, నల్లమద్ది. మద్దిజాతికి చెందిన ఒక పెద్ద చెట్టు. దీని కలప నిర్మాణ ద్రవ్యంగా మంచి వాడుకలో ఉన్నది. *Iron wood, Laurel, Terminalia coriacea, T. tomentosa, T. typica, Man* (రా. 16, 31).

ఇనమొద్దు : చూ. రూ. ఇనమద్ది (రా. 14, 21).

ఇనుకు : క్రి. రూ. ఉస్కు. పర్యా. ఆసు. ఇంకిపోవు (రా. 9).

ఇన్ను : క్రి. ఇంసుసెట్లు చేయు (తె. 19).

ఇప్ప : ఉ. ఇప్పి. రూ. విప్ప. పొట్టిగా నిటారుగా ఉండే బోదె. నున్నగా చళసరిగా బూడిదరంగులో ఉండే బెరడు. గట్టిగా బలంగా ఉండే గోధుమవన్నె కలపగల పెద్ద చెట్టు. ఆకుపచ్చరంగులో ఉండే పండ్ల దీజదళాలనుంచి చమురు తీస్తారు. ఆకు పచ్చిఎరువుగా పనికి వస్తుంది. పూలనుంచి సారాయం తీస్తారు. బండిచక్రాల పగైరాలను చేయడానికి, ఇతర నిర్మాణ సామగ్రిని చేయడానికి దీని గట్టి కొయ్య పనికి వస్తుంది. 'కొండ విప్ప' (*Isonandra candollena, Man.*) వంటిదీజాతికి చెందిన చెట్టే. *The Butter Tree, Mahua Tree, Bassia Longifolia Man., B. Latifolia, Roxb.* (తె. 4, 15, 30, 31; రా. 16-18, 21)

ఇబ్బిళి : (< కన్న.) పర్యా. చేగు, జిత్తెగి, జుట్టెగు, జుట్టెగె, నల్లమాను, దీట. అడవుల్లో పెరిగే మహా వృక్షాల్లో ఇదొకటి. దీని బోదె సాధారణంగా వంతరగా ఉంటుంది. నిటారుగాను చాలా లావుగాను ఉండే బోదె చాలా ఎత్తుకు పెరుగుతుంది. బోదె మధ్యభాగంలో ఉండే కొయ్య గృహసామగ్రిని తయారు చేయడానికి వర్వత్రా ఉపయోగపడుతున్నది. దీనిరంగు ఆకుపచ్చ గానో, ఆకుపచ్చ డాలుగా ఉన్న నలుపుగానో ఉండి భిన్న దిశలకు వ్యాపించే రేతరంగు గీతలతోనో నిండి ఉంటుంది. కలప చాలా బరువుగా ఉండి నీటిలో మునుగుతుంది.

మెత్తగా ఉంచి మంచి మెరుగు తీసుకుంటుంది. తలుపులు దర్వాజాలు చేయడానికి బల్లలు కుర్చీలవంటి ఉపకరణాలు చేయడానికి ఈ చెట్టు కలప ఉత్తమం. దీన్నే 'ఇబ్బెడ, ఇరుగుడు, చిట్టేగి, చేవ, జిట్టగి, జిట్టగిసి, జిట్టగి, జిట్టేగి' మొదల పేర్లతో భిన్న ప్రాంతాల్లో పిలుస్తారు. Black wood., (Indian) Rose wood, *Dalbergia latifolia* Lush; Roxb. (రా. 20).

ఇమిడించు : క్రి. చూ. పర్యా. పోల్చు. కుదుర్చు. సరిపోవు నట్లు చేయు (రా. 2).

ఇమురు¹ : క్రి. ఉ. ఇమరు. ఇముడు (రా. 15, 16). (2) క్రి. ఇగురు. ఆవిరియగు (రా. 13).

ఇంపగొడ్డు : చూ. పర్యా. ఎనుము. మహిషి (రా. 23).

ఇంపుకొను : క్రి. పర్యా. కుంతుకొను. పూచుకొను. పూడిపోవు. నిండిపోవు (తె. 18).

ఇరకల్లు : దిగుడుబావి మెట్లవద్ద నాటిన జంటరాళ్ళు. చూ. చిత్రం 297.1 (రా. 24).

ఇరగు : క్రి. చూ. రూ. ఇగ్గు⁽³⁾ (రా. 25).

ఇరపితంతె : చూ. పర్యా. నత్తగుల్ల (కైవారం) మెట్టు. కింద విశాలంగా, పైకి పోనుపోను నన్నగా సుడితిరిగి ఉండే మెట్టు (తె. 17).

ఇరపు : చూ. రూ. ఇరేపు (తె. 30).

ఇరపుకమాను : చూ. పర్యా. ముక్కోణమార్చి త్రిభుజాకారంలో ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 234 (తె. 21).

ఇరపొత్తు : క్రి. లాదులో తారసరాతిని గోడంగా కరిపించు (తె. 18).

ఇరబరచు : క్రి. చెక్కకప్పుకు కడియలమీద చెక్కలు పెంచు (తె. 21).

ఇరబోయు : క్రి. ఉ. ఇరబూయు. పర్యా. ఇడగపెట్టు. ఇరసపోయు. ఇరించు. ఉరగపోయు. బొత్తికిచ్చు. విరుచు. విరబడునట్లుచేయు (తె. 4; రా. 22).

ఇరమెత్తు : క్రి. (ఇటుకలను) గోడగా అతుకు (తె. 32).

ఇరమెత్తుడు : ఆర్చికి ఇటికలను ఒకదాని కొకటి అతికిస్తూ నాభి దగ్గర రాయి బిగించటం (తె. 18).

ఇరస : రూ. ఇసరు. ఇసిరె. వడ్రంగులు కొయ్యమీద నన్నని చెక్కడపు పనులు చేయడానికి వాడే పనిముట్టు (తె. 23).

ఇరసపోయు : క్రి. చూ. పర్యా. ఇరబోయు. విరబడునట్లు చేయు (రా. 30).

ఇరికి : పర్యా. నక్కేరు. బతుకు. సర్కారు జిల్లాల్లోని చెమ్మగాలి తగిలే పర్వత ప్రాంతాల్లో పెరిగే చిన్నచెట్టు. అక్కడక్కడ దీన్ని తోటల్లో పెంచుతారు. ఏప్రిల్, మే నెలల్లో పండ్లు తింటారు. చెట్టుబోదెమీద లక్క తయారవుతుంది. పట్టనుంచి నారతీస్తారు. కొయ్యటడల నిర్మాణానికి చిన్న చిన్న మండలు వంటి చెరకుగాను వాడుక. దీన్నే నక్కేర, బొతుకు అనికూడా పిలుస్తారు. 'చిన్న నక్కేరు' (*Cordia dichotoma*, W. I) పెద్దనక్కేరు (*C. Wallichii*, W. I) అనే రకాలున్నాయి. Heart-leaved, Woolly Jacket, Large Sebestens, Scrabid-leaved Sebesten, *Cordia monoica*, Roxb., *C. Myna* or *Myxa*, W. I., *Eriotaena quinquelocularis*, Wall., *Sapium cordifolium*, Roxb. (తె. 44).

ఇరిడి : పర్యా. కొండ టంగుడి. కొండతంగేడు. కలవనిచ్చే మహావృక్షం. భారతదేశంలోని అనేక భాగాల్లో చాలా ఎత్తుగా పెరిగేచెట్టు. ఎండాకాలంలో ఆకులు చాలావరకు రాలిపోయినప్పుడు పుష్పించడం మొదలు పెడుతుంది. కలవ చాలా గట్టిగా మన్నికగా ఉంటుంది. పడవలను బండి భాగాలను తయారుచేయడానికి పనికి వస్తుంది. ముఖ్యంగా వంపుతిరిగిఉండే పరికరాల తయారీకి ప్రశస్తం. పెగూలో దీన్ని 'పెంగాచూ' అని పిలుస్తారు. Tanner's cassia, *Iuga xylocarpa*, Sank., *Mimosa xylocarpa*, Roxb., Willd., *Xylia xylocarpa*, or *dolabriformis*, Lush. (కో 4-6).

ఇరుకు : కించెరు వాకిలి లాగా నాటబడిన రెండు వంపు కర్రల మధ్యదారి. చూ. చిత్రం 321 (కో. 49).

ఇరుచు : క్రి. చూ. పర్యా. చుక్కగించు సాధనాలతో నేలను తిరగవేయు (తె. 21).

ఇరులు : క్రి. ఉ. ఇరు. రూ. ఇరులు. పర్యా. ఇగ్గు⁽³⁾. ఇడిగిపోవు. ఇడిలిపోవు. ఇడుగు. ఇరి పోవు. ఉరియు. ఒడియు. దసికిపోవు. విచ్చిపోవు. విచ్చు. విరబడు. పగిలి మెత్తటి పొడిగామారు (కో. 33, 42; తె. 23, 34).

ఇరుసు : (1) ఉ. ఇరుసు. పర్యా. అచ్చు¹(2). గడారు². పండిత్రుం. చక్రాల మీద తిరగడానికి అధారంగా ఉండే కమ్మి. చూ. చిత్రం 75.3 (కో. 5, 13, 20, 25, 29, 30, 34, 35, 39, 41, 43, 45-48, 50; తె. 4, 5, 7 - 14, 16, 18, 20 - 23, 25, 27, 29, 32, 34, 38, 39, 44; రా. 12, 15, 16, 19-21, 23-27, 29-32) (2) పర్యా. అచ్చు¹(3), అడ్డనీపు. కండెనకత్తె. గిరకకత్తె, బిల్లకత్తె(2). గిలక తిరగడానికి వీలుగా దాని మధ్య నుంచిన కర్ర (కో. 34, 39; తె. 15, 27, 29; రా. 15, 16, 21, 22, 25, 27, 29, 30, 32) (3) ఉ. ఇరుసు. చూ. పర్యా. గానిగకత్తె. గానుగ రాతిని తనివించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (తె. 18).

ఇరేపు : రూ. ఇరపు, ఉరపు. చూ. పర్యా. అయి మూల (1). ఎదురుమూల (తె. 5, 15).

ఇరించు : క్రి. చూ. పర్యా. బిగించు. తాడు మొదలయిన వాటితో గట్టిగా కట్టు (కో. 9, 10).

ఇర్లగొట్టు : క్రి. నేలను కుళ్లగించు (తె. 26, 33).

ఇర్లించు : క్రి. చూ. పర్యా. ఇరబోయు. విరబిడువట్టు చేయు (తె. 25).

ఇరిపోవు : క్రి. చూ. పర్యా. ఇరులు. పగిలి మెత్తటి పొడిగా మారు (కో. 48; తె. 26).

ఇరికాల : ఇంటివెనుక, దొడ్డివైపు (కో. 5).

ఇరింతీరు : ఒక రకం ముళ్లకంప. కంచెగా పనికివస్తుంది (తె. 27).

ఇరిపావ : మంత్రించడానికి వాడే చేపకొమ్మ (కో. 7).

ఇలారం¹ : పర్యా. చుట్టుకొలారం. గుండ్రటి పెంకు కప్పు (కో. 25, 29, 30, 40; తె. 2-4, 7).

ఇలారం² : చూ. పర్యా. గుండ్రం. వర్తులం. వలయాకారం (కో. 17, 18).

ఇలారం³ : చూ. పర్యా. ఇడవారం. గరినెలమీద గుమ్మల మీద పెట్టే గడ్డిమూత. చూ. చిత్రాలు 310.4, 315.5 (కో. 42).

ఇలారంకచ్చు : చుట్టంటి కొప్పును ఒక వాసానికి గడ్డం కుట్టే వాసానికి బెజ్జం చెక్కివేసిన వాసాలి అంటే (తె. 26).

ఇలాసం : చూ. పర్యా. మొన¹(5). మేకుతోని పదునైన అంచు (కో. 32).

ఇల్దొక్కు : క్రి. నట్టింటి మట్టాన్ని సరిజేయు (రా. 9).

ఇల్లారి¹ : ఇంట్లోని వడ్లగది (రా. 15, 16).

ఇల్లారి² : గవాక్షల మీద పెట్టే మూత (రా. 14).

ఇల్లు : ఉ. పిల్లు. బి. ఇంట్లు. ఇల్లులు, ఇళ్లు. పర్యా. కొంప. కాపురముండే కట్టడం (కో. 4, 9, 10, 12 - 15, 20 - 25, 28 - 33, 42 - 44, 50; తె. 1, 2, 4, 7 - 11, 13, 15, 20, 27, 29, 35-37, 38-43; రా. 4, 14; 22, 28).

ఇశరం : ఉ. ఇశ్రం. చూ. పర్యా. అడ్డం. పొట్టిగా ఉండే భాగం. నిలువుకు వ్యతిరేకం (తె. 37, 40 - 44).

ఇసక : ఉ. ఇసిక, ఇసికి, ఇసుక, ఇశ్క, ఇస్కె; యు., ఎ., రూ. ఉసిక సాధారణంగా 'క్వార్ట్జ్' (Quartz) కణాలతో ఏర్పడిన శిథిల శిలల ధూళి. నిర్మాణాద్రవ్యాలలో ఒకటి. (కో. 1-7, 9, 10, 13, 14, 18-23, 26, 31-39, 41-47, 49; తె. 2, 35; రా. 1, 2, 4, -6, 8, 12 - 16, 18-22, 25, -28, 31, 32).

ఇసకజల్లెడ : సిమెంటు మొదలైనవాటితో కలపడానికి తగిన ఇసుకను రాళ్లు మొన వాటినుంచి వేరు చేసు డానికి పనికివచ్చే పెద్దనెజ్జ జల్లెడ. ఇనపత్తిగలరో చేసింది. ఇది నిలబెట్టినప్పుడు పదిపోయిండా ఒక పైపున పోటీ కర్రను అమర్చుతారు. చూ. చిత్రం 141 (కో. 2, 18, 49; తె. 3, 5, 14).

ఇసకతర : చూ. రూ. ఇసికతెర (కో. 23).

ఇసకనేల : ఉ. ఇసుకనేల. పర్యా. ఇసకపొర. ఇసికతెర. ఉశకభూమి, పర్ర, పొరనేల, మంటిభూమి, పొరలు పొరలుగా ఇసక ఇతర విధాల మట్టితో కలసిఉండేనేల (కో. 2, 4, 7, 8, 26, 50- తె. 43).

ఇసకపార : చూ. పర్యా. కత్తెపార. ఇనపరేయ బదులు పల్చని చెక్కను బిగించిన పార (కో. 49).

ఇసకరాయి : చూ. పర్యా. కారురాయి, బొంతరాయి, పాంకేతికంగా 'గ్రిట్' (Grit) అని పిలువబడే ఈ రాయి సిలికా (Silica), లోహామ్లజనితం (Iron oxide), సున్నం (Calcium carbonate), జిగురు

మట్టి (Clay) కణాల పల్చని పట్టికలు ప్రధాన ద్రవ్యమైన క్వార్ట్జు (చూ. కనికరాయి) కణాలను బంధించగా ముద్దకట్టి ఏర్పడిన ఒకరకం 'మట్టురాయి' (Sedimentary rock) సమకోణాల్లో బీటలువారటం ఈ రాతికి స్వభావం. ఇది ఎరుపు, తెలుపు వన్నెల్లో దొరుకుతున్నది. బరంతులు నింపడానికి పునాదులు దిమ్మెసజేసి గట్టిపరచడంలోను దీన్ని వాడుతున్నారు (తె. 15).

ఇసురు : ఉ. ఇసుర. చూ. రూ. ఇరస (తె. 21, 25).

ఇసికతెర : రూ. ఇసక తెర. చూ. పర్యా. 'ఇసకనేల. పొరలు పొరలుగా ఇసక ఇతర విధాల మట్టితో కలిసి ఉండేనేల (కో. 28).

ఇసికరాయి : చూ. రూ. ఉస్కెరాయి (కో. 30).

ఇసికాబొసిక : ఇసక మొదలైనవి (కో. 47).

ఇసింపండగ : ఉగాది పండగ (రా. 18).

ఇసిరై : ఉ. ఇసెరై. చూ. రూ. ఇరస (తె. 14, 15, 20).

ఇసుకరాయి : ఇది అనాదికాలంలో గ్రేనైట్ రాళ్ళు (చూ. ఎర్రకంచురాయి) విభక్తమైనప్పుడు ముతకగా ఉన్న క్వార్ట్జు (Quartz) (చూ. కనికరాయి), మైకా ఖనిజ లవణాలతో ఫ్లేట్ స్పార్ (చూ. గుండురాయి), ఖనిజ కణాలు ప్రముఖంగా కలిసి ఏర్పడిన 'మట్టురాయి,' (Sedimentary rock) పలచనైన నీలికా, ఐరన్ ఆక్సైడ్, కేల్షియం కార్బోనేట్, జిగురుమట్టి కణాలు పై కణాలను సంఘటిత పరచగా ఏర్పడిన ఈ జాతి 'ఇసుకరాయి' (Sandstone) ని సాంకేతికంగా 'ఆర్కోజ్' (Arkose) అంటారు. ఇళ్ళ కట్టుబడికి, రోడ్లు వేయడానికి, పరుపుడురాయి (Paving material) గాను దీన్ని వాడుతుంటారు (తె. 3).

ఇసురు¹ : క్రి. చూ. పర్యా. తింపు. తిరిగేటట్లు చేయు (తె. 2).

ఇసురు² : చూ. పర్యా. అడ్డం. పొట్టిగాఉండే భాగం. నిలువు పువ వ్యతిరేకం. (రా. 14).

ఇసురుగడి : చూ. పర్యా. అరదండ. తలుపు రెక్కల్లో ఒక దానికి దిగించిన పంగటిలిన కొయ్య. రెండో దానికి కదలడానికి వీలుగాఉన్న కొయ్య ముక్కగల గడియ చూ. చిత్రం 186 (తె. 1).

ఇసురుపంకా : చూ. పర్యా. బట్టిలోకి గాలిని పంపే యంత్రం. చూ. చిత్రం 72.6 (తె. 17).

ఇసురాయి : (ఇసురు + రాయి) చూ. పర్యా. జంపురాయి, దిమ్మెరాయి, సుంట. రాతిదిమ్మల కట్టుబడిలో పనికివచ్చే (లేక వాడబడిన) రాయి (రా. 13).

ఈ

ఈంచి : ఉ. వీంచి. చూ. రూ. ఇంచి¹ (తె. 7, 42).

ఈడిక : సన్నదనం, పలచన (రా. 5).

ఈడిగ : రూ. ఈండిగ. ఒకకులం (కో. 26).

ఈడు : క్రి. పర్యా. ఉచ్చు, దాయు. ఉంచు, ఉంచునట్లు చేయు (కో. 12).

ఈడుపు : చూ. పర్యా. పేను. విధానం, పద్ధతి (రా. 19).

ఈడ్చు : క్రి. పైకెత్తు, పైకిచేర్చు తె. 20).

ఈండిగ : చూ. రూ. ఈడిగ (రా. 2).

ఈత : ఉ. ఈతి. ఈతె. రూ. ఈదు¹, ఈంత. ఈందు, వీందు. చాలా ఉపయోగకరమైన ఒకానొక ఎడారిచెట్టు. పేదలు దీని మానును దూలాలుగా వాడారు. ఎంచుచెట్టు పేళ్ళు వంటచెరకుగా పనికివస్తాయి. దీనిమట్టలు కప్పుకు, పండ్లు తినటానికి, ఎండాతులు చాపల బుట్టల అల్లకం లోను, కాడలనుంచి తీసిననార తాళ్ళు పేనడానికి పనికి వస్తాయి. చిట్టిత (చూ. జిట్టిత), పెద్దీత (చూ. గట్టియాత) వంటి దీని రకాలు గూడ ఉపయోగకరమైనవే. దీన్ని కంచె మొక్కగా కూడా నాటుతారు. Date palm, Wild Date tree. *Phoenix sylvestris*, Roxb (కో. 2, 4, 6, 18, 30-33, 35, 36, 38, 42, 44, 47; తె. 1, 3, 4, 6-10, 15, 17, 23, 26, 27, 30, 36, 38-42; రా. 2-4, 7, 9, 10, 12, 14-20, 22-25, 29).

ఈదు¹ : చూ. రూ. ఈత (కో. 50. రా. 1).

ఈదు² : చూ. రూ. ఈనె¹ (కో. 49).

ఈదు³ : చూ. రూ. వీధి (కో. 8).

ఈనపుల్ల : తడిసున్నంతోడటానికి వాడే కర్రపుల్ల (కో. 3).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

ఈనాం

ఈనాం : (<హిం) ఉ. ఇనాం. పర్యా. కట్నం. పని మొదలు పెట్టినప్పుడు. పూర్తి అయిన తర్వాత ముఖ్య లకు ఇచ్చే బహుమానం (తె. 7, 22, 23, 25, 26, 38; రా. 4, 6, 7, 16).

ఈవి : చూ. రూ. ఈనె² (కో. 13).

ఈనిముగు : చూ. పర్యా. విడికిటికర. వేళ సందులనుంచి ముగ్గువీండి వదులుతూ గీసిన సమాంతరేఖలు (కో. 7, 11).

ఈను¹ : క్రి. చూ. పర్యా. వాను. కుండలుచేయు (తె. 27).

ఈను² : పర్యా. కాడచూరు. సన్నగా పల్చగాఉన్న చూరు. చూ. చిత్రం 274.4 (తె. 12).

ఈనె¹ : ఉ. వీనె. రూ. ఈదు². పొడుగాటి గడ్డి కాడ (కో. 48; తె. 2, 44).

ఈనె² : రూ. ఈని. సన్నగా పొడుగ్గాఉండే గీత (కో. 3, 11).

ఈనె³ : సన్నటి చీలిక. బీట (కో. 49).

ఈంత : చూ. రూ. ఈత (కో. 49).

ఈందు : చూ. రూ. ఈత (కో. 43; రా. 23).

ఈరాపె : 'ఈరస' అని కూడా పిలువబడే ఈ మొక్క వంటచెరకుగా వుత్తివస్తుంది. *Aristolochia indica*, F.B.I. Linn; *A Lanceolata* Wall; Wt. (కో. 49).

ఈశానం : ఉ. వీశానం. చూ. రూ. ఈశాన్యం (కో. 18, 24, 25; తె. 1, 7).

ఈశాన్యం : ఉ. ఇశాన్యం, వీశాన్యం. రూ. ఈశాన్యం. పర్యా. ఐసాన్మూల. జగన్నాథమూల. దేవమూల. తూర్పు ఉత్తరాల మధ్యమూల (కో. 7, 14, 23, 28, 30, 32, 34; తె. 5, 6, 14, 30, 44).

ఈశాన్యంపారవ : చొకపింటి కొలతను ఈశాన్యంలో తక్కువగా ఉంచటం. ఇది మంచిది (రా. 3).

ఈవ : చూ. రూ. ఏన¹ (కో. 9).

ఈవంతం : విశాలం (కో. 25).

ఈమ : చూ. పర్యా. గోష. వేవని నార (రా. 12).

ఈసుకట్ట : వంపున్నకట్ట; సులతగొడ్డలు చుట్టడానికి పనికి వచ్చేది (కో. 13).

ఈసులబంది : రెండు నొగలున్న బండి. చూ. చిత్రం 74 (రా. 18, 20).

ఉ

ఉక్క : చూ. రూ. ఊక (తె. 19).

ఉక్కబోయు : క్రి. చూ. రూ. నాస్సు. నానడెట్టు (తె. 27).

ఉక్కు : ఉ. హుక్కు. చూ. రూ. ఊరు¹ (కో. 30-32; తె. 41, 42; రా. 14).

ఉగడి : చూ. పర్యా. సందు¹ (1). రాళ్లవరసలట మధ్య నున్న సందు (కో. 17).

ఉగ్గు : చూ. పర్యా. దోలీ. పొడుగాటి బొంగుట మధ్యలో తడితనుగాని బుట్టచుగాని వేలాడదీసి మోతచు వాడే సాధనం. చూ. చిత్రం 143 (తె. 2).

ఉగ్రాణంకొట్టడి : చూ. పర్యా. కొట్టడి. నరుచులు పెట్టు కొనేగది (రా. 16, 17, 20).

ఉంగరం¹ : తోరణాలు కట్టేందుకు ద్వారబంధానికి తగిలించిన కొండి (తె. 9).

ఉంగరం² : చేపు తిత్తిలోనికి పూర్తిగా పోవడా చివరి భాగాన్ని ఆపే కొక్కెం (తె. 30).

ఉంగరంవంపు : పర్యా. పొంకడ. గుండ్రటి వంపు (తె. 15).

ఉచ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. ఈడు. ఉంచు, ఉంచునట్లుచేయు (కో. 1).

ఉజ్జా : చూ. రూ. ఉజ్జాయింపు (కో. 38).

ఉజ్జాయింపు : రూ. ఉజ్జా. చూ. పర్యా. సుమారు. దగ్గర. దరిదాపు (కో. 14, 17).

ఉజ్జ : క్రి. చూ. పర్యా. పెరుకు. పెకిలాగు (తె. 16).

ఉట్టి : ఉ. వుట్టి. రూ. ఉట్టు, ఉట్టె. దిప్పి తగలరుండా దర్వాజాలకు గుమ్మడిరాయ వేలాడదీసే సంచి (కో. 4, 8, 9, 17, 28, 30; తె. 7).

ఉట్టు : చూ. రూ. ఉట్టి (కో. 9).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయసీలము; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

ఉట్టె : చూ. రూ. ఉట్టి (రా. 14).

ఉడుకు : క్రి. పర్యా. కాగు¹(2), మాగు(2). వెచ్చ నగు, వేడెక్కు, మరుగు (రా. 10, 11).

ఉడుచు : క్రి. ఉ. వుడుసు. చూ. పర్యా. ఒగు¹(1). విడుచు, వదిలిపెట్టు (రా. 2, 3).

ఉడుము : (<తమి. ఒడై) వెదురులాగా పొడుగ్గా పెరిగే ఒకానొక తృణవిశేషం. అకురాలని అరణ్యాల్లో దీని పెరుగుదల విపరీతంగా ఉంటుంది. చిక్కని పెరుగుదలలో పక్కలను పొడగా పెరిగే ఈ మొక్క ఎప్పుడో గాని పుష్పించదు. పుష్పించిన వెంటనే చచ్చిపోతుంది. ఈ మొక్క గుఱ్ఱతో ముతకరకం కాగితాలను చేస్తారు. ఆకు ఏనుగులకు ఆహారంగా ఉత్తమం. కొద్ది ప్రాంతాల్లో ఈ మొక్క గడలను వాసకట్టుకు వాడుతున్నారు. *Bee-sha travancoria*, Bedd; *Ochlandra travancoria*, Gamble. (రా. 2).

ఉడ్చు : చూ. పర్యా. ముద్ద¹(1). గుండ్రటిగడ్డ (తె. 22).

ఉడ్డ : చూ. పర్యా. చుప్ప(1). గుట్ట, తిప్ప, తిన్నె (రా. 2, 4).

ఉంట¹ : చూ. పర్యా. ఒచ్చె, చుడిసం, గడియా, గడ్డ¹(3), చుంట²(3), పలుకు², పలుగు³, పిక్క, పెచ్చె, పెడ్డ(2), పెళ్ల(2), పొచ్చు¹(1), బిల్ల²(1) డెచుచు, డెచ్చె, బొండు⁴, ముక్క¹(1), రప్ప, రవ్వ (2), సూర. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్న రాతిముక్క (రా. 23).

ఉంట² : చూ. రూ. ఉండ¹(2) (రా. 16, 20).

ఉండ¹ : (1) ఉ. ఉంట. చూ. పర్యా. గొడ్డ, మట్టిముద్ద. (కో. 11, 17; రా. 8) (2) రూ. ఉంట². చూ. పర్యా. ముద్ద¹(1) గుండ్రటిగడ్డ (కో. 21).

ఉండ² : (1) చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండి కుండలో దిగించిన ఆకులను పట్టిఉంచే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. (కో. 8) (2) చూ. పర్యా. కుండ బండి ఇరుసుకు తగిలి ఉండి ఆకులద్వారా చక్రాన్ని పట్టిఉంచే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 74.4 (రా. 7).

ఉండకట్టు : చూ. పర్యా. కుండకట్టు. బండికుండకు చుట్టూ కట్టిన ఇనుపరేకు (రా. 17).

ఉండబడు : క్రి. ఉండు (రా. 14).

ఉండీలు : ఉ. ఉండీల. చూ. రూ. ఉండేలు (కో. 18, 20; తె. 2, 3, 5, 17, 21).

ఉండేలు : ఉ. ఉండేల. పర్యా. ఇంటిబద్ద, ఇంటిల్ల దబ్బ, కోతదబ్బ, తంతెబద్ద, బాణం, సింగిడి. అచ్చు పెంకును కోయడానికి కుమ్మర్లు వాడే విల్లువంటి సాధనం. వెదురు బద్దకు తీగనుకట్టి చేస్తారు. చూ. చిత్రం 81.3 (కో. 21, 27, 29, 30, 32; తె. 4. 10; రా. 2).

ఉత్తక : చూ. పర్యా. కుని¹. నేలమీద అనుతూ ఒంటి రెక్క తలుపు తిరగడానికి తోడ్పడే తలుపు పట్టెలోని చెక్కబడిన భాగం. చూ. చిత్రం 177.1 (కో. 41).

ఉత్తకతలుపు : రెండు వైపులా కుసులున్న ఒంటిరెక్క తలుపు (కో. 27).

ఉతారు : చూ. పర్యా. అందాసు. సుమారు, రమారమి (తె. 19; రా. 1, 10).

ఉత్తరాజి : చూ. రూ. ఉత్తరాసి (తె. 18).

ఉత్తరాది : చూ. రూ. ఉత్తరాసి (తె. 4, 12-15, 17, 21, 29).

ఉత్తరాసి : ఉ. ఉత్తరాశి, ఉత్తరాసి. రూ. ఉత్తరాశి, ఉత్తరాది. పర్యా. అడ్డకమ్మి(1), అడ్డపట్టె²(2), కడప¹(2); చూప్పట్టె, చొకట్టు¹(3), దారబందం పట్టె, నాగవాసం²(2) పైకమ్మి, పైగడప, పైపట్టె, పైలోడె, పైమాను, మీది కడప, లక్ష్మీకమ్మి, లక్ష్మీపట్టె. దర్వాజా చక్రపు పై కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.6 (కో. 3, 29, 31, 32, 34, 38; తె. 3, 6, 8, 9, 11, 24, 26, 30 - 32, 34, 36-38, 40).

ఉత్తరాసిబల : చూ. పర్యా. గొడుగు బల్ల(1), ఉత్తరాసి మీద పరచిన బల్ల (కో. 2, 7).

ఉత్తరౌతు : చూ. పర్యా. కట్కంరౌతు, కట్టుబడిరాయి(4), కట్టురాయి, కల్మిరాయి, కాడురాయి, కారురాయి¹(2). కొండరాయి(2), కొండరౌతు, గుట్టరౌతు, గుట్టరాయి(2); గోడరాయి, తిప్పరాయి, తెల్లముక్కింపురాయి, దాంటు రాయి, నాటురాయి, బేల్దారౌతు, బొంతరాయి²(3), బొంతరౌతు, ముదిబండ, మోటురాయి, మోడిరాయి, వర్సరాయి, వర్సరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి. ఇది తెల్లది (తె. 25).

ఉత్సాయమందిరం : ఉత్సవసమయంలో వాడే చిన్నతేరు (రా. 18).

ఉద్ది

వృత్తిపదకోశం

ఉద్ది : కపిలబావి గట్టన కాలవ తవ్వేందుకు ఎత్తు చేయబడిన ప్రదేశం (రా. 27).

ఉద్దులు : ఐ. బండిచటంలోని పడ్డెలు (కో. 6).

ఉనుక : ఉ. ఉన్న. చూ. రూ. ఊక (తె. 8, 10 - 15, 28-30, 38).

ఉనుకబట్టి : రూ. ఊకబట్టి. చూ. పర్యా. పొట్టుబట్టి కాల్పుకు వరిపొట్టు వంటివి వాడే ఇటికబట్టి. చూ. పర్యా. పొట్టు బట్టి. చూ. చిత్రం 61 (తె. 28, 29).

ఉన్ను : క్రి. చూ. రూ. ఇనుకు (తె. 25, 26).

ఉపాయించు : క్రి. ఆలోచించు, ఊహించు (కో. 1).

ఉప్పర : చూ. రూ. ఉప్పరి (తె. 3, 9, 10, 38, 44; రా. 29).

ఉప్పరతట్ట : ఉ. ఉప్పరి. పర్యా. మట్టితట్ట, మేదరితట్ట, వడ్డెతట్ట. మట్టిమోతకు పనికివచ్చే తట్ట (కో. 18, 46).

(ఉప్పర)బుడిమి : పెదురుపేళ్లు వంచి కట్టిన చిన్నగుడినె. చూ. చిత్రం 2 (కో. 13).

ఉప్పరి : రూ. ఉప్పర. ఒక పులం (కో. 25, 26, 28, 38, 41; తె. 1, 7, 12, 15, 23, 25, 26, 28-30, 36, 37, 40, 43)

ఉప్పారు : క్రి. చూ. పర్యా. ఉప్పరియు. పొడిపొడిగా రాలిపడు (రా. 20).

ఉప్పుచౌడు : ఉప్పువండే చివిటినేల. నిర్మాణ స్థలంగా పనికి రానిది (కో. 41).

ఉప్పరియు : క్రి. పర్యా. ఉప్పారు, ఉప్పురు. పొడిపొడిగా రాలిపడు (రా. 15).

ఉప్పురు : క్రి. ఉ. ఉప్పులు, చూ. పర్యా. ఉప్పరియు, పొడిపొడిగా రాలిపడు (రా. 11).

ఉబ్బు : చూ. పర్యా. కొవ్వు². కట్టుబడిలో పొడుచుకొని ఉబ్బిన రాతిముక్క (రా. 5).

ఉబ్బిరేవు : పెంకాములో కుంభలు దాపులా పేర్చి అడుసు తవ్వేము తర్వాత కుంభమీద గజమెత్తున పెట్టే గొట్టం. గాలిబెజ్జం (తె. 13).

ఉబ్బు : చూ. పర్యా. కోసు¹(1), గోగ్గు, పొక్కు¹(2), బుడక, బుడపు, బూసు, బెచ్చె, బొజ్జ, ముడుక, ముడుసు, మెటిక², మొటిమి. రాతిలో ఎత్తుగా ఉన్న థాగం. చూ. చిత్రం 45.1 (తె. 7, 30).

ఉబ్బెత్తు : పర్యా. గర్భమెత్తు. మధ్యలో ఎత్తుగా ఉండటం (తె. 7).

ఉమటాం : చూ. పర్యా. గుమ్మటం². గోవురం వంటి నిర్మాణం (కో. 9).

ఉయ్యాల : ఊపే సాధనం (కో. 4; తె. 7).

ఉర : జేనకు పైగా పొడుగ్గా లావుగా ఉండే ఉలి. పెద్ద పెద్ద రాళ్ళను పగలగొట్టడానికి పనికివచ్చేది (రా. 4).

ఉరగపోయు : క్రి. చూ. పర్యా. ఇరబోయు. విరబడు నట్లుచేయు (రా. 20).

ఉరపు : చూ. రూ. ఇరేపు (తె. 43).

ఉరవ : ఉ. ఉరవ. చూ. పర్యా. రెక్క. సంఖ్య. గణన. పద్దు (రా. 4).

ఉరాకు : చూ. పర్యా. అందాసు. సుమారు, రమారమి (తె. 21).

ఉరామరిక : చూ. పర్యా. అందాసు. సుమారు, రమారమి (కో. 40).

ఉరిగిపోవు : క్రి. కాలిపోవు (రా. 4).

ఉరియు : (1) క్రి. రూ. ఒరియు, పర్యా. ఉర్చిపోవు, ఉర్చు, ఉర్లిపోవు, ఊసిపోవు, చెమ్మిగిలి బొట్లుబొట్లుగా జారు (కో. 42, 47, 48; తె. 20, 21, 23, 25, 26, 29, 33, 36; రా. 15, 16) (2) క్రి. చూ. పర్యా. ఇరులు. పగిలి మెత్తటిపొడిగామారు (రా. 19).

ఉరుగు : చూ. పర్యా. తువ్వ. ఎరువు నలుపు కలిగిన జిగటమట్టి. పెంపు తయారీకి మేరైనది (రా. 20).

ఉరుట్లు : ఐ. ఎదురెదురు పిల్లదూలాలు కదలకుండా వాటిని కలుపుతూ అడ్డంగావేసిన పొడుగాటి కమ్ములు (రా. 2).

ఉరుమాల : మొత్తం. వెరసి (కో. 21).

ఉరువ : పెద్ద (తె. 15).

ఉరువు : (1) పర్యా. తండి, లావు. ఎక్కువ. పెద్ద (రా. 4) (2) చూ. పర్యా. ప్రమాణం. పరిమాణం, నైజ, పరిమితి (కో. 49).

ఉరువులు : బ. చూ. పర్యా. ఇంటి కట్టుబడిలో వాడే కిటికీలు, దర్వాజాలు మొదలైన వాటి మొత్తం (కో. 43, 46, 47, 49).

ఉరుసుట్టా : చూ. పర్యా. చుట్టుముట్టు. అంతట. అన్ని వైపుల (కో. 13).

ఉర్చిపోవు : క్రి. ఉ. ఉర్చిపోవు. చూ. పర్యా. ఉరియు (1). చెమ్మగిలి దొట్టుదొట్టుగా జారు (తె. 19, 22).

ఉర్చు : క్రి. ఉ. ఉర్చు. చూ. పర్యా. ఉరియు (1). చెమ్మగిలి దొట్టుదొట్టుగా జారు (కో. 41; తె. 27).

ఉర్చిపోవు : క్రి. ఉ. ఉర్చిపోవు. చూ. పర్యా. ఉరియు (1). చెమ్మగిలి దొట్టుదొట్టుగా జారు (కో. 15; తె. 21).

ఉలవలు : వాస్తుపూజకు కావలసిన నవధాన్యార్లో ఒకటి. విత్తనాలు పశుగ్రాసరంగా ప్రశస్తం. Horse gram, *Dolichos beflor*, Buch, Roxb., *D. beflorus*, W.I; *D. uniflorus*, Sank., *Glycine tomentosa*, Linn (కో. 37, 41).

ఉలవాయి : చూ. పర్యా. పుయ్య¹. చెక్రానికి ఇరుసును దూర్చే రంధ్రానికి లోపలా బయటా వేసిన ఇనపకట్టు (కో. 48).

ఉలాస : చూ. పర్యా. అందాసు. సుమాసు. రమారమి (కో. 45).

ఉలి : పెద్ద బండలను చీల్చడానికి వాడే ఉప్పుముక్క. దీనిమీద సమ్మెటలో కొట్టి రాళ్లు పగలగొడ్తారు. చూ. చిత్రం 55. 2, 118 (కో. 6, 21, 25, 30, 36, 39; తె. 3, 13, 19, 23, 25, 34, 42; రా. 2, 4, 8, 11, 12, 15, 17, 24, 25, 29, 31).

ఉలిమలుపు : ఉలితో కొయ్యమీద చెక్కడం (రా. 28).

ఉలుచు : క్రి. ఉలితో చెక్కు (రా. 2).

ఉలుప : పర్యా. జల్ల. సోలాటం. గృహప్రవేశంలో ఇచ్చే బలి (రా. 39).

ఉలువు¹ : చూ. పర్యా. సందు. రాళ్ల వరసలకు మధ్యనున్న స్థలం (రా. 5).

ఉలువు² : సులభం, తేలిక (రా. 4).

ఉల్కం : సులువు (కో. 38; రా. 8).

ఉల్లారబోయు : క్రి. కుమ్మరించు (తె. 23).

ఉల్లోపు : విణ. ఉల్లోపట, ఉల్లోపల. పర్యా. గర్భం¹ (1). గిద్ద, గోడల మధ్యనున్న ఇంటిభాగం (కో. 5, 8, 13, 14, 17, 19, 21, 25, 26, 29, 32, 32; తె. 5, 7, 18).

ఉళవాయి : చూ. పర్యా. పుయ్య¹. చెక్రానికి ఇరుసును దూర్చే రంధ్రానికి లోపలా బయటా వేసిన ఇనపకట్టు (రా. 18).

ఉళకభూమి : చూ. పర్యా. ఇనకనేల. పొరలు పొరలుగా ఇనక ఇతర విధాల మట్టిలో కలిసి ఉండేనేల (తె. 29).

ఉసిక : ఉ. ఉసికి, ఉసికై, ఉసుక, ఉశ్క, ఉస్క, ఉన్మెరాయి, వసిక. చూ. రూ. ఇనక, (కో. 29, 30, 40; తె. 1, 3-10, 12-16, 18-21, 23-27, 29-34, 36-44; రా. 10, 24).

ఉసిరి : రూ. ఓసిరి. చాలా ఉపయోగకరమైన ఒకానొక చెట్టు. దీని నుంచి లభించే కలపను వాసాలుగా వాడతారు. మెట్టపొలాల్లో కంచె మొక్కగా దీన్ని పెంచుతారు. పుల్లటి పండ్లను చినచానికే గాక తోళ్లను పదును పెట్టడానికి గూడా వాడతారు. దీన్నే 'ఇసిరికె', ఉసిరిక, ఉసిరికె, ఉసిరికి, ఓస్త్రి అనికూడా పిలుస్తారు. *Emblie myrobalan*, Rox., *Phyllanthus emblica*, Linn (తె. 3).

ఉసులు : చూ. పర్యా. కొలత. పరిమాణం (తె. 37).

ఉసువు : చూ. పర్యా. అల్క, తేలిక, సులభం (తె. 21).

ఉన్మెరాయి : రూ. ఇసికరాయి. చూ. పర్యా. కట్టుబడి రాయి (1), పనివరసరాయి, మెతకరాయి, కొద్దిపాటి నిలికా కణాలు, లోహామళనితం (Iron Oxide), సున్నం, జిగురుమట్టి (Clay) మొదలైన వాటిచేత గట్టిపరచబడిన చిన్న చిన్న 'క్వార్ట్' (చూ. కనికరాయి) కణాలతో తయారైన ఈ రాయి సాంకేతికంగా శాండ్ స్టోన్ (Sand-stone) అనబడుతుంది. స్వచ్ఛమైన ఈ రాయి రకాల్లో క్వార్ట్ నిలికాలు మాత్రమే ఉండగా, మరిన జాతుల్లో 'ఫెల్స్ పార్' చూ. గుండురాయి మొదలైన ఇతర ఖనిజాలు కూడా ఉంటాయి. ఇనకనుంచి ఈరకం రాయిగా పరిణమించి, తీవ్రతాపోష్ట పీడనాలవల్ల ఇదే 'క్వార్టైట్' (చూ. ఎర్రరాయి)గా మారుతుంది. ఇళ్ళ కట్టుబడికి, రోడ్లు వేయడానికి నేలమీద పరచడానికి ఈ రాయి వాడబడుతున్నది (తె. 14, 15).

ఉహుకు : (< ఆం. Hook) చూ. రూ. ఊకు¹.
(రా. 28).

ఉ

ఉక : రూ. ఉక్క. ఉనుక. చూ. పర్యా. పొట్టు. ధన్య
పు గింజల మీది చర్మం గింజలేనిధన్యం(కో. 1.
4-6, 13, 14, 18-23, 25, 28, 29, 32; తె. 6,
23, 34).

ఉకబట్టి : చూ. రూ. ఉనుకబట్టి (కో. 5, 20; తె. 4).

ఉకు¹ : బ. ఊక్స్. రూ. ఉక్కు. ఉహుకు. చూ. పర్యా.
గద్దగోరు. కిటికీ రెక్కలు గాలికి వాలకుండా పట్టి ఉంచే
పరికరం. ఒక వైపున వంగి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 208
(తె. 1, 43; రా. 25, 30).

ఉకు² : చూ. పర్యా. గొడుసు. పిడస మధ్యలోని మేకువంటి
భాగం. చూ. చిత్రం 184.7 (తె. 11; రా. 16, 18,
21, 22, 25, 29, 30).

ఉకుగడె : చూ. పర్యా. అరదండ. తలుపు రెక్కల్లో ఒక
దానికి బిగించిన పంగటిలిన కొయ్య. రెండోదానికి కదల
దానికి వీలుగా ఉన్న కొయ్యముక్కగల గడియ. చూ.
చిత్రం 186 (రా. 25).

ఉచ : (1) ఉ. పూసి, పూసి. చూ. పర్యా. కూను. తాపీ
రేకును, పిడినీ కలిపే వంగిన ఇనుపచువ్వ. చూ. చిత్రం
83.2 (తె. 26, 29, 30, 41) (2) చూ. పర్యా.
చువ్వ¹ (1). లావుపాటి తీగ (కో. 13, 14, 16,
18-23).

ఉచకట్టు : ఉ. ఉసి—చూ. పర్యా. ఇనుప బుట్ట²,
సిమెంటు పోతకు విరిగించిన మూస (కో. 17).

ఉచగొళెం : ఇనుపచువ్వను వంచి చేసిన గొళెం (కో.
26).

ఉచ : పర్యా. జం. బావిలో కురిప వీరు (కో. 26, 31,
42; తె. 4).

ఉడికి : చూ. రూ. ఉడుగ (కో. 7).

ఉడుగ : ఉడిగ, ఉడుగు. రూ. ఉడికి. మెట్ట నేలలో
పొడగా పెరిగే కంచెమొక్క. తెలుపు. పసుప్పచ్చ
కలిపే రంగులో మంచివాసవగల పూలు ఉంటాయి.

వెగదైన దీని పళ్లను పేదలు తింటారు. ఆరు పచ్చి
ఎరువుగాను, చువ్వ గుమ్మల అల్లకానికి, చలప పనిముట్ల
తయారీకి పనికివస్తాయి. పూరిళ్ళు మాలాయిగా కూడా
కొంచరికలపను వాడుతున్నారు. దీన్నే అంకోలం,
ఊడగ, ఊడి అనికూడా పిలుస్తారు. *Alangium*
decapetalum. Lamk, *A. hexapetalum*,
Br; *A. Lamarckii*, E. P; *A. Salvifolium*
Wang (కో. 8; తె. 7-9, 11, 12, 38, 40.)

ఉడుపుకంకర : సన్నటి రాతిముక్క (రా. 30).

ఉడ్చు : (1) క్రి. కాచ్చు, కారునట్లుచేయు (కో. 42)
(2) శుభ్రపరచు (రా. 17).

ఉతకర్ర : పాదు మధ్యలో పాతిన కొయ్య. మన్నుకుమ్మే
మనిషి జారిపడకుండా ఆధారంగా ఉంటుంది (కో. 8).

ఉద : చూ. పర్యా. కోళ్ల గూడు (1). కోళ్ల నుదాచే పెద్ద
బుట్ట (కో. 1).

ఉదా : వర్షపట్టికలోని తొలివన్నె(Violet)(తె. 30).

ఉది : పుల్లల్లో అల్లిన కోళ్లగంప (కో. 1).

ఉదిప్ప : (? < దూదిప్ప) కుంచి, గాద, దూదిప్ప, పొత్తాక
అనికూడా పిలవబడే చెట్టు. కలప దూలాలకు వాడారట.
Kuthan, Careya arborea, Man. (కో. 15).

ఉదుకడ్డి : చూ. పర్యా. ఉదుబత్తి. సాంబ్రాణిలో
(Benzoin) ఇతర ద్రవ్యాలను కలిపి సన్నటి పుల్లకు
పూసి, అరిన తర్వాత ఉపయోగించే కాడ. “నైరేచ్చు”
(Styrax) మొదలైన వృక్షజాతులనుంచి సాంబ్రాణి
తీస్తారు (రా. 16-18, 20).

ఉదుబత్తి : ఉ. ఉదిబత్తి, ఉదిబత్తె, ఉదుకడ్డి, ఉదొత్తు,
పుల్ల, పూజకడ్డి, సాంబ్రాణి(కడ్డి). సాంబ్రాణిలో
(Benzoin) ఇతర ద్రవ్యాలను కలిపి సన్నటి పుల్లకు
పూసి, అరిన తర్వాత ఉపయోగించే కాడ. “నైరేచ్చు”
(Styrax) మొదలైన వృక్షజాతులనుంచి సాంబ్రాణి తీస్తారు.
(తె. 4, 5, 7, 28-30, 36-38, 42, 44; రా. 28)

ఉదొత్తుపుల్ల : చూ. పర్యా. ఉదుబత్తి. సాంబ్రాణిలో
(Benzoin) ఇతర ద్రవ్యాలను కలిపి సన్నటి పుల్లకు
పూసి, అరిన తర్వాత ఉపయోగించే కాడ. “నైరేచ్చు”
(Styrax) మొదలైన వృక్షజాతులనుంచి సాంబ్రాణి తీస్తారు.
(కో. 4).

ఉ. = ఉచ్చారణతేదీ (-తేదీలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం
(-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; ని. = నిగ్రహం; అం. = అంగం; ఊ. = ఊహాస్థానం.

- ఊను : క్రి. (1) చూ. పర్యా. పెరుకు. పైలాగు (కో. 11) (2) ఉలితో చీల్చు (తె. 6.) (3) క్రి. ఉ. వూను. చూ. పర్యా. జల్లించు, జల్లెడపట్టు (తె. 20) (4) చూ. పర్యా. వాను. పుండలుచేయు (తె. 22).
- ఊపిరి : (1) ఎండ (కో. 11) (2) చూ. పర్యా. గాట్టు వాయువు (తె. 44).
- ఊబ : రాతిలో గాదెలాగా కట్టిన శాశ్వత నిర్మాణం (కో. 39).
- ఊబల : పొడి, చూర (కో. 29).
- ఊబు : చూ. పర్యా. మూస. ఆర్పీలు, క్లాబులు మొదలైన వాటి నిర్మాణానికి పనికివచ్చే రాత్కాలికపు కట్టు. చూ. చిత్రం 77 (రా. 20).
- ఊరపెంకు : చూ. పర్యా. నాటుపెంకు. మామూలుగా ఇళ్ల కప్పుడానికి వాడే పెంకు (కో. 19).
- ఊరొచ్చు : క్రి. సందులు ఏర్పడు (తె. 24).
- ఊర్చు : (1) క్రి. చూ. పర్యా. నెరుపు. ఎత్తు పల్లాలు సరి చేయు. చదునుచేయు (కో. 8, 9) (2) క్రి. చూ. పర్యా. పెరుకు. పైకిలాగు (కో. 12).
- ఊశ్వపెట్టు : క్రి. నిలబెట్టు (తె. 35).
- ఊసగొడ్డలి : పల్చని ఇనపరేకు గల గొడ్డలి. ఊచలను చీల్చడానికి పనికివచ్చే తేలిక రకం గొడ్డలి (కో. 14).
- ఊసిపోవు : క్రి. (1) ఊడిపోవు (తె. 21) (2) క్రి. చూ. పర్యా. ఉరియు(1). చెమ్మగిలి బొట్లు బొట్లుగా జారు (రా. 12).
- ఊసుబోయినవాడు : ఉ.బోయ్నాడు. పేదవాడు (రా. 12).
- ఊసెట్టిరాయి : చూ. పర్యా. దాసబండ. దర్వాజా ఉత్తరాసి మీద పరిచే బండ. చూ. చిత్రం 24. 10 (కో. 18).

ఎ

- ఎకేరిగుజ్జ : చూ. పర్యా. ఒంటిగుజ్జ. ఒక్కకొయ్యతో నిలిపిన గుజ్జ (తె. 29).
- ఎకేరిలు : ఉ. ఎకేరు. రూ. ఏకారిలు. పర్యా. రోచుట్టిలు. ఒక్కగది ఇల్లు (తె. 27, 29, 30, 37).

- ఎకేరిసంక : భవంతికి ముందు ఒకవైపున కట్టే ఒంటిగది ఇల్లు (తె. 29).
- ఎక్కడీయు : క్రి. పర్యా. పోల్చు. గోడను పైకిలేపు (రా. 9, 10).
- ఎక్కవ : చూ. పర్యా. అధికం (రా. 30).
- ఎక్కుడు : చూ. రూ. ఎగుడు (కో. 45).
- ఎగయు : క్రి. చూ. పర్యా. తెగుచు. పైకిలేచు (రా. 5).
- ఎగవేయు : క్రి. ఉ. ఎగేయు. ఎగరవేయు (కో. 4).
- ఎగుడు : రూ. ఎక్కుడు. మెరక. మిట్ట (కో. 25, 43, 46).
- ఎగ్గబెట్టు : క్రి. నిలవదేలు, మిగులు (రా. 6).
- ఎచ్చిపచ్చి : పర్యా. సులిపడుసు, ములిపొచ్చి. సులపచ్చి. కొద్దిపచ్చి (రా. 2, 5).
- ఎచ్చిరాయి : చూ. పర్యా. పచ్చిటిక. కల్లం మీద కాలచిడానికి సిద్ధంగా ఉంచిన ఇటుక (కో. 42).
- ఎచ్చు : పర్యా. ఎక్కువ, జాస్తి, దండి³, బగ్గ, బవు. బొట్లు, మట్టు, మెంచు², మోపు², సముద్ది. అధికం. (కో. 13; రా. 16, 17).
- ఎత్తె : (తమి. ఎట్టి) కంప. వంటచెరుచుగాను, దళ్లు కట్టడానికి వచ్చే చిన్నచెట్టు అడు. ఇళ్ల కప్పుడానికి వాడారు. Strychnine tree, *Strychnos nux-vomica* (తె. 14).
- ఎడతాపీ : పర్యా. కట్టకం తాపీ, కట్టుతాపీ, దొడ్డుతాపీ, మొద్దుతాపీ, మోటతాపీ. కట్టుబడిలో వాడే మందపాటి రేకుగల కొంచెం పెద్దనైజుతాపీ. చూ. చిత్రం 90 (కో. 9, 13, 14, 16-18, 26).
- ఎడం : ఉ. వెడమ. చూ. పర్యా. సందు¹ (1). రాళ్ల వరసలకు మధ్యనున్న స్థలం (కో. 15, 18, 42).
- ఎడుపుగూడు : చూ. పర్యా. చౌళంగూడు. నలుపంకలుగా ఉండేగూడు. చూ. చిత్రం 209 (రా. 25).
- ఎడెలుము : పొట్టిగా ఉండే ధాగం, దాని కొలత (తె. 29-31).
- ఎడ్డు : చూ. రూ. ఎద్దు (కో. 32).
- ఎడ్లమోట : ఎడ్లచే లాగించే మోట (కో. 21).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-సమానాలు); రా. = రాజనీలము; రూ. = రూపాంతరం; ని. = నిశ్చయం; అం. = అంగం; హిం. = హిందూస్తానీ.

ఎంటి

ఎంటి : ఉ. ఇంటి, ఎంటు, యెంటి, వెంటి, గడ్డితోపేసిన తామ (కో. 19, 20, 28, 30-32, 44, 46, 49, 50; తె. 2, 3, 13, 14, 36; రా. 5, 8, 31).

ఎంటిబద్ద : చూ. రూ. ఇంటిబద్ద (కో. 14).

ఎంటిలేటరు : (< ఆం. Ventilator) ఉ. ఇంటిలేటరు, ఇంటిలేటరు, ఎంటిలేటరు, ఎంటిలేటరు, వెంటిలేటరు, వెంటిలేటరు. చూ. పర్యా. గాలి కిటికీ. వెలుతురుకోసం గోడల్లో ఎత్తనపెట్టే చిన్నకిటికీ (కో. 5, 6, 8, 9, 14, 23, 26, 30, 31, 37, 45, 46, 48; తె. 4, 5, 12, 14, 20, 26, 33, 35, 36, 38, 42, 43; రా. 14, 25, 28).

ఎండాకాలం : చూ. పర్యా. అగ్గికాలం. వేసవి (కో. 41).

ఎండుకయ్య : నీళ్ళు ఎండిన గుంట (కో. 47).

ఎత్తగట్టు : క్రి. పయికెత్తు, ఎత్తుగా ఉంచు (రా. 12).

ఎత్తరం : ఎత్తు (కో. 29).

ఎత్తు : ఒకవరస అడ్డంగా, మరోవరస నిలువుగా ఇటుకలను పేర్చిన పేట్టు (రా. 7).

ఎత్తుడికర్ర : ఆరురెక్క కిటికీలను పైకి క్రింది పదిలింపడానికి వీలుగా దిగించిన కర్ర (కో. 6).

ఎత్తుడుమూత : గరిసె మీది గుండ్రటి తాటేకు మూత, ఇలారం (కో. 29).

ఎత్తుక్కుడు : కొమెరలు నిలిచేందుకు వాటి అడుగున పేసే చెక్క పరికర (తె. 9).

ఎదమన్ను : ఉ. యద- (< చెద(లు)). చూ. రూ. చెదలు మన్ను (తె. 37; రా. 23)..

ఎదర : చూ. పర్యా. అంచు²(1). బావిగోడ లోపలివైపు (కో. 23).

ఎదురాకుతాపి : పర్యా. కాడతాపి, కోతతాపి, గోలుతాపి, తన్నతాపి, దిజై నతాపి, మూలతాపి, సన్నతాపి, సన్నతాపి, నీవంటాపి, వీర్నంతాపి, సురున. సన్నగా, పొడుగ్గా, కోలగాఉండే రేకుగల చిన్నతాపి. సన్నటి పసులకు వాడేది. చూ. చిత్రం 85 (కో. 8).

ఎదురు : చూ. పర్యా. నట్టిల్లు. ఇంటిమధ్యగది; బాగం (కో. 47).

వృత్తి పదకోశం

ఎదురు¹ : ఉ. ఎదర. పర్యా. జవాబు, తాప్తా సదరు¹, నేరు. అభిముఖం (కో. 13, 17, 32).

ఎదురు² : చూ. పర్యా. పోటీ². నిర్మాణంలో రాహుడిని తప్పు (కో. 47).

ఎదురుదండి : నొగమానున బదులుగా మొదటి అడ్డ పట్టెను కాచిని తలుపుచూ దిగింపబడిన పెడులబొంగు (కో. 6).

ఎదురుమడి : ఒకదానికొకటి ఎదురుగా ఉండటం (రా. 15).

ఎదురునొప్పుతలుపు : చొప్పులులేని రెండు రెక్కల తలుపు (తె. 29).

ఎద్దు : బ. ఎట్లు, ఎద్దులు, ఎద్దులు, ఎట్టు. రూ. ఎట్టు. వృషభం (కో. 17, 21, 25, 28, 30, 31; తె. 1, 3, 5, 6, 9, 13, 14, 22, 28, 37, 38, 41, రా. 11, 23).

ఎద్దులపట్టె : పరంమీద నొగమానునముందు, ఎద్దుల వెనక. అమర్చిన కొయ్య (రా. 12, 13).

ఎద్దు(ల)పీట : ఒకరచం రెండు సగంబండి పరానికి ముందున్న పట్టె, పిర్రపట్టె (రా. 16, 19, 31).

ఎనగర్రకొప్పు : చూ. పర్యా. సదికొప్పు. చెన్నుగాడిమీది కప్పు. చూ. చిత్రం 7. 5 (తె. 4).

ఎనిక్కూసి : చూ. పర్యా. బేడిబద్ద. రెక్కలను పట్టి ఉంచడానికి తలుపు వెనుక దిగించిన కొయ్యబద్ద (కో. 44).

ఎనిం : పర్యా. తని. విడి, వేరు (రా. 9).

ఎనుబోతు : రూ. ఎనుబోతు. చూ. పర్యా. దున్నపోతు, మహిషం (రా. 7).

ఎనుమద్ది : ఉ. ఎనమద్ది, ఏనుమద్ది. పర్యా. ఇనమద్ది, నల్లమద్ది. చూ. ఇనమద్ది. మద్ది తాటికి చెందిన ఒక పెద్దచెట్టు. దీని కలప నిర్మాణద్రవ్యంగా మంచివాడునలో ఉన్నది. Iron wood, Laurel, Terminalin coriacea T. tomentosa T. typica. Man. (తె. 23; రా. 10, 12, 28).

ఎనుము¹ : రూ. ఎలుము². పర్యా. ఇంపగొడ్డు, గేదె, బర్రె-గొడ్డు, బర్రె. మహిషి (తె. 34; రా. 2, 14, 24).

ఎనుము² : చూ. రూ. ఎలుపు (తె. 37).

ఎనుంబోతు : చూ. రూ. ఎనుబోతు (రా. 24).

ఎన్నికమ్మి : పర్యా. పట్టా². కత్తెరమూలల్లో అతికిన రేకు పలక (కో. 6).

ఎంపర : ఉ. ఎంపరి. 2-3 అడుగుల ఎత్తున చుప్పగా పెరిగే కలుపు మొక్క. బంజర్లలోను రోడ్ల పక్కన పెరుగుతుంది. ఎర్రటిపూలు, చింతాడు వంటి ఆకు ఉంటాయి. ఆకు పచ్చిఎరుపును, మండలు కప్పుకు పనికి వస్తాయి. దీన్ని వెంపలి అనికూడా అంటారు. *The Purple Galega, Tephrosia purpurea*, Pers. (తె. 41, 42).

ఎంపుడెదురు : పర్యా. నిటయెదురు, బారుబొంగు. పొడు గాటి పెదురుబొంగు (కో. 8).

ఎంబ : బారు. పొడుగు, విశాలం. (కో. 25)

ఎమ్ము : చూ. రూ. ఎలుపు (రా. 3).

ఎమ్మెత్తు : క్రి. పర్యా. దారంపట్టు. కొలుచు, కొలతపట్టు. (రా. 2).

ఎయ్య : చూ. పర్యా. సందు¹(1). రాళ్ల వరసలకు మధ్య నున్న స్థలం (కో. 14).

ఎరకల : చూ. రూ. ఎరికిల (కో. 26, 32; తె. 7).

ఎరికలితడరి : ఈత రచిత (తె. 42).

ఎరికిల : రూ. ఎరకల, ఎలిక. ఒక చులం (కో. 33, 38, 41, 42).

ఎరిపిదొక్కు : క్రి. గట్టిచేయు, గట్టిపరచు (రా. 4).

ఎరుపుచెడ్డ : చూ. పర్యా. పండిటిక. బాగా కాలిన ఇటిక (కో. 18).

ఎరుపురంగు(రాయి) : చూ. పర్యా. జోజో మట్టిరాయి, నీలం బెడ్డ, పచ్చసుద్ద¹, పీతమట్టి(రాయి), రెడాక్సైను. ఇసుమునిచ్చే ఖనిని శిలలకు మృద్రూపమైన ఈ రంగు ఖనిని సాంకేతికంగా "ఒకర్" (*Ocher, Ochre*) అంటారు. ముదురు గోధుమ పసుపుచ్చ రంగులో ఉండే మట్టిని 'లిమొనైట్'(Limonite) అనే ఇనుప ఖనిజానికి, ఎర్రరంగులో ఉండేది. 'హేమటైట్' (చూ. ఇనుపరాయి)కు మృద్రూపాలు. ఈ మృత్తికలను చుట్టి, కడిగి రంగులు తయారుచేస్తారు. నీటిలో కలిపి

గోడలకు, నూనెల్లో కలిపి కొయ్య వస్తువులకు ఈ రంగులు పూస్తారు. కృత్రిమంగా రాయారైన రంగులు వీటి కన్నా చౌకగా, సమృద్ధిగా దొరికినా ఈ సహజ మృత్తికలకన్నా అవి నాసిరకానివే. ఇది జేగురు రంగులో ఉండే మెత్తటి రాయి. దీన్ని 'రెడిల్'(reddle) అనికూడా పిలుస్తారు (రా. 28).

ఎరుపురాయి : ఎర్ర రంగుగల రాయి (తె. 4).

ఎర్రకంచురాయి : చూ. పర్యా. ఎర్ర మొరం¹, ఎర్రాయి¹, కటవరాయి, కట్టకంరౌతు, కట్టరౌతు, కట్టుచురాయి¹, కట్టురౌతు, కడ్తిపురౌతు, కత్తిరిపోటురాయి, కొడ్రాయి, కాల్పురాయి¹, కాశెరాయి, కొండ్రాయి², గనెటురాయి, గ్రానైటురాయి, తెల్ల మొరం¹, తెల్లరాయి¹, తేనెరాయి¹, నల్లజలపరాయి, నల్లరాయి¹, నల్లరౌతు², పచ్చిరాయి¹, పీటౌతు. భూమి, ఉపరితలంమీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈ జాతి కఠినశిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (*Granite*) అంటారు. మోతైన అణువులతో పొరలు ఏర్పడని ఈ జాతి పేలుడురాయి(Igneous Rock) పెర్లస్పార్(చూ. గుండురాయి).క్వార్ట్(చూ. కనికరాయి) మైకాల కలయిక వల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) బదులు హోరన్ బ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలీషురాయి) దీంట్లో కనిపిస్తుంది. అపటైట్(Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్(Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడా దీంట్లో కొద్ది పాళ్లలో కలిసి ఉంటాయి. ఈ జాతి రాళ్లు పర్వతశ్రేణుల మధ్యభాగాలలో పొడుచుకొని వచ్చి గండ శిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో అనేక విధాలుగా ఉండే ఈ కఠిన శిలలు సర్వోత్తమనిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి. ఈ రాయి మసకెరుపు రంగుది. (రా. 30).

ఎర్రగరుసు : ఉ. యర్ర - ఇసుక, సన్నటి గులక కలిసిన ఎర్రనేల (రా. 16, 21, 22).

ఎర్రగాల్పు : ఉ. యర్రగాల్పు. పర్యా. పండుగాల్పు, పూరాగాల్పు, మంచికాల్పు, మట్టసంకాల్పు, మిరంకాల్పు, మేలుకాల్పు. ఇటుక మొదలైనవి సరిగా కాలడం (కో. 27).

ఎర్రగాల్పురౌతు : చూ. పర్యా. పండిటిక. బాగా కాలిన ఇటిక (తె. 19).

ఎర్రచవుడు

ఎర్రచవుడు : పర్యా. కారుమన్ను. ఎర్రమట్టి, చవుడు కలిసిన ఉప్పునేల. మిడ్డెలమీద పూతను మంచిది. (రా. 30).

ఎర్రచెక్కు : ఉ. చెక్క. ఎర్రరంగునేల, కందిమొలకలనేల (కో. 25).

ఎర్రచౌక : ఎర్రమట్టి కలిసిన ఇసుకనేల (తె. 4).

ఎర్రజేయు : క్రి. ఉ. యర్ర. పర్యా. గావుజేయు. బలియిచ్చు (రా. 8, 10).

ఎర్రదరుక : చూ. పర్యా. జాజు². కావిరంగు (తె. 33).

ఎర్రదోరమన్ను : పర్యా. మేదరమన్ను. ఇటిక తయారీకి పనికివచ్చే మట్టి (తె. 31).

ఎర్రపెంకు : చూ. పర్యా. మంగుళూరిపెంకు. యంత్రంతో తయారుచేసే పెద్దపెంకు. బహువుగా మందంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 280.3 (రా. 10).

ఎర్రపొద్దు : సంజవేశ (రా. 16).

ఎర్రమట్టి : ఉ. -మంటి. పర్యా. పరకమిట్ట, పోతమట్టి(1) అంతర్గత శిలల శైథిల్యంవల్ల ఉష్ణదేళాల్లో ఏర్పడే ఎరుపుడాలు మట్టి. నిర్మాణరీతిలో కొద్దిపాటు మార్పులున్నప్పటికీ, సామాన్యంగా ఇనుము, సత్తు (Alluminium), ఆక్సిజన్ (Oxygen), మొ. మూలద్రవ్యాలతో కూడిఉంటుంది. చాలా ప్రాంతాల్లో లభిస్తుంది. సున్నం, సిమెంటు, పెంకు, మొ. నిర్మాణ ద్రవ్యాల తయారీలో ఎక్కువగా వాడబడుతుంది. సాంకేతికంగా దీనిపేరు 'లేటరైట్' (Laterite). (కో. 1, 4, 7, 8, 10-12, 15, 21, 27, 30, 31, 33, 40, 42-44, 46-49; తె. 1-5, 7-11, 14-16, 19, 20, 22, 24, 26, 28-30, 36-42, 44; రా. 1, 6, 7, 9, 15-18, 20, 23, 28, 30, 31).

ఎర్రమొరం¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలం మీద పర్య సాధారణంగా దొరికే ఈజాలి కలిగిన శిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్'(Granite) అంటారు. మోలైవ అణువులతో పొరలు ఏర్పడని ఈ జాలి వేరుధురాయి(Igneous rock) పెల్స్పార్ (చూ. గుండురాయి), క్వార్ట్ (చూ. కవికరాయి), మైకాల, క్లౌకలవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా

(Mica) బదులు హోరన్ బ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలీష్ రాయి) దీంట్లో కనిపిస్తుంది. అపటైట్(Apatite), జిర్కాన్ (Zircon) రూటైల్(Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడా దీంట్లో కొద్దిపాళ్లలో కలసిఉంటాయి. ఈ జాలి రాళ్లు పర్యవశ్రేణులమధ్య పొరుగుకొనిపచ్చి గండ శిలలుగా కనిపిస్తాయి. పన్నెలో, నిర్మాణ ప్రమంలో, అనేక విధాలుగా ఉండే ఈ కలిసినశిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలోఉన్నాయి, ఈ రాయి రంగు ముదురెరుపు (రా. 7).

ఎర్రమొరం² : చూ. ఎర్రమొరం. ఎర్రటి మొరసనేల (కో. 35; తె. 4, 5; రా. 7).

ఎర్రమొరం(రాయి) : పర్యా. ఎర్రరాయి¹, ఎర్రాట, కంచెరాయి, కాలుపుబండ, కొండ్రాయి¹, కోడిగుండె రాయి, గచ్చరాయరంగురాయి, జేగురురాయి, తెల్ల నాపరాయి, తెల్లమొరసరాయి, తెల్లరాయి⁶, తేనెరాయి¹, నల్లగుండు, నల్లజేబరాయి, నల్లరాయి⁵, నాపరాయి (సుద్ద), నీలంచెద్దరాయి, పచ్చరంగురాయి, పంది గుండెరాయి, పులగిరాయి, దాసనపచ్చరాయి, దొంత రాయి¹, దొల్లిగుండు, మొరసరాయి¹, చైలస్టోన్, సిమెంటురాయి, సుద్దరాయి², సున్నపురాయి¹. సాంకేతి కంగా 'సున్నపురాయి'(Calcite, Calcium Sapr, Carbonate of lime Lime stone: CaCO₃) అనబడే ఈ శిలాజాలి భిన్నరూపాలలో, భిన్న లక్షణాలలో విస్తృతంగా వాడుకపడుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన ఊప రాకుల శిథిలశరీరభాగాల్లో ఉన్న 'కైరైట్' అనే ద్రవ్యం రీప్రతాప పీడనాదులవల్ల మొదట ఈ రకం రాయిగా మారి, రర్వార దీని రకాలు స్పటికీకరింపబడగా 'చలవరాయి'(Marble: చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణ మిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈరాయి శుద్ధరస స్వభావ లక్షణాలనుబట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడు తుంది. పెల్స్పార్ కాఠిన్యంలో సగం చూర్రమే (—) దీనిసన్నది. జిగటగా ఉండే ఈ రాలి రకాలను కాల్చి సిమెంటును, గుల్లగా ఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈ రాలి రకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, గ్లీచింగ్ పౌడరు, మొ. తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా తెల్లగాను, ఇనుము మొ. లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమ రంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం, మొ. రంగుల్లోను దొరుకు తుంది. ఈ శిలాజాలికి చెందిన చాలా రకాలు ఇళ్ళు కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణసామగ్రి

గాను, ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం, ఈ రాతి జాతికి చెందినవే. ఈ రాయి ఎర్రరంగుది (రా. 8).

ఎర్రమొర్ర : చూ. రూ. ఎర్రమొర్రం (తె. 7, 42).

ఎర్రరాయి¹ : ఎర్రాయి. చూ. పర్యా. ఎర్రమొర్రం(రాయి) సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium Spar, Carbonate of lime, Lime stone: $CaCO_3$) అనబడే ఈ శిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలలో విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భం లో నిక్షిప్తమైన తీవ్రాశుల శిథిల శరీరభాగాల్లో ఉన్న 'కేర్నైట్' అనే ద్రవ్యం తీవ్ర తాప పీడనాలవల్ల మొదట ఈ రకం రాయిగా మారి, తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటికీకరింపబడగా 'చలవరాయి' (Marble: చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈ రాయి శుద్ధతను, స్వభావ లక్షణాలనుబట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. ఫెల్స్పార్ కాఠిన్యంలో సగం చూర్రమే (= 3) దీనిచున్నది. జిగటగా ఉండే ఈ రాతి రకాలను కాల్సి సిమెంటును, గుల్లగా ఉండే రకాలను కాల్సి సున్నాన్ని, రయాయి చేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈ రాతి రకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, బ్లిచింగ్ పౌడరు, మొ. వాటి తయారీలో వనికి వస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొ. లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆపసచ్చ, నీలం, మొ. రంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలా రకాలు ఇల్లు కట్టడంలో, రోడ్లువేయడంలో, అలంకరణ సామగ్రిగాను, ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద సున్నం, ఈ రాతి జాతికి చెందినవే (కో. 41, 45; తె. 16, 19, 21, 23; రా. 8)

ఎర్రరాయి² : పర్యా. గయరీరాయి, గోధుమరౌతు. చక్కరాయి(1), తెల్లరాయి³, నల్లబండ¹, నల్లరాయి², నాపబండ నాపరాయి¹, పరుపుబండ, పరుపురాయి, పరుపురౌతు, పాలరాయి¹, పాలీమరౌతు, బక్కేరాయి, మసకెరుపురౌతు, మాట్పుల్(స్టోన్)¹, మెరుపురాయి, రాయిబండ, నీనురౌతు. ఇది సున్నపు మట్టరాయి (Calcerous Sedimentary rock), 'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్రతాపోష్టపీడ

నాలవల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, దిట్టపడి చక్కని ఆకారం పొంది ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈ రాయి కఠినంగా, చల్లగా, సున్నగా, ఉండి బాగా పాలిష్ తీసుకుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడేరకం (Statuary Marble) ఒకటి, పొడలు పొడలుగా మచ్చలు మచ్చలుగా ఉండేరకం (Serpentinous Marble) ఒకటి, ఒక్కొక్కపొర లేక పట్టిక ఒక్కొక్క రంగులో ఉండి అలంకరణ ద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx Marble) ఒకటి, మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈ రాళ్లలో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు, ఇది ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి, కొన్ని చోట్ల ఇంటికప్పుకు కూడా, ఈ రాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లలో దీన్ని పిలవడం కద్దు: ఉదా. కడప బండ (కో. 35).

ఎర్రరాయి³ : చూ. పర్యా. నల్లాయి(1). వన్నెలో, నిర్మాణంలో, భిన్న లక్షణాలుగల ఖనిజ పట్టికలలో ఎర్పడ్డ మిశ్రశిల యిది. దీన్ని 'నీస్' (Gneiss) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు. దీని పట్టికలు (Bands) కొన్నింటిలో ఫెల్స్పార్ (చూ. గుండురాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి) ఎక్కువగాను, కొన్నింటిలో హార్నబ్లెండ్ (చూ. నల్ల పాలీష్ రాయి), మైకాలు ఎక్కువగాను ఉంటాయి. దీన్ని నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుతున్నారు (కో. 45).

ఎర్రరేగడి : ఎర్రమట్టి కలిసిన రేగడినేల (కో. 42, 48, 49; తె. 25, 39).

ఎర్రసుద్ద : ఎర్రరంగు సుద్దనేల (తె. 24).

ఎర్రాయి¹ : (ఎర్ర+రాయి). చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలంమీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈ జాతి కఠినశిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోతైన అణువులలో పొరలేర్పడని ఈ జాతి పేలుడురాయి (Igneous rock) ఫెల్స్పార్ (చూ. నల్లపాలీష్ రాయి) దీనిలో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడా కొద్దిపాళ్లలో కలిసిఉంటాయి. ఈ జాతిరాళ్ళు పర్వర్రేణుల మధ్య

భాగాల్లో పొడుచుకొనివచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో, అనేక విధాలుగా ఉండే ఈ కఠినశిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచ మంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి. ఈ రాతిరంగు లేత యెరుపు (రా. 4).

ఎర్రాయి² : పర్యా. ఏటిరాయి, కంచురాయి¹, కట్టుడురాయి⁴ కట్రాయి(1), కణిశరాయి, కాకిరాయి¹, కొండ్రాయి,⁴ గబ్బిరాయి², గుడ్డిరాయి, గుండీసురాయి¹, పల్గురౌతు, పులగంరాయి², బాపనపల్లిరాయి, సుద్దరాయి⁵, సున్నపు రాయి², ఇది 'క్వార్ట్జు' (Quartz: చూ. కనికరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్రశిల (metamorphic rock). తీవ్రతాపొష్టపీడనాలవల్ల ఇసక (Sand), ఇసకరాయి (Sand stone: చూ. ఉస్కెరాయి)గా మారి, తర్వాత వరిణామదశలో సాంకేతికంగా 'క్వార్ట్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈరాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది. ఇది చాలా వన్నెలో దొరుకుతుంది. ఈరాయి లేతకెంపు వన్నెది (రా. 12).

ఎర్రొతు : (ఎర్ర + రొతు), చూ. పర్యా. ఎర్ర మొరం (రాయి). సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium Spar, Carbonate of Lime, Lime Stone: $CaCO_3$) అనబడే ఈ శిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో భిన్న లక్షణాలతో, విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూ గర్భంలో నిక్షిప్తమైన జీవరాశుల శిథిల శరీరభాగాల్లో ఉన్న 'కేల్సైట్' అనే ద్రవ్యం తీవ్రతాపపీడనాలవల్ల మొదట ఈ రకం రాయిగా మారి, తర్వాత దీని కణాలు స్పటికీకరింపబడగా "చలవరాయి" (Marble: చూ. ఎర్రరాయి)గా మారుతుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈ రాయి శుద్ధత, స్వభావ లక్షణాలను బట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. జిగటగా ఉండే ఈ రాతి రకాలను కాల్చి పిమెంటును, గుల్లగా ఉండే రకాలను కాల్చి చుప్పాన్ని, తయారుచేస్తారు. ఫెర్ స్పార్ కాతిన్యం లో సగం మాత్రమే (= 5) దీనికున్నది. పరిశుద్ధమైన ఈ రాతి రకాలు గాజు, నబ్బు, కాగితం, రంగులు, ప్లీచింగ్ పౌడరు, మొ. తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇతరులు మొ. లోహాల కలయిక వల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ,

నీలం, మొ. రంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలా రకాలు ఇల్లు కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయటంలోను, అలంకరణ సామగ్రిగాను, ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్నాయి. ఇది ఎర్రటిరాయి (తె. 21).

ఎలకచుంచు : ఉ. పలికసుంచు. పర్యా. గొట్టుగుబండ, చుంచుబండ(2), చూచునల్పు, నారిబండ. గోడమీది చూచుబండ (రా. 13, 14).

ఎలకచూరుపట్టె : పర్యా. ఎలగచూరుబల్ల. చుట్టు గోడల మీద దూలాలపై యెత్తున వేసే పట్టి (కో. 3).

ఎలక పరపు : పెణకల పుగ్గన వేసే బావంచి పరల పరుపు (కో. 12).

ఎలకసుంచు : పర్యా. రొక్కడబండ, బెర్రాయి, వాలు పీటబండ. దూలానికి ఆధారంగా గోడమీద అద్దుగావేసే రాయి (రా. 26, 27).

ఎలకసూరు : పర్యా. గేదిలిపట్టుచు. దూలాం పైథాగాన కట్టిన గోడ (కో. 3, 9).

ఎలకసూరు వాసం : మూలబుడ్డివాసం పుగ్గన వేసే సన్నటి వాసం (కో. 16).

ఎలగచూరు దిమ్మ : చెన్నగోడ చూటమీది కప్పు లేవ కుండా వేసిన సున్నప్పట్టి (కో. 4).

ఎలగచూరుబల : చూ. పర్యా. ఎలకచూరుపట్టె. చుట్టు గోడలమీద దూలాల పైయెత్తునవేసే పట్టి (కో. 7).

ఎల్లబార : మొత్తం. పూర్తి (కో. 17).

ఎలిక : చూ. రూ. ఎరికల (తె. 8-11).

ఎలిశ : పెద్ద అటక (కో. 28).

ఎలుపు : ఉ. ఎల్పు. రూ. ఎనుము, ఎమ్ము, ఎలుము, ఎకుపు. చూ. పర్యా. వెడల్పు. పొట్టిగా ఉండేపైపు, దాని కొలత (కో. 2, 3, 22, 30, 32: తె. 3, 5-7, 15, 23, 25, 28: రా. 14).

ఎలుము¹ : ఉ. ఎల్ము. చూ. రూ. ఎలుపు (తె. 18, 20, 27, 32-33).

ఎలుము² : చూ. రూ. ఎసుము¹ (రా. 8).

ఎలుసు : ఉ. ఎలినై, ఎల్చి. పర్యా. దోను². గొడ్లపాక లోని అటవ (కో. 20, 27, 28, 32).

ఎల్చి : చూ. పర్యా. బల్ల. పొడుగాటి పీట (కో. 27).

ఎల్లి : ఉ. ఎల్లై. చూ. పర్యా. ఎదురు.

నిర్మాణద్రవ్యంగా సర్వసాధారణంగా వాడుకలో ఉన్న రృణవిశేషం. స్థల బలాన్నిబట్టి రమారమి 60-70 అడుగుల ఎత్తువరకు పొడగా పెరుగుతుంది. కణుపుల దగ్గర కొన్ని రకాలకు ముళ్ళు ఉంటాయి. జాతి భేదాన్ని బట్టి బోలుగా ఉండే ఛాగం ఎక్కువ తక్కువలతో ఉంటుంది. కణుపుల దగ్గర దొరికే గింజలను పేదలు తింటాయి. ఈ జాతిలో “సాదనం (చూ. కంక, మురైం (చూ. ముల్లంపియం), కణాదిబొంగు, జాది వెదురు (*Dendrocalamus hamiltonii*, Man.)” మొ. రకాలున్నాయి. సాధారణంగా దొరికే వెదురును ‘Bamboo’ అంటారు. (తె. 29-31, 36).

ఎల్ముపాటు : గుమ్మికింది బల్లకు ఉన్న నిలువు చెక్కల పేర్లు (తె. 27).

ఎల్లగొయ్య : క్రి. పర్యా. ఒప్పుకొట్టు, గుంజు¹(2). ఇటీవల కోయ (కో. 30).

ఎల్లబడు : క్రి. వెలికివచ్చు, బయటట వచ్చు (రా. 5).

ఎల్లవ¹ : చూ. పర్యా. కొపిర². కట్టుబడిలో పొడుచుకొని వచ్చిన రాతిముక్క (కో. 31).

ఎల్లవ² : ఉ. యల్లవ. దూలాల చివర మేడ బుందింపు చేసిన వాసం (కో. 36).

ఎల్లవ(కడ్డి) : 1. పర్యా. దండి²(2). వెనుగర్రనుంచి దూలాల చివర మీదకు పరిచిన కడ్డి (కో. 28, 31, 32, 34, 36). 2. కూచాలమీది అడ్డపట్టె (రా. 1).

ఎల్లవమెట్టు : పర్యా. బత్తెనమెట్టు. ఇంటికి వెలిపల గోడకు అతికి కట్టిన మెట్టు (కో. 29).

ఎల్లవాలు : చూ. పర్యా. ఏటవాలు. ఎక్కువవాలు (కో. 28).

ఎళుపు : చూ. రూ. ఎలుపు (కో. 2).

ఎళల : చూ. పర్యా. చట్టి. చిన్నమట్టిపాత్ర (తె. 31).

ఎస : (1) బ. ఎసలు, ఎసిలు. ఉ. ఎసి. రూ. ఎసలు. చూ. పర్యా. సందు. రాళ్ల వరసలకు మధ్యనున్న స్థలం (కో. 46, 48; తె. 22). (2) (బ. ఎసిలు). ఉ. వెస. ఒకదానిపై ఒకటిగా రాళ్లను వేర్చినప్పుడు రాతికి రాతికి మధ్య వచ్చేసందు (కో. 42-44, 46, 47).

ఎసలు : (1) చూ. పర్యా. ద్వు. గోడ కట్టేటప్పుడు రాళ్ల మధ్య వచ్చే సందు. చూ. చిత్రం 160.5 (రా. 6). (2) బ. ఎసళ్లు. చూ. రూ. ఎస(1). (కో. 45; రా. 5, 8, 13).

ఎసర్దొక్కుడు : చూ. పర్యా. నాట్పాటు. గోడరాళ్లు ఒక వరసలో ఉండి తూకం సరిపోయేటట్లు కట్టటం (రా. 6).

ఎసర్దొక్కు : క్రి. రాళ్ల మధ్య సందులను పూడ్చి (కో. 42, 45).

ఏ

ఏకండితలుపు : ఉ. ఏకండి—. చూ. రూ. ఏకాండం తలుపు (కో. 14, 21, 34; తె. 1).

ఏకతలుపు : చూ. పర్యా. ఏకాండం తలుపు. ఒకే చెక్కతో చేసిన తలుపు (కో. 7, 14, 19).

ఏకపునాది : పర్యా. ఏకదీలం. నిర్మాణపు సమూహ ప్రకారం కట్టవలసిన గోడలన్నింటికీ ఒకేసారిగా తవ్విన పునాది (కో. 17).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయసీలము; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

ఏకబిలం : చూ. పర్యా. ఏకపునాది. నిర్మాణపు సమూహ ప్రకారం కట్టవలసిన గోడలన్నింటికీ ఒకేసారిగా తవ్విన పునాది (కో. 25).

ఏకాండంతలుపు : ఉ. వేకాండం- రూ. ఏకండి తలుపు. పర్యా. ఏకతలుపు, ఒంటి తలుపు, ఒంటి రెక్కతలుపు, మూత తలుపు. ఒకే చెక్కతో చేసిన తలుపు (కో. 1, 29; తె. 6; రా. 31).

ఏకాశిల్లు : చూ. రూ. ఎకేరి (లు). (తె. 26).

ఏకెత్తు : ఉ. యాకెత్తు. సమానమైన మట్టం (కో. 26).

ఏగి : రూ. ఏగీశె, ఏగెనె, ఏగేశి, ఏగేస, ఏగేసి, ఏంగ్గు, ఏమిశ. పర్యా. బిజాసాల్. తలుపులు తయారు చెయ్యడానికి, బండిభాగాల తయారీకి, శ్రేష్టమైన కలపనిచ్చే పెద్ద అడివి చెట్టు. దీన్నే 'గోమూత్రి, రక్తబీజి, వేగిన, సరకం, సాల' అనికూడా పిలుస్తారు. ఈ జాతికి చెందినవే 'జిట్టవేగి, పెద్దవేగి (చూ. పెద్దేగి), ములువేగి' మొ. చెట్లు. 'బిజాసాల్' అన్న మాట దీని వ్యాపారనామదేయం. Indian Kino Tree, Bija sal, *Pterorarpus bilobus*, *P. marsupium*, Br. (తె. 31).

ఏగీశె : చూ. రూ. ఏగి (కో. 26).

ఏగెనె : ఉ. ఏగెసు. చూ. రూ. ఏగి (కో. 2, 3, 18).

ఏగేశి : ఉ. ఏగేశె. చూ. రూ. ఏగి (కో. 28, 30; తె. 6).

ఏగేస : చూ. రూ. ఏగి (కో. 32).

ఏగేసి : ఉ. వేగేసి. చూ. రూ. ఏగి (కో. 23, 24).

ఏగొయ్య : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టు బద్ద : పూరింటి ఆకు కన్నము కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురు చుట్లకు ఒకవైపు మొన చెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రెండ్రం వేస్తారు. ఇవపబద్ద అయితే ఒకవైపు వంపు తిరిగిన మొన రెండోవైపు కట్టు వేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (తె. 29).

ఏంగ్గు : చూ. రూ. ఏగి (కో. 1).

ఏట : బలిగా ఇచ్చే గొర్రె లేదా మేక. కొందరు గృహ ప్రవేశ సమయంలోను, కొందరు బట్టి ముట్టించేటప్పుడు బలియిస్తారు (తె. 5, 8, 30; రా. 1, 3).

ఏటతాడు : పర్యా. వార్నెతాడు. బండి పోలుతాడును జవ్వాదు మోటుకు కలిపే తాడు (తె. 16, 17, 25-27, 29, 32, 34).

ఏటతాడుకొయ్య : బండి పోలుగర్తకు రాడిని కట్టడానికి వాడే తాటిలో దిగించిన కర్రపుల్ల (తె. 34).

ఏటపోతు : పర్యా. పొట్టేలు. మగగొర్రె (తె. 3).

ఏటవాలు : ఉ. ఏదోలు. పర్యా. పల్లవాలు, ఏసొంపు, ఓరొంపు. ఎక్కువవాలు (కో. 22, 23; తె. 12).

ఏటిగుల్ల : ఏటి అడుగున దొరికే గుండ్రటి రాతిముక్క (రా. 9).

ఏటిరాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రాయి². ఇది 'క్వార్ట్జైట్' (చూ. కనిరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్రశిల (metamorphic rock). శీతలాపోష్టవీడనాల పల్ల ఇసుక (sand) ఇసుకరాయి (Sand stone : చూ. ఉస్కెరాయి) గా మారి, చర్వాల ఒరిణామదళలో పుండి సాంకేతికంగా 'క్వార్ట్జైట్' (Quartzite) అనిబడే ఈ రాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడబడుతున్నది. ఇది చాలా వన్నెల్లో దొరుకుతుంది. (రా. 1, 8, 9). పచ్చ : ఇది పసుపుచ్చరంగు గల ఏటిరాయి (రా. 1).

ఏదె : ఇంటి కప్పుకు, పశుగ్రాసానికి పనికి వచ్చే బల్ల పరుపు కాడగల కలుపుమొక్క. దీన్నే 'పడ్డి, ఎడ్డె, (దుబ్బ) కాసిరి, బందెడు (గడ్డి)' అని కూడా పిలుస్తారు. *Andropogon contortus*, Man, *Heteropogon contortus* Beauv. (తె. 14).

ఏను : (1). చూ. పర్యా. ఆయిమూల (1). ఎదురుమూల (తె. 29). (2). పదును (తె. 40).

ఏనుగుమోరపాక : రెండు నిట్టాళ్ళమీద వేసిన పాక (కో. 30).

ఏనుగులద్ది : ఉ. లద్దె. సారెపెట్టుకు పూనే మలం
(తె. 10, 31, 36).

ఏనొంపు : రూ. ఏరొంపు, ఏలొంపు. చూ. పర్యా. ఏట
వాలు. ఎక్కువవాలు (కో. 33, 43; రా. 5).

ఏపి : ఉ. యేపి, వేపి. రూ. ఏపి. పర్యా. నారేపి. ఒక
పెద్ద చెట్టు. ముదురు బూడిదరంగు బెరుకు, ఎర్రగా
నారజాగుగా గట్టిగా ఉండే కొయ్య, పసుపుచ్చపూలు
దీని లక్షణాలు. కలప తలుపులు దర్వాజాలు. దూలాలు
తయారు చెయ్యడానికి, కొమ్మలు కంచె కట్టుకు, ఆకులు
పచ్చి ఎరువుగాను, పనికి వస్తాయి. ఎండు కట్టెలను
వంట చెరచుగాకూడా వాడారు. 'సాలవృక్షం' అని
కూడా దీన్ని పిలుస్తారు. The Anjan, sal Tree
Hardwickia binata, Roxb, Shorea robusta
Man. (కో. 24, 32; తె. 4, 16, 22, 23, 25,
26; రా. 10).

ఏపె : ఉ. ఏపై, యేపె, వేపె. చూ. రూ. ఏపి (కో. 31;
తె. 8, 7, 9, 11, 15, 31, 37, 39, 40, 44; రా. 21).

ఏమిశ : ఉ. ఏమిసి. చూ. రూ. ఏగి (కో. 4-6).

ఏరు¹ : ఉ. యేరు, వేరు. పర్యా. గడ్డ⁴, వాగు, నెలయేరు.
కొండల్లో పుట్టి వేగంగా ప్రవహించే కాలవ (తె. 5;
రా. 11).

ఏరు² : ఎడ్ల లేచి దున్నల జత (కో. 7).

ఏరుకోలు : చూ. పర్యా. నొగ. బండి తొలుపులో అమ
ర్చిన లావుపాటి పలకల కొయ్య. కాడిని బండికి కలిపేది.
చూ. చిత్రం 74.8 (రా. 18, 20).

ఏరుకోలుబండి : ఒంటి నొగ బండి (రా. 18, 20).

ఏరుగలి : బ. యిగ్గు. పర్యా. పారి. ఏరుకోల బండి
చక్రంమీది నిలుపు పలక. చూ. చిత్రం 75.9 (రా. 24)

ఏరుమద్ది : మద్దిజాతికి చెందిన పెద్ద చెట్టు. దీని కలప
నిర్మాణద్రవ్యంగా మంచి వాడుకలో ఉన్నది. దీన్ని

'దూచి మద్ది, పూచి మద్ది' మొ. పేర్లతో కూడా పిలు
స్తారు. *Briedelia retusa*, Bedd, *Termi-*
nalialia berry, Sank (తె. 4, 38).

ఏరొంపు : చూ. రూ. ఏనొంపు (కో. 37, 41).

ఏలాం : చేరో గడ్డికపప్పలు మొ. వాటి చుట్టూ నాటిన
కంపదడి (కో. 37, 41).

ఏలొంపు : చూ. రూ. ఏనొంపు (కో. 46).

ఏస¹ : (1). ఉ. ఏస, ఏసు, యాస.రూ. ఈస.చూ.పర్యా.
వంపు. వంగి ఉండటం, వంగి ఉన్నది (కో. 28; తె.
5, 6, 40; రా. 18, 19). (2). ఉ. యాస. చూ.
పర్యా. వాటం. ఒరపు, జారుడు (కో. 41).

ఏస² : బండ పడుపులో రాళ్ళమధ్య ఐమూలగా వచ్చే
సందు (రా. 8).

ఏసపాళీ : ఉ. యాస—. రెండు కొయ్యల చివరలను
ఏటవాలుగా నరికి ఒకదాని నొకటి అతికే తీరు.
చూ. చిత్రం 329.1 (రా. 15).

ఏసు : ఈసులబండి కాడిని పరాన్నీ కలుపుతూ ముక్కో
ణంగా ఉండే జంటవాసం (రా. 20).

ఏ

ఏగర్ర : ఉ. యాగర్ర. పై నాకిండా లోపలివైపుకు కోసుగా
నరికిన వెదురుబద్ద. తాళ్ళు పేనడానికి వాడేది (కో. 17).

ఐ

ఐసాన్మూల : చూ. పర్యా. ఈశానం. తూర్పు ఉత్తరాల
మధ్య మూల (కో. 1).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (—భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం
(—పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

ఒకసంకిల్ప

ఒ

ఒకసంకిల్ప : ఉ. వక — పర్య. ఒంటిబొద్దిల్లు. ఒకే
మూల వచ్చేటట్లు కట్టిన ఇల్లు. చూ. చిత్రం 17
(తె. 29).

ఒగుడు : చూ. పర్య. వాడి. వాడిపోయిన ఆకు (రా. 16).

ఒగ్గి¹ : అడ్డగడియ (కో. 6).

ఒగ్గి² : ఉ. వగ్గి. గానుగ మొద్దుకు దూలాన్ని తగిలించడానికి
ఏర్పరచిన ఇనపవంకె (కో. 32).

ఒగు : (1). క్రి. పర్య. ఉడుచు, ఒగ్గేయు, ఒడ్డేయు.
విడుచు, వదిలిపెట్టు (కో. 9, 18-20). (2). చూ.
పర్య. పునుకు. కుంగు, కుంగిపోవు (రా. 8).

ఒగ్గె : మండిగాన్ని పరానికి విగించిపట్టే రేకు (కో. 35).

ఒగ్గేయు : క్రి. ఉ. వగ్గేయు, వొగ్గేయు. చూ. పర్య.
ఒగు. విడుచు, వదిలిపెట్టు. (కో. 9, 13; రా. 5).

ఒంకిరాయి : చూ. పర్య. కొంకిరాయి, కోతిరాయి.
గడ్డాపురాయి, గుర్రపురాయి (1). దండమోటి
(2). పిల్ల సుంచు, లప్ప²(1). వాల్ పాటిరాయి.
పంచలు దించడానికి వీలుగా అడ్డవాసాలు వేయడానికి
అనువుగా ఇంటిగోడల్లో ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చే
బట్టుగా బిగించివరాయి. ఈ రాలిముందు భాగంలో
చెక్కబడిన గాడిలో అడ్డవాసాలు వేస్తారు (కో. 37).

ఒంగు : పర్య. వంక², వంకెవ. వంచిన వెదురుబద్ద
(కో. 17).

ఒంగురుగుడిపె : ఎత్తు తక్కువగా ఉండే పొట్టిగుడిపె
(కో. 38).

ఒచ్చె : చూ. పర్య. ఉంట్¹. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్న
రాలిముక్క (తె. 22).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్య. = పర్యాయపదం
(-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; అం. = అంగం; హిం. = హిందూస్తానీ.

ఒంచె¹ : ఉ. వంచె, వొంచె. పర్య. సరం². పట్టును
జోరలాగా మడిచి తాళ్ల రో బద్దప వేలాడిదీసిన సాధనం
(కో. 42, 43, 45, 46; రా. 1).

ఒంచె² : ఉ. వంచె, వొంచె. చూ. పర్య. టప్ప (1).
గుట్ట, తిప్ప, చిన్నె (కో. 25, 29; తె. 5).

ఒంచెతట్ట : జావిమీదకట్టిన అంచెనుంచి కిందికి విడిచే తట్ట
(కో. 38).

ఒంజి : చుట్ట (కో. 13).

ఒట్టి : చూ. రూ. ఒంట్¹ (1). (తె. 28).

ఒట్టికట్కం : పర్య. పొడిరాయికట్టు. అమసులేపండా
కేవలం రాలి మీద రాయి పేర్చి కట్టటం (రా. 28).

ఒట్టికలవ : చూ. పర్య. ఒంట్¹ (2). పలచగా మెత్తగా
ఉన్న అమసు (రా. 18).

ఒట్టిచెక్క : నేలమీద గచ్చు చేనేటప్పుడు చదునుచెయ్య
డానికి వాడిన పొడిగా ఉన్న కొయ్యతాపీ (కో. 14).

ఒట్టిరొతు : మన్నంగాని అమసుగాని అతవనిరాయి
(తె. 29).

ఒడక : చూ. పర్య. ముక్క¹(2). ఇటికపలప (రా. 16,
18, 21).

ఒడి¹ : స్తంభం మీద శ్రేణిని నిలపడానికి వీలుగాపెట్టిన
చెక్కడపు పనిచేసిన కొయ్యపీట (కో. 1).

ఒడి² : బట్టిపైన ఎర్రగామండే తావు (తె. 28).

ఒడినింపు : క్రి. దక్షిణ ఇచ్చి గొరవించు (తె. 38).

ఒడియు : క్రి. (1) పర్య. ఓదు, ఓయు, పోయు
(కో. 11). (2). చూ. పర్య. ఇరులు, పగిలి మెత్తబడి
పొడిగా మారు (రా. 4).

ఒడిశ : ఉ. వొడిశ. పర్య. కొడిశ, వడినీ. తుప్పగా
సర్కారు జిల్లాలోని కొండ ప్రాంతాల్లో పెరిగే ముళ్ల

చెట్టు. ఉష్ణకాలంలో తెల్లని పూలు పూస్తుంది. దీనినెబరు-
జనవరులలో విత్తనాలు పంటకు వస్తాయి. రెండేసి
కాయలు గుత్తిగా ఉండి చివరలు కలిసి ఉంటాయి.
ఆరు పచ్చిఎరువుగాను, ముళ్ళమండలు కంచెగాను పనికి
వస్తాయి. బెరడు విషప్రాయమైనది. విత్తనాలు క్రిమి
నివారకాలుగా వైద్యంలో వాడబడుతున్నవి. ఎరువుదాలుగా
ఉండే కొయ్య చాల మన్నికగాను, గట్టిగాను ఉంటుంది.
వాసాలు, స్తంభాలు ఈ కొయ్యతో తయారు చేస్తారు.
బొమ్మలు, దువ్వెనలుకూడా ఈ కొయ్యతో చేస్తారు.
దీన్నే 'అంకుడు, కడిసె, కళింగం, కొడస, కొడిస,
కొడిసె (పాల), వొడిస' మొ. పేర్లతో పిలుస్తారు.
Discous featherfoil, Speckle-barked
Rafter-wood, *Cleisanthus Collinus*, Bth.,
Lush., *Coraya antidysentrika*, Roxb.,
Cluyita Collina, willd., *Echites antidysen-
trika*, Roxb., *Holarhhena antidysentrika*,
Wall., *wrightia tinctoria*, Br. (కో. 2,5).

ఒడుచు : క్రి. (1). పర్యా. జోచు, సోలు² (2). (గాలి)
మెల్లగావీచు. (రా. 3) (2). ఒలుచు (కో. 11).

ఒడుపు : చూ. పర్యా. ఆచారం. మొదటినుంచీ వచ్చే
అలవాటు, మర్యాద (కో. 4).

ఒడుం : ఉ. వొడుం. చూ. పర్యా. బెలుగు (1). పంచ
దించడానికి గుర్రపుకొయ్యల మీద వేసిన అడ్డవాసం

ఒడుము : వాసం (రా. 2).

ఒడుసు : కొయ్యలోని ముడి. మొగ్గలాంటి పెచ్చు
(రా. 16).

ఒడేపు : ఉ. వడేపు. పర్యా. డాకలి, దాగిలి, వడేకు,
వాక². ఇనపబద్దీలను సాగగొట్టడానికి కింద ఆపుగా
పెట్టిన రాతిదిమ్మ (రా. 15).

ఒడ్డు¹ : క్రి. చూ. పర్యా. చివ్వు, చెక్కు (కో. 13,15).

ఒడ్డు² : బ. ఒడ్డు. పొడుగాటి సున్నపుకుప్ప (తె. 29).

ఒడ్డు³ : పర్యా. దరి¹. బావిగట్టు (కో. 29,30,39,42).

ఒడ్డు⁴ : ఉ. వడ్డు. పర్యా. ఓర, వాలు¹ (1). ఒరుగు
(రా. 10).

ఒడ్డెపార : ఉ. ఒడ్డిపార, వడ్డెపార. చూ. ఒడ్డెరపార.
చూ. పర్యా. చెలకపార. మట్టిపని చెయ్యడానికి వడ్డెవారు
రైతులు వాడేపార చూ. చిత్రాలు 129-132 (కో. 49;
తె. 28; రా. 8).

ఒడ్డెరపార : చూ. చూ. ఒడ్డెపార. (తె. 3).

ఒడ్డెర బండి : ఉ. ఒడ్డెబండి. ఆరులేని కొయ్యచెక్రాల
బండి చూ. చిత్రం 75 (తె. 38; రా. 24).

ఒడ్డేయు : క్రి. చూ. పర్యా. ఒగు. విడచు, వదిలిపెట్టు
(కో. 11).

ఒంటబిగింపు : ఒంటి గుఱును నాటడం (కో. 48).

ఒంటబిగువు : మేలుదూలాల కింది రెండు గుఱుకొయ్యల్లో
ఒకటి (కో. 42).

ఒంటికొమెర : ఒక్కటిగా ఉన్న కొమరకొయ్య. చూ.
చిత్రం 262.5 (తె. 17).

ఒంటిగుఱు : పర్యా. ఎకేరిగుఱు. ఒక్క కొయ్యలో
నిలిపిన గుఱు. చూ. చిత్రం 252.2 (కో. 38; రా. 1.4).

ఒంటి తలుపు : చూ. పర్యా. ఏకాండం తలుపు. ఒకే
చెక్కతో చేసిన తలుపు (కో. 11, 18; తె. 37;
రా. 2).

ఒంటిమొఖంరాయి : పర్యా. పాడిరౌతు, ముఖపురాయి,
మొకంరాయి, మొఖంరౌతు. ఒక పైపున చదునుగా
నున్నగా చెక్కబడిన రాయి. చూ. చిత్రం 160.8
(తె. 35).

ఒంటిరెక్కతలుపు : చూ. పర్యా. ఏకాండం తలుపు.
ఒకే చెక్కతో చేసిన తలుపు (కో. 32; తె. 5, 7;
రా. 25, 26).

ఒంటిలొద్దిలు : చూ. పర్యా. ఒక సంకిల్లు. ఒకే మూల
వచ్చేటట్లు కట్టిన ఇల్లు. చూ. చిత్రం 17 (తె. 16).

ఒండు¹ : (1) ఉ. ఒండి, వండర, వండు. రూ. ఒట్టి, ఒండ్రు. పర్యా. కుమ్మరిమన్ను. జేడు (2). రావ, లంకమట్టి. వరదల్లో కొట్టుకొని వచ్చిన మెత్తని మట్టి. కాలవల చెరువుల అడుగున పేరుకొన్న మట్టి. పెంకు తయారీకి ప్రశస్తం (కో. 8, 29, 46; తె. 1, 3, 4, 8, 10, 14, 26, 41). (2) ఉ. అండు, ఒండి, వండు, వొండు. రూ. ఒండ్రు. పర్యా. ఒట్టి కలవ, చదుము, పాలు², బెండడి², మాల్. పలచగా మెత్తగా ఉన్న అడుసు (కో. 2, 5, 9, 17; తె. 2, 5-7, 12, 17, 18; రా. 20, 21).

ఒండు² : చూ. పర్యా. చదరం. మెత్తన, సున్నన; ఎగుడు దిగుట్ల లేకుండా ఉండటం (కో. 13).

ఒండ్రు : (1) ఉ. వండ్రు. చూ. రూ. ఒండు¹ (1). (కో. 18, 19, 22, 25, 29; తె. 1, 43; రా. 22). (2). ఉ. వండ్రీ, వొండ్రు. చూ. రూ. ఒండు¹ (2). (కో. 20, 21, 23, 25, 26, 28, 32; తె. 23, 43; రా. 1).

ఒత్తరుగు : పర్యా. చుట్టరుగు, పీటి. ముక్కరుగు. గోడలకు చుట్టూ బలానికి కట్టిన ఎత్తుతక్కువగా ఉండే చిన్న అరుగు. చూ. చిత్రం 1.3 (కో. 17).

ఒత్తు కట్టి : చూ. పర్యా. చిర్ర. కాడికున్న రంద్రంలో పెట్టే కొయ్యముక్క. దీనికి కాడిపలుపును తగిలిస్తాయి. చూ. చిత్రం. 54.12 (రా. 18).

ఒత్తు చెక్క : దర్వాజా మొత్తన గోడకు దిగించిన చెక్క (కో. 22).

ఒత్తు పొయ్యి : మట్టితో కట్టిన పొయ్యి. ఇళ్లలో వేసు కునేది (తె. 41).

ఒది : చూ. పర్యా. పాదు². గుంజలు మొ. పాతదానికి గడ్డవలుగుతో తవ్విన లోతైన గుంట. చూ. చిత్రం. 156.5 (కో. 13, 25, 27, 29, 31; రా. 11).

ఒదిగించు : క్రి. కొరిగించు (రా. 10).

ఒడుపు : క్రి. చూ. పర్యా. ఇక్కు. నొక్కు (కో. 40).

ఒద్దికరం : అనుకూలం, శాస్త్రసమ్మతం (రా. 31).

ఒప్పు : చూ. పర్యా. యుక్కి¹ (2). ఇటీవ తుంప (రా. 17).

ఒప్పుకొట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. ఎల్లగొయ్యి. ఇటీవను కోయు (కో. 30).

ఒయిలు : ఉ. వొయిలు. పుస్తకం (తె. 31).

ఒర : ఉ. వడి, వర, మర. బ. వర్లు. పర్యా. ఒడ¹ (1). గాజు¹, గూన⁴, బొట్ట². మట్టిరోగాని సిమెంటురోగాని పలచగా గుండ్రగా చేసి ఒకదాని మీద ఒకటి చేర్చి బావిచుట్టూ గోడలు బదులుగా నిర్మింప వస్తువు చూ. చిత్రం 290.1 (కో. 21-23, 28, 29, 31, 32, 34; తె. 1, 10).

ఒరకట్ట : అడివిపంది వెంట్రుకలతో చేసిన టుంచె (తె. 44).

ఒరట : ఉ. వరట. చూ. పర్యా. మట్టం¹. అంతటా ఒకే ఎత్తులో ఉండటం (రా. 17).

ఒరం : పూర్తి అయిన ఎత్తుగోడ (రా. 28).

ఒరవ : ఉ. వొరవ. చూ. పర్యా. (నదీమీ) టల్ల. చుట్టు భవంతికి మధ్య కప్పునుంచి నీరు పడేందుకు వీలుగా ఏర్పరిచిన ఖాళీ (రా. 27, 29).

ఒరవకుండు : క్రి. ఉరియకుండా ఉండు (తె. 11).

ఒరవడి : ఉ. వరవడి. చూ. పర్యా. ఆచారం. రట్టుదాటు, మర్యాద (రా. 24).

ఒరియు : క్రి. చూ. రూ. ఉరియు (1). (తె. 11).

ఒరుగుడుగదై : చూ. పర్యా. డెక్కి. అరుగులు ఒక వైపున అనుకోదానికి వసతిగా కట్టిన వంపుగా ఉండే ఖాగం. చూ. చిత్రాలు 19.5, 245.2 (తె. 12).

ఒరుపుబల్ల : చూ. పర్యా. పక్కచెక్క. ద్వారబంధపు నిలుపుకమ్మి పక్కన గోడకు అతికే చెక్క (కో. 12).

ఒరువు : క్రి. చూ. పర్యా. నెరువు. ఎత్తుపల్లాలు సరిచేయు.
చదునుచేయు (రా. 18).

ఒరేయు : క్రి. పర్యా. కోడిచ్చు. గూడుబెట్టు. గేడిచేయు.
గోడెట్టు. ఇటుకలను నిలుపున పేర్చు (రా. 14).

ఒర్డుకట్టు : ఉ. వట్టు. కప్పుమీద వేసే సున్నప్పటి
(రా. 13).

ఒర్ర : కారం (కో. 12).

ఒర్రేయు : క్రి. చూ. పర్యా. పూను. తిరగవేయు.
తిరగబెట్టు (తె. 18).

ఒల : ఉ. వొల. పక్క. వైపు (తె. 28).

ఒలి¹ : చూ. పర్యా. కరుచ. ఆకుకప్పు పేడ్పులోని
మూరెడు పన (కో. 40).

ఒలి² : చూ. పర్యా. చుట్టు. (గానుగ) తిరిగిన ఒక్కతిప్పు
(రా. 12).

ఒలిమై : దిమ్మచు పక్కసున్న అంచు. చూ. చిత్రం 58.2
(తె. 16).

ఒలుగు : క్రి. ఒలుకు. జాచు. పొరలబడు (కో. 8).

ఒలేలొలేలు : బ. ఒకదాని తర్వాత ఒకటి (తె. 20).

ఒళువు : చూ. పర్యా. మూస, ఆర్చీలు, శ్లాబులు, మొ.
నిర్మాణానికి పనికి వచ్చే తాత్కాలికపు కట్టు. చూ.
చిత్రం 77 (రా. 17, 18).

ఒసి : ఉ. వసి, వొసి. చూ. పర్యా. నాటు(ర్ర). బండి
మీద బల్ల కదలకుండా చట్టంలో గుచ్చిన కొయ్యముక్క.
చూ. చిత్రం 75.7 (కో. 16, 29, 30, 33, 34;
తె. 3, 4).

ఓ

ఓటు : చూ. పర్యా. బొద్దు³ (1). కప్పు ఎగరకుండా
బరువుకుకట్టిన కట్ట (కో. 7).

ఓటుకుముగ్గు : వేళ్ల సందులనుంచి ముగ్గుసున్నాన్ని
వదులుతూ గీసిన గీతలముగ్గు (కో. 7).

ఓటుబాదు : చూ. పర్యా. వెల్ల. సున్నపునీటితో గోడల
మీద పూసిన పూత (తె. 8).

ఓడ¹ : (1) ఉ. వాడ. చూ. పర్యా. ఒర. మట్టిరోగాని
సిమెంటురోగాని పలచగా గుండ్రగా చేసి ఒకదానిమీద
ఒకటి పేర్చి బావిచుట్టూ గోడకు బదులుగా నిలిపిన
వస్తువు. చూ. చిత్రం 290.1 (తె. 8, 27-30, 37).
(2). చూ. పర్యా. పల్లెం. బావికి చుట్టూ కట్టిన అరుగు
(తె. 26).

ఓడ² : పర్యా. సీందా. కూజా అడుగు భాగం (కో. 48).

ఓడ³ : ఉ. వాడ. వోడ. పర్యా. కందనం, కొల్లా, గూన²
(3), గోలెం¹ (3), నంద. ధాన్యం నిల్వచేసే పెద్ద
మట్టి పాత్ర. చూ. చిత్రం 306.1 (కో. 48; రా. 6, 7.
24).

ఓడనం : పర్యా. చన్ను, సారెపలక మధ్యభాగంలోని
కుండకట్టు (తె. 28).

ఓదు : క్రి. చూ. పర్యా. ఒడియు (1). పోయు (కో. 9).

ఓపు : క్రి. ఒప్పుకొను, అంగీకరించు (రా. 1).

ఓబ : మూసకట్టు (రా. 20).

ఓబనం : వాహనం (రా. 30).

ఓయు : క్రి. చూ. పర్యా. ఒడియు (1). పోయు(కో. 19).

ఓర : ఉ. వార. చూ. పర్యా. ఒడ్డు⁴. ఒరుగు (రా. 2).

ఓరతోపుడు : ఉ. వార. కొయ్యమీద వంపుల దగ్గర
సున్నితంగా చెక్కేతీరు (రా. 2).

ఓరబల్ల : చూ. పర్యా. పక్కచెక్క. ద్వారబంధపు నిలువు
కమ్మీపక్కన గోడకు అతికే చెక్క (కో. 12).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (—భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం
(—పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; అం. = అంగం; హిం. = హిందూస్తానీ.

ఓరబెట్టు

ఓరబెట్టు : క్రి. ఉ. వోర— చూ. పర్యా. పూను.
తిరగవేయు, తిరగబెట్టు (తె. 20).

ఓరవాకిలి : ఉ. వార— పక్కవాకిలి (రా. 28).

ఓరు : చూ. పర్యా. చిలుకు². గోడ అడుగుభాగాన పెట్టే
చుక్కలు, బొట్టు. వేళ్లతో సున్నంతిని ఈతాకుల్లాగా
కప్పించేటట్లు వేసిన ముగ్గు (కో. 4, 19, 21; రా. 7).

ఓరొంపు : రూ. ఓలొంపు. చూ. పర్యా. ఏనొంపు. వాలుగా
ఉన్న వంపు (కో. 38, 42; రా. 12).

ఓర్పు¹ : చూ. పర్యా. చిలుకు². గోడ అడుగుభాగాన
పెట్టే చుక్కలు, బొట్టు. వేళ్లతో సున్నంతిని ఈతాకుల్లాగా
కప్పించేటట్లు వేసిన ముగ్గు (కో. 2, 11, 16).

ఓర్పు² : ఉ. వోర్పు. కిటికీ మూలభాగం (కో. 2).

ఓల : ఉ. వోల. పర్యా. తొట్టుబిల్ల, పంజరం, పలక⁵,
మాంజ. చెక్కకు రెండు వైపులా బొంగులు బిగించి
మోతకు పనికివచ్చేటట్లు చేసిన సాధనం (తె. 25).

ఓలొంపు : చూ. రూ. ఓరొంపు (కో. 46).

ఓస : చూ. పర్యా. అయిమూల (1). ఎదురుమూల
(రా. 9).

ఓసీరి : చూ. రూ. ఉసిరి (కో. 7).

బొ

బొజ్జ : చూ. రూ. బొజ్జ (తె. 8).

క

కక్కపట : చూ. పర్యా. ముద్దపాకం. మంచి జీగురుగల
పాకం (కో. 49).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (—భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం
(—పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

కక్కోను : ఉ. కక్కను. చూ. పర్యా. మురుగుచొట్టి. మల
విసర్జన చేసే తావు (కో. 6, 30; తె. 3; రా. 14).

కంక : రూ. కంగ, కనక. పర్యా. సాదనం. సన్నగా
పొడుగ్గా గట్టిగా ఉండే ఒక రకం పెడురు మొక్క.
గడలో బోలుగా ఉండే థాగం చాలా తక్కువ. పొడి
నేలలో వాగా బలంగా పెరుగుతుంది. వాసాలపి, బల్లం
వంటి ఆయుధాలపి దీని వాడుక ఎక్కువ. ఏమోరమి
20-50 అడుగుల ఎత్తుకు పెరుగుతుంది. దీన్నే 'పెన్
పెదురు, సన్న పెదురు, సాదనపెదురు' అని కూడా
అంటారు. *Bambusa Stricta*, Man., *Dendro-*
calamus Strictus, Lush. (తె. 4, 14, 15,
17, 20-25, 33).

కంకణం : చూ. పర్యా. కడియం¹ (1). స్తంభంబుట్టు
కట్టగా వేసిన పలచని రేకుబుట్ట (తె. 11).

కంకబద్ద : రూ. కంకిబద్ద, కనకబద్ద. చూ. పర్యా. బద్ద².
గూన పెంపును సున్నబరచడానికి చుమ్మర్లు వాడే పల
చని కొయ్య ముక్క (తె. 31).

కంకరబేడ : చూ. పర్యా. బద్ద². గూన పెంపును సున్న
బరచడానికి చుమ్మర్లు వాడే పలచని కొయ్యముక్క
(తె. 17).

కంకర : ఉ. కంకరి. చూ. పర్యా. మొరం. సన్న గులక
నేల. కట్టుబడిలో వాడడానికి పనికిరానిది (కో. 2, 5, 8,
21, 24.)

కంకరమొరం : సున్నపు రాచ ముక్కలు (కో. 21).

కంకర(రాయి) : (< హిం. కంకర్, కంకారా, కంకరీ)
ఉ. కంకరాయి (< కంకర + రాయి), కంకరి, కంకరు,
కంకిరి, కంక్రార, కింకర. చూ. పర్యా. గిలసి, గిట్టాయి,
గులక(రాయి), గుల్ల¹ (1), గొట్టరాయి, గోగు ముక్క,
గ్రావెల్, చిప్ప(రాయి), చీటా, జెల్లి, బొక్రాయి (2),
మెటల్, మెట్లంగి¹ (1) మొరం (2), రోలరు, లాప్సు.
పునాదులను దిట్టపరచడం, గూలులు పోత పోయడం,
రోడ్లు వేయడం మొదలయిన పనులకు పనికి వచ్చే

రాతి ముక్కలు. ఇవి గట్టిగా పిండాకారంగా ఉంటాయి (కో. 1, 4, 5, 7, 9, 15, 16, 18, 19, 22, 23, 25, 26, 28-32, 34-36, 38, 39, 43-50; తె. 1, 3-7, 9-16, 18, 19, 21, 22, 25, 28, 30, 31, 34, 36, 38, 40, 42, 43; రా. 9, 13, 15-17, 19-22, 25-27, 29, 30, 32).

కంకరేటు : ఉ. కంకరేటు, కంకిరేటు. చూ. రూ. కాంక్రీటు (తె. 1, 5, 6, 8, 9, 12, 15, 29, 38; రా. 14, 16, 20, 27, 30, 32).

(కంకి)కర్ర : చూ. పర్యా. దిమ్మెసకట్టె. దిమ్మెస దుక్కనుపట్టి ఉండే పొడుగాటి కొయ్య (తె. 16, 19).

కంకిటిరీ : చూ. పర్యా. చిట్లెం. ముదరగాలి నల్లబడిన ఇటిక (కో. 23).

కంకిబద్ద : చూ. రూ. కంకబద్ద (తె. 20).

కంకి(బొంగు) : ఉ. కంకె. రూ. కంగి. పొదగా పెరిగే కంచెమొక్క. బలంగా పదుసుగా వంకరగా ఉండే అసంఖ్యాకమైన ముళ్లుగల ఈ పొద తరుచుగా కని పిస్తుంది. కంచెమొక్కగా అద్వితీయమైన ఈ మొక్క నుంచి ముళ్లుచెక్కిన పొడుగాటి గడలను పూరిళ్లకు వాసాలగాకూడా కొన్ని ప్రాంతాలలో వాడుతున్నారు. దీన్నే 'కంకిపత్రి' అనికూడా అంటారు. *Pisonia aculeata*, Willd, Gaertn., Roxb. (తె. 19, 20).

కంగ : చూ. రూ. కంక (తె. 16).

కంగాలు : పర్యా. కచ్చా, బంద. అసహ్యం, రొచ్చు (కో. 8).

కంగి : చూ. రూ. కంగి (తె. 27).

కంగినేత : వెదురు బద్దల అల్లం (తె. 27).

కంగురాయి : చూ. పర్యా. టకోరా. తులసికోట పైఅంచున అందానికి కట్టబడిన ఆకువంటి నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 298.1 (తె. 12).

కంగోల్ : చూ. పర్యా. కవురు. కంబానికి చెక్కినగాడి (కో. 40).

కచదా : చూ. పర్యా. సవారి (తె. 9).

కచేరి : రూ. కచ్చీరి. చూ. పర్యా. చావడి². సర్కారు కార్యాలయం (కో. 15).

కచ్చమన్ను : మెత్తగా ఉండే మట్టి (తె. 16).

కచ్చరం : రూ. కచ్చలం. పర్యా. శకటా బండ్. గూడు బండ్ (తె. 11, 17, 18, 25-27, 33, 34).

కచ్చలం : ఉ. కచ్చులం. చూ. రూ. కచ్చరం (తె. 20-23).

కచ్చా : చూ. పర్యా. కంగాలు. అసహ్యం, రొచ్చు (కో. 13).

కచ్చీరి : చూ. రూ. కచేరి (తె. 24).

కచ్చు¹ : (1) ఉ. కచ్చెం. బ. కచేలు, కచ్చేలు. చూ. పర్యా. కీటు, మట్టిగోడ కట్టడంలో తడవకు మూరెడెత్తున నిర్మించే గోడ భాగం. చూ. చిత్రం 163.2 (కో. 4, 41; తె. 3, 5, 8-11, 13-17, 19-23, 25-27, 30-37, 39, 41). (2) ఉ. కచ్చు, కచ్చం. పర్యా. కూసు², కొడితి, గుడి¹, లంకె. చుట్టు గుడినెల కచ్చు కింది చట్రానికి పోతు. పెంటి వాసాలను తగిలించే పద్ధతి. చూ. చిత్రాలు 257.3, 258 (కో. 37, 38, 41-44, 48, 49; రా. 9-12). (3) మూలవాసం (రా. 2) (4) చూ. పర్యా. గోలు(1). చెక్కడప్పనిలో ఉబ్బెత్తుగా ఉండే భాగం. చూ. చిత్రం 274.5 (తె. 29).

కచ్చు² : (1) వాసాల చివర చెక్కినభాగం. చూ. చిత్రం 276.6 (రా. 11). (2) చూ. పర్యా. మోటు². ఇటీ కకు అతుక్కున్న మట్టిపెళుసు (కో. 32). (3). చూ. పర్యా. కరుకు², గోతు², జరదరక, పినచు, నలపన. అచ్చులోఉన్న పచ్చియిటిక నేలమీది నన్నసన్న రాళ్లు, మట్టి అతికినందున ఏర్పడిన బుడిపె (కో. 46).

కచ్చుగీటు : పర్యా. గీటు¹(2), దార. మట్టిగోడ నిరాణం లోని దళలను గుర్తించే గీత (తె. 32, 34).

కచ్చువాసం : (1) ఉ. వాసాం. పెంటి పోతు కచ్చులను కలిపే వాసం (కో. 29, 48; తె. 6; రా. 31). (2)

చూ. పర్యా. మూల వాసం. దూలంమీదినుంచి మూల లకువేసే వాసం (రా. 32).

కచ్చెయిటికై : చూ. పర్యా. అరకాల్పు. కాళీకాలని ఇటుక (తె. 29).

కంచు : చూ. రూ. కంచె. (కో. 24).

కంచు : ఉ. కంచె, కమిచి, కమ్మి. రూ. కాంచి. కైంచి. చూ. పర్యా. కత్తెర¹(1). ముక్కోణం అకారంలో కొయ్య కోనో ఇనుప బద్దీలలోనో నిర్మించిన చక్రం. చూ. చిత్రం 255 (తె. 12, 16, 19-22).

కంచుడు : బ. కంచులు. చట్టివంటి మట్టి పాత్ర. చూ. చిత్రం 40.1 (తె. 14).

కంచుబండ : చూ. పర్యా. చానబండ. దర్వాజా ఉత్తరాసి మీద పడిచే బండ (రా. 14).

కంచురాయి¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రాయి². ఇది 'క్వార్ట్జ్' (Quartz : చూ. కనికరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్రశిల (Metamorphic Rock). తీవ్రతాపోష్ట పీడనాలవల్ల ఇసుక (Sand) ఇసుక రాయిగా (Sandstone: చూ. ఉప్పెరాయి) మారి, తర్వాతి పరిణామ దశలోఉండి సాంకేతికంగా 'క్వార్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈ రాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలోనున్నది. ఇది చాలా వన్నెల్లో దొరుకుతుంది. ఇది బూడిదరంగు రాయి (రా. 11, 30).

కంచురాయి² : చూ. పర్యా. కోసురాయి (1), నల్లకంచు రాయి, నల్లరాయి³. ఇది దక్షిణ భారతదేశంలో లభ్యపడే "పేలుడు రాళ్లు" (Igneous Rocks) జాతికి చెందిన నల్లనిరాయి. అధికంగా లోహామలజనితం (Iron Oxide) కోకలమీన మెగ్నీసియా, సున్నం (Calcium) వంటి ద్రవ్యాలతో ఏర్పడిన కఠిన శిల ఇది. దెబ్బతగిలినప్పుడు మోగుతుంది. పెర్మాగ్నైట్లవంటి మూలశిలా భేదాలు (Ultrabasic rock types) కల ఈ జాతి రాతిని "చార్నక్వైట్" (Charnockite) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు. బరంతులు నింపడానికి, పునాదులు గట్టిపరచడానికి, రోడ్లు వేయడానికి ఈ రాళ్లను ముఖ్యంగా వాడతారు (రా. 11).

కంచునుద్దరాయి : చూ. పర్యా. కనికరాయి. దీన్నే 'గిల్పి రాయి' అనికూడ అంటారు. స్ఫటికాలుగా బండ్లుగా దొరికే ఈ మిశ్రశిల (Metamorphic Rock) ఇసుక (Sand) లో, గ్రేనైట్ (చూ. ఎర్ర కంచురాయి) లాటి అనేక శిలల్లో ప్రధాన ద్రవ్యంగా ఉంటుంది. 'క్వార్ట్జ్' (Quartz, Silicon dioxide SiO₂) అనే సాంకేతిక నామంగల ఈ రాయి గొప్ప కాఠిన్యం (= 7) కలది. గాఢ గాలగ మెరిసే ఈ రాయి, పాదారణంగా తెలుపు, పసుపుచ్చ, గోధుమ, డిదారంగుల్లో దొరుకుతుంది. 'ఎమెథిస్ట్' (Amethyst) వంటి దీని స్ఫటిక రూపాలు ఆభరణ సామగ్రిగాను, రేడియో పరికరాల రయారీలోను వాడబడుతున్నవి. 'జాస్పర్' (Jasper) వంటి దీని శిలారూపాలు అలంకరణ వస్తువులుగాను, 'స్ఫటిక శిల' (Rock crystal) వంటి రంగులేని రకాలు వంటి అద్దాల రయారీలోను ఉపయోగపడుతున్నవి. ఈ రాలి పొడి గాఢ, సిలికా-ఇటిక మున్నగువాటి రయారీకి, నల్లు, బూత్ పేట్లు మొదలైన వాటిని శుభ్రపర్చడానికి పనికి వస్తున్నది. ఎరుపు, నలుపు, బూడిదరంగుల్లోకూడా దొరుకుతున్న ఈ రాయి నిర్మాణ ద్రవ్యంగా మంచివాడులో నున్నది (రా. 30).

కంచె : ఉ. కంచె రూ. కంచి. ముళ్లకంపరో కట్టిన దివి (కో. 12, 15, 32, 34, 49; తె. 1, 3).

కంచెరాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం. సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium Spar, Carbonate of lime, Limestone = CaCO₃) అనబడే ఈ శిలా జాతి భిన్న రూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలతో విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన జీవరాసుల శిథిల శరీర భాగాల్లో ఉన్న 'కేల్సైట్' అనే ద్రవ్యం తీవ్రతాప పీడనాలవల్ల ఈ రకం రాయిగా మారి, తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటికీకరింపబడి 'చలవరాయి' (Marble: చూ. 'ఎర్రరాయి')గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈ రాయి శుద్ధత స్వభావలక్షణాలను బట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. పెల్ స్పార్ కాఠిన్యంలో సగం మాత్రమే (= 3) దీనికున్నది. జిగటుగాఉంటే ఈ రాతి

రకాలను కాల్చి సిమెంటును, గుల్లగా ఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని, తయారు చేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈ రాతి రకాలు గాజు, సబ్బు కాగితం, రంగులు, స్లిచింగు పొడరు, మొదలైనవాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇసుము మొదలయిన రోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోమమరంగు, ఆరుపచ్చ, నీలం మొదలైన రంగుల్లోను, దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలా రకాలు ఇళ్లు కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణ సామాగ్రిగాను, ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం, ఈ రాతి జాతికి చెందినవే. కంచెగా ఈ రాతిపలకను పాతుతున్నందున కంచెరాయి అనే పేరు వచ్చింది (రా. 32).

కట్టకి : ఉ. కట్క. చూ. పర్యా. అర్థం. కిటికీ రెక్కలను మూసిపుంచే గదియ (తె. 21, 29).

కట్టకటాలు : బ. చక్రంలో విగించిన ఇసుప ఊచలు (కో. 6, 9, 19, 26, 29, 32, 47-49; రా. 13, 28).

కట్టకం : (1) ఉ. కట్కం. చూ. కట్టకం. చూ. పర్యా. కట్టడం. కట్టబడిన నిర్మాణం (తె. 15, 25, 28-32, 36, 41, 43, 44; రా. 25, 26, 28-30). (2) చూ. పర్యా. గిద్దగోరు. కిటికీ రెక్కలు గాలికి వాలకుండా పట్టిఉంచే పరికరం. ఒకపైపున కొడవలిలాగ వంగి ఉంటుంది (తె. 8). (3) మెట్లు కట్టడానికి ముందు రాళ్ల రో అంచెలంచెలుగా పేర్చిన పేర్పు (రా. 13).

కట్టవరాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలంమీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈజాతి కఠిన శిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోలైన అణువులలో పొరలేర్పడని ఈ జాతి పేలుడురాయి (Igneous Rock) ప్లేట్ స్పార్ (చూ. గుంటురాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి), మైకాల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) బదులు హార్నోబ్లండ్ (చూ. సల్ఫాల్మ్ రాయి) దీనిలో కనిపిస్తుంది. అపైటైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడా దీనిలో కొద్దిపాళ్లలో కలిసి ఉంటాయి.

ఈ జాతి రాళ్ళు పర్వత శ్రేణుల మధ్య భాగంలో పొడుచు కొనివచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో, అనేకవిధాలుగా ఉండే ఈకఠిన శిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలోనున్నవి. ఈరాతిరంగు బూడిదరంగు (రా. 11).

కటాంజనం : ఇంటి ముందున్న కటకటాలు (రా. 29).

కటికేరు : (: < కటిక + వేరు) ఇంటికప్పుడు పనికి వచ్చే తృణ విశేషం (?) Mustard Seed, Brassia juncea (కో. 30).

కటువు : రూ. గటువు. పర్యా. బటువు, వినికత్తు. గట్టి, బలమైన (రా. 8, 14).

కటువురాయి : రాతినార రాని రాయి (రా. 8).

కటోని : మేకులు పీకడానికి వాడే ఇనప పనిముట్టు (తె. 36).

కట్క : చూ. పర్యా. చిలకగడ్డె. కిటికీ రెక్కలను బంధిస్తూ గుండ్రంగా తిరగడానికి వీలుగా అమర్చబడిన చిన్న గదియ. చూ. చిత్రం 194.4 (తె. 29).

కట్కంరౌతు : చూ. పర్యా. ఉత్తరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చేరాయి (తె. 31).

కట్ట¹ : (1) చూ. పర్యా. అరుగు ఇంటిముందు ఎత్తుగా బల్లపరుపుగా కట్టిన నిర్మాణం. పైన కప్పుఉన్నా లేకున్నా పక్కలు మూయబడని ఎత్తయిన ప్రదేశం చూ. చిత్రాలు 6. 1, 245 (తె. 36, 41; రా. 24). (2) పర్యా. (చుట్టు) గట్టు. బావి పళ్ళేనికి చుట్టూకట్టిన కొద్ది పాటి యెత్తుగల పలచని గోడ - (కో. 34; రా. 17). (3) చూ. పీని. తులసికోట దగ్గరకట్టిన తక్కువ ఎత్తుగల చిన్న అరుగు (రా. 22, 25). (4) చూ. పర్యా. పల్లెం. బావికి చుట్టూకట్టిన అరుగు. చూ. చిత్రం 291. 1 (రా. 21).

కట్ట² : (1) పర్యా. కవుల. గడ్డె, దిమ్మ. గోడ కట్టుబడిలో గట్టిదనంకోసం మధ్య మధ్య స్తంభాకారంలో కట్టే నిర్మాణం (కో. 26, 28, 37, 45, 49). (2) చూ. పర్యా. దిమ్మ³. రాతిరొకట్టిన స్తంభం. (కో. 38; రా. 1-3).

(3) చూ. పర్యా. గోడ. మట్టి, రాయి మొదలైన వాటిలో చాటుకోసం రక్షణకోసం కట్టిన నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 247 (కో. 42). (4) కిటికీకి గుమ్మానికి మధ్య ఉన్న గోడ (కో. 9).

కట్ట³: (1) చూ. పర్యా. బొద్దు³ (1). కప్ప ఎగరకుండా దానిమీదవేసే పట్టి. చూ. చిత్రం 25. 4 (కో. 33, 41; రా. 3, 8).

కట్ట⁴: (1) చూ. పర్యా. పాదు¹ (1). మధ్యలో వీళ్ళుపోసి గచ్చును గట్టిబరచడానికి వీలుగా మట్టితో కట్టిన మడి (కో. 28, 32; తె. 5, 29, 37, 41). (2) వీటి మధ్య రాళ్ళుపేర్చి నిర్మించిన దారి (రా. 5).

కట్ట⁵: బ. కట్టు. చూ. పర్యా. జత. రెండువస్తువులు (రా. 4).

కట్టకం : ఉ. కట్కం. చూ. రూ. కట్కం (తె. 7, 38).

కట్టకంతాపి : చూ. పర్యా. ఎడతాపి. కట్టుబడిలో వాడే మందపాటి రేకుగల కొంచెం పెద్ద నెజు తాపి. చూ. చిత్రం 90 (రా. 25).

కట్టకంరౌతు : ఉ. కట్కంరౌతు. చూ. పర్యా. ఎర్రకంచు రాయి. భూమి ఉపరితలంమీద దొరికే ఈ జాతి కఠిన శిలలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోతైన అణువులతో పొర లేర్పడని ఈజాతి పేలుడురాయి (Igneous rock) ఫ్లేట్స్పార్ (చూ. గుండురాయి) క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి), మైకాల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకాబదులు హాఫ్నబ్లెండ్ (చూ. నల్ల పాలీష్ రాయి) దీంతో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కన్ (Zircon) రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడా దీంతో కొద్దిపాళ్లలో కలిసిఉంటాయి. ఈజాతి రాళ్ళు పర్వత శ్రేణుల మధ్యభాగాల్లో పొడుచుకొని వచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో అనేక విధాలుగా ఈ కఠిన శిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి (తె. 31, 34).

కట్టడం : పర్యా. కట్టడం (1). కట్టబడిన నిర్మాణం (కో. 18, 37; తె. 24; రా. 2, 14, 19, 20, 22).

కట్టతుమ్మ : తుమ్మలో ఒకరకానికి చెందిన ముళ్ల చెట్టు. చూ. పర్యా. జాల(కాయ), తుమ్మ (కో. 41).

కట్టమట్టం : ఎత్తుగా ఉన్న పంచ (రా. 24).

కట్టరౌతు : చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలం మీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈ జాతి కఠిన శిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోతైన అణువులతో పొర లేర్పడని ఈ జాతి పేలుడు రాయి (Igneous rock) ఫ్లేట్స్పార్ (చూ. గుండురాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి), మైకాల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా బదులు హాఫ్నబ్లెండ్ (చూ. నల్ల పాలీష్ రాయి) దీంతో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడా కొద్ది పాళ్లలో కలిసి ఉంటాయి. ఈజాతి రాళ్ళు పర్వత శ్రేణుల మధ్యభాగాల్లో పొడుచుకొని వచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో అనేక విధాలుగా ఉండే ఈ కఠిన శిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి (తె. 15, 19).

కట్టవ : (1) గడ్డిమేటుకు చుట్టూ చదిగావేసిన ముళ్ల పంచ (కో. 20). (2) బలికిన చెట్లలో కట్టిన దడి (కో. 27).

కట్టస్తంభం : రాళ్లతో కట్టిన స్తంభం (కో. 11).

కట్టాయం : పర్యా. కుందం. రెండురాళ్ళు నిలువున, రెండు అడ్డంగా, ఇటుకలను పేర్చడం (రా. 4).

కట్టు¹ : (1) చూ. పర్యా. పట్టా¹. బండిచెక్రం అరిగి పోకుండా అడుగున బిగించిన ఇనుప బద్దీ. చూ. చిత్రం 74.3 (కో. 13, 44; తె. 21). (2) పర్యా. చుడి³. తాళ్లను బిగించే మెలిక (కో. 24, 28, 30, 32; తె. 1, 3, 5, 6, 36, 40, 44). (3) చూ. పర్యా. అనుసు¹. తాపీవిడిమీద రేకుచుట్ట. చూ. చిత్రం 83.3 (కో. 22, 23; తె. 19, 23). (4) గాడెమధ్యలో వెంటితో చుట్టిన చుట్టు (కో. 46).

కట్టు² : (1) రూ. కట్టుచు. చూ. పర్యా. కట్టుబడి. కట్టే పద్ధతి (కో. 1, 2, 4, 16, 18, 37, 38; తె. 20-24, 26, 27, 34; రా. 3). (2) చూ. పర్యా. గోడ. మట్టి. రాయి మొదలైన వాటితో చాటుకోసం రక్షణకోసం కట్టిన నిర్మాణం (తె. 26; రా. 12).

కట్టుగర్ర : పర్యా. గూటం¹ (3), తగులు². గొడ్లను కట్టివేసే గుంజ. చూ. చిత్రం 12. 2. (కో. 12).

కట్టుగాడు : వాసుకట్టును దిగించే పనివాడు (కో. 4).

కట్టుడు : చూ. రూ. కట్టు² (1) (కో. 24, 25, 28-30, 48; తె. 28, 30, 37, 38, 40-42).

కట్టుడురాయి¹ : రూ. కట్టుబడిరాయి, కట్టాయి. చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలంమీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈ జాతి కఠినశిలను సాంకేతికంగా గ్రేనైట్ (Granite) అంటారు. మోతైన అణుపులతో పొరలేర్పడిన ఈ జాతి పేలుడురాయి (Igneous Rock) ఫైల్స్పార్ (చూ. గుంజురాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి), మైకాం కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ ప్లాక్లో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) బదులు హోంబెండ (చూ. నల్లపాలిష్రాయి) దీంట్లో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడా దీంట్లో కొద్దిపాళ్ళలో కలసి ఉంటాయి. ఈ జాతి రాళ్ళు పర్వత శ్రేణుల మధ్యభాగాలలో పొడుచుకొని వచ్చి గండి శిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణ ప్రయోగంలో, అనేక విధాలుగా ఉండే ఈ కఠిన శిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి (తె. 28, 41, 43).

కట్టుడురాయి² : చూ. పర్యా. కాటరాయి¹ (1). సుద్దురాయి⁴ (1). ఇది ఇటీవలనే గుర్తింపబడిన శిలా విశేషం. వాతావరణ పరిస్థితులకు సులభంగా లొంగి నల్లబడటం, మచ్చలుబడటం, మృత్తికీకరణం (Kaolinisation) పొందటం, దీని స్వభావం కనుక ఇది చాలా నాసిరకం నిర్మాణ ద్రవ్యం. అయినప్పటికీ ఇతరజాతులు

సరిగా చొరకనందున సాంకేతికంగా 'ఖోండలైట్' (Khondalite) అనబడే ఈ రాతిని ఉత్తరకోస్తాలో గృహనిర్మాణానికి వాడుతున్నారు. ఇది గోధుమరంగు కలసిన బూడిదరంగురాయి (కో. 18).

కట్టుడురాయి³ : చూ. పర్యా. కట్టుబడిరాయి (2). 'కట్టాయి', మెట్లంకి, ఇది సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్-నీస్' (Granite-gneiss) అని చెప్పబడే మిశ్రశిల. నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ఇది కొద్దిచోట్లవాడుకలో ఉన్నది. వివరాలు ఎర్రకంచురాయి, ఎర్రరాయి అనేపదాల వద్ద ఉన్నాయి (తె. 3).

కట్టుడురాయి⁴ : చూ. పర్యా. ఎర్రాయి. ఇది 'క్వార్ట్జ్' (చూ. కనికరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్రశిల (Metamorphic Rock). తీవ్రతాపోష్ట పీడనాలవల్ల ఇసక (Sand) ఇసకరాయి (Sandstone = చూ. ఉన్నెరాయి)గా మారి, తర్వాతి పరిణామ దశలోవుండి సాంకేతికంగా 'క్వార్ట్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈ రాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది. ఇదిచాలా వన్నెల్లో దొరుకుతుంది. ఇది ముదురు నారింజరంగు రాయి (తె. 15).

కట్టుతాపి : చూ. పర్యా. ఎడతాపి. కట్టుబడిలోవాడే మంద పాటి రేకుగల కొంచెం పెద్ద నెజుతాపి. చూ. చిత్రం 90 (కో. 2).

కట్టుపెండి : బ.-పెంట్లు. తాడుతోకట్టిన పెండి (తె. 25).

కట్టుబడి : పర్యా. కట్టు² (1), పోల్పు. బండిన్. కట్టే పద్ధతి (కో. 3, 5, 7, 21-23, 26, 31, 33-35, 39, 41, 42, 45, 47; తె. 2, 4, 5, 7, 8, 13, 35; రా. 1, 4, 6, 7, 10, 15, 31, 32).

కట్టుబడిరాయి¹ : (1) చూ. పర్యా. ఉన్నెరాయి. కొద్ది పాటి సిలికా కణాలు, లోహామ్లజనితం (Iron Oxide), సున్నం, జిగురుమట్టి (Clay) మొదలైన వాటిచేత గట్టి పరచబడిన చిన్నచిన్న 'క్వార్ట్జ్' (చూ. కనికరాయి) కణాలతో తయారైన ఈ రాయి సాంకేతికంగా 'సాండ్స్టోన్' (Sandstone) అనబడుతుంది. స్వచ్ఛమైన ఈ రాతి రకాల్లో క్వార్ట్జ్ సిలికాలు మాత్రమే ఉండగా, మరిన జాతుల్లో ఫైల్స్పార్ (చూ. గుంజు

రాయి) మొదలైన ఇతర ఖనిజాలు కూడ వుంటాయి. ఇనకనుంచి ఈ రకం రాయిగా పరిణమించి, తీవ్రతా పోష్ట వీడనాలవల్ల ఇదే 'క్వార్జైట్' (చూ. ఎర్రరాయి)గా మారుతుంది. ఇళ్ల కట్టుబడికి, రోడ్లువేయడానికి, నేల మీద పరవడానికి, ఈ రాయి వాడబడుతున్నది (కో. 21).

కట్టుబడిరాయి² : చూ. పర్యా. కట్టుడురాయి³. ఇది పాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్-వీన్' (Granite-gneiss) అని చెప్పబడే మిశ్రశిల. నిర్మాణద్రవ్యంగా ఇది కొద్ది చోట్ల వాడుకలో ఉన్నది. వివరాలు ఎర్రకంచురాయి, ఎర్ర రాయి అనే పదాలవద్ద ఉన్నాయి (కో. 29).

కట్టుబడిరాయి³ : చూ. రూ. కట్టుడురాయి (కో. 31).

కట్టుబడిరాయి⁴ : చూ. పర్యా. ఉత్తరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికి వచ్చేరాయి (కో. 43).

కట్టురాయి : చూ. పర్యా. ఉత్తరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి (తె. 19; రా. 2).

కట్టురాయి కట్టుబడి : పర్యా. చెక్కుడు కట్టుబడి, డస్సింగు కట్టు, ద్రప్పింగు కట్టుబడి, పాడికట్టు, మలుపుకట్టు, వరస రాయి కట్టుబడి, సీర్జం కట్టుబడి, వైజు రాయి కట్టుబడి రాతిని చెక్కి కట్టేవద్దతి చూ. చిత్రం 165 (రా. 2).

కట్టురౌతు : ఉ. కట్టౌతు. చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలం మీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈ జాతికఠినశిలను పాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మొదలైన అణువులతో పొరలేర్పడని ఈ జాతి వేలుడురాయి (Igneous rock) ఫ్టోస్పార్ (చూ. గుండురాయి), క్వార్జ్ (చూ. కనికరాయి), మైకాల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) బదులు హార్నబ్లెండ్ (చూ. వల్లపాలిష్ రాయి) దీనిలో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కన్ (Zircon) రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడ దీనిలో కొద్ది పాళ్ళలో కలసి ఉంటాయి. ఈ జాతి రాళ్లు పర్వత శ్రేణుల మధ్య భాగాలలో పొడుచుకొని రావడంవల్ల గండశిలలుగా

కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో అనేక విధాలుగా ఉండే ఈ కఠిన శిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి. ఈ రాయి మనకెరుపు రంగుది (తె. 17, 19, 20, 22, 25, 31, 33, 34).

కట్టె¹ : (1) ఉ. కట్టె. చూ. పర్యా. కామ. పార మొదలైన సాధనాలను పట్టుకోడానికి వీలిచ్చే పొడుగాటి కొయ్యపిడి. చూ. చిత్రం 106. 3 (కో. 33, 37, 41-45, 48; తె. 19-21; రా. 7-9).

(2) చూ. పర్యా. దిమ్మెసకట్టె. దిమ్మెసదుక్కను పట్టి ఉండే పొడుగాటి కొయ్య (తె. 7, 17, 34). (3) శెవాలకున్న పొడుగాటి కామ (కో. 48).

కట్టె² : ఉ. కట్టి, కట్టె. కొయ్యముక్క, కర్ర, పంటచెరట (కో. 25, 30, 31, 33, 34, 37-45, 47, 49; తె. 3, 6-9, 13, 15, 16, 19, 20, 23, 25, 26, 28-31, 35, 37-39, 41, 42, 44; రా. 1, 3, 4, 7, 9, 11, 14-23, 25, 26, 30).

కట్టె³ : ఇటుక కోతకు పచ్చిటికను చెక్కడానికి పనికి వచ్చే కొయ్యకత్తి. దీన్నే 'కొయ్యచెక్క' అని కూడా పిలుస్తారు (కో. 37).

కట్టెకప్పి : చూ. పర్యా. కర్ర కత్తి. లాదుమీద మోది చదును చెయ్యడానికి వాడే కొయ్యకత్తి. చూ. చిత్రం 146 (తె. 43).

కట్టెగెడ : చూ. రూ. అరదండ. తలుపు రెక్కల్లో ఒక దానికి దిగించిన పంగటిలిసకొయ్య, రెండోదానికి ఎడల దానికి వీలుగాఉన్న కొయ్యముక్కగల గడియ. చూ. చిత్రం 186 (కో. 35).

కట్టెచిట్టె : చూ. పర్యా. అర్దండి. కిటికీ రెక్కలను మూసి ఉంచే గడియ (తె. 7).

కట్టెతాపి : (1) చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యతో చేసిన తాపి. గరుకుగా ఉన్నచోట్లను చదరం చేయడానికివాడేది. చూ. చిత్రం 92 (తె. 7, 10, 29, 44). (2) చూ. పర్యా. కర్రకత్తి. లాదుమీద మోది చదునుచెయ్యడానికి వాడే కొయ్యకత్తి. చూ. చిత్రం 146 (తె. 37).

కట్టెతాపు : చూ. పర్యా. దిమ్మెసదుక్క, దిమ్మిన అడుగున ఉండే కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 144. 1 (తె.10).

కట్టెదాసా : చూ. పర్యా. గొడుగుబల్ల (1). ఉత్తరాసిమీద పరచిన చెక్క (తె. 30).

కట్టెదిమ్మన : పర్యా. కర్రదిమ్మిన, కొయ్యదిమ్మిన, చెక్కదిమ్మిన. కొయ్యదిమ్మగల దిమ్మిన. చూ. చిత్రం 144 (కో. 30; తె. 21, 38, 42).

కట్టెపర్పు : చూ. పర్యా. చెక్క కప్పు, పలచని చెక్కలతో నేసిన కప్పు. చూ. చిత్రం 268 (రా.28).

కట్టెపార : పర్యా. ఇనకపార, కట్టెపొడ, కొయ్యపార, చెక్కపార. ఇనపరేకుకు బదులు పల్చని చెక్కకు బిగించిన పార (తె. 10, 15, 22, 28, 31).

కట్టెపొరదిండు : రాతిగనిలోని రెండో పొర (రా. 28).

కట్టెపొడ : చూ. పర్యా. కట్టెపార. ఇనపరేకుకు బదులు పల్చని చెక్కకు బిగించిన పార (తె. 31)

కట్టెబట్టి : పర్యా. కట్టెనూల, కర్రబట్టి, కర్రము. కట్టెపుల్లలో కాలే ఇటికబట్టి (కో. 28, 29; తె. 9, 18, 29, 30).

కట్టెబద్ద : చూ. పర్యా. రీపరు (పట్టె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పల్చని చెక్క. చంతులకు మధ్య బిగించేది. (తె. 15).

కట్టెబొగ్గు : పర్యా. చెక్కబొగ్గు, మానుబొగ్గు, వడ్డబొగ్గు. కర్రలుకాల్చి తయారుచేసిన బొగ్గు (కో. 31, 37, 42-44, 46; తె. 19).

కట్టెమొద్దు : చూ. పర్యా. గానిగుట్టె. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యమాత్రం. చూ. చిత్రం 54.2 (తె. 1).

కట్టెనూల : చూ. పర్యా. కట్టెబట్టి, కట్టెపుల్లలో కాలే ఇటికబట్టి (కో. 49).

కట్నం : బ. కట్నాలు. చూ. పర్యా. ఈనాం. పని మొదలుపెట్టినప్పుడు, పూర్తి అయిన తరువాత, ముఖ్యులకు ఇచ్చే బహుమానం (కో. 5; తె. 3, 5, 13, 29).

కట్టాయి : (1) [కట్టు + యాయి]. చూ. పర్యా. ఎర్రాయి². ఇది 'క్వార్ట్జ్' (చూ. కనికరాయి) జాలికి చెందిన మిశ్రశిల (Metamorphic Rock). తీవ్ర తాపోష్ట పీడనాలవల్ల ఇనక (Sand) ఇనక రాయిగా (Sand stone: చూ. ఉస్కెరాయి)గా మారి, తర్వాతి పరిణామదశలో వుండి సాంకేతికంగా 'క్వార్ట్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈ రాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడబడుతున్నది. ఇది చాల వన్నెల్లో దొరుకుతుంది. (రా. 1, 12, 13). (2) చూ. రూ. కట్టుచురాయి (కో. 42, 43; తె. 16, 19).

కట్టాతు : చూ. పర్యా. కట్టుచురాయి³. దీన్ని 'గ్రేనైట్' అనికూడ పిలుస్తారు. ఇది సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్-సీస్' (Granite-gneiss) అని చెప్పబడే మిశ్ర శిల. నిర్మాణద్రవ్యంగా ఇది కొద్దిచోట్ల వాడుకలో ఉన్నది. వివరాలు ఎర్రకంచురాయి, ఎర్రరాయి, అనే పదాల వద్ద ఉన్నాయి (తె. 25).

కడగాలు : (1) చూ. పర్యా. దేసుమెంటు. భూమట్టానికి పైన వున్నది గోడమీదినుంచి కాలి కిందిభాగం పరచు కట్టబడిన గోడ. చూ. చిత్రం 159.1 (కో. 48, 50; రా. 2, 3, 9). (2) గోడలమీద చూలంరాళ్ళకు మధ్య ఇటిక ముక్కలు వేయడానికి ఉంచిన ఖాళీ (కో. 19).

కడగాలురాయికట్టడం : చెక్కని రాళ్ళతో కట్టిన నిర్మాణం (రా. 2).

కడగాలాయి : (కడగాలు + రాయి) చూ. పర్యా. వున్నది రాయి. వున్నదుల్లో వేసేరాయి (రా. 2).

కడగోడ : పర్యా. కడాయగోడ, కడెత్తుగోడ, గోలిగోడ, గోలుగోడ, చంకగోడ (1), చిప్పతట్టు, నాలుగోడ, సందుగోడ, ఇంటిపక్కగోడ. దీని తర్వాత గదులుండవు. చూ. చిత్రం 248 (కో. 19; రా. 17).

రాయి) మొదలైన ఇతర ఖనిజాలు కూడ వుంటాయి. ఇనకనుంచి ఈ రకం రాయిగా పరిణమించి, తీవ్రతా పోష్ట వీడనాలవల్ల ఇదే 'క్వార్జైట్' (చూ. పెర్రరాయి)గా మారుతుంది. ఇళ్ల కట్టుబడికి, రోడ్లువేయడానికి, నేల మీద పరవడానికి, ఈ రాయి వాడబడుతున్నది (కో. 21).

కట్టుబడిరాయి² : చూ. పర్యా. కట్టుబడురాయి³. ఇది సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్-వీన్' (Granite-gneiss) అని చెప్పబడే మిశ్రశిల. నిర్మాణద్రవ్యంగా ఇది కొద్ది చోట్ల వాడుకలో ఉన్నది. వివరాలు ఎర్రకంచురాయి, ఎర్ర రాయి అనే పదాలవద్ద ఉన్నాయి (కో. 29).

కట్టుబడిరాయి³ : చూ. రూ. కట్టుబడురాయి (కో. 31).

కట్టుబడిరాయి⁴ : చూ. పర్యా. ఉత్తరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికి వచ్చేరాయి (కో. 43).

కట్టురాయి : చూ. పర్యా. ఉత్తరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి (తె. 19; రా. 2).

కట్టురాయి కట్టుబడి : పర్యా. చెక్కుడు కట్టుబడి, దస్సింగు కట్టు, ద్రస్సింగు కట్టుబడి, పాడికట్టు, మలుపుకట్టు, వరస రాయి కట్టుబడి, సీర్లం కట్టుబడి. వైజు రాయి కట్టుబడి రాతిని చెక్కి కట్టేపద్ధతి చూ. చిత్రం 165 (రా. 2).

కట్టురౌతు : ఉ. కట్టౌతు. చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలం మీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈ జాతి కఠినశిలమ సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మౌలైవ అణువులతో పొరలేర్పడని ఈ జాతి వేరుడురాయి (Igneous rock) ఫ్లైస్పార్ (చూ. గుండురాయి), క్వార్జ్ (చూ. కవికరాయి), మైకాల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) బదులు హార్నబ్లెండ్ (చూ. వల్లపాలీష్ రాయి) దీనిలో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon) రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడ దీనిలో కొద్ది పాళ్ళలో కలసి ఉంటాయి. ఈ జాతి రౌతు పర్వత శ్రేణుల మధ్య భాగంలో పొడుచుకొని రావడంవల్ల గండశిలలుగా

కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో అనేక విధాలుగా ఉండే ఈ కఠిన శిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి. ఈ రాయి మనకెరుపు రంగుది (తె. 17, 19, 20, 22, 25, 31, 33, 34).

కట్టె¹ : (1) ఉ. కట్టె. చూ. పర్యా. కామ. పార మొదలైన పాదనాలను పట్టుకోడానికి వీలిచ్చే పొడుగాటి కొయ్యపిడి. చూ. చిత్రం 106. 3 (కో. 33, 37, 41-45, 48; తె. 19-21; రా. 7-9).

(2) చూ. పర్యా. దిమ్మెసకట్టె. దిమ్మెసదుక్కను పట్టి ఉండే పొడుగాటి కొయ్య (తె. 7, 17, 34). (3) శెవాలకున్న పొడుగాటి కామ (కో. 48).

కట్టె² : ఉ. కట్టి, కట్టె. కొయ్యముక్క, కర్ర, వంటచెరకు (కో. 25, 30, 31, 33, 34, 37-45, 47, 49; తె. 3, 6-9, 13, 15, 16, 19, 20, 23, 25, 26, 28-31, 35, 37-39, 41, 42, 44; రా. 1, 3, 4, 7, 9, 11, 14-23, 25, 26, 30).

కట్టె³ : ఇటుక కోతకు పచ్చిటికను చెక్కడానికి పనికి వచ్చే కొయ్యకత్తి. దీన్నే 'కొయ్యచెక్క' అని కూడా పిలుస్తారు (కో. 37).

కట్టెకప్పి : చూ. పర్యా. కర్ర కత్తి. లాదుమీద మోది చదును చెయ్యడానికి వాడే కొయ్యకత్తి. చూ. చిత్రం 146 (తె. 43).

కట్టెగెడ : చూ. రూ. అరదండ. తలుపు రెక్కల్లో ఒక దానికి బిగించి పంగటిలినకొయ్య, రెండోదానికి కదల దానికి వీలుగా ఉన్న కొయ్యముక్కగల గడియ. చూ. చిత్రం 186 (కో. 35).

కట్టెచిట్టె : చూ. పర్యా. అర్దండి. కిటికీ రెక్కలను మూసి ఉంచే గడియ (తె. 7).

కట్టెతాపి : (1) చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యతో చేసిన తాపి. గరుకుగా ఉన్నచోట్లను చదరం చేయడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (తె. 7, 10, 29, 44). (2) చూ. పర్యా. కర్రకత్తి. లాదుమీద మోది చదును చెయ్యడానికి వాడే కొయ్యకత్తి. చూ. చిత్రం 146 (తె. 37).

కట్టెతాపు : చూ. పర్యా. దిమ్మెసదుక్క, దిమ్మిన అడుగున ఉండే కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 144. 1 (తె.10).

కట్టెదాసా : చూ. పర్యా. గొడుగుబల్ల (1). ఉత్తరాసిమీద పరచిన చెక్క (తె. 30).

కట్టెదిమ్మిన : పర్యా. కర్రదిమ్మిన, కొయ్యదిమ్మిన, చెక్కదిమ్మిన, కొయ్యదిమ్మిగల దిమ్మిన. చూ. చిత్రం 144 (కో. 30; తె. 21, 38, 42).

కట్టెపర్పు : చూ. పర్యా. చెక్క కప్పు, పలచని చెక్కలతో వేసిన కప్పు. చూ. చిత్రం 268 (రా.28).

కట్టెపార : పర్యా. ఇనకపార, కట్టెపాడ, కొయ్యపార, చెక్కపార. ఇనపరేటటు చదులు పల్చని చెక్కకు దిగించినపాఠ (తె. 10, 15, 22, 28, 31).

కట్టెపొరదిండు : రాతిగనిలోని రెండో పొర (రా. 28).

కట్టెపొడ : చూ. పర్యా. కట్టెపార. ఇనపరేటటు చదులు పల్చని చెక్కకు దిగించిన పార (తె. 31)

కట్టెబట్టి : పర్యా. కట్టెమూల, కర్రబట్టి, కర్రాము. కట్టెపుల్లలో కార్చే ఇటికబట్టి (కో. 28, 29; తె. 9, 18, 29, 30).

కట్టెబద్ద : చూ. పర్యా. రీపరు (పట్టె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పల్చని చెక్క. దంటులకు మధ్య దిగించేది. (తె. 15),

కట్టెబొగ్గు : పర్యా. చెక్కబొగ్గు, మానుబొగ్గు, వడ్రబొగ్గు. కర్రలుకాల్చి తయారుచేసిన బొగ్గు (కో.31,37,42-44, 46; తె. 19).

కట్టెమొద్దు : చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూళం. చూ. చిత్రం 144.2 (తె. 1).

కట్టెమూల : చూ. పర్యా. కట్టెబట్టి, కట్టెపుల్లలో కార్చే ఇటికబట్టి (కో. 49).

కట్టుం : చ. కట్టాలు. చూ. పర్యా. ఈనాం. పని మొదలుపెట్టినప్పుడు, పూర్తి అయిన తరువాత, ముఖ్యులకు ఇచ్చే జహూమానం (కో. 5; తె. 3, 5, 13, 29).

కట్టాయి : (1) [కట్టు + రాయి]. చూ. పర్యా. పరాయి². ఇది 'క్వార్ట్జ్' (చూ. కనికరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్రశిల (Metamorphic Rock). తేవ్ర తాపాష్ట పీడినాలవల్ల ఇనక (Sand) ఇనక రాయిగా (Sand stone: చూ. ఉస్కెరాయి)గా మారి, తర్వాతి పరిణామదశలో వుండి సాంకేతికంగా 'క్వార్టైట్' (Quartzite) అనబడే ఈ రాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడబడుతున్నది. ఇది చాల వన్నెల్లో దొరుకుతుంది. (రా. 1, 12, 13). (2) చూ. చూ. కట్టుమరాయి (కో. 42, 43; తె. 16, 19).

కట్టాతు : చూ. పర్యా. కట్టుమరాయి³. దీన్ని 'గ్రేనైట్' అనికూడ పిలుస్తారు. ఇది సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్-గ్నీస్' (Granite-gneiss) అని చెప్పబడే మిశ్ర శిల. నిర్మాణద్రవ్యంగా ఇది కొద్దిచోట్ల వాడుకలో ఉన్నది. వివరాలు ఎర్రకంఠురాయి, ఎర్రరాయి, అనే పదాల వద్ద ఉన్నాయి (తె. 25).

కడగాలు : (1) చూ. పర్యా. దేసుమెంటు. భూమట్టానికి పైన వున్నది గోడమీదినుంచి శాస్త్రీల కిందిభాగం పరకు కట్టబడిన గోడ. చూ. చిత్రం 159.1 (కో. 48, 50; రా. 2, 3, 9). (2) గోడలమీద మాలంరాళ్ళకు మధ్య ఇటిక ముక్కలు వేయడానికి ఉంచిన ఖాళి (కో. 49).

కడగాయరాయికట్టడం : చెక్కని రాళ్ళతో కట్టిన నిర్మాణం (రా. 2).

కడగాల్రాయి : (కడగాలు + రాయి) చూ. పర్యా. పునాది రాయి. పునాదుల్లో వేసేరాయి (రా. 2).

కడగోడ : పర్యా. కడారుగోడ, కడెత్తుగోడ, గోలి గోడ, గోలుగోడ, చంకగోడ (1), చిప్పతట్టు, నాలు గోడ, నందుగోడ, ఇంటిపక్కగోడ. దీని తర్వాత గదులుండవు. చూ. చిత్రం 248 (కో. 19; రా. 17).

కడంచి : చూ. పర్యా. కడిసీల. బండి చెక్రం జారి పోకుండా పక్కన ఇరుసులోకి దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (రా. 18).

కడంచు : ఇటికబట్టి చివరి అంచు (తె. 21).

కడత : (1) రూ. కంత. చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు) గోడలో దిగించే దర్వాజా కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1 (తె. 21, 25, 29, 31).

(2) గోడలో దిగించే కిటికీ చట్రపు అంచు (తె. 21).

కడప¹ : (1) ఉ. కడ్ప. రూ. కడపలి². గడప (1). పర్యా. అడుగుకమ్మి, అడుగుబల్ల, అడుగుమాను, అసులుపెట్టె, కిందడ్డ, కిందిబోదె, గడమాను, తొక్కుడుపట్టె, తొక్కుడుపీట, బురదకమ్మి, బోదె, మండిగం². దర్వాజా చట్రపు కిందికమ్మి. తక్కిన వాటికన్నా లావుగాఉండేది. చూ. చిత్రం 172.2. (కో. 35; తె. 4, 7-9, 11, 12, 14, 15, 17-22, 24-27, 29-35, 37-41; రా. 4, 16, 17, 20, 21, 24-27, 29, 30).

(2) చూ. పర్యా. ఉత్తరాసి. దర్వాజా చట్రపు పైకమ్మి. చూ. చిత్రం 173.6 (తె. 43).

కడప² : బండిచట్రానికి ముందుభాగాన దిగించబడిన చెక్కపట్టె (తె. 13, 14).

కడపకట్ట : చూ. పర్యా. పొదికట్టు. గడపకింద కట్టిన ఎత్తయిన కట్ట (కో. 50).

కడపబండ : (1) చూ. పర్యా. కడపరాయి, కడప శ్లాష్, కొల్లుబండ, కొరడబండ, గద్దెరాయి², గేడి బండ⁽²⁾, బగతిరాయి, పడతరం(1), బొండురాయి (2) బొండురాయి. దర్వాజా చట్రంకింద బేసు మెంటుపైన గడపగావేసే రాయి (తె. 3, 37, 41) (2) ఉ. కడ్ప. కడప ప్రాంతంనుంచి వచ్చే 'చలవ రాయి' (చూ. ఎర్రరాయి = Marble). దీని వన్నె సాధారణంగా నలుపు (కో. 1, 37, 42-44, 46; తె. 35; రా. 28).

కడపరాయి : చూ. పర్యా. కడపబండ(1). దర్వాజా చట్రంకింద బేసుమెంటుపైన గడపగావేసే రాయి (కో. 37).

కడపరౌతు : కడపప్రాంతంనుంచి వచ్చే చలవరాయి (చూ. ఎర్రరాయి = Marble). దీనివన్నె సాధారణంగా నలుపు లేక ముదురు బూడిదరంగు (తె. 19).

కడపలి¹ : (1) గోడ అంచుకు, ద్వారం పెట్టినచోటుకూ మధ్యనున్న నేల (కో. 49). (2) తలవాకిలి ముందున్న నేల. దీనికి పక్కన అడుగులుండవు (రా. 2).

కడపలి² : చూ. రూ. కడప¹(1) (రా. 8).

కడపశ్లాష్ : (శ్లాష్ < ఆం. Slab). చూ. పర్యా. కడపబండ(1). దర్వాజా చట్రంకింద బేసుమెంటు పైన గడపగా వేసే రాయి (కో. 30).

కడపశ్లాబు : కడపప్రాంతంనుంచి వచ్చే చలవరాయి (చూ. ఎర్రరాయి = Marble). దీని వన్నె నలుపు (కో. 42, 44).

కడభాగం : బట్టి పక్కన దిమ్మకట్టే భాగం (రా. 6).

కడవ : పర్యా. కుండ². మట్టిపాత్ర. చూ. చిత్రం 3.5 (కో. 29, 31, 32, 38-42, 48; తె. 7, 16, 18, 23, 27, 30, 32, 33, 35, 40, 43; రా. 12-14, 22, 23, 29, 30).

కడనందు : పర్యా. కడెత్తుగది. ఇంట్లోని చిట్టచివరి గది (తె. 15).

కడకత్తు : చూ. పర్యా. చంక¹. అర్చికి పక్కనున్న రాతిపేర్పు (కో. 42).

కడాణి : చూ. పర్యా. కడిసీల. బండిచెక్రం జారిపోకుండా పక్కన ఇరుసులోకి దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (రా. 24).

కడాయి : కాలమీద బోర్లించిన పెంకు పైవంపు (తె. 13).

కడారుగోడ : చూ. పర్యా. కడగోడ. ఇంటిపక్క గోడ. దీనితర్వాత గదులుండవు. చూ. చిత్రం 248 (రా. 19).

కడి : (1) బ. కడిలు. (< హిం. కడి) చూ. పర్యా. స్తంబం. ఇటుకతో రాళ్ళతో కట్టిగాని కొయ్యతో చేసి కాని నిటారుగా నిలిపి, పైనున్న వస్తువులకు ఆధారంగా

వాడబడే సన్నటి పొడుగాటి నిర్మాణం (తె. 36). (2) చూ. పర్యా. దడ¹ (2). మూలరాయి(1). పకువుల వల్లగాని బండ వల్లగాని మూలగోడలకు దెబ్బ తగల కుండా రక్షణ నిమిత్తం గోడమూలల్లో వీధి వైపున పాతిన పొడుగాటి రాయి (తె. 30, 36).

కడికిల్చి : మేడమీదికి పోవడానికి అనువుగా కప్పకు పెట్టిన కంక, బంగళాదిద్ది (తె. 30).

కడిం : రాతి స్తంభపు తుండికి మీద వలయాకారంగా ఉబ్బే త్తుగా ములిచిన భాగం. చూ. చిత్రం 224. 4 (కో. 11).

కడిమ : చూ. పర్యా. గలిత. తలుపులు మొదలైనవాటిని లాగి తెరవడానికి ఉపయోగపడే పరికరం. చూ. చిత్రం 194.3 (కో. 7).

కడిమి : చూ. పర్యా. మెడుగు¹. చుట్టుపాక. గుంజలమీద కంపతోగాని బద్దతోగాని గుండ్రంగా కట్టిన కట్టు (కో. 17).

కడియ¹ : బ.-యాలు. చూ. పర్యా. సూచికని. బావికి వరలకు బదులుగా అమర్చిన రాతిపలక (తె. 9).

కడియ² : చూ. పర్యా. దంతె². గులకరాళ్ళు మొదలైనవి లాగి కుప్పచేయడానికి పనికివచ్చే సాధనం. పళ్ళు బిగించిన అడ్డుకర్ర, పట్టుకోడానికి పొడుగాటి కర్ర, ఉన్నపనిముట్లు (తె. 32).

కడియపర్పు : పర్యా. రాయినేత. దంతులమీద రాళ్ళను పేర్చడం (తె. 17).

కడియం¹ : (1) ఉ.కడిం. పర్యా.కంకణం, చుట్ట, పన్ను⁵. స్తంభంచుట్టూ కట్టుగా వేసిన పలచని రేకుచుట్ట (కో. 11, 13). (2) పర్యా. కొంకె³, కొండి⁴. వంచిన ఇనపచువ్వ. చూ. చిత్రం 54.8 (కో. 31).

కడియం² : బ.-యాలు. చూ. రూ. కడెం¹ (1). (కో. 31).

కడిరంగు : చూ. పర్యా. తెలుపు. వర్షపట్టికలోని మూలవర్షాల మొత్తపురంగు (తె. 29).

కడిసి : చూ. రూ. కొడిశ, పర్యా. ఒడిశ (తె. 16).

కడిసీల : ఉ. కడచీల, కడ్చీల. పర్యా. కడంచి, కడాణి. కందెనచీల. చీల², జవం, పెడచీల, పెడిసీల, బొడిచీల, సాయచీల, సాయిమేకు, సాయిమొల. బండి చెక్రం జారిపోకుండా, కుండ పక్కవ ఇరుసులోకి దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (కో. 33, 37, 38, 41-47).

కడ్డి : (బ.కడ్డిలు). (< హిం. కడ్డి). ఉ. కడి. చూ. పర్యా అభిండిం (రాయి). గోడలు కట్టేటప్పుడు చిన్నవైన ఇటికిలను, రాళ్లను మధ్యవుంచి సందులు తప్పించి పక్కల మూలల్లో బలంకోసం వుంచే పొడుగాటి పెద్ద రాయి. చూ. చిత్రాలు 47, 160. 6 (తె. 5, 29, 30, 36, 38, 40, 42-44).

కడుపు : పెంకాములోపలి గర్భం. చూ. చిత్రం 63.3 (కో. 8).

కడెత్తుగది : చూ. పర్యా. కడసందు. ఇంట్లోని చిట్టచివరి గది (కో. 32).

కడెత్తుగోడ : చూ. పర్యా. కడగోడ. ఇంటిపక్కగోడ. దీని తర్వాత గదులుండవు. చూ. చిత్రం 248 (కో. 32).

కడెం¹ : (1) బ. కడేలు. రూ. కడియం². చూ. పర్యా. చింతకాయ. గానుగ దూలానికి చివర బిగించే 'S' ఆకారపు ఇనప కొక్కెం (తె. 3, 4, 8, 13, 21). (2) దంగుసార చివర తగిలించిన వంకీ (తె. 18).

కడెం² : బ. కడేలు. చూ. పర్యా. కొక్కెం¹ (1). గద్ద గోరును తగిలించే వలయం. చూ. చిత్రం 208.1 (తె. 5, 7, 15, 30).

కడెం³ : బ. కడేలు. పర్యా. కుదురు² (2), చుట్టకుదురు², మట్టు² (3). కావడిలో వస్తువులనుంచే వలయం (కో. 36).

కడెం⁴ : చూ. పర్యా. జడ. చుట్టుగుడిసె కొప్పు చుట్టూ పేనివేసిన గడ్డి చుట్ట (కో. 40).

కదౌత్తు : ఉ కడత్తు, కడర్, కమర్, కడెత్తు. పర్యా. తొక్కుడు పట్టె², జారంకిపట్టి. సరందూలం(1). గుంటదూలా

నిక ఆధారంగా గోడలమీద వేసే చిట్టచివరి వాసం. చూ. చిత్రం 248.2 (కో. 32, 34, 37, 38, 41-48 ; తె. 23, 25, 27; రా. 1, 8, 10, 31, 32).

కడ్డి¹ : (1) ఉ. కడి, కడి. బ. కడేలు, కడ్డిలు. చూ. పర్యా. దంతె. దూలంమీద అడ్డంగాగాని, చూలానికి బదులుగాగాని, గోడలమీద కప్పుకు ఆధారంగా వేసే చెక్కివవాసం. చూ. చిత్రం 266.1 (కో. 1, 8, 21-24, 26, 30, 32, 33; తె. 5, 14, 15, 20, 22, 23, 25, 27). (2) చూ. పర్యా. పట్టె(1). కొయ్య వాసం (కో. 21, 24, 29, 30, 32, 35, 39; తె. 5, 30).

కడ్డి² : (1) చూ. పర్యా. కమ్మి². లావాటి చువ్వ (కో. 9, 30, 31, 34; తె. 11, 16, 22; రా. 13, 15, 16, 25, 32).

(2) చూ. పర్యా. కమ్మి¹. కిటికీలో అడ్డంగాగాని నిలువుగా గాని బిగించిన ఇనపబడ్డి. చూ. చిత్రం 194.5 (కో. 42).

కడ్డి³ : చూ. పర్యా. కుసి¹. నేలమీద అనుతూ ఒంటిరెక్క తలుపు తిరగడానికి తోడ్పడే తలుపుపట్టెలోని చెక్కబడిన భాగం. చూ. చిత్రం 177.1 (తె. 42).

కడ్డి⁴ : కాడిమాను కదలకుండా ఉంచే పొడవాటి ఇనప కమ్మి (రా. 12).

కడ్డికర్ర : తాగాడిబావిమీద వీళ్ళు తోడుకోడానికి వీలుగా అడ్డంగా వేసిన కొయ్యదుక్క (కో. 29).

కడ్డి : ప్రహరీలోపేమీద ఇటిక వరసల మధ్య వచ్చే పెద్ద వండు (తె. 18).

కత్తవృకొతు : చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలంమీద పర్యసాధారణంగా దొరికే ఈ జాతి కఠిన శిలను పాంశేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మెత్తైన అణువులతో పొరలేర్పడని ఈ జాతి పేరుకురాయి (Igneous Rock) పెర్లప్పార్ (చూ. పేరుకురాయి). క్వార్ట్ (చూ. కవికరాయి). మైకాల కణుకలవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటితో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ భాగంలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకాజుడులు

హార్న్ బ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలిష్ రాయి) దీంతో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడా ఎల్లప్పుడూ కొద్ది పాళ్ళలో కలసి ఉంటాయి. ఈ జాతి రాళ్ళు పర్యత శ్రేణుల మధ్యభాగాలలో పొడుచుకొని వచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో, అనేక విధాలుగా ఉండే ఈ కఠిన శిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచ మంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి. (తె. 18).

కణజం : చూ. కనజం, కమజం. రెండు గోడలు కలిసే మూల అరగోడలు కట్టి తయారు చేసిన ధాన్యాగారం. చూ. చిత్రం 305 (రా. 18, 20).

కణాదిబొంగు : వెదురులో ఒకరకం. లావుగాను ఎక్కువ కణుపులతోను ఉంటుంది. వాసాలుగా, పందిరిగుంజలుగా వాడుకలో ఉంది (కో. 22).

కణిం : బ. కణేలు. చూ. చూ. కనిం (తె. 16, 19).

కణిశరాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రాయి. ఇది 'క్వార్ట్' (చూ. కవికరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్రశిల (Metamorphic Rock). తీవ్రతాపోష్ట పీడనాలవల్ల ఇసక (Sand) ఇసకరాయిగా (Sand stone = చూ. ఉస్కెరాయి) మారి, తర్వాతి పరిణామ దశలో వుండి సాంకేతికంగా 'క్వార్టైట్' (Quartzite) అనబడే ఈ రాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది. ఇది చాల వచ్చెల్లో దొరుకుతుంది (రా. 31).

కణిసి : కణిక, ముక్క (రా. 4).

కంటు¹ : (1) బ. కంటు¹. చూ. పర్యా. కమర్, కుర్చి, సబ్బు. రాతికూచాలమీద అర్థ చంద్రాకారపు సొట్టలాగా మలిచిన గుంట. చూ. చిత్రం 223.1 (రా. 25). (2) చూ. గంటు. చూ. పర్యా. బొంద¹. వేసిన రంద్రం. (రా. 12, 21).

కంటు² : చూ. చూ. ఎదురుమోపు (తె. 7, 36; రా. 8, 9).

కంటెగోడ : (1) ఉ. కంటెగోడ. చూ. పర్యా. పిట్ట గోడ. మిద్దెపైఅంచుల దగ్గర, బట్టి మళల పక్కన. కత్తే పల్చని పొట్టిగోడ. చూ. చిత్రం 23.2 (కో. 40; తె. 3, 6-10, 12, 15, 24).

(2) చూ.పర్యా. చేపట్టు గోడ(2). మెట్ల పక్కన కత్తే పల్చని పొట్టిగోడ (కో. 30, 31, 35; తె. 1, 5).

కంటెదూలం : దూలంమీదినుంచి గోడమీదికి వేసే చిన్న దూలం (తె. 3).

కంట్రాక్టుబొగ్గు : చూ. పర్యా. రైలుబొగ్గు, భూగర్భం నుంచి తవ్వి తీసిన బొగ్గు. నేలబొగ్గు (కో. 48).

కండ : (1) (బ. కండలు). రాతి గనిలోని ఇరవై రెండు పౌర. ఇది సుమారు 2 అంగుళాల మందంగా ఉంటుంది. గట్టిగాఉంటుంది. దీన్నే డబల్ రాయి అని కూడా అంటారు (రా. 22) (2) ఇసక ఉన్న పౌర (కో. 46; తె. 5).

కండదూలం : రూ. గండదూలం. చూ. పర్యా. పిల్ల దూలాం¹. దూలానికి సమాంతరంగా గుజ్జలమీద వేసే చిన్న దూలం (కో. 1, 2).

కండవాకర్ర : అడ్డంగా దూలాలమీద వేసే కర్ర (కో. 27).

కండ్రి¹ : చూ. పర్యా. కుయ్యంరాయి. రాతితోకట్టిన ఆర్చీకి మధ్యభాగంలో బలంకోసం దిగించిన పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 226.2, 227.2 (కో. 11)

కండ్రి² : (బ. కండ్రిలు). (<సం. ఖండ-) చూ. పర్యా. గుల్లరాయి (3), చిల్లరరాయి, చెక్క, బిగ్గడ్రౌతు, బింగ, బిచ్చు², బెందడి(రాయి), బెట్ట, మోటురాయి¹(2), సుత్తిరాతు. సరీసు. గోడల కట్టుబడిలో వాడే రాతి ముక్క. చూ. చిత్రం 159.7 (కో. 49).

కండువా : పర్యా. నెల్ల. ఉత్తరీయం (తె. 1, 3, 7).

కండువాదూలం : చూ. పర్యా. పిల్లదూలం. దూలానికి సమాంతరంగా గుజ్జలమీద వేసే చిన్నదూలం (కో. 11, 24, 26, 28).

కండెబద్ద : (1) పర్యా. గలతాచెక్క, చూచుచెక్క. చూచుమట్టం సరిచూసి బాగుచేయడానికి వాడే సన్నటి బద్ద (తె. 4, 7, 12, 16, 30). (2) చూ. పర్యా. జేబందు (చెక్క). పొడుగ్గా సన్నగాఉండే కొయ్యతాపి. చెక్కిసున్నం పట్టించిన తర్వాత ఎచ్చుపెచ్చులు సరి చేయడానికి తాపీ పనివాళ్ళు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 93 (తె. 22).

కండెరాయచ్చు : చూ. పర్యా. తారసుసాంచె. తారస రాయచేసే అచ్చు (రా. 2).

కండెరాయి : చూ. పర్యా. గజ్జిరాయి², గట్టురాయి. గుట్టాయి (1), గోముక్కురాయి (2). నల్లరాయి⁷(1). నల్లరాతు³. ఇది 'మేగ్నెటైట్' (Magnetite, Magnetic iron ore : Fe₃O₄) అని సాంకేతి కంగా పిలువబడే నల్లని ఇసప ఖనిజంతో కలసిన క్వార్ట్జ్ రాయి (Quartz-magnetite) భేదం, (చూ. కనిక రాయి) (రా. 2, 3).

కండెం : ఉ. కండె. బ. కండేలు. రూ. గండెం. చూ. పర్యా. మట్టు¹. ఎత్తునుగాని లోతునుగాని చెప్పే పరిమాణం. రెండు గజాల కొలత కలది (కో. 21, 29, 30; తె. 3, 5).

కండ్రీగ : చూ. పర్యా. శివాచు. గ్రామంలోని చిన్న విభాగం (రా. 2).

కండ్రతడికె : వెదురుబద్దల మధ్య పెద్దపెద్ద రంధ్రాలుండే టట్టు అల్లిన తడిక (తె. 1).

కత్తవ : వెదురుకర్రకు పొన్నువేసి దాండ్లో పదునైన రేకును దిగించిన దోకుకుపారవంటి సాధనం (కో. 49).

కత్తి : (1) పదునైన అంచు, పిడిగల సాధనం (కో. 13, 14, 16, 18, 23, 37, 38, 42-46, 48; తె. 21, 23, 25; రా. 7, 10). (2) చూ. పర్యా. (ఇసప) రేకు. బెత్తెరు వెదుల్పున పల్చగా ఉండే రేకుముక్కను ఒకవైపున పిడిగా పనికి వచ్చేటట్లు చుట్టచుట్టి తయారు చేసిన పనిముట్టు. గోడకున్న పెచ్చులను ఇటికరాతి మోటును చెక్కి సాపుచేయడానికి పనికివస్తుంది (కో. 34).

కత్తికంకర

కత్తికంకర : పొరలు పొరలుగా ముక్కలు ముక్కలుగా ఉండే పదునైన రాతిముక్క (కో. 18).

కత్తిర : మూల (కో. 14).

కత్తిరగర్ర : పర్యా. కత్తిరికాలు, కత్తిరిబొంగు. కయించి కర్ర, తక్కిదికర్ర, సపోటుకర్ర. పోటీగా పెట్టిన కర్ర (కో. 23, 31).

కత్తిరి : ఉ. కత్తిర. చూ. రూ. కత్తిర²(2). (కో. 14, 18, 37).

కత్తిరికాలు : చూ. పర్యా. కత్తిరగర్ర. పోటీగా పెట్టిన కర్ర (కో. 26).

కత్తిరిగూడు : చూ. పర్యా. కిమానుగూడు. త్రిభుజాకారంలో ఉండే గూడు. చూ. చిత్రాలు 210, 212, 213 (రా. 15).

కత్తిరినడవ : కురువాటం కింది నడిచే దారి. చూ. చిత్రం 277.2 (రా. 2).

కత్తిరిపోటురాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలంమీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈ జాతి కఠినశిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోలైన అణువులతో పొరలెత్పడని ఈ జాతి పేలుడురాయి (Igneous Rock), పెర్లస్పార్ (చూ. గుండురాయి) క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికీరాయి), మైకా కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటివి విజం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) బియ్యం వానలైండ్ (చూ. నల్లపాలిష్‌రాయి) దీనిలో కనిపిస్తుంది. అపైరైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర వివిధ జాతులూ దీనిలో కొద్దిపాళ్ళలో కనిపి ఉంటాయి. ఈ జాతి రాళ్లు వర్షవృక్షాల మధ్యభాగాలలో పొరుగుకొని వేల్చి గండశిలయగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణ క్రతులలో, అనేక విధాలుగా ఉండే ఈ కఠినశిలలు మౌలికమైన మౌలికాద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి. కొత్త రాతియగుటో ఈ రాళ్ళకేవలదు.

పెట్టి ఆయుధాలుగా వాడినందున ఈ పేరు సచారిత్రకమైనది (కో. 30; తె. 7).

కత్తిరిబంగళా : చెన్నగోడలు, మంగుళూరు పెంకు కప్పు గల ఇల్లు (కో. 19, 21).

కత్తిరిబొంగు : చూ. పర్యా. కత్తిరగర్ర. పోటీగా పెట్టిన కర్ర (తె. 43).

కత్తిరింపు : చూ. పర్యా. పల్లింపు. కట్టుబడిలో క్రమంగా తగ్గించే తగ్గింపు, పెంచే పెంపు. చూ. చిత్రం 157.5 (రా. 21).

కత్తిరివడ్రం : కత్తిరగోడమీద బాజులు, వాటిమీద గుజ్జులు, వాటిమీదవెన్ను, పైన దర్జబద్దగాని వెదురుతడికగాని వేసి పెంపుకప్పు కప్పేపని (కో. 15).

కత్తిరివాసం : మూలవాసాల పొరుగునా రెండు వైపులకూ మేకు బంధింపుచేసి వేసిన వాసం (కో. 26).

కత్తిర¹ : (1) బ. కత్తిర. పర్యా. కంచీ, కవిలి², తన్ను. ముక్కోణం ఆకారంలో కొయ్యతోనో ఇసుపబద్దీలతోనో నిర్మించిన చిత్రం. చూ. చిత్రం 255 (కో. 27, 30, 37, 41, 43, 49, 50; తె. 40). (2) అడ్డంగా గాని, నిలువునగాని, ఇటికలను ఒకదానికొకటి పోటీపెట్టి పేర్చినపేర్చు (రా. 10, 13, 16, 17, 20).

కత్తిర² : (1) ఉ. కత్తిర, కత్తిరి. చూ. పర్యా. పోటీ¹(1). కట్టుబడి సమయంలో దర్వాజాలు మొదలైనవి కదలకుండా నిలపడానికి రెండు కర్రలను పైవై వునకట్టి కింద పంగటించి నిలపిన తాత్కాలికపు ఏర్పాటు. చూ. చిత్రం 172.5 (కో. 23, 26, 30, 31; తె. 2, 30, 41, 43; రా. 2). (2) బ.-కత్తిర. రూ. కత్తిరి. కత్తిరించే సాధనం (కో. 48-50).

కత్తిరగడ్డ : ఉ.- గెడ్డ. కుసి తిరగడానికి వీలుగా దానికింద అమర్చిన గుంటగల రాయి (తె. 41).

కత్తిరగాడి : చూ. పర్యా. కత్తిరగొయ్య. కత్తిర అడుగున ఉన్న కమ్మి (కో. 27).

కత్తెరగొయ్య : పర్యా. అడ్డపట్టె²(4), కత్తెరగాడి, గడియ. కత్తెర అడుగునఉన్న కమ్మి (కో. 37, 41, 43).

కత్తెర(గోడ) : ఉ. కత్తిరి-, కత్తి-. చూ. పర్యా. చెన్న(గోడ). చుట్టుగోడలమీద ముక్కోణం ఆకారంలో కప్పువరకు కట్టిన పక్కగోడ. చూ. చిత్రాలు 17.5, 247.3 (కో. 13, 19, 33, 42-46, 48).

కత్తెరజాయి : రెండు కర్రలు పైన కలిసేటట్లు ఒకదాని కొకటి మోతించటం (కో. 13).

కత్తెరపట్టు : ఒకదానిమీద ఒకటిగా చేతులు పెట్టి కూనను లేపే పట్టు (తె. 28).

కత్తెరమళ : కుసి తిరగడానికి వీలుగా దానికింద అమర్చిన గుంటగల ఇనపదిమ్మ (రా. 18, 20).

కత్తెరమూల : చూ. పర్యా. అయిమూల(1). ఎదురు మూల (కో. 29, 32; తె. 38, 42).

కత్తెరార్చి : చూ. పర్యా. ముక్కోణమార్చి. త్రిభుజాకారంలో ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 234 (కో. 44).

కదగరచు : క్రి. గట్టిగా అతుక్కును (రా. 16).

కదం : పర్యా. గడకా. మిగిలిన (రా. 31).

కదిలింపు : పర్యా. బల్బెరకచ్చు, బెండనాము, రెప్పనాము. దర్వాజానిలువు పట్టెకు రంగులు వేయడానికై తీసిన గాడి. చూ. చిత్రాలు 172.3, 173.4 (రా. 2).

కద్ద : ముంత (తె. 41).

కనక : చూ. రూ. కంక (తె. 29).

కనకబద్ద : చూ. రూ. కంకబద్ద (తె. 29).

కనజం : చూ. రూ. కణజం (రా. 17).

కనం : బ. కనాలు. చూ. రూ. కనిం (తె. 21).

కనాకత్తు : చూ. రూ. కనాకటు (కో. 37).

కనాకటు : రూ. కనాకత్తు. కొంచెం ఎక్కువ (కో. 43).

కనికరాయి : ఉ. కనకరాయి, కసికిరాయి. చూ. పర్యా. కంచుసుద్దరాయి, కాల్పురాయి². కొండరాయి(1), గడ్డిరాయి¹, గుండీసురాయి², పలుగురాయి¹. స్ఫటికాలుగా బండలుగా దొరికే ఈ మిశ్రశిల (Metamorphic Rock) ఇసకలో (Sand), గ్రేనైట్ (చూ. ఎర్ర కంచురాయి)లాటి అనేక శిలల్లో ప్రధానద్రవ్యంగా ఉంటుంది. 'క్వార్ట్జ్' (Quartz, Silicon dioxide SiO₂) అనే సాంకేతిక నామం గల ఈ రాయి గొప్ప కాఠిన్యం (=7) కలది. గాజులాగా మెరిసే ఈ రాయి సాధారణంగా తెలుపు, పసుపుచ్చ, గోధుమ, ఊదా, రంగుల్లో దొరుకుతుంది. 'ఎమెథిస్ట్' (Amethyst) వంటి దీని స్ఫటికరూపాలు ఆభరణ సామగ్రిగాను, రేడియో పరికరాల తయారీలోను వాడబడుతున్నవి. 'జాస్పర్' (Jasper) వంటి దీని శిలరూపాలు అలంకరణ వస్తువులుగాను, 'స్ఫటిక శిల' (Rock crystal) వంటి 'రంగు లేని' రకాలు కంటిఅద్దాల తయారీలోను ఉపయోగపడుతున్నవి. ఈ రాతిపొడి గాజు, సిలికా-ఇటిక మున్నగువాటి తయారీకి, సబ్బు, టూత్ పేస్టు మొదలైనవాటిని శుభ్రపరచడానికి పనికి వస్తున్నది. ఎరుపు, నలుపు, బూడిదరంగుల్లో కూడా దొరుకుతున్న ఈ రాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా మంచి వాడుకలో ఉన్నది (రా. 11, 15, 22, 23, 30).

కనిం : (బ. కనిలు). కనేలు. రూ. కణిం, కనం. పర్యా. జలి, తొల్ల(2). పత్తెడతులి. కాడిమానులోని రంధ్రం (తె. 11, 14, 15, 17, 18, 20-23, 25-27, 33).

కనిలురాయి : ఉ. కనీలురాయి. చూ. రూ. కనేలు(రాయి). (తె. 5, 12, 15).

కనీలబాయి : వరలకు బదులు రాతిపలకలు వాడి కట్టిన బావి (తె. 11).

కనుపు : క్రి. చూ. రూ. కలుపు (రా. 25).

కనేలు(రాయి) : (కనేలు? < హిం. కనే). రూ. కనిలు రాయి. చూ. పర్యా. అఖండం(రాయి). గోడలు కట్టే టప్పుడు చిన్నవైన ఇటికలను, రాళ్లను మధ్యఉంచి

సందులు తప్పించి పక్కిన మూలల్లో బలంకోసంఉంచే పాకుగాటి పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 47, 160.6 (తె. 17, 21, 22, 33).

కంత¹ : ఉ. కాంత. రూ. గంత. పర్యా. కన్నం. కానా¹(1), తొ¹(1), నాటు⁴, కంద్రం. చిన్నబొక్క (కో. 5, 31, 32, 41, 44, 49; తె. 6, 12; రా. 8, 9).

కంత² : ఉ. కంతె. చూ. రూ. కడత (తె. 7, 12-15, 17, 30).

కంత³ : పొట్టుబట్టిలోని గాలి పొయ్యే రంద్రం (కో. 49).

కందకం : తొత్తెనగాడి (కో. 29, 39; తె. 6, 15, 24).

కందనం : చూ. పర్యా. ఓడ³. ధన్యం నిల్వచేసే పెద్ద మట్టిపాత్ర. చూ. చిత్రం 306.1 (రా. 14).

కంది : పర్యా. మడ్డె. ఆహారధన్యంగా పనికివచ్చే మొక్క. కంప ఇల్ల కప్పడానికి పనికివస్తుంది. దీన్ని 'తువరి' అని కూడపిలుస్తారు. చిన్న కందులను 'No-eye or Pigeon Pea' అంటారు. పెద్దవాటిని 'Congo-Pea' అంటారు. *Cajanus cajan*, W. I., *C. indicus*, Spreng., *Morinda bracteata*, Roxb., *M. citrifolia*, Ainslie., Linn., Lush. (Shining-leaved Dyeing Mulberry) *M. tinctoria*, Roxb. (Dull-leaved Dyeing Mulberry). (కో. 22, 23, 29-31, 37, 38, 41; తె. 5-7, 9, 38-40, 42, 44).

కందివచ్చిల : ఉ. కందింతిల, కందివచూలు. చూ. రూ. కందివచిల (తె. 17, 19, 23, 25).

కందివి : ఐ. కందిమ్మ. పెద్దదీపం. లాంతర (కో. 30).

కందిపొడరాయి : చూ. పర్యా. కన్నురౌతు, చక్కరాయి (2), చెక్కుడురాయి, మలిపిరాయి, మలుపురాయి, వరసరాయి. (1) పొపురాయి, వెజ్రాయి. (దీన్నే మలుపురాయి అని కూడా (కో. 13) అంటారు.) కట్టుబడికిగాని నేలపై పరవడానికిగాని వాడే చెక్కవ. తేక మలిచిన రాయి. ఈ రాయి మృతం మధ్యనుంచుకొనినట్టి కాబట్టి ఈ పేరు వచ్చింది. చూ. చిత్రాలు 44, 165.4 (కో. 13).

కందీల : చేర్తో పట్టుకోడానికి వీలుగాఉండే దీపం (తె. 30).

కందెన : బండిఇరుసు అరిగిపోకుండా వేసే నల్లటి పదార్థం (రా. 31).

కందెనకట్టె : చూ. పర్యా. ఇరుసు. గిలక లెరగడానికి వీలుగా దాని మధ్యనుంచిన కర్ర (తె. 9).

కందెనచీల : రూ. కందినచీల. చూ. పర్యా. కడినీల. బండిచెక్రం జారిపోకుండా కుండ పక్కన ఇరుసులోకి దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (తె. 18, 20, 21).

కన్నం : ఉ. కనం. రూ. కన్నాం. చూ. పర్యా. కంత¹. చిన్నబొక్క (కో. 6, 8, 9, 13, 15, 16, 19, 21-23, 28; తె. 1, 29).

కన్నాం : చూ. రూ. కన్నం (కో. 3, 35).

కన్ని : రూ. కన్నె(2). చూ. పర్యా. పలుపు. గొడ్లను కట్టివేసేలాటి తాడు (కో. 12, 17).

కన్ను¹ : (1) రాతిలో తొలచిన రంద్రం. చూ. చిత్రం 223.2 (కో. 26, 47; తె. 3, 7, 12, 41). (2) కన్ను సుత్తె ఇనపదిమ్మలోని రంద్రం (కో. 13; తె. 2; రా. 12-14, 15). (3) పర్యా. తూటి. గుబ్బిగడ్డలోని బెజ్జం. చూ. చిత్రం 73.9 (తె. 8, 9, 27). (4) చూ. పర్యా. దట్ట. గోడ కట్టేటప్పుడు రాళ్లమధ్య వచ్చే సందు. చూ. చిత్రం 160.5 (రా. 4).

కన్ను² : (1) చూ. పర్యా. అరవడి. బావికిచుట్టు గోడ కట్టుబడి చేయవలసిన గుండ్రటిస్థలం (తె. 35). (2) పర్యా. గొత్తు. బావి పరిధికి కేంద్రం (రా. 21).

కన్ను³ : (1) గచ్చుమీద గళ్ల గళ్ళుగా గీసిన గీత (కో. 38). (2) సాంచెలోని అర (తె. 15).

కన్నుగంటిదూలం : చూ. పర్యా. కంటిదూలం. గోడ మీదినుంచి దూలంమీదికి వేసే మరో చిన్నదూలం. దీనిమీద గుళ్లులు బిటిస్తారు. చూ. చిత్రం 249.1 (రా. 2, 9).

కన్నురౌతు : చూ. పర్యా. కందిపొడరాయి. కట్టుబడికి గాని నేలపై పరవడానికిగాని స్తంభాలుగా నిలపడానికి

గాని వాడే చెక్కిన లేక మలిచిన రాయి. చూ. చిత్రాలు 44, 165.4 (తె. 29).

కన్నుసుత్తి : రూ. కన్నుసుత్తె. తలలో బెజ్జాయిన్న సుత్తె (తె. 2; రా. 12, 13, 25).

కన్నుసుత్తె : చూ. రూ. కన్నుసుత్తె (రా. 14).

కన్నె : (1) చూ. పర్యా. మోపు (1). నారలో పేసిన రావు పాటి రాకు (కో. 4; తె. 15). (2) చూ. రూ. కన్నె (కో. 10).

కపారం : రూ. కొపారం. పెంతు కప్పకముందున్న కప్ప చిత్రం (కో. 11).

కపిలబావి : ఉ. కపిరై - చూ. పర్యా. మోపుబావి. పాలాలకు పట్టడానికి నీళ్ళిచ్చే పెద్దలోతైన బావి (రా. 26, 27, 30).

కప్పబండ : చూ. పర్యా. దాసబండ. దావాజా ఉత్తరాసి మీద పరిచే బండ (రా. 28).

కప్పరి : చూ. పర్యా. కొప్పు. ఇంటికప్పుపైనున్న మొనదేలిన ధాగం (రా. 24).

కప్పి : పనికిరాని సున్నం (కో. 49).

కప్పీ¹ : చూ. పర్యా. చక్రం. బండికుండలో విగించిన ఆకులను పట్టివుండే గుండ్రటి కొయ్యచిత్రం. చూ. చిత్రం 74.1 (కో. 19).

కప్పీ² : కర్రకు దవడలను అతికినచోటు (కో. 32).

కప్పు¹ : పర్యా. చెత్తు, టావు. ఇంటిమీది మూత (కో. 7, 8, 15, 21-30, 32-35, 37-49; తె. 2, 3, 6-23, 25-30, 34, 36, 38-44; రా. 2, 4, 5-8, 11-20, 22, 25, 28, 31).

కప్పు² : చూ. పర్యా. గాడి. చెక్కలమీద ఉలితో చేసిన సన్నటి కాలవ (కో. 3, 30, 32).

కప్పు³ : చూ. పర్యా. నట్టు¹. మరమేకులను విగించడానికి పనికివచ్చే సాధనం (కో. 29).

కప్పు⁴ : కూనకున్న బయటికి కనిపించే నంపు (కో. 36).

కప్పు⁵ : చూ. పర్యా. గొడుగుబల్ల (1). ఉత్తరాసిమీద పరచిన చెక్క (తె. 41).

కప్పుకట్టె : చూ. పర్యా. కిపరు (పట్టె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పచ్చని చెక్క. చంతులకు మధ్య విగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (తె. 37).

కప్పుచెక్క¹ : చూ. పర్యా. కిపరు (పట్టె). ఇంటి కప్పువేయడంలో వాడే పచ్చని చెక్క. చంతులకు విగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (తె. 30, 40, 43).

కప్పుచెక్క² : చూ. పర్యా. గొడుగుబల్ల (1). ఉత్తరాసి మీద పరచిన చెక్క (తె. 29).

కప్పుడుగాడు : పర్యా. వేచ్చగాడు. పెంతు పేప పనివాడు (తె. 4).

కప్పుడుపొయ్యి : పర్యా. కప్పుకుపొయ్యి. కొక్కామురలో గాలి పోవడానికి ప్రత్యేకంగాఉంచిన పొయ్యి (కో. 20).

కప్పుడుబద్ద : చూ. పర్యా. మట్టప్పలక. ఆకుకప్పుమీది మిట్టపల్లాలు సరిచేసే చెక్కసాధనం. చూ. చిత్రం 95 (కో. 38).

కప్పుపరాట : చూ. పర్యా. కిపరు (పట్టె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పచ్చని చెక్క. చంతులకు మధ్యవిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (తె. 15).

కప్పుపలక : చూ. పర్యా. మట్టప్పలక. ఆకుకప్పుమీది మిట్టపల్లాలు సరిచేసే చెక్కసాధనం. చూ. చిత్రం 95 (రా. 11).

కప్పుపెంకు : ఉ. కొప్పు, పెంక. పర్యా. ఇంటిపెంకు, చోలుపెంకు, దొంతిపెంకు. నిలువుపెంకు, నేతపెంకు. ఇల్లుకప్పుడానికి వాడే మామూలుపెంకు. చూ. చిత్రాలు 37, 42 (కో. 9, 13, 14, 25; తె. 14, 29).

కప్పుపెండె : ఇంటి కప్పున పుల్లలలో కట్టిన కట్టు (రా. 3).

కప్పుబండ : చూ. పర్యా. కప్పురాయి¹(1). చుంచు
రాయి(2), తల్రాయి, సబ్బబండ. ఇంటికప్పుకు వాడే
రాయి (కో. 45).

కప్పురాయి¹ : (1) చూ. పర్యా. కప్పుబండ¹(1). ఇంటి
కప్పునకువాడే రాయి (కో. 8). (2) చూ. పర్యా. దాన
బండ. దర్వాజా ఉత్తరాసిమీద పరిచే బండ. (తె. 41).

కప్పురాయి² : శంకువుమీదగాని (కో. 22; తె. 13)
ఇంటికబట్టిమీదగాని (తె. 30) మూతగాపెట్టే పెద్దబండ

కప్పురం : ఉ. కప్పురం. చూ. రూ. కర్పూరం (కో.
4; తె. 4,7).

కబోదం : 'క' ఆకారంలోని చెక్కడపు మలుపు. చూ.
చిత్రం 328.4 (రా. 15).

కమజం : చూ. రూ. కణజం (రా. 21).

కమర్ : (<హిం; పర్షి. కమర్). బ. కమర్లు. రూ.
కవరు¹(2). చూ. పర్యా. కంటు¹(1). రాతికూచాల
మీద అర్థచంద్రాకారపు సొట్టలాగ మలిచిన గుంట.
చూ. చిత్రం 223.1 (రా. 2).

కమాన్ : బ. కమాన్లు. పర్యా. కమానుకట్టె. కయించి,
తరయ, దూలం (2). నాలికపెళ్ళ, మట్టు⁴ (2). బట్టి
పొయ్యిమీద అడ్డంగా ఉంచిన రాయి. చూ. చిత్రాలు
59.5, 60.6 (కో. 49; తె. 30, 32).

కమామ¹ : (<హిం.). చూ. పర్యా. ఆర్చి. స్తంభాలమీద
లంఛనాలు మూత్రం మోపి, పైకి విలువంపుతో నిర్మించిన
కట్టడం. మధ్యభాగం ఆధారరహితంగా ఉండి పైబరు
వును మోస్తూ కిందికాళి స్థలానికి కప్పుగా ఉంటుంది.
చూ. చిత్రం 228.3 (తె. 3, 9-12, 16-18; 20-23,
25-30, 32, 34, 37, 39, 42, 44; రా. 15-22,
25-30).

కమామ² : చూ. పర్యా. పొయ్యి. బట్టిలో నిప్పు పెట్ట
డానికి తెరిచిఉంచిన రంధ్రం. చూ. చిత్రం 58.1 (తె.
31).

కమానుకట్టె : చూ. పర్యా. కమాన్. బట్టిపొయ్యిమీద
అడ్డంగాఉంచిన రాయి. చూ. చిత్రం 59.5 (రా. 4).

కమానుగూడు : పర్యా. ఆర్చిగూడు. కత్తిరిగూడు.
కోంచిగూడు. గోపురంగూడు, ముక్కగూడు.
ముక్కోణంగూడు, మూలగూడు. త్రిభుజాకారంలో
ఉండేగూడు. చూ. చిత్రాలు 210, 212, 213 (తె. 11,
34; రా. 17, 26, 27).

కమానుపొవ్వు : పర్యా. గరనంపొవ్వు. ముక్కోణాకా
రంలో ఉండే బట్టిపొయ్యి (రా. 10)

కమానురాయి : (1) (కమాను < హిం; పర్షి., కమాన్)
చూ. పర్యా. కమానురౌతు(1). ఆర్చిలో బిగించినరాయి;
ఆర్చి నిర్మాణానికి వాడినరాయి (కో. 48, 49, తె. 9).
(2) చూ. పర్యా. కుయ్యంరాయి. రాతిరౌకట్టిన ఆర్చికి
మధ్యభాగంలో బలంకోసం బిగించిన పెద్దరాయి. చూ.
చిత్రాలు 226.2, 227.2 (కో. 42, 44).

కమానురౌతు : (1) (కమాను < హిం., పర్షి.,
కమాన్). చూ. పర్యా. కమానురాయి(1). ఆర్చిలో
బిగించినరాయి; ఆర్చినిర్మాణానికి వాడినరాయి (తె. 22)
(2) చూ. పర్యా. కుయ్యంరాయి. రాతిరౌకట్టిన ఆర్చికి
మధ్యభాగంలో బలంకోసం బిగించిన పెద్దరాయి. చూ.
చిత్రాలు 226.2, 227.2 (తె. 23).

కమానొరన్న : చూ. పర్యా. చంక¹. ఆర్చికి పక్కనున్న
రాతిపేర్పు (తె. 23, 27).

కమిచి : ఉ. కంచీ. చూ. పర్యా. చువ్వ¹(1). లావుపాటి
తీగ (కో. 43, 44, 46, 48).

కమురుగాల్పు : (1) చూ. పర్యా. రేగాల్పు. ముదర
గాలివ ఇటిక (కో. 13, 15; తె. 2) (2) చూ.
పర్యా. చిట్టెంగాల్పు. ఇటుక మొదలైనవి ఎక్కువగా
కాలడం (కో. 9).

కమురుపెంకు : ఉ. కవుకు. ముదురగాలి నల్లబడిన పెంకు
(కో. 6, 8).

కంప : ముళ్లపొద, ముళ్ళచెట్టుకొమ్మ (కో. 1, 2, 4,
5, 7, 9, 10, 14, 16, 20-23; 25-27, 32, 36-
38).

38, 40, 41, 43, 46; తె. 2, 3, 5, 8-10, 14, 16, 22, 27, 29, 33, 39; రా. 1, 2, 7-9, 25).

కంపకాలకట్టె : పొడుగాటి వెదురుకర్రకు చివర సన్నటి ఇనపకొక్కెంగల సాధనం. ముళ్లు గుచ్చుకోకుండా కంపను లాగడానికి వాడేది (రా. 7).

కంపనాటు : వామిదొడ్డిచుట్టూ నాటిన కంపదడి (తె. 21).

కంపెనీపెంకు : (<ఆం. Company). చూ. పర్యా. మంగుళూరిపెంకు. యంత్రంతో తయారుచేసే పెద్ద పెంకు. చిరువుగా మందంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 280.3 (కో. 3, 9).

కంబ : పర్యా. దద్దుగు, బండారు. సాగరతీరారణ్యాల్లో చాలపెద్దచెట్టుగాపెరుగుతుంది. సాధారణంగా నిటారుగా ఉండేబోదే, దళసరిబూడిదరంగు బెరడు, పసుపుచ్చ పూలుఉంటాయి. కొయ్య, మామిడికొయ్యలాగా గట్టిగా, పసుపుచ్చగాఉంటుంది. తలుపులు, దర్వాజాలు, గృహో పకరణ సామగ్రి తయారుచెయ్యడానికి డీని కలప ప్రశస్తం. నీరు తగలకపోతే చక్కగా మన్నికగా ఉంటుంది. పచ్చికర్రకూడ నిప్పుతగిలితే మండుతుంది. చెదలు పట్టవు. తేలికగా ఉంటుంది కాబట్టి కుర్చీలు, బల్లలు చేయడానికి ప్రశస్తం. వానకాలంలో పుష్పిస్తుంది. ఏప్రిలు ప్రాంతంలో విత్తనాలు పంటకొస్తాయి. ఆకు త్వరగా చీకుతుంది కాబట్టి పచ్చి ఎరువుగా ప్రశస్తం. దీన్నే 'దద్దుగు, దొదగు, బందార, రుద్రగనప,' మొదలైన పేర్లతో పిలుస్తారు. కంచెమొక్కగాకూడ పెంచుతారు. The Karum Timber Tree, *Adina cordifolia*, E.P; Hkf., *Anthocephalus cadamba*, Miq; *Cinchona excelsa*, Ainsl., *Hymenodictyon excelsum*, Br., *Dodonea Viscosa*, Lush, *Nauclea cordifolia*, Willd., Jamaica Switch Sorrel., *Stephegyne Parvifolia*, Korth. (కో. 1, 13).

కంబం : ఉ. కంబ, కంబీ, కంబుల. చూ. పర్యా. స్తంబం. ఇటుకతో రాళ్ళతో కట్టిగాని కొయ్యతో చేసిగాని నిటారుగా నిలిపి, పైనున్న వస్తువులకు ఆధారంగా వాడబడే సన్నటి పొడుగాటి నిర్మాణం (కో. 1, 2, 46; తె. 18, 27, 28, 32, 41; రా. 23, 24).

కంబారుతాడు : కొబ్బరిపీచు తాడు (కో. 32).

కంబి¹ : చూ. రూ. కమ్మి¹ (కో. 43-45).

కంబి² : చూ. రూ. కమ్మి¹ (రా. 17, 18, 20).

కంబీ¹ : చూ. రూ. కమ్మి (కో. 43, 45-47).

కంబీ² : పర్యా. కునీ²(2). కోసు, గజార్తుండు, పాతు కర్ర, మొలికి. గానుగమొద్దు మధ్యనాటివ మేకు. చూ. చిత్రం 54.3 (కో. 42).

కంబీ³ : చూ. రూ. కమ్మి² (రా. 4, 8, 9, 12).

కమ్మి¹ : కొబ్బరిజాతిచెట్ల కొమ్మ, లేక ఆకు (కో. 1, 2, 7-10, 18, 20, 21; తె. 2, 4, 9-11, 13-19, 21, 23, 25, 27, 29, 30, 32-34, 36, 40, 41; రా. 25).

కమ్మి² : చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు)³. గోడలో విగించే దర్వాజా కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1 (రా. 21, 22).

కమ్మినేత : చూ. పర్యా. నేర. ఆకుతో కప్పటం (కో. 13, 16).

కమ్మివరువు : పర్యా. వబ్బువరువు. మట్టికప్పుమీద ఆకులు పేర్చటం (తె. 33).

కమ్మిరంమేకు : ఇనపమేకు (కో. 26).

కమ్మిలగొడుగు : తాతేకుల గొడుగు (కో. 2).

కమ్మిలిల్లు : పర్యా. జూపిడి. ఆకుకప్పుగల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 3 (కో. 11; తె. 16, 21, 23).

కమ్మాకు : తాతేకు (తె. 7).

కమ్మి¹ : రూ. కంబి¹, కమ్మె². పర్యా. కడ్డి²(2), చువ్వ¹(1), పట్టి³(2), సలాక¹(2). కిటికీలో అడ్డంగా గాని నిలువుగాగాని బిగించిన ఇనపబడ్డి. చూ. చిత్రం 194.5 (కో. 6, 38, 46, 49; రా. 2).

కమ్మి² : (1) ఉ. కమ్మె. రూ. కంచి. పర్యా. చీల్. మోకు తగిలించడానికి వీలుగా గానుగమాను చివరనాటివ

మేడు (కో. 37, 38, 49). (2) చూ. పర్యా. చెవి.
గిరికడు రెండువైపులా ఆధారంగా నిలబడిన చిన్న
కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 294.4 (రా. 21, 22).

కమ్మి³ : చూ. పర్యా. బంపడు. సుమాడు మూరెడు పొడు
గుంచే ఇవపడువ్వ. ఒకవైపు మొనదేలి ఉంటుంది.
మధ్యలో కణుపుంటుంది. రాతికి కన్నాలు వెయ్యడానికి,
కన్నాల్లో మందుకూరడానికి పనికివచ్చే పరికరం. మొన
గరి భాగం గుండ్రంగాను, కణుపుమీది భాగం పలకలు
గాను ఉంటుంది (కో. 30; తె. 3, 13).

కమ్మిక : కప్పు, మూత (కో. 32).

కమ్మించు : క్రి. చూ. పర్యా. కలుపు. కలిసేటట్లుచేయు
(తె. 33)

కమ్మిపారు : పర్యా. ఇవప్పారు. రెండు రేకులు ఒకదాని
కొకటి అతికిన ఇవపకామగల పారు (కో. 49).

కమ్మి¹ : రూ. కంది². చూ. పర్యా. పట్టా¹. బండిచెక్రం
అరిగిపోతుండా అడుగున బిగించిన ఇవపకమ్మి (తె. 12-
16, 19, 27, 29; రా. 13, 15, 16, 19, 21, 23,
25, 27, 29, 30).

కమ్మి² : ఉ. కమ్మి, కమ్మి. రూ. కంపి³. కమ్మి¹.
పర్యా. కడ్డి²(1), గజం, పట్టి³(1). లావాటిచువ్వ
(కో. 38, 41, 48, 49; తె. 1, 28).

కమ్మి³ : చూ. పర్యా. పట్టె¹ (1). కొయ్యపాసం (తె.
2, 15).

కమ్మివలుగు : చూ. పర్యా. బంపడు. సుమాడు మూరెడు
తొడుగుండే ఇవపడువ్వ. ఒకవైపు మొనదేలి ఉంటుంది.
మధ్యలో కణుపు ఉంటుంది. రాతికి కన్నాలువేయడానికి
కన్నాల్లో మందుకూరడానికి పనికివచ్చే పరికరం. మొన
గరి భాగం గుండ్రంగాను, కణుపుమీది భాగం పలకలు
గాను ఉంటుంది. (కో. 31).

కమ్మి : చూ. పర్యా. అడుగుగ్ర. అడుక లమర్చేందుకు
గోడలో వాడు కొయ్యముక్క (కో. 34).

కమ్మి¹ : చూ. రూ. కమ్మి² (కో. 4, 33, 47; తె. 16,
28; రా. 3).

కమ్మి² : చూ. రూ. కమ్మి¹ (కో. 33).

కమ్మి³ : వాసాలమీద పేనే మండలచుట్ట (రా. 7).

కమ్మిరాయి : చూ. పర్యా. అడుగురాయి¹(1). ఇంటినేల
మీద పరిచే వల్చునిరాయి. చూ. చిత్రం 46 (కో. 11).

కంసాదినంపని : పర్యా. బల్లపడ్చుచు. చెక్కలతో
ఇంటిని కప్పే పని (తె. 34).

కంసాలిలాజు : చూ. పర్యా. మట్టపులాడు. సమానమైన
మట్టంలో ఇటికలను నిలుపున అతికి కప్పువేయటం
(కో. 20).

కంసూరి : ద్వారబంధపు పై కమ్మిమీద అడ్డంగా నిలిపిన
చిన్నపట్టె (రా. 2).

కయ : చూ. రూ. కయ్య (రా. 20, 32).

కయించి¹ : చూ. పర్యా. కమాన్. బట్టిపొయ్యిమీద
అడ్డంగాఉంచిన రాయి. చూ. చిత్రం 59.5 (తె. 5).

కయించి² : చూ. పర్యా. పోటీ¹(1). కట్టుబడి సమయంలో
దర్వాజాలు మొదలైనవి కదలకుండా నిలపడానికి రెండు
కర్రలను పైపైవున బిగించికట్టి కింద పంగటించి
నిలిపిన తాత్కాలికపు ఏర్పాటు. చూ. చిత్రం 172.5
(తె. 36).

కయించికర్ర : చూ. పర్యా. కత్తిరిగర్ర. పోటీగా పెట్టిన
కర్ర (తె. 36).

కయిరశాల : పర్యా. తావారం. వరండా (రా. 17, 18).

కయ్య : ఉ. కయ్య. రూ. కయ, గయ, గాయ. చూ. పర్యా.
పాడు¹(1). మధ్యలో నీళ్లుపోసి గచ్చును గట్టిబరచడానికి
వీలుగా మట్టితో కట్టిన కట్ట (కో. 42, 43, 46, 50;
తె. 26; రా. 8).

కరక(కాయ) : ఉ. కరక్కాయ, కర్కాయ. నార పరి
శ్రమలో. వైద్యంలో. మెరుగుపనిలో. పనికివచ్చే
కాయనిచ్చే ఒక మొక్క. Gallnut, Chebulic,
Myrobalan, Yellow Myrobalan, *Termin-
alia Chebulia*, Ainslie. (కో. 3, 5, 11, 18,

19, 25, 32; తె. 1, 3, 7, 16, 22, 25, 26, 29, 34, 36, 43; రా. 31).

కరకు : చూ. పర్యా. నొప్పు. రాతిలోని గుంట (రా. 28).

కరగాడి : కంచెవేసిన చోటు (కో. 49).

కరపచ్చిటిక : చూ. పర్యా. అరకాల్పు. కావీ కాలని ఇటిక (కో. 30; తె. 9).

కరపుపని : ఉ. కరప్పని. వానపోతకు సంబంధించిన పని (కో. 30).

కరమద్ది : పర్యా. కరిమి, కలేకంప, కేల. దీన్నే 'కరమర్దం, కరివె, కలివి, కలివె, కృష్ణపాకఫలం, వాక' అనికూడ పిలుస్తారు. ఉత్తర సర్కారులలోను, దక్కన్ కర్నాటక ప్రాంతాల్లోను వర్షపాతం తక్కువగా ఉండే అడవుల్లో పెరిగే ముళ్ల మొక్క. ఇది పొదగా పెరుగుతుంది. చిన్నచెట్టులాగ కనిపిస్తుంది. పసుపుచ్చదానిగా ఉండే గోధుమవన్నె బెరడు, తెల్లనికొయ్య, పండివప్పుకు నల్లగామారి తినడానికి బాగుండే పండ్లు తెల్లగానో, లేత రంగులోనో ఉండే పూలు, దీని ప్రత్యేక లు. ముళ్ల కొమ్మలను కంచెగా నాటుతారు. కొయ్యను వంటచెరకుగాను, దువ్వెనలు, కొయ్యతెట్ల చేయ్యడానికి వాడుతారు. Blistering papaya of Brazil. *Carissa carandus*, Linn., Roxb., *C. diffusa*, Sank. (కో. 49).

కరమలపని : చక్రాలకు, ఇరుసులకు ఇనవతొడుగులు వేయటం మొదలైన కమ్మరి పని. సమ్మెట వాడవలసిన పెద్ద పని (రా. 2).

కరాబు : (< హిం. क़राब-). చూ. పర్యా. గయిరి గృహనిర్మాణంలో పనికీరాని కొయ్యజాతి (తె. 19).

కరాబుమట్టి : పర్యా. గట్రమన్ను. నిర్మాణానికి పనికీరాని మట్టి (తె. 16).

కరిణి : (బ. కరిణీలు, కరిణీలు). ఉ. కర్ణి, కర్ని. రూ. కరిణె. చిన్ననైజుతావీ. ఆకారాన్నిబట్టి, ప్రయోజనాన్ని బట్టి, ఇది అనేకరకాలు. చూ. చిత్రం 86 (కో. 14, 25, 26, 29; తె. 2-7, 9-18, 21, 24, 26-38, 41-43).

కరిణె : ఉ. కరిణె, కరిణె., కర్నె. చూ. రూ. కరిణి (తె. 22, 35; రా. 1, 2, 4, 6, 9, 17).

కరిదిండు : పర్యా. బందబ్బద్ద. మొగరప్పీటకు దూలావికీ మధ్య వేసే చెక్క. ఇది దూలం కదలకుండా విలుపు తుంది. చూ. చిత్రం 23.7 (రా. 29).

కరిపిచ్చు : క్రి. పర్యా. అంటబెట్టు, అంటించు, అంటేయు, అతికిచ్చు, అద్దేయు, కరువు, కర్చబెట్టు, లంకించు, లతారిచ్చు, నేనుచేయు. అతుకు, కలుపు, అంటుకొనేటట్లు చేయు (తె. 9; రా. 19, 25, 29-31).

కరిమి : చూ. పర్యా. కరమద్ది. దీన్నే 'కరమర్దం, కరివె, కలివి, కలివె, కృష్ణపాకఫలం, వాక' అనికూడ పిలుస్తారు. ఉత్తర సర్కారులలోను, దక్కన్ కర్నాటక ప్రాంతాల్లోను వర్షపాతం తక్కువగా ఉండే అడవుల్లో పెరిగే ముళ్ల మొక్క. ఇది పొదగా పెరుగుతుంది. చిన్న చెట్టులాగా కనిపిస్తుంది. పసుపుచ్చదానిగా ఉండే గోధుమవన్నె బెరడు, తెల్లనికొయ్య, పండివప్పుకు నల్లగామారి తినడానికి బాగుండే పండ్లు, తెల్లగానో, లేత గులాబి రంగులోనో ఉండే పూలు, దీని ప్రత్యేకతలు. ముళ్లకొమ్మలను కంచెగా నాటుతారు. కొయ్యను వంటచెరకుగాను, దువ్వెనలు, కొయ్యతెట్ల చేయడానికి వాడుతారు. Blistering Papaya of Brazil, *Carissa carandus*, Linn., Roxb., *C. diffusa*, Sank. (తె. 39).

కరుకు¹ : ఉ. కొరుకు. పర్యా. ఒలి¹, కరువు, మునుం. ఆకుకప్పు పేర్పులోని మూరెకు పన (కో. 2, 4, 32-34, 37, 41-44, 46-50; తె. 18, 21, 23, 25, 26; రా. 1, 6, 7, 11, 14).

కరుకు² : (బ. కరుకులు). చూ. పర్యా. కచ్చు² (శి). అచ్చులోఉన్న పచ్చిఇటికకు నేలమీద సన్నపన్నరాళ్లు మట్టి అతికినందువ ఏర్పడిన బుడిపె (రా. 18).

కరుకు³ : చూ. రూ. గరువు (కో. 50).

కరుచు : క్రి. చూ. పర్యా. అత్తుకొను. అత్తుక్కొను. కలిసిపోవు (తె. 9).

కరుదూపం : ఉ. కర్దుబం. పొగవల్ల పట్టిన మసి (కో. 17; తె. 1, 5, 10; రా. 26, 32).

కరుపు : క్రి. చూ. పర్యా. కరిపిచ్చు. అతుకు. కలుపు. అంటుకొనేటట్లు చేయు (రా. 2).

కరుపువాసం : పర్యా. గాలివాసం. మూలవాసాలకు మధ్య దిగించే లావుపాటి వాసం (కో. 12).

కరువు : చూ. పర్యా. కరుకు. అకుకప్పు పేచ్చలోని మూరెడు పవ (కో. 12, 20).

కర్పబెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. కరిపిచ్చు. అతుకు. కలుపు; అంటుకొనేటట్లు చేయు (తె. 18).

కరాలిగూడు : చూ. పర్యా. చౌకంగూడు. నలువలకలగా ఉండే గూడు. చూ. చిత్రం 209 (రా. 13).

కర్జు : చూ. పర్యా. బూజు. సాలెగూడు; చెమ్మవల్ల ఏర్పడిన మకిల (కో. 12, 15).

కర్జుకొట్టు : క్రి. బూజుదులుపు (కో. 15).

కర్దవంగూడు : ద్వారబంధంమీద బొమ్మలు పెట్టుకోడానికి ఏర్పరచిన గూడు (రా. 13).

కర్పచైమ : (< అం. turpentine). కర్పూర తైలం. రంగులు త్వరగా ఆరడానికి వాడే నూనె (కో. 11).

కర్పూరం : ఉ. కరుహారం, కల్పూరం. చూ. కర్పూరం. తెల్లగా స్పటికాకృతంగా ఉండే సుగంధద్రవ్యం. కర్పూరపుచెట్టు (Camphor tree, *Cinnamomum camphora*) నుంచి గావి, ఆజాతికే చెందిన ఇతర వృక్షాలనుంచిగావి, దొరికే పదార్థం (కో. 1; తె. 30, 37, 42).

కర్పూ : కర్పూ కరివ, దంట, కొయ్యముక్క (కో. 1, 3-8, 9, 12-19, 22-24, 27-30, 32-35, 37, 38, 40, 41; తె. 1-6, 13-15, 31, 44; రా. 31).

కర్పూ : చూ. పర్యా. కామ. పార మొదలైన పాదనాలను మట్టితోకలిపి పీలిస్తే పొడుగాటి కొయ్యపడి. చూ. చిత్రం 198.3 (కో. 1, 23, 29, 32, 49; రా. 31).

కర్రకత్తి : పర్యా. కట్టెకప్పి, కట్టెతాపి, కోపిరికట్టె, కోపిరి చెక్క², చెక్కదిమ్మ, పట్టెచెక్క. లాదుమీదమోది చదును చెయ్యడానికి వాడే కొయ్యకత్తి. చూ. చిత్రం 146 (కో. 8, 9, 18; తె. 6).

కర్రగుమటాం : బ. గుమటాలు. చూ. పర్యా. గూటం² (1). బేల్దారులూ వడంగులూ వాడే కొయ్యసుత్తె. చూ. చిత్రాలు 98, 147 (కో. 10).

కర్రగురుజు : తలుపుచట్రాన్ని దిగించడానికి వాడే కర్ర పుల్ల (తె. 31).

కర్రతుమ్మ : తుమ్మలో ఒకరకం ముళ్ళచెట్టు. చూ. పర్యా. జాల (కాయ), తుమ్మ (కో. 47, 49).

కర్రదిమ్మిన : చూ. పర్యా. కట్టెదిమ్మిన. కొయ్యదిమ్మ గల దిమ్మెన. చూ. చిత్రం 144 (కో. 3-5, 18, 24; తె. 5).

కర్రబట్టి : చూ. పర్యా. కట్టెబట్టి. కట్టెపుల్లలో కాలే ఇటికబట్టి (కో. 1; తె. 2).

కర్రముగ్గు : చూ. పర్యా. విడికిటికర్ర. వేళ్ళనందుల నుంచి ముగ్గుపిండి వదలుతూ గీసిన సమాంతర రేఖలు (తె. 13, 20).

కర్రమేకు : చూ. పర్యా. సీల (2). కొయ్యతో చేసిన మేకు (తె. 6, 43).

కర్రాము : చూ. పర్యా. కట్టెబట్టి. కట్టెపుల్లలో కాలే ఇటికబట్టి (కో. 13).

కర్రబొగ్గు : చూ. పర్యా. రైలుబొగ్గు. భూగర్భంనుంచి తవ్వి తీసిన బొగ్గు. నేలబొగ్గు (కో. 46).

కర్రరాయి : చూ. పర్యా. చిల్లెం. ముదరగాలి నల్లబడిన ఇటిక (తె. 39).

కర్రీకట్టి : ఉండేలుబద్ద (కో. 26).

కర్రు : బొంతరాతి నేలను చెక్కే సాధనం (కో. 49)

కర్రుకర్రునదేలు : క్రి. (గడ్డపార) దిగకుండాఉండు (తె. 28).

కలగుమ్మ : క్రి. పర్యా. కలదొక్కు. మదాయించు, మద్దించు. కాళ్ళతో తొక్కి అడుసు కలుపు (రా. 1, 2, 10).

కలదొక్కు : ఉ. కల్దొక్కు. క్రి.చూ. పర్యా. కలగుమ్మ. కాళ్ళతో తొక్కి అడుసు కలుపు (రా. 5).

కలప : గృహనిర్మాణంలో పనికివచ్చే దారువు (కో. 4. 5, 8, 10, 20, 22, 23, 32; తె. 14, 31).

కలపగడ్డ : రమారమి 20 అడుగుల పొడుగున పెరిగే మొదలుగల పొదగా పెరిగే మొక్క. దీన్నే 'అడివి నాభి, గంజేరి, పొత్తిదుంప' అనికూడ పిలుస్తారు. దీని దుంప విషప్రాయమైనది. కంచెకింపగా పెంచుతున్నారు. Flame Flower, Hary's plant, Malabar Glory Lily, Plough Root, Serpent's tongue, *Gloria superba*, Linn. (తె. 30).

కలపగొట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. కలుపు. కలిసేటట్లు చేయు (కో. 42).

కలబం : రూ. కలం. రంగులు మొదలైనవి నూరే కల్వం (తె. 29).

కలబంద : ఉ. కలబందు. రూ. కలమంద. పర్యా. దయ్యంమట్ట. 4-5 అడుగుల పొడుగు, అంతే వెడల్పు గల దళసరి మట్టలవంటి ఆకులు, ఆకుల అంచుల్లో ముళ్ళు, ఉండే ఎడారి మొక్క. కంచె మొక్కగా నాటుతారు. ఆకుల నుంచి నార తీస్తారు. పురిటిళ్ళలో రక్షణగా ఈ మట్టి లను ఉంచుతారు. దీన్ని 'కత్తాళి, కర్తాళి, కలబంద, తట్టాయి, నాగరమట్ట. రాక్షసి మట్ట' అనే పేర్లతోకూడ పిలుస్తారు. Aloe plant, The Barbadoes Aloe, Indian Aloe, *Agave americana*, *Aloe americana*, *A. barbadensis*, *A. Indica or vulgaris*, Sank. (కో. 5, 6, 15, 18, 24, 38, తె. 18- 34; రా. 4, 13, 14).

కలబెట్టు : క్రి. పర్యా. తేము. కలిసేటట్లు తిప్పు (రా. 6).

కలం : చూ. రూ. కలబం (కో. 14).

కలమంద : చూ. రూ. కలబంద (కో. 1, 13; తె. 7, 39, 43).

కలంపుడిచ : పర్యా. కుట్టుగర్ర. వల్లబల్ల. కాలుతున్న బట్టిపొయ్యిలోని ఊక లాగడానికి వాడేకడ్డి (కో. 19).

కలవారంచేయు : క్రి. చూ. పర్యా. కలుపు. కలిసేటట్లు చేయు (కో. 8).

కలశం : ఉ. కలిశం. పర్యా. బుడ్డి²(4). ముంతతొట్టె, బంగళాకప్పు మూలల్లో బోరించే మట్టిపాత్ర. దీనిపైన మరో చిన్నగుమ్మటంలాటి భాగముంటుంది. చూ. చిర్రాలు 27.8, 40 (కో. 43, 48, 49).

కలికుండ : గంజికుండ (తె. 41).

కలుపు : క్రి. ఉ. కల్పు. రూ. కసుపు. పర్యా. కమ్మించు. కలపగొట్టు, కలవారంచేయు, మిలాయించు, మెదుపు². కలిసేటట్లు చేయు (తె. 9; రా. 2).

కలేకంప : చూ. పర్యా. కరమర్ది. దీన్నే 'కరమర్దం, కరివె, కలివి, కలివె. కృష్ణపాకఫలం, వాక' అనికూడ పిలుస్తారు. ఉత్తరస్కాంతులలోను, దక్కన్ కర్ణాటక ప్రాంతాల్లోను వర్షపాతం తక్కువుగా ఉండే అడవుల్లో పెరిగే ముళ్ళ మొక్క. ఇది పొదగా పెరుగుతుంది. చిన్న చెట్టులాగ కనిపిస్తుంది. పసుప్పచ్చదాలుగా ఉండే గోధుమవన్నె బెరడు, తెల్లనికొయ్య. పండినపుడు నల్లగా మారి తివడానికి బాగుండే పండు, తెల్లగానో, లేత-గులాబీరంగులోనో ఉండే పూలు, దీని ప్రత్యేకతలు. ముళ్ళకొమ్మలను కంచెగా నాటుతారు. కొయ్యను వంట చెరుకుగాను, దువ్వెనలు, కొయ్యతెట్లు చెయ్యడానికి, వాడుతారు. Blistering Papaya of Brazil, *Carissa Carandus*, Linn; Roxb; *C.diffusa*, sank. (రా. 9).

కల్పడం : కలపడం (తె. 16).

కల్పాతు : (బ.- రౌతులు) చూ. పర్యా. చిన్నరాయి, చెడిపొడిరాయి, చెడుకురాయి, బిల్లరౌతు. చిన్నదైన రాయి (తె. 26).

కల్పుమాదం : మట్టి, నీరు, కలిపి అడుసు తొక్కటం (రా. 4).

కల్ల : ముళ్ళకంపనాటి ఏర్పాటుచేసిన దడి (రా. 24).

కల్లం : ఉ. కల్లాం. చూ. కళ్లం. పర్యా. పాలం, మైదానం. బట్టిలదగ్గరన్న చదునుచేసిన నేల (కో. 5, 8, 9, 11, 13, 18, 19, 23, 25-32, 37, 41-48; తె. 2-5, 7, 12, 14, 23, 25, 30-33, 37, 38, 41, 42, 44; రా. 1, 3-8, 13, 17, 19, 28, 31).

కల్లాపు : చూ. కల్లేపు. పర్యా. సామిడి. పల్లిన పేడనీళ్ళు, కలయంపి (కో. 17).

కల్లి¹ : చూ. కళ్ళి. 'నాగజెముడు లేక నన్నజెముడు' అని కూడా పిలువబడే ఒకకంచెమొక్క. పొడగా పెరుగుతుంది. కొన్ని ప్రాంతాల్లో దీన్ని 'నాగదాలి లేక నాగమల్లి' అనికూడా పిలుస్తారు. Prickly pear, *Opuntia dillenii*, Man. (రా. 18).

కల్లి² : రాతి ఇందల్లో ఉండేమట్టి (తె. 23).

కల్లి³ : (< కు+పెళ్లి) చూ. పర్యా. చూజు². పక్క. వంక, వెయి (కో. 31).

కల్లిసున్నం : చూ. పర్యా. రాతిసున్నం. సున్నపురాతిని కాల్చి దబ్బాల కెత్తిన సున్నం (తె. 3, 5, 6, 10, 15, 22, 28).

కల్లి : (బి. కల్లియ). ఉ. కల్లి(బి. కల్లెయ), కల్లి. (< హిం. కల్లి) చూ. పర్యా. కొల్పురాయి, కొళ్ళపుబండ. సున్నంకోసం కాల్చిన తర్వాత మిగిలివరాయి (తె. 3-5, 7, 9-12, 29, 31).

కల్లేపు : చూ. చూ. కల్లాపు (కో. 8).

కల్లా : (బి. కల్లయ). సుమారు 5 అంగుళాల మందంలో ఉండే చిక్కని రాతిపొర (రా. 28).

కల్లకొండచచ్చు : (బి.-చచ్చయ). రాతిగవిలోని పొర. ఈ పొరలోని రాయి చెక్కయిచెక్కయగా ఉండి సరిగా రాదు (రా. 28).

కల్లమీడిచెక్క : (బి.-చెక్కయ) రాతిగవిలోని మూడో పొర. ఈ పొరలో వచ్చేరాయి గోడ కట్టుబడికి పనికి వస్తుంది (రా. 28).

కల్పిరాయి : చూ. పర్యా. ఉత్తరౌడు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి (కో. 40).

కళ్లం : చూ. చూ. కల్లం (కో. 34; తె. 9).

కళ్ళి : చూ. చూ. కల్లి¹ (రా. 17).

కళ్ళి కోటపెంకు : చూ. పర్యా. మంగుళూరిపెంకు. యంత్రంతో తయారుచేసే పెద్దపెంకు. బిరువుగా మందంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 280.3 (కో. 38, 47).

కవట : చూ. పర్యా. పంగ¹. కొయ్యను సహజంగా ఉన్న పాయ. దీన్నే 'చుర్చి' అనికూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రం 156.4 (రా. 24).

కవరగుట్ట : చూ. చూ. కొమరగుట్ట (కో. 16).

కవరు¹ : చూ. పర్యా. పంగ¹. కర్రలపచ్చివరి సహజంగా ఏర్పడే పాయ. చూ. చిత్రం 156.4 (కో. 47; రా. 17, 20). (2) చూ. చూ. కమర్ (రా. 17).

కవరు² : (< ఆం. Cover). చూ. పర్యా. కేసు. తేపు మీది చర్మపు తిత్తి. చూ. చిత్రం 124.1 (తె. 7).

కవలకిరికి : రెండు కిటికీలజంట. దీన్నే 'చిల్లారి' అని కూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రం 27.6 (తె. 30).

కవలగూడు : ఉ. కవుల-. ద్వారానికి ఇరువైపులా పెట్టిన జంటగూళ్ళు (తె. 30, 36).

కవలసూరు : కవల కిటికీమీద జంటచూరు (తె. 30)

కవాడి : ఇటివల చుప్ప. చూ. చిత్రం 27.5 (తె. 10)

కవిడి : లేతమట్టి (కో. 11).

కవిరి : అటవకింది రాట (రా. 17).

కవిలి¹ : ఉ. కవ్వలి. బి. కవిళ్ళు. చూ. పర్యా. నట్టు¹. మరమేకులను బిగించడానికి పనికివచ్చే సాధనం (కో. 19, 20, 22, 24).

కవిలి² : ఉ. కావిలి. బి. కవిళ్ళు. చూ. పర్యా. కత్తె¹(1). ముక్కోణం ఆకారంలో కొయ్యతోనో ఇనవ బద్దీలతోనో నిర్మించిన చట్రం చూ. చిత్రం 255 (కో. 2, 9).

కవిలు : (బ. కవిశ్శు). చూ. పర్యా. పాదు³. చీలికలాగా ఉండే రంధ్రం (కో. 46).

కవురు : పర్యా. కంగోల్, నెలయ్. కంబానికిచెక్కిన గాచి (కో. 21, 25).

కవుల : (1) ఉ. కవులై. దర్వాజా పక్కన గోడముందుగా కట్టబడే రాలి దిమ్మ. చూ. చిత్రం 27.10 (తె. 29, 37, 41).

(2) చూ. పర్యా. కట్ట² (1). గోడకట్టుబడిలో గట్టిదనం కోసం మధ్య మధ్య స్తంభాకారంలో కట్టే నిర్మాణం (తె. 30).

కవులకాలు : కవుల పక్కనున్న రాతిదిమ్మ (తె. 29).

కవులచెక్క : కవుల పక్కన అమర్చే చెక్క (తె. 29).

కవేలి (పెంక) : ఉ. కవిలై, కవేల. చూ. పర్యా. వోనెపెంకు. ఇంటి వెన్నుగాడిమీద పరిచే పెంకు. చూ. చిత్రం. 73.14 (తె. 8, 10, 31, 36, 38-42).

కవేలిల్లు : ఉ. కవిలిల్లు. చూ. పర్యా. పెంకుటిల్లు. పెంకు కప్పున్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం. 16 (తె. 10, 11, 31, 38).

కళ్ళి : (< హిం. కళ్ళీ). ఉత్తరసర్కారులలోని అడవి ప్రాంతాలన్నిటిలోనూ పెరిగే చెట్టు. రమారమి 3500 అడుగుల ఎత్తువరకూ ఉన్న కొండల్లో పెరుగుతుంది. కోసుగా ఉండే చిన్నముళ్ళు లేతకొమ్మలమీద, మొదలు మీద ఉంటాయి. బూడిదరంగులోనో, గోధుమవన్నె లోనో ఉండే బెరడు, బూడిదరంగునుంచి నలుపు కలి సిన ఆకుపచ్చవన్నె వరకూ అనేకచ్ఛాయల్లో ఉండే కొయ్య, ఈ చెట్టునుంచి దొరుకుతాయి. దీనికలప ఉప యోగకరమైనది; చాలమన్నికగా ఉండేది. దీన్నే 'కోర మద్ది, వెర్రికరక' అనికూడా అంటారు. *Cluyita spinosa*, Roxb., (కో. 30).

కనపిన : ఉ. కనబిన. పర్యా. బిగ్గి. ఆతుర్దా, తొందర. (కో. 9, 13, 17).

కనబా : పర్యా. శివారుపల్లె. పెద్దగ్రామపు హద్దుల్లో ఉన్న చిన్నపల్లె (రా. 15).

కసురుగొట్టు : క్రి. గాలి వేగంగా వీచు (కో. 48).

కసువు : పర్యా. చెత్త, తుక్కు, వమ్ము (2). చిమ్మివేసిన గడ్డి గాదం మొదలైనవి (కో. 43, 48, 50; రా. 1, 4).

కాక : చూ. పర్యా. నెగ, వేచి, వేచిమి (కో. 29, 45; తె. 2, 9, 8-10, 14; రా. 1, 13, 18, 22).

కాకిమొర్న : ఆకాశంరంగు మొరసనేల (తె. 9, 7.)

కాకిరాయి¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రాయి². ఇది 'క్వార్ట్జ్' (చూ. కనికరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్రశిల (Metamorphic rock) తేవ్రతాపోష్ట పీడనాలవల్ల ఇసక (Sand) ఇసకరాయి (Sand stone: చూ. ఉస్కెరాయి) గా మారి, తర్వాతి పరిణామదశలో ఉండి సాంకేతికంగా 'క్వార్ట్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈ రాయి నిర్మాణ ద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది. ఇది చాలా వన్నెల్లో దొరుకుతుంది (తె. 9; రా. 30).

కాకిరాయి² : బండమీద నరుచులను గుర్తిస్తూ గీతలు గీయ దానికి వాడే ఎర్రటి రాయి (కో. 36).

కాకివాసం : పర్యా. పిల్లవాసం, సన్నవాసం. సన్నటివాసం (కో. 30, 31; తె. 6).

కాగించు : క్రి. కాచు, కాలనట్లుచేయు (తె. 22).

కాగు¹ : క్రి. (1) ఎంచు, ఆరు (రా. 2, 3). (2) క్రి. రూ. కావు. చూ. పర్యా. ఉడుకు. వెచ్చనగు, వేడెక్కు, మరుగు (రా. 6).

కాగు² : నీళ్ళు కాచుకొనే రాగిపాత్ర (కో. 18).

కాంక్రీటు : (బ. క్కీట్టు.) చూ. పర్యా. కొండ, గడ్డవతు, గుట్ట, తిప్ప, దిబ్బి¹ (2), పడక², బొద్దు³, బోదు⁴, మెట్ట, మెట్లంగి¹, (2), మొరంపొచ్చు. కట్టుబడికి కావల సిన రాళ్ళు దొరికే గుట్ట (కో. 7).

కాంక్రీటు : (< ఆం. Concrete) ఉ. కంక్రీటు, కంక్రెట్టు. రూ. కంకరేటు. సిమెంటు. సన్నగులక. ఇసక కలిసిన మిశ్రమం (కో. 4, 6, 9, 13, 15, 20-22, 24, 25, 28-30, 32, 34, 37-39, 41, 42).

44-48; తె. 1, 3-6, 9, 10, 13, 14, 16-19, 21, 23-28, 42; రా. 1, 7, 14, 15, 17-19, 21, 22, 24, 28, 29).

కాచు : ఉ. కాసు. పోకను కావగా అడుగుట విగిన మడ్డి, కవిరి. లాచు గట్టిపరచడానికి జిగురునీళ్ళతో కలిపి వాడే ద్రవ్యం (తె. 1).

కాంచి¹ : (1) ఉ. కేంచి. చూ. రూ. కంచి (తె. 23, 35) (2) పర్యా. కాలు¹ (3), నిలువు¹ (2). తికిటిలో వాలుగా ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 101.1 (రా. 8).

కాంచి² : చూ. పర్యా. జంపడు. సుమారు మూరెడు పొడుగుండే ఇనపచువ్వ. ఒకవైపు మొనదేలికుంటుంది. మధ్యలో కణుపుంటుంది. రాలికి కన్నాలు వెయ్యడానికి కన్నాల్లో మందు కూరడానికి పనికివచ్చే పరికరం. మొవగల భాగం గుండ్రంగాను, కణుపుమీది భాగం పేలికలుగాను ఉంటుంది (రా. 17).

కాటా : డెబ్బదైదు పేర్ల తూకం (తె. 29).

కాటు¹ : (1). రూ. గాటు. చూ. పర్యా. గాడిచెక్కల మీద ఉలితో తీపివ నన్నటి కాలవ (కో. 44; తె. 31, 36, 40, 43). (2) (బి. కాట్లు). చూ. పర్యా. వక్కు³, వలికం². పెద్దరాతిబండలనుంచి పొరలు పొరలుగా రాలి పరికలను వేరుచేయడానికి, కొలత ప్రకారం పగలగొట్టడానికి, గుర్తుగా గీసిన గీత (రా. 12, 13).

కాటు² : చూ. పర్యా. పగులు¹. చీల్చు (తె. 29).

కాటుకొయ్య : చూ. పర్యా. కాటుమొద్దు. వరికే కొయ్య కింద మోపుగా ఉండే కొయ్యదిమ్మ (తె. 3)

కాటుచెక్క : చూ. పర్యా. కాటుమొద్దు. వరికే కొయ్య కింద మోపుగా ఉండే కొయ్యదిమ్మ (తె. 21).

కాటుమొద్దు : పర్యా. కాటుకొయ్య. కాటుచెక్క. వరికే కొయ్యకింద మోపుగా ఉండే కొయ్యదిమ్మ (తె. 4-6, 11, 15, 18).

కాటుగడ్డి : కాటుకొయ్య కింద మోపుగా ఉండే కొయ్యదిమ్మ (తె. 15).

కాడ¹ : (1) చూ. పర్యా. మట్టు²(1). పొరను పట్టుకొనే పిడి (కో. 44; తె. 40, 44). (2) పర్యా. చెయ్యి పిడి. ఇటికచ్చును పట్టుకోడానికి పెట్టిన పొట్టికామ (కో. 49). (3) చూ. పర్యా. కట్టె¹. సుత్తిపిడి (రా. 2).

కాడ² : చూ. పర్యా. కూను. తాపీరేకును విడిచి కలిపే వంగిన ఇనపచువ్వ. చూ. చిత్రం 83.2 (కో. 36; తె. 23).

కాడకరి : పర్యా. దుతాడుకర్ణి, మొత్తుకరిణె, సన్నకర్ణి, నీర్లంకరిణె, డిజైన్ పనికివాడే చిన్నకరిణి (కో. 14).

కాడచూరు : చూ. పర్యా. ఈను². సన్నగా పల్చగా ఉన్న చూరు. చూ. చిత్రం 274.4 (కో. 30).

కాడతాపి : చూ. పర్యా. ఎదురాకుతాపి. సన్నగా పొడుగ్గా కోలగా ఉండే రేకుగల చిన్నతాపి. సన్నపనులకు వాడేది. చూ. చిత్రం 85 (కో. 49).

కాడముగు : మెలికగీతలకు చివర ఆకులుంచుతూ వేనే ముగ్గు (కో. 4).

కాడి¹ : రూ. కాణి, కాండి, కాని, పర్యా. కాడిమాకు, కాడి మాదం, కాడిమాను, పూజు. ఎద్దుల మెడమీద మోపే కొయ్య; బండిపోలుకు కట్టినది. చూ. చిత్రాలు 54.11, 74.7 (కో. 13, 17, 19, 25, 30, 31, 33, 37, 42-46, 48-50; తె. 7, 9, 38, 43, 44; రా. 2, 9, 22, 26, 27, 32).

కాడి² : జడ్డి పక్కలనున్న బొంగు (కో. 20).

కాడి³ : చూ. పర్యా. నంబం. ఇటుకతో రాళ్లతో కట్టిగాని కొయ్యతో చేసిగాని నిటాయగా నిలిపి, పైనున్న వస్తువులకు ఆధారంగా వాడబడే సన్నటి పొడుగాటి నిర్మాణం (తె. 24).

కాడికట్టె : చూ. పర్యా. చిర్ర. కాడికున్న రంధ్రంలో పెట్టే కొయ్యముక్క. దీనికి కాడిపలుపును తగిలిస్తారు. చూ. చిత్రం 54.12 (రా. 17).

కాడిపీట : పర్యా. కాడిమానుపీట. బండి పోలుగ్రరకు కాడికట్టె వైపు వైన అతికిపీట, పైపీట (కో. 48).

కాడిమాకు : చూ. పర్యా. కాడి¹. ఎద్దుల మెడమీద మోపే కొయ్య; బండి పోలుకు కట్టినది. చూ. చిత్రాలు 54.11, 74.7 (తె. 37, 38, 44).

కాడిమాదం : చూ. పర్యా. కాడి¹. ఎద్దుల మెడమీద మోపే కొయ్య. బండి పోలుకు కట్టినది. చూ. చిత్రాలు 54.11, 74.7 (రా. 5).

కాడిమాను : చూ. పర్యా. కాడి¹. ఎద్దుల మెడమీద మోపే కొయ్య. బండి పోలుకు కట్టినది. చూ. చిత్రాలు 54.11, 74.7 (కో. 34, 35, 38, 39, 41, 42, 47; తె. 39, 42; రా. 2, 4, 8, 11-20, 23-26, 29, 30).

కాడిమానుపీట : చూ. పర్యా. కాడిపీట. బండిపోలుగ్రరకు కాడికట్టే వైపు పైన అతికినపీట, పైపీట (రా. 7).

కాడురాయి : చూ. పర్యా. ఉత్తరాయ. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి (రా. 24).

కాడ్రాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలంమీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈజాతి కఠినశిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోతైన అణువులతో పొరలేర్పడని ఈ జాతి పేలుడు రాయి (Igneous rock) పెల్స్పార్ (చూ. గురుడు రాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి), మైకాల కలయిక వల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్ళలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) బదులు హోరన్ బ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలీష్ రాయి) దీంతో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడ కొద్దిపాళ్ళలో కలిసి ఉంటాయి. ఈజాతి రాళ్ళు పర్వత శ్రేణుల మధ్యభాగంలో పొడుచుకొనివచ్చి గండ శిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో, అనేక విధాలుగాఉండే ఈ కఠినశిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి (తె. 42).

కాణి : చూ. రూ. కాడి¹ (తె. 5, 8, 10, 11, 13).

కాండి : చూ. రూ. కాడి¹ (కో. 15; తె. 17, 21, 25-27, 29).

కాతేరుకంకర : కాతేరు గ్రామంనుంచి తెచ్చే రాతిముక్క (కో. 18).

కానగ : చూ. రూ. కానిక¹ (రా. 15).

కానా¹ : (1) చూ. పర్యా. కంక¹. చిన్నబొక్క (కో. 4, 12, 14, 24; తె. 13, 30, 33). (2) చూ. పర్యా. సందు¹(1). రాళ్ళ వరసలకు మధ్యనున్న స్థలం (కో. 19, 28).

కానా² : ఉ. కోవ. చూ. పర్యా. పొయ్యి. బట్టీలలో విప్పు పెట్టడానికి తెరచిఉంచిన రంధ్రం (కో. 4, 11; తె. 28, 30, 32, 43).

కానా³ : అలమర దిగించడానికి గోడలో వదలిన ఖాళీ (కో. 30).

కానాగమ్మి : మంటవేసే బట్టిపొయ్యి (రా. 3).

కానాచెక్క : చూ. పర్యా. పరదాచెక్క(2). అలమరను అరలుగా విభజించే చెక్క. చూ. చిత్రం 218 (కో. 16, 27).

కాని : చూ. రూ. కాడి (తె. 1, 3, 4, 12, 14-16, 18-23, 29, 32-34, 36).

కానిక¹ : రూ. కానగ, కానిగ. 'కాగు, కానుగ, గానుగ' మొదలైన పేర్లతో పిలవబడే పెద్దచెట్టు. సాగరతీర ప్రాంతాల్లో బాగా పెరుగుతుంది. నీడనిస్తుంది, క్షయ నివారకమని ఈమధ్య ఈ చెట్లను వేల సంఖ్యలో రహదార్ల పక్కన నాటుచున్నారు. రూరమి 40 అడుగుల ఎత్తువరకు పెరుగుతుంది. చెట్టు ఆకు పళ్ళు గ్రాసంగాను పచ్చిఎరువుగాను పనికివస్తుంది. గింజల చమురు దీపారాధనకు, వైద్యానికి ప్రశస్తం. చేవదేరివ కొయ్య నారలుసాగుతూ నరుకుడుబడదు. వంటచెరకుగా ఇది సుప్రశస్తం. Indian beech tree, *Dalbergia arborea*, Ainslie., *Galedupa arborea*, Roxb., *G. punga*, Heyne., *Pongamia glabra*, Vent. (రా. 3, 7).

కానిక² : చూ. పర్యా. గవాచి¹(1). గోడతో పెట్టిన రంధ్రం; చువ్వలులేని కిటికీ. చూ. చిత్రాలు 196-198 (తె. 41).

కానిగ : చూ. రూ. కానిక¹ (తె. 18).

కానిగపని : సామాన్యపు పని (తె. 21, 22, 25, 26).

కానితాడు : కాడికి ఎడ్లను కట్టేతాడు, పట్టెడ (తె. 19, 20).

కాను¹ : బ. కాన్సు. చూ. పర్యా. గాడి²(1). చెక్కలమీద ఉలితో తీసిన నన్నటికాలవ (కో. 15, 32).

కాను² : ద్వారాలున్న గోడల మధ్యదూరం; అడ్డుగోడల మధ్య జాగా (కో. 8).

కానెం : (బ. కానేలు). బూడిదగుంట (తె. 13, 36).

కాపుతోడుగు : క్రి. పండు, పంటకువచ్చు (రా. 2).

కాపుదనం : రైతుగా ఉండటం (తె. 30).

కాపుదనంపాఠ : చూ. పర్యా. చెలకపాఠ. మట్టిపని చేయడానికి వద్దెవారు, రైతులు వాడే పాఠ. చూ. చిత్రాలు 129-132 (తె. 38, 44).

కాప్తానం : వ్యవసాయం (తె. 30).

కామ : ఉ. కాము, కోమ. పర్యా. కట్టె¹(1), కర్ర². పాఠ మొదలయిన సాధనాలను పట్టుకోడానికి వీలిచ్చే పొడుగాటి కొయ్యపిడి. చూ. చిత్రం 106.3 (కో. 6, 8, 15, 18-20, 22, 23, 32; తె. 1-5, 7, 12, 13, 15, 17, 18, 21-23, 25-32, 34, 37, 41-43; రా. 28).

కామంచి : పర్యా. కాశె. బోదగడ్డివంటి తృణవిశేషం. ముగ్ధావంగామ, ఘోరిశు కప్పడానికి పనికివస్తుంది. Camel's hay, Lemon grass, Roussa-grass, Spice-grass, Sweet rush, *Andropogon nardus*, Sank., *A. schoenanthus*, Ainsl., *Cymbopogon caesioides*, Staf. (కో. 30; తె. 7; రా. 31).

కామందు : ఉ. కామందు. చూ. పర్యా. యజమాని. ఇంటి పాలదారు (కో. 33).

కామ : (1) చూ. పర్యా. సిడి(1). కావీ మొదలైనవాటిని పట్టుకోడానికి వీలుగా అమర్చిన కొయ్యముక్క (కో. 8; తె. 30; రా. 31).

తె. 23; రా. 24). (2) చూ. పర్యా. కట్టె¹. సుత్తి పిడి (తె. 21, 25).

కాంపొండుగోడ : (కాంపొండు < ఆం. Compound). ఉ. కాంపొండు. చూ. పర్యా. ప్రహరీగోడ. ఇంటి ఆవరణచుట్టూ కట్టిన గోడ. చూ. చిత్రం 283 (కో. 24, 25, 31, 46; తె. 3, 5-7, 13, 15, 21, 28, 30, 38, 40-42, 44; రా. 2, 25-27, 29).

కాయ¹ : పర్యా. గుండు. వడంబంలోని వేలాడే లోహపు ముద్ద. చూ. చిత్రం 100.1 (కో. 27, 42, 47; రా. 9).

కాయ² : కొయ్య స్తంభపు పీటకు రెండువైపులా అలికిన గుండ్రటి కొయ్యముక్క (కో. 40).

కాయపోస్తు : నమూనా, రూపురేఖలు (కో. 21).

కాయలు : బ. బేసినంబులు (కో. 19).

కాయవానం : తుండేటిబల్లకి ఎలుకసూరుకూ నాటే వానం (కో. 3).

కార్మిగి : (? < సం. కేరంగి). వాసాలకు పనికివచ్చే కలప నిచ్చే చెట్టు. Capsy, Harmless nettle, *Debregeasia longifolia*, W. I., *D. velutina*. Gaud. (తె. 3).

కారిటిక : చూ. పర్యా. రేగాల్పు. ముదరగాలిన ఇటిక (కో. 18).

కారుదిండు : రాతిగనిలోని ఇరవైనాలుగో పొర (రా. 28)

కారుదిండుకల్లు : (బ. - కల్లులు). రాతిగనిలోని నాలుగో పొర (రా. 28).

కారునలుపు : ముతకనలుపు వన్నె (రా. 7).

కారునేల : తడిసినప్పుడు ఊబిలాగా, ఎండినప్పుడు గట్టిగా ఉండే తెల్లటి ఉప్పునేల (కో. 5, 17).

కారుబెడ : చూ. పర్యా. రేగాల్పు. ముదరగాలిన ఇటిక (కో. 5).

కారుమన్ను : చూ. పర్యా. ఎర్రచవుడు. ఎర్రమట్టి, చవుడు కలిసిన ఉప్పునేల. మిడ్డెలమీద పూతకు మంచిది. (కో. 5).

కారురాయి¹ : (1) ఉ. కారాయి, కారురాయి. చూ. పర్యా. కట్టుడురాయి. ఇది ఇటీవలనే గుర్తింపబడిన శిలావిశేషం. వాతావరణ పరిస్థితులకు సులభంగా లొంగి నల్లబడటం, మచ్చలుపడటం, మృత్తికీకరణం (Kaolinisation) పొందటం, దీని స్వభావంకనుక ఇది చాలా నాసిరకం నిర్మాణద్రవ్యం. అయినప్పటికీ ఇతరజాతులు సరిగా దొరకనందున సాంకేతికంగా 'ఖోండలైట్' (Khondalite) అనబడే ఈ రాతిని ఉత్తరకోస్తాలో గృహనిర్మాణానికి వాడుతున్నారు. ఇది గోధుమరంగు కలిసిన బూడిదరంగు రాయి. (కో. 1, 9, 21, 22, 24, 25, 28-30, 32-34; తె. 1, 6). (2) చూ. పర్యా. ఉత్తరారు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చేరాయి (కో. 3).

కారురాయి² : చూ. పర్యా. ఇసకరాయి. సాంకేతికంగా 'గ్రిట్' (Grit) అని పిలువబడే ఈరాయి, సిలికా (Silica) లోహాక్సైడ్ (Iron oxide), సున్నం (Calcium carbonate), ఇగురుమట్టి (Clay) కణాల పల్చని పట్టికలు ప్రధానద్రవ్యమైన క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి) కణాలను బంధించగా, ముద్దకట్టి ఏర్పడిన ఒకరకం మట్టిరాయి (Sedimentary-rock). సమకోణాల్లో బీటలువారటం ఈ రాతి స్వభావం. ఇది ఎరుపు, తెలుపు వన్నెల్లో దొరుకుతున్నది. బరంతులు నింపడానికి, పునాదులు చెమ్మెసజేసి గట్టిపరచడంలోను దీన్ని వాడుతున్నారు (తె. 12).

కార్నిసు¹ : (< ఆం. Cornice). (1) ఉ. కేర్నిసు చూ. పర్యా. చూడు. గోడలమీద ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చినట్లు వేసిన కప్పు. చూ. చిత్రాలు 10. 6, 274 (తె. 4-7, 12, 13, 15, 22, 23, 25-27, 29, 30, 32, 34, 41, 43) (2) చూ. పర్యా. బొద్దు³ (1). కప్పు ఎగరకుండా దానిమీదవేసే కట్ట. చూ. చిత్రం. 25. 4 (తె. 18, 19, 21).

కార్నిసు² : (1) వెడల్పయిన 'తరిజై' (రా. 15, 21). (2) చూ. పర్యా. జాలు². చెక్కడప్పని. చూ. చిత్రం 276. 20 (రా. 19).

కార్నిసుగూడు : పర్యా. ఆశాగూడు. కిస్తీగూడు. నల్లకం గూడు, మచ్చికాయగూడు. నగిషీపనచేసివగూడు. చూ. చిత్రం 216 (రా. 15, 32).

కార్నిసుతలుపు : చూ. పర్యా. కిస్తీతలుపు. అంచులు వాలుగా నరికి, మధ్యభాగం చదునుగా ఉంచి, తయారుచేసిన చెక్కరసు చిత్రంలో దిగించిన తలుపు (రా. 21, 27).

కార్నిసుపని : చూ. పర్యా. చూడుచుట్టు. చూడుచించడం (తె. 44).

కారాయి : (కారు + రాయి). (జ. రాష్ట్ర). చూ. పర్యా. నలుపురారు, నల్లరారు, నల్లరాయి⁷ (2). నల్లరంగుగల రాయి (కో. 33).

కార్తి : చూ. పర్యా. చూర. నన్నటి చుక్కలు (తె. 5).

కాల : పర్యా. పచ్చెన. కప్పేటప్పుడు వెల్లకిల పెట్టివపెంకు. చూ. చిత్రం 265. 1 (తె. 29).

కాలబోదె : చూ. పర్యా. మూస. ఆర్చీలు, బాబులు మొదలైనవాటి నిర్మాణానికి పనికివచ్చే తార్కాలికపు కట్ట. చూ. చిత్రం 77 (రా. 21).

కాలవ¹ : (1) ఉ. కాలువ, కాల్వ. నీళ్లు ప్రవహించేదారి (కో. 3, 9, 15, 17, 19, 23, 26, 28, 30, 32-34, 37, 39, 44-46, 48; తె. 3, 7, 8, 12, 16, 24; రా. 2, 3, 8, 28, 29, 31, 32). (2) ఉ. కాల్వ. కప్పుమీద నీరు పారడానికి వీలుగాతీసిన గాడి (తె. 22, 25).

కాలవ² : చూ. పర్యా. గాతం (1). పునాది కైతవైన పొడుగాటి గుంట (తె. 30).

కాలిగుంజ : ఉ. కాలగుంజ, కాళిగుంజ, కైళిగుంజ. చూ. కాలుగుంజ. పర్యా. తగ్గుగుంజ, పక్కగుంజ, పక్కరాట, పిల్లకూవాం. నిట్రాటికి చూట్టాగాని, పందిరి గుంజలకు పక్కనగాని, పాతప పొట్టిగుంజ. చూ. చిత్రాలు 13.2, 317. 2 (కో. 28, 30, 34, 39, 40, 45-47; తె. 2, 6, 12-14, 37, 44; రా. 8. 25-27, 29, 31).

కాలిరస్టా : పర్యా. గొండిరస్టా. కాలిబాట (రా. 27)

కాల్ : (1) పర్యా. కండి¹(1). నిలువు (3). నిలువు కర్ర(2). పక్కబొంగు, విచ్చెనకర్ర. విచ్చెనకు రెండువైపులాఉండే పొడుగాటి కర్ర. చూ. చిత్రం 148. 1 (తె. 13, 17, 30, 31). (2)చూ. పర్యా. ఆవుకర్ర. ఇనకబల్లెడను సడపండా నిలిపిఉంచేపోటీకర్ర (తె. 3, 5, 14). (3) చూ. పర్యా. కాంచి¹ (1). టిక్టీలో వాలుగాఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 101. 1 (తె. .18)

కాల్² : (1) ఇటికాము పోయ్యిని ఏర్పాటుచేస్తూ సూత్రం చూపి నిలిపే ఇటికలవరస (కో. 13, 19, 20). (2) పర్యా. చిమ్మె², బెండు⁶. ఇటికబట్టి పోయ్యిల మధ్యవచ్చే చిమ్మ. చూ. చిత్రం 60. 7 (తె. 6, 14).

కాల్³ : చూ. పర్యా. చెయ్యి¹. సారెబలకను చుట్టును కలుపుతూ విగించే కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 73. 2 (తె. 27).

కాల్కండి : గోడల కట్టుబడిలో వాడే ఇటికరాతిలోని వాలుగోవంతు ముక్క (కో. 49).

కాలుగుంజ : చూ. రూ. కాలిగుంజ (కో. 18, 22, 25 29; తె. 4, 5, 33).

కాలుపుబండ : చూ. పర్యా. ఎర్ర మొరం. సాంకేతికంగా 'మన్నపురాయి' (Calcite, Calcium spar, Carbonate of lime, Limestone = $CaCO_3$) అవడే ఈ శిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్నలక్షణాలతో విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన ఉపాచార శిలీంశరీరభాగాల్లో ఉన్న 'కేర్నైట్' అనే ద్రవ్య రసాయనవిశదనాలవల్ల మొదట ఈ రకంరాయిగా మారి, తర్వాత దీనికాలు స్ఫటికీకరింపబడి, 'చలవ రాయి' (Marble = చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈ రాయి శుద్ధతస్వభావ లక్షణాలను బట్టి భిన్న ప్రయోజనాలను ఉపయోగపడు తుంది. పెర్లపాస్ కార్మిక్లో పగం మాత్రమే (= 3) ఉన్నట్లు ఉంటుంటే ఈ రాతిరకాలను కార్మిక్ రకం అని, గట్లగాఉంటే రకాలను కార్మిక్ మన్నాన్ని.

తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈ రాతిరకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, బ్లీచింగ్ పౌడరు, మొదలైనవాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇవి శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం మొదలైన రంగుల్లోను, దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలారకాలు ఇళ్లు కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణసామగ్రిగాను వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం, ఈ రాతిజాతికి చెందినవే. మందు పెట్టి కార్మిక్ తీసే బండ కార్మిక్ కాలుపుబండ అనే పేరు వచ్చింది (రా. 16, 17, 25).

కాలురాయి : ఉ. కాలాయి, నిట్రాటటు చుట్టూ పాలిన రాయి (రా. 12, 13).

కాల్పుపొవ్వు : కట్టె బెట్టె బట్టిపోయ్యి (రా. 11).

కాల్పుబండ : చూ. పర్యా. కడపబండ(1). ఏర్పాటా వ్రుంకింద బేసుమెంటుపైన గడపగా వేసే రాయి (రా. 3).

కాల్పురాయి¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలం మీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈజాతి కఠినశిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మొదైన అణువులలో పొరలేర్పడని ఈ జాతి పేలుడురాయి (Igneous rock) పెర్ల స్పార్ (చూ. గుండురాయి), 'క్వార్ట్జ్' (చూ. కనికరాయి), మైకాల కలయిక వల్ల ఏర్పడ్డది. ఒక్కొక్క పుడు మైకా (Mica) బదులు హార్న్ బ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలీష్ రాయి) కనిపిస్తుంది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది, అపైటైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలుకూడ కొద్ది పాళ్లలో కలసి ఉంటాయి. ఈ జాతిరాళ్లు పర్వతశ్రేణుల మధ్య భాగాలలో పొడుచుకొని వచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో, అనేకవిధాలుగా ఉండే ఈ కఠిన శిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి. ఈ రాయి ఎరుపుజీరగల తెలుపురంగులో ఉంటుంది. (తె. 41-44; రా. 6, 22, 24, 31).

కాల్పురాయి² : చూ. పర్యా. కనికరాయి. స్ఫటికాలుగా బండలుగా దొరికే ఈ మిశ్రశిల (Metamorphic rock) ఇసుకలో (Sand), 'గ్రేనైట్' (చూ. ఎర్రకంచు రాయి) లాటి అనేక శిలల్లో ప్రధానద్రవ్యంగా ఉంటుంది. 'క్వార్ట్జ్' (Quartz, Silicon dioxide: SiO₂) అనే సాంకేతికనామం గల ఈరాయి గొప్ప కాఠిన్యం (= 7) కలది. గాజులాగా మెరిసే ఈరాయి సాధారణంగా తెలుపు, పసుపుచ్చ, గోధుమ, ఊదారంగుల్లో దొరుకుతుంది. 'ఎమెలిస్' వంటి దీని స్ఫటికరూపాలు అభరణసామగ్రిగాను, రేడియో పరికరాలతయారీలోను వాడబడుతున్నవి. 'జాస్పర్' (Jasper) వంటి దీని శిలరూపాలు అలంకరణవస్తువులుగాను, 'స్ఫటికశిల' (Rock crystal) వంటి 'రంగులేని' రకాలు కంటి అద్దాల తయారీలోను, ఉపయోగపడుతున్నవి. ఈరాతి పొడి గాజు, సిలికా-ఇటిక మున్నగువాటి తయారీకి, నబ్బు, టూత్ పేస్ట్ మొదలైన వాటిని శుభ్రపరచడానికి పనికివస్తున్నది. ఎరుపు, నలుపు, బూడిదరంగుల్లో కూడా దొరుకుతున్న ఈ రాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా మంచి వాడుకలో ఉన్నది. తెల్లని తెలుపురాతిమీద నల్లటి చుక్కలు ఉన్నాయి (రా. 8).

కాల్పురాయి³ : చూ. పర్యా. కల్లీ. సున్నంకోసం కాల్చిన తర్వాత మిగిలినరాయి (రా. 3, 5-7, 24).

కాల్పురాయి⁴ : చూ. పర్యా. పండిటిక. బాగా కాలిన ఇటిక (కో. 43).

కాల్వ¹ : చూ. పర్యా. తూము². నీళ్ళు పొయ్యేదారి. చూ. చిత్రం 168 (తె. 25, 24).

కాల్వ² : చూ. పర్యా. గాడి¹. గానుగరాతి చక్రం తిరిగే సన్నటి గుండ్రటి గుంట (తె. 36).

కాళీ : ఉ. కాళీ, ఖాళీ. రూ. గాలి². చూ. పర్యా. సందు¹ (1). రాళ్ళ వరసలకు మధ్యనున్న స్థలం (కో. 1, 4-6, 12, 15, 23, 26, 27, 34, 37; తె. 8, 9, 22, 30, 38, 43).

కాళ్ళనిచ్చెన : రెండు పొడుగాటి కర్రలకు (మామూలుగా వెదురు) అడ్డకర్రలను బిగించి చేసిన నిచ్చెన. 'మామూ

లుగా దేశమంతటా వాడుకలో ఉన్నది. దీన్నే 'సాదా నిచ్చెన' అనికూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రం 148 (తె. 30).

కాళ్ళాము : (కాళ్ళ + అము) పర్యా. పిడిబట్టి, బచ్చాము. సుమారు 80 పొయ్యలుండి అయిదారు అంతస్తులుగా పేర్చబడిన ౮౫ ఇటుకలను కాలేచే చెత్త బట్టి. చూ. చిత్రం 38 (కో. 6, 18, 20).

కాళ్ళు : చూ. పర్యా. జత. రెండువస్తువులు (కో. 19).

కావం : వాయం, నిర్ధారణ (కో. 6).

కావలిపని : మూలలు వచ్చేటట్టుగా కొయ్యబిగింపు చేయడం (కో. 1).

కావిడి : ఉ. కావడి, కావిడ. (బ. కావిడ్లు, కావిప్ప). రూ. గావుడి. పొడుగాటి కర్రకు రెండుఅంచుల్లోను బరువును వేలాడదీసి మోసేసాదనం (కో. 1, 3, 9, 19, 22, 28, 34, 41, 46; తె. 3, 12, 14, 36).

కావిరావిరంగు : ఇటికరాతి రంగు (కో. 32).

కావు¹ : క్రి. చూ. రూ. కాన¹ (కో. 13).

కావు² : చూ. పర్యా. చలుపు. వర్షపట్టికలోని మూచో వన్నె (రా. 18, 22).

కావు³ : చూ. పర్యా. కాక. వేడి (రా. 20).

కాళిరాయికట్టుబడి : పర్యా. బోడిరాయికట్టుబడి, మూగ కట్టు, మొవరాయికట్టుబడి, మోటువారి, మోడిరాయికట్టుబడి, సాధారణకట్టు. చెక్కని రాళ్లతో కట్టేపద్ధతి. చూ. చిత్రం 164 (రా. 1, 2).

కాశె : ఉ. కానె. చూ. పర్యా. కామంచి. దీన్ని 'కాంసి, కాశరెల్లు' అనికూడా పిలుస్తారు (తె. 10, 14, 29, 38-40, 44). బోదగడ్డివంటి తృణవిశేషం. పశుగ్రాసం గాను, పూరిళ్ళు కప్పడానికి పనికివస్తుంది. Camel's hay, Lemon grass, Roussa-grass, Spice-grass, Sweet rush, *Andropogon nardus*, Sank, *A. Schoenanthus*, Ainso, *Cymbopogon caesius*, Staf. (తె. 10, 14, 29).

కాశేపని

కాశేపని : పర్య. రాతివస్తు. రాళ్ళమలిచే పని (తె.6,29).

కాశేరాయి : ఉ. కాశరాయి, కాశిరాయి. చూ. పర్య. ఎర్రకంఠరాయి. చూమి ఉపరితలంమీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈజాతి కఠినశిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోలైన అణువులతో పాఠలేర్పడిన ఈ రకం పేలుడురాయి (Igneous rock) ఫైల్ స్పార్ (చూ. గుండురాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి), మైకా కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) బదులు హోర్నబ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలీష్ రాయి) దీంట్లో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలుకూడ దీంట్లో కొద్ది పాళ్లలో కలిసిఉంటాయి. ఈ జాతిరాళ్ళు పర్వతశ్రేణుల మధ్య భాగాలలో పాడుచుకొనివచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్యలో, నిర్మాణక్రమంలో అనేకవిధాలుగా ఉండే ఈ కఠినశిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి. కాశపని లేక రాతిపనిలో చీనకిగల వాడుకను ప్రశస్తినిబట్టి ఈ పేరు వచ్చి ఉంటుంది (కో. 45; తె. 10, 11, 43; రా.5).

కాశేవాడు : ఉ. కాశివాడు, కాశోడు (వి.-వాడు, వాళ్ళు.) రాళ్ళుచెక్కడం, రాళ్లతో ఇలుకట్టడం, చేసేవాడు (తె. 6, 7, 13, 17-19, 26, 29, 31, 32, 34, 37, 42, 43).

కామ(గడ్డి) : 'కాచి', 'కాకమాచి' అనబడే, పొదలాగా మెరిగే తృణవిశేషం. ఎర్రగాను, నల్లగాను ఉండే పళ్లుంటాయి. ఓషధిగా వనికవస్తుంది. *Solanum indicum*, Br. (తె. 1; రా. 28).

కామలి : (కామ + కలి) బాగా మొవదేలి శంకువు ఆకారంలోఉండే కలి. రాతిపనివాళ్ళు వాడేది. చూ. చిత్రం 55.3 (రా. 17).

కీటికీ : (< హిం. కిర్కీ). చూ. కిట్టకీ, కిరికిరీ, కిరికీ, కిరికీ, పర్య. జిన్నాల్. వెలుతురుకోపం గోడలో బిగించి కలుపులున్నప్పుడు మధ్యలో విలువుగాగావి అడ్డంగా గాడి అవసరములు దిగిస్తారు. చూ. చిత్రాలు 194, 195

(కో. 1-4, 6-10, 13-16, 18-22, 24-27, 29, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 41-44, 46-48, 50; తె. 1-3, 6, 8, 10, 15, 19-25, 33, 38-44; రా. 4, 6, 7, 10, 12, 13, 15-19, 21, 22, 25-27, 29-32).

కిట్టికీ : చూ. రూ, కిటికీ (కో. 36).

కిత్తలి : కలబందజాతికి చెందిన మొక్క. దీన్ని 'కిత్తనార' అనికూడా పిలుస్తారు. కించె మొక్కగాను, అలంకారంకోసమూ పెంచుతారు. నార రాళ్ళు పేనడానికి పనికి వస్తుంది. *Agave americana*, Linn., *Fourcroya cantala*, Sank. (కో. 4).

కిత్తి : సారెమీదలికిగే మట్టిముద్దను గిరివేసే చెక్క (కో. 44).

కిందకట్టు : పునాది కట్టుబడి (కో. 42).

కిందడ్డ : (కింది + అడ్డ). చూ. పర్య. కడప¹(1). దర్వాజా చట్రపు కిందికమ్మి, తక్కినవాటి కన్నా లావుగా ఉండేది. చూ. చిత్రం 172.2 (కో. 48).

కిందపట్టె : ఇరుసుకుపైన, పరానికి కిందఉండి మొత్తం పరాన్ని మోసే పెద్దకొయ్య (రా. 2).

కిందపెచ్చె : చూ. పర్య. మూచి. గూనచివరి సన్నటి భాగం. చూ. చిత్రం 36.2 (తె.19).

కిందాపు : మెట్లు కట్టేటప్పుడు కింద ఆధారంగా పెట్టిన పోటీగుంజ (కో. 47).

కిందిబోదె : చూ. పర్య. కడప¹(1). దర్వాజా చట్రపు కిందికమ్మి. తక్కినవాటికన్నా లావుగా ఉండేది. చూ. చిత్రం. 172.2 (కో. 39).

కిరసనాయిలు : (< ఆం. Kerosineoil). ఉ. కిరసనాయిలు, కిరసనాయిలు. పర్య. కిరసనూనె. గబ్బునూనె, గాజునూనె, గ్రేసునూనె. భూగర్భంనుంచి తీసిన ఒకరకంనూనె (కో. 25, 32, 24, 42; తె. 7).

కిరసనూనె : చూ. పర్య. కిరసనాయిలు. భూగర్భంనుంచి తీసిన ఒకరకం నూనె (కో. 43).

కిరాకు : (<అం. Crack). చూ. పర్యా. పగులు¹. చీల్పు (కో. 9, 15, 17, 29, 30, 32; తె. 28).

కిరాయి : (<హిం. కిరాయా). పర్యా. అద్దె. బాడుగ. ఇంటినిగాని బండీనిగాని వాడుకొన్నందుకు నియమిత కాలానికి ఇంపఅని చెల్లించే డబ్బు (తె. 14, 24, 29).

కిరికి : చూ. పర్యా. కూను. తాపీరేకును పిడిని కలిపే వంగిన ఇనపచువ్వ. చూ. చిత్రం 83.2 (రా. 24).

కిరికిటీ : ఉ. కిటికిటీ. కిరికి. చూ. రూ. కిటికి (కో. 23, 28, 30; తె. 7, 20, 21; రా. 8, 14, 28).

కిరికిడి : (ఐ. కిరికిట్ల). చూ. పర్యా. చెండు(1). వడంబం గుంటునుమోనే దారాన్ని పట్టుకొనిఉండే రేకుబిళ్ళ. దీని మధ్యలో రంధ్రం ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 100.2 (తె. 25).

కిరిక్కి : ఉ. కిడిక్కి, కిక్కి. కిరికి, కిర్కి. చూ. రూ. కిటికి. (కో. 5; తె. 4, 9, 12-14, 17, 18, 26-31, 34-37).

కిరికిలబాయి : చూ. పర్యా. గిలకవావి. గిలకవేసిన బావి. చూ. చిత్రం 294 (తె. 20).

కిరిటీ : చూ. రూ. కిటికి (కో. 39).

కిరిదీపావళి : దీపావళి తర్వాత వచ్చే అమావాస్య (రా. 15)

కిర్రగ్గి : మంచిఎండి (కో. 48).

కిలావరుకమాను : పర్యా. కిలావారార్చి, గల్తాలకమాను, పులేవారుకమాను. కళావరు రూపంలోఉండే ఆర్చి (తె. 27).

కిలావారార్చి : చూ. పర్యా. కిలావరుకమాను. కళావరు రూపంలోఉండే ఆర్చి (తె. 4).

కిస్తీ : పర్యా. నస్కం, మస్తకం. పక్కలు పలుగా, మధ్య ఎత్తుగాఉండే కిటికీతలుపు రెక్కలమీద చెక్కడపు పని గల భాగం (తె. 5-13, 21, 24, 29-31, 36, 40, 41, 43; రా. 25).

కిస్తీ గూడు : చూ. పర్యా. కార్పిసు గూడు, వగిషీపవిచేసిన గూడు (తె. 10).

కిస్తీ చట్రం : కిస్తీలు చెక్కిన చట్రం (కో. 30).

కిస్తీ తలుపు : పర్యా. కార్పిసుతలుపు, నస్కం తలుపు, మస్తకంతలుపు. అంచులు వాలుగావరికి, మధ్యభాగం చదునుగా ఉంచి తయారు చేసిన చెక్కలను చట్రంలో దిగించిన తలుపు (తె. 3, 8-11, 15, 26, 29, 38, 40, 41, 43; రా. 25, 29).

కిస్తీ దర్వాజా : చట్రంమీద మరోచట్రం దిగించిన దర్వాజా (తె. 31).

కిస్తీ రెక్క : కిస్తీతలుపురెక్క. చూ. చిత్రం 203 (తె. 7, 30, 31).

కీటు : రూ. గీటు. పర్యా. కచ్చు¹(1), పిండు¹(1). మన్నువారి. మట్టిగోడ కట్టడంలో తడవకు మూరెడెత్తున నిర్మించే గోడభాగం. చూ. చిత్రం 163.2 (కో. 13, 20, 22, 26, 28, 30-34, 37, 38, 41, 46, 47, 50; రా. 2).

కీటు : ఆకులను చాపలాగా అల్లిన పెంకాయమట్ట (రా. 2).

కీల : (<తమి. కీల). దీన్నే కరేకంప అంటారు. చూ. పర్యా. కరమద్ది. దీన్నే 'కరమర్దం', కరివె, కలివి, కవిలె, కృష్ణపాకఫలం, వాకి' అనికూడా పిలుస్తారు. ఉత్తర సర్కారులలోను, దక్కన్ కర్నాట ప్రాంతాల్లోను వర్షపాతం తక్కువగాఉండే అడవులలో పెరిగే ముళ్ల మొక్క. ఇది పొడగా పెరుగుతుంది. చిన్న చెట్టులాగా కనిపిస్తుంది. పసుపుచ్చదాలుగాఉండే గోధుమవన్నె బెరడు, తెల్లనికొయ్య, పండినప్పుడు నల్లగామారి తినడానికి బాగుండే పండ్లు, తెల్లగానో, లేతగులాబీ రంగు లోనో ఉండేపూలు, దీని ప్రత్యేకతలు. ముళ్లకొమ్మలను కంచెగా నాటుతారు. కొయ్యను వంటచెరకుగాను, దువ్వె వలు, కొయ్యతెల్లు చెయ్యడానికి వాడుతారు. Blistering papaya of Brazil, *Carissa carandus*, Linn., Roxb., *C. diffusa*, Sank. (రా. 9).

క్రీలకప్పు : ఒక పక్కవ చూడనుంచి వెనుగాడిదాకా కప్పి, దాన్ని నాలుగువైపులా కలిపి తయారుచేసిన కప్పు. వర్షానికి అంతమంచిదిగాదు (రా. 9).

క్రీలం : చూ. పర్యా. దట్ట. గోడ కట్టేటప్పుడు రాళ్లమధ్య వచ్చే సందు. చూ. చిత్రం 160.5 (రా. 1).

క్రీలు¹ : చూ. పర్యా. తాచి¹. కొయ్యకు చెదలు పట్టకుండాను దాదాకప్పు ఉరవకుండాను పూనే నల్లటి చిక్కనిద్రవ్యం (కో. 48; రా. 3, 8, 10, 12).

క్రీలు² : పర్యా. బందు¹, దిగువు². కిటికీరెక్కలు అడటానికి వీలుగా రెక్కలనూ చట్రాన్నీ కలుపుతూ దిగించిన ఇవపబద్దీ (కో. 48).

క్రీలు³ : దర్వాజాపైన వేసిన చెక్కలలోనుంచి పైకి వచ్చిన కునేతలుపు భాగం (తె. 27).

క్రీలు⁴ : సన్నటి గొళ్లెం (రా. 2).

క్రీలుబందు : ఉ. కీలుబందు. చూ. పర్యా. మడతబందు. రెక్కలు తెరుచుకోడానికి మూసుకోడానికి వీలుగా కమ్మలకు పట్టికంచే రెండు రెక్కల పరికరం. చూ. చిత్రం 194.2 (రా. 13, 15).

క్రీవాడుమట్టి : జిడ్డుగాఉండే మట్టి (కో. 29).

కుక్క : పంగలకట్టెమీద వేసే దిగుదంతె (రా. 23).

కుక్కకొయ్య : చూ. పర్యా. చెవి¹. గిలకకు రెండువైపులా ఆధారంగా విలపబడిన చిన్న కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 294.4 (కో. 39).

కుక్కమూతిరాయి : చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేశాల్లో వావాకాలం తర్వాత భూమిలోపలి పొరల్లోఉన్న సుద్ద వీరు ఉవరితలానికివచ్చి, అతర్వాత బెట్టగాఉండే దీర్ఘ కాలంలో ఎండి, భూమిపైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి, గట్టివడుతుంది. ఈ పొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా; ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగాఉండి ఇమముతో, సుద్దతో, కలిసిపోతుంది. దీన్నే పాంకేతికంగా 'కేల్లెట్', కంకర (Caliche, Konkara) అంటారు. దీన్ని కాల్చి మట్టం తయారుచేస్తారు. క్రీమపొష్టవీడనాదులవల్ల

కాలక్రమాన ఇదే 'సున్నపురాయి' (Limestone) గా మారి నిర్మాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (తె. 4).

కుక్కాసి : పర్యా. మొట్టి. గేటుకుమధ్య రెక్కలు ఆనడానికి వీలుగా పాతిన కొయ్య లేక రాతిదిమ్మ (తె. 43).

కుక్కుపెట్టు : క్రి. పర్యా. తట్టు¹(4). గట్టిగానొక్కు, ఒత్తు (రా. 19).

కుంకిడి : రూ. కూకిడి. ఇంటి అవరణలో పెంచుకొనే ఉపయోగకరమైన చెట్టు. కాయలనుంచి వచ్చే నురుగు అభ్యంగనానికి ప్రశస్తం. నీడనిస్తుంది. 'కుంకుడు' అని కూడ దీన్ని పిలుస్తారు. The Soap-nut Tree, *Sapindus detergens* or *emargitius*, Br.

కుంకుదంగు : కుంగిపోవటం (కో. 48).

కుచ్చిమట్ట : పర్యా. కుచ్చె¹, కుంచెమట్ట. తాటి, కొబ్బరి మొదలైన చెట్ల మట్టలను ఒక వైపున నలగ్గొట్టి తయారు చేసిన కుంచె (రా. 3, 6).

కుచ్చిరి¹ : గడ్డిమోపుకింద బడ్డి కట్టి నిర్మించిన కట్టడం (కో. 4).

కుచ్చిరి² : చూ. రూ. కుచ్చె² (కో. 6).

కుచ్చు¹ : క్రి. రూ. గుచ్చు. పర్యా. తాయు (2), నాటు¹ (2), మాటు³. ప్రవేశపెట్టు, పాటు (తె. 10, 39, 41; రా. 21).

కుచ్చు² : చూ. పర్యా. కొప్పు¹. ఇంటికప్పుపై నున్న మొన దేలిన భాగం (రా. 17).

కుచ్చె¹ : చూ. పర్యా. కుచ్చిమట్ట. తాటి, కొబ్బరి మొదలైన చెట్ల మట్టలను ఒక వైపున నలగ్గొట్టి తయారు చేసిన కుంచె (రా. 9, 10).

కుచ్చె² : రూ. కుచ్చిరి. పర్యా. గూడు³ (1). పిడకలవంటివి దాచుకునే పెద్దబుట్ట (తె. 37).

కుంచం¹ : చూ. పర్యా. కుండ¹. బండిఇరుసుకు తగిలి ఉండి ఆకులద్వారా చక్రాన్ని పట్టికంచే గుండ్రటి కొయ్యదిమ్మ. చూ. చిత్రం 74. 4 (కో. 6, 13, 19).

కుంచం² : నాలుగు మానికలు (కో. 48; తె. 15).

కుంచం³ : కత్తెర మధ్యలోని ఇనపచుట్ట (కో. 6).

కుంచంకట్టు : చూ. పర్యా. కుండకట్టు. బండికుండకు చుట్టూకట్టిన ఇనపరేకు (కో. 16).

కుంచి : (బ. కుంచులు). చూ. రూ. కుంచె (కో. 9, 46).

కుంచు : క్రి. కుంచెతో సున్నం పూయు (తె. 8).

కుంచె : ఉ. కుంచె. రూ. కుంచి, కుంచెం. పర్యా. గుడ్డకట్టె, బాలంచ, బురుసు, బ్రష్టు. సన్నని కర్రకు ఒకచివర నారనో గుడ్డనో కట్టి తయారుచేసిన సాధనం. సున్నం కొట్టడానికి వాడేది. సాధారణంగా గోగు, కొబ్బరి, జనప, నారలు వాడుతుంటారు (కో. 14, 25, 29, 32, 37, 41, 42, 44, 45; తె. 1, 6-8, 13, 14, 29, 32, 36, 38, 40, 44; రా. 1, 4).

కుంచెకట్ట : కుంచెలాగాకట్టిన చిన్న గడ్డిమోపు (కో. 44).

కుంచెం : (బ. కుంచేలు). చూ. రూ. కుంచె (కో. 49).

కుంచెమట్ట : చూ. పర్యా. కుచ్చిమట్ట¹. తాటి, కొబ్బరి మొదలైన చెట్లమట్టలను ఒకవైపు నల్లగొట్టి తయారుచేసిన కుంచె (రా. 4).

కుట్ట : చూ. రూ. గుట్ట¹(2). (కో. 14, 26, 46).

కుట్ట : ఇంటికప్పునను ఆకుపరిచి కుట్టటం (కో. 28).

కుట్టగర్ర : చూ. పర్యా. కలంపుడిచే. కాలుతున్న బట్టిపొయ్యిలోని ఊకను లాగడానికి వాడే కడ్డి (కో. 13).

కుట్టపొడుచు : క్రి. ఆముపొయ్యిని కర్రతో కదిలించు (కో. 13).

కుట్టబద్ద : చూ. పర్యా. చూరుకట్టబద్ద. పూరింటి ఆకు కప్పును కుట్టడానికివాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురు పుల్లకు ఒకవైపు మొనచెక్కి మొనకు కొంచెంపైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ద అయితే ఒకవైపు వంపు తిరి

గివ మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడిఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (కో. 36; తె. 26, 33).

కుడక : కొబ్బరి మొదలైనవాటి చిప్ప (తె. 22).

కుడిదూలం : మూలగజాల కించిడాగాన్ని కడొత్తులతో కలిపే అడ్డదూలం (కో. 32).

కుడినం : (బ. కుడినాలు). చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టు బడిలో పనికీరాని రాతిముక్క (కో. 36).

కుడిముక్క : చూ. పర్యా. వొడ్డికడ్డి. గుజ్జలమీద నిగించే అడ్డకర్ర. చూ. చిత్రం 248.4 (కో. 22).

కుడుక : చూ. పర్యా. పెల్ల(2). మట్టిముద్ద (తె. 14, 29).

కుడుంతలుపు : చూ. పర్యా. కునితలుపు. కునిమీద తిరిగే తలుపు. చూ. చిత్రం 177 (రా. 2).

కుడుపు : భోజనం (తె. 29).

కుడుమాడుపట్టి : పంచ కప్పుమీద వేసే పట్టి (తె. 14).

కుత్తి¹ : చూ. పర్యా. గూటం²(1). బేల్దాచులూ, వడ్రం గూలూ వాడే కొయ్యసుత్తె. చూ. చిత్రాలు 98, 117 (రా. 24).

కుత్తి² : పశువులకు నీళ్లుబెట్టే తొట్టి (రా. 23).

కుంట¹ : (1) చూ. రూ. గుంత(1). (కో. 30; తె. 3, 16, 19; రా. 1). (2) పర్యా. చెంచు. రేపుదగ్గర నీటి కోసం తవ్వివగుంట (తె. 7, 8).

కుంట² : బ. కుంట్లు. చూ. పర్యా. పొయ్యి. బట్టిలలో నిప్పు పెట్టడానికి తెరిచిఉంచిన రంధ్రం. చూ. చిత్రం 58.1 (కో. 8).

కుంట³ : బావికైవారం కొలత; రెండు గజాల నిడివి (కో. 29).

కుంటదూలం : ఉ. కుంటి-, కుంటిన-, కుంటిల-, కుంటెవ-, -దూలాం. రూ. గుంటదూలం, పర్యా. కన్ను గంటిదూలం, కొమరదూలం, తుంటదూలం, తొక్కుడు⁴.

మాడుదూలం. గోడమీదనుంచి దూలంమీదికివేసే మరో చిన్నదూలం. దీనిమీద గుఱ్ఱాలు బిగిస్తారు. చూ. చిత్రం 249.1 (కో. 37, 38, 41-44, 48; తె. 16-18, 21-23, 25, 27, 30, 33).

కుంటబావి : కుంటల చెక్కనకొలిచి కట్టిన బావి (కో. 30)

కుంటెన : చూలంమీద అడ్డంగా పరిచే వానం (తె. 13).

కుండ¹ : ఉ. కుండు. పర్యాయ. అడ్డ², ఉండ²(2), కుంచం¹, కుంబం, బుడ్డి¹. బండిఇరుసుకు తగిలిఉండి ఆకులద్వారా చక్రాన్ని పట్టిఉంచే గుండ్రటి కొయ్యచిమ్మ. చూ. చిత్రం 74.4 (కో. 8, 31, 33-35, 37-39, 41-49; తె. 5, 37-39, 42, 44; రా. 2, 13, 15, 16, 19, 21, 23, 26, 27, 29-32).

కుండ² : చూ. పర్యాయ. కడవ. మట్టిపాత్ర. చూ. చిత్రం 3.5 (కో. 1, 2, 8-10, 12, 14, 15, 20, 21, 23, 30, 40, 43, 45; తె. 3, 4, 10, 12, 14, 15, 17, 36, 41, 42, 44; రా. 2, 4, 6, 8, 28).

కుండ³ : పర్యాయ. పుడత. ఇటుకనుకాల్చే కట్టడం (కో. 36)

కుండ⁴ : చూ. పర్యాయ. అర్దండి. కిటికీచెక్కలను మూసి ఉంచే గడియ (తె. 25).

కుండకట్టు : ఉ. కుండు. పర్యాయ. ఇనపకట్టు, ఉండకట్టు, కుంచంకట్టు, కుంబకట్టు, బుడ్డికట్టు, మూతికట్టు. బండి కుండకు చుట్టూకట్టిన ఇనపరేకు (కో. 33-35, 37-39, 42, 48; తె. 21-38, 39; రా. 8, 13, 15, 16, 19, 21, 25-27, 29-32).

కుండకాల్పు : ఉ. కుండగాల్పు. పరిగాకాలిన ఇటిక (కో. 25; తె. 36, 40, 42).

(కుండ)గీడు : చుట్టగుడిసె కొప్పున తగిలించే పగిలిన కుండ పైకాగం (కో. 15).

కుండపెంకు : పరిగాకాలిన పెంకు (కో. 19).

కుండబావి : చూ. పర్యాయ. మల్లం, గులక, మొదలైనవి కొలచు వాడే పాతనం (తె. 7).

కుండమట్టు : (1) గుడిసె నడికొప్పున తగిలించే పగిలిన కుండఅంచు (కో. 7). (2) కుండమూతికిగల అంచు (తె. 12).

కుండవర : పర్యాయ. పెంకటిగాజు. మట్టిరొచేసిన బావి వర (కో. 21).

కుండి : బ. కుండీలు. చూ. పర్యాయ. అవుజు². చులసికోటలో మొక్కను పాతడానికి ఉంచిన జాగా (తె. 29).

కుండీ¹ : (1) బ. కుండ్లు. రూ. కుండి⁴. చిన్న మట్టిపాత్ర (కో. 2, 7-9, 14, 17, 20, 33, 37; తె. 15, 29). (2) (బ. కుండీలు, కుండ్లు). పర్యాయ. రొట్టి¹(2). పూల మొక్కలనుపెంచే మట్టిపాత్ర (కో. 25, 31; తె. 5, 29).

కుండీ² : (1) చూ. పర్యాయ. పాదు¹(1). మధ్యలో నీళ్ళుపోసి గచ్చును గట్టిపరచడానికి మట్టిరొకట్టిన కట్ట (తె. 3, 14, 31). (2) సున్నపుచుప్ప కొప్పున చేసిన పాదు (తె. 3).

కుండీ³ : రూ. గుండి. కప్పులో దిగించిన కొక్కెం (రా. 6).

కుత్తు¹ : క్రి. (1) పర్యాయ. జమచేయు, జమాయించు(2), టపాయించు, పుడ్చు, పేర్చు, బేయు(1), లగాయించు, వేర్చు, పేర్చు, ఒకదానిపై ఒకటి క్రమంలో నిలుపు. (రా. 17). (2) క్రి. చూ. పర్యాయ. వత్తు. (తారసరాతి) కప్పువేయు (రా. 18).

కుత్తు² : పొవ్వలమీద కాలడానికి వేసే ఇటుకపేర్పు (రా. 3, 17).

కుదించు : క్రి. చూ. పర్యాయ. కుళ్లగించు. సాధనంతో నేలను తిరగవేయు (తె. 23).

కుదురు¹ : (1) పర్యాయ. అరివేణరుగు, చుదుర్లరుగు, చల్లరుగు, చుట్టుకుదురు³, దొంతలరుగు, దొంతి², పొదిగట్టు(1). పొయ్యికిపక్కన ఎత్తుతక్కువగా కట్టిన చిన్న ఆరుగు (కో. 4, 10, 12, 17). (2) చూ. పర్యాయ. కుప్ప, గుట్ట, తిప్ప, తిన్నె (కో. 41).

కుదురు² : (1) పెంకామువెనక పెట్టబడే టండమట్టు. చూ. చిత్రం 62.2 (తె. 3, 30) (2) బ. కుదుళ్లు. చూ. పర్యా. కడెం³. కావడిలో వస్తువులనుంచే వలయం (కో. 43).

కుదుర్లరుగు : చూ. పర్యా. కుదురు¹(1). పొయ్యికి పక్కన ఎత్తుతక్కువగా కట్టిన చిన్న అరుగు (రా. 2).

కుదులు : క్రి. పర్యా. జపుట, నుసిగట, పానట, వనట. పాటుదప్పు (రా. 7).

కుడ్డుముగ్గు : చూ. రూ. గుడ్డుముగ్గు (తె. 13).

కునికి : ఇంటికప్పునకు పనికివచ్చే ఒకరకం గడ్డి (తె. 6).

కునుకు : క్రి. అనుకొనిఉంచు, విశ్రమించు (రా. 7).

కుంఠ : చూ. రూ. గుంఠ(1). (తె. 22, 23).

కుంతుకొను : క్రి. చూ. పర్యా. ఇంపుకొను. పూడిపోపు, నిండిపోపు (తె. 23).

కుంద¹ : రూ. కుండి³. స్తంభాలమీద మోపుగాఉండే గుంట గల దిమ్మ. చూ. చిత్రం 7.10 (కో. 2, 3, 9, 13).

కుంద² : చూ. పర్యా. కుప్ప, గుట్ట, తిప్ప, తిన్నె (కో. 27).

కుందనం : గుండ్రటిపెంకుల కుప్ప (20, 25).

కుందపోటు : చూ. పర్యా. గాటపోటీ. వసారాగుంజలు, పండిరికాలిగుంజలు, ఒకేవరసలో లేకపోవడమనేతప్పు, వరసలో ఉండటమే నివారణ. చూ. చిత్రం 326 (కో. 3)

కుందం : చూ. పర్యా. కట్టాయం. రెండురాళ్ళు నిలువున, రెండు అడ్డాన, ఇటుకలను పేర్చడం (రా. 6).

కుందామ : చూ. పర్యా. పెంకుబట్టి. పెంకును కాలేబట్టి (కో. 32).

కుంది¹ : ఇటికబట్టిలోని నిలువుపొయ్యి పైభాగం (కో. 30-32, 34).

కుంది² : పుండకింది కుదురు (కో. 42; తె. 4).

కుంది³ : చూ. రూ. కుంచ¹ (కో. 20).

కుంది⁴ : (బ. కుందులు). చూ. రూ. కుంకి¹(1). చిన్న మట్టిపాత్ర (తె. 30).

కుంది⁵ : చూ. పర్యా. పాదు¹(2). పీచు నిల్పేచేసి చుట్టూ కట్టిన గుండ్రటి మట్టికట్ట (రా. 11).

కుందు¹ : కొయ్యదిమ్మ. రాలి స్తంభాలకింద ఆధారంగా ఉంచినది (కో. 16).

కుందు² : చూ. పర్యా. గుచ్చిగడ్డ. భూమిలో పాతన రాలి దిమ్మ. సారెను సులువుగా తిప్పడానికి ఉపయోగపడేది. చూ. చిత్రం 73.8 (తె. 33).

కుందెన : 'కుందర, ఉర్రింకి' అని కూడా పిలవబడే ఒకరకంగడ్డి. ఇంటికప్పుకు పనికివస్తుంది. *Ischaemum pilosum*, Hack. (తె. 15).

కున్నె : పిడక, నుగు (తె. 28).

కుప్ప : (1) రూ. కువ్వ. పర్యా. ఉడ్డ, టంచె², కుదురు¹(2), కుంద², గడ్డ⁵, గుడి², తచం, కుంచ, చిచ్చి¹(1), పోగు¹(1), బొడ్డె¹, మడరాశి(1), వాయ(1). గుట్ట, తిప్ప, తిన్నె (కో. 1, 2, 4, 9, 12, 13, 21, 25, 26, 30, 35, 37, 49; తె. 1-3, 5-12, 14, 15, 17, 22, 25, 26-28-32, 36-38, 41, 43; రా. 2, 7, 12, 13, 21, 28, 30), (2) చూ. పర్యా. వామి. పరకలను పేర్చి వెంటితో దిగించిన దిమ్మ. చూ. చిత్రం 320.4 (కో. 6, 11, 19).

కుప్పాము : (కుప్ప+అము). పర్యా. దానబట్టి, వాడబట్టి. ఊకతో రాళ్ళను కాలే గుండ్రటి ఇటికబట్టి (కో. 18, 20).

కుంపటామ : పర్యా. పొయ్యిబట్టి, పొవ్వలబట్టి. చాలా పొయ్యులున్న గుండ్రటి బట్టి. చూ. చిత్రం 71 (కో. 20).

కుంపటి : (బ. కుంపట్లు). (1). పగిలినపుండ. వంటపొయ్యిగా పనికివచ్చేది (కో. 40; తె. 15; రా. 14). (2) పూరి కప్పు లేవకుండా వేసే పగిలినబట్టి (రా. 23).

కుంబకట్టు : ఉ. కుంబం, కుంబుం. చూ. పర్యా. కుండకట్టు. బండికుండకు చుట్టూ కట్టిన ఇనపరేకు (రా. 4, 18, 20).

కుంబం : ఉ. కుంబి, కుంబు. చూ. పర్యా. కుండ¹. బండి ఇరుసుకు తగిలికండి ఆకులద్వారా చక్రాన్ని పట్టికంచే గుండ్రటి కొయ్యడిమ్మ. చూ. చిత్రం 74.4 (కో. 4; రా. 4 17, 18, 20).

కుంబి : గోడలోని ఏమ్మమీది మాడు (రా. 24.)

కుంబిగోడ : చూ. కుమ్మిగోడ. పర్యా. బొద్దుగోడ(1). బావికి కట్టిన గుండ్రటిగోడ. చూ. చిత్రం 292.1 (తె. 1. 35, 37, 41; రా. 18, 24).

కుమ్మరిపెంకు : ఉ. పెంక. చూ. పర్యా. నాటుపెంకు. మామూలుగా ఇచ్చు కప్పడానికి వాడే చిన్నపెంకు (కో. 3; తె. 31).

కుమ్మరిబట్టి : చూ. పర్యా. పెంకుబట్టి. పెంకును కాల్చే బట్టి (కో. 30).

కుమ్మరిమన్ను : చూ. పర్యా. మండు¹(1). వరదల్లో కొట్టుకొనివచ్చిన మెత్తటిమట్టి. కాలవల చెరువుల అడుగున పేరుకొన్నమట్టి. పెంకు తయారీకి ప్రశస్తం (కో. 2, 34; తె. 20, 22, 32-34).

కుమ్మి : చూ. పర్యా. బొద్దు³(1). కప్పు ఎగరకుండా దానిమీదవేసే కట్ట. చూ. చిత్రం 25.4 (తె. 38).

కుమ్మిగోడ : చూ. చూ. కుంబిగోడ (తె. 38-40, 44).

కుమ్ము : క్రి. పర్యా. గుమ్మించు, రొగ్గ, బిర్రేయు, మట్ట గిచ్చు, మట్టు. కాలితో తొక్కు (కో. 1, 6).

కుమ్మేయు : క్రి. చూ. పర్యా. దిగించు. తాడు మొదలైన వాటితో గట్టిగా కట్టు (రా. 7).

కుయ్య¹ : పర్యా. ఉలవాయి, ఉళువాయి, కువ్వ², గిద్దె, రొడవ, దిద్ది, బల, బల్ల¹(1), లక్కాడు. చక్రానికి ఇరుసును 'దుర్రే' రంధ్రానికి లోపలా బయట వేసిన ఇవకట్టు (తె. 11, 14, 15, 19).

కుయ్య² : పర్యా. చెక్క³, వెమ్మ²(1). పరావికి అడ్డంగా వేసే ఇవకట్టి లేక కొయ్యవట్టి (తె. 18, 26, 33).

కుయ్య³ : చూ. పర్యా. చింతకాయ. గానుగదూలానికి చివర దిగించే 'S' ఆకారపు ఇవకొక్కెం. దీన్ని 'వంకీ' అనికూడా పిలుస్తారు (తె. 5).

కుయ్యమొల : చూ. పర్యా. నీల(2). కొయ్యలో చేసిన మేటు (తె. 33).

కుయ్యంరాయి : ఉ. కుయ్యాం-. పర్యా. కండి¹, కమాను రాయి (2), కమానురౌతు(2), కుయ్యంరౌతు, గూటం రాయి(1), చాచీరౌతు, చీకు³, చౌటీరాయి, నక్కరాయి, నక్కురౌతు, నాభి(రౌతు), పాడి², పోటీరౌతు, బలి²(1), సీవు. రాతితో కట్టిన ఆర్చీమధ్యలో బలంకోసం దిగించిన పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 226.2, 227.2 (కో. 28, 31).

కుయ్యంరౌతు : చూ. పర్యా. కుయ్యంరాయి. రాతితో కట్టిన ఆర్చీమధ్యలో బలంకోసం దిగించిన పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 226.2, 227.2 (తె. 20).

కుయ్యంకట్ట : చూ. పర్యా. చిలకగడె. కిటికీ రెక్కలను బంధిస్తూ గుండ్రంగా తిరగడానికి వీలుగా అమర్చబడిన చిన్నగడియ (రా. 2).

కుయ్యి : చూ. పర్యా. పూటీ. బండిచెక్రం తయారీలో వాడే వంపుకొయ్య (తె. 17).

కురిపె : పాడుగాటి తూముగల కొడవలివంటి సాధనం (తె. 18).

కురుకుట్టుబద్ద : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ద. పూరింటి ఆకుకప్పును కట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుపుల్లకు ఒకవైపు మొనచెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇవకట్టి అయితే ఒకవైపు వంపుతిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (కో. 32).

కురుచ : ఉ. కురన. చూ. పర్యా. అడ్డం. పొట్టిగాఉండే భాగం, నిలువుకు వ్యతిరేకం (రా. 5).

కురుచకుండ : చూ. పర్యా. దిద్దికుండ. దిద్దితగలకుండా ఇంటిమీద, గడ్డివాములమీద పెట్టే కుండ. కుండకు సున్నపుబొట్లు పెట్టారు. చూ. చిత్రం 10.5 (తె. 40).

కురుమడి : (బ.-మట్ల). చూ. రూ. కురుమాడు (తె. 27, 31, 37).

కురుమాడిలు : పక్కపంచలు, పెంకుకప్పుగల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 21 (కో. 28; తె. 31, 37).

కురుమాడు : (1) ఉ. కురుమాడు, కురుమాడు, కురుమడి, కురుమారు. (బ.-మట్ల). పర్యా. చిప్పపెజుక. పక్కవాకిలి ముందున్న పంచ (కో. 29, 32, 33; తె. 4-7, 12, 13, 29, 31) (2) ఉ. కురుమాడి. రూ. కురుమడి. పర్యా. కురువాటం. కొప్పున కోణాకారంగా, కిందికి రానురాను విశాలంగాఉండే పెంకు కప్పు. చూ. చిత్రం 270 (కో. 27, 28, 34, 50).

కురువాటం : చూ. పర్యా. కురుమాడు (2). కొప్పున కోణాకారంగా కిందికి రానురాను విశాలంగాఉండే పెంకు కప్పు. చూ. చిత్రం 270 (రా. 2).

కుర్చి¹ : చూ. పర్యా. తెక్కి. అరుగుకు ఒకవైపున అనుకోడానికి వసతిగా కట్టిన వంపుగాఉండే ఒక భాగం. చూ. చిత్రాలు 19, 5, 245, 2 (తె. 13).

కుర్చి² : (<హిం. కుర్చీ). చూ. పర్యా. బేసుమెంటు. భూమట్టానికిపైన పునాదిగోడమీదినుంచి శాల్తీలకింది భాగంవరకు కట్టినగోడ (తె. 39).

కుర్చి³ : చూ. పర్యా. పీని. తులసికోట దగ్గర కట్టిన తక్కువ ఎత్తుగల చిన్న అరుగు (తె. 41).

కుర్చిగద్దె : చూ. పర్యా. గద్దె. రాతిస్తంభాలకింద ఆచారంగాను అలంకారంగాను పెట్టే మలిచిన రాతిపీట. దీన్నే "బొద్దు" అనికూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రం 221.3 (రా. 25).

కుర్చిమట్టం : చూ. పర్యా. బేసుమెంటు. భూమట్టానికిపైన పునాదిగోడమీదినుంచి శాల్తీల కిందిభాగంవరకు కట్టబడిన గోడ (తె. 12).

కుర్చిరాయి : (కుర్చి <హిం; అర. కుర్చీ). ఉ. కుర్చిరాయి. పర్యా. కుర్చిరౌతు, గద్దెరాయి, గద్దెరౌతు, తీనె¹, పాదం¹, బోద(రాయి)(1), బోదిగైరాయి.

మొకరందాయి. రాతికూచాలకు, స్తంభాలకు అరుగు భాగంలో మోపుకిందఉంచబడిన గుంటగల బండరాయి. ఈరాతిగుంటలోనే కూచం లేక స్తంభం నిలిచిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 221.7 (తె. 29, 30).

కుర్చిరౌతు : (కుర్చి <హిం; అర. కుర్చీ). ఉ. కుర్చిరౌతు. చూ. పర్యా. కుర్చిరాయి. రాతికూచాలకు, స్తంభాలకు అరుగుభాగంలో మోపుకిందఉంచబడిన గుంటగల బండరాయి. ఈరాతిగుంటలోనే కూచం లేక స్తంభం నిలిచిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 221.7 (తె. 17, 27, 32, 34).

కుర్చీ : చూ. పర్యా. బల్ల³. మొగరంమీద చూలంకిందుగా పెట్టిన పీట (కో. 3).

కుర్చు : క్రి. కురియు, చారగాజులు (కో. 44; తె. 22).

కుర్మి : (బి. కుర్మలు). చూ. పర్యా. కంటు¹ (1). రాతి కూచాలమీద అర్థచంద్రాకారపు పొట్టలాగా మలిచిన గుంట. చూ.చిత్రం 223.1 (రా. 24).

కుర్మీదారు : చూ. పర్యా. శేసుమెంటు. భూమట్టానికిపైన పునాదిగోడమీదినుంచి శాల్తీల కిందిభాగంవరకు కట్టబడిన గోడ (తె. 40).

కుల్లా¹ : ఉ. ఖల్లా. రూ. గుల్లా. చూ. పర్యా. సందు¹ (1). రాళ్లవరసలకు మధ్యనున్న స్థలం (తె. 7, 23, 29, 44).

కుల్లా² : రాళ్లగుట్ట (తె. 16).

కుళ్ళగించు : క్రి. ఉ. కుల్లగిచ్చు. రూ. గుల్లగించు. పర్యా. ఇరుచ్చు, పుదించు, గడబడజేయు, గలిబిలిచేయు, గుద్దలించు, గులకరించు, గుల్లెట్టు, గువ్వించు. చెలుగు, మెడ్డాయించు, మొర్రేయు, వొరబెట్టు. సాధనాలతో నేలను తిరగవేయు (కో. 33; రా. 2).

కుళ్ళదిండు : (బి.-దింట్లు). రాతిగనిలోని ఆరో పొర. చెక్కలు చెక్కలుగాఉండే ఈ పొరలో రాయి సరిగా రాదు (రా. 28).

కువ్వ¹ : చూ. రూ. కుప్ప (కో. 33, 40, 42, 43, 50; తె. 13, 23, 27; రా. 8, 32).

కువ్వ² : చూ. పర్యా. కుయ్య¹. చెక్రానికి ఇరుసునుదూర్చే రంధ్రానికి లోపలా బయట వేసిన ఇనపకట్టు (తె. 5).

కుశ మొద్దు : ఉ. కుశ. చూ. పర్యా. మొద్దు². గానిగకట్టె తిరగడానికి ఆధారంగా నాటబడిన కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 54.4 (తె. 1, 7).

కుసి¹ : ఉ. కుచి. కుశి, కుశు. రూ. గుసి. పర్యా. ఉతక, కడ్డి³, కూచ¹, కొండె³, గుబ్బుగూచు¹, గొడిమి, బొడప, బొడ్డె². నేలమీద అనుతూ ఒంటిరెక్కరలుపు తిరగడానికి తోడ్పడే తలుపువల్దెలోని చెక్కబడిన భాగం. చూ. చిత్రం 177.1 (కో. 2, 6, 9, 16, 19, 26; తె. 1, 4, 5, 7, 15, 27, 30, 41; రా. 21, 25, 27, 32).

కుసి² : (1) పర్యా. గుజ్జు³, నక్కు², పిన. చెక్కచిగింపు పడువాడే చిన్న కొయ్యమేకు (కో. 41). (2) చూ. పర్యా. కండి². గానుగమొద్దుమధ్య నాటిన మేకు. చూ. చిత్రం 54.3 (తె. 21).

కుసితలుపు : రూ. కుసితలుపు, పర్యా. కుసుంతలుపు, కుసిమానుతలుపు, కూసంతలుపు, గుబ్బితలుపు, గుబ్బు గూచుతలుపు. కుసిమీద తిరిగే తలుపు. చూ. చిత్రం 177 (కో. 2, 7; రా. 26, 27, 32).

కుసిమానుతలుపు : చూ. పర్యా. కుసితలుపు. కుసిమీద తిరిగే తలుపు. చూ. చిత్రం 177 (కో. 40).

కుంకిడి : చూ. రూ. కుంకిడి (తె. 14).

కుంగూలు : బి. ద్వారాలూ కిటికీలూ లేని గోడల్లోని గూళ్ళు (కో. 5).

కూచం¹ : ఉ. కూచం, కూసం, కూసాం. చూ. పర్యా.

గొంపో. మన్నగా పొడుగ్గాఉండే కొయ్యస్తంభం. చూ. చిత్రం 220 (కో. 33, 37, 42; తె. 19, 20, 22, 23, 27, 29, 30; రా. 2, 4-11, 13, 17).

కూచం² : ఉ. కూసం. చూ. పర్యా. కూసు. తాపీరేకును పిడిని కలిపే వంగిన ఇనపచువ్వ. చూ. చిత్రం 83.2 (కో. 16, 36; తె. 10, 26).

కూచిక : కొయ్యస్తంభంమీద పీటను రగిలించడానికి నాటిన చెక్కిన కొయ్యముక్క (రా.1).

కూజా : సన్నమూలిగల మట్టిపాత్ర (కో. 29, 44).

కూటం : మాలవాళ్ళుండే గ్రామభాగం (కో. 47).

కూటి మొద్దు : చూ. పర్యా. మొద్దు². గానిగకట్టె తిరగడానికి ఆధారంగా నాటబడిన లావాటి కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 54.4 (తె. 28).

కూటీ¹ : చూ. పర్యా. పూటీ. బండిచెక్రం రయాతిలోవాడే వంపుకొయ్య (కో. 46).

కూటీ² : చూ. పర్యా. గొడుసు. పిడసమధ్యలోని మేకుపంటి భాగం. చూ. చిత్రం 184.7 (రా. 15).

కూటు : పర్యా. బడ్డి¹(2). ధన్యం నిలవచేసే చెక్కకూట్టు గల నిర్మాణం (కో.45).

కూన¹ : (1) ఉ. కూనం. చూ. రూ. గూన (తె. 17, 25-30, 32, 36, 37, 41). (2) పెంపులోని వంపు. చూ. చిత్రం 265.2 (తె. 34).

కూన² : పర్యా. వెల్తురుగూన. వెల్తురు కోసం గోడలో "○○" రూపంలో దిగించిన గూనపెంపులు (తె. 21);

కూనద్దిడి : చూ. పర్యా. గివాచి. గోడలో పెట్టిన రంధ్రం. చువ్వలులేని కిటికీ. చూ. చిత్రాలు 27.7, 196-198 (తె. 30).

కూనదొప్ప : పెంపులుగా పగలగొట్టిన నింపుగూన (తె. 32).

కూనపెంకు : ఉ. పెంక. చూ. రూ. గూనపెంపు (తె. 17, 25-30, 32, 34, 36, 37, 41).

కూనవంపు : ఉ. కూనొంపు. పెంకుకప్పేడుప్పుడు వెల్లికిల పెట్టిన రెండు పెంకులమీదుగా దొర్లించిన బంటి పెంకు ఉన్న తీరు (తె. 32).

కూనిలు : రూ. గూనిలు. కూనపెంపు కప్పిన ఇల్లు (తె. 7, 25, 26, 28, 32, 34, 37).

కూను : రూ. కూరు, కూలు. పర్యా. ఊచ(1), కాడ², కిరికి, కూచం², కొంకె², గొంతు, మట్టు² (2), ముట్టె³, వంకె². లాపీరేచును, పిడిని కలిపే వంగిన ఇనపచువ్వ. చూ. చిత్రం 83.2 (తె. 5, 17, 21, 22).

కూరాడికుండ : పర్యా. కూరాడు. గృహప్రవేశ సమయంలో దృష్టిదోషం నివారించడానికి మూలనుంచే కుండ (తె. 30).

కూరాడు : చూ. పర్యా. కూరాడికుండ. గృహప్రవేశ సమయంలో దృష్టిదోషం నివారించడానికి మూలనుంచే కుండ (తె. 14).

కూరింగ్ : పర్యా. చూడుపు. పూడ్చటం (రా. 22).

కూరు¹ : చూ. పర్యా. కునీ¹. నేలమీద ఆనుతూ ఒంటి చెక్కతలుపు చిరగడానికి తోడ్పడే తలుపువట్టెలోని చెక్కబడిన ఛాగం. చూ. చిత్రం 177.1 (రా. 2).

కూరు² : చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు). గోడలో బిగించే దర్వాజా కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1 (రా. 3, 4).

కూరు³ : చూ. రూ. కూను (రా. 4).

కూరుచు : క్రి. ముగించు, పూర్తి చేయు (కో. 8).

కూరుమట్టు : చూ. పర్యా. పాడు². గుంటలు మొదలైనవి పాతడానికి గడ్డపలుగురో తవ్విన లోతైన గుంట. చూ. చిత్రం. 156.5 (కో. 49).

కూరువాముక్క : గదియ వెయ్యడానికి వసతిగా తలుపు వెనక బిగించిన కర్రముక్క (కో. 24).

కూర్చొను : క్రి. సిద్ధమగు, తయారగు (తె. 23).

కూలి : (బి. కూలులు). చూ. పర్యా. కై కలం. కూలిపని; దినభత్యం (తె. 5, 6).

కూలివాడు : ఉ. కూలోడు. రూ. కూలెగాడు. పర్యా. కూలీ, కై కలవాడు, పారకాడు, లేబరి, లేబరువాడు.

పనివాడు. దినభత్యం తీసుకొనేవాడు (కో. 1, 22, 29, 33, 47, 48; తె. 7, 16, 20, 22, 24, 31, 33, 37; రా. 13).

కూలీ : (< ఆం. Coolie; హిం. కులీ). చూ. పర్యా. కూలివాడు. పనివాడు. దినభత్యం తీసుకొనేవాడు (కో. 13, 17, 18, 23, 27, 28, 34, 37, 38, 41, 42; తె. 35; రా. 31).

కూలు : ఉ. కూలి. చూ. రూ. కూను. (కో. 16, 27, 49; రా. 17).

కూలెగాడు : (బి. -గాండ్రి). చూ. రూ. కూలివాడు (తె. 19).

కూసంతలుపు : చూ. పర్యా. కునీతలుపు. కునీమీద తిరిగే తలుపు. చూ. చిత్రం 177 (తె. 9).

కూసు¹ : చూ. పర్యా. కొప్ప. ఇంటికప్పుపై నున్న మొవ దేలిన ఛాగం (కో. 43, 50).

కూసు² : చూ. పర్యా. కచ్చు¹ (2). చుట్టుగుడిపెల కప్పు కింది చట్రానికి పోచ, పెంటి వాసాలను తగిలించే పద్ధతి (తె. 33).

కూసుబెట్టు : క్రి. కూర్చోబెట్టు (తె. 18).

కూసుముడి : నిట్రాచింటి కొప్పుమీద కట్టినకట్టు (కో. 43, 50).

కూసుముడిల్లు : ఒంటినిట్రాకిల్లు. కొప్పుమీద కోసుగా ముడి వేసిఉంటుంది (కో. 50).

కేడ్డిపెయ్య : పళ్ళరాని లేతదూడ (కో. 2).

కేపు : చూ. రూ. క్రేపు (కో. 30).

కేరు : క్రి. ఏచ్చు (కో. 12).

కేసు : (< ఆం. Case). చూ. పర్యా. కవచ. కేపు మీది చర్మపుత్తి. చూ. చిత్రం 124.1 (కో. 9, 17).

కై కలం : పర్యా. కూలి. కూలిపని; దినభత్యం (తె. 11, 17, 29).

కై కలవాడు

కై కలవాడు : ఉ. కై కలొడు. చూ. పర్యా. కూలివాడు.
పనివాడు. దినభత్యం తీసుకొనేవాడు (తె. 29).

కైంచి : ఉ. కైంచి. చూ. రూ. కంచి (తె. 6, 7, 25;
రా. 7, 14).

కైంచికమాను : ఉ. కైంచికమాను. చూ. పర్యా.
ముక్కోజిమార్చి. త్రిభుజాకారంబోడిందే అర్చి.
చూ. చిత్రం 234 (తె. 9, 25, 28, 30).

కైతుండు : గోడమీదినుంచి చూడవలకు పరచిన పంచ
వాసం (రా. 2.)

కైపిడిగోడ : ఉ. కైపిడిగోడ. రూ. చెయిపిడిగోడ. చూ.
పర్యా. పిట్టగోడ. మిద్దెపై అంచులదగ్గర, బట్టి మళల
పక్కన, కట్టే పల్చని పొట్టిగోడ. చూ. చిత్రం 23.2
(కో. 49; రా. 1, 2, 4, 6).

కైలు¹ : చూ. పర్యా. చీల¹. మొనగల ఇనప లేక
కొయ్యముక్క (కో. 27).

కైలు² : (బ. కైలు), కత్తెర మూలల్లోని అడుగు (కో. 50)

కైలు³ : కూలి, (తె. 34).

కైలుగడ్డి : ఉ. కైలుగడ్డి. కళ్ళంలో సరిగ్గా నలగక కొద్ది
పాటి గింజలు మిగిలిఉన్న గడ్డి. ఇంటి కప్పుమీద
వేస్తారు (కో. 32).

కైవారం¹ : ఉ. కైవారం. పర్యా. వల(యం). గుండ్రటి
వస్తువుల చుట్టుకొలత, పరిధి; చుట్టుకొలత కొలిచే
పాదపం (కో. 3, 5, 9, 11, 17, 25, 26,
29-34, 36-38, 44, 45, 47, 49, 50; తె. 1,
3, 5, 6, 13, 41-43; రా. 7, 12, 14, 16, 21).

కైవారం² : చూ. పర్యా. అడుగుబద్ద. వడ్రంగులువాడే
అడుగు పొడుగున్న కొలబద్ద (కో. 38; రా. 17).

కైవారమిల్లు : చూ. పర్యా. చుట్టిల్లు. గుండ్రటి ఇల్లు.
చూ. చిత్రం 4 (రా. 11).

కైవారంబావి : చూ. పర్యా. గోలబావి. గుండ్రటి చుట్టు
గోలగల బావి. చూ. చిత్రం 232 (కో. 48).

కైవారంమొద్దు : చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగ.
రాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం. 54.2
(రా. 22).

కైవు : పోటీపెట్టడానికి వాడే సన్నటి, పొట్టి, గట్టి వాసం.
(రా. 3).

కొక్కిసీల : దూలం చివర ఎల్లపపీటను దిగించే ఇనప
కమ్మి (కో. 28).

కొక్కి¹ : చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు)³. గోడలో దిగించే
దర్వాజా కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1 (తె. 8-11).

కొక్కి² : బ. కొక్కిలు. రూ. కొక్కు. చూ. పర్యా.
చెవి¹. గిలకకు రెండు వైపులా ఆధారంగా నిలపబడిన
చిన్న కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 294.4 (తె. 39).

కొక్కి : ఉ. కుక్కి. రూ. కొక్కి¹(4), కొక్కి².
కొంకెం. చూ. పర్యా. గడ్డగోరు. కిటికీ రెక్కలు గాలికి
వాలకుండా పట్టిఉంచే పరికరం. ఒకవైపు వంగి
ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 208 (రా. 15, 18, 21).

కొక్కు¹ : చూ. రూ. కొక్కి² (తె. 5, 36).

కొక్కు² : పంచికొక్కు (రా. 18).

కొక్కి¹ : (బ. కొక్కిలు). (1) ఉ. కొక్కి². పర్యా.
కడెం², కొంకి². గలిత, మొల్ల. గడ్డగోరును తగిలించే
వలయం. చూ. చిత్రం 208.1 (కో. 6, 12, 13, 16,
17, 47). (2) చూ. పర్యా. నాగవాసం¹. గొల్లెం
తగిలించడానికి వీలుగా దర్వాజాకమ్మిలో దిగించిన
ఇనపకొండి. చూ. చిత్రం 192.4 (కో. 42, 45,
47). (3) చూ. పర్యా. చింతకాయ. గానుగ
దూలానికి చివర దిగించే 'S' ఆకారపు ఇనప కడియం
(కో. 45-46; తె. 4). (4) చూ. రూ. కొక్కి²
(కో. 6, 28).

కొక్కి² : చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు)³. గోడలో
దిగించే దర్వాజా కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1 (తె. 39).

కొక్కి³ : చూ. రూ. కొక్కి (రా. 16, 17).

కొంకి : చూ. పర్యా. గర్జోడు. రాతిగోడలో నందుతప్పించి అతుకుగా వేసినరాయి (తె. 34).

కొంకిరాయి : చూ. పర్యా. బంకిరాయి. పంచలు దించడానికి వీలుగా అడ్డవాసాలు వేయడానికి అనువుగా ఇంటిగోడల్లో ముందుకు పొడుచుకొనివచ్చేటట్లుగా దిగించినరాయి. ఈ రాతి ముందుభాగంలో చెక్కబడిన గాడిలో అడ్డవాసాలు వేస్తారు (కో. 32).

కొంకె¹ : చూ. పర్యా. నాగవాసం¹. గొల్లెం తగిలించడానికి వీలుగా దర్వాజా కమ్మిలో దిగించిన ఇనపకొక్కెం. చూ. చిత్రం 192.4 (కో. 33, 37; తె. 19).

కొంకె² : చూ. పర్యా. కూసు. తాపీరేపసు పిడిని కలిపే వంగిన ఇనపచువ్వ. చూ. చిత్రం 83.2 (తె. 16).

కొంకె³ : చూ. పర్యా. కడియం¹(2). వంగిన ఇనపచువ్వ. చూ. చిత్రం 54.8 (తె. 15).

కొంకెం : చూ. రూ. కొక్కె (తె. 1).

కొచ్చె : పర్యా. కోవు², కోసు¹(2), గొక్క, పెచ్చు². రాతిలోని మొనచేలిన భాగం (తె. 41).

కొంచపోవు : క్రి. పర్యా. కొండపోవు. తీసికొనిపోవు (తె. 29).

కొంజా : (1) పర్యా. గంటసూరి, చెప్పి, వాలుసూరు. వాలుగాడిన్న చూరు (కో. 7). (2) వాడాకు దించిన పంచ (కో. 8).

కొట్టడి : ఉ. కొట్టిడు, కొట్టిడి, కొట్టిడు, కొట్టిడు, (బి. కొట్టిడు). పర్యా. ఉగ్రాణంకొట్టడి, కొట్టు(గది), కోలా. గుమ్మాగది, దొంతులర్ర, సామానర్ర, సామానుకొట్టడి, సామానుగది. నడుకులు పెట్టుకొనే గది (తె. 29, 36-38, 41, 43, 44; రా. 15-17, 20, 25, 27, 28).

కొట్టం : ఉ. కొట్టం. రూ. కొట్టం, కొట్టారం. పర్యా. సాల. గొట్టుకట్టేనే తావు. చూ. చిత్రం 319 (కో. 29, 30, 32; తె. 2, 7-9, 11, 12, 14, 15, 17, 29-31, 35-37, 40, 42, 44; రా. 1, 7, 9, 14-16, 19-21.)

కొట్టాం : ఉ. కొట్టాం. చూ. రూ. కొట్టాం (కో. 37, 42, 44; రా. 8, 11-13, 18).

కొట్టారం : చూ. రూ. కొట్టారం (రా. 24).

కొట్టు¹ : క్రి. చూ. పర్యా. అప్పిపించు(1). కొయ్యసాధనా లో మెల్లగాకొట్టు, వాడు (తె. 13, 15).

కొట్టు² : (బి. కొట్టు) చూ. పర్యా. టండు¹(1). సరికన మానుముక్క. గుంజగావడేడి (కో. 12, 16).

కొట్టు³ : చాన్యం దాచే పెద్ద మట్టిపాత్ర. చూ. చిత్రం 313 (కో. 49).

కొట్టు⁴ : అంతెలవరుసలో ఒకదాని పక్కన మరొకటి గాని ఒకదానిమీద మరొకటిగాని పేర్చే పిడిపిడి చెక్కల తలుపున్న చిత్రం. చూ. చిత్రం 179 (రా. 2).

కొట్టు(గది) : చూ. పర్యా. కొట్టడి. నడుకులు పెట్టుకునే గది (కో. 2, 13, 16-18, 22, 24, 34).

కొట్టుచెక్క : పర్యా. చొంకగ(1), చోవుకుచెక్క(1), మడిగచెక్క, మలిగ. గాడిదర్వాజాలో అమర్చే చెక్క తలుపు. వరసక్రమంలో ఒకదానితర్వాత ఒకటిగా పక్కపక్కవి పేర్చవలసివది. చూ. చిత్రం 179.3 (తె. 9).

కొట్టుడుగడ్డి : వట్ల దులిపివేసిన గడ్డి (కో. 28).

కొట్టుపిడి : ఉ. కొట్టాపిడి. చూ. పర్యా. గూటం²(1). బేల్దారులూ వడ్డంగులూ వాడే కొయ్యనుత్తె. చూ. చిత్రాలు 98, 147 (రా. 3, 4).

కొడతంకర్ర : గాసుగచెక్రం బెనగకుండా దిగించే కొయ్య ముక్క (కో. 13).

కొడపానం : చూ. పర్యా. దిందె. వీళ్లతెచ్చుకొనే లోహ పాత్ర (రా. 24).

కొడవలి : ఉ. కొడివిలి. రూ. కొడేలు. అనుకోనే సాధనం. మంపుతిరిగిన కత్తి (కో. 10, 26; తె. 3; రా. 2, 10, 14, 21, 24, 28).

కొడిక : తెల్లటికంకి, నల్లటివిత్తనాలుఉన్న కలుపు మొక్క. జనపమొక్కవంటిది. ఇంటికప్పునకు వాడుతారు. దీన్నే 'కొడికి, కొరికి, గురుగు, గురుం, గురువు, గొరిగె' అనికూడా పిలుస్తారు. *Chrozophora rot-tert*, Klotzch. (తె. 21).

కొడితి : చూ. పర్యా. కచ్చు¹(2). చుట్టుగుడినెల కప్పు కింది చద్రానికి పోతుపెంటి వాసాలను తగిలించే పద్ధతి. చూ. చిత్రాలు 257.3, 258 (రా. 17).

కొడిమేన్ : చర్యాజాపక్కనున్న గోడ (తె. 30).

కొడిశ : ఉ. కొడిశి, కొడిసి, కొడుసు, కొర్పు. రూ. కడిసి. చూ. పర్యా. ఒడిశ (కో. 16, 24; తె. 2-4, 14, 15). తుప్పగా నర్కారుజిల్లాలోని కొండప్రాంతాల్లో పెరిగే ముళ్ళచెట్టు. ఉష్ణకాలంలో తెల్లనిపూలు పూస్తుంది. డిసెంబరు-జనవరిలో విత్తనాలు పంటకువస్తాయి. రెండేసి కాయలు గుత్తిగా ఉండి చివరలు కలిసిఉంటాయి. ఆకు పచ్చిఎరువుగాను, ముళ్ళమండలు కంచెగాను, పనికి వస్తాయి. బెరడు విషప్రాయమైనది. విత్తనాలు క్రిమి వివారకాలుగా వైద్యంలో వాడబడుతున్నవి. ఎరువు దాలుగా ఉండేకొయ్య చాలమన్నికగాను, గట్టిగాను ఉంటుంది. వాసాలు, స్తంభాలు ఈ కొయ్యతో తయారు చేస్తారు. బొమ్మలు, దువ్వెనలుకూడా ఈ కొయ్యతో చేస్తారు. దీన్నే 'అంకుడు, కడిసె, కళింగం, కొడస, కొడిప, కొడిపె(పాల), వొడిస' మొదలైన పేర్లతో పిలుస్తారు. Discous featherfoil, Speckle-barked rafter-wood, *Cleisanthus colli-mus*, Bth., Lush., *Coraya antidysentrika* Roxb., *Holarhena antidysentrika*, Wall., *Wrightia tinctoria*, Br. (కో. 16, 24; తె. 2-4, 14, 15).

కొడుగు : పర్యా. చూతమట్టి. ఇటికబట్టి బయటపూతకు వాడే ఎర్రమట్టి (రా. 24).

కొడలు : చూ. ఈ. కొడవలి (రా. 3).

కొడవలు : బ. రెండోపాకికాల్చిన మున్నపురాళ్ళు (రా. 4).

కొంటు : చూ. పర్యా. దుమ్ము. పొల్లు (కో. 5).

కొండ : చూ. పర్యా. కాంకిటు. కట్టుబడికి కావలసిన రాళ్ళ దొరికే గుట్ట (కో. 13, 44; రా. 13).

కొండటంగుడి : చూ. పర్యా. ఇరిడి (కో. 15). కలప నిచ్చే మహావృక్షం. భారతదేశంలోని అనేక భాగాల్లో చాలాఎత్తుకు పెరిగేచెట్టు. ఎండాకాలంలో ఆకులు చాలా ఎరకు రాలిపోయినప్పుడు పుష్పించడం మొదలుపెట్టుతుంది. కలప చాలాగట్టిగా మన్నికగా ఉంటుంది. పడవలను, బండిభాగాలను, తయారు చేయడానికి పనికి వస్తుంది. ముఖ్యంగా వంపుదిరిగిఉండే పరికరాల తయారీకి ప్రళస్తం. పెగులో దీన్ని 'పింగాడూ' అని పిలుస్తారు. Tanner's Cassia, *Inga xylocar-pa*, Sank., *Mimosa xylocarpa*, Roxb., Willd., *Xylia xylocarpa* or *Dolabriformis*, Lush (కో. 15).

కొండతంగేడు : చూ. పర్యా. ఇరిడి. కలపనిచ్చే మహా వృక్షం. భారతదేశంలోని అనేక భాగాల్లో చాలాఎత్తుగా పెరిగే చెట్టు. ఎండాకాలంలో ఆకులు చాలాఎరకు రాలి పోయినప్పుడు పుష్పించడం మొదలుపెట్టుతుంది. కలప చాలాగట్టిగా మన్నికగాఉంటుంది. పడవలను, బండి విభాగాలను తయారు చేయడానికి పనికివస్తుంది. ముఖ్యంగా వంపుదిరిగిఉండే పరికరాల తయారీకి ప్రళస్తం. పెగులో దీన్ని 'పింగాడూ' అనిపిలుస్తారు. Tanner's Cassia, *Inga xylocarpa*, Sank., *Mimosa xylocarpa*, Roxb., Willd., *Xylia xylocarpa* or *Dolabriformis*, Lush. (కో. 30)

కొండపిక్క : కొండరాతి ముక్క (రా. 10).

కొండపోవు : క్రి. చూ. పర్యా. కొంచపోవు. తీసికొని పోవు (తె. 37).

కొండరాయి : (1) చూ. పర్యా. కనికరాయి. స్ఫటికాలుగా బండలుగా దొరికే ఈ మిశ్రశిల (Metamorphic rock) ఇసుక(Sand)లో, 'గ్రేనైట్' (చూ. ఎర్ర కంచురాయి) వంటి అనేక శిలల్లో ప్రధానభాగంగా ఉంటుంది. 'క్వార్ట్జ్' (*Quartz*, Silicon dioxi-de = SiO₂) అనే సాంకేతికనామంగల ఈరాయి గొప్ప

కాఠిన్యం (= 7) కలది. గాజులాగా మెరిసే ఈ రాయి సాధారణంగా తెలుపు, పసుప్పచ్చ, గోధుమ, ఊదా, రంగులలో దొరుకుతుంది. 'ఎమెథిస్ట్' (Amethyst) వంటి దీని స్ఫటికరూపాలు అభరణ సామగ్రిగాను, రేడియో పరికరాల తయారీలోను, వాడబడుతున్నవి. 'జాస్పర్' (Jasper) వంటి దీని శిలారూపాలు అలంకరణ వస్తువులుగాను, 'స్ఫటిక శిల' (Rock Crystal) వంటి 'రంగులేని' రకాలు కంటి అద్దాల తయారీలోను ఉపయోగపడుతున్నవి. ఈరాతిహాడి గాజు, సిలికా-ఇటిక మున్నగువాటి తయారీకి, నబ్బు, టూత్ పేస్టు మొదలైన వాటిని శుభ్రపరచడానికి, పనికివస్తున్నది. ఎరుపు, నలుపు, బూడిదరంగుల్లో కూడ దొరుకుతున్న ఈ రాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా మంచివాడుకలో ఉన్నది. ఇది తెల్లని తెలుపురంగుది (కో. 45), (2) ఉ. కొండ్రాయి. చూ. పర్యా. ఉత్తరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి (కో. 27, 31-33, 36 38, 41, 42, 44, 48; రా. 1, 24, 32).

కొండరౌతు : చూ. పర్యా. ఉత్తరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి (తె. 19).

కొండి¹ : చూ. పర్యా. గడ్డె. తలుపు రెక్కలను మూస్తూ కలిపిఉంచడానికి వాడే కొయ్యముక్క (తె. 35; రా. 3, 11, 24).

కొండి² : చూ. పర్యా. కొక్కెం. గడ్డగోడను తగిలించే వలయం. చూ. చిత్రం 208.1. (తె. 13; రా. 2, 25, 28).

కొండి³ : చూ. పర్యా. గల్లిత. తలుపులు మొదలైనవాటిని లాగి తెరవడానికి ఉపయోగపడే పరికరం. చూ. చిత్రం 194.3 (తె. 7).

కొండి⁴ : చూ. పర్యా. కడియం¹(2). వంచిన ఇనపచువ్వ. చూ. చిత్రం 54.8 (తె. 13).

కొండి⁵ : చూ. కొండెం. పేపులోని రేకు, లేక గుడ్డచుట్టను త్రిత్తినుంచి బయటకునెట్టే గుండీ. చూ. చిత్రం 124.4 (తె. 30).

కొండి⁶ : (బ. కొండ్లు). చూ. పర్యా. తూము¹. పాకమొదలైన సాధనాలకు కామను దూర్చడానికి వీలుగా వ్రాలచిన కన్నం (తె. 40).

కొండి⁷ : చూడుకుట్టుబద్ద చివరి వంగినభాగం (రా. 22).

కొండికర్ర : మోటవాపి గిరికడగ్గరి పంగటించిన కొయ్య (కో. 16).

కొండిపేకు : ఆంధ్రప్రాంతంలో దొరికే నానీరకం పేకు. ఈ చెట్టుకొయ్యకు ముడి ఎక్కువ. దీన్నే 'నైజాంపేకు' అనికూడా అంటారు. చూ. పేకు (కో. 46).

కొండి¹ : (బ. కొండిలు, కొండ్లు). చూ. పర్యా. చింతకాయ. గానుగమాలానికి చివర చిగించే 'S' ఆకారపు ఇనప కొక్కెం (తె. 4, 14, 31; రా. 24).

కొండి² : చూ. పర్యా. గడ్డం². పోచవాసంలోని మొన చెక్కిన భాగం. చూ. చిత్రాలు 259.1, 260.4 (కో. 16).

కొండె¹ : ఉ. కొండి. (బ. కొండేలు). చూ. పర్యా. నాగ వాసం¹. గొక్కెం తగిలించడానికి వీలుగా దర్వాజా కమ్మిలో దిగించిన ఇనపకొక్కెం. చూ. చిత్రం 192.4 (కో. 41, 43, 44, 50; తె. 22; రా. 3, 11, 24).

కొండె² : (బ. కొండేలు). చూ. పర్యా. పంగ. కొయ్యకు సహజంగా ఉన్న పాయ. చూ. చిత్రం 156.4 (తె. 27).

కొండె³ : చూ. పర్యా. కునీ. నేలమీద ఆనుతూ ఒంటి రెక్క తలుపు తిరగడానికి తోడ్పడే తలుపు పట్టెలోని చెక్కబడిన భాగం. చూ. చిత్రం 177.1 (రా. 11).

కొండెదూలం : ఉ. కొండి-గుజ్జలమీది చిన్నదూలం. (కో. 1, 2).

కొండెం : చూ. చూ. కొండి⁵ (కో. 17).

కొండె¹ : చూ. పర్యా. జిల్ల. ఆకుపెంకు కప్పులున్న ఇళ్ల చూరు జారపండా వాసాలచివర వేసిన బెజ్జంలో దిగించిన కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 276.7 (కో. 16).

కొండె² : చూ. కొండ్రీ. చూ. పర్యా. గడ్డగోరు. కిటికి
రెక్కలు గాలికి వాలకుండా బట్టిఉంచే పరికరం. ఒక
వైపున వంగిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 208 (రా. 25).

కొండ్రాయి¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం. సాంకేతికంగా
'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium spar,
Carbonate of Lime, Limestone: CaCO_3)
అనబడే ఈ శిలాజాతి ఛిన్నరూపాల్లో భిన్న లక్షణాలతో
విస్తరితంగా దొరుకుతుంది. ఛాగర్లంలో నిక్షిప్తమైన
షివరాసుల శిథిల శరీరభాగాల్లోకిన్న 'కేర్నైట్' అనే
ప్రవృత్తి ప్రదాన పీడినాలవల్ల మొదట ఈరకంరాయిగా
మారి, తర్వాత దీని కదలు స్ఫటికీకరింపబడి 'చలవ
రాయి' (Marble = చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణా
మిస్తుంది. రికరకాలుగాఉండే ఈరాయి శుద్ధత స్వభావ
లక్షణాలనుబట్టి ఛిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడు
తుంది. ఫెల్స్పార్ కాయంలో సగంమాత్రమే (= 3)
దీనిున్నది. జిగటగాఉండే ఈరాతి రకాలను కాల్సి
నిమెంటును, గుల్లగాఉండే రకాలను కాల్సి షున్నాన్ని,
తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈ రాతిరకాలు గాజు,
సబ్బు, కాగితం, రంగులు, ప్లీచింగ్ పొడకు, మొదలైన
తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగాఉన్నప్పుడు
తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల
ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం, మొదలైన
రంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలా
రకాలు ఇసుక కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలం
కరణపామగ్నిగాను, ఎక్కువుగా వాడుకలోఉన్నాయి.
మర్మ, మన్నం ఈరాతి జాతికి చెందినవే. ఈరాయి
చాకలెట్ రంగుది (రా. 8).

కొండ్రాయి² : చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరి
తలంమీద పర్వపాదారణంగా దొరికే ఈ జాతి కఠిన
శిలమ సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు.
మోదైన అణువులతో పౌరలేర్పడవి ఈజాతి పేలుడు
రాయి (Igneous rock) ఫెల్స్పార్ (చూ. గుండు
రాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి), మైకాల కలయిక
వల్ల ఏర్పడుతుంది. వీటితో మొదటిఖనిజం ఎక్కువ పాళ్లలో
ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) చదులు
కాకుండా (చూ. పల్లపాలిమరాయి) దీనిలో కనిపి

స్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కన్ (Zircon),
రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలుకూడ దీనిలో
కొద్ది పాళ్లలో కనిపిస్తాయి. ఈ జాతిరాళ్లు పర్వత
శ్రేణుల మధ్యభాగంలో పొడుచుకొని వచ్చి గండశిల
లుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో,
అనేకవిధాలుగాఉండే ఈ కఠినశిలలు సర్వోత్తమ
నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో
ఉన్నాయి (కో. 25).

కొండ్రాయి³ : చూ. పర్యా. మెట్లంగి². దీన్నేనల్లరాయి అని
కూడా పిలుస్తారు. ఇది ఫెల్స్పార్ (చూ. కండెరాయి)
ప్రధానంగాఉండి, క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి) అసలు
లేకుండానో లేక అత్యల్పంగానోఉన్న ఒకరకం పేలుడు
రాయి (Igneous rock). ఇది 'మాఫ్ఫిల్' (చూ.
నాపరాయి) జాతికిచెందిన శిల. సాధారణంగా నలుపు,
ముదురుబూడిదరంగుల్లో దొరుకుతుంది. సాంకే
తికంగా దీన్ని డోలరైట్ (Dolerite) అని పిలుస్తారు.
చాలా కఠినంగా, దృఢంగా ఉండే ఈ రాతిని గృహ
నిర్మాణానికి, రోడ్లు వేయడానికి వాడతారు (రా. 8).

కొండ్రాయి⁴ : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది 'క్వార్ట్జ్,
(చూ. కనికరాయి) జాతికిచెందిన మిశ్రశిల (Meta-
morphitic rock). తీవ్రతాపోష్ట పీడినాలవల్ల ఇసుక
(Sand), ఇసుకరాయి (Sand stone = చూ. ఉస్కె
రాయి)గా మారి, తర్వాతి పరిణామదశలోఉండి సాంకేతి
కంగా 'క్వార్ట్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈ రాయి
నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలోఉన్నది. ఇది చాలా
వన్నెల్లో దొరుకుతుంది. ఇది తేనెరంగుగల రాయి
(రా. 13).

కొండ్రీ : చూ. చూ. కొండె² (తె. 4).

కొండ్రు తె : మేకులు పీకడానికి వాడే సుత్తె (తె. 21).

కొత్త : నయాపైన (తె. 30).

కొద : చూ. పర్యా. గాడి²(1). చెక్కలమీద ఉలితో
తీసిన సన్నటి కాలవ (కో. 10).

కొవ : చూ. పర్యా. కొన. దూలం చివరిభాగం (రా. 15,
17, 18).

కొనవాసం : పర్యా. కొనవాసం. చిట్టిచివరి వాసం (తె. 36).

కొన్ను : పర్యా. వగ్గ. పలుపు ముడివేయడానికి వీలుగా కాడికి విగించిన ఇనపకొక్కెం (రా. 30).

కొపారం: చూ. రూ. కపారం (కో. 12).

కొపిర¹ : ఉ. కొపిరి. రూ. కొప్పెర³. చూ. పర్యా. కొప్పు¹ ఇంటికప్పపైనున్న మొనదేలిన భాగం (కో. 11, 33, 37, 40, 45).

కొపిర² : (ఐ. కొపిర్లు). పర్యా. ఉచ్చి. ఎల్లవ¹. పెచ్చు¹, పొక్కలు, మిచ్చిమి. కట్టుబడిలో పొడుచుకొనివచ్చిన రాతిముక్క (రా. 5, 6, 12).

కొపిర³ : (ఐ. కొపిర్లు). మొగరంరూపంలోఉన్న గ్రామ దేవత కొప్పు (కో. 48).

కొపిరార్చి : (కొపిర + అర్చి). చూ. పర్యా. తమల పాకార్చి. మధ్యభాగం గుమ్మటంలాగాఉండి, పైచివర మొనదేలిఉండే అర్చి. చూ. చిత్రం 232 (కో. 38).

కొప్పు¹ : పర్యా. కప్పరి, పుచ్చు², కూసు¹, కొపిర¹, పిలక¹, సిగ. ఇంటికప్పపైనున్న మొనదేలిన భాగం (కో. 9, 12, 14-19, 21, 23, 32, 34, 38, 41, 42, 44; తె. 1, 2, 4, 6, 14, 15, 23, 24; రా. 1, 7).

కొప్పు² : పర్యా పిలక². అర్చిలో. నాభిరాయిని విగించే ప్రదేశం (తె. 17).

కొప్పుకర్ర : చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి. ఇంటి నడికొప్పును మోసే కర్ర. చూ. చిత్రం 15.7 (కో. 31).

కొప్పుకర్రగుఱ్ఱ : చూ. పర్యా. కొమరగుఱ్ఱ. వెనుగాడిని మోసే పెద్దగుఱ్ఱ. చూ. చిత్రం 248.5 (కో. 29).

కొప్పుగర్రపీట : చూ. పర్యా. కొమరపీట. కొమరమీది పీట. చూ. చిత్రాలు 248.6, 264.3 (తె. 5, 23).

కొప్పునూరుబండ : కొప్పునూరు ప్రాంతంనుండి వచ్చే చలువరాయి. (చూ. ఎర్రరాయి = Marble) (తె. 40).

కొప్పుసీల : వాసాలను చూడాలని విగించే కొయ్యమేర (కో. 29).

కొప్పు : అర్చిమూసకట్టుకు ఆధారంగాఉన్న స్తంభానికి చుట్టూ పేర్చిన రాతిగుట్ట (తె. 9).

కొప్పెర¹ : చూ. రూ. కొచ్చరి, కొబ్బెర, గొచ్చరి (తె. 27).

కొప్పెర² : అముదగ్గర కని చేనేటప్పకు కప్పకున్న ఉన్ని కాలవ (తె. 37).

కొప్పెర³ : చూ. రూ. కొపిరి (తె. 42).

కొబ్బరి : ఉ. కొప్పరి. రూ. కొప్పెర, కొబ్బెర, గొచ్చరి. పర్యా. తెంకాయ. చాలాఉపయోగకరమైన పాచిగాటి చెట్టు. కలపను దూలాలకు, దంతులకు వాడారు. కాయలు తినడానికి, అటు కప్పనకుపనికివస్తాయి. కొబ్బరినూనె, ఉపయోగకరవస్తువులు. *Cocos nucifera*. W.I. (కో. 1, 6, 9, 10, 14, 15, 18, 19, 23, 25, 26, 30, 32, 35, 39; తె. 2, 3, 6, 9, 11, 12, 22, 23, 26, 30, 36, 41, 43, 44).

కొబ్బెర : చూ. రూ. కొచ్చరి (కో. 2; తె. 5, 7, 29, 38).

కొమర : (ఐ. కొమర్లు, కొమరేలు, కొమ్రలు). ఉ. కొమరు. కొమిర, కొమిరి, కొమిరె, కొమెర, కొమెరి, కొమెరు, కొమెరె, కొమ్ర, కొమ్రె, కొవిరె పెద్దదూలాలమీద పిల్లదూలాన్ని నిలిపే కొయ్యముక్కలు. చూ. చిత్రం 264.2 (కో. 2-4, 9-11, 13, 15, 16, 18-20, 23, 24, 26-30, 32, 34; తె. 2-3, 5, 6, 8-12, 14, 15, 17, 18, 21-27, 29-35, 39; రా. 8, 14, 21, 27, 30, 31).

కొమరకాలు : చూ. పర్యా. కొమరకొయ్య. కొమరగా వాడిన కొయ్య. (కో. 14).

కొమరకొయ్య : ఉ. కొమరుగొయ్య, కొమరుకొయ్య. రూ. కొమెరకొయ్య, కొమ్మరగొయ్య. పర్యా. కొమరకాలు, కొమరబడితె, కొమరుగర్ర. కొమరుగా వాడిన కొయ్య (కో. 8, 11, 15, 25; తె. 1, 35, 38; రా. 10, 12, 13).

కొమరగుఱ్ఱ : ఉ. కొమరె-రూ. కవచగుఱ్ఱ. పర్యా.
కొప్పకరగుఱ్ఱ. నటంగు, మేలుగుఱ్ఱ, వెనుగాడిగుఱ్ఱ,
వెనుబద్దగుఱ్ఱ, వెన్నుగుఱ్ఱ, వెనుగాడినిమోసే పెద్దగుఱ్ఱ.
చూ. చిత్రం 248.5 (కో. 11,27,36,37,41,44,49;
తె. 6).

కొమరదూలం : చూ. పర్యా. పంటదూలం. గోడమీది
నుంచి దూలంమీదికి వేసే మరో చిన్నదూలం. దీనిమీద
గుఱ్ఱలు బిగిస్తారు. చూ. చిత్రం 249.1 (కో. 2,11).

కొమరపని : పర్యా. బ్రాండుపని. కొమరల్ల నాటడం (కో.
3).

కొమరపీట : రూ. కొమరపీట, కొమరపీట. పర్యా.
ఎనుగర్రపీట, కొప్పగర్రపీట, కొమరబిల్ల. కొమర
మీది పీట. చూ. చిత్రాలు 248.6, 264.3 (కో. 19
20,26, 29, 31,32,44,49).

కొమరబిల్ల : చూ. పర్యా. కొమరకొయ్య. కొమరగా
వాడినకొయ్య (కో. 17).

కొమరబిల్ల : చూ. పర్యా. కొమరపీట. కొమరమీది పీట.
చూ. చిత్రాలు 248.6, 264.3 (కో. 2,16).

కొమరబిల్లు : పర్యా. కోరిబిల్లు. కొమరలు నాటిన పూరిబిల్లు.
చూ. చిత్రం 8 (కో. 17).

కొమరుగర్ర : రూ. కొమరెకర్ర. చూ. పర్యా. కొమర
కొయ్య. కొమరగా వాడిన కొయ్య (కో. 16).

కొమరపీట : చూ. రూ. కొమరపీట (తె. 5,23).

కొమరెకర్ర : చూ. రూ. కొమరుగర్ర (కో. 5)

కొమరకొయ్య : చూ. రూ. కొమరకొయ్య (కో. 29;
తె. 36).

కొమరగోడ : ఉ. కొమరె-రూ. పర్యా. చెన్న(గోడ).
చుట్టుగోడలమీద ముక్కోణం ఆకారంలో కప్పవరకు
కట్టిన పక్కగోడ. చూ. చిత్రాలు 17.5, 247.3 (తె.
12; రా. 14).

కొమరపీట : చూ. రూ. కొమరపీట (తె. 17,30,31,34).

కొంప : చూ. పర్యా. ఇల్లు. కాపురంఉండే కట్టడం (కో.
19,26; రా. 11).

కొమ్మ : పర్యా. నత². చెక్కమీద చెక్కిన తీగ(తె. 5).

కొమ్మరగొయ్య : చూ.రూ. కొమరకొయ్య (తె. 2).

కొమ్మి : ఉ. కొమ్మి : మైదానాల్లోని అడవుల్లో పొదగా
పెరిగే చెట్టు. సువాసనగల పూలతో గరుకుగా తళతళ
లాడే ఆకులతో సంవత్సరంమొత్తం పచ్చగా కని
పిస్తుంది. ఆకులు ఎండబెట్టినప్పుడు నల్లబడుతాయి.
కొయ్య గోధుమవన్నెలోఉండి గట్టిగాను, తేలికగాను
ఉంటుంది. దీని చువ్వలను గాడెలల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు.
Chomelia asiatica, O. Kze; *Stylocoryne*
webera, W. & A., *Webera corymbosa*,
Willd. (కో. 25,29).

కొమ్మి¹ : పర్యా. చెవి. ఇటికచ్చును పట్టుకోడానికి పెట్టిన
పిడి (తె. 5,7).

కొమ్మి² : పర్యా. చిమ్మి³. పెంకాముగోడ చివరిఅంచు
(తె. 15, 30).

కొమ్మినుత్తె : రాలి పనివాళ్ళు వాడే ఒక రకం సుత్తె
(తె. 38).

కొమ్మిపెండె : గరిసెలమీద అల్లిన పెండె (రా. 9).

కొమ్మాకొట్టు : కొమరగుఱ్ఱలోని ఒక్క కొయ్య
(కో. 16).

కొయ్య¹ : ఉ. కొయ్య. కలప, కర్ర; చెరచుతీసిన చెట్టు
బోదె (కో. 9, 10, 12, 13, 18, 20, 21, 23,
29, 30, 32, 33, 37, 38, 42-49; తె. 1, 3, 7,
13-22, 25, 26, 29, 30, 33, 34, 43, 44;
రా. 4, 7, 10, 13).

కొయ్య² : చూ. పర్యా. కట్టె¹(1). సుత్తెపిడి (కో. 47).

కొయ్య³ : చూ. పర్యా. మోటి(1). చూచుకు ఆధారంగా
గోడమీద నిలిపిన కర్ర. చూ. చిత్రం 278.13
(తె. 19).

కొయ్యకాలు : పంట కోసిన తర్వాత మిగిలే మొదలు (తె. 33).

కొయ్యచిలుకు : చూ. పర్యా. అర్థండి. కిటికీ రెక్కలను మూసి ఉంచే గడియ (కో. 43).

కొయ్యచెక్క : ఇటిక కోతకు పచ్చిటికను చెక్కడానికి వనికీవచ్చే కొయ్య కత్తి. దీన్నే 'క'త్తె' అనికూడా పిలుస్తారు (కో. 37).

కొయ్యతాపి : చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. చెక్కతో చేసిన తాపి. గురుకుగాఉన్న చోట్లను చదరం చేయడానికి వాడేది (కో. 38, 41, 43, 44).

కొయ్యతుండు : పర్యా. దిమ్మ¹ (2), ముద్దర, మొద్దు⁴. అచ్చుగా వాడే కొయ్యదుంప (రా. 9).

కొయ్యదిండు : చూ. పర్యా. చోనె(కొయ్య). అచ్చు పోసిన పచ్చి పెంకును వంచే సాధనం. చూ. చిత్రం 81.5 (రా. 9).

కొయ్యదిమ్మిన : చూ. పర్యా. కత్తెదిమ్మిన. కొయ్య దిమ్మిగల దిమ్మిన. చూ. చిత్రం 144 (కో. 41; రా. 8).

కొయ్యపార : చూ. పర్యా. కత్తెపార. ఇనప రేకుప ఐదులు పల్చని చెక్కను విగించిన పార (కో. 1).

కొయ్యబండ : ఇటికమందానికి అచ్చుమధ్యలో వేసే కొయ్య ముక్క (కో. 47).

కొయ్యమెట్టు : పర్యా. చెక్కతంతె. చెక్కమెట్టు, డబ్బి సిడి. కర్రలలో కట్టిన మెట్టు (కో. 28).

కొయ్యమేకు : కర్రలలో చేసిన నీల (కో. 30).

కొయ్యరోలు : పర్యా. గాసు². రోలుగావాడే కొయ్య దిమ్మ (కో. 11).

కొరడబండ : చూ. పర్యా. కడపబండ (1). దర్వాజా చుట్టంకింద బేసుమెంట్లపైన గడపగా వేసే రాయి (తె. 43).

కొరడా(కర్ర) : చూ. రూ. చోనె(కొయ్య). అచ్చు పోసిన పచ్చిపెంకును వంచే సాధనం. చూ. చిత్రం 81.5 (కో. 13, 20).

కొరవడి : మిగిలిపోయిన, మిగిలిన (రా. 1).

కొరుకు : చూ. పర్యా. సందు¹(1). రాళ్ళ వరసల మధ్యనున్న స్థలం (రా. 8).

కొరుకుడు : గోడలోకి చొన్నిన దంతులు మొదలైనవాటికి రంగు వేయకపోతే కాలక్రమాన వచ్చే చారలలాటి గుంటలు. తాదాప్రకారం ఈ లోపం రాదు (కో. 41).

కొరుట్రాయి : చూ. పర్యా. అమిగురాయి¹ (1). ఇంటి నేలమీద పరిచే పల్చనిరాయి. చూ. చిత్రం 46 (రా. 6).

కొరుడురాయి : చూ. పర్యా. గడ్డె. రాతిస్థంభాలకింద ఆధారంగాను, అలంకారంగాను పెట్టే మలిచిన రాతిపీట. చూ. చిత్రం 221.3 (రా. 2).

కొర్రలు : బ. ఇండ్లకప్పుమీద పరవబడే ఛాన్య విశేషం. Millet, *Panicum italicum*, Heyne, Rox. (కో. 37; తె. 37; రా. 28).

కొర్రముట్టు : పర్యా. పనిముట్టు, సామగ్రి, సామాను. పనులు చేయడానికి వాడే పరికరం (కో. 40, 44, 45, 47; రా. 2).

కొర్రు : (బ. కొర్రు). చూ. పర్యా. చుండు¹ (1). కొయ్య ముక్క (కో. 15, 17).

కొల : చూ. రూ. కొలత (కో. 3, 9).

కొలత : ఉ. కొల్త. రూ. కొల. పర్యా. ఉసులు, పట్టు దల, పాడి³, పరిమాణం (కో. 21, 22-28, 30-35, 41, 43; తె. 4, 6, 9, 12, 13, 16; 19, 20, 29, 30, 35, 42-44; రా. 2, 15, 18, 20-22, 28, 32).

(కొలత)కుండ : చూ. పర్యా. పర¹. సున్నం, గులక, మొదలైనవాటి కొలతకు వాడే సాధనం (తె. 29, 44).

కొలతట్ట : ఉ. కొల్తట్ట. చూ. పర్యా. పర¹. సున్నం, గులక, మొదలైనవాటి కొలతకు వాడే సాధనం (కో. 11).

కొలతత్తోట్ట : చూ. పర్యా. పర¹. సున్నం, గులక, మొదలైనవాటి కొలతకు వాడే సాధనం (కో. 8).

కొలబుట్ట : చూ. పర్యా. పర¹. సున్నం, గులక, మొదలైనవాటి కొలతకు వాడే సాధనం (కో. 31).

కొలసాలు : దొల్లుమిద్ది కప్పకింది వాసాలు (కో. 1).

కొలాబ : చూ. పర్యా. గలీత. తలుపులు మొదలైన వాటిని లాగి తెరవడానికి ఉపయోగపడే పరికరం. చూ. చిత్రం 194.3 (తె. 11).

కొలిమి : మంచుతున్న పెద్దకుంపటి (కో. 36; తె. 4; రా. 28).

కొలుసుడు : కొలత, కొలగారం (తె. 31).

కొల్తట్ట : కొలతకువాడే తట్ట (కో. 11).

కొల్త పెట్టె : చూ. పర్యా. పర¹. సున్నం, గులక, మొదలైనవాటి కొలతకు వాడే సాధనం (తె. 38).

కొల్లా : చూ. పర్యా. బడ³. ధన్యం నిల్వచేసే పెద్ద మట్టిపాత్ర. చూ. చిత్రం 306.1 (కో. 10).

కొల్లాం : చూ. పర్యా. తట్ట. పెదురు మొదలైనవాటితో అల్లివ పెద్దబుట్ట (కో. 49).

కొల్లు : కాల్యవి సున్నపురాళ్ళ కుప్ప (రా. 24).

కొళకి : రోపల కళాయించేసిన ఇత్తడిపాత్ర (రా. 5).

కొళ్ళపుబండ : చూ. పర్యా. కల్లీ. సున్నంకోసం కాల్చిన తర్వాత మిగిలిన రాయి (రా. 23).

కొళ : పదుము (తె. 28).

కొవ : పర్యా. కొవ, కోవు¹, బాజు³ (1), ముట్టె¹ (1), 'మూతి' (1), మోటు¹ (1), దూలం చివరిభాగం (కో. 30; తె. 31; రా. 22).

కొనపట్టె : కుసిఉన్నవైపు గల తలుపుపట్టె (రా. 11).

కొనవాసం : చూ. పర్యా. కొనవాసం. చిట్టచివరివాసం. (తె. 15).

కోచు : క్రి. చూ. పర్యా. తరుము. కోయు (రా. 10).

కోంచిగూడు : చూ. పర్యా. కమానుగూడు. త్రిభుజా కారంలొకండే గూడు. చూ. చిత్రాలు 210, 212, 213 (తె. 8, 9).

కోటు : (< అం. Coat). పూతవరస (తె. 3, 13, 15, 30, 32, 36, 37, 40, 42, 43; రా. 7, 10).

కోతా : (< హిం). చూ. పర్యా. కొట్టడి. సరుచులు పెట్టుచునే గది (తె. 10, 11).

కోడికట్టె : చూ. పర్యా. కోడిపీట. ఒక రకం రెండు నగల బండికి దొంకి మొద్దుకింద వేసిన పట్టె (రా. 11).

కోడిగుడ్డుగూడు : చూ. పర్యా. బాదంగూడు. అండా - కారంగాఉన్న గూడు (కో. 39).

కోడిగుండెరాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం. సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium spar Carbonate of lime, Lime stone: Ca CO₃, అనబడే ఈ శిలాజాతి భిన్న రూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలతో విస్తృతంగా చూరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన జీవరాసుల శిథిల శరీర భాగాల్లో ఉన్న 'కేల్సైట్' అనే ద్రవ్యం తీవ్రతాపవీడనాలవల్ల మొదట ఈ రకం రాయిగా మారి, తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటికీకరింపబడి 'చలవరాయి' (Marble= చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈ రాయి శుద్ధత, స్వభావ లక్షణాలనుబట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. పెల్స్పార్ కాఠిన్యంలో సగం మాత్రమే (= 3) దీనికున్నది. జిగటగా ఉండే ఈ రాతి రకాలను కాల్చి సిమెంటును, గుల్లగా ఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని, తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈ రాతి రకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, బ్లీచింగ్ పౌడరు మొదలైన వాటి తయారీలో

పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం, మొదలైన రంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలారకాలు ఇప్ప కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణ సామగ్రిగాను, ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం, ఈ రాతి జాతికి చెందినవే. కోడిగుండెలాగా నలుపుగలిగిన ఎరుపురంగులో ఉన్నందున ఈ రాతికేపేరు వచ్చింది (రా. 32).

కోడిగై : ఉయ్యాలగొలుసులను తగిలించే కొక్కెం (రా. 24).

కోడిచీల : బండిఇసుకు తగిలించే చీల (రా. 9).

కోడిచ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. ఒరేయు. ఇటుకలను నిలుపున పేర్చు (తె. 24).

కోడిజాబు : చూ. పర్యా. కోళ్లగూడు(1). కోళ్లనుదాచే పెద్దబుట్ట (రా. 13).

కోడిపట్టె : (1) చూ. పర్యా. కోడిపీట. ఒకరకం రెండు నగలబండికి దొంకిమొద్దుకింద వేసిన పట్టి (కో. 42, 44; తె. 22, 23). (2) చూ. పర్యా. పర². బండి పరంనుండి నొగమానుమీదికి దిగించిన పట్టె (కో. 47).

కోడిపీట : (1) పర్యా. కోడికట్టె, కోడిపట్టె, కోసంపీట. ఒక రకం రెండునగల బండికి దొంకిమొద్దుకింద వేసిన పట్టె (కో. 33; తె. 27; రా. 8, 13). (2) దోనె మొద్దుమీద, పరంకిందఉండే పీట (రా. 16, 19, 20).

కోడు : క్రి. చూ. పర్యా. జల్లించు. జల్లెడపట్టు (తె. 36).

కోడేర : 'కోడరి, కోడారి, కోడారె' అనికూడా పిలవబడే ముళ్లమొక్క. ముళ్లకర్రను దర్వాజామీదఉంచితే జబ్బులురావని నమ్మకం. Thorny Blue-druped Featherfoil, Spinous Kino tree, *Bridelia retusa*, Lush., Spreng., Willd. (కో. 31).

కోడయిలు : చూ. పర్యా. కోళ్లగూడు(2). కోళ్లను దాచే మట్టికట్టడం (తె. 36).

కోజం : చూ. కోసం. రెండుభుజాలు కలిగిన మూల (కో. 28, 32, 47).

కోండ్లకమాను : చూ. పర్యా. పల్లార్చి. పక్క చాగాలు, వంపులొంపులుగాఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 231, 235, 236 (రా. 27).

కోత : నడుపు (తె. 6).

కోతచెక్క¹ : ఇటికచ్చుకు మిగిలినమట్టిని వేసే చెక్క (కో. 18).

కోతచెక్క² : చూ. పర్యాం, రేపడు(పట్టె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పల్చనిచెక్క. వంటలకు మధ్య దిగించేది. చూ. చిత్రం 268. 1 (తె. 7).

కోతచ్చు : రెండుగదుల ఇటికఅచ్చు (కో. 47).

కోతతాపి : చూ. పర్యా. ఎదురాకుతాపి. సన్నగా, పొడుగ్గా, కోలగాఉండే రేచుగల చిన్నతాపి. సన్నని పసులకు వాడేది. చూ. చిత్రం 85 (కో. 2, 18).

కోతదబ్బు : చూ. పర్యా. ఉండేలు. అచ్చుపెంపుడు కోయడానికి కుమ్మర్లువాడే విల్లువంటి సాధనం. పెడుబుద్ధికు తీగను కట్టి చేస్తారు. చూ. చిత్రం 81.3 (కో. 44).

కోతపెంకు : చూ. పర్యా. పక్కకూన. కూననుంచి పగల గొట్టి తీసిన సగభాగం (తె. 3).

కోతరాయ : (బ--రాల్లు). చూ. పర్యా. బాటు. దింగ (రాయి), మోరరాయి³. రాతిపలకల ముఖాలకు మెరుగు పెట్టడానికి వాడే కఠినమైన రాయి (కో. 26).

కోతిగూడుకమాను : చూ. పర్యా. పల్లార్చి. పక్కచాగాలు వంపులొంపులుగాఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 231, 235, 236 (తె. 10).

కోతిపట్టి : గదిగోడలకు సరిగా పైకప్పుమీద వేసే పట్టి చూ. చిత్రం 16.1 (కో. 2).

కోతిముక్కురాయి : చూ. పర్యా. తొక్కుడు¹. గోడకట్టెలప్పుడు మునుముందు పెంచుకోడానికి అనవలుగా ముందుకు పొడుచుకొనివచ్చేటట్లు పేర్చిన పెచ్చురాయి. చూ. చిత్రం 159.5 (రా. 9).

కోతిరాయి : చూ. పర్యా. ఒంకిరాయి. పంచలు దించడానికి వీలుగా, అడ్డవాసాలు వేయడానికి అనువుగా ఇంటి గోడల్లో ముందుకు పొడుచుకొనివచ్చేటట్లుగా దిగించిన రాయి. ఈ రాతి ముందుభాగంలో చెక్కబడిన గాడిలో అడ్డవాసాలు వేస్తారు (కో. 36).

కోనం : చూ. రూ. కోణం (కో. 37, 42).

కోనంపీట : చూ. పర్యా. కోడిపీట. ఒకరకం రెండు నగల ఒంకికి మొద్దుకింద వేసిన పట్టె (రా. 18).

కోను¹ : (బి. కోన్లు). చూ. పర్యా. అవుకర్ర. ఇనపజల్లె-డను పడకుండా నిలిపికొనే పోటీకర్ర (కో. 18).

కోను² : చుప్పాముమీద శంఖంలాగా ఉండే భాగం (కో. 20).

కోపార్చి : (కోపు + ఆర్చి). చూ. పర్యా. తమలపాకార్చి. మధ్యభాగం గుమ్మటంలాగా ఉండి, పైచివర మొనదేలి ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 32 (కో. 33, 243).

కోపిన్ : చూ. పర్యా. బొద్దు³ (1). కప్పు ఎగరకుండా దానిమీద వేసేకట్ట. చూ. చిత్రం 25.4 (తె. 36).

కోపిని : రూ. కోపిరి. ఒకరకం చెట్టు. కలప గృహనిర్మాణంలో పనికివస్తుంది (తె. 12).

కోపిరికట్టె : చూ. రూ. కోపిరికట్టె (తె. 12).

కోపిరి : చూ. రూ. కోపిని (తె. 13, 15).

కోపిరికట్టె : రూ. కోపిరికట్టె. చూ. పర్యా. కర్రకత్తి. లాచుమీద మోది చదును చెయ్యడానికి వాడే కొయ్యకత్తి. చూ. చిత్రం. 146 (తె. 13).

కోపిరికొట్టు : క్రి. లాచుమీద చెక్కలతో కొట్టు (తె. 13).

కోపిరి(గడ్డి) : అరణ్యప్రాంతాల్లో పెరిగే పన్నగడ్డి. పూరికవ్వమీద పరుస్తారు (కో. 10, 25; తె. 15).

కోపిరిచెక్క¹ : తలుపురెక్కలను చొప్పుగావాడే చెక్క (తె. 5).

కోపిరిచెక్క² : చూ. పర్యా. కర్రకత్తి. లాచుమీద మోది చదును చెయ్యడానికి వాడే కొయ్యకత్తి. చూ. చిత్రం 146 (తె. 15).

కోపు¹ : చూ. పర్యా. కొన. దూలం చివరిభాగం (కో. 35, రా. 21).

కోపు² : చూ. పర్యా. కొచ్చె. రాతిలోని మొనదేలిన భాగం (కో. 33).

కోపు³ : చూ. పర్యా. ఇడిగు. మట్టిటప్ప (తె. 29).

కోపుకమాను : చూ. పర్యా. తమలపాకార్చి. మధ్య భాగం గుమ్మటంలాగా ఉండి పైచివర మొనదేలి ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం. 232 (తె. 17; రా. 16).

కోపురాయి : చూ. పర్యా. కోసురాయి, కోసురౌతు, గూటారాయి, తోకరాయి, తోకరౌతు, నాచురాయి, నూది రాయి². ఒకవైపు కోసుగా ఉండేటట్లు మలచబడిన మొనదేలిన రాయి. చూ. చిత్రాలు 161.4, 229.4 (కో. 33).

కోపెన్ : ఉ. కోపిన్. చూ. పర్యా. మగులు. ప్రహరీ గోడమీద ఆకు, మట్టి, రాయి, మొదలైన వాటితో రక్షణ కోనం గోడకంటే వెడల్పుగా పెట్టిన కప్పు. చూ. చిత్రాలు 284.2, 285.3, 286.5 (తె. 7, 36).

కోబిన్ చూరు : (కోబిన్ - < ఆం. Cabin). చూ. పర్యా. అనుగుడుచూరు. గుండ్రంగా ఉన్న చూరు (తె. 42).

కోర¹ : ఉ. కోరు. చూ. పర్యా. దొక్కెన. రోహంరో చేసిన చేద (తె. 29, 30, 41).

కోర² : చూ. రూ. కోల (తె. 8).

కోరడ : చూ. పర్యా. బాకపరుపు. వాసాలమీద రాళ్లు పరిచి సున్నంతో అతికివేసిన కప్పు. చూ. చిత్రం 267 (కో. 42).

కోరడి : మట్టిగట్టు (కో. 26).

కోరాటం : పర్యా. మేలాటం, మేలువాటు². ఎక్కువ వాలుగా ఉన్న ఆకుకప్పు. చూ. చిత్రం 272 (రా. 31).

కోరాడి : 'కోరడి, కోరణి' అనికూడా పిలవబడే చెట్టు. ఆకు పళ్ళు గ్రాసంగాను, వైద్యంలోను వాడతారు. అవరణలో అందానికి పెంచుతారు. కొమ్మలు కంచెకు, వంటచెరకు.

గాను, పనికివస్తాయి. Cupid's Arrow, Flame of the forest, Scarlet Ixora, West Indian Jasmine, *Ixora coccinea*, Linn., Lush. (కో. 26).

కోరామొక్కు : రాలిముక్కు (కో. 11).

కోరాసున్నం : చూ. పర్యా. రాతిసున్నం. సున్నపురాతిని కాల్చి డబ్బాలకెత్తిన సున్నం (కో. 17).

కోరాస్తంభం : పొడుగైన రాతిస్తంభం. (కో. 11).

కోరిల్లు : చూ. పర్యా. కొమరిల్లు. కొమరులునాటిన పూరిల్లు. చూ. చిత్రం 8 (కో. 16).

కోరీ : (< అం. Quarry) ఉ. కోరి. చూ. పర్యా. క్వారీ, గని. కట్టుబడికి కావలసిన రాళ్లను తవ్వితీసే లోతైన గుంట (కో. 8, 13, 21, 22, 30, 31, 33, 43; తె. 3, 15, 30).

కోరు¹ : చూ. పర్యా. సపాం. వాలుగాడిన్న ఆకుకప్పు. చూ. చిత్రం. 319.4 (తె. 3, 7, 15).

కోరు² : చూ. పర్యా. వాటం. వాలు (కో. 13, 21).

కోరు³ : చుంసికోట గోడలోని భాగం (కో. 28).

కోరు(పట్టి) : బంగళాపెంపులను ఒకదానికొకటి తగిలించడానికి వీలుగా పక్కలందుంచిన గాడి (తె. 29, 31).

కోల : ఉ. కోలు, కోల. రూ. కోర², గోల. చూ. పర్యా. మట్టు. ఎత్తునుగాని లోతునుగాని చెప్పే పరిమాణం. రెండు గజాల కొలతకలది (తె. 3, 7, 14-16, 29, 32, 41, 42).

కోలకమాను : చూ. పర్యా. ముక్కోణమార్చి. త్రిభుజాకారంలోఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం. 234 (తె. 34).

కోలం : పేడరో, మట్టిరో అలికినపూత (రా. 2).

కోలమేయు : క్రి. చేర్తో అలుపు (రా. 2).

కోలాటంకొయ్య¹ : చూ. పర్యా. గజంబద్ద. గజంపొడుగున్న బద్ద. కొలతలకు, సున్నంపూతను సమమట్టంలో

ఉంచేందుకు బేల్తారులు వాడే సాధనం. చూ. చిత్రం 94 (కో. 45).

కోలాటంకొయ్య² : కత్తెరకొయ్య (కో. 45).

కోలు : కోణం, సూదిలాగాఉన్న (తె. 29).

కోలుకర్ర : కొలతలకు పనికివచ్చే కర్ర. మట్టిపనివాడ వాడే గజంపొడుగు కర్ర. చిన్న కొలతలను సూచిస్తూ మధ్య మధ్య పొన్నులువేసిఉంటుంది (తె. 39).

కోలెడు : విజ. రెండు గజాల పొడుగైన (తె. 15, 38).

కోళ్లగంప : చూ. పర్యా. కోళ్లగూడు(1). కోళ్లనుదాచే పెద్దబుట్ట (కో. 43, 45, 46, 50; తె. 19; రా. 11).

కోళ్లగూడు : (1) ఉ. కోల్లగూడు. పర్యా. ఉచ. కోడిజాబు, కోళ్లగంప, (కోళ్ల)బొట్ట. కోళ్లనుదాచే పెద్దబుట్ట. (కో. 6, 7, 11, 13, 29, 33, 37, 38, 42; తె. 7, 15; రా. 4, 7, 9, 10, 12, 28). (2) ఉ. కోలగూడు, కోలుగూడు. పర్యా. కోడ్లబుట్ట. జావు¹, మక్కిడు. కోళ్లనుదాచే మట్టికట్టడం (కో. 4, 45, 50).

(కోళ్ళ)బొట్ట : చూ. పర్యా. కోళ్లగూడు (1). కోళ్లనుదాచే పెద్దబుట్ట (కో. 47; రా. 13).

కోవ : చూ. రూ. గోవ (తె. 25).

కోసి : చూ. పర్యా. వంపు. వంగిఉండటం, వంగిఉన్నది (కో. 16).

కోసు¹ : (1) చూ. పర్యా. ఉబ్బు. రాతిలో ఎత్తుగాఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 45.1 (తె. 19). (2) చూ. పర్యా. కొచ్చె. రాతిలోని మొనదేలిన భాగం (కో. 37).

కోసు² : చూ. పర్యా. కం². గానుగమొద్దుమధ్య నాచే మేకు. చూ. చిత్రం 54.3 (తె. 19).

కోసుకమాను : చూ. పర్యా. ముక్కోణమార్చి. త్రిభుజాకారంలోఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 234 (రా. 29).

కోసుపుల్ల : పునాది ప్లాను నిర్దేశించడానికి పురికొనగట్టి పాతివ పుల్ల (తె. 21).

గ

కోసురాయి : (1) చూ. పర్యా. కంచురాయి². ఇది దక్షిణ భారతదేశంలో లభ్యపడే 'పేలుడురాళ్లు' (Igneous rocks) జాతికి చెందిన నల్లనిరాయి. అధికంగా లోహామ్లజనితం (Iron oxide) తో ఈ కలిసిన మెగ్నీషియా, సున్నం (Calcium) వంటి ద్రవ్యాలతో ఏర్పడిన దీనిని శిల ఇది. దెబ్బతగిలినప్పుడు మోగుతుంది. పెరాగ్నినైట్ల వంటి మూలశిలా భేదాలు (Ultrabasic rock types) కల ఈ జాతిరాతిని 'చార్నాక్టైట్' (Charnockite) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు. బంతులు నింపడానికి, పునాదులు గట్టిపరచడానికి, రోడ్లు వేయడానికి ఈ రాళ్ళను ముఖ్యంగా వాడతారు (కో. 37).
(2) చూ. పర్యా. కోపురాయి. ఒక వైపు కోసుగాడింటేటల్లు మలచబడిన మొనదేలినరాయి (కో. 37).

కోసురాతు : చూ. పర్యా. కోపురాయి. ఒక వైపు కోసుగాడింటేటల్లు మలచబడిన మొనదేలినరాయి (తె. 19).

కొలలచేకట్టు : ముందు కవుల గట్టిన దర్వాజా (తె. 33).

కొలా : (< హిం. కొలా) (బి. లాలు). చూ. పర్యా. మూలరౌతు. రెండు వైపుల చదునుగా చెక్కబడి దర్వాజా పక్కనగాని తక్కిన మూలల్లోగాని కట్టుబడికి వాడబడే రాయి. చూ. చిత్రం 48 (తె. 24, 35).

కొసు : ముందు వైపు (రా. 17).

క్వారీ : (< ఆం. Quarry). (బి. క్వారీలు). చూ. పర్యా. కోరీ. కట్టుబడికి కావలసిన రాళ్ళను తవ్వితీసే రోతైన గుంట (కో. 8; రా. 28).

క్రేపు : రూ. కేపు. చూ. పర్యా. మందు¹. రాళ్ళను పగల గొట్టడానికి వాడే పేలుడుద్రవ్యం (కో. 16).

ఖ

ఖలంపెరి : వేలమీదమంచి రెండడుగుల ఎత్తున బట్టిలో వేర్పిన ఇటిక (తె. 41).

ఈ = ఉచ్చారణభేదం(-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-మాట); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

గగ్గ : పొట్ట (కో. 12).

గగ్గలం : ఉ. గగ్గలం. గట్టి, కఠినం (కో. 44, 46).

గగ్గు : చూ. రూ. గొగ్గు (కో. 27).

గగ్గులు : (బి. కంచులు) (రా. 21).

గంగ : ఉత్తర దిక్కు (తె. 35).

గంగమొగరం : చూ. పర్యా. శంకు. శాస్త్రపద్ధతిలో చెక్కి గృహనిర్మాణానికి ఉంప్రదమంలో ఈశాన్యమూలను పాతే కొయ్య. దీన్ని మంచిరోజున పూజించి పని మొదలుపెడతారు. చూ. చిత్రాలు 154.2, 155, 156 (తె. 30).

గంగరాయి : బావి అడుగుభాగం కట్టుబడికి వాడే రాయి (తె. 13, 29-31).

గంగాశం : చూ. పర్యా. అంజలం. పెద్దరాగిపాత్ర (కో. 28).

గంగిరేణి : రేగి(చూ.) జాతికి చెందిన ముళ్లచెట్టు. దీన్ని 'గంగరేగు, గంగరేసు', అనికూడా పిలుస్తారు (కో. 49; రా. 1).

గచ్చ : పసుప్పచ్చపూలు, గుండ్రంగా లేతబూడిదరంగులో ఉండే కాయలుగల ముళ్లమొక్క. గుబురుగా పెరుగుతుంది. కాయలు ఆటలకు, వైద్యానికి పనికి వస్తాయి. కంప కంచెకు మంచిది. Bonduc, The Fever nut, Physic nut, *Caesalpina bonducella*, Flem; *C. crista*, W. I., *Guilandia bonducella*, Ainsl. (కో. 27; తె. 7).

గచ్చకాయరంగు : లేతబూడిద వన్నె (తె. 7).

గచ్చకాయరంగురాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం. సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium spar, Carbonate of lime, Limestone : CaCO_3) అనబడే ఈ శిలాజాతి భిన్న రూపాల్లో, భిన్నలక్షణాలతో, విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన తీవరాసుల శిథిల శరీర భాగాల్లోఉండే 'కైర్నైట్' అనేద్రవ్యం తీవ్రతాప పీడనాదులవల్ల మొదట ఈరకం రాయిగా మారి, తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటికీకరింపబడి 'చలవరాయి' (Marble = చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగాఉండే ఈ రాయి శుద్ధత స్వభావలక్షణాలనుబట్టి భిన్నప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. పెల్స్పార్ కౌన్టీస్లో సగం మాత్రమే (=3) దీనికున్నది. జిగటగాఉండే ఈరాతి రకాలను కాల్చి సిమెంటును, నల్లగాఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని, తయారు చేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈ రాతిరకాలు గాజు, నబ్బు, కాగితం, రంగులు, గ్లీచింగ్ పౌడరు, మొదలైనవాటి తయారీలో పనికి వస్తాయి. ఇది శుద్ధంగాఉన్నపుడు తెల్లగాను, ఇసుము, మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం మొదలైన రంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలారకాలు ఇళ్ళుకట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణ సామగ్రిగాను. వాడుకలోఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం, ఈ రాతిజాతికి చెందినవే. ఈ రాయి ముదురు లేత ఛాయల్లో బూడిదరంగులో దొరుకుచున్నది (రా. 28).

గచ్చు : (<హిం. గచ్). పర్యా. గార, మోటర్. కట్టుబడికి పనికివచ్చే ఇసుకకలిపిన సున్నం (కో. 3, 5, 6, 9, 13, 15, 17, 21, 22, 26, 29, 32, 33, 35, 37, 39; తె. 1, 2, 5, 7, 8, 10-12, 14, 15, 28, 37, 38, 40, 42, 44; రా. 1, 4, 9, 11, 13, 25, 26, 31).

గచ్చుకటకం : సున్నపు కట్టుబడి (రా. 30).

గజంకట్టె : చూ. పర్యా. గజంబద్ద గజంపొడుగున్న బద్ద. కొలతకు, సున్నంపూతను సమమట్టంలోఉంచేందుకు, బేల్దారులు వాడే సాధనం. చూ. చిత్రం 94. (రా. 8, 13, 21, 22, 30).

గజంకర్ర : చూ. పర్యా. గజంబద్ద. గజంపొడుగున్న బద్ద. కొలతకు, సున్నంపూతను సమమట్టంలోఉంచేందుకు, బేల్దారులు వాడే సాధనం. చూ. చిత్రం 94 (రా. 12).

గజంచెక్క : చూ. పర్యా. గజంబద్ద. గజంపొడుగున్న బద్ద. కొలతకు, సున్నంపూతను సమమట్టంలో ఉంచేందుకు, బేల్దారులు వాడే సాధనం. చూ. చిత్రం 94 (తె. 34; రా. 11).

గజందబ్బి : చూ. పర్యా. గజంబద్ద. గజం పొడుగున్న బద్ద. కొలతకు, సున్నంపూతను సమమట్టంలోఉంచేందుకు, బేల్దారులు వాడే సాధనం. చూ. చిత్రం 94 (రా. 27).

గజం¹: ఉ. గజం. పర్యా. పంగ². మూడు అడుగులు (కో. 25, 29, 31, 42-44; తె. 6-9, 15, 17, 19, 30, 36, 38).

గజం²: ఉ. గజం. చూ. పర్యా. గజంబద్ద. గజం పొడుగుండే కొలతకర్ర. చూ. చిత్రం 94. (కో. 9, 13, 14, 20, 27; తె. 30, 32, 33, 36, 37).

గజం³ : ఉ. గజం. చూ. పర్యా. కమ్మి. లావాటి చువ్వ (కో. 1-3, 5, 8; తె. 14).

గజంపుల్ల : చూ. పర్యా. గజంబద్ద. గజంపొడుగున్న బద్ద. కొలతకు, సున్నంపూతను సమమట్టంలోఉంచేందుకు, బేల్దారులు వాడే సాధనం. చూ.చిత్రం 94(కో.6).

గజం-బద్ద : ఉ. గజంబద్ద, గజెంబద్ద, గెజంబద్ద. చూ. గదంబద్ద. పర్యా. కోలాటంకొయ్యి¹, గజంకట్టె, గజంకర్ర, గజంచెక్క, గజందబ్బి, గజం², గజంపరిక, గజంపుల్ల, సున్నపుబద్ద. కొలతకు, సున్నంపూతను సమమట్టంలోఉంచేందుకు, బేల్దారులు వాడే సాధనం. గజం, బద్ద, అని విడివిడిగా కూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రం 94 (కో. 4, 6, 8, 9, 12-14, 16, 18-22, 24, 26-28, 30, 31; తె. 2, 15, 18; రా. 14, 28).

గజంరాయి : చూ. పర్యా. అఖండం(రాయి). గోడలు కట్టేటప్పుడు చిన్నవైన ఇటికలను. రాళ్లను మధ్యకుంచి పండులు తప్పించి పక్కల మూలల్లో బలం కోసం ఉంచే పొడుగాటి పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 47, 160.6 (తె. 36).

గజాలగేటు : ఇనపకమ్మలతో తయారైన గేటు (కో. 6).

గజిరాయి¹ : చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేహిలో వానా కాలం రవాత భూమిలోపలి పొరల్లో ఉన్న సుదనీరు ఉపరితలానికి వచ్చి. ఆరవాత బెట్టగా ఉండే దీర్ఘ కాలంలో ఎండి. భూమి పైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి. గట్టిపడుతుంది. ఈ పొర సాధారణంగా, ముద్దముద్దగా ముడిముడిగా గుల్లగుల్లగా ఉండి ఇనుముతో సుద్దతో కలిసి ఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కే క్సైట్, కంకర్' (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్ని కాల్షి సున్నం అయ్యారు చేస్తారు. తీవ్రతాపోష్టవీడనాలవల్ల కాలక్రమేణ ఇదే 'సున్నపురాయి' (Limestone) గా మారి నిర్మాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (కో. 42, 43; రా. 8, 11).

గజిరాయి² : చూ. పర్యా. కందెరాయి. ఇది 'మేగ్నెట్ టైట్' Magnetite, Magnetic iron ore : Fe_3O_4) అని సాంకేతికంగా పిలువబడే నల్లని ఇనప ఖనిజంతో కలిసిన 'క్వార్ట్జ్' రాయి భేదం (Quartz magnetite) చూ. కనికరాయి (రా. 1, 14).

గజ్జ : అవసరం (రా. 23).

గజ్జలచెక్క : గొడుగుచెక్కకూ ఉత్తరానికి మధ్యవేసే చెక్క (కో. 40).

గజ్జ : గూవమూతిదగ్గర చేసిన వగిషీపని (తె. 30).

గంజి : వ్యాపార కేంద్రం (తె. 10).

గంజివాటం : చూ. రూ. గండెవాటు (రా. 23).

గంజ : పర్యా. రొచ్చు. వరువులమూత్రం (రా. 14).

గంజువు : చూ. రూ. కలుపు (రా. 4).

గట్టియోత : ఈరజాతికి చెందిన ఒకానొక ఎడారిచెట్టు. దీన్ని 'పెద్దీత' అనికూడా అంటారు. ఇది సాధారణంగా కనిపించే పొడుగాటి చెట్టు. Marsh Date tree, Phoenix paludosa or Elatea paludosa, Man. (తె. 14).

గట్టిదరి : చూ. పర్యా. చట్టు¹(1). గట్టిగా ఉండే నేల. పునాది ఇక్కడినుంచి కట్టుకరావడం మేలు (తె. 30).

గట్టినేల : చూ. పర్యా. చట్టు¹(1). గట్టిగా ఉండే నేల. పునాది ఇక్కడినుంచి కట్టుకరావడం మేలు (కో. 31; తె. 14).

గట్టిరాయి : చూ. పర్యా. పక్కరౌతు, పక్కిరౌతు. మంచి రౌతు. గట్టిగా ఉండే రాయి (రా-15).

గట్టు¹ : (1) చూ. పర్యా. బోది². బావిచుట్టూ కట్టిన పొట్టి గోడ (కో. 4). (2) చూ. పర్యా. పల్లెం. బావికి చుట్టూ కట్టిన అరుగు. చూ. చిత్రం 291.1 (తె. 19).

గట్టు² : చూ. పర్యా. చట్టు¹(1). గట్టిగా ఉండే నేల. పునాది ఇక్కడినుంచి కట్టుకరావడం మేలు (తె. 24).

గట్టు³ : చెరువుమొదలైనవాటి కట్టు (కో. 1, 32, 46).

గట్టు : గట్టుసమ్మెటలోని గుంటలో దిగించే పడునైన ఉప్పుముక్క. చూ. చిత్రం 106.2 (రా. 17).

గట్టురాయి : చూ. పర్యా. కందెరాయి. ఇది 'మేగ్నెట్ టైట్' (Megnetite, Magnetic iron ore = Fe_3O_4) అని సాంకేతికంగా పిలువబడే నల్లని ఇనప ఖనిజంతో కలిసిన 'క్వార్ట్జ్' రాయి భేదం (Quartz-magnetite) చూ. కనికరాయి (కో. 30).

గట్టుసమ్మెట : పర్యా. పల్లసంపెట, నీరిసమ్మెట. రాతిని చీల్చడానికి పనికివచ్చే ఉప్పుపళ్ళుగల పెద్దసుత్తె. చూ. చిత్రం 106 (రా. 14, 17, 24).

గట్టమన్ను : చూ. పర్యా. కరాబుమట్టి. నిర్మాణానికి పనికిరాని మట్టి (తె. 18).

గడ : ఉ. గెడ. గెడ. చూ. పర్యా. వెదురు. నిర్మాణ ద్రవ్యంగా సర్వసాధారణంగా వాడుకలో ఉన్న తృణ విశేషం. స్తలబలాన్నిబట్టి రమారమి 60-70 అడుగుల ఎత్తువరకు పొడగా పెరుగుతుంది. కణుపుల దగ్గర కొన్ని రకాల ముళ్ళు ఉంటాయి. జాతి భేదాన్నిబట్టి బోలుగా ఉందే భాగం ఎక్కువతక్కువలతో ఉంటుంది. కణుపుల దగ్గర దొరికే గింజలను పేదలు తింటారు. ఈ జాతిలో “సాదనం (చూ. కంక, ముల్లం (చూ. ముల్లం పిడుం), రణాదిబొంగు, జాదివెదురు (*Dendrocalamus hamiltonii*, Man.)” మొదలైన రకాలు ఉన్నాయి. సాధారణంగా దొరికే వెదురును ‘Bamboo’ అంటారు (కో. 9, 10, 14, 19, 26, 27; తె. 7).

గడకా : చూ. పర్యా. కదం. మిగిలిన (రా. 13).

గడకొయ్య : చూ. పర్యా. నాటు(కర్ర). బండిమీద జల్ల కదలకుండా చట్టంలో గుచ్చిన కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 75.7 (కో. 6; తె. 8-10).

గడగరౌతు : చూ. పర్యా. గుడ్రాయి, తుకవరౌతు. పక్కిరాయి, పక్కిరౌతు, పచ్చికాయరాయి, పలుకురాయి, పలుగురాయి, పాడురౌతు, పక్కిరాయి, రద్దురాయి, రద్దురౌతు, పగిలి పనికిరానిరాయి (తె. 20).

గడగాలు : చూ. పర్యా. నాటు(కర్ర). బండిమీద జల్ల కదలకుండా చట్టంలో గుచ్చిన కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 75.7 (తె. 39).

గడంగు : చూ. పర్యా. గోదాం. సరఫలను నిలవచేసే పెద్దకొట్టు (రా. 14, 24).

గడంచ : ధన్యపు గుమ్మరికండ చెక్కజల్ల. చూ. చిత్రాలు 311, 314 (తె. 11, 27).

గడంచి : ఉ. గెడంచి, గెడించి, (బి. గడంచీలు). ఎత్తైన జల్ల. పైకి ఎక్కడానికి వీలుగా మెట్టుగలది. చూ. చిత్రం 150 (కో. 6, 9, 17, 23).

గడప : (1) చూ. రూ. కడప¹ (1). (కో. 7-10, 15, 19, 20, 22, 28, 30, 33, 34, 38; తె. 1, 3, 5, 18). (2) చూ. పర్యా. నడవా(1). సీంహద్వా

రానికి ముందు అరుగులమధ్యగా ఉన్న పడిచేదారి. చూ. చిత్రం 26.5 (కో. 2, 12).

గడపబోడై : ఉ. గడిబోడై. మండిగం, కడిపి (కో. 40)

గడబిడజేయు : క్రి. చూ. పర్యా. కుక్కగింజు. సాధనాలతో నేలను తరగవేయు (తె. 26).

గడమాను : చూ. పర్యా. కడిపి¹ (1). దిన్నావాచిక్రపు కిందికమ్మి. తక్కినవాటికన్నా లావుగా ఉండేది. చూ. చిత్రం 172.2 (కో. 40).

గడాటు : చుట్టుగుడిసె కొప్పుచుట్టూ కలపిబద్ద పరిచి వెంటిలో వేసిన కట్టు. (తె. 27).

గడాయిరౌతు : చూ. పర్యా. మట్టరాయి. స్తంభాలు మొదలైన రాతికట్టడాల్లో భాగంగా నిలవబడిన చిత్రెస్తు చెక్కిన రాయి (తె. 15).

గడాయించు : క్రి. చూ. పర్యా. దిగించు. రామి మొదలైన వాటిలో గట్టిగా కట్టు (తె. 17).

గడారు¹ : (బి. గడారు). ఉ. గడార, గడారి. చూ. రూ. గడ్డపార (కో. 43, 48; రా. 8, 12-18, 21, 22, 24, 26-28).

గడారు² : చూ. పర్యా. ఇరుసు (1). బండిచక్రం చెక్రాల మీద తిరగడానికి ఆధారంగా ఉండే కమ్మి. చూ. చిత్రం 75.3 (రా. 18).

గడారుండు : (గడారు + ఊండు). చూ. పర్యా. కంపి. గానుగ మొద్దుమధ్య నాటిన మేరు. చూ. చిత్రం 54.3 (రా. 12).

గడి¹ : ఉ. గెడి. చూ. రూ. గడె (కో. 27, 29, 38, 41, 46, 48, 49; తె. 1, 6-8; రా. 4, 8, 9, 13, 15-18, 30).

గడి² : (బి. గల్లు, గళ్లు). ఆటలలో పావులనుంచే చదరం (కో. 9, 11, 14, 26, 29, 32; తె. 1, 6).

గడి³ : (బి. గళ్లు). తోటనిచ్చిన (చూ.) మెట్లమధ్యనున్న ముక్కొండాగా ఉండే ఖాళీ (కో. 11).

గడికొయ్య : ఉ. గడు-, గడె-. చూ. పర్యా. నాటు (కర్ర).
 ఐండిమిది బల్ల కదలకుండా చట్టంలో గుచ్చిన కొయ్య
 ముక్క. చూ. చిత్రం 75.7 (కో. 13; తె. 7, 20, 28
 29, 38, 44).

గడిబల్ల : రెండు ఎత్తయిన పీటలమీద అడ్డంగా వెసిన
 అడ్డపలక గల బల్ల (కో. 11).

గడిమాను : ఉ. గడెమాను. పర్యా. గుయ్య. చోపును
 గడి, చాపగడియ, లాలుబండి. తలుపుచెక్కలను
 మూస్తూ గోడల్లోని కంతల్లోకి చూర్చబడే రోకలివంటి
 పెద్దగడియ. చూ. చిత్రాలు 189-191 (రా. 11, 13,
 21).

గడిమూల : వీధి మొదలు (తె. 29).

గడియ¹ : చూ. రూ. గడె (కో. 2, 14, 26, 31).

గడియ² : చూ. పర్యా. కత్తెరగొయ్య. కత్తెర అడుగున
 ఉన్న కమ్మి (తె. 25).

గడియా : (బ.-యాలు). చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టుబడిలో
 పనికిరాని చిన్నరాతిముక్క (కో. 2).

గడిసీల : చూ. పర్యా. సీల (1). గానుగచెక్రం బెసగ
 కుండా దిగించే కొయ్యముక్క (రా. 14).

గడుసు : గట్టి (కో. 30).

గడుసురాయి : చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేశాల్లో
 వానాకాలం తర్వాత భూమిలోపలి పొరల్లోఉన్న మృద్ద
 పీచు భూమి ఉపరితలానికి వచ్చి, ఆ తర్వాత బెట్టగా
 ఉండే దీర్ఘకాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకు దిగు
 వనే పొరగట్టి, గట్టి పడుతుంది. ఈ పొర సాధారణంగా
 ముద్దముద్దగా, ముడిముడిగా గుల్లగుల్లగాఉండి ఇసుముతో
 మృద్ధతో కలిపిఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కే లైట్,
 కంకర్' (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్ని
 కాల్సి మున్నం తయారుచేస్తారు. తీవ్రతాపోష్టపీడనాదుల
 వల్ల ఇదే కాలక్రమం 'మన్నపురాయి' (Lime-
 stone) గా మారి విర్యాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడు
 తుంది (రా. 22).

గడెకాలు : క్రి. బాగా కాలు (కో. 18).

గడె : ఉ. గడె, గడె, గెవై. రూ. గడి¹, గడియ¹, గడె.
 పర్యా. కొండి¹, బెడెం. తలుపురెక్కలను మూస్తూ
 కలిపిఉంచడానికి వాడే కొయ్య లేక ఇనపముక్క (కో.
 6, 7, 9, 12, 13, 22, 24, 32, 35, 39; తె. 5, 43; రా.
 21, 22, 25, 26, 28, 29, 31, 32).

గడెకారి : ఉ. గడెకారు. రాతిపని, మట్టిపని చేసేవాడు
 (రా. 8, 12, 13, 27, 28, 31).

గడెయు : క్రి. చూ. పర్యా. దిగించు రాసు మెదలైన
 వాటిలో గట్టిగాకట్టు (రా. 1).

గడ్డ¹ : (1) ఉ. గెడ్డ. పర్యా. గల్లా, పెళ్ల (1), బెడ్డ²
 (2), లప్ప³. పొడిగాఉండే మట్టిబెత్తిక (కో. 4, 22, 43,
 48; తె. 4, 15, 17, 28, 30, 31, 38, 42; రా. 1, 2, 19).
 (2) చూ. పర్యా. పెల్ల (1). ఇటికముక్క (కో. 13).
 (3) చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్న
 రాతిముక్క (కో. 46). (4) ఉ. గెడ్డ. చూ. పర్యా.
 పెల్ల (2). మట్టిముద్ద (కో. 47).

గడ్డ² : పర్యా. నేల, భూమి. మన్ను, మట్టి (కో. 26, 30
 32; తె. 4, 13, 15, 28, 30, 31, 36, 38, 42; రా.
 25, 29).

గడ్డ³ : ఉ. గెడ్డ. స్తంభాలమీద అనే అర్చి అడుగుభాగం
 (కో. 29, 31).

గడ్డ⁴ : చూ. పర్యా. ఏరు¹. కొండల్లో పుట్టి వేగంగా ప్రవ
 హించే కాలవ (కో. 5).

గడ్డ⁵ : చూ. పర్యా. పప్ప (1). గుట్ట, తిన్నె, తిప్ప (తె.
 29).

గడ్డ⁶ : ప్రహరీగోడలో మధ్యమధ్య కట్టే చిమ్మ (తె. 43).

గడ్డ⁷ : చూ. పర్యా. వాడ. ఒకేసరిలంవాళ్ళుండే గ్రామభాగం
 (రా. 7).

గడ్డకిస్తీ : పర్యా. మట్టపుకిస్తీ, సాదాకిస్తీ, సింగల్ కిస్తీ.
 చట్రంతో సమానమైన మట్టంలోఉండే కిస్తీ (తె. 7).

(గడ్డ)పలుగు : చూ. పర్యా. గడ్డపార(1). నేలను తవ్వడానికి పనికివచ్చే పొడుగాటి ఇనపపనిముట్టు. చూ. చిత్రం 136 (కో. 24, 27-34, 39).

గడ్డపార : (1) ఉ. గడిపార, గడ్డపార, గెడ్డపార. రూ. గదాబు¹. పర్యా. (గడ్డ) పలుగు, గునపం. నేలను తవ్వడానికి పనికివచ్చే పొడుగాటి ఇనప పనిముట్టు. చూ. చిత్రం 136 (కో. 18, 25, 35-38, 41-50; తె. 1, 3-8, 10-16, 18-34, 36-40, 42-44; రా. 1, 5-7, 9-11, 19, 25, 29-31). (2) ఉ. గెడ్డపార. చూ. పర్యా. చెలకపార. మట్టిపని చేయడానికి వడ్డెవారు వాడే పార. చూ. చిత్రాలు 129-132 (కో. 13, 40; రా. 14). (3) కొయ్యస్తంభంమీద పీట రగిలించడానికి నాటిన ఇనపముక్క (కో. 36).

గడ్డపారదాగు : పొడుగాటి దాగు (తె. 25').

గడ్డం¹ : ఉ. గెడ్డం. చూ. పర్యా. గుర్రం³. పోలుగర్రకు కాచికట్టెవైపు అడుగున వేసిన కొయ్యముక్క (కో. 7, 18, 19).

గడ్డం² : ఉ. గెడ్డం, గెడ్డాం. పర్యా. కొండీ², పోతు². పోతు వాసంలోని మొనచెక్కినభాగం. చూ. చిత్రాలు 259.1, 260.4 (కో. 21).

గడ్డర్ : (< అం. Girder). ఉ. గాడర్, గెడ్డర, గెడ్డరు, గెడ్డన్. పర్యా. గరిటా, గరండా(1). ఇనప దూలం (కో. 14, 15, 19, 22, 25, 26; తె. 31).

గడ్డలాకు : మొదలు సన్నగా తరవాత లావుగా ఉండేటట్లు చెక్కిన బండిఆకు (రా. 27).

గడ్డవతు : చూ. పర్యా. కాంకిటు. కట్టుబడికి కావలసిన రాళ్లుదొరికే గుట్ట (తె. 15).

గడ్డాపురాయి : చూ. పర్యా. బంకిరాయి. పంచలు దించడానికి వీలుగా అడ్డవాసాలు వేయడానికి అనువుగా ఇంటి గోడలో ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు విగించిన రాయి. ఈ రాతి ముందుభాగంలో చెక్కబడిన గాడిలో అడ్డవాసాలు వేస్తారు (కో. 4, 8).

గడ్డి : ఉ. గెడ్డి. పర్యా. పూరి. తృణం (కో. 2, 4, 7, 14, 17, 19, 20, 24, 27, 28, 30-32, 43, 45, 48; తె. 1, 2, 4-6, 9, 13-16, 29, 30, 35, 36, 38, 44; రా. 9, 23, 28).

గడ్డినేత : చూ. పర్యా. అల్లక. గడ్డితో ఇల్లుకట్టటం. చూ. చిత్రం 263.6 (కో. 32).

గడ్డిమేటు : పర్యా. వెంటిమపు. వెంటితో విగించిన పెద్ద గడ్డికుప్ప (కో. 19, 27).

గడ్డిలు : చూ. పర్యా. పూరిల్లు. గడ్డికప్పుగల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 6 (కో. 1-3, 28; తె. 16, 24).

గడ్డిగట్టా : చూ. పర్యా. గడ్డిగాదం. గడ్డి మొదలై నవి (కో. 27).

గడ్డిగాదం : ఉ. గేదం. పర్యా. గడ్డిగట్టా. గడ్డి మొదలై నవి (కో. 48; తె. 6).

గణితం : చూ. పర్యా. చెక్కి. సంఖ్య. గణన, పద్దు (కో. 25, 28).

గణితంకిటు : క్రి. ఇంటి ఆయువును నిర్ణయించు (కో. 23).

గణుపు : జంపరుకముపు. గుండ్రటి భాగాన్ని, పలకల భాగాన్ని, వేరుచేసేచోటకున్న ఉబ్బెత్తభాగం (కో. 48).

గణె : ఉ. గెణె. (బ. గణెలు). చూ. రూ. గడె (కో. 3).

గణేష్పత్తె : ఉ. గనెష్, పట్టి. వినాయకుడి విగ్రహం చెక్కిన ద్వారబంధపు పైపత్తె (తె. 27, 33, 34).

గంటనామబద్ద : చూ. పర్యా. గందప్పత్తె. తలుపు రెక్క మీద అడ్డంగా విగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (కో. 32).

గంటం : రాతిమీద పూటలు చెక్కడానికి వాడే పదునైన ఇనప సాధనం (కో. 36).

గంటసూరి : చూ. పర్యా. కొంజా(1). వాలుగా ఉన్న చూరు (కో. 20).

గంటి : పర్యాయపదము. దీన్నే 'గంటె, గంటెకాకు' అని కూడా పిలుస్తారు. ఆహారధాన్యంగాను, పశుగ్రాసంగాను, మంటచెరకుగాను, ఇంట్లు కప్పడానికి ఈ తృణవిశేషాన్ని వాడుతారు. Little millet, Spiked millet, *Elensine indica*, Gaertn., *Holcus spictus*, Linn; *Panicum spicatum*, Br., *Penicillata spicata*, Sank., *Pennisatum typhoidicum*. Rich.

గంటిముగ్గు : గంటెన్నుతో వేసిన పిండిముగ్గు (కో. 7).

గంటు : (1) చూ. పర్యాయ. పగులు¹. చిల్లు (రా. 15, 17).
(2) చూ. పర్యాయ. నొక్కు. రాతిలోని గుంట (కో. 3).
(3) ఇటిక రాతిలోని గుంటపడిన భాగం (రా. 20).
(4) చూ. రూ. కంటు¹(2). (కో. 8).

గంటెకర్తి : పర్యాయ. గోల్ కర్తి. గరిటలాగా తొప్పగాడిదే కర్తిచే. చూ. చిత్రం 89 (తె. 10, 16).

గంటెన్ను : ముగ్గువేయడానికి వాడే సాధనం. గుండ్రంగా, బోలుగా పొడుగ్గా ఉండే రేకుచుట్ట. రేకుకు రకరకాల ఆకారాలు వచ్చేటట్లు చిల్లులుంటాయి. చిల్లులనుంచి పిండి జారి ముగ్గుపడుతుంది (కో. 7).

గండమూలం : చూ. రూ. కండమూలం (కో. 3).

గండి¹ : రూ. గండె. చూ. పర్యాయ. బొంబ¹. వేసినరంధ్రం (రా. 5, 14, 20, 26, 28, 29).

గండి² : (బి. గండ్లు). చూ. పర్యాయ. పొయ్యి. చిట్టిలలో వివృత పెట్టడానికి తెరిచి ఉంచిన రంధ్రం. చూ. చిత్రం 58.1 (రా. 12, 28).

గండి³ : (బి. గండ్లు). దూలానికి దానిమీది దంతె పైమట్టానికి మధ్యమున్న జాగా (తె. 24).

గండి⁴ : చూ. పర్యాయ. తూము². పీళ్లపొయ్యి దారి. చూ. చిత్రం 163 (రా. 16).

గండిపక : (గంటి + ఇపక). చూ. గండిపక. పర్యాయ. గండిపక. దొడ్డుక్క, వర్తిపక. పెద్ద కణాలుగా ఉండే ఇపక. కాండ్లలో కలపడానికి వుంటుంది (కో. 35, 36; రా. 28).

గండె : చూ. రూ. గండి¹ (రా. 11).

గండెం : చూ. రూ. కండెం (తె. 12).

గండ్రినక : చూ. రూ. గండినక (కో. 32, 41).

గదంపలక : చూ. పర్యాయ. గజంబద్ద. గజంపొడుగుండే కొలతకల్త. చూ. చిత్రం 94 (రా. 25).

గదంబద్ద : చూ. రూ. గజంబద్ద (రా. 32).

గది¹ : పర్యాయ. అర్ర(1). ఇంట్లో గోడలవంటి వాటిచే వేయబడిన భాగం (కో. 5, 7, 9, 10, 15-17, 20-26, 28-32, 39, 43, 47, 48; తె. 1-6, 28, 31, 36, 38, 43; రా. 14, 16-22, 25-32).

గది² : చూ. పర్యాయ. అంకణం(1). అయిదున్నర మూలల పొడుగు, నాలుగున్నర మూలల వెడల్పు. లోకొలతగల ఇంటిలోని భాగం. చూ. చిత్రం 25.2 (కో. 4).

గది³ : చూ. పర్యాయ. రాట్టి. కొయ్యిలో చేసిన పెట్టె (కో. 8).

గది⁴ : ఇటికచిట్టిలో ఇటికలను పేర్చే భాగం (కో. 32).

గద్దగొర్రు : పర్యాయ. జుట్టు². కిటికీరెక్కను తెరచి ఉంచే ఇనపకొక్కెం (కో. 48).

గద్దగోరు : ఉ. గద్ద—, గెడ్డి—, పర్యాయ. డిసు¹, కడుకం (2), కొక్కి, కొండె², గద్దరెక్క, వంకె². కిటికీ రెక్కలు గాలికి వాలకుండా పట్టి ఉంచే పరికరం. ఒక వైపున వంగి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 208 (కో. 20, 26, 39; తె. 5, 7, 9, 11; రా. 29).

గద్దరెక్క : చూ. పర్యాయ. గద్దగోరు. కిటికీరెక్కలు గాలికి వాలకుండా పట్టి ఉంచే పరికరం. ఒక వైపు వంగి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 208 (కో. 35).

గద్ది : చూ. రూ. గద్దె¹ (రా. 15, 16).

గద్దె¹ : చూ. పర్యాయ. పీని. తులసికోటదగ్గర కట్టిన తక్కువ ఎత్తుగల చిన్న అరుగు (తె. 4, 8, 12, 15, 16, 29-31).

గద్దె² : చూ. పర్యా. కట్ట² (1). గోడకట్టుబడిలో గట్టివనం కోసం మధ్యమధ్య స్తంభాకారంలో కట్టేనిర్మాణం (తె. 27).

గద్దెరాయి¹ : (1) చూ. పర్యా. పర్పిరాయి. రాతికూచాలకు, స్తంభాలకు అడుగుధాగంలో మోపుకింద ఉంచబడిన గుంటగల బండరాయి. ఈ రాతి గుంటలోనే కూచం లేక స్తంభం నిలిచిఉంటుంది (తె. 28, 31). (2) పర్యా. గద్దె¹. రాతి స్తంభాలకింద ఆధారంగాను అలంకారంగాను పెట్టే మలిచిన పీట. దీన్నే 'బోదె' అనికూడావీలుస్తారు. చూ. చిత్రం 221.3 (తె. 36).

గద్దెరాయి² : చూ. పర్యా. కడపబండ (1). పర్యాజా చట్రంకింద బేసుమెంటుపైన గడపగా వేసే రాయి (తె. 36).

గద్దెరాతు : చూ. పర్యా. పర్పిరాయి. రాతికూచాలకు, స్తంభాలకు అడుగుధాగంలో మోపుకిందఉంచబడిన గుంటగల బండరాయి. ఈరాతి గుంటలోనే కూచం లేక స్తంభం నిలిచిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 221.7 (తె. 33).

గద్దె¹ : ఉ. గిద్ద. చూ. గద్దె. పర్యా. అరడి. పర్పిగద్దె. పర్పిరాతు, కొంచురాయి, గద్దెరాయి, బొడ్డు¹(4), బోదిగరాయి, బోదె¹(1), మట్టు³. రాతిస్తంభాలకింద ఆధారంగాను, అలంకారంగాను పెట్టే మలిచిన రాతిపీట. చూ. చిత్రం 221.3 (తె. 9-11; రా. 26, 27).

గద్దె² : చూ. పర్యా. రచ్చ. గ్రామంలో పెద్దలు సమావేశమయ్యే తావు (తె. 8, 22).

గని¹ : ఉ. గణి, గెని. (బి. గణులు, గనులు, గన్లు, గెన్లు). చూ. పర్యా. కోరి. కట్టుబడికి కావలసిన రాళ్లను తవ్వితీసే తోతైనగుంట (కో. 8, 9, 16, 24, 25, 30, 33, 37, 48; తె. 42; రా. 7, 8, 12, 13, 17, 28, 31).

గని² : (బి. గన్లు). పర్యా. పొక్క⁵, మోరి², సున్నపుబట్టి తోని పొయ్యి. చూ. చిత్రం 64.7 (రా. 14).

గనిగొయ్య : చూ. పర్యా. వాతన. కట్టుబడిరాళ్లను తవ్విన గొయ్యి, గుంట (కో. 8).

గనుమ : చూ. చూ. గలమ (తె. 43).

గనె¹ : చూ. పర్యా. సిం. సిమెంటుమాలం (తె. 1).

గనె² : పాడిగాడిందే మట్టి (తె. 8).

గనె³ : చూ. పర్యా. అనరకట్టె. మొగరంమీద చూలం పొరలకుండా బోదెమీద వేసిన చెక్క (తె. 9).

గనేటురాయి : (గనేటు < ఆం. Granite) ఉ. గనేటి రాయి. చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. చూమి ఉపరితలం మీద సర్వసాధారణంగా వారికే ఈ జాతి కఠినశిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోతైన అమవులతో పొరలేర్పడిన ఈ జాతి పేలుడురాయి (Igneous rock) టెల్సాప్సర్ (చూ. గుంటురాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనకరాయి), మైకాల కలయికవల్ల ఏర్పడింది. పిటిలో మొలకటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్ళతోఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) బదులు హార్నబ్లెండ్ (చూ. నల్ల పాలిష్ రాయి) దీనితో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలుకూడా కొద్ది పాళ్లలో కలిసిఉంటాయి. ఈజాతిరాళ్లు ఎర్రవర్ణశ్రేణుల మధ్యభాగాల్లో పొరుచుకొనివచ్చి గండిశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో, అనేక విధాలుగాఉండే ఈ కఠిన శిలలు సర్వోత్తమ ద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో (తె. 36, 43).

గంత¹ : చూ. చూ. కంత (తె. 8).

గంత² : చూ. పర్యా. అరివ. సచుకుమోసే గొట్టు మీదవేసే బొంత. సంచీవంటిది (తె. 28).

గందపుచెక్క : చూ. పర్యా. గందప్పట్టె. తలుపుచెక్క మీద అడ్డంగా బిగించే కొయ్యబద్ద. చూ.చిత్రం 174.3 (కో. 3).

గందప్పటై : ఉ. గందపట్టి, గందంపట్టి, గందెపట్టె. పర్యా. అడ్డకమ్మి (2), అడ్డపట్టె² (9) అడ్డచిన్నీ, అడ్డబెంచు¹ (1). గంటనామబద్ద, గందపుచెక్క, గందప్పీట, గంది, గందెవాటు, నడిపట్టె, పట్టి², పీట³, మట్టు⁶, మూతపలక (1). తలుపురెక్కమీద అడ్డంగా దిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (కో. 1, 2, 33, 37-39, 41-44, 46-50; తె. 32, 34; రా. 2, 8, 10, 20, 31).

గందప్పటైతలుపు : ఉ. గందంపట్టెల. చూ. పర్యా. గందెవాట్లతలుపు. అడ్డపట్టెలు దిగించిన తలుపు. చూ. చిత్రం 176 (కో. 39, 48; రా. 20).

గందప్పీట : చూ. పర్యా. గందప్పటై. తలుపురెక్కమీద అడ్డంగాదిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (రా. 4, 9).

గంది : చూ. గందె. చూ. పర్యా. గందప్పటై. తలుపురెక్కమీద అడ్డంగా దిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (కో. 10, 19).

గందు : చూ. పర్యా. గొడుగు. పిడసమర్వలోని మేకు వంటి వాగం. చూ. చిత్రం 184.7 (కో. 11).

గందె : ఉ. గందె చూ. చూ. గంది (తె. 1, 41).

గందెవాటు : ఉ. గందట్టు, గందపటి, గందెటు, గందెవాటు, గందెవోటు. చూ. గంజివాటం. చూ. పర్యా. గందప్పటై. తలుపురెక్కమీద అడ్డంగాదిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (కో. 7, 34; తె. 4, 8-13, 15, 35-41, 43; రా. 15-18, 21, 25).

గందెవాటురెక్క : పర్యా. బడిబద్దరెక్క. దిన్నిరెక్క. గందెవాట్లతలుపు రెక్క (తె. 40).

గందెవాట్లతలుపు : పర్యా. అట్టితలుపు, గందప్పటైల తలుపు, బడితలుపు, బడిబద్దలతలుపు, బక్సపట్టి తలుపు, అడ్డపట్టెలు దిగించిన తలుపు. చూ. చిత్రం 176 (తె. 8-11, 21, 39-41; రా. 15-18, 21, 25).

గండ్లు : ఉ. గండ్. (చ. గండ్లు). ఒకవక్క నాడిఉన్న మధ్య

రకం సుతై (కో. 36; తె. 7, 15, 16, 18-23, 26, 29, 30, 32, 34, 42-44; రా. 24, 31).

గన్నేరు : ఆవరణలో పెంచే పూలమొక్క. వైద్యంలో భిన్నభాగాలు పనికివస్తాయి. 'అడవిగన్నేరు' (*Plumieria alba*, Linn), మొదలైనవి ఈజాతికి చెందినవే. 'దేవగన్నేరు లేక వాడగన్నేరు' (The pagoda tree) అనే రకం మధ్యలో లేబసుపు రంగులోఉండే సుగంధిలమైన తెల్లపూలు పూసే పెద్ద చెట్టు. దీని కొయ్య తలుపుచెక్కల తయారీకి పనికి వస్తుంది. The Oleander, Sweet-scented Oleander, *Nerium odorum*, Ainsl. (తె. 5).

గన్ పిచ్చురు : (చ. పిచ్చురు). చూ. పర్యా. పిచ్చురు. నల్ల రాతిని పగలగొట్టడానికి పనికివచ్చే పెద్ద సమ్మెట (తె. 4, 7, 16, 24).

గన్లగోడ : రంధ్రాలున్న పిట్టగోడ (రా. 30).

గబలపట్టె : పర్యా. మేలుపట్టె, మొగ్గలపట్టె. కిటికీమీద చూడగా దించిన చెక్కడపుపనిగల కొయ్యపలక (కో. 39).

గబేళా : చూ. చూ. గమేలా (కో. 26, 28, 32).

గబ్బిరాయి¹ : చూ. పర్యా. కనికరాయి. (దీన్నే కంచు సుద్దరాయి అనికూడా అంటారు) స్ఫటికాలుగా, బండలుగా దొరికే ఈ మిశ్రశిల (Metamorphic rock) ఇసుక (Sand)లో, గ్రేనైట్ (చూ. ఎర్రకంచురాయి) వంటి అనేకశిలల్లో ప్రధానద్రవ్యంగాఉంటుంది. 'క్వార్ట్జ్' (*Quartz*, Silicon dioxide = SiO_2) అనే సాంకేతిక నామంగల ఈ రాయి గొప్పకఠిన్యం (= 7) కలది. గాజులాగా మెరిసే ఈ రాయి సాధారణంగా తెలుపు, పసుపుచ్చ, గోధుమ, ఊదారంగుల్లో దొరుకుతుంది. 'ఎమిథిస్ట్' (Amethyst) వంటి దీని స్ఫటికరూపాలు ఆభరణసామగ్రిగాను, రేడియో పరికరాల తయారీలోను, వాడబడుతున్నవి. 'జాస్పర్' (Jasper) వంటి దీని శిలారూపాలు అలంకరణ వస్తువులుగాను, 'స్ఫటికశిల' (Rock crystal) వంటి 'రంగు

లేని రకాలు కంటిఅద్దాల తయారీలోను ఉపయోగపడుతున్నది. ఈ రాతిపొడి గాఢ, నీలికాగితక మున్నగు వాటి తయారీకి, సబ్బు, టూత్ పేస్టు మొదలైన వాటిని శుభ్రపర్చడానికి పనికివస్తున్నది. ఎరువు, నలుపు, బూడిదరంగుల్లోకూడా దొరుకుతున్న ఈ రాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా మంచివాడుకలోఉన్నది (రా. 30)

గబ్బిరాయి² : చూ. పర్యా. ఎర్రాయి². ఇది 'క్వార్ట్జ్' (Quartz = చూ. కనికరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్ర శిల (Metamorphic rock). తీవ్రతాపోష్టపీడనాలవల్ల ఇసుక (Sand) ఇసుకరాయి (Sand stone = చూ. ఉస్కెరాయి)గా మారి, తర్వాతి పరిణామదశలో ఉండి సాంకేతికంగా 'క్వార్ట్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈ రాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలోఉన్నది. ఇది చాలావన్నెల్లో దొరుకుతుంది (రా. 31).

గబ్బుచ్చికు : ఉ. నీటిఒకానొక కంచెమొక్క. *Mezoneurum cucullatum*, Lush., Wt. & Arn.

గబ్బుతుమ్మ : తుమ్మజానికి చెందిన ముళ్ళచెట్టు. చిన్న చెట్టయినా పెద్దపొదలాగా కనిపిస్తుంది. ముదురుగోధుమరంగు దెరచుమీద తెల్లని మచ్చలుఉంటాయి. కంచెమొక్కగా సాధారణంగా నాటుతారు. లావుపాటి ముళ్ళు, నన్నటి పసుపపచ్చపూలుఉంటాయి. దీన్నే 'తెల్లచుమ్మ, పాకీచుమ్మ' అనికూడా పిలుస్తారు. *Acacia latronum* or *leucophloea*, Willd., *Mimosa latronum* or *leucophloea*, Roxb. (కో. 47).

గబ్బునూనె : చూ. పర్యా. కిరసనాయిలు. భూగర్భం నుంచి తీసిన ఒకరకంనూనె (రా. 15, 21).

గబ్బురాయి¹ : చూ. పర్యా. పుండ్రాయి. అసహ్యంగా వికృతంగాఉండే రాయి (రా. 1).

గబ్బురాయి² : చూ. పర్యా. చిట్టెరాయి. విపరీతంగా కాలిన సున్నపురాయి (రా. 25).

గమండా : చూ. పర్యా. గొండా (రా. 28).

గమాచి : చూ. రూ. గవాక్షం (రా. 28).

గమేలా : ఉ. గమేళా. (చ. గమేలాలు, గమేల్లు), రూ. గదేళా. చూ. పర్యా. ఇనపగంప. ఇసుముర్రో చేసివి పెడల్పాటి పాత్ర. తోతుతక్కువది. చూ. చిత్రం 139 (కో. 2, 4, 6, 9, 13, 18, 22, 24; తె. 3, 4, 16, 18, 19, 22, 29, 31).

గంప : పర్యా. పల్లిక. సిచ్చి. పెచ్చకట్ట (కో. 5, 12, 19, 20, 32, 33, 38, 42-45, 49; తె. 1, 5, 7, 10, 19, 24, 30, 35, 38, 42, 43; రా. 2, 6, 8, 12-18, 21, 23, 24, 27-29).

గంపతరం : గంపల వరస (తె. 41).

గయబెట్టు : క్రి. గాఢతవ్వు, గుంబతవ్వు (తె. 20).

గయి : చూ. రూ. కయ్య (తె. 30; రా. 28).

గయిని : (చ. గయిన్లు). అధికారపరిక (తె. 29).

గయినిదర్వాజా : చూ. పర్యా. సింహద్వారం. ఇంటిలోని మొట్టమొదటి ద్వారం. పెద్దది, ముఖ్యమైనది (తె. 29)

గయినిమేకు : పస గడను కట్టే కొయ్య, హద్దురాట (తె. 29).

గయిరి : (< హిం. గైరీ). రూ. గైరాచి. గైర, గవిరి. పర్యా. కరాబు, మారుజాతి. గృహనిర్మాణంలో పనికిరాని కొయ్యజాతి (తె. 7, 31).

గయిరీరాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి. ఇది సున్నపు మట్టరాయి (Calcerous sedimentary rock). 'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్రతాపోష్టపీడనాలవల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, దిట్టపడి, చక్కని ఆకారం పొందగా, ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈ రాయి కఠినంగా, చల్లగా, సున్నగాఉండి బాగా పాలిష్ తీసుకుంటుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడేరకం (Statuary marble) ఒకటి. పొడలు పొడలుగా, మచ్చలుమచ్చలుగాఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి. ఒక్కొక్క పొర, లేక పట్టిక ఒక్కొక్క రంగులోఉండి అలంకరణద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onxy myarble) ఒకటి, మొత్తం మూడు

ప్రధాన భేదాలు ఈ రాళ్లలో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు, ఇది ప్రశస్తం. ఇది రకరకాల రంగులో చూపుతుంది. సాధారణంగా నేలమీద పరవచానికి, కొన్నిచోట్ల ఇంటికప్పుకు కూడా ఈ రాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లతో దీన్ని పిలవడం కద్దు. ఉదా : కడపబండ (తె. 36).

గరటా : చూ. పర్యా. గడ్డిర్. ఇనపమాలం (రా. 9).

గరండా : (1) చూ. పర్యా. గడ్డిర్. ఇనపమాలం (రా. 6, 8, 25). (2) మిద్దెకప్పులో వాడే కొయ్యమొద్దు (రా. 24).

గరనంపొవ్వు : చూ. పర్యా. కమానుపావ్వు. ముక్కోజాకానిలో ఉండే బట్టిపొయ్యి (రా. 9).

గరబీ : తాబాకప్పుమీద బోరించిన కలశం (కో. 8).

గరికి : ఉ. గరికి. పర్యా. దుబ్బుగడ్డి, లోతుగా పాకుకొన్న పేళ్లగల కలుపుమొక్క. పశువులమేతకు ప్రశస్తం. ఇంటికప్పుమీద చల్లదనానికి పడుస్తారు. దీన్నే 'గద్దగోరు, దూర్వ' అని పిలుస్తారు. *Agrostis linearis*, Ainsl, *Cynodon dactylon*, Pers; *Panicum dactylon*, Linn., *Scuita indica*, Brongn., Lush. (కో. 2, 5, 7, 8; తె. 1).

గరికిరాయి : చూ. పర్యా. గరిపోయినరాయి, గరిరాయి, చెరురాటు, పచ్చిసున్నపురాటు, పిరికిరాయి. సరిగా కాలక మన్నం బాగా ఇవ్వనిరాయి (రా. 29).

గరిట : చూ. పర్యా. తాపీ. బేల్దారులు కట్టుబడి చేయడంలో వాడే ప్రధాన పాదవం. ఆకారాన్నిబట్టి, ప్రయోజనాన్నిబట్టి, చాలారకాలుగా ఉంటుంది (కో. 10).

గరిపోయినరాయి : చూ. పర్యా. గరికిరాయి, సరిగా కాలక మన్నం బాగా ఇవ్వనిరాయి (తె. 5).

గరిపోవు : క్రి. కాలకుండా ఉండు (తె. 8, 11).

గరిమి : బొగ్గుబట్టి పొడుగు (తె. 18).

గరిరాయి : ఉ. గర్రాఘ. చూ. పర్యా. గరికిరాయి. సరిగా కాలక మన్నం బాగా ఇవ్వని రాయి (తె. 8-10, 33, రా. 20, 22).

గరిశ : ధాన్యం నిల్వచేసుకోడానికి రాతితో కట్టిన కట్టడం (రా. 32).

గరిసె : ఉ. గరిసి, గరిశ, చూ. పర్యా. గాదె(1). తడికలతోగాని, చువ్వలతోగా, అల్లి ధాన్యం నిల్వచేయడానికి వాడే నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 316 (కో. 28-30; తె. 42; రా. 9-11, 32).

గరు : తాటిమట్టల గరుకైన అంచు (కో. 7).

గరుకు¹ : చూ. రూ. గరువు (కో. 31, 38; రా. 3, 7).

గరుకు² : రూ. గరుగు². బరకగా ఉండటం (కో. 31, 41).

గరుగు¹ : చూ. రూ. గరువు (రా. 15, 17, 18).

గరుగు² : చూ. రూ. గరుకు² (తె. 28, 36).

గడుదిని : (బి. గడుదిన్లు). చూ. పర్యా. గలరా. స్తంభానికి పైన, దూలానికి కింద నగిషీగాచేసిన కట్టుబడిపనిలో, కొన గుండ్రంగా ఉండేటట్లు కట్టిన ఉచ్చెత్తు భాగం (తె. 38).

గరువు : విణ. గరప. రూ. కరుకు, గరుకు¹, గరుగు గరుసు. ఇసక, సన్నగులక, కలిసిన నేల (కో. 14, 15, 17, 19, 20, 28, 38).

గరుసు : చూ. రూ. గరువు (రా. 16, 19-23).

గరుసురాయి : చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేశాల్లో వానాకాలం తర్వాత భూమి లోపలిపొరలో ఉన్న సుద్దనీరు ఉపరితలానికి వచ్చి, ఆ తర్వాత బెట్టగా ఉండే దీర్ఘ కాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి, గట్టి పడుతుంది ఈ పొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా, ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగా ఉంటుంది, ఇనుముతో, సుద్దతో కలిసి ఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్', కంకర్ (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్ని కాల్చి సున్నం తయారుచేస్తారు. తీవ్రతాపోష్టపీడనాలవల్ల కాల క్రమాన ఇదే సున్నపురాయి (Limestone)గా మారి నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (రా. 24).

గర్త : రూ. గర్తనం. చూ. పర్యా. గాతం(1). పునాదికై తవ్విన పొడుగాటి గుంట (తె. 16).

గర్తనం : చూ. రూ. గర్త (తె. 19).

గర్భవచ్చిపెల్ల : చూ. పర్యా. అరకాల్పు. కాలీకాలని ఇటుక (తె. 40).

గర్భకొలత : చూ. పర్యా. లోఅలయం. లోపలికొలత, గోడల మధ్యనున్న స్థలపు కొలత (కో. 25).

గర్భగది : చూ. పర్యా. నట్టిలు. ఇంటి మధ్యగది; భాగం (కో. 22, 23; తె. 2).

గర్భగూడు : గర్భగుడి (రా. 25, 32).

గర్భగోడ : ఉ. గర్భగోడ. చూ. పర్యా. అడ్డగోడ. ఇంటిలోపల రెండుగదులమధ్యన వున్న గోడ (కో. 14, 15, 18, 22-25, 28, 29, 32; తె. 2).

గర్భదూలం : చూ. పర్యా. వెన్నుదూలం. ముఖ్యమైన దూలం (కో. 36).

గర్భదోషం : నట్టింటి నిర్మాణంలోని లోపం. శాస్త్రప్రకారం సరిచేసుకోవలసినది (కో. 32).

గర్భంనాలుగిది : చూ. పర్యా. నట్టిలు. ఇంటిమధ్యగది; భాగం (కో. 26).

గర్భబండ : గుడికప్పు మధ్యభాగంలో బిగించే పెద్దరాయి (కో. 42).

గర్భం¹ : (1) చూ. పర్యా. ఉల్లోపు. గోడల మధ్యనున్న ఇంటిభాగం (కో. 1, 22-24; 28-30, 32; తె. 41).
(2) చూ. పర్యా. నట్టిలు. ఇంటి మధ్యగది; భాగం (కో. 5, 13, 14, 17, 36).

గర్భం² : చూ. పర్యా. మధ్యవస్తువులోని కేంద్రం, కేంద్ర భాగం (కో. 26, 31, 42, 46; తె. 29).

గర్భమెత్తు : చూ. పర్యా. ఉబ్బెత్తు. మధ్యలో ఎత్తుగా ఉండటం. (కో. 23).

గర్భసార : రాతి మధ్యభాగంలోఉన్న పొరను నిర్దేశించే గీత (కో. 43).

గలక : (1) చూ. పర్యా. పాదు². గుంజలు మొదలైనవి పాతడానికి గడ్డపలుగుతోతవ్విన లోతైన గుంట. చూ. చిత్రం 156.5. (కో. 15). (2) చూ. పర్యా. దొంచ¹. వేసిన రంధ్రం (కో. 18).

గలగడ్డి : 'గెలగడ్డి' అనికూడా పిలవబడే తృణపశేషం. వాగులబడ్డనా, వరిచేలల్లోను, పెరుగుచుంది. ఇంటికప్పు మీద పరవడానికి పనికివస్తుంది. *Coix herbata*, Roxb. (తె. 2).

గలగరం : చిన్నచిన్న రాళ్లు కలిసిన మట్టి (తె. 7)

గలతా : ఉ. గల్తా. పర్యా. గడదిన, గోలు, గోల్-గలరా. స్తంభానికి పైన, చూలానికికింద నగిషీగా చేసిన కట్టుబడి పనిలో కొన గుండ్రంగాఉండేటట్లు వట్టిన ఉబ్బెత్తుభాగం (కో. 32; తె. 5, 12, 13, 36, 43).

గలతాచెక్క : చూ. పర్యా. కండెబద్ద (1). చూచుమట్టం సరిచూసి బాగుచేయడానికి వాడే సన్నటి బద్ద (తె. 3, 5)

గలమ : రూ. గనుమ. పాకలకు ఏర్పరిచిన ద్వారబంధం (తె. 13-15).

గలస : చూ. పర్యా. కంకర(రాయి). పునాదులను దిట్ట పరచడం, క్లాబులు పోతపొయ్యడం. రోడ్డువేయడం మొదలైన పనులకు పనికివచ్చే రాతిముక్కలు. ఇవి గట్టిగా పిండాకారంగాఉంటాయి (కో. 30).

గలసమట్టి : సన్నటి గులకరాళ్లు కలిసిన మట్టి (కో. 31).

గలస్క : కంకరలేని గుళకినక. కాంక్రీటులోకి వాడేది (కో. 8).

గలతా : చూ. పర్యా. పిడస¹. అడబందు తిరగడానికి వీలుగా కమ్ములకు దిగించిన ఇనపడిమ్మ. పైవైపునకు గొడుసుఉంటుంది. చూ. చిత్రాలు 183, 184 (తె. 1).

గలసా : నిట్రాడింటి కొప్పువ అమర్చే గుండ్రటిచక్రం (కో. 8).

గలి : చూ. గల్లి. చూ. పర్యా. సందు². సన్నటివీచి (రా. 21).

గలిత : చూ. పర్యా. కొక్కెం¹ (1). గద్దగోరును తగిలించే వలయం. చూ. చిత్రం 208.1 (తె. 29).

గలిబిలిచేయు : క్రి. చూ. పర్యా. కుళ్లగించు. సాధనా లతో నేలను తిరగవేయు (తె. 16).

గలీజా : చూ. రూ. గలీత (తె. 8).

గలీత : ఉ. గలిత. రూ. గలీజా. పర్యా. కడిమ, కొంకి³, కొలాది, గులాది², చెయి, పిడి³(3). తలుపులు మొదలైనవాటిని లాగి తెరవడానికి ఉపయోగపడే పరికరం. చూ. చిత్రం 194.3 (తె. 29, 36).

గల్జేడు : చూ. రూ. గల్జోడు (తె. 19, 21, 23).

గల్జోడు : ఉ. గల్జోడి. రూ. గల్జేడు పర్యా. కొంకి. రాతి గోడలో నందు తప్పించి అతుకుగావేసిన రాయి (తె. 17, 18, 22, 25, 29, 32).

గల్¹ : చెన్నగోడ పంకకింద చూచవచ్చేలాగా పెట్టిన నాపరాయి. దీనిమీద పత్రించి పంక గట్టాడు (తె. 25).

గల్² : అర్చి కొలకలు కలిసినచోటు (తె. 33).

గల్³ : పర్యా. కొప్ప. చెక్కడంలోని గుంటగాఉండే భాగం. చూ. చిత్రం 328.7 (తె. 40).

గల్ గోలు : తలుపులుదర్వాజాకు అంటిఉండేటట్లు చెక్కిన గాడి (తె. 30).

గల్తాలకమామ : చూ. పర్యా. కిలావరుకమామ. కళావరు రూపంలోఉండే అర్చి (తె. 28).

గల్ల : చూ. పర్యా. బోడి. వీరువిల్చే గుంట (తె. 38).

గల్లరాయి : కాల్చి మత్నంతయడానికి సరిగా పనికొని మత్నవురాయి (తె. 10).

గల్ల : చూ. పర్యా. గడ్డ¹(1). పొడిగాఉండే మట్టిబెత్తిక (తె. 15, 30).

గల్లి : చూ. రూ. గలి (కో. 31).

గవరగవర : పెండిపెండని స్థితి (కో. 2).

గవాక్షం : రూ. గమాచి, గవాక్షి (1), గవాచి¹ (3), గవాజు, గవాసి, గవాజు. పర్యా. బవంచి, వెలుగుదిడ్డెం. వెల్తురుగూడు. వెలుచుకుకోసం మిద్దెలప్పులో పెట్టిన రంధ్రం. చూ. చిత్రం 22.7 (కో. 19; తె. 9, 40).

గవాక్షి : (1). చూ. రూ. గవాక్షం (తె. 32; రా. 24). (2) రూ. గవాచి¹ (2). చూ. పర్యా. పొగగూడు. పొగ బయటకుపొయ్యే దారి. చూ. చిత్రాలు 25.9, 27.9, 28.0 (తె. 30, 31).

గవాచి¹ : (1) ఉ. గవాచు, గవాసు. పర్యా. కానిక², కూన దిడ్డి, గాలిబొక్క, గూబపాక్క, జేరిగుడ్డు, జేరుగుండె, దిడ్డికంత, బొంబ, వెల్తురుపొక్క. గోడలోపెట్టినరంధ్రం; చువ్వలులేని కిటికీ. చూ. చిత్రాలు 27.7, 196-198 (కో. 36; తె. 38, 40-42). (2). ఉ. గవాసి. చూ. రూ. గవాక్షి (2). (కో. 35, 39; రా. 16). (3) చూ. రూ. గవాక్షం (తె. 37, 38).

గవాచి² : ఉ. గవాసి. చూ. పర్యా. రూము². నీళ్లుపొయ్యే దారి. చూ. చిత్రం 168 (తె. 7, 9).

గవాజు : చూ. రూ. గవాక్షం (రా. 14).

గవాసి : చూ. రూ. గవాక్షం (కో. 35, 36, 39; రా. 16, 21, 22, 25).

గవి : (బ. గవులు). లోలైన గవీ (కో. 37, 38, 43).

గవిడి : చూ. పర్యా. పొదికట్టు. గడపకిందకట్టిన ఎత్తయిన కట్ట. చూ. చిత్రం 172.1 (కో. 34).

గవిని : అటక ఎక్కడానికి వీలుగా మిద్దెఇళ్లలోఉంచే కన్నం (కో. 12).

గవిరి : చూ. రూ. గయిరి (తె. 3).

గవ్వ : పర్యా. గోకురు. కొన్నిజంతువుల శరీరంచుట్టూ ఉండే రక్షక కవచం (రా. 2).

గవ్వకన్ను : సున్నంతో ఆకుపట్టెలు గీనేటప్పుడు చెయ్యి పొక్కకుండా వేళ్ళకు పెట్టుకొనే అలిగవ్వ (రా. 7).

గవ్వచిప్పరాయి : బోలుగా గుల్లగాడండే రతిముక్క (తె. 13).

గవ్వమెట్టు : చూ. పర్యా. నల్లగుల్ల(కైవారం)మెట్టు. కింద వికారంగా పైకి పోసుపోసు సన్నగా నుడితిరిగి ఉండే మెట్టు (కో. 37, 46, 49).

గవ్వసున్నం : పర్యా. గుల్లసున్నం, గోకుసున్నం. గవ్వలను రాల్చి తయారుచేసిన సున్నం (కో. 30, 31, 42; రా. 2).

గవ్వజు : చూ. రూ. గివాక్షం (రా. 31).

గసి : చూ. పర్యా. యాచిద. వస్తువులు కాలగా మిగిలిన పాచి (తె. 8).

గసిక : ఓ. గసిక. చెక్కిన కొయ్యముక్క, కొయ్యమేకు (కో. 20, 31).

గసికి : చూ. పర్యా. గూడు¹(2). నేలలో పాలిన పెద్ద కొయ్యమేకు. చూ. చిత్రం 28.2 (కో. 22, 26).

గాజు : చూ. రూ. గాడె(1). (రా. 25).

గాజు¹ : చూ. పర్యా. ఒర. మట్టిరోగాని, నీమెంటుతోగాని పలచగా గుండ్రంగాచేసి ఒకచానిమీద ఒకటి వేర్చి బావి చుట్టూ గోచు బదులుగా నిలిపిన వస్తువు. చూ. చిత్రం 290.1 (తె. 17, 29, 31).

గాజు² : ఆర్చీ పక్కలనున్న వంపులకు లోపలి భాగం (కో. 8).

గాజుకమాను : చూ. పర్యా. పళ్లార్చి. పక్కధాగాలు వంపులుగాడండే ఆర్చీ. చూ. చిత్రాలు 231, 235, 236 (రా. 29).

గాజునూనె : (గాజు < ? ఆం. Gas) చూ. పర్యా. కిరసనాయిలు. భూగర్భంనుంచి తీసిన ఒకరకం నూనె (తె. 5).

గాజువన్నెరాయి : చూ. పర్యా. బార్లైట్, ముగ్గురాయి. ఇది అణుసంఘటితంగా, పొరలు పొరలుగా, కొయ్యలాగా పీచు పీచుగాడండే రాయి. పెద్ద బండలు ఎగుడు దిగుడుగా, పెళుసుగా, బరువుగా ఉంటాయి. పల్చని పొరలు పొరదర్శకంగా, కొన్ని సమయాల్లో ముత్యాలవలె మెరుస్తూఉంటాయి. పాధారణంగా ఈరాయి తెల్లగాఉంటుంది. పసుప్పచ్చు, ఎరుపు, గోధుమ, నీలి రంగులు లేతగా అప్పుడప్పుడు కలిసిఉంటాయి. ఫ్లేష్ పొడర్లకు మెరుగు నివ్వడానికి, తెల్లరంగును రాతినార సరుకును తయారు చెయ్యడంలోను, కాగితానికి, గుడ్డకు బరువు నివ్వడానికి, దీనిపొడిని వాడతారు. చిన్నరొట్లను కాగితాలు ఎగిరిపోకుండా అలంకరణార్థం వాడతారు. దీని విలువ తెలియనిచోటుల్లో పెద్ద పెద్ద బండలను గృహ నిర్మాణానికి వాడుతున్నారు. సాంకేతికంగా ఈరాయి పేరు "బెరైట్" (Barite, Barytes, Heavy spar: BaSO₄). (తె. 30).

గాటపోటీ : పర్యా. కుందపోటు, గాతనూల. పోటిగడ, వసారా గుండలు, వండిరి కాలిగుండలు, ఒకే వరసలో లేకపోవడమనే తప్పు. వరసలోఉండటమే నివారణ. చూ. చిత్రం 326 (కో. 37, 45; రా. 8).

గాటిచెక్క : గాడిలో అమర్చే తలుపుచెక్క (కో. 46).

గాటు : (1) చూ. రూ. కాటు¹ (1). (కో. 38, 42, 43, 45). (2) తాగుమందు పానకా కట్టిన గీత (తె. 20, 21).

గాడి¹ : (ఓ. గాడ్లు, గాడ్లు). పర్యా. కాల్య², గాల¹, గుండు², గొయ్య², పొక్కరాసు, బోడు², రోలు², సంచు³, సొరంగి. గానుగరాతి చెక్రం తిరిగే సన్నటి గుండ్రటి కాలవ. చూ. చిత్రం 54.13 (కో. 25, 27, 28, 30-32, 37-39, 41-44, 46-50; తె. 1, 4, 5, 7, 12, 18, 31, 34, 43, 44; రా. 8, 9, 12, 13, 18, 22, 25, 29, 30, 32).

గాడి² : (2)(ఓ. గాడిలు, గాడ్లు, గాండ్లు, గాడ్లు). రూ. గాడెం. పర్యా. కప్పు², కాటు, కాసు¹, కొద, గాల², చోలు², తట్టు²(3). చెక్కలమీద ఉలితో తీసిన సన్నటి కాలవ

(కో. 4, 6, 8, 19, 24-26, 28, 33, 36, 37, 42-44, 46, 49, 50; తె. 5, 6, 14, 15, 34, 37, 38, 44; రా. 2, 6, 7, 9, 11, 13, 24, 25). (2) రాతిమీద అర్థచంద్రాకారంగా చెక్కిన గుంట. చూ. చిత్రం 224.7 (కో. 41).

గాడి³: (1) ఉ. గాటి. గాడు. రూ. గాని. పర్యా. నెలవ² గొడ్లకు మేతవేసే స్థలం. చూ. చిత్రం 301 (కో. 1, 6, 36; రా. 8, 17, 24). (2) తొట్టి (కో. 34).

గాడి⁴: (బి. గాడ్ల). పర్యా. అల్లెం, జలదారి, జాలాడి(2). చాని¹, చట్టి², మోరి(2). స్నానంచేసిననీళ్లు పొయ్యి దారి (కో. 14, 18, 23; రా. 28, 29, 32).

గాడి⁵: (బి. గాండ్లు, గాళ్లు); చూ. పర్యా. గాతం. పునాదికై తవ్విన పొరుగుగాటిగుంట (కో. 4, 13, 17, 18, రా. 9, 25).

గాడి⁶: చిగిడి (చూ.)కి ఒకవైపునకుండే పదునైనగుంట (కో. 6; రా. 1, 2, 5-7).

గాడి⁷: (బి. గాండ్లు, గాళ్లు). చట్టిపొయ్యికోసం తవ్విన కాలవ (కో. 37, 48, 49).

గాడి⁸: చూ. పర్యా. అవుజు². తునసికోటలో మొక్కను పాతడానికికొంచిన జాగా (కో. 34).

గాడిదర్వాజా: విడివిడి చెక్కలను ఒకదానిమీద ఒకటి పేర్చడానికి వీలుగా గాడితీసిన దర్వాజా (తె. 5).

గాడికప్పు: గుమ్మంవక్కవ గోడలో ఒక ఇటుక వరసన భాగవదిలి గూడులాగా తయారుచేసిన కప్పు (కో. 14).

గాడివలక: 'కొట్టు' లోని విడిచెక్క. దీన్నే 'సొరుగు వలక' అవికూడా పిలుస్తారు (రా. 2).

గాడిపాడు: రూ. గాడుపాటు. పర్యా. గోదలి. గొడ్లను కట్టవేసే చోటు (రా. 28).

గాడిస్టోన్: (స్టోన్ < అం. Stone). చూ. పర్యా. గూరుయాయి. బిరాయి. రాతిగోడల పగుళ్లను సరి చేస్తూ పొడిచే రాయి (తె. 13).

గాడుపాటు: చూ. రూ. గాడిపాటు (రా. 28).

గాడె: లై నువోరీ కట్టిన రాయి (తె. 41).

గాడెం: చూ. రూ. గాడి²(1). (తె. 24).

గాడ్పు: పర్యా. ఊపిరి(2). గాలి, వాయువు (తె. 4, 28).

గాండసున్నం: చూ. రూ. గానిగసున్నం (కో. 48).

గాండి: చూ. రూ. గానిగ (కో. 48).

గాండికమ్మి: చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యమూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (కో. 48).

గాత¹: (1) ఉ. గాతు(బి. గాతలు, గాతాలు, గాతులు). చూ. రూ. గాతం(1). (కో. 3, 7-9, 12, 16, 25, 32, 34; తె. 40, 44). (2) (బి. గాతలు, గాతాలు). రూ. గాతం, గాదం, గాతు. స్తంభాలు పాతడానికి లోతుగా తవ్విన గుంట (కో. 4, 12, 16, 50; తె. 3; రా. 11, 13, 31).

గాత²: ఒక చిన్న ముళ్లచెట్టు. పెద్ద పాదాలాగా కనిపిస్తుంది. సంవత్సరంలో చాలాకాలం పూలరొ విత్తనాలతో ఉంటుంది. తంబెరు ముఖ్యంగా వాడబడుతున్నది. ఎండినప్పుడు కూడా దీని పూలు వాసనలీనుచుంటాయి. దీనిలో 'తెల్లగాత, పచ్చగాత' (చూ.) మొదలైన రకాలు కూడాఉన్నాయి. *Lawsonia inermis*, Roxb; Willd. (కో. 4).

గాతకొయ్య: (1) చూ. పర్యా. చిత్ర. కాడిచున్న రంధ్రంలో పెట్టే కొయ్యముక్క. దీనికి కాడిపలుపును తగిలిస్తారు. చూ. చిత్రం 54.12 (తె. 10, 32, 34, 39). (2) చూ. పర్యా. నాటు(కర్ర). బండిమీది జల్ల కదలకుండా చట్టంలో గుచ్చిన కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 75.7 (తె. 28).

గాతం: (1) (బి. గాతలు). రూ. గాత¹(1). పర్యా. అడుగు²(1). కాలవ², గర్ర, గాడి⁵, గాయ, గాలి³, గుండాం, పాయ⁵, పూడ, ప్రతి. పునాదికై తవ్విన పొరుగుగాటిగుంట(కో. 29, 30, 33, 36-50; తె.1;

రా.1, 16). (2) చూ. రూ. గాత¹ (2). (కో. 25; తె. 5,7,42; రా. 8, 13, 14).

గాతసూల : చూ. పర్యా. గాటపోటీ. వసారాగుంజలు, పందిరి కాలిగుంజలు, ఒకే వరసలో ఉండకపోవడమనే తప్పు. వరసలో ఉండటమే నివారణ. చూ. చిత్రం 326. (కో. 27).

గాతాం : చూ. రూ. గాత¹(2). (కో. 30; రా. 16).

గాతాము : (గాత + ఆము). చూ. పర్యా. జాతిబట్టి. సున్నం కాలే గుండ్రటిబట్టి. సమావమి 14 అడుగుల ఎత్తు ఉంటుంది. మధ్యనుండే గుంటలో బొగ్గువేసి కాలుస్తారు. చూ. చిత్రం 65 (కో. 6).

గాతు : చూ. పర్యా. గాత¹ (2). (తె. 40,44).

గాది : చూ. రూ. గాదె (1). (కో. 20,40,49).

గాదిబండ : గాదెకింది బండరాయి (కో. 40).

గాదె : (1) చూ. గాజి, గాది. పర్యా. గరిసె. తడికలతో గాని చువ్వలతో గాని అల్లి ధాన్యం నిలవచేయడానికి వాడే నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 316 (కో. 5-7,12,20,23 25,26; తె. 2,4,7,15; రా. 17). (2) ఉ. గాది. చూ. పర్యా. గుమ్మి. రాతితో గాని మట్టితో గాని కట్టి ఇంటిబయట ధాన్యం నిలవచేసుకోవడానికి వాడే నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 310 (రా. 2,5,10,11,31).

గాదెర : ఇంటి సప్పుకు పనికివచ్చే కాడలుగల మొక్క. దీన్నే 'గాదెర, గాదర, గేదెర, అడవిగోరింట' అని కూడా పిలుస్తారు. Indian hemp, *Cerriops candollena*, Man., *C. tagal*, W.I., *Erythroxylon monogynum*, Lush., Roxb. (రా. 17)

గానకర్ర : చూ. పర్యా. గానిగకర్ర. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (కో. 27).

గాని¹ : చూ. రూ. గాడి³(1). (కో. 2).

గాని² : చూ. రూ. గానిగ (కో. 17).

గానిక : చూ. రూ. గానిగ (రా. 24).

గానిగ : ఉ. గానిగి. రూ. గాండి, గావి, గానిక, గానుగ. పర్యా. డంగు. గుండ్రటి గాడిలో తిరిగే రాతిచక్రంగల నిర్మాణం. సున్నానికి జిగురును మెత్తదనాన్ని కలిగించడానికి ఉపయోగిస్తుంది. చూ. చిత్రం 54 (కో. 1,27, 33,35,37-39,41,42,44-46,49,50; రా. 2,3,7-9, 11-13,15-22,25,28-30).

గానిగకర్ర : ఉ. గానిగకర్ర. పర్యా. ఇరుసు(3), కర్ర మొద్దు కైవారం మొద్దు, గాంకికమ్మి, గానకర్ర, గానిగకంపి, గానిగకొయ్య, గానిగదూలం, గానిగపోలు, గానిగమాను, గానిగమొద్దు, గానుగకర్ర, డంగుకర్ర, డంగుకాని, డంగుకొయ్య, డంగుగుంజ, డంగుదూలం, డంగు మొద్దు, నాటు² (2), పొడుగు, మొద్దు, చలిమి, చాచు మొద్దు, మొగరం², రడికర్ర, రాటకర్ర, లాగు², సన్నదూలం. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (కో. 33,37,43-45; రా. 2,7).

గానిగకంపి : చూ. పర్యా. గానిగకర్ర. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (కో. 46).

గానిగకొయ్య : ఉ. గానికొయ్య, గానిగొయ్య. చూ. పర్యా. గానిగకర్ర. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (కో. 38,41).

(గానిగ)గుండు : చూ. పర్యా. గానుగరాయి. గానుగ కున్న రాతిచక్రం. చూ. చిత్రం 54.1 (కో. 37,38,42, 43; రా. 4,8,13,14,16,30).

గానిగదూలం : చూ. పర్యా. గానిగకర్ర. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (రా. 18, 29,30).

గానిగపోలు : చూ. పర్యా. గానిగకర్ర. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (కో. 35).

(గానిగ)బండ : చూ. పర్యా. గానుగరాయి. గానుగకున్న రాతిచక్రం. చూ. చిత్రం 54.1 (కో. 33,39,41,45, 46,49; రా. 2,9,25,29).

గానిగమాను : (బ. మాను). చూ. పర్యా. గానిగకర్ర. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (కో. 49; రా. 9,14).

గానిగమొద్దు

గానిగమొద్దు : చూ. పర్యా. గానిగకట్టె, గానుగరాతివి. తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం. 54.2 (రా. 16,31).

గానిగరోలు : చూ. పర్యా. గానుగరాయి. గానుగకున్న రాతిచెక్రం. చూ. చిత్రం 54.1 (రా. 18,22).

గానిగసున్నం : ఉ. గానగ-, గానిగి-, గానుగ-. రూ. గాండసున్నం. పర్యా. ఆడించినసున్నం, గారాసున్నం, డంగుసున్నం, నిండుజున్నం. గానుగతిప్పి జిగురు, మెత్త పినం ఆడిగించిన సున్నం. కట్టుబడికి వాడేది (కో. 19, 21-23, 25, 29,31, 33,37,38,41,43,44,47,50; రా. 5).

గాను¹ : (1) చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండిటండలో దిగించిన ఆకులనుపట్టికండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 74.1 (రా. 11,26). (2) చూ. పర్యా. గానుగరాయి. గానుగకున్న రాతిచెక్రం. చూ. చిత్రం 54.1 (రా. 12).

గాను² : (చ. గాంట్ల). చూ. పర్యా. కొయ్యరోలు. రోలుగా వాడబడే కొయ్యచిమ్మ (రా. 2).

గానుగ : ఉ. గానగ, గానుగు. చూ. రూ. గానిగ (కో. 5,8,9,13,14,19,20,25,26,31,32; తె. 1,6).

గానుగకట్టె : ఉ. గానగ-, గానుగు-. చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (కో. 13,17,20,25,28,30-32).

గానుగరాయి : ఉ. గానగ-, గానిగ-. పర్యా. (గానిగ) గుండు, (గానిగ)బండ, గానిగరోలు, గాను¹ (2), గారె (2), గిరికి (2), (డంగు) గీర, (డంగు)విళ్ళ, గంగు రాయి, డంగురొతు, రాయివిల్ల, రోలురాయి, రొతువిల్ల. గానుగకున్న రాతిచెక్రం. చూ. చిత్రం 54.1 (కో. 9,13, 17,20,44,50; తె. 1,6; రా. 31).

గాను¹ : చూ. పర్యా. గోరెం¹ (1). మట్టితోచేసిన రోతైన పాత్ర. చూ. చిత్రం 309 (తె. 4,34; రా. 5,7).

గాను² : చొవ్వమీది మాగు (రా. 21).

గాయ : చూ. పర్యా. గాతం(1). పునాదికై తవ్విన పొడుగాటి గుంట (కో. 8).

గార : (<హిం. గారా). ఉ. గారా. చూ. పర్యా. గచ్చు. కట్టుబడికి పనికివచ్చే ఇసుకకలిపిన మున్నం (కో. 43,46; రా. 6-8,14,15,17-22,28).

గారచెక్క : చూ. పర్యా. చెక్కలాపి. కొయ్యతోచేసిన తాపి. గరుకుగాడిన్న చోట్లను చవరంచేయడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (రా. 4; 18).

గారాసున్నం : చూ. పర్యా. గానిగసున్నం. గానుగతిప్పి జిగురు, మెత్తదనం కలిగించిన మున్నం (రా. 3).

గారె¹ : చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండిటండలో దిగించిన ఆకులను పట్టికండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 74.1 (తె. 25,29). (2) చూ. పర్యా. గానుగరాయి. చూ. చిత్రం 54.1 (తె. 25).

గారె² : చూ. పర్యా. గాడి¹. గానుగరాతిచక్రం లిరిగే సన్నటి గుండ్రటి కాలవ. చూ. చిత్రం 54.13 (తె. 28,29, 31,42).

గారె³ : చూ. పర్యా. గాడి² (1). చెక్కలమీద ఉలిరో తీసిన సన్నటికాలవ (తె. 28, 29).

గారె⁴ : చూ. పర్యా. గాతం (1). పునాదికై తవ్విన పొడుగాటి గుంట (తె. 31).

గారె⁵ : చూ. పర్యా. మర¹. మరమేమలోని గాడి (తె. 42).

గారి¹ : చూ. పర్యా. గచ్చు. వాయుపు (తె. 5).

గారి² : చూ. రూ. కా¹ (రా. 2).

గారికట్టు : పర్యా. నెలిమి, నెలింకట్టు, నెలింపోటు. మూడేసి వరసల ఆకులను కలిపిపట్టే విధానం (కో. 4).

గారికన్ను : చూ. పర్యా. గారికిటికి. వెలుతురుకోసం గోడల్లో ఎత్తున పెట్టే చిన్న కిటికీ (తె. 40).

గారికసురు : పర్యా. గారిదెబ్బ, గారిసురు. గారివేగం. తీవ్రత (కో. 41).

గాలికిటికీ : ఉ. కిరికీ. పర్యా. ఇంటిపట, ఎంటిలేటరు, గాలి కన్ను, గాలెన, రోశండాన్, లెంటాల్, వెనెల్లెటు, వెలుగుకిటికీ, వెల్లురుకిటికీ. వెలుతురు కోసం గోడల్లో ఎత్తున పెట్టే చిన్నకిటికీ (కో. 32, 45; తె. 6, 12, 14; రా. 10).

గాలిగది : బుట్టల అల్లకంలో బద్దలకు మధ్యవచ్చే ఛానీ (కో. 43).

(గాలి)గిలక : దిష్టి రంగలపందా ఇంటిమీద నిలిపే చక్రం (కో. 26, 32).

గాలిగుట్ట : పర్యా. దోరెం(1). పచ్చిటుకల పప్ప (కో. 20).

గాలిదెబ్బ : ఉ. గార్దెబ్బ. చూ. పర్యా. గాలికసురు. గాలి వేగం, తీవ్రత (కో. 37).

గాలిపంకా : చూ. పర్యా. పంకా. పంకాబట్టిలోనికి గాలిని పంపే యంత్రం. చూ. చిత్రం 72.6 (తె. 17).

గాలిపంపు : చూ. పర్యా. పంకా. పంకాబట్టిలోనికి గాలిని పంపే యంత్రం. చూ. చిత్రం 72.6 (కో. 49).

గాలిబట్టి : చూ. పర్యా. పంకాబట్టి. పంకారో గాలి విసురు సూరూ సున్నపు రాళ్లను కాలే బట్టి. చూ. చిత్రం 72 (తె. 43).

గాలిబద్ద : దళిగోదరు అడ్డంగావట్టిన వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 11.2 (రా. 2).

గాలిబొక్క : చూ. పర్యా. గివాచి¹ (1). గోడలో పెట్టిన రంధ్రం. చువ్వలు లేని కిటికీ. చూ. చిత్రం 27.7, 196-198 (రా. 17).

గాలి(మాను) : 'సందిచెట్టు' అనికూడా పిలవబడే ఈ చెట్టు కొయ్య కంచెకర్రగా వాడబడుతున్నది. Common bastard cedar, Small-capsuled bastard cedar, *Cedrela microcarpa*. D. C., *C. toona*, Roxb. (కో. 12).

గాలివంపు : ఉ. గాలొంపు. గాలిపారు, గాలివాలు (కో. 48).

గాలివానం : రూ. పర్యా. కరువువానం. మూలవాసాలకు మధ్య దిగించే లావుపాటి వానం (కో. 24).

గాలిపండు : పట్టగోడదిమ్మల మధ్యనున్న సందు (కో. 37).

గాలిసురు : (గాలి + విసురు). చూ. పర్యా. గాలికసురు. గాలివేగం, తీవ్రత (కో. 38).

గాలీ : చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండికుండలో దిగించిన ఆకులను పట్టికండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 74.1 (రా. 24).

గాలు : చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండికుండలో దిగించిన ఆకులను పట్టికండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 74.1 (కో. 37).

గాలెన : చూ. పర్యా. గాలికిటికీ. వెలుతురుకోసం గోడల్లో ఎత్తున పెట్టే చిన్నకిటికీ (రా. 20).

గావ : 'గాబ, గాబు' అనికూడా పిలవబడే తీగ. నల్ల రేగ దులో, మాగాణిలో, గనిమలమీదా మోకారెత్తున పెరుగు తుంది. భూమిలో అల్లుకపోయి కలుపులవ్వకు పైకిలేచి పాకే తృణవిశేషం. కంపను ఇంటికప్పుమీద పడుస్తాడు. Knot-grass, *Desmodium latifolium*, D. C. (తె. 33).

గావుజేయు : క్రి. చూ. పర్యా. ఎర్రజేయు. బలిఇచ్చు (రా. 6).

గావుడి : చూ. రూ. కావిడి (కో. 17).

గింజ : పర్యా. దినుసు. విత్తనం (కో. 31; రా. 30).

గిట్టాయి : (బి. గిట్టాయిలు). చూ. పర్యా. కంకర(రాయి). పునాదులను దిట్టపరచడం, శ్లాబులు పోతహాయిటం, రోడ్లు వేయటం మొదలైన పనులకు పనికివచ్చే రాతి ముక్కలు. ఇవి గట్టిగా పిండాకారంగాఉంటాయి (రా. 13).

గిడిగి : పర్యా. గురిగి, గేడిగి. చిన్నచట్టి. చూ. చిత్రం 40.2 (కో. 47).

గిడుగు : ఎండా వానల్లో వాడే వెడల్పాటి అంచుగలదోపి (కో. 2).

గిడ్డ : చూ. పర్యా. సిపాయి(కర్ర). అనుగర్ర. నొగ
కింద అవుగా పెట్టిన కర్ర (కో. 16).

గిడ్ద : చూ. పర్యా. ఉల్లోపు. గోడలమధ్యనున్న ఇంటి
భాగం (తె. 14).

గిడ్దె : చూ. పర్యా. కుయ్య¹. చక్రానికి ఇరుసును దూర్చే
రంధ్రానికి లోపల ఐదుటా వేసిన ఇనపకట్ట (తె. 39).

గిన్నె¹ : పర్యా. నేరేడి. దూలాలు, దర్వాజాలు, తలుపులు.
మొదలైనవాటి తయారీకిపనికివచ్చే కలపనిచ్చే పెద్దచెట్టు.
కొమ్మలు కంచెకు, చెట్టుపట్ల రోళ్లను పదును పెట్ట
డానికి, రంగుల తయారీకి పనికివస్తాయి. పండ్లను తిం
టారు. దీన్నే 'గిన్ని, నేరెడ' అనికూడా పిలుస్తారు.
'అల్ల నేరేడు లేక అల్ల గిన్ని' (చూ. అల్ల నేరేడు),
'నేల నేరేడు' (*Premna herbacea*, Sank.)
మొదలైనవి ఈ జాతికి చెందినవే. Black plum,
Indian cherry, or 'Rose apple tree.
Eugenia jambolana, Lamk., Linn, *Myrt-
us cyminum*, Br., *Syzygium jambola-
num*, Man. (తె. 9, 15).

గిన్నె² : చూ. పర్యా. ప్లెం. బావికిచుట్టు కట్టిన అరుగు.
చూ. చిత్రం 291.1 (కో. 44).

గిమ్ము : నాలుగు పక్కలు (తె. 41).

గిరక : ఉ. గిర్క. చూ. రూ. గిలక (తె. 4, 5, 7, 8,
10, 12, 13, 15, 16, 24, 27, 29-31, 36, 41,
42, 44).

గిరకకట్టె : చూ. పర్యా. ఇరుసు. గిలక తిరగడానికి
వీలుగా దాని మధ్యనుంచిన కర్ర (తె. 8).

గిరకబావి : ఉ. గిరికి—, గిర్క—, బాయి. చూ. రూ.
గిలకబావి (తె. 19, 22, 26, 27, 30).

గిరకా : పూడి వగులు (తె. 25).

గిరి¹ : (1) చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండిచుండలో బిగిం
చిన అకులను పట్టిఉండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ.
చిత్రం 74.1 (తె. 22, 26). (2) చూ. పర్యా.

గిలక. నీటిని సులభంగా రోడటానికి వాడే చక్రం. చూ.
చిత్రం 287, 288 (తె. 19).

గిరి² : (బ. గిరులు). సున్నం రో గుండ్రంగా గీసే గీత
(తె. 16).

గిరికి : (1) చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండిచుండలో
బిగించిన అకులను పట్టిఉండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం.
చూ. చిత్రం 74.1 (తె. 22). (2) చూ. పర్యా.
గానుగరాయి. గానుగకున్న రాతిచక్రం. చూ. చిత్రం
54.1 (తె. 23).

గిరితాడు : బట్టికిచుట్టూ కట్టే రాతి (కో. 11).

గిర్ర¹ : చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండిచుండలో బిగించిన
అకులను పట్టిఉండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం
74. 1 (తె. 5, 12).

గిర్ర² : చూ. రూ. గెర్రె (తె. 44).

గిలక : ఉ. గిల్క. రూ. గిర్ర. పర్యా. గిరి¹(2), గిల్ల¹
(2), గెరి, తొండం¹, దిల్ల¹. నీటిని సులభంగా రోడ
టానికివాడే చక్రం. చూ. చిత్రం 287, 288 (కో. 5,
14, 16, 21, 25-27, 29, 31-35, 38, 39, 42,
43, 45, 46, 48; తె. 28; రా. 10, 11, 15, 16,
21, 22, 24-32).

గిలకనుయ్య : చూ. పర్యా. గిలకబావి. గిలకవేసిన బావి.
చూ. చిత్రం 294 (కో. 27).

గిలకబావి : ఉ. గిల్క—, రూ. గిర్రబావి. పర్యా. కిరి
కీలబాయి, గిలకనుయ్య. గిలకవేసినబావి. చూ. చిత్రం
294 (కో. 9, 29, 31, 33, 35, 37-40, 42-46,
48; తె. 35; రా. 24-30, 32).

గిలకరాయి : బావిగిలకలు పెట్టడానికి అనువుగా అడ్డంగా
వేసిన పొడుగాటిరాయి (కో. 21, 22).

గిలాపి : చూ. రూ. గిలాబా (తె. 16).

గిలాపుమన్ను : పర్యా. గిలాపుమట్టి, మెత్తుమన్ను, మెరుగు
మట్టి. పూతకు పనికివచ్చే మట్టి (తె. 4).

గిలాబా : ఉ. గిలాబా, గిలాబీ, గిలాబు, గిలాబా, రూ. గిలావీ, గిలవా. పర్యా. నిండుగార, నునుపు?, సున్న పూత, ప్లాస్టింగు, మర్తిగార, మేగుడు, శామాకు, గోడ మీదసున్నం మొదలైన వాటిపూత (కో. 13, 14, 17, 22, 23, 25, 29-32, 34; తె. 4-6, 9, 15, 43, 44; రా. 21, 25, 30).

గిలాబుచెక్క : చూ. పర్యా. జేబందు(చెక్క), పొడుగా సన్నగాఉండే కొయ్యతాపి. చెక్కసున్నం పట్టించిన తర్వాత ఎచ్చుపెచ్చులు లేకుండా సరిచేయడానికి తాపీ పనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 93 (రా. 21, 27)

గిలాబుదబ్బి : చూ. పర్యా. జేబందు(చెక్క), పొడుగా సన్నగాఉండే కొయ్యతాపి. చెక్కసున్నం పట్టించిన తర్వాత ఎచ్చుపెచ్చులు లేకుండా సరిచేయడానికి తాపీ పనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 293 (తె. 41).

గిలావా : ఉ. గిలావ్, గిలాపు. చూ. రూ. గిలాబా (తె. 12-14, 38, 40-42; రా. 31).

గిలుపుమట్టి : చూ. పర్యా. గిలాపుమన్ను. పూతకు పనికి వచ్చే మట్టి (తె. 4).

గిల్¹ : (1) చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండికుండలో బిగించిన ఆకులను పట్టిఉండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 74.1 (తె. 8). (2) చూ. పర్యా. గిలక. నీటిని సులభంగా రోడటానికీవాడే చక్రం. చూ. చిత్రాలు 287, 288 (తె. 9).

గిల్² : చూ. రూ. గుల్ల¹(2). (తె. 40, 43).

గిల్ల³ : చూ. పర్యా. చెల్ల(1). ఇటికముక్క (తె. 44).

గిల్లి : నారతీయడానికి పనికివచ్చే ఒకరకం మొక్క (కో. 16)

గిల్లిటికి : చూ. పర్యా. తారస. చిన్ననైజు ఇటిక. పలచగా చదరంగా ఉంటుంది. ఇంటికప్పు తయారీలో వాడుతారు. చూ. చిత్రం 33 (కో. 1).

గిళుక్కట్టు : చూ. పర్యా. చిలకగచ్చె. కిటికీరెక్కలను బంధిస్తూ గుండ్రంగా తిరగడానికి వీలుగా అమర్చబడే చిన్న గడియ. చూ. చిత్రం 194. 4 (రా. 2).

గీటు¹ : (1) చూ. రూ. కీటు (కో. 2, 4, 6-8, 11, 25, 27, 29, 42; రా. 1, 3). (2) చూ. పర్యా. కచ్చు గీటు. మట్టిగోడ నిర్మాణంలోని వళలను గుర్తించే గీత (కో. 40).

గీటు² : మూతిగూనమీద పగలగొట్టవలసిన చోటును గుర్తించే గీత (కో. 36, 38).

గీటు³ : తికిటీబెండుమీది గీత (తె. 19).

గీటు⁴ : చూ. పర్యా. పట్టె, ముగ్గురోగీసిన గీటు (కో. 22).

గీత : చూ. పర్యా. పట్టెముగ్గురోగీసిన గీటు (కో. 22)

గీతపని : చెక్కమీద చేసే నగిషీ పని (రా. 32).

గీతబద్ద : పెంకచ్చుకు మిగిలిన మట్టిని గీకవేసే కొయ్య పనిముట్టు (కో. 6).

గీతముగ్గు : చూ. పర్యా. విడికిటికర. వేళ్ల సందుల నుంచి ముగ్గుపిండి వదులుతూ గీసిన సమాంతర రేఖలు (తె. 26).

గీపుడుచెక్క : ఇటికబెడ్డను కొయ్యడానికి వాడే కొయ్య కత్తి (కో. 8).

గీర : చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండికుండలో బిగించిన ఆకులను పట్టిఉండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 74. 1 (తె. 3, 13, 15, 17, 21, 32, 34).

గీరకట్టు : పంకాబట్టిలోని ఇనపపట్టాముక్క దేనిమీద పిడకలు, వాటిమీద సున్నపురాళ్లు పేరుస్తారు (తె. 38).

గీరచెక్క : రెండగుల పొడుగున్న చెక్కముక్క (కో. 27).

గీరె : చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండికుండలో బిగించిన ఆకులను పట్టిఉండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 74.1 (తె. 14, 18, 20).

గుగ్గిలం : నిర్మాణద్రవ్యంగా పనికివచ్చే, గట్టికలప నిచ్చే పెద్దచెట్టు. దీన్ని 'దూదుమర' అనికూడా పిలుస్తారు.
Gum gungal, *Aegiceras corniculatum* or *Balsamodendron mukal*, Man. *Boswellia glabra*, Watts., *Shorea robusta*, Sank. (కో. 1-3, 6, 8).

గుగ్గిశు : గృహప్రవేశం వేళ చేసే టిసుబంధారం (తె. 7).

గుచ్చు : (1) క్రి. చూ. రూ. కుచ్చు (తె. 9). (2) చూ. పర్యా. వత్తు(తారసురాలి) కచ్చువేయు (రా. 31).

గుజికొయ్య : గుజిమాకులోని రంధ్రాల్లోదూరి, దారికడ్డంగా ఉండే కర్ర (తె. 14).

గుజిమాలం : కొమరమీద బిగించే పిల్లదూలం (తె. 31).

గుజిమాకు : దడివాకిలికి ఇరువైపులా పాతిన మాను (తె. 14).

గుజ్జు¹ : రూ. గురుజు. పర్యా. సరం¹(2). కొమరల్లో ఒకటి (కో. 1-4, 6, 8, 11, 22-34, 36-39, 41-50; తె. 1, 3, 5, 10, 12, 14, 15, 17, 18, 25, 26, 29, 32; రా. 1, 2, 4, 5, 9, 31, 32).

గుజ్జు² : రూ. గురు². చూ. పర్యా. నాటు(కర్ర). బండి మీద జల్ల కదలకుండా చక్రంలో గుచ్చిన కొయ్య ముక్క. చూ. చిత్రం 75.7 (కో. 45, 46, 48; తె. 13, 17, 18, 20, 21, 25, 26, 33; రా. 16, 17, 21).

గుజ్జు³ : పొగగూర్చు నిర్మాణంలోని నిలువుఇటికలు (కో. 1; రా. 13).

గుజ్జు⁴ : రూ. గుంజు. కాయలు మొదలైనవాటి లోపలి మెత్తటి పదార్థం (కో. 32).

గుజ్జు⁵ : చూ. పర్యా. కువ్²(1). చెక్క బిగింపుకు వాడే చిన్న కొయ్యమేకు (తె. 43).

గుజ్జుదూలం : చూ. మ్యా. పిల్లదూలం¹. దూలానికి పహంతరంగా గుజ్జులమీద వేసే చిన్న దూలం (తె. 17, 18, 25, 26).

గుజ్జుపరం : గూటాలు, నాట్లు, మొదలైనవాటితోకూడిన చక్రం (రా. 8).

గుజ్జుపీట : రూ. గురుజుపీట. పర్యా. గుజ్జుబరువు గుజ్జుల, మీద బిగించిన పీట చూ. చిత్రాలు 249.3, 250.3 (కో. 29, 37, 50).

గుజ్జుబరువు : చూ. పర్యా. గుజ్జుపీట. గుజ్జుమీద బిగించిన పీట. చూ. చిత్రాలు 249.3, 250.3 (రా. 31).

గుజ్జుముగరం : పొట్టిగాఉన్న కొయ్యస్తంభం. చూ. చిత్రం 4.1 (తె. 29).

గుజ్జురోక : పొట్టిగాఉండే రాకబద్ద (తె. 19).

గుజ్జులకడ్డి : రూ. గురుజులకడ్డి. చూ. పర్యా. దొడ్డికడ్డి గుజ్జులమీద బిగించే అడ్డకర్ర. చూ. చిత్రం 248.4 (కో. 22, 26).

గుజ్జులచక్రం : గుజ్జులతోకూడిన ఇంటిచక్రం (కో. 22, 31).

గుజ్జులపీట : పర్యా. గుజ్జులమోదం పరంమీదఉండే వంపుకొయ్య మొద్దు (రా. 13).

గుజ్జులమోదం : చూ. పర్యా. గుజ్జులపీట. పరంమీద ఉండే వంపుకొయ్య మొద్దు (రా. 8).

గుంజు : ఉ. గుంజు, గుంజై. (బి. గుం - లు, గుంజే లు). పర్యా. కూచం, రాట, రాచు. సన్నగా పొయ్యిగాఉండే కొయ్యస్తంభం. చూ. చిత్రం 220 (కో. 12, 15, 23, 25-32, 34, 35, 38-41, 43-47, 50; తె. 1-8, 10-15, 17, 21, 24, 29-33, 35-41, 44; రా. 1, 16, 21, 22, 25-32).

గుంజు² : చూ. పర్యా. మొద్దు². గానిగొట్టె తిరగడానికి ఆధారంగా నాటబడిన లావాటి కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 54.4 (తె. 10, 44; రా. 16).

గుంజు¹ : (1) క్రి. చూ. పర్యా. పెరుకు. పైకిలాగు (రా. 24). (2) క్రి. చూ. పర్యా. ఎల్లగొయ్య. ఇటికలు కోయు (తె. 22).

గుంజు² : చూ. రూ. గుంజు⁴ (తె. 26).

గుంజుడుబాయి : చూ. పర్యా. చేదుడుబావి. చుట్టుగోడ ఉన్న బావి. చూ. చిత్రం 296 (తె. 17).

గుంజుపిడి : లాగడానికి వీలయ్యే పిడి (తె. 44).

గుటాయించు : చూ. పర్యా. అద్దలించు (1). కొయ్యసాధనాలతో మెల్లగా కొట్టు. బాదు (తె. 36).

గుట్ట¹ : (1) చూ. పర్యా. కాంక్రీటు. కట్టుబడికి కావలసిన రాళ్లు దొరికే దిబ్బ (కో. 28, 32-34, 43, 48; తె. 15, 16, 20, 25, 28, 31, 42; రా. 7). (2) ఉ. గుడ్డ. రూ. కుట్ట. పర్యా. చొకి. మండి², (1) ఇటుక రాళ్లకుప్ప (కో. 9, 11, 32, 33, 40-44, 46, 48, 50; తె. 7, 16, 18-21, 25, 26, 34; రా. 1, 4-6, 8, 11, 14, 32) (3) చూ. పర్యా. పిసుగు³. సున్నపుకుప్ప (కో. 37, 38).

గుట్ట² : చూ. పర్యా. బుట్ట¹. మూతగల చిన్న గంప (కో. 33).

గుట్టరౌతు : చూ. పర్యా. ఉత్తరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి. ఇది తెల్లది (తె. 20, 23).

గుట్టరాయి : (1). (గుట్ట + రాయి). చూ. పర్యా. కండెరాయి. ఇది 'మేగ్నెటైట్' (Magnetite, Magnetic iron ore = Fe_3O_4) అని సాంకేతికంగా పిలవబడే నల్లని ఇనుప ఖనిజంతో కలిసిన క్వార్ట్జరాయి భేదం (Quartz-magnetite) చూ. కనికరాయి (కో. 41). (2) చూ. పర్యా. ఉత్తరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికి వచ్చేరాయి (తె. 5).

గుఠారం¹ : చూ. పర్యా. సవారి. బండిమీదిగూడు (తె. 44).

గుఠారం² : చూ. పర్యా. డేరా. గుడ్డకప్పుగల ఇల్లు, లేక పాక. చూ. చిత్రం 28 (రా. 24).

గుడాలు : ఉండ్రాళ్ళు (రా. 23).

గుడి¹ : పర్యా. దేవళం. పెద్దిల్లు². దేవతలనుంచే కట్టడం. (కో. 13, 37, 38, 43, 45; తె. 13, 14, 30).

గుడి² : (బి. గుడ్డు). చూ. పర్యా. కుప్ప (1), గుట్ట, తిప్ప, తిన్నె (కో. 6).

గుడి³ : (బి. గుడ్డు). చూ. పర్యా. గుండ్రం. వక్రలం. వలయాకారం (కో. 10).

గుడిస : చూ. పర్యా. మంచె¹. చాలా ఎత్తున వేసిన పందిరి (తె. 21).

గుడిసె : ఉ. గుడిచ, గుడిస, గుడిసీ, గుడ్డు. రూ. గుడుసు. గుండ్రటి నిట్రాడిల్లు. చూ. చిత్రం 5 (కో. 6, 10, 17, 19, 24-27, 30-31, 43, 50; తె. 2, 11, 13, 17, 20-22, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 38-43; రా. 14, 23, 28).

గుడుసు : చూ. రూ. గుడిసె (కో. 7, 8).

గుడ్డకట్టె : చూ. పర్యా. కుంచె. సన్నని కర్రకు ఒకచివర నారతో గుడ్డతో కట్టి తయారుచేసిన సాధనం. సున్నం కొట్టడానికి వాడేది. సాధారణంగా, గోగు. కొబ్బరి. జనప, నారలు వాడుతుంటారు (రా. 10).

గుడ్డిరాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రాయి², ఇది 'క్వార్ట్జ్' (చూ. కనికరాయి) జాతికెందిన మిశ్రకల (Metamorphic rock), తీవ్రతాపోష్టవీడనాలవల్ల ఇసుక (Sand) ఇసుకరాయి (Sandstone = చూ. ఉప్పెరాయి) గా మారి, తర్వాతి పరిణామదశలో ఉండి సాంకేతికంగా 'క్వార్ట్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈరాయి నిర్మాణ ద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది. ఇది చాలా వన్నెల్లో దొరుకుతుంది (రా. 26).

గుడ్డిబొడ్డి : పర్యా. గేరూబోరూ, తుక్కుదూగర, పక్కిరి బిక్కిరి. పనికిరాని చెత్తచెదారం (కో. 37).

గుడ్డు¹ : చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేశాల్లో వానకాలం తర్వాత భూమిపొరల్లో ఉన్న మద్ద వీరు ఉపరితలానికి వచ్చి, ఆ తర్వాత బెట్టగా ఉండే దీర్ఘకాలంలో ఎండి. భూమి పై పొరకుదిగువనే పొరగట్టి, గట్టిపడుతుంది. ఈపొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగా ఉండి ఇనుముతో.

పెద్దకో కలిసిఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేలైట్. కంకర్' (Calcite; Kankar) అంటారు. దీన్ని కాల్షి సున్నం తయారుచేస్తారు. తీవ్రతాపోష్టపీడనాలవల్ల కాలక్రమాన ఇదే 'సున్నపురాయి' (Limestone)గా మారి నిర్మాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 7, 31).

గుడ్డు² : సున్నపుండ (తె. 4).

గుడ్డాయి : (గుడ్డి + రాయి). చూ. పర్యా. గడరౌతు. పగిలి పనికొనిరాయి (రా. 12).

గుణక : పకుపులు మెడలు పక్కకు తిప్పకుండాఉంచే కొయ్యముక్క. కాదిమానులో దూర్చినది (రా. 24).

గుణావర్ధన : గృహనిర్మాణానికి కొలతలు లెక్క చూడటం (కో. 24).

గుంట : (1) చూ. రూ. గంత (కో. 14, 17, 19, 25, 28, 33, 34, 37, 38, 41, 42, 48; తె. 5-8, 12, 13, 15, 24, 25). రూ. గంత. చూ. పర్యా. గాడి. గామగరాతి చక్రం తిరిగే సన్నటి గుండ్రటి కాలవ. చూ. చిత్రం 54, 13 (కో. 33, 45).

గుంటదూలం : ఉదూలం. చూ. రూ. కుంటదూలం. (కో. 29-31, 33, 34, 36, 46, 47, 47, 49, 50; తె. 5-7; రా. 1).

గుంటాము : (గుంట + అము). చూ. పర్యా. జాతిబట్టి. సున్నం కొల్చే గుండ్రటి బట్టి. రమారమి 14 అమగుల ఎత్తుంటుంది. మధ్యనుండే గుంటలో బొగ్గువేసి కాలుస్తారు. చూ. చిత్రం 65 (కో. 20).

గుంటూరురాయి : గుంటూరు ప్రాంతంనుంచి వచ్చే చలవ రాయి (చూ. ఎర్రరాయి = Marble). దీని వన్నె నలుపు (రా. 24).

గుంజాం : చూ. పర్యా. గాకం(1). పునాదికై తవ్విన బొమ్మగలి గుంట (రా. 1).

గుండ్డి : పెద్దమండ (తె. 10).

గుండిసక : (గుండు + ఇసక) చూ. పర్యా. గండిసక. పెద్దకణాలుగాఉండే ఇసక. కాంక్రీటులో కలపడానికి మంచిది (రా. 9).

గుండీ : చూ. రూ. కుండీ³ (కో. 6).

గుండీసుబల్ల : గుండ్రటి రాతిముక్క (రా. 9).

గుండీసురాయి¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రాయి². ఇది 'క్వార్ట్' (చూ. కనికరాయి) జాతికిచెందిన మిశ్రమశిల (Metamorphic rock) తీవ్రతాపోష్టపీడనాలవల్ల ఇసక (Sand) ఇసకరాయి Sandstone = చూ. ఉస్కెరాయి)గా మారి, తర్వాతి పరిణామదశలోఉండి సాంకేతికంగా 'క్వార్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈరాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలోఉన్నది. ఇది చాలా వన్నెల్లో దొరుకుతుంది (రా. 2).

గుండీసురాయి² : చూ. పర్యా. కనికరాయి స్ఫటికాలుగా బండలుగా దొరికే ఈ మిశ్రశిల (Metamorphic rock) ఇసకలో (Sand). క్వేన్జైట్ (చూ. ఎర్ర కంచురాయి) లాటి అనేక శిలల్లో ప్రధానద్రవ్యంగా ఉంటుంది. 'క్వార్ట్' (Quartz, Silicon dioxide = SiO₂) అనే సాంకేతిక నామంగల ఈరాయి గొప్ప కఠిన్యం (= 7) కలది. గాజులాగా మెరిసే ఈరాయి సాధారణంగా తెలుపు, పసుపుచ్చ, గోధుమ, ఊదారంగుల్లో దొరుకుతుంది. 'ఎమిథిస్ట్' వంటి దీని స్ఫటిక రూపాలు అభరణసామగ్రిగాను, రేడియో పరికరాల తయారీలోను, ఉపయోగపడుతున్నవి. 'జాస్పర్' (Jasper) వంటి దీని శిలారూపాలు అలంకరణవస్తువులుగాను, 'స్ఫటికశిల' (Rock crystal) వంటి రంగులేని రకాలు కంటిఅద్దాల తయారీలోను, ఉపయోగపడుతున్నవి. ఈ రాతిపొడి గాజు, సిలికా-ఇటిక మున్నగు వాటి తయారీకి, సబ్బు, టూత్ పేస్టు మొదలైనవాటిని శుభ్రపరచడానికి పనికివస్తుంది. ఎరుపు, నలుపు, బూడిద రంగుల్లోకూడా దొరుకుతున్న ఈరాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా మంచి వాడుకలో ఇన్నది (రా. 10).

గుండ¹ : (1) చూ. పర్యా. కాయ¹. వడంబంలోని వేలాడే లోహపుముద్ద. చూ. చిత్రం 100.1 (కో. 2, 6, 8, 9).

19, 32, 35, 36, 41-45, 48-50; తె. 3, 5, 7-11, 13, 15-18, 20, 27, 29, 30, 32-35, 38-42, 44; రా. 2, 4, 8, 10-22, 24, 25, 27-30). (2) పర్యా. గోల్ గుండు. తూకం¹, తూకం కాయ, తూకంగుండు, తూగు¹, చూగుకాయ, తూగుగుండు, రోకుగుండు, వడంగుండు, వడంబగుండు, పడంబం, వలంగుండు, తాపీపనివాళ్లు గోడలమట్టం సరిచూడటానికి వాడే పరికరం. తూకంరల్ల (చూ.)కు బదులుగా దీన్ని వాడతారు. గుండ్రంగానో శంకువులాగానో ఉండే లోహపు ముద్దను చదరంగా ఉండే రేకుమధ్యనున్న దెబ్బలతోంచి వేలాడదీసిన దారానికి కట్టి దీన్ని తయారు చేస్తారు. చూ. చిత్రం 100 (తె. 16-18, 22, 23, 25, 28, 32). (3) చూ. పర్యా. చెండు (2) చికిటికి వేలగట్టిన దారం చివరి ఇనపముద్ద (తె. 33).

గుండు¹: (1) చుట్టుగుడినె. నదికొప్పున కట్టే రువ్వల చుట్ట. చూ. చిత్రం 13.4 (కో. 11, 13, 14, 17). (2) చూ. పర్యా. బొడ్డు² (1). చుట్టుగుడినె కొప్పు చుట్టూ పుల్లల్లో గుండ్రంగా కట్టిన కట్టు (కో. 21; తె. 2, 12). (3) పెంకాముపైన తాటిమట్టలు కప్పుగా వేసి, వాటిని గుండ్రంగా టట్టి కట్టే కట్టు (కో. 8; రా. 1).

గుండు³: ఉ. గుండ-లు. (బ. గుండ్లు, గుండ్లు). చూ. పర్యా. గుండురాయి (2). గుండ్రొతు, గోలురాయి, దొంకురాయి, రింగురాయి, రొనురొతు. గుండ్రంగా ఉండేరాయి (కో. 37, 42; తె. 5, 6, 12, 16-20, 25, 26, 29, 30, 35, 39, 42-43; రా. 22, 24).

గుండు⁴: (బ. గుండ్లు). పర్యా. పెండె. సారెమెండ్లికు చుట్టే పలచని వెదురుబద్ద (తె. 29, 30).

గుండు⁵: చూ. గుండూరు, గుండ్రు. చూ. పర్యా. గుండ్రం. వట్టలం, వలయకాంఠం (రా. 1, 15, 20).

గుండు⁶: చెక్కడంలోని గుండ్రటి భాగం. చూ. చిత్రం 328.3 (రా. 15).

గుండుకొట్టం: చూ. పర్యా. చుట్టుగుడినె. గుండ్రటి గుడినె. చూ. చిత్రం 1 (రా. 26).

గుండుగర్ర: చూ. పర్యా. చోనె (కొయ్య). అచ్చు పోసిన పచ్చిపెంకును వంచే సాధనం. చూ. చిత్రం 81.5 (కో. 2).

గుండుగుడినె: చూ. పర్యా. చుట్టుగుడినె. గుండ్రటిగుడినె. చూ. చిత్రం 1 (తె. 44).

గుండుగూడు: చూ. పర్యా. రొనుగూడు. గుండ్రంగా ఉండే గూడు. చూ. చిత్రం 211 (తె. 11).

గుండుపెండి: పర్యా. చుట్టుపెండి, మొలకాడు పెండి. గుండ్రంగా అల్లిన పెండె. చూ. చిత్రాలు 6.4, 256.3 (కో. 11, 17, 32; తె. 2; రా. 8).

గుండుబద్ద: చూ. పర్యా. రీపడు (పట్టె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పలచని చెక్క; చతురకు మధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 16).

గుండుబాయి: చూ. పర్యా. గోలుబావి. గుండ్రటి చుట్టు గోడగల బావి. చూ. చిత్రం 292 (రా. 16, 20).

గుండుబొక్కెన: గుండ్రటిబొక్కెన (తె. 15).

గుండుమేకు: చూ. పర్యా. గుబ్బి¹ (1). గంధత్తెప్పల. మీద చలానికి అలంకారానికి నాటివ గుండ్రటిమేకు. చూ. చిత్రం 176,7 (తె. 43).

గుండురాయి: (1) చూ. పర్యా. పాలరాయి². ఇది 'ఫెల్డ్ స్పార్' (Felspar, Feldspar, Feldspath) అని సాంకేతికంగా పిలవబడే రాయి. విస్తృతంగా దొరికే ఈ రాయి గ్రేనైట్ (చూ. ఎర్రకంచురాయి) వంటి అనేక శిలల్లో ప్రధానభాగంగా ఉంటుంది. నిర్మాణంలో సాధారణంగా ముడతలు ముడతలుగా కనిపిస్తూ, సమ కోణాల్లో పగుళ్ళు (Cleavages) చూపుతుండే ఈ రాయి పాటాష్, సోడా, లైం, లిటో కలసిన నిలికా, అల్యూమినాల వల్ల ఏర్పడింది. మసకతెలుపు, లేత బూడిదరింగు, లేయెరుపునీడల్లో దొరికే ఈ శిల ఎమెరీ (చూ. అరవైనంబరు రాయి) కన్నా తక్కువ కాకిన్యం (= 6) కలది. ఈ శిలాకుటుంబానికి చెందిన 'ఆర్థో క్లేజ్' (Orthoclase potassium aluminum silicate) ను పింగాణీ తయారీలో వాడతారు. కృత్రిమ

నిర్మాణద్రవ్యాలను, ఎనామిల్ చేసిన పరికరాలను, పింగాణీ వస్తువులు మొదలైనవాటిని మెరిసిపోయ్యే టట్లు చేయడానికి ప్రేక్షాతగా కూడా ఈ రాతిని వాడారు. కొన్నిచోట్ల గృహనిర్మాణానికికూడా వాడుకచేస్తున్నారు. (రా. 6), (2) ఉ. గుండ్రాయి. చూ. పర్యా. గుండు³. గుండ్రంగాఉండే రాయి (కో. 5, 8, 9, 44; తె. 4, 13, 18; రా. 5, 13).

గుండుసుత్తి : రాతిపనివాళ్ళు వాడే ఒకరకం సుత్తి. చూ. చిత్రం 123.6 (రా. 25).

గుండూరు : చూ. రూ. గుండు³ (తె. 44).

గుండ్రపుమెట్టు : చూ. పర్యా. రాసుమెట్టు. గుండ్రంగా ఉండే మెట్టు (కో. 32).

గుండ్రం : విణ. గుండ్రటి. గుండ్రని. పర్యా. ఇలారం². గుడి³, గుండు³, గోలు (2), నోలాట. రవన. రాసు. వర్జులం. వలయాకారం (కో. 15, 37, 42; తె. 4-7; రా. 30).

గుండ్రంబట్టి : చూ. పర్యా. రాసుబట్టి. గుండ్రంగా ఉండే మున్నపుబట్టి. చూ. చిత్రం 64 (కో. 31, 34).

గుండ్రు : చూ. రూ. గుండు³ (తె. 30).

గుండ్రూసుతంతె : చూ. పర్యా. రాసుమెట్టు. గుండ్రంగా ఉండే మెట్టు (తె. 27).

గుండ్రోతు : ఉ. గుండురాతు. గుండ్రోతు. చూ. పర్యా. గుండు³. గుండ్రంగాఉండే రాయి (తె. 11-13, 18-21, 25, 27, 29, 34).

గుత్త : పనిచేయించడానికి ఏర్పాటు. పెత్తనం (తె. 11, 34, 36).

గుత్తం : ఒక్క చిక్కవ (తె. 17).

గుత్తాపుపాల : పాలుగువక్కలా పెవక దించిన పాక (కో. 4).

గుడ్డలి : కొద్దలి. గొడ్డలి. పొడిగడ్డలి వేషి. ముడి (కో. 14).

గుడి¹ : చూ. పర్యా. కచ్చు¹ (2). చుట్టుగుడినెల కప్పు కింద చట్రానికి పోతు. పెంటివాసాలను తగిలించే పద్ధతి. చూ. చిత్రాలు 257. 3, 258 (కో. 11, 18, 24, 29, 31, 34; తె. 3, 6, 9).

గుడి² : చూ. పర్యా. పాదు³. చీలికగాఉండే రంధ్రం (కో. 37).

గుడికర్ర¹ : చూ. పర్యా. నాటు (కర్ర). బండిమీది జల్ల కదలకుండా చట్రంలో గుచ్చిన కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 75. 7 (కో. 25).

గుడికర్ర² : చూ. పర్యా. గెలవాసం. ఒకదానికొకటి తగిలించిన వాసాల జంట. చూ. చిత్రం 8. 1 (కో. 31).

గుడికొయ్య : చూ. పర్యా. గెలవాసం. ఒకదానికొకటి తగిలించిన వాసాల జంట. చూ. చిత్రం 8.1 (తె. 6).

గుడిచెక్క¹ : చూ. పర్యా. గెలవాసం. ఒకదానికొకటి తగిలించిన వాసాల జంట. చూ. చిత్రం 8. 1 (కో. 11).

గుడిచెక్క² : చూ. పర్యా. ముసుగుచెక్క. కుసి తగిలించడానికి రంధ్రంఉంచి దర్వాజా పైకమ్మిమీద పరచిన చెక్క. చూ. చిత్రం 178. 6 (తె. 7).

గుడిలి : (బ. గుదుళ్ళు). పర్యా. గొడ్డలి¹. కొయ్యలు, కర్రలు, చొప్ప మొదలైనవి నరకడానికి పనికివచ్చే పరికరం. ఇందులో ఊసగొడ్డలి, నీలగొడ్డలి (చూ.) అనే రకాలున్నాయి (కో. 44).

గుడివిఃటై : గొడ్డలికి వేసే కట్టె (కో. 44).

గుడివాసం : చూ. పర్యా. గెలవాసం. ఒకదానికొకటి తగిలించిన వాసాల జంట. చూ. చిత్రాలు 8. 1, 260 (తె. 3).

గుదుము : మట్టిగోడ కట్టుబడిలోపచ్చే ఉబ్బు. కుదప (రా. 13).

గుదెకటై : పూరికప్పు ఎగరకుండా పైన లంకెవేసి పడ వేసే దుక్క (రా. 31).

గుద : పర్యా. తల², రొలిపక్క, పెద్దమూలి, పై పెచ్చె, బొంజు, ముఖం, ముట్టు², మొటింపు. గూన చివరి వెడల్పాటి భాగం. చూ. చిత్రం 36.1 (తె. 13, 30).

గుద్దలి : (బ. గుద్దలు, గుద్దపి) రూ. గుద్దీ, గుద్దెల. ఒక వైపున మొనచేరిన ఇనపముక్కలన్న గొడ్డలివంటి పరికరం. గట్టి నేలను తవ్వడానికి పనికివస్తుంది. (తె. 28-30; రా. 15-20, 25, 26, 29).

గుద్దలి. చు : క్రి. చూ. పర్యా. చుళ్లగించు. సాధనాలలో నేలను తిరగవేయు (కో. 41).

గుద్దలపూజ : శంకుస్థాపనచేత చేసే పూజ (రా. 17).

గుద్దిపిచ్చి : క్రి. పదునుచేయు (తె. 24).

గుడ్డిబాయి : పర్యా. గుర్రబుండ్లబాయి. గుర్రపుమొడలాగా కొక్కెలుగాలన్న రాళ్లను తమర్చి వాటిమీద చుట్టకట్ట వేసి కట్టినదాని (రా. 13).

గుడ్డి : చూ. రూ. గుద్దలి (రా. 7).

గుడు¹ : చూ. పర్యా. పాడు³. చీలికలాగా ఉండే రంధ్రం (తె. 3).

గుడు² : చూ. పర్యా. చిమ్మ³, రాలిరోకట్టిన స్తంభం. చూ. చిత్రం 25.6 (రా. 13).

గుడ్డుముగ్గు : రూ. చుడ్డుముగ్గు. పర్యా. మొట్టిరాయల ముగ్గు పిక్కిల్లో ముగ్గు పిక్కిరాయి పక్కలను కొమ్మతూ పేనే ముగ్గు (కో. 7).

గుడ్డెల : చూ. రూ. గుద్దలి (తె. 27).

గునపం : (బ. గునపాలు). ఉ. గునపాం, గున్నం. చూ. పర్యా. గడ్డపాం (1). నేలను తవ్వడానికి పనికివచ్చే పొడుగాటి ఇనప పసుముట్టు. చూ. చిత్రం 136 (కో. 1, 2, 4-6, 8, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 20, 22, 24, 26; రా. 32).

గునదరం : చూ. పర్యా. పునాది. నిర్మాణపు సమూహ ప్రకారం గోడల బలంకోసం భూమిలో మొట్టమొదట తవ్వే గుంట (కో. 43-46, 48).

గునాది : చూ. పర్యా. పునాది. నిర్మాణపు సమూహ ప్రకారం గోడల బలంకోసం భూమిలో మొట్టమొదట తవ్వే గుంట (కో. 35, 39; తె. 19, 32; రా. 4, 6, 7, 10, 18, 16, 19, 22, 25, 27, 31, 32).

గునాదిగుంత : పర్యా. పునాదిగాడి, పునాదిగాయ, పునాది గొయ్యి, బునాదిగుంత. పునాదికై తవ్విన గుంట. చూ. చిత్రం 154.1 (రా. 6, 21, 31).

గునాదిగోడ : చూ. పర్యా. పునాదిగోడ. పునాదిలో కట్టిన గోడ. చూ. చిత్రాలు 158, 157 (రా. 22).

గునాదిబాండ్లు : పునాదిగోడమీద పరిచే పెద్దరాయి (రా. 21).

గునావర్తనం : పునాదులు తవ్వేముందు సరిచూసుకొనే కొలత (కో. 24, 45, 46).

గునితి : దూలానికి తగిలించే ఇనపకొక్కెం (కో. 2).

గుంత : (1) రూ. కుంట¹(1), కుంత, గుంట. తక్కువ లోతుగల విశాలమైన గొయ్యి (కో. 2, 35, 44, 46; తె. 4, 9, 27, 30, 31, 35-37, 41, 44; రా. 4-8, 11, 14, 16, 18-23, 26, 29, 32). (2) చూ. రూ. గుంట(2). (రా. 2).

గుంది : చూ. పర్యా. పాడు². గుంజలు మొదలైనవి పాత దానికి గడ్డిపలుగురో తవ్విన లోతైన గుంట. చూ. చిత్రం 156.5 (కో. 1).

గుప్పించు : క్రి. నిండుగాబెట్టు, నింపు (తె. 33).

గుబదాడ : 'గుబదార, గుబ్బదార, గూబతడ' అనికూడా పిలవబడే చిన్నచెట్టు. ఆకులు సన్నగా ఉంటాయి. కలప చిన్న పసుముట్ల తయారీకి పనికివస్తుంది. Narrow-leaved morning mallow. *Helicteres isora*, A. Juss. *Sida rhombifolia* or *rhomboides*, Man., *Symphorema involucratum*, Roxb. (కో. 30).

గుబి : చూ. రూ. గుబ్బి (కో. 44).

గుబితలుపు : రూ. గుబ్బితలుపు. చూ. పర్యా. కుసితలుపు. కుసీమీద తరిగే తలుపు. చూ. చిత్రం 177 (కో. 35, 39).

గుబ్బి¹: గుండి, గుండుమేకు, గుబ్బిచీల, గుబ్బి మొల, గుబ్బామేకు, చీల³, బుర్రమేకు, బొడ్డెమొల, బొడ్డె², బొడ్డెమేకు, మొల¹ (5), గంధప్ప తైలమీద బలానికి అలంకారానికి నాటివ గుండ్రటిమేకు. చూ. చిత్రం 176. 7 (కో. 6, 33, 37, 38, 40, 41, 43, 46-50; తె. 43; రా. 10, 12, 14) (2) బరువుగా ఎత్తుగా ఉన్న రాతిగుంట (కో. 42).

గుబ్బి²: (1) పర్యా. ముద్ద², సుతైతల (కో. 33). (2) పిడచకింది గుండ్రటి లోహపుముద్ది (రా. 2).

గుబ్బి³: పట్టగోడమీద అక్కడక్కడ అలంకారానికి కట్టవ చిన్నదిమ్మ. చూ. చిత్రం 23.3 (కో. 40).

గుబ్బికారు: చివరలావుగా ఉండి పట్టునిచ్చే పట్టుకారు (కో. 36).

గుబ్బిగూరుడుతలుపు: చూ. పర్యా. కుసితలుపు. కుసి మీద తిరిగే తలుపు. చూ. చిత్రం 177 (రా. 16).

గుబ్బిచీల: చూ. పర్యా. గుబ్బి. గంధప్పతైలమీద బలానికి అలంకారానికి నాటివ గుండ్రటి మేకు. చూ. చిత్రం 176. 7 (రా. 2).

గుబ్బిమొల: చూ. గుబ్బిమళ. చూ. పర్యా. గుబ్బి¹ (1). గంధప్ప తైలమీద బలానికి అందానికి నాటివ గుండ్రటి మేకు. చూ. చిత్రం 176. 7. (తె. 35, 37, 46).

గుబ్బిరతలుపు: ఇత్తడి పొన్నులు గందెవాల్లమీద బిగించిన తలుపు (కో. 46).

గుబ్బామేకు: చూ. పర్యా. గుబ్బి¹ (1). గంధప్ప తైల మీద బలానికి అందానికి నాటివ గుండ్రటి మేకు. చూ. చిత్రం 176. 7 (కో. 13).

గుబ్బిగడ్డ: చూ. పర్యా. గుబ్బిగడ్డ. భూమిలో పాతిన రాతి గుబ్బి. చూ. చిత్రం 73.8 (కో. 38; తె. 27).

గుబ్బిగడ్డ: పర్యా. కుందు². గుబ్బి, గుబ్బిరాయి, దుబ్బి గడ్డ, లింగరాయి². భూమిలో పాతిన రాతిదిమ్మ. సారెను సులువుగా తిప్పడానికి ఉపయోగపడేది. చూ. చిత్రం 73.8 (తె. 3, 8-10, 30, 41. రా. 21).

గుబ్బితలుపు: చూ. రూ. గుబ్బితలుపు (రా. 15).

గుబ్బిమళ: చూ. రూ. గుబ్బిమొల (రా. 18).

గుబ్బిరాయి: చూ. పర్యా. గుబ్బిగడ్డ. భూమిలో పాతిన రాతిదిమ్మ. సారెను సులువుగా తిప్పడానికి ఉపయోగ పడేది. చూ. చిత్రం 73.8 (రా. 22).

గుబ్బిగూరుడు: చూ. పర్యా. కుసి¹. నేలమీద అనుతూ, ఒంటిరెక్క తలుపు తీరగడానికి తోడ్పడే తలుపుపై టై లోని చెక్కబడిన భాగం. చూ. చిత్రం 177.1 (రా. 16).

గుమాయించు: చూ. పర్యా. అద్దలింబు(1) కొయ్య సాధనాలతో మెల్లగా కొట్టు, బాదు (కో. 42).

గుంపెన: సముద్రతీరప్రాంతాల్లోని కొండల్లో బాగా పెరిగే ఒకా నొక పెద్దచెట్టు. నీడకోసం రోడ్ల పక్కననాటబడుతున్నది. జనవరి నుంచి ఏప్రిల్ మేనెలల వరకు ఆకులు లేకుండా ఉంటుంది. దీని కలప తలుపులు, దర్వాజాలు చేయడానికి వాడబడుతున్నది. దీన్నే 'ఒద్ది, వద్ది, ధుంపారి' అని కూడా పిలుస్తారు. *Odina wodier*, R., Roxb. (కో. 30; తె. 7).

గుంపెనేయు: క్రి. పర్యా. పున్ననిచ్చు, పున్నేయు. కుంగనిచ్చు (తె. 22).

గుమ్మటం¹: వాకిలి మట్టం (కో. 44).

గుమ్మటం²: పర్యా. ఉమటాం. గోవురంవంటి నిర్మాణం (తె. 35).

గుమ్మం: (1) చూ. పర్యా. వాకిలి. ప్రవేశమార్గం; ఇంటి ముందటి స్థలం చూ. చిత్రం 18. 4 (కో. 4, 6, 10, 12, 14-26, 28, 29; తె. 1, 2). (2) చూ. పర్యా. నదివా (1). నెలకొన్నదానికి ముందు అరుగుల మధ్యగా ఉన్న నీటిచేదారి. చూ. చిత్రం 26. 5 (కో. 11).

గుమ్మంతడిక : చూ. పర్యా. జజ్జవతలుపు. పెదుకబద్దవో
అల్లివ తలుపు. చూ. చిత్రం 178 (కో. 25).

గుమ్మంరాయి : చూ. పర్యా. నెందిరురాయి. మొక్కరం²,
సర్వేకొలతరాయి, సర్వేరాయి, హద్దురాయి. గ్రామాల
చివర, పొలాలకు స్థలాలకు వీధులకు మధ్య, హద్దులను
సూచిస్తూ పాతిపెట్టిన రాయి (కో. 4).

గుమ్మడి (తీగ) : ఉ. గుమ్మడి. ఇంటికప్పుమీద ఆకులు
ఎగరకుండా ఉండటానికి అల్లికపెట్టెతీగ. కాయలు
ఆహారవదార్థంగా పనికివస్తాయి. కొత్త ఇంటి సింహ
ద్వారానికి గుమ్మడికాయను ఉట్టికట్టి దిష్టికై వేలాడ
గట్టారు. ఇందులో సాధారణంగా రెండురకాలున్నాయి.
'తియ్యగుమ్మడి' (*Curcubita maxima*, Sank.)
'బూడిదగుమ్మడి' (*Curcubita pepo*, Sank.)
అని. దీన్ని 'గుమ్మడు' అనికూడా పిలుస్తారు.
A Gourd; Bottle gourd, Pumpkin,
Gourd wine (కో. 5, 8, 18, 22, 28, 30,
32, 34; తె. 5, 7, 29, 42).

గుమ్మాగది : ఉ. గుమ్మి. చూ. పర్యా. కొట్టడి. నడుకులు
పెట్టుకొనే గది (కో. 14, 19, 23, 26).

గుమ్మి : రూ. గుమ్మిట. పర్యా. గాదె (2). రాతితో కాని
ఇంటి బయట దాన్యం నిలవచేసుకోడానికి వాడే నిర్మాణం.
చూ. చిత్రం 310 (కో. 30; తె. 2, 4, 7-11,
13-15, 30, 41, 42).

గుమ్మించు : క్రి. చూ. పర్యా. చుమ్మ. కాలిలో తొక్కు
(కో. 11).

గుమ్మిట : చూ. రూ. గుమ్మి (రా. 23).

గుమ్ము¹ : చూ. పర్యా. పాదు². గుంజలు మొదలైనవి
పాతడానికి గడ్డపలుగుతో తవ్విన లోతైన గుంట. చూ.
చిత్రం 156. 5. (కో. 4).

గుమ్ము² : కాళి లేకుండా, గాలి ఆడకుండా ఉండే స్థితి
(రా. 2).

గుమ్ముడు : గుమ్మిలో పట్టవన్ని (తె. 13).

గుమ్ముడు (మాను) : (పరం. గుంబార్) : గుమ్ము
'గుమ్మడి' అని కూడా పిలుస్తారు. పర్యతశ్రావణాల్లో
పెరిగే కలపనిచ్చే పెద్దచెట్టు. ఉష్ణకాలంలో పుష్పి
స్తుంది. ఖిటాబుగూడె బోదె, బూడిదరంగులో ఉండే
బెరడు, ఉంటాయి. కలప, అనేక విధాలుగా ఉపయో
గిస్తుంది. చెట్టు 30 అడుగులకు పెరిగివ ఎత్తుకు పెరుగు
తుంది. 18-24 అంగుళాల నైజులో కోసిన దుంగలు
తేచులాగావే కనిపిస్తాయి. వ్యావరణంలోని మార్పు
లకు, నీటి తాకిడికి ఈ కలప తట్టుకొన్నంతగా, మరేదీ
తట్టుకోలేదు. అందుచేత లాచుల తలుపులకు ముఖ్యంగా
దీని కలపను వాడుతున్నారు. నిర్మాణాధ్యక్షంగా ఇది
ప్రశస్తం. *Gmelina arborea*, Roxb. (కో. 12).

గుయ్య : చూ. పర్యా. గడిమాను. తలుపు చెక్కలను
మూస్తూ గోడల్లోని కంఠల్లోకి దూర్చబడే రోకలివంటి
పెద్దగడియ. చూ. చిత్రాలు 189-191 (తె. 30).

గురం : చూ. రూ. గురం³ (రా. 24).

గురిగి¹ : ఉ. గురుగు. చూ. పర్యా. పాదు¹ (1). మర్యలో
నీళ్లుపోసి గచ్చును గట్టిపరచడానికి వీలుగా మట్టిలో
కట్టిన కట్ట (కో. 33, 42-46).

గురిగి² : చూ. పర్యా. గిడిగి. చిన్నచట్టి. చూ. చిత్రం
40.2. (తె. 14, 30).

గురుగు : (బి. గురుగులు). పెద్ద రాతిబండనుంచి కావల
సిన పరిమాణంలో పలకలను చీల్చడానికి ముందు మందు
పెట్టి విభజించిన, పెద్దినైజు, చెక్కెరాయి. బండలను
గురుగులుగా, వాటిని పలకలుగా చీలుస్తారు (తె. 21).

గురుజ : (బి. గురజాలు). పర్యా. వచ్చ (1). ముక్క
భాగం (రా. 8).

గురుజు : ఉ. గుర్జు. చూ. రూ. గుజ్జు¹ (కో. 9, 14,
17-21, 26; తె. 2).

గురుజుపీట : చూ. రూ. గుజ్జుపీట (కో. 19).

గురుజులకర్ణి : చూ. రూ. గుజ్జులకర్ణి (కో. 23).

గురుజువద్రం : పెంకుటంటికి దూరం, దానిమీద గుజులు, వాటిమీద వాసాలు, పరిచి చద్రంకట్టే పని (కో. 18).

గురుమాలచెక్క : చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యతో చేసిన తాపి. గడకుగాడిన్న చోటను చదరం చేయడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (తె. 4, 26).

గురుమూర్తం : ముఖ్యమైన ముహూర్తం (కో. 15).

గురు¹ : దర్వాజా చద్రాలు బిగించే కొయ్యమేకు (తె. 7).

గురు² : చూ. రూ. గుజు² (రా. 9)

గుర్రపుకొయ్య : పర్యా. పవరిగుర్రం. పంచ దించడానికి వీలుగా గోడలో నాటిన చివరచెక్కిన కొయ్య (కో. 42, 48).

గుర్రపుపీట : ఉ. గుర్రపీట. గుర్రాల బొమ్మలున్న చెక్క (రా. 10).

గుర్రపురాయి : (1) ఉ. గుర్రస్రాయి. చూ. పర్యా. బంకరాయి. పంచలు దించడానికి వీలుగా అడ్డవాసాలు వేయడానికి అనువుగా ఇంటిగోడల్లో ముందుకు పొడుచు కొని వచ్చేటట్లుగా బిగించిన రాయి. ఈరాలి ముందు భాగంలో చెక్కబడిన గాడిలో అడ్డవాసాలు వేస్తారు. (కో. 39, 42, 43; తె. 41; రా. 8, 25, 26, 29, 32). (2) కనిలబావి గుంజకింద నిలవబడ్డ రాయి (రా. 27).

గుర్రపీట : చూ. పర్యా. గుర్రం³. పోలుగర్రకు కాడి కట్టేవైపు అడుగున వేసిన కొయ్యముక్క (రా. 17, 18).

గుర్రబుండ్లబాయి : చూ. పర్యా. గుద్దిబాయి. గుర్రపు మెడలాగా కొక్కిలుగాడ్చు రాళ్ళను అమర్చి వాటి మీద చుట్ట కట్టవేసి కట్టిన బావి (రా. 6).

గుర్రం¹ : దర్వాజామీద చక్కదనానికి బిగించిన బొమ్మ (కో. 8, 11, 16, 41, 44; తె. 21, 43; రా. 10, 12).

గుర్రం² : రెండు పొట్టి విచ్చెనలను పైన కలుపుతూ అడ్డువలకవేసి బిగించిన ఎత్తయిన బల్ల (కో. 23, 29).

గుర్రం³ : రూ. గుర్రం. పర్యా. గడ్డం¹, గుర్రపీట. ముక్కిన, ముక్కిన్నిపీట, మొక్కెర. పోలుగర్రకు కాడి కట్టేవైపు అడుగున వేసిన కొయ్యముక్క (తె. 20, 21, 25).

గుర్రం⁴ : చూ. పర్యా. ఆపు. తలుపులు గాలికి పడకుండా దర్వాజాపై వేసిన కొయ్యముక్క (రా. 21).

గుర్రం⁵ : సన్ షేకు దించడానికి దన్నుగా గోడలో బిగించిన రాయి (రా. 28).

గుర్రంబద్ద : చూ. పర్యా. రీపరు(పట్టె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పలచని చెక్క. దంతులమధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 2).

గుర్రంబీగు : దర్వాజామీద జంటవాసం (తె. 39).

గులక : చూ. పర్యా. మొరం(1). సన్నంకర నేల. కట్టు బడిలో వాడకానికి పనికిరానిది (కో. 50; తె. 3).

గులకరాయి : (1) చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేశాల్లో వానాకాలం తర్వాత భూమిలోపలిపొరల్లోఉన్న సుద్ద నీరు ఉపరితలానికివచ్చి, ఆతర్వాత బెట్టగాఉండే దీర్ఘ కాలంలో ఎండి భూమిపైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి, గట్టిపడుతుంది. ఈపొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా, ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగాఉండి, ఇసుముతో, సుద్దతో కలిసిఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్, కంకర్' (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్ని కాల్చి సున్నం తయారు చేస్తారు. తీవ్రతాపోష్ట పీడనాలవల్ల కాలక్రమాన ఇదే 'సున్నపురాయి' (Limestone)గా మారి నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (తె. 28). (2) ఉ. గుల్క, గొలుసు, గొల్కు. చూ. పర్యా. కంకర (రాయి). పునాదులను దిట్టపరచడం, శాబులు పోత పొయ్యటం, రోడ్లు వేయటం మొదలైన పనులకు పనికి వచ్చే రాతిముక్కలు. ఇవి గట్టిగా పిండాకారంగా ఉంటాయి (కో. 33, 34, 37, 41-43, 47; తె. 5, 6, 8, 42; రా. 1, 2, 7, 10, 13, 20, 30).

గులకరాయి మొరస : గులకరాయి ఎక్కువుగా ఉన్న మొరసనేల (తె. 3).

గులకరించు : క్రి. చూ. పర్యా. కుళ్లగించు. సాధనాలతో నేలను తరగవేయు (తె. 26).

గులాబి¹ : (< హి). ఎరువు, నీలం రంగులు కలిసిన వన్నె (తె. 5, 6; రా. 28).

గులాబి² : చూ. పర్యా. గలీత. తలుపులు మొదలైనవాటిని లాగి తెరవడానికి ఉపయోగపడే పరికరం. చూ. చిత్రం 194.3 (తె. 11).

గుల్ల¹ : (4) చూ. పర్యా. కంకర (రాయి). పునాదులను దిట్ట పరచడం, శాబులు పోతపోయటం, మొదలైన పను లకు పనికివచ్చే రాతిముక్కలు. ఇవి గట్టిగా, పిండాకా రంగాఉంటాయి (కో. 35, 48; రా. 2, 9, 13). (2) రూ. గిల్ల². చూ. పర్యా. మొరం(1). సన్నగులక నేల. కట్టుబడిలో వాడకానికి పనికిరానిది (కో. 14, 17, 19).

గుల్ల² : (1) చూ. పర్యా. ఇనపగంప. ఇనుముతో చేసిన వెడల్పాటి పాత్ర. లోతుతక్కువది. చూ. చిత్రం 139 (తె. 18, 25-28, 30, 32). (2) చూ. పర్యా. బుట్ట¹. మూతగల చిన్నగంప (తె. 27, 29, 30).

గుల్లగించు : క్రి. ఉ. గుల్లగిచ్చు. గుళ్లగిచ్చు, గుళ్లగిచ్చు. చూ. రూ. కుళ్లగించు (కో. 37, 38, 41, 42, 46-49; తె. 32; రా. 1, 9, 13).

గుల్లతాపి : దొల్లగాఉండే రేకుతాపి. దీన్ని 'జొద్దుతాపి' అనికూడా పిలుస్తారు (కో. 8).

గుల్లముక్క : బోలుగామోగే రాతిముక్క (కో. 39).

గుల్లరాయి : (1) చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేళాల్లో వానకాలం తర్వాత భూమి లోపలిపొరలోఉన్న సుద్ద నీరు ఉపరితలానికివచ్చి, అతర్వాత బెట్టగాఉండే దీర్ఘ కాలంలో ఎండి భూముపైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి, గట్టిపడుతుంది. ఈపొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా, ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగాఉండి, ఇనుముతో, సుద్దతో

కలిపిఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్, కంకర్' (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్ని కాల్చి సున్నం తయారుచేస్తారు. తీవ్రతాపోష్ట వీడనాలవల్ల కాలక్రమాన ఇదే 'సున్నపురాయి' (Limestone)గా మారి విర్మాణ ద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (రా. 14). (2) బోలుగాఉండే రాయి (తె. 40). (3) చూ. పర్యా. కండి². గోడల కట్టుబడిలో వాడేరాతిముక్క. చూ. చిత్రం 159.7 (రా. 20).

గుల్లసున్నం : చూ. పర్యా. గవ్వసున్నం, గవ్వలనుకాల్చి తయారు చేసిన సున్నం (కో. 1, 14, 21, 46).

గుల్లా : చూ. రూ. కుల్లా¹ (కో. 32; తె. 18).

గుల్లెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. కుళ్లగించు. సాధనాలతో నేలను తరగ వేయు (కో. 11).

గుల్లెడు : గంపెడు (తె. 13).

గుళ్లనలికం : రాతిస్తంభాల మట్టుఅంచుల వంపుగా పరి కివ మలుపు (కో. 11).

గువ్వరాయి : ఉ. గవ్వరాయి. చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేళాల్లో వానకాలం తర్వాత భూమిలోపలి పొరల్లో ఉన్న సుద్ద నీరు ఉపరితలానికివచ్చి, అ తర్వాత బెట్టగా ఉన్న దీర్ఘ కాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి గట్టిపడుతుంది. ఈ పొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా, ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగాఉండి, ఇనుము సుద్దతో కలిపిఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్, కంకర్' (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్నికాల్చి సున్నం తయారుచేస్తారు. తీవ్ర తాపోష్టవీడ నాలవల్ల కాలక్రమాన ఇదే సున్నపురాయి (Lime stone)గా మారి విర్మాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడు తుంది (కో. 23, 26, 31).

గువ్వించు : క్రి. చూ. పర్యా. కుళ్లగించు. సాధనాలతో నేలను తరగవేయు (రా. 16).

గుళలవాకిలి : కుసితలుపు బిగించిన వాకిలి (తె. 41).

గుసి : ఉ. గుచి, గుజి, గుళి. చూ. రూ. కువీ (కో. 35, 39; తె. 14, 37, 40, 43; రా. 18, 20, 23, 26).

గువీచెక్క : చూ. పర్యా. ముసుగుచెక్క. కునీ తగిలించ
డానికి రంద్రంఉంచి దర్వాజా పైకమ్మిమీద పరిచిన
చెక్క. చూ. చిత్రం. 178. 6 (తె. 37).

గువీతలుపు : చూ. రూ. కునీతలుపు (తె. 40; రా. 17,
18, 20, 25).

గువీవట్టె : చూ. పర్యా. ముసుగుచెక్క. కునీ తగిలించ
డానికి రంద్రంఉంచి దర్వాజా పైకమ్మిమీద పరిచిన
చెక్క. చూ. చిత్రం 178. 6 (రా. 23).

గువీబద్ద : చూ. పర్యా. ముసుగుచెక్క. కునీ తగిలించ
డానికి రంద్రంఉంచి దర్వాజా పైకమ్మిమీద పరిచిన చెక్క
(తె. 40).

గుటదిబ్బి : బెడ్డకొట్టుకునే జాగా (కో. 8).

గుటం : (1) ఉ. గుటం. చూ. పర్యా. మొద్దు.
గావిగకట్టె తిరగడానికి ఆధారంగా నాటబడిన లావాటి
కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 54. 4 (కో. 33, 37,
38, 42, 43-46, 49; తె. 37, 38; రా. 12, 18).
(2) పర్యా. గనీకి, బొంగువిన్ను. నేలలోపాతిన పెద్ద
కొయ్యమేకు. చూ. చిత్రం 28.2 (కో. 25; తె. 1, 3,
12, 14, 30, 37, 41, 43). (3) చూ. పర్యా.
కట్టుగర్ర. గొడ్లను కట్టివేసే గుంజ. చూ. చిత్రం. 12. 2
(తె. 41).

గుటం² : (1) ఉ. గుటం. రూ. గుటం. పర్యా. కర్ర
గుమటం, కుడ్డి¹. కొట్టువిడి, చెక్కగుటం, చెక్క
మత్తి. పంప². బేల్దారులూ వడ్రంగులూ వాడే
కొయ్యమత్తె. చూ. చిత్రాలు 98, 147 (కో. 8, 30,
37, 46; తె. 42; రా. 2, 10, 11, 28). (2) (బ.
గుటాలు). చూ. పర్యా. దోనె(కొయ్య). అచ్చుపోసిన
వచ్చివెంతును వంచే పాదపం. చూ. చిత్రం 81. 5
(కో. 39; తె. 5).

గుటం³ : (1) గుంజ పైభాగవ అడ్డంగా నాటబడి పీట
తొగ వాయించే కొయ్యముక్క. దీనిమీదుగా అడ్డవా
పాలు పడుస్తావు (కో. 33, 44). (2) చూ. పర్యా.
గుటం² (1). గోడలో దిగించిన కొయ్యముక్క.

(రా. 9). (3) చూ. పర్యా. అడ్డుగర్ర. అటక
లమరేండుకు గోడలో నాటిన కొయ్యముక్క (రా. 19).

గుటం⁴ : చూ. పర్యా. నాటు(కర్ర). బండిమీడ్చి జల్ల
కదలకుండా చట్టంలో గుచ్చిన కొయ్యముక్క. చూ.
చిత్రం 75. 7 (కో. 44; రా. 2, 20, 24).

గుటం⁵ : చూ. పర్యా. పీడన¹. అడబందు తిరగడానికి
వీలుగా కమ్ములకు దిగించిన ఇనపదిమ్మ. పైపై పుకు
గొడుసుకుంటుంది. చూ. చిత్రాలు 188, 184
(తె. 43).

గుటంపార : చూ. తొడిమిపార. చూ. చిత్రం 128
(కో. 49).

గుటంరాయి : (1) చూ. పర్యా. పుయ్యంరాయి. రాతితో
కట్టిన ఆర్చీ మధ్యభాగంలో బలంకోసం దిగించిన
పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 226.2, 227.2 (కో. 38).
(2) చూ. పర్యా. గాడిస్తోన్. రాలిగోడల వగుళ్ళను
సరిచేస్తూ దిగించే రాయి (తె. 13).

గుటం : చూ. రూ. గుటం² (1). (రా. 7).

గుటంరాయి : చూ. పర్యా. కోపురాయి. ఒకపై పు
కోసుగా ఉండేటట్లు మలచబడిన మొనదేరిన రాయి. చూ.
చిత్రాలు 161.4, 229.4 (కో. 38).

గుటంపు : చూ. పర్యా. పూటీ¹. బండిచక్రం తయారీ
లో వాడే వంగినకొయ్య (కో. 38).

గుడ¹ : చూ. పర్యా. డోము. ఇంటి పైన గుమ్మటంలాగా
నిర్మించిన కట్టడం. చూ. చిత్రం 31 (కో. 23).

గుడ² : తూర్పు కనుమల్లోను, గంజాముసుంచి గోదావరి
వరకూ రమారమి 2000 అడుగుల ఎత్తునఉండే కొండల
మీద అడవుల్లోను, పొదగా పెరిగే పొడుగాటి
మొక్క. పూలు ఊదా, పసుపుచ్చ, ఎరుపు. రంగుల
గీతలతోఉంటాయి. తిగల్గాఉన్న చువ్వలు పెండె
కట్టుకు పనికీవస్తాయి. *Fleminga stricta*, Cor.,
Rox. (రా. 2).

గుడ³ : పర్యా. నాటు⁶. పచ్చిఇటుకలను బట్టికి నిలుపుగా
పేర్చిన పేర్పు (రా. 19).

గూడ⁴ : చూ. పర్యా. నవారి. బండిమీది గూడు (రా. 25).

గూడవట్టి : దూరాం. అంచుమీద వేసిన కమ్మి (కో. 3)

గూడల్వ : మూడు చీలికలుగా ఉన్న కాలవ (రా. 3).

గూడారు : గోనెపరదా (రా. 16).

గూడి : చూ. రూ. గోడు¹ (1) (కో. 13).

గూడు¹ : ఉ. గూటు, గూడి. విజ. గూటి. (బి. గూడు, గూండు, గూన్లు, గూలు, గూల్లు, గూళ్లు). వస్తువులు పెట్టుకోడానికి వీలుగా గోడలో కొంతమేర కట్టుబడిలో వదలివేసిన అర (కో. 1, 4-7, 10, 13-15, 17, 21-24, 27-35, 37, 39-41, 45; తె. 1, 2, 4-13, 15, 18, 21, 23, 25, 29-32, 34, 35, 37-42, 44; రా. 4, 9, 11, 14-23, 25-31).

గూడు² : ఉ. గూడ. చూ. పర్యా. బట్టి¹. (1) ఇటుక, పెంకు, సున్నంకాల్చే కట్టడం (రా. 5, 16-18). (2) ఇటుకను మాత్రమే కాల్చే కట్టడం (కో. 46; రా. 4, 6).

గూడు³ : (1) (బి. గూల్లు). చూ. పర్యా. కుచ్చె². పిడకల వంటివి దాచుకునే పెద్దబుట్ట (తె. 7). (2) చూ. పర్యా. బొట్ట¹. దాన్యం నిలవచేసే పెద్దబుట్ట. చూ. చిత్రం 311 (రా. 31).

గూడు⁴ : (బి. గూడ్లు). సందులు సందులుగా పేర్చిన ఇటిక పేర్పు (తె. 4).

గూడు⁵ : చూ. పర్యా. జాయి¹. పట్టగోడలోని డిజైను కంత. చూ. చిత్రం 276. 22 (తె. 41).

గూడుబండ : గూడుమీది గోడ కుంగకుండా పైన వరచిన బండ (రా. 12).

గూడుబెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. ఒరేయు. ఇటుకలను నిలుపున పేర్పు (రా. 9).

గూడెం : (1) ఉ. గూడిం. (బి. గూడేలు). చూ. పర్యా. వాడ. ఒకేకులంవాళ్లుండే గ్రామ భాగం (కో. 27, 48; తె. 5, 44). (2) గొడ్లపాల చుట్టూ ఉన్న చోటు (కో. 4).

గూడ : మెత్తగా ఉండే రాతిపాక (రా. 28).

గూన¹ : ఉ. గూను, గూనె. చూ. కూన¹ (1). సాచెమీద తయారయ్యే గుండ్రటి పెంకు (కో. 44; తె. 3, 4, 8, 10, 13-17, 19, 20, 22, 23, 32, 38, 39, 43, 44).

గూన² : (1) చూ. పర్యా. గోరెం¹ (1). మట్టితో చేసిన లోతైన పాత్ర. చూ. చిత్రం 309 (రా. 23, 25). (2) దాన్యం దాచే పెద్దకుండ. చూ. చిత్రం 312 (కో. 17). (3) చూ. పర్యా. ఓడ³. దాన్యం నిల్వచేసే పెద్ద మట్టి పాత్ర. చూ. చిత్రం 306. 1 (తె. 7).

గూన³ : (1) చూ. పర్యా. తూము². నీళ్లు పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రం 168 (కో. 36). (2) చూ. పర్యా. గొట్టం¹. కప్పుమీది నీరు కిందికి కారడానికి వీలుగా అమర్చిన పొడుగాటి క్రోవి. చూ. చిత్రం 281 (తె. 7).

గూన⁴ : చూ. పర్యా. ఒర. మట్టితోగాని నిమెంటుతోగాని పలచగా గుండ్రంగా చేసి ఒకదానిమీద ఒకటి పేర్చి దాని చుట్టూ గోడకు బదులుగా నిలిపిన వస్తువు. చూ. చిత్రం 290.1 (తె. 7, 9).

గూనంతరం : గూనతో కప్పిన పైఅంతస్తు. చూ. చిత్రం 27. 4 (తె. 18).

గూనపలక¹ : చూ. పర్యా. దోనె(కొయ్య). అచ్చుపోసిన పచ్చిపెంకును వంచే సాధనం. చూ. చిత్రం 81. 5 (తె. 16).

గూనపలక² : చదునుగా ఉండే పెంకు (తె. 33).

గూనపెంకు : ఉ.-పెంక. రూ. కూనపెంకు. చూ. పర్యా. దోనెపెంకు. ఇంటి వెన్నుగాడిమీద పరిచే పెంకు. చూ. చిత్రాలు 19.3, 36, 73.14 (కో. 44; తె. 3, 4, 8, 10, 13-17, 19, 20, 22, 23, 33, 38, 39, 43, 44).

గూనబద్ద : చూ. పర్యా. బద్ద². గూన పెంకును మన్న బరచడానికి కుమ్మర్లు వాడే పలచని కొయ్యముక్క (తె. 10).

గూనరేకు : గుండ్రటి రేకు (తె. 19).

గూనలబావి : చూ. పర్యా. వరలబావి. వరలువేసిన బావి.
చూ. చిత్రం 290 (తె. 7).

గూనిలు : చూ. రూ. కూనిలు (తె. 4, 6, 10, 11, 13-24, 33, 36).

గూబ : చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు)³. గోడలో బిగించే దారాజా కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1 (తె. 23).

గూబదూరుడు : పర్యా. చీమతొల్లు. చెక్కలోని సన్నటి చిల్లి, చిల్లులుపడిన భాగం (రా. 17).

గూబపొక్క : చూ. పర్యా. గవాచి¹(1). గోడలో పెట్టిన రంధ్రం; చువ్వలులేని కిటికీ. చూ. చిత్రాలు 27.7, 196-198 (తె. 35).

గూబదిబ్బి : నిలుపునకన్న ఇటుకరాళ్ల గుట్ట (కో. 8).

గూకముగ్గు : అరు ముఖాల నక్షత్రంరూపంలో వేసిన ముగ్గు (రా. 7).

గూపు : పర్యా. లదిపట్టు, లద్దెపాడు. చెక్కలోని పుచ్చిన చచ్చుభాగం (రా. 15).

గృహస్తుడు : చూ. పర్యా. యజమాని. ఇంటిసొంతదారు (తె. 14).

గెడంచి : సిపాయిపీట (కో. 25).

గెణా : చూ. పర్యా. మడతబండు. రెక్కలు తెరుచుకోడానికి మూనుకోడానికి వీలుగా కమ్మలకు పట్టికంచే పరికరం. చూ. చిత్రం 194.2 (కో. 2).

గెండి : చూ. పర్యా. దడ్డు. గోడకట్టెటప్పడు రాళ్లమధ్య వచ్చే పండు. చూ. చిత్రం 180.5 (రా. 24).

గెండి(రాయి) : చూ. రూ. గేడిరాయి(1). (రా. 24).

గెడ్డిగోరు : చూ. రూ. గడ్డగోరు (కో. 26).

గెరి : చూ. పర్యా. గిరిక. వీటివి ములభంగా తోడటానికి వాడే చక్రం. చూ. చిత్రాలు 287, 288 (తె. 26).

గెర్రె : గూనమీద కమ్మలు గీచిన గీత. చూ. చిత్రాలు 38.2, 38.3 (తె. 37).

గెర్రె : చూ. గిర్ర². గీటు, గీత (రా. 16, 20-22).

గెలవాసం : ఉ. గెలాసం. పర్యా. గుదికర్ర², గుదికొయ్య. గుదిచెక్క, గుదివాసం, పెందెబర్ర, లంకిపేడు, లంకెబద్ద లంకెవాసం, లంకపీట. ఒకదానికొకటి తగిలించిన వాసాల జంట. చూ. చిత్రాలు 8.1, 260 (కో. 7, 9).

గెలిడిపెందెం : దర్వాజాలాగా నిలిపిన గెలిడిరాతికి అడ్డుగా పెట్టిన కర్ర (కో. 49).

గెలిడిరాయి : కంచె తలుపులను నిలపడానికి వీలుగా గుంట గాని చిల్లి గాని ఏర్పాటుచేయబడిన రాయి (కో. 49).

గెళ్లు : చూ. పర్యా. బెచ్చె(1). రాతిముక్క (రా. 6).

గెడ్డ : చూ. పర్యా. ఉబ్బు. రాతిలో ఎత్తుగాఉన్న భాగం (తె. 3).

గేజీ : (< ఆం. గాజ్., Gage, Gauge) చూ. పర్యా. టీటీ. ఆంగ్లంలోని "A" అనే అక్షరం ఆకారంలోఉండే కొయ్య పరికరం. నేలమట్టం సరిచూడటానికి బేలుదార్లు వాడేది. వాలుగాఉన్న కొయ్యలు కలిసేచోట మధ్యలో బెజ్జం కొట్టి దారం కట్టారు. దారానికి చివర బరువు కట్టారు. అడ్డుకొయ్యమధ్యలో పెట్టిన గాటుదగ్గరికి దారం వస్తే మట్టం సరిపోయినట్లు లెక్క. చూ. చిత్రం 101 (కో. 45).

గేటు : (< ఆం. Gate). పర్యా. గాని, పాటప. వీధి వాకిలి; దానికున్న తలుపు (కో. 5, 6, 14, 17-19, 21-23, 26, 28, 29, 31, 32, 34, 39; తె. 1, 3, 5, 31, 32, 35, 43; రా. 27, 28, 32).

గేడి : (1) రూ. గోడి(1), గోడు¹(2). ఇటుకలను నిలుపున పేర్చిన పేర్పు (కో. 29, 30; తె. 1, 15, 29, 30; రా. 15, 16, 20). (2) ఉ. గేడు. చూ. రూ. గోడు¹ (1). (కో. 47; తె. 3, 17, 28, 38, 40, 41; రా. 11, 15, 16, 18-20, 31).

గేడికట్టు : బండి ఆకులమీది చెక్కడం (రా. 27).

గేడిగి : చూ. పర్యా. గిడిగి. చిన్నచట్టి (కో. 49).

గేడిచేయు : క్రి. చూ. పర్యా. ఒరేయు. ఇటుకలను, నిలుపున పేర్చు (తె. 3).

గేడిబండ : (1) పర్యా. నిలుపుబండ², మొత్తబండ. ద్వారబండపు నిలుపుకమ్మికి, గోడకూ మధ్యలో బిగించిన రాయి (రా. 21). (2) చూ. పర్యా. కడపబండ(1) ద్వారా పట్రంకింద బేనుమెంటు పైన గడపగా వేసే రాయి (రా. 30).

గేడిరాయి : (1) రూ. గెండిరాయి. చూ. పర్యా. గోడరాయి(1). నిలుపుగాడించిన పొడుగాటి రాయి (తె. 6; రా. 25). (2) చూ. పర్యా. గోడరాయి(2). గొడ్లకొట్టాలో నిలుపున పాతిన పొడుగాటి రాయి (రా. 14).

గేడు : క్రి. చూ. పర్యా. చుట్టు. నీళ్లుచల్లి నున్నచుట్టు, గట్టిగా అలుపు (రా. 21).

గేడుబిగువు : బద్దను గోడుగాడించి, పైన ఎడంగా పెండ్లబిగించి, ఈత మెల్లెల్లో చిక్కగా అల్లి గట్టిగా కట్టే బిగింపు (కో. 47).

గేడి : చూ. రూ. గేదె (కో. 19).

గేదె : రూ. గేడి. చూ. పర్యా. ఎనుము. మహిషి (కో. 18, 21; రా. 31).

గేబిలికట్టుడు : చూ. పర్యా. ఎలకనూరు. దూలాం పైభాగవత్తిన గోడ (కో. 28, 32).

గేబుల్(గోడ) : (< ఆం. Gable). ఉ. గేబిలి-, గేబులి-, గేబులు-. (బి. గేబులు-). చూ. పర్యా. చెన్న (గోడ). చుట్టుగోడలమీద ముక్కోణం ఆకారంలో కప్పువరకు కట్టిన పక్కగోడ. చూ. చిత్రాలు 17.5, 247. 3 (కో. 14, 17, 19, 21-25, 32, 37, 38, 41, 43, 47; తె. 1, 2; రా. 2, 4, 8-10).

గేర : చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండికుండలో బిగించిన అకులను పట్టిఉండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 74.1 (తె. 27, 33).

గేరి : చూ. పర్యా. వీధి. ముఖ్యమైన మార్గం. విశాలమైన బాట (రా. 24).

గేరూబోరూ : చూ. పర్యా. గుడ్డిబొడ్డి. వదికిరాచి చెత్తచెదారం (కో. 41).

గేసునూనె : (గేసు—< ఆం. Gas). చూ. పర్యా. కిరసనాయిలు. భూగర్భంనుంచి తీవish ఒకరకం నూనె (తె. 12, 28, 38).

గై రాది : చూ. రూ. గయిరి (తె. 17).

గై రు : చూ. రూ. గయిరి (తె. 36).

గొక్క : చూ. పర్యా. కొచ్చె. రాతిలోని మొవదేలివణాగం (రా. 20).

గొగ్గు : రూ. గగ్గు. చూ. పర్యా. ఉబ్బు. రాతిలో ఎత్తుగా ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 45. 1 (కో. 44).

గొచ్చు : నారకట్ట (కో. 13).

గొచ్చెట్టు : క్రి. ఏవరనకు ఆవరన వోరియా పెట్టి పెంకుపేర్చు (కో. 8).

గొటిక : రూ. గొట్టి, గొట్టె. పసుపుచ్చని పూలుపూనే ముళ్లచెట్టు. పొదగా పెరుగుతుంది. కంచె మొక్కగాను, వంటచెరకుగాను, వాడబడుతుంది. దీనిపండ్లు తోళ్లను నలుపు చెయ్యడానికి వాడుతారు. A bramble, Jujube, *Rhamus xylocarpus*. Man., *Zyzyphus xylopyrus*, Willd. (రా. 14).

గొట్టం¹ : రూ. గొట్టాం. పర్యా. గూవ³(2), తూము³, తూర, దారి², దోని², పైపు, బొండి(2), మోరి¹. కప్పుమీది నీరు కిందికి కారడానికి వీలుగా అమర్చిన పొడుగాటి క్రోవి. చూ. చిత్రం 281 (కో. 6, 10, 16, 19, 20, 28, 30, 32, 36, 38, 40, 43, 49; తె. 4, 6, 13, 29, 30; రా. 9).

గొట్టం² : (1) రూ. గొట్టాం. చూ. పర్యా. రేవు. ఆమునుంచి పొగ పోవడానికి ఉంచిన గొట్టాం (కో. 27, 28). (2) ఇటుక కాలేస్తే కుంపటామ మధ్యనున్న శోశీ జాగా. దీంట్లోనుంచి ఈక పోస్తారు (కో. 20).

గొట్టం³ : బావిగోడ (కో. 19).

గొట్టరాయి : చూ. పర్యా. కంకర(రాయి). పునదులను దిట్టపరచడం, కాబులు పొతపొయ్యటం, రోడ్డు వేయటం మొదలైన పనులకు పనికివచ్చే రాతిముక్కలు. ఇట్టి గట్టిగా పిండాకారరగడింబాయి (కో. 1).

గొట్టం¹ : చూ. రూ. గొట్టం¹ (కో. 19).

గొట్టం² : చూ. రూ. గొట్టం²(1) (తె. 19).

గొట్టం³ : పర్యా. తూము. గూవను కొయ్యకముందున్న రూపం (కో. 38).

గొట్టంపొయ్యి : పొగపొయ్యే ఏర్పాటున్న బట్టిపొయ్యి (కో. 11).

గొట్టి : చూ. రూ. గొట్టిక (కో. 40).

గొట్టె : చూ. రూ. గొట్టిక (తె. 14).

గొడ్డిక : చూ. పర్యా. గోడు¹(1). ఇట్టుకము, తారసను వెడల్పుమీద నిలబెట్టిన పేర్పు. చూ. చిత్రం 229.2 (రా. 7).

గొండితె : చూ. రూ. గొడుసు (కో. 6, 7).

గొడిమి : చూ. పర్యా. కుసి¹. నేలమీద ఆనుతూ ఒంటి చెక్కతలుపు తిరగడానికి తోడ్పడే తలుపుపట్టెలోని చెక్కబడిన భాగం. చూ. చిత్రం 177.1 (కో. 49).

గొడుక్కమామ : (గొడుగు+కమాను). చూ. పర్యా. కమలపాకార్చి. మధ్యభాగం గుమ్మటంలాగాఉండి, పైచివర మొవదెలికిందే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 232. (తె. 23).

గొడుగు : నాలుగు వీధుల కూడలిలో నిలిపిన గొడుగురాయి, దానిమీది కమ్మలగొడుగు, వీటి మొత్తం (కో. 2).

గొడుగుచెక్క : (1) పర్యా. గొడుగుపీట, గొడుగుబల్ల (2). కేమెల్లు. బొమ్మలు పెట్టుకోడానికి వీలుగా తయారుచెక్క. చూ. చిత్రం 278.3 (కో. 40). (2) చూ. పర్యా. గొడుగుబల్ల(1). ఉత్తరాసిమీద పరిచిన చెక్క (తె. 27).

గొడుగుపీట : చూ. పర్యా. గొడుగుచెక్క(1). బొమ్మలు పెట్టుకోడానికి వీలుగా అమర్చిన చెక్క. చూ. చిత్రం 278.3 (కో. 11).

గొడుగుబండ : చూ. పర్యా. ఎలకచుంచు. గోడమీది చూడబండ (కో. 40).

గొడుగుబల్ల : (1) ఉ. గొడ్డు. పర్యా. ఉత్తరాసిబల్లకట్టె దాసా, కప్పు, కప్పుచెక్క², గొడుగుచెక్క(2). దాస చెక్క, బిగువు, ఉత్తరాసిమీద పరిచిన చెక్క (కో. 40; తె. 13, 21, 27). (2) చూ. పర్యా. గొడుగుచెక్క (1). బొమ్మలు పెట్టుకోడానికి వీలుగా అమర్చిన చెక్క. చూ. చిత్రం 278.3 (కో. 12).

గొడుగురాయి : నాలుగువీధుల కూడలిలో నిలిపిన రాయి (కో. 2).

గొడుసు : ఉ. గొడిళ. రూ. గొడితె. పర్యా. ఊకు², కూటీ², గండు, గొడ్డలి², లుంగు, లూకు. పిడస మధ్యలోని మేకువంటి భాగం. చూ. చిత్రం 184.7 (కో. 12, 14, 16, 17, 22, 26; తె. 1, 31).

గొడ్డ : పర్యా. అవారు, ఉండ¹(1), పిడచ, ముద్ద¹(2), వాయ(2), సుద్ద (2). మట్టిఉండ (కో. 13).

గొడ్డలి¹ : ఉ. గొడ్డి. చూ. పర్యా. గుదిలి. కొయ్యలు కర్రలు, చొప్ప మొదలైనవి నరకడానికిని పనికివచ్చే పరికరం. ఇందులో ఊసగొడ్డలి, సీలగొడ్డలి (చూ.) అనే రకాలున్నాయి (కో. 12, 14, 16; తె. 17, 18, 28, 36, 41; రా. 7, 24).

గొడ్డలి² : చూ. పర్యా. గొడుసు, పిడసమధ్యలోని మేకు వంటి భాగం. చూ. చిత్రం 184.7 (కో. 48, 49).

గొడ్డు : పర్యా. గోద, పసువు, జంతువు (కో. 27, 30, 32-34, 37, 45; తె. 2-4; రా. 31).

గొడ్డసోగ : రాతికూచాలపై దూలాలు వేసి చెరుకాకు పరిచిన పందిరి (రా. 5).

గొండి : చూ. పర్యా. తూము². నీళ్ళు పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రం 168. (కో. 6).

- గొండెం : (బ. గొండేలు). చూ. రూ. గొల్లెం (కో. 17, 19-21, 34; తె. 2).
- గొండెం : (బ.గొండేలు). చూ.రూ. గొల్లెం! (తె. 30, 36).
- గొడెద : చూ. పర్యా. మడతబందు. రెక్కలు తెరుచు కోడానికి మూసుకోడానికి వీలుగా కమ్ములకు పట్టికంచే పరికరం (కో. 11).
- గొణ్ణెం : (బ.గొణ్ణేలు). చూ.రూ.గొల్లెం! (కో. 22, 32).
- గొత్తు¹ : చూ. పర్యా. అడ్డుగర్ర. అటక లమర్చేందుకు గోడలో నాటిన కొయ్యముక్క (రా. 15).
- గొత్తు² : చూ. పర్యా. కన్ను² (2). బావి పరిధికి కేంద్రం (రా. 16).
- గొద : చూ. పర్యా. జిల్ల. ఆకుపెంకు కప్పులున్న ఇళ్ల చూపు తారకుండా వాసాల చివరవేసిన బెజ్జంలో బిగించిన కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 276.7 (కో. 15).
- గొద్దెర : (బ. గొద్దెరు). గులకరాతి ఆకారంలో కనిపించే వంపు, వంకర (రా. 18).
- గొనుదు : చూ. పర్యా. గొల్లెం!. తలుపులను మూసిఉంచడానికి వాడే సాధనం. దర్వాజాకమ్మిలో ఇమిడ్చిన నాగవాసాన్ని పట్టికండే కొక్తేలవరస. చూ. చిత్రాలు 174. 4, 192 (కో. 11).
- గొనె : (బ. గొనేలు) మూలవాసాల మధ్యనున్న వాసాలను కలిపే కర్ర (తె. 13).
- గొంతు : చూ. పర్యా. కూను. తాపీరేకును పిడిని కలిపే వంగిన ఇనపచువ్వ. చూ. చిత్రం 83.2 (రా. 4).
- గొంతురాయి : బావి అడుగు భాగంలోని చట్టరాయి. ఇది అంత మెత్తగాగాని గట్టిగాగానికండదు (తె. 5).
- గొంది : రూ. గొందు². మధ్యలో ఆగిపోయే బాట (కో. 37, 38, 41-44, 46-48, 50; తె. 7; 20, 22; రా. 8. 10, 13, 24).
- గొందిరస్తా : చూ. పర్యా. కాలిరస్తా. కాలిపోట (రా. 30).

- గొందిల్లు : చూ. పర్యా. వంటగది. పంటచేనే గది (కో. 10).
- గొందు¹ : కేపుడిబొమ్మ పెట్టుకునే గూడు (కో. 7).
- గొందు² : చూ. రూ. గొంచి (తె. 1).
- గొన్నాం : చూ. పర్యా. గోనె, గోగు, జనప నారలతో అల్లిన సంచి (కో. 11).
- గొప్ప : మూలవాసాల మధ్య వేసే కర్ర (కో. 18).
- గొబ్బగూడు : పర్యా. ముంతగూడు. పచ్చిగోడలో డబ్బు దాచుకోడానికి చిన్నముంత నమర్చిన గూడు (తె. 29).
- గొబ్బం : (బ. గొబ్బలు). నేల తవ్వడానికి పనికివచ్చే ఒక రకం తొల్లిక (కో. 15).
- గొబ్బరి : చూ. రూ. కొబ్బరి (కో. 16, 20, 22, 34).
- గొయ్య¹ : (బ.గొయ్యలు గోతులు). రూ. గొయ్యి, గోతి, గోయి. లోతైన గుంట (కో. 6, 9, 13, 17, 22, 25, 32, 38, 40-44, 48; తె. 16, 19, 23, 26, 27; రా. 2, 5).
- గొయ్య² : చూ. పర్యా. గాడి¹. గానుగరాతి చక్రం తిరిగే సన్నటి గుండ్రటి కాలవ. చూ. చిత్రం 54.13 (తె. 19, 20, 23, 32).
- గొయ్యి : చూ. రూ. గొయ్య¹ (కో. 1, 14, 21, 26, 29, 31, 34; తె. 28, 32, 34).
- గొరకట్టె : మిద్దెలపై తడికలమీద బరువుకు పడవేసే కొయ్య (రా. 31).
- గొరిగ : గురుగు (కో. 43).
- గొర్రె : పర్యా. తగురు. మేషము, మేషి (తె. 27, 29).
- గొలుకు : పండెం వేసే గవ్వ (రా. 30).
- గొలుగు : పర్యా. గోగు, పుండి. ఆకు కూరగాను, కాడలు నార తీయడానికి, పూరిళ్ళు కప్పడానికి పనికివచ్చే తృణవీశేషం. దీన్ని 'గులుగు, పుంటికూర, పుండికూర' అని

కూడా పిలుస్తారు. దీనిలో 'కాంబినోగు' (*Cannabinus sativa*, Man.), 'సీమ గోగు' (The Roselle plant). అనే భేదాలున్నాయి. Dekanee hemp, Hemp-leaved Rose mallow, Hemp plant, *Hibiscus cannabinus*, Linn; Lush. (కో. 22).

గొలుసు¹: ఉ. గొల్లెం. గానుగకర్రను కాడికి కలిపి కట్టే ఇవప కొక్కెల వరస (కో. 35, 48; తె. 1, 3-5, 8-12, 14, 16, 22, 25, 26, 28, 31, 33, 36-38, 42; రా. 18).

గొలుసు²: చూ. పర్యా. గొల్లెం¹. తలుపులను మూసికొనడానికి వాడే సాధనం. దర్వాజా కమ్మిలో ఇమిడ్చిన నాగవాసాన్ని పట్టికొండే కొక్కెల వరస. చూ. చిత్రాలు 174. 4, 192 (కో. 1-16, తె. 29; రా. 7, 18, 23).

గొలుసుచిలుకు: చూ. పర్యా. గొల్లెం. తలుపులను మూసికొనడానికి వాడే సాధనం. దర్వాజా కమ్మిలో ఇమిడ్చిన నాగవాసాన్ని పట్టికొండే కొక్కెల వరస. చూ. చిత్రాలు 174. 4, 192 (రా. 21).

గొలుసుముగు: లంకెలు లంకెలుగా గీతలు గీస్తూ వేసిన ముగ్గు (కో. 7).

గొల్లకత్తి: ఉక్కు ముక్కతో చేసిన కత్తి (కో. 11).

గొల్లెం¹: ఉ. గెల్లెం గొల్లెం, గొల్లెం. (బి. గొల్లెలు, గొల్లెలు). చూ. గొండెం, గొండెం, గొల్లెం. పర్యా. గొనుడు, గొలుసు. గొలుసుచిలుకు, చిలుకు¹(1). తలుపులను మూసికొనడానికి వాడే సాధనం. దర్వాజా కమ్మిలో ఇమిడ్చిన నాగవాసాన్ని పట్టికొండే కొక్కెల వరస. చూ. చిత్రాలు 174. 4, 192 (కో. 18, 23-31, 33-35-39, 41; తె. 1, 3-28, 31-35; రా. 26).

గొల్లెం²: (బి. గొల్లెలు) చూ. పర్యా. చింతకాయ. గానుగ దూలానికి చివర పొడిచే 'స్' ఆకారపు ఇవప కొక్కెం (కో. 31, 35).

గొనకాడు: ఒకే ముందులో ఉండే రెండు చెక్కలచేసిన బండి ఆకు (రా. 21).

గో: చూ. రూ. గోగు (కో. 11).

గోకు: క్రి. పర్యా. తేచు, దోచు, మైకు, గీచు. గీచు (రా. 1, 5).

గోకురు: చూ. పర్యా. గవ్వ. కొన్ని జంతువులచుట్టూ ఉండే రక్షకకవచం (కో. 5).

గోకురుసున్నం: చూ. పర్యా. గవ్వసున్నం, గవ్వలను కాల్చి తయారుచేసిన సున్నం (కో. 5).

గోగు: ఉ. గోగి. రూ. గో-. చూ. పర్యా. గొలుగు. ఆకు కూరగాను, కాడలు నారతీయడానికి, పూరిళ్లు కప్పడానికి పనికివచ్చే తృణవిశేషం. దీన్ని 'గులుగు.-పుంటి కూర, పుంపికూర' అనికూడా పిలుస్తారు. దీనిలో 'కాంబినోగు' (*Cannabinus sativa*, Man.), 'సీమ గోగు' (The Roselle Plant) అనే భేదాలున్నాయి. Dekanee hemp, Hemp-leaved Rose mallow, Hemp plant, *Hibiscus cannabinus*, Linn; Lush. (కో. 5, 28, 30, 32, 33-37, 41; తె. 4-7, 12).

గోగుముక్క: చూ. పర్యా. కంకర(రాయి). పునాదులను దిట్టపరచడం, శ్లాబులు పోతపొయ్యటం, రోడ్లువేయడం మొదలైన పనులకు పనికివచ్చే రాతిముక్కలు. ఇవి గట్టిగా పిండాకారంగాఉంటాయి (రా. 30).

గోటిరాయికట్టుబడి: అలమరల వెనక అరరాయి మందంలో పల్చనిగోడ కట్టే పద్ధతి (రా. 4).

గోటు¹: (బి. గోట్లు). చూ. రూ. గోడు¹(1). (కో. 1, 36-38, 41, 43, 47; రా. 4, 5, 13).

గోటు²: వట్టివేళ్ల చాపకు కుట్టే అంచు (తె. 5).

గోటు³: చూ. పర్యా. మోటు². ఇటికప అతుక్కున్న మట్టిపెళుసు (రా. 4).

గోటువరస: ఉ. గోటార్స. చదరపు రాళ్లను నిలువున అతికే తీరు (కో. 37, 41, 42, 45, 47).

గోడ: పర్యా. కట్టు²(3), కట్టు²(2). మట్టి, రాయి, మొదలైన వాటితో చాటుకోసం. రక్షణకోసం కట్టిన నిర్మాణం.

చూ. చిత్రం 247 (కో. 1-50; తె. 1-44; రా. 1-40).

గోడకమ్మి : గోడలోకి దూర్చిన కత్తెరకమ్మి (కో. 6).

గోడకాలడుగు : పర్యా. చట్టం⁴. పునాదిగా తవ్వినగుంట అడుగుభాగం (కో. 37, 47).

గోడకాలు : గోడకట్టిన స్థలం; కట్టుబడి పూర్తి అయిన తర్వాత కనిపించనిది (కో. 37, 38, 41, 42, 46, 47).

గోడమెట్టు : గోడ పై అంచు (రా. 6).

గోడరాయి : చూ. పర్యా. ఉత్తర్రాతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి (రా. 28).

గోడి : (1) ఉ. గోటి. చూ. రూ. గొడు¹(1). (కో. 9, 18; తె. 2, 12). (2) చూ. రూ. గేడి (కో. 24, 31; తె. 7, 42).

గోడు¹ : (1) ఉ. గోడె. విణ. గోటి. రూ. గూడి, గేడి, గోటు¹, గొడి(1), గోళి. పర్యా. గొడిక, దోరెం(2), సూది². ఇటుకను తారసను వెడల్పుమీద నిలబెట్టిన పేర్లు. చూ. చిత్రం 229.2 (కో. 15, 16, 19, 21, 32, 33, 42, 46, 48; తె. 7, 13, 16, 27; రా. 1, 17). (2) చూ. రూ. గేడి (కో. 22, 25, 26, 28).

గోడు² : చూ. పర్యా. కచ్చు²(3). అచ్చులోకిన్న పచ్చి ఇటికకు నేలమీది సన్నసన్న రాళ్లు, మట్టి అతికినందున ఏర్పడిన బుడిపై (కో. 35).

గోడు³ : క్రి. చూ. పర్యా. వత్తు. (తారసరాతి) కప్పు వేయ (కో. 46).

గోడురాయి : (1) ఉ. గొటాయి, గోడిరాయి. చూ. పర్యా. గేడిరాయి. నిలుపుగాకంచిన పొడుగాటి రాయి (కో. 21, 24, 28, 31, 32, 47). (2) చూ. పర్యా. గేడిరాయి(2). గొడ్ల కొట్టాల్లో నిలుపున పొడివ పొడుగాటి రాయి (కో. 15).

గోడెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. ఒరేయ. ఇటుకలను నిలుపున పేర్చు (కో. 11).

గోతం : ఉ. గోతం. (జ. గోతాలు). చూ. పర్యా. గోనె. గోగునాకతో అల్లిన సంచి (కో. 37, 41, 43, 45, 47, 48; రా. 8, 11, 28).

గోలి : చూ. రూ. గొయ్యి¹ (తె. 14).

గోతింగార్చి : (గోతింగు < ఆం. Gothic) చూ. పర్యా. ముక్కోణమార్చి. త్రిభుజాకారంలోఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 234 (కో. 35).

గోతీ : మూతి పగిలిన కడవ (రా. 9).

గోద : చూ. పర్యా. గొడ్డు. జంతువు (తె. 28-30).

గోదలి : చూ. పర్యా. గాడిపాడు. గొడ్లనుకట్టివేసే చోటు (రా. 24).

గోదాం : ఉ. గోదాను (< ఆం. godown). పర్యా. గడంగు. సరకులను నిలవచేసే పెద్దకొట్టు (కో. 11; తె. 5, 7, 22, 29, 35, 40).

గోదు : చూ. రూ. గోందు (తె. 7).

గోదుమరాతు : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది సున్నపు మట్టరాయి (Calcerous sedimentary rock). 'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్రతాపోష్టపీడనాలవల్ల స్పటికీకరింపబడి, దిట్టపడి, చక్కని ఆకారంపొంది ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈ రాయి కఠినంగా, చల్లగా, మన్నగాఉండి, బాగా పాలిష్ తీసు కుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడేరకం (Statuary marble) ఒకటి, పొడలుపొడలుగా మచ్చలుమచ్చలుగాఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి, ఒక్కొక్క పొర, లేక పట్టిక ఒక్కోరంగులోఉండి, అలంకరణద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి, మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈ రాళ్లలోఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు ఇది ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి, కొన్నిచోట్ల ఇంటి

కప్పుకు కూడా ఈ రాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేరతో దీన్ని పిలవటం కద్దు. ఉదా : కడపబండ. ఇది గోమమరంగు రాయి (తె. 22).

గోని : చూ. రూ. గోనె (కో. 8, 9, 21, 28-30, 32; తె. 2, 30).

గోను : చూ. రూ. గోనె (రా. 23).

గోనె : ఉ. గోనె. రూ. గోని, గోను. పర్యా. అంకె, గొన్నం, గోతం, బస్తా, గోగు, జనప నారలతో అల్లిన పంచి (కో. 6, 38, 43; తె. 25, 26; రా. 4, 9, 31).

గోందు : రూ. గోదు. చూ. పర్యా. జిగురు¹ (2). కొన్ని చెట్లనుంచి దొరికే చిక్కని ద్రవం. అరిసప్పుడు గట్టి పడుతుంది. నీళ్ళలో కలుస్తుంది. వస్తువులను అతకడానికి పనికివస్తుంది. ఈ లక్షణాలున్న పదార్థం (తె. 29, 32, 33).

గోపాదం : రూ. గోవుపాదం. చూ. పర్యా. జిట్టు. నాలుగు అంగుళాలు (కో. 7).

గోపీచందనం : ఉ. గోపీచంద్. చూ. పర్యా. పసుప్పచ్చ. వర్షపటికలోని అయిదో వన్నె (కో. 18, 21, 25, 28).

గోపీరంగు : చూ. పర్యా. పసుప్పచ్చ. వర్షపటికలోని అయిదో వన్నె (కో. 26, 29, 31, 32; రా. 28, 32).

గోవురంగుగూడు : చూ. పర్యా. కమానుగూడు. త్రిభుజాకారంలోఉండే గూడు. చూ. చిత్రాలు 210, 212, 213 (కో. 39).

గోవురపార్చి : చూ. పర్యా. తమలపాకార్చి. మధ్య భాగం గుమ్మటంలాగాఉండి, పైచివర మొనదేలి ఉండే అర్చి. చూ. చిత్రం 232. (కో. 37, 39).

గోవురం : ఉ. గోవురం, గుండ్రటి మొనదేలిన కప్పు (కో. 37; తె. 6).

గోవి : చూ. రూ. గోవా (కో. 13; తె. 9, 11).

గోముక్కురాయి : (1) చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేశాల్లో వానాకాలం తర్వాత భూమి లోపలి పొరల్లో ఉన్న సుద్దనీరు ఉపరితలానికి వచ్చి, ఆ తర్వాత దెబ్బగా ఉండే దీర్ఘకాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి, గట్టి పడుతుంది. ఈపొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా, ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగాఉండి. ఇనుముతో సుద్దరో కలిసిఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్, కంకర్' (Calcite Kankar), అంటారు. దీన్ని కాల్చి సున్నం తయారు చేస్తారు. తీవ్రతా పోష్టపీడనాలవల్ల కాలక్రమాన ఇదే 'సున్నపురాయి' (Lime stone)గా మారి నిర్మాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (కో. 30). (2) చూ. పర్యా. కండెరాయి. ఇది 'మేగ్నెటైట్' (Magnetite, Magnetic iron ore= Fe_3O_4) అని సాంకేతికంగా పిలవబడే నల్లని ఇనుపఖనిజంతో కలిసిన క్వార్జ్ రాయి భేదం (Quartz-magnetite). చూ. కనికరాయి (రా. 14).

గోయి : చూ. రూ. గొయ్యి¹ (కో. 23).

గోరుకట్టు : పర్యా. తడిక కప్పు. తడికలు వేసి కప్పిన కప్పు (రా. 10).

గోరుమీటు : గద్దగోరును తగిలించే కొండి (కో. 26).

గోరె : పొడుగాటి కామకు చివర దీర్ఘ చతురస్రాకారపు ఇనుపరేకు దిగించి తయారుచేసిన ఒకరకం పార. మట్టి మొదలైన వాటిని కప్పుగా చేర్చడానికి వాడే పరికరం (రా. 4).

గోరెత్తు : చూ. పర్యా. పరుపు¹(1). ఇటుక తారస రాళ్ళను వాటి మందంమీద పడుకోబెట్టడం. చూ. చిత్రం 229.3 (తె. 21).

గోరెక్క : చూ. పర్యా. చూరుచెక్క¹. పెంకుటింటి చూరుకింద వేసిన వెడల్పాటి చెక్క. చూ. చిత్రాలు 18.5, 276.11 (రా. 11).

గోర్జ : చూ. పర్యా. సందు¹(1). రాళ్ల వరసలకు మధ్య సున్న స్థలం (కో. 12).

గోల్ : రోట్ట పక్కనున్న గుంట (కో. 4)

గోల¹ : చూ. రూ. కొల (తె. 13, 28).

గోల : కుమ్మరింట్లో మట్టికలిసే స్థలం (తె. 8).

గోలం : ఉ. గోలాం. (బ. గోలాలు). చూ. రూ. గోలం¹ (1). (తె. 34; రా. 5, 9, 12-15, 20, 21, 30, 32).

గోలి : (1) ఇంటి వెనకున్న పంచవంటి తావు (కో. 7).
(2) గోడ పక్కనుంచి దించే సన్నచూరు (కో. 8)

గోలిగోడ : చూ. పర్యా. కడగోడ. ఇంటిపక్క గోడ. దీని తర్వాత గదులుండవు. చూ. చిత్రం 248 (కో. 1).

గోలిచెక్క : మిద్దెటిల్లు గెలవాసాల మధ్యవేసే మూల చెక్క (కో. 9).

గోలిమట్టు : గోలిచెక్కల జత (కో. 9).

గోలిలు : ఒక వైపున దడిగోడఉన్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం. 11 (కో. 2).

గోలీ : చూ. రూ. గోలు (2). (కో. 8).

గోలు : (1) (బ. గోల్లు). పర్యా. కచ్చు¹ (4), చెడి, నక్కు, బొద్దు¹ (1). చెక్కడప్పనిలో ఉబ్బెత్తుగాఉండే భాగం. చూ. చిత్రం 274.5 (తె. 21, 29-31, 40; రా. 16, 18, 21). (2) ఉ. గేలి. రూ. గోలీ. చూ. పర్యా. గుండ్రం. వట్టలం, వలయాకారం (తె. 28-30, 40). (3) చూ. పర్యా. గలతా. స్తంభానికి పైన, దూలానికి కింద నగిషీగా చేసిన కట్టుబడి పనిలో, కొన గుండ్రంగా ఉండేటట్లు కట్టిన ఉబ్బెత్తు భాగం (తె. 30, 44).

గోలుకమాను : (గోలు < హిం. గోల్) చూ. పర్యా. రొనార్చి. గుండ్రంగాఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 237 (తె. 26, 27).

గోలుకాలవ : సున్నబ్బట్టిలో పొయ్యి దగ్గర తీసిన గాడి (తె. 30).

గోలుగోడ : చూ. పర్యా. కడగోడ. ఇంటి పక్కగోడ. దీని తర్వాత గదులుండవు. చూ. చిత్రం 248 (కో. 4).

గోలుతాపి : చూ. పర్యా. ఎదురాతుతాపి. సన్నగా, పొడంగా, కొలగాఉండే రేకుగల చిన్న తాపి. సన్న పనులకు వాడేది. చూ. చిత్రం 85 (రా. 21).

గోలుపొయ్యి : గుండ్రటి పొయ్యి (తె. 30).

గోలుబావి : పర్యా. కైవారంబావి. గుండుబావి, రొనుబావి. గుండ్రటి చుట్టుగోడ గల బావి. చూ. చిత్రం 292 (తె. 29, 42; రా. 26).

గోలురాయి : (గోలు < హిం. గోల్, గోలా). చూ. పర్యా. గుండు³. గుండ్రంగాఉండే రాయి (తె. 36).

గోలుసిడీ : చూ. పర్యా. రొనుమెట్టు. గుండ్రంగాఉండే మెట్టు (తె. 12).

గోలెం¹ : (1) ఉ. గోలెం. (బ. గోలేలు). రూ. గోలం. పర్యా. అవుజు¹, గాబు¹, గూన² (1), చేనిక, తస్తు, తొట్టి¹ (1), దొనె, బాన, బోడు. మట్టితో చేసిన లోతైన పాత్ర. చూ. చిత్రం 309 (కో. 1, 2, 4, 5, 8, 11, 13, 16; రా. 8, 9, 11). (2) (బ. గోలేలు). చూ. పర్యా. ఓడ. చావ్యం నిల్వచేసే పెద్ద మట్టిపాత్ర. చూ. చిత్రం 306.1 (తె. 10).

గోలెం² : గుడినె కప్పుమీద బోర్లించే మట్టికుండ. దీని కింద మట్టుపైన ముళ్ల కంప పెట్టారు. ముళ్ల కంప గద్దలు వాలకుండా రక్షణకు (కో. 7).

గోలెం³ : బావి వర (తె. 44).

గోలెంబావి : వరల బావి (తె. 44).

గోల్ కర్ణి : చూ. పర్యా. గంటెకర్ణె. గరిటలాగా దొప్పగా ఉండే కరిణి. చూ. చిత్రం 89 (రా. 17).

గోల్ గలతా : చూ. పర్యా. గలతా. స్తంభానికి పైన దూలానికి కింద నగిషీగా చేసిన కట్టుబడి పనిలో, కొన గుండ్రంగాఉండేటట్లు కట్టిన ఉబ్బెత్తు భాగం (తె. 4).

గోల్ గుండు : చూ. పర్యా. గుండు¹ (2). తాపీ పనివాళ్లు గోడల మట్టం సరిచూడటానికి వాడే పరికరం. తూకం బల్ల (చూ.) కు బదులుగా దీన్ని వాడుతారు. గుండ్రంగానో శంకువులాగానో ఉండే లోహపు ముద్దను చదరంగా

ఉంచే రేకు మధ్యనున్న బెజ్జంలో నుంచి వేలాడదీసిన దానికి కట్టి దీన్ని తయారుచేస్తారు. చూ. చిత్రం 100 (తె. 21).

గోళీ : ఉ. గోళి. చూ. రూ. గోళు¹ (1). (కో. 3-6).

గోవ¹ : ఉ. గోవు. రూ. కోవ. గోబ. పర్యా. పరంజా, మచ్చు², మంచె (2), మేరవ, సారవ¹. ఎత్తుగాఉండే గోడలను కట్టడానికి వాటి పక్కనే కట్టిన తాత్కాలిక నిర్మాణం. ఒకవైపున నేలలోకి పాతిన కర్రలను, రెండో వైపున కట్టుతున్న గోడలో పెట్టిన కన్నాలను కలుపుతూ అడ్డకర్రలువేసి దీన్ని నిర్మిస్తారు. దీనిపై పనివాడు విలవడానికి, సామగ్రిని పేర్చుకోడానికి, వీలుగా వెదురుగడలను పడుస్తారు. లేదా చెక్కలు పెట్టారు; లేక తడికలు వేస్తారు. పని పూర్తికాగానే దీన్ని విప్పి వేసి గోడలోని రంధ్రాలను పూడుస్తారు. చూ. చిత్రం 76 (తె. 10, 15, 16, 21, 28, 36, 41).

గోవ² : రూ. గోయ. పర్యా. ఈసు, నల్లి, నేకు. పేనని నార (కో. 8, 9, 11, 14-17, 20).

గోవకట్టు : పర్యా. తడపచుట్టు, తూండు, నారకట్టు. తాటితో కట్టిన కట్టు (కో. 18).

గోవుకట్టె : చూ. పర్యా. నిలువు(కర్ర) (1). పరంజాను నిలిపే పొడుగాటి కర్ర. చూ. చిత్రం 76.4 (తె. 30).

గోవుపాదం : చూ. రూ. గోపాదం (కో. 3).

గొండా : ఉ. గవండా. రూ. గమండా. చూ. పర్యా. బేలు దారి. ఇల్లు కట్టే పనివాడు (రా. 25, 29).

గొవి : చూ. పర్యా. గేటు. వీధి వాకిలి; దావికున్న తలుపు (తె. 39).

గొరమ్మచెట్టు : ప్రహరీ కంపగా వాడే ఒక రకం చెట్టు (రా. 2).

గ్రానైటురాయి : (గ్రానైటు < అం. Granite). చూ. తక్కువ స్థాయి. భూమి ఉపరితలంమీద పర్వ

సాధారణంగా దొరికే ఈజాతి కఠినశిలను సాంకేతి కంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోఘైన అణువులతో పొరలు ఏర్పడని ఈజాతి పేలుడురాయి (Igneous rock) పెల్స్పార్ (చూ. గుండురాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి), మైకాల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) బిదులు హార్న్ బ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలీష్ రాయి) దీనిలో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడా కొద్ది పాళ్లలో కలిసిఉంటాయి. ఈజాతిరాళ్లు పర్వత శ్రేణుల మధ్యభాగాల్లో పొడుచుకొనివచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో, అనేక విధాలుగాఉండే ఈకఠినశిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి. ఈ రాతి రంగు నలుపు (కో. 6, 30).

గ్రావెల్ : (< అం. Gravel) చూ. పర్యా. కంకర (రాయి). పునాదులను దిట్టపరచడం, శాబులు పోత పొయ్యటం, రోడ్లు వెయ్యటం మొదలైన పనులకు పనికి వచ్చే రాతిముక్కలు. ఇవి గట్టిగా పిండాకారంగా ఉంటాయి (కో. 19).

ఘ

ఘనం : ఉ. ఘనుం. పర్యా. ఘాతం. పొడుగు, వెడల్పు, ఎత్తు, లేక లోతు గల పరిమాణం (కో. 42-47, 50).

ఘాతం : చూ. పర్యా. ఘనం. పొడుగు, వెడల్పు ఎత్తు లేక లోతు గల పరిమాణం (రా. 5).

చ

చక్కన : ఉ. సక్కన. పర్యా. చాయ, చూపు, సరితావు. ఎదురు (కో. 35).

ఉ = ఉచ్చారణలేకుండా (-లేకుండా); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-మూల); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విజ. = విశేషణం; అం. = అంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

చక్కం : చూ. పర్యా. పద్దనం. కాగు, సవ్యం (రా. 19).

చక్కరాయి : (1) చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది సున్నపు మట్టురాయి (Calerous sedimentary rock). 'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్రతాపొష్టపీడనాలవల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, చిట్టబడి, చక్కని ఆకారం పొంది ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈ రాయి కఠినంగా, చల్లగా, సున్నగాడించి బాగా పాలీష్ తీసు కుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రకం (Statuary marble) ఒక్కటి. పొడలుపొడలుగా మచ్చలుమచ్చలుగా ఉండేరకం (Serpentinous marble) ఒకటి, ఒక్కొక్క పొర, లేక పట్టిక ఒక్కొక్కరంగులోఉండి అలంకరణద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి, మొత్తం మూడు ప్రధానభేదాలు ఈ రాళ్లలో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి. అలంకరణకు, ఇది ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి, కొన్ని చోట్ల ఇంటికప్పుకుకూడా ఈ రాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లతో దీన్ని పిలవటం కద్దు: ఉదా: కడప ఇండ (రా. 9). (2) చూ. పర్యా. కందిపొడరాయి. కట్టుబడికి గాని నేలపై పరవడానికి గాని స్తంభాలుగా నిలపడానికి గాని వాడే చెక్కిన, లేక మలిచిన రాయి. చూ. చిత్రాలు 44, 165.4 (రా. 22).

చక్రం : (1) ఉ. చెక్రం. పర్యా. ఉండ²(1). కప్పి¹, గాను¹(1), గారె(1), గాలీ, గాలు, గిరి¹(1), గిరికి(1), గిర్ర¹, గిల్ల¹(1), గీర, గేర, జోడు³, పయ్య, రొడ, రొద. బండిపండలో దిగించిన ఆకులను పట్టి ఉండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 74.1 (కో. 4, 22, 25, 29-31, 33, 38, 39, 41, 43-49; తె. 5, 7-10, 16, 19, 29, 35; రా. 2, 8, 9, 13, 21, 25, 27, 29-32). (2) చూ. పర్యా. ఆరె, సారెచక్రం (కో. 38).

చక్రంమూల : చూ. పర్యా. రొనుబట్టి. గుండ్రంగాఉండే సున్నపుబట్టి. చూ. చిత్రం 64 (కో. 49).

చంక¹ : ఉ. సంక. పర్యా. కడాకత్తు, కమానొర్ప, దరి². ఆర్చీకి పక్కనున్న రాతిపేర్పు (తె. 18, 22).

చంక² : ఉ. సంక. పక్కగడి ముందున్న అడుగు (తె. 29, 30).

చంకగోడ : (1) చూ. పర్యా. కడగోడి. ఇంటి పక్కగోడ. దీని తర్వాత గదులుండవు. చూ. చిత్రం 248 (తె. 28) (2) బట్టికి నాలుగువైపులా కట్టెగోడి (తె. 28).

చంకపట్టె : (1) ఉ. సం. చూ. పర్యా. తొట్టికల్ల. తొట్టి అల్లకానికి ఆధారంగా చక్రంమంచి తొట్టిపీటవరకు రెండువైపులా నిలిపిన పొడుగాటి కల్ల (కో. 46, 48). (2) చూ. పర్యా. పర². బండిపరంనుండి నొగమాను మీదికి దిగించిన పట్టె (కో. 48).

చచ్చదరం : చూ. పర్యా. చచ్చోకం. నాలుగు భుజాలూ సమాన పరిమాణంలోఉన్న చతురస్రం (తె. 23).

చచ్చు : (1) ఉ. సచ్చు. చూ. పర్యా. చీపు², జజ్జ(2). రాతిలోని మెత్తగా తెగే భాగం (కో. 43; రా. 8, 11). (2) చూ. రూ. జజ్జ (1). (రా. 14, 30, 31).

చచ్చుదిండు : చూ. పర్యా. జచ్చు². కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాళ్లు సమృద్ధిగాదొరికే మందపాటి రాతిపొరల సమూహం (రా. 28).

చచ్చోకం : రూ. చచ్చోకం పర్యా. చచ్చదరం, చొకుండి. సచ్చోకం. సల్పదరం, నాలుగు భుజాలూ సమాన పరిమాణంలోఉన్న చతురస్రం (తె. 7; రా. 8, 10, 11).

చట్టందూలం : ఇంటి చక్రాన్ని మోసే పెద్దదూలం (తె. 30).

చట్టపుకొయ్య : పర్యా. చట్టపుబద్ద, చక్రంపట్టె, చొడ్డిబద్ద. దూలాలకు అడ్డంగా ఇంటి చక్రంలో భాగంగా వేసే వాసం (కో. 33).

చట్టపుదబ్బు : ఉ. చట్టప్పద్ద. చూ. పర్యా. మట్టప్పలక. ఆపకప్పుమీది మిట్టపల్లాలు సరిమానే చెక్కిసాధవం. చూ. చిత్రం 95 (కో. 41).

చట్టపుబద్ద : ఉ. చట్టబద్ద. చూ. పర్యా. చట్టపుకొయ్య. దూలాలకు అడ్డంగా ఇంటి చక్రంలో భాగంగా వేసే వాసం (కో. 46).

చట్టపువాసం : ఉ. చట్టపోసం. కొమ్మమీది నిలిపిన చట్టం, పిల్లదూలం, మొదలైనవాటిని మోసే వాసం (తె. 23).

చట్టబిద్ద : చూ. పర్యా. రీపడు(పట్టె). ఇంటి కప్పు వేయడంలో వాడే పలచనిచెక్క - దంతులమధ్య దిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 46)

చట్టం¹ : ఉ. చట్టాం, చెట్టం, సట్టం. రూ. చట్టం¹. పర్యా. చిక్కం¹(1), దొడ్డి²(1), బుట్ట². పోతపోయవలసిన నీమెంటు మొదలైన వాటికి ఆకారమిచ్చే విడిభాగాల కలయిక (కో. 33, 37, 43, 46, 47; తె. 22, 23, 25, 30, 43; రా. 28).

చట్టం² : ఉ. సట్టం. రూ. చట్టం³. పర్యా. పరం, పలగడ, మంచం, పాట్వ. బండి ఇరుమీసల నిలిచే నిలువు అడ్డ పట్టెలు (కో. 30; తె. 3-5, 7-9, 12, 15, 38; రా. 16-18).

చట్టం³ : ఉ. సట్టం. సట్టా. రూ. చట్టం². కిటికీల తలుపుల రెక్కలను దిగించడానికి వీలుగా తయారుచేసిన కొయ్యల కూర్పు (కో. 39; తె. 7, 40, 43; రా. 14, 21).

చట్టం⁴ : ఉ. సట్టం. చూ. పర్యా. గోడకాలకుగు. పునాదిగా తవ్విన గుంట అడుగుభాగం (కో. 41; రా. 29).

చట్టం⁵ : చూ. పర్యా. పరుపు¹ (1). ఇటుక తారసరాళ్లను వాటి మందంమీద పడుకోబెట్టడం. చూ. చిత్రం 229.3. (రా. 9, 10).

చట్టంపట్టె : చూ. పర్యా. అంటుబల్ల. బండి చట్టానికి దిగించిన చెక్కపట్టె (తె. 7).

చట్టే : చూ. అట్టే, చట్ట. పర్యా. అటిక, అటికెబుడ్డి, ఎకల, చట్టేమడక. చట్టే²(2). దుత్త, బోరె(2). ముంత¹, పర్య(1). చిన్న మట్టిపాత (కో. 3, 10, 13, 30; తె. 3, 5, 14; రా. 14, 21).

చట్టేమడక : చూ. పర్యా. చట్టే. చిన్న మట్టిపాత (కో. 12, 16).

చట్టు¹ : (1) ఉ. చట్టు, సట్టు. పర్యా. గట్టిదరి, గట్టినేల, గట్టు², రాతికొట్టుడు, రాతినేల. గట్టిగాఉండే నేల. పునాది ఇక్కడ నుంచి కట్టుకరావడం మేలు (కో. 28, 31, 38, 42; రా. 13, 15-18, 20, 21, 29, 30, 32). (2). ఉ. సట్టు. కఠినంగా భూమి లోపలఉన్న రాతినేల (కో. 29; రా. 5-28).

చట్టు² : చూ. రూ. చట్టి (రా. 1, 2, 4, 6, 28).

చట్టుబావి : పైన కనిపించే చట్టునుండే చుట్టుగోడలు కట్టిన బావి. తొందరగా కుంగదు (రా. 13).

చట్టంతలుపు : చూ. పర్యా. పొట్టింపుతలుపు. మధ్య భాగం ఉబ్బెత్తుగా చేసి చట్టంలో దిగించిన చెక్కల తలుపు. చూ. చిత్రం 194.6. (కో. 18, 20, 26).

చట్టపుపేడు : చూ. పర్యా. పరదాచెక్క. (2). అలమరను అరలుగా విభజించే చెక్క. చూ. చిత్రం 218 (కో. 11)

చట్టం¹ : రూ. చట్టం¹ (కో. 3, 7, 11, 17-19, 21, 22, 25, 26, 31, 42; తె. 15).

చట్టం² : ఉ. సట్టం. చూ. రూ. చట్టం³ (కో. 23, 26, 29-32; తె. 1, 6, 31).

చట్టం³ : చూ. రూ. చట్టం (కో. 25, 29; తె. 13).

చట్టంపట్టె : చూ. పర్యా. చట్టపుకొయ్య. దూలాలకు అడ్డంగా ఇంటిచట్టంలో భాగంగా వేసే వాసం (కో. 16).

చట్టరుగు : చూ. పర్యా. కుదురు¹ (1). పొయ్యికి పక్కన ఎత్తు తక్కువగా కట్టిన చిన్నఅరుగు (రా. 4).

చండ్ర : ఉ. చండ్ర, సండ్ర, రూ. సండ్ర. ముఖ్య గల ఒకానొక ఎడారిచెట్టు. దీని కలపతో దూలాలు, మొగరాలు, శంకుకర్రలు, చేస్తారు. కంచెగా నాటుతారు. కర్రతో ముఖ్యంగా రోళ్లను చేస్తారు. ఎండు కట్టెగాని, కట్టెకాల్చి చేసిన బొగ్గుగాని, వంటచెరకుగా, ప్రశస్తం. దీన్నే 'ఖదిరం' అని కూడా పిలుస్తారు. *Acacia tree, Acacia sundra, D. C., W. I., Mimosa*

sundra, Roxb. వీనిలో 'తెల్ల చండ్ర' (*Acacia-suma*) వంటి రకాలుగూడా ఉన్నాయి (కో. 13, 14, 18, 24, 28-33, 47; తె. 3, 6, 7, 14, 15, 24-28; రా. 14, 31).

చతురంగొయ్యి : శంకుకరను పాతడానికి తవ్విన నల్బదరపు గుంట (కో. 26).

చతురం : చూ. రూ. చదరం² (కో. 23, 26, 29, 31, 32).

చతుర్భవంతి : చూ. పర్యా. లోగిలి(లు). మధ్యనున్న ఖాళీ స్థలానికి నాలుగువైపులా గదులున్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 19 (కో. 14).

చతుశ్శాల : ఉ. చతుర్శాల. రూ. చత్రశాల. చూ. పర్యా. లోగిలి(లు). మధ్యనున్న ఖాళీ స్థలానికి నాలుగువైపులా గదులున్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 19 (తె. 12, 15).

చత్త్రోకం : ఉ. సత్త్రోకం : చూ. రూ. చచ్చోకం (రా. 6).

చత్రశాల : ఉ. చత్రశాల. చూ. రూ. చతుశ్శాల (తె. 8, 10, 11, 16, 17, 21, 22, 23, 32).

చదనం : చూ. రూ. చదరం² (రా. 3).

చదరపడు : క్రి. పర్యా. ఇగ్గు (4). ఎత్తుపల్లాలు లేకుండా చదునుగానుండు (తె. 42).

చదరపిటిక : చూ. పర్యా. తారస. చిన్ననైజు ఇటిక. పలచగా చదరంగాఉంటుంది. ఇంటికప్పు తయారీలో వాడతారు. చూ. చిత్రం 33 (కో. 2).

చదరపిల్లు : చూ. పర్యా. చోకపిల్లు. పొడుగు వెడల్పులు సమానంగాఉన్న నిట్రాడిల్లు. చూ. చిత్రం 9 (కో. 41; రా. 12).

చదరపుగూడు : చూ. పర్యా. చోకంగూడు. నలు పలకలుగా ఉండే గూడు (కో. 44).

చదరపుబట్టి : చూ. పర్యా. దొడ్డికడ్డి. గుజ్జలమీద విగించే అడ్డకర్ర చూ. చిత్రం 248.4 (కో. 26).

చదరపుపెంతు : ఉ. చదరం, చదరం, చదురు, చదరప్పెంతు చూ. పర్యా. పాలాత్రి. వల్చదరంగా పలచగా ఉండే పెంతు. ఇంటికప్పు తయారీలో వాడేది. చూ. చిత్రం 35 (కో. 1, 2, 45-50; రా. 2, 7, 10, 11, 13, 15, 16, 22, 32).

చదరపుపెండి : ఉ. చదరప్పెండి. పెదురుబద్దలతో చదరంగా కట్టిన పూతపెండి (రా. 10).

చదరపుబావి : ఉ. చదరబావి. చూ. పర్యా. చోకంబాయి. వల్చదరంగాఉండే చుట్టుగోడఉన్న బావి. చూ. చిత్రం 293 (కో. 48).

చదరపురాయి : చూ. పర్యా. చోకంబండ, చోకంరాయి¹(1) చోకరాయి, పలకరాయి (2), పాచురాయి¹(1), మడుల్రాయి. చదరంగా, నాలుగు పలకలుగాఉన్న రాయి. చూ. చిత్రాలు 45, 169 (కో. 31, 37).

చదరపురాయి : చూ. పర్యా. తారస. చిన్ననైజు ఇటిక. పలచగా, చదరంగా ఉంటుంది. ఇంటికప్పు తయారీలో వాడతారు. చూ. చిత్రం 33 (రా. 2).

చదరం¹ : ఉ. సదరం, సద్రం. రూ. చదును, చదురు. పర్యా. అసును, ఒండు², చదాటు, నునుపు¹. నున్న. రావు, సవర, సాపు, సాపుమానం. మెత్తన, నున్నన. ఎగుడుదిగుళ్ళు లేకుండటం (కో. 20, 33, 35, 39; తె. 11, 30; రా. 5, 14, 19, 21, 29, 32).

చదరం² : ఉ. చదరం, సదరం. రూ. చతురం, చదనం. చూ. పర్యా. చోకం¹. నాలుగు భుజాలుగలది, చతురస్రం (కో. 23, 37, 38, 41-43, 47; తె. 5, 9, 38, 42; రా. 2, 11, 18).

చదరం³ : (1) ఉ. సదరం. చూ. పర్యా. పట్టె¹ (1). కొయ్యవాసం (కో. 18-20). (2) చూ. పర్యా. అడ్డబెలుగు. అడ్డంగా పరిచే వాసం (కో. 23).

చదరంపట్టి : చూ. పర్యా. దొడ్డికడ్డి. గుజ్జలమీద విగించే అడ్డకర్ర. చూ. చిత్రం 248.4 (కో. 26).

చందరంపెల్ల : ఉ. సందరం. చూ. పర్యా. పాలాత్రి.
వచ్చదరంగా పలచగాఉండే పెంకు. ఇంటికప్పు
తయారీలో వాడేది. చూ. చిత్రం 315 (తె. 42).

చందరంమెట్టు : చూ. పర్యా. అచ్చమెట్టు. వలుపలకలుగా
వంపు, వాలు లేకుండా కట్టిన మెట్టు (కో. 44).

చందాటు : ఉ. చందటు. సదాటు. చూ. పర్యా. చందరం.
మెత్తన, నున్నన, ఎగుడు దిగుళ్లు లేకుండటం (తె. 20,
22, 23, 32).

చదిరించు : క్రి చూ. పర్యా. నెరుపు. ఎత్తు పల్లాలు
పరిచేయు, చదునుచేయు (కో. 48).

చదుమ : ఉ. చదూని. చూ. రూ. చందరం (కో. 9, 11,
33, 37, 47).

చదుము : ఉ. సదుము. చూ. పర్యా. ఒండు¹(2). పలచగా
మెత్తగాఉన్న అకుసు (రా. 13).

చదురు : ఉ. సదురు. చూ. రూ. చందరం (కో. 3; రా.
15-22, 26).

చద్దలించు : చూ. రూ. అద్దలించు (1). (తె. 21).

చదిక : చూ. పర్యా. గోలెం¹(1). మట్టితో చేసిన లోతైన
పాత్ర. చూ. చిత్రం 303 (రా. 4).

చందవం : (చందవపు-). రూ. చందలం. వసుప్పచ్చ
తయ గల గట్టి కొయ్యనిచ్చే చెట్టు. స్తంభాలుగా
కొయ్య వర్వోత్తమం. శంకుకరమ కొందరు ఈ
కొయ్యతోనే చేస్తారు. Sandal, Sandal wood,
Santalum album, Man; *Sirium myrtifo-*
linum, Br. (కో. 46).

చందమామచెక్క : చూ. పర్యా. (నాలిక)చెక్క. బండి
తోలే చువీ ఈర్పోరానికి వాగమీద అమర్చిన చెక్క
(రా. 33).

చందలం : చూ. రూ. చందలం (రా. 7).

చందవ : ఉ. సందవ. పాలవెల్లి (కో. 4).

చంద్రపారవ : ఉత్తర దక్షిణాల్లో ఇంటి కొలతల్లో వచ్చిన
హెచ్చు తక్కువలనే దోషం (రా. 3).

చన్ను : ఉ. సన్ను. చూ. పర్యా. ఓడనం. సారెపలక
మధ్యభాగంలోని కుండకట్టు (కో. 36).

చపట : ఉ. సపట. చూ. రూ. చప్పటం (రా. 14).

చపరం : ఉ. సపర, సపరం, సప్రం. చూ. రూ.
చపారం (కో. 34; తె. 30, 35, 37, 41,
రా. 24).

చపారం : ఉ. చపరు, చపార, సపర, సపార, సపారం.
సాపారం. రూ. చపరం, చప్పర. తడిక కప్పు గల
మంచె (కో. 39, 41, 43, 45, 46, 49; తె. 11, 39,
40, 42, 44; రా. 2, 31, 32).

చప్టా : ఉ. సప్టా. చూ. రూ. చప్పటం (కో. 18, 19).

చప్టాగోలు : ఉ. సప్టా. పట్టెల మూలల్లో చదునుగా తీసే
గాడి. చూ. చిత్రం 328.2 (రా. 18).

చప్ప : ఉ. సప్ప. రూ. చప్పం. రాళ్లు తవ్వడానికి వాడే
పలుగువంటి ఉక్కుమేకు. 8 అంగుళాల పొడుగు
ఉంటుంది (తె. 3).

చప్పట¹ : ఉ. సప్పట. చూ. పర్యా. బండపరుపు. వాసాల
మీద రాళ్లువరచి సున్నంతో అతికివేసిన కప్పు. చూ.
చిత్రం 267 (కో. 44, 46; రా. 14).

చప్పట² : చూ. పర్యా. చోకం¹. నాలుగు భుజాలు గలది,
చతురస్రం (రా. 12, 13).

చప్పట³ : చూ. రూ. చప్పటం (రా. 12, 13).

చప్పట⁴ : పర్యా. పదకన. చదునుగాఉన్నస్థితి (కో. 48).

చప్పటం : ఉ. సప్పటం. రూ. చపట, చప్టా, చప్పట³,
చూ. పర్యా. పరుపు¹(1). ఇటుక తారసరాళ్లను

వాటి మందుమీద పడుకోబెట్టడం. చూ. చిత్రం 223.9 (కో. 3, 5).

చప్పట్రాయి : (చప్పట + రాయి). చూ. రూ. సప్పట రాయి (కో. 33).

చప్పం : చూ. రూ. చప్ప (కో. 30).

చప్పర : ఉ. చప్పరం, సప్పరం. చూ. రూ. చప్పరం (తె. 21, 26; రా. 17, 18).

చప్పిడి : చూ. పర్యా. ఆసరకట్టె. మొగరంమీది చూలం పొరలకుండా బోదెమీద వేసిన చెక్క (రా. 17).

చప్పిడిరాయి : ఉ. సప్పిడి-. చేదుడుబావి కట్టగా వేసిన రాయి (రా. 17).

చప్పడుజేయు : క్రి. పర్యా. జజ్జావకొట్టు, మట్టుబెట్టు. మెత్తగా చితగొట్టు (రా. 11).

చబుత్తర : (< హిం. చబూతర్). చూ. పర్యా. అరుగు (1). ఇంటిముందు ఎత్తుగా బల్లపడుపుగాకట్టిన నిర్మాణం. పైన కప్పకన్నా లేపన్నా పక్కలు మూయబడని ఎత్తయిన ప్రదేశం. చూ. చిత్రాలు 6.1, 245 (తె. 7, 36).

చబూత్రా : (< హిం. చబూతర్). చూ. పర్యా. పల్లెం. బావికి చుట్టూ కట్టిన అరుగు. చూ. చిత్రం 291.1 (తె. 7).

చంపించు : క్రి. చూ. పర్యా. మలుచు. (రాతిని) చెక్కు (కో. 42).

చరుచురాయి : చూ. పర్యా. సలప. మట్టిని మెత్తగా నలగొట్టడానికి, మట్టిపాత్రలను దట్టించడానికి, కుమ్మర్లు వాడే సాధనం. రాతిది (తె. 37).

చరుపుడుచెక్క : చూ. పర్యా. సలప¹(1). మట్టిని మెత్తగా నలగొట్టడానికి, మట్టిపాత్రలను దట్టించడానికి, కుమ్మర్లు వాడే సాధనం. కొయ్యదిగాని, రాతిదిగాని కావచ్చు. చూ. చిత్రం 73.10 (కో. 38).

చరుపుడుపలక : చూ. పర్యా. మట్టప్పలక. అమకప్ప మీద మిట్ట పల్లాలు సరిచేసే చెక్కసాధనం. చూ. చిత్రం 95 (కో. 33).

చరుపుడురాయి : ఉ. సరుపుడు-. సలపలో పెంబును కొట్టే బప్పమి ఆధారంగాఉండే రాయి (కో. 44).

చరుము : ఉ. సరుము. క్రి. గడ్డికప్పమీద కత్తిరో కొట్టు (కో. 44).

చర్పర్ : చూ. పర్యా. దాపి. తొమ్మిదేసి. పదకొండేసి. లేదా పన్నెండేసి పావులలో ఇచ్చరాడే అట. దీని చతురస్రంవంటి గీతలలో మరీ చిన్నగీతలు గీసి గట్ల తయారుచేస్తారు (రా. 26, 29, 30).

చల్లకాలం : ఉ. సల్ల-. చలికాలం (తె. 4).

చల్లగుంజ : గృహప్రవేశ సమయంలో వాస్తుపూజ కోసం పారే కర్ర (కో. 28, 31).

చవ : గుజ్జ (కో. 11).

చవిక : (1) పెంకు కప్పిన సాల (కో. 46-48). (2) కప్పు గల రచ్చటచగు (కో. 48).

చాకు : చిన్నకత్తి (కో. 8, 30, 44).

చాటాకులూరి : చూ. పర్యా. త్రిశాల. మూడువైపులా గదులుండి 'U' ఆకారంలోఉన్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 18 (తె. 16).

చాటుగోడ : చూ. పర్యా. దొడ్డిగోడ. దొడ్డి వైపునగాని పొలాల్లోగాని ఒకేవైపున (వూద్దుగా) కట్టిన చిన్నగోడ (తె. 11, 27).

చాటుబండ : చూ. పర్యా. అడ్డబండ. సన్నేడేమిగా వేసిన బండ (కో. 46).

చాటుబల్ల : చూ. పర్యా. దిమ్మిన. కొయ్యతో (సాధారణంగా)ను, ఇనుముతోను, చేసింది. నేలను గట్టిపరచడానికి వాడే పరికరం. పొడుగాటి కర్రకు అడుగున చదరంగాఉండే కొయ్యచిమ్మతో ఇవప పలకతో బిగించి దీన్ని తయారు చేస్తారు (కో. 12, 16).

చాదు

వృత్తిపదకోశం

చాదు : క్రి. చూ. పర్యా. చదు. నీళ్ళు చిల్లి నున్నదిచు, గట్టిగా అలుకు (తె. 38).

చాదుడుకరి : గచ్చనేలను నునుపుచేయడానికి వాడే కరిణి (తె. 10, 28).

చాందిని : చూ. పర్యా. పక్వం. బావికి చుట్టూ కట్టిన అడుగు. చూ. చిత్రం 291.1 (కో. 2).

చాపు¹ : (1) ఉ. సాపు. చూ. పర్యా. దంతె¹. దూలంమీద అడ్డంగా గాని, దూలానికి బదులుగాగాని, గోడలమీద కప్పుకు అధారంగా వేసే చెక్కిన వాసం. చూ. చిత్రం 266.1 (తె. 11, 36). (2) చూ. పర్యా. వాటు¹ (1). మిద్దె గోడలమీద వేసే అడ్డు కడ్డి (తె. 29). (3) ఉ. సాపు. చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి. ఇంటి నడికొప్పును మోసేకర్ర. చూ. చిత్రం 15.7 (రా. 29).

చాపు² : ఉ. సాపు. చూ. పర్యా. జమిటు. రెండేసి (కో. 13, 14, 19).

చాపు³ : పూరింటి చుట్టూ గోడకు బదులుగా పాతే చిన్న కొయ్య స్తంభం (రా. 32).

చాబీరౌతు : (చాబీ < హిం.). చూ. పర్యా. కుయ్యం రాయి. రాతితో కట్టిన ఆర్చీ మధ్యభాగంలో బలంకోసం బిగించిన పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 226.2, 227. 2 (తె. 25).

చాయ : ఉ. పాయ. చూ. పర్యా. చక్కన. ఎదురు (రా. 4).

చాయకొమర : ఉ. పాయ-. పాకలో మరో కొమరతో ఒకే చాయవడి వెన్ను మోసే కొమర (తె. 17).

చాయకర్ర : వాసం, శ్రేణి (కో. 25).

చార : రాతిమీద కాలుతో గీసేవగీత (కో. 36).

చాకలిబట్టి : ఉ. పార్లబట్టి అయిదారు గుండ్రటి వరస చూ. మెట్టలను ఒకవరసపై మరొకటిగాపేర్చి కారేబట్టి (రా. 18).

చాలు¹ : (1) పర్యా. తని¹, తరం¹, పట్టా⁴. పెంకు పేట్టులోని వరస. చూ. చిత్రం 276.16 (కో. 27, 30; తె. 4, 8-10, 12, 31, 38, 44). (2) పర్యా. తొడుగు³. మూతిపెంకులను ఒకదానిలో ఒకటి దూర్చుకుంచే వరస (తె. 27).

చాలు² : ఉ. సాలు. చూ. పర్యా. గాడి²(1). చెక్కల మీద ఉలితో తీసిన కాలవ (రా. 30, 32).

చాలు³ : ఉ. సాలు (బ. సాల్లు). చూ. పర్యా. పాడు². గుంజలు మొదలైనవి పాతడానికి గడ్డపలుగుతో తవ్విన లోతైన గుంట. చూ. చిత్రం 156. 5 (రా. 32).

చాలువట్టె : ఉ. సాలు-. ఒకేమూలంమీది గుజ్జులను కలిపే వాసం (రా. 9).

చాలుపెంకు : ఉ. సాలు. రూ. జాలుపెంకు. చూ. పర్యా. కప్పుపెంకు. ఇల్లు కప్పడానికి వాడే మామూలు పెంకు. చూ. చిత్రాలు 37, 42 (తె. 21).

చావడి¹ : ఉ. చావిడి. సావిడి. చూ. పర్యా. మల్లసాల. బయటి పంచ (కో. 14, 20; రా. 23).

చావడి² : ఉ. సావడి, రూ. చావిడి. పర్యా. కచేరి. సర్కారు కార్యాలయం (తె. 8, 11).

చావిడి : ఉ. చావడి, సావిడి. రూ. సావడా. చూ. పర్యా. పాక¹. మూడు వైపులా మూసిన దూలాలు లేని పొడు గాటి ఇల్లు (కో. 18, 19, 22, 24, 26-28, 32, 33, 41; తె. 3, 6).

చావిడి : చూ. రూ. చావడి (తె. 29).

చికిలికుండ : ఉ. నీకిలి-. పర్యా. చీకిలితొట్టి. సారె పక్క నున్న తొట్టి (తె. 28, 30).

చిక్క : రూ. చిక్కం²(2). పర్యా. జురుకు. సాంద్రత (రా. 5, 10).

చిక్కట్టు : చూ. పర్యా. పోటీ¹ (1) కట్టుబడి సమయంలో దర్వాజాలు మొదలైనవి కదలకుండా నిలపడానికి రెండు

కర్రలను పై వైపున పెగించి కట్టి కింద పంగటించి నిలిపిన తాత్కాలికపు పీర్పాటు. చూ. చిత్రం 172. 5 (కో. 49).

చిక్కం¹: (1) చూ. పర్యా. చ్చం¹. పోత పోయ్యవలసిన సిమెంటు మొదలైన వాటికి ఆకామిచ్చే విడిభాగాల కలయిక (కో. 23, 29). (2) మూస, మూసకట్టు (కో. 13).

చిక్కం²: (1) చిక్కదనం (కో. 35, 48). (2) చూ. రూ. చిక్క (రా. 1).

చిక్కం³: పశువుల మూతికి తగిలించే వల (కో. 28; తె. 24).

చిక్కం⁴: పూజలు చెక్కడానికి వాడే ఇనపత్తిగె (కో. 6).

చిక్కంతలుపు: చూ. పర్యా. జజ్జవతలుపు. వెదురు బద్దల్తో అల్లిన తలుపు. చూ. చిత్రం 178 (కో. 4).

చిక్కార్చి: (చిక్కు + ఆర్చి). గుండ్రటి ఆర్చి (తె. 7).

చిక్కిరిగానం: పడిగ వాసాలరుగాని మూలవాసాలకుగాని మధ్యలో వేసే వాసం (తె. 20).

చిక్కు¹: రూ. చెక్కు. పర్యా. తిక్కిటి (1). ఒకదాని మధ్యవరకు మరొకటిదూర్చి పేర్చిన ఇటికర్నాళ్ల వరస. చూ. చిత్రం 59. 7 (కో. 37, 41, 45, 47; తె. 41).

చిక్కు²: పర్యా. జడ³, బర్రె² (1). నన్నటి తీగగల అల్లికగల మండ (కో. 37).

చిక్కుతాళం: ఒకరకం దీగం. భాగాలు ఒకదానిలో ఒకటి చిక్కుకునేటట్లు నిర్మించినది (తె. 43).

చిక్కువరస: ఉ. చిక్కారస. పర్యా. సాణ, సారవ². పడుగుపేకలుగా పేర్చిన ఇటిక పేప్పు (రా. 8, 9, 11).

చిగురు¹: చూ. పర్యా. చిలుకు². గోడ అడుగు భాగాన పెట్టే చుక్కలు, బొట్లు. వేళ్లతో సున్నం తీసి ఈతాపల్లాగా కన్పించేటట్లు వేసిన ముగ్గు (కో. 2, 3, 28).

చిగురు²: పర్యా. మోటు¹ (2). చివర (కో. 8).

చిగురు³: చూ. పర్యా. మోటు². ఇటికకు ఆతుక్కున్న మట్టి పెససు (తె. 14).

చింకికాయ: చూ. పర్యా. చింతికాయ. గానుగ చూలానికి చివర పెగించే 'S' ఆకారపు ఇనపిక్కెం (కో. 8).

చిచ్చు: చూ. పర్యా. అగ్గి. ముం (రా. 28).

చించు: అంచు, ఒరం (రా. 28).

చిట్ట: జేబందు పిడి (తె. 28).

చిట్టకొట్టు: క్రి. చూ. పర్యా. చీచ. చీల్చు, చీలునట్లు చేయు (తె. 8).

చిట్టటుకు: ఉ. చిట్టటక. పెద్దటకకు కింద వేసిన చిన్న అటుకు (కో. 1, 4-7, 9, 12, 23).

చిట్టడుగుదూలం: తల్లిదూలం, ఇంటి చక్రాన్ని మోసే పెద్దదూలం (కో. 11).

చిట్టం: ఉ. చిట్టాం, చిట్టిం, చిట్టిమ, చిట్టెం. చూ. రూ. చిట్టెం (కో. 3, 6, 9, 34, 42, 44; తె. 17, 26, 28, 30, 37, 42; రా. 2, 4, 5, 9, 13).

చిట్టికల్కురాతిగనిలోని పదకొండో ప్రాక. వీన్నే సున్నప్రాకరి దిండు అనికూడా అంటారు (రా. 28).

చిట్టు: క్రి. పర్యా. చీకిరించు, నెర్రెకొట్టు, నొసలిప్పిచ్చు. పర్రలడుచు, పర్రెడు, ఓటవారు. పగులుచూపు (రా. 25)

చిత్తె¹: ఉ. చిత్తె. చూ. పర్యా. చెండు (1). వడంబంగుండును మోసే దారాన్ని పట్టుకొనిఉండే రేకుల్ల. వీని మధ్యలో రంధ్రంఉంటుంది. చూ. చిత్రం 100.2 (తె. 10, 27, 29).

చిత్తె²: పర్యా. నీవ. వెదురువాసం (రా. 13).

చిత్తెంకంకర: పల్లగా గట్టిగాఉండే రాతిముక్క (తె. 12).

చిత్తేంగాల్పు: ఉ. చిట్టింగాల్పు. రూ. చిట్టింగాల్పు. చిట్టింగాల్పు, చిట్టింగాల్పు. పర్యా. కమురుగాల్పు. ముదరగాల్పు. ఇటుక మొదలైనవి ఎక్కువుగా కాలడం (కో. 41, 43, 47; తె. 16, 18, 19).

చిత్రాంగి : జన్మించిన సున్నుపాపి (రా. 30).

చిత్ర : (1) చూ. పర్యా. ఆపు². తలుపులు గాలికి పడ
ఉండా చర్వాణా పైకమ్మికి ఎగిరించిన కొయ్యముక్క
(తె. 8,9,11). (2) చూ. పర్యా. చిలక³. కిటికి
రెక్కలను బంధిస్తూ గుండంగా తిరగడానికి వీలుగా
అమర్చబడే చిన్న గడియ. చూ. చిత్రం 194.4 (తె.
7, 38).

చిత్రంరాయి : చూ. గబ్బురాయి. విపరీతంగా కాలిన
సున్నపురాయి (రా.22).

చిత్రేప : చూ. రూ. చిత్రం (కో. 32).

చిత్రేపుపేర్పు : ఉ. చిత్రేప్పేర్పు. నిలుపువరసన రాతిపై
రాతిని పొయ్యిమీద పేర్చడం (రా.5).

చిట్టింగాల్పు : ఉ. చిత్తంగాల్పు. చూ. రూ. చెత్తం
గాల్పు (తె. 20,25,34).

చిట్టిం : చూ. రూ. చిత్రం (తె. 32).

చిట్టింగాల్పు : ఉ. చిట్టిరంగాల్పు. చిట్రంగాల్పు. చూ.
రూ. చిత్రంగాల్పు (తె. 22,23,26).

చిట్టి : (జ. చిట్టు,చిట్టు).చూ. పర్యా. చెండు(1).వడంబంగుం
డును మోసేదారాన్ని పట్టుకొనిఉండే రేకువిళ్ల. దీనిమధ్యలో
రంధ్రంఉంటుంది. చూ. చిత్రం 100.2 (తె. 21, 27).

చిట్టింగాల్పు : చూ. రూ. చిత్రంగాల్పు (కో. 45,49).

చిత్రం : ఉ. చిట్టం, చిట్టాం, చిట్టిం, చిత్రేం, సిత్తెం. రూ.
చిట్టం, చిట్టిం, చిత్రేప. పర్యా. అరకాయితే, కంకిటికి,
కర్రరాయి, నల్లముట్టు, పొగకాల్పు, పొగచూరిటిక,
రాగోలు. ముదరగాలి నల్లబడివడటిక (కో. 14,18,
19, 26, 28, 29, 37, 46, 48, 49; తె. 6, 7, 12,
29, 43 ;రా. 1, 6, 10, 31).

చిత్ర : (-వట్టు. క్రి.). మోటుబావి వక్కవ పాతివ నిలుపు
గుంబుల అడుక్కర బిగించి, దానికి ఒక చివర బొక్కెన
గడ్డ, రెండోచివర మోటుబావి వట్టు తోడుట (తె. 15).

చిత్ర¹ : చూ. పర్యా. అడ్డకర్ర². నిచ్చెన నిలుపు కర్రలను
కలుపుతూ మెట్టులాగా ఉపకరించే చిన్నకొయ్య. చూ.
చిత్రం 148 2 (కో. 4).

చిత్ర² : చూ. పర్యా. చెండు(1) వడంబంగుండను
మోసే దారాన్ని పట్టుకొనిఉండే రేకువిళ్ల. దీని మధ్యలో
రంధ్రం ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 100.2 (తె. 38).

చిత్రకట్టె : రూ. చిత్రకట్టె. చూ. పర్యా. బెలుగు(1).
పంచ దించడానికి గుర్రపుకొయ్యలమీద వేసిన
అడ్డవాసం (తె. 37).

చిత్రకర్ర : చూ. పర్యా. బెలుగు (1). పంచ దించడానికి
గుర్రపుకొయ్యలమీద వేసిన అడ్డవాసం (తె. 36).

చిడి : చూ. పర్యా. నిచ్చెన. ఎత్తుగాఉన్న వస్తువులను,
తావులను అందుకోడానికి పనికివచ్చే పరికరం. రెండు
పొడుగాటి గడలకు చిన్నచిన్న అడ్డకర్రలను సమాన
రంలో విగించిగాని, పొడుగాటి తాళ్లకు అడ్డకర్రలు
కట్టిగాని, తయారు చేస్తారు. ఇందులో తాళ్లనిచ్చెన, డబ్బ
నిచ్చెన, తోటనిచ్చెన, మడతనిచ్చెన(చూ.) అనేక
రకాలున్నాయి (తె. 27).

చిడిగోలు : రూ. చెడిగోలు. గడ్డలుండేటట్లు తీసిన గోలు
(తె. 31).

చిడి : చూ. పర్యా. అడ్డకర్ర². నిచ్చెన నిలుపుకర్రలను
కలుపుతూ మెట్టులాగా ఉపకరించే చిన్నకొయ్య. చూ.
చిత్రం 148.2 (తె. 31).

చిడిరాయి : (చిడి < హిం. సీడి). చూ. పర్యా. తంతెబండ,
మెట్టుబండ. మెట్టు కట్టడానికి వాడిన రాయి (తె. 30).

చిండరాబొగ్గు : (చిండరా - < అం. Cinder). ఒకసారి
కాలినబొగ్గు (తె. 43).

చిత్తడినెల : ఉ. చిత్తడెనెల. వానకాలం (రా.2).

చిత్రారి : రెండు కిటికీల జంట. దీన్నే 'కవల కిరికి' అని
కూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రం 27.6 (తె. 30).

చిత్తి : చూ. రూ. తిత్తి (కో. 40).

చిదర : పలచవ (రా. 9).

చిదుగు : ఉ. చిదిగి. రూ. చిదుం. ఎండిన చిన్నపుల్ల (కో. 37, 46; రా. 11).

చిదుం : చూ. రూ. చిదుగు (రా. 2).

చింత : ఉ. సింత. చాలా ఉపయోగకరమైన పెద్దచెట్టు. చిన్నచిన్న చిలవలు కూడా చాలా బలంగాఉంటాయి. చెట్టు రమారమి 80 అడుగుల ఎత్తువరకు పెరుగుతుంది. కొయ్య కలపగా పనిముట్లకు వాడబడుతున్నది. కొమ్మలు కంచెగాను, ఆకులు పచ్చిఎరువుగాను, చిగురుకాయలు, పండ్లు వంటివినుసులుగాను, ఎండుకత్తె వంటిచెరుకు గాను, పనికివస్తాయి. 'చింత' అనే పేరు దుఃఖాన్ని సూచిస్తుందని కొందరు దీనికలప ఎంత ప్రళస్తమైన దైనా నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడరు. చింతచెట్టు ఇంటికి ముందుంటే దురదృష్టమన్న నమ్మకంఉన్నది.

Tamarind tree, *Tamarindus indica*, Linr: (కో. 30,33,34,37,41,42,44,49; తె. 3,13,19, 22,23,25,26,29,39; రా. 4,8,9,13,16,18,20).

చింతకాయ : ఉ. సింతకాయ. పర్యా. కడెం¹(1), కుయ్య³, కొక్కెం¹(3), కొండి¹, గొక్కెం², చింతకాయ, వంకసీల, వంక³, వంపుసీల, సీలకొండి. గానుగ దూలా నికి చివర బిగించే 'S' ఆకారపు ఇవపకొక్కెం (కో. 20,25,27,28,30,32).

చింతపూర్రొతు : (చింతపూరు + రొతు). చింతపూరు గ్రామప్రాంతంనుంచి వచ్చే 'చలవరాయి' (చూ. ఎర్ర రాయి = Marble). (తె. 25,26).

చింతెలుగు : (< కోయ): దీన్నే తెలుగులో 'బండి చిందుగ' అంటారు. నిర్మాణద్రవ్యంగా పనికివచ్చే కలపనిచ్చే అడవిచెట్టు. Fragrant sirisha, *Albizzia odoratissima*, Lush. (తె. 14).

చిన్నకలమంద : కలబంద (చూ.)లో ఒకరకం. దీన్నే 'ఎర్రకలమంద' అనిగూడా పిలుస్తారు. లేతఎరుపురంగు పూలు, లేతాకుపచ్చరంగు మట్టలు, వాటి అంచుల్లో వాడి ముళ్లు ఉంటాయి. సొననుంచి సీరా చేస్తారు. బీదలు సొన తింటారు. నారతో చాపలు, కంబళు అల్లుతారు. అమెరికానుంచి తెచ్చిందట. అందుచేత 'సీమకలబంద'

అని కూడా పిలుస్తారు. *Aloe littoralis*, Sank. (తె. 43).

చిన్నకొమిరె : ఉ. కొమ్మె. పర్యా. పిల్లకొమర. వెను గాడి కాక తక్కిన వాసాలను మోసే కొమర (తె. 27, 30).

చిన్నగుట్ట : పర్యా. పిల్లగుట్ట. వెనుగాడి కాక తక్కిన వాసాలను కాసే గుట్ట (కో. 28,37,49; తె. 6,18).

చిన్నతాపి : చూ. పర్యా. ఎదురాకుతాపి. సన్నగా పొడుగ్గా కోలగాఉండే రేకుగల చిన్న తాపి. సన్నపనులకు వాడేది. చూ. చిత్రం 83 (కో. 4,43).

చిన్ననీమ : మూలల మధ్య దిక్కు (తె. 22).

చిన్నపచ్చా : తక్కువ కొలతలుగల పచ్చువు (తె. 28).

చిన్నమిటిపొద్దు : పర్యా. పొద్దుగల. తెల్లవారుజాము (రా. 18).

చిన్నమూతి : చూ. పర్యా. మూతి. గూన చివరి సన్నటి భాగం. చూ. చిత్రం 36.2 (కో. 21).

చిన్నరాయి : చూ. పర్యా. కల్తా³కు. చిన్నదైన రాయి (కో. 48).

చిన్నసుత్తి : చూ. రూ. చిన్నసుత్తి (రా. 24).

చిన్నసుత్తి : రూ. చిన్నసుత్తి. పర్యా. చేయిసుత్తి. జంపర సుత్తి. చిన్ననైజు సుత్తి (తె. 12,40).

చిన్నాము : చూ. పర్యా. పెంకుబట్టి. పెంకును కాలేబట్టి. చూ. చిత్రం 62,63 (కో. 26).

చిన్నిమ్మ : (చిన్న + నిమ్మ). నిమ్మ జాతికిచెందిన చిన్న మొక్క. దీని కాయలు ఉరుగాయగాను, రసం చింత పండుకు బదులుగాను పనికివస్తాయి. Lemon. (కో. 48).

చిప్ప¹ : పర్యా. తెంకి. కొబ్బరిపెంకు (కో. 20; తె. 44).

చిప్ప² : (1) పూరికప్పు మూలలో చొరించే మట్టిపాత్ర.
(తె. 18,27). (2) చూ. పర్యా. చట్టి. చిన్న మట్టిపాత్ర
(తె. 27).

చిప్పకట్టె : ఉ. సిప్ప—కొయ్యతో చేసిన చిప్ప (రా. 4).

చిప్పతట్టు : చూ. పర్యా. కడగోడ. ఇంటిపక్క గోడ.
దీనితర్వాత గదులుండవు. చూ. చిత్రం 248 (కో. 17).

చిప్పపెనక : ఉ. చిప్పెనక, చిప్పపెనక, సిప్ప— చూ.
పర్యా.(కురు)మాడు(1) పక్కవాకిలి ముందున్న
పంచ (కో. 7,16,18,26).

చిప్పపెనక : పక్క పంచ (తె. 2).

చిప్పరాయి : (< ఆం. Chips). ఉ. చిప్ప, సిప్ప.
సిప్, స్టిప్పలు. చూ. పర్యా. కంకర(రాయి) పునాదు
లను దిట్టపరచడం, శ్లాబులు పోతపోయ్యటం, రోడ్డు
వేయటం మొదలైన పనులకు పనికివచ్చే రాతిముక్కలు.
ఇవి గట్టిగా పిండాకారంగాఉంటాయి. (కో. 1,17,21,
25,26,29-32; తె. 3,4,13,42).

చిబ్బోరు : గోడ పొట్టలో నిలిపే స్తంభం (తె. 18).

చిమటా : చెమ్మట (తె. 11).

చిముడు : క్రి. పర్యా. మెదుగు. మెత్తపడు, చితికిపోవు
(కో. 49).

చిమ్నీ : (< ఆం. Chimney). చూ. చిమ్నీ. చూ.
పర్యా. పొగగూడు. పొగ బయటికి పొయ్యే దారి. చూ.
చిత్రాలు 25.9,279,280 (కో. 32,46; తె. 21,22,
28,29).

చిమ్నీ : చూ. చూ. చిమ్నీ (రా. 17).

చిమ్నీగూడు : (చిమ్నీ< ఆం. Chimney). చూ.
పర్యా. దీగూడు. దీపంపెట్టుకొవే గూడు. చూ. చిత్రం
23.9 (రా. 28).

చిమ్మ¹ : ఉ. చిమ్మ, చిమ్మ. చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు)
గోడలో బిగించే రహస్యకా కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1
(కో. 3,19,22,23,26,29-32; తె. 1,3-8).

చిమ్మ² : ఉ. సిమ్మ. చూ. పర్యా. చెవి¹. గిలకకు.
రెండువైపులా ఆధారంగా నిలవబడిన చిన్న కొయ్య
ముక్క. చూ. చిత్రం 294.4 (తె. 7,15,30,35,41).

చిమ్మ³ : చూ. పర్యా. కొమ్మ². పెంకాము గోడ చివరి
అంచు. చూ. చిత్రం 63.4 (కో. 28).

చిమ్మరాయి : సున్నపు బట్టి మెట్లను కట్టడానికి వాడిన రాయి
(కో. 30).

చిర : ఉ. సిర. చూ. రూ. చిర (తె. 4,5).

చిరత¹ : ఉ. చిడత. పర్యా. అడ్డ³, అడ్డతీర్పు. గోడ
కంతలోనిలిచే పరంజా అడ్డుకట్టె. చూ. చిత్రం 76.3
(తె. 7,10,29).

చిరత² : ఉ. చిడత. చూ. రూ. చిర (కో. 19,34).

చిరతకట్టె : చూ. రూ. చిడతకట్టె(తె. 28).

చిరసల : 'ఎర్రచిరతల, ఎర్రనరుగుడు, పూతికి, సురబి'
అని కూడా పిలవబడే ఒకరకం తీగ. కట్టె, కంప, బట్టి
కాల్పుకు చాలామంచివి. *Ventilago calyculata*,
Tul., *V. madraspanata*, Gaertn.
(రా. 3).

చిరుపోటి : కట్టుబడిలోఉన్న అర్చి కింద ఆధారంగా.
స్తంభాల మీద అడ్డంగా, పరిచిన లావాటి రాయి
(తె. 10).

చిర్మాని : ఉ. చిల్మాన్. రూ. తిరుమన్, సిరమని, సిరి
మని, సిరిమను, సిరిమాను. పర్యా. వెలమ. నిర్మాణ
ద్రవ్యంగా ఉత్తమజాతికిచెందిన కలప ఈ చెట్టునుండి
దొరుకుతుంది. కొయ్య చెదలు పట్టదు. నౌకానిర్మాణానికి
కూడా ఈచెట్టు కలపను వాడారు. కలపనిచ్చే మహా
వృక్షాల్లో ఇదొకటి. జనవరి ఫిబ్రవరి నెలల్లో చెట్టు
పుష్పిస్తుంది. రమారమి 30-35 అడుగుల ఎత్తుకు
పెరుగుతుంది. చేపగాఉన్న భాగం ముదురు గోధుమ
వన్నెలోఉండే దీని మొదలు నిటారుగా వంకర లేకుండా
పెరుగుతుంది. Axle wood, *Anageissus lati-*
folia, W. I., *Conocsapus latifolia*, Roxb.
(తె. 40,42).

చిర్ర : ఉ. సీర. రూ. చిర, చిరత². పర్యా. ఒత్తుకట్టె, కాడికట్టె, గాత(కొయ్య)(1), నోగాలికట్టె, లోగాన పుల్ల, లోబడికట్టె. కాడికున్న రంధ్రంలో పెట్టే కొయ్య ముక్క. దీనికి కాడి పలుపును తగిలిస్తారు. చూ. చిత్రం 14.12 (కో. 29; తె 7.8).

చిర్రగి : కొద్దిపాటి ఎండ (కో. 48).

చిల : చూ. రూ. జిల్ల (రా. 1).

చిలక¹ : చూ. పర్యా లంకె గానుగకర్రను కాడికి కలిపి కట్టేవాడు, లేక తీగ. చూ. చిత్రాలు 257. 3, 258 (కో. 15).

చిలక² : చూ. రూ. చెలక¹ (తె. 19).

చిలకకట్టు : ఉ. చిలకట్టు. పర్యా. బోపికుంటి, మగులు కొయ్య. మదుడు వెయ్యడానికి గోడలో పాతిన కొయ్య ముక్క (తె. 22).

చిలకరించు : క్రి. చూ. పర్యా. జల్లు. చల్లు (రా. 28).

చిలకకొయ్య : (1) ఉ. చిలకొయ్య. రూ. చిలు కొయ్య. పర్యా. గూటం³(2), చిలకాడి, చిల్లకొయ్య (2), చీరం², వంకె¹. గోడలో బిగించిన కొయ్య ముక్క (కో. 6, 32, 34). (2) చూ. పర్యా. అడ్డు గర్ర. అటక లమర్చేందుకు గోడలో నాటిన కొయ్య ముక్క (కో. 34).

చిలకగడి : చూ. రూ. చిలకగడె (తె. 1).

చిలకగడె : ఉ. సీలకగడె. రూ. చిలకగడి. పర్యా. కట్ట, కుయ్యాంకట్ట, గిళుక్కట్ట, చిట్టె 2), తిరుగడి, తిరుగుడు(గడి), పిల్లగడె. కిటికీ రెక్కలను బంధిస్తూ గుండ్రంగా తిరగడానికి వీలుగా అమర్చబడే చిన్న గడియ. చూ. చిత్రం 194.4 (కో. 11, 14, 20, 31, 32).

చిలకపార : చూ. రూ. చెలకపార (తె. 19).

చిలకపీట : చూ. పర్యా. దండెం. వైనుండి వేలాడదీసిన పొడుగాటి కర్ర (తె. 23).

చిలకలతోరణం : ఒంటి ఆమలను మడిచి పట్టి కట్టే తోరణం (తె. 29).

చిలకలార్చి : చూ. పర్యా. పల్లార్చి. పక్కావాగాలు వంపు లొంపులుగాఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 231, 235, 236 (కో. 39).

చిలకాడి : చూ. పర్యా. చిలకకొయ్య (1). గోడలో బిగించిన కొయ్యముక్క (కో. 12).

చిలకొయ్య : చూ. పర్యా. రీపరు(పట్టె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పల్చని చెక్క. దంతులను మధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (తె. 32).

చిలిపి : (? <సం. శిల్పి-). నేర్పు. క్రమం, అలంకారం (తె. 1).

చిలుక : చూ. పర్యా. అడ్డుగర్ర. అటకలమర్చేందుకు గోడలో నాటిన కొయ్యముక్క (తె. 39).

చిలుకు¹ : (1) ఉ. చిలక, సీలుకు, సీల్కు. చూ. పర్యా. గొళ్ళెం. తలుపులను మూసిఉంచడానికి వాడే సాధనం. దర్వాజా కమ్మిలో ఇమిడ్చిన నాగవాసాన్ని పట్టిఉండే కొక్కెల వరస. చూ. చిత్రాలు 174.4, 192 (కో. 40, 42-50; తె. 37-43; రా. 1-6, 8-17, 22, 24, 28-30). (2) పర్యా. పతకం, పాట్లకు, తాళం వేయడానికి వీలుగా అమర్చిన పరికరం. ఒకరెక్కకు నాగవాసంవంటి కొంకి బిగిస్తారు. దానికి తగులుకొనడానికి వీలుగా రెండో రెక్కకు బిగించిన ఇనప బద్దీ. చూ. చిత్రం 193 (కో. 35, 39; రా. 15, 18, 21, 25, 26, 29).

చిలుకు² : పర్యా. ఓరు. ఓప్పు, చిగురు¹. గోడ అడుగు భాగాన పెట్టే చుక్కలు, బొట్లు. వేళ్లతో సున్నం తీసి ఈతాకుల్లాగా కన్పించేటట్లు వేసిన ముగ్గు (కో. 7, 15, 34; తె. 44).

చిలుకు³ : పిట్టాకివీట మీదినుంచి పైకి పొడుచుకొని వచ్చిన మేకు (రా. 6).

చిలుకు(చెక్క) : ఉ. చిలక-, చిల్కు, సీల్కు-. చూ. పర్యా. రీపరు(పట్టె). ఇంటి కప్పు వేయడంలో వాడే

పల్చని చెక్క. చంతులమధ్య దిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (తె. 29, 35, 36, 38-40, 43, 44).

చిలుకువాటం : ఉ. చిలుకోటం. పర్యా. మోడు. లప్ప² (2). నెజ్జకట్టె. అటక నిర్మించడానికి గోడలో పాతిన కొయ్య (తె. 25).

చిలుకొయ్య : చూ. రూ. చిలకొయ్య(1) (తె. 30, 35).

చిల్కగుల్ల : పొలాల్లో దొరికే గవ్వ (కో. 1).

చిల్కచెక్క : అచ్చుచ పనికివచ్చే పలచనిచెక్క (తె 34).

చిల్కమోట : ఉ. సిల్క— చూ. పర్యా. తీపడు(పట్టె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పల్చని చెక్క. చంతులకు మధ్య దిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (తె. 27).

చిల్మి : కూజానుంచి నీరు తైటికి పొయ్యే భాగం (కో. 44)

చిల్ల¹ : చూ. రూ. చీల¹ (కో. 31; రా. 2, 13).

చిల్ల² : చూ. రూ. చీల² (రా. 23, 26).

చిల్ల³ : ఉ. సిల్ల. ముళ్ల మొక్క. కొమ్మ (కో. 40; రా. 28, 31).

చిల్ల⁴ : చూ. పర్యా. పంగ¹. కొయ్యకు సహజంగాఉన్న పాయ. చూ. చిత్రం 156.4 (కో. 31).

చిల్ల(కంప) : రూ. తిల్ల. చూ. పర్యా. అందుగు. వేస విలో వూనే సువాసనగల పసుప్పచ్చ పూలు, మెరిసే నల్లటి పళ్లు గల ఒక కంచెమొక్క. దీని గింజలు వైద్యానికి, ఆకులు పచ్చిఎరువుకు, పనికివస్తాయి. దీని కలపను నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుతారు. కొండనేలల్లో మామకట్టి 40 అడుగుల ఎత్తువరకు పెరుగుతుంది. సాధారణంగా పక్కలకు పొదలాగా పెరుగుతుంది. పదు వైవ ముళ్లు అభేద్యంగాఉంటాయి. స్తంభాలకు కలప ప్రశస్తం. Clearing nut plant, ? *Commiphora berryi*, Jacq., *Strychnos potatorum*, Linn., Lush. (కో. 40).

చిల్లకొయ్య : (1) చూ. పర్యా. అడ్డుగర్ర. అటకలమ ర్చేందుకు గోడలో నాటిన కొయ్యముక్క (రా. 32). (2) చూ. పర్యా. చిలకొయ్య(1) గోడలో దిగించిన కొయ్యముక్క (రా. 32).

చిల్లరరాయి : చూ. పర్యా. కండి². గోడల కట్టుబడిలో వాడే రాతిముక్క. చూ. చిత్రం 159 7 (తె 9).

చిల్లరవాసం : మాడుజాతి కొయ్యల వాసం (తె. 15).

చిల్లి¹ : చూ. పర్యా. అందుగు (రా. 20). వేసవిలో పూనే సువాసనగల పసుప్పచ్చ పూలు, మెరిసే నల్లటి పళ్లు గల ఒకకంచెమొక్క. దీని గింజలు వైద్యానికి, ఆకులు పచ్చి ఎరువుకు పనికి వస్తాయి. దీని కలపను నిర్మాణ ద్రవ్యంగా వాడుతారు. కొండనేలల్లో మామకట్టి 40 అడుగుల ఎత్తువరకు పెరుగుతుంది. సాధారణంగా పక్కలకు పొదలాగా పెరుగుతుంది. పదునైన ముళ్లు అభేద్యంగాఉంటాయి. స్తంభాలకు కలప ప్రశస్తం. Clearing nut plant, ? *Commiphora berryi*, Jacq., *Strychnos potatorum*, Linn; Lush. (రా. 20).

చిల్లి² : చూ. పర్యా. టొక్క. సహజంగా పడిన రంధ్రం (కో. 49; తె. 17).

చివ్వు : క్రి.రూ. జివ్వు. పర్యా. ఒడ్డు¹, చెలుపు, జిగురు², జిబిరేయు, మొర్రేయు(2). చెక్క (రా. 16).

చిసోరు : (ఐ. చిసోర్లు). పిట్టగోడమీది పత్రింపుగోడ (తె. 18).

చీకిరించు : క్రి. చూ. పర్యా. చిట్టు పగులుచూపు (తె. 25).

చీకిరేణి : దీన్నే 'చిగర, చీకిరేని, చీగర, నల్లరేగు' అని కూడా పిలుస్తారు. వైద్యానికి ఈ మొక్క చాలా ఉపయోగకరం. ఆకులను పొడి చేసి శీతాయలాగా ఉపయోగిస్తారు. ఇదికూడా 'రేగి' (చూ.) జాతికి చెందినదే. Single-headed sirisha, *Albizzia amara*, Lush. (కో. 40).

చీకిలితొట్టి : చూ. పర్యా. చికిలికుండ. సారె పక్కనున్న తొట్టి (తె. 36).

చీకు¹ : ఉ. నీకు. ఇనపచువ్వ (తె. 3, 4, 7, 10, 12, 13, 16, 18, 24, 29, 35-38, 43).

చీకు² : చూ. పర్యా. చచ్చు(1). రాతిలోని మెత్తగా తెగే ఛాగం (కో. 15).

చీకు³ : చూ. పర్యా. కుయ్యంరాయి. రాతితో కట్టిన ఆర్పి మధ్యభాగంలో బలంకోసం దిగించిన పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 226.2, 227.2 (తె. 28).

చీకుడు : చివికి పోయినస్థితి, వస్తువు (కో. 41).

చీకురు : పర్యా. పూతిక. రాతినేలలో ఎక్కువుగా దొరికే పొడుగాటి కాడలుగల తృణవిశేషం. పూరిళ్ల కప్పల మీద చలవకు ఈ కాడలను పరుస్తారు. ఇల్లు శుభ్రపరచడానికి దీని కాడలకట్ట ఎక్కువగా వాడుతున్నారు. కొన్ని ప్రాంతాల్లో వీటితో తడికలు అల్లుతారు. తడిసిన చీమరు తడికలవల్ల ఉష్ణోగ్రత పది డిగ్రీల ఫారన్ హీటు కన్నా ఎక్కువగానే తగ్గుతుంది. కాగితం తయారీలోకూడా ఈ చీకురు పుల్లలను వాడుతారు. దీన్నే 'పూచి, పూచిక, సిరిజాన' అనికూడా కొన్ని ప్రాంతాల్లో పిలుస్తారు. *Aristida setacea*, Linn., Retz., Watts, Willd., *Eragrostis tenella*, W.I., *Grewia excelsa*, Lush., Vahl, *G. salivifolia*, Roxb. (కో. 43, 50).

చీటా : (< హిం. నీతా, నీతీ). (బ. చీతే). చూ. పర్యా. కంకర(రాయి). పునాదులను దిట్టపరచడం, శ్లాబులు పోతపోయ్యటం, రోడ్లువేయటం మొదలైన పనులకు పనికివచ్చే రాతిముక్కలు. ఇవి గట్టిగా పిండాకారంగా ఉంటాయి (తె. 13, 14).

చీడీ : (< హిం.) ఉ. చిడీ, చెడీ, సిడీ, నీడీ. రూ. సిగిడీ. చూ. పర్యా. మెట్టు. ఎక్కడానికి దిగడానికి వీలుగా కట్టిన నిర్మాణం (కో. 2, 6, 14, 16, 20-22, 24, 26, 29; తె. 3, 12, 15, 19, 22, 24, 28-31, 33, 34, 36).

చీదులు : బ. చూ. పర్యా. శాస్త్రాలు. ఇంటికట్టుబడిలో వాడే కిటికీలు, దర్బాజాలు, మొదలైన వాటి మొత్తం (తె. 29).

చీనీ : ఉ. నీనీ. నారింజజాతికి చెందిన చెట్టు. మొదలకర్రలను బట్టిల్లో ఇంధనంగా వాడుతారు. 'నారింజ, బత్తాయి, బత్తావి(నారింజ), మొదలైన పేర్లతో కూడా పిలుస్తారు. *Citrus aurantium* or *citrana*, Linn., Lush, *C. sinensis*, W. I., *Limonia trifolia*, D.C (కో. 48; రా. 9).

చీపిరి : ఉ. నీపిరి. చూ. రూ. చీపురు (కో. 13, 29, 39; తె. 1, 11, 38).

చీపురు : ఉ. చీపర, నీపురు. రూ. చీపిరి, ఊపురు. పర్యా. జామ, పరక 'పురిక, పూరి, పూరిక' అని కూడా పిలవబడే ఒకరకం గడ్డి. దీనికాడలు ఇల్లు శుభ్రపరచడానికి, చల్లదనంకోసం పూరిళ్లమీద కప్పడానికి పనికి వస్తాయి. *Cyperus bulbosus*, Vahl. (కో. 1, 2, 4, 8, 9, 12, 15, 17, 18, 22, 28, 32, 41; తె. 2, 6, 13-15).

చీమతుమ్మ : ఉ. నీమతుమ్మ. పర్యా. జపాన్ తుమ్మ. తుమ్మలో ఒకరకం చెట్టు. విదేశాలనుంచి తెచ్చి నాటినది. Jerusalem thorn, *Parkinsonia auleata*, Linn. (కో. 32).

చీమతొల్లు : చూ. పర్యా. గూబదూరుడు. చెక్కలో నన్నటి చిల్లి; చిల్లులుపడిన భాగం (రా. 15).

చీముసట్టినవాడు : ఉ. పట్టినోడు. పర్యా. చెక్కవాడు. ధవవంతుడు (కో. 18).

చీరం¹ : ఉ. చీరె, నీరం. చూ. రూ. చేరె (తె. 4, 13, 15).

చీరం² : (బ. చీరాలు). చూ. పర్యా. చిలకకొయ్యి (1). గోడలో దిగించిన కొయ్యముక్క (తె. 32).

చీరాలా : (బ. చీరాళ్లు). చూ. పర్యా. లప్ప(మోటి). మారుకు ఆధారంగా గోడలోనాటిన కర్ర (తె. 33).

చీరసుత్తి : ఉ. నీరసుత్తి. చూ. రూ. చీరసుత్తి (కో. 1).

చీరు : క్రి. ఉ. నీరు పర్యా. చీర్టుకొట్టు, చీర్చు, చీల్చు గొట్టు, చెక్కరించు. చీల్చు, చీలునట్లు చేయు (కో. 1, 14; తె. 29, 34).

చీరుసుత్తి : రూ. చీరసుత్తి, నీలుసుత్తి. చూ. పర్యా. పలుసుత్తి. రాతిని చీల్చడానికి పనికివచ్చే ఉక్కుపళ్లగల సుత్తి (కో. 8).

చీర్చు : క్రి. చూ. పర్యా. చీరు. చీల్చు. చీలునట్లు చేయు (తె. 20, 25, 26, 34).

చీర్నం : 1/4 అంగుళం మందంగల గడ్డపలుగు. బండలు పగలగొట్టడానికి వాడేది (కో. 36).

చీర్నికి : చెక్కడంలో మలుపుతిరిగే భాగం. చూ. చిత్రం 328 6 (రా. 15).

చీల¹ : ఉ. శీల, నీల. రూ. చీల్ల. పర్యా. కైలు¹, మేకు(1), మొల¹(1). మొనగల ఇనప లేక కొయ్యముక్క (కో. 6, 33, 35, 40, 42-45, 48, 50; తె. 6, 7, 9, 13, 15, 19-23, 26, 43, 44; రా. 1, 8, 12, 23, 28, 31).

చీల² : ఉ. నీల. రూ. చీల్ల². చూ. పర్యా. కడినీల. బండిచెక్రం జారిపోకుండా కుడపక్కన ఇరుసులోకి దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (కో. 35; తె. 29; రా. 25, 29, 32).

చీల³ : చూ. పర్యా. గుచ్చి¹ (1). గంధప్పల్లెలమీద బలానికి, అలంకారానికి వాడే గుండ్రబేమేకు. చూ. చిత్రం 176. 7 (తె. 16, 23).

చీల⁴ : కుంగజాతికి చెందిన ఒకరకం గడ్డి. ఇంటికిప్పుకు చుట్టే వస్తుంది. *Elephantopus*, Sp. (కో. 32).

చీల⁵ : ఉ. నీల. చూ. పర్యా. కమ్మి²(1). మోకు తగిలినానికి పేలుకా గాడుగమామ చివరనాటివ మేకు (కో. 33).

చీల(కర్ర) : చూ. పర్యా. నీల(2). కొయ్యతో చేసిన మేకు (కో. 19; తె. 27).

చీలిక : చూ. పర్యా. పగులు, చీల్చు (రా. 6, 7).

చీలికపొర : మందు పెట్టి బండలు పేల్చితిరిగిన రాతిపొర (రా. 7).

చీల్చుగొట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. చీరు. చీలునట్లు చేయు (కో. 11)

చుక్క¹ : చూ. పర్యా. బొట్టు¹. ముగ్గుతోగాని రంగుతో గాని పెట్టిన బిందువు (కో. 11, 21, 43; తె. 13).

చుక్క² : పావలాకాసు (తె. 15).

చుక్క³ : ఆర్చికి కై వారం గీయడానికి మధ్యలో పెట్టిన గుర్తు (తె. 20).

చుక్కపుల్ల : గోడలకు, ద్వారాలకు రంగులుచుక్కలు పెట్టడానికి వాడే రాగిపుల్ల (తె. 44).

చుక్కబావి : చూ. పర్యా. దిగుడుబావి. నీళ్లకోసం దిగడానికి మెట్టుపెట్టిన బావి. చూ. చిత్రం 297 (రా. 26).

చుక్కలముగ్గు : మధ్యకు పెరుగుతూ అంచులు తరుగుతూ ఉండే చుక్కలమధ్యనుంచి గీసినముగ్గు (కో. 4, 7; తె. 2, 26; రా. 7).

చుక్కలమూర్తం : నక్షత్రఫలాన్నిబట్టి పెట్టినముహూర్తం (కో. 15).

చుంచు : ఉ. చించు, చుంకు, సుంచు. చూ. పర్యా. చూరు(1) గోడలమీద ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చినట్లు వేసినకప్పు. చూ. చిత్రాలు 10. 6, 274 (కో. 40, 43; తె. 41; రా. 8. 12-17, 23, 25-28, 30).

చుంచుగోడ : చూ. పర్యా. చూరుగోడ. మదురువేసిన ప్రహరీగోడ. చూ. చిత్రాలు 284-286 (రా. 15, 16).

చుంచుబండ : (1) ఉ. సుంచుబండ. చూ. పర్యా. చుంచురాయి(1). చూరుబండ, చూరురాయి, చూరు

రాచు, పెంజరాయి, పెంజసుంచు, మోటి
బండ. గోడవెడల్పుకన్నా ఎక్కువ వెడ
ల్పుగా ఉండి వానలనుంచి గోడను కాపాడుతూ ఆచ్ఛాద
నంగా రెండువైపులా ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చిన
రాయి (తె. 37, 41; రా. 29, 30). (2) చూ.పర్యా.
ఎలకచుంచు. గోడమీది చూరుబండ (రా. 17). (3)
చూ. పర్యా. అడ్డబండ. సన్ షేచుగా వేసినబండ
(రా. 25).

చుంచురాయి : (1) చూ. పర్యా. చుంచుబండ (1). గోడ
కన్నా ఎక్కువవెడల్పుగా ఉండి ఎండవానలనుంచి
గోడను కాపాడుతూ ఆచ్ఛాదనంగా రెండువైపులా ముం
దుకుపొడుచుకొని వచ్చినరాయి (తె. 44). (2) చూ.
పర్యా. కప్పుబండ. ఇంటికప్పుకు వాడేరాయి (రా. 9).

చుట్ట¹ : చూ. పర్యా. పూటీ¹. బండిచక్రిం తయారీలోవాడే
వంపుకొయ్య (కో. 43; తె. 11, 13-16; రా. 9).

చుట్ట² : చూ. పర్యా. చుట్టుగాడి. గుండ్రంగాఉండే గాడి.
చూ. చిత్రం 302 (కో. 37).

చుట్ట³ : ఉ. సుట్ట. చూ. పర్యా. కడియం¹ (1). స్తంభం
చుట్టూ కట్టుగావేసిన పలచని రేచుచుట్ట (రా. 30).

చుట్టకుదురు¹ : మట్టిపాత్రలకింద మోపుగా పెట్టే వెదురుతో
అల్లిన చుట్ట (కో. 34).

చుట్టకుదురు² : చూ. పర్యా. కడెం³. కావడిలో వస్తువుల
నుంచే వలయం (కో. 43).

చుట్టకుదురు³ : చూ. పర్యా. కదురు¹(1). పొయ్యికి
పక్కన ఎత్తు తక్కువగాకట్టిన చిన్నఅరుగు (రా. 28).

చుట్టబిర్లు : పర్యా. బంతి², సొమ్మ. మట్టిపాత్రల కింద
మదురుగా బెట్టే గుడ్డచుట్ట (తె. 43).

చుట్టరుగు : చూ. పర్యా. ఒత్తరుగు. గోడలచుట్టూ బలా
నికి కట్టిన, ఎత్తు తక్కువగాఉండే చిన్నఅరుగు. చూ.
చిత్రం 1.3 (కో. 37).

చుట్టిల్లు : ఉ. సుట్టిల్లు. పర్యా. కైవారమిల్లు. సౌరు.
గుండ్రటి ఇల్లు. చూ. చిత్రం 4 (కో. 13, 14, 17,

20, 22-27, 29-32, 37, 38, 41, 44, 46, 49;
తె. 6, 8; రా. 1-3, 5-7, 9).

చుట్టిల్లుగుడిసె : చూ. పర్యా. చుట్టుగుడిసె. గుండ్రటి
గుడిసె చూ. చిత్రం 1 (కో. 50).

చుట్టు¹ : ఉ. చుట్టూ, సుట్టూ. చూ. చుట్టూత, చుట్టూర,
చుట్టేపు. పర్యా. సకాముకాల. అన్నివైపుల (కో. 1, 6,
7, 9, 10, 13, 23, 26, 28; తె. 14, 24, 35;
రా. 1, 2).

చుట్టు² : 'బ. చుట్లు'. పర్యా. ఒలి². (గానుగ) తిరిగివ ఒక్క
తిప్పు (కో. 39; తె. 3; రా. 15, 17, 22).

చుట్టు³ : బట్టి పొయ్యి నిర్మాణంలోని రాళ్ల అడ్డపడుపు
(రా. 4).

చుట్టుకట్ట¹ : చూ. పర్యా. చుట్టుగోడ. ఇంటికి చుట్టూ కట్టిన
గోడ (కో. 42).

చుట్టుకట్ట² : (1) చూ. పర్యా. వాసూరకట్ట. ఆకుకప్పు
జారకుండా గోడల వెంటనే సపారాన్ని విగించి కట్టిన
పెండెకట్ట (రా. 9). (2) గోడలమీద వేవే గుండ్రటి
వంపుకొయ్యల చక్రం (రా. 9).

చుట్టుకట్టు : చూ. పర్యా. చుట్టుగోడ. ఇంటికి చుట్టూకట్టిన
గోడ (తె. 26).

చుట్టుకప్పు : ఇంటి చుట్టూకప్పిన కరుకు కప్పు (రా. 9).

చుట్టుకైవారం : పర్యా. మొలతాడుకైవారం. పరిధి
(కో. 3, 5, 37, 38).

చుట్టుకొలారం : చూ. పర్యా. ఇలారం¹. గుండ్రటి పెంకు
కప్పు (కో. 50).

(చుట్టు)గట్టు : చూ. పర్యా. కట్ట¹(2). బావి పక్కేనికి
చుట్టూకట్టిన కొద్దిపాటి ఎత్తుగల పలచని గోడ
(కో. 4, 32).

(చుట్టు)గంప : గుండ్రటి గంప (కో. 43).

చుట్టుగాడి : చూ. పర్యా. చుట్ట². గుండ్రంగాఉండే గాడి.
చూ. చిత్రం 302 (కో. 36).

చుట్టుగుడినె : పర్యా. గుండుకొట్టం. గుండుగుడినె, చూ.
చుట్టిలుగుడినె, బుడిమి, బొడ్డుగుడినె. గుండ్రంగాఉండే
గుడినె. చూ. చిత్రం¹. (కో. 15, 40, 42; తె. 1, 2,
4, 6; రా. 2, 8, 25, 30).

చుట్టుగులారపిల్లు : చూ. పర్యా. లోగిలి(లు). మధ్య
నున్న ఖాళీస్థలానికి నాలుగు వైపులా గదులున్న ఇలు. చూ.
చిత్రం 19 (కో. 50).

చుట్టుగొట్టం : గుండ్రటి గొట్టం (కో. 49).

చుట్టుగోడ : పర్యా. చుట్టుకట్ట¹, చుట్టుకట్టు, సందెవ. ఇంటికి
చుట్టూ కట్టిన గోడ (కో. 33, 38, 41, 43; తె. 16,
18, 22, 23, 25, 27; రా. 4, 19, 24, 28, 31).

చుట్టుచట్టం : చుట్టింటి చట్టం (కో. 32).

చుట్టుచోకం : చూ. పర్యా. చోకపిల్లు. పొడుగు, వెడల్పులు
సమావంగాఉన్న నిట్రాపిల్లు. చూ. చిత్రం 9 (రా 10).

చుట్టుతంతె : చూ. పర్యా. రొనుమెట్టు. గుండ్రంగా ఉండే
మెట్టు (తె. 23).

చుట్టుపట్టె : చూ. పర్యా. వాసూరకట్ట. ఆకుకప్పు జార
కుండా గోడలవెంటపే సపారాన్ని బిగించికట్టిన పెండె
కట్ట (రా. 1).

చుట్టుపాక : గుండ్రటి పాక. చూ. చిత్రం 13 (కో. 13,
17, 19, 21; తె. 14).

చుట్టుపెండి : చూ. పర్యా. గుండుపెండి. గుండ్రంగా
అల్లిన పెండె. చూ. చిత్రం 6.4 (కో. 43, 44; తె.
25; రా. 2).

చుట్టుబట్టి : చూ. పర్యా. రొమబట్టి. గుండ్రంగాఉండే
మృదువైన బట్టి. చూ. చిత్రం 6.4 (తె. 14).

చుట్టుబండ : (బ-బండలు). బావి గోడలమీద చుట్టూ
పరిచిన రాతిపలక (తె. 41).

చుట్టుబవంతి : చూ. పర్యా. లోగిలి(లు). మధ్యనున్న
ఖాళీస్థలానికి నాలుగువైపులా గదులున్న ఇల్లు. చూ.
చిత్రం 19 (తె. 25, 26).

చుట్టుమిద్ది : ఉ. సుట్టు-. గుండ్రంగాఉండే మిద్దె. చూ.
చిత్రం 262 (కో. 13, 14).

చుట్టుముట్టు : పర్యా. ఉచుసుట్టు, చుట్టూ రాసులు. అంతట,
అన్నివైపుల (తె. 40, 42, 44).

చుట్టూత : చూ. రూ. చుట్టు¹ (కో. 40; రా. 4).

చుట్టూర : చూ. రూ. చుట్టు¹ (కో. 2, 14, 19, 30, 32;
తె. 1, 15).

చుట్టూరాసులు : చూ. పర్యా. చుట్టుముట్టు. అంతట, అన్ని
వైపుల (కో. 12)

చుట్టేపు : చూ. రూ. చుట్టు¹ (కో. 16).

చురుకుడుబద్ద : ఉ. సురుకుడుబద్ద. చూ. పర్యా. చూరు
కుట్టుబద్ద. పూరింటి ఆకుకప్పును కుట్టడానికివాడే పరికరం.
సాధారణంగా వెదురుపుల్లకు ఒకవైపున మొన చెక్కి
మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ద
అయితే ఒకవైపు వంపు తిరిగిన మొన, రెండోవైపు
కట్టువేసిన పిడిఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122
(తె. 8, 9, 13; రా. 15).

చువ్వ¹ : (1) ఉ. సువ్వ. పర్యా. ఈచ (2), కమిచి,
సలాక¹(1). లావుపాటి తీగ. చూ. చిత్రాలు 54.9,
123.4 (కో. 8, 9, 24, 27-29; 32, 33, 39;
తె. 4-7, 9, 12, 13; రా. 9, 13).

(2) ఉ. చువ్వ, సువ్వ. చూ. పర్యా. మెల్లి. చూరు
కుట్టుకు వాడే మెల్లిపెట్టిన ఆకు, నల్లు (కో. 25, 30, 31,
38; తె. 7). (3) చూ. పర్యా. కమ్మి¹. కిటికీలో
అడ్డంగా గాని నిలువుగా గాని బిగించిన ఇనపబద్ద. చూ.
చిత్రం 194.5 (కో. 41).

చువ్వ² : చూరుకుట్టుబద్ధలోని లోహ భాగం (రా. 1. 6).

చువ్వ³ : పర్యా. తెడ్డుపుల్ల, మైపుల్ల, నన్నగా, పొడుగ్గా ఉండే కొయ్యబద్ధ. రాతిలో జంపరుతో తొలిచిన కన్నం నుంచి మట్టి తోడటానికి వాడేది (కో. 31).

చూపు : చూ. పర్యా. చక్కన. ఎదురు (రా. 8.)

చూపుచెక్క : చూ. పర్యా. నదరుపత్తె(2). గొడుగు బల్లమీద వేసే లతలు చెక్కిన చెక్క (తె. 11).

చూపుబద్ధ : చూ. పర్యా. నదరుపత్తె(2). గొడుగుబల్ల మీద వేసే లతలు చెక్కిన చెక్క (తె. 30).

చూపుముగరం : పర్యా. నదురుముగరం. గోడలో దర్వాజాకు పక్కన నాటిన కొయ్య స్తంభం (తె. 29).

చూప్పత్తె : చూ. పర్యా. ఉత్తరాసి. దర్వాజా చట్రపు పై కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.6 (రా. 8).

చూరు : ఉ. సూరు. రూ. చోరు. పర్యా. కార్నీ. నన్నటి ముక్కలు (తె. 7. 43; రా. 4).

చూరుబొగ్గు : పొడిగా చూరిన బొగ్గు (కో. 31).

చూరికట్టుపుల్ల : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ధ. పూరింటి ఆకు కప్పను కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుపుల్లకు ఒకవైపు మొన చెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ధ అయితే ఒకవైపు వంపు తిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టు వేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (రా. 1. 6).

చూరు : (1) ఉ. సూరు. పర్యా. కార్నీసు¹(1), చుంచు. గోడలమీద ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చినట్లు వేసిన కప్పు. చూ. చిత్రాలు 10.6, 274 (కో. 1, 2, 5, 6, 8, 9, 12, 13, 16-19, 23, 24, 26, 28-30, 32, 33, 35-38, 40-42, 44, 47-50; తె. 1-8, 12-18, 20-22, 25, 28-32, 34, 36, 38, 40, 42; రా. 1, 3, 5, 7, 11, 30). (2) ఉ. సూరు. ఇటిక బట్టి పేర్చులోని మెట్ల అంచు (తె. 41).

చూరుకమ్మ : పర్యా. చూరుకొయ్య, లింగపత్తె. నన్నటి చూరుచెక్క (కో. 2).

చూరుకుట్టు : (1) చూ. చూరు. కుట్టు. పర్యా. కార్నీసు పని, చూరుపని, చూరుమట్టు. చూరు పెంచడం (కో. 16, 20, 33, 38, 42, 43, 48; రా. 12). (2) చూ. పర్యా. చూరుపెండి(1). చూరుచక్కర అల్లిన పెండి (రా. 19).

చూరుకుట్టుదబ్బి : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ధ. పూరింటి ఆకు కప్పను కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుపుల్లకు ఒకవైపు మొన చెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ధ అయితే ఒకవైపు వంపుతిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టు వేసిన పిడి ఉంటాయి (కో. 39, 49; రా. 16, 22).

చూరుకుట్టుపుల్ల : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ధ. పూరింటి ఆకు కప్పను కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుపుల్లకు ఒకవైపు మొన చెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ధ అయితే ఒకవైపు వంపుతిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (కో. 33, 42, 43, 48).

చూరుకుట్టుబద్ధ : పర్యా. ఏగొయ్య, కుట్టబద్ధ, మరుకుట్టు బద్ధ, చూరుకుడుబద్ధ, చూరుకుట్టుదబ్బి, చూరుకుట్టుపుల్ల, చూరుకుండిబద్ధ, చూరుగొల్తచ్చి, చూరుకుబద్ధ, చూరు దబ్బి, చూరుబద్ధ, నెలిమిబద్ధ, నెల్లుబద్ధ, నేతబద్ధ, బక్తా. బుసినిడంగ్, లోగాడిపుల్ల, సూతకందబ్బి, సూదనం, సూదనంబద్ధ, సూదినెంకత్తె, సూదెంబరిక. పూరింటి ఆకు కప్పను కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుపుల్లకు ఒకవైపు మొన చెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ధ అయితే ఒకవైపు వంపుతిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (కో. 16, 18, 20, 23, 26, 28, 29, 32, 34, 46, 47; తె. 2. 6).

చూరుకుండిబద్ధ : పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ధ. పూరింటి ఆకు కప్పను కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా

వెదురుపుల్లకు ఒకవైపు మొన చెక్కి, మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ధ అయితే ఒకవైపు వంపుతిరిగిన మొనరెండోవైపు కట్టువేసిన పిడిఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (కో. 17, 21).

చూరుకుర్రు : చూ. రూ. చూరుకుట్టు(1). (తె. 16, 20).

చూరుకొయ్య : చూ. పర్యా. చూరుకమ్మి. నన్నటి చూరు చెక్క (తె. 30).

చూరుగొల్తచ్చి : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ధ. పూరింటి అకు కప్పును కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుబద్ధకు ఒకవైపు మొన చెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ధ అయితే ఒకవైపున వంపుతిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడి, ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 112 (రా. 2).

చూరుగోడ : పర్యా. చుంచుగోడ, టోపీగోడ, బొద్దుగోడ (2), మగులుగోడ. మదురు వేసిన ప్రహరీగోడ. చూ. చిత్రాలు 284-286 (కో. 8, 48; తె. 2; రా. 5).

చూరుచెక్క¹ : పర్యా. గోరైక్క, చూరుపట్టె, చూరు బద్ద¹, చూరుబల్ల, జూచెక్క(2), తుండెటిబల్ల, నజరు కడ్డీ, వదురుపట్టె (1), పాణిబల్ల, మోలియాచెక్క. పెంకుటింటి చూరుకింద వేసిన వెడల్పాటి చెక్క. చూ. చిత్రాలు 16.5, 276.11. (కో. 7, 19, 20, 24; తె. 30).

చూరుచెక్క² : ఉ. సూరు. చూ. పర్యా. కండె(బద్ద)(1) చూరుమట్టం సరిమాని బాగుచేయడానికి వాడే నన్నటి బద్ద (కో. 28, 29; తె. 13).

చూరుదుబద్ద : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ధ. పూరింటి అకుకప్పును కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుపుల్లకు ఒకవైపున మొన చెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ధ అయితే ఒకవైపు వంపుతిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడిఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (కో. 25).

చూరుదబ్బి¹ : చూ. రూ. చూరుబద్ద¹ (కో. 41).

చూరుదబ్బి² : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ధ. పూరింటి అకుకప్పును కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుపుల్లకు ఒకవైపున మొన చెక్కి, మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ధ అయితే ఒకవైపు వంపుతిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడిఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (రా. 14).

చూరుదిమ్మ : చూ. పర్యా. చూరుపట్టి². చూరు జారపండా కప్పుమీద వేసే పట్టి (కో. 1).

చూరుదూలం : పర్యా. సోపాదూలం ముంజూరు దగ్గరకు పొడుచుకొనివచ్చిన దూలం (కో. 4).

చూరుపట్టి¹ : చూ. రూ. చూరుపట్టె(కో. 8, 13; తె. 4).

చూరుపట్టి² : ఉ. సూరు. పర్యా. చూరుదిమ్మ, మొండేరు. చూరువెంట కప్పుమీద వేసే సున్నపు పట్టి. చూ. చిత్రం. 16.3 (కో. 2, 13).

చూరుపట్టివాసం : చూ. పర్యా. బెలుగు. పంచ దించడానికి గుర్రపు కొయ్యలమీద వేసిన అడ్డవాసం (కో. 16).

చూరుపట్టె : రూ. చూరుపట్టి¹. చూ. పర్యా. చూరుచెక్క¹. పెంకుటింటి చూరుకింద వేసిన వెడల్పాటి చెక్క. చూ. చిత్రాలు 16.5, 276.11. (కో. 47; తె. 2, 4, 16; రా. 31).

చూరుపని : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టు(1). చూరు దించడం (కో. 32).

చూరుపెండి : (1) పర్యా. చూరుకుట్టు(2). చూరుదగ్గర అల్లిన పెండి (కో. 33, 37, 40-43, 50; తె. 14, 36, 38, 39; రా. 4, 5, 8). (2) చూ. పర్యా. వాసురకట్ట. అకుకప్పు జారపండా గోడలవెంటనే సపా రాన్ని దిగించి కట్టిన పెండెట్టు (తె. 16).

చూరుపేటు : (— పేటు < ఆం. Plate) చూ. పర్యా. బాల్కనీ(2). గోడ మీదినుంచి ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చిన కప్పు (కో. 47).

చూరుబండ : చూ. పర్యా. చుంచుబండ(1). గోడ కన్నా ఎక్కువ వెడల్పుగాఉండి ఎండ. వానలనుంచి

గోడను కాపాడుతూ ఆచ్ఛాదనంగా రెండు వైపులా ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చిన రాయి (తె. 3, 37).

చూరుబద్ద¹ : చూ. చూరుదప్ప¹. చూ. పర్యా. చూరుచెక్క¹. పెంకుటింటి చూరుకింద వేసిన వెడల్పాటి చెక్క (కో. 2, 14; తె. 14, 15).

చూరుబద్ద² : చూ. పర్యా. చూరుచుట్టుబద్ద. పూరింట ఆకు కప్పుచు కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుపుల్లకు ఒకవైపు మొన చెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ద అయితే ఒకవైపు వంపుతిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 16.5, 276.11 (తె. 2).

చూరుబల్ల : చూ. పర్యా. చూరుచెక్క¹. పెంకుటింటి చూరుకింద వేసిన వెడల్పాటి చెక్క. చూ. చిత్రాలు 16.5, 276.11 (కో. 6, 34).

చూరుమట్టు : చూ. పర్యా. చూరుచుట్టు(1). చూరు దించడం (తె. 21).

చూరుముద్ద : మిద్దె చూరుబండమీద వేసే మట్టిపాత్ర (తె. 29).

చూరురాయి : చూ. పర్యా. చుంచుబండ(1). గోడకన్నా ఎక్కువ వెడల్పుగాఉండి ఎండ వానలనుంచి దాన్ని కాపాడుతూ ఆచ్ఛాదనంగా రెండువైపులా ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చిన రాయి (కో. 31).

చూరురాతు : చూ. పర్యా. చుంచుబండ(1). గోడకన్నా ఎక్కువ వెడల్పుగాఉండి ఎండ వానలనుంచి దాన్ని కాపాడుతూ ఆచ్ఛాదనంగా రెండు వైపులా ముందుకు పొడుచుకొనివచ్చిన రాయి (తె. 29).

చూరువాసం : చూ. పర్యా. బెలుగు (1). పంచ దించడానికి గుర్రపుకొయ్యలమీద వేసిన అడ్డవాసం (కో. 28; తె. 2).

చూరునల్పు : చూ. పర్యా. ఎరికమంచు. గోడమీది చూరు బండ్లు (తె. 25, 27).

చెక్కుముక్తిరాయి : ఇది అనాదిగా నిప్పు చేయకపోవడానికి వాడబడుతున్న గట్టిరాయి. వీన్నే సాంకేతికంగా 'ఫ్లింట్' (Flint or Flint-stone) అంటారు. ఇది సిలికా (Silica)కు మందప్రకాశంతో అన్నదానిగాఉండే రూపాంతరం (రా. 31).

చెక్క¹ : సుమారు ఒక అంగుళం మందంగల రాతి పరిక, పాక (కో. 30, 36; తె. 6, 7, 36; రా. 28).

చెక్క² : చూ. పర్యా. చెక్క¹. తలుపు రెండు రెక్కలతో ఒకటి. చూ. చిత్రం 174.1 (కో. 37, 45, 47, 48).

చెక్క³ : చూ. పర్యా. కుయ్య². పరానికి అడ్డంగా వేసే ఇనపబద్ద లేక కొయ్యపట్టె (తె. 20, 22).

చెక్క⁴ : చూ. పర్యా. సీల(1). గానుగ చక్రం బెనగ పుండా దిగించే కొయ్యముక్క (తె. 7).

చెక్క⁵ : చూ. పర్యా. కండి². గోడల కట్టుబడిలో వాడే రాతిముక్క. చూ. చిత్రం. 159.7 (తె. 29).

చెక్క⁶ : మూతి కూనలోని సగం భాగం (తె. 30).

చెక్కకత్తి : పచ్చిపెంకును తుడిచే సాధనం (కో. 45).

చెక్కకప్పు : పర్యా. కట్టెపప్పు, చెక్కకూర్పు, చెక్కపరుపు, చెక్కపేర్పు, పరిచని చెక్కతో వేసిన కప్పు. చూ. చిత్రం 268. (కో. 43; తె. 7, 17, 18, 23, 25; రా. 11, 12).

చెక్కకరిణి : చూ. పర్యా. చెక్కతావి. కొయ్యతోచేసిన తావి. గరుకుగా ఉన్నచోట్లను చదరం చేయడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (రా. 1).

చెక్కకూర్పు : చూ. పర్యా. చెక్కకప్పు. పరిచని చెక్కలతో వేసిన కప్పు. చూ. చిత్రం 268 (కో. 30).

చెక్కగుడ్డు : (బి.-గుడ్డు). చూ. పర్యా. సలప(1).
మట్టిని మెత్తగా నల్లగొట్టడానికి, మట్టిపాత్రలను దట్టింప
డానికి, పుష్కలవాడే సాధనం. కొయ్యడిగాని రాతిగాని
కావచ్చు. చూ. చిత్రం 73.10 (తె. 20).

చెక్కగుటం : చూ. పర్యా. గుటం²(1). బేల్దాడలూ.
వడంగులూ వాడే కొయ్యసుత్తె. చూ. చిత్రాలు 98, 147
(రా. 8, 12, 13).

చెక్కటాపి : చూ. రూ. చెక్కతాపి (కో. 25, 29, 31;
తె. 1; రా. 15).

చెక్కతంతె : చూ. పర్యా. కొయ్యమెట్టు. కర్రలతోకట్టిన
మెట్టు (తె. 21).

చెక్కతాపి : (బి. తాపీలు, తాపులు). రూ. చెక్కటాపి.
పర్యా. కట్టెతాపి, కొయ్యతాపి, గారచెక్క. గురుమాల
(చెక్క). చెక్కకరిటె, (చేతి)చెక్క. తాపీడిమ్మ.
తాపీబిల్ల, వయంచెక్క. మనగానంచెక్క, మనేసకట్టె.
మల్లపీట, మల్లంచెక్క. రందచెక్క, రోడ(చెక్క).
వత్తవంచెక్క. కొయ్యతోచేసిన తాపి: గరుకుగా ఉన్న
చోట్లను చదరంచేయడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (కో.
2, 6, 9, 13, 16, 18, 21, 22, 26, 27, 30, 32,
34, 35, 37, 39, 42, 45-50; తె. 2, 5, 6, 8,
9, 37, 43; రా. 12, 13, 16, 19, 21, 22,
26, 27, 29, 30).

చెక్కదబ్బి : చూ. పర్యా. (ఇవస)రేకు. బెత్తెకు
వెడల్పున పల్చగాఉండే రేకుముక్కను ఒకవైపున
పిడిగా పనికీవచ్చేటట్లు, చుట్టచుట్టే తయారుచేసిన పని
ముట్టు. గోడకున్న పెచ్చులను ఇటికరాతి మోట్లను
చెక్కి సాఫుచేయడానికి పనికీవస్తుంది (రా. 4).

చెక్కదిమ్మ : చూ. పర్యా. కర్రకత్తి. లాదుమీద మోది
చదునుచెయ్యడానికి వాడే కొయ్యకత్తి. చూ. చిత్రం 146
(తె. 34).

చెక్కదిమ్మవ : చూ. పర్యా. కట్టెదిమ్మవ. కొయ్యదిమ్మ
గల దిమ్మవ. చూ. చిత్రం 144 (రా. 2).

చెక్కనంపీట : నదరు ముగరంమీది పీట (తె. 15)

చెక్క(నేల) : ఎరుపుచాయిగా ఉండే గట్టినేల (కో. 25,
26; తె. 14, 15).

చెక్కపట్టడం : తాపీతో నున్నబరచడం (కో. 8).

చెక్కపరుపు : చూ. పర్యా. చెక్కకప్పు. పలచనిచెక్క
లతో వేసిన కప్పు. చూ. చిత్రం 268 (తె. 9)

చెక్కపలక : చూ. పర్యా. మట్టప్పలక. ఆకుకప్పుమీది
మిట్టపల్లాలు సరిచేసే చెక్క సాధనం. చూ. చిత్రం 95
(తె. 16; రా. 14).

చెక్కపార : చూ. పర్యా. కట్టెపార. ఇనపరేకుకు బదులు
పల్చని చెక్కను విగించిన పార (తె. 33).

చెక్క పేర్పు : చూ. పర్యా. చెక్కకప్పు. పలచని చెక్క
లతో వేసినకప్పు చూ. చిత్రం 268 (తె. 9).

చెక్కబొగ్గు : చూ. పర్యా. కట్టెబొగ్గు. కర్రలు కాల్చి
తయారుచేసిన బొగ్గు (తె. 43).

చెక్కమొద్దు : చూ. పర్యా. దిమ్మినదుక్క. దిమ్మిన
అడుగున ఉండే కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 144.1
(రా. 21).

చెక్కమెట్టు : చూ. పర్యా. కొయ్యమెట్టు. కర్రలతోకట్టిన
మెట్టు (కో. 48).

చెక్కరాయి : (1) చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేశాల్లో
వానకాలం తర్వాత భూమి లోపలిపొరల్లోఉన్న సుద్ద
నీరు ఉపరితలానికివచ్చి, ఆతర్వాత బెట్టగాఉండే దీర్ఘ
కాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకుదిగువనే పొరగట్టి,
గట్టిపడుతుంది. ఈపొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా,
ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగాఉండి ఇనుముతో సుద్దతో
కలిసి ఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్,
కంకర్' (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్నికాల్చి
సున్నం తయారుచేస్తారు. తీవ్ర తాపోష్ణపీడనాదులవల్ల
కాలక్రమాన ఇదే 'సున్నపురాయి' (Lime stone)
గా మారి నిర్మాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (రా.

14). (2) చూ. పర్యా. అకుగురాయి. ఇంటినేలమీద పరిచే పల్చని రాయి (కో. 44, 45, 48).

చెక్కరించు : క్రి చూ. పర్యా. చీరు. చీల్చు, చీలునట్లు చేయు (కో. 16).

చెక్కరొతు : చూ. పర్యా. అకుగురాయి. ఇంటినేలమీద పరిచే పల్చని రాయి (తె. 17, 21, 22, 25, 38).

చెక్కసుత్తి : చూ. పర్యా. గూటం² (1). బేల్దాచులూ. వడ్రంగులూ వాడే కొయ్యసుత్తి. చూ. చిత్రాలు 98, 147 (తె. 17).

చెక్కసున్నం : ఉ. నెక్క-. గోడలమీద మొదటిసారిగా పూతపనికి వాడే సున్నం. బరికగాడందేది (కో. 3, 8, 9, 14; రా. 31).

చెక్కిబిళ్ల : బండిఅడ్డకు మధ్య వేసే ఇనపబిళ్ల (కో. 29).

చెక్కు : చూ. రూ. చిక్కు¹ (తె. 21; రా. 1).

చెక్కుడు : ఉ. నెక్కుడు. పర్యా. మదింపు, మలుపు⁽²⁾. రాతిని కావలసిన రూపంలోకి తేవడం (కో. 32, 36, 48; తె. 21).

చెక్కుడుకట్టుబడి : చూ. పర్యా. కట్టురాయి, కట్టుబడి. రాతిని చెక్కికట్టే పద్ధతి. చూ. చిత్రం 165 (రా. 7).

చెక్కుడుపలుగు : దోకుడుపార (కో. 25).

చెక్కుడురాయి : చూ. పర్యా. కందిపొడరాయి. కట్టుబడికి 'గాని నేలపై పరవడానికిగాని స్తంభాలుగా నిలపడానికిగాని వాడే చెక్కిన, లేక మలిచిన రాయి. చూ. చిత్రాలు 44, 165.4 (కో. 9, 24, 30, 31, 38).

చెక్కుడ్రొతు : (చెక్కుడు + రొతు) : చూ. పర్యా. కంది, పొడరాయి, కట్టుబడికిగాని, నేలపై పరవడానికిగాని. స్తంభాలుగా నిలపడానికిగాని, వాడే చెక్కిన, లేక మలిచిన రాయి (తె. 20).

చెక్కురాలు : (బ. రాళ్లు). చూ. పర్యా. దొల (1). బండి కుండకు అకులు దూర్చడానికి వీలుగా అమర్చిన రంధ్రం (తె. 33).

చెక్కుం : పర్యా. పూడి (1). కొయ్యమీద చెక్కిన లతలు (తె. 29).

చెంచు : ఉ. నెంచు. 'కొండనగం' అని తెలుగులోను, 'చించుగ, చించుగు' అని కన్నడంలోను పిలవబడే చెట్టు. దీనికొయ్య నిర్మాణప్రవృత్తిగా పనికివస్తుంది. Foliated Sirissa, Silken rose tree, *Albizia julibrissin* or *mollis*, Duraz., Lush. (కో. 12).

చెడకోడకమాను : అంచెలంచలుగా మధ్యభాగానికి చొచ్చు కున్నట్లుఉండే ఆర్చి (తె. 21).

చెడి : చూ. పర్యా. గోట(1). చెక్కడప్పనిలో ఉద్బే త్తుగాఉండే భాగం. చూ. చిత్రం 274.5 (రా. 17).

చెడిపొడిరాయి : చూ. పర్యా. కల్తాపు. చిన్నదైన రాయి (కో. 38).

చెడుకురాయి : చూ. పర్యా. కల్తాపు. చిన్నదైన రాయి (కో. 45).

చెడురొతు : చూ. పర్యా. గరికిరాయి. సరిగా కాలక, బాగా సున్నం ఇవ్వని రాయి (తె. 32).

చెండు : (1) ఉ. చెండి, నెంచు. పర్యా. కిరికిడి. చిత్తె¹, చిట్టి, చిడత², టక్కి², నదరు², పిరికి¹, పూస¹, బిళ్ల¹, బెంచు¹. వడంబం గుండును మోవే దారాన్ని పట్టుకొని ఉండే రేకుబిళ్ల. దీని మధ్యలో రంధ్రం ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 100.2 (కో. 9, 17, 32; తె. 2-7, 9, 12, 13, 16, 17, 20, 22, 28, 30, 33, 34, 36). (2) పర్యా. గుండు¹(3). తికిటికి వేలగట్టిన దారం చివరి ఇవపముద్ద (తె. 17, 18, 26).

చెత్త : చూ. పర్యా. కనువు. చిమ్మివేసిన గడ్డి. గాదం మొదలైనవి (కో. 38, 42, 45, 47; తె. 22).

చెత్తుసాంచె : సిమెంటు కప్పుపోత పోయడానికి వాడే అచ్చు. పొడుగాటి కొయ్యపలకమీద మధ్యమధ్య పిడులు బిగించి తయారుచేసిన పరికరం (తె. 18).

చెత్రిపుల్ల : చూ. పర్యా. తంతి'. ఉండేలుకు కట్టిన తీగ. చూ. చిత్రం 81. 4 (తె. 21).

చెద : ఉ.నెద. (ఐ. చెదలు). చూ.రూ. చెదులు (కో. 10, 15, 23; తె. 30).

చెదలుమన్ను : ఉ. చెదులు— రూ. ఎదమన్ను. చూ. పర్యా. పుట్టమట్టి. పేడతో కలిపి నేలను అలకడానికి మేరైనమట్టి. పుట్టలు తవ్వి తెచ్చేది (రా. 21, 29).

చెదులు : (ఏ). రూ. చెద. కొయ్యవంటి వస్తువులను తినే తెల్లచీమ (కో. 33, 37, 41, 42, 48; తె. 18, 23; రా. 9, 14).

చెనగ : (<సం. చణక). రూ. నెనగ, నెలగ. మెట్ట నేలల్లో పండే ఒకరకం పప్పు దినుసు. పచ్చికత్తె మేతగా పనికి వస్తుంది. Chick pea, *Cicer arietinum*, Linn. (తె. 4).

చెన్న(గోడ) : ఉ. చెన్నా. పర్యా. కత్తెర(గోడ), కొమరగోడ. గేబుల్(గోడ). చెన్నంగిగోడ, తల గోడ, నెత్తి గోడ, పంకగోడ, వాలుగోడ, సత్తరువు (గోడ). సాంద్రై. చుట్టుగోడలమీద ముక్కోణం ఆకారంలో కప్పువరకు కట్టిన పక్కగోడ. చూ. చిత్రాలు 17.5, 247, 3 (కో. 28, 30; తె. 3, 5, 7, 12—19, 21-23, 26, 29-33, 36, 37).

చెన్నంగి : ఉ. నెన్నంగి, నెణ్ణంగి. పర్యా. వెంటేకు, వెంటేకు. పేకుజాతికి చెందిన చెట్టు. దీని కొయ్య, గృహ నిర్మాణద్రవ్యంగా బాగా పనికివస్తుంది. దీన్నే 'వెంటాకు' వెంటేకు, వెన్నేకు అనికూడా పిలుస్తారు. Beinteak, Venteak, White teak, *Lagerstroemia lanceolata*, Wall., *L. parviflora*, Lendi. (కో. 4; తె. 1-4, 37)

చెన్నంగిగోడ : చూ. పర్యా. చెన్న(గోడ). చుట్టుగోడల మీద ముక్కోణం ఆకారంలో కప్పువరకు కట్టిన పక్కగోడ. చూ. చిత్రాలు 17.5, 247.3 (తె. 41).

చెన్నలిగువు : ఒంటి గుట్ట బిగింపు (కో. 47).

చెన్నమలుపుకర్రవట్టం : చెన్నగోడల యింటికి కత్తెర కొయ్యలతో కట్టిన వట్టం (తె. 29).

చెన్నలిల్లు : రూ. చెన్నాలిల్లు. చెన్నగోడలుగల ఇల్లు (తె. 4, 8).

చెన్నాలిల్లు : చూ. రూ. చెన్నలిల్లు (కో. 29, 30; తె. 15).

చెన్నిల్లు : పర్యా. చెన్నలిల్లు. చెన్నగోడలు గల ఇల్లు (తె. 21, 23, 26, 37).

చెన్ను : ఉ. చెన్న. చూ. పర్యా. మూలవాసం. దూలం మీదినుంచి మూలలకు వేసే వాసం (తె. 8-10).

చెప్పకూన : పచ్చిలోఉండగనే పక్కలను సలవతో పైకి వంచిన కూన. నీళ్లు జారడానికి వీలుగా ప్రహరీ గోడ మీది మదురుకింద దీన్ని బిగిస్తారు (తె. 27).

చెమాయింఛు : క్రి. ఊయ. చెమ్మగిలు (కో. 23).

చెంప : చూ. పర్యా. చెలి². స్తంభం పైఅంచున, రెండు వైపులా మేచు బండి చేసిన చెక్కలు (కో. 8).

చెంబు : ఉ. నెంబు. రూ. చెమ్ము. చిన్న లోహ పాత్ర (కో. 6; తె. 24; రా. 23).

చెంబుగూడు : చూ. పర్యా. రౌనుగూడు. గుండ్రంగా ఉండేగూడు. చూ. చిత్రం 211 (కో. 39).

చెమ్ము : చూ. రూ. చెంబు (కో. 29).

చెయి : చూ. పర్యా. గలీత. తలుపులు మొదలైనవాటిని లాగి తెరవడానికి ఉపయోగపడే పరికరం. చూ. చిత్రం 194.3 (తె. 12).

చెయిపట్టుగోడ : చూ. రూ. చేపట్టుగోడ (రా. 15, 20).

చెయిపిడిగోడ : చూ. రూ. కై పిడిగోడ (రా. 17-19).

చెయ్యి¹ : ఉ. చేయి. పర్యా. కాలు³, మెండు¹, రెట్ట. సారె పలకను చుట్టూ కలుపుతూ బిగించే కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 73.2 (తె. 3, 4, 8-10).

చెయ్యి² : చూ. పర్యా. మట్టు²(1). పారసు పట్టుకొనే పిడి (తె. 31).

చెయ్యిదిమ్మిన : చిన్నదిమ్మిన. పనివాళ్లు కూర్చోని వాడేది
కొయ్యదై నా ఇనపదై నా కావచ్చు (కో. 1).

చెయ్యిపట్టుగోడ : చూ. రూ. చేపట్టుగోడ(1). (కో. 47).

చెయ్యిపార : చూ. రూ. చేతిపార (కో. 1).

చెయ్యిపిడి : చూ. పర్యా. కాడ¹(2). ఇటికచ్చును పట్టు
కోడానికి పెట్టిన పొట్టికామ (రా. 14).

చెయ్యిమన్ను : చూ. రూ. చేమన్ను (రా. 7).

చెరుకు : ఉ. చెరకు. వాణిజ్యపు పంటగా పెంచబడే తృణ
విశేషం. 8-12 అడుగులఎత్తు పెరుగుతుంది. దీని
ఆకును కొద్దిచోట్ల ఇంటికప్పుకు కూడా వాడుతున్నారు.
Sugar Cane, *Saccharum officinarum*,
Linn. (కో. 6; తె. 28, 30; రా. 16).

చెరుగు¹ : చూ. పర్యా. మోకు(1). నారతో పేసిన లావుపాటి
తాడు (కో. 39).

చెరుగు² : క్రి. మాసిపోవు (రా. 22).

చెరువు : ఉ. చెరవ, చెరు, చెర్వ, చెర్వు(బి. చెర్లు, చెల్లు).
విశాలమైన నీటిగుంట. వర్షాధారంగలది (కో. 21.
25, 26, 29, 37, 41-44, 46; తె. 10, 27, 31).

చెరువుపునాది : నిర్మాణస్థలం మొత్తాన్ని చదునుచేసి
తవ్విన విశాలమైన పునాది (కో. 17).

చెర్చిఆర్చి : చూ. పర్యా. ముక్కోజమార్చి. త్రిభుజా
కారంలోఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 234 (కో. 26).

చెర్ర : (బి. చెర్రాలు). సారె సులభంగా తిరగడానికి వీలుగా
గుచ్చిగడ్డలో వేసిన ఇనపగుండు (తె. 38).

చెలక¹ : ఉ. చెల్క. రూ. చిలక. చూ. పర్యా. చేను,
పొలం (1). కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాళ్లుగాని, నువ్వుపు
రాళ్లుగాని దొరికే పొలం (తె. 13, 39, 43).

చెలక² : ఉ. నెలక. చిన్నకొయ్యముక్క (కో. 19).

చెలకపార : ఉ. చెల్కపార, చెలికిపార, తెల్కపార,
నెలకపార. రూ. చిలకపార, సనిగపార, సలికపార.
పర్యా. బడ్డెపార, కాపువనంపార, గడ్డపార(2).
తూముపార, మట్టిపార, రేకుపార. మట్టిపని చెయ్య
డానికి వడ్డెవాచ, రైతులు వాడేపార. చూ. చిత్రాలు
129-132 (కో. 37, 38, 40-46, 48; తె. 4, 5,
7, 15-17, 21, 27, 30; రా. 2, 17).

చెలమ : చూ. పర్యా. కుంట¹(2). ఉ. నెలమ. రేవువర్గ
నీటి కోసం తీసినగుంట (కో. 15).

చెలవలుమాను : ఉ. నెలవల. చొప్పవాడ్డి దారికిగాను
పాతిన, పంగటించిన మొద్దు (కో. 40).

చెలికీ : బట్టిదిమ్మ కట్టుబడిలోని రాయి. చూ. చిత్రం 58.7
(తె. 16).

చెలుగు : క్రి. చూ. పర్యా. కుళ్లగించు. సాధనాలతో నేలను
తిరగవేయు (కో. 49).

చెలుగుడుకత్తి : పర్యా. మడ్డుగత్తి. మందపాటికత్తి
(కో. 48).

చెలుపు : క్రి. చూ. పర్యా. చివ్వు. చెక్కు (తె. 11).

చెలుపుచెక్క : (చెలుపు < ఆం. Shelf). చూ. పర్యా.
పరదా చెక్క (2). అలమరను అరలుగా విభజించే
చెక్క. చూ. చిత్రం 218 (తె. 28, 30).

చెల్కా : చూ. పర్యా. ఆరా¹. కమిచీ (రా. 24).

చెవాల : (< ఆం. షోవెల్., Shovel). ఉ. చవాల,
చవాల, చేవాళు. శవాల, శెవాల, శేవాల, సవాల, సవాల.
నెవాల. (బి. చెవాళ్లు). రూ. శెవ్వాల, షావెల్.
నెమాల్. పర్యా. ఇనపచేవ, జంపాల, పెద్దకామపార,
బెల్క, బేర్నీపార, మొరీసుపార, రంగంపార,
రోడ్డుపార, శలాకు, శమ్మన్. పొడుగాటికామగల ఒక
రకం పార. మట్టి తవ్వకానికి, గుల్లాగాఉన్ననేలను ఎత్తి
పోయడానికి పనికివచ్చే పరికరం. చూ. చిత్రం 135
(కో. 18, 19, 48, 49; తె. 7, 19, 28, 33, 36,
43; రా. 30).

చెవి¹: ఉ. చెవి, చెవు. పర్యా. కమ్మి. కుక్కకొయ్య, కొక్కి², చిమ్మి², చెవుకట్టు². సంతెకొక్కు. గిలకకు రెండువైపులా అధారంగా నిలపబడిన చిన్నకొయ్య ముక్క. చూ. చిత్రం 294. 4 (కో. 27, 34, 40; తె. 12, 38, 44; రా. 15, 25-27, 29, 30, 32).

చెవి²: పర్యా. చెంప, చెవుకట్టు¹. దవడ(2). నెక. స్తంభం పైఅంచున రెండువైపులా మేకు బండి చేసిన చెక్కలు (కో. 35, 40).

చెవి³: చూ. పర్యా. కొమ్మి¹. ఇటికచ్చును పట్టుకోడానికి పెట్టిన పిడి (కో. 49).

చెవికట్టె: చూ. రూ. చెవుకట్టు² (రా. 17).

చెవుకట్టు¹: చూ. పర్యా. చెవి². స్తంభం పైఅంచునరెండు వైపులా మేకుబండి చేసిన చెక్కలు (కో. 34).

చెవుకట్టు²: రూ. చెవికట్టె. చూ. పర్యా. చెవి¹. గిలకకు రెండువైపులా అధారంగా నిలపబడిన కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 294. 4 (రా. 16).

చెవు(కట్టు)³: ఉ. చెవి, చెవు. (బ. చౌలు). పర్యా. అడ్డు, కడత(1), కమ్మ, కూరు², కొక్కి¹, కొక్కెం², చిమ్మి¹, చెవుగూట, తొక్కుడ, పేర, మొద్దు³, మోటి (2), నేరె. గోడలో దిగించే దర్వాజాకమ్మి. చూ. చిత్రం 173. 1 (కో. 33, 34, 37, 38, 41, 43; రా. 8, 10, 13, 15, 16, 25, 30, 32).

చెవుగూట: చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు)³. గోడలో దిగించే దర్వాజాకమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1 (కో. 46).

చెవ్వ¹: పర్యా. దవడ(1). మూవ కర్రలకు పక్కల తిరిగించిన చెక్కముక్క (కో. 30).

చెవ్వ²: కొయ్యపై అడ్డు పీటకు కిందుగా వేసిన పలచని చెక్క (రా. 24).

చేకు¹: పర్యా. చేటు, జెడ్డు. చెరువు (కో. 43; రా. 5, 8).

చేకు²: పరిమాణం (రా. 34).

చేగోడ: చూ. పర్యా. చేపట్టుగోడ(2). మెట్ల పక్కన కట్టే పల్చని పొట్టిగోడ (రా. 7).

చేటు: చూ. పర్యా. చేకు¹. చెరువు (రా. 14).

చేత: తయారీ, చేనేతీరు (కో. 5).

చేతాడు: ఉ. చేత్తాడు, చేదాడు రూ. చేంతాడు, చేదదానికి వాడే తాడు (కో. 18; తె. 4, 11, 15, 39, 44; రా. 16).

చేతానికట్టె: చూ. పర్యా. జేబందు(చెక్క), పొడుగ్గా సన్నగాఉండే కొయ్యతాపి. చెక్కసున్నం పట్టించిన తర్వాత ఎచ్చు పెచ్చులు లేకుండా పనిచేయడానికి తాపి పనివాళ్లు వాడే పరికరం చూ. చిత్రం 93 (రా. 29).

చేతికట్ట: చిన్నగడ్డికట్ట (కో. 41)

చేతిగోడ: (1) చూ. పర్యా. చేపట్టుగోడ(2). మెట్ల పక్కన కట్టే పల్చని పొట్టిగోడ (కో. 38). (2) చూ. పర్యా. పిట్టగోడ. మిద్దె పై అంచులదగ్గర, బట్టి మళల పక్కన, కట్టే పల్చని పొట్టిగోడ. చూ. చిత్రం 23.2 (కో. 50).

(చేతి)చెక్క: చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యతోచేసిన తాపి. గరుకుగాఉన్నచోట్లను చదరం చేయడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (తె. 13, 41).

చేతిజల్లెడ: వెదురుచువ్వల్లో అల్లిన గుండ్రటి చిన్న జల్లెడ. చూ. చిత్రం 142 (తె. 29).

చేతిడి: పర్యా. పట్టెడు, పిడికెడు (కో. 33).

చేతిపార: రూ. చెయ్యిపార, చేపార. కూర్చుని పనిచెయ్యడానికి పనికివచ్చే చిన్నపార. చూ. చిత్రం 138 (కో. 2, 5).

చేతిపెంకు: చూ. పర్యా. నాటుపెంకు. మామూలుగా ఇళ్ల కప్పుడానికి వాడే చిన్న పెంకు (కో. 9).

చేద: ఉ. చేద. చూ. పర్యా. బొక్కెన. నీళ్లు తోడుకోడానికి వాడే పాత్ర (కో. 9, 17; రా. 4).

చేదబావి : ఉ. చేదబాయి. చూ. పర్యా. చేదుడుబావి. చుట్టుగోడఉన్న బావి. చూ. చిత్రం 296 (తె. 4, 11, 15, 29-31).

చేదు : క్రి. చూ. పర్యా. పెరుకు. పైకిలాగు, తోడు (రా. 11).

చేదుబావి : చూ. రూ. చేదుడుబావి (కో. 44).

చేదుడుబావి : ఉ.-బాయి. రూ. చేదుబావి, చేదుడుబావి. పర్యా. గుంజుడుబాయి, చేదబావి, వంగుడుబావి. చుట్టుగోడఉన్న బావి. చూ. చిత్రం 296 (కో. 27, 33, 43, 45, 46; తె. 15, 16, 19, 26, 41, 42; రా. 8, 11, 16, 29-31).

చేదురుబావి : ఉ. చేదురు. చూ. రూ. చేదుడుబావి (తె. 29, 37).

చేను : (బ. చేంట్లు, చేలు). ఉ. నేను. చూ. పర్యా. చేలక¹. కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాళ్లుగాని, సున్నపురాళ్లుగాని దొరికే పొలం (కో. 23, 38, 42; తె. 23, 25, 37).

చేపట్టుగోడ : (1) రూ. చేయిపట్టుగోడ, చేయిపట్టుగోడ. చూ. పర్యా. పిట్టగోడ. మిద్దె పై అంచులదగ్గర. బట్టి మశల ఎక్కన, కట్టే పల్చని పొట్టిగోడ. చూ. చిత్రం 23.2 (కో. 38, 41, 42, 48; రా. 16, 30). (2) పర్యా. కంటెగోడ (2), చేగోడ, చేతిగోడ (1). మెట్ల పక్కన కట్టే పల్చని పొట్టిగోడ (కో. 32, 44-46; తె. 3).

చేపనుపూత : నెగ బయటికిరాకుండా ఇటికబట్టి బయటి వైపున పూసే మట్టిపూత (తె. 36).

చేపపొరికిరాయి : చూ. పర్యా. అబ్రకంరాయి¹(1). ఇది బరకగాఉండే అణువులుగల ఒకరకం పేలుడురాయి (Igneous rock). దీంట్లో క్వార్ట్ (చూ. కనికరాయి), మైకా (చూ. అబ్రకంరాయి)లతో కలిసి ఫెల్స్పార్ (చూ. గుండురాయి) ప్రముఖంగా ఉంటుంది. (ఈ రాతిలోని మైకాకణాలు తళతళా మెరుస్తున్నందున, ఈ ద్రవ్యం తక్కువగాఉన్నా దీని పర్యాయ పదానికి

అబ్రకంరాయి అనే పేరువచ్చింది) క్వార్ట్, ఫెల్స్పార్ రులు ఒకదాంతో ఒకటి పెసవేసుకొన్నందున నాచులాగా, పావల్లాగా, ఎండిన చెట్టులాగా కనిపించే నిల్లబీ గీతలు ఈరాతిమీద కనిపిస్తుంటాయి. ఈరాతిజాలను ఉత్తేప్రీస్తూ దీనికి ఈ పేరు పెట్టారు. ఇది నిర్మాణ ద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది (రా. 15).

చేపార : చూ. రూ. చేతిపార (తె. 10).

చేపూత : చేతితో పూసినపూత (తె. 39).

చేబదను : కొద్దిపాటి తడిగల జిగురు (కో. 13).

చేమన్ను : రూ. చేయిమన్ను. చేర్తో పూతపెట్టే మన్ను (తె. 5).

చేయి : అయిదు(పెంకులు). (కో. 8).

చేయినుత్తి : చూ. పర్యా. చిన్ననుత్తి. చిన్ననైజానుత్తి (తె. 13).

చేరంపట్టె : చూ. పర్యా. నిలుపు¹(1). ద్వారబంధపు నిలుపు కమ్మి. చూ. చిత్రం 172.4 (తె. 20).

చేరువా : ఉ. చేరవ. రాగి లేక ఇత్తడిపాత్ర; పెద్దది (కో. 42, 43, 46).

చేరె : ఉ. చేర, చేరా, చేరి, చేరె, నేరె. (బ. చేరీలు, చేరాలు). రూ. చేరం¹. చూ. పర్యా. నిలుపు¹(1). ద్వారబంధపు నిలుపు కమ్మి. చూ. చిత్రం 172.4 (తె. 8, 11, 14, 16-18, 21, 25, 27, 30, 31, 33, 34, 36).

చేరొతు : చూ. పర్యా. తట్టురాయి¹, పక్కతట్టురొతు, పక్కరొతు. కట్టుబడి చేపేటప్పుడు సమయానికి అందుబాటులోఉన్న రాయి (తె. 27).

చేవ : ఉ. _వ, వేవ. చూ. రూ. శేగ (కో. 33, 37, 38, 41, 46).

చేవాలు : (బ. చేవాళ్లు). సురికను మెదిపే పనిముట్టు (తె. 25).

చేసుడు : చెయ్యడం, చేత (తె. 28).

చేగు : చూ. పర్యా. ఇప్పి. అడవుల్లో పెరిగే మహా వృక్షాల్లో ఇదొకటి. దీని బోదె సాదారణంగా వంకరగా ఉంటుంది. నిటారుగాను, చాలా లావుగాను ఉండే బోదె చాలా ఎత్తుకు పెరుగుతుంది. బోదె మధ్యలోఉండే కొయ్య గృహసామగ్రిని తయారుచేయడానికి సర్వత్రా ఉపయోగపడుతున్నది. దీని రంగు ఆకుపచ్చగానో, అకుపచ్చవాలుగాఉన్న నలుపుగానోఉండి భిన్నదిశలకు వ్యాపించే లేతరంగు గీతలతో నిండిఉంటుంది. కలప చాలా బరువుగాఉండి నీటిలో మునుగుతుంది; మెత్తగా ఉండి, మంచి మెరుగు తీసుకుంటుంది. తలుపులు దర్వా జాలు చేయడానికి, బల్లలు కుర్చీలవంటి ఉపకరణాలు చేయడానికి, ఈ చేట్టుకలప ఉత్తమం. దీన్నే 'ఇబ్బెడ, ఇరుగుడు, చిట్టేగి, చేవ, జిట్టగి, జిట్టగిసి, జిట్టిగి, జిట్టేగి, మొదలైన పేర్లతో భిన్న ప్రాంతాల్లో పిలుస్తారు. Black wood, (Indian) Rose wood, *Dalbergia latifolia*, Lush; Roxb. (రా. 17).

చేట : చెరగడానికి వాడే వెదురుబుట్ట (కో. 8, 49; తె. 1; రా. 8).

చేటకమాను : ఉ. చేటాకమాను, చేటాకమాను, సాట కమాను. చూ. పర్యా. టార్పి. కిటికీలమీద, గుమ్మాల మీద వేసే అర్థచంద్రాకార పార్చి. చూ. చిత్రం 239 (తె. 10, 17, 18, 26, 27, 29, 33, 34, 37).

చేటపాక : వెడల్పాటి పాక. చూ. చిత్రం 318 (కో. 16).

చేటార్చి : (చేట+అర్చి). పర్యా. చేట కమాను, జాకార్చి (కమాను), దబ్బి కమాను, దబ్బార్చి, నెలవంకార్చి. కిటికీలమీద, గుమ్మాలమీద వేసే అర్థచంద్రాకార పార్చి. చూ. చిత్రం 239 (కో. 26, 28, 29, 31, 32; తె. 2, 4, 8, 12, 16, 22).

చేంతాడు : ఉ. చేందాడు. చూ. రూ. చేతాడు (కో. 22, 38, రా. 15, 22).

చేపమ : రూ. తాపెవ, పాపెవ. బట్టిచుట్టూ పేర్చిన ఇటుక (తె. 7, 28, 30).

చేమంచి : చూ. రూ. చేమంతి (రా. 14).

చేమడచెక్క : చూ. పర్యా. నదరుపట్టె. గొరుగు బల్ల మీద వేసే లతలు చెక్కినచెక్క (తె. 39).

చేమంతి : (< సం. సేవంతి). రూ. చేమంచి. పర్యా. శామ. ఇంటి ఆవరణలో పెంచే పూల మొక్క. కంచెల వద్ద అకర్షణకై పెంచుతారు. 'చావంచి, చేమంతి' అని కూడా పిలుస్తారు. *Chamomile*, *Chrysanthemum indicum*, Watts., *C. coronarium*, W. Z., (తె. 37).

చైకి : రెండు నిలువున, వాటిమీద రెండు అడ్డాన, అపై సందుమీద మరొకటిగా, ఇటుకలను పేర్చే పద్ధతి (తె. 10).

చొచ్చు : క్రి. పర్యా. సొచ్చు²(1). ప్రవేశించు(కో. 36)

చొప్ప : ఉ. చొప్ప, సొప్ప. జొన్న మొదలైనవాటిగడ్డి (కో. 2, 3, 5, 7, 29, 30, 33, 35-37, 39-44, 48; తె. 1, 3, 5-9, 12, 13, 15, 38, 40, 44; రా. 1, 9, 23, 28, 31, 32).

చొప్పకట్టె : పర్యా. చొప్పదంటు, పోడిచొప్ప. చొప్ప కాడ (తె. 3, 38).

చొప్పదంటు : చూ. పర్యా. ఎకట్టె. చొప్పకాడ (రా. 28).

చొప్పు : చూ. పర్యా. తట్టు²(1). చేక్కడప్పనిలో లోతుగా ఉండే భాగం (తె. 29).

చొప్పులతలుపు : ఒక రెక్కఅంచులో మరొకటి ఇమిడే టట్లు అమర్చిన రెండురెక్కల తలుపు (తె. 29).

చొరగొట్టు : క్రి. జొరగొట్టు, జ్జొరగొట్టు. పర్యా. జోర్పు. చొప్పించు, చొచ్చుకొని పోయేటట్లు చేయు (తె. 29, 30).

చొరవ : కాశీ ప్రదేశం (కో. 49).

చోటీరాయి : చూ. రూ. చోటీరాయి (కో. 43).

చోర : చూ. రూ. చూర (తె. 3).

చౌక¹: చూ. పర్యా. మెల్లి(1). చూరుకుట్టుకు వాడే మెల్లి బెట్టిన అకు, అకుచువ్వ (తె. 19).

చౌక²: చూ. పర్యా. పావు. నాలుగోవంతు (తె. 40).

చౌక(చెట్టు): ఉ. చవుకు, నవుకు. చూ. పర్యా. రాగాల చెట్టు, సరి, సరివి, సరుగుడు, సర్వీస్. ఇసుకపేలల్లో, ఉప్పనీరుగాని ఉప్పనీటి గాలిగాని బాగా తగిలే ప్రదేశాల్లో నిటారుగా 50 అడుగుల ఎత్తువరకు పెరిగే చెట్టు. ఎక్కువ సంవత్సరాలు కొట్టివేయకుండా పెంచినచెట్టు. చాలా లావుపాటి కొమ్మలను కూడా వేస్తుంది. కలప స్తంభాలకు, వాసాలకు, కంచెకు మంచివాడుకిలో ఉన్నాయి. ఎండుకట్టె వంటచెరుకుగా, కట్టెను కాల్చి తయారుచేసిన బొగ్గు ఇంధనంగా మంచివి. దీన్నే 'ఈల చెట్టు, చటుకు, చౌకు, సరువు' అనికూడా పిలుస్తారు. The Beef-wood tree, Beef-wood of Australia, Casuarina, The Tinian pine, *Casurina equisetifolia*, Forst., Watts. (కో. 37, 41, 49, 50; తె. 19).

చౌకట్టు¹: (1) పర్యా. దొడ్డి² (2). నాలుగు కొయ్యలతో దిగించబడిన దర్వాజా (తె. 8-11, 35, 39; రా. 21, 25, 29, 30). (2) చూ. పర్యా. నిలువు¹(1). ద్వార బంధపు నిలువుకమ్మి. చూ. చిత్రం 172 4 (తె. 27). (3) చూ. పర్యా. ఉత్తరాసి. దర్వాజా చట్రపు పైకమ్మి. చూ. చిత్రం (రా. 12).

చౌకట్టు²: హంసపాదును అతురుతూ పైకి కొట్టిన కొయ్య కట్టు (తె. 27).

చౌకట్టు³: ఓడకు కట్టిన ముక్కోణపు తలుపు చట్రం (రా. 24).

చౌకట్టుబండ: చూ. పర్యా. దాసబండ్. దర్వాజా ఉత్తరాసిమీద పరిచే బండ (రా. 29)

చౌకట్టుబల్ల: చూ. పర్యా. ముసుగుచెక్క. కుసి తగిలించడానికి రంధ్రంఉంచి దర్వాజా పైకమ్మిమీద పరిచిన చెక్క. చూ. చిత్రం 178.6 (తె. 27).

చౌకంకిస్తీ: చతురస్రాకారంలోఉండే కిస్తీ (తె. 21).

చౌకంకొట్టం: చూ. పర్యా. చౌకపిల్లు. పాడుగు వెడల్పులు సమానంగాఉన్న నిట్రాడిల్లు. చూ. చిత్రం 9 (రా. 26).

చౌకంగూడు: పర్యా. పచ్చపుగూడు, కర్జాల గూడు. చదరపు గూడు, పచ్చంగూడు, పలకలగూడు, మూలల గూడు, సాదాగూడు. నలుపలకలుగాఉండే గూడు.చూ. చిత్రం 209 (తె. 8, 10; రా. 17, 19, 20, 26, 30)

చౌకంతాటి: నల్చదరంగా ఉండే రేకుగల తాపి (రా. 8.)

చౌకపిల్లు: పర్యా. చదరపిల్లు, చుట్టు చౌకం, చౌకం కొట్టం, సవిరిల్లు, సౌకండిల్లు. పాడుగు వెడల్పులు సమానంగాఉన్న నిట్రాడిల్లు. చూ. చిత్రం 9 (కో. 44, 45; రా. 8).

చౌకం¹: ఉ. సౌకం. పర్యా. చదరం², చప్పట². నాలుగు భుజాలు కలది. చతురస్రం (కో. 6, 8, 9, 13, 19, 21, 22, 24-26, 28-32, 40, 46, 50; తె. 6, 12, 21, 23, 29-31, 33, 37, 39; రా. 5-7, 9, 19, 22, 25, 28-30).

చౌకం²: స్తంభం (కో. 11.)

చౌక(మట్టి): ఉ. చవక. ఇసక. ఎర్రమట్టి కలిసిన మట్టి. అడుసులోకి వాడుక (కో. 3, 6; తె. 1, 4, 11-16, 18, 21-23, 28-30, 32, 33).

చౌకింపొవ్వు: పర్యా. ముటాలపొవ్వు. నాలుగు పలకలుగా ఉండే బట్టిపొవ్వు (రా. 10).

చౌకంబండ: చూ. పర్యా. చదరపురాయి¹. చదరంగా నాలుగు పలకలుగాఉన్న రాయి. చూ. చిత్రాలు 45, 169 (రా. 8).

చౌకంబాయి: ఉ. చౌక¹. పర్యా. చదరపుబావి. పచ్చబాయి, పచ్చలబాయి, మిట్టబాయి, మూలమట్టంబావి, మూలల బాయి. నల్చదరంగాఉండే చుట్టుగోడఉన్న బావి. చూ. చిత్రం 293 (తె. 26, 41; రా. 16, 20).

చౌకంరాయి¹ : (1) చూ. పర్యా. చదరపు రాయి. చదరంగా నాలుగు పలకలుగాకన్న రాయి. చూ. చిత్రాలు 45, 169 (తె. 36). (2) చూ. పర్యా. నాలుగు మూల్రాకు, పట్టు. నాలుగు వైపులా మలచబడి కట్టుబడితో వాడబడే రాయి. చూ. చిత్రం 49 (రా. 19).

చౌకంరాయి² : చూ. పర్యా. తారస. చిన్ననైజు ఇటిక. పలకగా చదరంగాఉంటుంది ఇంటి కప్పు తయారీలో వాడతారు చూ. చిత్రం 33 (రా. 10).

చౌకా : చూ. పర్యా. జాజు¹. సహజంగా వారికే లోహామ్లజనితం (Iron oxide). ఎరుపురంగుతోఉండే ఈ మట్టిని సాంకేతికంగా 'హేమటైట్' (Haematite) అని. 'రెడ్ ఓకర్' లేదా 'రెడిల్' (Red Ochre or Reddle) అనీ, పిలుస్తారు. పొడిచేసి కడిగిన తర్వాత ఇది రంగు పూతగా పనికివస్తుంది. కృత్రిమంగా చేసిన రంగుకంటే దీని మన్నిక ఎక్కువ (తె. 33).

చౌకీ : చూ. పర్యా. గుట్ట¹(2). ఇటుకరాళ్లకుప్ప (తె. 30).

చౌకీ : చిట్టిమీదికి మోసుకపోవడానికి వీలుగా ఒకటి అడ్డం, ఒకటి నిలువుగా ఇటికలను పేర్చిన పేచ్చ (తె. 28).

చౌకుండి : చూ. పర్యా. చచ్చెకం. నాలుగు భుజాలూ సమాన పరిమాణంలోఉన్న చతురస్రం (కో. 2).

చౌకురాయి : చూ. పర్యా. చదరపురాయి¹. చదరంగా నాలుగుపలకలుగాకన్న రాయి. చూ. చిత్రాలు 45, 169 (రా. 25).

చౌకోట్ : (< హిం. చౌఖట్). ఉ. చౌకట్, చౌకట్టు, శౌకోట్. చూ. పర్యా. ద్వారబంధం. తలుపును తగిలించే చిద్రం. గోడలో దిగించబడేది (తె. 7, 17, 26, 31, 35, 38).

చౌకోటు : చూ. పర్యా. నిలువు. ద్వారబంధపు నిలువు కమ్మి (తె. 36).

చౌటీరాయి : (చౌటీ < హిం. చౌటీ). రూ. చౌటీరాయి చూ. పర్యా. కుయ్యారాయి. రాతితోకట్టిన ఆర్చీమధ్యలో

బలంకోసం దిగించిన పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 226.2, 227.2 (కో. 33, 37, 41, 43, 46).

చౌడు : ఉ. చవుడు, నవుడు, నైడు, సోడు, సౌడు; విణ. చవుట, చౌటి. దిరుసుగాఉండే ఉప్పు నేల. నీరింకదు. మట్టి మిద్యైంమీద మెత్తడానికి మంచిది (కో. 23, 35, 38, 41, 42, 44, 45; తె. 4, 5, 7-10, 14, 28, 29, 31, 36, 38-40, 42, 44; రా. 5, 7, 8, 11-16, 19, 24, 30, 32).

చౌడుమిద్యై : ఉ. సౌడు. చౌడుమట్టి రప్పున్న మిద్యై చూ. చిత్రం 23 (తె. 38, 40).

చౌవార(భవంతి) : చూ. పర్యా. లోగిలి(లు). మధ్యనున్న భాగస్థలానికి నాలుగువైపులా గదులున్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 19 (తె. 27).

చౌభవంతి : చూ. పర్యా. లోగిలి(లు). మధ్యనున్న భాగస్థలానికి నాలుగువైపులా గదులున్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 19 (తె. 29).

చౌరసం : ఇటికతో గట్టిన గోడ (తె. 17).

చ

చత్రీపుల్ల : చూ. పర్యా. ముల్లు(2). పెంపు కోతకు వాడే మొనగల సాధనం (తె. 41).

చెడిగోలు : చూ. రూ. చిడిగోలు (తె. 30).

చెత్తు : (< హిం. చత్). చూ. పర్యా. కప్పు. ఇంటిమీది మూత (తె. 3, 5, 7, 17, 18, 26, 29, 31, 36, 38, 40, 42-44).

చెన్నీ : రాళ్లమీద గీతలుగీనే సన్నటి మొనదేలిన సాధనం (తె. 28).

చెపాస్ : చివరలు మందంగామధ్య, గుంటగాఉండే చెక్కడం పని (తె. 29).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; అం. = అంగం; హిం. = హిందూస్తానీ.

ఛేపాన్దర్వాజా : చూ. పర్యా. అంగ్రేజిచాకోటు.
పైపట్టికి, కింది పట్టికి పరదాలు తీసిన ద్వారబంధం
(తె. 29).

జ

జగతి¹ : చూ. పర్యా. బరంతి. పునాదిగోడల మధ్యనున్న
మట్టిరో నింపవలసిన గుంట. చూ. చిత్రం 168.2
(రా. 27).

జగతి² : చూ. పర్యా. వల్లెం. బావికిచుట్టూ కట్టిన అడుగు.
చూ. చిత్రం 291.1 (రా. 29).

జగతిరాయి : చూ. పర్యా. కడపబండ(1). దర్వాజా
చటంకింద బేసుమెంటుపైన గడపగా వేసే రాయి
(రా. 15).

జగన్నాథమూల : చూ. పర్యా. ఈశాన్యం. తూర్పు ఉత్త
రాల మధ్య మూల (కో. 2, 3).

జగిలం : భూమిపై నుంచి పైవరకు గల రచ్చ ఎత్తు
(తె. 27).

జగిలి¹ : (బ. జగిలియా). పర్యా. పడసాలకొట్టి. హాలు
పక్క గది (తె. 14, 27, 38, 42, 44).

జగిలి² : గదుల అడుగు భాగాన్ని మట్టి తొక్కి గట్టిపరచడం
(తె. 13, 15).

జగిలి³ : పునాదులు నింపే మట్టి (తె. 9).

జగిలిపోయు : క్రి. చూ. పర్యా. జల్లించు. జల్లెడపట్టు
(తె. 9).

జగులు : వెనుగాడి దగ్గర పక్క వాసాలను హెచ్చు తగ్గులు
లేకుండా సరిచేయడం (రా. 1).

జంగ : చూలం అంచున విగించిన పొట్టి గుజ్జు (కో. 33).

జంగప్పీట : జంగమీద విగించిన పీట (కో. 33).

జజ్జవతలుపు : పర్యా. గుమ్మంకడక, చిక్కాంతలుపు,
తడితలుపు, చచ్చులలుపు, దిసితలుపు. వెదురుబద్దలతో
అల్లిన తలుపు. చూ. చిత్రం 178 (కో. 1, 15, 16).

జజ్జావకొట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. చచ్చుచుట్టెయ్యి. మెత్తగా
చితగొట్టు (కో. 15).

జజ్జు : (1) చూ. చచ్చు(2). పర్యా. జెబ్బర, పిరికి.
మెరరి(1). మెదుపు. మెత్తనినేల. ఈభాగాన్ని తీసివేసి
గాని కట్టడం మొదలుపెట్టరాదు (కో. 41, 46, 47, 49; తె.
26; రా. 9). (2) (బ. జజ్జులు). చూ. పర్యా. చచ్చు(1).
రాతిలోని మెత్తగా తెగే భాగం (కో. 43, 47). (3) చూ.
పర్యా. మెతుపు(1). మెత్తదనం (కో. 49).

జజ్జుకొట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. అంపుకొను. వంచు,
వంగునట్లుచేయు (కో. 15).

జడ¹ : పర్యా. కడెం⁴, బెంటుకు. చుట్టుగుడినె కొప్పుచుట్టూ
పేనివేసిన గడ్డిచుట్ట (కో. 49; రా. 17).

జడ² : చూ. పర్యా. పెండెకట్టు¹. పెండెగా కట్టిన కట్టు.
చూ. చిత్రం 276.9 (రా. 16).

జడ³ : చూ. పర్యా. చిచ్చు². నెన్నటి తీగెల అల్లెకగల
మండ (కో. 48).

జడపెండె : వాసాలకు కిందా పైనా పెండెని బద్దలువేసి
తాగురో కట్టిన కట్టు (కో. 48).

జడవాన : తుపాను. గాలివాన (రా. 20).

జడ్డి : పర్యా. టీసు, పాంజి. రెండు పాముగాటి బొంగులను
కల్పుతూ మధ్యలో రేకు విగించి మోతకు పనికివచ్చే
టట్లు చేసిన సాధనం (కో. 9, 20).

జంటకిస్తీ : చూ. పర్యా. డబుల్ కిస్తీ. ఒకే రెక్కను
భాగాలుచేస్తూ చెక్కిన కిస్తీ. చూ. చిత్రం 204 (తె. 38).

జంటనరం : జమిలివానం (కో. 42).

జత : పర్యా. కట్ట, కాళ్లు, జోడు¹. రెండు వస్తువులు
(కో. 1, 7, 32, 42, 47; రా. 14).

ఉ. = ఉచ్చరణభేదం (—భేదాలు); కో. = కోస్తాటిల్లాట; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం
(—పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ = రూపాంతరం; విజ. = విశేషణం; అం. = అంగం; హిం. = హిందూస్తానీ.

జలచేయు : క్రి. చూ. పర్యా. జోడించు రెంటిని కలుపు (తె. 29).

జలకై : ఉ. జక్క. రూ. జలకై, జోలిక. చూ. పర్యా. పట్టెడ. గొడ్ల మెడలకు అందానికిగాని, వాటిని కాచి పూన్నవానికిగాని కట్టే కాకు లేక లోలు. చూ. చిత్రం 74.9 (తె. 43; రా. 23).

జనం : చూ. పర్యా. కడినీల. బండి చిత్రం జారిపోకుండా కుండ పక్కన ఇరుసులోకి దించిన మేరు. చూ. చిత్రం 75.4. (తె. 26).

జనుం : (జనప). రూ. జనువు. 5-10 అడుగులవరకూ పెరిగే అయిదునెలల పంట. ఏటా సాగు చేస్తారు. పచ్చి రొట్టెను పెచువుగాను, కాడలనుంచి తీసే నారను తాచు పేనడానికి వాడతారు. కప్పుకు ప్రశస్తం. దీన్ని కొన్ని చోట్ల 'జనం' అనికూడా అంటారు. Indian hemp, Jute plant, Sun hemp, *Corchorus capsularia*, Man, *Crotalaria juncea*, Linn. (కో. 4, 28, 34, 33, 38, 40; తె. 3, 14, 29, 36, 37).

జనువు : చూ. రూ. జనుం (కో. 4).

జంతి : చూ. పర్యా. పండు². సన్నటి పీచి (కో. 4).

జంతె : చూ. రూ. దంతె¹ (రా. 17, 18, 24).

జన్నాల్ : (బ. జన్నాల్ల). చూ. పర్యా. కిటికి. వెలుతురు కోసం గోడలో దిగించిన తలుపులున్న చిత్రం. మధ్యలో విలువుగాగాని అడ్డంగాగాని చువ్వలు దిగి ప్తారు. చూ. చిత్రాలు 194, 195 (రా. 2, 20, 24).

జపాన్ తుమ్మ : చూ. పర్యా. చీమతుమ్మ. తుమ్మలో ఒక రకం చెట్టు. విదేశాలనుంచి తెచ్చి వాటివది. Jerusalem thorn, *Parkinsonia aculeata*, Linn. (కో. 49).

జబర : పోక మొదలైన వాటి మీదుండే పీచు (కో. 11).

జబు¹ : చూ. పర్యా. పొడవు. విడివి. విడువు. దాని కొలత (కో. 4).

జబురు² : కలబంద మొక్కలోని మొవ్వవంటి భాగం (కో. 4).

జబాబు : చూ. రూ. జవాబు (కో. 5, 13, 17).

జబురు : క్రి. చూ. పర్యా. అద్దలించు(1). కొయ్యసాధనాలతో మెల్లగా కొట్టు. బాదు (తె. 44).

జబ్బి : రూ. దబ్బి. చూ. పర్యా. ఇనపగంవ. ఇనుముతో చేసిన వెడల్పాటి పాత్ర. లోతు తక్కువది చూ. చిత్రం. 139 (తె. 8, 10).

జబ్బిర : చూ. పర్యా. జెజ్జు. మెత్తని నేల. ఈడాగాన్ని తీసివేసిగాని కట్టడం మొదలు పెట్టరాదు (తె. 22).

జబ్బా : రూ. డబ్బా (తె. 20).

జమచేయు : క్రి. చూ. పర్యా. చుత్తు¹(1). పేర్చు. ఒక దానిపై ఒకటి క్రమంలో నిలుపు (తె. 36).

జమాయిండు : (1) క్రి. చూ. పర్యా. అద్దలించు (1). కొయ్య సాధనాలతో మెల్లగా కొట్టు. బాదు (తె. 31; రా. 4). (2) చూ. పర్యా. చుత్తు¹(1). పేర్చు. ఒక దానిపై ఒకటి క్రమంలో నిలుపు (తె. 5). (3) క్రి. చూ. పర్యా. దట్టించు. దిమ్మిసతోకొట్టు (తె. 33). (4) చూ. పర్యా. జోడించు. రెంటిని కలుపు (తె. 39).

జమిటికొమెర : పర్యా. రొంటనిగువు. రెండు కొయ్యలు గల కొమర (తె. 25).

జమిటిజంగ : పర్యా. జములుగుజ్జు, దుయ్యేరుగుజ్జు, పలవగురుజ్జు. రెండు కొయ్యలతో నిలిపిన గుజ్జు (కో. 33).

జమిటు : ఉ. జమిటి, జమిట, జముటు. (బ. జమిట్లు.) రూ. జములు. పర్యా. చావు². రెండేసి (కో. 42, 43, 45, 46, 48; రా. 3).

జములచ్చు : చూ. పర్యా. ఇటిక్కట్టు. ఒకేసారి రెండు ఇటికలు చేసే అచ్చు. చూ. చిత్రం 78 (కో. 32).

జములు : చూ. రూ. జమిటు (కో. 16; తె. 5).

జములుకుర్చీమట్టు : రెండు గద్దెలను అతికి తయారు చేసిన రాతిస్తంభపు మట్టు. చూ. చిత్రం 225.2 (కో. 11).

జములుకొను : క్రి. జంటగా కలియు (తె. 30).

జములుగుఱ్ఱు : చూ. పర్యా. జమిటిజంగి. రెండు కొయ్యలతో నిలిపిన గుఱ్ఱు (కో. 38).

జములుచేయు : ఉ. జవులు. క్రి. చూ. పర్యా. జోడించు. రెంటిని కలుపు (కో. 10; తె. 36).

జములు స్తంభం : ఒకే మట్టుమీద నిలిపిన రెండు రాతి కూచాలతో తయారైన రాతి స్తంభం. చూ. చిత్రం 225 (కో. 11)

జంపఖానా : పర్యా. తాబల్. రచ్చకంబడి. తివాచీలాగా పనికివచ్చే మందపాటి గుడ్డ. (తె. 8)

జంపరపలుగు : దీన్నే కమ్మిపలుగు (చూ.) అని కూడా పిలుస్తారు (కో. 31).

జంపరసుత్తి : చూ. పర్యా. చిన్నసుత్తి. చిన్ననైజు, సుత్తి (కో. 8)

జంపరు : (<ఆం. జంపర్. Jumper). ఉ. జంపర, జంపరి. (బి. జంపర్లు). రూ. జంబరు. పర్యా. కమ్మి³, కమ్మిపలుగు, కాంచి², జంపరపలుగు, జంపరుకమ్మి, పలుగు², నల్లు. సుమారు మూరెడు పొడుగుండే ఇనప చువ్వ. ఒకవైపు మొనచేలిఉంటుంది. మధ్యలో కణుపుంటుంది. రాతికి కన్నాలు వేయడానికి, కన్నాల్లో మందు కూరడానికి పనికివచ్చే పరికరం. మొనగల బాగం గుండ్రంగాను, కణుపుమీది బాగం పలకలుగాను ఉంటుంది (కో. 8, 25, 27, 31, 32, 48; తె. 13, 26, 43; రా. 8, 13, 17.).

జంపరుకమ్మి : దీన్నే 'జంపరు' (చూ.) అని కూడా పిలుస్తారు. (కో. 27).

జంపాల : చూ. పర్యా. చెవాల. పొడుగాటి కామగల ఒక రకం పాఠ. మట్టి తవ్వకానికి, గుల్లగాడిన్న నేలను

ఎత్తిపోయడానికి పనికివచ్చే పరికరం. చూ. చిత్రం 135 (కో. 38).

జంపు¹ : ఉ. జంపు. రూ. ఆంపు. చూ. పర్యా. పొడవు. నిడివి, నికుపు, చాని కొలత (కో. 25, 41-43; తె. 17, 42, 44; రా. 8, 10, 13, 14, 16, 19, 21, 24, 28). (2) కాల్తెలను గోడలో బిగించడానికి చిమ్ములకు బదులుగా వాడే ఇవప బిద్దీ (తె. 13.15)

జంపు² : కాల్తెలను గోడలో బిగించడానికి చిమ్ములకు బదులుగా వాడే ఇవప బిద్దీ (తె. 13, 15).

జంపు³ : చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి. ఇంటి వడికొప్పును మోపే కర్ర. చూ. చిత్రం 15.7 (రా. 22).

జంపురాయి : చూ. పర్యా. ఇసురాయి. రాతి చిమ్ముల కట్టుబడిలో పనికివచ్చే (లేక వాడబడిన) రాయి (రా. 18).

జంబరు : చూ. రూ. జంపరు (తె. 21, 23, 24; రా. 3).

జంబు : చూ. రూ. జమ్ము (తె. 38; రా. 14).

జమ్మి : చల్లరేగడులో పొడగా పెరిగే ముళ్ళచెట్టు. ఆకు, కలప, చంద్రకు లాగా ఉంటాయి. కలపను బావి అడుగు చద్రుం తయారీకి, కొమ్మలను కంచెకు, వాడుతారు. దీన్ని 'జంబి' అని కూడా పిలుస్తారు. *Acacia suma*, Buck, Ham., *Mimosa suma*, Roxb., *Prosopis spicigera*, Linn. (కో. 23, 28, 49).

జమ్ము : ఉ. జమ్మి. జమ్ము. రూ. జంబు. ఇంటి కప్పుకు ప్రశస్తమైన గడ్డిమొక్క. చెమ్మనేలల్లో బాగా పెరుగుతుంది. *Typha augustata*, B. & Ch. (కో. 18, 20, 24, 26, 28, 29, 32, 34, 35, 49; తె. 7, 9, 39, 40, 42, 44; రా. 31).

జమ్మున : చూ. పర్యా. బియ్యన. కొందరగా (రా. 2).

జమ్మురాయి : పానుపరాయి మీద అడ్డంగా పరిచిన రాతి పలక (రా. 27).

జయగోడ : ఛారిశ్శు ముందు కట్టే అడుగువంటి మట్టి గోడ (కో. 39).

జయంచు : ఉ. జయంచు. అనుగుడు పక్కలనుండే అంచు.
చూ. చిత్రం 245.1 (కో. 11).

జరదరక : (బి. జరదరకలు). చూ. పర్యా. కచ్చు² (3).
అచ్చులోకిన్న పచ్చి యిటికలు నేలమీద నన్న నన్న
రాళ్లు, మట్టి అరికినందున పిప్పచిన యివ్వె (రా. 20).

జరిపట్టె : చ్చారబంధపు అట్టు, చిలుపు పట్టెలలో పైకితేలిన
పెచ్చు భాగం (రా. 14).

జర్జు¹ : కిపరు బద్ద (కో. 2).

జర్జు² : (బి. జర్జులు). చూ. పర్యా. చచ్చుచిండు. కట్టుబడికి
పనికివచ్చే రాళ్లు సమ్మద్దిగా దొరికే మందపాటి రాతి
కొరల సమూహం (కో. 16).

జర్నార్ బండ : జర్నాలప్రాంతం నుంచి వచ్చే చలవ
రాయి (చూ. ఎర్రరాయి = Marble). (రా. 24).

జల¹ : చూ. పర్యా. ఈట. బావిలో డిరిన నీరు (కో. 46;
తె. 5).

జల² : (జల < హిం. జల). సర్కారు జిల్లాలో, దక్కను
పీఠభూమిలో బహిరంగ ప్రదేశాల్లో పెరిగే చెట్టు.
నల్లరేగలలోను చవిటిపర్రలోను బాగా పెరుగుతుంది.
పొట్టి బోదె, చాలా చిన్నవైన పూలూ, పండ్లూ, తెల్లగా
మెత్తగాకండే చువ్వలు. పలచగా బూడిద రంగులో
కండే దెరుచు గల ఈచెట్టు తుప్పగా పెరుగుతుంది.
పంవత్సరం పూచుగునా పచ్చగాకంటుంది. తెలుగులో
దీన్ని 'వరకుమెంకి' అంటారు. కంపను ఇంటి కప్పు
మీద పడుస్తాడు (ముఖ్యంగా బోడిమిద్దెల మీద).
సన్నవి కొమ్మలు పలుదోముపుల్లలుగా వాడుకలో
ఉన్నాయి. Tooth-brush tree. *Salvadora*
indica, Wt, *S. Persica*, Linn., *S. Wigh-*
tiana, Bedd. (కో. 19).

జలదారి : చూ. పర్యా. గాడి⁴. ప్నావం చేసిన పిళ్ల పొయ్యే
దారి (రా. 14).

జలి : చూ. పర్యా. కవిం. కాడిమామలోని రంద్రం
(కో. 8).

జల : చూ. పర్యా. ఉలుప. గృహప్రవేశ సమయంలో
ఇచ్చే బలి (తె. 11).

జల్ల : ఉ. జల్ల. జల్లా. రూ. జొల్ల, దొల్ల. పర్యా. చొలక²,
హినక¹, మక్కిర. బండిమీద పరుకు పెట్టుకోడానికి
పెట్టిన తొట్టి (కో. 29, 33, 37, 41, 43-49;
తె. 5, 7-9, 30, 38, రా. 10-12, 21, 31).

జల్లడ : ఉ. జల్లడ. రూ. జల్లి³, జల్లిడ, జల్లిదీ, జల్లిండి,
జల్లిడ. పర్యా. జల్లుతడిక, జల్లిడతడిక, జాల్లి².
కావలసిన పదార్థంలో కలిసిపోయిన చిన్న చిన్న రాళ్ళు
మొదలైన వాటిని వేరు చేయడానికి వాడే పరికరం.
పెదురు మొదలైనవాటి బద్దలతోగాని, సన్నటి ఇసుక
తీగలతోగాని చేస్తారు. సాధారణంగా గుండ్రంగాను,
పెద్దవి నల్పుదరంగానుఉంటాయి. ఉపయోగాన్నిబట్టి
లక్షణాలనుబట్టి అవసరాలకు తగినట్లు రకరకాల భేదా
లున్నాయి. ఇసుకజల్లిడ, చేతిజల్లిడ, నంబరుజల్లిడ.
పిండిజల్లిడ, మసిజల్లిడ, ముదుగుజల్లిడ, వల్లజల్లిడ.
సన్నజల్లిడ (చూ.) మొదలైనవి (కో. 35; తె. 32;
రా. 11, 12, 17).

జల్లి¹ : (1) ఇటిక బట్టిలో పొయ్యలు కట్టడానికి ఎడం
వదుల్తూ, పచ్చిటికలలో పేర్చిన దిమ్మ (కో. 46, 49).
(2) పర్యా. మూత². బట్టిపొయ్యిని మూస్తూ కట్టిన
తాత్కాలికపు రాతి కట్టడం (రా. 3)).

జల్లి² : చూ. రూ. జాలు¹. పిట్టగోడలోని డిజైను కంక.
(కో. 1, 42, 46).

జల్లి³ : ఉ. జల్లి. చూ. రూ. జల్లడ (తె. 13; రా. 30).

జల్లించు : క్రి. పర్యా. ఈను. (3). కోడు, జగిలిపోయ్య,
జల్లిపోయి, తాల్పు, పంటించు, సోలు²(1). జల్లిడపట్టు
4, 6, 12, (తె. 5, 32, 34).

జల్లిడ : ఉ. జల్లిడ. (బి. జల్లిడు, జల్లిళ్లు) చూ. రూ. జల్లిడ
(కో. 6, 8, 9, 17, 18, 25, 29-31, 48; తె. 2,
4-6, 12, 16, 26, 37, 38; రా. 9).

జల్లిడరేకుకిటికీ : చూ. పర్యా. జాలికిటికీ. సన్న చిల్లులు
గల ఇసుక జల్లిడను తలుపు చట్రంలో అమర్చి బిగించిన
కిటికీ. చూ. చిత్రం 25.10 (కో. 29).

జల్లిడి : ఉ. జల్లిడి (బ. జల్లిడు) చూ. రూ. జల్లిడ (కో. 13, 22)

జల్లిం : (బ. జల్లిండు). చూ. రూ. జల్లిడ (తె. 25).

జల్లిపోయు : క్రి. చూ. పర్యా. జల్లించు. జల్లిడపట్టు (తె. 43).

జల్లు : క్రి. రూ. దల్లు. పర్యా. చిలకరించు. చల్లు (తె. 27).

జల్లుతడిక : చూ. పర్యా. జల్లిడ. కావలసిన పదార్థంలో కలిసిపోయిన చిన్నచిన్న రాళ్ళు మొదలైనవాటిని వేరు చేయడానికి వాడే పరికరం. పెదురు మొదలైన వాటి బద్దలలో గాని సన్నటి ఇనపతీగలతో గాని చేస్తారు. సాధారణంగా గుండ్రగాను, పెద్దపెద్దవి నల్చదరంగాను, ఉంటాయి. ఉపయోగాన్నిబట్టి లక్షణాలనుబట్టి అవసరాలకు తగినట్లు రకరకాల భేదాలున్నాయి: ఇసక జల్లిడ, చేతిజల్లిడ, నంబరుజల్లిడ, పిండిజల్లిడ. మసి జల్లిడ, ముదుగుజల్లిడ, వల్లజల్లిడ, సన్నజల్లిడ (చూ.) మొదలైనవి (రా. 2).

జల్లుపరదా : చూ. పర్యా. సన్ షేషు. ఎండ, జల్లు తగల పండా రక్షణగా కిటికీలమీద కుదించిన పలక. చూ. చిత్రాలు 25.11, 241 (తె. 6.)

జల్లిడ : ఉ. జల్లిడ-జల్లిడి. (బ. జల్లిడు, జల్లిడు) చూ. రూ. జల్లిడ (కో. 1-3, 5-27, 36-38, 42, 45; తె. 2, 3, 5, 7, 9-11, 14, 15, 19, 20, 22, 23, 28, 30, 33, 36, 42; రా. 8, 25, 28, 31, 32).

జల్లిడతడక : చూ. పర్యా. జల్లిడ. కావలసిన పదార్థంలో కలిసిపోయిన చిన్న చిన్న రాళ్ళు మొదలైనవాటిని వేరు చేయడానికి వాడే పరికరం. పెదురు మొదలైనవాటి బద్దలతోగాని, సన్నటి ఇనప తీగలతోగాని, చేస్తారు. సాధారణంగా గుండ్రంగాను, పెద్దపెద్దవి నల్చదరంగాను ఉంటాయి. ఉపయోగాన్నిబట్టి లక్షణాలనుబట్టి అవసరాలకు తగినట్లు రకరకాల భేదాలున్నాయి: ఇసక జల్లిడ, చేతిజల్లిడ, నంబరుజల్లిడ, పిండిజల్లిడ, మసి జల్లిడ, ముదుగుజల్లిడ, వల్లజల్లిడ, సన్నజల్లిడ (చూ.) మొదలైనవి (తె. 25).

జవ¹ : చూ. రూ. జవ్న (కో. 3; రా. 14).

జవ² : చూ. జానికీ కప్పుకూ మధ్య అతికిన కొయ్యపలక (రా. 15).

జవతలుపు : చెక్కకు జవలు విగించి చేసిన తలుపు (రా. 15).

జవరంపం : చెక్కలను కలపటంలో వాడే ఇసక సాధనం (కో. 32).

జవాబు : రూ. జవాబు. చూ. పర్యా. ఎదురు. అభిముఖం (కో. 18; రా. 15, 16).

జవాయికర్ర : గానుగ మొద్దును కాపికి కలిపే కర్ర (కో. 17).

జవాయితాడు : ఉ. జావ్వామ్. పర్యా. జావ్వామ్. మోటు, పనికిం, పనికి మోటు. కాడినుంచి పోయగర్ర కిందుగా తొలుపువరకు కట్టిన రావి (తె. 3, 8).

జవామ్కర్ర : చూ. పర్యా. తొట్టికర్ర. తొట్టి అల్లకానికి అధారంగా చుటనుంచి తొట్టిపీటవరకు రెండుపైపులా నిలిపిన పొడుగాటి కర్ర (కో. 16, 17).

జవుకు : (1) క్రి. రూ. జివ్వు. చూ. పర్యా. పదులు. పాటుదప్పు (కో. 15). (2) గుల్లబుడి, గుల్లవాడు (కో. 29).

జవ్వ¹ : చూ. పర్యా. వంపు². వంగిఉండటం, వంగిఉన్నది (కో. 6, 8).

జవ్వ² : రూ. జవ¹. పలకగాఉండే రేకు, రేక కొయ్యబద్ద (కో. 9, 15).

జవ్వ³ : చూ. పర్యా. నిలుపు¹ (1). ద్వారబంధపు నిలుపు కమ్మి. చూ. చిత్రం 172.4 (రా. 2).

జవ్వ : క్రి. చూ. రూ. జవుకు (1). (కో. 16).

జాకార్చి (కమాను) : (జాకీ + అర్చి). చూ. పర్యా. చేటార్చి. కిటికీలమీద, గుమ్మాలమీద వేసే అర్ధచంద్రాకార పార్చి (కో. 6, 8, 9, 30, 42; తె. 3, 5, 9, 16, 28, 30; రా. 16, 19, 25).

జాగా¹ : (1) ఉ. జాగ, జేగా. రూ. జోగా. చూ. పర్యా స్థలం. ప్రదేశం (కో. 28; తె. 3-7, 14, 15, 30, 31).

41). (2) చూ. పర్యా. ఆతా. ఇల్లు కట్టే స్థలం; అందుకు తగినచోటు (కో. 9).

జాగా² : చూ. పర్యా. సందు¹(1), రాళ్ల వరసలకు మధ్యన ఉన్న స్థలం (తె. 17).

జాజి : ఇటికెచ్చులు తయారుచెయ్యడానికి పనికివచ్చే తేలిక కొయ్యనిచ్చే మొక్క. 'జాచి' అని కూడా దీన్ని పిలుస్తారు. Deal wood, The great flowering jasmine, The Nutmeg tree, *Jasminum grandiflorum*, Linn., wil.d, *Woodfordia floribunda* or *fruticosa*, Man. (రా. 13).

జాజు¹ : పర్యా. చౌకా. జేగురు. సహజంగా దొరికే లోహామలజనితం (Iron oxide). ఎరుపురంగులో ఉండే ఈమట్టిని పాంకేతికంగా 'హేమటైట్' (Haematite) అనీ 'రెడ్ ఓకర్' లేదా 'రెడిల్' (Red ochre or Reddle) అనీ పిలుస్తారు. పొడి చేసి కడిగిన తర్వాత ఇది రంగు పూతగా పనికివస్తుంది. కృత్రిమంగా చేసిన రంగుకంటే దీని మన్నిక ఎక్కువ (తె. 5, 11, 13, 18, 21, 24, 29, 35, 37, 42).

జాజు² : పర్యా. ఎర్రదరుక, పగడంరంగు. కావిరంగు (తె. 3, 18-20, 26, 38, 41).

జాజుచేయు : క్రి. చూ. పర్యా. దుడ్డు. నీళ్లు చల్లి నున్న ఒడుచు, గట్టిగా అలుకు (తె. 17).

జాజుమట్టి(రాయి) : చూ. పర్యా. ఎరుపురంగు(రాయి). ఇసుమువిచ్చే ఖనిజ శిలలకు మృద్రూపమైన ఈరకం జిగురు మట్టిని పాంకేతికంగా 'ఓకర్' (Ocher, Ochere) అంటారు. ముదురు గోధుమ, పసుపుచ్చ రంగులోఉండే మట్టి 'లిమోనైట్' (Limonite) అనే ఇవప ఖనిజానికి, ఎర్రరంగులోఉండేది 'హేమటైట్' (చూ. ఇవపరాయి)కు మృద్రూపాలు. ఈమృత్తికలను దుబ్బి కడిగి రంగులు తయారు చేస్తారు. వీటిలో కలిపి గోడలకు, మానెలో కలిపి కొయ్యవస్తువులకు, కువంగులు వూస్తారు. కృత్రిమంగా తయారైన రంగులు వీటికన్నా బాకగా, సమ్మద్దిగా దొరికినా ఈ సహజమృత్తికలకన్నా అవి నావీరకావివే. ఇది ఎర్ర

రంగులోఉండే మెత్తని మట్టిరాయి దీన్ని 'రెడిల్' (Reddle) అని కూడా పిలుస్తారు (తె. 35).

జోడ : పర్యా. పొందువాటు, పోరు. ఆములో పెంకులు పేర్చే తీరు. ఒకటి నిలబెట్టి మరొకటి దానిమీద అడ్డంగా ఉంచడం (తె. 10).

జొడీ : ఊరుగాయలు, ధాన్యం మొదలైనవి నిల్వచేసే మట్టి పాత్ర. చూ. చిత్రం 308 (కో. 2, 7, 11).

జొడు : (< హిం. చూచా). చూ. పర్యా. చీపురు. ఇల్లు బాగు చేసే పుల్లల కట్ట (తె 27, 38).

జొతార్చి : (జాతి + అర్చి). చూ. పర్యా. ముక్కోణ మార్చి. త్రిభుజాకారంలోఉండే అర్చి. చూ. చిత్రం 234 (కో. 21, 28; తె. 2).

జొతిచట్రంతలుపు : సాదారెక్క మీద చట్రం బద్దల దిగింపుగల తలుపు (కో. 29).

జొతిబట్టి : పర్యా. గాతాము, గుంటాము, నేలబట్టి. నేల బట్టిఅము, నేలాము, పెద్దబట్టి. సున్నం కాలే గుండ్రటి బట్టి. రమారమి 14 అడుగుల ఎత్తుంటుంది. మధ్య నుండి గుంటలో జొగ్గువేసి కాలుస్తారు. చూ. చిత్రం 65 (కో. 29, 31; తె. 5, 7, 16, 28, 29, 43).

జొన : నల్లగా గుండ్రంగాఉండే పండ్లుగల చెట్టు దీన్ని 'జాని-జేన' అనికూడా పిలుస్తారు. ఈచెట్టునుంచి లభించే కలపను చిన్నచిన్న వస్తువులను చేయడానికి (కొయ్య మేకులవంటి వాటిని) వాడతారు. *Adenantha aculeata*, Rox., *Grewia asiatica*, Linn. No ?.

జొనకితాడు : మందుకు నిప్పు ముట్టించడానికి వాడే తాడు. చూ. చిత్రం 57.3 (కో. 27).

జొనల్లాగు : క్రి. జిగటదేలు, జిగురుగాఉండు (కో. 38, 42).

జొనె : చూ. రూ. జేన (తె. 15).

జొపితాసేయు : క్రి. తప్పు సవరించు (తె. 35).

జాపిరి : అందానికి పెట్టే తడిక. కరకాల కిత్తెనలో అల్లినది (కో. 1).

జాపికమ్మ : పర్యా. పట్టె¹(3). కత్తెరి పక్కల చాలుగా ఉన్న కమ్మి (కో. 6).

జాపు¹ : చూ. పర్యా. కోళ్లగూడు(2). కోళ్లను చాచే మట్టి పట్టడం (తె. 15).

జాపు² : చూ. రూ. సాపు (తె. 33).

జాప్తా : చూ. పర్యా. ఎదురు¹. అధిముఖం (కో. 9).

జాచికమ్మ : చూ. పర్యా. చొడ్డికడ్డి. గుజ్జల మీద బిగించే అడ్డకర్ర. చూ. చిత్రం 248. 4 (కో. 13).

జామసీఅంబరు : నలుపు, పరుపు కలిసిన రంగు (తె. 42).

జామారు : ఉ. జామారి. (బి. జామాన్లు). పంచెల జత (కో. 14, 17, 18).

జామి : (<వక్రినీ. జామ్). రూ. జాంబ. పోచ్చగీసువారి ద్వారా అమెరికా ఖండంనుంచి తెలివిన ఒక పండ్లచెట్టు. కొమ్మలు పెళుసు. కాని గట్టిగా లావుగాఉన్న మానులను కొన్నిచోట్ల దూలాలగా వాడుతున్నారు. దీని ఆకులు, పువ్వులు రంగుల తయారీలో పనికివస్తాయి. పండ్లు తింటారు. దీన్నే 'జామ' అనికూడా అంటారు. పండ్ల వన్నెనుబట్టి 'ఎర్రజామ' (*Psidium pomiferum*, Sank) 'తెల్లజామ' (*Psidium pyrifera*, Sank). అనే భేదాలున్నాయి. Jaman, The Guva tree, *Psidium guyavu*, Linn. (కో. 6).

జామీను : అండ, దన్ను, ఆధారం (కో. 25).

జాము : గ్లాసు, పొడుగాటి పాత్ర (రా. 24).

జాంబ : (< గుజరాతీ). చూ.రూ. జామి (రా. 20).

జాయింటు : (<ఆం. Joint) ఉ. జయింటు, జాయంటు, జెయింటు, జేయంటు, జాయింటు (బి. జాయింటు). చూ. పర్యా. అతుకు. రెండు వస్తువులను, భిన్నభాగాలను, కలిపిన చోటు; కలపటం (కో. 9, 14, 17-19, 22,

23, 25, 26, 30, 32, 43; తె. 5, 7, 18, 25, 27, 29, 34; రా. 14).

జాయిస్తు : చూ. పర్యా. చోఆయం. చోపలికొంత, గోవల మధ్యనున్న స్థలపు కొంత (కో. 30).

జారేడు : (జారేటి-). కలపనిచ్చే బిరకం చెట్టు (రా. 10).

జాల(కాయ) : (< కన్న. జాలి). పర్యా. పమ్మ. ముళ్లగల ఎడారి చెట్టు. కొమ్మలు, కంప, కంచెకట్టుకు వాడుతారు. కలప పనిముట్ల తయారీకి పనికివస్తుంది. ఎండు కట్టెలు వంట చెరికుగాను, కర్ర కొల్చి తయారు చేసిన బొగ్గు ఇంధనంగాను, పనికివస్తాయి. తెల్లగా పొడిగొడిగి ముళ్ళుంటాయి. కొన్ని ప్రాంతాల్లో తుమ్మ కొయ్యను పేదలు మాలాలుగాను, కలుపులు, చర్వాకాలు తయారుచెయ్యడానికిన్నీ వాడుతున్నారు. ఇంటిముందు ఈచెట్టు ఉండరాదని నమ్మకం. దీని ఆకు, కాయలు మేకలకు మంచి గ్రాసం. The Babool or Babul tree, Silver-thorned acacia, *Acacia arabica* or planifrons, Lush., *A. Latro-num*, Wil'd. (రా. 18).

జాలరి : ఉ. జాలరు. చూ. పర్యా. జాలీ¹. సన్నటి ఇవప ఊచలతో అల్లిన తడిక (రా. 18, 19, 32).

జాలాడి : (1) చూ. రూ. జాలారి¹(1). (తె. 40; రా. 27, 29). (2) చూ. పర్యా. గడి⁴. స్నానంచేసిన నీళ్ళు పొయ్యే దారి (రా. 28).

జాలారి¹ : (1) ఉ. జాలడి, జాలాడి. జాలెడ. చూ. పర్యా. స్నానాల గది. స్నానంచేసే గది (తె. 29, 30, 37, 38, 41, 42). (2) ఉ. జాలారు. రూ. జాలాడి. చూ. పర్యా. తూము². నీళ్ళుపొయ్యేదారి. చూ. చిత్రం 168 (రా. 25, 26, 30). (3) (బి. జాలార్లు.) స్నానంచేసే ఉప్పుకు కాలికి బురద అంటుకుండా నిర్బోధానికి వీలుగా అమర్చిన బండ (తె. 3).

జాలారి² : కిటికీల బయట నిగించిన జల్లెడలాటి ఇవప చక్రం (రా. 14, 28).

జాలారు : చూ. పర్యా. పట్లెం. బావికి చుట్టూ కట్టిన అడుగు. చూ. చిత్రం 291.1 (తె. 24).

జాల్¹ : ఉ. జాల్, జాలు. (ప. జాల్లు, జాల్లు.) రూ జల్లి. పర్యాయములు. అచ్చు², జాలరి, జాలువారం. సన్నటి ఇనప ఊచలతో అల్లిన తడిక (కో. 41, 45; తె. 3, 5, 7, 8, 12, 13, 15, 17, 19, 20, 22, 25-27, 29, 30; రా. 7).

జాల్² : (ప. జాల్లు). చూ. పర్యాయము. జల్లెడ. కావలసిన పదార్థంతో కలిసిపోయిన చిన్న చిన్న రాళ్లు మొదలైన వాటిని వేచేయడానికి వాడే పరికరం. వెదురు మొదలైన వాటి చర్చలతో గాని, సన్నటి ఇనపతోగలతో గాని, చేస్తారు. సాధారణంగా గుండ్రంగాను పెద్దపెద్దవి పెల్చుచుండానుఉంటాయి. ఉపయోగాన్ని బట్టి, లక్షణాలనుబట్టి, అవసరాలకు తగినట్లు రకరకాల భేదాలున్నాయి: ఇనకజల్లెడ, చేతిజల్లెడ, నంబరుజల్లెడ, పిండిజల్లెడ, మసిజల్లెడ, ముదుగుజల్లెడ, వల్లజల్లెడ, సన్నజల్లెడ (చూ.) మొదలైనవి (తె. 7, 29).

జాల్³ : చూ. రూ. జాలు¹ (తె. 24).

జాల్⁴ : (<తన్న.జాల్లి.) తుమ్మ చెట్టు (చూ.). (రా. 18).

జాలకిటికీ : రూ. జాలుకిటికీ. పర్యాయము. జల్లిడ రేకు కిటికీ. సన్న చిల్లులుగల ఇనపజల్లిడను తలుపు చట్రంలో అమర్చి బిగించిన కిటికీ. చూ. చిత్రం 25.10 (తె. 7, 29).

జాలిపోక్క : జాల్లోని చిల్లి (తె. 16).

జాలు¹ : రూ. జల్లి², జాల్³, జాలు¹. పర్యాయములు. గూడు⁵, జాలువార్, తోపుదాన్, పిడేలుబెజ్జం, పిడేలుబొక్క; పిరంగిపండు. పట్టగోడలోని డిజైను కంఠ. చూ. చిత్రం 276.22 (కో. 5, 7).

జాలు² : పర్యాయము. కార్పిసు²(2), డిజైను, తరిణి, లత. చెక్కడవ్వని. చూ. చిత్రం 276.20 (కో. 22, 23).

జాలుకిటికీ : చూ. రూ. జాలి కిటికీ (కో. 8).

జాలుగూడు : చెక్కడవ్వని చేమ చెక్క సమర్పించ గూడు (కో. 45).

జాలుదండి : జాలు మీది ఏమెంటు పట్టి (కో. 7, 13).

జాలుపెంకు : చూ. రూ. చాలుపెంకు (కో. 7).

జాలువారం : (ప. వారాలు). చూ. పర్యాయము. జాల్¹. సన్నటి ఇనప ఊచలతో అల్లిన తడిక (కో. 48).

జాల్వార్ : చూ. పర్యాయము. జాలు¹. పట్టగోడలోని డిజైను కంఠ. చూ. చిత్రం 276.22 (రా. 4).

జాన్సి : చూ. పర్యాయము. ఎచ్చు. అధికం (రా. 22).

జిగజారు : క్రి. చూ. పర్యాయము. దంగిపోవు, జారిపోవు. విగజారు (రా. 9).

జిగట : (1) ఉ. జిగిటి, జిగుటు రూ. జిగి(2), జిగురు¹(1), జివట(1). పర్యాయములు. బంక(2). అతుక్కోనే స్వభావం (కో. 42-47, 50; తె. 22, 23, 39; రా. 15, 20, 21, 32). (2) చూ. రూ. జిగురు¹(2). (తె. 40, 41).

జిగటమన్ను : రూ. జివటమన్ను. చూ. పర్యాయము. బంకమట్టి, జిగురుగాడిమట్టి. కట్టుబడిలో వాడకానికి మంచిది (కో. 2, 7, 38, 43; తె. 16, 22).

జిగు : (1) చూ. రూ. జిగురు¹(2) (తె. 3, 14). (2) చూ. రూ. జిగట(1) (తె. 8-11).

జిగిమానం : జిగురుదనం (కో. 9).

జిగిరేచాకు : చూ. పర్యాయము. (ఇనప)రేకు. బెత్తెడు వెడల్పున పల్చగాడిండ్ రేకు ముక్కను ఒకవైపున విడిగా పనికి వచ్చేటట్లు చుట్టచుట్టి తయారుచేసిన పనిముట్టు. గోడకున్న పెచ్చులను, ఇటుకరాతి మోట్లను చెక్కి సాఫుచేయడానికి పనికివస్తుంది (రా. 9).

జిగుటమట్టి : చూ. పర్యాయము. బంకమట్టి. జిగురుగాడిమట్టి. కట్టుబడిలో వాడకానికి మంచిది (రా. 22).

జిగురు¹ : (1) చూ. రూ. జిగట(1) (కో. 35, 37, 39, 43-48; తె. 25, 26). (2) రూ. జిగట(2), జివట(2), జిగి(1). పర్యాయములు. గోండు, బంక. కొన్ని చెట్లనుంచి చొరికే చిక్కని ద్రవం. అరినప్పుడు గట్టి పడుతుంది. నీళ్లలో కలుస్తుంది. వస్తువులను అతకిడానికి

పనికివస్తుంది. ఈలక్షణాలున్న పదార్థం (కో. 21, 23-26, 30; తె. 5).

జిగురు² : క్రి. రూ. జిబురు, జివురు, చూ. పర్యా. చివ్వు. చెక్కు (రా. 7).

జింక : (1) చూ. పర్యా. చొడ్డెకడ్డి. గుజ్జులమీద బిగించే అడ్డకర్ర. చూ. చిత్రం 284.4 (కో. 1). (2) దర్వాజా మీద చక్కదనానికి నిలిపిన బొమ్మ (కో. 49).

జింకపొట్టి : పంచగుంజను, చూరు వాసాన్ని కలుపుతూ బిగించిన సన్నటి వెదురు కర్ర. చూ. చిత్రం 275.1 (కో. 1).

జింకం : గుల్ల, మెతక (కో. 28).

జిట్టిత : ఇది ఈత జాతికి చెందిన ఒక ఎడారిమొక్క. 'కొండీర, చిట్టిత, జిట్టిదు' అని కూడా దీన్ని పిలుస్తారు. దీని ఆకులు తట్టల అల్లకంలో ప్రళస్తం. ఇది 2-3 అడుగుల ఎత్తున తుప్పగా పెరుగుతుంది. చాళ్లుగా నాటి దీన్ని కంచెగా వాడుతారు. *Phoenix acaulis* or *P. humilis*, Man. (కో. 30).

జిట్టు : ఉ. జిట్టు. రూ. జిత్తు. పర్యా. గోపాదం. నాలుగు అంగుళాలు (తె. 7, 13, 36; రా. 13).

జిత్తేగి : చూ. పర్యా. ఇద్దిళి. అడవుల్లో పెరిగే మహా వృక్షాల్లో ఇదొకటి. దీని బోదె సాధారణంగా వంకరగా ఉంటుంది. నిటారుగాను, చాలాలావుగాను, ఉండే బోదె చాల ఎత్తుకు పెరుగుతుంది. బోదె మధ్యభాగంలోఉండే కొయ్య గృహసామగ్రిని తయారుచేయడానికి సర్వత్రా ఉపయోగపడుతున్నది. దీని రంగు ఆకుపచ్చగానో. ఆకుపచ్చదాలుగాఉన్న నలుపుగానోఉండి భిన్నదిశలకు వ్యాపించే లేతరంగు గీతలరొనిండిఉంటుంది. కలప చాలాబరువుగాఉండి నీటిలో మునుగుతుంది; మెత్తగా ఉండి మంచి మెరుగు తీసుకుంటుంది. తలుపులు, దర్వాజాలు చేయడానికి, బల్లలు కుర్చీలవంటి ఉపకరణాలు చేయడానికి, ఈచెట్టుకలప ఉత్తమం. దీన్నే 'ఇబ్బెడ, ఇరుగుడు, చిత్తేగి, చేవ, బట్టగి జిట్టగిసి, జిత్తేగి, జిత్తేగి'. మొదలైన పేర్లతో భిన్నప్రాంతాల్లో పిలుస్తారు.

Black wood, (Indian)Rose - wood, *Dalbergia latifolia*, Lush., Roxb. (తె. 1).

జిత్తు : చూ. రూ. జిట్టు (తె. 40).

జినికి : చూ. పర్యా. పాకం. జిగురుచేలి వాడకానికి పనికి వచ్చే స్థితి (తె. 10).

జిన్ని : 'జిన్ను, జేను' అని కూడా పిలవబడే ఒక చెట్టు. నేరేమజాతికి చెందినవది. కలప నిర్మాణద్రవ్యంగా పనికివస్తుంది. Willow-leaved, Black-plum, *Eugenia heyneana*-Lush, Wall. (తె. 1).

జిబిరేయు : క్రి. చూ. పర్యా. చివ్వు. చెక్కు (రా. 5).

జిబురు : క్రి. చూ. రూ. జిగురు (రా. 9).

జిబురుకొను : క్రి. చూ. పర్యా. తరుము. కోయు (తె. 18).

జియ : ఉ. జియ. రూ. జివ్వి. జివ్వి. దర్వాజాలు, తలుపులు, చేయడానికి తగిన కలపవిచ్చే పెద్దచెట్టు. Wavy-leaved fig, *Ficus infectoria* or *tsicla*, Br. (కో. 7; రా. 28).

జిల : చూ. రూ. జిల్ల (రా. 2).

జిల్ల : రూ. చిల. జిల. పర్యా. కొండె 1. గొర్రె, ఆకు పెంపు. కప్పలున్న ఇళ్లచూరు జారచుండా వాసాల చివర వేసిన బెజంలో బిగించిన కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 276.7 (కో. 41; రా. 5, 7).

జిల్లేడు : 6-10, అడుగుల ఎత్తున గుబురుగా పెరిగే మొక్క. పైన మెత్తగాను, అడుగున నూగుకొండే వెడల్పాటి ఆకులు గలది. నల్లరేగడులోను ఇసక నేలలోను బాగా పెరుగుతుంది. ఆకు తొందరగా చిక్కుతుంది కాబట్టి ఎరువుగా ప్రళస్తం. వరి ఆకుమడికి చాలా మంచిది. దూది దిండ్లకు, భిన్నభాగాలు వైద్యంలోను పనికి వస్తాయి. Gigantic swallow wort, The Mudar, *Asclepias gigantea*, Roxb., *Colotropis gigatea*, R., Watts., *C. procera* Sank. (కో. 35; తె. 5).

జీవట : (1) చూ. చూ. జీగుడు(1). (తె. 19-21).
(2) చూ. చూ. జీగుడు (2). (తె. 34).

జీవటమన్ను : చూ. చూ. జీగుడు మన్ను (తె. 21).

జీవురు : క్రి. చూ. చూ. జీగుడు² (రా. 3).

జీప్వి : చూ. చూ. జీమ (కో. 30).

జీవ్వ : క్రి. చూ. చూ. చివ్వ (రా. 12, 17).

జీన్దందార్ : చూ. చూ. జీన్దంబు (తె. 24).

జీన్ది : చూ. చూ. జీన్ది (కో. 40).

జీన్దికుండ : చూ. చూ. జీన్దికుండ(కో. 40).

జీడి : ఉష్ణప్రాంతాల్లో గుబురుగా పెరిగే రొక్కపు దినుసు చెట్టు. కాయ తినడానికి, దాని రసం నల్లరంగు తయారీకి, పనికివస్తాయి. జీడివి తనం విచేత్రద్రవ్య సంపాదకం. కంప వంటచెరకుగా మంచిది. The marking-nut tree, Cashew nut, *Semecarpus anacardium*, Linn. (కో. 26).

జీవిమర్ది : మట్టి కప్పుగల గుండ్రటి ఇల్లు. చూ. చిత్రం 262.2 (కో. 11).

జీవురు : చూ. చూ. చీవురు (కో. 11; రా. 1).

జీన్ది : మిదై పంచ (కో. 7, 9, 11, 13, 14).

జీబు : (1) చూ. పర్యా. ఆచారం. కట్టుకాటు. మర్యాద (కో. 8). (2) గుబురు; గుబురుగాఉన్న పాద (కో. 25).

జీబుమట్ట : నాయకాప (తె. 16).

జీల : చూ. పర్యా. బాజా. సాచెగూడు; చెమ్మవల్ల ఏర్పడిన మకిల (తె. 10).

జీలుగు : పర్యా. బెంబి². బొద్దుగా పెరిగే బెంబు చెట్టు. చువ్వుగా పెరుగుతుంది. తెల్లగా తేలికగాఉండే కొయ్య బియ్యం. దీన్నే 'పిదారి గోదారి, తీవిగిరి, జీను, జీంగ' మొదలైన పేర్లతో పిలుస్తారు. జీలిలో చాలాకాలు

ఉన్నాయి. 'ఎర్రజీలుగు, ముచ్చజీలుగు' (*Sesbania aculeata*, Pers. 6-10 అడుగుల ఎత్తున పెరుగుతుంది. పసుప్పిచ్చ పూలు పూస్తుంది. బెంబు నుంచి తీసిన నారకొ తాళు. చేపల వలలు పేసుతారు). 'తెగజీలుగు' (*Aeschynomens indica*, Br.), "నీలజీలుగు" (*Aeschynomens aspera*, Br.) Cork, Pith; *Caryota urens*, Man. (కో. 10, 12).

జీలుపాకం : మెత్తటి జీగుడు పాకం (కో. 8).

జుట్టార్చి : (జుట్టు + ఆర్చి). చూ. పర్యా. తమలపాకార్చి. మధ్యభాగం గుమ్మటంలాగాఉండి, పైచివర మొదదేలి ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం. 232 (తె. 20).

జుట్టు¹ : ఆర్చి కప్పు (కో. 31).

జుట్టు² : చూ. పర్యా. గద్దగొర్రు. కిటికీరెక్కను తెరచి ఉంచే ఇనప కొక్కెం (తె. 25).

జుట్టుకమాను : చూ. పర్యా. తమలపాకార్చి. మధ్యభాగం గుమ్మటంలాగాఉండి, పైచివర మొదదేలిఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 232 (తె. 29).

జుట్టుమెరాదా : బయటికి తిరిగిన వంపుల మీద బాణపు ములికివంటి కొప్పుగల ఆర్చి (కో. 15).

జుట్టేగు : చూ. జుట్టేగు. పర్యా. ఇచ్చిళి. అడవుల్లో పెరిగే మహావృక్షాల్లో ఇదొకటి. దీని బోదె సాదా రణంగా పంకం గాఉంటుంది. నిహులుగాను, చాలా లావుగాను. ఉండే బోదె చాలా ఎత్తుకు పెరుగుతుంది. బోదె మధ్యభాగంలోఉండే కొయ్య గృహసామగ్రిని తయారు చేయడానికి సర్వత్రా ఉపయోగపడుతున్నది. దీని రంగు ఆరుపచ్చి గానో, ఆరుపచ్చదాలుగాఉన్న నలుపుగానోఉండి భిన్న రంగులకు వ్యాపించే లేతరంగు గీతలలో నెండిఉంటుంది. కలప చాలా బరువుగాఉండి నీటిలో మునుగుతుంది; మెత్తగాఉండి మంచి మొలగు తీసుకుంటుంది. తలుపు దర్వాజాలు చేయడానికి, బల్లలు, పుర్చీలవంటి ఉపకరణాలు చేయడానికి, ఈచెట్టు కలప ఉత్తమం. దీన్నే

‘ఇబ్బెడ, ఇరుగుడు, చిట్టేగి, చేవ, ఇట్టగి, ఇట్టగిసి, ఇట్టిగి, ఇట్టేగి’ మొదలైన పేర్లతో భిన్నప్రాంతాల్లో పిలుస్తారు. Black wood, (Indian) Rose Wood, *Dalbergia latifolia*, Lush., Roxb. (రా. 20).

జుట్టేగె : చూ. రూ. జుట్టేగి (తె. 7).

జుడాయించు : క్రి. చూ. పర్యా. జోడించు. తెంటిని కలుపు (తె. 36).

జుత్తికె : చూ. రూ. జుత్తికె (రా. 29).

జుత్తిగ : రూ. దుత్తిక. చూ. పర్యా. పత్తెడ. గొడ్డు మెడలకు అందానికిగాని, వాటిని కాచికి పూన్పడానికిగాని, కట్టే తాకు లేక తోలు. చూ. చిత్రం 74.9 (రా. 24).

జుత్తు : చుట్టు గుడిసె కొప్పు దగ్గర బ్రెక్కెకు పైనవేసిన వెంటి కట్టు. చూ. చిత్రం 9.4 (రా. 24)

జుత్తురవాకార్చి : పొలమరించిన కొప్పుతో వంటలు వంటలుగాఉండే ఆర్చి (కో. 8).

జురుకు : చూ. పర్యా. చిక్క. సాంద్రత (కో. 13).

జువురు : క్రి. చూ. పర్యా. బద్దు. నీళ్లు చిల్లి సున్నబయలు, గట్టిగా అలుపు (రా. 15).

జువ్వాయ్ మోకు : కాచిమంచి పోయగలర కిందుగా కొలుపు వరకు కట్టిన రాసు (తె. 7).

జువ్వి : ఉ. జువ్వ. జువ్వి. చూ. రూ. జువు (తె. 20; రా. 15, 17, 20).

జుచెక్క : (1) మిద్దె చూరు కింద దిగించే, సగిషీపని చేసిన చెక్క (కో. 11). (2) చూ. పర్యా. చూరుచెక్క¹. పెంటుంటి చూరు కింద వేసిన వెడల్పాటి చెక్క. చూ. చిత్రాలు 16.5, 276, 11 (కో. 10).

జుపిడి : (బ. జుపిట్లు). చూ. పర్యా. కమ్మలిల్లు. అకు కప్పుగల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 9 (తె. 13).

జూరు : క్రి. చూ. రూ. జువురు (రా. 16).

జెగబందు(కెర్ర) : చూ. రూ. జేబందు(చెక్క). (తె. 19, 38).

జెడత : చూ. పర్యా. హరి. బట్టి మొదలు పెట్టబట్టుకు ఇచ్చే బలి (తె. 14).

జెముడు : పంచెకంపగాను, ఇంపసింగాని, పైద్యానికి, పనికివచ్చే ఎవారి మొక్క. Cactus, Milk-hedge, *Euphorbia tirucalli*, Linn., Roxb. (రా. 2).

జెరుగుడు : ఒకరికం కలపనిచ్చే చెట్టు. పంపి పంపి చెరకుగా పనికివస్తుంది (కో. 12).

జెరికాలుకప్పు : మూలలకు క్రమంగా తగ్గుతూ వచ్చిన అకు కప్పు (తె. 21).

జెల్లి : (<ఆం. Jelly). ఉ. జల్లి. జెల్ల, జెల్ల. చూ. పర్యా. కింతర(రాయి). పునాదులు చిట్టపరచడానికి, శాబులు పోతపోయడానికి, రోడ్లువేయడానికి పనికివచ్చే రాతిముక్కులు. ఇవి గట్టిగా పంచాకారంగాఉంటాయి (తె. 10; రా. 2, 4, 16, 17, 19).

జెష్ట : చూ. పర్యా. చేతు. చెడుపు (తె. 29).

జేగురు : చూ. పర్యా. జాజు¹. సహజంగా దొరికే లోహామ్ల జనితం (Iron oxide). ఎరుపురంగులోఉండే ఈమట్టిని సాంకేతికంగా ‘హేమటైట్’ (*Haematite*) అని ‘రెడి ఓకర్’ లేదా ‘రెడిల్’ (*Red Ochre or Reddle*) అనీ పిలుస్తారు. పొడి చేసి కడిగిని తర్వాత ఇది రంగుపూతగా పనికివస్తుంది. కృత్రిమంగా చేసిన రంగు కంటే దీని మన్నికపక్కువ (కో. 4, 7, 8).

జేగురురాయి : చూ. ఎర్ర మొరం. సాంకేతికంగా ‘సున్నపురాయి’ (*Calicte, Calcium spar, Carbonate of lime, Lime stone, CaCO₃* అవలదే ఈశిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో భిన్నలక్షణాలతో విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన జీవ రాశుల శిథిల శరీరభాగాల్లోని ‘కేల్సైట్’ అనే ద్రవ్యం తీవ్ర తాపవీడనాలవల్ల మొదట ఈరకంరాయిగా మారి, తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటికీకరింపబడి ‘చలవరాయి’ (*Marble: చూ. ఎర్రరాయి*)గా పరిణమిస్తుంది. రక రకాలుగాఉండే ఈ రాయి శుద్ధత స్వభావ లక్షణాలను

బట్టి భిన్న ప్రయోజనాలను ఉపయోగపడుతుంది. ఫెల్ట్ స్పార్ కౌన్స్యంలో సగం మాత్రమే (= 3) దీనికున్నది. జిగటగాడికి ఈ రాతి రకాలను కాల్చి సిమెంటును, గుల్లగాడికి రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని తయారు చేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈరాతి రకాలు గాజు, నట్టు, కాగితం, రంగులు, స్లిచింగ్ పాడరు, మొదలైన వాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం మొదలైన రంగుల్లోను, దొరుకుతుంది. ఈశిలాజాతికి చెందిన చాలా రకాలు ఇళ్లు కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణ సామగ్రిగాను ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం, ఈరాతి జాతికి చెందినవే. ఇది తిరుచూర్లం రంగులోఉన్న వాయి (కో. 18).

జేగురుసుద్ద : చూ. పర్యా. తెల్లబంతమట్టి, తెల్లసుద్ద?, వైట్ కే. వాగా జీర్ణమైన పేలుషరాళ్లనుంచి (Igneous rocks) ఏర్పడిన మట్టురాళ్లు (Sedimentary rocks) శిథిలమై సహజమృత్తికగా పరిణమించినప్పుడు ఏర్పడిన దీన్ని, సాంకేతికంగా, 'జిగురుమట్టి' (Clay) అంటారు. చెమ్మగిల్లటం, సాగటం దీనికి సహజలక్షణాలు. కాలక్రమాన ఇదే 'షేల్'గాను (చూ. నాపరాయి) 'పలక'గాను (చూ. నల్లబండ), 'మైకాపిన్'గాను (చూ. ముద్దరాయి) మారుతుంది. ముఖ్యంగా అల్యూమినం పిలికేట్స్ అనే రసాయనిక ద్రవ్యాలవల్ల ఈమట్టి ఏర్పడు తుంది. ఇటీవలు, కుండలు చేయడానికి ఈ మట్టి చాలా మంచిది. తిరుచూర్లపు రంగుగల ఈమట్టిని గోడలను అలంకరణార్థం ఎర్రపల్లెలు గీయడానికి కూడా వాడారు (కో. 18).

జేడి : చూ. రూ. జేడు(2). (రా. 18).

జేడు : (1) పర్యా. షోతమట్టి(2). ఎర్రమట్టి అడుసు (రా. 8, 7). (2) రూ. జేడి. చూ. పర్యా. ఒండు(1). మదల్లో కొట్టుకొనివచ్చిన మెత్తనిమట్టి. కాలవల, చెరువుల అడుగున పేరుకున్న మట్టి. పెంకు తయారీకి వ్రశ వం (కో. 33).

జేడుపాకం : చూ. పర్యా. ముద్దపాకం. మంచి జిగురుగల పాకం (కో. 33).

జేబందు(చెక్క) : ఉ. జేబంది, జోబందు. రూ. జేగబందు (కర్ర). జేమందు, జేర్బందు, జోగొందు. పర్యా. అత్తకారితాపి, కండెబద్ద(1), గిలాబుచెక్క, గిలాబుదబ్బ, చేతానికట్టె, జేబందుదబ్బ, జోబన్బద్ద, మట్టర్ర, మట్టపుదబ్బ(1), మట్టపుపలక, మట్టపుబద్ద, మల్లపుకోకుచెక్క, యదుచెక్క, రెవలుబద్ద, సున్నబద్ద. పొడుగ్గా సన్నగాడికి కొయ్య తాపి. చెక్కసున్నం పట్టించినతర్వాత ఎచ్చుపెచ్చులు లేకుండా సరిచేయడానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 93 (తె. 3-7, 12, 13, 16, 21, 23-26, 28, 30, 32, 35, 37, 42).

జేబందుదబ్బ : చూ. పర్యా. జేబందు(చెక్క). పొడుగ్గా సన్నగాడికి కొయ్యతాపి. చెక్క సున్నం పట్టించిన తర్వాత ఎచ్చుపెచ్చులు సరిచేయడానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 93 (తె. 40).

జేమందు : చూ. రూ. జేబందు(చెక్క) (తె. 36).

జేరిగుద్దు : చూ. పర్యా. గవాచి(1). గోడలో పెట్టిన రంధ్రం; చువ్వలు లేని కిటికీ. చూ. చిత్రాలు 27.7, 196-198 (తె. 37).

జేరుగండె : చూ. పర్యా. గవాచి(1). గోడలో పెట్టిన రంధ్రం; చువ్వలులేని కిటికీ. చూ. చిత్రాలు 27.7, 196-198 (రా. 23).

జేర్బందు : ఉ. జేరిబంద, జేర్బంది. చూ. రూ. జేబందు (చెక్క) (తె. 11, 17, 18, 27, 33, 34).

జేన : ఉ. జాన, జేన. (బి. జాండ్లు, జాన్లు, జేండ్లు). రూ. జానె. తొమ్మిది అంగుళాలు, మూరలో సగం (కో. 7, 9, 12, 26, 44, 47; తె. 1, 3, 8, 11-14, 30, 33, 37-40, 42, 44; రా. 4, 7, 10).

జేనడు : విణ. జానెడు (కొలతగల). (కో. 12).

జెల : చూ. పర్యా. పల్లెం. బావికి చుట్టూ కట్టిన అడుగు. చూ. చిత్రం 291.1 (తె. 29, 30).

జొతిక : చూ. రూ. జతికై (తె. 37, 42).

జొన్న : ఉ. జొన్నె. ఆహారపదార్థంగా పనికివచ్చే ఛాన్య
ఎశేషం. కట్టెను ఇంటి కప్పుగా వాడుతారు. (Great
Millet, Jowri, *Sorghum vulgare*, Sank.)
(కో. 30, 33, 36-38, 41, 44; తె. 1, 3, 5, 7,
20; రా. 2, 21).

జొరగొట్టు : క్రి. చూ. రూ. జొరగొట్టు (తె. 36, 41).

జొర్రగొట్టు : క్రి. చూ. రూ. జొరగొట్టు (తె. 15).

జొల్ల¹ : చూ. రూ. జొల్ల (కో. 25; రా. 8, 9, 13).

జొల్ల² : చూ. పర్యా. మిష్ట¹. మూతగల చిన్న గొంప
(రా. 11).

జోకం : అపాయం (తె. 10).

జోకు : క్రి. చూ. పర్యా. ఒకచు(1). (గాలి)మెల్లగా
వీచు (తె. 38).

జోగా : చూ. రూ. జాగా¹(1). (తె. 42).

జోగొందు : చూ. రూ. జేబందు(చెక్క). (తె. 9).

జోడకట్టు : రెండేసి వరసల అకులను కలిపి కట్టే తీరు
(తె. 8).

జోడా¹ : చూ. రూ. జోడు¹(కో. 17, 25, 29; తె. 12).

జోడా² : (1) రూ. జోడు⁴. పర్యా దోలా, మండె.
పెంకులను ఒకదానిలో ఒకటి దూర్చి పేర్చేతీరు (తె. 8).
(2) ఒకదానిలో ఒకటి చిగవేసిన అయిదు గూవలు
(తె. 10).

జోడాయించు : క్రి. చూ. పర్యా. జోడించు, రెంటిని
కలుపు (తె. 17, 27).

జోడించు : ఉ. జోడిచ్చు. క్రి. పర్యా. జతచేయు, జమా
యించు(4), జములుచేయు, జూడాయించు, జోడాయించు.
రెంటిని కలుపు (తె. 9, 24, 30, 40).

జోడ్డి : చూ. రూ. జోడు¹ (కో. 12; తె. 3).

జోడు¹ : రూ. జోడా¹, జోడీ. చూ. పర్యా. ఆద. రెండు
పట్టువులు (కో. 30, 32; తె. 15-31).

జోడు² : చూ. పర్యా. పట్టెడ. గొడ్డ మెడలకు అందానికి
గాని, వాటిని కాడికి పూవ్వడానికిగాని, కట్టే తాడు లేక
దోలు. చూ. చిత్రం 74.9 (తె. 17, 25, 29, 33).

జోడు³ : చూ. పర్యా. చిత్రం(1). బండి మండబో పెగించెను
అకులను పట్టికందే గుండ్రబడి కొయ్యచిత్రం. చూ.
చిత్రం 74.1 (కో. 34).

జోడు⁴ : (బి. జోళ్లు). చూ. రూ. జోడా²(1). (రా. 21).

జోడునరిం : బండిమాలం (తె. 37).

జోత : ఉ. జోతె. చూ. పర్యా. పట్టెడ. గొడ్డ మెడలకు
అందానికిగాని, వాటిని కాడికి పూవ్వడానికిగాని, కట్టే తాడు
లేక దోలు. చూ. చిత్రం 74.9 (తె. 28, 38, 39).

జోదు : పర్యా దోల, పదిలా. పట్టె మట్టి కలిసి, కలియ
పండాకన్న స్థితి (రా. 22).

జోదన్ బద్ద : చూ. పర్యా. జేబందు(చెక్క). పొయిగ్గా
సన్నంగాఉండే కొయ్యతాపి. చెక్కనున్న పట్టించిన
కర్వాత ఎచ్చునెచ్చులు సరిచేయడానికి తాపీ పనివాళ్లు వాడే
పరికరం. చూ. చిత్రం 93 (కో. 30).

జోర్చు : క్రి. ఉ. జోర్చు. చూ. పర్యా. చొరగొట్టు.
చొప్పించు, చొచ్చుకొని పోయేటట్లు చేయు (తె. 32).

జోలడి : పర్యా. జోలారు. వంటచేసేచోట కట్ట పడకుండా
పాలవెల్లిలాగా వేలాడదీసిన తడిక (కో. 16).

జోలవారం : వాలుపలక (రా. 1).

జోలారు : చూ. పర్యా. జోలడి. వంట చేసే చోట కట్ట
పడకుండా పాలవెల్లిలాగా వేలాడదీసిన తడిక (కో. 16).

జోలు : చూ. పర్యా. పట్టెడ. గొడ్డ మెడలకు అందానికి
గాని, వాటిని కాడికి పూవ్వడానికిగాని, కట్టే తాడు లేక
దోలు. చూ. చిత్రం 74.9 (తె. 18).

ఉ

ఉత్తర : (< హిం హిల్ < సం. కదాహ —). ఉ. ఉత్తర. (బి. ఉత్తర). రూ. తగారు. చూ. పర్యా. ఇనప గంప. ఇనుములో చేసిన వెడల్పాటి పాత్ర. లోటు చుక్కవడి. చూ. చిత్రం 139 (కో. 37, 38, 11-13; 45-49, రా. 14).

ఉత్తరా : పర్యా. ఆకు¹(1), కింగురాయి, దామరాకు, హిక్క², హిక్కలి, మూలచిమ్మె, మొగ్గ, మిలసికోట పైఅంచున అందానికి కట్టబడిన ఆకువంటి సర్వాణా. చూ. చిత్రం 298.1 (కో. 17, 21).

ఉక్క : పర్యా. చిల్లకర్ర. కొబ్బరి మట్టలు చిరకొద్దే సాధనం (కో. 9).

ఉగిరి : (బి. ఉగిర్లు). చూ. పర్యా. సారె. కుండలు, చెంకులు మొదలైనవి తయారుచెయ్యడానికి కుమ్మర్లు వాడే చక్రంవంటి సాధనం. చూ. చిత్రం 73 (తె. 37).

ఉపాయించు : క్రి. చూ. పర్యా. ఉచ్చు¹(1). పేర్చు, ఒకదానిపై ఒకటి క్రమంలో నిలుపు (తె. 30).

టాకా : కుట్టు (కో. 8)

టాక్ : పర్యా. ఆరంటాకి, ఆరం, తొలిక, నక్కు¹. రాతిని చెక్కడానికి, గుంటలు తొట్టటానికి పనికివచ్చే శంక్వా కారపు ఉక్కు పరికరం (కో. 19, 26; తె. 3, 4, 7, 13, 16, 24, 28-31, 35).

టాప్ : చూ. రూ. తాప్ (కో. 11, 31, 32, 36; తె. 22-24, 28, 30, 37; రా. 15, 17, 18, 20, 24, 31).

టాప్ రేకు : పర్యా. దువాడ. తాప్ లోని పలవటి లోహ భాగం (తె. 6).

టాపు : (< అం. Top). ఉ. తాపు. చూ. పర్యా. కప్పు¹. ఇంటిమీద మూత (కో. 6, 23, 28, 32, 49; తె. 11, 13-15; రా. 1, 28).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విజ. = విశేషణం; అం. = అంగం; హిం. = హిందూస్తానీ.

టార్చి : చూ. రూ. తార్చ (కో. 13).

టికిటి : ఉ, టిక్కి, టిగిటి. (బి. టికిటిలు) రూ. టికిటి. చూ. పర్యా. టిటి. అంగంలోని "A" అనే అక్షరం ఆకారంలో ఉండే కొయ్య పరికరం. నేల మట్టం సరిచూడటానికి బేలుదార్లు వాడేది, వాలుగాడిన్న కొయ్యలు కలిపేచోట మధ్యలో బెజ్జంకొట్టి దారంకట్టారు. దారానికి చివర బరువు కట్టారు. అడ్డుకొయ్య మధ్యలో పెట్టిన గాటు దగ్గరికి దారం వస్తే మట్టం సరిపోయినట్లు. చూ. చిత్రం 101 (తె. 17, 27, 29, 31, 39).

టిక్కలు : చూ. రూ. టిక్కెడి (తె. 1).

టిక్కి¹ : వీధి వాకిలి ఎగ్గర గది (కో. 29).

టిక్కి² : చూ. పర్యా. చెంప(1). వసంజం గుంటును మోసే దారాన్ని పట్టుకొనిఉండే రేకు బిళ్ళ. దీని మధ్యలో రంధ్రంఉంటుంది. చూ. చిత్రం. 100 2 (రా. 15).

టిక్కిగది : ఇంటికి పక్కగాడిన్న చిన్న గది (కో. 25, 29).

టిటీ : చూ. పర్యా. పోటీ¹(1). కట్టుబడి సమయంలో దర్వాజాలు మొదలైనవి కదలకుండా నిలపడానికి రెండు కర్రలను పైవైపున కట్టి కింద పంగటించి నిలిపిన తాత్కాలికపు ఏర్పాటు. చూ. చిత్రం 172.5 (తె. 26).

టిట్టి(లెవలు) : (బి. టిట్టిలెవళ్ళు, టిట్టిలు). చూ. పర్యా. టిటి. అంగంలోని "A" అనే అక్షరం ఆకారంలోఉండే కొయ్య పరికరం. నేలమట్టం సరిచూడటానికి బేలుదార్లు వాడేది. వాలుగాడిన్న కొయ్యలు కలిపే చోట మధ్యలో బెజ్జం కొట్టి దారంకట్టారు. దారానికి చివర బరువుకట్టారు. అడ్డుకొయ్య మధ్యలో పెట్టిన గాటు దగ్గరకు దారం వస్తే మట్టం సరిపోయినట్లు లెక్క. చూ. చిత్రం 101 (తె. 22, 27).

టిన్నురేకు : ఉ. టిన్నేరు. చూ. రూ. తీసురేకు (తె. 35, 34).

టియార : చూ. పర్యా. ఆవు². తలుపులు గాలికి పడికుండా దర్వాజా పైకమ్మికి బిగించిన కొయ్యముక్క (రా. 29).

టీకిటిక్కి : కింది సగంలో మాత్రమే అడ్డంగా ఇనప చువ్వలుండి, పై సగం అడ్డబెండుతో విభజింపబడి, చువ్వలు లేకుండా ఉన్న టీకి (తె. 7).

టీటి : (బి. టీటిలు). రూ. తీటి, పర్యా. గేజి, టీకిటి (లెవలు), టీటి (లెవలు), టీటి లెవలు, తిక్కిడి¹, తిమిటి, తీకటి, మూలగొయ్య, మూలమట్టం⁽²⁾. ఆంగ్లంలోని "A" అనే అక్షరం ఆకారంలో ఉండే కొయ్య పరికరం. నేల మట్టం సరిచూడటానికి బేలుదార్లు వాడేది. వాలుగా ఉన్న కొయ్యలు కలిసేచోట మధ్యలో బెజ్జంకొట్టి దారం కట్టారు. దారానికి చివర బరువు కట్టారు. అడ్డకొయ్యకు మధ్యలో పెట్టిన గాటు దగ్గరకు సరిగా దారం వస్తే మట్టం సరిపోయినట్లు లెక్క. చూ. చిత్రం 101 (తె. 19, 20, 23, 26, 33).

టీటిలెవలు : రూ. తీటిలెవలు. చూ. పర్యా. టీటి. ఆంగ్లంలోని "A" అనే అక్షరం ఆకారంలో ఉండే కొయ్య పరికరం. నేలమట్టం సరిచూడటానికి బేలుదార్లు వాడేది. వాలుగా ఉన్న కొయ్యలు కలిసేచోట మధ్యలో బెజ్జంకొట్టి దారం కట్టారు. దారానికి చివర బరువు కట్టారు. అడ్డకొయ్య మధ్యలో పెట్టిన గాటు దగ్గరకు దారం వస్తే మట్టం సరిపోయినట్లు లెక్క. చూ. చిత్రం 101 (తె. 21).

టీను : (బి. టీను). చూ. పర్యా. డిడ్డి. రెండు పొడుగాటి బొంగులను కలుపుతూ మధ్యలో రేకును బిగించి మోతకు పనికివచ్చేటట్లు చేసిన సాధనం (తె. 29).

టీనురేకు : చూ. రూ. తీనురేకు (తె. 30).

టూకి : రూ. తునికి. చెమ్మగా ఉండే కొండలోయలో రమారమి 30-40 అడుగుల ఎత్తున పెరిగే చెట్టు. వెడల్పాటి ఆకులు వీడిపరిశ్రమలో వాడబడుతున్నాయి. ఆగస్టు నెలలో సపోటాలాటి పసుపుపచ్చని పెద్దపండ్లు పండుతాయి. కలప నిర్మాణద్రవ్యంగా పనికివస్తుంది. దీన్నే 'తిందుకం, తుదికి, తుమికి, తూకి, నల్లవల్లుడు, నల్లుటి' మొదలైన పేర్లతో పిలుస్తారు. దీనిలో రకాలున్నాయి: 'నల్ల తుమికి లేక మంచిగాత' (*Diospyrum melonoxylon*, Roxb., W. Z.), 'చింతతునికి, మంచితునికి లేక తెల్లగాద' (*D. tomentosa*, W. Z.), 'ముచ్చ తునికి' (*Hydrocarpus alpina*, Man.) అని

Coromandel ebony tree, *Diospyrum ebenum*, W. Z., *D. embryopteris*, Man. *D. glutinosa*, König., Roxb. (కో. 24, 25).

టూగుగుండు : ఉ. టూగుండు. చూ. రూ. తూగుగుండు (రా. 14).

టెక్కి : (బి. టెక్కిలు.) పర్యా. ఆనుకుకట్ట, ఒడుగుడు గడ్డె, కుర్చి¹. అడుగువకు ఒకవైపు అనుకోడానికి వసతిగా కట్టిన వంపుగా ఉండే భాగం. చూ. చిత్రాలు 19.5, 245.2 (కో. 19, 20; తె. 27).

టెంకాయ : చూ. పర్యా. కొబ్బరి. చాలా ఉపయోగకరమైన పొడుగాటి చెట్టు. కలపను దూలాలకు, దంతులకు వాడారు. కాయలు తివడానికి, ఆకు కప్పుకు పనికి వస్తాయి. కొబ్బరినూనె ఉపయోగకరమైనది. *Cocos nucifera*, W. I. (కో. 33, 37, 38, 41, 43; తె. 10, 28, 38-44; రా. 2, 4, 6, 9, 11, 14-22, 28).

టెంకాయబురుసు : కొబ్బరి మట్టను ఒకవైపు వలగొట్టి తయారుచేసిన కుంచె (తె. 41).

టెంకాయార్చి : చూ. పర్యా. తమలపాకార్చి. మధ్యభాగం గుమ్మటంలాగా ఉండి, పైచివర మొవదేలి ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 232 (కో. 46).

టెంకాయలపండగ : చూ. పర్యా. దెవకలచవితి. వినాయక చవితి (రా. 15).

టెంకాయకోపార్చి : చూ. పర్యా. తమలపాకార్చి. మధ్యభాగం గుమ్మటంలాగా ఉండి, పైచివర మొవదేలి ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 232 (కో. 41).

టెంకి : చూ. పర్యా. చిప్ప¹. కొబ్బరిపెంకు (కో. 13).

టెంకె : బండరాతినుంచి పరికలను పొరలను చీల్చడానికి గుత్తుగా గీసిన గీతకు బయటవైపున్న నియమితాకారం లేని బండ భాగం (రా. 21).

టెంకె : చూ. పర్యా. ఇనపగంప. ఇనుముతో చేసిన వెడల్పాటి పాత్ర; లోతు కుక్కువది. చూ. చిత్రం 139 (తె. 7).

తేకు : ఉ. టీకి రూ. లేకు. ఉత్తమజాతి కలపనిచ్చే మహా వృక్షైలో ఇది ఒకటి. ఆసియాఖండపు తూర్పు దేశాలు దీని జన్మస్థానం. చాలాపెత్తుకు పెరిగి తెల్లని చిన్న పూలు పూనే ఈచెట్టునుంచి దొరికే పసుపుచ్చు చాలుగాఉన్న గోదుమవన్నె కొయ్య. గట్టిగా మన్నికగా ఉంటుంది. గృహనిర్మాణంలోను, నౌకా నిర్మాణంలోను ఈచెట్టు కలపను ఎన్నిక చేస్తారు. Teak tree, *Tectona grandis* అనబడే ఈచెట్టు బంకనుగూడా కలిగిఉంటుంది. దీని ఆంగ్లనామం మళయాళంనుంచి వచ్చింది. దీనిలో జాతిభేదాలున్నాయి. 'నైజాంతేకు' (చూ. కొండితేకు) అనేది ఆంధ్రరాష్ట్రంలో విస్తారంగా దొరికే మామూలు రకానిది. ఈరకం చెట్టు కొయ్యకు ముడు రెండువగాఉంటాయి. 'కల్లతేకు, చిరుతేకు, సిరతేగు' అనే పేర్లతో పిలవబడే ఒకరకం తేకుచెట్టు (*Dillenia bracteata*, Wt., Lush.) గోదావరికి రెండుపక్కలాఉన్న అడవుల్లో దొరుకుతుంది. ఇది పెద్ద ఆకులతో, నలుచదరపు మానుతో, బూడిదరంగు బెర దుతో బంగారు వన్నెలోఉండి అంతగట్టిగాని కొయ్యతో ఉండే, ఆకురాల్చే చెట్టు. దీని కలప వాతావరణ ప్రభావా వికి వల్లబడుతుంది (కో. 12, 18, 19, 23, 24, 26, 28, 29, 31-33, 35, 37, 41, 42, 46, 48; తె. 1-3, 6-9, 11-28, 30, 31, 33, 35-44; రా. 1, 4, 10, 15-18, 20, 21, 31).

తేకుటాకు : తేకి చెట్టు ఆకు (తె. 15).

తేపన్ : చూ. పర్యా. తొక్కుడు. గోడ కట్టేటప్పుడే మును ముందు పెంచుకోడానికి ఆనవాయగా ముందుకు పొడుచు కొని వచ్చేటట్లు పేర్చిన పెచ్చురాయి. చూ. చిత్రం 159.5 (తె. 16).

తేపిటిక : చూ. పర్యా. వంబరిటికై. సర్కారు ప్రమాదాల ప్రకారం సరైన కొలతల్లోఉన్న పెద్ద ఇటుక. చూ. చిత్రం 32 (కో. 17).

తేపు : కొలతలను గుర్తించిన రేకు లేక గుడ్డచుట్టు. చూ. చిత్రం 124 (కో. 7, 17, 19, 26, 31, 32; తె. 7, 8, 24, 29, 30; రా. 28).

తేవుల్ల : ఇటుక కొట్టడానికి వాడే వెడల్పుయిన బల్ల (కో. 8).

తేవురాయి : సున్నం, సిమెంటు, పూతను సున్నబరచడానికి వాడే రాయి, నయగారంగుండు (రా. 4).

తేబుల్ స్టోన్ : (< ఆం. Table stone). దీన్నే సగిషీ రాయి అనికూడా అంటారు. చూ. పర్యా. అరవై నెంబరురాయి. భోజనాదులు చేసే బల్లలమీద చెక్కకు, బదులుగా వాడుతున్నందున ఈపేరు వచ్చింది. కఠిన శిలల ఉపరితలాన్ని అరగదీసి మెరుగు పెట్టడానికి వాడే ఒకానొక శిలాభేదానికి ఇది సాధారణమైన పేరు. ఈ జాతిశిలలను 'సానరాళ్ళు' లేక 'ఒరపిడిరాళ్ళు' (Abrasives) అంటారు. వాటిలో ఒకరకమైన ఈ రాతిని 'ఎమెరీ' (*Emery*) అంటారు. చిన్నచిన్న అణువులు సంఘటితపడి ఏర్పడే ఈఖనిజంలో మేగ్నెటైట్ (చూ. కండెరాయి), హేమటైట్ (చూ. ఇనప రాయి) ఖనిజాలతో కలిసి 'కోరండం' (*Corundum Aluminium oxide, Al₂O₃*) అనే ఖనిజం ప్రధాన భాగంగా ఉంటుంది. ఈ ఖనిజశిలను పొడిచేసి మెరుగు పెట్టడానికి వాడుతారు. దీని వన్నె సాధారణంగా బూడిదరంగు కలిసిన నలుపుగాను, కాఠిన్యం వజ్రంకన్నా కొంచెం తక్కువ (= 9) గాను ఉంటాయి ఎరుపు, పసుపు మొదలైన చిత్రవర్ణాలతో పారదర్శకంగాఉండే ఈ ఖనిజభేదాలను ఆభరణాలలో వాడుతారు. ఉ. ఇంద్ర నీలం(Sapphire), కెంపు (Ruby) మొ. (రా.28).

తైనుదారం : (తైను < ఆం. Twine). పేనిన దారం (కో. 29-31; తె. 36).

టోపన్¹ : రూ. టోపా. చూ. పర్యా. సన్ షేటు. ఎండ, జల్లు, తగిలకుండా రక్షణగా కిటికీల మీదకు రక్షణగా దించిన పలక. చూ. చిత్రాలు 25.11, 241 (తె. 7, 8, 14, 44).

టోపన్² : చూ. పర్యా. బొద్దు³(1). కప్పు ఎగరకుండా దానిమీద వేసే కట్ట. చూ. చిత్రం 25.4 (తె. 7, 40).

టోపన్³ : బర్మా (చూ.) పిడి (తె. 16).

టోపా : చూ. రూ. టోపన్¹ (తె. 11; రా. 30).

టోపితుంటి : చూ. పర్యా. చిలకకట్టు మదురు వెయ్యడానికి గోడలో పాతిన కొయ్యముక్క (కో.20).

టోపీ¹ : ఉ. టోపన్, టోపా, టోపి. చూ. పర్యా. మగులు. ప్రహరీ గోడమీద ఆకు, మట్టి, రాయి మొదలైనవాటితో రక్షణ కోసం గోడకంటే వెడల్పుగా పెట్టిన కప్పు. చూ. చిత్రం 284.2 285.3, 286.5 (కో. 14, 17, 21, 23, 28, 30-32, 34; తె. 1, 3, 5, 34, 40; రా. 15, 16, 31).

టోపీ² : చూ. పర్యా. బొద్దు³(1). కప్పు ఎగరకుండా దానిమీద వేసే కట్ట. చూ. చిత్రం 25.4 (కో. 23).

టోపీ³ : చూ. పర్యా. డోము. ఇంటిపైన గుమ్మటంలాగా నిర్మించిన కట్టడం. చూ. చిత్రం 31 (తె. 8).

టోపిగోడ : చూ. పర్యా. చూచుగోడ. మదుచువేసిన ప్రహరీ గోడ (కో. 28; రా. 31).

టోపీపేడు : అలమర పైకమ్మి (కో. 11).

టోలా : చూ. పర్యా. జోడా. పెంకులను ఒకదానిలో ఒకటి దూర్చి పేర్చే తీరు (తె. 9).

డ

డక్క : రూ. డొక్క¹(1). నారనిచ్చే (? కొబ్బరి) చెట్టు (కో. 27).

డగ్గు : పెచ్చు, ఓడనం (తె. 28).

డంగు : ఉ. డంగ. రూ. దంగు. పర్యా. గానిగ. గుండ్రటి గాడితో తిరిగే రాతి చక్రం గల నిర్మాణం. సున్నానికి జిగురును, మెత్తదనాన్ని కలిగించడానికి ఉపయోగిస్తుంది. చూ. చిత్రం 54 (కో. 30; తె. 3-5, 7-12, 14, 15, 17, 19, 21-26, 29-32, 34-38, 40, 42-44).

డంగుకట్టె : చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (తె. 31, 37).

డంగుకాని : (బ.-కాన్లు). చూ. పర్యా. గానిగకట్టె, గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (తె. 36).

డంగుకొయ్య : చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగ రాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (తె. 26).

(డంగు)గీర : ఉ.-గీర, -గేర, డంగ్గీర. చూ. పర్యా. గానుగరాయి. గానుగకున్న రాతి చక్రం. చూ. చిత్ర 54.1 (తె. 15, 20-22, 26, 32, 34).

డంగుగుంజ : చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్ర 54.2 (తె. 9).

డంగుదూలం : ఉ.-దూలాం. చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (తె. 8, 10, 11, 34).

డంగుపార : పర్యా. తెత్తు², సరాతం. చెవాల(చూ.) వంటి పొరుగాటి కామగల ఇసుప పార. గానుగకున్నం రోడటానికి వాడేది (తె. 17, 33, 38, 40, 44).

(డంగు)బిళ్ళ : ఉ.-బిల్ల రూ. దంగుబిళ్ళ. చూ. (పర్యా. గానుగరాయి. గానుగకున్న రాతిచక్రం చూ.చిత్రం 54.1 (తె. 7, 16, 17, 31, 33, 38, 42).

డంగుమొద్దు : ఉ. డంగ. చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (తె. 7, 12, 16, 19, 20, 22, 23, 25, 29, 32).

డంగురాయి : చూ. పర్యా. గానుగరాయి. గానుగకున్న రాతి చక్రం. చూ. చిత్రం 54.1 (తె. 4, 8-10, 12, 43, 44).

డంగురాతు : చూ. పర్యా. గానుగరాయి. గానుగకున్న రాతి చక్రం. చూ. చిత్రం 54.1 (తె. 19).

డంగుసున్నం : ఉ. డంగ. చూ. పర్యా. గానిగకున్నం. గానుగ తిప్పి జిగురు, మెత్తదనం కలిగించిన సున్నం. కట్టుబడికి వాడేది (తె. 12, 15, 17-23, 25-27, 32-34).

డప్పా : చూ. రూ. డబ్బా (కో. 26).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తావీ.

డబల్ కి స్తీ : (డబల్ < ఆం. Double). పర్యా. జంటకి స్తీ. ఒకే రెక్కకు రెండు భాగాలు చేస్తూ చెక్కిన కి స్తీ. చూ. చిత్రం 204 (తె. 7, 13).

డబల్ రాయి : (డబల్ < ఆం. Double). రాతి గనిలోని ఇరవై రెండో పొర. ఇది సుమారు రెండు అంగుళాల మందం ఉంటుంది. గట్టిగా ఉంటుంది. దీన్నే కండ అని గూడా అంటారు (రా. 28).

డబ్బ : రూ. దబ్బ. ఇంటి కప్పుకు పనికివచ్చే ఒక తృణ విశేషం. *Eragrostis cynosuroides*, Retz., *Imperata arundinacea*, Cyr. (కో. 16).

డబ్బునిచ్చెన : గడలకు బదులు చెక్కలు వాడి తయారు చేసిన నిచ్చెన. ఎక్కువ కాలానికి మన్నికగా ఉండటానికి పెద్దబరువులు మోయటానికి దీన్ని వాడతారు (తె. 30).

డబ్బుసిడి : చూ. పర్యా. కొయ్యమెట్టు. కర్రలతో కట్టిన మెట్టు (తె. 30).

డబ్బా : రూ. డప్పా, డబ్బీ. పర్యా. దొక్కు¹. మధ్యరకం రేకుపాత్ర (కో. 1, 9, 22, 23, 28; తె. 3, 13, 15, 20, 29, 36, 42).

డబ్బాసున్నం : చూ. పర్యా. రాతిసున్నం. సున్నపురాతిని బట్టిలో కాల్చి డబ్బాలకెత్తిన సున్నం (కో. 21, 28, 32; తె. 5, 7).

డబ్బీ : చూ. రూ. డబ్బా (కో. 7, 11, 17, 46, 47; తె. 23; రా. 4, 13).

డబ్బీచట్రం : మందలకడ్డీలు, గుజ్జలు, మూలవాసాలుగల ఇంటి కప్పు చట్రం (కో. 26).

డబ్బీదూలం : మయంగోడనుంచి చుట్టుగోడమీదికి వేయబడిన దూలం (కో. 26).

డబ్బుయబంగళా : (డబ్బుయ < ఆం. P.W.D.). మండువా లేవి రెండు గర్భాల బంగళా (కో. 26)

డప్పింగుకట్టు : (డప్పింగు < ఆం. Dressing). చూ. పర్యా. కట్టరాయికట్టుబడి. రాతిని చెక్కి కట్టే పద్ధతి. చూ. చిత్రం 185 (తె. 28).

డాకలి : (బ. డాకళు). చూ. పర్యా. బడైపు. ఇనపబద్దీలను సాగకొట్టడానికి కింద అవుగా పెట్టిన రాతిదిమ్మ (తె. 7).

డాకు : చూ. రూ. డాగు (తె. 29).

డాగు : రూ. డాకు. మూసకట్టులోని తీగెలను వంచడానికి వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 123.3 (తె. 16, 25, 38).

డాబా : ఉ. డాబ. రూ. దాబా, దావ. ఇటీకె కప్పుగల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 25 (కో. 1, 2, 4-10, 13, 15, 17-35, 37, 39; తె. 1-4, 6-8, 10-23, 15-19, 22, 24, 35; రా. 32).

డాబాసున్నం : చూ. పర్యా. తారసు సున్నం. ఇంటి కప్పు లాదడానికి వాడే బాగా జిగురున్న మెత్తటి సున్నం. ఒకటికి రెండుసార్లు గానుగాడినది (కో. 13).

డాంబరురోడ్డు : తారురోడ్డు (తె. 3).

దాలం : చూ. రూ. దాలం (తె. 11, 16, 36).

దాలియా : చూ. రూ. దాలం (తె. 30)

డిక్కు : (< ఆం. Disc). బైరు బిగించే ఇనప చట్రం (కో. 12).

డిజైను : (< ఆం. Design). ఉ. డిజిన్, డిజిన్. డిజెన, డిజెను, డీజను, డీజెన్, డీజెన. చూ. పర్యా. జాలు. చెక్కడప్పని. చూ. చిత్రం 276.20 (కో. 1, 5, 13-15, 17, 19, 21-26, 29, 30, 33, 35, 42, 43, 48; తె. 1, 3, 6, 7, 13, 17, 20, 23, 25, 29, 42; రా. 12).

డిజైన్ తలుపు : చూ. పర్యా. పొట్టింపు తలుపు. మధ్యభాగం ఉబ్బెత్తుగా చేసి చట్రంలో బిగించిన చెక్కల తలుపు. చూ. చిత్రం 194.6 (కో. 6)

డిజైన్ తాపి : చూ. పర్యా. ఎదురాకుతాపి. సన్నగా, పొడుగ్గా కోలగాకిందే రేకుగల చిన్న తాపి. సన్నపనులకు వాడేది. చూ. చిత్రం 85 (కో. 16).

డిస్టంబరు : (< ఆం. Distember) రూ. జిస్టంబరు. రకాలరకాల రంగులను నూనెలో కలిపి ఇళ్లకు వాడే

విధానం; అలా వాడిన రంగు (కో. 28-30, 32, తె. 3, 7, 38).

డూక్ : చూ. పర్యా. తుండు¹(1). కొయ్యముక్క (కో. 19, 20).

డూం : చూ. పర్యా. బడ్డి¹(1). చెక్కకప్పుగల చిన్నకట్టడం. (రా. 25).

డూలుసు(టూపీ) : ఒకరకం తాపి. చూ. చిత్రం 88 (రా. 17, 18).

డేకిసపార : ఉ. డేకిస, డేక్సా, చూ. రూ. డేకిస పార (తె. 12, 13, 28).

డేరా : (<హిం). పర్యా. గుడారం². గుడ్డ కప్పుగల ఇల్లు, లేక పాక. చూ. చిత్రం 28 (కో. 4; తె. 35).

డై నమైటు : (<ఆం. Dynamite). ఉ.డై నమెంటు. చూ. పర్యా. మందు¹. రాళ్లను పగలగొట్టడానికి వాడే పేలుడుద్రవ్యం (తె. 32, 42).

డొక్క¹ : (1) చూ. రూ. డక్క (కో. 21, 22, 28, 32). (2) పీచుగల కొబ్బరిపెరుసు (కో. 20).

డొక్కకమాను : ఉ. డొక్కుకమాను. చూ. పర్యా. పళ్ళార్చి. పక్క భాగాలు వంపులొంపులుగాఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 231, 235, 236 (తె. 9, 30).

డొక్కతాడు : కొబ్బరినార తాడు (కో. 22, 32).

డొక్కు¹ : చూ. పర్యా. డబ్బా. మధ్యరకం రేకు పాత్ర (కో. 8, 18).

డొక్కు² : చూ. పర్యా. బాల్కనీ (1). ఇంటి ముందు స్తంభాలమీద వేసిన కప్పు. దీనికి పక్కగోడలుండవు (రా. 2).

డొక్కురాయి : చూ. పర్యా. గుండు³. గుండ్రగాఉండే రాయి (తె. 44).

డొంక : ముళ్లచెట్ల పొద (కో. 26).

డొంకిపీట : నాల్గు గుజ్జులు వేసే పీట. నొగకింద ఉంటుంది (రా. 21).

డొంగ : చూ. పర్యా. ఇసుకగంప. ఇనుముతో చేసిన వెడల్పాటి పాత్ర. లోతు తక్కువది. చూ. చిత్రం 139 (కో. 1).

డొప్ప¹ : చూ. పర్యా. తూము². నీళ్లు పాచ్యే దారి. చూ. చిత్రం 168 (కో. 21, 26).

డొప్ప² : చూ. పర్యా. గత్త. చెక్కడింజోని గుంటగా ఉండే భాగం. చూ. చిత్రం 274.2 (తె. 41).

డొరాయిమేకు : పర్యా. తెరమల. కాకిని పోయిన దిగిస్తూ నాటివ చీల (కో. 34).

డొల : చూ. రూ. తొలి (కో. 9, 10).

డొలక¹ : ఆర్చి లోపలివైపుకు వంగిన అర్థవలయం (తె. 17).

డొలక² : చూ. పర్యా. జెల్ల. బండిమీద నడుచు పెట్టుకో డానికి పెట్టిన తొట్టి (రా. 28).

డొలుపు¹ : రూ. డొలుపు. పర్యా. అడ్డగమ్మి, అడ్డదబ్బి, అడ్డపల్లె, అడ్డపాత్ర, దిండు³, దోమగ, పరంపల్లె, పిల్లపల్లె, పీట², బల్ల¹(2), బోదె³, మండిగం¹. మండిగి మొద్దు. బండి చక్రంలోని అడ్డపట్టి. చూ. చిత్రం 74.11 (కో. 16, 29, 30, 34, 37; తె. 3-5, 8, 9, 13-15, 20, 31; రా. 31).

డొలుపు² : ఆర్చికి వెలుపలివైపునఉండే వంపుల అతుకు (కో. 31).

డొల్ల¹ : చూ. రూ. తొలి (కో. 1, 3, 4).

డొల్ల² : చూ. పర్యా. తట్టు²(1). చెక్కడప్పనిలో లోతుగాఉండే భాగం (రా. 32).

డొల్లుమిద్ది : పర్యా. సరంబ. ఆకు, లేక తడిక కప్పుమీద మట్టి మేగిన మిద్దె. చూ. చిత్రాలు 263, 264(కో. 1).

డొల్లుమెద్దిపని : (-మెద్ది-< మిద్దె). చెక్కకూర్పు వేసి దానిపైన మట్టితో మేగటం (కో. 3).

డోజీ : చూ. రూ. దోవి² (రా. 24).

డోని : చూ. రూ. దోనె¹ (1). (రా. 26).

దోము : ఉ. చూము (< ఆం. Dome). పర్యాయ. గూడ¹. చోపి³. ఇంటిపైన గుమ్మటంలాగా నిర్మించిన కట్టడం. చూ. చిత్రం 31 (కో. 5, 6, 8, 11, 21, 24-26, 32, 43; తె. 1, 7; రా. 1, 6, 7, 30).

దోరిపోసం : మంచువాయింటి గుజ్జలమీద మంచువారో వేసే వాసం (కో. 26).

దోరియారేకు : ఉ. దోర్యా. పర్యాయ. వంపురేకు. వంపులు వంపులుగాకిందే రేకు (కో. 1, 11, 15, 29; తె. 6).

దోరి : చూ. రూ. చోరి (తె. 6).

దోరు : చోనిగా పేర్చిన పెంకుల పేర్పు (కో. 19).

దోరెప్పెంకు : కప్పు పేర్పులో వెల్లకిలపెట్టిన పెంకు (కో. 26, 34, 36, 38).

దోలీ : ఉ. దోలా. పర్యాయ. ఉగ్గు. పొడుగాటి బొంగుకు మధ్యలో తడికినుగాని, బుట్టనుగాని వేలాడదీసి మోతుకు వాడే సాధనం (కో. 2, 3, 5; తె. 16).

డ్రమ్ము : (< ఆ. Drum). రూ. రంబు, రమ్ము. పర్యాయ. పీపా. పెద్ద రేకు పాత్ర (కో. 4, 24, 25, 31; తె. 7, 36, 38).

డ్రస్సింగుకట్టుబడి : చూ. పర్యాయ. కట్టురాయికట్టుబడి. రాతిని చెక్కి కట్టే పద్ధతి. చూ. చిత్రం 165 (రా. 4).

త

తకిమా : పర్యాయ. తలిమ్మ. మిగిలిన (కో. 23; తె. 1).

తక్కెడు : వీవెడు (తె. 37).

తగల : చూ. పర్యాయ. అచారం కట్టుబాటు, మర్యాద (రా. 4).

తగలు : మాచిరి. విధం, తీరు (రా. 4).

తగలేయు : క్రి. చూ. పర్యాయ. తగలబెట్టు. తగులుకొనేటట్లు చేయు (రా. 2).

తగారు : చూ. రూ. టకార (కో. 50).

తగిడి : (బ. తగుడు). రూ. తగుడు². పర్యాయ. రేకు². పల్చని కొయ్యముక్కలను చివ్వడానికి వాడే రేకుపనిముట్టు. ఒక వైపున పదునైన గాడిగలది (రా. 2).

తగిరి : ఇనకిను జల్లెడమీదికి విసిరే రేకుసాధనం (కో. 42).

తగిరిచీల : కాడికి వచ్చెడను కట్టడానికై నాటిన మేకు (రా. 8).

తగిరై : చూ. రూ. తమిర (రా. 30).

తగుడు¹ : చూ. రూ. తగుడు. పల్లం (కో. 43).

తగుడు² : (బ. తగులు). చూ. రూ. తగిడి (రా. 7).

తగుమానం : తగినంత, చాలినంత (రా. 4).

తగురు : చూ. పర్యాయ. గొర్రె. మేషము, మేషి (తె. 16).

తగులు¹ : క్రి. రూ. తలుగు¹. కట్టబడు, చుట్టబడు (తె. 2, 3, 13-15).

తగులు² : చూ. పర్యాయ. కట్టుగర్ర. గొడ్లను కట్టివేసే గుంజ. చూ. చిత్రం 12.2 (రా. 28).

తగుగుంజ : చూ. పర్యాయ. కాలిగుంజ. నిట్రాటికి చుట్టూ గాని, పందిరి గుంజలకు పక్కనగాని, పాతిన పొట్టి గుంజ. చూ. చిత్రాలు 13.2, 317.2 (కో. 38).

తగుడు : రూ. తగుడు¹. పర్యాయ. దిగుడు. పల్లం (కో. 45).

తంగిణి : (? < తంగుడు) *Xylia dolabriformis*, Bth. (కో. 4).

తంజిరాయి : దొలుపును మండిగానికి పట్టికంచే మేకు (తె. 13).

తట్ట : ఉ. తట్టం. (బ. తట్టులు, తట్టు). రూ. తట్టి². పర్యాయ. అంచ². కొల్లాం, పుటిక. వెదురు మొదలైన వాటితో అల్లిన పెద్దబుట్ట (కో. 2, 4, 5, 9, 11, 13, 14, 18, 19, 25-27, 29-31, 37, 39-41, 44, 46, 48; తె. 2-5, 7-10, 12-19, 21-23, 25, 26, 30, 32-34, 38, 39, 41, 42, 44; రా. 3, 9, 29, 31, 32).

తట్టపుటికై : ఈతపేళ్ళ బుట్ట. చూ. చిత్రం 140 (రా. 14).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యాయ. = పర్యాయపదం (-మూల); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

తట్టి¹ : రూ తొట్టు¹. చెక్క పెట్టెకు రెండువైపులా బొంగులు బిగించి మోతకు పనికివచ్చేటట్లు చేసిన సాధనం (కో. 4; తె. 16).

తట్టి² : (బ. తట్టు). చూ. రూ. తట్ట (రా. 5).

తట్టిలు : నిట్టాడిమీద చచ్చొకంగా కట్టిన గడ్డి కప్పు గల ఇల్లు (రా. 11).

తట్టు¹ : క్రి. (1) చూ. పర్యా. అడ్డలిండు(1). కొయ్య సాధనాలతో మెల్లగా కొట్టు, బాదు.(2) చూ. పర్యా. పోల్చు(1). కుదుర్చు, సరిపోవునట్లుచేయు. (3) చూ. పర్యా. రుద్దు. నీళ్ళు చల్లి నున్నబరుచు, గట్టిగా అలుపు.(4) చూ. పర్యా. కుక్కు పెట్టు. గట్టిగా నొక్కు. ఒత్తు (రా. 2, 10, 14, 21).

తట్టు² : (1) (బ తట్టు) పర్యా. గాడి. చొప్పు. దొల్ల². దుబార. చెక్కడప్పనిలో లోతుగాఉండే భాగం (కో. 19; రా. 15-18, 20). (2) పర్యా. నైడుకట్టు. కిటికీలోని పై రెక్కా, కింది రెక్కా కలిసేవోట పట్టెలో తీసిన గాడి (కో. 46; తె. 31). (3) చూ. పర్యా. గాడి²(1). చెక్కలమీద ఉలితో తీసిన సన్నటి కాలవ (కో. 29; తె. 1,7). (4) రాతి స్తంభపు గడ్డెమీద అర్థచంద్రాకారపు గుంటగా మలిచిన భాగం. చూ. చిత్రం 50.2 (రా. 17)

తట్టు³ : చూ. పర్యా. వాక¹. పక్క. వైపు (కో. 18, 20).

తట్టు⁴ : చూ. పర్యా. బాల్కనీ (1). ఇంటికి ముందు స్తంభాలమీద వేసిన కప్పు. దీనికి పక్కగోడలుండవు (రా. 3).

తట్టుకట్టు : సరైన కట్టుబడి (కో. 1).

తట్టుగట్టు : క్రి. మూసను కట్టు (రా. 3).

తట్టుడుపలక : చూ. పర్యా. మట్టప్పలక. ఆకు కప్పుమీద మిట్టపల్లాలు సరిచేయు కొయ్యసాధనం. చూ. చిత్రం 95 (రా. 9).

తట్టుదర్వాజా : తలుపు పట్టేటంత మందంలో తీసిన గాడి గల దర్వాజా. తలుపులను మడతబిందులతో బిగించేది (కో. 32; తె. 7).

తట్టుబిగువు : నాగవాసాన్ని బిగించిపట్టే వాసం (కో. 38)

తట్టురాయి¹ : ఉ. తక్రాయి. చూ. పర్యా. చేరొటు. కట్టుబడి చేపేటప్పుడు సమయానికి అందుబాటులోఉన్న రాయి (కో. 37, 42).

తట్టురాయి² : చూ. పర్యా. ఇటిక. ఒంగ్రుమట్టి మొదలైన వాటిని దీర్చు ఘన చతురస్రాకారపు అచ్చులలో నింపి బట్టీలలో కాల్చి తయారుచేసిన నిర్మాణద్రవ్యం. చూ. చిత్రం 34 (కో. 31).

తట్టె : చూ. పర్యా. తక్కితడికె. వెదురుబద్దలతో అల్లివ తడికె. మిద్దె కప్పుకింద వేపేది (తె. 35).

తట్టు : చూ. పర్యా. సపారం. వాలుగాఉన్న ఆకుకప్పు. చూ. చిత్రం 319.4 (కో. 25).

తడ : వాసాలకు, కావకిబద్దలకు, బల్లెలకు, బరివెలకు, పనికివచ్చే గట్టి కలపనిచ్చే చెట్టు, కొయ్య నార జాగుగా. కఠినంగా, ఉంటుంది. ఆకులు విస్తృతంగా పనికివస్తాయి. గట్టితనంతోబాటు సాగేలక్షణం ఉన్నందున విల్లములు తయారుచేయడానికి ముఖ్యంగా వాడుతారు. 'ఎర్రతడు' (*Grewia tilaefolia*, Lush; Vahl, కావంచి, చేమంతి). 'గూతడ' (*Helicteres isora*, Linn., Lush.). అనేవి ఈజాతికి చెందినవే. ఈచెట్లనే 'జావ, తడజావ, నాడు' అనికూడా పిలుస్తారు. Common Indian linden, Creamy-leaved lance wood, Mottled hair plant, *Grewia tilaefolia*, Vahl., *Pterospermum saberifolium*, Lamk., Lush. (కో. 12; తె. 1,3).

తడక¹ : ఉ. తడ్క. తరక. చూ. రూ. తడికె. (కో. 2, 4, 12, 16, 19, 20, 29, 30; తె. 3-5, 7-16, 19, 20, 22, 24, 28-30, 38, 40, 42-44, రా. 15, 16, 19, 21, 22, 25, 27, 29).

తడక² : పర్యా. పాతమట్టు². చెక్కడపుపని చేసిన రంధ్రాలున్న పిట్టగోడ (తె. 16, 42).

తడకార్చి : చూ. పర్యా. మట్టమార్చి. పై భాగం బల్లవరు వుగాఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 238, 240 (కో. 20).

తడవ : ఉ. తరవ. పర్యా. నడి. పొద్దె. వడవ. పేనివ నార (కో. 4, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 19, 20).

22-26, 32, 33, 37, 38, 41, 42, 44-47, 50;
తె. 2, 33, 42; రా. 6, 7).

తడవగొట్టు : క్రి. పర్యా. తడేరు. తడిసేటట్లు చేయు.
తడుపు (తె. 23).

తడవచుట్టు : చూ. పర్యా. గోవకట్టు. తాటితో కట్టిన కట్టు.
చూ. చిత్రం 13. 5 (కో. 11).

తడవ : చూ. పర్యా. సారి2. మాచు (కో. 34).

తడికకప్పు : ఉ. తడిక్కప్పు. చూ. పర్యా. గోరుకట్టు.
తడికలు వేసి కప్పిన కప్పు (రా. 8, 12, 13).

తడికతలుపు : ఉ. తడక. చూ. పర్యా. జజ్జవతలుపు,
వెదురుబద్దలతో అల్లిన తలుపు. చూ. చిత్రం 178
(తె. 2, 38).

తడికై : ఉ. తడికై. తడికి. రూ. తడక1, తడుకు1. వెదురు
బద్దలవంటి వాటితో అల్లిన చాప (కో. 1, 3, 9, 10,
14, 17, 18, 21-28, 34, 35, 38, 40-47; తె.
1, 2, 36; రా. 1, 4, 7, 8, 12, 14, 23, 24, 28, 31).

తడుకు1 : చూ. రూ. తడికై (తె. 17, 18).

తడుకు2 : కొబ్బరిమట్టలో మూలవంపుగా కట్టిన పందిరి
(రా. 4).

తడుపుకంకర : సున్నంతోకలిసిన రాతిముక్క (కో. 8).

తడేరు : క్రి. చూ. పర్యా. తటపగొట్టు. తడిసేటట్లుచేయు,
తడుపు (రా. 4, 13).

తడ్చు : క్రి. పర్యా. నెమ్మకొను. తడియు. చల్లబడు
(రా. 13).

తండ : చూ. పర్యా. తిక్కిడితడికై. వెదురు బద్దలతో
అల్లిన తడికై. మిద్దె కప్పుమీద వేసేది (కో. 12, 15).

తండా : చూ. పర్యా. మందు. లావు. చిక్కదనం
(కో. 12).

తంక్తి : చూ. పర్యా. ఉరువు(1). ఎక్కువ. పె
(తె. 24).

తండిగ : గృహవ్రతేశానాడు ఇచ్చే మేకపోతుల బలి
(తె. 28).

తండియపెట్టు : క్రి. ఏటమాంసంతో భోజనం పెట్టు (తె. 36).

తండు : (బ. తండ్లు). రాతిగని లోపలికి దారితీసే
సొరం గానికి మాతగాఉన్న పెద్దబండ (రా. 8).

తండుమన్ను : చూ. పర్యా. బురదమట్టి. చిక్కటి పాకంలో
ఉన్న అడుసు (కో. 48).

తతిమ్మ : చూ. పర్యా. తకిమా, మిగిలిన (తె. 4).

తత్తురుబుత్తురు : వంకర టింకర (కో. 41).

తనబ్బి : ఉ. తనంది. తనాది. పర్యా. అలమర గూడు.
తలుపులులేని అలమర (తె. 8-11, 13, 14, 21,
27, 28, 30, 31, 37, 39, 40, 44).

తనబీ : పర్యా. తాగాడి(2). నాటు2(1), మాను(2).
మొద్దు. కొయ్యదూలం (కో. 32; తె. 1).

తనాబీఆర్చి : ఉ. తనాబా. పర్యా. మస్కంలాడు. ద్వార
బంధాల కిటికీలమీద వేసే ఆర్చి. గూడులాగా కని
పిస్తుంది (కో. 8, 9, 19, 31).

తని1 : చూ. పర్యా. చాలు1 (1). పెంకు పేర్చులోని వరస.
చూ. చిత్రం 276.16 (తె. 23).

తని3 : గోడలో పెట్టిన గుండ్రటి కంత. దీనిమధ్య '+'
ఆకారంలో కొయ్యముక్కలుపెట్టి కిటికీలాగా వాడుతారు
(తె. 27).

తని : చూ. పర్యా. ఎనిం. విడి, వేరు (రా. 2).

తనుసు1 : చదరంగాఉండే గానుగాడిన సున్నపు కుప్ప
(తె. 22).

తనుసు2 : చూ. పర్యా. సపోటు2. బట్టి గోడలు పక్కలకు
వాలిపోకుండా పోటీగా కట్టిన చిన్నగోడ. చూ. చిత్రం
59.6 (తె. 24).

తంతి1 : రూ. తంతె. పర్యా. చెత్తిపుల్ల, తీగ(2), వైరు
తీగ. ఉండేలుకు కట్టిన తీగ. చూ. చిత్రం 8.4 (కో.
37; రా. 10, 11).

తంతి2 : చూ. పర్యా. తీగ(1). సన్నటిచువ్వ (తె. 42,
46; రా. 8, 9).

తంతి3 : చూ. పర్యా. తొక్కుచు1. గోడ కట్టేటప్పుడే
మునుముందు పెంచుకోడానికి అనవాలగా ముందుకు

పొడుచుకొనివచ్చేటట్లు పేర్చిన వెచ్చరాయి. చూ. చిత్రం 159.4 (కో. 28).

తంతి⁴ : మూరెడెత్తున కట్టెరాతి కట్టుబడి వరస (కో. 33).

తంతె¹ : ఉ. తంతి. చూ. పర్యా. మెట్టు ఎక్కడానికి దిగడానికి వీలుగా కట్టిన నిర్మాణం (కో. 30, 32; తె. 16, 18, 20-23, 25, 27, 32; రా. 25).

తంతె² : (బ. తంతులు, తంతెలు). చూ. రూ. దంతె¹ (తె. 16, 18, 19, 22; రా. 8).

తంతె³ : చూ. పర్యా. మిద్దె². బట్టి పొయ్యిమీది అంతస్తు. చూ. చిత్రం 58.3 (కో. 30).

తంతె⁴ : గోడమూల బయటికి పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు విగించిన రాయి చూ. చిత్రం 58.4 (తె. 24)

తంతెచెక్క : చూ. పర్యా. పరదాచెక్క⁽²⁾. అలమరను అరలుగా విభజించే చెక్క. చూ. చిత్రం 218 (తె. 21).

తంతెదబ్బ : చూ. పర్యా. ఉండేలు. అచ్చపెంకు కోయడానికి కుమ్మరివాడే విల్లువంటి సాధనం. వెదురుబద్దకు తీగకట్టి చేస్తారు. చూ. చిత్రం 81.3 (రా. 22).

తంతెబండ : చూ. పర్యా. చిడీరాయి. మెట్లు కట్టడానికి వాడిన రాయి (తె. 21).

తంతె : చూ. రూ. తంతి¹ (రా. 22).

తన్నీ : చూ. రూ. తన్ను⁽¹⁾. (తె. 17).

తన్ను : (1) రూ. తన్నీ, దన్ను, దిన్ను. చూ. పర్యా. సపోటు². బట్టి గోడలు పక్కలకు వాలిపోకుండా పోటీగా కట్టిన చిన్న గోడ. చూ. చిత్రం 59.6 (కో. 37; తె. 19; రా. 6). (2) మిద్దెమీదికి పొడుచుకొని వచ్చిన కర్ర. చూ. చిత్రం 262.4 (కో. 11). (3) పర్యా. నిలుపుబోటు, మూసకర్ర, సపోటు⁽²⁾. మూస పోటీకి నిలిపిన. కర్ర చూ. చిత్రం 77.2 (రా. 2).

తన్నుగోడ : ఉ. తన్నీగోడ. చూ. పర్యా. సపోటు². బట్టి గోడలు పక్కకు వాలిపోకుండా పోటీగాకట్టిన చిన్న గోడ. చూ. చిత్రం 59.6 (కో. 33, 48; తె. 3, 17).

తన్నుబెడి : గుజ్జుకర్ర (కో. 11).

తన్నుడుదిమ్మ : గోడ బలానికి పక్కన కట్టిన దిమ్మ (కో. 32).

తపిల : రూ. తపేలా. లోహపాత్ర (రా. 21).

తపేలా : చూ. రూ. తపిల (రా. 21).

తప్పుడుపొయ్యి : చూ. పర్యా. తప్పుడుపొయ్యి. కాన్డా మురో గాలి పోవడానికి ప్రత్యేకంగాఉంచిన పొయ్యి. (తె. 12).

తబుకు : ప్లంట్ (కో. 17).

తబేల : గుర్రాలను కట్టే చావడి (తె. 24).

తమర : చూ. పర్యా. పగులు¹. చీల్చు (రా. 15).

తమలపాకార్చి : ఉ. తమ్మలపాకార్చి. పర్యా. ఆక్కమాను, కోపిరార్చి, కోపార్చి, కోపుకమాను, గొడుక్కమాను, గోపురపార్చి, జుట్టార్చి, జుట్టుకమాను, దెంకయార్చి, దెంకాయికోపార్చి, ప్రభార్చి. మొగ్గకమాను, రాగికమాను. మధ్యభాగం గుమ్మటంలాగాఉండి, పైచివర మొనచేలిఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 232 (కో. 18; తె. 12).

తమలపాకు : తోరణాలకు, తాంబూలాలకు పనికివచ్చే ఆకు. Betel, *Piper betle.*, Linn, Roxb., Willd. (తె. 7; రా. 32).

తమిర : రూ. తగిర. కాడి మధ్యన వేసిన ఇనపమేకు. పనకంకొండి (రా. 31).

తంపర మొల : పల్లుగల మొల. రాతిని చీల్చడానికి పనికి వచ్చే ఉక్కుపరికరం (రా. 14).

తంబరు : (బ. తంబర్లు). పర్యా. పంగ¹. కర్రలకు చివర సహజంగా ఏర్పడే పాయ. చూ. చిత్రం 156.4 (కో. 50).

తయిద : ఉ. తవిద. పర్యా. రాగి². 'చోళ్లు, తమిదలు, రావి' అని కూడా పిలవబడే ధావ్య విశేషం. ఇంటికప్పు

మీద గడ్డి పెరుసారు. *Cynosurus coracanus*, Br;
Elensine corocana, W. I. (కో. 41; తె. 37, 42).

తరక : పర్యా. పిప్పి, ముక్క³, మూన. కాలిన సున్నాన్ని
జల్లించగా వచ్చిన తుక్కు (రా. 17).

తరం¹ : చూ. పర్యా. చాలు¹(1). పెంకు పేర్చులోని
వరస. చూ. చిత్రం 276.16 (తె. 14, 29, 41).

తరం² : చూ. చూ. సరం² (కో. 28).

తరం³ : చూ. పర్యా. మెట్టు. ఎక్కడానికి దిగడానికి వీలుగా
కట్టిన నిర్మాణం (తె. 29).

తరం⁴ : (బ. తరాలు). చూ. పర్యా. సపోటు². బట్టి గోడలు
పక్కలకు వాలిపోకుండా పోటీగా కట్టిన చిన్న గోడ.
దీన్ని 'మేరువు' అనిగూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రం
59.6 (తె. 41).

తరం⁵ : (బ. తరాలు). చూ. పర్యా. కమాన్. బట్టి పొయ్యి
మీద అడ్డంగా ఉంచిన రాయి. చూ. చిత్రాలు 59.6,
60.6 (తె. 41).

తరాకు : వసతి, వీలు, వాటం (తె. 18).

తరాయి : చూ. పర్యా. దంతె¹. దూలం మీద అడ్డంగా
గాని, దూలానికి బదులుగా గాని, గోడలమీద కప్పుకు
అధారంగా వేసే చెక్కిన వానం. చూ. చిత్రం 266.1
(రా. 4).

తరిగ : తగ్గింపు, పత్రింపు (తె. 17).

తరిణి : చూ. పర్యా. జాయి². చెక్కడప్పని. చూ. చిత్రం
276.20 (కో. 9).

తరిణిగుజ్జ : పర్యా. బామగుజ్జ. వగిషీపని చేసిన గుజ్జ.
చూ. చిత్రం 254.2 (కో. 3).

తరితె : చెక్కమీద తీసిన ఫన్నటి గాడి (రా. 15, 21).

తరితె వ్రంధం : పర్యా. కురాయి వ్రంధం. వగిషీపని
చేసిన వ్రంధం. చూ. చిత్రాలు 50, 51 (రా. 15, 25).

తరుం : చూ. పర్యా. చుప్ప(1). గుట్ట, తిన్నె, తిప్ప
(కో. 9).

తరుము : క్రి. దూ. తురుము. పర్యా. కోచు, జిబురుకొను.
కోయు (కో. 6).

తల¹ : (1) పర్యా. తలకాయ¹, తుంచు³, దాంచ, మీది,
మీరి, మొటిక(1), మొటిమ¹(1). గడ్డపలుగులోని
మొద్దువైపు (కో. 33, 43; రా. 13). (2) మేకు
మీది, మొద్దుగా వెడల్పుగా ఉండే భాగం (తె. 5).

తల² : చూ. పర్యా. గుద్ద. గూన చివరి వెడల్పాటి భాగం.
చూ. చిత్రం 36.1 (కో. 37).

తలకాయ¹ : చూ. పర్యా. తల(1). గడ్డపలుగులోని
మొద్దు వైపు (తె. 6).

తలకాయ² : నీమెంటు గొట్టానికి మధ్యమధ్య దిగించే
కట్టు (కో. 30).

తలకాయి : తూగుగుండు పైభాగం (తె. 22).

తలగదెట్టు : క్రి పర్యా. తగలేయు, తాపు, తికవేయు,
పొందిచ్చు, మోటిచ్చు, తగులుకొనేటట్లు చేయు (తె.
28, 34).

తలగిరి : సున్నబ్బట్టిపైభాగాన ఉన్న గుండ్రటి గోడ భాగం.
చూ. చిత్రం 64.4 (తె. 16).

తలగుమ్మం : చూ. పర్యా. సింహద్వారం. ఇంటిలోని
మొట్ట మొదటి ద్వారం. పెద్దది. ముఖ్యమైనది (తె. 5).

తలగోడ : చూ. పర్యా. చెన్న(గోడ). చుట్టు గోడల మీద
ముక్కోణం ఆకారంలో కప్పు వరకు కట్టిన పక్కగోడ.
చూ. చిత్రం 17.5, 247.3 (కో. 33).

తలపట్టి : చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి. ఇంటి నడికొప్పును
మోసే కర్ర. చూ. చిత్రం 15.1 (కో. 10).

తలపెండి : చూ. పర్యా. తల్లిపెండి. వాసాలకు పైనా కిందా
బద్దలువేసి దిగించిన పేందె. చూ. చిత్రం 257. 5
(రా. 11).

తలబరువు : కింది భాగంకన్నా పైభాగం పెద్దదికావడమనే
దోషం (తె. 18).

తలబుట్ట : తలకు సరిపడే చోపీ రూపంలో అల్లిన బుట్ట (కో. 48).

తలం : చూ. రూ. స్థలం (కో. 21).

తలరాయి : చూ. పర్యా. తొక్కుడు¹. గోడ కట్టేటప్పుడే మునుముందు పెంచుకోడానికి ఆనవాలుగా ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు పేర్చిన రాయి. చూ. చిత్రం 159.5 (రా. 3).

తలవాకిలి : చూ. పర్యా. సింహద్వారం. ఇంటిలోని మొట్ట మొదటి ద్వారం. పెద్దది, ముఖ్యమైనది (కో. 49; తె. 41; రా. 14, 16-18, 21, 25, 27, 29, 30, 32).

తలవాలు : తలంబ్రాలుగాపోనే జొన్నగింజలు (తె. 30).

తలవోరా : తలంటి, అభ్యంగనం (కో. 18).

తలుగు¹ : క్రి. చూ. రూ. తగులు¹ (తె. 1, 5, 7-9, 11, 29, 39, 44).

తలుగు² : చూ. పర్యా. మోకు(1). నారలో పేసిన లావుపాటి తాకు (తె. 30, 37, 41; రా. 7, 31).

తలుపు : ఉ. లుప్ప. పర్యా. ద్వారం. కొయ్యమొదలైన వాటితో తయారయి ద్వారబంధానికి బిగించబడి వాకిలిని తెరుస్తూ, మూస్తూఉండే దీర్ఘ చతురస్రాకారపురెక్క(లు). చూ. చిత్రం 174 (కో. 1-4, 6-11, 14-16, 18-24, 26, 27, 29-32, 34-36, 38-41, 46-49; తె. 1-16, 18, 19, 21, 26, 29-31, 34, 36-43; రా. 2, 3, 9-11, 14-23, 25-27, 29, 30, 32).

తలుపుతడక : చూ. పర్యా. మేదరితడక. వెదురుబద్దలతో అల్లిన తడక (కో. 16).

తలేత : మొట్టమొదటిసారి, తొలుత (రా. 7).

తల్పుగూడి : కిటికీ మట్టాన ఉండే పొడుగాటి అలమర (తె. 33).

తల్పుగూడు : చూ. పర్యా. పంచగూడు. దర్వాజా పక్కన ఉన్న గూడు (తె. 32).

తల్రాయి : (తల+రాయి). చూ. పర్యా. కప్పుబండ. ఇంటి కప్పుకు వాడబడే రాయి (రా. 13).

తల్లికొట్టు : పొడుగాటి మానుముక్క (కో. 16).

తల్లిదూలం : చూ. పర్యా. వెన్నుదూలం. ముఖ్యమైన దూలం (తె. 29).

తల్లిపొయ్యి : బట్టి పొయ్యిల్లో కత్తెయించే పెద్దపొయ్యి (కో. 46).

తల్లిబెండి : ఉ. పెండి, బెండె. (బి.బెండ్లు). పర్యా. అల్లిక పెండి, అల్లుబెండి, తలపెండి, పూజపెండి, పూతపెండి, పూబెండి, పూవుపెండి. వాసాలకు పైనా కిందా బద్దలు వేసి బిగించిన పెండి. చూ. చిత్రం 257.5 (కో. 9, 16, 18, 19, 21, 23, 25, 29, 30, 34, 44, 49; తె. 1, 3, 6, 13, 16, 20, 38-40).

తల్లివోడ : బావికి మొదట నేలమీద నిలిపిన పెద్ద వర (తె. 37).

తవిరి : నెమ్మది, మెల్లన (రా. 1).

తవ్వ : వంటచెరుకుగా పనికవచ్చే కంపనిచ్చే ఒకరకం చెట్టు (తె. 39).

తవ్వ : క్రి. ఉ. తొవ్వ. రూ. దొవ్వ. చూ. పర్యా. తోగు. గుంటచేయు, నేలను తొలుచు (కో. 1, 34, 39, తె. 8, 9, 13-15, 24, 44; రా. 24, 27).

తవ్వడు : పర్యా. తోడకం. తవ్వకం (తె. 31).

తన్ కర్ణి : పర్యా. దస్త కర్ణి. ఒకటిన్నర అంగుళం పొడవు ఉండే చిన్నకరిజీ (తె. 12).

తస్తు : చూ. పర్యా. గోరెం¹(1). మట్టితో తీసిన లోతైన పాత్ర. చూ. చిత్రం 309 (రా. 23).

తస్సు¹ : (<ఆం. Truss). ఉ. త్రస్సు. చూ. పర్యా. కత్తెర¹(1). ముక్కోణం ఆకారంలో కొయ్యతోనో ఇవప బద్దలతోనో నిర్మించిన చక్రం. చూ. చిత్రం 255 (కో. 6, 8, 9, 19, 21-26, 29).

తస్సు²: ఉ. తసు. ఒకటిన్నర అంగుళం (తె. 7, 10, 12, 15, 30, 36, 37).

తస్సు³: తట్టు, వైపు, పక్క (తె. 33).

తాకుడు: బలం, శక్తి (తె. 18).

తాగాచీ: (1) చూ. పర్యా. అడ్డచెక్క. బావిమీద అడ్డంగా వేసే దుంగ చూ. చిత్రం 289.2 (కో. 27). (2) చూ. పర్యా. తనాచీ. కొయ్యదూలం (కో. 34).

తాగా డినుయ్య: చూ. పర్యా. తాగాడిబావి. నేలమట్టాన ఉండే బావి. బావిమీద అడ్డంగా వేసిన బొందుమీద నిలిచి నీరు రోకుకుంటారు. చూ. చిత్రం 289 (కో. 27).

తాగాడిబావి: ఉ. బాయి. విణ. తాగాటి. రూ. తాగాడు బావి. పర్యా. తాగాడినుయ్య, బోడబాయి. నేలమట్టాన ఉండే బావి. బావిమీద అడ్డంగా వేసిన బొందుమీద నిలిచి నీరు రోకుకుంటారు. చూ. చిత్రం 289 (కో. 31, 33, 37, 38).

తాగాడుబావి: చూ. రూ. తాగాడిబావి (కో. 29).

తాటకీ: చాలా పెద్దనైజు ఉలి. పొట్టిగా ఉండే గడ్డపాఠ లాటి సాధనం. రాతికి బెజ్జాలు కొట్టడానికి పనికివస్తుంది. చూ. చిత్రం 37.4 (తె. 16).

తాటి: (బి. తాల్ల, తాళ్లు). రూ. తాడి¹. నిర్మాణద్రవ్యంగా సర్వసాధారణంగా వాడుకలో ఉన్న పొడుగాటి చెట్టు. కలపను స్తంభాలకు, దూలాలకు, వాసాలకు వాడుతారు. ఆకు కష్పితు సర్వత్రా వాడుకలో ఉంది. పండ్లు తినడానికి, చిదుగులు వంటచెరకుగాను, పనికివస్తాయి. 60 అడుగుల ఎత్తువరకు పెరుగుతుంది. Brab tree, Fan palm tree, Palmyra palm, *Borassus flabelliformis*, Watts. (కో. 2, 4, 7-11, 16, 18, 19, 22-39, 41-45, 49; తె. 1, 2, 4-11, 13, 14, 17-19, 21, 23, 25, 28-30, 33, 34, 36, 39-42; రా. 2, 4, 12, 16, 18, 21, 22, 25, 26).

తాటిండు: క్రి. పర్యా. తాటిండు. తాపడంచేయు. స్థాపించు (కో. 3).

తాడి¹: (బి. తాల్లు). చూ. రూ. తాటి (కో. 24, 34; తె. 2, రా. 31).

తాడి²: గుండ్రంగా ఉండే చెక్కపీట (కో. 34).

తాడు: (1). ఉ. తాటు. రూ. తాండు. పర్యా. చోక్కి, పడుగు. నారలో పేనిగాని నారకు పురిబెట్టిగాని తయారు చేసిన లావుపాటి నులక (కో. 1, 2, 7-9, 13, 16, 18, 22, 24, 25, 29-32, 34, 37-39, 41, 42, 46; తె. 1, 3-9, 11-16, 19, 22, 26, 28-30, 35, 36, 39, 40, 42-44; రా. 3, 13, 15, 19, 21, 24, 27, 28, 31). (2) చూ. పర్యా. మోపు(2). గానుగ దూలాన్ని కాడితో కలిపి కట్టే లావాటి మోపు (కో. 35; తె. 16).

తాండు: చూ. రూ. తాడు(1). (తె. 18).

తాండురాయి: తాండురాయి ప్రాంతం నుంచి వచ్చే చలవ రాయి (చూ. ఎర్రరాయి: Marble). (కో. 25).

తాండ్ర: సర్కారుజిల్లాలోని పర్వతప్రాంతాల్లో పెరిగే చాల పెద్దచెట్టు. బోదె లిటారుగాను, పైభాగం మహా విశాలంగాను, ఉంటుంది. ఎండాకాలం నుంచి పుష్పిస్తుంది. పండ్లలోని గుజ్జు తింటారు. అది చాలా ఉద్రేక పరుస్తుంది. కొద్దిమేత్తగా తెల్లగా ఉండే కొయ్యనిస్తుంది. కొయ్య మన్నికగా ఉండేదైనప్పటికీ కలి ఆవేశించి ఉంటాడని (నల దమయంతుల కథ) గృహనిర్మాణానికి పనికి రాదని నిషేధింపబడినది. కొయ్యను వంటచెరకుగా, కాల్చి బొగ్గుగా కొందరు వాడతారు—కొందరు అందుకూ వాడరు. బెరతునుంచి జిగురు లభిస్తుంది. *Bahera Belleric myrabolan*, Lush., *Terminalia, bellerica*, Roxb.

తానంపట్టె: చూ. పర్యా. అడ్డకట్టె(2). గిలకను దిగించడానికి వీలుగా బావిమీద వేసిన అడ్డుకొయ్య. చూ. చిత్రం 294.3 (రా. 17).

తాప: (1). చూ. పర్యా. మెట్టు. ఎక్కడానికి, దిగడానికి వీలుగా కట్టిన నిర్మాణం (2). పర్యా. పాగుతు(2). బట్టిపైకి ఎక్కడానికి మెట్లకు బదులుగా కట్టిన వాలుగోడ (రా. 21).

తాపడం : మేకులు దిగగొట్టడం (కో. 30).

తాపపొట్టింపుతలుపు : మూలలనుంచి మధ్యభాగానికిమెట్లు మెట్లుగా చెక్క పొటమరించినట్లు చెక్కినచటంలోబిగించిన చెక్కల తలుపు (రా. 26).

తాపలగూడు : పర్యా. పడిగుంది, మెట్లగూడు. మెట్లకు ఎండా వానా తగలకుండా కప్పులుగా పెట్టిన గూడు (రా. 13).

తాపించు : క్రి. చూ. పర్యా. తాటించు. తాపడం చేయు, స్థాపించు (కో. 18).

తాపీ : ఉ. తాపి, తాపు. పర్యా. గరిట. బేల్దారులు కట్టుబడి చేయటంలో వాడే ప్రధానసాధనం. ఆకారాన్నిబట్టి, ప్రయోజనాన్నిబట్టి, చాలరకాలుగాఉంటుంది (కో. 2, 4, 6, 8, 9, 13-20, 22-30, 33-35, 37-39, 41-50; తె. 3-13, 15-21, 25-27, 29, 31-34, 36, 38-44; రా. 5-8, 10-14, 16, 19, 21, 22; 25-30, 32).

తాపీదిమ్మ : చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యతో చేసిన తాపి. గరుడుగాఉన్న చోట్లను చదరంచేయడానికి వాడేది.చూ. చిత్రం 92 (తె. 16).

తాపీబల్ల : చూ.పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యతో చేసిన తాపి. గరుడుగాఉన్న చోట్లను చదరం చేయడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (కో. 4).

తాపు : క్రి. చూ. పర్యా. తలగబెట్టు. తగులుకొనేటట్లు చేయు (కో. 1).

తాపుదాను¹ : ఉ తాప్దాను, తాప్దానం. 'రూ. దాపుదాను. చిన్న కిటికీ (తె. 12, 13, 37).

రాపుదాను² : జాలి కిటికీ బదులుగా బిగించే రంధ్రాలున్న నీమెంటు పలక (తె. 21).

తాపెన : చూ. రూ. చేపను (తె. 15).

తామర్లపట్టె : నిట్రాడింటి కొప్పున అమర్చే నాలుగు పలకల చట్రపు చెక్క (రా. 5).

తాము : చూ. పర్యా. సహాటు². బట్టి గోడలు పక్కలకు వారిపోకుండా పోటీగా కట్టిన చిన్న గోడ. చూ. చిత్రం 59.6 (కో. 7).

తాయితకిస్తీ : పర్యా. పల్లంకిస్తీ. చట్రం కన్న తక్కువ మట్టంపొడిచే కిస్తీ (తె. 36).

తాయు : (1) క్రి. చూ. పర్యా. ఓగించు. తాను మొదలైన వాటితో గట్టిగా కట్టు (కో. 3) (2) చూ. పర్యా. కుచ్చు¹. ప్రవేశపెట్టు, పాతు (కో. 9).

తారన : ఉ. తారన్, తారసు, తార్చ, తార్చ. రూ. టార్చి. తారసు, తార్చి. పర్యా. గిల్లిటికీ. చదరపిటిక, చదరపు రాయి², చౌకంరాయి², నాదుబెద్ద, నాదుముక్క, లాదు బిళ్ల, లాదురాయి. చిన్ననైజు ఇటిక. పలచగా చదరంగాఉంటుంది. ఇంటి కప్పు తయారీలో వాడతారు. చూ. చిత్రం 33 (కో. 5, 21-25, 28-32, 34, 35, 43; తె. 7-11, 16-23, 27, 32-34, 42; రా. 16-18, 20-22, 31).

తారనచ్చు : చూ. పర్యా. తారసుసాంచె. తారసు చేపే అచ్చు (తె. 3).

తారసు : చూ. రూ. తారన (కో. 19; తె. 1, 4, 5, 12, 24, 28-30, 36; రా. 19).

తారసుపని : పర్యా. తొక్కుచు³, నాదుడు. తారసురాతి కప్పు వేయడం.చూ. చిత్రం 266 (తె.30).

తారసుసాంచె : పర్యా. కండెరాయచ్చు. తారనచ్చు. తారపిటికచ్చు; తారసరాయి చేపే అచ్చు (తె. 5, 30).

తారసునున్నం : ఉ. తారసున్నం. రూ. తార్చసున్నం. పర్యా. దాదాసున్నం, లాదుసున్నం.ఇంటికప్పు లాదదానికి వాడే, బాగా జిగురున్న, మెత్తటి నున్నం. ఒకటి రెండు పార్లు గానుగాడివది (కో. 9; తె. 5-7, 28-30).

తారు¹ : పర్యా. కీలు¹, దాంబర. కొయ్యను చెదలు పట్టకుండాను, దాదా కప్పు ఉరవకుండాను పూపే నల్లటి చిక్కని ద్రవ్యం (కో. 9, 13, 15, 17, 33, 38, 39, 41-46, 50; రా. 4, 16, 21, 28).

తారు² : (< హిం. తార్). ఉ. తారా. చూ. పర్యా. తీగ(1). సన్నటి చువ్వ (తె. 7, 12, 24, 28, 29 30; రా. 14).

తారుమేకు : చూ. పర్యా. తీగమేకు. సన్నటి మేకు (తె. 7).

తారుమొల : చూ. పర్యా. తీగమేకు. సన్నటి మేకు. (తె. 28).

తార్బల్ : చూ. పర్యా. జంపభానా. తివాచీలాగా పనికివచ్చే మందపాటి గుడ్డ (రా. 18).

తార్పకడ్డి : పర్యా. తార్పకమ్మి. శ్రేణికమ్మి. డాడా దూలంమీద పరిచే దంతె (కో. 21, 23).

తార్పకమ్మి : చూ. పర్యా. తార్పకడ్డి. డాడా దూలంమీద పరిచే దంతె (కో. 19).

తార్పెంకి : చూ. పర్యా. పాలాత్రి. నల్పదరంగా పలచగా ఉండే పెంకు. ఇంటికప్పు తయారీలో వాడేది. చూ. చిత్రం 35 (కో. 18).

తార్పి : చూ. రూ. తారప. (కో. 4, 9, 14, 15, 16, 18, 20, 26).

తార్పిటికచ్చు : చూ. పర్యా. తారసుపాంచె. తారసురాయి చేపే అచ్చు (కో. 18).

తార్పు : క్రి. ఉ. తార్పు. చూ. పర్యా. జల్లించు. జల్లడపట్టు (రా. 11).

తాళం : ఉ. తాలం. పర్యా. దీగం. వస్తువులను పెట్టెలు మొదలైన వాటిలో భద్రపరచడానికి వాడే సాధనం. (కో. 2, 3, 7, 12, 13, 25, 31; తె. 1, 5, 6, 40, 41, 43; రా. 31).

తాళవారం : చూ. పర్యా. పాక¹. మూడు వైపుల మూసివ దూలాలు లేవి పొడుగాటి ఇల్లు (రా. 2).

తావారం : చూ. పర్యా. కయిరకాల. వరండా (రా. 3).

తావు : చూ. పర్యా. ప్లం. ప్రదేశం (తె. 32, 36).

తాను : చూ. పర్యా. సార. పొరలు పొరలుగాఉన్న బండ రాళ్లలోని విడివిడి పొరలను, గుర్తించడానికి అనువుగా ఉన్న గీత (రా. 15).

తికబెట్టు : క్రి. దిగవేయు. బిగించు (కో. 16).

తికవేయు : క్రి. చూ. పర్యా. తలగబెట్టు. తగులుకొనే టట్లు చేయు (కో. 16).

తికిటి : (బి.తికిటీలు). చూ. రూ. టికిటి (తె. 24, 28, 32).

తిక్కటి : (1) చూ. పర్యా. చిక్కు¹. ఒకదాని మధ్యవరకు మరొకటి దూర్చి పేర్చిన ఇటిక రాళ్ల వరస. చూ. చిత్రం 59.7 (తె. 4). (2). చూ. రూ. తిక్కిడి (తె. 4).

తిక్కడ : చూ. రూ. తిక్కడి² (కో. 30).

తిక్కబెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. తింపు. తిరిగేటట్లు చేయు (కో. 16).

తిక్కిడి¹ : (< హిం. తిఖాట్ = త్రికోణం) ఉ. తిక్కిటి. (బి. తిక్కిడ్లు). చూ. పర్యా. టీటి. అంగ్లంలోని "A" అనే అక్షరం ఆకారంలోఉండే కొయ్య పరికరం. నేల మట్టం సరిచూడడానికి బేలుదార్లు వాడేది. వాలుగాఉన్న కొయ్యలు కలిసేచోట మధ్యలో బెజ్జం కొట్టి దారం కట్టారు. దారానికి చివర బరువు కట్టారు. అడ్డుకొయ్య మధ్యలో పెట్టిన గాటు దగ్గరకు దారం వస్తే మట్టం సరి పోయినట్లు లెక్క. చూ. చిత్రం 101 (తె. 3, 4, 13).

తిక్కిడి² : రూ. తిక్కటి(2). తిక్కడ. పర్యా. పోడు. ఇటిక మొదలైనవి అడ్డంగా పేర్చిన పేచ్చు (తె. 3).

తిక్కిడింటు : గడ్డి పేసిన తాచు (కో. 28).

తిక్కిడితడికె : పర్యా. తట్టె. తండ తెప్ప². వెదురు బద్దలతో అల్లిన తడికె. మిద్దె కప్పుకింద వేసేది (కో. 40; రా. 31).

తిక్కిడిదబ్బు : మిద్దె కప్పు కింది బద్దలతో అల్లిన తడికె (కో. 40).

తిక్కు : (1) క్రి. పర్యా. పీఠ, రాఘ. రూడతో చదును చేయు (రా. 16. 19). (2). పర్యా. మెనులు. తిరుగు (తె. 41).

తిక్కెడ : తాడుకు పురిచెట్టే సాధనం (కో. 40).

తిక్కెడి : చూ. పర్యా. పోటీ (1). కట్టుబడి సమయంలో దర్వాజాలు మొదలైనవి కదలకుండా నిలపడానికి రెండు కర్రలను పైపై వున బిగించి కట్టికింద పంగటించి నిలిపిన తాత్కాలికపు ఏర్పాటు. చూ. చిత్రం 172.5 (తె. 12).

తిక్కెడికర్ర : చూ. పర్యా. కత్తిరగర్ర. పోటీగా పెట్టిన కర్ర (తె. 12).

తిక్కి : రూ. చిత్తి. పంకాబట్టి దగ్గరి కొలిమిని పంకాకు కలిపే రోలుతో కట్టిన నంచి (తె. 3.7).

తిన్నం : విణ. సూటియైన (కో. 23).

తిన్నీరేకు : చూ. రూ. తినురేకు (తె. 25, 26).

తిన్నె : ఉ. తిన్ని, తీనె. ఎత్తు తక్కువగా ఉండే అరుగు. చూ. చిత్రం 278.1 (కో. 4, 50; తె. 14; రా. 1, 2, 8).

తిప్ప : చూ. పర్యా. కాంకీటు. కట్టుబడికి కావలసిన రాళ్లు దొరికే గుట్ట (కో. 44, 45; రా. 11).

తిప్పణి : బాయ్ గొడ్డలి (చూ.)కి ఒకవైపున తగిలించిన పదునైన పల్చని ఇనుప రేకు (రా. 24).

తిప్పతీగ : 'తిప్పతీగ, సిలగడం' అనికూడా పిలవబడే తీగ. ఇంటి కప్పు మీదకు అల్లిక పెట్టారు. *Dioscorea esculenta*, W. I., *Tinospora cordifolia*, Sank. (కో. 37).

తిప్పరాయి : చూ. పర్యా. ఉత్తరాయ. గోడలు కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి (కో. 45; రా. 11).

తిప్పలూరాయి : (తిప్పలూరు + రాయి). తిప్పలూరు ప్రాంతం నుంచి వచ్చే చలవరాయి (చూ. ఎర్రరాయి : Marble). (రా. 13).

తిప్ప¹ : క్రి. చూ. రూ. చింపు. (తె. 41).

తిప్ప² : సారె ఒక్కసారి తిరగటం (కో. 38).

తిమిటి : చూ. పర్యా. టిటి. ఆంగ్లంలోని "A" అనే అక్షరం ఆకారంలో ఉండే కొయ్య పరికరం. నేలమట్టం నరి చూడడానికి బేలువార్లు వాడేది. వాలుగా ఉన్న కొయ్యలు కలిసే చోట మధ్యలో బెజ్జంకొచ్చి దారం కట్టారు. దారానికి చివర బరువు కట్టారు. అప్పుకొయ్య మధ్యలో పెట్టిన గాటు దగ్గరకు దారం వస్తే మట్టం సరిపోయినట్లు లెక్క. చూ. చిత్రం 101 (తె. 10).

తిమిడి : ఉ. తిమిడి. చూ. రూ. తిమ్మిడి (కో. 39; తె. 11. 24).

తింపు : క్రి. రూ. తిప్పు¹. పర్యా. ఇసురు, తిక్కబెట్టు, నూలుచు, నెల్లెయు. వడచిప్పు, తిరిగేటట్లు చేయు (తె. 12, 17, 28, 30, 31, 34, 36).

తిమ్మిడి : ఉ. తిమ్మి, తిమ్మిడి. రూ. తిమ్మిడి. పర్యా. పిడస¹. అడవిలో తిరగడానికి వీలుగా కమ్మలను బిగించిన ఇనుప డిమ్మె, పైపై వున్న గొడుసుంటుంది. చూ. చిత్రాలు 183, 184 (కో. 27, 30, 31; తె. 5-7, 12).

తియ్య : క్రి. రూ. తియ్య. చూ. పర్యా. ఇగ్గు (2). తీయు (కో. 34).

తిరక్తోసు : లావటంలో మిగిలిన మూల (తె. 26).

తిరగలి : పర్యా. విసురురాయి. పిండి తయారు చేయడానికి వాడే సాధనం (కో. 12).

తిరగలిదిమ్మ : ఉ. తిరగలిదిమ్మె. చూ. పర్యా. తిరగల్రాయి. తిరగలిగా డిమ్మెన అడుగు భాగంగా మలిచి వాడే రాయి (కో. 11. 17).

తిరగల్రాయి : (తిరగలి + రాయి). చూ. పర్యా. తిరగలిదిమ్మ. తిరగలిగా డిమ్మెన అడుగు భాగంగా మలిచి వాడే రాయి (కో. 43).

తిరగింపు : తిరగదిప్పి వేయటం (కో. 42).

తిరికోన్ వంతె : మూడు వంపులు తిప్పి కట్టిన మెట్టు (తె. 26).

తిరుగుడుపుల్ల : చుట్టుగుడినె రోసు గీయడానికి వాడే సాధనం. గూటానికి కట్టిన దారానికి ముడివేయబడిన పుల్ల (కో. 49).

తిరిగేతలుపు : ఇరుసుమీద గుండ్రంగా తిరిగే ఏర్పాటున్న చిన్న తలుపు (కో. 32).

తిరుగడి : (తిరుగు+గడి). చూ. పర్యా. చిలకగడె. కిటికీ రెక్కలను బంధిస్తూ గుండ్రంగా తిరగడానికి వీలుగా అమర్చబడే చిన్న గడియ. చూ. చిత్రం 194.4 (కో. 2).

తిరుగలి : పసి తిరగడానికి వీలుగా దాని కింద అమర్చిన గుంటగల కొయ్యదిమ్మ. చూ. చిత్రం 178.3 (కో. 6).

తిరుగుడు(గడి) : చూ. పర్యా. చిలకగడె. కిటికీ రెక్కలను బంధిస్తూ గుండ్రంగా తిరగడానికి వీలుగా అమర్చిన చిన్నగడియ. చూ. చిత్రం, 194.4 (కో. 3, 27).

తిరుగుడుపల్లచెక్క : చూ. పర్యా. ముసుగుచెక్క. కుసి తగిలించడానికి రంధ్రంఉంచి దర్వాజా పైకమ్మి మీద పరిచిన చెక్క. చూ. చిత్రం 178.6 (తె. 11).

తిరుగుడుపుల్ల : పొడుగాటి తాడు కట్టిన కొయ్యముక్క. చుట్టింటి కై వారాన్ని గుర్తించడానికి వాడేది (కో. 49).

తిరుగుడుబల్ల : చూ. పర్యా. ముసుగుచెక్క. కుసి తగిలించడానికి రంధ్రంఉంచి దర్వాజా పైకమ్మి మీద పరిచిన చెక్క. చూ. చిత్రం 178.6 (తె. 30).

తిరుగుడురెక్క : పర్యా. తొణుకురెక్క. తిరిగేరెక్క. (తె. 7).

తిరుగుడువాకిలి : ఉ. తిరుగుదోకిలి. ఏడతల మీద తిరిగే తలుపు (రా. 8).

తిరుగోల : గుండ్రని, చుట్టు (తె. 29).

తిరుమన్ : చూ. రూ. చిర్రాని (తె. 14).

తిలమల్ల : తలకిందులు (తె. 31).

తిలమల్లపెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. పూసు. తిరగవేయు, తిరగపెట్టు (తె. 31).

తిల్ల : చూ. రూ. చిల్ల(కంప). (తె. 24).

తిలైవల్ : కప్పు మట్టం (తె. 24).

తివ్వ¹ : చూ. రూ. తీగ(1). (కో. 2, 6, 8).

తివ్వ² : తాడు పేనడానికి వాడే నార (కో. 4).

తివ్వు : క్రి. చూ. రూ. తియ్య (తె. 29).

తీకటి : ఉ. తీకటి. (బ. తీకటిలు). చూ. పర్యా. టీటి. ఆంగ్లంలోని "A" అనే అక్షరం ఆకారంలోఉండే కొయ్య పరికరం. నేలమట్టం సరిచూడడానికి బేలుదార్లు వాడేది. వాలుగాఉన్న కొయ్యలు కలిసే చోట మధ్యలో బెజ్జం కొట్టి దారం కట్టారు. దారానికి చివర బరువు కట్టారు. అప్పుకొయ్య మధ్యలో పెట్టి గాటు దగ్గరకు దారం వస్తే మట్టం సరిపోయినట్లు లెక్క చూ. చిత్రం 101 (తె. 25).

తీగ : (1) ఉ. తీగి. రూ. తివ్వ¹, తీగె(2). పర్యా. తంతి², తారు². సన్నటి చువ్వ (కో. 9. 13, 19-21, 23, 25, 26, 29-32, 34, 43, 46; తె. 1, 2, 4, 6, 13, 23; రా. 25, 28). (2). ఉ. తీగె. చూ. పర్యా. తంతి¹ ఉండేలుకు కట్టిన తీగ. చూ. చిత్రం 31.4 (కో. 1, 25; తె. 17, 34). (3). రూ. తీగె (1). లత (కో. 37; తె. 4, 5, 7, 21, 22, 25, 26, 32).

తీగమేకు : ఉ. తీగి—. పర్యా. తారుమొల, తారుమేకు. సన్నటి మేకు (కో. 31, 32, 34; తె. 1).

తీగె : (1). ఉ. తీగి, తీగె. చూ. రూ. తీగ (తె. 1, 3, 4, 14, 29; రా. 2, 4). (2) ఉ. తీగె. చూ. రూ. తీగ 1) (కో. 50; తె. 5; రా. 31).

తీచటం : తియ్యడం, తీత (తె. 33).

తీటి : (బ. తీటిలు). చూ. రూ. టీటి. ఆంగ్లంలోని "A" అనే అక్షరం ఆకారంలోఉండే కొయ్య పరికరం. నేల మట్టం సరిచూడడానికి బేలుదార్లు వాడేది. వాలుగాఉన్న కొయ్యలు కలిసే చోట మధ్యలో బెజ్జం కొట్టి దారం కట్టారు. దారానికి చివర బరువు కట్టారు. అప్పుకొయ్య మధ్యలో పెట్టిన గాటు దగ్గరకు దారం వస్తే మట్టం సరి పోయినట్లు లెక్క (తె. 12, 14).

తీటిలెవలు : చూ. రూ. టీటిలెవలు (తె. 3).

తీడు : క్రి.పర్యా. తెప్పకొట్టు. పిసికి ముద్దచేయు (తె. 28).

తీత : దెబ్బ. ప్రభావం (కో. 49).

తీతగుండ్రాయి : పా ర ద ర్ప ం క ం గా నో త త్తు ల్యం గానోడే ఈరాయి సాంకేతికంగా 'ఆలివిన్, పెరిడాట్, క్రైసోటైట్' (Olivine, Peridot, Chrysolite : Magnesium iron orthosilicate). అనే పేర్లతో పిలవబడుతున్నది. ఈ ఖనిజం 'సర్పెంటిన్' (Serpentine : చూ. వల్లరాతినా ద్రాయి)గా మారుతున్న దశలో, 'మేగ్నెటైట్' (చూ. కంకె రాయి) ఖనిజానికి చెందిన వల్లటికజాలను వలయాకారంలో విహింసించేస్తూ గుండ్రటి కృత్రిమ స్ఫటికాకారంలో సర్పెంటిన్ తనిపిస్తుంది. ఈ పరిస్థితిని తీతువుపిట్ట గుడ్లతో పోల్చి ఈ పేరు పెట్టారు. అలంకరణకు ఈరాయి ప్రశస్తం (రా. 15).

తీతబల్ల : వడ్ల కొట్టునుంచి ఛాన్యం తీసే చోట తలుపురు బ్లదులుగా పెట్టిన చెక్క (కో. 25).

తీతవాడు : (బి. వాల్లు). చూ. పర్యా. సాంచెకాడు. ఇటిక అచ్చుతీసే పనివాడు (కో. 22).

తీనురేకు : (తీను < ఆం. Tin) ఉ. తీనేకు, తీనేకు. రూ. టీన్నురేకు, టీనురేకు, టిన్నీరేకు, తగరపురేకు (తె. 17. 29; రా. 8, 13).

తీనె¹ : చూ. పర్యా. కుర్చిరాయి. రాతి కూచాలకు, స్తంభాలకు అడుగుభాగంలో మోపుకింద ఉంచబడిన గుంట గల బండిరాయి. ఈరాలి గుంటలోనే కూచం, లేక స్తంభం నిలిచిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 221.7 (తె. 27).

తీనె² : నేలనుంచి గజం, గజన్నర ఎత్తున ముదురు రంగు వేసిన గోడభాగం (తె. 27).

తీనెగూడు : మట్టి గోడల్లో పెట్టే కోడిగుడ్డు రూపంలో ఉండే చిన్న గూడు (తె. 32).

తీమంచంరాట : సొమ్ముసాల నిట్రాళ్లకు పక్కనున్న పొట్టి గుంజ (కో. 8).

తీమంచాపట్టె : చూ. రూ. తీమంచంపట్టి (కో. 8).

తీరు¹ : ఉ. తీర, తీరి. (చ. తీర్లు). చంతులుగా వాడే వంగిప మానుకర్రలు (తె. 43; రా. 6-8, 10, 15-18, 20-22, 24, 28).

తీరు² : చూ. పర్యా. ఆచారం. కట్టువాటు, మర్వాచ (కో. 13, 40).

తీరు³ : చూ. పర్యా. ప్లేసు. విభానం, రూపం, అంచనా (తె. 10).

తీరుపుగోడ : వాచా వైభాగంలోని గోడ (కో. 8).

తీర్పు : (1) (నిర్మాణం) పూర్తి కావటం (కో. 6). (2) అమరిక, దుదిరిక (కో. 27).

తీర్లమిద్దె : రాతి దూలాలు వేసిన మిద్దె. చూ. చిత్రం 24 (రా. 6).

తీవంచంపట్టి : రూ. తీమంచాపట్టె. సొమ్ముసాలకు మూడువైపుల వేసే పట్టె (కో. 7).

తుకడా : చూ. పర్యా. తుండు (1). కొయ్యముక్క (తె. 14).

తుకడారౌతు : (తుకడా < హిం. టుక్డా). చూ. పర్యా. గడగరౌతు. పగిలి, పనికిరాని రాయి (తె. 33).

తుక్కు : చూ. పర్యా. కసుపు. చిమ్మివేసిన గడ్డిగాదం మొదలైనవి (కో. 44; తె. 1).

తుక్కుదూగర : పర్యా. గడ్డిబొడ్డి. పనికిరాని చెత్తా చెదారం (కో. 41).

తుంగ : చూ. పర్యా. ఇడవలు. ఇంటి కప్పుకు వాడబడే తృణవిశేషం. దీనిలో చాలా రకాలున్నాయి. 'కర్రతుంగ' లేక 'కుర్రతుంగ' : పొడుగ్గా బలంగా ముతకగా ఉండే తుంగ జాతికి చెందిన తృణవిశేషం. నీటి మడుగుల్లోను, ప్రవాహ తీరాల్లోను, పెరిగే ఈ గడ్డిని పశువులు తివవు. (Cyperus spinoluses R.). 'కూసీతుంగ' : చెమ్మనేలల్లో గుబురైన పొదలుగా పెరిగే తుంగ (Scirpus blispicatus, Kön.). 'కొండ

తుంగ : సర్కారు జిల్లాలో, కొండప్రాంతాల్లోని బురద నేంట్లో పెరిగే తుంగ (*Rynchospora enum*, Vahl, *Schoenus articulatus*, R) 'గెల్లెలతుంగ': నిలవ జిక్కిన తియ్యని వీటిలో పెరిగే తుంగ (*Cyperus tenuiflorus*, Linn; Rottb., Roxb., Vahl; Willd). 'తగడతుంగ': 6-12 అంగుళాల ఎత్తున పెరిగే తుంగ. పశుగ్రాసానికి ప్రళస్తం. (*Cyperus dubius*, Roxb., C. *Kyllingaeodes*, Vahl., C. *Longus*, Amb; Rumph). 'పుల్లతుంగ': (రా. 21) 'బూదతుంగ' బాగాలొరుగా ఉన్న తియ్యనీటి గుంటల్లో మాత్రమే పెరిగే తుంగ. (*Scirpus grossus* Linn., Retz.). 'శాకతుంగ' చెమ్మగల ఇసుక వేలలో పెరిగే తుంగ. పశుగ్రాసం. వేళ్లు పండులను ముఖ్యం. ఈగడ్డిని ఎండబెట్టి పొడిచేసి వివాహ దుల్లో సుగంధద్రవ్యంగా వాడతారు. (*Cyperus rotundus*, Linn., Vahl., Willd). 'సారెతుంగ': చెమ్మనేలలో 6-10 అంగుళాల ఎత్తున పెరిగే తుంగ. ఇలాగే మరికొన్ని రకాలున్నాయి (కో. 32, 33, 38, 41, 49; తె. 10, 27, 29, 30, 36, 38, 39, 41; రా. 16).

తుడిమి : చెలకపార తూము (కో. 46).

తుడుపుకంకర : కాంక్రీటులో వాడే ఎర్రటి రాతి ముక్క (కో. 8).

తుంట¹ : చూ. పర్యా. సలప¹(1). మట్టిని మెత్తగా నల్లగొట్టడానికి, మట్టి పాత్రలను దట్టించడానికి కుమ్మరు వాడే పాదపం. కొయ్యదిగాని రాతిదిగాని కావచ్చు. చూ. చిత్రం 73.10 (తె. 30).

తుంట² : (!). చూ. పర్యా. ముక్క¹(2). ఇటిక తుంప (తె. 42; రా. 30, 32). (2) చూ. పర్యా. తుండు¹(1). కొయ్యముక్క (తె. 23). (3) చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టుచిడిలో పనికిరాని చిన్న రాతిముక్క (రా. 18).

తుంటదూలం : చూ. పర్యా. తుంటదూలం. గోడమీది నుంచి దూలంమీదికి వేపే మరో చిన్న దూలం. దీనిమీద గుడ్డలు బిగిస్తారు. చూ. చిత్రం 249 1 (రా. 31, 32).

తుంటరి : పేలుడు మందును మూలగట్టే గుడ్డ (కో. 8).

తుంటె : చూ. పర్యా. పంచపట్టె. పంచ దించడానికి వీలుగా గోడలోకి దన్ను బెట్టిన కొయ్యవాసం. చూ. చిత్రం 275.8 (కో. 2).

తుండ : చూ. పర్యా. కుప్ప(1). గుట్ట, తిన్నె, తిప్ప (రా. 6).

తుండి : రాతి స్తంభంలోని ఒంటి కూచం. బరిబె దగ్గర ఇమిడే భాగం. చూ. చిత్రం 224.10 (కో. 11).

తుండిపట్టి : తుండిబల్ల మీదుగా కప్పుమీదవేసే పట్టి (కో. 2).

తుండిబల్ల : పర్యా. పానిబల్ల, లాదాంబల్ల. పెంకుకింది చూరుకు విగించే చెక్క. చూ. చిత్రం 276.18 (కో. 2).

తుండు¹ : (1). (బ.తుండ్లు). పర్యా. కొట్టు, కొర్రు, దూకీ, తుకడా, తుంట²(2), మొక్కు¹. కొయ్యముక్క (రా. 14, 23, 29). (2) చూ. పర్యా. మోటి. చూరుకు ఆధారంగా గోడమీద నిలిపిన కర్ర. చూ. చిత్రం 276.13 (తె. 42)

తుండు² : చూ. పర్యా. బోడి². బావి చుట్టూ కట్టిన పొటి గోడ (కో. 32).

తుండు³ : చూ. పర్యా. తల¹(1). గునపంలోని పదును లేని కొన (రా. 13).

తుండుపట్టె : పంచపట్టిని, పైనున్న పంచ వాసాన్ని, కలిపి కట్టడానికి వాడే కొయ్యముక్క (కో. 1).

తుండుబల్ల : స్తంభాల మీద వేసే చెక్క (కో. 1).

తుండేటిపట్టి : చూరుపట్టి. చూ. చిత్రం 16.4 (కో. 3).

తుండేటిబల్ల : చూ. పర్యా. చూరుచెక్క¹. పెంకుటింట్ల చూరు కింద వేసిన వెడల్పాటి పట్టి. చూ. చిత్రాలు 16.5, 276 11 (కో. 3).

తుత్తురు : ఒక కలుపు మొక్క ఆకును కప్పుగా వాడుదురు. దీన్నే 'తుత్తరబెండ, తుత్తి, తుత్తిరి, తుత్తెర, నూగుబెండ, పెద్దబెండ' అనికూడా పిలుస్తారు. 'అడవి తుత్తి' (*Sida kirta*, Rottler) వంటి వీజాతికి చెందిన మొక్కలే (Country mallow, Marsh mal-

low, *Abutilon asiaticum*, G. Don., Lush, *Sida populifolis*, Br. (కో. 30; తె. 7).

తుని : వెలుతురు కోసం గోడలో వదలిన గుండ్రటి రంధ్రం. దానిలో '+' ఆకారంలో కొయ్యముక్కలు నాటుతారు. చూ. చిత్రం 17.6 (తె. 27).

తునికి : ఉ. తునిగి, తొనిక. చూ. రూ. టూకి (తె. 1, 4, 6, 7, 18, 20, 22).

తుమ్మ : చూ. పర్యా. జాల (కాయ). దీనిలో చాలా రకాలు ఉన్నవి చూ. అడవితుమ్మ, కట్టతుమ్మ, కర్రతుమ్మ, గబ్బుతుమ్మ, చీమచుమ్మ, నల్లదుమ్మ. ఇవిగాక 'కంపుతుమ్మ లేక నాగతుమ్మ లేక మురికితుమ్మ' అనే ఎక్కువ ముళ్లుండే రకం కూడా ఉన్నది (The thorny babul, *Cassia flower tree*, *Acacia farnesiana*, W. I). ఇన్ని రకాల తుమ్మలకు ఉపయోగం సాధారణంగా ఒకటే (కో. 32, 37, 38, 40, 42, 49; తె. 7-9, 11, 29, 38-40, 42; రా. 20, 21, 24).

తుమ్మి : రూ. తుమ్ము. బంజర్లలో ఏటా పెరిగే తెల్లపూల కలుపు మొక్క. ఆకును పచ్చి రొట్టగాను, ఇంటి కప్పుకు కూడా (కొద్ది ప్రాంతాల్లో) వాడుతున్నారు. దీన్ని 'తుంబ' అనికూడా పిలుస్తారు. దీనిలో రకాలున్నాయి. 'తుమ్మి కూర లేక మంచితుమ్మి' అనేది (*Phlomis esculenta*, Roxb.), వంటదీనుసుగా పనికివస్తుంది. 'పుల్లతుమ్మి' (*Phlomis zeylanica*, Roxb., Willd.) మరోరకం. *Leucas aspera*, Spreng., *L. cephalotes*, Sank., *Phlomis indica*, Roxb. (రా. 18).

తుమ్మ : చూ. రూ. తుమ్మి. (కో. 4).

తురక వేప : ఉ.-యేప. వేపజాతికి చెందిన ఒకానొక చెట్టు. ఆకులు పెద్దవి. పర్షియానుంచి వచ్చినా, ఇప్పుడు అన్ని చోట్లా సాధారణంగా ఉంది. సంవత్సరంలో చాలాకాలం పుష్పిస్తుంది. పచ్చగా ఉంటుంది. పెద్దచెట్టు మంచి కలపనిస్తుంది. ఖడ్గ మృగం కొమ్మల రూపంలో బలంగా ఉండే ముళ్లు ముదిరిన భాగాల్లో కనిపిస్తాయి. దీన్నే 'వెర్రి వేప' అనికూడా పిలుస్తారు. Bastard bead tree, Bastard cedar, Bipinnate neem, Brah-

min poison nut, Gowry's neem, Hook tree, Indian lilac, Pride of India, etc; *Cipadessa fruticosa*, Blume., *Fissila psitta corum*, Willd., *Melia azaderach*, Linn., *Olex scandens*, Roxb., *Roxburg-hia buccata*, König., (రా. 16).

తురాయిసంభం : చూ. పర్యా. తరిజొస్తంభం. వనిషిపని చేసిన స్తంభం. చూ. చిత్రాలు 50, 51 (కో. 21).

తురుము : క్రి. చూ. రూ. తరుము (కో. 43).

తులసి : ఉ. తుల్సి. రూ. తులిసి. భూజార్థం ఇంటి ఆవరణలో పెంచే పవిత్ర వృక్షం. వీర శైవులు మాత్రం దీనికి బదులుగా 'పుద్రజడ'ను పెంచుతారు. దీనిలో చాలా రకాలున్నాయి : 'త్రిష్టతులసి' (Holy basil, *Ocimum sanctum*, Sank.), 'పక్కతులసి. తెల్లతులసి' (*Ocimum album*, Sank.) 'విమ్మతులసి. రామతులసి' (*Ocimum gratissimum*, Sank.) 'నేలతులసి' (చూ. భూతులసి). Sacred Basil. *Ocimum sanctum*, Sank. (కో. 1, 4, 8, 17-19, 26, 28, 31-35, 37, 43, 45, 47-49; తె. 7-10, 12, 16, 19-23, 25, 26, 28-31, 38, 41, 42; రా. 7, 9, 18-22, 32).

తులసికట్ట : ఉ. తుర్పి. చూ. పర్యా. తులసిగడ్డె, తులసి. చెట్టు మధ్యనున్న అడుగు. చూ. చిత్రం 299 (రా. 22, 25).

(తులసి)కోట : ఉ. తులిచి, తులిశ, తులిసి, తుల్సి. పర్యా. (తులసి)బుందావనం, (తులసి)కోవిల. తులసి చెట్టును నాటివ కోట. చూ. చిత్రం 298 (కో. 1, 4, 6, 8, 17-19, 21-23, 26, 28, 29, 31-35, 37, 43, 45, 47-49; తె. 4-7, 16, 19, 23, 25, 26; రా. 9, 32).

తులసిగడ్డె : ఉ. తుల్చి, తులిసి, తులిసె; గడ్డె. పర్యా. తులసికట్ట, తులసిపీవి. తులసి చెట్టు మధ్యనున్న అడుగు. చూ. చిత్రం 299 (తె. 8, 11, 12, 14, 15, 29, 31).

తులసితొట్టి : ఉ. తొలసి. తులసిచెట్టు నాటివ తొట్టి. చూ. చిత్రం 300 (తె. 10, 28).

తులసిపీని : ఉ. పీను. పీనె. చూ. పర్యా. తులసిగదై.
తులసిచెట్టు మధ్యనున్న అరుగు. చూ. చిత్రం 299 (కో.
1,6,7,12,16; తె. 2).

(తులసి)బ్రుందావనం : ఉ. బిందానం, - బ్రుందానం,
-రిందానం, -రిందావనం). చూ. పర్యా. (తులసి)కోట.
తులసి చెట్టును నాటిన కోట. చూ. చిత్రం 298 (తె. 37-39,
41, 42; రా. 7, 18-21).

తులారులు : బి. పొడుగువెడల్పులు. (కో. 28, 32, 41,
42; తె. 4, 30, 37.)

తులి : చూ. రూ. తొలి(1). (కో. 49).

తులిగ : చూ. పర్యా. అడుసుకూరు. కుని తిరగడానికి
వీలుగా నేలలో తొలిచిన గుంట (కో. 49).

తులిసి : ఉ. తులచి, తులినె, తులిశ. చూ. తులసి. (కో.
21-25, 29; తె. 4-6, 11, 14, 15, 37, 39; రా. 25).

(తులిపి)కోవిలి : చూ. పర్యా. (తులసి)కోట. తులసిచెట్టు
నాటిన కోట. చూ. చిత్రం 298 (కో. 7).

తువ్వ : ఉ. తవ్వ. తూ, తొవ్వ. తో. పర్యా. ఉరుగు,
దుబ్బ. ఎరువు నలుపు కలిగిన జిగటమట్టి. పెంకు తయారీకి
మేరైనది. (కో. 30, 36, 38; తె. 5, 6, 44; రా. 8, 9,
10, 12, 13, 21, 28, 30 31).

తువ్వబావి : లోపల బావి మునక సరిగా ఉండటానికి చుట్టూ
గోడ సరిగా కుంచి కట్టిన ఊటబావి (రా. 13).

తూకంకాయ : చూ. పర్యా. గుండు¹(2). తాపీపనివాళ్లు
గోడల మట్టం సరిచూడడానికి వాడే పరికరం. తూకం
బల్ల (చూ.)కు బదులుగా దీన్ని వాడుతారు. గుండ్రంగానో
శంకువులాగానో ఉండే లోహపు ముద్దను చదరంగా ఉండే
రేకు మధ్యనున్న బెజ్జంలోనుంచి వేలాడదీసిన దారానికి
కట్టి దీన్ని తయారు చేస్తారు. చూ. చిత్రం 100 (కో. 27).

తూకంగుండు : చూ. పర్యా. గుండు¹(2). తాపీపనివాళ్లు
గోడల మట్టం సరిచూడడానికి వాడే పరికరం. తూకం
బల్ల (చూ.)కు బదులుగా దీన్ని వాడుతారు. గుండ్రంగానో
శంకువులాగానో ఉండే లోహపు ముద్దను చదరంగా

ఉండే రేకు మధ్యనున్న బెజ్జంలోనుంచి వేలాడదీసిన దారా
నికి కట్టి దీన్ని తయారు చేస్తారు. చూ. చిత్రం 100
(కో. 6, 8, 9, 36; తె. 20; రా. 19, 24, 28).

తూకం¹ : చూ. పర్యా. గుండు¹(2). తాపీపనివాళ్లు
గోడల మట్టం సరిచూడటానికి వాడే పరికరం. తూకం
బల్ల (చూ.)కు బదులుగా దీన్ని వాడుతారు. గుండ్రం
గానో శంకువులాగానో ఉండే లోహపు ముద్దను చదరంగా
ఉండే రేకు మధ్యనున్న బెజ్జంలోనుంచి వేలాడదీసిన
దారానికి కట్టి దీన్ని తయారు చేస్తారు. చూ. చిత్రం 100
(కో. 24, 27, 29-31; తె. 1, 4, 6, 12, 44; రా.
31, 32).

తూకం² : పర్యా. బరువు, బారం, మోపు³, వజసు(1).
ఎత్తు, తూకు, భారము (కో. 5, 18, 23; తె. 23).

తూకంబల్ల : పర్యా. తూకంబిళ్ల. తూగుచెక్క, తూగు
పలక, తూగుబిళ్ల గోడల మట్టం సరిచూడడానికి తాపీ
పనివాళ్లు వడంబానికి (చూ.) బదులుగా వాడే పరికరం.
దీర్ఘ చతురస్రాకారంలో ఉన్న కొయ్య లేక రేకుపలకను
సరిగా మధ్యలో గాడికొట్టి, ఆ గాడిలోనుంచి
సన్నటి నూలుతాడు వేలాడదీస్తారు. తాడు ఒకవైపున
తూకంబల్ల కొక్కెనికి తగిలించి ఉంటుంది. రెండో
వైపున బరువు వేలాడదీస్తారు. చూ. చిత్రం 104
(కో. 19).

తూకంబిళ్ల : చూ. పర్యా. తూకంబల్ల. గోడల మట్టం సరి
చూడడానికి తాపీ పనివాళ్లు వడంబానికి (చూ.) బదులుగా
వాడే పరికరం. దీర్ఘ చతురస్రాకారంలో ఉన్న కొయ్య
లేక రేకుపలకను సరిగా మధ్యలో గాడికొట్టి ఆ గాడిలో
నుంచి సన్నటి నూలు వేలాడదీస్తారు; తాడు ఒకవైపు
తూకంబల్ల కొక్కెనికి తగిలించి ఉంటుంది. రెండో
వైపున బరువు వేలాడదీస్తారు. చూ. చిత్రం 104
(కో. 16).

తూకు¹ : చూ. రూ. తూగు¹ (కో. 42, 45).

తూకు² : చూ. పర్యా. తొక్కుడు. గోడ కట్టేటప్పుడే
మునుముందు పెంచుకోడానికి అనవాలుగా ముందుకు
పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు పేర్చిన పెచ్చురాయి. చూ. చిత్రం
159. 5 (కో. 49).

తూకుకాయ : ఉ. తుక్కాయ. చూ. రూ. తూగుకాయ
(కో. 42).

తూగు¹ : చూ. తూకు¹. పర్యా. గుండు¹(2). తాపీ
పనివాళ్లు గోడల మట్టం సరిచూడడానికి వాడే పరికరం.
తూకంబల్ల(చూ.)కు బదులుగా దీన్ని వాడుతారు.
గుండ్రంగానో శంకువులాగానో ఉండే లోహపు ముద్దను
చదరంగా ఉండే రేకు మధ్యనున్న బెజ్జంలోనుంచి వేలాడ
దీసిన దారానికి కట్టి దీన్ని తయారు చేస్తారు. చూ. చిత్రం
100 (కో. 33, 35, 37, 43, 46; తె. 19; రా. 6).

తూగు² : క్రి. నిలువుగా ఉండు (రా. 15).

తూగుకాయ : ఉ. తూగ్గాయ. రూ. తూకుకాయ. చూ.
పర్యా. గుండు¹(2). తాపీపనివాళ్లు గోడల మట్టం సరి
చూడడానికి వాడే పరికరం. తూకంబల్ల(చూ.)కు
బదులుగా దీన్ని వాడుతారు. గుండ్రంగానో శంకువు
లాగానో ఉండే రేకు మధ్యనున్న బెజ్జంలోనుంచి వేలాడ
దీసిన దారానికి కట్టి దీన్ని తయారు చేస్తారు. చూ. చిత్రం
100 (కో. 47. రా; 9).

తూగుగుండు : ఉ. తూగ్గుండు. రూ. టూగు గుండు. చూ.
పర్యా. గుండు¹(2). తాపీపనివాళ్లు గోడల మట్టం సరి
చూడడానికి వాడే పరికరం. తూకంబల్ల(చూ.)కు బదు
లుగా దీన్ని వాడుతారు. గుండ్రంగానో శంకువులాగానో
ఉండే లోహపు ముద్దను చదరంగా ఉండే రేకు మధ్య
నున్న బెజ్జంలోనుంచి వేలాడదీసిన దారానికి కట్టి దీన్ని
తయారు చేస్తారు. చూ. చిత్రం 100 (కో. 41, 43,
48-50; రా. 2, 4, 8, 10-13, 15-18, 20-22,
25, 27, 29, 30).

తూగువెక్క : చూ. పర్యా. తూకంబల్ల. గోడల మట్టం
సరిచూడడానికి తాపీపనివాళ్లు వడంబానికి(చూ.) బదు
లుగా వాడే పరికరం. దీర్ఘచతురస్ర ఆకారంలో ఉన్న
కొయ్య లేక రేకుపలకకు సరిగా మధ్యలో గాడికొట్టి,
అగాడిలోనుంచి సన్నటి నూలుతాడు వేలాడదీస్తారు.
తాడు ఒకవైపున తూకంబల్ల కొక్కేనికి తగిలించి
ఉంటుంది. రెండోవైపున బయ్య వేలాడదీస్తారు. చూ.
చిత్రం 104 (కో. 43, 44).

తూగుపలక : చూ. పర్యా. తూకంబల్ల. గోడల మట్టం
సరిచూడడానికి తాపీపనివాళ్లు వడంబానికి(చూ.) బదు
లుగా వాడే పరికరం. దీర్ఘచతురస్ర ఆకారంలో ఉన్న
కొయ్య లేక రేకుపలకకు సరిగా మధ్యలో గాడికొట్టి,
అగాడిలోనుంచి సన్నటి నూలుతాడు వేలాడదీస్తారు. తాడు
ఒకవైపున తూకంబల్ల కొక్కేనికి తగిలించి ఉంటుంది.
రెండోవైపున బయ్య వేలాడదీస్తారు. చూ. చిత్రం 104
(కో. 46, 49).

తూగుబిళ్ళ : చూ. పర్యా. తూకంబల్ల గోడల మట్టి సరి
చూడడానికి తాపీపనివాళ్లు వడంబానికి(చూ.) బదులుగా
వాడే పరికరం. దీర్ఘచతురస్ర ఆకారంలో ఉన్న కొయ్య
లేక రేకుపలకకు సరిగా మధ్యలో గాడికొట్టి అగాడిలో
నుంచి సన్నటి నూలుతాడు వేలాడదీస్తారు. తాడు ఒక
వైపున తూకంబల్ల కొక్కేనికి తగిలించి ఉంటుంది.
రెండోవైపున బయ్య వేలాడదీస్తారు. చూ. చిత్రం 104
(కో. 33, 37, 41, 42).

తూటా : చూ. పర్యా. మందు¹. రాళ్లు పగులగొట్టడానికి
వాడే పేలుడు ద్రవ్యం (కో. 44, 45, 48; తె. 25).

తూటా(మందు) : చూ. పర్యా. మందు¹. రాళ్లను
పగులగొట్టడానికి వాడే పేలుడు ద్రవ్యం (కో. 16, 33,
37, 48; రా. 8).

తూటి : చూ. పర్యా. కన్ను¹(3). గుచ్చిగడ్డలోని బెజ్జం
చూ. చిత్రం 73. 9. (తె. 10).

తూటు : చూ. పర్యా. కొంద. వేసిన రంధ్రం (కో. 43,
49; తె. 4, 13, 28; రా. 11, 15, 18).

తూండు : (బ. తూండ్లు). చూ. పర్యా. గోవకట్టు. తాటితో
కట్టిన కట్టు (రా. 7).

తూండురాయి : చూ. పర్యా. అడుగురాయి. ఇంటి నేల
మీద పరిచే బల్చనిరాయి. ఇది తెల్లగా ఉంటుంది. ఖరీ
దైనది. (కో. 25).

తూపరం : తూములు కలిపే కప్పులోని భాగం. చూ. చిత్రం
20. 3 (తె. 21).

తూపురాసి

తూపురాసి: ఉ. తూపురాసి. చూ. పర్యా. తూము² నీళ్లు పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రం 168 (కో. 29; తె. 1, 5, 7, 8).

తూము¹: పర్యా. కొండి⁶, బుర్ర². పార మొదలైన సాధనాలకు కామను దూర్చడానికి వీలుగా తొలిచిన కన్నం (కో. 8, 16, 21, 23, 25, 29, 33, 37, 41-43, 47, 49; తె. 2, 5, 7, 13, 15, 16, 18, 19, 21-23, 26, 27, 29, 34, 36, 42; రా. 8, 11-13, 25).

తూము²: పర్యా. కాల్య¹, గండి⁴, గవాచి², గూన³(1), గొండి, జాలారీ¹(2), డొప్ప¹, తూపురాసి, పర్మా. పరమపాక్క, బచ్చు, బొండి(1), బొంద², సులుపు. నీళ్లు పొయ్యే దారి చూ. చిత్రం 168 (కో. 23, 30, 32-35, 39, 41-46, 49, 50; తె. 16, 28, 41; రా. 2, 6, 8, 9, 12, 13, 15, 18).

తూము³: ఉ. తూము. చూ. పర్యా. గొట్టం¹. కప్పు మీది వీరు కిందికి కారడానికి వీలుగా అమర్చిన పొడుగాటి క్రోవి. చూ. చిత్రం 281 (కో. 48; రా. 6, 14, 17).

తూము⁴: పిడినుంచి వంపు వరకుగల కొడవలి భాగం (రా. 2, 10).

తూము⁵: చూ. పర్యా. గొట్టం³. గూనను కొయ్యక ముందున్న రూపం (కో. 34).

తూముపార: చూ. పర్యా. చెలకపార. మట్టిపని చెయ్యడానికి వడ్డెవారు, రైతులు వాడే పార. చూ. చిత్రాలు 129-132 (కో. 49).

తూర: చూ. పర్యా. గొట్టం¹. కప్పు మీది నీరు కిందికి కారడానికి వీలుగా అమర్చిన పొడుగాటి క్రోవి. చూ. చిత్రం 281 (కో. 14).

తూలు: పర్యా. సోల్పు. గోడ మొదలైన వాటి బరువు (తె. 4, 30, 37).

తెట్టగోడ: జాతింట్లో మకలపైగాడన్న పిట్టగోడ (తె. 7).

తెట్టగోడ: చూ. పర్యా. దొడ్డిగోడ. దొడ్డివైపునగాని, పొలాల్లో గాని ఒకే వైపున (హద్దుగా) కట్టిన చిన్నగోడ (రా. 8).

తూరుపు: ఉ. తూర్పు. సూర్యుడు ఉదయించే దిక్కు (కో. 24, 27; తె. 24).

తెగుటు: కొయ్యలోని నరుకు (రా. 16).

తెట్టు: మట్టి, వెండ్రుకలు, కలిపి సారెకి పెట్టిన పూత (తె. 3).

తెట్టెగోడ: చూ. పర్యా. దొడ్డిగోడ. దొడ్డివైపునగాని పొలాల్లో గాని ఒకేవైపున (హద్దుగా) కట్టిన చిన్నగోడ (రా. 11).

తెడ్డు¹: పర్యా. (తెడ్డు)కట్టె, బేలురగిడి. గానుగ దూలానికి తగిలించిన పారవంటి సాధనం. ఇది గానుగ గాడిలో తిరుగుతూ సున్నాన్ని తిరగవేస్తుంది. చూ. చిత్రం 54.6 (కో. 13, 27, 30; తె. 1, 3-5, 8-10, 12, 14, 16, 21, 25, 28, 31, 33, 36, 37, 42-44).

తెడ్డు²: చూ. పర్యా. డంగుపాం. చెవాల(చూ.) వంటి పొడుగాటి కామగల ఇనప పార. గానుగ సున్నం తోడడానికి వాడేది (తె. 22).

(తెడ్డు)కట్టె: చూ. పర్యా. తెడ్డు¹. గానుగ దూలానికి తగిలించిన పారవంటి సాధనం. ఇది గానుగ గాడిలో తిరుగుతూ సున్నాన్ని తిరగవేస్తుంది. చూ. చిత్రం 54.6 (కో. 35, 39; రా. 16, 18, 22, 25).

తెడ్డుపుల: చూ. పర్యా. చువ్వ³. సన్నగా పొడుగ్గా ఉండే కొయ్యబద్ద. రాతిరో జంపరుతో తొలిచిన కన్నంనుంచి మట్టి రోడటానికి వాడేది (కో. 8).

తెడపాల: 'తెల్లపాల, పాలబరికి' అనికూడా పిలవబడే చెట్టు. చిన్న పనిముట్లు చేయడానికి పనికివచ్చే కొయ్య నిస్తుంది. *Wrightia tomentosa*, Man. (కో. 24).

తెండు: బయట నిలవ ఉంచిన నీరు (కో. 5).

తెప్ప¹: చూ. పర్యా. పత్రింపు. కట్టుబడిలో క్రమంగా తగ్గించే తగ్గింపు, వెంచే పెంపు. చూ. చిత్రం 157.5 (కో. 9).

తెప్ప²: చూ. పర్యా. తిక్కిడితడికై. వెదురు బద్దలతో అల్లిన తడిక. మిద్దె కప్పుకింద వేసేది (తె. 1).

తెప్పకొట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. తీసు. పిసికి ముద్దచేయు (తె. 10).

తెంపు¹ : క్రి. చూ. పర్యా. పత్రించు. క్రమంగా తగ్గించు (తె. 3, 29, 36).

తెంపు² : చూ. పర్యా. పత్రించు. కట్టుబడితో క్రమంగా తగ్గించే తగ్గింపు, పెంచే పెంపు. చూ. చిత్రం 157. 5 (తె. 28).

తెంపుకొను : క్రి. (కొక్కును) పూర్తి చేయు (తె. 36).

తెంపుతెంపులు : మెట్లుమెట్లు. ఇటుకపేర్పులోని స్థితి. (రా. 21).

తెర : చూ. పర్యా. బాహు². పేర్పులోని వరస (రా. 2, 20).

తెరగుడ్డ : చూ. పర్యా. పరదా(1). తెరగా వాడే రంగు గుడ్డ (రా. 30).

తెరపని : ముగరాలు వేసి పంచదించటం, బారంగి తయారీ. (తె. 29).

తెరమల : చూ. పర్యా. దొరాయిమేకు. కాడిని పోలుకు లిగిస్తూ నాటిన చీల (తె. 8).

తెలుపు¹ : పర్యా. కడిరంగు, తెల్లరంగు, సఫేద్రంగు. వర్షపటికలోని మూలవర్షాల మొత్తపు రంగు (కో. 28, 32; తె. 14, 15).

తెలుపు² : దేవపూజ కూడా ఉన్న రచ్చబండ (రా. 27).

తెలుపురాయి : చూ. రూ. తెల్లరాయి (తె. 16).

తెల్రాయి¹ : (తెల్ల + రాయి). చూ. పర్యా. మెరుగిసక రాయి. భూగర్భంలోని అత్యుష్ణపు నీటిఆవిరికి కొద్ది పాటి 'ఫ్లోరిన్' (Flourine), 'బోరాన్' (Boron) లతో కలిసి గ్రేనైట్ రాళ్ళలోని ఫెల్స్పారును తాకినప్పుడు 'కెయొలిన్' (Kaolinite) అనే ఖనిజం ఏర్పడుతుంది. ఇట్టి మార్పుపొందిన రాతిని 'కెయొలిన్ గ్రేనైట్' (Kaolinised granite) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు. ఈరాయి ఈజాతిది. గ్రేనైట్, ఫెల్స్పార్, కెయొలిన్ గురించి వివరాలు ఎర్రకంచురాయి, గుండు

రాయి, ముగ్గుడింకి అనే పదాలవద్ద ఉన్నాయి. ఈరాతిని బరండులు పింపడానికి, పునాదులు వేసే డిమ్మెస చేయడానికి వాడుతున్నారు. (తె. 29).

తెల్రాయి² : రాతినార రాని రాయి (రా. 8).

తెల్రొతు : తెల్లరొతు చూ. పర్యా. తెల్లరాయి. తెల్లరంగు గలరాయి (తె. 26, 27, 33).

తెలికంచురాయి : చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేవతాల్లో వానకాలం తరువాత భూమి లోపలి పొరల్లో ఉన్న సుదృఢ నీరు ఉపరితలానికి వచ్చి, ఆతర్వాత బెట్టగాకందే దీర్ఘ కాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి గట్టి పడుతుంది. ఈపొర సావారణంగా ముద్దముద్దగా, ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగాకండి ఇసుముతో సుదృఢం కలిసి ఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్కైట్, కంకర్' (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్ని కాల్షి సున్నం తయారు చేస్తారు. తీవ్ర తాపోష్ణవీడనాల వల్ల కాలక్రమమున ఇదే సున్నపురాయి (Lime stone) గా మారి నిర్మాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (రా. 13).

తెల్లకాల్పు : చూ. పర్యా. ఆరకాల్పు. కాలీ కాలని ఇటుక (తె. 6).

తెల్లగరును : తెల్లరాతి గులకనేల (రా. 21, 22).

తెల్లగాత : గాత (చూ.) జాతికి చెందిన ముళ్ల చెట్టు (కో. 4).

తెల్లచీకి : పొదగా పెరిగే ఒక ముళ్ల మొక్క. దీని కాయలు కంచెకట్టుకు వల్లటి పళ్లు తివడానికి పనికి వస్తాయి. దీన్నే 'ఇండ్రానీ, ఉండ్ర, చీకి, పరికి, పరిగె, పరిమ, పరివ, మొదలైన పేర్లతో పిలుస్తారు. *Pterolobium indicum*, Man., 'Zizyphus oenoplia, M. H., Mill.

తెల్లనాపరాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం(రాయి), సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium spar, Carbonate of lime, Lime stone : CaCO₃) అనబడే ఈ కిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్నలక్షణాలతో విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన

టీవరాకుల వర్గం భాగాల్లోని 'కేల్సైట్' అనే ద్రవ్యం తీవ్ర తాపపీడనాలవల్ల మొదట ఈరకం రాయిగా మారి, తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటికీకరింపబడి చలవరాయి (Marble: చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రక రకాలుగాఉండే ఈరాయి శుద్ధతను స్వభావ లక్షణాలను బట్టి భిన్నప్రయోజనాలకు, ఉపయోగపడుతుంది. పెల్స్పార్ కఠిన్యంలో సగం మాత్రమే (= 3) దీనికున్నది. జిగటగాఉండే ఈరాతి రకాలను కాల్షి సిమెంటును, గుల్లగాఉండే రకాలను కాల్షి సున్నాన్ని తయారు చేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈరాతిరకాలు గాజు, పబ్లిక్, కాగితం, రంగులు, ప్లచింగ్ పాడరు మొదలైన వాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగాఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాల కలయిక వల్ల ఎరుపు గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం, మొదలైనరంగుల్లోను వుండుతుంది. ఈశిలాజాతికి చెందిన చాలాచెక్కలు ఇటుకట్టడంలోను, రోడ్లువేయడంలోను అలంకరణ సామగ్రిగాను, ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం, ఈరాతి జాతికి చెందినవే. ఈ రాయి లేత బూడిదరంగుది (కో. 30).

తెల్లపూత : చూ. పర్యా. వెల్ల. సున్నపు నీటితో గోడమీద పూసిన పూత (రా. 6).

తెల్లపూలి : "పూలి" . (*Arinum pratense*, Br.) జాతికి చెందిన చెట్టు. దీని కంప వంటచెరకుగా పనికి వస్తుంది. *Flueggia microcarpa*, Lush. (రా. 7).

తెల్లపొచ్చె : చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల.ఉష్ణదేశాల్లో వానాకాశం తర్వాత భూమి లోపలి పొరల్లోఉన్న సుద్దనీరు ఉపరితలానికి వచ్చి, ఆతర్వాత బెట్టగాఉండే దీర్ఘకాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి, గట్టిపడుతుంది. ఈపొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా, ముడిముడిగా,గుల్లగుల్లగాఉండి ఇనుముతో సుద్దతో కలిసి ఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్', కంకర్. (*Calcite*, *Kankar*) అంటారు. దీన్ని కాల్షి సున్నం తయారు చేస్తారు. తీవ్ర తాపపీడనాలవల్ల కాలక్రమేత ఇదే సున్నపురాయి (Lime stone)గా మారి నిర్మాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (రా. 28).

తెల్లబంకమట్టి : చూ. పర్యా. జేగురుసుద్ద. బాగా ట్టి మైన పేలుడురాళ్లనుంచి (Igneous rocks) ఏర్పడిన మట్టురాళ్లు (Sedimentary rocks) శిథిలమైన హజ మృత్తికగా పరిణమించినప్పుడు ఏర్పడిన దీన్ని సాంకేతికంగా 'జిగురుమట్టి' (*Clay*) అంటారు. చెమ్మ గిల్లటం, సాగటం దీని సహజలక్షణాలు. కాలక్రమాన ఇదే 'షేల్'గాను(చూ. నాపరాయి), 'పలక'గాను (చూ. నల్లబండ), 'మైకాపిస్ట్'గాను (చూ. సుద్దరాయి) మారుతుంది. ముఖ్యంగా అల్యూమినం సిలికేటు అనే రసాయనిక ద్రవ్యాలవల్ల ఈమట్టి ఏర్పడుతుంది. ఇటీకలు, కుండలు చేయడానికి ఈమట్టి బాలా సుంచిది (తె. 4).

తెల్లబొంతు : తెల్లరాలి పొర కలిసిన మట్టి (తె. 3).

తెల్లముక్కింపురాయి : చూ. పర్యా. ఉత్తర్రాతు. గోడల కట్టుబడికి పనికి వచ్చేరాయి. ఇది తెల్లటిది (కో. 11)

తెల్ల మొరం¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలంమీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈజాతి కఠిన శిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (*Granite*) అంటారు. మోలైన అణువులతో పొరలేర్పడని ఈజాతి పేలుడురాయి (Igneous rock) పెల్స్పార్ (చూ. గుండురాయి), క్వార్ట్ (చూ. కనికరాయి), మైకాల కలయిక వల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్ళలోఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (*Mica*) బదులు హోరన్ బ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలిష్ రాయి) దీంట్లో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (*Apatite*), జిర్కాన్ (*Zircon*), రూటైల్ (*Rutile*) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడా కొంచెం పాళ్ళలో కలిసిఉంటాయి. ఈజాతి రాళ్లు పర్యవత్రేణి దుద్య భాగాల్లో పొడుచుకొని వచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో అనేక విధాలుగాఉండే ఈ కఠినశిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి (రా. 2, 6, 7).

తెల్ల మొరం² : చూ. తెల్ల మొర్స. తెల్లరంగు మొరసనేల (తె. 5, 10).

తెల్లమొరసరాయి : ఉ. తెల్ల మొరసరాయి. చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం. సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium spar, Carbonate of lime; Lime stone = CaCO_3) అనబడే ఈశిలాజాతి భిన్న రూపాల్లో, భిన్నలక్షణాలతో, విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన ఊవరాకుల శిథిల శరీర భాగాల్లో ఉన్న 'కేల్సైట్' అనే ద్రవ్యం తీవ్ర తాపవీడనాలవల్ల మొదట ఈరకంరాయిగా మారి, తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటికీకరింపబడి 'చలవరాయి' (Marble) : చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగాఉండే ఈ రాయి శుద్ధత, స్వభావలక్షణాలను బట్టి భిన్నప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. పెల్స్పార్ కాఠిన్యంలో సగంమాత్రమే (= 3) దీనిచున్నది. జిగటగాఉండే ఈ రాలిరకాలను కాల్చి సిమెంటును, గుల్లగాఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని తయారు చేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈరాలి రకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, బ్లీచింగ్ పౌడరు, మొదలైన వాటి తయారీలో పనికి వస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాల కలయిక వల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకు పచ్చ, నీలం, మొదలైన రంగుల్లోను, దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలారకాలు ఇళ్లకట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణసామాగ్రిగాను, ఎక్కువగా వాడుకలోఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం, ఈరాలి జాతికి చెందినవే (రా. 28.81).

తెల్లమొర్ర : చూ. తెల్లమొర్రం² (తె. 7).

తెల్లరంగు : చూ. పర్యా. తెలుపు¹. వర్షపటికలోని మూల వర్షాల మొత్తపు రంగు (తె. 7).

తెల్లరాగడి : తెల్లమట్టి కలిసిన రేగడి నేల (తె. 4).

తెల్లరాయి¹ : ఉ. తెల్లాయి. చూ. పర్యా. ఎర్ర పంచురాయి. భూమి ఉపరితలంమీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈజాతి కఠినశిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోతైన అణువులతో పౌర లేర్పడని ఈజాతి పేలుడురాయి (Igneous rock). పెల్స్పార్ (చూ. గుండురాయి). క్వార్ట్జ్ (చూ. కవిక రాయి). మైకాల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో

మొదటి భిజిం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) బదులు హోర్నబ్లండ్ (చూ. నల్లపాలీష్) కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర భిజిలుకూడా కొద్ది పాళ్లలో కలుస్తాయి. ఈ జాతిరాయి పుష్పత్రేణుల మధ్యభాగాల్లో పాటుచురాని వచ్చి గండిశిలలుగా కలిపిస్తాయి. వన్నెలో నిర్మాణ క్రమంలో అనేక విధాలుగాఉండే ఈ శిలనిశిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలోఉన్నాయి. (తె. 4, 7, 28.42, 43; రా. 2, 4, 5, 10, 15-18, 20).

తెల్లరాయి² : ఉ. తెల్లాయి. చూ. తెలుపురాయి. చూ. పర్యా. తెల్లాయి. తెల్లరంగు గల రాయి (కో. 38, 42, 44, 46, 48; తె. 31).

తెల్లరాయి³ : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది సున్నపు మట్టరాయి (Calcerous sedimentary rock). 'సున్నపురాయి'కదాలు తీవ్ర తాపవీడనాలవల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, చిట్టబడి, చక్కని ఆకారం పొంది ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈరాయి కఠినంగా, చల్లగా, సున్నగాఉండి బాగా పాలిష్ తీసుకుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి పనికివచ్చేరకం (Statuary marble) ఒకటి, పొడలు పొడలుగా, మచ్చలు మచ్చలుగాఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి, ఒక్కొక్క పౌర లేక పట్టిక ఒక్కొక్క రంగులోఉండి అలంకరణద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి, మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈరాయిలో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు ఇది ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి కొన్ని చోట్ల ఇంటికప్పుకు కూడా ఈరాలిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లలో దీన్ని విలవడం కద్దు. ఉదా. కడప జిల్లా (కో. 25; తె. 3, 5).

తెల్లరాయి⁴ : చూ. పర్యా. పిండిరాయి, పిండిరొతు, పొడ గ్రాయి, ముగ్గురాయి², మెట్టరాయి, సుద్దరాయి¹. ముగ్గు పేనుకోడానికి పనికివచ్చే తెల్లని మెత్త విరాయి (Chalk). భూగర్భంలో చిక్కుకొని పోయిన గుల్లల సంబంధవల్ల

ఏర్పడి సున్నపు రాళ్లనుంచి ఏర్పడిన మెత్తని రాయి. ఈలాటి రాతిని “ఓజ్” (Ooze) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు (రా. 28, 31).

తెల్లరాయి⁵ : ఇది మృత్తికీకరణం (Kaolinasation) పొందిన ‘ఖోండలైట్’ (Khondalite) అని సాంకేతికంగా పిలవబడే రాయి. వివరాలు కట్టుకురాయి, ముగ్గురిండి(రాయి) అనే పదాలవద్ద ఉంటాయి (కో. 10).

తెల్లరాయి⁶ : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం. సాంకేతికంగా ‘సున్నపురాయి’ (Calcite, Calcium spar, carbonate of lime, Lime stone: CaCO_3) అనబడే ఈశిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్నలక్షణాలతో, విస్తృతంగా వుండుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన జీవరాసుల శిథిల శరీర భాగాల్లో ఉన్న ‘కేరైన్’ అనేద్రవ్యం తీవ్రతాపపీడనాలవల్ల మొదట ఈ రకం రాయిగా మారి తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటికీకరింపబడి ‘చలవరాయి’ (Marble: చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగాఉండే ఈరాయి శుద్ధత, స్వభావ లక్షణాలను బట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. పెల్స్పార్ కాతన్యంలో సగంమాత్రమే (= 3) దీనికున్నది. జిగురుగాఉండే ఈరాతి రకాలను కాల్సి సిమెంటును, గుల్లగాఉండే రకాలను కాల్సి సున్నాన్ని రాయారు చేస్తారు. పరిమితిమైన ఈరాతి రకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం రంగులు, ప్లీచింగ్ పొడవ, మొదలైనవాటి రాయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇసుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, వీలం, మొదలైన రంగుల్లోను వుండుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలారకాలు ఇళ్లు కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణ సామాగ్రిగాను, వాచకలోఉన్నాయి. మద్దమన్నం, ఈ రాతిజాతికిచెందినవే, (రా. 26).

తెల్లమద్ద¹ : తెల్లరంగు మద్దనేల (కో. 13; తె. 24; రా. 28).

తెల్లమద్ద² : చూ. పర్యా. జేగురుమద్ద. బాగా తీర్చమైన పేలుడిరాళ్లమంది (Igneous rocks) ఏర్పడిన మట్టి రాళ్లు (Sedimentary rocks) శిథిలమై సహజ

మృత్తికగా పరిణమించి నప్పుడు ఏర్పడిన దీన్ని సాంకేతికంగా ‘జిగురుమట్టి’ (Clay) అంటారు. చెమ్మగిల్లటం, సాగటం దీని సహజలక్షణాలు. కాలక్రమాన ఇదే ‘షేల్’ గానూ (చూ. నాపరాయి), ‘పలక’ గానూ (చూ. నల్లబండ), ‘మైకాషిస్ట్’ గానూ (చూ. సుద్దరాయి) మారుతుంది. ముఖ్యంగా అల్యూమినం ‘సిలికేట్స్’ అనే రసాయనిక ద్రవ్యాలవల్ల ఈ మట్టి ఏర్పడుతుంది. ఇటీకలు, కుండలు చేయడానికి ఈ మట్టి చాలా మంచిది (కో. 18).

తెల్లసున్నం : ఉ.-జున్నం. పర్యా. పాలసున్నం. తెల్లగాఉండే సున్నం (కో. 13, 21, 22, 24-26, 28, 29, 32, 37, 46, 48, 50; తె. 1, 6, 41).

తెవ్వు : క్రి. చూ. పర్యా. చెచ్చు, తెచ్చు. తీసుకొనివచ్చు (తె. 44).

తేకు : చూ. రూ. తేకు (తె. 29).

తేటు : తెల్లని, శుభ్రమయిన (కో. 5).

తేడు : క్రి. చూ. పర్యా. గోకు, గీరు, గీచు (రా. 18).

తేనెబల్ల : చూ. పర్యా. గొట్టుగుచెక్క. ద్వారంమీద బొమ్మలు పెట్టుకోవానికి వీలుగా అమర్చిన చెక్క (కో. 16).

తేనెరాయి¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం (రాయి) సాంకేతికంగా ‘సున్నపురాయి’ (Calcite, Calcium spar Carbonate, of lime, Lime stone: CaCO_3) అనబడే ఈ శిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్నలక్షణాలతో, విస్తృతంగా వుండుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన జీవరాసుల శిథిల శరీర భాగాల్లో ఉన్న ‘కేరైన్’ అనే ద్రవ్యం తీవ్ర తాపపీడనాలవల్ల మొదట ఈ రకం రాయిగామారి, తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటికీకరింపబడి ‘చలవరాయి’ (Marble : చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగాఉండే ఈరాయి శుద్ధత, స్వభావ లక్షణాలనుబట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. పెల్స్పార్ కాతన్యంలో సగం మాత్రమే (= 3) దీనికున్నది. జిగురుగాఉండే ఈరాతి రకాలను కాల్సి సిమెంటును, గుల్లగాఉండే రకాలను కాల్సి

సున్నాన్ని, తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈ రాతి రకాలు గాజు, సబ్బు, రంగులు, కాగితం, ప్లీచింగ్ పాడరు, మొదలైనవాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకు పచ్చ, నీలం, మొదలైన రంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలారకాలు ఇళ్లు కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణ సామగ్రిగాను, ఎక్కువ వాడుకలో ఉన్నాయి. శుద్ధ, సున్నం ఈ రాతి జాతికి చెందినవే. ఈ రాయి తేనెలాగా పసుపుచ్చు చాయలో ఉన్నది (తె. 42; రా. 8).

తేనెరాయి² : (రాల్లు). చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలంమీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈ జాతి కఠినశిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోలైన అణువులతో పొర లేర్పడని ఈ జాతి పేలుడురాయి (Igneous rock) ఫ్లేట్ స్పార్ (చూ. గుండురాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి), మైకా కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్ళలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) బదులు హోరన్ బ్లండ్ (చూ. వల్లసాలీష్ రాయి) దీంట్లో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడ కొద్దిపాళ్ళలో కలిసి ఉంటాయి. ఈ జాతి రాళ్లు పర్వతశ్రేణులు మధ్య భాగాల్లో పొడుచు కొనివచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, విర్రాణ క్రమంలో, అనేక విధాలుగా ఉండే ఈ కఠినశిలలు ప్రపంచమంతటా సర్వోత్తమ విర్రాణద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నాయి. తేనెరంగు వంటి రంగు కలిది కాబట్టి ఈ రాతికి ఈ పేరు వచ్చింది. (రా. 13).

తేము : క్రి. చూ. పర్యా. కలపచెట్టు. కలిపేటట్లు తిప్పు (తె. 18).

తెరుగూడు : రథంలాగా ఉండేటట్లు నగిషీపని చేసిన గూడు (రా. 14).

తేలపు : తొందర, త్వర (రా. 14).

తేలురాయి : చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణ చేశాల్లో వానాకాలం తర్వాత భూమి లోపలి పొరల్లో ఉన్న శుద్ధ నీరు ఉపరితలానికి వచ్చి, ఆ తర్వాత బెట్టగాఉండే ద్వీరకాలంలో ఎండి, భూమి పై పొరలు దిగువనే పొర గట్టి, గట్టిపడుతుంది. ఈ పొర సాధారణంగా ముద్ద ముద్దగా, ముడి ముడిగా, గుల్ల గుల్లగా ఉండి ఇనుముతో ముద్దతో కలిసి ఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్', కంకర్, (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్ని కాల్చి సున్నం తయారుచేస్తారు. తీవ్ర తాపోష్ణ వీడినాల్ వల్ల కాలక్రమాన ఇదే 'సున్నపురాయి' (Lime stone) గా మారి విర్రాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడు తుంది. (కో. 9).

తేవ : చూ. పర్యా. సా³. మారు (తె. 11).

తొక్కడబింద : ఉ. తొక్కుడుబింద. చూ. పర్యా. ఎలకనంచు. దూలానికి ఆధారంగా గోడమీద అడ్డంగా వేసే రాయి (రా. 15, 20, 25).

తొక్కిడ : దూలమెక్కినంత వరకున్న గోడ భాగం (రా. 15).

తొక్కిడి : పర్యా. వట్టుడి, ఒత్తిడి, సమ్మర్దం (కో. 37).

తొక్కు¹ : బట్టిమీద చెత్తతో వేసిన కప్పు (కో. 1; రా. 10).

తొక్కు² : చూ. రూ. తొక్కుడు¹ (తె. 21).

తొక్కుడ : చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు)³. గోడలో బిగించే దర్నాజా కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1. (తె. 43).

తొక్కుడపట్టె : చూ. పర్యా. పర². బిండి పరంనుండి నొగమానుమీదికి బిగించిన పట్టె (కో. 44).

తొక్కుడు¹ : ఉ. తొక్కుడి. (బి. తొక్కుడ్లు, తొక్కుళ్లు). రూ. తొక్కు², పర్యా. కోతిముక్కురాయి, లేపన్, తంతి³, తలరాయి, తూ², నాటు³, పెరకవ, మోటు (రాయి)², మోడి, లట్కా, వాలపెళ్ల, వెలి(పెళ్ల), వెల్లుడు. గోడ కట్టేటప్పుడు మునుముందు వెంచుకో వానికి ఆవవాలుగా ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు

పేర్చిన పెచ్చురాయి. చూ. చిత్రం 159.5 (కో. 22, 48; తె. 3, 7, 16, 22, 24, 29, 34, 38, 42; రా. 9, 17).

తొక్కుడు² : ఉ. తొక్కడ. చూ. పర్యా. పత్రింపు. కట్టుబడితో క్రమంగా తగ్గించే తగ్గింపు. పెంచే పెంపు. చూ. చిత్రం 157.5 (కో. 38; తె. 7, 29, 32-34).

తొక్కుడు³ : చూ. పర్యా. తారము పని. తారసిరాతి కప్పు వేయడం. చూ. చిత్రం 266 (తె. 13).

తొక్కుడు⁴ : (ఐ. తొక్కుట్ల). చూ. పర్యా. కుంటదూలం. గోడమీదినుంచి దూలంమీదికి వేసే మరో చిన్నదూలం. దీనిమీద గుజ్జలు విగిస్తారు. చూ. చిత్రం 249.1 (రా. 4).

తొక్కుడుదంటు : గొట్ల తొక్కిన దంటు (తె. 5).

తొక్కుడుపట్టె¹ : ఉ. -పట్టి. చూ. పర్యా. కడప¹(1) దర్వాజా చట్రపు కిందికమ్మి. తక్కినవాటికన్నా లావుగా ఉండేది. చూ. చిత్రం 172.2 (కో. 33, 42-45; రా. 32)

తొక్కుడుపట్టె² : చూ. పర్యా. కదొత్తు. గుంటదూలానికి ఆధారంగా గోడలమీద వేసే చిట్టచివరి వాసం. చూ. చిత్రం 248.2 (తె. 18, 19, 22).

తొక్కుడుపీట : చూ. పర్యా. కడప¹(1). దర్వాజా చట్రపు కింది కమ్మి. తక్కినవాటికన్నా లావుగా ఉండేది. చూ. చిత్రం 172.2 (తె. 23).

తొగర : ఉ. తొగరి. పర్యా. మద్ది¹. దూలాలు, వాసాలు, కలుపులు మొదలైన నిర్మాణభాగాలకు పనికీవచ్చే కరిపిచ్చే పెద్దచెట్టు. కొమ్మలు కంచెకంపగాను, ఆకు పచ్చి ఎరువుగాను పనికీవస్తాయి. Indian Fig tree, Banyan tree, *Ailanthus malabarica*, Watts., *Ficus indica* or *Mentaptera arjuna*, Br. *Morinda bracteata* or *Citrifolia*, Man, *M. tonctoria*, Roxb., *M. tomentosa*, Heyne., *Terminalia alata*, Ainsl, Kon., *T. glabra*, Sank. (తె. 1-3).

తొగియ : క్రి. చూ. పర్యా. తోగు. గుంటచేయు. నేలను తొలుచు (రా. 18).

తొగేయు : క్రి. చూ. పర్యా. తోగు. గుంటచేయు. నేలను తొలుచు (రా. 7).

తొగ్గు : క్రి. (1) చూ. పర్యా. కుమ్ము. కాలితో తొక్కు (రా. 3). (2). చూ. దూ. తోగు (రా. 4).

తొంగడబెట్టు : క్రి. పర్యా. పడకేయు. పడుకోబెట్టు (కో. 4).

తొంగొను : క్రి. పడుకొను (కో. 17).

తొట్టి¹ : (1). ఉ. తొట్టె. చూ. పర్యా. గోలెం¹(1). మట్టితో చేసిన లోతైనపాత్ర. చూ. చిత్రం 309 (కో. 7, 14, 19, 37, 40, 42, 49; తె. 10, 13, 40, 41; రా. 1, 2, 28). (2) చూ. పర్యా. మండి¹(2). పూలమొక్కిలను పెంచే మట్టిపాత్ర (తె. 4, 13, 14, 38).

తొట్టి² : ఉ. తొట్టు. బండి రోలే మనిషి కూర్చునే అలకం పరంనుంచి కాడివరకు ఉంటుంది. మంచం (కో. 9, 13, 19, 25, 29, 30, 38; తె. 3-5, 7, 32, 38).

తొట్టి³ : పర్యా. గది³, పెట్టె(1). మూలపెట్టె. కొయ్యతో చేసిన పెట్టె (కో. 18, 29, 46; తె. 1, 14, 33, 36).

తొట్టికట్టె : చూ. పర్యా. తొట్టికర్ర. తొట్టి అల్లకానికి ఆధారంగా చట్రంనుంచి తొట్టి పీటవరకు రెండు వైపులా నిలిపిన పొడుగాటి కర్ర (తె. 38).

తొట్టికర్ర : ఉ. తొట్టిగర్ర. పర్యా. చంకపట్టె(1), బివాయ్కర్రలు, తొట్టికట్టె, తొట్టిగడ, తొట్టిగర్రకట్టు. తొట్టి అల్లకానికి ఆధారంగా చట్రంనుంచి తొట్టిపీటవరకు రెండు వైపులా నిలిపిన పొడుగాటి కర్ర (కో. 13, 19, 25, 29; తె. 7).

తొట్టిగడ : ఉ. - గెడ. చూ. పర్యా. తొట్టికర్ర. తొట్టి అల్లకానికి ఆధారంగా చట్రంనుంచి తొట్టిపీటవరకు రెండు వైపులా నిలిపిన పొడుగాటి కర్ర. (కో. 30; తె. 3-5).

తొట్టిగర్రకట్టె : చూ. పర్యా. తొట్టికర్ర. తొట్టి అల్లకానికి ఆధారంగా చట్రంనుంచి తొట్టిపీటవరకు రెండు వైపులా నిలిపిన పొడుగాటి కర్ర (తె. 32).

తొట్టిబల్ల : చూ. పర్యా. (నాలిక)బల్ల. బండి తోలే మనిషి కూర్చోడానికి నొగమీద అమర్చిన చెక్క (కో. 19).

తొట్టు¹ : చూ. రూ. తట్టి (కో. 9).

తొట్టు² : చూ. పర్యా. అనుసు¹. తాపీ పిడిమీది రేకు చుట్ట. చూ. చిత్రం 83.3 (కో. 16).

తొట్టుబల్ల : చూ. పర్యా. ఓల. చెక్కకు రెండు వైపులా బొంగులు బిగించి మోతకు పనికివచ్చేటట్లు చేసిన సాధనం (తె. 21).

తొట్టబద్ద : చూ. పర్యా. అంటుబల్ల. చట్రానికి బిగించిన చెక్కపట్టె (తె. 29).

తొడగోలు : చేతులతో ఒక్కసారిగా సారె మీది గూస లేపే పట్టు (తె. 28).

తొడప : చూ. పర్యా. కుయ్య¹. చక్రానికి ఇరుసును దూర్చే రంధ్రానికి తోపలా బయటా వేసిన ఇనపకట్టు (కో. 4, 6).

తొడం : కొద్ది. కొంచెం (తె. 29).

తొడి : (బి తొట్టు) చూ. పర్యా. అనుసు¹. తాపీ పిడిమీది రేకుచుట్ట (కో. 6; తె. 2).

తొడిమిపార : దీన్నే 'గూటంపార' అనికూడా అంటారు. పారను కామను కలిపే ఇనపకాడ చివర మొవదేలి ఉంటుంది. కామగా వంపుకర్ర ఉండే ఒక రకం పార. చూ. చిత్రం. 128 (కో. 49).

తొడుగు¹ : పర్యా. రేకు⁴. రసమట్టం మీది కవచం. చూ. చిత్రం 103.1 (కో. 42, 43).

తొడుగు² : ముళ్లకంప కట్ట (కో. 32).

తొడుగు³ : చూ. పర్యా. చాల్¹(1). మూతి పెంకులను ఒకదానితో ఒకటి దూర్చుకుంచే వరస (తె. 33).

తొణుకురెక్క : చూ. పర్యా. తిరుగురెక్క. ఓరిగే రెక్క (రా. 30).

తొంటికట్ట : సన్నటి గడ్డిమోపు (కో. 46).

తొండపుతాడు : పర్యా. దండెడ. మోటతాడు. మోట కట్టడానికి వాడే మోకు (తె. 15).

తొండం¹ : చూ. పర్యా. గిలక. పిటిసె సులభంగా తొడటానికి వాడే చక్రం. చూ. చిత్రాలు 287, 288 (కో. 2).

తొండం² : పంకాను, కాలిమిత్తిత్తినీ, కలిపే గుడ్డసంచి (తె. 29).

తొండాకర్ర : తోట నిచ్చెన (చూ.) పడిపోతుందా మోపుగా నిలిచిఉండే సుమాచు 6 అడుగుల పొడగున్న గట్టి కొయ్య (కో. 11).

తొర్ర : (1). చూ. పర్యా. కంత¹. చిన్నబొక్క (కో. 46; తె. 15; రా. 15, 24). (2). చూ. పర్యా. సందు¹(1). రాళ్ల వరసలకు మధ్యనున్న స్థలం (తె. 33).

తొల : (1)చూ. రూ. తొలి(1). (కో. 17, 18). (2). చూ. రూ. తొల్ల (రా. 5).

తొలి : (1). (బి. తొలులు, తొల్లు, తొల్ల). రూ. తొల, తొల్ల¹, తులి, తొల(1), తొల్ల(1), తొల్లి, తొల్లు, తుల, తొల(2), తొలి. రాతితోగాని కొయ్యతోగాని తొలిచిన రంధ్రం. చూ. చిత్రం 55.2 (కో. 28, 30, 31; తె. 3, 4, 6, 12-15, 24, 29, 31, 35-38, 40, 42-44; రా. 1, 14, 17, 21, 25). (2). పర్యా. పొక్క⁴, బొడ్డు³. గానుగ చక్రానికి మధ్యపెట్టిన రంధ్రం (తె. 21). (3) సుత్తె పిడిని దూర్చేరంధ్రం (రా. 28).

తొలిక : చూ. పర్యా. టాకీ. రాతిని చెక్కడానికి గుంటలు కొట్టడానికి పనికివచ్చే శంక్వాకారపు ఉక్కు పరికరం (కో. 11).

తొలిపక్క : చూ. పర్యా. గుడ్డ. గూన చివరి వెడల్పాటి భాగం. చూ. చిత్రం. 36.1 (రా. 19).

తొలుగు¹ : చూ. పర్యా. దండెం పైనుండి వేలాడదీసిన పొడుగాటి కర్ర (కో. 1).

తొలుగు² : పలుపు, మోకు (రా. 24).

తొల్ల : (1) చూ. రూ. తొలి(1). (కో. 37, 38, 42, 43, 45, 47, 50; తె. 26; రా. 4, 5, 8, 12, 13). (2) చూ. పర్యా. తనిం. కాడిమానులోని సంధం (కో. 48, 49). (3) రూ. తొల(2). చూరుకుట్టుబద్ద మొనదగ్గరి చిల్లి (రా. 1, 6).

తొల్లి : చూ. రూ. తొలి(1) (తె. 18).

తొల్లు : చూ. రూ. తొలి(1). (కో. 46; రా. 18, 22).

తొవ్వ : చూ. రూ. తోవ(1). (తె. 30).

తోక¹ : (1) ఒకవైపు కోసుగాడింటట్లు మలచబడిన రాతి మొనదేరిన భాగం (తె. 21, 23, 27, 41; రా. 24). (2). గడ్డపార మొన (తె. 33).

తోక² : పర్యా. మడమ. చెలకపార తూముపైపున్న కట్టె మొదలు (తె. 17).

తోక³ : చూ. పర్యా. వడవా(1). సింహద్వారానికి ముందు అడుగుల మధ్యగాడిన్న వడిచేదారి. చూ. చిత్రం 26.5 (తె. 27).

తోకకీలు : చూ. పర్యా. బిందు¹(1). తలుపు రెక్కలు పీడనల మీద తిరిగేటట్లు చేపే ఇవప బద్దీ. ఒకవైపు చుట్టగా పంచిఉంటుంది. రెండోవైపు తలుపురెక్కకు బిగించిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 174.5 (రా. 2).

తోకతాపీ : కొయ్యలో చేసిన తాపీ. పొడుగాటి పిడిగల దీర్ఘ చతురప్రాకారపు కొయ్యదిమ్మ (కో. 8).

తోకదూలం : గుట్ట కొమ్మల మీది చిన్నదూలం (తె. 12, 36).

తోక(వక్క) : చూ. పర్యా. మూతి. గూవ చివరి సన్నటి భాగం. చూ. చిత్రం 36.2 (కో. 37, 50; తె. 22; రా. 19).

తోకపిడన : కొద పొడుగాటి కాడగల పిడన. చూ. చిత్రం 181, 182 (కో. 27).

తోకపెంకు : పొడుగాటి పెంకు. చూ. చిత్రం 38 (కో. 4, 8, 20).

తోకబట్టి : చుట్టూపొయ్యలుండే ఇటిక బట్టి (తె. 30).

తోకరాయి : చూ. పర్యా. కోపురాయి. ఒకవైపున కోసుగాడింటట్లు మలచబడిన మొనదేరిన రాయి (తె. 41; రా. 24).

తోకరాతు : చూ. కోపురాయి. ఒకవైపు కోసుగాడింటట్లు మలచబడిన మొనదేరిన రాయి (తె. 23).

తోకుగుండు : చూ. పర్యా. గుండు¹(2). తాపీ పనివాళ్లు గోడలమట్టం సరిచూడడానికి వాడే పరికరం. తూకంబల (చూ.)కు బదులుగా దీన్ని వాడుతారు. గుండ్రంగానో శంకువులాగానో ఉండే లోహపుముద్దను చదరంగా ఉండే రేకు మధ్యనున్న బెజ్జంలోనుంచి వేలాడదీసిన దారానికి కట్టి దీన్ని తయారుచేస్తారు. చూ. చిత్రం 100 (కో. 2).

తోగు : క్రి. రూ. తొగు(2). తోము(1), తోవు. త్రోవు. దోగు. పర్యా. తవ్వ, తొగించు, తోగేయు, దబ్బు. గుంటచేయు, నేలను తొలుచు (తె. 39-41, 44; రా. 8, 15-22, 25, 26, 29, 30).

తోజు : పర్యా. లగవు. తేలిక, సులభం (రా. 1).

తోటనిచ్చెన : ఉ. తోటిచ్చెన. చెరుకుతోటలో గడలపై అకులను ముడివేయడానికి ప్రత్యేకించివాడే ఒక రకం నిచ్చెన. 6 అ. ల పొడుగున్న నిలువుకర్ర పైభాగాన మేకుబందీ వేసి ఏటవాలుగా నిచ్చెనను బిగిస్తారు. నిలువుగా ఉన్న కర్రను 'తొండాంకర్ర' అంటారు. ఇది నిచ్చెన పడిపోకుండా మోపుగాఉంటుంది. ఈ నిచ్చెనకింద వెడల్పుగాను తొండాంకర్ర పైకిపోయ్యేకొద్దీ సన్నగాను ఉంటుంది. అడ్డు చెక్కల మధ్యభాగాన్ని 'గడి' అంటారు (కో. 11).

తోడకం : చూ. పర్యా. తవ్వడు. తవ్వకం (తె. 30).

తొడింగబట్టి : సుమాద అయిదాదవేల ఇట్టిలను ఒక్క సారి కాలేబ్బి బట్టి (కో. 34).

తొడుపు : పర్యా. చోపుడుచెక్క(2). వక్ష బోరెం దర్వాజాకు బిగించిన చెక్క (కో. 20).

తోపు : తోపడాతో చెక్కను నున్న బరచటం (కో. 33).

తోపుడుతలుపు : ముందు వెనకలకు తెరచుకొనే తలుపు (కో. 20).

తోపుదాన్ : చూ. పర్యా. జాలు¹. ఏట్టగోడలోని పిత్తెను కంత. చూ. చిత్రం 276. 22 (తె. 8).

తోము : క్రి. (1). చూ. రూ. తోగు (తె. 1, 5, 13). (2). (మూసను) కట్టు, తయారుచేయు (కో. 14).

తోరణం : రూ. దోరణా, దోర్ణాం ఆకులతోగాని పూలతో గాని కట్టిన దర్వాజాకు వేలాడకీసే చండ (కో. 14, 26, 28, 32; తె. 5, 7, 9, 24).

తోర్పు : క్రి. కలుపు (రా. 4).

తోలకం : బండిలో వేసి చేర్చే వస్తువు. బండి తిరిగిన పర్యాయం (రా. 31).

తోలుంకర్ర : బట్టలు ఆరవేయడానికి వేసిన దండెంకర్ర (కో. 2).

తోవ : (1) రూ. తొవ్వ. చూ. పర్యా. వీధి. ముఖ్యమైన మార్గం. విశాలమైన బాట (కో. 13). (2). (ఉప్పర) బుడిమి ద్వారం (కో. 13).

తోవు : క్రి. చూ. రూ. తోగు (కో. 36; తె. 38, 40).

తోసినపార : చూ. పర్యా. దేకిసపార. గడ్డి మొదలైనవి చెక్కడానికి వాడే ఒకరకం పార. చూ. చిత్రం 134 (కో. 1).

త్రావు : (1). రూ. రావు. చూ. పర్యా. దండె¹. దూలం మీద అడ్డంగాగాని, దూలానికి బదులుగాగాని, గోడలమీద కప్పుకు ఆధారంగా వేసే చెక్కిన వాసం. చూ. చిత్రం 266 1 (కో. 50; తె. 43). (2). కింద పైన

విద్యులతో గుండ్లంగానో పలకలుగానోఉండే సిమెంటు స్తంభం (రా. 2).

త్రిపీటం : మూడు విగ్రహమీద నిలిపే మూడు మొవాలపీట (కో. 32).

త్రిశాల : పర్యా. చాచుట్లారి. మూడుపైపుల గదులందు 'ప్ర' ఆకారంలోఉన్న యిల్లు (కో. 14; తె. 11-21, 22).

త్రోపు : క్రి. చూ. రూ. తోగు (తె. 42).

ధ

ధామ : చూ. పర్యా. స్తంభం. ఇటుకతో, రాళ్లతో కట్టిగాని, కొయ్యతోచేసిగాని, నిడబడుగా నిలిపి పై నున్న వస్తువులకు ఆధారంగా వాడబడే పన్నటి పాచుగాటి నిర్మాణం (కో. 36).

ద

దక్క : కాపుదల (రా. 20).

దక్షిణం : ఉ. దక్షిణం. చూ. దచ్చివం. ఉత్తరానికి ఎదురుగా ఉన్న దిక్కు.

దగడ : చూ. రూ. అగడు (తె. 18).

దగాయించు : క్రి. చూ. రూ. దమాయించు (తె. 3, 19).

దంగిపోవు : క్రి. (1). పర్యా. జిగజాడు, దుసికిపోవు, దొడిగిపోవు, జారిపోవు, చిగజాడు (తె. 26). (2). వరిగిపోవు (తె. 31).

దంగు : చూ. రూ. డంగు (తె. 28-30, 33).

దంగుబిళ్ల : ఉ. బిల్ల. చూ. రూ. (డంగు)బిళ్ల (తె. 29).

దచ్చినం : ఉ. దచ్చవం, దచ్చిన. చూ. రూ. దక్షిణం (కో. 3, 5, 6, 18, 24; తె. 35).

దచ్చెన : (<దక్షిణ). పర్యా. దని. పనివాళ్లకుచేసే జహూమానం; సిద్ధాంతిచ్చే దక్షిణ (తె. 42).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం(-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; అం. = అంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

దండె : చూ. రూ. దండె (తె. 13).

దట్టన : కూరిడ్డ, దట్టించటం (కో. 31, 32).

దట్టనగజం : చూ. పర్యా. సలాక. బండల్లో తొలిచిన బెజాలో తుపాకిమందు కూరడానికి వాడే ఇనుపకడ్డి. చూ. చిత్రం 57.5 (కో. 8).

దట్టన(చెక్క) : చూ. పర్యా. సలాక². బండల్లో తొలిచిన బెజాలో తుపాకిమందు కూరడానికి వాడే ఇనుపకడ్డి. చూ. చిత్రం 57.5 (కో. 20).

దట్టంపడు : క్రి. పర్యా. పిడచగట్టు. గట్టిపడు, ముద్దగట్టు (కో. 10).

దట్టా : చూ. పర్యా. దాతిరి రాతిని చదునుచేసే పనిముట్టు. ఒకపైపు పళ్లున్న ఉమ్మడిమ్మ (కో. 36).

దట్టించు : క్రి. పర్యా. జమాయించు(3), విదాయించు. విమ్మినో కొట్టు (కో. 7).

దడ¹ : చూ. పర్యా. మూలదిమ్మ. గోడ కట్టుబడి గుర్తించడానికి మూలల్లో కట్టిన దిమ్మ (తె. 30). (2). చూ. పర్యా. కడి(2). పళ్లువులవల్లగాని బండవల్లగాని మూల గోడలకు దెబ్బ తగలకుండా రక్షణ నిమిత్తం. గోడ మూలల్లో వీచివైపున పాతప పొడుగాటి రాయి (తె. 42).

దడపడపిచ్చె : ఒకరికిం సమ్మెట. రాతిని చీల్చడానికి పనికివస్తుంది (తె. 21).

దడి : ఉ. దరి. (బ. దట్లు, దట్లు). చాటుకోసం నిలిపిన తడిక లేదా పుల్లల్లో కట్టిన అట్టు (కో. 2. 15-18, 20-23, 25, 29, 30, 32, 34, 37, 40-42, 46, 50; తె. 1, 2, 4, 6, 26, 29, 32; రా. 2, 26).

దడికొయ్య : బండి కొట్టమీద జల్ల కదలకుండా నాటిన కొయ్య (కో. 13).

దడిగోడ : ఇంటికి ఒకపైపున పుల్లల్లో కట్టిన గోడ. చూ. చిత్రం 11.1 (కో. 32; తె. 41).

దంట : బొత్తు మొదలైన వాటి బోలు కాడ (కో. 33, 37, 38, 41, 43, 48; రా. 2).

దండ¹ : ఊకబట్టిలోని ఊక పక్కలకు కారకుండా మట్టిరాగాని ఇటికరాగాని నాలుగువైపులా కట్టే పొట్టి గోడ (కో. 26).

దండ² : రెండు మూరలు, ఒక గజం (తె. 15).

దండ³ : (బ. దండేలు). చూ. రూ. దండెం (తె. 18).

దండ⁴ : చూ. పర్యా. మట్టు²(1). పారసు పట్టుకొనే పిడి (తె. 27).

దండ⁵ : చూ. పర్యా. పట్టెడ. గొడ్ల మెడలకు అందానికి గాని, వాటిని కాడికి పూన్నడానికిగాని, కట్టేతాడు. లేక రోలు. చూ. చిత్రం 74.9 (తె. 27).

దండమోటి : (1). (బ.-మోటీలు). పర్యా. మూలమోటి. రెండు గోడలు కలిపే మూలమీద చూరుకు ఆధారంగా నిలిపిన కర్ర (తె. 18). (2). చూ. పర్యా. ఒంకి రాయి. పంచలు దించడానికి వీలుగా అడ్డవాసాలు వేయడానికి అనువుగా ఇంటి గోడల్లో ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చే టట్లు బిగించిన రాయి. ఈ రాతిముందు భాగంలో చెక్కబడిన గాడిలో అడ్డవాసాలు వేస్తారు (తె. 18).

దండి¹ : (బ. దండిలు, దంట్లు) (1) చూ. పర్యా. కాలు (1). నిచ్చెనకు రెండువైపులా ఉండే పొడుగాటికర్ర. చూ. చిత్రం 148.1 (కో. 4, 8, 13). (2) చూ. పర్యా. ఆపుకర్ర. ఇనకజల్లెడను పడకుండా నిలిపి ఉంచే పోటీ కర్ర. (కో. 2).

దండి² : (బ. దంట్లు.) (1) బంగళా గోడలోని మోటీ మీదపడచిన వాసం. దీని మీదుగా పంచదించుతారు. (తె. 19, 27). (2) చూ. పర్యా. ఎల్లవ (కడ్డి)(1). వెనుగర్రనుంచి దూలాలచివర మీదకు వరచిన కడ్డి (తె. 31).

దండి³ : చూ. పర్యా. ఎచ్చు. అధికం (రా. 16).

దండికట్టు : కుప్పాము చుట్టు ఇటుకలను పేర్చే పద్ధతి (కో. 18).

దండిగోడ : ఉ. దండెగోడ. చూ. పర్యా. సపోటు². బట్టి గోడలు పక్కకు వాలిపోకుండా పోటీగా కట్టిన చిన్న గోడ. చూ. చిత్రం 59.6 (కో. 18, 21; తె. 1).

దండిమ : చూ. రూ. దండెం (రా. 24).

దందె : ఉ. దండి, దంతె. (బ. దందెలు, దంట్లు). చూ. రూ. దండెం (కో. 12; తె. 16,19,20,27,41).

దందెడ : చూ. పర్యా. తొండపుతాడు. మోటకట్టవానికి వాడే మోపు (తె. 15).

దందెంచాలు : ఉ.-సాలు. (బ.-సాప్లు.) రెండేసి పెంచు లను పేర్చే వరస (తె. 28).

దందెం : ఉ. దందెం. (బ. దందేలు). రూ. దండ³, దండిమ, దందె. దణ్ణెం. పర్యా. చిలకపీట, తొలుగు¹, బాలకట్టె. పైనుండి వేలాడదీసిన పొడుగాటి కర్ర. (కో. 14,30,32,39; తె. 6-8,15,17,33,37,44; రా. 11,15, 18-21,27).

దణ్ణెం : చూ. రూ. దండెం (రా. 32).

దద్దలం : పైన మట్టి మేగిన చెక్కకప్పు (కో. 16,17).

దద్దగు : చూ. పర్యా. కంబ. సాగర తీరారణ్యల్లో చాలా పెద్ద చెట్టుగా పెరుగుతుంది. సాధారణంగా విటాకుగా ఉండే బోదె దళసరి బూడిదరంగు బెరడు, పసుపుచ్చ పూలు ఉంటాయి. కొయ్య మామిడికొయ్యలాగా గట్టిగా, పసుపుచ్చగా ఉంటుంది. తలుపులు, దర్వాజాలు, గృహోపకరణ సామాగ్రి తయారు చెయ్యడానికి దీని కలప ప్రళస్తం. నీరు తగలకపోతే చక్కగా మన్నికగా ఉంటుంది. పచ్చికర్ర గూడ నిప్పుతగిలితే మండుతుంది. చెదలు పట్టవు. తేలికగా ఉంటుంది. కాబట్టి కుర్చీలు, బల్లలు చేయడానికి ప్రళస్తం. వానా కాలంలో పుష్పిస్తుంది. ఏప్రిలు ప్రాంతాల్లో విత్తనాలు పంటకొస్తాయి. అకు త్వరగా చీకుతుంది. కాబట్టి పచ్చి ఎరువుగా ప్రళస్తం. దీన్నే 'దద్దుగ, దొదగ, బందార, రుద్రగనప' మొదలైన పేర్లతో పిలుస్తారు. కంచె మొక్కగా కూడా పెంచుతారు. The Karum timber tree, *Adina cordifolia*, E. P., Hkf., *Anthocephalus cadamba*, Miq., *Cinchona excelsa*, Ainsl, *Hymenodictyon excelsum*, Br., *Dodonea viscosa*, Lush; *Nauclea cordifolia*, Willd, Jama-

ica switch sorrel, *Stephegyne Panifolia* Korth. (కో. 12).

దని : చూ. పర్యా. దచ్చెప. పనివాళ్లకు చేపే బహుమానం; సిద్ధాంతికిచ్చే పక్షిణ (రా. 17).

దంతె¹ : ఉ. ఉంచతి, చంచె, దంతె. రూ. జంతె, తంతె, వంచె. పర్యా. కడ్డి¹(1). చాపు¹(1). తరాయి, రాపు(1). శ్రేణి. దూలంపేద అద్దంగాగాని, చూలానికి బదులుగా గాని గోడలపేద కప్పుకు ఆధారంగా వేసే చెక్కివ వానం. చూ. చిత్రం 266.1 (కో. 24, 34, 35, 37-50; రా. 3, 10-16, 20-23, 26-30, 32).

దంతె² : ఉ. దంతె. పర్యా. కవీయ, పంజా, పండ్లపాక గులకరాచ్చ మొదలైనవి లాగి పుప్పచేయడానికి పనికివచ్చే సాధనం. పళ్ళు దిగించిన అడ్డుకర్ర. పట్టు కోడానికి పొడుగాటి కర్ర. ఉన్న పనిముట్టు (కో. 31; తె. 3, 5-7, 9, 13, 16, 28, 29).

దంతెకర్ర : దంతెకున్న పొడుగాటి కామ (తె. 13).

దన్ను : (1) చూ. రూ. తన్ను (కో. 7,9). (2) చేపు బల్ల (చూ.) కాలు (కో.8).

దన్నుగర్ర : పంచ దగ్గరి కప్పు జారచుండా గోడకుగాని అరుగుకుగాని పోటీగా పెట్టిన కర్ర (కో.7).

దప్ప : చూ. పర్యా. మంచం. లావు. చిక్కిదవం (రా.17).

దఫా : చూ. పర్యా. సారి². పర్యాయం, మాడు, తడవ (కో. 32).

దబాయించు : క్రి. ఎదురు తన్ను (రా. 32).

దబ్బి¹ : చూ. రూ. బద్ద¹(1). (కో. 21,27,44,46,47; తె. 25,42-44; రా. 1,7,13,14,17,31).

దబ్బి² : చూ. రూ. దబ్బి (కో. 10,12; తె. 14).

దబ్బి³ : చూ. రూ. జబ్బి (తె. 21).

దబ్బి⁴ : మెరుగు పెట్టవలసిన రాతిని యంత్రంతో బిగించే టప్పుడు దానిపక్కన పెట్టే కొయ్యముక్క (రా.4).

దబ్బకపై : చూ. పర్యా. దిమ్మినదుక్క. దిమ్మిన అడుగున ఉండే కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 144.1 (రా. 17).

దబ్బకమాను : చూ. పర్యా. చేటార్చి. కిటికీల మీద, గుమ్మాలమీద, వేనే అర్ధచంద్రాకారపు ఆర్చి (రా. 26, 29).

దబ్బగూడు : చూ. పర్యా. బాదంగూడు. అండాకారంగా ఉన్న గూడు (రా. 26).

దబ్బనం : చూ. దబ్బలం. లావుగా పొడుగ్గా ఉండే సూచి (తె. 33).

దబ్బలం : ఉ. దబ్బం. చూ. చూ. దబ్బనం (కో. 8; తె. 36).

దబ్బలయిపు : చూ. పర్యా. జజ్జవతలుపు. పెడుచు బద్దలో అల్లిన యిపు. చూ. చిత్రం 178 (రా. 10, 32).

దబ్బార్చి : చూ. పర్యా. టార్చి. కిటికీలమీద, గుమ్మాలమీద, వేనే అర్ధచంద్రాకారపు ఆర్చి (రా. 30).

దబ్బు : క్రి. చూ. పర్యా. తోగు, గుంటచేయు, నేలను తొలుచు (తె. 29).

దమాయిండు : (<హిం. ధమాన) క్రి. ఉ. ధమాయిండు. చూ. దగాయిండు, దవాయిండు. పర్యా. అద్దలిండు(1). కొయ్యసాధనాలలో మెల్లగా కొట్టు, బాదు (కో. 33; తె. 17, 22).

దంపుడు : (బి. దంపుడు). భవంతిముందు రోలుఉంచే ప్రదేశం (తె. 37).

దమ్మను : ఉ. దొమ్మను, ధమ్మను. చూ. చూ. దిమ్మను (తె. 29, 42; రా. 15-22, 28-29).

దమ్ము : పర్యా. పూటీ(2), వజను(2). బలం, ఆధారం (తె. 17).

దమ్ముకొను : క్రి. పర్యా. వెట్టగు. బిగియు, గట్టిపడు (తె. 33).

దయ్యంమట్ట : చూ. పర్యా. కలబంద. 4-5 అడుగుల పొడవు. అంతే వెడల్పాగల దళసరి మట్టలవంటి

ఆకులు, ఆకులు అంచుల్లో ముళ్లు ఉండే ఎడారిమొక్క. కంచెమొక్కగా నాటుతారు. ఆకులనుంచి నార తీస్తారు. పురిటిళ్లలో రక్షణగా ఈ మట్టలను ఉంచుతారు. దీన్ని 'కత్తాళి, కలబంద, తట్టాయి, నాగరమట్ట, రాక్షసిమట్ట' అనే పేర్లతో గూడ పిలుస్తారు. Aloeplant, The Barbadoes aloe, Indian aloe, *Agave americana*, *Aloe americana*, *A. barbadensis*, *A. indica* or *Vulgaris*, Sank. (తె. 37).

దరి¹ : చూ. పర్యా. ఒడ్డు³. బావిగట్టు (తె. 11).

దరి² : చూ. పర్యా. చంక¹. ఆర్చికి పక్కనున్న రాలిపేర్లు (తె. 16).

దరివానం : ఉ. దరోనం. వెనుగర్రనుంచి అడ్డనరం మీదికి వేనే వానం (కో. 42).

దరివేద : దగ్గరి పొలం (తె. 32).

దరుజుబల్ల : చూ. పర్యా. రీపరు(పట్టె). ఇంటి కప్పు వేయడంలో వాడే పలచని చెక్క. దంతులమధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 3).

దర్దు : ఉ. దరుజు. చూ. దర్దు. పర్యా. ఎసలు(1), కన్ను. (4), కేలం, గెంపి, విచ్చు¹, బెండడి¹, మందడి¹(1), మారువాటం, సందు¹(2). గోడ కట్టేటప్పుడు రాళ్లమధ్య వచ్చే సందు. చూ. చిత్రం 160.5 (కో. 21, 26, 30; తె. 5, 7, 10, 16-21, 24, 27, 28, 32, 34, 35, 44).

దర్దుకొను : క్రి. రాళ్ల మధ్యనున్న సందులను అతుచు, కలుపు (తె. 21).

దర్దుతొక్కుడు : చూ. పర్యా. నాట్పాటు. గోడరాళ్లు ఒక వరసలో ఉండి తూకం సరిపోయేటట్లు కట్టటం (తె. 34).

దరుబద : చూ. పర్యా. రీపరు(పట్టె). ఇంటి కప్పు వేయడంలో వాడే పలచని చెక్క. దంతులమధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 19).

దర్దు : చూ. చూ. దర్దు (తె. 26).

దర్వాజా : (<హిం.) ఉ. దరవాజా, దర్వాజీ, దర్వాజా. చూ. పర్యా. ద్వారబంధం. తలుపును తగిలించే చక్రం.

గోడలో బిగించబడేది (కో. 22-24, 28-32, 34; తె. 1-15, 21-31, 34-41).

దర్శింపు : చూ. పర్యా. పత్రింపు. కట్టుబడిలో క్రమంగా తగ్గించే తగ్గింపు, పెంచే పెంపు (రా. 28).

దలం : చూ. పర్యా. మందం. లావు, చిక్కదనం (కో. 1. రా. 2).

దలసరి : ఉ. దలసరు, దళసరి. (బ. దలసర్లు). చూ. పర్యా. మందం. లావు, చిక్కదనం (కో. 5, 6, 9, 13, 15, 17-19, 21, 23-26).

దల్లు : క్రి. చూ. రూ. జల్లు (రా. 3).

దవడ¹ : (బ. దవళ్లు).¹ చూ. పర్యా. చెవ్వు¹. మూసకర్రలకు పక్క బిగించిన చెక్కముక్క (కో. 14). (2) చూ. పర్యా. చెవి. స్తంభం పైఅంచున రెండు వైపులా మేకుబందీ చేసిన చెక్కలు (కో. 21). (3) కర్రకు చివర రెండువైపులా కొయ్యముక్కలను బిగించి తయారచేసిన పంగ (కో. 32).

దవాయించు : క్రి. చూ. రూ. దమాయించు (తె. 31).

దస్కిపోవు : క్రి. చూ. పర్యా. ఇరులు. పగిలి మెత్తటి పొడిగా మారు (తె. 30).

దస్తకరి : చూ. పర్యా. తన్కర్తి. ఒకటిన్నర అంగుళం పొడవుండే చిన్న కరిణి (తె. 10).

దస్త్రం : పుస్తకాల మూట. గృహప్రవేశ సమయంలో కొత్తయింట్లోకి చేర్చవలసిన వస్తువుల్లో ఒకటి (తె. 7).

దాక : చూ. పర్యా. చట్టి. చిన్న మట్టిపాత్ర (కో. 6, 13, 25).

దాగిలి : (బ. దాగిల్లు). చూ. పర్యా. ఒడైపు. ఇవపబిడ్డిలను సాగగొట్టడానికి కింద ఆపుగా పెట్టిన రాతిదిమ్మ (కో. 3).

దాంచ : చూ. పర్యా. తల¹(1). గునపంలోని పదునులేని కొన (తె. 27).

దాడి : పర్యా. చర్పర్. తొమ్మిదేసి, పదకొండేసి, లేదా పన్నెండేసి పావులతో ఇద్దరాడే అట. దీర్ఘచతురస్రం

వంటి గీతలలో మరి చిన్నగీతలు గీసి గట్ల కయారు చేస్తారు (కో. 6, 32; తె. 5).

దాంటురాయి : చూ. పర్యా. ఉత్తరాయి. గోడల కట్టుబడికి పనికీవచ్చే రాయి (తె. 24).

దాచిరి : (బ. దాకిర్లు) ఉ. దాతీర్, దాత్రి. చూ. దాపిరి. పర్యా. పట్టా, పాలమాన్. ముండ్లశ్రేణులు. రాతిని చదునుచేసే పనిముట్టు. ఒకవైపు పళ్లున్నఉక్కుచిమ్మె. చూ. చిత్రాలు 107-109 (తె. 4, 7, 22, 28, 30, 38).

దాదాపు : చూ. పర్యా. సుమారు. దగ్గర, దరిదాపు (తె. 9).

దాపు¹ : చూ. పర్యా. సహా². బట్టి గోడలు పక్కలకు వాలిపోకుండా పోటీగా కట్టిన చిన్నగోడ. చూ. చిత్రం 59.6 (తె. 15).

దాపు² : పర్యా. సుంట¹. ఆములో పెంకు కార్చడానికి ఏర్పరచిన సుండు (తె. 30).

దాపుకర్ర : ఉ. దాపకర్ర. చూ. పర్యా. నిచ్చెన. ఎత్తుగా ఉన్న వస్తువులను తావులను అందుకొనడానికి పనికీవచ్చే పరికరం. రెండు పొడుగాటి గడలకు చిన్నచిన్న అడ్డు కర్రలను సమానదూరంలో బిగించిగాని, పొడుగాటి తాళ్ళకు అడ్డుకర్రలను కట్టిగాని తయారుచేస్తారు. ఇందులో కాళ్ళనిచ్చెన, డబ్బనిచ్చెన, తోటనిచ్చెన, మడత నిచ్చెన(చూ.) అనే రకాలున్నాయి (కో. 3, 7, 9).

దాపుకుండ : పెంకాము లోపలి గూనలు కాకకు బయటికి రాకుండా అడ్డుపడటానికి చుట్టూ చదురు గోడలో పెట్టిన కుండ (తె. 15).

దాపుదాను : చూ. రూ. తాపుదాను¹ (రా. 26).

దాపెట్టు : క్రి. పోటీపెట్టు (కో. 9).

దాబా : ఉ. దాబి. చూ. రూ. దాబా (తె. 14, 28, 30, 31).

దామంచెరబండ : (బ. బండలు). దామంచెర ప్రాంతం మంచి వచ్చే 'చలవరాయి' (Marble: చూ. ఎర్రరాయి) (తె. 7).

దామెర : ద్వావింశతీమైత్రీ చక్కిన తామరపువ్వు. చూ. చిత్రం 174.3 (తె. 17).

దామెరాకు : (<తామరాకు). చూ. పర్యా. టకోరా. తులసికోట పైఅంచున అందానికి కట్టబడిన ఆకువంటి నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 298.1 (తె. 29).

దాంబిరు : చూ. పర్యా. తాం¹. కొయ్యపు చెదలు పట్ట. పంపాను, వాణా కప్పు ఉరవకుండాను పూనే నల్లటి చిక్కిని ద్రవ్యం (తె. 29).

దాంబిరు(కట్టె) : చూ. పర్యా. ఎదురు. నిర్మాణద్రవ్యంగా సర్వసాధారణంగా వాడుకలో ఉన్న తృణవిశేషం. స్థల బలాన్నిబట్టి రమారమి 60-70 అడుగుల ఎత్తువరకు పొడగా పెరుగుతుంది. కణుపుల దగ్గర కొన్ని రకాలకు ముళ్లు ఉంటాయి. జాతి భేదాన్నిబట్టి బోలుగా ఉండే భాగం ఎక్కువ తక్కువలతో ఉంటుంది. కణుపుల దగ్గర దొరికే గింజలను పేదలు తింటారు. ఈ జాతిలో "సాదనం(చూ. కంక, ముల్లం) (చూ. ముల్లం పిడుం). కణాది బొంగు, జాదివెదురు (*Dendrocalamus hamiltonii*, Man)" మొదలైన రకాలున్నాయి. సాధారణంగా దొరికే వెదురును 'Bamboo' అంటారు. (తె. 36, 42).

దాయు : క్రి. చూ. పర్యా. ఈడు. ఉంచు, ఉండునట్లు చేయు (కో. 63).

దార : చూ. పర్యా. కచ్చుగీటు. మట్టిగోడ నిర్మాణంలోని దళలను గుర్తించే గీత (తె. 30).

దారంగట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. ఆసువేయు. కొలత ప్రకారం నమూనాలు గీయు (రా. 5).

దారబందంపట్టె : చూ. పర్యా. ఉత్తరాసి. దర్వాజా చక్రప్ర వైకమ్మి చూ. చిత్రం 173.6 (రా. 25).

దారం : (1) పర్యా. మాలుతాడు(2), రైనుదోరి, రైను దారం. గోడలు తిన్నగా ఉన్నవో లేవో సరిచూడడానికి బేల్తారులు వాడేతాడు (కో. 37, 38, 41, 49; రా. 12, 15, 18, 20). (2) నన్నటితాడు : (కో. 34, 35, 39, 44; తె. 3, 5-8, 14, 15, 18, 27, 29, 30, 34, 36, 39, 40, 42, 44; రా. 15, 18, 21, 22, 39).

దారమందిరం : ఉ దారబందరం, దారబందిరం. దార బంద్రం, దారమంద్రం, దాలబందలం, దాలబందిరం, దాలబంద్రం, దాలమందిరం, దాలమంద్రం, దాలిబందరం, దోరబందరం, ద్వారబందరం). చూ. రూ. ద్వార బంధం (కో. 1, 8, 11, 16, 27, 33, 37, 38, 40-50; తె. 32; రా. 1, 2, 4-15, 23, 28).

దారమేయు : క్రి. చూ. పర్యా. ఆసువేయు. కొలత ప్రకారం నమూనాలు గీయు (రా. 7).

దారంపట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. ఎమ్మెత్తు. కొలుచు. కొలత పట్టు (కో. 47; తె. 38).

దారి¹ : చూ. పర్యా. వీధి. ముఖ్యమైన మార్గం. విశాలమైన బాట (తె. 1).

దారి² : చూ. పర్యా. గొట్టాం¹. కప్పు మీది నీరు కిందికి కారడానికి వీలుగా అమర్చిన పొడుగాటి క్రోవి. చూ. చిత్రం 281 (రా. 8).

దారు : పర్యా. వాదరి, వాయి¹. కత్తి మొదలైన వాటికున్న పదును (కో. 6, 11).

దారుతుంక : చూ. పర్యా. బెలుగు(1). పంప దించడానికి గుర్రపుకొయ్యలమీద వేసిన అడ్డవాసం (తె. 33).

దారుస్థాపన : చూ. పర్యా. శంకుస్థాపన. గృహనిర్మాణానికి మునుందు కట్టిన వేదికలో శంకుకర్రను మంత్ర పూర్వకంగా పాతటం (కో. 28).

దాలం : రూ. డాలం, డాలియా. మిద్దె పక్కపు కట్టెమీదవేసే మట్టి (తె. 29-31).

దాలంపెండె : చూ. పర్యా. అడ్డపెండె. వాసాలమీద అడ్డంగా పరచిన పలచటిబద్ద (తె. 31).

దావ : (బి. దావాలు). చూ. రూ. డాబా (తె. 29).

దాళ : చూ. పర్యా. బీం. సిమెంటుదూలం (తె. 35).

దాస¹ : దూలానికి మొగరానికి మధ్యనున్న కొయ్యవాసం (తె. 27).

దాస² : దర్వాజామీది చెక్కుగూడు (తె. 36).

దానచెక్క : చూ. పర్యా. గొట్టగుబ్బ. ఉత్తరాసిమీద పరిచిన చెక్క (తె. 12).

దానబండ : పర్యా. అటువబండ, ఊనెట్టిరాయి, చౌకట్టుబండ, కించుబండ, కప్పుబండ, కప్పురాయి¹(2). దాన(రాయి), దాసా, ముసుగుబండ, మూతబండ(1), మూతరాయి, వాకిలిబండ. దర్వాజా ఉత్తరాసిమీద పరిచే బండ (తె. 8-11).

దానబల్ల : దాన కింది కొయ్యపట్టి (తె. 36).

దాన(రాయి) : (దాన < హిం.దాసా). (బ.దాసాలు).చూ. పర్యా. దానబండ దర్వాజా ఉత్తరాసిమీద పరిచే బండ (తె. 7. 36).

దాసా : (1) చూ. పర్యా. దానబండ. దర్వాజా ఉత్తరాసిమీద పరిచే బండ(తె. 36). (2) చూ. పర్యా. సన్ షేటు. ఎండ, బల్లు తగలకుండా రక్షణగా కిటికీలమీదకు వించిన పలక. చూ. చిత్రాలు 25. 11, 241 (తె. 36).

దాసిరి : చూ. రూ. దాకిరి (తె. 16).

దిగబడు (1) : క్రి. చూ. పర్యా. పునుకు కుంగు, కుంగిపోవు (కో. 35). (2) మిగులు. మిగిలిపోవు (కో. 38).

దిగిరికొను : క్రి. చూ. పర్యా. పునుకు. కుంగు, కుంగిపోవు (రా. 20).

దిగుడు : చూ. పర్యా. తగ్గుడు. పల్లం (కో. 25, 46).

దిగుడుకరుకు : అపలతో చూచునుంచి కప్పే వరస (రా. 7).

దిగుడుబావి : ఉ-బాయి. పర్యా. చుక్కబావి, వర్వా, మెట్టుబావి, లింగంబావి. నీళ్లకోసం దిగడానికి మెట్లుపెట్టిన బావి చూ. చిత్రం 297 (కో. 38, 39, 46; రా. 16, 20, 24, 25, 27, 28, 30.)

దిగుడుమెట్టు : కిందివైపుకు బాగా వాలికంటే మెట్టు (తె. 5).

దిగుమూల : పొందుకుంటేవేళ (రా. 15).

దిగువగోడ : చూ. పర్యా. చాల్కవీ(2). గోడమీదినుంచి ముందుకు పొందుకుకొనివచ్చిన కప్పు (కో. 42).

దిగువుదబ్బు : చూ. పర్యా. దిగువు¹. పెంకుటింటివాసాలను కలుపుతూ వాటిమీద దిగింపుచేసిన పెడుబద్ద; ఆకప్పు జారకుండా మీద దిగించే బద్ద (కో. 48).

దిగ్గం : దిట్టం, బలం (కో. 11).

దిటికుంబం : (< సం. దృష్టికుంభ-).చూ.పర్యా. దిష్టికుండ. దిష్టి తగలకుండా గడ్డివాముల, ఇండ్ల మీదపెట్టే కుండ. చుండుమ, సున్నపుబొట్లు పెట్టారు. చూ. చిత్రం 10.5 (తె. 29).

దిద్ది : కిటికీ(కో. 1).

దిద్దికంత : చూ. పర్యా. దొడ్డివాకిలి. ఇంటివెనుకనున్న ద్వారం. చిన్నది (రా. 26, 27).

దిద్దిగూడు : చూ. పర్యా. పొగగూడు. పొగ బయటకు పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రాలు 25.9, 279, 280 (కో.30).

దిద్దిదర్వాజా : ఉ. దిద్దిదర్వాజా. చూ. పర్యా. దొడ్డివాకిలి ఇంటి వెనుకనున్న ద్వారం. చిన్నది.(తె. 16, 29, 30, 43).

దిద్దివాకిలి : చూ. పర్యా. దొడ్డివాకిలి. ఇంటి వెనుకనున్న ద్వారం. చిన్నది (తె. 9).

దిండు¹ : (1) చూ. పర్యా. కీటు. మట్టిగోడ కట్టడంలో తడవకు మూరెడెత్తువ విరిగించే గోడభాగం. చూ. చిత్రం 163.2 (రా. 1, 6, 11, 14, 28). (2) దిగుమనుంచి కిందికి అలంకారంకోసం అమర్చిన పొడుగాటి మట్టి కట్ట (కో. 48). (3) గోడ దిమ్మలమీద కట్టిన చిన్నదిమ్మ (రా. 14).

దిండు² : నీటి బట్టిలోని ఇటిక వరస (కో. 27).

దిండు³ : చూ. పర్యా. దొలుపు¹. ఇంకిచక్రంలోని అడ్డ పల్కె. చూ. చిత్రం 74.11 (కో. 50).

విండు⁴ : చూ. పర్యా. మొద్దు². గానిగకట్టై తిరిగడానికి ఆధారంగా నాటబడిన లావాటి కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 54.4 (తె. 21, 23)

విండు⁵ : చూ. పర్యా. బొద్దు³(1). కప్పు ఎగరకుండా దానిమీద వేసే కట్ట. చూ. చిత్రం 25.4 (తె. 26).

విండు⁶ : పట్టుబడించిన అడ్డు కర్ర. దంతెటోని భాగం (తె. 38).

విండు⁷ : (బి. విండు). పొరలు పొరలుగా ఉన్న బండరాళ్ల తోని కొన్ని పొరల సముహం(Band of layers). (రా. 28).

దిద్ది : చూ. పర్యా. కుయ్య¹. చక్రానికి ఇరుసు దూర్చే రంధ్రానికి తోవలా బయటా వేసిన ఇసుపకట్టు (తె. 44).

దిద్దికంత : చూ. పర్యా. గవాచి¹(1). గోడలో పెట్టిన రంధ్రం. చువ్వలులేని కిటికీ. చూ. చిత్రాలు 27.7, 196-198 (తె. 5).

దిద్దుడురాయి : చూ. పర్యా. కందిపొడరాయి. కట్టుబడికి గాని, నేలపై పరవడానికిగాని, స్తంభాలు నిలపడానికిగాని వాడే చెక్కిన. లేక మలిచినరాయి (రా. 18, 20).

దినుసు : చూ. పర్యా. గింజ (తె. 37).

దిన్ను : చూ. రూ. తన్ను (కో. 47).

దిన్నె : చూ. పర్యా. బోద్ది². బావి చుట్టూ కట్టిన పొట్టిగోడ (రా. 8).

దిబ్బ¹ : (1). చూ. పర్యా. కుప్ప(1). గుట్ట, తిమ్మె, లిప్ప (కో. 4, 34). (2) చూ. పర్యా. కాంకీటు. కట్టుబడికి కావలసిన రాళ్లు దొరికే గుట్ట (కో. 30; రా. 28).

దిబ్బ² : గొడ్డ గాడిగా వాడే రాతి కట్టుబడి. మూడువైపుల పూర్తిగాను, ఒకవైపువ సగానికి పైగాను, గోడ గలది. గోడలు ఒకవైపుకు వారి ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 304 (రా. 24).

దిబ్బ³ : గాడెలాగా ఉండే పొడుగాటి బుట్ట. చూ. చిత్రం 307 (కో. 2).

దిబ్బటంపారు : పక్క పక్కలనున్న వరండాలు ఒక మూలన కలియటం (తె. 86).

దిమ్మిశ : ఉ. దిమ్మిశా, దిమ్మిస, దిమ్మిసు. చూ. రూ. దిమ్మిస (కో. 5, 9, 17, 21, 22, 24-26, 28, 31; తె. 6, 35; రా. 30).

దిమ్మిసీ : ఉ. దిమ్మి. చూ. రూ. దిమ్మిస (కో. 4. తె. 26).

దింపుడచ్చు : చూ. పర్యా. ఇటికచ్చు. ఇటికను చేసే దిమ్మ లేక పెట్టె. చూ. చిత్రం 80 (కో. 8, 9).

దింపుడు : దించడానికి వీలయినంత పరిమాణం (కో. 42).

దింపుడుచెక్క : అచ్చుకింది కొయ్యపలక (కో. 9).

దిమ్మ¹ : (1). ఉ. దిమ్మె. చూ. పర్యా. మొద్దు². గానిగ కట్టై తిరిగడానికి ఆధారంగా నాటబడిన లావాటి కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 54.4 (కో. 36, 41; రా. 8, 29). (2) చూ. పర్యా. కొయ్యదుంప. అచ్చుగా వాడే కొయ్యదుంప (రా. 11). (3) మూలమట్టం అడుగున ఉన్న మందపాటి చెక్క (కో. 42).

దిమ్మ² : (1) చూ. పర్యా. దిమ్మిస. కొయ్యతో (సాధారణంగా)ను, ఇనుముతోను చేసింది. నేలను గట్టి పరచడానికి వాడే పరికరం. పొడుగాటి కర్రను అడుగున చదలంగా ఉండే కొయ్యదిమ్మనో ఇనుప పలకనో బిగించి దీన్ని తయారుచేస్తారు. (కో. 14, 15). (2) చూ. పర్యా. దిమ్మిసదుక్క. దిమ్మిస అడుగున ఉండే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 144.1 (తె. 16).

దిమ్మ³ : ఉ. దిమ్మి. రూ. దిమ్మె. పర్యా. కట్ట²(2). గుద్దు². రాతిరొకట్టిన స్తంభం. చూ. చిత్రం 25.6 (కో. 2, 9, 10, 13, 15, 16, 18-20, 22, 23, 25, 26, 28-32, 34, 35, 39; తె. 1, 2, 10, 32, 37; రా. 15-19, 21, 22).

దిమ్మతాపీ : దిమ్మెసలాగా కొట్టడానికి పనికివచ్చే ఒకరకం తాపీ. రేకు బదులుగా ఇనుపదిమ్మె ఉంటుంది (కో. 8).

దిమ్మిగుంచు : క్రి. చూ. పర్యా. ఇక్కు. నొక్కు (రా. 2)

దిమ్మిన : ఉ. దిమ్మన, దిమ్మిళ, దిమ్మిళా, దిమ్మిళి, దిమ్మినై, దిమ్మిసు. (బ. దిమ్మిస్తు, దిమ్మిసులు.) రూ. దమ్మసు, దిమిళ, దిమిసీ, దిమ్మెట, దిమ్మెన. పర్యా. చాటుబల్ల, దిమ్మ²(1). కొయ్యతో (సాధారణంగా)ను, ఇనముతోను చేసింది. నేలను గట్టిపరచడానికి వాడే పరికరం. పొడుగాటి కర్రకు అడుగున కొయ్యదిమ్మనో. ఇనప పలకనో బిగించి దీన్ని తయారు చేస్తారు. (కో. 3, 5, 18, 23, 27, 29, 30, 32, 34, 35, 39; తె. 1-5, 7, 9-11, 13, 16, 21, 22, 25, 28, 30, 32, 33, 38, 40, 43, 44; రా. 31).

దిమ్మినదుక్క : ఉ. దిమ్మెనదుక్క, పర్యా. కత్తెతాపు, చెక్కమొద్దు, దబ్బకత్తె, దిమ్మ²(2), దిమ్మినపీట, ధమ్మనపలక. దిమ్మిన అడుగునఉండే కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 144.1 (కో. 8, 9, 17).

దిమ్మినపీట : చూ. పర్యా. దిమ్మినదుక్క. దిమ్మిన అడుగున ఉండే కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 144.1 (తె. 3).

దిమ్మె¹ : ఉ. దిమ్మె. చూ. రూ. దిమ్మ¹(1). (కో. 1, 11, 27, 33, 37, 40-50; తె. 4-9, 12, 16, 18, 19, 21-23, 26, 28, 30, 31, 34, 40-44; రా. 4, 6-8, 25-32).

దిమ్మె² : చూ. పర్యా. కాలు²(2). ఇటీకబట్టి పొయ్యల మధ్య వచ్చే దిమ్మ. చూ. చిత్రం 60.7 (తె. 41).

దిమ్మెట : చూ. రూ. దిమ్మిన (తె. 37).

దిమ్మెన : ఉ. దిమ్మెచ, దిమ్మెళ. చూ. రూ. దిమ్మిన (కో. 1, 2, 8, 37, 38, 41-50; తె. 17, 19, 27, 34; కా. 1-3, 5, 7, 9-13).

దిమ్మెనకత్తె : ఉ. దిమ్మెనకత్తె. పర్యా. (కంకి)కర్ర, కత్తె¹(2), దిమ్మెనగర్ర, దిమ్మెనపుల్ల. దిమ్మిన దుక్కను పట్టి ఉండే పొడుగాటి కొయ్య (కో. 37, 42, 44; తె. 22; రా. 8, 9).

దిమ్మెనగర్ర : చూ. పర్యా. దిమ్మెనకత్తె. దిమ్మిన దుక్కను పట్టి ఉండే పొడుగాటి కొయ్య (కో. 27, 50; రా. 3).

దిమ్మెనపరుపు : రెండిటికలను గోరున, వాటి కడ్డంగా ఒకటి, పేర్చుటం (రా. 5).

దిమ్మెనపుల్ల : చూ. పర్యా. దిమ్మెనకత్తె. దిమ్మిన దుక్కను పట్టి ఉండే పొడుగాటి కొయ్య (కో. 48).

దిమ్మె : చూ. పర్యా. నపోటు², బట్టిగోడలు పక్కలకు వాలిపోయిందా పోటీగా కట్టిన చిన్నగోడ. చూ. చిత్రం 59.6 (తె. 10).

దిమ్మెరాయి : చూ. పర్యా. ఇసురాయి. రాతిదిమ్మెం కట్టు ఇడిలో పనికివచ్చే (లేక వాడబడిన) రాయి (కో. 43; రా. 1).

దియ్యగూడు : చూ. రూ. దీగూడు (కో. 47; రా. 5, 11).

దియ్యారాధన : (<దివియ+అరాధన) చూ. పర్యా. దీపారాధ్యం. దీపారాధన (కో. 48).

దిర్పెన : ఉ. దెర్పెన. పొట్టిగా బొద్దుగా ఉండే బోయెర్ బూడిద రంగులో ఉండే చెరకుతో, సువాసనగల పూలతో రమా రమి 30-40 అడుగుల ఎత్తు పెరుగుతుంది. అకు పచ్చి ఎరువుగా పనికివస్తుంది. కొయ్య కొండతంగేడు(చూ). కొయ్యలాగా అనేక విధాల పనికివస్తుంది. దీన్నే 'దిరన, దిర్పినం, దిర్పెన' అని కూడా పిలుస్తారు. దీని పూలు తెల్లగా పట్టులాగా ఉంటాయి. Kokko, Siris, East Indian walnut, The Grain tree, Mimosa, Sirisha, R., Roxb. (తె. 7)

దిష్ట : (<సం. దృష్టి). రూ. జిష్టి. చెడుచూపు (కో. 18, 32; తె. 5; రా. 25, 28).

దిష్టికుండ : రూ. జిష్టికుండ. పర్యా. కురుచకుండ, దిట్టి కుంబం. దిష్టి తగలకుండా గడ్డివాముల, ఇండ్ల మీద పెట్టే కుండ. కుండకు సున్నపుబొట్టు పెడతారు. చూ. చిత్రం 10.5 (రా. 28).

దిష్టిబొమ్మ : విరాణనమయంలో దృష్టిదోషం నివారించడానికి పెట్టెగడ్డి, లేక గుడ్డిబొమ్మ. వికారంగా తయారు చేసింది. (కో. 32; రా. 29).

దిసితలుపు : చూ. పర్యా. సాదాతలుపు. చెక్కడప్పని చేయని తలుపు (కో. 38).

దీగూడు : ఉ. దిగూడు, దిగూడు, దీగోడు. రూ. దియ్య
గూడు. పర్యా. చిమ్మిగూడు, దీపంగూడు, ప్రమిద
గూడు. దీపం పెట్టుకొనే గూడు. చూ. చిత్రం 23.9
(కో. 16, 37, 40, 44-46, 48; తె. 3, 4, 6, 7,
12-14, 17, 21, 28, 29, 36; రా. 2-4, 7, 8,
10, 13)

దీపంగూడు : ఉ. దీపం-చూ. పర్యా. దీగూడు. దీపం
పెట్టుకొనే గూడు. చూ. చిత్రం 23.9 (కో. 7, 27, 30;
తె. 37, 41, 44; రా. 15).

దీపంత : చూ. పర్యా. ప్రమిద. దీపం వెలిగించే మట్టి
పళ్లెం (తె. 15).

దీపంపంతె : దీపంపెట్టే గూడు (తె. 41).

దీపారాజన : (<దీపారాధన). దీపారజన. చూ. రూ.
దీపారాజ్యం (కో. 35; తె. 9).

దీపారాజ్యం : ఉ. దీపారాజ్ఞం. రూ. దీపారాజన. పర్యా.
దియ్యారాధన. దీపారాధన (కో. 7, 29; తె. 2).

దుకాణం : ఉ. దుకణం. చూ. రూ. దుకానం (తె. 3;
రా. 16).

దుకానం : (హి. <దుకాన్). ఉ. దుకనం రూ. దుకాణం.
చూ. పర్యా. మళిగ. సరుకులమ్మేకొట్టు (తె. 7,
24, 35, 37).

దుక్క : చూ. పర్యా. చూసు(1). లావాటి చెట్టు మొదలు
(కో. 13, 17).

దుగ్గు : పండివ, కుళివ. గడ్డి (కో. 37, 38, 41, 43,
48)

దుంగ : చూ. పర్యా. మొద్దు². గానిగకట్టె తిరగడానికి
అధారంగా నాటబడిన లావాటి కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం
54.4 (కో. 31).

దుడ్డు : చూ. రూ. దొడ్డు¹(2). (తె. 4).

దుడ్డు² : బట్టిపొయ్యిలోని జల్లెడ (తె. 16).

దుడ్డు³ : డబ్బు (రా. 6).

దుడ్డె : చూ. రూ. దూడ (తె. 30).

దుతాడుకరి : చూ. పర్యా. కాడకర్ణి. డిజైన్ పనికి వాడే
చిన్నకరిణి (తె. 10, 28).

దుత్త : చూ. పర్యా. చట్టి. చిన్న మట్టిపాత్ర (తె. 42.
రా. 9, 14, 30).

దుత్తిక : చూ. రూ. జుత్తిగ (రా. 25).

దుద్దుగు : ఉత్తర సర్కారుజిల్లాలోని పర్వత ప్రాంతాలలో
పెరిగేచెట్టు. దీని కొయ్య వంటచెరకుగా పనికి వస్తుంది.
ఎండాకాలంలో వుష్పిస్తుంది. జులైలో విత్తనాలు పంటకు
వస్తాయి. ఈ జాతికి చెందినవే 'నల్లదుద్దుగు'
(*Miliusa velutina*, Man.) 'చాకదుద్దుగు' లేక
గుత్తి దుద్దుగు' (*Polyalthia*, Man). 'బుడ్డదుద్దుగు
లేక గాడిదలొత్త' (*Saccopetalum tomentosum*,
Man). 'చిల్కలదుద్దుగు' (చూ. బుడకాలి). మొద
లైన చెట్లు. Corky-barked (or common)
Cherry Nutmeg, *Uvaria cerasoides*,
Roxb., Willd. (తె. 14).

దున్న-పోతు : పర్యా. ఎనుబోతు. మహిషం. దున్న.
పోతు, శబ్దాలలో ఏ ఒక్కటయినా మొత్తానికి బదులు
వాడారు. (కో. 30; తె. 3-7, 20, 28, 31, 33,
37-38, 41-43; రా. 18).

దున్నె : చూ. చూ. పర్యా. మొద్దు². గానిగకట్టె తిరగ
డానికి అధారంగా నాటబడిన లావాటి కొయ్యదుంప. చూ.
చిత్రం 54.4 (రా. 30).

దుబార : చూ. పర్యా. పట్టు²(1). చెక్కడప్పనిలో
లోతుగాఉండే భాగం (రా. 21).

దుబారు : లావుపాటి ఇసుకగుండ్లు. కాంక్రీటులోకి వాడేవి
(రా. 11).

దుబ్బ : ఉ. దుద్బి. చూ. పర్యా. తుప్ప. ఎరువు నలుపు
కలిగిన జిగట మట్టి. పెంకు తయారీకి మేల్పై నది. (తె.
10-12, 19, 20, 24, 28, 35, 36, 39).

దుబ్బిగచ్చు : మెరుగు తక్కువగా ఉన్న గచ్చు (తె. 8).

దుబ్బిచేయు : క్రి. చెక్క పట్టుకుండా మట్టిపూయు (తె. 24).

దుబ్బిగడ్డ : చూ. పర్యా. గుద్బిగడ్డ. భూమిలో పాతవ రాతిదిమ్మ. సారెను సులువుగా తిప్పడానికి ఉపయోగ పడేది. చూ. చిత్రం 73.8 (తె. 13).

దుబ్బిగడ్డి : చూ. పర్యా. గరికి. లోతుగా పాతుకొన్న వేళ్ళ గల కలుపు మొక్క. పకువుల మేతకు ప్రశస్తం. ఇంటి కప్పుమీద చల్లదనానికి పుస్తారు. దీన్నే 'గడ్డగోరు, దూర్వ' అని పిలుస్తారు. '*Agrostis linearis*,' Ainsl., *Cynodon dactylon*, Pers; *Panicum dactylon*, Linn. *Scutia indica*, Brongn, Lush. (కో. 19).

దుముకుడుకర్ర : చూ. పర్యా. సిపాయి(కర్ర). ఆసు గర్ర. నొగకింద ఆపుగాపెట్టిన కర్ర (కో. 13).

దుమ్ము : రూ. దుమ్మురు. పర్యా. కొంటు. దువ్వ. దూళి. బూదరి. పొల్లు (కో. 21, 42, 43; రా. 4, 14).

దుమ్మురు : చూ. రూ. దుమ్ము (తె. 1).

దుమ్మాదొడనరం : ఎగిరిపోయిన పొల్లా, పొట్టూ (కో. 43).

దుయ్యేరుగుజ్జు : చూ. పర్యా. జమిటిజంగ. రెండు కొయ్య లతో నిలిపిన గుజ్జు (తె. 29).

దుర్బిణి : ఉ. దుర్బిని. (బి.దుర్బిణులు) చూ. పర్యా. రెవర్ బాటిలు. నేలమట్టం సరిచూడడానికి 'టీటీ'లాగా ఉప యోగపడే తాపీవనివాళ్ళ పరికరం. అడుగు చదునుగా ఉన్న చిన్న రేకుపెట్టెలో ఏదైనా ద్రవంపోసి గాలిబుడ గమ లోపలికి వదుల్తారు. పెట్టెపెట్టెగావ అద్దం ఉంటుంది. పై వైపు సరిగా మధ్యలో గీత ఉంటుంది. గాలిబుడగ సరిగా గీత దగ్గరఉంటే మట్టం సరిపోయినట్టు (తె. 16, 19, 20).

దుల : చూ. రూ. తొలి(1). (కో. 7).

దులగొట్టు : క్రి. దులుపు. రాల్చు (కో. 15).

ధువాడ : చూ. పర్యా. టాపీరేకు. తాపీలోని పలచటి తోహ ధాగం (తె. 10).

దువేరి : చూ. పర్యా. ద్వీకాళ. రెండువైపుల గదులుండి "L" ఆకారంలో ఉండే ఇల్లు (తె. 29, 30).

దువ్వ : చూ. పర్యా. దుమ్ము. పొల్లు (రా. 2, 9).

దుశాక : తలుపు మసి అరిగిపోయిందా నేలలో దిగించిన ఇవపబ్బి (తె. 30).

దుసి : రూ. మాసి. చూ.పర్యా. బూచీద. వస్త్రపులు కాలగా మిగిలిన పొడి (రా. 2).

దుసికిపోవు : క్రి. చూ. పర్యా. పంగిపోవు(1). తారిపోవు. పిగజాయి (తె. 27).

దూకీ : చూ. రూ. దూకీ (కో. 20).

దూడ : రూ. దుడ్డె. చిన్నగొడ్డు (కో. 17, 18, 22, 23; తె. 37, 38).

దూత¹ : పెంకాము మధ్యలోని పొయ్యి (కో. 25, 26).

దూత² : (1) నేల బట్టిలో పొట్టు నింపడానికి కట్టే గోడ (కో. 13). (2) ఇటీకబట్టి పొయ్యిలను కప్పుతూ కలప కవచమిడకుండా పేర్చిన ఇటీక (కో. 20).

దూత³ : కొబ్బరాకు నేత (కో. 19).

దూతయిటిక : ఉ. దూతిటిక, దూతిటుక. కాలీకాలని తెల పరి ఇటిక (కో. 25, 28, 30).

దూపిడి : రూ. దోపిడి. 'దూపడ' అనికూడా పిలవబడే ఒక మొక్క. *Vateria indica*, Roxb. (తె.14).

దూపుదుబల : పీచును ఈనెలుగా తీసి శుభ్రపరచడానికి వాడే సాధనం. ఒక చిల్లకు చివర మేకులు నాటి పీచును వాటి మధ్యనుంచి లాగి చిక్కుతీస్తారు (కో. 11).

దూమ్ముడి : వదులుగా వేవే ముడి (రా. 27).

దూల : చూ. పర్యా. బూచీద. వస్త్రపులు కాలగా మిగిలిన పొడి (రా. 9).

దూలపిల్లు : చూ. రూ. దూలాపిల్లు (కో. 30; తె. 2, 6).

దూలపుచీల : చూ. పర్యా. ముక్కరిచీల. జంటనొగలను కాడిముందు కలపడానికి దిగించిన ఇవపమేకు. చూ. చిత్రం 75.11 తె. 17).

మాలపురాయి¹: మాలం ప్రధానాన కష్టకు విగువన పరిచే రాయి (కో. 40).

మాలపురాయి²: ధన్యం దామకొనే గరిసెకింద ఎత్తుకోసం పెట్టే రాయి (రా. 9).

మాలం: (1). (చ. మాలలు, మాలాలు). రూ. మాలం. ఇంటికష్టను మోసే ముఖ్యమైన ఆధారం (కో. 1, 2, 4, 8-10, 13-16, 18-23, 25-31, 34, 35, 39, 40, 42, 49; తె. 1-12, 14, 15, 21, 26, 27, 29, 32, 34, 36-44; రా. 1-7, 9, 16-23, 26, 27, 29-22). (2) చూ. పర్యా. కమాన్. ఇట్టిపూయ్యమీద అడ్డంగా ఉంచిన రాయి. చూ. చిత్రాలు 59.5, 60.6 (తె. 21). (3) చూ. పర్యా. అడ్డకట్టె(1). గిలకను విగించడానికి వీలుగా బావిమీద వేసిన అడ్డకొయ్య. చూ. చిత్రం 294.3 (రా. 24).

మాలంరాయి: గోడ కట్టబడితో అంచులపై వుండచిన పెద్ద ఇటిక (కో. 49).

మాలంగూడు: మాలం పెట్టేందుకు గోడలో తొలిచిన రంధ్రం (రా. 16).

మాలాపిలు: రూ. మాలపిల్లు. పర్యా. మాలాలిలు. మాలాలు దంతులు వేసికట్టిన ఇల్లు (కో. 37, 38, 41, 15; తె. 15).

మాలాపురాయి: మాలంగా వాడే పెద్ద పొడుగాటి రాయి (కో. 37).

మాలాం: చూ. రూ. మాలం(1). (కో. 3, 11, 32, 33, 37, 38, 41, 44-48, 50; తె. 16-20, 22, 23, 25, 30; రా. 15, 25).

మాలాలిలు: చూ. పర్యా. మాలాపిలు. మాలాలు దంతులు వేసికట్టిన ఇల్లు (కో. 15, 28, 29; తె. 4).

మాలి: చూ. పర్యా. దుమ్ము: పొల్లు (రా. 6).

మాలిబద్ద: కొయ్యకప్పుకు వాడే పరిచని చెక్క (కో. 1-3).

మాలి: చూ. రూ. దుపి (రా. 4).

దేకిపపార: రూ. దేకిపపార, దేగిసపార. పర్యా. రోసిన పార, దోకుపార, బొరిగె. గడ్డి మొదలైనవి చెక్క

దానికి వాడే ఒకరకం పార. చూ. చిత్రం 134 (తె. 4, 14-16, 21).

దేగిసపార: చూ. రూ. దేకిసపార (తె. 17).

దేవడి: రూ. దేవిడి. పెంకుకప్పుగల సర్కారు కార్యా లయం. ఊరిమధ్య కట్టినది. (తె. 11).

దేవదారు: ఉ. దేవదార, దేవదారి. పర్యా. పెద్దచెక్క. కొండనేలలో పెరిగే పెద్దచెట్టు. ఆకూ, బెరమా మందుకు పనికివస్తాయి. ఆకులను కూరదీసునుగా, పచ్చిఎరువుగా, కప్పుగా వాడారు. కంప దళకట్టడానికి, ఎర్రటి చిన్న పండ్లు తినటానికి, కొయ్య తేలికరకం చిన్నపెద్దలను తయారుచేయడానికి పనికివస్తాయి. Bastard sandal, The Deodar pine, *Cedrus deodora*, Watts., *Breynia patens*, Man., *Erythroxylon monogynum* or *Ubaria longifolia*, Roxb., *E. aroelatum*, Linn., *Pinus longifolia*, Sank., *Polyathia longifolia*, Bth. (కో. 23-25; తె. 3, 40, 42; రా. 22).

దేవమూల: చూ. పర్యా. ఈశాన్యం. తూర్పు ఉత్తరాల మధ్య మూల (కో. 35; రా. 16-18, 20, 30-32).

దేవళం: ఉ. దేవలం, దేవాళం. చూ. పర్యా. గుడి. దేవతల మంచే కట్టడం (కో. 48; రా. 4, 11, 28).

దేవారు: గణాచారి (తె. 1).

దేవిడి: చూ. రూ. దేవిడి (కో. 38).

దేవు: క్రి. పర్యా. లోడేయు. మట్టిని గుంటనుంచి పెక్కి రోడు (కో. 16).

దేవుడిగది: ఉ. దేవుడు, దేముడు. పర్యా. దేవునర. దేవునికొట్టిడు, దేవునికొట్టిడి, దేవునిల్లు, పడమటిల్లు, పడమరగది, సామికొట్టిడి. దేవుడి బొమ్మపెట్టి పూజ చేసుకొనేగది (కో. 1, 29-32, 48; తె. 27).

దేవునర: ఉ. దేవునిఅర. చూ. పర్యా. దేవునిగది. దేవుడి బొమ్మపెట్టి పూజచేసుకొనే గది (తె. 4, 30).

దేవునికొట్టిడు: చూ. పర్యా. దేవుడిగది. దేవుడి బొమ్మ పెట్టి పూజచేసుకొనే గది (తె. 37).

దేవునికొట్టిడి : చూ. పర్యా. దేవుడిగది. దేవుడి బొమ్మ పెట్టి పూజచేసుకొనే గది (తె. 36).

దేవునిలు : చూ. పర్యా. దేవుడిగది. దేవుడి బొమ్మ పెట్టి పూజచేసుకొనే గది (రా. 24).

దేశవాళీపెంకు : చూ. పర్యా. నాటుపెంకు. మామూలుగా ఇళ్లు కప్పడానికివాడే చిన్న పెంకు (కో. 21).

దేశిపెంకు : చూ. పర్యా. నాటుపెంకు. మామూలుగా ఇళ్లు కప్పడానికివాడే చిన్న పెంకు (కో. 2).

దేహాతిపెంక : చూ. పర్యా. నాటుపెంకు. మామూలుగా ఇళ్లు కప్పడానికివాడే చిన్న పెంకు (తె. 31).

దొంక : చూ. పర్యా. గవాచి¹(1). గోడలోపెట్టినరంధ్రం. చువ్వలులేని కిటికీ. చూ. చిత్రాలు 27.7, 196-198 (రా. 2).

దొంగగూడు : చెక్కతోసహా గోడలోదిగించిన పెద్దవంటి గూడు (రా. 27).

దొడకప్పు : రెండురెండు పెంకులను వెల్లకిలపెట్టి నేసే పెంకుకప్పు. పెంకుకప్పుడంలోని మొదటిదశ (తె. 19).

దొడ్డి¹ : పర్యా. పరాజి, పెరజు(1). ఇంటి వెనకస్థలం. (కో. 18, 23, 26, 30, 32, 34, 35, 39, 40; తె. 1, 4, 13, 15, 29; రా. 1, 6, 8, 21, 25, 26).

దొడ్డి² : (1) చూ. పర్యా. చట్టం¹. పోతపోయవలసిన సేమెంటు మొదలైన వాటికి ఆకారమిచ్చే విడివాగాల కలయిక (కో. 27, 32; తె. 1). (2) చూ. పర్యా. చొకట్టు¹(1). నాలుగుకొయ్యలతో దిగింపబడిన దర్వాజా (కో. 29).

దొడ్డి³ : (1) పూరింటి నట్టిల్లు, మధ్యభాగం (కో. 34). (2) నిట్టూరిలేని ఇంటి మధ్య గది (కో. 39).

దొడ్డికట్టుపట్టి : ఇంటి చుట్టూనికి అధారంగా గుంజలమీద వేసే తాటిపట్టె (కో. 18).

దొడ్డికడ్డి : పర్యా. కుడిముక్క, గుజ్జులకడ్డి, చవరపుపట్టి, చవరంపట్టి, జాచిమిమ్మ, జింపి(1), దొడ్డిపట్టి, లైను కడ్డి, గుజ్జులమీద దిగించే అడ్డికర్ర. చూ. చిత్రం 248.4 (కో. 28; తె. 6).

దొడ్డిగుమ్మం : చూ. పర్యా. దొడ్డివాకిలి. ఇంటి వెనుక నున్న చ్చాచం చిన్నది (కో. 8, 16, 19, 22).

దొడ్డిగోడ : పర్యా. అడ్డుగోడ, చాటుగోడ, తెట్టుగోడ, తేట్టెగోడ, పడుగోడ, సరద్దుగోడ. దొడ్డివైపునగాని పొలాల్లోగాని ఒకేవైపున (హద్దుగా) కట్టిన చిన్నగోడ (తె. 37; రా. 15, 16, 18).

దొడ్డిదర్వాజా : చూ. పర్యా. దొడ్డివాకిలి. ఇంటివెనుకనున్న చ్చాచం. చిన్నది (తె. 2).

దొడ్డిదోషం : పదురెదురుగా దొడ్డు ఉండటమనే తప్పు. పదురుగా లేకపోవడమే దివారణ (కో. 32).

దొడ్డిపట్టి : చూ. పర్యా. దొడ్డికడ్డి. గుజ్జులమీద దిగించే అడ్డికర్ర. చూ. చిత్రం 248.4 (తె. 3).

దొడ్డిబద్ద : చూ. పర్యా. చట్టపుకొయ్య. చూలాలపై అడ్డింగా ఇంటి చుట్టంలో భాగంగా వేసే వానం (కో. 27).

దొడ్డియెలవ : వెనుగర్రనుండి ఇంటి చుట్టం మీదికి పరిచిన కడ్డి (కో. 32).

దొడ్డివాకిలి : ఉ. దొడ్డివాకిలి. పర్యా. చిడ్డి కంట, దొడ్డిదర్వాజా, దొడ్డివాకిలి, దొడ్డిగుమ్మం, దొడ్డిదర్వాజా, పెరటిగుమ్మం, సందువాకిలి. ఇంటి వెనుకనున్నచ్చాచం, చిన్నది. (కో. 37; రా. 16-18, 20, 21, 25, 30).

దొడ్డు¹ : (1) చూ. పర్యా. మందం. లావు, చిక్కదనం. (తె. 22, 30). (2) చూ. దుడ్డు¹. లావు (తె. 12).

దొడ్డు² : పర్యా. బచ్చలదొడ్డి(1), స్నానందొడ్డి, స్నానాల దొడ్డి, స్నానంచేసేదొడ్డి (కో. 7).

దొడ్డు³ : కూనలో మూతవచ్చే చోటనున్న వంపు (తె. 27).

దొడ్డుకంకర : ఉ. దుడ్డు, దొడ్డు, పెద్దరాతిముక్క (తె. 10, 26, 30, 36).

దొడ్డుకరి : పర్యా. ముద్దకర్ని. పెద్దవైజా కరిణి. చూ. చిత్రం 87 (తె. 16).

దొడ్డుజలెడ : చూ. ముదురుజలెడ (తె. 12).

దొడ్డుతాపి : చూ. పర్యా. పెడతాపి. కట్టుబడిలోవాడే మంచ పాటి దేకుగల కొంచెం పెద్దనైజుతాపి. చూ. చిత్రం 90 (తె. 4).

దొడ్డుపడుపు : చూలంపడుపు (కో. 11).

దొడ్డురాయి : చూ. పర్యా. పెద్దరాయి, పెద్దరొతు, బండ (రాయి), బిగిగుండు, దొంతరాయి, మిగలాయి. పెద్ద నైజురాయి (తె. 36).

దొడ్డువాసం : ఉ. దొడ్డోసం. లావుపాటి వాసం (తె. 30).

దొడ్డుక్క : (దొడ్డు + ఉక్క) చూ. పర్యా. గండిసక. పెద్ద కేణాలు ఉండే ఇసక. కాంక్రీటు కలపడానికి మంచిది (తె. 32).

దొడ్డునున్నం : ఒకపాలు సున్నానికి, 3 పాళ్ల ఇసుక కలిపి గాసుగాడిన సున్నం (తె. 17, 33).

దొణిగిపోవు : క్రి. చూ. పర్యా. దంగిపోవు(1). జారి పోవు. విగజారు (కో. 12).

దొంటురాయి : (బ. రాళ్లు). చూ. పర్యా. పొడిరాయి (2), ముడిరాయి, మూగరాయి, మోటురాయి(1), రఫ్ట రాయి, రఫ్టరొతు, రబ్బిష్, రబ్లింగ్, సాదారాయి(1), సాదారణంగా పునాదులు వింపడానికి (కొన్ని సమయా లలో గోడల కట్టుబడికికూడా) వాడబడే చెక్కనిరాయి చూ. చిత్రం 164.2 (తె. 35).

దొండి : చూ. పర్యా. బొంద. వేసినరంద్రం (రా. 2).

దొత్తె : చూ. పర్యా. పత్తెడ. గొడ్ల మెడలకు అందానికి గావి, వాటిని కాడికి పూవడానికిగాని, కట్టెతాడు లేక తోలు. చూ. చిత్రం 74.9 (తె. 19, 21, 26).

దొనె : రూ. దొనె. చూ. పర్యా. గోరెం(1). మట్టితో చేసిన రోతైవపాత్ర. చూ. చిత్రం 309 (రా. 26).

దొంతర¹ : ఉ. దొంతరి. (బ. దొంతరలు, దొంతర్లు) చూ. రూ. దొంతి(1). (కో. 25, 26).

దొంతర² : (బ. దొంతర్లు). ముక్కోణం ఆకారంలోఉండే పొగగూతులవరప (రా. 8).

దొంతలరుగు : చూ. పర్యా. కుదురు¹(1). పొయ్యికి పక్కన ఎత్తు తక్కువగా కట్టిన చిన్న అరుగు (రా. 7).

దొంతసరం : చదరప్పెంటును వరసగా అంటించి పైన పూత పూయడం (రా. 3).

దొంతి¹ : (1). రూ. దొంతర¹. పెంకుల పేచ్చువరస (కో. 8, 21, 29, 30, 45; తె. 4; రా. 10). (2) చూ. పర్యా. మండి²(2). పెంకులకుప్పు (కో. 20).

దొంతి² : చూ. పర్యా. కుదురు¹(1). పొయ్యికి పక్కన ఎత్తు తక్కువగా కట్టిన చిన్న అరుగు (కో. 6; రా. 9).

దొంతి³ : రూ. దొన్ని. చూ. పర్యా. పాదు¹(1). మధ్యలో నీళ్లుపోసి గచ్చును గట్టిపరచడానికి వీలుగా మట్టితో కట్టిన కట్ట (తె. 19).

దొంతిపెంకు : చూ. పర్యా. కప్పుపెంకు. ఇల్లు కప్పడానికి వాడే మామూలు పెంకు. చూ. చిత్రాలు 37, 42 (కో. 44).

దొంతులర్ర : చూ. పర్యా. కొట్టడి. సరుకులు పెట్టుకొనే గది (తె. 30).

దొన్ని : చూ. రూ. దొంతి³. (కో. 32).

దొప్ప : పర్యా. దోనె. కూనలోపలి వంపుగాడిన్న భాగం (కో. 6, 8; తె. 34).

దొప్పకారు : మధ్య దొల్లగలిగి వంపు వస్తువులను పట్టుకోనిచ్చే పట్టుకారు (కో. 36).

దొప్పకొయ్య : చూ. పర్యా. దోనె(కొయ్య). అచ్చు పోసిన పచ్చిపెంకును వంచే పాదనం. చూ. చిత్రం 81.5 (తె. 34).

దొప్పడ్డె : పెద్దనైజు అడ్డీ (చూ.) (రా. 18).

దొప్పపెంకు : చూ. పర్యా. దోనెపెంకు. ఇంటి వెన్నుగాడి మీద పరిచే పెంకు. చూ. చిత్రాలు 19.3, 36, 73.14 (కో. 26).

దొబ్బుడుచెక్క : లక్ష్మీపట్టిమీద దూర్చేచెక్క (కో. 44).

దొర్వు : ఊటనీళ్లుగల చిన్నచెరువు (కో. 43).

దొల : (1) పర్యా. ఆకుబెజ్జం, చెక్కురాలు. బండిపండ్లకు ఆకులు దూర్చడానికి వీలుగా అమర్చబడిన రంధ్రం (కో. 4, 6). (2) చూ. రూ. తొలి (1). (కో. 12).

దొలనెక్క : చూ. పర్యా. అడవానం. మరవానంలో తగిలించే రంధ్రంగల వానం (కో. 7).

దొలాల : బ. ప్రహరీగా నాటికి ముళ్లకంచెరోని కూబాలు (కో. 4).

దొలి : చూ. రూ. తొలి(1). (కో. 8).

దొలిబ్బన : చుండేటిబల్లకు ఎలకసూరుకు కాయవాసాలు నాటి వాటిపై చిగించే బద్ద (కో. 3).

దొలుచు : క్రి. తొలుచు. రంధ్రంచేయు (కో. 2).

దొలుపు¹ : చూ. రూ. దొలుపు (కో. 12, 19; తె. 7, 43)

దొలుపు² : రూ. దొలుము. ఉలితో పెట్టిన రంధ్రం (కో. 7)

దొలుము : చూ. రూ. దొలుపు² (కో. 12).

దొల్ల : చూ. రూ. జెల్ల (రా. 7).

దొవ్వు : క్రి. చూ. రూ. తవ్వు (తె. 22).

దోకుడుపార : ఉ. దోకుడుబార, దోకులుపార. రూ. దోకు పార. చూ. పర్యా. దేకిసపార. గడ్డి మొదలైనవిచెక్కడానికి వాడే ఒకరకం పరికరం. చూ. చిత్రం 134 (కో. 31, 37, 41).

దోకుపార : చూ. రూ. దోకుడుపార (రా. 11).

దోగు : క్రి. చూ. రూ. తోగు (తె. 42; రా. 23).

దోచు : క్రి. (1). చూ. పర్యా. అలుకు. పద్దు, పూయు (తె. 33.) (2) చూ. పర్యా. గోకు, గీడు, గీకు (రా. 4).

దోటీ : గాదెకాలు (రా. 11).

దోండిగ : (1) చూ. పర్యా. కొట్టుచెక్క. గాడిచర్వాటాలో అమర్చే చెక్కతలుపు. వరుస క్రమంలో ఒకదాని తర్వాత ఒకటిగా పక్కపక్కప పేర్చవలసివది. చూ. చిత్రం 179.3 (తె. 41). (2) చెక్కలు పేర్చిన తలుపులన్న కొట్టు, మలిగకొట్టు. చూ. చిత్రం 179.1 (తె. 42)

దోనచ్చు : పర్యా. దోనెపెంకిచ్చు. దోనెపెంకు చేపే కొయ్యచిమ్మ (కో. 46, 50).

దోని¹ : చూ. పర్యా. గాడి⁴. స్నానంచేసిన నీళ్లు పాయ్యేదాని (కో. 5, 12, 15, 18).

దోని² : (బ. దోన్లు). రూ. దోజీ, దోనె¹. చూ. పర్యా. గొట్టం¹. కప్పుమీది నీరు కిడికి కారడానికి వీలుగా అమర్చిన పొడుగాటి క్రోవి. చూ. చిత్రం 281 (తె. 36, 37, 41).

దోనికమ్మి : పెంకుటింటి వెనుగాడి (కో. 8).

దోనిపాక : పొడుగాటి గొడ్లపాక. చూ. చిత్రం 14 (కో. 18).

దోనిపెంకిచ్చు : చూ. పర్యా. దోవచ్చు. దోనెపెంకు చేపే కొయ్యచిమ్మ (కో. 6).

దోనిమొదు : పర్యా. బుదరదోని, మోటపొర్లు. మోట నీరు పోయే దోనిమాను (తె. 31).

దోనిరేకు : చూ. పర్యా. దొనె(కొయ్య). అచ్చుపోసిన పచ్చి పెంకును వంచే పాదవం. చూ. చిత్రం 81.5 (తె. 2).

దోను¹ : చూ. రూ. దోనె (తె. 32).

దోను² : చూ. పర్యా. ఎలుసు. గొడ్లపాకలోని అటక (రా. 4)

దోనుగ : ఉ. దొనుగ. చూ. పర్యా. దొలుపు. బండి చట్రంలోని అడ్డపట్టి. చూ. చిత్రం 74.11 (తె. 11, 37, 38).

దోనె¹ : ఉ. దోని, దోను. (బ. దోన్లు, దోన్లు) రూ. దోని. పర్యా. మోరీ(1). ఇంటి కప్పుమీది తూము (కో. 21, 29, 30, 38; తె. 5, 11, 12, 27, 38;

15, 21, 29, 32). (2) చూ.రూ. దోనె2. చూ. చిత్రం 22.6 (తె. 21: రా. 8, 23).

దోనె 2 : పర్యా. దోనెగర్రమొద్దు. దొలుపు మీదున్న పరానికి గట్టితనంకోసం పైన అమర్చిన వంపుమొద్దు (కో. 45).

దోనె 3 : చూ. రూ. దోనె (రా. 29).

దోనె(కొయ్య) : ఉ. దోని-. పర్యా. అచ్చువంపుకర్ర. కొయ్యడిండు, కొర్రా(కర్ర), గుండుగర్ర, గూటం2(2), గూనపలక1, దొప్పకొయ్య, దోనిరేకు, దోనెపలక, దోనెమొద్దు, మిక్కిలొయ్య. అచ్చుపోసిన పెండును వంచే సాధనం. చూ. చిత్రం 81.5 (కో. 6, 9, 21, 27, 29; రా. 1, 11).

దోనెగర్రమొద్దు : చూ. పర్యా. దోనె2. దొలుపు మీదున్న పరానికి గట్టితనంకోసం పైన అమర్చిన వంపుమొద్దు (తె. 33).

దోనెపలక : చూ. పర్యా. దోనె(కొయ్య). అచ్చుపోసిన పచ్చి పెండును వంచే సాధనం. చూ. చిత్రం 81.5 (రా. 10).

దోనెపాయ : పర్యా. వాటంపరుపు. నీళ్లు తూము పై పురు త్వరగా పారడానికి పీలుగా ఏర్పాటు చేసిన ఎక్కువ వాటం (కో. 35).

దోనెపెంకు : ఉ. దోనె, దోని-, దోసు-. పర్యా. కివేలి(పెంక), గూనపెంకు, దొప్పపెంకు, బొద్దుపెంకు, వంపుపెంకు, వెన్నుపెంక. ఇంటి వెన్నుగాడిమీద పరిచే పెంకు. చూ. చిత్రాలు 19.3, 36, 73, 14 (కో. 3, 5, 6, 8, 9, 13, 18, 21, 24, 28, 29, 38, 42-44, 46-50; తె. 1, 2, 21, 43; రా. 9, 21).

దోనెమొద్దు : చూ. పర్యా. దోనె(కొయ్య). అచ్చుపోసిన పెండును వంచే సాధనం. చూ. చిత్రం 81.5 (కో. 37, 34).

దోనె : రూ. దోమ1. చూ. పర్యా. దొప్ప. కూన లోపలి వంపుగావున్న దాగం (కో. 36).

దోపిడి : చూ. రూ. దూపిడి (తె. 1).

దోపిడిగడి : చూ. రూ. దోపుడు గడి (తె. 1).

దోపుడుగడి : రూ. దోపిడిగడి. చూ. పర్యా. గడిమాను. తలుపు చెక్కలను మూస్తూ గోడల్లోని కంత్లోకి దూర్చబడే రోకలివంటి పెద్ద గడియి. చూ. చిత్రాలు 189-191 (కో. 27).

దోపుడుచెక్క : (1) చూ. పర్యా. కొట్టుచెక్క. గాడి పర్యాజాలో అమర్చే చెక్కతలుపు. పరగ్రక్రమంలో ఒకదాని తర్వాత ఒకటిగా పక్కపక్కన పేర్చవలసిన3. చూ. చిత్రం 179.3 (కో. 29). (2) చూ. పర్యా. లోడుపు, వడ్లబోరెం దర్వాజాకు బిగించిన చెక్క (కో. 29).

దోయించు : క్రి. మోగించు (కో. 7.)

దోయింత్రం : చిక్పాచి (తె. 5).

దోర : చూ. పర్యా. జోదు. నీళ్లు మట్టి కలిపి కలియకుండా ఉన్న స్థితి (కో. 39).

దోరణం : దోర్తం. దోర్నం. చూ. రూ. తోరణం (తె. 4, 8, 11, 14, 29, 30, 37, 38, 44; రా. 14, 20, 25).

దోరంపట్టె : చూ. పర్యా. నిలుపు1(1). ద్వారబంధపు నిలుపు కమ్మి. చూ. చిత్రం 172.4 (రా. 5).

దోరంపోటు : ద్వారాలు ఒకదానికొకటి ఎదురెదురుగా ఉండక పోవడమనే తప్పు. ఎదురుగా ఉండటమే లోపానికి నివారణ (కో. 3).

దోరీ : రూ. దోరీ. చూ. పర్యా. తాడు(1). నారకు పురి బెట్టిగాని, పేనిగాని తయారుచేసిన లావుపాటి నులక (తె. 27, 29, 42).

దోరె : నిమెంటు పెంకులోని దోనెవంటి భాగం (తె. 11).

దోరెం : (1) చూ. పర్యా. గాలిబుట్ట. పచ్చిటుకల కుప్ప (కో. 29). (2) చూ. పర్యా. గోడు1) ఇటుకను, తారనను, వెడల్పుమీద నిలబెట్టిన పేర్పు. చూ. చిత్రం 229.2 (కో. 29).

దోర్ణం : చూ. రూ. తోరణం. (రా. 16, 18).

దోర్నపటై : కొమ్మగొయ్యలమీద అడ్డంగా వేసే పటై (రా. 30).

దోలిపించు : క్రి. తోలించు (తె. 34).

దోలు : వెనకపంప (కో. 7).

దోషం : చూ. పర్యా. పోటీ². నిర్మాణంలో రాకూడనితప్పు (కో. 32, 37, 41, 46; రా. 3).

దోసకాయకమాను : చూ. పర్యా. రొనార్చి. గుండ్రంగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 237 (తె. 34).

దోసిడు : (బ. దోసిళ్లు) దోసిల్లో పట్టినన్ని (తె. 13).

దొరు : పర్యా. బడ్డీ⁴. ఎత్తుగాఉన్న బావిగోడ (కో. 9, 13).

ద్వారబంధం : ఉ. దారబందం, దారబండు, దారమందం, దోరబందం, ద్వారబందం. రూ. దారమందిరం. పర్యా. చాకోట్, దర్వాజా. తలుపును తగిలించే చక్రం. గోడలో చిగించబడేది. (కో-2, 3, 9, 10, 12, 14, 15, 20, 25, 26, 35, 39; రా. 29-32).

ద్వారం : ఉ. దవారం, దువారం, దువ్వారం, దోరం, ద్వోరం. చూ. పర్యా. తలుపు. కొయ్య. మొదలైన వాటితో తయారయి ద్వారబంధానికి చిగించబడి వాకిలిని తెరుస్తూ, మూస్తూ ఉండే దీర్ఘచతురస్రాకారపు రెక్క(లు) చూ. చిత్రం 174 (కో. 2-10, 14, 15, 20, 24, 32, 34; రా. 19).

ద్విశాల : ఉ. దిసాల, ద్విసాల. పర్యా. దువేరి. రెండు వైపులా గదులుండి "L" ఆకారంలో ఉండేఇల్లు (కో. 14, 17; తె. 14, 21).

ధ

ధమ్మనపలక : చూ. పర్యా. దిమ్మినదుక్క. దిమ్మిన అడుగున ఉండే కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 144.1 (రా. 28).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం(-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

ధాన్యం : చింపిగింటలు. (కో. 1, 14, 18, 21, 22, 24, 38, 39, 41; తె. 1, 3, 4, 7 - 11, 15, 36, 39, 42; రా. 3, 18).

ధాన్యంకొట్టు : పర్యా. వడ్లకొట్టు. ధాన్యం దాచుకునే గది (కో. 26; తె. 14).

ధ్వజాయం : సంసారాల ఇంటి కొలత. ఉత్తర వక్షిణాలు పడైనమిది అంగుళాలు కొమ్మిది అంగుళాలు, తూర్పు పడమరలు పన్నెండు అంగుళాలు ఉన్నవి (కో. 49).

న

నకాముకా : ముంహ వెవకా (కో. 26).

నకాముకాల : చూ. పర్యా. చుట్టు¹. అన్నివైపుల (కో. 18).

నక్కనరిం : రోడ్డిపక్కిన, బంజర్లలో, పెరిగే మొక్క. కాడలు బొడ్డుగా బోలుగా ఉంటాయి. ఏ మారమి శిశువు గురి ఎత్తువ గుబురుగా పెరుగుతుంది. లేత పసుపు రంగు పూలుంటాయి. కాడలు ఇంటి కప్పుమీద పరవ దానికి పనికివస్తాయి. దీన్నే 'చక్కయెర్రగడ్డ, వజ్రపు నీలి' అనికూడా పిలుస్తారు. Indian Squill, *Indigefera. trita*, Linn., *Scilla indica*, Br. (కో. 41).

నక్కు¹ : చూ. పర్యా. టాకీ. రాతిని చెక్కడానికి, గుంటలు కొట్టడానికి పనికివచ్చే శంక్వాకారపు ఉక్కు పరికరం (తె. 38, 44).

నక్కు² : చూ. పర్యా. చుప్పి⁽¹⁾. చెక్క చిగింపుకు వాడే చిన్నకొయ్యమేపు (రా. 15).

నక్కు³ : చూ. పర్యా. కాటు⁽²⁾. పెద్ద రాతిబండలనుంచి పొరపొరలుగా రాతిపరికరను వేరుచేయడానికి కొలత ప్రకారం పగల గొట్టడానికి, గుర్తుగా గీచివ గీత (రా. 25).

సమస్యరాయి : (వి.-రాయి). చూ. పర్యా. పయ్యంరాయి. రాతితో కట్టిన ఆర్చి మధ్యలో ఇలంకోసం విగించిన పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 226.2, 227.2 (తె. 32).

సమస్యరౌతు : చూ. పర్యా. పయ్యంరాయి. రాతితో కట్టిన ఆర్చి మధ్యలో ఇలంకోసం విగించిన పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 226.2, 227.2 (తె. 26, 34).

సక్కెరు : చూ. పర్యా. ఇరికి. సక్కెరుజిల్లాలోని చెమ్మ గాతి తగిలే పర్వతప్రాంతాలలో పెరిగే చిన్నచెట్టు. అక్కడక్కడ దీన్ని తోటలో పెంచుతారు. ఏప్రిల్, మే, నెలల్లో పండ్లు తింటారు. 'చెట్టుబోదె మీద లక్క తయారవుతుంది. పట్టుకుంచి నార తీస్తారు. కొయ్య ఓడల నిర్మాణానికి, చిన్నచిన్న మండలు వంటచెరకుగాను, వాడుక. దీన్నే 'సక్కెర', బొతుట' అనికూడా పిలుస్తారు. 'చిన్న సక్కెరు' (*Cordia dichotoma*, W. I.) 'పెద్ద సక్కెరు' (*C. wallichii*, W. I.) అనే రకాలు వ్చాయి. Heart-leaved large sebestens. Scrabid-leaved sebesten, *Cordia monolica*, Roxb; *C. myna* or *myxa*, W. I. *Eriotaena quinquelocularis*; Wall; *Sapium cordifolium*, Roxb. (తె. 39).

చక్కా : ఉ. పగ్గ. కట్టుబడి, చెక్కడం పనుల, ఆకారాన్ని చూచించే రేఖాచిత్రం (తె. 7, 13, 14, 17, 37, 42, 43).

చక్కగూడు : ఆలంపరణ సామాగ్రిని పెట్టుకొనే గూడు (తె. 9).

చక్కత్రమాట : పాచికలతో ఆడే ఒకరకం ఆట (తె. 4.)

చగ్గ : చూ. రూ. నొగ (కో. 43, 45, 46, 49, 50; తె. 42; రా. 14, 16, 19, 21, 23, 25-27, 29-31).

చగ్గ² : చూ. పర్యా. పోటీ¹(1). కట్టుబడి సమయంలో చూడటాలు మొదలైనవి కదలకుండా నిలబడానికి రెండు కర్రలను వైదొలగినట్టి, కింద పంగటించి నిలిచిన కాళ్ళాలితప్ప ఏర్పాటు. చూ. చిత్రం 172^వ (తె. 42).

నగమాను : చూ. పర్యా. నొగ. బండి దొలుపులో అమర్చిన లావుపాటి పలకలకొయ్య. కాడిని బండికి కలిపేది. చూ. చిత్రం 74.6 (కో. 44).

నగిషీరాయి : (నగిషీ < హిం; అర. నక్కా). (బ.-రాయి). దీన్నే టేబుల్ స్టోన్ అనికూడా అంటారు. చూ. పర్యా. అరవైనెంబరు రాయి. కఠినశిలల ఉపరితలాని అరగదీసి మెరుగుపెట్టడానికి వాడే ఒకానొక శిలాభేదానికి ఇది సాధారణమైన పేరు. ఈ జాతి శిలలను 'సానరాళ్లు' లేక 'ఒరపిడిరాళ్లు' (Abrasives) అంటారు. వాటిలో ఒకరకమైన రాతిని 'ఎమెరీ' (Emery) అంటారు. చిన్నచిన్న అణువులు సంఘటితపడి ఏర్పడే ఈ ఖనిజంలో 'మేగ్నెటైట్' చూ. కండెరాయి). హేమటైట్ (చూ. ఇసుపరాయి) ఖనిజాలతో కలిసి 'కోరండం' (*Corundum*, *Aluminum oxide*, Al_2O_3) అనే ఖనిజం ప్రధాన భాగంగా ఉంటుంది. ఈ ఖనిజ శిలను పొడిచేసి మెరుగుపెట్టడానికి వాడతారు. దీని వన్నె సాధారణంగా బూడిదరంగు. కలిసివ నలుపుగాను, కాతివ్యం వజ్రంకన్న కొంచెం తక్కువ (= 9). గాను ఉంటాయి. ఎరుపు, పసుపు మొదలైన చిత్రవర్ణాలతో కలిసి పారదర్శకంగా ఉండే ఈ ఖనిజభేదాలను ఆభరణాలలో వాడతారు. ఉదా. ఇండ్రసీలం(Sapphire), రెంపు (Ruby) మొ. (రా. 28).

నగ్గు : పర్యా. వీస. తక్కువదనం (రా. 20).

నగ్గ : (1). చూ. పర్యా. పేను. విధానం, రూపం, పద్ధతి (తె. 17, 18, 21-23, 25-27, 33) (2) పర్యా. సీర్నం. చెక్కమీదచేసే సున్నితమైన అలంకారం (తె. 32).

నంకి : చూ. రూ. లంకె (కో. 21).

నచ్చొకం : చూ. పర్యా. చచ్చొకం. నాలుగు భుజాలూ సమాన పరిమాణంలో ఉన్న చతురస్రం (కో. 48; రా. 13).

నజరుకడ్డి : చూ. పర్యా. చూరుచెక్క¹. పెంకుటింటి చూరు కింద వేసిన వెడల్పాటి చెక్క. చూ. చిత్రాలు 16.5, 276.11 (కో. 29).

నజ్జు : పర్యా. బొక్కు. మెతక. మెత్తన (రా. 39).

నటంగు : చూ. పర్యా. కొమరగుజ్జు. వెనుగాడిని మోసే పెద్దగుజ్జు. చూ. చిత్రం 248.5 (రా. 3).

నట్టిలు : (బ. నట్టిండు, నట్టిళ్లు.) పర్యా. అయినిల్లు, అయిల్లు, ఎదురిల్లు, గర్భగది, గర్భం¹(2), గర్భనాటుగది, నడిగాలు, నడిమిల్లు, నడింపందిరి, పందిరిమాల, మద్దె గది, మధ్యరంగం, లోగిలి¹(2), లోయిల్లు. ఇంటి మధ్యగది; భాగం. (కో. 12, 15, 27, 32, 33, 37, 39, 40, 42-44, 48-50; తె. 19, 20, 23, 26; రా. 1, 2, 4, 6-8, 11).

నట్టు¹ : (<అం. Nut). పర్యా. కప్ప³, కవిలి¹. మర మేకులు దిగించడానికి పనికివచ్చే సాధనం (కో. 1, 23; తె. 1, 4, 5, 12, 13, 31, 41, 43; రా. 2).

నట్టు² : చూ. పర్యా. ఇడిగు. మట్టికుప్ప (రా. 2).

నడక : చూ. రూ. నడవా(1). (కో. 43).

నడమపట్టెరౌతు : (పట్టెరౌతులు). చూ. పర్యా. అఖండం(రాయి). గోడలు కట్టేటప్పుడు చిన్నవైపు ఇటికిలను రాళ్లను మధ్యకుంచి సందులు తప్పించి పక్కల మూలల్లో బలంకోసం ఉంచే పొడుగాటి పెద్ద రాయి. చూ. చిత్రాలు 47, 160.6 (తె. 30).

నడవడి : చూ. రూ. నడవా (1). (తె. 30).

నడవా : (1) ఉ. నడవ. రూ. నడక, నడవడి. పర్యా. అంగణం, గడప(2), గుమ్మం(2), తోక³, పావంప(2), బాడ, వాని. సింహద్వారానికి ముందున్న అడుగుల మధ్యగా ఉన్న నడిచేదారి. చూ. చిత్రం 26.5 (కో. 46; రా. 2, 8). (2) సింహద్వారానికి దానికి ఎదురుగా ఉన్న వాకిలికి మధ్యనున్న నడిచేదారి (కో. 1, 8; రా. 3). (3) బట్టి దగ్గర నడవడానికి బాగుచేసిన చోటు (కో. 48).

నడి : (బ. నట్టు). చూ. పర్యా. తడవ. పేసిన నార (కో. 15; తె. 6).

నడికచ్చు : చుట్టింటి లంకె వాసాలను తగిలించే పీట, తామరపీట (కో. 38).

నడికొప్పు : ఉ. పడికొప్పు. పర్యా. ఎవగరకొప్పు. పెన్నుగాడిమివికప్పు. చూ. చిత్రం 7.5 (కో. 14, 15, 17-19, 21, 32, 38, 42, 44; తె. 1, 2, 14, 23, 24; రా. 1, 7).

నడిగాల : చూ. పర్యా. పడిమచ్చ. నట్టపడుమ (రా. 31).

నడిగాలు : చూ. పర్యా. నట్టిల్లు. ఇంటిమచ్చ గది; భాగం (రా. 9).

నడిగోడ : చూ. పర్యా. అడ్డగోడ. ఇంటిలోపల రెండు గదులమధ్య కట్టిన గోడ (రా. 31).

నడిజాల : చూ. పర్యా. పడిమచ్చ. నట్టపడుమ (రా. 25).

నడితలం : మధ్యనుంచి ఆరంభించే వరస (తె. 14).

నడిదోల : చూ. పర్యా. పడిమచ్చ. నట్టపడుమ (కో. 48).

నడిపట్టె : చూ. పర్యా. గందప్పట్టె. తలుపురెక్కమీద అడ్డంగా దిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (రా. 11).

నడిపించు : క్రి. చూ. పర్యా. దిగించు. తాడు మొదలైన వాటితో గట్టిగాకట్టు (కో. 8).

నడిపోలు : చూ. పర్యా. పడిమచ్చ. నట్టపడుమ (తె. 7).

నడిమచ్చె : చూ. రూ. పడిమచ్చ (కో. 43).

నడిమచ్చ : రూ. పడిమచ్చె, పడిమిచ్చి. పర్యా. నడి గాల, నడిజాల, నడిదోల, నడిపోలు. నట్టపడుమ (రా. 21).

నడిమి : విణ. చూ. రూ. నడుమ (కో. 41; తె. 20, 22, 24, 26).

(నడిమి)కుల : పర్యా. అంగళం, ఆకిలి, బరవ, ముండువా¹, లోగిలి¹(1). చుట్టు భవంతికి మధ్య కప్పు నుంచి నీరుపడేందుకు వీలుగా ఏర్పరచిన భాగం. చూ. చిత్రం 19.1 (తె. 21-23, 25).

నడిమికొమిరి : పర్యా. పెద్దకొమ్మ, మేటి, వెనుగర్ర కొమ్మ. వెన్నుగాడినిమోసే కొమ్మ (తె. 18).

నడిమిగోడ : చూ. పర్యా. అడ్డగోడ. ఇంటిలోపల రెండు గదుల మధ్యన కట్టినగోడ (తె. 41).

నడిమిచెక్క : పర్యా. చెండు³(శి). తికిటీ నిలువులను కలపే అడ్డుచెక్క (తె. 23).

నడిమిద్ది : చూ. రూ. నడిమిచ్చ (కో. 37).

నడిమిరాయి : (1) చూ. పర్యా. అఖండం(రాయి). గోడలు కట్టేటప్పుడు చిన్నవైన ఇటీకలను రాళ్లను మధ్య ఉంచి సందులు తప్పించి పక్కల మూలల్లో బలంకోసం ఉంచే పొడుగాటి పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 47. 160.6 (తె. 41). (2) బావి గోడలమీద అడ్డంగా వేసిన పొడుగాటి బండరాయి. దీనిమీద కాలు విలిపి నీళ్ల రోకుచుంటారు (తె. 41).

నడిమిలు : చూ. పర్యా. నట్టిలు. ఇంటి మధ్యగది భాగం (కో. 2, 11; తె. 41; రా. 24).

నడిమివాసాం : ఉ. నడిమోసాం. పెండెకట్టులో కింద పైస ఉన్న బద్దల మధ్యనున్న వాసం (తె. 25).

నడిపందిరి : చూ. పర్యా. నట్టిలు. ఇంటి మధ్యగది; భాగం (రా. 9).

నడుంగల : ఉ. నడింగల. విజ. చూ. రూ. నడుమ (కో. 30, 35; తె. 9; రా. 31).

నడుంగాడి : కొట్టాం మధ్యలో ఉన్న గాడి (రా. 31).

నడుమ : ఉ. నడమ, నడుం. విజ. రూ. నడిమి, నడుంగల మధ్యనున్న (కో. 16; తె. 1, 3, 15, 19; రా. 14).

నత¹ : లత, తీగ (కో. 6).

నత² : చూ. పర్యా. కొమ్మ. చెక్కమీద చెక్కిన తీగ (కో. 8).

నత్తగుల్ల(కై వారం)మెట్టు : పర్యా. ఇరవితంతె. గవ్వమెట్టు, నత్తగుల్ల, చిడీ, నత్తగుల్లసిగిడీ, వంకిడి మెట్టు, శంఖంమెట్టు. కింద విశాలంగా పైకి పోనుపోను

సన్నగా నుడితిరిగి ఉండే మెట్టు (కో. 19, 25, 29, 32).

నత్తగుల్లచిడీ : చూ. పర్యా. నత్తగుల్ల(కై వారం)మెట్టు. కింద విశాలంగా పైకి పోనుపోను సన్నగా నుడి తిరిగి ఉండే మెట్టు (కో. 22).

నత్తగుల్లసిగిడీ : చూ. పర్యా. నత్తగుల్ల(కై వారం) మెట్టు. కింద విశాలంగా పైకి పోనుపోను సన్నగా నుడి తిరిగి ఉండే మెట్టు (కో. 18).

నదరివాకిలి : ఎదురువాకిలి (కో. 32).

నదరు¹ : చూ. పర్యా. ఎదురు¹. అభిముఖం (కో. 14).

నదరు² : చూ. పర్యా. చెండు (1). వడంబంగుండును మోసే దారాన్ని పట్టుకొని ఉండే రేపటిళ్ల. దీని మధ్యలో రంధ్రం ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 100.2 (కో. 27).

నదరు³ : ఇటీక బట్టిమీద పెట్టే దిష్టిదొమ్మ. చూ. చిత్రం 58.5 (తె. 16).

నదరుపట్టె : (1) చూ. పర్యా. చూరుచెక్క¹. పెంకుటింటి చూరుకిందవేసిన వెడల్పాటి చెక్క. చూ. చిత్రాలు 16.5, 276.11 (తె. 27). (2) పర్యా. చూపుచెక్క. చూపు బద్ద, చేమడచెక్క. గొడుగు బల్లమీదవేసే లతలు చెక్కిన చెక్క (తె. 29, 41).

నదరుముగరం : (నదరు < హిం. నజర్). చూ. పర్యా. చూపుముగరం. గోడలో వర్షాజాతు ఎక్కిన కొయ్య స్తంభం (తె. 15).

నంద : చూ. పర్యా. ఓడ³. ధన్యం నిల్వచేసే పెద్ద మట్టి పాత్ర. చూ. చిత్రం 306.1 (కో. 6, 7).

నందగోడ : పునాది లేకుండా భూమట్టంనుంచి పైకి కట్టుక వచ్చిన గోడ. చూ. చిత్రం 306.2 (కో. 15).

నందనామొదలు : మళ్ళీ మొదటికి రావడం (రా. 5).

నప్పు : క్రి. చూ. పర్యా. పోల్చు(1). కుదుర్చు. సరి పోవునట్లు చేయు (కో. 8, 18; తె. 44).

నమిలి : నారనిచ్చే ఒక మొక్క (తె. 44).

నమూనా : చూ. పర్యా. పేసు. విచాసం, రూపం, పద్ధతి (తె. 34; రా. 32).

నంబరిటికె : పర్యా. తేపిటిక. లెంబరిబెడ్డ. సర్కాడుప్రమాణాల ప్రకారం సరైన కొలతలో ఉన్న పెద్ద ఇటిక. చూ. చిత్రం 32 (కో. 18, 32; తె. 4, 28).

నంబరుజల్లెడ : సిమెంటులో కలపదగిన ఇసుకను రాష్ట్ర మొదలైన వాటినుంచి వేరుచేయడానికి వాడే ఇసుకజల్లెడ. చదరంగుళానికి ఎన్ని రంధ్రాలుంటాయో వాటి సంఖ్యను బట్టి ఈజల్లెడకు పేరు వస్తుంది. ఉదా. ఎనిమిదోనెంబరు జల్లెడ అంటే అంగుళానికి 8 రంధ్రాలున్నవని అర్థం (తె. 30).

నయగారంగుండు : సున్నం, సిమెంటు, పూతలకు సున్నం బరచడానికి వాడే రాయి (రా. 4).

నయంచెక్క : చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యరొచేసిన తాపి. గరుకుగా ఉన్నచోట్లను చదరంచేయడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (రా. 17).

నయము : చూ. పర్యా. మెరుగు¹(1). మెరిసేపూత (రా. 16, 19, 22, 30).

నయమురాయి : (బి. -రాల్లు). చూ. పర్యా. అరవై నెంబరు రాయి. కఠినశిలల ఉపరితలాన్ని అరగదీసి మెరుగుపెట్టడానికి వాడే ఒకానొక శిలాభేదానికి ఇది సాధారణమైన పేరు. ఈ జాతి శిలలను 'సానరాళ్లు' లేక 'ఒరవిడి రాష్ట్ర' (Abrasives) అంటారు. వాటిలో ఒక రకమైన దీన్ని 'ఎమెరి' (Emery) అంటారు. చిన్నచిన్న అణువులు సంఘటితపడి ఏర్పడే ఈఖనిజంలో మేగ్నెటైట్ (చూ. కండెరాయి) హేమటైట్ (చూ. ఇవప రాయి) ఖనిజాలతో కలిసి 'కోరండం' (Corundum, Aluminum oxide Al₂O₃) అనే ఖనిజం ప్రధాన భాగంగా ఉంటుంది. ఈ ఖనిజశిలను పొడిచేసి మెరుగు పెట్టడానికి వాడుతారు. దీని వన్నె సాధారణంగా బూడిద రంగు కలిసిన నలుపుగాను, కాతిన్యం వజ్రంకన్నా కొంచెం తక్కువ (= 9) గాను ఉంటాయి. ఎరుపు, పసుపు మొదలైన చిత్రవర్ణాలతో పొరదర్శకంగా ఉండే ఈ ఖనిజభేదాలను ఆభరణాలలో వాడుతారు. ఉదా :

ఇండ్రసీలం(Sapphire), కెంపు(Ruby) మొ. (రా. 15).

సయ్య : పర్యా. పోగు¹(2). మెండుకుప్ప (తె. 11).

సరుకు : క్రి. కరకత్తిలో లాచుమీద రాట్లు (కో. 8, 9).

సరుకుడురాయి : చూ. పర్యా. కండెపాడిరాయి. కట్టుబడికిగాని, నేలపై పరవడానికిగాని, స్తంభాలుగా నిలపడానికిగాని, వాడే చెక్కిన రేల చులిచిన రాయి (కో. 31).

సర్మద : ఉ. పర్మాద. రూ. సర్వాద. చూ. పర్యా. మడతబండు. రెక్కలు తెరచుకోవడానికి, మూసుకోవడానికి పీల్చగా కిచ్చులకు పట్టిఉంచే రెండురెక్కల పరికరం. చూ. చిత్రం 194.2 (తె. 11, 38, 43; రా. 25, 29).

సర్వా : చూ. పర్యా. చిగుడుబావి. సీళ్లకోసం చిగుడానికి మెట్లుపెట్టిన బావి. చూ. చిత్రం 297 (రా. 31).

సర్వాద : చూ. రూ. సర్మద (తె. 40).

సలికం¹ : (1) రాతిస్తంభాల మట్లను చెక్కేతీరు, చెక్కుడు. చూ. చిత్రం 224.3 (కో. 11). (2) పర్యా. వంకీ. ఆర్చీకి పక్కనవచ్చే సొట్టకు వెలుపలిభాగం (కో. 31). (3) స్తంభానికి పైన చూలానికి కింద సగిషీగాచేసిన కట్టు దివి పనిలో, కొన వాలుగాఉండేటట్లు కట్టిన ఉబ్బెత్తు భాగం (తె. 16).

సలికం² : చూ. పర్యా. కాటు¹(2). పెద్దరాతిబండలనుంచి పొరలుపొరులుగా రాతి పరికరము వేరుచేయడానికి కొలత ప్రకారం పగలగొట్టడానికి, గుచ్చగా గీసిన గీత (కో. 13).

సలితం : స్తంభానికి పైన చూలానికి కింద సగిషీగా చేసిన కట్టుదివి పనిలో, కొన చదునుగా ఉండేటట్లు, కట్టిన సన్నటి పొరుగాటి ఉబ్బెత్తు భాగం (తె. 41).

నలుపు : ఉ. నులుపు. పర్యా. కావు². పర్మపట్టిలోని మూవోవన్నె (కో. 16, 28, 30; తె. 7, 14, 15; రా. 7).

నలుపుకాల్పు : చూ. పర్యా. పచ్చికాల్పు. ఇటిక మెండు మొదలైనవి కాలీకాలముందా ఉండటం (కో. 27).

చలుపురొతు : చూ. పర్యా. కార్తాయి. నల్లరంగుగల రాయి (తె. 16).

నలుపులు : బ. నల్లగింజలు; మినుములు. పెసలు మొదలైనవి (కో. 18).

వల్చవరం : చూ. పర్యా. చచ్చోకం. నాలుగు భుజాలు సమాన పరిమాణంలో ఉన్న చతురస్రం (కో. 37, 42, 44).

పల్లీగ : (నల్ల+తీగ). ఇది మెట్టనేలలో పెరిగే చిన్న ఆకుల కలుపు మొక్క. తీగెలాగా నేలపై పాచుతుంది. అంతా దట్టమైన నూగు ఉంటుంది. తీగ చాలా గట్టి కాబట్టి పెండెకట్టుకు ఉపయోగపడుతుంది. చువ్వ గుమ్మరి అల్లకానికి పనికివస్తుంది. దీన్నే 'కొరంపాల', 'పాలతీగ' అనికూడా పిలుస్తారు. *Derris scandens*, W. I., *Apocymum linnoeus* or *frutescens*, Kön., *Echites frutescens*, R., Roxb., *Ichnocarpus frutescens*, Man., *Ipomea hispida*, R. & S., *Ceropogia bulbosa*, W. I., *Leptadenia reticulata*, Br., *Nerium reticulatum*, R., Roxb. (రా. 4).

వల్లాయి : (1) చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి³. వన్నెలో నిర్మాణంలో భిన్నలక్షణాలుగల ఖనిజపట్టికలతో ఏర్పడ్డ ఖిశ్శల యిది. దీనిని 'గ్నైస్' (*Gneiss*) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు. దీని పట్టికలు Bands) కొన్నింటిలో పెర్లస్పార్ (చూ. గుండురాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి) ఎక్కువగాను, కొన్నింటిలో హార్నెబ్లెండ్ (చూ. వల్లపాలీష్‌రాయి), మైకాలు ఎక్కువగాను ఉంటాయి. వీన్ని నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుతున్నారు (రా. 8).
(2) (బ. రాయి). రాతిఛారరాని రాయి (రా. 8).

వల్లొతు : (బ. రాయి). ఉ. చల్లరాయి. చూ. పర్యా. కార్తాయి. వల్లరంగుగల రాయి (తె. 22, 26, 27, 33, 34).

వల్లరంచురాయి : చూ. పర్యా. రంచురాయి². ఇది దక్షిణభారతదేశంలో లభ్యమైన 'పేలుడురాయి' (Igneous rocks) జాతికి చెందిన నల్లరాయి. అది కంబాలోహామ్లజవితం. (Iron oxide) తో కలిసిన

మెగ్నీషియా, సున్నం (Calcium) వంటి ద్రవ్యాలతో ఏర్పడిన కఠినశిల ఇది. దెబ్బతగిలినప్పుడు మోగుతుంది. పెరాగినైట్లవంటి మూలశిలాభేదాలు (Ultra-basic rock types)గల ఈజాతి రాతిని 'చార్నక్వైట్' (*Charnockite*) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు. ఐరంతులు నింపడానికి, పునాదులు గట్టిపరచడానికి, రోడ్లు వేయడానికి ఈ రాళ్లను ముఖ్యంగా వాడతారు (రా. 30).

నల్లకాల్పు : చూ. పర్యా. పచ్చికాల్పు. ఇటీక మొదలైనవి కాలీకాలకుండా ఉండటం (కో. 9).

నల్లగిరి : ఒకరకం గడ్డి. పూరిళ్లకప్పుకు పనికివస్తుంది (కో. 25).

నల్లగుట్టరాయి : చూ. పర్యా. నల్లరాయి⁴, నల్లరొతు. సాంకేతికంగా 'గబ్రో' (*Gabbro*) అని పిలవబడే ఈ ఖనిజశిల ఐరకగా ఉండే కణాలుగల ఒక రకం పేలుడురాయి (Igneous rock). 'ఇది లేబ్రోడోరైట్' (*Labradorite*: నీలం, ఆకుపచ్చ రంగుల్లో ప్రకాశవంతంగా మెరిసే ఒక ఖనిజం, 'అగైట్' (*Augite*: ముదురాకుపచ్చ, నలుపు రంగులలో ఉండే ఒక సిలికేట్ ఖనిజం)లతో కలిసి, పెర్లస్పార్ (చూ. గుండురాయి) ఎక్కువ పాళ్లలో ఉన్న ఒక శిలాభేదం. నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది (రా. 23).

నల్లగుండు : (బ - గుండు). చూ. పర్యా. ఎర్ర మొరం (రాయి). సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (*Calcite*, Calcium Spar, Carbonate of lime, Lime stone : $CaCO_3$) అనబడే ఈ శిలాజాతి భిన్న రూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలలో, విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలోని క్షిప్రమైన జీవరాశుల శిథిల శరీర భాగాల్లో ఉన్న 'కేరైస్ట్' అనే ద్రవ్యం తీవ్ర తాప వీడ నాలవల్ల మొదట ఈ రకం రాయిగా మారి, తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటికీకరింపబడి 'చలవరాయి' (*Marble*: చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈ రాయి శుద్ధత స్వభావ లక్షణాలనుబట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. 'పెర్లస్పార్' కఠినత్వంలో సగం మాత్రమే (= 3) దీనికుంది. జిగటగా ఉండే

ఈరాతి రకాలను కాల్చి నీమెంటును, గుల్లగా ఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈ రాతి రకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, ప్రిచింగ్ పొడరు, మొదలైన తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇసుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం మొదలైన రంగుల్లోను, చాచుకు తుంది. ఈశిలా జాతికి చెందిన చాలారకాలు ఇళ్ల కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం, ఈ రాతి జాతికి చెందినవే (రా. 21).

నల్లచవుడు : ఉ. -నవుడు. అక్కడక్కడ నల్లరంగుల చవిటేనేల (రా. 30).

నల్లజలపరాయి : ఉ. నల్ల జల ప రాయి, నల్ల జలపరాయి, నల్లననవురాయి. చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. చూమి ఉపరితలంమీద, సర్వసాధారణంగా వారికే ఈజాతి కఠినశిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మొదైన అణువులతో పౌర లేర్పడని ఈజాతి పేలుడురాయి (Igneous rock) ఫ్లైట్ స్పార్ (చూ. గుండురాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కవికరాయి), మైకాల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా(Mica) బదులు హార్నబ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలిష్ రాయి) కనిపిస్తుంది. 'అపటైట్' (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలుగూడా కొద్దిపాళ్లలో కలిసి ఉంటాయి. ఈజాతిరాళ్లు పర్వతశ్రేణుల మధ్య భాగాల్లో పొడుచుకొనివచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో అనేక విధాలుగా ఉండే ఈ కఠిన శిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచ మంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి. ఈ రాతిరంగు నలుపు (కో. 4, 8, 9; తె. 4).

నల్లజీడి : జీడి(చూ.) జాతికిచెందిన ఒకచెట్టు. దృష్టిదోషం పోగొట్టడానికి దీన్ని ద్వారానికి కట్టారు (తె. 7).

నల్లమమ్మ : తుమ్మలో ఒకరకం చెట్టు. తెల్లగా పొడుగ్గా ఉండే ముళ్లు, గీటలువారివ వల్లటి చెరిచు, పసుపుచ్చి పూయగల ముళ్లచెట్టు. The Babul, *Acacia arabica*, Willd., *Mimosa arabica*, Lamarckü, Roxb. (కో. 49).

నల్లపాలిష్ రాయి : చూ. పర్యా. మోరరాయి². అణువుల తంగగాని, బండలుగాని, కత్తులాగా పొడుగ్గా ఉండే చీలికలుగాని, వారికే ఈరాయి గ్రేనైట్ (Granite : చూ. ఎర్రకంచురాయి) 'డియరైట్' (Diorite : చూ. నల్లరాయి), మొదలైన పేలుడురాళ్లు (Igneous rocks) ప్రాథమిక ద్రవ్యంగాకూడా లభిస్తుంది. సాంకేతికంగా 'హోర్నబ్లెండ్' (Hornblende) అవడే ఈరాయి సోడియంలో కలిసి అల్యూమినుం, కేల్షియం, మెగ్నీషియం, ఇనుముల విలీకేటు. 'డోలరైట్' (Dolerite : చూ. కొండరాయి) ఖనిజశిల తీవ్ర తాప పీడినాదులవల్ల ఈ మిశ్రశిలగా పరిణమిస్తుంది. గిచ్చును, పరుపుడురాళ్లను, సున్నపు చేయడానికి ఈ రాతిని వాడుతున్నారు. ఇది నల్లగాను, ఆకుపచ్చ కలిసిన నలుపు రంగులోను చొరుకుతుంది (రా. 8).

సర్లబిండ¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది సున్నపు మట్టరాయి. (Calcerous sedimentary rock) 'సున్నపు రాయి' కణాలు తీవ్ర తాపోష్ణపీడినాదులవల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, దిట్టపడి, చక్కని ఆకారంపొంది ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈ రాయి కఠినంగా, చల్లగా, సున్నగాఉండి బాగా పాలిష్ తీసుకుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో చొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడేరకం (Statuary marble) ఒకటి పొడలు పొడలుగా, మచ్చలు మచ్చలుగా ఉండేరకం (Serpentinous marble) ఒకటి. ఒక్కొక్కచోర లేక పట్టిక ఒక్కోరంగులో ఉండి అలంకరణ సామాగ్రిగా వాడేది (Onyx marble) ఒకటి. మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈ రాళ్లలో ఉన్నాయి. గృహ నిర్మాణానికి, అలంకరణకు, ఇది ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరపడానికి, కొప్పె చోట్ల ఇంటికప్పుకుగూడా, ఈ రాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లతో పిలవడంకూడా కద్దు. ఉదా. కడప బండ (తె. 3, 6; రా. 25).

నల్లబండ² : చూ. పలకరాయి(1), పాదరాయి(2).
 ఊగిమట్టి (Clay), 'షేల్' (Shale : చూ. నాప
 రాయి). తీవ్రమైన ఒత్తిడికి లోసుకాగా ఏర్పడిన ఈ
 మట్టిరాయి (Sedimentary rock) సమానాంత
 రంగాడే ఏటలా వెంటనే పగులిస్తుంది. సాంకేతికంగా
 'షేట్' (Slate) అనబడే ఈరాలి పల్చని పొరలను
 పలకలుగాను ఇంటికప్పుడురాయిగాను వాడుతున్నారు.
 ఇది సాధారణంగా బూడిదరంగు, నలుపురంగుల్లోను
 అప్పుడప్పుడు గోధుమరంగులోను వుంటుంది. ఇది
 మెత్తగా నున్నగా ఉండి పాలిష్ తీసుకుంటుంది. ఇది
 పల్లసరాయి (రా. 29).

నల్లబల్ల : చూ. పర్యా. కలంపుడిచ. కాలతున్న బట్టీ
 పొయ్యిలోని ఊకను లాగడానికి వాడే కడ్డి (కో. 8).

నల్లబేరురాయి : (బి.-రాయి). చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం
 (రాయి). సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite,
 Calcium spar, Carbonate of lime, Lime
 stone : $CaCO_3$) అనబడే ఈ శిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో
 భిన్న లక్షణాలతో విస్తృతంగా వుంటుంది. చూ.
 గర్భంలో నిక్షిప్తమైన శీవరాకుల శిథిల శరీరభాగాల్లో
 ఉన్న 'ఫోస్ఫేట్' అనే ద్రవ్యం తీవ్ర తాపపీడనాలవల్ల
 మొదట ఈరకం రాయిగా మారి, తర్వాత దీని పదాలు
 స్పటికీకరింపబడి 'చలవరాయి' (Marble: చూ. ఎర్ర
 రాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈ
 రాయి శుద్ధతను, స్వభావ లక్షణాలనుబట్టి భిన్న ప్రయోజ
 నాలకు ఉపయోగపడుతుంది. టెల్స్పార్ కౌన్టర్లలో
 పగం (= 3) మాత్రమే చీనినట్లు. జిగటగా ఉండే
 ఈజాతి రకాలను కార్చి నీమెంటును, గుల్లగా ఉండే
 రకాలనుకార్చి మన్నాన్ని తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన
 ఈజాతిరకాలు, గాజు, సబ్బు, కార్మికం, రంగులు,
 ప్లీచింగ్ పాదము, మొదలైనవాటి తయారీలో పనికి
 వస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉప్పుప్పుడు తెల్లగాను, ఇసుము
 మొదలైన లోహాలతో కలిసి ఎరుపు, గోధుమరంగు,
 అరుపు, నీలం, మొదలైన రంగుల్లో వుంటుంది.
 ఈ శిలాజాతికి చెందిన అనేకరకాలు ఇళ్లు కట్టడం
 కోసం, రోడ్లు వేయడంకోసం, అలంకరణ సామాగ్రి

గాను, ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్దు, సున్నం
 ఈరాలి జాతికి చెందినవే (రా. 15).

నల్లమట్టి : పర్యా. నల్లమన్ను, నల్లరేగడి. బాగా నల్లగా
 ఉండే రేగడి (కో. 4, 5, 15, 28, 30, 32, 44,
 46, 47, 50; తె. 7, 8, 11, 13, 17, 23, 24,
 35; రా. 16, 21-23).

నల్లమద్ది : చూ. పర్యా. ఇనమద్ది. మద్దిజాతికి చెందిన ఒక
 చెట్టు. దీని కలప నిర్మాణద్రవ్యంగా మంచివాడుకలో
 ఉన్నది. Iron wood, Laurel, *Terminalia*
coriacea, *T. tomentosa*, *T. typica*, Man.
 (కో. 13, 24; తె. 3, 4, 6, 8, 9, 11, 13-15,
 38-41, 43).

నల్లమందు : చూ. పర్యా. మందు¹. రాళ్లను పగల
 గొట్టడానికి వాడే పేలుడుద్రవ్యం (కో. 38, 43; రా. 3, 9).

నల్లమన్ను : చూ. పర్యా. నల్లమట్టి. బాగా నల్లగా ఉండే
 రేగడి (కో. 25; తె. 10, 19, 26-28, 36, 40, 44;
 రా. 15).

నల్లమాను : చూ. పర్యా. ఇచ్చిళి. అడవుల్లో పెరిగే
 మహావృక్షాల్లో ఇదొకటి. దీనిబోదె సాధారణంగా వంకరగా
 పెరుగుతుంది. నిటారుగాను, చాలాలావుగాను ఉండేబోదె
 చాలాఎత్తుకు పెరుగుతుంది. బోదెమధ్యభాగంలో ఉండే
 కొయ్య గృహసామాగ్రిని తయారుచేయడానికి సర్వత్రా
 ఉపయోగపడుతుంది. దీని రంగు ఆకుపచ్చగానో, ఆకు
 పచ్చదానిగా ఉండే నలుపుగానో ఉండి భిన్నవిశలకు
 వ్యాపించే లేతరంగు గీతలతో నిండి ఉంటుంది. కలప
 చాలా బరువుగా ఉండి నీటిలో మునుగుతుంది. మెత్తగా
 ఉండి మంచి మెరుగు తీసుకుంటుంది. తలుపులు,
 పర్యాజాలు చేయడానికి, బల్లలు కుర్చీలవంటి ఉపకరణాలు
 చేయడానికి, ఈచెట్టు కలప ఉత్తమం. వీన్నే ఇద్దెడ,
 ఇరుగుడు, చిత్తేగి, చేవ, జింగి, జిటగిసి, జిటిగి, జిత్తేగి
 మొదలైన పేర్లతో భిన్నప్రాంతాల్లో పిలుస్తారు.
 Black wood, (Indian) Rose wood, *Dal-*
bergia latifolia, Lush., Roxb. (తె. 41).

నల్లమామిడి : మామిడి(చూ.) జాతికి చెందిన ఒకానొక
 చెట్టు. దళు కట్టడానికి, సంపత్తుటకు, పనికివచ్చే చెట్టు
 (కో. 25).

నల్లముట్ట : చూ. పర్యా. చిత్తెం. ముదరగాలి నల్లబడిన ఇటిక (కో. 18).

నల్లమెటల్ (రాయి) : (మెటల్ < అం. Metal). ఇది పొరలుపొరలుగా ఉండే ఒక రకం పేలుడురాయి (Igneous rock). 'ట్రేప్' (Trap, Trap rock or stone) అని సాంకేతికంగా పిలవబడే ఈ రాయి (అగ్నివర్షతాల్లోనుంచి ప్రవహించిన లావాద్రవమో, పొడుచుకొని వచ్చిన శిలాఖండమో అయిన) 'బాసాల్ట్' (Basalt) రాతికి రూపాంతరం. కఠినమైన ఈరాతిని ఇళ్లు కట్టడానికి, రోడ్లు వేయడానికి వాడుతున్నారు (కో. 18).

నల్లరాగిడి : చూ. రూ. నల్లరేగడి (కో. 26).

నల్లరాతినారాయి : (నల్ల-రాతినార + రాయి) చూ. పర్యా. పచ్చరాతినారరాయి, పచ్చరాయి, మొటువురాయి. నారగా అమటితంగా బండలుగా చాలాచోట్లా దొరికే ఈ ఖనిజ శిలను సాంకేతికంగా 'సర్పెంటైన్' (Serpentine) అని పిలుస్తారు. ఇది లేతచిలకపచ్చరంగునుంచి దాదాపు నల్లగాఉండే చాలా చాయల్లో సాధారణంగాను, ఎరుపు పసుపుచ్చ గోధుమరంగుల్లో కొన్ని సమయాల్లోను లభిస్తుంది. బండలుగా దొరికే ఈరాయి రకాల్లో తరచుగా ఎరుపు, తెలుపు, నలుపు మచ్చలుగాని చారలుగాని ఉంటాయి. తెల్లగానో, ఆకుపచ్చ గోధుమరంగు నీడల్లోనో ఉండే 'రాతినార' (Asbestos) ఈరాతిపొరల మధ్య చూపుతుంది. ఇళ్ళ కట్టుబడికి, లోపలిభాగాలను అలంకరించడానికేగాక పాత్రలు, చిమ్మీలు తయారు చెయ్యడానికి కూడా కత్తితో తెగే ఈమెత్తని రాతిని ఉపయోగిస్తారు. కేవలం వర్షభేదాలనుబట్టి మాత్రమే ఈ జాతికి భిన్న నామధేయాలు ఒకే ప్రాంతంలో వచ్చాయి (రా. 8).

నల్లరాయి¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రరకంచురాయి. భూమి ఉపరితలంమీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈజాతి కఠినశిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోతైన అణువులతో పొరలేర్పడని ఈ జాతి పేలుడురాయి (Igneous rock) పెర్లస్పార్ (చూ. గుండు

రాయి), క్వార్ట్ (చూ. కఠినకరాయి), మైకా (చూ. రాయికవర్ష) ఏర్పడ్డవి. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువపాళ్ళలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) పు బదు హార్నబ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలిష్ రాయి) వీటిలో కనిపిస్తుంది. అపైటైట్ (apatite), జిర్కాన్ (Zircon) రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడా కొద్ది పాళ్ళలో కలిసి ఉంటాయి. ఈ జాతిరాష్ట్ర పర్వతశ్రేణుల మధ్యవాగాల్లో పొడుచుకొనివచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్యలో నిర్మాణరంగంలో అనేక విధాలుగా ఉండే ఈకఠినశిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి (కో. 2, 11; రా. 28, 31).

నల్లరాయి² : ఉ. నల్లరాయి. చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి².

ఇది సున్నపుమట్టరాయి (Calcerous Sedimentary rock) 'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్ర తాపావస్థ పీడనాలవల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, చిట్టపడి, చక్కవిఆకారం పొంది, ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈ రాయి కఠినంగా, చల్లగా సున్నగాఉండి బాగా పాలిష్ తీసుకుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో చూపుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కిడానికి వాడే పరికరం (Statuary marb.) ఒకటి, పొడలు పొడలు, మచ్చలుమచ్చలుగా ఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి, ఒక్కొక్క చాల లేక పట్టిక ఒక్కొక్క రంగులో ఉండి అలంకరణద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి, మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈ రాసు కున్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు, ఇది ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి కొన్నిచోట్ల ఇంటికప్పుడు గూడా, ఈ రాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లలో పిలవటం కద్దు. ఉదా. కడపలండ. ఇది బూడిద ముదురు రంగు, నల్లరంగుల్లో ఉన్న రాయి. (రా. 8, 13, 16-18, 28).

నల్లరాయి³ : ఇది చాలా లోతున ఉండే ఒకరకం పేలుడురాయి (Igneous rock). పెర్లస్పార్ (చూ. కండెరాయి), హార్నబ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలిష్ రాయి) ల ప్రధానంగా కలిసి ఏర్పడిన ఈ రాతిని 'డయోరైట్'

(Diorite) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు. నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ఈ రాయి చాలాకాలం మున్నుతుంది (రా. 27).

నల్లరాయి⁴ : ఉ. నల్లరాయి. చూ. పర్యా. నల్లగుట్టరాయి. సాంకేతికంగా 'గేబ్రో' (Gabbro) అని పిలవబడే కణాలు గల ఒకరకం పేలుడురాయి (Igneous rock) ఇది 'లబ్రోడోరైట్' (Labradorite: నీలం ఆకుపచ్చ రంగుల్లో ప్రకాశవంతంగా మెరిసే ఖనిజం), 'ఆగైట్' (Augite: ముదురాకుపచ్చ. నలుపురంగుల్లో ఉండే ఒక సిలికేట్ ఖనిజం) లతో కలిసి, పెల్స్పార్ (చూ. గుండురాయి) ఎక్కువపాళ్ళలో ఉన్న ఒక శిలాభేదం. నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది (కో. 36; తె. 28, 36, 43; రా. 1, 2, 4).

నల్లరాయి⁵ : చూ. నిర్మా. కంచురాయి². ఇది దక్షిణ భారత ప్రాంతాల్లో లభ్యపడే పేలుడురాయి (Igneous rock) జాతికి చెందిన నల్లనిరాయి. అధిక లోహామ్లజనితం (Iron oxide) తో కలిసిన మెగ్నీషియా, సున్నం (Calcium) వంటి ద్రవ్యాలతో ఏర్పడిన కఠినశిల ఇది. దెబ్బ తగిలినప్పుడు మోగుతుంది. పెరాగ్నిత వంటి మూలశిలాభేదాలు (Ultrabasic rock types) కల ఈజాతిరాయిని 'చార్నోకైట్' (Charnockite) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు. ఐరంతులు నింపడానికి పునాదులను గట్టిపరచడానికి, రోడ్లు వేయడానికి ఈ రాళ్ళను ముఖ్యంగా వాడతారు. (తె. 7).

నల్లరాయి⁶ : ఉ. నల్లరాయి. చూ. పర్యా. ఎర్ర మొరం (రాయి). సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite Calcium spar, Carbonate of lime, Lime stone $Ca CO_3$) అవబడే ఈ శిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలతో, విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంతో నిక్షిప్తమైన జీవరాశుల శిథిలశరీరభాగాల్లో ఉన్న 'కైప్రైట్' అవబడే ద్రవ్యం తీవ్ర తాపపీడనాలవల్ల మొదట ఈ రకం రాయిగా మారి, తర్వాత దీనికంటే సుటికేకరింపబడి 'చలవరాయి' (Marble: చూ. ఎర్రరాయి) గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలగా ఉండే ఈరాయి శుద్ధతను, వ్యభావ లక్షణాలనుబట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. పెల్స్పార్ కాతివ్యంబో వగం మాత్రమే

(= 3) దీనికున్నది. జిగటగా ఉండే ఈరాలి రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈరాతి రకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, ప్లీచింగు పొడదు, మొదలైనవాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన రోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం, మొదలైన రంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన రకాలు ఇళ్లు కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణ సామాగ్రిగాను, ఎక్కువ వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం ఈరాతిజాతికి చెందినవే. ఈరాతిరంగు కాచనలుపు. విగ్రహాలు చెక్కడానికి ఆలయద్వారాదులకు ఈరాతిని వాడుతున్నారు. (కో. 1; రా. 7, 10, 12, 15, 19, 20).

నల్లరాయి⁷ : (1) ఉ. నల్లరాయి. చూ. పర్యా. కండెరాయి. ఇది మేగ్నెటైట్ (Magnetite, Magnetic iron ore: Fe_3O_4) అని సాంకేతికకగా పిలవబడే నల్లని ఇనువఖనిజంతో కలిసిన క్వార్ట్జరాయి భేదం (Quartz Magnetite) చూ. కనికరాయి (కో. 31, 32; తె. 1, 5; రా. 7). (2) ఉ. నల్లరాయి. చూ. పర్యా. కార్బరాయి. నల్లరంగు గల రాయి (కో. 37, 38, 48, 49; తె. 3, 7, 30).

నల్లరేగడి : ఉ. - రేగడి, రేవడి. చూ. నల్లరాగిడి. చూ. పర్యా. నల్లమట్టి. బాగా నల్లగా ఉండే రేగడి (కో. 3, 19, 23; తె. 1, 39).

నల్లరౌతు¹ : చూ. పర్యా. నల్లగుట్టరాయి. సాంకేతికంగా 'గేబ్రో' (Gabbro) అని పిలవబడే ఈఖనిజ శిల ఐరకగా ఉండే కణాలుగల ఒకరకం పేలుడురాయి (Igneous rock). ఇది 'లబ్రోడోరైట్' (Labradorite: నీలం ఆకుపచ్చ రంగుల్లో ప్రకాశవంతంగా మెరిసే ఒక ఖనిజం), 'ఆగైట్' (Augite: ముదురాకుపచ్చ, నలుపురంగుల్లో ఉండే ఒక సిలికేట్ ఖనిజం) లతో కలిసి, పెల్స్పార్ (చూ. గుండురాయి) ఎక్కువ పాళ్ళలో ఉన్న ఒక శిలాభేదం. నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది. (తె. 15).

నల్లరొతు²: చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలంమీద, సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈజాతి కఠిన శిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోతైన అణువులతో పొరలేర్పడని ఈజాతి పేలుడురాయి (Igneous rock), పెల్స్పాస్ (చూ. గుంజురాయి), క్వార్ట్ (చూ. కనికరాయి), మైకాల కిలయక వల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica) కు బదులుగా హోరనోబ్లండ్ (చూ. నల్లపాలీష్ రాయి) దీంట్లో కనిపిస్తుంది. అపటైట్ (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలు కూడా కొద్దిపాళ్లలో కలిసి ఉంటాయి. ఈజాతి రాళ్లు పర్వతశ్రేణుల మధ్యభాగాల్లో పొడుచుకొనివచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణక్రమంలో అనేక విధాలుగా ఉండే ఈకఠినశిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి (తె. 24).

నల్లరొతు³: చూ. పర్యా. కండెరాయి. ఇది 'మేగ్నెటైట్' (Magnetite, Magnetic iron ore: Fe_3O_4) సాంకేతికంగా పిలవబడే నల్లని ఇనుప ఖనిజంలో కలిసిన క్వార్ట్జరాయిభేదం (Quartz magnetite) చూ. కనికరాయి (తె. 31).

నల్లసరంగుండు: గుండ్రటి గ్రేనైట్ రాయి. చీల్చవలసిన బండలమీద దీన్ని ఎత్తిపడవేస్తారు (తె. 16).

నల్లి: చూ. పర్యా. గోవ². పేననినార (తె. 13).

నలికంగూడు: చూ. పర్యా. కార్పీచుగూడు. వగిషీపని చేసినగూడు. చూ. చిత్రం 216 (కో. 39).

నల్లు: చూ. పర్యా. మెల్లి(1). చూరు కుట్టుకు వాడే మెలిబెట్టిన ఆకు, ఆకుచువ్వ (కో. 4, 5).

నల్లె: చూ. పర్యా. మడతబండు. రెక్కలు తెరుచుకోడానికి మూసుకోడానికి వీలుగా కమ్మలను పట్టిఉంచే రెండు రెక్కల పరికరం. చూ. చిత్రం 194.2 (కో. 26, 29; తె. 5, 7, 9, 29).

నళితం: పర్యా. బెండ్ కార్పీసు. స్తంభానికి పైన, దూలానికి కింద నగిషీగా చేసిన కట్టుబడివనిలో, కొన 'C' ఆకారం ఉండేటట్లు కట్టిన ఉబ్బెత్తు భాగం (తె. 36).

నవదినుసులు: చూ. పర్యా. పవధాన్యాలు. పూజకు వాడే తొమ్మిది రకాల గింజలు; అనుములు, ఉలవలు, గోధుమలు, సువ్వులు, పెసలు, మినుములు, వడ్లు, వెవగలు (కో. 13).

నవధాన్యాలు: బి. ఉ. పవధాన్యాలు. నపుచానేలు, పవుదాన్యాలు. పర్యా. నవదినుసులు. పూజకు వాడే తొమ్మిది రకాల గింజలు. అనుములు, ఉలవలు, కందులు, గోధుమలు, సువ్వులు, పెసలు, మినుములు, వడ్లు, వెవగలు (కో. 1, 14, 18, 21, 22, 24; తె. 1, 3, 7, 36; రా. 3).

నస్కం: చూ. పర్యా. కిస్తీ. పక్కలు పలుగా మధ్య పత్తుగా ఉండే కిటికీ తలుపు రెక్కలమీది చెక్కకప్పని గల భాగం (కో. 21).

నస్కంతలుపు: చూ. పర్యా. కిస్తీతలుపు. అంచులు వాలుగా వరికి, మధ్యభాగం చదునుగా ఉంచి, తయారు చేసిన చెక్కలను చక్రంలో దిగించిన తలుపు (కో. 21).

నస్కు: ఇంకా చీకటిగా ఉన్న తెల్లవాచజాము (తె. 44).

నాకిచ్చు: క్రి. చూ. పర్యా. అలుకు. చిద్దు, పూయు (తె. 41).

నాగప్పలపండగ: పర్యా. నాగలమాస, నాగులచవిలి. నాగచతుర్థి (రా. 18).

నాగలమాస: చూ. పర్యా. నాగప్పలపండగ. నాగచతుర్థి (రా. 23).

నాగలికుయ్య: చూ. పర్యా. నిట్టాడిపీట. నిట్టాడు చివర నాటిన నాగలిదుంప రూపంలో చెక్కినపీట (తె. 17).

నాగలిపాపి: చూ. పర్యా. నిట్టాడిపీట. నిట్టాడు చివర నాటిన నాగలిదుంప రూపంలో చెక్కిన పీట (తె. 27).

నాగవాసం¹: ఉ. నాగోసం. (బి. నాగోసాలు). పర్యా. కొక్కిం¹(2), కొంకె¹, కొండె¹, నాగపరం, విగ్గి². గొల్లెం తగిలించడానికి వీలుగా దర్వాజా కమ్మిలో

దిగించిన ఇనపకొక్కెం. చూ. చిత్రం 192.4 (కో. 2, 21; 22, 24, 26, 29, 32, 35, 38, 39, 46, 48, 49; తె. 1, 4-9, 11, 13, 15, 25, 27, 29, 30, 34-38, 40, 41, 43; రా. 15-17, 21, 22, 28-30).

నాగవాసం²: (1). ఉ. నాగోసం. పక్కచిగువు మీదుగా మూలలకు పోతూ తట్టుచిగువులకు చిగించబడిన వాసం (కో. 38) (2) చూ. పర్యా. ఉత్తరాసి. దర్వాజా చక్రపు చైకమ్మి. చూ. చిత్రం 173.6 (రా. 23).

నాగనరం: చూ. పర్యా. నాగవాసం¹. గొక్కెం తగిలించడానికి వీలుగా దర్వాజా కమ్మిలో దిగించిన ఇనపకొక్కెం. చూ. చిత్రం 192.4 (కో. 1).

నాగు: క్రి. చూ. పర్యా. పెరుకు పైకిలాగు (కో. 16).

నాగుతుండు: సున్నపురాయి కాలిండ్ లేవో కొట్టిచూడటానికి వాడే పొడుగాటి కొయ్యముక్క (తె. 44).

నాగురు: చలికాలంలో పుష్పించే సువాసన గల ఆకులున్న చెట్టు. బెరడు లేతబూడిదరంగులో పగుళ్లువారి ఉంటుంది. కొయ్యను దట్ల కట్టడానికి, కంపను ఇంటి కప్పమీద పరవడానికి ఉపయోగిస్తారు. ఉత్తరకోస్తా కొండనేలలో బాగా పెరుగుతుంది. నాగురు, నాగిని, నావురు, నాచవ, గొర్రెజిట్ట మొదలైన పేర్లతో కూడా దీన్ని పిలుస్తారు. *Premna integrifolia*, Man; *P. tomentosa*, Roxb., Willd. (తె. 13).

నాగులచిత్తి: చూ. పర్యా. నాగప్పలపండగ. నాగచతుర్థి (రా. 16).

నాగులజడ: పుడిగాట్టులతో వచ్చే గాలివాన (రా. 20).

నాచు: ఉ. నాసు. పర్యా. పాకుర. నీటిలో పెరిగే పొడుగాటి ఆకులు గల కలుపుమొక్క. దీనికి కాడలుండవు. ఇంటికప్పుకు వాడుతారు. *Water weeds*, *Blyxa octandra*, Pl; *Vallisneria octandra*, Roxb. (కో. 4; తె. 13-15, 30, 34, 43).

నాజుకు: చూ. పర్యా. సోకు. చక్కదనం (కో. 13).

నాటు¹: క్రి.(1). చూ. పర్యా. ఒత్తు.(తారసరాతి)కప్పు వేయు (తె. 8). (2) చూ. పర్యా. కుచ్చు¹ ప్రవేశ పెట్టు. పాకు (తె. 13).

నాటు²: (1) చూ. పర్యా. తనాచీ. కొయ్యదూలం (తె. 27). (2) చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (రా. 13).

నాటు³: చూ. పర్యా. తొక్కుడు¹. గోడకట్టెపప్పుడే మున్నుండు పెంచుకోడానికి అనవారుగా ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు పేర్చిన పెచ్చురాయి. చూ. చిత్రం 159.5 (తె. 18, 20).

నాటు⁴: చూ. పర్యా. కంత¹. చిన్నబొక్క (కో. 41).

నాటు⁵: గుర్తు (తె. 1).

నాటు⁶: చూ. పర్యా. గూడ³. పచ్చి ఇటుకలను బట్టిలో నిలుపుగా పేర్చిన పేర్పు (రా. 15).

నాటు(కర్ర): పర్యా. ఒనీ, గడకొయ్య, గడగాలు, గడిగొయ్య, గాతకొయ్య(2), గుజ్జ², గుడికర్ర¹, గూటం⁴. బండిమీది జల కదలకుండా చట్టంలో గుచ్చిన కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 75.7 (కో. 35, 37, 38, 41; తె. 11; రా. 12, 21, 25, 26, 29, 30, 32).

నాటుకొయ్య¹: దడికి పాతే పొడుగాటి కొయ్య (కో. 37).

నాటుకొయ్య²: డంగుమొద్దు, గానిగకొయ్య తిరగడానికి ఆధారంగా ఉండే చిమ్మ (కో. 38).

నాటుగోడ: చూ. పర్యా. కడగోడ. ఇంటి పక్కగోడ. దీని తవ్వక గదులుండవు. చూ. చిత్రం 248 (కో. 25, 26).

నాటుదూలం: కొమర్లు నాటడానికి సరంమీద వేసే దూలం (తె. 30).

నాటుపెంకు: పర్యా. ఊరపెంకు, కుమ్మరిపెంకు, చేతిపెంకు, దేశవాళీపెంకు, దేశిపెంకు, దేహాతిపెంక, మట్టిపెంకు, సారిపెంకు, మామూలుగా ఇళ్లు కప్పడానికి వాడే చిన్నపెంకు (కో. 2, 28, 46, 49, 50; తె. 5).

నాటుపోటు: చూ. పర్యా. నాట్పాటు. గోడరాళ్లు ఒక వరసలో ఉండి తూకం సరిపోయేటట్లు కట్టటం (తె 21; రా. 4).

నాటుబండి: కొయ్యతో చేసిన చక్రాలుగల బండి. పైను చక్రాలు లేనిది (కో. 37; తె. 5).

నాటువరస : చూ. పర్యా. నాట్టాటు. గోడరాళ్లు ఒక వరసలో ఉండి తూకం సరిపోయేటట్లు కట్టటం (రా. 5).

నాటురాయి : చూ. పర్యా. ఉత్తరాతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి (కో. 31).

నాట్టాటు : (నాటు + పాటు). పర్యా. ఎనల్తోక్కుడు, దిరుత్తోక్కుడు. నాటుపోటు, నాటువరస, సరిమందడి (1), సరిసందు (1). గోడరాళ్లు ఒక వరసలో ఉండి తూకం సరిపోయేటట్లు కట్టడం (తె. 18, 22, 26, 27, 33).

నాడం : చూ. పర్యా. ప్లోరింగు. నేలను నున్నదిచే పని (కో. 15).

నాడురాయి : చూ. పర్యా. కోపురాయి. ఒకవైపు కోసుగా ఉండేటట్లు మలచబడిన మొనదేరిన రాయి (రా. 24).

నాదు¹ : క్రి. కూడా. చూ. రూ. లాదు (కో. 1-3, 5-7, 9, 13).

నాదు² : శబ్దం, చప్పుడు (తె. 6).

నాదుడు : చూ. పర్యా. తారసుపని. తారసరాతికప్పువేయడం. చూ. చిత్రం 266 (కో. 5).

నాదుపెంకు : చూ. పర్యా. పాలాత్రి. నల్పదరంగా పలచగా ఉండే పెంకు. ఇంటికప్పు తయారీలో వాడేది. చూ. చిత్రం 35 (కో. 2, 8).

నాదుబెడ్డ : చూ. పర్యా. తారస. చిన్ననైజు ఇటిక. పలచగా చదరంగా ఉంటుంది. ఇంటికప్పు తయారీలో వాడుతారు. చూ. చిత్రం 33 (కో. 6).

నాదుముక్క : చూ. పర్యా. తారస. చిన్ననైజు ఇటిక. పలచగా చదరంగా ఉంటుంది. ఇంటికప్పు తయారీలో వాడుతారు. చూ. చిత్రం 33 (కో. 3).

నానించు : క్రి. నాన్పు. నానబెట్టు (రా. 8).

నాన్పు : క్రి. ఉ. నాంపు. పర్యా. ఉక్కబోయ, పులబెట్టు. మక్కు. నానబెట్టు (తె. 29, 32).

నాపబండ : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది సున్నపు మట్టరాయి (Calcerous sedimentary rock).

'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్ర తాపాష్టవీడనాల వల్ల స్పటికీకరింపబడి, దిట్టబడి, చక్కని ఆకారం పొంది ఈ 'చరివరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈ రాయి కఠినంగా, చల్లగా, నున్నగా ఉండి బాగా పాలిష్ తీసుకుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రకం (Statuary marble) ఒకటి, పొడలుపొడలుగా మచ్చలుమచ్చలుగా ఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి. ఒక్కొక్క పొర లేక పట్టిక ఒక్కొక్క రంగులో ఉండి అలంకరణద్రవ్యంగా వాడేది (Onyx marble) ఒకటి. మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈ రాళ్లలో ఉన్నాయి. గృహవిరూపానికి, అలంకరణకు ఇది ప్రకృతం. సాధారణంగా నేలమీద పరవచానికి కొన్ని చోట్ల ఇంటికప్పుకు గూడా ఈరాతిని వాడుతున్నారు. స్థావికమైన పేరతో దీన్ని పిలవడం కద్దు : ఉదా : కడపబండి (కో. 39; తె. 7; రా. 25).

నాపరాయి¹ : ఉ. నేపరాయి. చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది సున్నపుమట్టరాయి (Calcerous sedimentary rock). 'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్ర తాపాష్టవీడనాలవల్ల, స్పటికీకరింపబడి, దిట్టబడి, చక్కని ఆకారం పొంది ఈ 'చరివరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈ రాయి కఠినంగా, చల్లగా, నున్నగా ఉండి బాగా పాలిష్ తీసుకుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రకం (Statuary marble) ఒకటి, పొడలుపొడలుగా మచ్చలు మచ్చలుగా (Serpentinous marble) ఒకటి. ఒక్కొక్క పొర లేక పట్టిక ఒక్కొక్క రంగులో ఉండి అలంకరణ ద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి. మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈ రాళ్లలో ఉన్నాయి. గృహవిరూపానికి, అలంకరణకు ఇది ప్రకృతం. నేలమీద పరవచానికి కొన్నిచోట్ల ఇంటికప్పుకు గూడా ఈరాతిని వాడుతున్నారు. స్థావికమైన పేరతో దీన్ని పిలవడం కద్దు. ఉదా : కడపబండి (కో. 15, 22, 25, 28-34, 36, 37, 41, 45-48; తె. 1, 2, 6, 28; రా. 1, 12, 28, 32).

నాపరాయి² : చూ. పర్యా. సుద్దరాయి³. ఇది జిగురుమట్టి (Clay) మవీభవం పొంది సాగేశక్తిని కోల్పోయిన

దళదో ఉన్న మట్టిరాయి (Sedimentary rock). దీన్ని సాంకేతికంగా 'షేల్' (Shale) అంటారు. పొరల వెంట చీలిపోటం ఈ రాతి స్వభావం. ఇదే క్రమపరిణామంలో 'పలకరాయి' (Slate : చూ. నల్లబండ) గా మారుతుంది. పరుపుమరాయిగా కొద్దిప్రాంతాల్లో వాడుతున్నారు (కో. 37).

నాపరాయి(సుద్ద) : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం(రాయి). సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium spar, Carbonate of lime, Lime stone : $CaCO_3$) అనబడే ఈశిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలతో, విస్తృతంగా వారకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన జీవరాసుల శిథిల శరీరభాగాల్లో ఉన్న 'కేల్సైట్' అనబడే ద్రవ్యం తీవ్ర తాపవీడనాలవల్ల, మొదట ఈ రకంరాయిగా మారి, తర్వాత దీని కణాలు పుటికీకరింపబడి 'చలవరాయి' (Marble : చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈ రాయి శుద్ధత స్వభావలక్షణాలను బట్టి భిన్నప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. పెల్స్పార్ కాణిస్యంలో నగం మత్రమే దీని వస్తుంది. జిగటగా ఉండే ఈ రాతి రకాలను కాల్చి నీమెంటును, గుల్లగా ఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈ రాతి రకాలు గాజు, నబ్బు, కాగితం, రంగులు, ప్లీచింగ్ పొడరు, మొదలైనవాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇవి శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాలకలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం, మొదలైన రంగుల్లో వారకుతుంది. ఈశిలాజాతికి చెందిన చాలా రకాల ఇళ్లు కట్టడంలోను, రోడ్లవేయడంలోను, అలంకరణ సామాగ్రిగాను, ఎక్కువ వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం ఈజాతిజాతికి చెందినవే. ఈ రాయి లేతబూడిద రంగుది (కో. 30).

నాపరాయిబట్టి : నాపరాస్తో కట్టిన బట్టి (కో. 37).

నాభికాదు : చూ. పర్యా. ఆసు(తాడు). అర్చిలు మొదలైనవి కొలవడానికి భేదారులు వాడే తాడు (తె. 12).

నాభి(రాతు) : చూ. పర్యా. కుమ్మంరాయి. రాతితో కట్టిన అర్చికే మధ్యభాగంలో బలంకోసం శిగిరించిన పెడకాయి. చూ. చిత్రాలు 226.2, 227.2 (తె. 16-18, 27).

నామం : చూ. పర్యా. సుద్ద(1). ముఖ్యంగా గవ్వ ముక్కలనుంచి ఏర్పడ్డ సున్నపురాతి జాతికి చెందిన మట్టిముద్ద. 'చాక్' (Chalk) అని, 'ఊజ్' (Ooze) అని, సాంకేతికంగా పిలవబడుతుంది. ముగ్గులు పెట్టడానికి వాడుక (కో. 40).

నామంకమాను : చూ. పర్యా. బాదమార్చి. బాదంకాయ రూపంలో ఉండే ఆర్చి.

నాముపేడు : ద్వారబంధంపైన గుర్రాలమీద నిలిచేటట్లు అమర్చిన పట్టె, బొద్దుపీట (కో. 11).

నార : మొక్కలనుంచి దొరికే ఈనెలుగా ఉండే పదార్థం (కో. 1, 2, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 13, 15, 16, 21, 23-29, 32, 34, 35, 38, 40, 42, 47-49; తె. 2, 5, 6, 11, 13-15, 24, 37, 38, 41, 42, 44; రా. 2-4, 12, 13, 22).

నారకట్టు : చూ. పర్యా. గోవకట్టు. తాటికొక్కల కట్టు (కో. 7).

నారపొత్తె : నారతాడు (తె. 4).

నారబండ : చూ. పర్యా. ఎలకచుంచు. గోడమీద చూరుబండ (రా. 28).

నారేపి : ఊ. నారేపు. చూ. పర్యా. ఏపి. ఒక పెద్దచెట్టు ముదురు బూడిదరంగు బెరడు ఎర్రగా, నారజాగుగా గట్టిగా ఉండే కొయ్య, పసుప్పచ్చపూలు దీని లక్షణాలు. కలప తలుపులు, దర్వాజాలు, దూలాలు, తయారు చెయ్యడానికి, కొమ్మలు కంచె కట్టుకు, ఆకులు పచ్చి ఎరువుగాను, పనికివస్తాయి. ఎండు కట్టెలను వంట చెరకుగా వాడతారు. 'సాలవృక్షం' అనికూడా దీన్ని పిలుస్తారు. The Anjan, Sal tree. Hardwickia binata, Roxb., Shorea robusta, Man. (రా. 16, 20).

నార్దపాయింటు : (<ఆం. North-point). చూ. పర్యా. పతాకం. దిక్సూచి. దిక్కులను నిర్దేశించే అయస్కాంతపు ముక్కలుగల యంత్రం (కో. 24, 28, 29; తె. 6).

నార్స : (<ఆం. North). ఉత్తరదిక్కు (కో. 17).

నాలిక¹: స్తంభానికి వైదూలానికి కింద నగిషీగాచేసిన కట్టుబడిపనిలో, కొన 'S' ఆకారంలో ఉండేకట్టుకట్టిన ఉబ్బెత్తు భాగం (తె. 21).

నాలిక²: బట్టిలో ప్రతి అయిదో వరసలోని ఇటీరరాతిని ముందుకు వచ్చేటట్లు పేచుస్తారు. దాన్ని ఈ పేరుతో పిలుస్తారు (తె. 31).

నాలిక పెళ్ళ: చూ. పర్యా. కమాన్. బట్టిపాయిమీద అడ్డంగా ఉంచిన రాయి. చూ. చిత్రాలు 59.5, 60.6 (రా. 11).

(నాలిక) బల్ల: పర్యా. అంటిబల్ల, అనుపలక, ఆకుపీట, చంద మామచెక్క, తొట్టిబల్ల, నొగపీట, పాట్రబల్ల, బాడిపీట. ఇండియోలే మనిషి కూర్చోడానికి నొగమీద అమర్చిన చెక్క (తె. 13, 16).

నాలుగిళ్ళభవంతి: చూ. పర్యా. లోగిలి(ల్ల). మధ్యనున్న ఖాళీస్థలానికి నాలుగువైపులా గదులున్న ఇల్లు (కో. 26).

నాలుగుపారలభవంతి: చూ. పర్యా. లోగిలి(ల్ల). మధ్య నున్న ఖాళీస్థలానికి నాలుగువైపులా గదులున్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 19 (తె. 30, 36).

నాలుకమ్మిలసాంచె: తారసరాయి చేసే నాలుగరల అచ్చు (తె. 17).

నాలుమూర్రాతు: [నాలుమూల(ల) + రాతు] చూ. పర్యా. చౌకంరాయి¹(2). నాలుగువైపులా మలచబడి కట్టుబడిలో వాడబడేరాయి. చూ. చిత్రం 49 (తె. 17).

నావు: లావు. పెక్కువ (కో. 11).

నాసిఅంబరు: ముక్కుపొడిం రంగు (తె. 42).

నికంటువు: చూ. పర్యా. ఆచారం. కట్టుబాటు, మర్యాద (కో. 40).

నికత్తు: చూ. రూ. నికర్తు (తె. 20).

నికర్తు: ఉ. నికర్తు. చూ. పర్యా. ఆచారం. కట్టుబాటు, మర్యాద (రా. 1).

నిగ్గు: క్రి. చుట్టు (తె. 14).

నిచ్చెన: (బి. నిచ్చెన్లు). ఉ. నిచ్చన, నిచ్చెన, నుచ్చిన, నుచ్చెన. రూ. ఇచ్చెన, నిచ్చెన, మిచ్చెన, లిచ్చెన. పర్యా. చిడి, దాపుకర్ర, పడుచు. ఎత్తుగా ఉన్న వస్తువులను, తావులను, అందుకోడానికి పనికివచ్చే పరికరం. రెండు పొడుగాటి గడలకు చివ్వుచిన్న అడ్డుకర్రలను సమాన దూరంలో దిగించగాని, పొడుగాటి తాళ్లకు అడ్డుకర్రలను కట్టిగాని తయారుచేస్తారు. ఇందులో కాళ్లచ్చెన, డబ్బునిచ్చెన, తోటనిచ్చెన, మడతనిచ్చెన (చూ.) అనే రకాలున్నాయి (కో. 2, 4, 6, 22, 29, 31, 32, 37, 38, 41; తె. 3-7, 13, 15, 28, 29, 31-34, 36-38, 40-42, 44; రా. 2, 7, 9, 19, 30, 31).

నిచ్చెనమెట్టు: చూ. పర్యా. సాదామెట్టు. పలుపలకలగా ఉండే అడుగుతో వంకలు, వంపులు లేకుండా నిటారుగా కట్టినమెట్టు (కో. 46, 49).

నిజబాయి: కట్టుబడిచేసిన బావి (తె. 15).

నిటయెదురు: చూ. పర్యా. ఎంపుడెదురు. పొడుగాటి వెదురుబొంగు (కో. 15).

నిట్ట(రాట): చూ. పర్యా. నిట్టాకి. ఇంటిమధ్య పారే పొడుగాటి కొయ్యస్తంభం. చూ. చిత్రం 5.1 (కో. 2-4, 6, 8).

నిట్టాడి: ఉ. నిట్టాడు, నిట్టాడు, నిట్టెడు, నిట్టేడు (బి. నిట్టాడు, నిట్టాడు). రూ. నిట్టాడి. పర్యా. నిట్ట(రాట), నిట్టెల, నిట్టాయి, నిలరాట, నూరటి. ఇంటిమధ్యపాతే పొడుగాటి కొయ్య స్తంభం. చూ. చిత్రం 5.1 (కో. 28, 33, 35-39, 41-50; తె. 3-6, 14-18, 20, 21, 29-31, 33, 36, 37, 39, 44; రా. 2, 3, 7, 8, 10-12, 22, 25-30, 32).

నిట్టాడిపీట: రూ. నిట్టేడుపీట. పర్యా. నాగలికుయ్య. నాగలివానీ. నిట్టాడు చివర నాటివ నాగలిదుంప రూపంలో చెక్కివపీట (కో. 33).

నిట్టాడివాసం: గుడివెమధ్య వేసిన నిట్టాడి (కో. 43).

నిట్టాయి : చూ. రూ. నిట్టాయి (రా. 5, 11).

నిట్టేడుపీట : చూ. రూ. నిట్టాడపీట (తె. 21)

నిట్టేల : (వి. నిట్టేలు). చూ. పర్యా. నిట్టాడి. ఇంటిమధ్య పాతే పొడుగాటి కొయ్యస్తంభం. చూ. చిత్రం 5.1 (తె. 26).

నిట్టాడి : ఉ. నిట్టాడు, నిట్టేడు. విజ. నిట్టాడు. (వి. నిట్టాడ్లు, నిట్టాల్లు). చూ. రూ. నిట్టాడి (కో. 10-12, 17-24, 31, 32, 34; తె. 1, 2, 12, 22, 24, 35, 40).

నిట్టాయి : రూ. నిట్టాయి. చూ. పర్యా. నిట్టాడి. ఇంటి మధ్య పాతే పొడుగాటి కొయ్యస్తంభం. చూ. చిత్రం 5.1 (రా. 2, 15-17).

నిడపకమ్మి : చూ. పర్యా. నిలువు¹(1). ద్వారబంధపు నిలువుపట్టె. చూ. చిత్రం 172.4 (కో. 17).

నిండార్చి : చూ. పర్యా. రానార్చి. గుండ్రంగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 237 (కో. 2. 42)

నిండుగార : చూ. పర్యా. గిలాఖా. గోడమీది సున్నం మొదలై వాటి పూత (రా. 20).

నిండుజున్నం : చూ. పర్యా. గానుగసున్నం. గానుగ తిప్పి తిగుడు, మెత్తదనం కలిగించిన సున్నం. కట్టుబడికి వాడేది (తె. 40).

నిదానం : చూ. పర్యా. మట్టం¹. అంతటా ఒకే ఎత్తులో ఉండటం (తె. 28, 30).

నిద్ది : చూ. రూ. మిద్దె (కో. 7).

నిప్పు : ఉ. విప్పి. రూ. మప్పు. చూ. పర్యా. అగ్గిమంట (కో. 22, 25, 30; తె. 8, 9, 12, 14; రా. 30, 32).

నిమ్మగారు : (వి. - గాల్లు). సీమ పెంకుకప్పే పనివాడు (రా. 1).

నింబు : చూ. రూ. నెమ్ము¹ (తె. 5).

నిమ్ము : చూ. రూ. నెమ్ము¹ (తె. 13).

నిర్చెన : చూ. రూ. నిచ్చెన (తె. 17, 26).

నిర్జీరాయి : నిర్జీపాంతంనుంచి వచ్చే చలవరాయి (చూ. ఎర్రరాయి) = Marble). (రా. 12, 14-16).

నిర్జీరేకు : నిర్జీప్రాంతంనుంచి వచ్చే చలవరాతి (చూ. ఎర్రరాయి : Marble) పలక (రా. 31).

నిర్వందం : నిర్బందం, చలవంతం (తె. 16).

నిలపకమ్మి : చూ. పర్యా. నిలువు¹(1). ద్వారబంధపు నిలువుపట్టె. చూ. చిత్రం 172.4 (కో. 19, 21, 23, 25, 26, 32; తె. 2).

నిలపపట్టె : ఉ. నిలప్పట్టె. చూ. పర్యా. నిలువు¹(1). ద్వారబంధపు నిలువుకమ్మి. చూ. చిత్రం 172.4 (కో. 18).

నిలపరాయి : చూ. పర్యా. అఖండిం(రాయి). గోడలు కట్టేటప్పుడు చిన్నవైపు ఇటికలను రాళ్లను మధ్యఉంచి సందులు తప్పించి పక్కల మూలల్లో బలంకోసం ఉంచే పొడుగాటి పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 47, 160.6 (కో. 32).

నిలరాట : చూ. పర్యా. నిట్టాడి. ఇంటిమధ్య పాతే పొడుగాటి కొయ్యస్తంభం. చూ. చిత్రం 5.1 (కో. 13).

నిలువుపెంకు : చూ. పర్యా. కప్పుపెంకు. ఇల్లు కప్పుడానికి వాడే మామూలు పెంకు (కో. 34).

నిలుబేడం : తలుపులకు నిలువు గడియ (తె. 36).

నిలుంపాత : చూ. పర్యా. బాదు¹. మూసకట్టులోని నిలువు కర్ర (కో. 14).

నిలువు¹ : (1) పర్యా. చేరంపట్టె, చేరె, చొకట్టు¹(2), చొకోటు, జవ్వ³, దోరంపట్టె, నిడపకమ్మి, నిలపకమ్మి, నిలపపట్టె, నిలువుకమ్మి, నిలువుపట్టె, నిలువు దెంకు, పట్టె¹(2), బాజు¹, బాజుపట్టె, ద్వారబంధపు నిలువుకమ్మి చూ. చిత్రం 172.4 (కో. 33, 38, 43, 49; తె. 1, 3, 7, 9, 12, 23; రా. 2, 15-18, 20-23, 25, 30, 32). (2) చూ. పర్యా. కాంచి¹(1).

తికిటీలో వాలుగా ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 101.1 (తె. 29). (3) చూ. పర్యా. కాలు¹(1). నిచ్చెనకు రెండువైపులా ఉండే పొడుగాటి కర్ర. చూ. చిత్రం 148.1 (తె. 34).

నిలువు² : పర్యా. మనిషెత్తు. రెండు గజాలు (కో. 8, 9, 14, 16, 22, 23, 29, 31, 37, 38; తె. 6, 7, 43).

నిలువు³ : చూ. పర్యా. పొడవు. నిడివి, నిలువు, దాని కొలత (తె. 9; రా. 3).

నిలువుకమ్మి : చూ. పర్యా. నిలువు¹(1). ద్వారబంధపు నిలువుపట్టె. చూ. చిత్రం 172.4 (కో. 1, 2, 16, 22, 29, 31; తె. 3, 5, 6, 43).

నిలువుకర్ర : (1). పర్యా. గోవుకర్ర, పోటీకర్ర. పరంజాను నిలిపే పొడుగాటి కర్ర. చూ. చిత్రం 76.4 (కో. 49; తె. 7, 29). (2) చూ. పర్యా. కాలు¹(1). నిచ్చెనకు రెండువైపులా ఉండే పొడుగాటి కర్ర. చూ. చిత్రం 148.1 (తె. 6).

నిలువుగుజ్జు : చూ. పర్యా. సిపాయిగుజ్జు. దూలానికై మేల్దూలానికై మధ్య నిలిపిన పొడుగాటి ఒంటిగుజ్జు (రా. 2).

నిలువునగ : చూ. పర్యా. (నిలువు)పోస్తు¹. నిలబెట్టిన కొయ్యవాసం (తె. 42).

నిలువుపట్టె : (1) నిలువుపట్టి. చూ. పర్యా. నిలువు¹(1). ద్వారబంధపు నిలువుకమ్మి. చూ. చిత్రం 172.4 (కో. 35, 39, 45, 47; తె. 19, 22, 41, 43; రా. 14). (2) పర్యా. మయగమ్మి. కిటికీ చట్రం మధ్యలో నిలువుగా ఉన్న కమ్మి. చూ. చిత్రం 195.3 (కో. 41, 43; రా. 32). (3) చూ. పర్యా. పరంకొమ్ము. బండి చట్రంలోని నిలువుపట్టె. చూ. చిత్రం 74.5 (రా. 26).

నిలువుపార : చూ. పర్యా. పరంకొమ్ము. బండిచట్రం లోని నిలువుపట్టె. చూ. చిత్రం 74.5 (కో. 50).

నిలువుపాత్ర : చూ. పర్యా. పరంకొమ్ము. బండిచట్రం లోని నిలువుపట్టె. చూ. చిత్రం 74.5 (కో. 11).

నిలుపు(పోస్తు)¹ : (-పోస్తు < ఆం. Post). పర్యా. నిలుపునగ, నిలుపుబారు, నిలుపుబెలుగు, పొడుపుబెలుగు. నిలబెట్టిన కొయ్యవాసం (కో. 25, 32).

నిలుపుపోస్తు² : చూ. పర్యా. బాదు¹. మూసకట్టులోని నిలుపుకర్ర (కో. 30).

నిలుపుబండ¹ : చూ. పర్యా. అఖండం(రాయి). గోడకడే ఉప్పుకు చిన్నవైన ఇటికలను, రాళ్లను మధ్య ఉంచి సందులు తప్పించి, ప్రక్కల మూలల్లో బలంకోసం ఉంచే పొడుగాటి పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 47, 160.6 (తె. 41).

నిలుపుబండ² : చూ. పర్యా. గేడిబండ (1). ద్వారబంధపు నిలుపు కమ్మికి గోడకు మధ్యలో ఓగింపిన రాయి (రా. 26).

నిలుపుబారు : చూ. పర్యా. (నిలుపు)పోస్తు¹. నిలబెట్టిన కొయ్యవాసం (తె. 7).

నిలుపుబెండు : చూ. పర్యా. నిలువు¹(1). ద్వారబంధపు నిలువుకమ్మి. చూ. చిత్రం 172.4 (తె. 7, 29, 31).

నిలుపుబెలుగు : చూ. పర్యా. (నిలుపు)పోస్తు¹. నిలబెట్టిన కొయ్యవాసం (తె. 6).

నిలుపుబోట : చూ. పర్యా. తన్ను(3). మూసపోటీకి నిలిపిన కర్ర. చూ. చిత్రం 77.2 (కో. 26).

నిలుపురాయి¹ : చూ. పర్యా. అఖండం(రాయి). గోడలు కట్టేటప్పుడు చిన్నవైన ఇటికలను రాళ్లను మధ్య ఉంచి సందులు తప్పించి పక్కల మూలల్లో బలంకోసం ఉంచే పొడుగాటి పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 47, 160.6 (కో. 41; తె. 6).

నిలుపురాయి² : వాకిలికి అడ్డంగా నిలబెట్టిన విశాలమైన రాయి (కో. 40; రా. 13).

నిల్రోలు : (నిలు + రోలు). ఎత్తుగా ఉండే పెద్దరోలు (కో. 7).

నిర్వృత : బట్టి ఎత్తు సూచించే ప్రమాణం. ఆరడుగుల ఎత్తు. ఏకపదంలోనే ప్రయోగం (తె. 23).

నిశానిగుంజ : పునాదిని గుర్తిస్తూ పాతిన గుంజ (తె. 14).

నీటిగూన : తూముగా గొట్టంగా వాడే గూన (తె. 44).

నీటిబట్టి : ఊరకో కాల్చే ఇటీకబట్టి. 9 అడుగుల పొడవు. 8 అడుగుల వెడల్పు ఉండి ముప్పైవేల ఇటీకను ఒకే సారి కాల్చేది (కో. 27).

నీటిమట్టం : (చ.-మట్టాలు). చూ. నీరుమట్టం. పర్యా. నీటిసీసా. సారాయికి, పాదరసానికి బదులు నీటిబొట్టు వేసి తయారుచేసిన 'లెవల్ బాటిలు' (చూ.) మట్టం సరి చూడటానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం (కో. 16, 18, 21, 26, 30, 32, 35; తె. 23; రా. 13, 25).

నీటిసీసా : చూ. పర్యా. నీటిమట్టం. సారాయి, పాదరసానికి బదులు నీటిబొట్టు వేసి తయారుచేసిన 'లెవల్ బాటిలు' (చూ.) మట్టం సరిచూడటానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం (రా. 12).

నీడ¹ : చాపవంటి వాటితో తాత్కాలికంగా వేసిన కప్పు (కో. 17).

నీడ² : జాడ, చాలు (తె. 17).

నీడగోడ : చూ. పర్యా. అకిరి¹. దూలాం మట్టం వరకు లేచిన గోడ. చూ. చిత్రం 168.5 (కో. 15).

నీరసపెంకు : ఉ. నీర్ప-. చూ. పర్యా. అవేలిపెంకు, కాలీకాలని పెంకు (కో. 6).

నీరా : సున్నపు లేట (తె. 27).

నీరుమట్టం : ఉ. నీలుమట్టం. చూ. చూ. నీటిమట్టం (కో. 23, 34, 39, 49; తె. 5, 7-10, 19, 42; రా. 4, 8, 15, 16, 18, 22, 26-30).

నీరుమట్టు : చూ. పర్యా. సార. రసమట్టంలోని కదిలే చిందువు. చూ. చిత్రం 103 4 (తె. 19).

నీలంచిప్పేరాయి : (చ.-రాళ్లు). (చిప్పే అం. Chip.) చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం(రాయి). సాంకేతికంగా 'సున్నపు రాయి' (Calcite, Calcium spar, Carbonate of lime, Lime stone, CaCO₃)

అనబడే ఈశిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలతో విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన ఊవరాకుల శిథిల శరీరభాగాల్లో ఉన్న 'కేల్సైట్' అనే ద్రవ్యం తీవ్ర తాపపీడనాలవల్ల మొదట ఈరకంరాయిగా మారి తర్వాత దనికజాలు స్ఫటికీకరింపబడి 'చలవరాయి' (Marble: చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రక రకాలుగా ఉండే ఈరాయి శుద్ధత, స్వభావ లక్షణాలను బట్టి భిన్నప్రయోజనాలకు ఉపయోగిస్తుంది. పెల్ సాస్ పోర్ కారిత్యంలో సగం మాత్రమే (= 3) దీని ఉన్నది. జిగటగా ఉండే ఈరాతి రకాలను కాల్చి సిమెంటును, గుల్లగా ఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని తయారు చేస్తారు. పరిశుద్ధమైన రాలిరకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, ప్లీచింగ్ పౌడరు మొదలైనవాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు, తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం, మొదలైన రంగుల్లో దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన అనేక రకాలు ఇళ్లు కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణ సామాగ్రిగాను ఎక్కువ వాడుకలో ఉన్నాయి. ఈరాతి పేరుతో 'నీలం' అని ఉన్నా ఇది ఊదా రంగు కలిసిన ఎరుపురంగులో ఉన్నది (రా. 28).

నీలంపు : దడితో కట్టిన స్నానాలు చేసే దొడ్డి (తె. 16).

నీలంబెడ్డ : చూ. పర్యా. ఎరుపురంగు(రాయి). ఇనుము నిచ్చే ఖనిజ శిలకు మృద్రూపమైన ఈరకం జిగురు మట్టిని సాంకేతికంగా 'ఓకర్' (Ocher, Ochre) అంటారు. ముదురుగోధుమ పచ్చరంగుల్లో ఉండే మట్టి 'లిమోనైట్' (Limonite) అనే ఇనప ఖనిజానికి, ఎర్రరంగులో ఉండేది 'హేమటైట్' (చూ. ఇనప రాయి)కు మృద్రూపాలు. ఈమృత్తికలను రుద్ది, కడిగి రంగులు తయారుచేస్తారు. నీటిలో కలిపి గోడలకు, నూనెల్లో కలిపి కొయ్యవస్తువులకు, ఈరంగులు పూస్తారు. కృత్రిమంగా తయారైన రంగులు వీటికన్నా చౌకగా, సమృద్ధిగా దొరికినా ఈసహజ మృత్తికల కన్నా అవి నానిరకానివే. ఇది లేత ఊదా రంగులోఉన్న మెత్తని మటిరాయి (కో. 18).

నీలిరంగు : చూ. పర్యా. బులుగు. వర్షపట్టికలో ఆకుపచ్చ. ఊదారంగులకు మధ్యలో ఉండే వర్షం (కో. 6; తె. 14, 28).

నీళం : చూ. పర్యా. బులుగు. వర్షపట్టికలో ఆకుపచ్చ. ఊదారంగులకు మధ్యఉండే వర్షం (కో. 14).

నీళ్ళచెక్క : గచ్చుకు మెరుగుపెట్టడానికి నీళ్లతో తడిపి వాడే కొయ్యతాపి (కో. 14).

నుగ్గు : చూ. రూ. ముగ్గు (రా. 11, 30, 32).

నుగ్గురాయి¹ : చూ. రూ. ముగ్గురాయి¹ (రా. 30).

నుగ్గురాయి² : (బ.-రాల్లు) చూ. రూ. ముగ్గురాయి² (రా. 11).

నుగులు : బ.చూ.పర్యా.పిడకలు పేడ పొట్టు కలిపి పలచని ముద్దలుచేసి ఎండిన తర్వాత వంటచెరటగావాడే ఉండలు (తె. 41, 42; రా. 12, 15, 24).

నుచ్చు : ఐట్టిలోని మూసివేసిన పొయ్యి. చూ. చిత్రం 59.2 (కో. 49).

నునుపు¹ : రూ. నులుపు². చూ. పర్యా. చదరం¹. మెత్తన, సున్నన. ఎగుడుదిగుళ్లు లేకుండటం (కో. 38, 45; తె. 29; రా. 21).

నునుపు² : చూ. పర్యా. గిలాబా. గోడమీది సున్నం మొదలైనవాటి పూత (రా. 1).

నున్న : ఉ.సున్న. చూ. పర్యా. చదరం¹. మెత్తన, సున్నన. ఎగుడుదిగుళ్లు లేకుండటం (తె. 10; రా. 18, 20).

నున్నపూత : చూ. పర్యా. గిలాబా. గోడమీది సున్నం మొదలైనవాటి పూత (రా. 13).

నున్నపొరలదిండు : (బ.-దిండ్లు). రాతి గనిలోని 11వ పొర. దీన్ని చిట్టికల్క అనికూడా అంటారు (రా. 28).

నుప్పు : చూ. రూ. నిప్పు (కో. 27-29, 37, 38, 41, 42, 44-49; తె. 7, 32; రా. 2, 13).

నుయ్య : ఉ. నుయ్య. నూయ. నూయి. (బ.నూతులు) చూ.పర్యా. బావి. నీటికోసం భూమిలోకి తవ్వివ లోతైన గుంట (కో. 3-5, 9, 15, 17, 19, 23, 25, 26).

నురువు : క్రి. పర్యా. నెరువు. ఎత్తుపల్లాలు సరిచేయు, చదునుచేయు (కో. 35).

నులక : నారను పేని తయారుచేసిన సన్నటి తామ. (కో. 9, 13, 15, 31, 35, 36; తె. 3, 4, 14, 29, 36, 41; రా. 14).

నులతల స్తంభం : పైకి మడి తిరుగుతూపోయే మెలికలు చెక్కివ స్తంభం. చూ. చిత్రం 222 (తె. 6).

నులి : (బ. నుల్లు). చూ. పర్యా. ముడి¹(1). రాతిలో అక్కడక్కడ ముడిలాగా కవిపించే కఠినమైన భాగం (రా. 15).

నులిపచ్చి : కొద్దిపచ్చి (కో. 20).

నులిపదును : చూ.పర్యా. ఎచ్చిపచ్చి. నులిపచ్చి. కొద్దిపచ్చి. (కో. 18).

నులుపు¹ : పర్యా. మెలి. మెలిక (కో. 9).

నులుపు² : చూ. రూ. నునుపు¹ (తె. 17).

నువురు : పర్యా. పెరుంటొచ్చి. సున్నన, చదును (రా. 9, 11).

నువులు : చూ. రూ. నూలు² (కో. 23).

నుసి : రూ. నుసిమి. చూ. పర్యా. -బూడిద. వస్తువులు కాలగా మిగిలిన పొడి (తె. 1; రా. 11, 19, 20).

నుసిగగు : క్రి. చూ. పర్యా. కుదులు. పాటుచప్పు (రా. 9).

నుసిమి : చూ. రూ. నుసి (కో. 32; రా. 1).

నుసిలేబొంగు : సున్నపుకుప్ప మధ్య పాతప కొలతగర్ర (తె. 16).

నూ : (బ. నూల్లు) 'సుప్త్య' అని విలవబడే నూనెగింజలచెట్టు. వేకివేలల్లో మనరరేగడిలో బాగా పైచుకువస్తుంది.

నూ

వృత్తి పదకోశం

4-5 నెలల వంట. తెల్లగానో, నల్లగానో ఉండే గింజ. గింజలనూనె వంటలో, నబ్బు మొదలైనవాటి తయారీలో వాడుక. *Gingily (seeds), Sesamum indicum, DC.* (కో. 4).

నూటు : చూ. పర్యా. పాదు². గుంజలు మొదలైనవి పాత దానికి గడ్డపలుగుతో తవ్విన లోతైన గుంట. చూ. చిత్రం 156.5 (కో. 30, 33, 37, 41, 44, 48; తె. 32).

నూతిటిక : బావి కట్టుబడిలో వాడే ఇటిక. ఒకవైపు తక్కువ వెడల్పు. మరోవైపు ఎక్కువ వెడల్పు ఉన్న ఇటిక (కో. 22).

నూనెపొరదీండు : (బి. పిండు) గనిలోని మొదటి రాతి పొర. పల్చనిది (రా. 28).

నూనెమెరుగుడు : నూనెతోపెట్టే మెరుగు (కో. 31).

నూలు¹ : ఉ. నూలు. దూదిపేని తయారుచేసిన దారం (కో. 8, 10, 14, 21, 23, 28, 30, 31; తె. 8, 22).

నూలు² : రూ. సువులు. అంగుళంలో పదోవంతు లేదా పదహారోవంతు (కో. 25).

నూలుకట్టె : పలచటి రీపరుచెక్క (రా. 14).

నూలుచు : క్రి. చూ. పర్యా. తింపు. తిరిగేటట్లుచేయు (కో. 9).

నూలుతాడు : (1) నూలుతో వేసినతాడు (కో. 9, 13, 18, 32; తె. 2). (2). చూ. పర్యా. దారం. గోడలు తిన్నగా ఉన్నవో లేవో చూడటానికి బేల్దాలులు వాడే దారం (కో. 6, 8).

నెక్క : చూ. రూ. చెక్క (కో. 9).

నెత్తి : (బి. నెత్తులు). రాతి పైబాగం (కో. 41).

నెత్తిగోడ¹ : చూ. పర్యా. చెన్న(గోడ). చుట్టు గోడల మీద ముక్కాణం ఆకారంలో కప్పవరకు కట్టిన పక్క గోడ. చూ. చిత్రాలు 17.5, 247.3 (కో. 49, 50).

నెంబరూయి : (నెంబరు < ఆం. Number) చూ. పర్యా. గుమ్మం రాయి. గ్రామాల చివర, పొలాలకు స్థలాలకు వీధులకుమధ్య, హద్దులను సూచిస్తూ పాతిపెట్టిన రాయి (కో. 45).

నెంబు : చూ. రూ. నెమ్ము¹ (కో. 26).

నెమ్ము¹ : రూ. నింబు, నిమ్ము, నెంబు. పర్యా. నెమ్ము చీల, బిందు², బిన్నీ, బుడంమేకు. తలుపు చెక్కలను కరిపించడానికి వాడే రెండువైపులా పదునున్న తీగ మేకు (కో. 3, 37, 38, 41, 48; తె. 1, 12, 27, 41, 43, 44; రా. 13).

నెమ్ము² : (1) చూ. పర్యా. చుయ్య². పరానికి అడ్డంగా వేసే ఇనుపబద్దీ లేక కొయ్యపట్టె (కో. 50). (2) చూ. పర్యా. ముక్కరచీల. బంట నొగలను కాడిముందు కలపడానికి దిగించిన ఇనుపమేప (రా. 32).

నెమ్ముకొను : క్రి. చూ. పర్యా. తప్పు, తడియు, చల్లబడు (కో. 32).

నెమ్ముచీల : చూ. పర్యా. నెమ్ము¹. తలుపు చెక్కలను కరిపించడానికి వాడే రెండువైపులా పదునున్న తీగమేకు (రా. 2).

నెర : చూ. పర్యా. సందు¹(1). రాళ్ల వరసలను, మధ్యనున్న స్థలం (కో. 14).

నెరిమిడి : పర్యా. నెరుము², నేర. రెండు గుర్తుల మధ్య దూరం (తె. 16, 17).

నెరుపు : క్రి. ఉ. నేరుపు, నేర్పు. రూ. నెరుము¹. పర్యా. ఊర్పు(1), ఒరుపు, చదిరించు, చేదురిడుచు, నురుపు, సదిరిచేయు, సదురు. ఎత్తు పలాలు సరిచేయు, చదును చేయు (కో. 43; తె. 3-5, 8, 12, 18, 26, 29, 30, 38; రా. 17, 21).

నెరుము¹ : క్రి. చూ. రూ. నెరుపు (కో. 37, 38, 41, 42; తె. 10).

నెరుము² : రూ. నెరుపు. చూ. పర్యా. నెరిమిడి. రెండు గుర్తుల మధ్య దూరం (తె. 18).

నెరువు : చూ. రూ. నెరుము (తె. 29).

నెర్న : చూ. నెర్రి, నెరె(1). చూ. పర్యా. పగులు¹. చీల్చు (కో. 14, 28).

నెర్రి : చూ. పర్యా. పలుగుడు. చీట, పగులు (కో. 48).

నెరె : (1) చూ. రూ. నెర (కో. 30). (2) చూ. పర్యా. పాడు³. చీలికలుగా ఉండే రంధ్రం (రా. 14).

నెరెకొట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. చిట్టు. పగులుచూపు (కో. 30).

నెర్రె : చూ. పర్యా. పర్రె. చెక్కలో చీటవారిన భాగం (తె. 8; రా. 22).

నెలవంకార్చి : చూ. పర్యా. చేటార్చి. కిటికిలమీద, గుమ్మాలమీద వేసే అర్ధచంద్రాకారపుఆర్చి. చూ. చిత్రం 239 (కో. 9).

నెలింకట్టు : చూ. పర్యా. గాలికట్టు. మూడేసి వరసల ఆకులను కలిపి కుట్టే విధానం (కో. 7).

నెలిమి : చూ. పర్యా. గాలికట్టు. మూడేసివరసల ఆకులను కలిపి కుట్టే విధానం (కో. 9).

నెలిమిబద్ద : ఉ. నెలంబద్ద, నెలింబద్ద. చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ద. పూరింటి ఆకు కప్పును కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుబద్దకు ఒకవైపు మొన చెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రంవేస్తారు. ఇనప బద్ద అయితే ఒకవైపు వంపుతిరిగిన మొన రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (కో. 2, 3, 6-9).

నెలింపోటు : చూ. పర్యా. గాలికట్టు. మూడేసి వరసల ఆకులను కలిపి కుట్టే విధానం (కో. 3).

నెలుము : పర్యా. నెల్లి, పూటు³. చూరుకుట్టుబద్దతో ఆకుల్లో పొడిచిన రంధ్రం (కో. 9).

నెల్లి : చూ. పర్యా. నెలుము. చూరుకుట్టుబద్దతో ఆకుల్లో పొడిచిన రంధ్రం (కో. 12).

నెలుబద్ద : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ద. పూరింటి ఆకు కప్పును కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా

వెదురుబద్దకు ఒకవైపు మొనచెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ద అయితే ఒకవైపు వంపు తిరిగిన మొన రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (కో. 12).

నెల్లెయు : క్రి. చూ. పర్యా. తింపు. తిరిగేటట్లుచేయు (రా. 8).

నేటు : చూ. పర్యా. పోటీ(1). కట్టుబడి సమయంలో దర్వాజాలు మొదలైవవి కదలకుండా నిలపడానికి రెండు కర్రలను పైవైపున కట్టి కింద పంగబించి విలిపివ తాక్కాలితపు ఏర్పాటు. చూ. చిత్రం 172.5 (తె. 8).

నేత : పర్యా. ఆకుపేచ్చు. కమ్మనేత. ఆకుతో కప్పటం (కో. 3, 7, 12, 15, 19, 25).

నేతపలక : చూ. పర్యా. మట్టప్పలక. ఆకుకప్పు మీది మీట్టపల్లాలు సరిచేసే చెక్కసాధనం. చూ. చిత్రం 95 (కో. 46).

నేతపెంకు : ఉ. నేత. చూ. పర్యా. కప్పుపెంకు. ఇలు కప్పుడానికి వాడే చూమూలు పెంకు. చూ. చిత్రం 97 (కో. 15, 19, 21).

నేతబద్ద : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ద. పూరింటి ఆకుకప్పును కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుబద్దకు ఒకవైపున మొన చెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ద అయితే ఒకవైపు వంపు తిరిగిన మొన రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (కో. 4, 12).

నేము : క్రి. చూ. పర్యా. ఆలుకు. చుద్దు, పూయు (కో. 3; తె. 26, రా. 4).

నేయు : క్రి. చూ. పర్యా. అల్లు. కూచ్చు (కో. 1, 5, 10).

నేర : చూ. పర్యా. నెరిమికి. రెండు గుర్తుల మధ్యదూరం (తె. 27).

నేరడి : నేరడు. చూ. రూ. నేరేడి (కో. 7, 12).

నేరళ్లమూల : దక్షిణదిక్కు (కో. 8).

నేరు : చూ. పర్యా. ఎదురు¹. అభిముఖం (రా. 15).

నేరేడి : ఉ. నేరేడు, నేరేడు. చూ. నేరడి, నేరోడి. చూ. పర్యా. గిన్నె¹. దూలాలు, దర్వాజాలు, తలుపులు మొదలైన వాటి తయారీకి పనికివచ్చే, కలపనిచ్చే పెద్దచెట్టు. కొమ్మలు కంచెకు, చెట్టుపట్ల లోళ్లను పదునుచేయటానికి రంగుల తయారీకి, పనికివస్తాయి. పండ్లను తింటారు. దీన్నే 'గిన్నె, నేరడ' అని కూడా పిలుస్తారు. 'అల్లనేరేడు లేదా అల్లగిన్నె' (చూ. అల్లనేరేడు), 'నేలనేరేడు' (*Premna herbacea*, Sank.) మొదలైనవి ఈ జాతికి చెందినవే. Black plum, Indian cherry, or Rose apple tree, *Eugenia jambolana*, Lamk., Linn., *Myrtus cyminum*, Br., *Syzygium jambolanum*, Man. (కో. 3, 26, 49; తె. 11, 40; రా. 4, 15, 17-19).

నేరోడి : చూ. చూ. నేరేడి (కో. 16).

నేల : చూ. పర్యా. గడ్డ². మన్ను, మట్టి (కో. 2, 33, 34, 37, 43, 46; తె. 5).

నేలచట్టం : మిద్దెలోని గాఢపాటులో గలీజు కాకుండా నారబండలు పరచిన స్థలం (రా. 28).

నేలపని : పునాదిగుంట లోపలి కట్టడప్పని (కో. 3).

నేలపాక : నేలకు తగిలే కప్పుగల గొడ్లకొట్టం. చూ. చిత్రం 12 (కో. 7).

నేలబట్టి : చూ. పర్యా. జాతిబట్టి. సున్నం కాలే గుండ్రటి బట్టి. రమారమి 14 అడుగుల ఎత్తుంటుంది. మధ్య ఉండే గుంటలో బొగ్గువేసి కాలుస్తారు. చూ. చిత్రం 65 (కో. 25; తె. 3, 4; రా. 30).

నేలబట్టిఅము : చూ. పర్యా. జాతిబట్టి. సున్నం కాలే గుండ్రటి బట్టి. రమారమి 14 అడుగుల ఎత్తుంటుంది. మధ్య ఉండే గుంటలో బొగ్గువేసి కాలుస్తారు. చూ. చిత్రం 65 (కో. 13).

నేలబిల్ల : చూ. పర్యా. మట్టప్పలక. ఆకు కప్పుమీది మిట్టపలాలు పరిచేసే చెక్కపాదనం. చూ. చిత్రం 95 (కో. 32).

నేలదొయారం : పర్యా. భాగ్యహం. నేలకింది గది (తె. 13).

నేలమట్టం : ఉ. నేల— చూ. పర్యా. భూమట్టం. నేలరో సమానమైన ఎత్తు (కో. 5, 36, 50; తె. 30, 40; రా. 23, 24).

నేలమాలిగ : చూ. నేలమాళిగ. నేల అడుగున నిర్మించిన ధన్యాగారం. చూ. చిత్రం 30 (రా. 29).

నేలమాళిగ : చూ. చూ. నేలమాలిగ (రా. 26).

నేలరోలు : నేలమీద గుంటచేసి తయారుచేసిన రోలు (కో. 16).

నేలసెనగ : ఉ. నేలసెనిగ. పర్యా. బుడ్డ¹. వేలసెనగ. దీన్నే 'ఇలాతికాయ, నేలసెనర, పల్లి (కాయ). భూసెనగ, సీమసెనగ' అని కూడా పిలుస్తారు. దక్షిణ అమెరికానుంచి 19వ శతాబ్దిలో ఇచ్చటికి తేబడ్డది. ఒక వాణిజ్యపు పంట. కాయలు తిండికి, ఆకు కప్పుకు, నూనె వంటివినుచులుగాను పనికివస్తాయి. Ground-nut, Pea-nut, *Arachis hypogaea*, Linn., Watts., Willd. (రా. 28).

నేలాము : (నేల + అము). చూ. పర్యా. జాతిబట్టి. సున్నం కాలే గుండ్రటి బట్టి. రమారమి 14 అడుగుల ఎత్తు ఉంటుంది. మధ్య ఉండే గుంటలో బొగ్గు కాలుస్తారు. చూ. చిత్రం 65 (కో. 18).

నేతకాడు : ఉ. నేతగాడు. పూరిల్లు కప్పే పనివాడు (కో. 4, 47).

నొక్కు : పర్యా. కరకు, గంటు(2), మక్కింపు. రాతిలోని గుంట (కో. 12, 33, 37).

నొగ చూ. నగ¹. పర్యా. ఏరుకోలు, నగమాను, నొగ కొయ్య, నొగమాను, పోలు(గర్ర), మోతుమాను. బండి దోలుపులో అమర్చిన లావుపాటి పలకలకొయ్య. కాడిని బండికి కలిపేది చూ. చిత్రం 74.6 (కో. 33, 37, 48; తె. 10, 13, 15-23, 25-27, 29, 32-34, 37-39, 44; రా. 8, 12, 13).

నొగకొయ్య : చూ. పర్యా. నొగ. బండిదోలుపులో అమర్చిన లావుపాటి పలకలకొయ్య. కాడిని బండికి కలిపేది చూ. చిత్రం 74.6 (కో. 42).

నొగపీట : చూ. పర్యా. (నొగ)బల్ల. బండితోలే మనిషి కూర్చోడానికి నొగమీద అమర్చిన చెక్క (తె. 27).

నొగమాను : చూ. పర్యా. నొగ. బండి దొలుపులో అమర్చిన లావుపాటి పలకకొయ్య. కాడిని బండికి కలిపేది. చూ. చిత్రం 74.6 (కో. 47).

నొల్లు : క్రి. పర్యా. బెరికేయ. ఏలు (కో. 17).

నొస : చూ. పర్యా. సందు¹(1). రాళ్లవరసలకు చుట్టూ నున్న స్థలం (రా. 12, 13).

నొసలిప్పిచ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. చిట్టు. ఏగులుచూపు (రా. 12).

నోగాలికత్తె : చూ. పర్యా. చిర్ర. కాడిపన్న రంధ్రంలో పెట్టే కొయ్యముక్క. దీనికి కాడి పలుపును తగిలిస్తారు. చూ. చిత్రం 54.12 (రా. 15).

నోపు : మోపు, ఆధారం, పూనిక (కో. 40).

నోలాట : చూ. పర్యా. గుండ్రం. వచ్చలం. వలయాకారం (రా. 9).

నోటాకు : మూడు తంబూలు, గజంలో ఎనిమిదో పంతు (తె. 30).

ప

పకాడి : (1). ఉ. పగాడి (బ. పకాడీలు.) రూ. పకాయి. పర్యా. పలకడి. వెనుగాడికి సమాంతరంగా వేసిన వాసం (తె. 3, 4, 7-15, 17, 18, 26, 27, 29-34, 36, 38, 40). (2) పిల్లదూలాలమీద అడ్డంగాపరిచిన వాసం (తె. 21).

పకాయి : (బ. పకాయిలు). చూ. రూ. పకాడి¹(1). (తె. 16).

పకీ రంగేడి : తంగేడి (చూ.) జాతికిచెందిన మొక్క. దీని కంప నల్లగా చేవగలి ఉంటుంది. కాల్పుకు చింతనిప్పు లాగా మంచిది. *Cassia, Sp.* (రా. 5).

పక్కకట్టరొతు : చూ. పర్యా. చేరొతు. కట్టబడి చేసే టప్పుడు సమయానికి అందుబాటులో ఉన్న రాయి (తె. 21).

పక్కకూన : పర్యా. కోతమెండు, పచ్చకూన. కూననుంచి పగలగొట్టి తీసిన సగభాగం. చూ. చిత్రాలు 38.1, 39.1 (తె. 27).

పక్కగుంజ : చూ. పర్యా. కాలిగుంజ. పిటాటికి చుట్టూ గాని, పందిగుంజకు పక్కవగాని, పాతన పాటిగుంజ. చూ. చిత్రాలు 13.2, 317.2 (కో. 19; తె. 15).

పక్కగోడ : ఇంటికి ఒకవైపున ఉన్న గోడ (కో. 19, 33, 34, 37, 38, 41; తె. 20, 21, 23, 31, 41, 42).

పక్కచెక్క : పర్యా. ఒకవైపుబల్ల. ఒకబల్ల, వత్తిచెక్క. ద్వారబందపు నిలువుకమ్మి పక్కన గోడకు అతికే చెక్క (కో. 32, 34).

పక్కపత్తె : చూ. పర్యా. పక్కవాసం. వెనుగర్రనుంచి అడ్డసరం మీదికి వేసే వాసం (తె. 21).

పక్కపంటివాసం : ఉ. పక్కపంటాసం. చూ. పర్యా. పక్కవాసం. వెనుగర్రనుంచి అడ్డసరం మీదికి వేసే వాసం (తె. 17, 34).

పక్కబద్ద : చూ. పర్యా. పక్కవాసం. వెనుగర్రనుంచి అడ్డసరంమీదికివేసే వాసం (తె. 30, 49).

పక్కబిగువు : గాలిదెబ్బకు ఇంటి చిత్రం చెబ్బితవకుండా ఉంచేందుకు గుజుపీటలమీది నందులగుండా దిగించిన సన్నవాసం (కో. 38).

పక్కబొంగు : చూ. పర్యా. కాలు¹(1). విచ్చెవకు రెండు వైపులా ఉండే పాడుగాటికర్ర. చూ. చిత్రం 148.1 (తె. 7).

పక్కరాట : చూ. పర్యా. కాలిగుంజ. పిటాటికి చుట్టూ గాని, పందిరి గుంజలకు పక్కవగాని, పాతన పాటి గుంజ. చూ. చిత్రాలు 13.2, 317.2 (కో. 15).

పక్కరొతు : చూ. పర్యా. చేరొతు. కట్టబడి చేసేటప్పుడు సమయానికి అందుబాటులో ఉన్న రాయి (తె. 27).

పక్కవాసం : ఉ. పక్కాసం. పక్కోసాం. పర్యా. దరివాసం. పక్కపత్తె, పక్కపంటివాసం, పక్కబద్ద, వాలువాసాం. వెనుగర్రనుంచి అడ్డసరం మీదికి వేసే

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం(-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విజ. = విశేషణం; అం. = అంగ్లం; హం. = హిందూస్తానీ

వాసం (కో. 33, 38; తె. 16, 18, 19, 22-25, 27).

పక్కా : మంచి, గట్టి (కో. 13).

పక్కారౌతు : (పక్కా < హిం. పక్కా.) చూ. పర్యా. గట్టి రాయి, గట్టిగాఉండే రాయి (తె. 15).

పక్కి : చూ. పర్యా. పండిత; బాగా కాలిన ఇటిక (తె. 30).

పక్కిరికాల్పు : చూ. పర్యా. పచ్చికాల్పు, ఇటుక మొదలైనవి కాలికాలకుండా ఉండటం (తె. 23).

పక్కిరిబిక్కిరి : చూ. పర్యా. గుడ్డి బొడ్డి. పనికిరానిచెత్తా చెదారం (కో. 47).

పక్కిరౌతుగిక్కిరౌతు : మంచి రెండు రాళ్ళను పేర్కొంటూ వాడే ఊతపదం (తె. 20).

పక్కిరాయి : (పక్కిరి + రాయి; పక్కిరి < హిం. పక్డి.) చూ. పర్యా. గడగరౌతు. పగిలి పనికిరాని రాయి (కో. 38).

పక్కిరౌతు : (1) ఉ. పక్కిరౌతు. చూ. పర్యా. గడగ రౌతు. పగిలి పనికిరాని రాయి (తె. 18, 20, 23). (2) చూ. పర్యా. గట్టిరాయి. గట్టిగాఉండే రాయి (తె. 32).

పక్త : ఉ. పాక్త. గట్టి, గట్టిదనం (తె. 7, 17, 22).

పక్షిలబట్టి : పర్యా. పరికలపట్టి. నల్చదరంగా ఉండే ఇటికబట్టి (తె. 3).

పగడ : పడగ, ఫణం (తె. 2).

పగడం : ఉ. పగుడం. కొన్ని జలచరాల శరీరంమీది కవచం. సాధారణంగా పిరుపు, పసుపు రంగులు కలిపిన వన్నెలో ఉండి చెట్టులాగా ఎర్పడే పదార్థం (Coral). నాసిరకం నగలలో తావళాల్లో వాడేది (కో. 14, 18, 21, 24; తె. 15, 37).

పగడంరంగు : చూ. పర్యా. జూజు. కావిరంగు (కో. 19).

పగిడిపట్టె : చూ. రూ. పడగపట్టె (తె. 23).

పగులు¹ : రూ. పలుగుడు. పర్యా. కాటు², కిరాకు, గంటు చీలిక, తమర, నెర్ర, పరసాల, పర్రె, వీట¹. చీల్చు (కో. 32; తె. 1, 46).

పగులు² : క్రి. రూ. పలుగు¹. పర్యా. పెదిలిపోవు, పొటిక పెట్టు, బెడియు. బద్దలగు, చీలిపోవు (కో. 34, తె. 22, 43).

పగ్గం : (1) చూ. పర్యా. పలుపు (1). గొడ్లను కట్టివేసే లావాటిరాడు (కో. 40, 45). (2) చూ. పర్యా. మోకు(1). నారలో పేనిన లావుపాటి తాడు (రా. 17). (3) చూ. పర్యా. మోకు(2). గానుగ దూలాన్ని కాడితో కలిపి కట్టే లావాటితాడు (రా. 30).

పంకగోడ : చూ. పర్యా. చెన్న(గోడ). చుట్టుగోడమీద ముక్కొణం ఆకారంలో కప్పువరకు కట్టిన పక్క గోడ. చూ. చిత్రాలు 17.5, 247.3 (తె. 25).

పంకంమన్ను : చూ. పర్యా. బురదమట్టి. చిక్కటిపాకంలో ఉన్న అటుకు (కో. 3).

పంకా పర్యా. ఇసుకపంకా, గాలిపంకా, గాలిపంపు, పంకా బట్టిలోకి గాలిని పంపే యంత్రం. చూ. చిత్రం 72.6 (తె. 18, 35).

పంకాబట్టి : ఉ. పనకాబట్టి. పర్యా. గాలిబట్టి. పొడుగు బట్టి. పంకాలో గాలి విడుదలతూ బున్నపురాళ్లను కాలే బట్టి. చూ. చిత్రం 72 (కో. 31; తె. 3, 5, 12, 16, 28, 35, 38).

పంకిల్లు : చెన్నగోడల ఇల్లు (తె. 25).

పంగ¹ : రూ. పంగలం. పర్యా. కవట, కవడు¹(1), కొండె², చిల్ల⁴, తంజరు, పలవ, పాళీ¹, రిక్కు. కొయ్యకు సహజంగా ఉన్న పాయ. చూ. చిత్రం 158.4 (కో. 21, 25, 30, 33, 40, 41; 43, 45, 49; తె. 3, 13, 15, 16, 26, 37, 40, 41; రా. 2, 7, 16-18, 20, 21, 23, 24, 29).

పంగ² : చూ. పర్యా. గజం¹. మూడడుగులు (కో. 27).

పంగలం : చూ. రూ. పంగ¹ (కో. 42, 44).

పంగలఁబొంగు : చూ. పర్యా. సిపాయి(కర్ర). అనుగర్ర.
నొగకింద అపుగా పెట్టిన కర్ర (కో. 38).

పంగి : కాల్పు (తె. 30).

పచ్చ : ఆకుపచ్చని రంగుగల జాతిరాయి (Emerald)
సాంకేతికంగా 'బెరిలియం-అల్యూమినం సిలికేట్' అని
దీన్నంటారు (తె. 43).

పచ్చగాత : గాత(చూ.) జాతికి చెందిన ముళ్ల చెట్టు(కో.4).

పచ్చంగూడు : ఉ.పచ్చెంగూడు. చూ.పర్యా. చౌకంగూడు.
నలుపలకలుగా ఉండే గూడు. చూ. చిత్రం 209 (కో.
45; రా. 2, 31).

పచ్చదినుసులు : ఐ. పట్టు, ఉలవలు మొదలైనవి(కో.19).

పచ్చబాయి : చూ. పర్యా. చౌకంబాయి. నల్పదరంగా ఉండే
చుట్టు గోడగల బావి. చూ. చిత్రం 293 (రా. 25).

పచ్చం : ఉ. పచ్చెం. చూ. పర్యా. పలక¹. చదరంవంటి
వాటిలోని ఒక భుజం. పక్షం (రా. 2, 21, 30).

పచ్చమట్టి : చూ. పర్యా. పీలమట్టి. పచ్చరంగులోను,
గోదుమవన్నెలోను దొరికే ఈమట్టి లోహామలజనితం
(Iron oxide). సాంకేతికంగా దీన్ని 'ఓ క్సైడ్'
(Ochre). 'లిమొనైట్' (Limonite) అంటారు.
'గోప్(చందనం)' అనే పేరిట విరివిగా వాడుతుంది.
రంగుగా మేరైనది (కో. 5, 13, 25, 46-48;
తె. 20, 25).

పచ్చరంగురాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం(రాయి).
సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium
spar, Carbonate of lime, Lime stone :
CaCO₃) అనబడే ఈశిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న
లక్షణాలలో, విస్తృతంగా వాడుతుంది. భూగర్భంలో
నిక్షిప్తమైన జీవరాశుల శిథిల శరీరభాగాల్లో ఉన్న
'కేర్నెల్' అనే ద్రవ్యం తీవ్ర తాపపీడనాలవల్ల మొదట
ఈరకం రాయిగా మారి తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటికక
రింపబడి 'చలవరాయి' (Marble : చూ. ఎర్రరాయి)గా
పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈ రాయి
శుద్ధత స్వభావ లక్షణాలను బట్టి భిన్నప్రయోజనాలకు

ఉపయోగపడుతుంది. పెల్స్పాక్ కాటక్స్ లో సగం
మాత్రమే దీనికి (= 3) ఉన్నది. జిగటగా ఉండే ఈ
రాతిరకాలను కాల్చి పిమెంటును, గుల్ల గాఉండే రకాలను
కాల్చి సున్నాన్ని తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈరాతి
రకాలు గజా, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, ప్లీచింగ్
పాడలు, మొదలైన వాటి తయారీలో వినియోగపడతాయి. ఇది
శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇసుము మొదలైన
లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోదుమరంగు, ఆకుపచ్చ,
నీలం మొదలైన రంగుల్లోను వాడుతుంది. ఈశిలా
జాతికి చెందిన చాలా రకాలు ఇళ్ల కట్టడంలోను, రోడ్లు
వేయడంలోను, అలంకరణసామాగ్రిగాను ఎక్కువ
వాడుకలో ఉన్నాయి. శుద్ధ, సున్నం, ఈరాతి జాతికి
చెందినవే. ఈ రాయి పాచిరంగుది (రా. 28).

పచ్చరాతినారరాయి : చూ. పర్యా. వల్లరాతినారరాయి.
నారగా అణుఘటితంగా బిందలుగా చాలారకాల్లో దొరికే
ఈ ఖనిజ శిలను సాంకేతికంగా 'సర్పెంటైన్'
(Serpentine) అని పిలుస్తారు. ఇది లేతచిలకపచ్చ
రంగునుంచి దాదాపు నల్లగా ఉండే చాలా చాయల్లో
సాధారణంగాను, ఎరుపు, పసుపుపచ్చ గోదుమరంగుల్లో
కొన్ని సమయాల్లోను, లభిస్తుంది. బిందలుగా దొరికే
ఈరాతి రకాల్లో తరచుగా తెలుపు, ఎరుపు, నలుపు
మచ్చలుగాని, చారలుగాని ఉంటాయి. తెల్లగానో,
ఆకుపచ్చ గోదుమరంగు వీడల్లోనో, ఉండే 'రాతినార'
(Asbestos) ఈరాతి పౌరలమధ్య వాడుతుంది.
ఇళ్ళ కట్టబడికి, లోపలి భాగాలను అలంకరించడానికేగాక
పాత్రలు చెమ్మలు తయారుచెయ్యడానికిగూడా కత్తితో
తెగే ఈ మెత్తని రాతిని ఉపయోగిస్తారు. కేవలం వర్ష
భేదాలమిట్టి మాత్రమే ఈరాతికి భిన్ననామధేయాలు
ఒకే ప్రాంతంలో వచ్చాయి. (రా. 8).

పచ్చరాయి : చూ. పర్యా. వల్లరాతినారరాయి. నారగా
అణుఘటితంగా, బిందలుగా చాలారకాల్లో దొరికే ఈ
ఖనిజశిలనుసాంకేతికంగా 'సర్పెంటైన్' (Serpentine)
అని పిలుస్తారు. ఇది లేత చిలకపచ్చరంగునుంచి
దాదాపు నల్లగాఉండే చాలా చాయల్లో సాధారణంగాను
ఎరుపు, పసుపుపచ్చ గోదుమరంగుల్లో కొన్ని సమయా
ల్లోను లభిస్తుంది. బిందలుగా దొరికే ఈరాతి రకాల్లో

తరచుగా తెలుపు, ఎరుపు నలుపు మచ్చలుగాని, చారలు గాని ఉంటాయి. తెల్లగానో ఆకుపచ్చ, గోధుమరంగు నీడల్లోనో ఉండే 'రాతినార'(Asbestos) ఈరాతి పొరలమధ్య దొరుకుతుంది. ఇళ్ళకట్టుబడికి లోపలి భాగాలను అలంకరించడానికేగాక, పాత్రలు, చిమ్మీలు తయారుచెయ్యడానికికూడా కత్తిరో తెగే ఈ మెత్తని రాతిని ఉపయోగిస్తారు. కేవలం వర్ణభేదాలనుబట్టి మాత్రమే ఈ రాతికి భిన్ననామరేయాలు ఒకే ప్రాంతంలో వచ్చాయి (రా. 8).

వచ్చురాయి² : రాతినార బాగా దొరికే ఆకుపచ్చరంగుగల రాయి (రా. 8).

వచ్చులక్క : చూ. పసుపుపచ్చ. వర్ణపట్టికలోని అయిదవ వన్నె (కో. 28).

వచ్చులబాయి : చూ. పర్యా. చౌకంబాయి. నల్లదరంగా ఉన్న చుట్టుగోడ ఉన్న బావి. చూ. చిత్రం 293 (రా. 25).

వచ్చుసుద్ద¹ : చూ. పర్యా. ఎరుపు రంగురాయి. ఇనుము నిచ్చే ఖనిజశిలకు మృద్రూపమైన ఈ రకం బగురు మట్టిని సాంకేతికంగా 'ఒకర్'(Ocher, Ochere) అంటారు. ముదురు గోధుమ, పసుపుపచ్చ రంగుల్లో ఉండే మట్టి 'లిమొనైట్' (Limonite) అనే ఇనుప ఖనిజానికి, ఎర్రరంగులో ఉండేది 'హేమటైట్' (చూ. ఇనప రాయి)కు, మృద్రూపాలు. ఈ మృత్తికలను చుట్టి, కడిగి రంగులు తయారుచేస్తారు. నీటిలో కలిపి గోడలకు నూనెల్లో కలిపి కొయ్య వస్తువులకు ఈ రంగులు పూస్తారు కృత్రిమంగా తయారైన రంగులు. వీటికన్నా చౌకగా, సమ్మర్దిగా దొరికినా, ఈ సహజ మృత్తికలకన్నా అవి నాసిరకానివే. ఇది లేత పసుపుపచ్చరంగునుంచి నారింజరంగువరకు, చాలా చాయల్లో దొరికే మెత్తని మట్టిరాయి. 'గోపీరంగు' అనేది దీని వ్యాపారనామం (కో. 18; రా. 28).

వచ్చుసుద్ద² : చూ. పర్యా. సుద్దురాయి⁷. గతంలో భూమికి గొప్ప కదలికలు వచ్చిన చోట్లనుంచి లభించే కొన్ని మిశ్రశిలల్లో ద్రవ్యభాగాలుగాఉన్న భిన్నఖనిజాలు ముడతలుపడి, ఒకదానికొకటి పెనవేసుకుంటాయి. అట్టి పిర్మాణక్రమంగల రాళ్ళను, సాంకేతికంగా షిస్ట్(Schist)

అంటారు. ఆయా మిశ్రశిలల్లోని ప్రధాన ద్రవ్యాల పేర్లలో జోడించి ఈ షిస్టులను పేర్కొంటారు. అల్యూమినా మెగ్నీషియా నీలికేట్ల జాతికి చెంది 'క్లోరైట్ షిస్ట్' (Chlorite-schist) అని పిలవబడే ఈరాయి పసుపురంగు కలిసిన ఆకుపచ్చరంగు (Olive green) ముదురు చాయల్లో పలకలుగా దొరుకుతుంది. పసుపుపరాయిగా దీన్ని వాడుతున్నారు (రా. 1).

పచ్చిక : చీపురువంటి కంపగా పెరిగే ఒకరకం గ (కో. 16).

పచ్చికంకర : జిగటగా ఉండే రాతిముక్క (రా. 9).

పచ్చికాల్పు : (1) పర్యా. నలుపుకాల్పు, నల్లకాల్పు, పక్కిరికాల్పు, బగ్గడి కాల్పు, మద్దెరికిం కాల్పు, సగం కాల్పు. ఇటుక పెంకు మొదలైనవి కాలీకాలకుండా ఉండటం (కో. 46; తె. 20, 22, 32, 34). (2) చూ. పర్యా. అరకాల్పు. కాలీకాలని ఇటుక (రా. 8).

పచ్చికాల్పురాయి : చూ. పర్యా. గడగరౌతు. పగిలి పసికిరానిరాయి (రా. 1, 9).

పచ్చికూన : చూ. పచ్చిగూన. పర్యా. పచ్చిరట్ట. కాల్పుని కూన (తె. 26, 27).

పచ్చిగూన : చూ. రూ. పచ్చికూన (తె. 20).

పచ్చిటిక : ఉ. పచ్చిటికి, పచ్చిటికె, పచ్చిటుక, పచ్చి విటుక. పర్యా. ఎచ్చిరాయి, పచ్చిపెల్ల, పచ్చిరాయి², పచ్చిరౌతు. కల్లంమీద కాల్చడానికి సిద్ధంగా ఉంచిన ఇటుక (కో. 5, 7, 19, 20, 22, 24, 31, 34; తె. 7, 8, 17, 18, 29, 33, 43; రా. 3, 10, 21, 31).

పచ్చిపెంకు : కాల్చనిపెంకు (కో. 8, 37; రా. 1).

పచ్చిపెల్ల : చూ. పర్యా. పచ్చిటుక. కల్లంమీద కాల్చడానికి సిద్ధంగా ఉంచిన ఇటుక (తె. 42).

పచ్చిబొగు : కాలీకాలని బొగు (కో. 49; తె. 28; రా. 31).

పచ్చిమట్టి : తడిగాఉండే మట్టి (తె. 7, 11, 18, 22, 43).

పచ్చిమన్ను : చూ. పర్యా. బురదమట్టి. చిక్కటిపాకంలో ఉన్న అటుసు (రా. 1).

పచ్చిరట్ట : చూ. పర్యా. పచ్చికూన. కాలచికిన (తె. 31).

పచ్చిరాగిడి : మెత్తటి రేగడినేల (కో. 26).

పచ్చిరాయి¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రకించురాయి. భూమి ఉపరితలంమీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈజాతి కఠిన శిలను సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోతైన అణువులతో పొరలేర్పడని ఈ జాతి పేలుడురాయి (Igneous rock) ప్లేస్టోసోల్ (చూ. గుంటురాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి) మైకాల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటి ఖనిజం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మైకా (Mica)ను బదులు హోరన్ బ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలీష్ రాయి) కనిపిస్తుంది. 'అపటైట్' (Apatite), జిర్కాన్ (Zircon), రూటైల్ (Rutile) మంటి ఇతర ఖనిజాలుకూడా కొద్దిపాళ్లలో కలిసి ఉంటాయి. ఈజాతి పర్వతశ్రేణుల మధ్యభాగాల్లో పొడుచుకొనివచ్చి గండ శిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో నిర్మాణక్రమంలో అనేక విధాలుగాఉండే ఈ కఠినశిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి. ఈ రాయి పాచిరంగుతో ఉన్నది (తె. 12; రా. 4, 5, 7, 11, 24).

పచ్చిరాయి² : చూ. పర్యా. పచ్చిటిక. కల్లంమీద కాలచికినీ సిద్ధంగా ఉంచిన ఇటుక (కో. 37, 42, 43, 45, 46; రా. 11, 13, 24).

పచ్చిరి : (ఐ. పచ్చిల్లు). చూ. పర్యా. సీల. గానుగచెక్రం బెసగకుండా చిగించే కొయ్యముక్క (కో. 32).

పచ్చిరౌతు : చూ. పర్యా. పచ్చిటిక. కల్లంమీద కాలచికినీ సిద్ధంగాఉన్న ఇటుక (తె. 19, 23, 25).

పచ్చిసున్నపురౌతు : చూ. పర్యా. గరికిరాయి. సరిగా కాలక సున్నం బాగా ఇవ్వనిరాయి (తె. 23).

పచ్చెన : చూ. పర్యా. కాల. కప్పేటప్పుడు వెల్లకిలపెట్టిన పెంకు (తె. 30).

పచ్చకూన : చూ. పర్యా. పక్కకూన. కూనమంచి పగల గొట్టి తీసిన పగడాగం (తె. 30).

పంచ : ఉ. పంచ, పంచా. పర్యా. పంచరా, పంచసాల, పరాట, పాపంచా, మొగసాల, వరంచా¹, వసారా¹. సాయిబాన్¹, సోపా⁽²⁾. ఇంటిముందున్న కప్పువేసిన అడుగు. చూ. చిత్రం 17.3 (కో. 2, 6-8, 12, 13, 33, 36-39, 46, 48; తె. 19, 30; రా. 10, 13).

పంచకమ్మి : చూ. పర్యా. సరం⁽¹⁾. పంచస్తంభాల మీదవేసే అడ్డవాసం. చూ. చిత్రాలు 4.5, 275.5 (కో. 2).

పంచగూడు : పర్యా. తల్పుగూడు, మొత్తగూడు. దర్వాజా పక్కనఉన్న గూడు (తె. 42; రా. 10, 14).

పంచదూలం : చూ. పర్యా. సరం⁽¹⁾. పంచస్తంభాల మీదవేసే అడ్డవాసం. చూ. చిత్రం 275.5 (కో. 3).

పంచపట్టి : చూ. రూ. పంచపత్తె (కో. 3).

పంచెపత్తె : రూ. పంచపట్టి. పర్యా. తుంతె. పంచ దించ తానికి వీలుగా గోడలోకి దన్నుబెట్టిన కొయ్యవాసం. చూ. చిత్రం 275.8 (కో. 4; రా. 9).

పంచపాగ : పంచవైపు (కో. 49).

పంచం : పంచాంగం (కో. 2).

పంచమిద్ది : పంచలుచించిన మట్టికప్పుగల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 262.1 (కో. 1).

పంచరా : చూ. పర్యా. పంచ ఇంటిముందున్న కప్పువేసిన అడుగు. చూ. చిత్రం 4.5 (కో. 1).

పంచరాలు : పంచదించడానికి వాడిన గుంజ. చూ. చిత్రం 7.1 (కో. 5, 13, 15, 16).

పంచాది : ఉ. పంచూది, పంచోది, పంచోదు. చూ. పర్యా. వంటగది. వంటచేపేగది (కో. 7, 11, 13, 14, 16, 17).

పంచోతుకం : విజ. పంచోతుకపు. రూ. పంచోది. నిర్వాణ
ద్రవ్యంగా పనికివచ్చే కలపనిచ్చే అడవిచెట్టు. దీన్ని
'పంచోద్వి, పాంచువోని' అనికూడా అంటారు.

Bridelia montana, Blume, Lush (తె. 14).

పంచోది : చూ. రూ. పంచోతుకం (తె. 3).

పంజర : (1) చూ. పర్యా. పంచరి. నీడకోసం స్తంభాల
మీదరడిలో ఆకులో పరిచి కట్టిన తాత్కాలిక నిర్మాణం.
చూ. చిత్రం 317 (తె. 16). (2) చూ. పర్యా.
వాసపోత. ఇంటికి వాసాలు పెత్తటం (తె. 20).
(3) రూ. పంచర. ఇంటికప్పు నేత మొదలుకాక
ముందు, కూచాలపై అడ్డకమ్ములు వేసి వాటిమీద ఆకులు
పరిచి ఉంచిన చిత్రం (తె. 21).

పంజరపునేత : పర్యా. బంతికట్టు. చుట్టింటికి చుట్టూ కట్టిన
మండల కట్టు (కో. 3).

పంజరం : చూ. పర్యా. ఓల. చెక్కకు రెండువైపులా
బొంగులు బిగించి మోతకు పనివచ్చేటట్లు చేసిన సాధనం
(తె. 22).

పంజా : చూ. పర్యా. దంతె². గులకరాళ్లు మొదలై
లాగి కుప్ప చేయడానికి పనికివచ్చే సాధనం. పళ్లు
బిగించిన అడ్డుకర్ర. పట్టుకోడానికి పొడుగాటి కర్ర
ఉన్న పనిముట్టు (తె. 22).

పటాస్కమ్మి : రాతి స్తంభపు గద్దె అడుగుభాగం. చూ. చిత్రం
224.1 (కో. 11).

పటుతరం : ఇంటి దర్వాజాముందు కట్టిన కట్టడం (తె. 44).

పట్ట¹ : ఉ. పట్టా. పర్యా. పరదా. గోగునారగుడ్డ (కో. 29,
30, 37, 38, 43; తె. 25, 26, 30; రా. 4, 8, 10,
11, 13, 31).

పట్ట² : పర్యా. లుక్కు. వలపోస. దర్వాజా కిటికీ చట్రాలు
గోడలో కదలకుండా నిలవడానికి కమ్ములకు బిగించిన
ఇసుపబద్దీ. వంపుగా ఉంటుంది (కో. 48).

పట్టా¹ : పర్యా. కట్ట¹(1), కమ్మి¹. బండిచక్రం అరిగి
పోకుండా అడుగుపెట్టే బిగించిన ఇసుపబద్దీ. చూ. చిత్రం

74. 3 (కో. 25, 29-31, 33-35, 37, 38, 42,
43, 45-50; తె. 4, 5, 7-12, 32-34, 37-39,
44; రా. 2, 26, 31, 32).

పట్టా² : చూ. పర్యా. ఎన్నికమ్మి. కి తెరమూలల్లో అతికిన
రేచుపలక (కో. 50; తె. 13).

పట్టా³ : చూ. పర్యా. బందు¹(1). తలుపు రెక్కలు పిడసల
మీద తిరిగేటట్లుచేసే ఇసుపబద్దీ. ఒకవైపు చుట్టగావంచి
ఉంటుంది. రెండోవైపు తలుపురెక్కకు బిగించిఉంటుంది.
చూ. చిత్రం 174.5 (కో. 24, 29; తె. 41).

పట్టా⁴ : చూ. పర్యా. చాలు¹(1). పెంచు పేర్చువోని వరస.
చూ. చిత్రం 276.16 (రా. 4).

పట్టా⁵ : చూ. పర్యా. బేలుకట్టు. సున్నబ్బట్టి సగలకుండా
చుట్టూవేసిన ఇసుప కట్టు. చూ. చిత్రం 64.3 (రా. 17).

పట్టాపిడన : ఇసుప బద్దీని వంచి చేసిన పిడన (కో. 29).

పట్టాబందు : చూ. పర్యా. బందు¹(1). తలుపు రెక్కలు
పిడసలమీద తిరిగేటట్లుచేసే ఇసుపబద్దీ ఒకవైపు చుట్టగా
వంచిఉంటుంది. రెండోవైపు తలుపురెక్కకు బిగించి
ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 174.5 (కో. 21).

పట్టి¹ : చూ. రూ. పట్టె¹(1). (కో. 2, 5, 19, 26;
తె. 3, 21, 42).

పట్టి² : చూ. రూ. గంపప్పట్టె. తలుపురెక్కమీద అడ్డంగా
బిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (కో. 7, 36).

పట్టి³ : పొయ్యలు, ఏర్పాటు చేయడానికి బట్టి అడుగు
భాగంలో పేర్చిన ఇటికల వరస (తె. 7).

పట్టికర్ర : పర్యా. పాచుకర్ర¹. బట్టి గొట్టం పడకుండా
తీగలను కట్టిన కొయ్య (కో. 19).

పట్టిడ : (బ. పట్టిట్ట.) చూ. రూ. పట్టెడ (కో. 31).

పట్టింపు : పంకం, పట్టుదల (కో. 37, 47; తె. 22;
రా. 5, 7, 9).

పట్టి⁴ : రూ. పట్టె. చూ. పర్యా. బొద్దు³(1). కప్పు
ఎగరకుండా దానిమీద వేసే కట్ట. చూ. చిత్రం 25.4

(కో. 2, 13, 19, 21, 25-27, 29-32, 37, 43, 45, 46, 49; తె. 1, 7, 14, 22, 23, 36, 38, 40, 41; రా. 28, 31).

పట్టి²: చూ. రూ. పట్టె (కో. 25, 42, 44, 46; తె. 34; రా. 7).

పట్టి³: (1) పర్యా. కమ్మి². లావాటి చువ్వ (కో. 19, 20; తె. 29; రా. 28). (2) చూ. పర్యా. కమ్మి¹. కిటికీలో అడ్డంగాగాని నిలువుగాగాని విగించిన ఇనపబిడ్డి. చూ. చిత్రం 194.5 (తె. 18).

పట్టిచూరు: కాడచూరుకన్నా వెడల్పుగా బొడ్డుచూరుకన్నా సన్నగాఉండే చూరు. చూ. చిత్రం 274.1 (కో. 30).

పట్టు¹: చూ. పర్యా. పాకం. ఊగుచేలి వాడకానికి పనికి వచ్చే స్థితి (కో. 17, 37).

పట్టు²: చూ. పర్యా. చిత్త. గట్టితనం (కో. 48).

పట్టు³: చూ. రూ. పట్టె (రా. 16).

పట్టుడు: (1) చెక్కుడు, చెక్కటం (తె. 5). (2) బద్దటం (తె. 7).

పట్టుదనం: పట్టుగా ఉండే స్వభావం (తె. 42).

పట్టువల: చూ. పర్యా. కొలర. పరిమాణం (రా. 8).

పట్టె¹: (1) చూ. పట్టి. పర్యా. కడ్డి¹(2), కమ్మి³, చదరం¹(1), బాజు¹(2), వాటు¹(2), వాసకొయ్య, శ్రేణి. కొయ్యవాసం (కో. 3, 10, 15, 16, 44, 48, 50; తె. 1, 12, 14, 36, 41). (2) చూ. పర్యా. నిలువు¹(1). ద్వారబంధపు నిలువుకమ్మి. చూ. చిత్రం 172.4 (కో. 34). (3) చూ. పర్యా. జాపీకమ్మి. కత్తెర పక్కల వాలుగాఉన్న కమ్మి (కో. 49).

పట్టె²: (1) పర్యా. మట్టం². స్తంభానికిపైన, దూలానికి కిందా నగిషీగాచేసిన కట్టుబడిపనిలో, కొస చదునుగా ఉండేబట్టుకట్టిన వెడల్పుగా. పొడుగ్గాఉండే ఉబ్బెత్తు భాగం (తె. 41). (2) రాతిస్తంభపు గద్దెలోని దీర్ఘ చతరస్రాకారంగా నున్నగా మలచబడిన భాగం. చూ. చిత్రం 50.1 (రా. 17).

పట్టె³: (1). చూ. పర్యా. వలుపు(1). పసువులను కట్టవేపే లావాటి తాకు (కో. 3; 10, 15). (2) చూ. రూ. పట్టెడ (రా. 11).

పట్టె⁴: చూ. పర్యా. అడ్డకట్టె. గిరికను దిగించడానికి పీలుగా వావిమీద వేసిన అడ్డుకొయ్య (రా. 8).

పట్టెచెక్క: చూ. పర్యా. కర్రకత్తి. రాదుమీద మోచి చదును చెయ్యడానికి వాడే కొయ్యకత్తి. చూ. చిత్రం 148 (కో. 11).

పట్టెడు: చూ. పర్యా. చేతిడి. పిడికెడు (తె. 28).

పట్టెరముట్టి: జేబందుపిడి (తె. 25).

పట్టె(పీకు): చూ. పర్యా. బందు¹(1). తలుపురెక్కలు పీడనలమీద తిరిగేటట్లు చేపే ఇనపబిడ్డి. ఒకవైపు చుట్టగా వంచి ఉంటుంది. రెండోవైపు తలుపురెక్కలకు దిగించిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 174.5 (తె. 39; రా. 19, 21).

పట్టె: రూ. పట్టి², పట్టు³. పర్యా. గీటు⁴, గీత, బద్దె, వాత. ముగ్గుతో గీసిన గీత (కో. 39; తె. 5, 8, 11, 38, 41; రా. 28).

పట్టెడ: ఉ. పట్టెడి, పట్టెడు-(బ. పట్టెండు, పట్టెన్ను, పట్టెళ్లు). రూ. పట్టిడ, పట్టె³(2), పట్టెవ. పర్యా. జతికె. జత్తిగ, జోడు², జోత, జోయ, దంద⁵, చొత్తె, బాదుజోడు, బేరటాకు, బేడ¹, బేరటాకుజోడు, బేరడాకు, బేరడు, బేరడుజోడు. గొడ్ల మెడలకు అందానికిగాని, వాటిని కాడికి పూవ్పడానికి గాని, కట్టే తాకు లేక తోయ. చూ. చిత్రం 74.9 (కో. 33-35, 37, 38, 41, 42, 44, 46; రా. 8, 9, 11, 12, 15, 16, 30).

పట్టెడతులి: చూ. పర్యా. కనిం. కాడిమానులోని రంధ్రం (రా. 31).

పట్టెన: (బ. బద్దెను). చూ. రూ. పట్టెడ (రా. 31).

పట్టెరొతు: గోడలు కట్టెటప్పుడు ముందు వెనక పక్కల్లో వచ్చేటట్లు పెట్టిన రాయి (తె. 10).

పడ : ఇటుకరాళ్ల పేర్లులోని వరస (తె. 21).

పడక¹ : రూ. పడగ. చూ. పర్యా. పరుపు¹(1). ఇటుక తారసరాళ్లను వాటి మందంమీద పడుకోబెట్టడం. చూ. చిత్రం 229.3 (కో. 11).

పడక² : చూ. పర్యా. కాంకీటు. కట్టుబడికి కావలసిన రాళ్లు వారికే గుట్ట (తె. 22)

పడకకప్పు : వెడల్పూ, వాలూ తక్కువైన పెంకుకప్పు. చూ. చిత్రం 273 (రా. 31).

పడక(టి)గది : పర్యా. పడకటిల్లు. పడుకొనే గది (కో. 8, 9, 15, 18, 21, 27-32; తె. 4, 5; రా. 16).

పడకటిల్లు : చూ. పర్యా. పడక(టి)గది. పడుకొనేగది (రా. 28).

పడకీ : చూ. పర్యా. పడరం, పరుపు², పలక², పేటు¹, పొర, లేయర్. రాళ్లలో ముఖ్యంగా మట్టరాళ్లలో (Sedimentary rocks) రేకులు రేకులుగా కనిపించే సన్నని పల్చని రాతిపలక (కో. 11).

పడకేయు : క్రి. చూ. పర్యా. కొంగడబెట్టు. పడుకోబెట్టు (తె. 20).

పడగ : చూ. రూ. పడక¹ (కో. 40, 49).

పడగపట్టె : ఉ. పడిగి-, పడిగై-. రూ. పడిగిపట్టె. చూ. పర్యా. పడిగవాసం. వెనుగాడి చాలున మూల వాసాలకు మధ్యగా పరిచిన వాసం (తె. 21, 22, 25).

పడతరం : (1)ఉ. పడతరం. చూ.పర్యా. కడపబండ. (1)దర్వాజాచత్రం కింద బేసుమెంట్లు పైన గడపగా వేసే రాయి (తె. 10, 30). (2) చూ. పర్యా. శ్లాబు. పిమెంట్లు పోతపోసి తయారుచేసిన కప్పు. చూ. చిత్రం 77.1 (తె. 24, 27).

పడమట్టిల్లు : ఉ. పడమట్టిల్లు, పరమట్టిల్లు. (బి.-ఇంట్లు). చూ. పర్యా. దేవుడిగది. దేవుడి బొమ్మపెట్టి పూజచేసు కొనే గది (కో. 49; తె. 7, 15, 42, 44).

పడమర : రూ. పడమర, పరమర. సూర్యుడు అస్తమించే దిక్కు (కో. 5, 24, 27; తె. 24).

పడమరగది : చూ. పర్యా. దేవుడిగది. దేవుడిబొమ్మపెట్టి పూజ చేసుకొనే గది (కో. 30).

పడసాల : ఉ. పడశాల. చూ. పర్యా. పంచే. ఇంటి ముందున్న కప్పువేసిన అరుగు. చూ. చిత్రం 17.3 (తె. 35, 37, 41, 42; రా. 14-18, 20, 23, 24, 27, 28, 30).

పడసాలకొట్టిడు : చూ. పర్యా. జగిలి¹. హాలు పక్కగది (తె. 37).

పడారి : రీపరుచెక్క (తె. 24).

పడి : వెడల్పు తక్కువగా ఉండే అరుగు (కో. 9, 20).

పడికట్టు : చూ. పర్యా. నపోటు². బట్టి గోడలు పక్కకు వాలిపోకుండా పోటీగా కట్టిన చిన్నగోడ (రా. 9).

పడిగవాసం : పర్యా. పడగపట్టె, పడిగిబద్ద. వెనుగాడి చాలున మూలవాసాలకు మధ్యగా పరిచిన వాసం (తె. 14, 15, 17, 18, 25-27, 32, 34; రా. 10, 13).

పడిగిబద్ద : చూ. పర్యా. పడిగవాసం. వెనుగాడిచాలున మూలవాసాలకు మధ్యగా పరిచిన వాసం (కో. 47).

పడిగుంది : చూ. పర్యా. తాపలగూడు. మెట్లకు ఎండా, వానా తగలకుండా కప్పులాగా పెట్టిన గూడు (రా. 3).

పడిమెట్టు : అరుగుముందున్న మెట్టు (కో. 18).

పడుగు¹ : (1) తిన్నని అతుకు (కో. 26, 28; తె. 1). (2) లాడులో నిలువుగా పేర్చిన తారసరాయి (కో. 9, 17). (3) చూ. పర్యా. ఆపురాయి¹(1). అర్చి గట్టిపడే వరకు మూసమీద ఆధారంగాపేర్చిన రాయి. చూ.చిత్రం 230.2 (తె. 16).

పడుగు² : (1) అము పైభాగం, పరుపు (కో. 36). (2) చూ. రూ. పడుకు (రా. 2).

పడుగు³ : పర్యా. గుట్ట¹(3), మండి²(3), మదిర, రాశి(2). సున్నపుకప్పు (కో. 21, 25, 27, 30; తె. 8, 12, 16, 37).

పడుగు⁴ : చూ. పర్యా. మట్టం¹. అంతటా ఒకే ఎత్తులో ఉండటం (కో. 25, 26).

పడుగు¹ : చూ. పర్యా. తాడు (1). నారకు పురిబెట్టిగాని, పేని గాని తయారుచేసిన లావుపాటి నులక (కో. 4).

పడుగు² : పర్యా. బున్యాదిపాయ. పునాదిగుంట (కో. 18).

పంటి : రూ. పంటె. చూ. పర్యా. బుంగ. ఇనుపరేకుతో చేసిన పెద్దపాత్ర (తె. 24).

పంటించు : క్రి. చూ. పర్యా. జల్లిరండు. జల్లెడపట్టు (తె. 17).

పంటె : చూ. రూ. పంటి (కో. 47).

పండిటిక : ఉ. పండిటికె, పండిటుక. పర్యా. ఎరుపుబెడ్డి. ఎర్రగాల్పురొతు, కాల్పురాయి⁴, పక్కి, పండుగాల్పురాయి, మంచిటికె, మస్తుగాల్పురొతు. బాగాకాలిన ఇటిక (కో. 19, 22, 24, 29, 31, 32; తె. 7, 12, 30).

పండుగాల్పు : చూ. పర్యా. ఎర్రగాల్పు. ఇటుక మొదలైనవి సరిగా కాలడం (రా. 2).

పండుగాల్పురాయి : రూ. పర్యా. పండిటిక. బాగా కాలిన ఇటిక (కో. 45).

పంగ్ర : (<ఉర్దూ. పెండ్ర). తెలుగులో 'నల్లఈక' అని పిలవబడే పొదగాపెరిగే చెట్టు. నల్లరేగడులో, అడవుల్లో, చెమ్మనేలల్లో 3000 అడుగుల ఎత్తయిన కొండలమీద పెరుగుతుంది. ఎరుపుదాలుగా ఉండే గోదుమవన్నె బెరడు, బూడిదరంగులోగాని, తెల్లగాగాని ఉండే కొయ్య, తెల్లని సువాసన పూలు, దీని లక్షణాలు. కలప వంటచెరకుగా పనికివస్తుంది. *Randia uliginosa*, DC. (తె. 39).

పండ్రపార : చూ. పర్యా. దంతె². గులకరాళ్లు మొదలైనవి లోగి కుప్ప చేయడానికి పనికివచ్చే సాధనం. పళ్లు దిగించిన అడ్డుకర్ర. పట్టుకోడానికి పొడుగాటి కర్ర ఉన్న పనిముట్టు (తె. 17).

పండ్రసుత్తె : రూ. పన్రసుత్తె. పళ్లసుత్తి. చూ. పర్యా. పల్లుసుత్తె. రాతిని చీల్చడానికి పనికివచ్చే ఉక్కువళ్లుగల సుత్తె (తె. 15).

వతకబిగువు : పెండె చీల్చి చాలామీద పరిచి వావట్టి దిగించే దిగింపు (కో. 47).

వతకం¹ : చూ. పర్యా. చిలుకు. తాళం వేయడానికి వీలుగా అమర్చిన పరికరం. ఒక రెక్కకు నాగవాసం వంటి కొండి దిగిస్తారు. దానికి తగులుకొనడానికి వీలుగా రెండు రెక్కకు దిగించిన ఇవబబిడ్డ (తె. 9, 29).

వతకం² : (1) ఇల్లు కట్టడానికి నామ లగ్న రాశి పరితాలు చూపే పట్టిక (తె. 10). (2). వమూనా, కట్టవలసిన ఇంటి రేఖరూపం (తె. 15).

వతలా : చూ. పర్యా. జోడు. వీళ్లు మట్టి కలిపి కలియ కుండా ఉన్న స్థితి (రా. 32).

వతకం : పర్యా. నార్దపాయింటు. దిక్పాచి. దిక్కులను విర్దేశించే అయస్కాంతపు ముక్కలుగల యంత్రం (తె. 13).

వత్తి : రేగడినేలల్లో పండించే వాణిజ్యపు పంట. కి-కినెలల్లో పండుతుంది. గింజలు మానెకు పళ్లుగ్రాపానికి పనికి వస్తాయి. కంపను కప్పుకు వార్తారు. దీన్నే 'అడవిబూరగ, కొండబూరగ' అంటారు. Cotton., *Cochlospermum gossypium*, DC; Lush., *Gossypium herbaceum*, Roxb; Willd. (కో. 23, 35, 39, 41; తె. 7, 42; రా. 24, 30).

వతు : చూ. పర్యా. చౌకంరాయి¹(2). నాలుగువైపులా మలచబడి కట్టుబడిలో వాడబడే రాయి. చూ. చిత్రం 49 (రా. 15).

వతుకొట్టు : క్రి. (రాతివి)నాలుగు పక్కలా సమంగా చెక్కు (రా. 15).

వత్రి : పూజకు వాడే ఆకు (తె. 30).

వత్రించు : క్రి. పర్యా. తెంపు¹, మట్టగించు. క్రమంగా తగ్గించు (కో. 42, 44, 45, 47; తె. 32).

వత్రింపు : రూ. బ్రచింపు. పర్యా. అవుసెట్టు, కత్తిరింపు, తెప్ప¹, తెంపు², తొక్కుడు², దర్పింపు. కట్టుబడిలో క్రమంగా తగ్గించే తగ్గింపు. పెంచే పెంపు చూ. చిత్రం 157.5 (కో. 13, 14, 16, 17, 19, 25, 26, 33, 48, 47).

పత్రికాగోడ : పై అంచుపైపును క్రిమంగా చిన్నదైన గోడ. చూ. చిత్రం 157.6 (కో. 45).

పత్రికాపునాది : పర్యా. పైపొండిషను, బేసుమె.టు గోడ. నేలమట్టాని వెడిల్లు తగ్గించి పునాదిగోడమీద కట్టిన గోడ. చూ. చిత్రాలు 17.4, 158.6 (కో. 6).

పదనక : చూ. పర్యా. అడుగురాయి. ఇంటి నేలమీద పరిచే పల్చని రాయి (కో. 50).

పదం : (1) చూ. పర్యా. రెక్క, సంఖ్య, గణన, పద్దు (కో. 23). (2) పేరు ఫలాన్ని నిర్ణయించి ఇంటికి నిర్ణయించిన ఆయువు (రా. 30).

పదరం : చూ. పర్యా. పడకి. రాళ్లలో, ముఖ్యంగా మట్టిరాళ్లలో (Sedimentary rock) రేకులు రేకులుగా కనిపించే నన్నని పల్చని రాతిపలక (రా. 24).

పదుకు : రూ. పడుగు²(2), పదుగు. చూ. పర్యా. పడుపు¹(1). ఇటుక తారసరాళ్లను వాటి మంచంమీద పడుకోబెట్టడం. చూ. చిత్రం 229.3 (రా. 15).

పదుగు : చూ. రూ. పదుకు (కో. 1).

పదును : చూ. పర్యా. పాకం. జిగురుదేలి వాడటానికి పనికివచ్చే స్థితి (కో. 44).

పన : (ఐ. పనాలు). చిన్న గడ్డికట్ట (తె. 21).

పనక : చూ. రూ. పానక¹ (రా. 21).

పనకం : చూ. పర్యా. జవాయితాడు. కాడినుంచి పోలుగర్ర కిందుగా తొలుపువరకు కట్టిన తాడు (రా. 30).

పనక మోకు : చూ. పర్యా. జవాయితాడు. కాడినుంచి పోలుగర్ర కిందుగా తొలుపువరకు కట్టిన తాడు (రా. 16).

పనకుచ్చు : పనువు ముఖంమీదకు వేలాడే కుచ్చు (తె. 38).

పనగడి : ఉ. పనగడ. చూ. రూ. పలగడి (తె. 13, 15, 21, 31).

పనగుంజ : చూ. రూ. పరగుంజ (తె. 38).

పనపనబోవు : క్రీ. (గడ్డపార) మెత్తగాదిగు (తె. 23).

పనమర : చూ. రూ. పడమర (కో. 22; తె. 5, 12, 15, 29).

పనన : ఉ. పడన. రూ. 60 పాన్లు ఇరువుదాకా తూగే పెద్దకాయలను కాసే పెద్దచెట్టు. కాయలు 1-2½ అడుగుల నైజులో ఉంటాయి. దీని పసుప్పచ్చు కొయ్య కలపగా ప్రశస్తం. దర్వాజాలు, తలుపులు చేయడానికి మంచిది. Jack (-fruit) tree, *Artocarpus integra*, W. I., *A. integrifolia*, Linn., Watts (కో. 12, 19; రా. 17, 18).

పనాల్ : చూ. రూ. పన్నా (తె. 42).

పనిగాడు : బంగారప్పని కులవృత్తిగా చేసేవాడు, కంసాలి (రా. 2).

పనిముటు : చూ. పర్యా. కొర్రముట్టు పనులు చేయడానికి వాడే పరికరం (కో. 11, 29, 31, 33, 41-43, 45, 46; తె. 2-7, 9, 16-19, 22, 23, 30, 34, 38).

పనివరసరాయి : చూ. పర్యా. ఉన్నెరాయి. కొద్దిపాటి సిలికాకణాలు, లోహోష్ణజనితం (Iron oxide), పున్నం జిగురుమట్టి (Clay) మొదలైన వాటిచేత గట్టిపరచబడి చిన్నచిన్న 'క్వార్ట్స్' (చూ. కనికరాయి) కణాలతో తయారైన ఈరాయి సాంకేతికంగా 'శాండ్ స్టోన్' (Sand stone) అనబడుతుంది. స్వచ్ఛమైన ఈరాతి రకాల్లో క్వార్ట్స్ సిలికాలు మాత్రమే ఉండగా, మరికొన్ని జాతుల్లో ఫెల్డ్ స్పార్ (చూ. గుంటరాయి) మొదలైన ఇతర ఖనిజాలు కూడా ఉంటాయి. ఇసకనుంచి ఈరకం రాయిగా పరిణమించి తీవ్ర తాపోష్ణవీడనాలవల్ల ఇదే 'క్వార్ట్స్' (చూ. ఎర్రరాయి)గా మారుతుంది. ఇళ్ల కట్టు బడికి, రోడ్లు వేయడానికి, నేలమీద పరవడానికి, ఈ రాయి వాడబడున్నది (కో. 25).

పనివాడు : ఉ. పనోడు, పనిచేసేవాడు (కో. 17, 23, 28; తె. 1, 5, 10, 43).

పంతెకొక్కు : రూ. పందికొక్కు. చూ. పర్యా. చెవి. గిలకకు రెండు వైపులా అధారంగా నిలపబడిన చిన్న కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 294.4 (తె. 29, 31).

పంద : చూ. పర్యా. మోపు¹. గడ్డికట్ట (తె. 21).

పందర : చూ. రూ. పంజర(3). (తె. 26).

పందికొక్కు : చూ. రూ. పంతెకొక్కు (తె. 13).

పందిగుండెరాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం(రాయి). సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium spar, Carbonate of lime, Lime stone : $CaCO_3$). అనబడే ఈశిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలతో విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన టేవరాకుల రిఫిల శరీరభాగాల్లోని 'క్వార్ట్జ్' అనే ద్రవ్యం తీవ్రతాప పీడనాలవల్ల మొదట ఈరాయిగా మారి, తర్వాత దీనికణాలు స్ఫటికీకరింపబడి 'చలవరాయి' (Marble : చూ. ఎర్రరాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈరాయి శుద్ధత స్వభావలక్షణాలను బట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. ఫైల్స్పార్ కాఠిన్యంలో సగం (= 3) చూత్రమే దీని ఉన్నది. జిగురుగా ఉండే ఈరాతి రకాలను కాల్సి సిమెంటును, గుల్లగా ఉండే రకాలను కాల్సి సిమెంటును తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈరాతిరకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, ప్లీచింగ్ పాడరు మొదలైన వాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం మొదలైన రంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఈశిలాజాతికి చెందిన చాలా రకాలు ఇష్ట కట్టడింలోను, రోడ్లు వేయడింలోను, అలంకరణసామాగ్రిగాను ఎక్కువ వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం ఈరాతిజాతికి చెందినవే. ఈరాయి ముదురు గోధుమరంగుది లేక చాకాలెట్ రంగుది. ఈచాయ సిలికాన్ కలిసినందున ఎచ్చిందంటారు (రా. 9, 32).

పందిరి : ఉ. పందిర. ఎణ. పందిటి. (బి. పందిల్ల, పందిల్లు, పందిళ్లు, పందుల్లు). రూ. పందిలి. పర్యా. పంజర(1). మందె(1). నీడకోసం స్తంభాలమీద తడికలో, ఆరులో పరిచి కట్టిన తాత్కాలిక నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 317 (కో. 4, 8, 9, 13, 15-18, 21, 22, 28-33, 37, 38, 43, 44; తె. 1, 3, 4, 6,

13-15, 24, 29-31, 38, 41, 42, 44; రా. 12, 25, 27, 32).

పందిరిమూల : రూ. పందిరివాణ. చూ. పర్యా. పట్టిల్లు. ఇంటి మధ్యగది; భాగం (తె. 42, 44).

పందిరిమొగరం : పిల్లచూలాన్ని చూడం మీద నెరిపే పిలుపుకల్ప (తె. 21).

పందిరివాణ : చూ. రూ. పందిరిమూల (తె. 39).

పందిలి : ఉ. పందిలి. చూ. రూ. పందిరి (కో. 49; రా. 2, 14).

పన్నకం : చూ. పర్యా. పడుపు¹(2). ఇటిక మొదలైనవి ఒక క్రమంలో ఒకచోట చేర్చడం (తె. 35)

పన్నా : చూ. పర్యా. మట్టు¹. ఎత్తునుగాని లోతునుగాని చెప్పే పరిమాణం. రెండు గజాల కొలత గలది (రా. 29, 32).

పన్ను¹ : క్రి. చూ. పర్యా. అల్లు. కూర్చు (తె. 35).

పన్ను² : (1) (బి. పండ్లు, పన్నులు, పన్ను). చూ. పర్యా. అనుసు¹. తాపీ వీడిమీది రేకుచుట్ట. చూ. చిత్రం 83.3 (కో. 24, 29, 32, 36-38, 41, 42, 46, 49). (2) తూముకు పిడిని దిగించిపట్టే లోహవలయం (రా. 2, 10).

పన్ను³ : (1)(బి. పల్లు). ఇనపముల్లులాంటి బద్ద(తె.13). (2). (బి. పండ్లు, పన్ను). దంతె అడ్డుకరకు దిగించిన ఇనపముల్లు (తె. 13, 29).

పన్ను⁴ : ఆరీకి లోపలివైపున ఉండే వంపుల అడుగు (కో. 29, 31).

పన్ను⁵ : చూ.పర్యా. కడియం¹(1). స్తంభం చుట్టూకట్టుగా వేసిన పలచని రేటుచుట్ట (కో. 36).

పన్నుతై : చూ. రూ. ఫండ్లుతై (తె. 13)

పబ్బు : పొరుగుతో అల్లిన పైపెంతె (తె. 27, 29-31 36).

పబ్బుపరువు : చూ. పర్యా. కమ్మపరువు. మట్టి కట్టమీద ఆకులు పేర్చడం (తె. 27).

పమ్మిక : చూ. పర్యా. ప్రమిద. దీపం వెలిగించే మట్టి పళ్లెం (కో. 7).

పయితైల : పర్యా. పొద్దులైల, పొద్దులైల. ఉదయం (రా. 18).

పయ్య : (< హిం. పహియా) చూ. పర్యా. చక్రం (1). బండికుండలో బిగించిన అరులను పట్టి ఉండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 74.1 (తె. 32, 37-39).

పర¹ : రూ. పర. పర్యా. కుండబుట్ట, (కొలత)కుండ, కొలతబుట్ట, కొలతకొట్టి, కొలబుట్ట, కొల్లపెట్టె, పరపెట్టె, పరమా, పూటు పట్టె, పెట్టె (2). పున్నం, గులక మొదలైనవాటి కొలతకు వాడే సాధనం (కో. 31; రా. 24).

పర² : (బ. పరలు, పరాలు). పర్యా. కోడిపట్టె (2). చోకపట్టె (2), చొక్కాపట్టె. బండి పరంనుండి నొగ మానుమీదికి విగించిన పట్టె (కో. 45, 46).

పర³ : చూ. రూ. పర¹ (కో. 5).

పర⁴ : ఇనక, సిమెంటు, నీళ్లలో కలిపిన ద్రవ్యం (రా. 20).

పరక¹ : చూ. రూ. పారక (కో. 24; రా. 4, 5, 7, 8, 10, 17).

పరక² : బట్టినుంచి చెడిపోయిన పున్నాన్ని తొలగించడానికి వాడే పెట్టెలాటి ఇనపసాధనం (కో. 33).

పరక³ : పనిమిదో వంతు (తె. 13).

పరక⁴ : పర్యా. పొరారు, సువార. పలచన (తె. 17).

పరకమిట్ట : చూ. పర్యా. పరమట్టి. అంతర్గత శీలల తైథిల్యంవల్ల ఉష్ణదేశాల్లో ఏర్పడే ఎరుపుడాలు మట్టి. నిర్మాణరీతిలో కొద్దిపాటి మార్పులున్నప్పటికీ, సామాన్యంగా ఇనుము, సత్తు (Alluminum), ఆక్సిజన్ (Oxygen), మొదలైన మూలద్రవ్యాలతో కూడి ఉంటుంది. చాలా ప్రాంతాల్లో లభిస్తుంది. పున్నం, సిమెంటు, పెంకు, మొదలైన నిర్మాణద్రవ్యాల తయారీలో ఎక్కువగా వాడబడుతుంది. సాంకేతికంగా దీన్ని 'లేటరైట్' (Laterite) అంటారు (రా. 3).

పరగుంజ : ఉ. పరిగుంజ. రూ. పనగుంజ. పర్యా. సారుగుంజ. గోడలో నాటిన గుంజ. చూ. చిత్రం 166.3 (తె. 31, 35).

పరంకట్టిలు : పెండెకట్టుగల ఇల్లు (రా. 10).

పరంకట్టు : పూరింటి చక్రంమీది పెండెకట్టు (రా. 10).

పరంకి : 1 పరంగి. *Boswellia serrata* or *typica*, Roxb., Lush. (తె. 20).

పరంకొమ్ము : చూ. పర్యా. అడిగ, నిలువుపట్టె (3), నిలువుపార, నిలువుపాత్రలు, పరపుకొమ్ము, పరవ, పలగడిదబ్బ, పారపట్టె, పారు², పారుపట్టె. బండి చక్రంలోని నిలువుపట్టె. చూ. చిత్రం 74.5 (కో. 34, 35, 39; రా. 27, 29, 30, 32).

పరజా : చూ. రూ. పరదా (2). (కో. 6).

పరజా (గోడ) : చూ. పర్యా. బాల్కనీ. గోడమీదినుంచి ముందుకు పొయ్యించుకొని వచ్చిన కప్పు (తె. 20, 25).

పరంచ : చూ. రూ. పరంజా (తె. 29, 30).

పరంచకట్టె : పచ్చిబంగళాపెంకును అరబెట్టేగడిచెక్కిన కొయ్య (తె. 29).

పరంజా : ఉ. పరంజ. రూ. పరంచ, పరంజి, పరింద. చూ. పర్యా. గోవ¹. ఎత్తుగా ఉండే గోడలను కట్టడానికి వాటి పక్కనే కట్టిన తాత్కాలికపు నిర్మాణం. ఒకపైపున నేలలోకి పాతిన కర్రలను, రెండోపైపున కట్టుకున్న గోడలో పెట్టిన కన్నాలను, కలుపుతూ అడ్డకర్రలు వేసి దీన్ని నిర్మిస్తారు. దీనిపై పనివాడు నిలవడానికి, సామాగ్రిని పేర్చుకోడానికి, వీలుగా వెదురుగడలను పరుస్తారు. లేదా చెక్కలు పెట్టారు. లేదా తడికలు వేస్తారు. పని పూర్తికాగానే దీన్ని విప్పివేసి గోడలోని రంధ్రాలు పూర్తిస్తారు. చూ. చిత్రం 76 (కో. 2, 4, 17-19, 21, 22, 24, 27, 29, 31, 32; తె. 5, 6).

పరంజి : ఉ. పరంజీ. చూ. రూ. పరంజా (కో. 3, 6, 9, 20, 35; తె. 7).

పరతబొంగు : ఒకరకం వెదురుబొంగు (తె. 36).

పరదా : (1) పర్యా. తెరగుడ్డ. తెరగావాడే రంగుగుడ్డ (తె. 8, 11, 29; రా. 16, 18, 20). (2) రూ. పరజా. చూ. పర్యా. పట్ట. గోగునారగుడ్డ (కో. 32).

పరదా (గట్టు) : ఉ. పర్దా-. చూ. పర్యా. బాల్కనీ. గోడమీద నుంచి ముందుకు పొడిచుకొని వచ్చిన కప్పు (తె. 17, 19).

పరదాగోడ : (1) ఉ. పర్దా-. చూ. పర్యా. ప్రహరీగోడ. ఇంటి ఆవరణ చుట్టూ కట్టిన గోడ. చూ. చిత్రం 283 (తె. 4, 5, 7, 12, 16, 29, 40; రా. 22). (2) సింహద్వారానికి ఎదురుగా ఇంటి ముందున్న ప్రహరీగోడ (రా. 30).

పరదాచెక్క : (1) ఉ. పర్దా-. పర్యా. రీపరు (పత్తె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పల్చని చెక్క. దంతులకు మధ్య వాడేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 18; తె. 27, 36). (2) పర్యా. అడ్డుచెక్క (2). కానాచెక్క. పిట్టపు పేడు, చెలుపుచెక్క, తంతెచెక్క, పరుపుచెక్క. అలమరను అరలుగా విభజించే చెక్క. చూ. చిత్రం 218 (కో. 26, 31, 32).

పరపుకొమ్ము : చూ. పర్యా. పరంకొమ్ము. బండిచక్రం లోని నిలుపుపత్తె. చూ. చిత్రం 74.5 (రా. 31).

పరప్పెట్టె : చూ. పర్యా. పర¹. పున్నం, గులక మొదలైన వాటి కొలతకు వాడే సాధనం (తె. 24).

పరం : ఉ. పర. రూ. పారం. చూ. పర్యా. చట్టం². బండి ఇంజనుమీద నిలిచే నిలుపు అడ్డు పత్తెలు (కో. 34, 35, 37, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 49; రా. 2, 19, 21, 26, 27, 29).

పరమపొక్క : చూ. పర్యా. తూము. నీళ్లుపొయ్యే దారి. చూ. చిత్రం 168 (తె. 29).

పరమర : చూ. రూ. పడమర (తె. 6, 36, 41; రా. 14).

పరమా : చూ. పర్యా. పర¹. పున్నం, గులక మొదలైన వాటి కొలతకు వాడే సాధనం (తె. 31).

పరంపత్తె : చూ. పర్యా. చొలుపు¹. బండిచక్రంలోని అడ్డుపత్తె. చూ. చిత్రం 74.11 (కో. 34, 35, 39; రా. 16, 19, 27, 29, 30, 32).

పరవ : చూ. పర్యా. పరింకొమ్ము. బండిచక్రంలోని నిలుపు పత్తె. చూ. చిత్రం 74.5 (కో. 13).

పరస : తిరువాళి (రా. 18).

పరపాల : చూ. పర్యా. పగులు¹. పీల్చు (కో. 36).

పరాటి : చూ. పర్యా. దొడ్డి¹. ఇంటి వెవక స్తంభం (తె. 21).

పరాట్ : చూ. పర్యా. రీపరు (పత్తె). ఇంటికప్పువేయడంలో వాడే పలచని చెక్క. దంతుల మధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (తె. 20).

పరాట : చూ. పర్యా. పంచ. ఇంటి ముందున్న కప్పువేసిన అరుగు. చూ. చిత్రం 17.3 (తె. 18, 21).

పరాట (చెక్క) : ఉ. పరటా-, పరాటా-, పరాటు-. చూ. పర్యా. రీపరు (పత్తె). ఇంటికప్పు వేయటంలో వాడే పల్చని చెక్క. దంతులకు బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (తె. 4, 13, 15, 17-21, 28).

పరాటబిద్ద : చూ. పర్యా. రీపరు (పత్తె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పలచని చెక్క. దంతుల మధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (తె. 4).

పరాటవాసం : ఉ. పరాటాసం. కొయ్యకప్పుకు ఆధారంగా ఉండే వాసం (తె. 18, 33).

పరారిగోడ : ఉ. పరాడి-, పరారీ-, పలారీ-. చూ. రూ. ప్రాసరీగోడ (కో. 14; తె. 3, 6, 10-12, 15, 21, 39).

పరిగి : పర్యా. నీకి. పొదగా పెరిగే ఒక ముండ్లమొక్క. పల్లటిపళ్లు తవడానికి, కొమ్మలు కంచెకు పనికీవస్తాయి. కలప వంటచెరచుగా పనికీవస్తుంది. దీన్నే 'పరిగియ, పరిగె, పరిమ, పరివ' అని కూడా పిలుస్తారు. *Pterolo-
bium indicum*, Man., *Zyzyphus oenoplia*, Mill. (తె. 14).

పరింద : చూ. రూ. పరంజా (కో. 34).

పరిమాణం : చూ. పర్యా. ప్రమాణం. పరిమితి (తె. 12).

పరిమితం : చూ. పర్యా. చెక్క. సంఖ్య, గణన, పద్దు (కో. 20).

పరుషుః: (1) వాసం (కో. 47). (2) చూ. పర్యా.
పరదాచెక్క. కప్పుకు వాడే పరిచని చెక్క (కో. 26).

పరుపు⁴ : చూ. పర్వా. వాటం. వాలు (కో. 10).

పరువుకి తె: (1) చూ. పర్యా. రీపడు(పట్టె). ఇంటి కప్పు
 వేయడంలో వాడే పలచని చెక్క. దంతుల మధ్య
 బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కొ. 26: తె. 36, 37,
 44). (2) పెండెబద్ద (తె. 29).

పరుపుకమ్మి : సున్నబ్బట్టిలోని చిక్కురాసు దొరకుండా
ఉంచే అడ్డకాయ్య. చూ. చిత్రం 67.3 (కో. 49).

పరువుకర్ర : వడ్డ గుమ్మరికింద పేర్చిన కట్టె (కా. 25).

పరువుచెక్క : చూ. పర్యా. పరదాచెక్క(2). అలమరసు
అరలుగా విభజించే చెక్క. చూ. చిత్రం 218(కో.44).

పరుపుబండ : ఉ. పరుపుబండ. చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి? ఇదిసున్నపుమట్టరాయి (Calcerous sedimentary rock). 'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్ర తాపోష్టవీధనాల వల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, దిట్టపడి, చక్కని ఆకారంపొంది ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈరాయి కఠినంగా, చల్లగా, నున్నగా ఉండి బాగా పాలిష్ తీసు పంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రకం (Statuary marble) ఒకటి. ఒక్కొక్క పొర లేక పట్టిక ఒక్కొక్క రంగులో ఉండి అలంకరణసామాగ్రిగాను, (Onyx marble) పొడలుపొడలుగా మచ్చలుమచ్చలుగా ఉండే రకం (Serpentinous marble). మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈరాలలో ఉన్నాయి. గృహ నిర్మాణానికి, అలంకరణకు, ఇది ప్రసిద్ధం. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి, కొన్నిచోట్ల ఇంటికప్పుకు కూడా, ఈరాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లలో పిలవటం కద్దు. ఉదా: కడపబండ (కో. 38, 43, 45; తె. 17, 21, 40; రా. 14).

పరుపురాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది సున్నపు
మట్టరాయి (Calcerous sedimentary rock).
‘సున్నపురాయి’ కణాలు తీవ్ర తాపోష్ణవీచనాలవల్ల స్ఫటికీక
రించబడి, దిట్టబడి, చక్కని ఆకారంపొంది ఈ

258

‘చలవరాయి’ (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈరాయి కఠినంగా, చల్లగా, నున్నగా ఉండి బాగా పాలిష్ తీసు పుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రకం (Statuary marble) ఒకటి, పొడలుపొడలుగా, మచ్చలుమచ్చలుగా ఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి, ఒక్కొక్కపొర లేక పట్టిక ఒక్కొక్క రంగులో ఉండి అలంకరణద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి, మొత్తం మూడు ప్రధానభేదాలు ఈరాళ్లలో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి అలంకరణకు ఇది ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి, కొన్నిచోట్ల ఇంటి కప్పుకుకూడా ఈరాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లలో దీన్ని పిలవడం కద్దు. ఉదా: కడవబండ (కో. 43).

పరుపురాతు : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది సున్నపు మట్టిరాయి (Calcerous sedimentary rock) ‘సున్నపురాయి’ కణాలు తీవ్ర తాపోష్ణపీడినాలవల్ల న్నటి కీకరింపబడి, చిట్టిపడి, చక్కని ఆకారం పొంది ఈ ‘చలవరాయి’ (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈరాయి కఠినంగా, చల్లగా, నున్నగా ఉండి బాగా పాలిష్ తీసు పుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రకం (Statuary marble), పొడలుపొడలుగా, మచ్చలుమచ్చలుగా ఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి, ఒక్కొక్కపొర లేక పట్టిక ఒక్కొక్క రంగులో ఉండి అలంకరణ ద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి, మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈరాళ్లలో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు, ఇది ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి కొన్నిచోట్ల ఇంటి కప్పుకుకూడా ఈరాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లలో దీన్ని పిలవడం కద్దు. ఉదా: కడవబండ (తె. 25).

పరుపువాసం : ఉ. పరిపాసం, పర్వాసం. వెనుగర్రనుంచి పరాల పకాడీల మీదుగా దించే వాసం (తె. 17, 27, 32, 34).

పరుపువర్నరాయి : ఉ. పరిపార్వ.. చూ. పర్యా. అమగురాయి. ఇంటి నేలమీద పరిచే పల్చపైరాయి (కో. 37).

పరుప్పట్టె : పరిపువాసం (తె. 33).

పరుబ్బిండ : (ఉ. పరిపు + బిండ). చూ. పర్యా. అమగురాయి. ఇంటి నేలమీద పరిచే పల్చపైరాయి (తె. 11; రా. 7, 24)

పరుపు : చూ. పర్యా. వాటం. పరిపు. జారుడు (కో. 10).

పరుసుడు : చూ. రూ. పరుపు¹ (2). (తె. 30).

పరోబబిల : చూ. పర్యా. కిపపి (పట్టె). ఇంటి కప్పు వేయడంలో వాడే పరిచని చెక్క. వంతుల మధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 19).

పర్నా : రూ. పనాల్, పర్నాల. పర్న. చూ. పర్యా. తూము². వీళ్లపొయ్యే చారి. చూ. చిత్రం 168 (తె. 17, 26, 30, 32, 34).

పర్నాల : చూ. రూ. పర్నా (తె. 13).

పర్మ : చూ. రూ. పర్నా. (తె. 29, 33).

పర్¹ : రూ. పర³. చూ. పర్యా. ఇసకనేల. పొరలు పొరలుగా ఇసక ఇతర విధాల మట్టిలో కలిపికొండే నేల (కో. 32, 34; రా. 31).

పర్² : ఉ. పర్నా. రూ. పర్న. చూ. పర్యా. సందు¹ (1). రాళ్ల పరిసర మధ్యనున్న స్థలం (కో. 49; తె. 18).

పర్³ : చూ. రూ. పర¹ (కో. 2, 30).

పర్నలిడుమ : క్రి. చూ. పర్యా. చిట్ట. పగులుచూపు (తె. 40).

పర్నడు : క్రి. చూ. పర్యా. చిట్ట. పగులుచూపు (తె. 33).

పర్నసక : (పర్న + ఇసక). చూ. పర్యా. గండిసక. పెద్ద కణాలుగాఉండే ఇసక. కాంక్రీటులో మంచిది (రా. 31).

పర్న : చూ. రూ. పర్నె. (చూ. 18).

పర్నె : రూ. పర్న. చూ. పర్యా. పగులు¹. చిట్ట (తె. 17, 39; రా. 18, 21).

పల్లావద్రం : వెనుగాచినుంచి మొగరాల మీదకు వాసాలు
చించి పెండికట్టు కట్టి పెంకుటింటి చిత్రాన్ని తయారు
చేసే పని (కో. 13).

పరించు : క్రి. చూ. పర్యా. వాసపుచ్చు. ఇంటికి వాసాలను
వేయు (కో. 5).

పరింపుబద్ద : చూ. పర్యా. పీవరు(పట్టె). ఇంటి కప్పు
వేయడంలో వాడే పలచని చెక్కి. చంతులమధ్య
నిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 2)

పర్చి : (<హిం. అర. పర్చ్). చూ. పర్యా. అడుగు
రాయి. ఇంటి నేలమీద పరిచే పల్చని రాయి (తె. 37).

పలక¹ : పర్యా. పచ్చం. చదరంవంటి వాటిలోని ఒక
భుజం, పక్షం (కో. 13, 26, 28, 32, 34; తె. 5-
7, 9, 13).

పలక² : చూ. పర్యా. పడకి. రాళ్లలో, ముఖ్యంగా మట్టి
రాళ్లలో (Sedimentary rocks) రేకులు రేకులుగా
చనిపించే సన్నని పల్చని రాతిపలక (కో. 46; రా. 8).

పలక³ : (1) చూ. పర్యా. రెక్క¹. తలుపు రెండు
చెక్కలతో ఒకటి. చూ. చిత్రం 174.1 (కో. 43).
(2) అటకచెక్కి (రా. 4).

పలక⁴ : చూ. పర్యా. పయపు¹(1). ఇటువ తారసరాళ్లను
వాటిమందంమీద పయికోబెట్టడం. చూ. చిత్రం 229.3
(కో. 32).

పలక⁵ : చూ. పర్యా. ఓల. చెక్కకు రెండువైపులా
బొంగులు వీడ్చి మోతకు పనికివచ్చేటట్లు చేసిన
పాదపం (రా. 4).

పలక⁶ : ఒకేపారి అయిదు ఇటికలు చేసే అచ్చు (రా. 24).

పలకడి : చూ. పర్యా. పకాడి(1). వెనుగాడికి సమాంత
రంగా వేసిన వాసం. (రా. 22).

పలకతీర్పు : క్రి. తిన్నెవర కట్టు (కో. 4).

పలకమెట్టు : చూ. పర్యా. అచ్చుమెట్టు. నలుపలకలగా
పంపు వాలు లేకుండా కట్టిన మెట్టు (కో. 28).

పలకంబద్ద : బండి పోలుగర్రకు రెండువైపులాఉండే బద్ద
(తె. 31).

పలకరాయి : (1) చూ. నల్లబండ². జిగురుమట్టి (Clay)
'షేల్' (Shale : చూ. నాపరాయి), తీవ్రమైన
ఒత్తిడికి లోనుకాగా ఏర్పడిన ఈమట్టరాయి
(Sedimentary rock) సమానాంతరంగా ఉండే
బీటల వెంటనే పగులిస్తుంటుంది. సాంకేతికంగా 'స్లేట్'
(Slate) అనబడే ఈరాతి పల్చని పొరలను పలకలు
గాను, ఇంటికప్పుడురాయిగాను, వాడుతున్నారు. ఇది
సాధారణంగా బూడిదరంగు, నలుపురంగుల్లోను, అప్పు
డప్పుడు గోధుమరంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఇది
మెత్తగా నున్నగా ఉండి బాగా పాలిష్ తీసుకుంటుంది.
ఇది నల్లరాయి (కో. 8; రా. 4. 31). (2). చూ.
పర్యా. చదరపురాయి¹. చదరంగా నాలుగుపలకలగా
ఉన్న రాయి. చూ. చిత్రాలు 45, 169 (కో. 44)
(3) చూ. పర్యా. అడుగురాయి. ఇంటి నేలమీద పరిచే
పల్చనిరాయి (కో. 45).

పలకలగూడు : చూ. పర్యా. చౌకింగూడు. నలుపలకలగా
ఉండే గూడు. చూ. చిత్రం 209 (కో. 34, 39).

పలకలబట్టి : చూ. పర్యా. పజ్జెలబట్టి. నల్లదరంగా ఉండే
ఇటిక బట్టి (తె. 31).

పలకార్చి : చూ. పర్యా. మట్టమార్చి. పైభాగం
బిల్లపరుపుగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 238, 240
(కో. 6).

పలగడ : చూ. పల్లడి. చూ. పర్యా. చట్టం². బండి ఇరుసు
మీద నిలిచే నిలువు అడ్డపట్టెలు (రా. 23).

పలగడకొమ్ము : పర్యా. బిల్ల¹(3). సాటవాకొయ్యి,
సొనుగొయ్యి. వపికొయ్యి (రా. 23).

పలగడి : ఉ.పలగడ, పల్లడ. (బ. పలగడ్డు). చూ. పనగడి.
పర్యా. పల్లగడ. తడికలతోగాని, చువ్వలతోగాని అల్లి
రెండు రాళ్ల మధ్య దొడ్డివాకిలికి పెట్టిన తలుపు. చూ.
చిత్రం 321.2 (తె. 38, 41, 43; రా. 16).

పలగడిదబ్బి : చూ. పర్యా. పరంకొమ్ము. బండిచక్రం
లోని నిలువుపట్టె. చూ. చిత్రం 74.5 (తె. 44).

పలవ : చూ. పర్యా. పంగ¹, కొయ్యకు సహజంగా ఉన్న పాయ. చూ. చిత్రం 156.4 (కో. 2, 10, 12, 14-16, 22; రా. 14).

పలవగురుజు : చూ. పర్యా. జమిటీజంగ. రెండు కొయ్యలలో నిలిపిన గుజ్జు (కో. 26).

పలవలకొటు : పంగలున్న కొయ్య. చూ. చిత్రం 156.1 (కో. 16).

పలాత్రి : ఉ. పలస్తీ, పలస్తీరి, పలస్త్రీ, పలాక్షిరి. చూ. రూ. పాలాత్రి (కో. 15, 19; తె. 3, 5, 10, 12, 17, 18, 21-23, 25-30, 32-34, 36, 38, 42).

పలిక : మట్టిపెళ్ళ (కో. 41).

పలిగిడి : ఉండి పరాన్ని కాడితో కలిపే దుక్క (రా. 24).

పలుకు¹ : చూ. పర్యా. ముక్క¹(2). ఇటిక తుంప (కో. 47).

పలుకు² : చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్న రాతిముక్క (తె. 21).

పలుకురాయి¹ : గుచ్చిగడ్డ కింట్లో సారె సులువుగా తిరగడానికి తోడ్పడేటట్లు (బాల్ సేరింగ్స్ లాగా ఉపయోగపడటానికి) వాడిన చిన్న రాతిముక్క (తె. 3).

పలుకురాయి² : చూ. పర్యా. గడగరౌతు. పగిలి పనికిరాని రాయి (తె. 5).

పలుగు¹ : క్రి. చూ. రూ. పగులు² (తె. 3, 5-7, 8, 10, 11, 13, 15, 28-30, 36, 39, 41, 42, 44).

పలుగు² : చూ. పర్యా. జంపరు. సుమారు మూరెండు పాతు గుండే ఇనప చువ్వ. ఒకవైపు మొనదేలి ఉంటుంది. మధ్యలో కణుపుంటుంది. రాతి కన్నాలు వెయ్యడానికి, కన్నాల్లో మందు కూరడానికి, పనికివచ్చే పరికరం. మొనగల భాగం గుండ్రంగాను, కణుపుమీది భాగం పలకలుగాను ఉంటుంది (తె. 25).

పలుగు³ : చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్న రాతిముక్క (రా. 6).

పలుగుడు : చూ. రూ. పగులు¹ (తె. 7, 13, 14).

పలుగురాయి : (1) ఉ. పలుకురాయి. చూ. పర్యా. కవికరాయి. స్ఫటికాలుగా బంపలుగా దొరికే ఈమిశ్రణ (Metamorphic rock) ఇసుకలో (Sand). స్ట్రోన్లైట్ (చూ. ఎర్రకంచురాయి) వంటి అనేక శిలల్లో ప్రధానద్రవ్యంగా ఉంటుంది. 'క్వార్ట్జ్' (Quartz: Silicon dioxide: SiO₂) అనే సాంకేతికనామం. ఈరాయి గొప్ప కాఠిన్యం (= 7) గలది. గాఢలాగా మెరిసే ఈరాయి సాధారణంగా తెలుపు, పసుపుచ్చ, గోధుమ, ఊదారంగుల్లో దొరుకుతుంది. 'అమెథిస్ట్' (Amethyst) వంటి దీని స్ఫటికరూపాలు ఆభరణ సామాగ్రిగాను, రేడియో పరికరాల తయారీలోను, వాడబడుతున్నవి. 'జాస్పర్' (Jasper) వంటి దీని శిలరూపాలు అలంకరణ వస్తువులుగాను, 'స్ఫటికశిల' (Rock crystal) వంటి 'రంగులేని' రకాలు కంటి అద్దాల తయారీలోను, ఉపయోగపడుతున్నవి. ఈరాతి పొడి గాఢ, నీలికా-ఇటిక, మున్నగువారి తయారీకి, నబ్బు, బూత్ పేస్తు మొదలైనవాటిని శుభ్రపరచడానికి పనికి వస్తున్నది. ఎరుపు పలుపు, బూడిదరంగుల్లోను దొరుకుతున్న ఈరాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా మంచివాడుకలో ఉన్నది. ఇది మామూలుగా తెల్లగాఉండి, అప్పుడప్పుడు ఎరుపుదాటుగాఉన్న రాయి (తె. 24; రా. 14, 30, 31). (2) చూ. పర్యా. గడగరౌతు. పగిలి పనికిరాని రాయి (తె. 7, 36).

పలుపు : (1) ఉ. పలుపు, పాలుపు. పర్యా. కచ్చి, పగ్గం(1), పల్లె(1). పలుపులను కట్టివేసే లావాటికాడు (కో. 25, 29, 46, 48, 49; తె. 4, 5; రా. 2, 17, 18, 24). (2) చూ. పర్యా. మోరు(1). నాచితో పేసిన లావుపాటి తాడు (కో. 9, 13, 30, 37). (3) చూ. పర్యా. మోరు(2). గానుగ చూలాన్ని కాడితో కలిపి కట్టే లావాటి తాడు (తె. 42, 45).

పలడి : చూ. రూ. పలగడ (తె. 44).

పలురౌతు : చూ. పర్యా. ఎర్రాయి². ఇది 'క్వార్ట్జ్' (చూ. కవికరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్రణ (Metamorphic rock). తీవ్ర తాపోష్టపీడనాలవల్ల ఇసుక, (Sand), ఇసుకరాయి (Sand stone : చూ. ఉప్పెరాయి)గా మారి, తర్వాతి పరిణామ దశలో ఉండి

సాంకేతికంగా 'క్వార్ట్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈ రాయి సామాన్యముగా వాడుకలో ఉన్నది. ఇది చాలా వన్నెల్లో చీలుతుంది (తె. 32, 34).

పల్లగడ : చూ. పర్యా. పల్లగడి తదితరయోగాని, చుప్పలతో గాని అల్లి రెండురాళ్ల మధ్య నొక్కివాకిలికి పెట్టిన తలుపు. చూ. చిత్రం 321, 2 (రా. 8).

పల్లసం : చూ. పర్యా. చక్కిం. బాగు, సవ్వం (రా. 26).

పల్ల : నూరుపేర్ల తూకిం (తె. 29)

పల్లం : రూ. పల్లు, పల్లం. గుట్ట, లోటు తక్కువవోటు (కో. 9, 13, 14, 22, 39; తె. 4; రా. 22).

పల్లంకి నీ : చూ. పర్యా. తాయికకి నీ చక్రంకన్నా తక్కువ ముద్దంలో ఉండే కి నీ (తె. 6).

పల్లి : ఉ. పిల్లి. చూ. రూ. పల్లి (కో. 37, 43, రా. 24).

పల్లిక : ఉ. పల్లికి. రూ. పల్లిక. చూ. పర్యా. గంప. పెద్ద తట్ట (కో. 30, 31, 40; తె. 28).

పల్లు : చూ. రూ. పల్లు (తె. 24).

పల్లుగన్ను : రాళ్లను చీల్చడానికి వీలుగా ఉక్కు పట్ల దిగించి తయారుచేసిన మధ్యరకం టుత్తె (తె. 15).

పల్లునంపెట : చూ. పర్యా. గట్టునమ్మెట. రాతిని చీల్చడానికి పనికివచ్చే ఉక్కుపట్లగల పెద్ద టుత్తె. చూ. చిత్రం 106 (రా. 28).

పల్లుసలికె : సున్నపురాళ్లను పోగు చెయ్యడానికి వాడేపాక. చెరిక పొర రేటును ఇసుకముట్ల దిగించినది (రా. 28).

పల్లుసుత్తి : చూ. రూ. పల్లుసుత్తి (తె. 22).

పల్లుసుత్తి : రూ. పల్లుసుత్తి. పర్యా. చీరుసుత్తి. పండ్ల టుత్తె. రాతిని చీల్చడానికి పనికివచ్చే ఉక్కుపట్లగల పెద్ద టుత్తె (తె. 29, 30).

పల్లె : రూ. పల్లి. పర్యా. పేట². చిన్న గ్రామం; పెద్ద గ్రామ దానిం (కో. 38, 41, 42, 45-47, 50; తె. 22; రా. 30, 33).

పల్లెం : (బి.పల్లెలు.) కప్పుమూలల్లో దొర్లించే మట్టిదొప్ప (తె. 36).

పల్లెవాటం : మధ్య వంపువచ్చేటట్లు ఇటుకకోసే తీరు (కో. 8).

పల్లం : చూ. రూ. పల్లం (రా. 2).

పల్లసుత్తి : చూ. రూ. పండ్లసుత్తి (తె. 21).

పల్లార్చి : ఉ. పల్లార్చి, పల్లార్చి. పర్యా. కొండకమాను, కోతిగూడుకమాను, గాజుకమాను, చిలకలార్చి, దొక్కకమాను, మెరాబా, రవ్వాట(ఆర్చి), వంకార్చి, పంపులార్చి, వంపులార్చి. పక్కభాగాలు వంపు లొంపులుగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 231, 235, 236 (కో. 21, 28-32, 34; తె. 4, 6, 20; రా. 30, 31).

పల్లె : ఉ. పల్లెకి. చూ. రూ. పల్లిక (కో. 41, 46).

పల్లెం : ఉ. పల్లెం. పర్యా. ఓడ, కట్ట¹(4), గట్ట¹(2), గిన్నె², చూత్రా, చాందని, జగతి, జాలారు, జైల, మైదానం². దానికి చుట్టుకట్టిన అరుగు. చూ. చిత్రం 291.1 (కో. 9, 14, 16, 17, 19, 20, 23, 27-29, 32-34, 45; తె. 1, 4, 25; రా. 31).

పసినికుండ : గోవురంమీద కట్టే గుండ్రటి అకారం (తె. 7).

పసుపు : 8 నెలల రొక్కపు పైరు. కొమ్ములపొడి రంగుల తయారీలో వంటలో వాడారు. అలంకరణ సాధనంగా వాడుక. (Turmeric; *Cucurma longa*, Roxb). (కో; తె; రా).

పసుపుపచ్చ : ఉ. పసుపుచ్చ. పర్యా. అరరంగు. గోపీ చందనం, గోపీరంగు. పచ్చలక్క. పసుపురంగు. వర్షపటికలోని అయిదవ వన్నె (కో. 1, 37; తె. 7; రా. 8).

పసుపుపట్టె : దర్వాజామీద పసుపుతో రాసిన అట్టగీత (కో. 49).

పసుపుబియ్యం : చూ. పర్యా. అక్షింతలు. కుభకార్యార్థం వాడే పసుపు కలిపిన బియ్యం (కో. 1).

పసుప్పచ్చెరాయి : రాతినార కొద్దిగావచ్చే రాయి.
పసుప్పచ్చెరంగుగల రాతినారాయి (రా. 8).

పసువు : ఉ. పసువ (బ. పసువులు, పసులు). చూ. పర్యా.
గొట్టు. బంతువు (కో. 12, 14, 21, 25, 28, 30,
42; తె. 1, 14, 36; రా. 8).

ప్రహరీరాయి : ప్రహరీగోడ కట్టుబడికి వాడేరాయి
(కో. 43).

పాక¹ : ఉ. పాకా. పర్యా. చోవిడి, తాళవారం, సోపా(1).
మూడువైపుల మూసిన దూలాలులేని పొడుగాటి
ఇల్లు (కో. 1-3, 5, 7, 8, 10-13, 15, 16, 21,
25, 29-31, 40, 42, 44, 46; తె. 1, 2, 4, 7,
12-14, 16-18, 27; రా. 1).

పాక² : దిబ్బకు కింద మంచెకు బిగించే అడ్డపట్టి (కో. 2).

పాకబద : పర్యా. పాటవ, పాట్ర, బదె, సలాక³. జల్లను
పట్టికించే గడగొయ్యలమీద అడ్డంగా పరిచిన కర్ర
(తె. 11, 13).

పాకం : పర్యా. జినికి, పట్టు¹, పదును. జిగురుదేలి వాడ
కానికి పనికివచ్చే స్థితి (కో. 33, 34, 38, 42, 43,
45, 46, 48, 49; తె. 8, 9, 23, 26, 39; రా. 21,
30).

పాకంమట్టి : చూ. పర్యా. బురదమట్టి. చిక్కటి పాకులో
ఉన్న అడుసు (కో. 50).

పాకీదొడ్డి : చూ. పర్యా. మరుగుదొడ్డి. మలవిసర్జనచేసే
తావు (తె. 38).

పాకుడు : రూ. పాకురు. పర్యా. పాదిష్టి. చెమ్మవల్ల బూజు
లాగా పట్టిన మకిల (తె. 5).

పాకుర : ఉ. పాకురు. చూ. పర్యా. నాచు. నీటిలో పెరిగే
పొడుగాటి అడులుగల కలుపుమొక్క. దీనికి కాడ
లుండవు ఇంటికప్పుకు వాడుతారు. (Water weeds,
Blyxa octandra, Pl., *Vallisneria*,
octandra, Roxb. (తె. 5, 36).

పాకురు : చూ. రూ. పాకుడు (తె. 10).

పాచి : ఉ. పాసి, పాశి (1). నన్నటి అకుగల అకుపచ్చని
జిగురుతీగె. ఇంటి కప్పుమీద పడుస్తారు. దీన్నే 'పాచి
మాను' (కో. 6) అనికూడా పిలుస్తారు. *Yon*,
Anogeissus acuminata, Watts. (కో. 6;
తె. 1, 3-5, 7, 13, 21, 22, 25-27, 29, 32,
24). (2) రూ. పాపెటు. కలుపువల్ల వచ్చే అకు
పచ్చటి మయిల (తె. 5).

పాంజి : చూ. పర్యా. జడ్డి. తెండు పొడుగాటి బొంగులను
కలుపుతూ మధ్యలో రేచు బిగించి మోతను పనికివచ్చే
టట్లు చేసిన పాదపం (తె. 11).

పాటక : దర్వాజా కనిలించే రాతిచిమ్మ (తె. 21).

పాటకి : ఇవపచ్చవ్వ (తె. 8).

పాటకు : (< హిం. పాటక్). ఉ. పాటక్, పాటక, పాటకి,
పాటకి. చూ. పర్యా. గేటు (తె. 10-13, 15, 16,
28, 35-41, 43).

పాటవ : చూ. పర్యా. పాటవద్ద. జల్లను పట్టికించే గది
కొయ్యలమీద అడ్డంగా పరిచిన కర్ర (తె. 34).

పాటిషన్ గోడ : (పాటిషన్ < ఆం. Partition)
ఉ. పాటిషన్-. చూ. పర్యా. అడ్డగోడ. ఇంటిలోపల
తెండు గదుల మధ్యవ కట్టిన గోడ (కో. 9, 28; తె. 3).

పాటు¹ : పర్యా. పోటు², విలమర, వెలవాడు. గోడకట్టే
టప్పుడే కొన్ని రాళ్లు లోపలకు కొన్ని బయటకు.
ఉంచేటట్లు పేర్చి చివరలు వదలివేస్తారు. వాటిలో లోపల
కున్న రాయి నీపేరుతో పిలుస్తారు (తె. 18, 22, 27;
రా. 15, 17, 18).

పాటు² : (1) చూ. పర్యా. పచ్చిపు¹ (1). ఇటుక తారస
రాళ్లను వాటి మంచంమీద పచ్చికోడెట్టడం. చూ. చిత్రం
229.3 (తె. 37; రా. 17). (2) బట్టిలో పచ్చి
ఇటుకలను అడ్డంగా పేర్చిన పేర్పు (రా. 15).

పాటు³ : చూ. పర్యా. మట్టం¹. అంతలా ఒకే ఎత్తులో
ఉండటం (కో. 37).

పాటుగోడ : (1) మంట పైకిపోకుండా ఇటిబిబట్టి పొయ్యిల
చుట్టూ పచ్చిటుకతో కట్టిన చిన్నగోడ (తె. 36).

(2) చూ. పర్యా. అడ్డగోడ. ఇంటిలోపల రెండుగదుల మధ్యన కట్టిన గోడ (రా. 17).

పాటురాయి¹ : (1) ఉ. పాటాయి. చూ. పర్యా. చదరపు రాయి. చదరంగా నాలుగుపలకలుగా ఉన్న రాయి. చూ. చిత్రాలు 45, 169 (కో. 37, 49). (2) చూ. పర్యా. అడుగురాయి. ఇంటి నేలమీద పరిచే పల్చనిరాయి (కో. 19).

పాటురాయి² : ఇటీవలట్టిలో వాటంగా పేర్చినరాయి (కో. 49).

పాటువరస : ఉ. పాటొర్స. చదరపు రాళ్లను మట్టంగా అటుకుతూ ఒకవైపునుంచి కత్తిరి తీయ (కో. 37, 42; తె. 40).

పాట్ర : చూ. పర్యా. పాకబద్ద. బద్దను పట్టిఉంచే గది కొయ్యలమీద అడ్డంగా పరిచిన కర్ర (తె. 20).

పాట్రబల్ల : చూ. పర్యా. (నాలిక)బల్ల. బండితోలే మనిషి కూర్చోడానికి నొగమీద అమర్చిన చెక్క (తె. 21).

పాట్రాకు : (< ఆం. Pad-lock). ఉ. పాట్రాగు, పాట్రాకు. చూ. పర్యా. చిలుకు¹ (2). తాళం వేయడానికి వీలుగా అమర్చిన పరికరం. ఒక రెక్కకు నాగవాసం వంటి కొంకి దిగిస్తారు. దానికి తగులుకోడానికి వీలుగా రెండో రెక్కను బిగించి ఇవపబడ్డీ (కో. 46; రా. 13, 16, 27).

పాడి¹ : (1) చూ. రూ. పాడు¹ (1) (కో. 1, 8). (2) చూ. రూ. పాడు¹ (2). (కో. 7, 9).

పాడి² : చూ. పర్యా. పయ్యంరాయి. రాతితో కట్టిన ఆర్చికి మధ్యభాగంలో కలంబోసం బిగించిన పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 226.2, 227.2 (రా. 25).

పాడికట్టు : చూ. పర్యా. కట్టురాయికట్టుబడి. రాతిని చెక్కి కట్టే పద్ధతి. చూ. చిత్రం 165 (తె. 27).

పాడిపంట : పచ్చిమివంటి ఒక ఆకు (కో. 24).

పాడిరొతు : చూ. పర్యా. ఒంటిమొఖంరాయి. ఒక వైపున చదునుగా, మన్నగా చెక్కిబడిన రాయి. చూ. చిత్రం 160.8 (తె. 27).

పాడు : ఉ. పాడ. విణ. పాటి. రూ. పాండ్ర. జిగురు, ఇసక. సమపాళ్లుగా ఉన్న మట్టి. గోడల కట్టుబడికి మంచిది (కో. 1, 5, 8, 13, 14, 20, 22, 23, 25, 26, 28-31, 33, 37, 38, 40, 42, 44, 47-50; తె. 4, 5, 9, 11, 41, 42; రా. 12, 20, 28).

పాడురొతు : చూ. పర్యా. గడగరొతు. పగిలి పనికిరాని రాయి (తె. 25).

పాణిద్వారం : ఉ. పాణిద్వారం. సింహద్వారానికి ఎదురుగా ఇంట్లో ఉండే దర్వాజా (కో. 17-19, 22, 23, 26).

పాణిబల్ల : చూ. పర్యా. చూచెక్క¹. పెంకుటింటి చూరు కింద వేసిన వేడల్పాటి చెక్క. చూ. చిత్రాలు 16.5, 276.11 (కో. 2).

పాంటిక : చూ. పర్యా. మెట్టు. ఎక్కుడానికి, దిగడానికి, వీలుగా కట్టిన నిర్మాణం (రా. 24).

పాండ్యేంరాయి : రాయలసీమ, కర్నూలుజిల్లాలోని పాణ్యం ప్రాంతంనుంచేవచ్చే చలవరాయి (చూ. ఎర్ర రాయి : Marble) (కో. 30).

పాండ్ర : చూ. రూ. పాడు (తె. 27-29).

పాతమట్టు¹ : జాలికి అడుగువైపున ఉండే పట్టి (కో. 7).

పాతమట్టు² : చూ. పర్యా. తడక. చెక్కడపు పని చేసిన రంధ్రాలున్న పిట్టగోడ (కో. 8).

పాతర : (ఐ. పాతర్లు, పాతళ్లు). ధన్యం నిలవచేయడానికి భూమిలో తవ్విన గుంట. నేలమీద కట్టిన కట్టడం (కో. 1, 29, 30, 32, 34, 39; తె. 8-11, 31, 39; రా. 21, 22, 26, 30).

పాతాళగరిగి : నాలం (తె. 5).

పాతిక : ఉ. పాతికి. (వందలో)నాలుగవవంతు (కో. 16, 24, 30; తె. 5, 6; రా. 22, 25).

పాతు¹ : చూ. రూ. పాడు¹ (1). (రా. 1).

పాతు² : చూ. రూ. పాడు² (కో. 24).

పాతు³ : చూ. రూ. పాడు³ (కో. 31).

పాతుకర్ర¹: చూ. పర్యా. పట్టికర్ర. బట్టి గొట్టం పదికుండా తీగలను కట్టిన కొయ్య (కో. 11).

పాతుకర్ర²: చూ. పర్యా. కంఠీ². గానిగమొద్దు మధ్య నాటిన మేకు. చూ. చిత్రం 54.3 (కో. 27).

పాతుకొయ్య: చూ. పర్యా. మొద్దు². గానిగకత్తై తీరగ చానికి ఆధారంగా నాటబడిన లావాటి కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 54.4 (కో. 25).

పాదం¹: చూ. పర్యా. కుర్చిరాయి. రాతికూచాలకు, స్తంభాలకు అడుగుభాగంలో మోపుకింద ఉంచబడిన గుంటగల బండరాయి. ఈరాతి గుంటలోనే కూచం లేక స్తంభం నిలిచి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 221.7 (తె. 32).

పాదం²: పిట్టగోడలోని నీళ్లు పోయే తూము (రా. 1).

పాదంగోలు: పట్టెలకు మూలల్లో నెలవంకలాగా తీసే గాడి. చూ. చిత్రం 328.3 (రా. 18).

పాదరసం: ఉ. పాతరసం. చూ. పర్యా. రసం¹. తెల్లగా బరువుగా ద్రవరూపంలో ఉండే మూలద్రవ్యం. ఖనిజంగా లభిస్తుంది. సాంకేతికంగా 'హైడ్రార్జ్యరం' (*Hydrargyrum*; Hg, Mercury) అని పిలవబడుతుంది. రసమట్టంలో దీన్ని వాడుతారు (కో. 4, 18, 22, 23, రా. 1, 6).

పాదరసంమట్టం: పర్యా. రసం². రసమట్టం. వీటికి, సారాయికి నిదులు పాదరసపుబొట్టును వేసి తయారుచేసిన 'రెవలుబాబీలు' (చూ). మట్టం సరిచూడటానికి తాపీ పనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 103 (కో. 22, 23; రా. 1, 6).

పాది¹: చూ. రూ. పాదు¹(1). (కో. 30, 49; తె. 1; రా. 30).

పాది²: చూ. రూ. పాదు² (కో. 7).

పాది³: రూ. అది. పర్యా. కొలక. పరిమాణం (కో. 16).

పాది⁴: చూ. రూ. పాదు³ (తె. 14).

పాదిష్టి: చూ. పర్యా. పాకుడు. చెమ్మవల్ల బాజారాగా పట్టిన ముత్యం (తె. 11).

పాదు¹: (1) రూ. పాది¹(1). పాడు¹, పాది¹. పర్యా. కట్ట⁴(1), కయ్య. కుండీ²(1). గురిగి¹, దొంకి³, పొల్లు², మడి(1), వాయి². మధ్యలో వీళ్లుపోసి, గచ్చుమ గట్టిపరచడానికి వీలుగా మట్టితో కట్టిన కట్ట (కో. 38, 43; తె. 13-15, 21, 25, 39; రా. 15, 16, 22, 26, 30). (2) ఉ. పాది. రూ. పాది¹(2). పర్యా. కుండీ³. నీరు నిల్వచేసే చుట్టూ కట్టిన గుండ్రబడి మట్టికట్ట (రా. 1, 4, 7, 8).

పాదు²: రూ. పాతు², పాది². పర్యా. ఒది, కూడుమట్టు, గలక(1), గుంది, గుమ్ము¹, చాలు³, మాటు, వెలవ¹. గుంజలు మొరలై పని పాతరానికి గడ్డపలుగుతో కవ్విన లోతైన గుంట. చూ. చిత్రం 156.5 (తె. 2, 4, 7, 13-15, 29; రా. 26, 28, 29).

పాదు³: ఉ. ఆదు. రూ. పాది⁴. పర్యా. కపిలు, గుది², గుద్దు¹, నెర్రె(2), బొంగు², రప్పు². చీలికలాగా ఉండే సంద్రం (తె. 29).

పాదు⁴: క్రి. పాతు (తె. 7).

పానాది¹: ఇంటి ముందున్న బాట (తె. 30).

పానిబిల్ల: చూ. పర్యా. కుండిబిల్ల. పెంకుకింది చూడుకు బిగించే చెక్క. చూ. చిత్రం 276.18 (కో. 1).

పానుగొట్టంరాయి: చూ. పర్యా. పానువాటం(రాయి). శివలింగాన్ని అమర్చడానికి వీలంగా వాడిన రాయి (రా. 32).

పానుపురాయి: కపిలబావి గుర్రపురాళ్లపైద ఆవ్వంగా పరిచిన మంచపాటి బండ (రా. 27).

పానువాటం(రాయి): చూ. పర్యా. పానుగొట్టంరాయి. శివలింగాన్ని అమర్చడానికి వీలంగా వాడిన రాయి (రా. 25).

పాందీ: చంకెల మధ్యనున్న సందు (రా. 19).

పాప: చూ. పర్యా. పార². రసమట్టంలోని కడిలే బిందువు. చూ. చిత్రం 103.4 (రా. 32).

పాముముగ్గు: ఉ. పామ్ముగ్గు. మెలికలు తిరిగిన ముగ్గు (రా. 2).

పాఠ్య¹ : ఒక్కసారి పూతపూనే ప్రదేశం (కో. 32; తె. 5, 6, 36, 41, 42).

పాఠ్య² : నిష్ఠ తూమువైపున పాఠానికి వీలుగా ఏర్పాటు చేసిన వాటం (కో. 35; తె. 41).

పాఠ్య³ : చూ. పర్యా. బొద్దు³(1). కప్పు ఎగరకుండా దానిమీద వేసే కట్ట. చూ. చిత్రం 25.4 (కో. 17).

పాఠ్య⁴ : కాలవ చీలిక (తె. 9).

పాఠ్య⁵ : చూ. పర్యా. గాతం(1). పూనాదికై తవ్విన పొయిగాటి గుంట (తె. 33).

పాఠ్యభానా : ఉ. పాఠ్యకానా, పాఠ్యకాం. చూ. పర్యా. మరుగుదొడ్డి. మలవిసర్జన చేసే తావు (కో. 18, 26; తె. 7, 9, 26, 29, 31, 36, 42, 43; రా. 27).

పాఠ్య¹ : (1) ఉ. పాఠం. పర్యా. పావుడా. తవ్వకానికి పనికివచ్చే సాధనం. సాధారణంగా వెడల్పాటి ఇనప రేకును కొయ్యకామకు తగిలించి తయారుచేస్తారు (కో. 1, 3-6, 8, 9, 11, 13, 16, 18-21, 24-28, 31-35, 37-50; తె. 1-3, 5-12, 14-34, 36, 38-40, 44; రా. 1, 4-16, 19, 22, 24, 26, 27, 30, 32). (2) శివాలరేకు (కో. 48).

పాఠ్య² : పర్యా. నీరుమట్టు, పావ, బుడగ, బుడ్డు³. రసమట్టం లోని కదిలే బిందువు. చూ. చిత్రం 103.4 (తె. 27; రా. 25).

పాఠ్య³ : చూ. పర్యా. పాలు¹. భాగం (తె. 36).

పాఠ్యకాడు : (1) మరదపని చేసేవాడు (తె. 24, 29, 30, 35). (2) చూ. పర్యా. కూలివాడు. పనివాడు. వివరణకు శీనుకొనేవాడు (తె. 31).

పాఠ్యంగి : చూ. రూ. జాఠంగి (తె. 27).

పాఠ్యపట్టె : చూ. పర్యా. పరంకొమ్ము. బండి చక్రంలోని నిలుపుపట్టె. చూ. చిత్రం 74.5 (రా. 7).

పాఠ్యబద్ద : రూ. పర్యా. రీపరు(వద్దె). ఇంటి కప్పు వేయడంలో వాడే పరిచయి ఒక్క. దంతులమధ్య దిగించేది. చూ. చిత్రం 263.1 (కో. 12).

పాఠం : చూ. రూ. పరం (కో. 50).

పాఠి¹ : చూ. పర్యా. ఏరుగలి. ఏరుకోలబండి చక్రంమీది నిలుపు పరికర. చూ. చిత్రం 75.9 (రా. 5).

పాఠి² : రూ. రూ. పాలి. చూ. పర్యా. సాఠి². మారు(రా. 21).

పాఠిగోడ : ఉ. పాడి-, పాఠి-. చూ. రూ. ప్రాకిగోడ (కో. 26, 30, 37-41, 49; తె. 1, 8, 13, 17, 18, 25, 32; రా. 14, 20, 30, 32).

పాఠ్య¹ : వరస, చాలు. గృహనిర్మాణంలో గోడలు, గదులు, కిటికీలు, తలుపులు, గూళ్లు మొదలైనవి ఒకే వరసలో ఉండటం. ఈ చాలు తప్పితే పోటు, తప్పు (కో. 15, 18, 19, 21, 27-30, 34; తె. 6, 9; రా. 28).

పాఠ్య² : చూ. పర్యా. పరంకొమ్ము. బండి చక్రంలోని నిలుపు పట్టె. చూ. చిత్రం 74.5 (తె. 10, 32, 34; రా. 4).

పాఠ్య³ : (1) ఉ. పాఠి.(బి. పాల్లు). రూ. పారుబడి. నిలుపు. కాలత (కో. 31, 36; తె. 12, 40, 42, 44; రా. 8, 12). (2) చూ. పర్యా. పేను. విధానం, రూపం, పద్ధతి (కో. 41).

పాఠ్యగుంజ : చూ. పర్యా. పరగుంజ. గోడలో నాటిన గుంజ. చూ. చిత్రం 166.3 (తె. 24).

పాఠ్యగోడ : పర్యా. వీపుగోడ. సింహద్వారానికి వెనకనున్న గోడ (రా. 30).

పాఠ్యడు : చూ. పర్యా. సపాఠం. వాలుగా ఉన్న అకుకప్పు. చూ. చిత్రం 318.4 (తె. 36).

పాఠ్యపట్టె : చూ. పర్యా. పరంకొమ్ము. బండి చక్రంలోని నిలుపుపట్టె. చూ. చిత్రం 74.5 (రా. 15).

పాఠ్యబడి : చూ. రూ. పాఠ్య³ (తె. 1).

పార్వెట్టుగోడ : (పార్వెట్టు < అం. Parapat). ఉ. పారవీటు, పారపూట్, పారీపెట్టు, పారువీటు, పారుపెట్టు, పారుపేటు, పారెపెట్టు, పార్పిట్టు, పార్పీటు, పేరాపెట్టు, పేరీపిట్టు, పేరువీటు. చూ.

పర్యా. పిట్టగోడ. మిద్దెపై అంచుల దగ్గర చుట్టి మళల ప్రక్కన, కత్తే పల్చని పొట్టిగోడ. చూ. చిత్రం 23. 2 (కో. 1, 25, 26, 49; తె. 3, 4, 9, 10, 12, 15-23, 25-30, 33, 34, 36, 40, 42, 43; రా. 8, 9, 11, 13, 27)

పార్శి : కింది అంతస్తు (రా. 25)

పాల : తినడానికి పనికివచ్చే పండ్లుగల కంచెముక్క. కొయ్య తెల్లగా గట్టిగా ఉంటుంది. దీన్ని 'క్షౌరికావృక్షిం' అంటారు. శంకు పర్రంను ముఖ్యంగా ఈచెట్టుతోనే చేస్తారు. సన్నని చువ్వలతో గుమ్మలు కూడా అల్లుతారట. 'ఆపి పాల లేక రేప్పాల (Iron wood, *Wrightia tinctoria*, Man.), 'షైటన్ పాల' (*Shaitan wood*, *Alstonia scholaris*, Man.) మొదలైన చెట్లు ఈజాతికి చెందినవే. (Ceylon) Iron wood, Ivory wood, *Mimusops Kauki* or *hexandra*, Roxb., *M. indica*, Man., *Holarhena antidysentricka*, Wall., ? *Wrightia tomentosa*, R. & S. (కో. 9, 16, 18, 24, 28, 29, 31; తె. 1, 3, 7, 14, 15).

పాలగచ్చు : సున్నంతో సున్నగా చేసిన గచ్చు (తె. 9, 10).

పాలగుంజ : చూ. పర్యా. శంకు. శాస్త్రపద్ధతిలో చెక్కి గృహనిర్మాణానికి ఉపయోగమంలో ఈశాన్యమూలలో పాలే కొయ్య. దీన్ని మంచురోజున పూజించి పని మొదలు పెట్టారు. చూ. చిత్రాలు 154.2, 155, 156 (కో. 31).

పాలగోపి : గోదుమవన్నె (రా. 32).

పాలమాన్ : (చి.-మాన్లు). చూ. పర్యా. దాతిరి. రాతిని చదునుచేసే పనిముట్టు. ఒకవైపు పళ్లున్న ఉక్కుదిమ్మ. చూ. చిత్రాలు 107-109 (రా. 17).

పాలమెరుగు : తెల్లని మెరుగు (కో. 5, 9).

పాలరాయి¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది సున్నపు మట్టరాయి (Calcerous sedimentary rock). 'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్ర తాపోష్ణవీడనాలవల్ల స్ఫటికీక

కరించబడి, పిట్టబడి, చక్కని ఆకారంపొందగా ఈ 'చిలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈరాయి కఠినంగా, చల్లగా, సున్నగా ఉండి పాలిష్ బాగా తీసుకుంటుంది. చక్కచాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. ఎగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రాయి (Statuary marble) ఒకటి. మచ్చలు మచ్చలుగా, పొడలు పొడలుగా ఉండే రాయి (Serpentinous marble) ఒకటి. ఒక్కొక్కచోట లేక పట్టిక ఒక్కొక్క రంగులో ఉండి అలంకరణద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి. మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈ రాళ్లలో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు ఇది ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరచడానికి, కొన్నిచోట్ల ఇంటికి కప్పుకుకూడా ఈ రాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లతో దీన్ని పిలవటంకద్దు. ఉదా: కడపబండ. ఇది తెల్లనిరాయి (కో. 27; తె. 4; రా. 23).

పాలరాయి² : చూ. పర్యా. గుండురాయి(1). ఇది 'ఫెల్స్పార్' (Felspar, Feldspar, Feldspath) అని సాంకేతికంగా పిలవబడేరాయి. విస్తృతంగా దొరికే ఈ రాయి గ్రేనైట్ (చూ. ఎర్రకంచురాయి వంటి అనేక శిలల్లో ప్రధానభాగంగా ఉంటుంది. నిర్మాణంలో సాధారణంగా ముడితలు ముడతలుగా కనిపిస్తూ, సమకోణాల్లో పగుళ్లు (Cleavages) చూపుతుండే ఈరాయి పొటాష్, పోడా, కైం, లో కలిపిన పలికా అయ్యాయిమినాలవల్ల ఏర్పడింది. మసకతెలుపు, లేతబూడిదరంగు. లేయెరుపు వీడిల్లో దొరికే ఈశిల ఎమెరీ (చూ. అంపై నెంబురాయి) కన్నా తక్కువ కాఠిన్యం (= 6) కలది. ఈశిలాకుటుంబానికి చెందిన 'ఆర్థోక్లేజ్' (Orthoclase, Potassium aluminum silicate) ను పింగాణీ తయారీలో వాడతారు. కృత్రిమ నిర్మాణ ద్రవ్యాలను. ఎనామిల్ చేసిన పరిరక్షరాలను, పింగాణీ వస్తువులు మొదలైన వాటిని మెరసిహాయ్యేటట్లు చేయడానికి పైపూతగాకూడా ఈరాతి పొడిని వాడతారు. కొన్ని చోట్ల గృహనిర్మాణానికిగూడా వాడుక చేస్తున్నారు. (కో. 15).

పాలిమర్స్ : చూ. పర్యా. తెల్లబుగ్గం. తెల్లగా ఉండే బుగ్గం (కో. 5, 9).

పాలిమర్స్ సాంచె : చూ. పర్యా. పలుపుచు. చదరం పెంకును తయారుచేసే కొయ్యదిమ్మ. చూ. చిత్రం 82 (తె. 11).

పాలాస్త్రి : (< ఆం. ప్లేస్టర్, Plaster) ఉ. పాలస్త్రి, పాలస్త్రి, పాలాస్త్రి. చూ. పలాస్త్రి. పర్యా. అచ్చుపెంకు. చదరపు పెంకు, చదరం పెంకు, తార్చుపెంకి. నాదుపెంకు, బిళ్ల (పెంకు). నల్లదరంగా పలచగా ఉండే పెంకు. ఇంటికప్పు తయారీలో వాడేది. చూ. చిత్రం 35 (కో. 21, 24, 25, 28-32, 34, 35, 39; తె. 1, 5-7, 9-12, 16, 19, 20, 28, 31, 33, 37, 38, 40, 41; రా. 2, 7, 10, 22, 31).

పాలాస్త్రి అచ్చు : చూ. పర్యా. పరపచ్చు. చదరం పెంకును తయారుచేసే కొయ్యదిమ్మ. చూ. చిత్రం 82 (కో. 30).

పాలి¹ : ఉ. పోలి. చూ. పర్యా. పరుపు¹(1). ఇటుక తారసరాట్లను వాటి మందం మీద పడుకోబెట్టడం. చూ. చిత్రం 229.3 (కో. 6, 9, 16, 20).

పాలి² : (1) గుంజలకు దీర్ఘ చతురస్రాకారంలో తొలిచిన కండ్రం (కో. 20). (2) (ఐ. పాలీలు). చెక్కిన రాతి కూదాల పైభాగంలో చదునుగా ఉన్న భాగం. దీని మధ్యనే కంటులుగాని, కోపులుగాని చెక్కబడతాయి (రా. 17).

పాలి³ : చూ. రూ. పా³ (తె. 5; రా. 14).

పాలి⁴ : గట్టు సమ్మెటలో గట్టును దూర్చడానికి అనువుగా తొలిచిన గుంటి (రా. 17).

పాలిగాడు : (ఐ. గాంగ్లు) మగకూరీ (తె. 16).

పాలిగోడ : రెండు వైపులకు తెప్పి కట్టిన గోడ. మూల గలది (కో. 16).

పాలిపీట : గుడ్డపీట (కో. 26).

పాలిషు : (< ఆం. Polish) ఉ. పాలీషు. చూ. పర్యా. మెరుగు¹(1). మెరిపే పూత (కో. 26, 32, 48; తె. 3, 13, 38; రా. 4, 28, 32).

పాలీషురాయి¹ : ఉ. పాలిష్ రాయి, పాలీషురాయి. చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇవి సున్నపు మట్టరాయి (Calcareous sedimentary rock). 'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్ర తాపోష్ణపీడనాలవల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, ద్విజ్వడి, చక్కని ఆకారం పొందగా ఈ 'చలవరాయి' ఏర్పడుతుంది. ఈరాయి కఠినంగా, చల్లగా, సున్నగా ఉండి బాగా పాలీష్ తీసుకుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రకం (Statuary marble) ఒకటి, మచ్చలు మచ్చలుగా, పొడలు పొడలుగా ఉండేది (Serpentine marble) ఒకటి, ఒక్కొక్కపొర ఒక్కొక్క రంగులో ఉండి అలంకరణద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి, మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈరాయిలో ఉన్నాయి. గృహ నిర్మాణానికి, అలంకరణకు ఇది ప్రశస్తి. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి, కొన్ని చోట్ల ఇంటి కప్పుకు కూడా ఈ రాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లతో దీన్ని పిలవడం కద్దు. ఉదా: కడపబండ (కో. 25, 29, 30; తె. 3, 5, 13, 28, 36).

పాలీషురాయి² : (పాలీషు < ఆం. Polish). చూ. పర్యా. అరవై నెంబరురాయి. కఠినశిల ఉపరితలాన్ని అరగ దీసి మెరుగుపెట్టడానికి వాడే ఒకానొక శిలాభేదానికి ఇది సాధారణమైన పేరు. ఈజాతి శిలలను 'సానరాట్లు' లేక 'ఒరిపిడి రాట్లు' (Abrasives) అంటారు. వాటిలో ఒక రకమైన దీన్ని 'ఎమెరీ' (Emery) అంటారు. చిన్న చిన్న అణువులు సంఘటిత పడి ఏర్పడే ఈ ఖనిజంలో మేగ్నెటైట్ (చూ. కండ్ర రాయి), హేమటైట్ (చూ. ఇనపరాయి) ఖనిజాలతో కలిసిన 'కోరండం' (Corundum, Aluminum Oxide, Al₂O₃) అనే ఖనిజం ప్రధానభాగంగా ఉంటుంది. ఈ ఖనిజ శిలను పొడిచేసి మెరుగుపెట్టడానికి వాడుతారు. దీని వన్నె సాధారణంగా బూడిదరంగు కలిసిన నలుపుగాను, కాతిన్యం వ్రుంకన్నా కొంచెం తక్కువ (= 9) గాను ఉంటాయి. ఎరుపు, పసుపు, మొదలైన చిత్రవర్ణాలతో పారదర్శకంగా ఉండే ఈ ఖనిజభేదాలను అభరణాలలో వాడుతారు. ఉదా :

ఇంద్రనీలం (Sapphire), కెంపు (Ruby) మొ. (తె. 28).

పాలీమరైతు : చూ. పర్యా పరరాయి². ఇది మున్నపు ముస్తరాయి (Calcerous sedimentary rock). 'మున్నపురాయి' రకాలు తీవ్ర కాపోష్టవీడనాలవల్ల స్పటికీకరింపబడి, దిట్టబడి, చక్కని ఆకారం పొందగా ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈరాయి కఠినంగా, చల్లగా, నున్నగా ఉండి బాగా పొరబడి తీసుకుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రకం (Statuary marble) ఒకటి. మచ్చలు మచ్చలుగా పొడలు పొడలుగా ఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి. ఒక్కొక్క పొర ఒక్కొక్క రంగులో ఉండి అలంకరణద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి. మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈరాయిలో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు ఇది చాలా ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి, కొన్నిచోట్ల, ఇంటి కప్పుకు కూడా ఈరాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లతో దీన్ని విలవటం కద్దు. ఉదా : కడపబండ (తె. 31).

పాలీసుచెక్క : రాతి గనిలోని పత్తెనిమిదో పొర. ఈచెక్కలో 2 పొరల రాళ్లు వస్తాయి (రా. 28).

పాలీసురైతు : (పాలీసు < ఆం Polish). చూ. పర్యా. అరవైనెంబరు రాయి. దీన్నే 'రాతిబాటు' అని కూడా అంటారు. కఠినశిలల ఉపరితలాన్ని అరగదీసి మెరుగు పెట్టడానికి వాడే ఒకానొక శిలాభేదానికి ఇది సాధారణమైన పేరు. ఈజాతి కఠినశిలలను 'సావరాళ్లు' లేక 'ఒరపిడి రాళ్లు' (Abrasives) అంటారు. వాటిలో ఒక రకమైన దీన్ని 'ఎమెరీ' (Emery) అంటారు. చిన్న చిన్న అణువులు సంఘటితపడి ఏర్పడే ఈ ఖనిజంలో మేగ్నెటైట్ (చూ. కండెరాయి), హేమటైట్ (చూ. ఇనుపరాయి) ఖనిజాలలో కలిసి 'కోరండం' (Corundum, Aluminum oxide, Al_2O_3) అనే ఖనిజం ప్రధాన భాగంగా ఉంటుంది. ఈ ఖనిజ శిలను పొడి చేసి మెరుగు పెట్టడానికి వాడారు. దీనివన్నె సాధారణంగా బూడిదరంగు కలిసిన పలుపుగాను,

కాక్సింగ్ వ్రజం కన్నా కొంచెం తక్కువ (= 9) గాను ఉంటాయి. పడుపు, పడుపు మొదలైన చిత్రమన్నాలలో పొరదర్శకంగా ఉండే ఈ ఖనిజ భేదాలను అభరణాలలో వాడుతారు. ఉదా : ఇంద్రనీలం (Sapphire) కెంపు (Ruby) మొ. (తె. 30).

పాలు¹ : (చ. పాల్లు). పర్యా. పా³, పా², మంజు. భాగం (కో. 5, 9, 17-19, 21, 23-25, 30, 32; తె. 12, 42; రా. 17, 32).

పాలు² : చూ. పర్యా. ఒండు¹(2). పరచగామెత్తగా ఉన్న మట్టి (కో. 32, 37, 38, 44; తె. 3, 21, 26, 44; రా. 2, 7).

పాలుగట్టు : కి. బాగాలు చేయు (కో. 13).

పాలెం : (చ. పాలైలు). చూ. పా². చిన్న గ్రామం. గ్రామ భాగం (కో. 28, 32, 38, 48).

పాలన్నా మవాస్య : చూ. పర్యా. చూటలమాస. కీపావళి అమావాస్య (కో. 4).

పాల్ర : ఉత్తర సర్కారు జిల్లాలోని కొండల్లో పెరిగే చిన్న చెట్టు దీన్ని 'పాలర' అని గూడా పిలుస్తారు. వానకాలం మొదటి నుంచి పుష్పిస్తుంది. కొయ్య బండి చక్రాలను తయారు చెయ్యడానికి పనికి వస్తుంది. *Antidesma Pubescens*, Willd. (తె. 31).

పాళం¹ : చూ. పర్యా. పడుపు¹(1). ఇటుక. తారస రాళ్లను వాటి మందం మీద పడుకో పెట్టడం. చూ. చిత్రం 229.3 (కో. 14, 15; తె. 2, 5).

పాళం² : చూ. పాళా. చూ. పర్యా. పాలు¹. భాగం (తె. 4-6).

పాళా : చూ. చూ. పాళం² (కో. 31; తె. 1).

పాళీ¹ : ఉ. పాలి. చూ. పంగ¹. కొయ్యను సహజంగా ఉన్న పాయి (కో. 13, 21).

పాళీ² : ఇటికను అడ్డుగా పేర్చిన పేర్లు (కో. 13).

పాళీ అతుకు : రెండు చెక్కలను నిలువుగా అతకటం (రా. 15, 19).

పాశం : చూ. రూ. పాశం (కో. 45; రా. 24).

పాశ్యబిగింపు : ఉ. పాశ్య. రెండు కొయ్యలను సమంగా అతికిన తీరు (రా. 2).

పావంచ : (1) చూ. పర్యా. మెట్టు. ఎక్కడానికి, దిగడానికి వీలుగా కట్టిన నిర్మాణం (కో. 1, 2). (2) చూ. పర్యా. నడవా (1). సింహద్వారానికి ముందు అడుగుల మధ్యగా ఉన్న నడిచేదారి. చూ. చిత్రం 26.5 (కో. 1).

పావంచకర్ర : పంచట నాలుగు వైపులా వేసే వాసం (కో. 12).

పావంచా : చూ. పర్యా. పంచ. ఇంటి ముందున్న కప్పు వేసిన అడుగు. చూ. చిత్రం 17.3 (కో. 1).

పావలా : రెండు బేడలు, ఆరు తస్సులు. తొమ్మిది అంగుళాలు. చూ. చిత్రం 125.3 (తె. 15).

పావసం : పాయసం (రా. 3).

పాపు : రూ. బాపు. పర్యా. చౌక2, సవా. నాలుగోవంతు (తె. 31, 36, 42).

పాపుగుజు : ఇంటిముందు పంచ ఉన్నప్పుడు ఇంటి దూరమైన వేసే పొట్టి గుజ్జు (తె. 29).

పాపుడా : (< హి. పాడా). ఉ. పావడా, పాడ. చూ. పర్యా. పాచ1(1). తవ్వడానికి పనికివచ్చే సాధనం. సాధారణంగా వెడల్పాటి ఇనప రేకును, కొయ్యకామచు తగిలించి తయారు చేస్తారు (తె. 28-31).

పాసెటు : చూ. రూ. పాచి(2). (తె. 6).

పికాసి(పాచ) : (< ఆం. పిక్సెక్స్. Pickaxe). ఉ. పికాశి. పికాస. పికాసు. పికాసి. రూ. పికాసి, పికాసి. గట్టినేల తవ్వడానికి వాడే పరికరం. ఒక ప్రేవువ మొవడేలవ ఇనపముక్క. రెండోవైపున చదునుగా పదునుగా ఉన్న ఇనుపబట్టి ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 137 (కో. 5, 30, 44, 46; తె. 4, 6, 12, 16, 19, 24, 35, 40, 44; రా. 4, 8, 10, 12, 13, 15-22, 25-30).

పిక్క : ఉ. పైక్క. చూ. పర్యా. ఉంట1. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్న రాతిముక్క (కో. 6, 7, 9, 13, 48; తె. 23; రా. 7, 10).

పిక్కాసి : ఉ. పిక్కాశి, పిక్కాస. చూ. రూ. పికాసి(పాచ) (కో. 9, 27, 36; తె. 5, 7, 36, 38).

పింగాణి : పెళుసుగా, తళుకుగా ఉండే ఒకరకం మట్టి. ఇంచుమించు పారదర్శకంగా ఉండేది. దీనితో చేసిన పాత్రలు ఊరగాయలు నిలవజేయడానికి, పలకలు గోడలకు అందానికై అతకడానికి, గుబ్బలు తలుపులు మొదలైన వాటిమీద పిళుగా వాడటానికి, ఉపయోగ పడుతున్నాయి (కో. 6; తె. 24; రా. 28).

పింగాణిమస్తకం : తలుపు రెక్కకు గాడి తీసి పింగాణి పలకను అందులో దిగించి ఉబ్బుగా ఉండేటట్లు చేసిన మస్తకం (కో. 22).

పిచ్చరు : పర్యా. గన్ పిచ్చరు. నల్లరాతిని పగలగొట్టడానికి పనికివచ్చే పెద్ద సమ్మెట (కో. 36).

పిచ్చికలు : బ. డబ్బులు (కో. 32).

పిచ్చికారి : గోడలు తడవడానికి వాడే వెదురు సాధనం (కో. 18).

పిచ్చె : బట్టిలో పేర్చడానికై సరికిన మూరెడు కొయ్యముక్కి (రా. 14).

పిచ్చెరు : ఉ. పచ్చర్, పిచ్చెర్, పిచ్చెర. రూ. పిచ్చెల్. వెడల్పుగా పదునుగా ఉండే ఉక్కుముక్క. గట్టుసమ్మెట పున్న పాలి (చూ.)లో దూరుస్తారు. రాతిని చీల్చడానికి పనికివస్తుంది. చూ. చిత్రం 110 (తె. 4, 7, 16, 22, 24, 26, 28-31, 36, 41, 42).

పిచ్చెల్ : (బ. పిచ్చెల్లు). చూ. రూ. పిచ్చెరు (తె. 19).

పింజి : చూ. పర్యా. పేను. విధానం, రూపం, పద్ధతి (కో. 32).

పిట్టగాయమందు : చూ. పర్యా. మందు1. రాళ్లను పగల గొట్టడానికి వాడే పేలుడుద్రవ్యం (రా. 13).

పిట్టగోడ : రూ. పెట్టెగోడ, పెట్టెగోడ. పర్యా. కంటెగోడ(1), కై పిడిగోడ, చేతిగోడ(2), చేపట్టుగోడ(1), పార్వెట్టుగోడ, (మిద్దె)వరం, వరంకట్టు, వరంగోడ. మిద్దె పై అంచులదగ్గర, బట్టిమళలపక్కన కట్టే పచ్చని పొట్టిగోడ. చూ. చిత్రాలు 22.4, 23.2 (కో. 3-5, 8, 9, 11, 13, 18, 21-37, 43, 44; తె. 1, 4, 5, 20; రా. 7, 31).

పిట్టు : చూ. పర్యా. ఆపు2. తలుపులు గాలికి పెడబందా దర్వాజా పైకమ్మికి చిగించిన కొయ్యముక్క(కో. 39).

పిట్టేం : గట్ట ఉండ (కో. 39).

పిట్టాతు : చూ. పర్యా. ఎర్రకంచురాయి. భూమి ఉపరితలం మీద సర్వసాధారణంగా దొరికే ఈజాతి కఠిన శిలలు సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్' (Granite) అంటారు. మోతైన అణువులతో పొరలేర్పడని ఈజాతి పేలుడురాయి (Igneous rock). పైల్ స్పార్ (చూ. గుండురాయి), క్వార్ట్జ్ (చూ. కనికరాయి), మైకాల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డది. వీటిలో మొదటిఖనిజం ఎక్కువ పాళ్లలో ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు (Mica) కు బదులు, హార్నెబ్లెండ్ (చూ. నల్లపాలీష్ రాయి) దీనిలో కనిపిస్తుంది. 'అపటైట్' (Apatite), 'జిర్కాన్' (Zircon), 'రూటైల్' (Rutile) వంటి ఇతర ఖనిజాలుగూడా కొద్దిపాళ్లలో కలిసి ఉంటాయి. ఈజాతి రాళ్లు పర్వతశ్రేణుల మధ్యభాగాల్లో పొడుచుకొనివచ్చి గండశిలలుగా కనిపిస్తాయి. వన్నెలో, నిర్మాణంలో అనేక విధాలుగా ఉండే ఈకఠినశిలలు సర్వోత్తమ నిర్మాణద్రవ్యంగా ప్రపంచమంతటా వాడుకలో ఉన్నాయి (తె. 32).

పిడకలు : ఉ. పిడికలు, పిడికి-, పిడికై-లు. పర్యా. సుగ్గు-లు, వంట-లు. పేడ, పొట్టు కలిపి పలచని ముద్దలుచేసి ఎండినతర్వాత వంటచెరకుగా వాడే ఉండలు (కో. 2, 3, 21, 26, 32, 45, 49; తె. 5, 7, 10, 11, 15-17, 19, 28, 29; రా. 4).

పిడచ : ఉ. పిడన. చూ. పర్యా. గొడ్డ. మట్టిఉండ (రా. 5).

పిడచగట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. దట్టంపడు. గట్టిపడు. ముద్దగట్టు (కో. 33).

పిడత : చూ. రూ. పిడన (కో. 35).

పిడన : ఉ. పిడన. రూ. పిడత, పిడసల, పిడసలి. పర్యా. గలాతా, గూటయ్, లిమ్మిడి. ఆడబందు తిరగడానికి వీలుగా కమ్మలకు బిగించిన ఇవన చిమ్మ. పైవై పుకు గొడుసు ఉంటుంది. చూ. చిత్రాలు 183, 184 (కో. 15, 21, 22, 24, 29, 32, 34; తె. 13, 15; రా. 32).

పిడసల : చూ. రూ. పిడన (తె. 8).

పిడసలదర్వాజా : చాలా పిడచలతో తలుపులు బిగించడానికి వీలుపడే దర్వాజా (తె. 7).

పిడసలి : చూ. రూ. పిడన (రా. 31).

పిడి : (1) (బి. పిడులు, పిడ్లు, పిట్లు). పర్యా. కాము(1). తాపీ మొదలైనవాటిని పట్టుకోడానికి వీలుగా అమర్చిన కొయ్యముక్క (కో. 6, 7, 9, 13, 16, 18, 19, 22-24, 28, 29, 31-33, 36-39, 41-43, 46-49, తె. 1-7, 12, 13, 15, 17-22, 26-27, 29, 31-34, 36, 38, 40-44; రా. 4, 8). (2) కొడవలిపి పట్టుకొనే చోట గల కొయ్యముక్క (రా. 2, 10). (3) (బి. పిడ్లు). చూ. పర్యా. గలీత. తలుపులు మొదలైనవాటిని లాగి తెరవడానికి ఉపయోగపడే పరికరం. చూ. చిత్రం 194.3 (కో. 48).

పిడికిటకర్ర : పర్యా. ఈవిముగ్గు, కర్రముగ్గు, గీతముగ్గు, కైనుముగ్గు. వేళ్ల సందులనుంచి ముగ్గుపిండి వదులుతూ గీసిన సమాంతరరేఖలు (కో. 2, 3).

పిడినందు : చుట్టించి చక్రంలోని వాసాల మధ్యనున్న సందు (రా. 9).

పిడుచు : క్రి. పిసుకు, పిండు (కో. 10).

పిడేరుబద్ద : రెండు నొగలబండి నొగలను వెనకవైపు బిగించిపట్టిన కర్ర, పిరాచి (తె. 24).

పిడేలుబెజ్జం : చూ. పర్యా. జాలు. పిట్టగోడలోని డిక్షెను కంక. చూ. చిత్రం 276.22 (కో. 6).

పిడేలుబొక్క : చూ. పర్యా. జాలు. పిట్టగోడలోని డిక్షెను కంక. చూ. చిత్రం 276.22 (కో. 8).

పిండిజలెడ : పిండి జల్లించడానికి పనికివచ్చే చాలా సన్న కళ్ళన్న చిన్నబల్లెడ. తోహపు తీగతో అల్లి చేస్తారు (తె. 13).

పిండిరాయి : చూ. పర్యా. లెల్లరాయి⁴. ముగ్గువేసుకోడానికి పనికివచ్చే తెల్లని మెత్తని రాయి. (Chalk) భూగర్భంలో చిక్కుకొని పోయిన గుల్లల సంఘటనవల్ల ఏర్పడిన సున్నపురాళ్లనుంచి ఏర్పడిన మెత్తని రాయి. ఈజాతి రాతిని 'ఓజ్' (Ooze) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు. (కో. 1, 2, 6, 8, 9).

పిండిరౌతు : చూ. పర్యా. తెల్లరాయి⁴. ముగ్గువేసుకోడానికి పనికివచ్చే తెల్లని మెత్తనిరాయి (Chalk). భూగర్భంలో చిక్కుకొని పోయిన గుల్లల సంఘటన వల్ల ఏర్పడిన సున్నపు రాళ్లనుంచి ఏర్పడిన మెత్తని రాయి. ఈజాతి రాతిని 'ఓజ్' (Ooze) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు (తె. 15).

పిండ్రాయి : (పిండి+రాయి). చూ. పర్యా. పిండ్రౌతు. బొంతరాయి, మెతుకురాయి. మెత్తగా ఉండి ఇసక రాయి తూ ఉండేరాయి (రా. 7).

పిండ్రౌతు : (పిండి+రౌతు). చూ. పర్యా. పిండ్రాయి. మెత్తగాఉండి ఇసక రాయి తూఉండే రాయి (తె. 15).

పిత్తడి : ఇత్తడి (రా. 2).

పివి : చూ. పర్యా. పురి¹. తాట పేవడంలో తీప్పే మెలిక (కో. 17, 19).

పినెట్టు : క్రి. పేను, పెనయు (కో. 17).

పిప్పి : చూ. పర్యా. తరక. కాల్చిన సున్నాన్ని జల్లించగా వచ్చిన కుళ్ళు (కో. 32).

పిరాకాపి : ఉ. పిరకాసు. చూ. చూ. పికాసి(పార) (కో. 2, 31).

పిరాటుబద్ద : పర్యా. పిరాడి, పిరకబై. బండి చట్రానికి వెనకవైపు బిగించే బద్ద (తె. 13, 15).

పిరాడి : (బి. పిరాడ్లు). చూ. పర్యా. పిరాటుబద్ద. బండి చట్రానికి వెనకవైపు బిగించే బద్ద (తె. 14).

పిరాటిబద్ద : చూ. పర్యా. రాకబద్ద. పంగగా ఉన్న బసి కర్రల మీద పొడుగ్గా వరచిన కర్ర (తె. 16).

పిరిక్కి¹ : (1) ఉ. పిడిక్కి, పిర్కి, పిర్కి. చూ. పర్యా. చెంచు(1). వడంబం గుండును మోసే దారాన్ని పట్టుకొనిఉండే రేకుబిళ్ళ. దీని మధ్యలో రంధ్రం ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 100.2 (తె. 37, 40, 41; రా. 19, 20, 22, 28). (2) చూ. పర్యా. అనుసు¹. తాపీపిడిమీది రేకుచుట్ట. చూ. చిత్రం 83.3 (రా. 24).

పిరిక్కి² : చూ. పర్యా. జజ్జు. మెత్తనినేల. ఈ భాగాన్ని తీసివేసిగాని కట్టడం మొదలు పెట్టరాదు. (కో. 17, 22, 23).

పిరికిరాయి¹ : అటక నిర్మించడానికి గోడలో పాతిన రాయి కో. 34).

పిరికిరాయి² : చూ. పర్యా. గరికిరాయి. సరిగా కాలక సున్నం బాగా ఇవ్వని రాయి (రా. 25).

పిర్రకట్టె : చూ. పర్యా. పిరాటుబద్ద. బండి చట్రానికి వెనకవైపు బిగించేబద్ద (తె. 37).

పిలక¹ : చూ. పర్యా. కొప్పు¹. ఇంటి కప్పుపైనున్న మొనదేలిన భాగం (కో. 7).

పిలక² : చూ. పర్యా. కొప్పు². ఆర్చీలో నాభిరాయిని బిగించే ప్రదేశం (తె. 23).

పిలకూచాం : ఉ.-కూసాం. చూ. పర్యా. కాలిగుంజ. నిట్రాటకు. చుట్టూగాని పందిరి గుంజలకు పక్కగాని, పాతిన పొట్టి గుంజ. చూ. చిత్రాలు 13.2, 317.2 (తె. 22).

పిలకొట్టు : పొట్టిగా ఉండే చూను ముక్క (కో. 16).

పిలకొమర : చూ. పర్యా. చిన్నకొమర. లెనుగాడిని గాత తక్కిన వాసాలను మోసే కొమర (తె. 8, 11).

పిలగడె : ఉ. -గెడె. చూ. పర్యా. చిలకగడె. కిటికీ రెక్కలను బంధిస్తూ గుడ్రంగా తిరగడానికి వీలుగా అమర్చిన చిన్న గడియ. చూ. చిత్రం 194.4 (కో. 7).

పిల్లగుజ్జ : రూ. పిల్ల గురుజు. చూ. పర్యా. చిన్నగుజ్జ.
వెనుగాడికాక తక్కిన వాసాలను కాసే గుజ్జ (కో. 24;
తె. 8).

పిల్లగురుజు : చూ. రూ. పిల్లగుజ్జ (కో. 32).

పిల్లస్త్రీడి : అరుగు కింది చిన్న అరుగు (కో. 19).

పిల్లదూలం¹ : ఉ. పిల్లదూలం, పిల్లదూలం, బిల్లదూలం.
పర్యా. కండదూలం కంఠవాదూలం, గుజ్జిదూలం,
మేలుదూలం, విఘర్నదూలం. దూలానికి సమాంతరంగా
గుజ్జలమీద వేసే చిన్నదూలం (కో. 6, 8, 19, 22,
23; తె. 2, 4, 8-11, 14, 15, 20-23, 29, 31,
36, 38, 39; రా. 2).

పిల్లదూలం² : ఉ. బిల్ల- చూ. పర్యా. అడ్డకట్టె(1).
గిరికను బిగించడానికి వీలుగా బావిమీద వేసిన
అడ్డకట్టె. చూ. చిత్రం 294.3 (తె. 3.30).

పిల్లపట్టె : చూ. పర్యా. డౌలుపు¹. బండి చక్రంలోని
అడ్డపట్టె. చూ. చిత్రం 74.11 (రా. 15).

పిల్లపొక్కె : పిల్లదూలం, మేల్దూలం (కో. 3).

పిల్లపొది : మేకపిల్లను దాచే పెద్దగింప (తె. 8).

పిల్లరు : (<అం. Pillar) ఉ. పిల్లె, పిల్లడు, పిల్లెడు.
చూ. పర్యా. స్తంభం. ఇటుకతో రాళ్ళతో కట్టిగాని
కోయ్యలతో చేసిగాని నిటారుగా నిలిపి, పైనున్న
వస్తువులకు ఆధారంగా వాడబడే సన్నటి పొడుగాటి
నిర్మాణం (కో. 17, 28, 29, 33, 44; తె. 1-5, 7,
12, 15-17, 22, 23, 25, 26, 29-31, 35, 36,
42, 43; రా. 4).

పిల్లబూబొల్లబూ : పర్యా. పిల్లబొల్లబూ. పిల్లలువగైరా (కో. 37).

పిల్లవాసం : చూ. పర్యా. కాకివాసం. సన్నటి వాసం
(కో. 18).

పిల్లసంచు : చూ. పర్యా. ఒంకిరాయి. పంచలు దించడానికి
వీలుగా అడ్డవాసాలు వేయడానికి అనువుగా ఇంటిగోడల్లో
ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లుగా బిగించిన రాయి.
ఈరాతి ముందుభాగంలో చెక్కబడిన గాడిలో అడ్డవాసాలు
వేస్తారు (రా. 26).

పిల్లసూరు : చూడకింద చిన్నచూరు (తె. 14).

పిల్లబొల్లబూ : చూ. పర్యా. పిల్లబొల్లబూ. పిల్లలు వగైరా
(కో. 41).

పిల్లి : గానుగ రాతికి తొలిచిన రంధ్రం (తె. 7).

పిస : చూ. పర్యా. కుసి²(1). చెక్క బిగింపుకు వాడే
చిన్న కొయ్యమేకు (కో. 45).

పిసరు : చూ. పర్యా. కచ్చు²(3). అచ్చుల్లో ఉన్న పచ్చి
ఇటుకకు నేలమీద సన్నపన్న రాప్ల, మట్టి అతికించున
పిర్పడిన బుడిపె (రా. 17).

పిసాన : ఆర్చి నాభిరాయి (కో. 29).

పిసిగానిగ : గానుగదూలం, కుశిమీద తిరిగేటట్లు అమర్చ
బడిన గానుగ. చూ. చిత్రం 54 (రా. 11).

పీక : చూ. పర్యా. మూతి³. గూవ చివరి సన్నటి భాగం
చూ. చిత్రం 36.2 (తె. 12).

పీకు : క్రి. చూ. పర్యా. తిక్కు(1). రూడతో చదును
చేయు (రా. 21).

పీచు : ఉ. పీచి, పీసు, పర్యా. బొరుసు. మొక్కనుండి
దొరికే చిక్కుగా ఉండే నార (కో. 9, 11, 13, 14,
18, 38, 42, 43; తె. 3, 12; రా. 9, 21).

పీజె : మోట మడి (తె. 15).

పీట¹ : (1) ఉ. పీటి. గుజ్జలు, కొమర్లు స్తంభాలు మొద
లైనవాటిమీద అడ్డకొయ్యలకు ఆధారంగా బిగించిన
కొయ్య. చూ. చిత్రం 221.4 (కో. 8, 9, 13, 14,
18, 24, 26, 29-34, 36-39, 41, 43, 44, 46,
48-50; తె. 1, 2, 4-6, 8, 12-17, 20-23, 25,
30, 31, 34, 36, 38, 42, 44; రా. 1, 2, 5, 7,
8, 10, 12, 13, 30, 31) (2) చూ. పర్యా. బోడె¹.
కొయ్య స్తంభాలమీద నిలిపే చెక్కినకొయ్యదిమ్మ. చూ.
చిత్రం 221.1 (కో. 34; తె. 7, 29, 30).

పీట² : చూ. పర్యా. డౌలుపు¹. బండి చక్రంలోని అడ్డపట్టి.
చూ. చిత్రం 74.11 (కో. 44, 46; రా. 4).

పీట³: చూ. పర్యా. గందప్పట్టె. తలుపు రెక్కమీద అడ్డంగా బిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (తె. 16; రా. 4).

పీట⁴: అయిదేని పెంకులగుట్ట (కో. 19).

పీటి: చూ. పర్యా. ఒత్తడగు, గోడలకు చుట్టూ బలానికి కట్టిన ఎత్తు తక్కువగా ఉండే చిన్న అడుగు. చూ. చిత్రం 1.3 (కో. 7).

పీటు: (బి. పీట్లు). చూ. రూ. పూటు! (తె. 5, 7, 17, 18, 22, 25, 26, 33, 34, 42-44).

పీట్రాతు: (పీట్. < అం. Feet, for foot) ఒక్క అడుగు పొడవైన రాయి (తె. 25).

పీవి: ఉ. పీను, పీనె. పర్యా. అచ్చు! (2). అడుగు (2). కట్ట! (3), కుర్చీ, గడ్డె. చులసికోట దగ్గర కట్టిన తక్కువ ఎత్తుగల చిన్న అడుగు (కో. 1.6, 7, 12, 16; తె. 2).

పీనె: మట్టిపాత్రకింద కురుగా పెట్టే మట్టికట్ట (కో. 15).

పీపా: రూ. పీపి. చూ. పర్యా. డ్రమ్ము. పెద్ద రేకుపాత్ర (కో. 6, 9; రా. 13).

పీపాటు: చూ. పర్యా. (బేరీ)కట్టు! పలచని రేకుతో వేసే కట్టు (కో. 23).

పీపాకట్టుసాపు: బేరేకులమధ్య సిమెంటు పోతపోసి తయారుచేసిన కట్టు (కో. 23).

పీపారేకుచాకు: చూ. పర్యా. (ఇనప)రేకు. బెత్తెడు వెడియ్యన పల్చగా ఉండే రేకుముక్కను ఒకవైపున విడిగా పిరికినచ్చేబట్టు చుట్టచుట్టి తయారుచేసిన పనిముట్టు. గోడకున్న పెచ్చులను, ఇటుకదాటిమోల్లను చెక్కి సాపు చేయడానికి పనికవస్తుంది (కో. 32).

పీపి: చూ. రూ. పీపా (తె. 31).

పీలమట్టి: (పీల. < హిం. పీలా). ఉ. పీలి. పీలు, పీల్చుట్టి. పర్యా. పచ్చమట్టి. పంచరంగులోను, కొద్దిగా గోదుమవన్నెలోను దొరకే ఈమట్టి లోహామ్లజనితం (Iron oxide). సాంకేతికంగా 'లి మొ నై ట్' (Limonite) అని పిలువబడే ఈమట్టిరంగు మేలైనది.

'గోపీ(చందనం)' అనే పేరిట విరివిగా దొరుకుతుంది. జాబులాగానే ఇదికూడా 'ఓకర్' (Ocher) కృత్రిమ వర్ణాలకంటే మేలైనది (తె. 10, 14, 15, 28-30, 35).

పీల్ మట్టి (రాయి): (పీల్ < హిం. పీలా). చూ. పర్యా. ఎర్రపురంగు(రాయి). ఇనుమునిచ్చే ఖనిజశీతలకు మృద్రూపమైన ఈరకం జిగురుమట్టిని సాంకేతికంగా 'ఓకర్' (Ocher, Ochre) అంటారు. ముసురు గోదుమ పచ్చరంగుల్లో ఉండే మట్టి 'లి మొ నై ట్' (Limonite) అనే ఇనుపఖనిజానికి, ఎర్రరంగులో ఉండే 'హేమటైట్' (చూ. ఇనపరాయి)కు, మృద్రూపాలు. ఈమృత్తికలను చుట్టి, కడిగి రంగులు తయారుచేస్తారు. నీటిలో కలిపి గోడలకు పూస్తారు. కృత్రిమంగా తయారైన రంగులు వీటికన్నా చౌకిగా, సమృద్ధిగా దొరికినా అవి ఈ సహజ మృత్తికలకన్నా నాసిరకానివే. ఇది లేత పసుపుపచ్చ నుంచి నారింజరంగు వరకు చాలా చాయల్లో దొరికే మెత్తని మట్టిరాయి. 'గోపీరంగు' దీని వ్యాపారనామం (తె. 35).

పుగపెంకు: చూ. రూ. పొగపెంకు (కో. 14).

పుగ్గోలు: తలుపు రెక్కలమీద గుండ్రంగా లోతుగా తీసిన గాఢ (తె. 21, 29).

పుట్టిక: ఉ. పుట్టికె. రూ. పుట్టిక. చూ. రూ. తట్ట. వెదురు మొదలైన వాటితో అల్లిన పెద్దబుట్ట (రా. 2, 4, 8, 11, 13-15, 16, 20).

పుట్ట: చూ. రూ. గాతం. పువాదికై తవ్విన పొడుగాటి గుంట (కో. 19).

పుట్టగడ¹: చూ. పర్యా. పుట్టమట్టి. పేడతో కలిపి నేల అలకడానికి మేలయిన మట్టి. పుట్టలు తవ్వి తెచ్చేది (తె. 12).

పుట్టగడ²: చూ. పర్యా. బొడ్డు¹(1). ఇటికబట్టి మధ్యలో పొయ్యిలమధ్య కట్టిన మూరకెత్తు దిమ్మ (రా. 31).

పుట్టగీటు: పునాది పైభాగాన్ని గుర్తిస్తూ ఎర్రమట్టితోగీసిన వెడల్పాటి గీత (కో. 27).

పుట్టమట్టి : పర్యా. చెదలుమన్ను, పుట్టగడ్డ¹, పుట్టమన్ను.
పేడతో కలిపి నేలను అలకడానికి మేల్చిన మట్టి. పుట్టలు
తవ్వి తెచ్చేది (కో. 23, 30, 49; తె. 3, 4, 23, 38).

పుట్టమన్ను : చూ. పర్యా. పుట్టమట్టి. పేడతో కలిపి నేల
అలకడానికి మేల్చిన మట్టి. పుట్టలుతవ్వి తెచ్చేది (కో. 10;
తె. 5, 13; రా. 16).

పుట్టి : నలభై కుండలు, లేక కుంచాలు (కో. 30, 33, 46,
48; తె. 5, 7, 13, 31, 37, 44).

పుట్టిక : చూ. రూ. పుటిక (రా. 30).

పుట్టుగది : పావులను అటమొదటో ఉంచే గది (కో. 32).

పుట్టెడు : పుట్టి కొలత గలది (కో. 48).

పుచ్చేపుతలపు : చూ. రూ. పొచ్చింపు తలపు (రా. 17, 18).

పుచ్చోలు : కొలతకు వాడే రెండడుగుల పొడుగునున్న
చెక్కపనిముట్టు (కో. 50; తె. 30).

పుడక : చూ. పర్యా. ముల్లు⁽²⁾. పెంకు కోతకు వాడే
మొనగల సాధనం (తె. 32).

పుడత : చూ. పర్యా. కుండ. ఇటుకను కాలేపు కట్టడం
(కో. 40).

పుడ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. కుచ్చు⁽¹⁾. పేచ్చు. ఒకదానిపై
ఒకటి క్రమంలో నిలుపు (కో. 13).

పుండి : ఉ. పుంటి. చూ. పర్యా. గొలుగు (తె. 37, 40-42).

పుండ్రాయి : (పుండు + రాయి). చూ. పర్యా. గబ్బరాయి¹.
అసహ్యంగా వికృతంగా ఉండేరాయి (రా. 13).

పునక : చూ. రూ. పొనక¹ (తె. 16, 21, 23).

పునాది : (< హి. బునియాద్). ఉ. పునియాది, పున్యాది.
రూ. బునాది. పర్యా. గునాదరం, గునాది, పొండిషను.
నిర్మాణపు వమూనా ప్రకారం గోడల బలంకోసం
భూమిలో మొట్టమొదట తవ్వేగుంట (కో. 1-11,
13-15, 17-19, 21-29, 31-34, 38, 39, 41).

42; తె. 1, 2, 4, 6, 11, 13-16, 18, 20, 21,
23, 25, 43; రా. 8, 11, 12, 29, 32).

పునాదికట్టు : చూ. పర్యా. పునాదిగోడ. పునాదిలో కట్టిన
గోడ (తె. 25).

పునాదిగాడి : చూ. పర్యా. గునాదిగుంత. పునాదికై తవ్వివ
గుంట. చూ. చిత్రం 154.1 (కో. 8).

పునాదిగాయ : చూ. పర్యా. గునాదిగుంత. పునాదికై తవ్వివ
గుంట. చూ. చిత్రం 154.1 (కో. 42).

పునాదిగొయ్య : ఉ. గొయ్యి. చూ. పర్యా. గునాదిగుంత.
పునాదికై తవ్వివ గుంట. చూ. చిత్రం 154.1 (కో.
6, 9).

పునాదిగోడ : రూ. బునాదిగోడ. పర్యా. గునాది
గోడ, పునాదికట్టు. పునాదిలో కట్టిన గోడ చూ. చిత్రాలు
157, 158 (కో. 33; తె. 20).

పునాదిరాయి : చూ. పర్యా. కడగాలాయి. పునాదుల్లో
వేసే రాయి (కో. 8).

పునుకు : క్రి. ఉ. పున్ను. రూ. పునుగు. పర్యా. ఒగ్గు⁽²⁾.
దిగబడు⁽¹⁾. దిగిరికొను. కుంగు, కుంగిపోవు (తె. 19,
21, 26).

పునుగు : క్రి. చూ. రూ. పునుకు (రా. 13).

పునేదానం : (పునేది + తానం). పునాది తీసినప్పుడు పని
వాళ్లకు ఇచ్చే బహుమానం; ఆలాటి ఆచారం (రా. 4).

పున్కవిచ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. గుంపెనేయు. కుంగునిచ్చు
(తె. 25).

పున్కేయ : క్రి. చూ. పర్యా. గుంపెనేయు. కుంగునిచ్చు
(రా. 8).

పురక : ఉ. పుర్కి. చూ. రూ. పొరక (తె. 24, 35).

పురమాయించు : (< హి. పర్మానా). క్రి. పర్యా.
బెత్తాయించు. ఆజ్ఞాపించు, చేయించు (తె. 2).

పురి¹: రూ. మురి. పర్యా. పిని. వడి(1). తాడు పేసడంలో తిప్పే మెలిక (కో. 2. 8, 25, 30, 32, 35, 40; తె. 1, 2, 5, 6, 26; రా. 9, 12, 22).

పురి²: ధన్యం నిలవచేయడానికి వెంటితో చుట్టలు చుట్టి తయారుచేసిన నిర్మాణం (కో. 19, 34).

(పురి)కొన: 'వడి' దిప్పిన పీచు (కో. 2, 8, 25, 27, 33, 35, 37, 40, 43, 44; తె. 1, 2, 5; రా. 3, 9, 12, 22).

పురినేత: చూ. పర్యా. అల్లిక. గడ్డితో కట్టే తీరు. చూ. చిత్రం 263.6 (కో. 1).

పురిబెట్టు: క్రి. (సారెను) తిప్పు (తె. 22, 23).

పుర్రు¹: పర్యా. రొచ్చు(1). నీళ్లు ఎక్కువైన బురద (తె. 10; రా. 5, 7, 11).

పుర్రు²: క్రి. కిట్టు. బిగించు (కో. 16).

పుర్రుమట్టి: రూ. బుర్రుమట్టి. చూ. పర్యా. బురదమట్టి. చిక్కటి పాకంతో ఉన్న అడుసు (రా. 11, 15).

పు గంఠాయి¹: చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం(రాయి). సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium spar, Carbonate of lime, Lime stone $CaCO_3$) అనబడే ఈ శిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలతో విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన జీవరాసుల శిథిల శరీరభాగాల్లో ఉన్న 'కేల్సైట్' అనేద్రవ్యం తీవ్రతాప పీడనాలవల్ల మొదట ఈరకం రాయిగామారి, తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటికీకరింపబడి 'చలపరాయి' (Marble; చూ. ఎర్ర రాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈ రాయి శుద్ధత స్వభావలక్షణాలనుబట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. పెర్లస్పార్ కాఠిన్యంలో సగం (= 3) దీనికున్నది. జిగటగాఉండే ఈరాతిని కాల్చి పిమెంటును, గుల్లగాఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈరాతి రకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, ప్లీచింగ్ పౌడరు మొదలైన వాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగాఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇమము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల

ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం మొదలైన రంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలా రకాలు ఇళ్లు కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణసామాగ్రిగాను, ఎక్కువవాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం ఈరాతిజాతికి చెందినవే. ఇది నారింజరంగు రాయి (రా. 8).

పులగంఠాయి²: చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది 'క్వార్ట్జ్' (చూ. కనికరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్రశిల (Metamorphic rock) తీవ్ర తాపోష్ణపీడనాలవల్ల ఇసక (Sand), ఇసకరాయి (Sand stone) గా మారి (చూ. ఉస్కెరాయి) తర్వాతి పరిణామదశలో ఉండి సాంకేతికంగా 'క్వార్ట్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈరాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకతో ఉన్నది. ఇది చాలా వన్నెల్లో దొరుకుతుంది. ఈరాయి నారింజరంగుది (రా. 8).

పులబెట్టు: క్రి. చూ. పర్యా. నాన్ను. నావబెట్టు (కో. 13).

పులక్రేనీపట్టి: మేల్దూలంమీద పేసే అడ్డుకర్ర (కో. 3)

పులిగీతం: చూ. రూ. పులిజూదం (రా. 27, 28).

పు' జీతం: చూ. రూ. పులిజూదం (రా. 14, 26, 29, 30).

పులిజూదం: రూ. పులిగీతం, పులిజీతం. పర్యా. పులి పంజెం, పులిబోను, పులిమేక ఆట. ముక్కోణపు గీతలకు అడ్డంగా కొన్ని గీతలుగీసి ఆడే ఆట. ప్రాంతాని కొకరకంగా గీతల సంఖ్య, పావుల సంఖ్య మారుతాయి. చిన్నది 1 పులి, 2 మేకలతో ఆడుతారు. 3 పులులు, 15 మేకలతోగాని, 4 పులులు, 18 మేకలతోగాని పెద్దాటలాడుతారు (కో. 32; తె. 4, 5; రా. 7).

పులిపంజెం: (పంజెం < పందెం). చూ. పర్యా. పులి జూదం. ముక్కోణపు గీతలకు అడ్డంగా కొన్నిగీతలుగీసి ఆడే ఆట. ప్రాంతానికొకరకంగా గీతలసంఖ్య, పావుల సంఖ్య మారుతాయి. చిన్నది 1 పులి, 2 మేకలతో ఆడుతారు. 3 పులులు, 15 మేకలతోగాని, 4 పులులు, 18 మేకలతోగాని పెద్దాటలాడుతారు (తె. 9).

పులిబోను : చూ. పర్యా. పులిజూదం. ముక్కోణపు గీతలకు కొన్ని అడ్డంగా గీతలుగీసి ఆడేఆట. ప్రాంతానికి ఒకరకంగా గీతలసంఖ్య, పావులసంఖ్య మారుతాయి. చిన్నది 1 పులి 2 మేకలతో ఆడుతారు. 3 పులులు 15 మేకలతోగాని, 4 పులులు 18 మేకలతోగాని, పెద్దాట ఆడుతారు. (కో. 6).

పులిమేకఆట : చూ. పర్యా. పులిజూదం. ముక్కోణపు గీతలకు అడ్డంగా కొన్ని గీతలు గీసి ఆడే ఆట. ప్రాంతానికి ఒకరకంగా గీతల సంఖ్య, పావుల సంఖ్య మారుతుంది. చిన్నది 1 పులి 2 మేకలతో ఆడుతారు. 3 పులులు 15 మేకలతోగాని, 4 పులులు 18 మేకలతోగాని పెద్దాటలాడుతారు (కో. 8).

పులి నేరు: ఉ. పులి శేరు, పులి నేరి, 'పాప ర్తి. పులి నరి, పుల్లకాయ పుల్చెర, పొసుకు, బూసు' మొదలైన పేర్లతో పిలవబడే ఒక కలుపు మొక్క. వైద్యానికి బాగా పనికివస్తుంది. చువ్వల గంపల అల్లకానికి పనికివస్తుంది. 'జానుపులిపరు' (*Antidesma ghesaembilla*, W. I.) ఈజాతికి చెందినదే. *Phyllanthus reticulatus*, Poir., *Schleichera trijuga*, Willd. (తె. 8, 9, 11, 15).

పులుము : క్రి. రూ. బులుము. చూ. పర్యా. అలుకు. రుద్దు, పూయు (కో. 38, 42).

పులేలు : పొదలాగా పెరిగే ఒకరకం మొక్క. కంప పంట చెరుకుగాను దట్ల కట్టడానికి పనికివస్తుంది (తె. 38).

పులేవారుకమాను : చూ. పర్యా. కిలావారుకమాను కళావరు రూపంలో ఉండే ఆర్చి (తె. 18).

పుల్ల : చిన్న కర్రముక్క (కో. 5, 14, 17, 18, 21-23, 25, 26, 29, 30, 34, 35, 37, 38, 41, 45; తె. 6, 8, 11, 39; రా. 14-16, 22, 30, 32).

పుల్లతుంగ : తుంగజాతికి చెందిన గడ్డి (రా. 21).

పుల్లరింగ్ : చూ. రూ. ప్లోరింగు (తె. 20).

పుల్లరేగి : ఒకరకం రేగిచెట్టు (చూ.) దీని చువ్వలను కుమ్మరిసారెకు చుట్టారు (కో. 34).

పుల్లగిట్టా : పుల్లపుడకా (తె. 33).

పువ్వులతాడు : కొలతతాడు. మవ్వుమద్య ముక్కు వేసింది. సూత్రం పట్టడానికి వాడుతారు (తె. 1).

పు సి : ఉరిసివచోట గోడరాతిని తీసివేసి మళ్ళీ రాయి వేసి దాగుచేయటం (తె. 37).

పుసి రాయి : (పు సి < హి. పర్సి పు శ్చే). ఉప్పురిసిన గోడకు అతికి దాగుచేయడానికి వాడివరాయి (తె. 37).

పూజ : ఉ. పూజి. రూ. బూజ. పర్యా. పేవ. దేవతలకు మంత్రాలతో పూలు మొ. వాటితో చేసే అర్చన (కో. 6, 8, 30, 34; తె. 1, 6, 29, 30, 40, 42; రా. 15, 17).

పూజకట్టు : నొగమానుకు కాడిమానును కట్టిన కట్టు. చూ. చిత్రం 75.12 (రా. 24).

పూజకడ్డి : చూ. పర్యా. ఉదుబత్తి. సాంబ్రాణిలో (Benzoin) ఇతర ద్రవ్యాలను కలిపి సన్నటి పుల్లకు పూసి ఆరిన తర్వాత ఉపయోగించే కాడ 'వైరేక్సు' (Styrax) మొదలైన వృక్షజాతులనుంచి సాంబ్రాణి తీస్తారు (రా. 9).

పూజకొయ్య : చూ. పర్యా. శంకు. శాస్త్రపద్ధతిలో చెక్కి గృహ నిర్మాణానికి ఉండ్రథమంలో ఈశావ్యమూలము పాతే కొయ్య. దీన్ని మ చిరోజావ పూజించి పని మొదలుపెట్టారు. చూ. చిత్రాలు 154.2, 155, 156 (కో. 48).

పూజపెండె : చూ. పర్యా. తల్లి పెండి. వాసాలకు పైనా కిందా ఇద్దలు వేసి దిగించిన పెండె. చూ. చిత్రం 257.5 (తె. 19).

పూజి : (1) చూ. పర్యా. చెక్కం. కొయ్యమీద చెక్కిన లతలు (కో. 34). (2) తలవాకిలి పక్కగా గోడలకు చేసిన ఆలంకారం (కో. 49).

పూజా : ఉ. పూజి. రూ. పూండు. చూ. పర్యా. కాడి1. ఎద్దుల మెడమీద మోపే కొయ్య. బండిపోలుకు కట్టినది. చూ. చిత్రాలు 54.11, 74.7 (కో. 9, 13).

పూటక త్రి : పర్యా. వంకక త్రి. తాత్పర్యముకొట్టి గోవ తీయడానికి వాడే వంపుక త్రి. చూ. చిత్రం 127 (కో. 16).

పూటీ¹ : రూ. పూటు పర్యా. అరిచుట్టి. కుయ్య. కూటీ¹, గూటొంపు, చుట్ట¹, పేరం, వంకె¹, వంగు, వట్టి, వంపు¹(1). వంపుపట్టె². బండి చక్రం తయారీలో వాడే వంపుకొయ్య (కో. 25, 29, 30, 34, 35, 39; తె. 3-5, 8-10, 12, 28, 37-39, 42-44; రా. 26, 30).

పూటీ² : (1) పూరిళ్ల పెనక దిగజారకుండా పోటీకి పెట్టిన కర్ర (కో. 7, 9, 19). (2) చూ. పర్యా. దమ్ము, బలం, అధారం (కో. 33).

పూటు¹ : (<ఆం. Foot). ఉ. పూటు. (బ. పూటు, పూటే). రూ. పీటు. చూ. పర్యా. అడుగు¹. పన్నెండు అంగుళాలు (కో. 26, 48; తె. 3, 4, 8-10, 12-15, 19-24, 28, 30-33, 35-37, 39-44; రా. 24).

పూటు² : (బ. పూటు). చూ. రూ. పూటీ¹ (కో. 16).

పూటు³ : చూ. పర్యా. నెలుము చూచుకుట్టుబద్దతో ఆకుల్లో పొచిన రంధ్రం (కో. 17).

పూటు⁴ : చెక్కకూర్పులోని ఒక పొర (కో. 20).

పూటుపెట్టె : ఉ. పూట్టెట్టి. రూ. పీటుపెట్టె. చూ. పర్యా. పర¹. సున్నం, గులక మొదలైనవాటి కొలతకు వాడే సాధనం (తె. 4, 12, 13).

పూటు(బద్ద) : చూ. పర్యా. అడుగుబద్ద. వడ్రంగులు వాడే అడుగు పొడుగున్న కొలబద్ద (తె. 16, 30).

పూడ : చూ. పర్యా. గాతం(1). పునాదికై తవ్విన పొడుగాటి గుంట (కో. 21).

పూడుకొను : క్రి. చూ. పర్యా. ఇంపుకొను. పూడిపోవు (తె. 13).

పూడ్చగొట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. పూడ్చ, నింపు, పూడునట్లు చేయు (తె. 20).

పూడ్చు : క్రి. రూ. పూణ్చు. బూడ్చు. పర్యా. పూడ్చగొట్టు, పూరిపెట్టు, బొజ్జేయు, నింపు, పూడునట్లు చేయు (రా. 15).

పూడ్చకం : రూ. పూడ్చు, పూడ్చటం (తె. 17).

పూడ్చు : చూ. రూ. పూడ్చకం (కో. 47).

పూణ్చు : క్రి. చూ. రూ. పూడ్చు (రా. 17).

పూత : పూనినది (కో. 15, 18, 28, 31, 32, 37, 41, 43, 45, 47; తె. 3, 7, 9, 14, 16-20, 22, 23, 27, 29, 30, 39; రా. 16).

పూతపెండి : చూ. పర్యా. తల్లిపెండి. వాసాలకు పైన కింద బద్దలు వేసి దిగించిన పెండె. చూ. చిత్రం 257.5 (కో. 3, 27, 32, 37, 38, 41, 42, 46, 47; తె. 26; రా. 9, 10).

పూతమట్టి : చూ. పర్యా. కొడుగు. ఇటీవలబట్టి బయటపూతకు వాడే ఎర్రమట్టి (కో. 47).

పూతిక : చూ. పర్యా. చీకురు. రాతినేలల్లో ఎక్కువగా దొరికే పొడుగాటి కాడలుగల తృణవిశేషం. పూరిళ్ల కప్పలమీద చలవకు ఈకాడలను పడుస్తారు కొన్ని ప్రాంతాల్లో వీటితో తడికలు అల్లుతారు. తడిసిన చీకురు తడికలవల్ల ఉష్ణోగ్రత పది డిగ్రీల ఫారన్ హీటుకన్నా ఎక్కువగానే తగ్గుతుంది. కాగితం తయారీలో కూడా ఈ చీకురుపుల్లలను వాడతారు. దీన్నే 'పూచి, పూచిక, సిరిహాన' అనికూడా కొన్ని ప్రాంతాల్లో పిలుస్తారు. *Aristida setacea*, Linn., Retz., Watts., Willd., *Eragrostis tenella*, W.I., *Grewia excelsa*, Lush, Vahl., *G. salvifolia*, Roxb. (కో. 12, 14).

పూనికి : (1) ఉ. పూనికి, పూన్కి. అధారం, మోపు (కో. 42, 43, 45). (2) మందె చెడకుండా పక్కన మోపుగా నాటిన కొయ్య (కో. 33). (3) పట్టు, బలం (తె. 34).

పూను : క్రి. పర్యా. ఒర్రేయు, ఓరబెట్టు, తిలమల్రపెట్టు, మల్రిచ్చు, తిరగవేయు, తిరగబెట్టు (కో. 38, 42).

పూండు : చూ. రూ. పూణు (కో. 16).

పూబెండి : చూ. పర్యా. తల్లిబెండి. వాసాలకు పైనా కిందా బద్దలు వేసి బిగించిన పెండె. చూ. చిత్రం 257.5 (తె. 23).

పూరా : ఉ. పూరం. పూర్తి, నిండ. (తె. 14, 15, 29, 30, 34, 36, 41, 44).

పూరాగాల్పు : చూ. పర్యా. ఎర్రగాల్పు. ఇటుక మొదలై సవి సరిగా కాలడం (తె. 17).

పూరి : చూ. పర్యా. గడ్డి. తృణ (కో. 26).

పూరికప్పు : ఆకుతోవేసిన కప్పు (కో. 32, 34, 37, 38, 41-45, 49; తె. 7-10, 26).

పూరిపెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. పూడ్చు. నింపు, పూడ్చినట్టు చేయు (కో. 26, 34).

పూరిల్లు : ఉ. పూరిల్లు, పర్యా. అట్టార, గడ్డిల్లు, గడ్డికప్పు గల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 6 (కో. 7, 8, 10, 12, 29, 31-39, 42-50; తె. 2, 4, 5, 8-11, 17, 19, 25, 26, 28, 30-32, 34-36, 39, 42; రా. 1-3, 5, 7, 9).

పూలమొకం : పూల ఆకారాలు వచ్చేటట్లు చెక్కిన చెక్కడం (తె. 44).

పూపుపెండి : చూ. పర్యా. తల్లిబెండి. వాసాలకు పైనా కిందా బద్దలు వేసి బిగించిన పెండె. చూ. చిత్రం 257.5 (తె. 1).

పూస¹ : చూ. పర్యా. చెండు(1). వడంబం గుండును మోసే దారాన్ని పట్టుకొని ఉండే రేపటిళ్ళ దీని మధ్య సంధం ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 100.2 (తె. 18, 42; రా. రా. 12, 21).

పూస² : చూ. రూ. పోచ (కో. 2, 5, 7).

పూసటం : పుయ్యటం (తె. 13).

పెంకచ్చు : పర్యా. పెంకుకర్ర. పెంకుచేసే కొయ్యదిమ్మ (కో. 21, 25, 30, 32; తె. 3; రా. 2, 10).

పెంకిల్లు : చూ. పర్యా. పెంకుటిల్లు, పెంకు కప్పున్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 16 (కో. 38, 41, 44, 47-50; తె. 16; రా. 8, 9).

పెంకటిగాజు : చూ. పర్యా. కుంతవర. మట్టితో చేసిన బావి వర (తె. 17).

పెంకాము : చూ. పర్యా. పెంకుబట్టి. పెంకును కాలేచిట్టి. చూ. చిత్రాలు 62, 63 (కో. 6, 25).

పెంకు : ఉ. పెంక, పెంకి, పెంకె. మట్టిని ఆచ్చులో పింపి కాలి తయారుచేసిన మంపుగా ఉండే నిర్మాణద్రవ్యం. ఇంటి కప్పుకు వాస్తారు (కో. 1-9, 12-15, 18-26, 28-32, 34, 36, 37, 41-50; తె. 1-16, 18, 19, 21-23, 25-32, 36-40, 44; రా. 1-4, 7-11, 13-16, 20, 30-32).

పెంకుకర్ర : చూ. పర్యా. పెంకిచ్చు. పెంకు చేసే కొయ్యదిమ్మ (కో. 26).

పెంకుగోడ : నాలుపెంకులతో అడుసుతో కట్టిన గోడ (కో. 34).

పెంకుటిల్లు : ఉ. పెంకిటిల్లు, పెంకిటిల్లు, పర్యా. కవేటిల్లు, పెంకిల్లు, పెంకుటిల్లు, నిల్లిల్లు. పెంకు కప్పున్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 16 (కో. 1, 2, 4, 6, 8, 9, 15, 19, 21-23, 25-34, 36, 37, 41-46, 49; తె. 1, 2, 5, 6, 8, 9, 33, 36; రా. 1).

పెంకునేత : పర్యా. పెంకుపచ్చు, పెంకుపోత. పెంకు కప్పు తయారీ (కో. 1, 6, 19, 26, 29).

పెంకుపచ్చు : చూ. పర్యా. పెంకునేత. పెంకు కప్పు తయారీ (కో. 46).

పెంకుపోత : చూ. పర్యా. పెంకునేత. పెంకు కప్పు తయారీ (కో. 23).

పెంకుబట్టి : పర్యా. కుందాము, కుమ్మరిబట్టి. చిన్నాము. పెంకాము. పెంకును కాలేచిట్టి. చూ. చిత్రాలు 62, 63 (కో. 27, 29; తె. 3; రా. 2).

పెంకులిల్లు : చూ. పర్యా. పెంకుటిల్లు. పెంకు కప్పున్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 16 (రా. 2, 3).

పెంకులుబొంకులు : పెంకులు వగైరా (కో. 38, 41).

పెచ్చు¹ : చూ. పర్యా. కొప్పి². కట్టుబడిలో పొడుచుకొని వచ్చిన రాతిముక్క (కో. 17).

పెచ్చు² : చూ. పర్యా. కొచ్చె. రాతిలోని మొనదేరిన భాగం (తె. 42).

పెచ్చె : (బి. పెచ్చెలు). ఉ. పెచ్చ. చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్న రాతిముక్క (తె. 16, 18, 19).

పెంచు : క్రి. పేను, పెనవేయు (రా. 13).

పెంజరాయి : చూ. పర్యా. చుంచుబండ(1). గోడకన్నా ఎక్కువ వెడల్పుగా ఉండి ఎండావానలనుంచి దాన్ని కాపాడుతూ ఆచ్ఛాదనంగా రెండువైపులా ముందుగా పొడుచుకొనివచ్చిన రాయి (రా. 27).

పెంజసుంచు : చూ. పర్యా. చుంచుబండ(1). గోడకన్నా ఎక్కువ వెడల్పుగా ఉండి ఎండా వానలనుంచి దాన్ని కాపాడుతూ ఆచ్ఛాదనంగా రెండువైపులా ముందుకు పొడుచుకొనివచ్చిన రాయి (రా. 26).

పెట్టగోడ : చూ. రూ. పిట్టగోడ (తె. 38, 42).

పెట్టు : చూ. పర్యా. ఆరె(1). సారెచక్రం. చూ. చిత్రం 73.1 (కో. 36; తె. 10).

పెత్తె : (1) చూ. పర్యా. తొట్టి³. కొయ్యతో చేసిన తొట్టి (తె. 3, 22). (2) చూ. పర్యా. పర¹. సున్నం, గులక మొదలైన వాటి కొలతకు వాడే సాధనం (తె. 3).

పెత్తెగది : నల్పదరంగా కట్టిన రాతికట్టడం, ధాన్యం నిలవ చేసుకోడానికి వాడేది (కో. 20).

పెత్తెగోడ : జాతిబట్టి మళలపై నుండే గోడ (తె. 28).

పెత్తెచెక్క : చూ. పర్యా. దేవదారు. కొండనేలల్లో పెరిగే పెద్దచెట్టు. అకూ, చెరకు, ముందుకు పనికివస్తాయి. అకులను కూరదీసుముగా, పెచ్చిపెరువుగా, కప్పుగా వాడతారు. కంప దట్ల కట్టడానికి, ఎర్రటి చిన్న పండ్లు తీవడానికి, కొయ్య తేలికరకం చిన్న పెత్తెలను తయారు

చెయ్యడానికి, పనికి వస్తాయి. Bastard sandal, The deodar pine, *Cedrus deodara*, Watts., *Breynia patens*, Man, *Erythroxylon monogynum* or *Uvaria longifolia*, Roxb., *E. aroelatum*. Linn., *Pinus longifolia*, Sank, *Polyalthia longifolia*, Bth. (రా. 28).

పె మందు : చూ. పర్యా. మందు¹. రాళ్ళను పగలగొట్టడానికి వాడే పేలుడు ద్రవ్యం (రా. 11).

పెడక¹ : చూ. రూ. పెణక(1). (కో. 7, 12).

పెడక² : చూ. పర్యా. వాక¹. పక్క, వైపు (కో. 2).

పెడచీల : ఉ. పెడశీల, పెడిశీల. చూ. పర్యా. కడినీల. బండి చక్రం జారిపోకుండా కుండ సక్కున ఇరుసులోకి దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (రా. 9, 11, 13, 31).

పెడల : పొదగా పెరిగే ఒక మొక్క. తీగె గాదెలలడానికి, కంప కంచగా వాడటానికి, పనికివస్తాయి. దీన్నే 'పెడలి, పెడల్లి' అని పిలుస్తారు. '*Randia malabarica*, Lamk. (కో. 22, 24, 25).

పెడిచి : చూ. రూ. పెళుసు (కో. 10).

పెడిజీల : బండిచక్రం ఊడిపోకుండా ఇరుసులో దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (రా. 8).

పెడిసి : కొబ్బరి పెచ్చు (కో. 10).

పెడ : (1) చూ. రూ. బెడ్డ² (1). (కో. 30). (2) చూ. రూ. ఉంట¹. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్న రాతిముక్క (తె. 41).

పెణక : (1) రూ. పెడక¹, పెనక¹ (1). కప్పుగల పంచ; పంచ చివరి భాగం (కో. 3, 18, 26). (2) చూ. పర్యా. సన్ షేటు. ఎండ, జల్లు, తగలకుండా రక్షణగా కిటికీల మీదకు దించిన పలక. చూ. చిత్రాలు 25.11, 241 (కో. 2).

పెంటి : (బి. పెంట్లు.) పర్యా. మొదం. అడగొడ్డు (కో. 21, 30; తె. 2, 3).

పెంటికచ్చు : చూ. పర్యా. ఆడవాసం. మరవాసంలో తగిలించే రంధ్రంగల వాసం. చూ. చిత్రం 257.2 (కో. 48).

పెంటినార : ఆడతాటినార. పెనుకుగా ఉంటుంది. కట్టుకు మంచిదిగాదు. (రా. 2).

పెంటిబడి తె : చూ. పర్యా. ఆడవాసం. మరవాసంలో తగిలించే రంధ్రంగల వాసం. చూ. చిత్రం 257.2 (తె. 2).

పెంటివాసం : ఉ. పెంబోసం, పెంటువాసం, చూ. పర్యా. ఆడవాసం. మరవాసంలో తగిలించే రంధ్రంగల వాసం. చూ. చిత్రం 257.2 (కో. 24, 30; తె. 14).

పెంటు : ఆడవాసంలోని చిల్లి గల భాగం (కో. 20).

పెంటేకు : చూ. పర్యా. చెన్నంగి. లేకు జాతికి చెందిన చెట్టు. దీని కొయ్య గృహనిర్మాణ ద్రవ్యంగా బాగా పనికి వస్తుంది. దీన్నే 'వెంటాసు, వెంటేకు, వెన్తేకు' అని కూడా పిలుస్తారు. Benteak, Venteak, White teak, Lagerstroemia lanceolata, Wall., L. parviflora, Lendi. (రా. 16).

పెండ¹ : ఉ. పిండ, పెంట. రూ. పేండ, పేడ. పశువుల మలం. (కో. 21, 25, 30, 35; తె. 1, 3-8, 11, 12, 15-23; 25-28, 30, 33, 35, 37-44; రా. 28)

పెండ² : (బి. పెండాయి.) కొయ్య. స్తంభపు పీటలకు వక్రవ అతికిన సగిషీపని చెసిన కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 275. 4 (కో. 3).

పెండ³ : (బి. పెండ్లు.) చూ. పెండె (తె. 21)

పెండ(బల్ల) : పాణి బల్లను బిగించడానికి జింకమీదవేసే పట్టె చూ. చిత్రం 276.19 (కో. 1).

పెండి¹ : (బి. పెండ్లు.) చూ. రూ. పెండె (కో. 2, 6-8, 13, 14, 17-19, 21-26, 28, 33, 37, 40-45, 47, 48, 50; తె. 16, 23, 25, 26, 33; రా. 28)

పెండి² : చుట్టూ చెట్లు మొలిచినదడి (కో. 2).

పెండిచ్చు : క్రి. (పెండి+పిచ్చు). క్రి. చూ. పర్యా. పెండెకట్టు. పెండెనుకట్టు. వాపాలమీద అడ్డంగా పుల్లలతో కట్టు (తె. 25).

పెండిబద్ద : చూ. రూ. పెండెబద్ద (కో. 8, 28; తె. 2).

పెండె : ఉ. పెండె. (బి. పెండ్లు). రూ. పెండె³, పెండి¹, పెండె², పెండి³. కచ్చు విలవడానికి అధారంగా వాపాల మీద బిగించిన లేక అల్లిప పన్నటి బద్ద. చూ. చిత్రం 5.4 (కో. 1, 9-11, 15, 16, 29-32, 34, 38, 39; తె. 2-5, 7-12, 14, 15, 29-32, 36, 38, 40, 44; రా. 1, 3-5, 7-9, 12, 13, 15, 16, 30, 31).

పెండెకట్టు : ఉ. పెండి¹, పెండి², పర్యా. అల్లకం, అల్లమ, జడ. పెండెగా కట్టిన కట్టు. చూ. చిత్రం 276. 9 (కో. 2, 6, 8, 10, 13, 17-19, 21, 22, 24, 28, 32, 37, 45, 48; తె. 1, 2, 4, 6, 14, 27, 31, 36).

పెండెకట్టు² : క్రి. ఉ. పెండి¹, పెండె², పెండి³. - గట్టు. పర్యా. పెండిచ్చు. పెండెనుకట్టు. వాపాలమీద అడ్డంగా పుల్లలతో కట్టు (కో. 2, 6, 8, 10, 13, 16-19, 21, 22, 24, 28, 32, 37, 45, 48, 49; తె. 1, 2, 4, 6, 14, 27, 31, 36).

పెండెబద్ద : రూ. పెండెబద్ద. పర్యా. పేలిక(1), బద్ద(2). పెండె కట్టులో వాడేచీల్చిన వెదురు. చూ. చిత్రాలు 7.4, 257. 4 (కో. 9-11, 29).

పెండెబిర్ర : చూ. పర్యా. గెలవాసం. ఒకదానికొకటి తగిలించిన వాపాల బిర్ర. చూ. చిత్రాలు 8.1, 280 (రా. 18).

పెండె¹ : దడి లేక రంధ్ర రోపలికి పోవడానికి తలుపుగా పిప్పలు చేసిన తడిక (కో. 34).

పెండె² : బి. పెండెయి. చూ. రూ. పెండె (తె. 17).

పెండెమొల్ల : పెండెను వాడే చువ్వ (కో. 30).

పెందె మేకు : పెందె బద్దలకు కొత్త సన్నటి మేకు (కో. 32).

పెందెవాసం : ఉ. పెందాసం. నిలువువాసం మీద పెందె కట్టి నిగించిన అడ్డవాసం (తె. 32-34).

పెందె : చూ. పర్యా. గుంజు⁴. పారె పెండ్లకు చుట్టే పలచని వెదురుబద్ద (తె. 39).

పెండ్లి : (బ. పెల్లి). చూ రూ. పెందె (కో. 49).

పెదిలిపోవు : క్రి. చూ. పర్యా. పగులు². బద్దలగు. చీలిపోవు (తె. 11).

పెదకామపార : చూ. పర్యా. చెవాల. పొడుగాటికాడగల ఒకరకం పార. మట్టితవ్వకానికి, గుల్లగా ఉన్న నేలను ఎత్తిపోయడానికి పనికివచ్చే పరికరం. చూ. చిత్రం 135 (తె. 16).

పెదకొమ్మె : చూ. పరాం. నడిమికొమిరి వెన్నుగాడిని మోపే కొమ్మె. (తె. 27).

పెదటుకు : పర్యా. మీదటుకు. చిట్టటుకుపైన వేసిన విశాల మైన అటక (కో. 7).

పెద్దదర్వాజా : ఉ. పెద్దర్వాజా. చూ. పర్యా. సింహద్వారం ఇంటిలోని మొట్టమొదటి ద్వారం. పెద్దది, ముఖ్యమైనది. (తె. 4, 14, 29, 30, 38).

పెద్దపని : కట్టుబడి పని (తె. 41)

పెద్దబట్టి : చూ. పర్యా. జాతిబట్టి. సున్నం కాలేగుండ్రటి బట్టి. రమారమి 14 అడుగుల ఎత్తుంటుంది. మవ్యనుండే గుంజుతో బొగ్గువేసి కాలుస్తారు. చూ. చిత్రం. 85 (తె. 4, 38).

పెద్దమిటిపొదు : మధ్యాహ్నం (రా. 18).

పెద్దమూతి : చూ. పర్యా. గుట్ట. గూవ చివరి వెడల్పాటి భాగం. చూ. చిత్రం 36.1 (కో. 21)

పెద్దరాయి : ఉ. పెద్రాయి. చూ. పర్యా. దొడ్డురాయి. పెద్దవైజు రాయి. (కో. 42, 48).

పెద్దరాతు : చూ. పర్యా. దొడ్డురాయి. పెద్దవైజు రాయి. (తె. 12).

పెద్దసుత్తి : పర్యా. పోతసుత్తి, మోటసుత్తి. పెద్దవైజు సుత్తి (కో. 8; రా. 9).

పెద్దలపండుగ : దసరా వెళ్ళిన తొమ్మిది రోజులకు శ్రేవులు, వైష్ణవులు చేసుకొనే పండుగ (రా. 18).

పెద్దిలు¹ : (బ. పెద్దిండ్లు). పెద్ద గది (తె. 30).

పెద్దిలు² : చూ. పర్యా. గుడి. దేవతలనుంచే కట్టడం (రా. 3).

పెద్దేగి : (పెద్ద + ఏగి). ఉ. పెద్దేగె. ఏగిచెట్టు జాతికి చెందిన ఒక చెట్టు (తె. 4, 7, 13-15, 40).

పెనక¹ : (1) చూ. రూ. పెణక(1). (కో. 2, 16). (2) పూరింటిచూరు. (కో. 6, 32).

పెనక² : పెందెల సమూహం చూ. చిత్రం 318.2 (కో. 4).

పెనం : కుండలమీద మూతగావాడే గుండ్రటి నల్లరాయి (రా. 12).

పెనుపు : పర్యా. లబ్బ. ఎక్కువదనం (కో. 13).

పెరకవ : చూ. పర్యా. తొక్కుడు¹. గోడ కట్టేటప్పుడు మునుముందు పెంచుకోడానికి వీలుగా ముందుకు పొడుచు కొని వచ్చేటట్లు పేర్చిన పెచ్చురాయి. చూ. చిత్రం 158.5 (కో. 5).

పెరటిగుమ్మం : ఉ. పెరడుగుమ్మం. చూ. పర్యా. దొడ్డివా³లి. ఇంటి వెనుకనున్న ద్వారం. చిన్నది. (కో. 17, 20).

పెరడు : (1) ఉ. పెరడ. (బ. పెరడ్లు, పెరళ్లు). చూ. పర్యా. దొడ్డి¹. ఇంటి వెనుక స్థలం (కో. 2, 4, 5, 13, 47; తె. 10, 30, 35, 39; రా. 3). (2) చేసు (తె. 15).

పెరుకు : క్రి. పర్యా. ఇగు(1), ఉజ్జు, ఊసు(1), ఊర్పు(2), గుంజు¹(1), చేదు, నాగు. పైకిలాగు (రా. 2, 14).

పెరుందొత్తు : చూ. పర్యా. నువురు. నున్నన. చదును (రా. 3).

పెల్ల : (1) ఉ. పెళ్ల. పర్యా. గడ్డ¹(2), గిల్ల³, బిల్ల, బెడ్డ²(1). ఇటికముక్క (కో. 5; తె. 4, 5, 28, 38-40, 42-44; రా. 11, 15, 16, 18, 20, 21, 24). (2) పర్యా. కుడుక, గడ్డ¹(4). మట్టిముద్ద (తె. 12, 14, 32, 37).

పెల్లకట్టుబడి : ఇటికరొ కట్టడం (రా. 15).

పెల్లికి : చూ. రూ. పెళ్ల(1) (తె. 23).

పెళుసు : ఉ. పెలుసు. రూ. పెడిచి. బులభంగా విరిగే స్వభావం (రా. 4, 8).

పెళ్ల : (1). ఉ. పిల్ల, పెల్ల. రూ. పెల్లికి, బెళ్ల. చూ. పర్యా. గడ్డ¹(1). పొడిగా ఉండే మట్టిబె త్తిక (కో. 42; తె. 18, 20, 33, 41; రా. 7, 13). (2). ఉ. పెళ్ల. చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్న రాతిముక్క (రా. 5, 8, 13).

పెసలు : బ., విణ, పెసర. నవదాన్యాల్లో ఒకటి. అక్కిడి పైరుగా సాగుచేసే పప్పుదినుసు తీగ. గుబురుగా పెరిగే నాలుగు నెలల పంట. అకు పచ్చిపిడుపుగా పనికివస్తుంది. Green gram, *Phaseolus mungo*, Linn. (కో. 37).

పేక¹ : మూలగా అతికే అతుకు (కో. 28; తె. 1). (2) మూలముగా పేర్చిన ఇటిక పేర్పు (కో. 25).

పే² : చూ. పర్యా. అయిమూల(1). ఎదురు మూల (కో. 26)

పేట¹ : చూ. పర్యా. బాట². పేర్పులోని వరస (కో. 30; తె. 14).

పేట² : చూ. పర్యా. పల్లె చిన్న గ్రామం. పెద్ద గ్రామ భాగం (కో. 26; రా. 24).

పేటు¹ : (< అం. Plate). చూ. పర్యా. పడకి. రాళ్లలో, ముఖ్యంగా మట్టికల్లో (Sedimentary rocks)

రేకులు రేకులుగా కనిపించే సన్నని పల్చని రాతిపలక (కో. 48).

పేటు² : చూ. పర్యా. మగులు. ప్రహరీ గోడమీద అకు, మట్టి, రాయి మొదలైనవాటితో రక్షణకోసం గోడకంటే వెడల్పుగా పెట్టిన కప్పు. చూ. చిత్రాలు 284.2, 285 3, 286 5 (తె. 32).

పేడు : (బ. పేట్ల, పేల్లు, పేడ్ల.) కర్రనుంచి తీర్చిన బద్ద, సరికిపముక్క. (కో. 13, 16, 18, 33, 37, 38, 41, 42, 45, 46; తె. 23, 26; రా. 9, 13, 16, 22).

పేండ : చూ. రూ. పెంపి¹ (రా. 2).

పేండు : చూ. పర్యా. రంపు (మోటి). చూడుకు ఆధారంగా గోడలో నాటిన కర్ర (తె. 39).

పేము¹ : క్రి. చూ. పర్యా. అలుకు. బద్దు, పూయ (కో. 37, 41, 47; రా. 1).

పేము² : పొడిగా పొడగా పెరిగే తృణవిశేషం. గంటలు మొదలై వని అల్లడానికి పనికివస్తుంది. 'బెత్తం మొక్క' అనికూడా పిలుస్తారు. Cane or Ratton, *Calamus fasciculatus*, Br., *C. rotang*; Man. (కో. 49).

పేర : చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు)³. గోడలో దిగించే దర్జాకా కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1 (తె. 33).

పేరం : రూ. పేరె. చూ. పర్యా. పూటి¹. బండి చక్రం తయారీలో వాడే వంపుకొయ్య (తె. 29).

పేరీ : సారె చక్రంలోని చుట్టుకు దిగించే వంపుకొయ్య (తె. 27).

పేరుబలం : పేరు పలం (కో. 30, 32; తె. 4-6).

పేరె : చూ. రూ. పేరిం (తె. 27).

పేర్పు¹ : (1) చూ. పర్యా. పురుపు¹(2). ఇటిక మొదలైనవి ఒక క్రమంలో ఒకచోట చేర్చడం (కో. 41, 42, 44; రా. 6). (2). చూ. పర్యా. పురుపు¹(1).

ఇటుక తారసరాళ్లను వాటి ముందుంటున్న పేరుకోబెట్టడం చూ. చిత్రం 229.3 (రా. 6).

పేర్లు² : క్రి. చూ. పర్యా. మచ్చ¹(1). పేర్లు, ఒకదానిపై ఒకటి క్రమంలో నిలుపు (కో. 2).

పేర్లుగాడు : (1) చూ. పర్యా. కప్పుడుగాడు. పెంకు కప్పే పనివాడు (తె. 5). (2) బట్టిలో రళ్లుపేర్చేవాడు (తె. 5)

పేర్లుగోడ : సున్నం, అడుసు, అతుకూ, లేకుండా రళ్లు పేర్చి కట్టిన గోడ (తె. 24).

పేరి మెట్రాయి : (పేరి మిట్ట + రాయి). గుంటూరు జిల్లా, ఓంగోలు తాలూకాలోని పేరి మిట్ట గ్రామం నుంచి వచ్చే చలవరాయి (చూ. పర్రరాయి : marble) (కో. 41).

పేలిక : (1). చూ. పర్యా. పెండెబద్ద. పెండెకట్టులో వాడే చిల్చిన వెదురు. చూ. చిత్రాలు 7.4, 257.4 (కో. 15). (2). చూ. పర్యా. సలప², సోగ². రాతిబండిలోని పగలగొట్టబడిన పల్చని భాగాలు (కో. 44, తె. 40).

పేలికతోక్కు : క్రి. పర్యా. చవ్వకట్టు. సన్నటి బద్దలతో గాని పుల్లలోగాని కప్పు (కో. 15).

పేక : చాదులో అడ్డంగా పేర్చిన తారసరాయి (కో. 15, 17).

పేడ : ఉ. పేడ. చూ. రూ. పెండ¹ (కో. 1, 2, 4, 7-9, 12, 18, 20, 22, 23, 26-28, 29, 31-34, 37-39, 41-44, 46-49; తె. 2; రా. 1, 4, 8-20, 23).

పెఅంతరం : చూ. పర్యా. లోతు². మేడ మీది కప్పులేని భాగం (తె. 18).

పెకమ్మ : చూ. పర్యా. ఉత్తరానీ. దర్వాజా చట్రపు పైవట్టె. చూ. చిత్రం 173.6 (తె. 3, 5).

పెగడవ : చూ. పర్యా. ఉత్తరానీ. దర్వాజా చట్రపు పైకమ్మి. చూ. చిత్రం 173.6 (కో. 38).

పెచిలుకు : తలుపు రెక్కలను దర్వాజాపైపట్టికి తగిలించి ఉంచే ఇవన గడియ (రా. 25).

పెటింగుతాపి : (పెటింగు < ఆం. Point ng). చూ. పర్యా. బిళ్లతాపి. గచ్చును సున్నబరచడానికి పనికివచ్చే చిన్నతాపి. చూ. చిత్రం 84 (రా. 25).

పెడిసీల : ఉ. పేల. చూ. పర్యా. కడిసీల. బండిచెక్రం జారిపోయిందా కుండ పక్కన ఇటునులోకి దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (రా. 30).

పెతరం : చూ. పర్యా. లోతు. మేడ మీది కప్పులేని భాగం (కో. 30).

పెవట్టె : ఉ. పైపట్టి. చూ. పర్యా. ఉత్తరానీ. దర్వాజా చట్రపు పైకమ్మి. చూ. చిత్రం 173.6 (కో. 49; తె. 16; రా. 16-18, 20, 21).

పైపు : (< ఆం. Pipe). చూ. పర్యా. గొట్టం¹. కప్పుమీద నీరు కింది కారడానికి వీలుగా అమర్చిన పొడుగాటి క్రోవి. చూ. చిత్రం 281 (కో. 9, 26, 28-30, 32; రా. 2, 15, 19).

పైపెచ్చె : చూ. పర్యా. గుద్ద. గూన చివరి వెడల్పాటి భాగం. చూ. చిత్రం 36.1 (తె. 19).

పైపొండిషను : చూ. పర్యా. పత్రింపుపునాది. నేల మట్టాన వెడల్పు తగ్గించే పునాది గోడమీద కట్టిన గోడ. చూ. చిత్రం 158.6 (కో. 28).

పైబోదె : చూ. పర్యా. ఉత్తరానీ. దర్వాజా చట్రపు పైకమ్మి. చూ. చిత్రం 173.6 (కో. 39; తె. 7).

పైభవంతు : చూ. పర్యా. అంతస్తు. ఇంటి పైన వేసిన ఇల్లు (తె. 16).

పైమాను : చూ. పర్యా. ఉత్తరానీ. దర్వాజా చట్రపు పైకమ్మి. చూ. చిత్రం 173.6 (రా. 15)

పైమిదె : (1) చూ. పర్యా. అంతస్తు. ఇంటి పైన వేసిన ఇల్లు (కో. 41, 45). (2) చూ. పర్యా. లోతు². మేడమీద కప్పులేని భాగం (కో. 49).

పైరు : రూ. పైలు¹. పర్యా. బాండర్. గోడ మూలల్లో చేసే చదును (తె. 8).

పైలు¹ : చూ. రూ. పైరు (తె. 10).

పెలు² : రాలి స్తంభపు గదె మూలల్లో తామర రేకుల
రూపంలో మలిచిన గుంట (రా. 25).

పెవు తరాసి : పర్యా. మేలు తరాసి. ఉత్తరాసి కమ్మ
మెద వేసే మరో కమ్మ (తె. 30).

పొక్క¹ : చూ. రూ. బొక్క (తె. 4, 7, 15, 19-27,
29-31, 36, 43; రా. 17).

పొక్క² : చూ. పర్యా. టకోరా. తులసికోట పైఅంచున
అందానికి కట్టబడిన ఆకువంటి నిర్మాణం. చూ. చిత్రం
298.1 (కో. 4).

పొక్క³ : చూ. రూ. పొక్కు¹(2) (కో. 7).

పొక్క⁴ : చూ. పర్యా. తొలి(2). గానుగ చక్రానికి మధ్య
పెట్టిన రంధ్రం (తె. 20).

పొక్క⁵ : చూ. పర్యా. గని². సున్నపు బట్టిలోని పొయ్యి.
చూ. చిత్రం 64.7 (తె. 24).

పొక్కరొను : చూ. పర్యా. గాడి¹. గానుగ రాతి చక్రం
మీద సన్నటి గుండ్రటి కాలవ. చూ. చిత్రం 54.13
(తె. 26).

పొక్కలి : (బ. పొక్కల్ల). చూ. పర్యా. టకోరా. తులసి
కోటపై అంచున అందానికి కట్టబడిన ఆకువంటి
నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 298.1 (తె. 5).

పొక్కల్లు : బ. చూ. పర్యా. కొవిర². కట్టబడిలో
పొడుచుకొనివచ్చిన రాతి ముక్కలు (కో. 14).

పొక్కు¹ : (1) చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టబడిలో సనికీరాని
చిన్న రాతి ముక్క (రా. 4). (2) రూ. పొక్క³. చూ.
పర్యా. ఉబ్బు. రాతిలో ఎత్తుగాఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం
45.1 (కో. 33).

పొక్కు² : క్రి. పొంగు (తె. 17).

పొక్కె : గుంటదూలం. పీచిమీద గుళ్లులు దిగిస్తాడు
(కో. 3).

పొగకాల్పు : చూ. పర్యా. చిల్లెం. ముదరగాలి వల్లబడిన
ఇటిక (తె. 36).

పొగగవాజు : చూ. పర్యా. పొగగూడు. పొగ బయటకు
పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రాలు 25.9, 279, 280
(రా. 30).

పొగగుమ్మ : చూ. పర్యా. పొగగూడు. పొగ బయటకు
పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రాలు 25.9, 279, 280 (తె. 8).

పొగగూడు : ఉ. పొగూడు. పర్యా. అద్దగూడు, గవాక్షి,
చిమ్మి, చిద్దెగూడు, పొగగవాజు, పొగగుమ్మ, పొగ
గూస, పొగగొట్టం, పొగచెట్టం, పొగచుట్టు, పొగచిక్కి,
పొయ్యిగొట్టం, బట్టగూడు, భవంతిగవాలి. పొగ బయ
టకు పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రాలు 25.9, 279, 280
(కో. 33, 37, 41-46, 48, 49; తె. 5, 16, 19;
రా. 1, 3, 4, 6, 12-14).

పొగగూన : చూ. పర్యా. పొగగూడు. పొగ బయటకు
పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రాలు 25.9, 279, 280 (తె. 44).

పొగగొట్టం : ఉ. పొగగొట్టం, పొగగొట్టం. చూ. పర్యా.
పొగగూడు. పొగ బయటకు పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రాలు
25.9, 279, 280 (కో. 6, 8, 19, 24, 26, 32, 33;
తె. 2, 4, 7, 12, 29, 36).

పొగచెట్టం : ఉ. సెట్టం. చూ. పర్యా. పొగగూడు. పొగ
బయటకు పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రాలు 25.9, 279, 280
(కో. 34; రా. 15, 18, 20, 22, 26, 28, 29).

పొగచుట్టు : చూ. పర్యా. పొగగూడు. పొగ బయటకు
పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రాలు 25.9, 279, 280 (తె. 39).

పొగచూరిటిక : చూ. పర్యా. చిల్లెం. ముదరగాలి వల్లబడిన
ఇటిక (కో. 2 ; తె. 42; రా. 14).

పొగదిడి : చూ. పర్యా. పొగగూడు. పొగ బయటకు
పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రాలు 25.9, 279, 280 (తె. 4).

పొగపెంకు : రూ. పొగపెంకు. చూ. పర్యా. అవేలిపెంకు.
కాలికాలవి పెంకు (కో. 32).

పొగాకు : ఉ. పొగాకు. క్రి. క. 1605 లో పోర్చుగీసువారి
ద్వారా తెలిపిన వాటిల్లో పంట. కొన్నిచోట్ల కాడలను
ఇంటి కప్పుమీద వదులుస్తారు. Tobacco; *Nicoti-*
ana tabacum, Linn. (కో. 37, 38, 41).

పొగురు : గాఢత్వం, చూటు శక్తి (కో. 41, 48).

పొంకడ : చూ. పర్యా. ఉంగరం వంపు. గుండ్రటి వంపు (తె. 19).

పొంగుట : బట్టికాల్చేనాడు దేవుడికి నై వేద్యంపెట్టే పాయసం (రా. 2).

పొటికెట్టెలు : క్రి. చూ. పర్యా. పగులు². బద్దలగు, చీలిపోవు (తె. 40).

పొకేలు : చూ. పర్యా. ఏటపోతు. మగ గొర్రె (రా. 28).

పొట్ట : పొగరిసె మధ్యభాగం (కో. 41).

పొట్టాము : (పొట్ట + అము). చూ. పర్యా. పొట్టుబట్టి. కాల్పుకు వరి పొట్టువంటిది వాడే ఇటికబట్టి. చూ. చిత్రం 61 (రా. 28).

పొట్టి నలుపు : చూ. రూ. పొట్టింపుతలుపు (కో. 35).

పొట్టింపు : రూ. పొట్టింపు. ముందు చట్రం చేసి దాని గొళ్ళలోకి చెక్కిన రెక్కను ఎక్కించే వడ్రంగపు పని (కో. 46, 48).

పొట్టింపుతలుపు : ఉ. పుట్టింపు. రూ. పుట్టింపుతలుపు, పొట్టింపుతలుపు. పర్యా. చట్రంతలుపు, దీక్షై నలుపు మధ్యభాగం ఉబ్బెత్తుగా చేసి చట్రంలో బిగించిన చెక్కతలుపు. చూ. చిత్రం 194.6 (కో. 46; రా. 14, 15, 20, 21, 25-27, 29, 30).

పొట్టుచేతర్యా, ఉయ, పొయి¹ దాన్యపుగింజలమీది సర్వం. గింజలేని దాన్యం (కో. 30, 34, 46, 49; తె. 4, 5, 7, 16, 31, 36, 41; రా. 1, 5-7, 10, 11, 28, 30, 32).

పొట్టుకమ్మడు : బట్టి మీద పొట్టు పరిచి వేసిన కప్పు (తె. 30).

పొట్టుబట్టి : పర్యా. ఉమకబట్టి, పొట్టాము, పొట్టుసూల, పొట్టాము. కాల్పుకు వరిపొట్టు వంటిది వాడే ఇటికబట్టి. చూ. చిత్రం 61 (కో. 43; తె. 7, 8, 38; రా. 30).

పొట్టుమన్ను : కేలికగా ఉండి వెంకు తయారీలో పనికి వచ్చే మన్ను (తె. 30).

పొట్టుసూల : చూ. పర్యా. పొట్టుబట్టి. కాల్పుకు వరిపొట్టు వంటిది వాడే ఇటికబట్టి. చూ. చిత్రం 61 (కో. 50).

పొట్టె : చూ. పర్యా. తడవ. వేనిన నార (తె. 4).

పొట్టె : (బ. పొట్టెలు). చూ. పర్యా. రీపరు(పట్టె). ఇంటి కప్పు వేయడంలో వాడే పల్చని చెక్క దంతులకు మధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 35).

పొట్టెర : చూ. పర్యా. రీపరు(పట్టె). ఇంటికప్పువేయడంలో వాడే పలచని చెక్క. దంతులకు మధ్య బిగించేది చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 35).

పొట్టింపు : చూ. రూ. పొట్టింపు (కో. 31, 32).

పొట్టింపుకి నీ : ఉలితో చెక్కడానికి బదులు తోపడ పట్టించి తయారుచేసిన కి నీ (తె. 40).

పొట్టింపుచట్రం : మస్తకాలు, గంటనామబద్దలు బిగించిన చట్రం (కో. 32).

పొట్టింపుతలుపు : చూ. రూ. పొట్టింపుతలుపు (కో. 31, 32).

పొడక : చూ. రూ. పొడక¹ (కో. 2).

పొడత : చూ. పర్యా. బాణు². పక్క, వంక, వెంట (తె. 29, 42).

పొడపాటు : గుమ్మి కింది బల్లకు ఉన్న అడ్డకర్రల పేర్లు (తె. 27).

పొడవు : ఉ. పొడవ, పొడవు, పొడువ. రూ. పొడుగు, పొనువు. పర్యా. జబరు¹, జంపు¹, నిలువు³, బాచు¹. నిడివి, నిడువు. దాని కొలత (కో. 9, 12, 14, 20, 23, 26, 29, 44, 46; తె. 4, 5, 13, 15, 19, 22, 23; 26, 28, 30, 31, 35-37, 41; రా. 4, 22).

పొడిచి : ఉ. పొచ్చి. ఒకరకం గడ్డి. కప్పుకు పనికివస్తుంది (తె. 20).

పొడిపెంకు : కాల్చి ఆరబెట్టిన పెంకు (కో. 13).

పొడిరాయి : (1) మన్నం, అయిదు మొదలైనవి అతకని. తడవని రాయి (కో. 21, 22, 47). (2) చూ. పర్యా.

దొంటురాయి. సాధారణంగా పునాదులు నింపడానికి (కొన్ని సమయాల్లో గోడల కట్టుబడికి) కూడా వాడబడే చెక్కని రాయి. చూ. చిత్రం 164.2 (కో. 11).

పొడిరాయికట్టు : చూ. పర్యా. ఒడ్డికట్టం. అడుసు లేమిండా కేవలం రాలిమీద రాయి పేర్చి కట్టటం (కో. 16).

పొడుగు : ఉ. పొడగ. చూ. రూ. పొడవు (కో. 10, 11, 24, 35, 45; తె. 1, 7, 21, 25, 29, 38, 40, 43).

పొడుగుకమాను : ఉ. పొడుక్కమాను. నాభిరొతు లేకుండా పొడుగ్గా కట్టిన అర్చి (తె. 26).

పొడుగుపార : పొడుగాటి కామగల దోకుడుపార (కో. 1).

పొడుగుబట్టి : చూ. పర్యా. పంకాబట్టి. పంకాతో గాలి విసురుతూ సున్నపురాళ్లను కాలే బట్టి. చూ. చిత్రం 72 (తె. 29).

పొడుగుమొదు : చూ. పర్యా. గానిగకట్టై గానుగ రాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (తె. 42).

పొడుగుసూల : పర్యా. వాసబట్టి. పొడుగ్గా ఉండే ఇటికబట్టి. చూ. చిత్రం 59 (కో. 49, 50).

పొడువుచెక్క : మండిగం కింది చెక్క (తె. 18).

పొడువుబెలుగు : చూ. పర్యా. (నిలువు) పోస్తు¹. నిలబెట్టిన కొయ్యవాసం (తె. 41).

పొణక¹ : ఉ. పుణక, పొడక. చూ. పర్యా బొట్ట¹. దావ్యం నిలవచేసే పెద్దబుట్ట. చూ. చిత్రం 311 (కో. 6, 10, 15, 19).

పొణక² : చూ. రూ. పొనక (తె. 4, 12).

పొంటు : గోడ పొట్ట (తె. 18).

పొంటి : ఉ. పొంట. చూ. పర్యా. బాజు². పక్క, మంక, వెంట (తె. 7, 32, 38).

పొత్తం : పర్యా. రుబ్బుడుబత్తం. రుబ్బడానికి వాడే గుండ్రటి రాయి (తె. 28).

పొడి : గడ్డివామి చుట్టూ కట్టిన దడి (తె. 27).

పొదికట్టు : పర్యా. కడపకట్ట, గవిడి. గడిప కింది కట్టిన ఎత్తయిన కట్ట. చూ. చిత్రం 172.1 (కో. 1, 2).

పొదిగట్టు : (1) చూ. పర్యా. కుదురు¹ (1). పొయ్యికి పక్కన ఎత్త తక్కువగా కట్టిన చిన్న అడుగు (కో. 3). (2) చూ. పర్యా. మొత్త¹ (3). దర్వాజా పక్కనున్న గోడ దాగం (కో. 7).

పొద్దులల : చూ. పర్యా. పయిచ్చేల. ఉదయం (తె. 18).

పొద్దు : చూ. ఒడ్డు. రోజు. ఇరువైపులుగు గంటల కాలం. (తె. 22, 31; రా. 16, 18).

పొద్దుగాల : చూ. పర్యా. చిన్నమిటిపొద్దు. తెల్లవాపకాము (తె. 28).

పొద్దుగాకల : చూ. పర్యా. మావటాల, సాయంత్రం (తె. 38).

పొద్దుతేల : చూ. పర్యా. పయిచ్చేల. ఉదయం (రా. 15).

పొనక¹ : రూ. పునక, పునక, పొడక, పొణక², పొనిక, పొనుక. చూ. పర్యా జేర్ల. బంకిమీద సరకు పెట్టు కొడానికి పెట్టిన తొట్టి (తె. 8, 15, 17, 19, 25-27, 32, 44; రా. 29).

పొనక² : 'పావిక, పానుగు, ముంజగడ్డి' అనే పేర్లతో విగవబడే తృణవిశేషం. ఇంటి కప్పుమీద పరవటానికి పనికివస్తుంది. *Saccharum arundinaceum*, Retz., *S. munja*, Br. (తె. 4).

పొవకు : క్రి. పర్యా. కుదులు. పొట్టదప్పు (తె. 34).

పొవికి : చూ. రూ. పొనక¹ (తె. 33).

పొనుక : చూ. రూ. పొనక¹ (తె. 11).

పొనుకు : 'పొణకు, పొణుకు' అనికూడా పిలవబడే ఒక చెట్టు. బొమ్మలు చెక్కడానికి. తేలిక పరికరాలను తయారుచెయ్యడానికి పనికివచ్చే తేలిక కర్రవచ్చే చెట్టు. 'ఎర్రపొణకు' (*Sterculia urens*, Roxb.)

ఎంబీని ఈజాతికి చెందినవే. Elephant rope tree, White catamaran tree, Wooly ordure tree, *Givotia rotteliformis*, Griff., *Sterculia villosa*, Lush. (కో. 31).

పొనువు : చూ. రూ. పొదవు (తె. 27).

పొంత : నీళ్ల కాచే పెద్ద కుండ (రా. 14).

పొందిచ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. తలగదెట్టు. తగులుకొనేటట్లు చేయు (రా. 18).

పొందువాటికం : అమర్చడానికి వీలయిన స్థితి (తె. 40).

పొందువాటు : చూ. పర్యా. జాడ. ఆములో పెంకులు పేర్చేతెరు. ఒకటి నిలదెట్టి మరొకటి దానిమీద అడ్డంగా ఉంచటం (తె. 39).

పొన్న : దర్వాజాలను, తలుపులను తయారుచేయడానికి పనికివచ్చే కలపనిచ్చే ఒక పెద్దచెట్టు. *Alexandrian laurel*, *Calophyllum inophyllum*, Watts. (తె. 36; రా. 17).

పొన్నం : పొలం, చేను (తె. 33).

పొన్ను : (1) చూ. పర్యా. అనుసు¹. కాపీ విడిమీది రేకు చుట్ట. చూ. చిత్రం 83.3 (కో. 49; తె. 6; రా. 8). (2) కొయ్య స్తంభానికి వేసిన వెడల్పైన రేకు కట్టు. చూ. చిత్రం 221.6 (రా. 2).

పొయ్యి : ఉ. పొయి, పొయ్యి. రూ. పొవ్వు. పర్యా. కమాను², కావా, కుంట², గండి². బట్లలో నిప్పు వేల్చడానికి తెరిచిఉంచిన రంధ్రం. చూ. చిత్రం 58.1 (కో. 1, 3, 5-11, 14, 15, 17-20, 22, 25, 26, 28-33, 36, 38, 40, 41, 44; తె. 1-3, 6, 12, 14, 17-21, 23-26, 30, 33-35, 37, 41-44; రా. 1, 5, 6, 23, 24, 28).

పొయ్యిగొట్టం : చూ. పర్యా. పొగగూడు. పొగ బయటకు పొయ్యి ద్వారా చూ. చిత్రం 25.9, 279, 280 (కో. 29).

పొయ్యిబట్టి : చూ. పర్యా. కుంపటామ. చాలా పొయ్యి బట్టి గుండ్రబట్టి. చూ. చిత్రం 71 (కో. 15; తె. 12).

పొయ్యిలు : చూ. పర్యా. వంటగది. వంట చేసే గది (తె. 37, 38, 41, 42, 44; రా. 21).

పొర : చూ. పర్యా. పడకి. రాళ్లల్లో, ముఖ్యంగా మట్టి రాళ్లలో (Sedimentary rocks), రేకులు రేకులుగా కనిపించే సన్నని పల్చని రాతిపలక (కో. 1, 13, 29, 30, 33, 37, 43, 45, 46; తె. 12, 16, 23, 25, 44; రా. 7, 12, 22, 28).

పొరక : రూ. పరక¹, పురక. చూ. పర్యా. చీపురు. పురిక, పూరి, పూరిక అనికూడా పిలవబడే ఒకరకం గడ్డి. దీని కాడలు ఇళ్లు కుత్రపరచడానికి, చల్లదనంకోసం పూరికమీద కప్పడానికి పనికివస్తాయి. *Cyperus bulbosus*, Vahl. (కో. 30; తె. 5, 7, 12-16, 20, 21, 25, 26, 30, 32, 34, 36-44; రా. 3, 11-14, 19, 20, 24, 28).

పొరనేల : చూ. పర్యా. ఇసకనేల. పొరలుపొరలుగా ఇసక ఇతర విచాల మట్టితో కలిసి ఉండే నేల (తె. 5).

పొరాకు : చూ. పర్యా. పరక⁴. పలచన (తె. 27).

పొలప : ఒకరకం అడివిచెట్టు. కలప దూలాలకు పనికి వస్తుంది (కో. 29, 35, 39).

పొలం : (1) చూ. పర్యా. చెలక¹. కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాళ్లుగాని, సున్నపురాళ్లుగాని దొరికే స్థలం (కో. 33, 37; తె. 16, 31). (2) చూ. పర్యా. కల్లం. బట్టి దగ్గర ఉన్న చదును చేసిన నేల (కో. 1-4).

పొలి : పర్యా. జెడత. బట్టి మొదలు పెట్టేడప్పుడు ఇచ్చే బలి (రా. 2, 21).

పొలికి : 'తనకు, పొనకు, పొనికి, పొలికి' అనే పేర్లతోకూడా పిలవబడే ఈచెట్టు కలప రలుపులు. దర్వాజాలు చేయటానికి పనికివస్తుంది. *Gyrocarpus americanus*, Man., *G. jacquini*, Roxb. (రా. 15).

పొలిమారు : చూ. రూ. పొలిమేర (తె. 29).

పొలిమేర : రూ. పొలిమాట. పర్యా. గ్రామహద్దు, సరిహద్దు. ఊరి ఎల్ల (కో. 32, 46; తె. 7).

పొలియేట : బట్టి కాల్పులో మొదట్లో ఇచ్చే బలి (తె. 8).

పొలు¹ : చూ. పర్యా. పొట్టు. ఛాన్యపు గింజలమీది చర్మం, గింజలేని ఛాన్యం (కో. 2, 3, 8).

పొలు² : చూ. పర్యా. పాదు¹(1). మధ్యలో నీ పోసిష్ట గొచ్చును గట్టిబరచడానికి వీలుగా మట్టిలో కట్టిన కట్ట (కో. 29).

పొలు³ : వెదురు గడ చివర కొడవలిని కట్టిన సాధనం (రా. 14).

పొప్పు : ఉ. పొపు చూ రూ. పొయ్యి. (కో. 37, 43, 45-49; తె. 5, 7, 28, 38, 42; రా. 2, 3, 8-12, 13, 14, 31).

పొప్పులబట్టి : చూ. పర్యా. కుంపటాను. చాలాపొయ్యి లున్న గుండ్రటి బట్టి. చూ. చిత్రం 71 (రా. 30).

పోక¹ : చూ. పర్యా. వక్క. రోటల్లో పెంచబడే పొడుగాటి చెట్టు. కాయ సుగంధద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది. The areca tree, *Areca catechu* (కో. 14; తె. 12, 36).

పోక² : పిమెంటు తూముల తయారీకి వాడే అచ్చు రా. (10).

పోకడ : గృహప్రవేశం (తె. 30).

పోకర : చూ. రూ. పోగర (తె. 13).

పోగర : (బి. పోగర్లు). ఉ. పోగర, పోగర. రూ. పోకర. సుమారు నాలుగునుంచి ఎనిమిది అంగుళాల పరకు పొడవుండే ఇనపపనిముట్టు. రాళ్ళను చీల్చడానికి, రేకులకు, ఇనప బద్దీలకు బెజ్జం వేపే సాధనం. (కో. 40; తె. 5, 28, 38).

పోగారు : రాళ్ళమీద గీతలు గీయడానికి వాడే వెడల్పాటి సాధనం (తె. 28)

పోగు¹ : (1) చూ. పోపు. చూ. పర్యా. కుప్ప (1). గట్టు, తిన్నె, తిప్ప (కో. 3, 11). (2) చూ. పర్యా. నయ్య. పెంబకుప్ప (కో. 46).

పోగు² : చూ. రూ. పోవు (తె. 30).

పోచ : ఉ. పోస. రూ. పూస. గడ్డిపరక (కో. 37, 41, 47; తె. 11, 15, 26).

పోటికట్ట : చూ. పర్యా. సపోటు². బట్టి గోడలు వక్కలకు వాలిపోకుండా పోటీగా కట్టిన చిన్న గోడ. చూ. చిత్రాలు 69.5, 69.6 (తె. 41).

పోటీగడ : చూ. పర్యా. గాలిపోటీ. వహారా గుంజలు. పండిరి కారిగుంజలు, ఒకే వరసలో లేకపోవడమనే తప్పు. వరసలో ఉండటమే నివాసణ. చూ. చిత్రం 326 (రా. 4).

పోటీ¹ : పర్యా. కత్తెర² (1). కయించి², చిక్కట్టు, చిక్కెడి, బీటీ. వగి², నేటు, సపోటు¹(1). కట్టుబడి సమయంలో దర్బాజాలు మొదలైవని కదలకుండా నిలబడానికి రెండు క్రురలను పై వైపున కట్టి కింద పంగటించి నిలిపిన తాత్కాలికపు ఏర్పాటు. చూ. చిత్రం 172.5 (కో. 3, 31, 34, 39-48; తె. 11, 17, 18, 23, 25, 33; రా. 15, 17-19, 21, 22, 25). (2) చూ. రూ. రోటు (రా. 28).

పోటీ² : చూ. పోటు¹. పర్యా. ఆయిలు, ఎదురు², రోషం. మూల². నిర్మాణంలో రాకూడని తప్పు. ఇది చాలా రకాలు. (కో. 37, 38, 40, 42-45; తె. 5; రా. 3, 8-10, 12).

పోటీకర్ర : చూ. పర్యా. విలువు (కర్ర) (1). పరింజాను నిల్పే పొడుగాటి కర్ర. చూ. చిత్రం 76.4 (కో. 2).

పోటీగోడ : చూ. పర్యా. సపోటు². బట్టి గోడలు ప్రక్కట వాలిపోకుండా పోటీగా కట్టిన చిన్న గోడ. చూ. చిత్రాలు 69.6, 69.5 (కో. 31).

పోటీరాతు : చూ. పర్యా. కుయ్యంరాయి. రాతితో కట్టిన ఆర్చీకి మధ్య భాగంలో బలంకోసం దిగించిన పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 226.2, 227.2 (తె. 21).

పోటు1 : చూ. రూ. పోటీ2 (కో. 3, 7, 9, 14, 17, 18, 25, 28, 29, 32).

పోటు2 : రూ. పోటు. చూ. పర్యా. పాటు1. గోడకట్టే బిల్లుదే కొన్ని రాళ్లు లోపలకు, కొన్ని బయటకు ఉంచేటట్లు పేర్చి చివరలు పదలివేస్తారు. వాటిలోపల చున్న రాయి నీపేరులో పిలుస్తారు (తె. 20; రా. 4).

పోతు : చూ. పర్యా. తిక్కిడి2. ఇటీవల మొదలైనవి అడ్డంగా పేర్చిన పేర్లు (రా. 17).

పోత : చిట్టిలోని కత్తెల, సున్నపురాళ్ల వరస (రా. 14).

పోతటిక్కి : గోదాంలో ఛాన్యం పోయడానికి వర్షాజామీద అమర్చిన చిన్న కిటికీ (తె. 5).

పోతదోని : ఆజాదమీదనుంచి బూదరదోనిమీదికి పెట్టిన చోనె (తె. 15).

పోతమట్టి : (1) చూ. పర్యా. ఎర్రమట్టి. అంతర్గత కలలైథిల్మింవల్ల ఉష్ణరేఖల్లో ఏర్పడే ఎరుపుచాలు మట్టి. నిర్మాణరీతిలో కొద్ది మార్పులున్నప్పటికీ, సామాన్యంగా ఇసుక, సత్తు (Alluminum) ఆక్సజన్ (oxygen) మొదలైన మూలద్రవ్యాలచే కూడిఉంటుంది. చాలా ప్రాంతాల్లో లభిస్తుంది. సున్నం, నీమెంటు, పెంకుమొదలైన నిర్మాణ ద్రవ్యాల తయారీలో ఎక్కువగా వాడబడుతుంది. సాంకేతికంగా దీనిని లేటరైట్ (Laterite) అంటారు (రా. 2). (2) చూ. పర్యా. జేమి(1). ఎర్రమట్టి అడుగు (రా. 2).

పోతిమెట్టు : మానకట్టి నీమెంటు, కాంక్రీటులో కట్టిన మెట్టు (తె. 19).

పోతిమత్తె : చూ. పర్యా. పెద్దసుత్తి. పెద్దనెజ్జు మత్తె (రా. 31).

పోతు1 : మగజాతి గొడ్డు; దున్నపోతు (కో. 1, 4, 5, 9, 15, 19-21, 30; తె. 2-4, 28-31, 37-38, 41, 42).

పోతు2 : చూ. పర్యా. గడం2. మగవాసంలోని మొన చెక్కిన భాగం. చూ. చిత్రాలు 259.1, 260.4 (కో. 20).

పోతుకచ్చు : చూ. పర్యా. పోతువాసం. మరవాసంలో తగిలించే మొన చెక్కినవాసం. చూ. చిత్రం 257.1 (కో. 48).

పోతుకంచురాయి : పసుపుచ్చగా ఉండే క్వార్టజ్ రాయి. చూ. కంచురాయి (రా. 11).

పోతుకర్ర : చూ. పర్యా. పోతువాసం. మరవాసంలో తగిలించే మొనచెక్కిన వాసం చూ. చిత్రం 257.1 (కో. 4).

పోతునార : మొగతాటి చెట్టునుంచి తీసిన నార. బటవుగా ఉంటుంది (రా. 2).

పోతుపిల్ల : లేతపేకపోతు (తె. 20).

పోతుబడితై : చూ. పర్యా. పోతువాసం. మరవాసంలో తగిలించే మొన చెక్కిన వాసం. చూ. చిత్రం 257.1 (తె. 5).

పోతుబద్ద : చూ. పర్యా. పోతువాసం. మరవాసంలో తగిలించే మొన చెక్కిన వాసం. చూ. చిత్రం 257.1 (కో. 10).

పోతులంకి : చూ. పర్యా. పోతువాసం. మరవాసంలో తగిలించే మొనచెక్కిన వాసం చూ. చిత్రం 257.1 (కో. 14).

పోతువాసం : ఉ.-వాసాం. పర్యా. పోతుకచ్చు, పోతుకర్ర, పోతుబడితై, పోతుబద్ద, పోతులంకి, మగవాసం, సమర. మరవాసంలో తగిలించే మొన చెక్కిన వాసం. చూ. చిత్రం 257.1 (కో. 18, 21, 24, 30; తె. 14).

పోదిచొప్ప : చూ. పర్యా. చొప్పకత్తె. చొప్పకాడ (కో. 40).

పోరు : చూ. పర్యా. జోడ. ఆములో పెంకులు పేర్చేతీరు. ఒకటి నిలదెట్టి మరొకటి దానిమీద అడ్డంగా ఉంచడం (తె. 8).

పోలికచేయు : క్రి. చూ. పర్యా. అచ్చింపు. నకలుతీయు (తె. 2).

పోలు : పొడుగాటి కూచం (కో. 38, 45).

పోలు(గర్ర) : చూ. పర్యా. నొగ. బండితొలుపులో అమర్చిన లావుపాటి పలకకొయ్య. కాడిని బండికి కలిపేవి. చూ. చిత్రం 74. 6 (కో. 16, 19, 25, 29, 30, 34, 35, 38, 39, 41; తె. 5, 7-9, 11, 30; రా. 15).

పోలుగు : పట్టెడలోని తామ (రా. 24).

పోల్చు : క్రి. (1) పర్యా. ఇమిడించు, తట్టు1, (2) నచ్చు, సరిపెట్టు. కుదుచ్చు, సరిపోవునట్లు చేయు (కో. 3, 13, 17, 34; తె. 4, 9), (2) చూ. పర్యా. ఎక్కడియు. గోడను పైకిలేపు (కో. 6).

పోల్చు : చూ. పర్యా. కట్టుబడి. కట్టే పద్ధతి (కో. 15).

పోవు : రూ. పోగు1. నారలోని ఒక తానె (కో. 13, 16).

పోసకపోవు : క్రి. పాచిపట్టు (తె. 5).

పోసబోస : గడ్డిపరకలు (కో. 37).

పోసుడు : పొయ్యటం (తె. 31).

పోసు : (<ఆం. Post). చూ. పర్యా. బాదు1. మూస కట్టులోని నిలువుకర్ర (కో. 28).

పొడర్దిమ్మె : రాతికి మెరుగు పెట్టడానికి వాడే 4 అంగుళాల చదరపు కొయ్యడిమ్మ. దీనిపై పొడవు నింపిన గుడ్డను మేరులతో బిగించి ఉంచుతారు (రా. 4).

పొడరాయి : (పొడవు + రాయి; పొడవు < ఆం. Powder). చూ. పర్యా. తెల్లరాయి4. ముగ్గు వేసుకోడానికి పనికివచ్చే తెల్లని మెత్తని రాయి (Chalk). భూగర్భంలో చిక్కుకొనిపోయిన గుల్లల సంఘటనవల్ల ఏర్పడిన మన్నపురాళ్ల నుంచి ఏర్పడిన మెత్తని రాయి. ఈజాతి రాతిని 'ఓజ్' (Ooze) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు (రా. 8).

పొండిషను : (<ఆం. Foundation). ఉ. పొండిషన్ పొండేషన్, పొండేషన్. చూ.పర్యా. పునాది. నిర్మాణపు

పమూనా ప్రకారం గోడల బలంకోసం ఘామిలో మొట్టమొదట తవ్వే గుంట (కో. 4, 6, 8, 11, 15, 17, 19-26, 28-32, 39, 50; తె. 1, 6, 9, 12, 19, 22, 24, 28; రా. 27, 31, 32).

ప్రతి : చూ.పర్యా. గాతం(1). పునాదికై తవ్విప పొడిగాడి గుంట (కో. 31).

ప్రభార్చి : చూ. పర్యా. ఉపహాసార్చి. మధ్యవారీ గుమ్మటంలాగా ఉండి, పై చివర మొనచేరి ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 232 (కో. 30).

ప్రమాణం : పర్యా. ఉచ్చపు(2), పరిమాణం, పైజా. పరిమితి (కో. 42, 48).

ప్రమిద : పర్యా. దీపంత, పమ్మిక. దీపం పెరిగించే మట్టిపెల్లం (కో. 17).

ప్రమిదిగూడు : చూ. పర్యా. దీగూడు. దీపం పెట్టుకొనే గూడు (తె. 1).

ప్రహరీగోడ : ఉ. పరిహారి-, పహరి-, ప్రహరి-, ప్రహరి-. ప్రహరి-. పర్యా. అవాగోడ, కాంపాంపిగోడ, పరదాగోడ(1), ప్రాకిగోడ. ఇంటి ఆవరణం చుట్టూ కట్టిన గోడ. చూ. చిత్రం 283 (కో. 5, 6, 13, 17-20, 23, 29, 32, 36, 42-48, 50; తె. 9, 14, 19, 22, 36; రా. 7-10).

ప్రాకిగోడ : ఉ. ప్లాకి-, ప్లాకి-. చూ. పహరిగోడ, పాకిగోడ. చూ. పర్యా. ప్రహరీగోడ. ఇంటి ఆవరణం చుట్టూ కట్టిన గోడ. చూ. చిత్రం 283 (కో. 8, 21, 22, 28, 31; రా. 31).

ప్లాటార్చి : (ప్లాటు <ఆం. Flat) చూ.పర్యా. మట్టమార్చి. ప్రభాగం బల్లపడుపుగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 238, 240 (కో. 9, 23; రా. 31).

ప్లాస్టింగు : (<ఆం. Plastering). ఉ. ప్లేస్టింగ్, ప్లాస్టరింగు. చూ. పర్యా. గిలావా. గోడమీద మన్నం మొదలైనవంటి పూత (కో. 1, 5, 6, 8, 9, 13, 15, 17, 19, 21, 22, 25, 26, 28, 30-32, 34, 35, 39, 47; తె. 2, 4, 7, 8, 14, 23; రా. 2, 7, 16, 18, 19, 22, 26, 27, 32).

పేను : (<ఆం. Plan). పర్యా. ఈచివు, తిరుక, నగ్గ, నమూనా, పాచు(2), పింజి, మాదిరి, రూపకం. విధానం, పద్ధతి (కో. 8, 10, 14, 15, 34, 39, 43, 45, 47).

ఫ్లోరింగు : (<ఆం. Flooring). ఉ. ఫ్లోరింగ్. రూ. ఫ్లోరింగ్. పర్యా. అట్టడుగు, అడుగొల, నాడం, సుర్కిపని. నేలను నున్నబరిచే పని (కో. 1, 8, 21, 22, 28-30, 32, 34, 35, 49; తె. 2, 7, 13, 15, 26, 28, 36, 33, 40; రా. 4, 13).

ప

పీఠంగినందు : చూ. పర్యా. జాలు¹. పిట్టగోడలోని డిజైను కంత. చూ. చిత్రం 276.22 (రా. 7).

పీటుపెట్టె : చూ. రూ. పూటుపెట్టె (తె. 40).

పోడోలాదు : పర్యా. మెరాబారాను. వంపు దిరిగిన రెండు అంచులమీద మరో వంపు కమ్మినట్లు కట్టిన ఆర్చి (కో. 15).

బ

బక్టీలు : ఉ. బక్టేర్. (బ బక్టీలు). చూ. పర్యా. బాక్టెరీ. లోహంతో చేసిన చేద (కో. 26, 29; తె. 4).

బక్కబం : కపిల బాస (రా. 24).

బక్కలు : బ. పర్యా. పొమ్మలు. గొట్టు (కో. 1, 5, 7).

బక్కిరాయి : (బక్కి <? హిం. బక్కి). చూ. పర్యా. గడగరౌట. పగిలి పనికిరాని రాయి (రా. 12).

బక్కెట : (<ఆం. Bucket). ఉ. బక్కిట, బక్కెట్, బక్కిటు, బక్కెటు. చూ. పర్యా. బాక్కెన. నీళ్లు తోడుకోడానికి వాడే పాత్ర (కో. 37, 48; తె. 1, 5, 24, 29; రా. 10).

బక్కెరాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది సున్నపు మట్టరాయి (Calcerous sedimentary rock).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్ర తాపోష్ట పీడనాలవల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, చిట్టపడి, చక్కని ఆకారంపొందగా ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈరాయి కఠినంగా, చల్లగా, నున్నగా ఉండి బాగా పాలిష్ తీసుకుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రకం (Statuary marble) ఒకటి. మచ్చలు మచ్చలు, పొడలుపొడలుగా ఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి. ఒక్కొక్క పొర ఒక్కొక్క రంగులో ఉండి అలంకరణ ద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి. మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈరాయిలో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు ఈరాయి ప్రశస్తం. పాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి, కొన్నిచోట్ల ఇంటి కప్పుకుకూడా ఈరాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లతో దీన్ని పిలవడం కద్దు. ఉదా : కడపబండ, ఇది నల్లనిరాయి (రా. 12).

బక్రా : చూ. పర్యా. మారుచుట్టుబద్ద. పూరింటి ఆకు కప్పను చుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుబద్దకు ఒకవైపు మొన చెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ద అయితే ఒకవైపు వంపు తిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడ ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (రా. 5).

బక్కిబద్దరెక్క : చూ. పర్యా. గందెవాటురెక్క. గందెవాట్ల తలుపురెక్క (తె. 31).

బక్కితలుపు : ఉ. బక్కి. చూ. పర్యా. గందెవాట్లతలుపు. అడ్డపట్టెలు బిగించిన తలుపు. చూ. చిత్రం 176 (తె. 8, 9, 11).

బక్కిబద్దలతలుపు : ఉ. బక్కి. చూ. పర్యా. గందెవాట్ల తలుపు. అడ్డపట్టెలు బిగించిన తలుపు. చూ. చిత్రం 176 (తె. 10, 29, 38).

బక్కిపట్టితలుపు : చూ. పర్యా. గందెవాట్లతలుపు. అడ్డ పట్టెలు బిగించిన తలుపు. చూ. చిత్రం 176 (తె. 43).

బగ్గ : చూ. పర్యా. ఎచ్చు. అధికం (తె. 29).

బగ్గడ : పల్చని బురద (తె. 17).

బగ్గడాకు : పనికిరాని ఆకు (తె. 27).

బగ్గడికాయ : చూ.పర్యా. పచ్చికాయ(1). ఇటుక మొదలైనవి కాళీ కాలకుండా ఉండటం (తె. 18).

బగు : గనిలోని రాతి పొరకు సమ్మెటతో కాటుబెట్టి దెబ్బ కొట్టి కావలసినంతవరకు పగలగొట్టే పద్ధతి (రా. 13).

బంక : (1) చూ. పర్యా. జిగురు¹(2). కొన్ని చెట్లనుంచి దొరికే చిక్కని ద్రవం. ఆరినప్పుడు గట్టిపడుతుంది. నీళ్లలోకలుస్తుంది. వస్తువులను అతకడానికి పనికివస్తుంది. ఈలక్షణాలున్న పదార్థం (కో. 31; తె. 18; రా. 1, 9, 10). (2) చూ. పర్యా. జిగట(1). అతుక్కొనే స్వభావం (కో. 38, 42; రా. 18).

బంకదిండు : రాతిగనిలోని తొమ్మిదో పొర. ఈపొరలోని రాయి సరిగా తెగదు. దీన్నే మూడుచెక్కల దిండు అని కూడా అంటారు. ఈదిండు (Band of layers)లో ఒక్కసారిగా మూడు పొరల రాయి వస్తుంది (రా.28).

బంకతు తర : జిగటగా ఉండే నేల (రా. 12).

బంకమట్టి : పర్యా. జిగటమన్ను. జిగటమట్టి, బంకమన్ను. జిగురుగా ఉండే మట్టి. కట్టుబడిలోవాడ కానికి మంచిది (కో. 21, 36, 44, 46, 47; తె. 2, 13, 39; రా. 10, 13, 21).

బంకమన్ను : చూ. పర్యా. బంకమట్టి. జిగురుగాఉండే మట్టి. కట్టుబడిలో వాడకానికి మంచిది (కో. 4, 50; రా. 14).

బంకు : భవంతి ముందు నలుగురూ కూర్చోనేచోటు (తె. 30, 37, 39, 42, 44).

బంకులదర్వాజా : భవంతి ముందు భాగంలోని పెద్ద దర్వాజాకు ఎదురుగా ఉండే దర్వాజా (తె. 30).

బంగళా : (1) (< ఆం. Bungalow). ఉ. బంగల, బంగ్లా.చూ. పర్యా.మేడ. అంతస్తుగల ఇల్లు. చూ.చిత్రం 26 (తె. 2, 5, 8, 10-13, 17, 18, 20-23,

25, 28, 30, 32, 33, 36, 38-40, 44).

(2) ఉ. బంగ్లా. పర్యా. మంగుళూరిపెంకిల్లు, సీమపెంకిల్లు, బెంగుళూరి పెంకులు పిప్పివ ఇల్లు (కో. 14, 15, 19, 21, 22, 26, 28-30; తె. 24).

బంగళాపెంకు : ఉ. బంగళా, బంగళి. చూ. పర్యా. మంగుళూరిపెంకు. యంత్రంతో తయారుచేసే పెద్దపెంకు. ఒకప్పుడు మందంగా ఉంటుంది. చూ.చిత్రం 280.3 (కో. 12, 15, 18, 19, 21-23, 32, 37; తె. 1).

బచ్చ : చూ. చూ. పచ్చ (తె. 39).

బచ్చలదొడ్డి : (1) చూ. పర్యా. దొడ్డు². స్నానంచేసే దొడ్డి (రా. 16). (2) విశాలంగా ఉన్న ఇంటి వెనక స్థలం (రా. 26).

బచ్చిలితూము : నీళ్ల గది దగ్గర పెట్టిన విశాలమైన తూము. చూ. చిత్రం 282 (రా. 14).

బచ్చు : చూ. పర్యా. తూము. నీళ్లు పోయ్యే చారి. చూ. చిత్రం 168 (రా. 20).

బచ్చుగది : చూ. పర్యా. స్నానాలగది. స్నానం చేసే గది (రా. 19).

బచ్చెనాట : పర్యా. బోలు. కత్తెర మధ్యలోని చిలువుకమ్మి (తె. 26, 27).

బజనిక : పర్యా. వంజ. 'జిహ్వా, బజనిక, బవనిక, బవనిక' అని కూడా పిలవబడే ఒక మొక్క. పెద్ద పెద్ద చెట్ల మీద అల్లుకొని పరాన్నభుక్కుగా (Parasite) పెరుగుతుంది. ఈమొక్కను పంచకు వేలాడగల్గే గలి బాధగాని, రయ్యాల వీడగాని, రాదని వమ్మకం. *Dendrophtho falcata*, Br., *Loranthus buddleioides* or *longiflorus* or *scurrulua*, Man., *Viscum Orientale*, Man.(కో.7).

బజారు : (< హిం). చూ. పర్యా. బీధి. మల్లమైన మార్గం, విశాలమైన బాట(కో. 34, 37, 41, 43, 44, 47; తె. 5, 7, 21).

బటాణికంకర : గుండ్రటి రాతిముక్క (తె. 3).

బటువు¹ : విజ. చూ. పర్యా. కటువు. గట్టి, బలమైన (రా. 1, 2).

బటువు² : చూ. పర్యా. సపోటు. బట్టి గోడలు పక్కలకు వారిపోకుండా పోటీగా కట్టిన చిన్నగోడ. చూ. చిత్రాలు 59.6, 69.5 (కో. 49).

బట్ట : ఇనప కమ్మి (తె. 43).

బట్టకనికీ : చూ. బట్టగనం, బట్టగనుపు, బట్టగనెం. 'బట్టగనుపు, బొట్టుగ' అనికూడా వీలవబడే ఒక అశివీచెట్టు. దీనికలపను నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుతున్నారు. The kaim, *Mitragyna parvifolia* or *stephegyne parvifolia*, Man. (తె. 1).

బట్టగనం : చూ. రూ. బట్టకనికీ (తె. 24)

బట్టగనుపు : ఉ. బట్టగణుపు. చూ. రూ. బట్టకనికీ (తె. 3, 6, 40).

బట్టగనెం : చూ. రూ. బట్టకనికీ (తె. 4).

బట్టికచ్చు : బట్టి గోడ. చూ. చిత్రం 69.2 (తె. 41).

బట్టి¹ : చూ. బట్టి³. పర్యా. ఆము. గూడు², మూల(1), ఇటుక, పెంకు, చున్నం కాలేచే కట్టడం (కో. 1-3, 25, 27, 28, 30, 33, 37, 39, 41, 43, 49, 50; తె. 2, 4, 5, 7, 12, 14-18, 20, 25, 28, 29, 31, 36, 38, 42-44; రా. 7, 8, 10, 19, 28, 31). (2) పెంకును మాత్రమే కాలేచే కట్టడం (కో. 47, 48; రా. 4, 14).

బట్టి : చూ. పర్యా. గాకి⁴, స్నానంచేసిన వీళ్లు పొయ్యే దారి (కో. 5).

బట్టిపరుపు : కింద పొత్తుల వంస, పైన రాతి వంస, పచ్చేటట్లు ఇటుక వేర్చడం (రా. 6).

బట్టిమున్నం : చూ. పర్యా. రాతిమున్నం. సున్నపు రాతిని కాల్చి దబ్బాలకెత్తిన మున్నం (తె. 35).

బట్టుగూడు : చూ. పర్యా. పొగగూడు. పొగబయటకు పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రాలు 25.9, 279, 280 (తె. 26).

బడక : నడవా పక్క సున్న అడుగు (తె. 27).

బడాయించు : క్రి. చూ. పర్యా. దట్టించు. దిమ్మెనతో కొట్టు (తె. 27).

బడీతె : ఉ. బడై. మందపాటి కర్ర (కో. 2, 7, 12, 15, 16, 18, 24; తె. 1, 3, 15, 20).

బడుగుపని : చెక్క పని. వడంగి పని (రా. 17).

బడుసు : ముడి (తె. 15).

బడె : చూ. పర్యా. పాకబద్ద. జల్లనుపట్టి ఉంచే గడగొయ్యల మీద అడ్డంగా పరిచిన కర్ర (రా. 21).

బడ్డి¹ : (1) పర్యా. మాం. చెక్క కప్పుగల చిన్నకట్టడం (కో. 1, 6, 15). (2) చూ. పర్యా. కూటు. ధన్యం నిలవచేసే చెక్క కూర్పుగల నిర్మాణం (కో. 11). (3) గాదెకు చెదలు పట్టకుండా అడుగున వేసిన రాళ్ల మీద నిలుపుగా అడ్డంగా కర్రలు పరిచి కట్టిన కట్టడం. చూ. చిత్రం 310.2 (కో. 49). (4) చెక్కకూర్పుగల దుకానపుపెట్టె. చూ. చిత్రం 29 (తె. 3).

బడ్డి² : సున్నం కొలతకు వాడే తొట్టి (కో. 6).

బడ్డి³ : చూ. రూ. బట్టి¹. ఇటుకను మాత్రమే కాలేచే కట్టడం (కో. 8).

బడ్డి⁴ : చూ. పర్యా. దొరు. ఎత్తుగాఉన్న బావి గోడ (కో. 16)

బంటుబద్ద : (1) పూతపెంకి. అల్లకంలో పైనగాని కిందగాని వేసిన ఒక్కబద్ద (కో. 4). (2) చూ. పర్యా. రీపిడి (పెట్టె). ఇంటి కప్పు వేయడంలో వాడే పలచని చెక్క. దంతుల మధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 15).

బంటురువ్వ : లంకెవాసాలమీద వేసే వెదురువాసం (కో. 7).

బండకప్పు : చూ. పర్యా. బండపరుపు. వాసాలమీద రాళ్లు పరిచి సున్నంలో అతికి వేసిన కప్పు. చూ. చిత్రం 267 (తె. 7; రా. 12).

బండపరుపు : పర్యా. కోరడ, చప్పట¹, బండకప్పు, రాతి కప్పు, రాతిపరుపు, రాయిపరుపు, రాతుకప్పు. వాసాల మీద రాళ్లుపరిచి సున్నంలో అతికి వేసిన కప్పు. చూ. చిత్రం 267 (తె. 11; రా. 15, 16, 18, 22, 25, 26, 30, 32).

బండబొగు : చూ. పర్యా. రైలుబొగు. భూగర్భంనుంచి తవ్వి తీసిన బొగు. నేలబొగు (తె. 43).

బండ(రాయి) : ఉ. బంట. చూ. పర్యా. దొడ్డురాయి. పెద్దనై జు రాయి (కో. 6, 8, 25, 28-30, 37, 42-44, 46; తె. 3, 5, 12, 16, 19, 21, 22, 31, 39; రా. 4, 6, 22, 25-27, 30).

బండారు : ఉ. బందారి. రూ. బందారు. చూ. పర్యా. కంబ. సాగరతీరారణ్యాల్లో చాలా పెద్ద చెట్టుగా పెరుగు తుంది. సాధారణంగా నిటూరుగా ఉండే బొదె, దళసరి బూడిదరంగు బెరడు, పసుపువ్వు పూలు ఉంటాయి. కొయ్య మామిడికొయ్యలాగా పసుపుచ్చగా గట్టిగా ఉంటుంది తలుపులు, దర్వాజాలు, గృహోపకరణసామగ్రి తయారుచెయ్యడానికి దీని కలప ప్రశస్తం. నీరుతగలక పోతే చిక్కగా మన్నికగా ఉంటుంది. పచ్చిచిర్ర కూడా నిప్పుతగిలితే మండుతుంది. చెదలు పట్టవు. శేలికగా ఉంటుంది కాబట్టి కుప్పలు, బల్లలు చేయడానికి ప్రశస్తం. వానాకాలంలో పుష్పిస్తుంది ఏప్రిలుప్రాంతాల్లో విత్తనాలు పంటకొస్తాయి. ఆరు తరగతిగా చీకుతుంది కాబట్టి పచ్చి ఎరువుగా ప్రశస్తం దీన్నే 'చద్దుగ, బొదగ, బందార, చుద్రగనప' మొదలైన పేర్లతో పిలుస్తారు. కంచె మొక్కగా కూడా పెంచుతారు. The karum timber tree, *Adina cordifolia*, E. P., Hkf., *Anthocephalus cadamba*, Miq., *Cinchona excelsa*, Ainsl., *Hymenodictyon excelsum*, Br., *Dodenea viscosa*, Lush., *Nau- clea cordifolia*, Willd., Jamaica switch sorrel., *Stephegyne parvifolia*, Korth. (కో. 19, 23, 26, 27; తె. 3, 4, 6, 7, 9, 13, 14).

బండార్చి(కమాను) : చూ. పర్యా. మట్టమార్చి. పైభాగం బల్లపరుపుగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 238, 240 (కో. 30; తె. 9, 16).

బండి : (బ. బల్లు, బల్ల, బంట్ల, బంట్ల). ప్రయాణసాధనం. చక్రాల మీద నడిచేది (కో. 1, 6, 8, 9, 13, 17, 25, 26, 29, 30, 33, 37, 38, 41-48; తె. 4, 5, 7, 12, 16, 19, 29, 30, 37, 41-43; రా. 1, 2, 5, 8, 18, 20, 28, 31).

బతుకు : చూ. పర్యా. ఇంకి. సర్కారు జిల్లాల్లోని చెమ్మ గారి తగిలే పర్వతప్రాంతాల్లో పెరిగే చివ్వచెట్టు. అక్కడక్కడ దీన్ని తోటల్లో పెంచుతారు. పీచీల్, పే, నెలల్లో పండ్లు తింటారు. చెట్టు బోదెమీద అక్క తయారవుతుంది. పట్టనుంచి నార తీస్తారు. కొయ్య ఓడల నిర్మాణానికి, చివ్వచివ్వు మండలు వంటచెరకుగాను, వాడుక. దీన్నే 'చక్కెర, బొరుకు' అని కూడా పిలుస్తారు. 'చివ్వ నక్కెర' (*Cordia dichotoma*, W. I.) 'పెద్ద నక్కెర' (*C. wallichii*, W. I) అనే రకాలున్నాయి. Heartleaved large sebestens, Scrabid-leaved sebesten, *Cordia mono- ica*, Roxb., *C. mana* or *myxa*, W. I, *Eriotaena quinquelocularis*, Walt., *Sapium cordifolium*, Roxb. (తె. 39).

బతికేకంప : కంచెమొక్కగా వాడే మొగలి. మొదలైన పది (రా. 7).

బత్తి : ఉ. బత్తి. చూ. రూ. వత్తి (తె. 3, 12, 13, 15, 16, 18-20, 26, 27, 32, 34, 43).

బత్తెనమెట్టు : చూ. పర్యా. పల్లవమెట్టు. ఇంటికి వెలపల గోడకు అతికి ఉట్టివ మెట్టు (తె. 41).

బచ్చ¹ : (1) : చూ. దచ్చ¹. పెదురు మొదలైన వాటిని చీల్చి చెక్కిన పలచని పేలిక (కో. 1, 2, 4, 10, 12, 15, 18, 19, 23, 24, 27-29, 31-34, 37, 38, 41-43, 45, 47; తె. 1-4, 6, 7, 12, 16, 19, 20-25, 30, 42, 44; రా. 28). (2) చూ. పర్యా. పెండెబద్ద. పెండెకట్టులో వాడే చీల్చిన పెదురు. చూ. చిత్రాలు 7.4, 257.4 (కో. 2, 3, 5, 13). (3) కావడికి వేసే పెదురుదచ్చ (కో. 46).

బిచ్చ² : పర్యా. అనుబిచ్చ, కంకబిచ్చ, కంకబేడ, గూనబిచ్చ.
గూన పెంకుసు నున్న బరచడానికి కుమ్మట్ల వాడే పల్చని
కాయముక్క (కో. 26; తె. 3, 30).

బిచ్చకిటికీ : చిన్న కిటికీ (కో. 16).

బిచ్చలించు : క్రి. బిచ్చలుగా చిల్చు (కో. 16).

బిచ్చె : కిటికీ ఊచి (తె. 7).

బిచ్చె : చూ. పర్యా. పచ్చె. ముగ్గుతో గీసిన గీత (కో. 19).

బిచ్చికంకర : పెద్ద రాతిముక్క (తె. 3).

బిచ్చింపు : ఉ. భచ్చింపు. చూ. రూ. పత్రింపు (కో. 27,
28, 32, 34; తె. 6, 7).

బింతి¹ : పూలమొక్క. అవరణలో పెంచుతారు. పూలు
పూజను. కొండను రోజులు కట్టారు. Mari gold,
Tagetes patula, Sank. (తె. 37, 44).

బింతి² : చూ. పర్యా. చుట్టబిచ్చ. మట్టిపాత్రల కింద కుదురుగా
పెట్టే గుడ్డచుట్ట (కో. 31).

బింతికట్టు : చూ. పర్యా. పంజరపునేత. చుట్టించికి చుట్టూ
కట్టిన మండల కట్టు (రా. 7).

బింతిగట్టు : క్రి. (గడ్డి) కట్టలుకట్టు (తె. 21).

బింద : చూ. పర్యా. కంగాలు. అ స హ్యం. రొచ్చు
(కో. 17).

బిందడి : చూ. పర్యా. సందు¹(1). రాళ్ల వలసల మధ్య
మిన్న స్తంభం (కో. 25).

బిందంజేయు : క్రి. చూ. పర్యా. బిగించు. తాడు మొద
లైన వాటితో గట్టిగా కట్టు (తె. 25)

బిందపట్టె : ద్వారబిందపు కింది పట్టె (కో. 45).

బిందపుకడ్డి : పర్యా. బిందంపట్టె. కొమర్ల మీద పరిచే కమ్మి
(కో. 39).

బిందబ్బిచ్చ : పర్యా. చూ. కరిచించు. మొగరప్పీటకు
చూలాలికి మధ్య వేసే చెక్క. ఇది దూలం కదలకుండా
విలుపుతుంది. చూ. చిత్రం 23.7 (కో. 40).

బిందబ్బిచ్చి : చూ. పర్యా. బెలుగు(1). పంచ దించడానికి
గుర్రపు కొయ్యలమీద వేసిన అడ్డవాసం (కో. 36).

బిందం : కొబ్బరి మొదలైన చెట్లు ఎక్కేటప్పుడు కాలికి
తగిలించుకొనే తాడు (రా. 10).

బిందంపట్టె : చూ. పర్యా. బిందపుకడ్డి. కొమర్ల మీద
పరిచే కమ్మి (రా. 31).

బిందర : ఉ. బందిర, బందిరి, బందురు, బందెరు. రూ.
బందార, బందేడు. చిన్న చెట్టు. దీని ఆకును పూర్వ మీద
కప్పడానికి ఉపయోగిస్తారు. Bastard cedar of
Palghat, Bridal couch plant, *Dodena vis-*
cosa, W. I., *Hymenodicton excelsum*,
Lush., Wall. (తె. 38, 39, 44; రా. 13, 17,
23, 24).

బిందార : ఉ. బందారి. చూ. రూ. బందర (కో. 42, 43;
రా. 14, 22, 25).

బిందారు : ఉ. బందారి రూ. బందారు. చూ. పర్యా. కంబ
(కో. 18; రా. 8, 14, 24).

బిందికీ : 'పందికీ' అనిగూడా దీన్ని పిలుస్తారు. కొండల్లో,
వాగుల పక్కనా సుమారైన ఎత్తుకు పెరిగే చెట్టు.
చలికాలంనుంచి పూలు పూస్తుంది. నిటారైన బోదె.
బూడిదరంగు బెరడు. కింప దళ్లు కట్టడానికి, వంట
చెరకుగా పనికివస్తుంది. *Kydia calycina*, R,
Roxb. (తె. 44).

బిందించు : క్రి. చూ. పర్యా. బిగించు. గట్టిగా కట్టు (కో. 38).

బిందిన్ : ఉ. బందీన్. చూ. పర్యా. కట్టుబడి. కట్టే పద్ధతి
(తె. 9, 29).

బిందు¹ : (1) ఉ. బొంది, బొందు. పర్యా. అడబందు,
కోకిలు, పట్టా, పట్టాబందు, పట్టె(నీకు), వాలుకీలు.
తలుపు రెక్కలను విడనలమీద తిరిగేట్లుచేసే ఇనపబద్ది.
ఒకవైపు చుట్టగా వంచి ఉంటుంది. రెండోవైపు తలుపు
రెక్కకు బిగించి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 174.5 (కో.
2, 3, 6, 7, 11, 14-17, 19, 22, 24, 26, 29,
32, 35; తె. 1, 13; రా. 7, 26, 30, 32). (2) చూ.

- పర్యా. కీటు². కిటికీ రెక్కలు అడటానికి వీలుగా రెక్కలనూ చట్రాన్నీ కలుపుతూ బిగించిన ఇనపబద్దీ (కో. 46).
- బిందు² : చూ. పర్యా. నెమ్ము¹. తలుపుచెక్కలను కరిపించడానికి వాడే రెండువైపులా పదునున్న మేకు (తె. 17).
- బిందు³ : తట్టు, వైపు (తె. 28).
- బిందుచేయు : క్రి. ఉ. బింద్దేయు. సాలుచేయు. అపు (తె. 13).
- బిందుముక్క : కిటికీ తలుపు చెక్కకు బిగించే కొయ్యముక్క (కో. 24).
- బిందేడు : ఉ. బిందోడి. చూ. రూ. బిందర (కో. 25, 44).
- బిద్నెరకచ్చు : చూ. పర్యా. కదిలింపు. దర్వాజా నిలుపు పట్టెకు రంగులు వేయడానికై తీసిన గాడి. చూ. చిత్రాలు 173.3, 173.4 (తె. 29).
- బిమ్మబమ్మలగు : క్రి. కంగారుపడు. ఆందోళనపడు (కో. 12).
- బియటిదర్వాజా : చూ. పర్యా. సింహద్వారం. ఇంటిలోని మొట్టమొదటి ద్వారం. పెద్దది, ముఖ్యమైనది (తె. 8).
- బియటిపడసాల : చూ. పర్యా. మల్ల సాల. బియటి పెంచ (రా. 24).
- బియటివాకిలి : చూ. పర్యా. సింహద్వారం. ఇంటిలోని మొట్టమొదటి ద్వారం. పెద్దది, ముఖ్యమైనది (రా. 20).
- బిర్రటా : రూ. బిరటా. అడసు, మట్టితో, కట్టిన పిట్టగోడ (రా. 18).
- బిరంతి : ఉ. బిరంతు. భరంతి. పర్యా. జగతి, బిరిణి, బిర్తి, మేరువు¹. పునాది గోడల మధ్యనున్న మట్టితో నింపవలసిన గుంట. చూ. చిత్రం. 168.2 (కో. 23, 28, 30-32; తె. 3, 7, 9, 10, 13, 17, 30, 33, 36, 38, 42, 44).
- బిరం : చూ. రూ. బిర్రా (కో. 30; తె. 19).
- బిరాకు : చెక్కవలసినరాళ్ళ గుట్ట (తె. 22).

- బిరాబిరి : పర్యా. సమాటం. సమాసం (కో. 14, 18).
- బిరావు : సరానికి నాటుకీ మధ్యనున్న దూరం (తె. 27).
- బిరావుచెక్క : దూలానికి కప్పుకీ మధ్య బిగించే చెక్క (తె. 30).
- బిరిగ¹ : ఉ. బిరిగి, బిరిగె. రూ. బిరుగు, బిరిగె. చూ. పర్యా. మెల్లి (1). చూరు కుట్టుకు వాడే మెలిబెట్టిన అడు, అడుచువ్వు (తె. 10, 15).
- బిరిగ² : చూ. పర్యా. బొట్ట¹. దావ్యం విలవచేపే పెద్ద బుద్ది. చూ. చిత్రం. 311 (తె. 11).
- బిరిణి : చూ. పర్యా. బరంతి. పునాది గోడల మధ్యనున్న మట్టితో నింపవలసిన గుంట (తె. 27).
- బిరిణె : రాతిస్తంభపు బొద్దు కింద చుంకిని నిలిపే చోటుకు గుర్తుగా మలిచిన గుండ్రటి గుంట. చూ. చిత్రం 224.11 (కో. 11, 13).
- బిరిపె : ఉ. బిపిపె. పర్యా. బిల్లెం¹. గేటు కట్టిరిపైన ఉండే మొనచేరిన ఇనప బిల్ల (కో. 34, 39).
- బిరీగుండు : చూ. పర్యా. బొట్టరాయి. పెద్దనెజ్జ రాయి (తె. 25).
- బిరుగ : రూ. బిరుగ, పరిగ, 'బిరిగె, పరిగె' అని కూడా పిలవబడే దావ్యవిశేషం. ఇంటి కప్పుకు వాడుతారు. *Bombax malabaricum*, Lush., *Panicum miliaceum*, Linn, Roxb., Willd. (తె. 40).
- బిరుగ : చూ. రూ. బిరిగ¹ (తె. 39).
- బిరువు : రూ. బిరువు. చూ. పర్యా. తూకం², ఎత్తు, తూకు, భారం (కో. 9, 13; తె. 39).
- బిర్తి : (<హిం. భర్తి). ఉ. భర్తి. చూ. పర్యా. బరంతి. పునాది గోడల మధ్యనున్న మట్టితో నింపవలసిన గుంట. చూ. చిత్రం 168.2 (తె. 29; రా. 15, 16, 30).
- బిర్మ : పర్యా. మొల⁴. తొలిచిన సన్నటి రంధ్రం (తె. 29).
- బిర్మా : (<హిం. బిర్మా). ఉ. బిరమా. రూ. బరం. రాతికి రంధ్రాలు తొలిచే యాంత్రిక సాధనం (కో. 38; తె. 3, 5, 13, 17).

బర్మావులి : రాతికి బెజ్జాలు కొట్టడానికి వాడే ఉలి (తె. 42).

బర్ర : చూ. రూ. పర్ర² (రా. 18).

బర్రంకి : పొదగా పెరిగే చెట్టు. కొయ్య వంటచెరకుగా పనికివస్తుంది. ఆకులు దంతపు వస్తువులకు మెరుగుపెట్టడానికి పనికివస్తాయి. కాయలను పక్షులు ఇష్టంగా తింటాయి. దీన్నే 'పక్కి, పిచ్చక, బరింక, బాపనబూరి' మొదలైన పేర్లతో పిలుస్తారు. పచ్చిపుల్లలను పలుదోము పుల్లలుగా వాడతారు. 'తెల్ల బరింక' అనే ఈశాతికి చెందిన చెట్టు (*Ficus ampelos*, Kön). గంజాము జిల్లా ప్రాంతాల్లోని కొండకోనల్లో పెద్ద చెట్టుగా పెరుగుతుంది. దీని ఆకులను కూడా దంతపు వస్తువులకు మెరుగు పెట్టడానికి వాడతారు. Tamarisk tree, *Dioecia aspera*, Roxb, Willd., *Ehretia microphylla*, W. I., *Streblas asper*, Man. (కో. 32).

బర్రగొడ్డు : చూ. పర్యా. ఎనుము. మహిషి (కో. 41).

బర్రు : (బ. బర్రు) వెనుగాది నుంచి వాసాలమీదకు వేసే చెక్కకట్టు (రా. 13).

బర్రె¹ : చూ. పర్యా. ఎనుము. మహిషి (తె. 4, 30).

బర్రె² : (1) చూ. పర్యా. చిక్కు². నన్నటితీగల అల్లిక గల మండ (రా. 23). (2) చుట్టు గురినై కొట్టుదగ్గర జుట్టుకిందుగా వేసిన వెంటికట్టు చూ. చిత్రం 3.3 (రా. 24).

బర్రెద్దుద్దుగు : 'దుద్దుగు' (చూ.) జాతికి చెందిన ఒకచెట్టు. దీనికొయ్య పరికరాలు తయారుచేసే దానికి పనికివస్తుంది. (తె. 6).

బరి : రూ. బళ. చూ. పర్యా. కుయ్య¹. చక్రానికి ఇరుసును దూర్చే రంధ్రానికి లోపలా బయటా వేసిన ఇనపకట్టు (రా. 11, 13, 15-17, 19, 21, 25, 30).

బరిటా : ఉ. బర్టా. చూ. రూ. బరటా (రా. 17).

బరిపపురాయి : రూ. బరిపంరాయి. పర్యా. బెల్లపురాయి. మెరుగురాయి. కఠినశీలం ఉపరితలాన్ని అరగదీసి

మెరుగుపెట్టడానికి వాడే 'సానరాయి' లేక 'ఒరిపిడిరాయి' (చూ. అరవై నెంబరు రాయి). ఇది ముదురు గోధుమ రంగులో ఉంటుంది (రా. 30).

బరిపంరంగు : ముదురు బూడిదవన్నె (కో. 26).

బరిపంరాయి : చూ. రూ. బరిపపురాయి (కో. 26; రా. 15).

బరిపంతుడు : పర్యా. సిరిమంచుడు. డబ్బుగలవాడు (తె. 31).

బరిర : ఉ. బొలుసు. బంబరు నేలల్లో పొదగా పెరిగే కంచె మొక్క. పసుప్పచ్చ పూలు పూస్తుంది. ఆకు కూరగా వాడుక. పళ్లు తింటారు. దీన్నే 'బరిజె, బలుసు, నీరల్లి, నక్కిన' మొదలైన పేర్లతో కూడా పిలుస్తారు. Thorny caray, *Cantharidin parvi-florum*, Watts., *Canthium didyma*, Man, *C. Parviflorum*, Lamk, *Plectronia didyma*, Man., *P parviflora* Bedd., *Vangueria Parviflorum*, Roxb., *Webera tetrandra*, Ainslie., Gaertn., Willd. (కో. 7; రా. 7).

బరి¹ : పర్యా. ఆగతి. శాంతికోసం జుద్రదేవతలకు సమర్పించే నెత్తురు కూడు (కో. 4; తె. 5, 7, 12, 29; రా. 20, 80).

బరి² : (1) చూ. పర్యా. కుయ్యంరాయి. రాతిరో కట్టిన ఆర్చీకి మధ్యభాగంలో బరింకోసం విగించిన పెద్దరాయి. దీన్నే 'సీవు' అనికూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రాలు 226 2, 227.2 (తె. 10) (2) విగింపు (తె. 29).

బరిగై : ఉ. బరిగి. చూ. రూ. బరిగ (కో. 15, 16).

బరిచ్చ : క్రి. బరించు (తె. 3, 4, 8, 18, 36).

బరించు : క్రి. రూ. బరిచ్చు. బల్లించు. చూ. పర్యా. విగించు. తాడు మొదలైన వాటితో గట్టిగా కట్టు (తె. 14, 29).

బరిమి : చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54 2 (తె. 17).

బలువు : చూ. రూ. బలువు (కో. 13; తె. 31).

బల్ కట్ : (బ.-కట్టు). బాల్కనీ ముందున్న చెక్కడప్పని చేసిన చెక్క (తె. 21).

బల్ల¹ : (1) చూ. పర్యా. కుయ్య¹. చక్రానికి ఇరుసును దూర్చే రంధ్రానికి లోపలా బయట వేసిన ఇనప కట్టు (కో. 35, 39; రా. 29). చూ. పర్యా. దొలుపు¹. బండి చక్రంలోని అడ్డపట్టె. చూ. చిత్రం 74.11 (కో. 38). (2) చూ. పర్యా. పలగడకమ్మ. వసికొయ్య (తె. 19).

బల్ల² : పర్యా. ఎల్లి, బెంచీ. పనివాళ్లు నిలిచి పని చేయడానికి పనిముట్లను వేర్చడానికి అనువుగా ఉండే పొడుగాటి పీట (కో. 6, 8, 9, 11, 13, 19).

బల్ల³ : పర్యా. కుర్చీ, బెండు, బోదె¹(2) మొగరం మీద దూలం కిందుగా పెట్టిన పీట (కో. 12, 13; తె. 15).

బల్ల⁴ : కొంత తొట్టికి రెండు వైపులా పెట్టిన పిడి (కో. 8).

బల్ల పర్చుడ : చూ. పర్యా. కంసాదినం పని. ఇంటిని చెక్కతో కప్పే పని (తె. 21).

బల్ల వాటం : ఇటుకను మామూలుగా కోసే తీరు (కో. 4).

బల్లి : కంపగా వాడబడే ఒకానొక కలుపు మొక్క. *Ipomea aquatica*, Br. (కో. 16)

బల్లించు : క్రి. చూ. రూ. బలించు (తె. 41)

బల్లిపాకుడు : తెల్లగా చిల్లలాగా ఉండే బూజు (తె. 10).

బల్లి : కొయ్యవాసం. ఏజాతి చెట్టు కలపైనా సరే (తె. 24).

బల్లెం¹ : (బ.బల్లెలు). చూ. పర్యా. బరిసె. గేటు కడ్డీలపై ఉండే మొనడేలిన ఇనప దిళ్ల (కో. 31)

బల్లెం² : (బ.బల్లెలు). పర్యా. దిసి¹(1). బావికి వక్కన గిలక వేయడానికి వీలుగా కట్టిన గోడ. చూ. చిత్రం 294.2 (రా. 8).

బళ్ల : చూ. రూ. బలం (రా. 18, 20).

బవంచి : చూ. పర్యా. గవాక్షం. వెలుతురుకోసం మిద్దె కప్పులో పెట్టిన రంధ్రం. చూ. చిత్రం 22.7 (రా. 23).

బవు : చూ. పర్యా. ఎచ్చు. అడికం (రా. 9).

బసుకు : చూ. పర్యా. ముట్టి². కొయ్యలోని పెళసుగాఉండే భాగం (రా. 15).

బస్తా : చూ. పర్యా. గోనె. గోగు, జవపనారలతో అరివ సంచి (కో. 22, 25, 30, 40; తె. 5, 12, 13; రా. 11).

బాజు¹ : రూ.బాడు², చూ. పర్యా. నిలువు¹(1). ద్వారబంధపు నిలువుకమ్మి. చూ. చిత్రం 172.4 (తె. 30, 32, 36-38, 41, 43).

బాజు² : రూ. బాడు³. పర్యా. కల్లి³, పాడక, పాంటి, రోకు (2), వేపు, పక్క, వంక, వెంట (కో. 30; తె. 12, 28).

బాజు³ : (1) చూ. పర్యా. కొన. దూలం చివరి భాగం (తె. 9). (2) చూ. పర్యా. పట్టె¹(1). కొయ్య వాసం (కో. 15).

బాజుపటె : చూ. పర్యా. నిలువు¹(1). ద్వారబంధపు నిలువుకమ్మి. చూ. చిత్రం 172.4 (తె. 27).

బాబర్ : (<Border) సన్నపు బట్టి అంచు (తె. 28).

బాటు : (బ. బాట్లు). చూ. పర్యా. కోతరాయ. రాతిపరికల ముఖాలకు మెరుగు పెట్టడానికి వాడే కఠినమైన రాయి (తె. 37).

బాటు : సన్న సున్నపువీవారు చుద్దడానికి వాడే. అడుగు సున్నబరచిన కొయ్య లేక రాయి (తె. 33).

బాడ : చూ. పర్యా. నడవా¹(1). సింహద్వారానికి ముందు అడుగుల మధ్యగా ఉన్న నడిచే దారి. చూ. చిత్రం 26.5 (తె. 10).

బాడర్ : (<అం. Border) ఉ. బాబర్. చూ. పర్యా. అంచు¹(1). స్తంభానికి పైనా, దూలానికి కిందా, సగిషీగా చేసిన కట్టుబడిపనిలో దూలానికి

ఆనుజన్మ ఉపరితలం (కో. 14. 25, 29, 23, 32; తె. 3, 14; రా. 4).

బాడా : చూ. రూ. బాడగ (తె. 15).

బాడి : చూ. పర్యా. బురద. జగట వచ్చేదాకా కాలితో తొక్కి తయారు చేసిన పాకంగల మట్టి. కట్టుబడికి వాడేది (కో. 34).

బాడిగ : చూ. రూ. బాడగ (రా. 28).

బాడితక్కిడు : మొనలు సానపట్టి బాడితకు పదును పెట్టడం (కో. 6).

బాడిపీట : చూ. పర్యా. (నాలిక)బల్ల. బండి తోలే మనిషి కూర్చోడానికి నొగ మీద అమర్చిన చెక్క (రా. 8).

బాడుగ : రూ. బాడా, బాడిగ. చూ. పర్యా. కిరాయి. ఇంటినిగాని బండిని గాని వాడుకొన్నందుకు, నియమిత కాలానికి ఇంతఅని చెల్లించే డబ్బు (రా. 31).

బాణం : చూ. పర్యా. ఉండేలు. అప్పు పెంకును కోయడానికి కుమ్మరి వాడే సాధనం. వెదురుబద్దకు తీగను కట్టి చేస్తారు. చూ. చిత్రం 81.3 (కో. 2).

బాండర్ : చూ. పర్యా. పైరు. గోడ మూలల్లో చేసే చదును (రా. 21).

బాండు : సున్నబ్బట్టి మధ్య భాగం. చూ. చిత్రం 64.8 (తె. 10).

బాండుట్టుబడి : తొక్కిడిరాళ్లు వేసి కట్టే పద్ధతి (కో. 46).

బాండిరాయి : (1) (బాండు. <అం. Bond) చూ. పర్యా. అఖండిం(రాయి). గోడలుకట్టేటప్పుడు చిన్న వైన ఇటికలను, రాళ్లను మధ్య ఉంచి సందులు తప్పించి ఎక్కల మూలల్లో బలంకోసంఉంచే పొడుగాటి పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 47, 160.6 (కో. 21, 33; తె. 4, 5, 40, 42; రా. 5, 6, 15, 17, 18, 21).
(2) చూ. పర్యా. కడపబండ(1). దర్వాజాచట్రం కింద బేసుమెంటు పైన గడపగా చేసే రాయి (రా. 27).

బాండి : ఉ. బాండలి. చూ. పర్యా. ఇనపగంప, ఇనుముతో చేసిన వెడల్పాటి పాత్ర. లోతు తక్కువది. చూ. చిత్రం 139 (రా. 4, 6, 17).

బాతిన : (బ. బాతిన్లు). చూ. పర్యా. గనిగొయ్య. కటుబడి రాళ్లను తవ్వి తీసుడానికి గినిలాగా తవ్వి గొయ్యి, గుంట (కో. 16).

బాదంగి : చూ. రూ. బాలాంగిరి (తె. 34).

బాదంగిరి : ఉ. బాదంకిరి. చూ. రూ. బాలాంగిరి (తె. 23, 33).

బాదంగూడు : పర్యా. కోడిగుడ్డుగూడు, దిబ్బిగూడు, బైజేగూడు. అండాకారంగా ఉన్న గూడు (కో. 34, 35; రా. 17, 32).

బాదమార్చి : పర్యా. బాదామి (కమాను), నామందమాను, బాదంకాయ రూపంలో ఉండే ఆర్చి (కో. 23, తె. 2, 16).

బాదాంగిరి : ఉ. బాదంకిరి, బాదంగి. చూ. పర్యా. బాలంగిరి. కొప్పువద్ద కొద్దివెడిల్పుతో ఉండి కిందికి రాసురాను విశాలంగా ఉండే పెంకుకప్పు. చూ. చిత్రం 269 (తె. 23, 33, 34).

బాదామి(కమాను) : చూ. పర్యా. బాదమార్చి. బాదంకాయ రూ.ంలో ఉండే ఆర్చి (తె. 17, 25, 27).

బాదు¹ : రూ. పాతు³. పర్యా. నిలుంపాతు, నిలువుపోస్తు. పోస్తు. మూసకట్టులోని నిలువు కిర్ర (కో. 34, 38, 39).

బాదు² : చూ. రూ. బాజు¹ (తె. 26, 29).

బాదు³ : చూ. రూ. బాజు² (తె. 15).

బాదుజోడు : చూ. పర్యా. పట్టెట. గొడ్ల మెడలకు అందానికిగాని, వాటినికాడికి పూన్పడానికిగాని, కట్టే తాడు లేక తొలు. చూ. చిత్రం 74.9 (తె. 16).

బాసి : చూ. పర్యా. గోలం. మట్టితో చేసిన లోతైన పాత్ర చూ. చిత్రం 309 (రా. 3).

బానం : ఉండేలు బద్ద (కో. 6).

బాపనపచ్చరాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం(రాయి). సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium Spar, Carbonate of Lime, Lime stone : $CaCO_3$) అనబడే ఈ శిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న లక్షణాల్లో విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన జీవరాసుల శిథిల శరీరభాగాల్లో ఉన్న 'కైరెస్ట్' అనేద్రవ్యం తీవ్రతాప పీడనాలవల్ల మొదట ఈరకం రాయిగామారి, ఆ తర్వాత దీని కణాలు స్ఫటి కీకరింపబడి 'చలవరాయి' (Marble: చూ. ఎర్ర రాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈరాయి శుద్ధత, స్వభావలక్షణాలనుబట్టి భిన్నప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. ఫెల్స్పార్ కౌన్యంలో సగంమాత్రమే (= 3)దీనికున్నది. జిగటగా ఉండే ఈరాతిరకాలను కాల్చి సిమెంటును, గుల్లగాఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈరాతి రకాలు గజా, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, బ్లీచింగ్ పౌడరు మొదలైన వాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇవిస్వచ్ఛంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇమము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, ఆకుపచ్చ, గోధుమరంగు, నీలం మొదలైన రంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలా రకాలు ఇళ్లు కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణసామాగ్రిగాను, ఎక్కువగావాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం ఈరాతిజాతికి చెందినవే. ఈరాయి బూడిద రంగులోను, బూడిదరంగు కలిసిన ఎరుపు, పసుపుచ్చ రంగుల్లోను, దొరుకుతున్నది. ఇన్ని ఛాయల్లోను ఈరాతి రంగు బాపనపచ్చ అనే వాడుకలో ఉన్నది. (రా.28).

బాపనపల్లిరాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రాయి². ఇది 'క్వార్ట్జ్' (చూ. కనికరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్రశిల (Metamorphic rock) తీవ్ర తాపోష్ణపీడనదుల వల్ల ఇసక (Sand), ఇసకరాయి (Sand stone) (చూ. ఉస్కెరాయి) గా మారి తర్వాతి పరిణామదశలో ఉండి సాంకేతికంగా 'క్వార్ట్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈరాయి నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది. ఇది చాలా వన్నెల్లో దొరుకుతుంది. ఈరాయి బాపనపల్లి గ్రామంనుంచి వస్తుందిగనక ఈపేరువచ్చింది.(రా.14).

బామగుజ్జ : చూ. పర్యా. తరిణిగుజ్జ. నగిషీపవి చేపివ గుజ్జ. చూ. చిత్రం 254.2 (కో. 1).

బాయిగూడు : బావిలోకి దిగడానికి వీలుగా బావి గోడలో అమర్చిన గూడు (కో. 29; తె. 37).

బాయిరాయి : రెండడుగుల పొడుగు, అరంగుళం మందం గల రాతిపలక. దీన్నే గుండరాయి అవకూడా అంటారు. (రా. 5).

బాయేగొడలి : నేలను దోకడానికి పనికివచ్చే గోడె. (చూ.) వంటి సాదనం. దీనికి ఒక వైపున 'తిప్పణి' అనబడే రేకు ముక్కును తగిలిస్తారు (రా. 24).

బార : (చ. బార్ల). రెండు గజాలు (కో. 47; తె. 15; రా. 5, 7, 10, 14).

బారకట్ట : ఉ. బారాకట్ట. ఆరు గవ్వలతో, ఆరు పావులతో అడే ఆరు. పెద్దాటకు పొడుగువేడల్పులలో ఏదేని గళ్ళు, చిన్నాటకు నాలుగేపి గళ్ళు ఉంటాయి (కో. 7; రా. 14-26, 29, 30).

బారంకిపట్టి : ఉ. పట్టె. చూ. పర్యా. కడొత్తు. గంట దూలానికి అధారంగా గోడలమీద వేవే చిట్టచివరి వాసం. చూ. చిత్రం 248.2 (తె. 20, 26).

బారంగి : ఉ. బారంగి. రూ. పారంగి, బారంజి. చూ. పర్యా. బారంగిరి. కప్పవద్ద కొద్ది వెడల్పుతో ఉండి కిందికి రాసురాసు విశాలంగా ఉండే పెంకుకప్పు. చూ. చిత్రం 269 (తె. 66, 29, 30, 32).

బారంజి : చూ. రూ. బారంగి (తె. 16).

బారం : చూ. పర్యా. తూకం². ఎత్తు, తూకు, బారము (తె. 1, 4).

బారాకజు : (< ఆం. Barrocks). చూ. పర్యా. వాసిల్లు. పొడుగాటి ఇల్లు. చూ. చిత్రం 7 (కో. 16).

బార¹ : చూ. పర్యా. పొడవు, నిడివి, నిడుపు, దాని కొలత (కో. 1, 19, 22, 28, 30, 31, 32, 34; రా. 12, 31).

బారు² : ఉ. బార. బారి. పర్యా. తెర, పేట¹, మొనక, వాసి. పేర్లులోని వరస (కో. 41; తె. 2, 10, 39).

బారు³ : చూ. పర్యా. మందు¹. రాళ్లను పగలగొట్టడానికి వాడే పేలుడుద్రవ్యం (కో. 8).

బారు⁴ : లావుపాటి కడ్డి (తె. 17).

బారుగడియ : చూ. పర్యా. గడిమాను. తలుపు చెక్కలను మూస్తూ గోడల్లోని కంతల్లోకి దూర్చబడే రోకలివంటి పెద్దగడియ. చూ. చిత్రాలు 181-191 (కో. 2).

బారుగాడి : పొడుగాటి గడి. చూ. చిత్రం 301 (కో. 36).

బారుదిండు : రాతి గనిలోని చచ్చుపొర (రా. 28).

బారుబండ : చూ. పర్యా. అఖండం(రాయి). గోడలు కట్టేటప్పుడు చిన్నవైన ఇటికలను రాళ్లను మధ్యఉంచి సందులు తప్పించి పక్క మూలల్లో బలంకోసం ఉంచే పొడుగాటి పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 47, 160.6 (కో. 43).

బారుబొంగు : చూ. పర్యా. ఎంపుడెదురు. పొడుగాటి వెదురుబొంగు (కో. 46).

బారుమూస : పొడుగాటి మూస (కో. 25).

బారుమొదు : చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగ రాతిని తగిలించే కొయ్య దూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (తె. 1).

బారురొతు : చూ. పర్యా. అఖండం(రాయి). గోడలు కట్టేటప్పుడు చిన్నవైన ఇటుకలను రాళ్లను మధ్యఉంచి సందులు తప్పించి పక్కమూలల్లో బలంకోసం ఉంచే పొడగాటి పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 47, 160.6 (తె. 20).

బారువాసం : పొడుగాటి వాసం (తె. 1).

బాలకటె : చూ. పర్యా. దండెం. పైనుండి వేలాడాడిన పొడుగాటి కర్ర (తె. 30).

బాలంగి : చూ. చూ. బాలంగిరి (తె. 32).

బాలంగిరి : ఉ. బాలంకిరి, బాలంగిరి. పర్యా. బాదంగిరి, బారంగి. కొప్పువద్ద కొద్ది వెడల్పుతో ఉండి కిందికి

రాసురాసు విశాలంగా ఉండే పెంకు కప్పు. చూ. చిత్రం 269 (తె. 3, 17-19, 21, 22).

బాలంచ : చూ. పర్యా. కుంచ. సన్నటి కర్రకు ఒకచివర నారనో గుడ్డనో కట్టి తయారు చేసిన సాధనం. సున్నం కొట్టడానికి వాడేది. సాధారణంగా గోగు, కొబ్బరి, జనప నారలు వాడుతుంటారు (తె. 3, 4).

బాలె : చూ. పర్యా. బుట్ట¹. మూతగల చిన్నగంప (తె. 42).

బాలెడు : బాలెలో ఎట్టినన్ని (తె. 42).

బాల్కన్ దర్వాజా : పైనా పక్కనా వెలుతురు కిటికీ యన్న దర్వాజా (తె. 29).

బాల్కనీ : (1) (<ఆం Balcony) ఉ. బాల్కనా, బాల్కనీ, బాల్గనె. (బి. బాల్కనాలు, బాల్కనీలు). పర్యా. దొక్కు². తట్టు⁴, సజ్జా (1). ఇంటిముందు స్తంభాల మీద వేసిన కప్పు. దీనికి పక్క గోడలు ఉండవు (కో. 8, 14, 26, 31, 50; తె. 7, 36; రా. 1, 4, 7, 12-15, 18, 19). (2) ఉ. బాల్కనా. పర్యా. చూరుపేటు, దిగువగోడ, పరజా(గోడ), పరదా(గట్టు), సజ్జ² (2) గోడమీది నుంచి ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చిన కప్పు (కో. 37, 38, 41, 43-45, 49, 50; తె. 16).

బాల్చీ : ఉ. బాల్చా, బాల్చె, బాల్చా. చూ. పర్యా. బొక్కెన. నీళ్లు తోడుకోడానికి వాడేపాత్ర (కో. 5, 13, 14, 17, 18, 21, 25, 27; తె. 2, 42).

బాల్చీ : చూ. పర్యా. బొక్కెన. నీళ్లు తోడుకోడానికి వాడే పాత్ర (కో. 4).

బావంచికర్ర : పెణకకు వేసే కర్ర (కో. 12).

బావి : ఉ. బాయ, బాయి, బావి. (బి. బాయ్లు, బావులు), పర్యా. నుయ్యి. నీటికోసం భూమిలోకి తవ్విన లోతైన గుంట (కో. 2, 22, 28-35, 37-39, 42, 43, 45, 46, 48; 1, 3-13, 15-17, 19, 20, 23-27, 29, 30, 35, 38, 39, 41-44; రా. 5, 7, 10, 12-18, 20, 22, 24-32).

బావిసూల : బావికి ఎదురుగా ఇల్లు కట్టడమనే తప్పు. ఎదురుగా కిటికీగాని, తలుపుగాని పెట్టితే ఈ తప్పు పోతుంది (కో. 32).

బావు : చూ. రూ. పావు (తె. 37).

బిక్టతాడు : పర్యా. బొడ్డుమోకు, లంబుతాడు, సొప్పు. కాడిని పోలుగ్రరకు కట్టే తాడు. చూ. చిత్రం 74.8 (రా. 25).

బిగవగటు : క్రి. చూ. పర్యా. బిగించు. తాడు మొదలైన వాటితో గట్టిగా కట్టు (కో. 41).

బిగిచ్చు : క్రి. చూ. రూ. బిగించు (కో. 35; తె. 1, 39; రా. 15, 17, 25).

బిగించు : క్రి. రూ. బిగిచ్చు. పర్యా. అంటగట్టు. ఇరించు, కుమ్మేయు, గడాయించు. గడేయు, తాయ(1), నడిపించు బుదంజేయు, ఇంచించు బలించు, బిగవగట్టు, బోట్లొచ్చు, రూపుజేయు. తాడు మొదలైనవాటితో గట్టిగా కట్టు (కో. 34; తె. 2, 5, 9, 13, 42).

బిగిసీను : గట్టిదనం, బిగుతు (కో. 12).

బిగిబద్ద¹ : చూ. రూ. బిగుబద్ద (కో. 21).

బిగిబద్ద² : చూ. పర్యా. బేడింబద్ద. రెక్కలను పట్టిఉంచడానికి తలుపు వెనక బిగించిన కొయ్యబద్ద (కో. 24).

బిగింపు : చూ. పర్యా. బిరు. గట్టితనం (కో. 34, 39; రా. 25).

బిగుతరం : ఎక్కవ గట్టితనం (తె. 20).

బిగుదబ్బు : చూ. రూ. బిగుబద్ద (తె. 44).

బిగుపట్టి : చూ. రూ. బిగుపట్టె (తె. 13).

బిగుపట్టె : రూ. బిగుపట్టి, బిగువుపట్టె. చూ. పర్యా. బిగువు. పెంకుటింటి వాసాలను కలుపుతూ వాటిమీద బిగింపు చేసిన వెదురుబద్ద; అకు కప్పు జారకుండా మీద బిగించే బద్ద (తె. 4, 14, 15, 20).

బిగుబద్ద : రూ. బిగిబద్ద¹, బిగుదబ్బు. చూ. పర్యా. బిగుపట్టె. చూచుచెక్క మీద బిగింపుకోవం వేసేబద్ద (కో. 20; తె. 12).

బిగుమానం : చూ. పర్యా. బిరు. గట్టితనం (కో. 34, 38).

బిగువు¹ : పర్యా. అద్దబిగువు. బిగువుబద్ద, బిగుపట్టె, బిగువుబద్ద, సంగడిబద్ద. పెంకుటింటి వాసాలను కలుపుతూ వాటిమీద బిగింపు చేసిన వెదురుబద్ద; అకు కప్పు జారకుండా మీద బిగించే బద్ద (కో. 31, 41-45, 47, 49, 50; తె. 19, 21, 23, 33; రా. 10).

బిగువు² : చూ. పర్యా. కీలు². కిటికీరెక్కలు అడటానికి వీలుగా దుక్కలనూ చక్రూన్న కలుపుతూ బిగించిన ఇవపబద్ద (కో. 42).

బిగువు³ : చూ. పర్యా. గొడుగుబద్ద. ఉత్తరాపిమీద పరిచిన చెక్క (రా. 10).

బిగువు⁴ : చూ. పర్యా. బిరు. గట్టితనం (కో. 33, 37; తె. 25).

బిగువుపట్టె : చూ. రూ. బిగుపట్టె (తె. 20).

బిగువుబద్ద : చూ. పర్యా. బిగువు¹. పెంకుటింటి వాసాలను కలుపుతూ వాటిమీద బిగింపు చేసిన వెదురుబద్ద; అకు కప్పు జారకుండా మీద బిగించే బద్ద (కో. 38, 46; తె. 6).

బిగ్గడ్రోతు : (బిగ్గడి + రోతు), (బిగ్గడి < హిం. బిగడి). చూ. పర్యా. కంకి². గోడల కట్టుబడిలో వాడే రాతిముక్క. చూ. చిత్రం 159.7 (తె. 18).

బిగ్గి¹ : చూ. పర్యా. కపిపన. అత్తూ, కొందర (రా. 1, 2).

బిగ్గి² : చూ. పర్యా. నాగవాసం¹, గొక్కెం తగిలించడానికి వీలుగా దర్వాజాకమ్మిలో బిగించిన ఇవపకొక్కెం. చూ. చిత్రం 192.4 (కో. 6).

బింకం : చూ. పర్యా. బిరు. గట్టితనం (రా. 15, 18).

బింగ : చూ. పర్యా. కంకి². గోడల కట్టుబడిలో వాడే రాతిముక్క. చూ. చిత్రం 159.7 (రా. 29).

బింగ(రాయి) : చూ. పర్యా. కోతరాయ. రాతి పలకల ముఖాలకు మెరుగుపెట్టడానికి వాడే కఠినమైన రాయి. (తె. 44).

బిచ్చ : చూ. రూ. బెచ్చె. (రా. 23).

బిచ్చు¹ : చూ. పర్యా. దర్జు, గోడ కట్టేటప్పుడు రాళ్ల మధ్య వచ్చే సందు. చూ. చిత్రం 160.5 (తె. 40).

బిచ్చు² : చూ. పర్యా. కండి². గోడల కట్టుబడిలో వాడే రాతిముక్క. చూ. చిత్రం 159.7 (తె. 33).

బిజాసాల్ : చూ. పర్యా. ఏగి. తలుపులు తయారు చెయ్యడానికి, బుడి భాగాల తయారీకి, శ్రేష్ఠమైన కలపనిచ్చే పెద్ద అడవిచెట్టు. దీన్నే 'గోమూత్రి, రక్తచీజ, వేగిస, సర్కం, సాల' అని కూడా పిలుస్తారు. ఈజాతికి చెందినవే 'జిట్టవేగి, పెద్దవేగి (చూ. పెద్దేగి), ములువేగి' మొదలైన చెట్లు. 'బిజాసాల్' అన్న మాట దీని వ్యాపార నామదేయం. Indian kino tree, Bijasal, *Petrocarpus bilobus*, *P. marsupium*, Br. (తె. 24).

బిడి¹ : గోడ కట్టుబడిలో మంచిరాతి పక్కన విడిగిన రాతిని పేర్చినప్పుడు వచ్చే సందు (రా. 25).

బిడి² : చూ. పర్యా. రోలు¹. దంచడానికి పనికివచ్చే రాతి దిమ్మ (రా. 26).

బిడుగు¹ : రూ. బెడుగు. చూ. పర్యా. అరవడి. బావికి చుట్టు గోడ కట్టుబడి చేయవలసిన గుండ్రటి స్థలం (కో. 30; తె. 5; రా. 16).

బిడుగు² : చూ. పర్యా. వైశాల్యం. పొడుగు వెడల్పుల కొలత; విస్తీర్ణం (రా. 15, 20).

బిడుగు³ : చూ. పర్యా. సందు¹(1). రాళ్ల వరసల మధ్య సున్న స్థలం (రా. 3).

బింది : (బి. బిందీలు). చూ. రూ. బిందె (తె. 22).

బిందిగం : చూ. రూ. బిందె (రా. 4).

బిందె : ఉ. బిందె. రూ. బింది. బిందిగం. పర్యా. కొడపానం. నీళ్లు తెచ్చుకొనే లోహపాత్ర (కో. 6, 17, 22, 28, 42, 43, 49; తె. 1-3, 7, 9, 10, 13, 29, 38, 40; రా. 13, 14, 19, 22, 23, 26, 31).

బిన్నా : చూ. రూ. బియ్యన (రా. 1).

బిన్నిరెక్క : చూ. పర్యా. గండెవాటురెక్క - గండెవాట్ల తలుపు రెక్క (తె. 30).

బిన్నీ : చూ. పర్యా. నెమ్ము¹. తలుపు చెక్కలను కరిపించడానికి వాడే రెండువైపులా పదునున్న తీగమేకు (తె. 27).

బియ్యన : రూ. బిన్నా. పర్యా. జమ్మున, బిరిన, తొందరగా (రా. 3, 4, 9).

బిరడ : గోడ కట్టుబడిలో మధ్యవేసే చిన్న రాతిముక్క (తె. 21, 30).

బిరుసు : బిగుతు. గట్టితనం (రా. 2).

బిర్దు : చూ. పర్యా. అరవడి. బావికి చుట్టు గోడ కట్టుబడి చేయవలసిన గుండ్రటి స్థలం (తె. 7).

బిరిసె : చూ. పర్యా. బియ్యన. తొందరగా (రా. 12).

బిర్దు : ఉ. బిర్ర, పర్యా. పట్టు², బిగింపు. బిగుమానం, బిగువు⁴, బింకం, బిసి², మదువు. గట్టితనం (కో. 30, 38, 41; తె. 8; రా. 16, 17, 20-22).

బిర్దుకిట్టె : పర్యా. బెంచు³(1). మెలుగు¹. నిచ్చిన పిలుపు కర్రలు, మెట్లు, కదలకుండా గట్టిగా బిగించి కట్టిన తాడుకు పురిబెట్టి, పురి వదులివ్వకుండా ఉండేందుకు తాడు మెలికలో ఇమిట్టిన కర్రపుల్ల. చూ. చిత్రం 148 4 (తె. 41).

బిర్రేయు : కి. చూ. పర్యా. కుమ్ము. కాలిలో తొక్కు (రా. 2).

బిలహారిఅదం : రూ. బిల్లోరద్దం. గాలి కిటికీకి బిగించిన అద్దం (తె. 1).

బిలుగు: రూ. బిల్ల, బిల్లు, బిల్లుడు, బిళ్ల². చవిటి నేలలో బాగా పెరిగే పెద్దచెట్టు. ఉష్ణకాలంలో కొండ ప్రాంతాల్లో పుష్పిస్తుంది. కలప అంత మంచిదికాదు గాని, నలుపుదాచుగా ఉండే కొయ్యలు దూలాలుగా, మొగరాలుగా, పనిముట్లకు పిడులుగా, చేతి కర్రలుగా, వాడుతున్నారు. చెదలు పట్టవంటూవు. వీన్నే 'బిల్లు, బిళ్ళ, బిళ్ళు, బెల్ల' అనికూడా పిలుస్తారు. The (East) Indian satin wood tree, *Chloroxylon swietenia*, DC., Lush., *Swietenia chloroxylon*. Roxb., Watts. 'అడవిబిల్లుడి' *Sophora interrupta*, Man.) మొదలైన చెట్లు ఈజాతికి చెందినవే (తె. 15).

బిల్ల¹: చూ. పర్యా. గిరిక. నీటిని పులభంగా లోడటానికి వాడే చక్రం. చూ. చిత్రాలు 287, 288 (తె. 3, 11, 38, 39; రా. 8).

బిల్ల²: (1) ఉ. బిళ్ల. చూ. పర్యా. ఉంటుంది. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్న రాతిముక్క (కో. 8; రా. 5, 8, 13). (2) చూ. పర్యా. పెల్ల. ఇటిక ముక్క (తె. 33).

బిల్ల³: చూ. రూ. బిలుగు. (కో. 16).

బిలకజై: (1) చూ. పర్యా. అడ్డకట్టె(2). గిరికను దిగించడానికి వీలుగా బావిమీద వేసిన అడ్డుకొయ్య. చూ. చిత్రం 294.3 (తె. 38). (2) చూ. పర్యా. ఇరుసు (2). గిరిక తిరగడానికి వీలుగా దానిమధ్యనుంచిన కర్ర (తె. 39).

బిలకర్ర: చూ. పర్యా. టక్క. కొబ్బరిమట్టలుచితకొక్కడే సాధనం (కో. 10).

బిలరాతు: చూ. పర్యా. కల్లొకు. చిన్నదైన రాయి (తె. 23).

బిలు: చూ. రూ. బిలుగు (రా. 18, 31).

బిలుగొడిపై: కలపచిచ్చే పెద్ద చెట్టు. కలప విర్రాతి ద్రవ్యంగా పనికివస్తుంది (తె. 31).

బిలుడు: ఉ. బిల్లుడి. చూ. రూ. బిలుగు (కో. 30, 38; తె. 1-3, 6, 7, 14, 16, 20, 39, 44).

బిల్లోరద్దం: చూ. రూ. బిలహరిరద్దం (కో. 26).

బిళ్ళ¹: రూ. బిల్ల. చూ. పర్యా. చెంకు (1). వడంబం గుండును మోపే దారాన్ని పట్టుకొని ఉండే రేకుబిళ్ల. దీని మధ్యలో రంగ్రం ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 100.2 (కో. 16, 18, 21, 24, 29, 32, 33, 37, 41, 42; తె. 1, 2; రా. 8).

బిళ్ళ²: చూ. రూ. బిలుగు (కో. 4).

బిళ్ళకట్టార్చి: చూ. పర్యా. బిళ్ళార్చి. మట్టమార్చి మీద మరో ఆర్చి అదే విధంగా కట్టినది (కో. 28).

బిళ్ళతాపి: ఉ. బిల్లతాపి, పర్యా. పైటింగుతాపి, మెరుగు తాపి, రేకుతాపి. సాపుతాపి. 'గుచ్చును నున్నచిరచ దానికి పనికివచ్చే చిన్నతాపి. చూ. చిత్రం 84 (తె. 3, 4, 12, 13, 19, 40; రా. 7).

బిళ్ళ పిడి: పలకలుగాఉండే పిడి (తె. 19).

బిళ్ళ (పెంకు): ఉ. బిల్ల. చూ. పర్యా. పారాత్రి. వల్చదరంగా వలచగాఉండే పెంకు ఇంటి కప్పు తయారీలో వాడేది. చూ. చిత్రం 35 (కో. 2-7, 9, 13, 14, 18, 19, 21-23, 26, 30, 37, 43, 48; తె. 1, 2, 5; రా. 10, 13-18, 20, 22, 30, 32).

బిళ్ళబాయి: భూమ్మట్టం మీద చుట్టూ ఎత్తే కటి కుంచిన బావి. చుట్టూ కుంగదు (రా. 8, 13).

బిళ్ళార్చి: పర్యా. బిళ్ళకట్టార్చి. మట్టమార్చిమీద మరో ఆర్చి అదేవిధంగా కట్టినది (కో. 18, 23).

బిళ్ళిలు: ఉ. బిల్లిలు. చూ. పర్యా. పెంకుబిల్లు. పెంకు కప్పున్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 16 (రా. 4, 8, 10, 13).

బిప్పి: (1) చూ. పర్యా. బిల్లెం². బావివక్కువ గిరిక వేయడానికి వీలుగా కట్టిన గోడ. చూ. చిత్రం 294.2 (కో. 32). (2) మండి దించేటప్పుడు కంబాడు తాడుకు కట్టిన వరలను మోపే గడ (కో. 32).

బిప్పి: చూ. పర్యా. బిల్ల. గట్టితనం (రా. 32).

బిప్పితలుపు: చూ. పర్యా. ఇజ్జవతలుపు. వెదురుబద్దలో అల్లిన తలుపు. చూ. చిత్రం 178 (కో. 39).

దీగం : చూ. పర్యా. తాళం. వస్తువులను పెట్టెలు మొదలైన వాటిలో భద్రపరచడానికి వాడే సాధనం (రా. 25, 28).

దీట : చూ. బేడె. చూ. పర్యా. పగులు. చీట్లు (కో. 8, 12).

దీట : చూ. పర్యా. ఇబ్బిళి. అడవుల్లో పెరిగే మహా వృక్షాల్లో ఇదొకటి. దీని బోదె సాధారణంగా శంకరంగా ఉంటుంది. నిటారుగాను, చాలా లావుగాను ఉండే బోదె చాలా ఎత్తుకు పెరుగుతుంది. బోదె మధ్య భాగంలో ఉండే కొయ్య గృహసామగ్రిని తయారు చేయడానికి సర్వత్రా ఉపయోగపడుతున్నది. దీని రంగు ఆకుపచ్చగానో, ఆకుపచ్చదాలుగా ఉన్న నలుపు గానో ఉండి భిన్న విశలన వ్యాపించే రేతరంగు గీతలతో నిండి ఉంటుంది. కలప చాలా బరువుగా ఉండి నీటిలో మునుగుతుంది; మెత్తగా ఉండి మంచి మెరుగు తీసుకుంటుంది. తలుపులు దర్వాజాలు చేయడానికి, బల్లలు కుర్చీలవంటి ఉపకరణాలు చేయడానికి, ఈ కలప ఉత్తమం. దీన్నే 'ఇబ్బెడ, ఇరుగుడు, చిట్టెగి, చేవ, ఇట్టగి, జిట్టగి, జిట్టగి, జిట్టెగి' మొదలైన పేర్లతో భిన్న ప్రాంతాల్లో పిలుస్తారు. Black wood, (Indian) Rose wood, *Dalbergia latifolia*, Roxb. (రా. 18).

దీటవారు : క్రి. చూ. పర్యా. చిట్ట. పగులుచూపు (కో. 11).

దీటబట్టి : చూ. పర్యా. కాగ్లాము. సుమారు 80 పౌయ్యలుండి అయిదారు అంతస్తులుగా పేర్చబడిన లక్ష ఇటికలను కాలే పేర్చ బట్టి. చూ. చిత్రం 58 (కో. 30).

దీఠ : (< ఆం. Beam). (వి. టీమ్సు). పర్యా. గనె.

రాశ. పిమ్మెలు దూలం (కో. 19, 25, 28-30, 32; తె. 3, 13, 14, 22, 40, 42; రా. 3, 17).

దీర : నావబెట్టి తీరివ జొందుబద్ద (తె. 24).

దీరగూడ్డు : దీరవా ఆకారంలో ఉండే గూడు (రా. 32).

దీరటాకు : చూ. పర్యా. పల్లెడ గొడ్ల మెడలకు అందానికి గాని, వాటిని కాడికి వూర్చడానికి గాని, కట్టే తామ తేక తోలు చూ. చిత్రం 74. తె. 13, 14).

దీరువా : (< ఆం. Bureau). ఉ. దీరువా. పొరుగుగట్టువ, వెడల్పు తక్కువగా ఉండే చెక్కపెట్టె (కో. 22, 24, 29, 30, 32; తె. 4-7, 12; రా. 14).

బుకిని : ఉ. బుక్కి. బొగ్గుచూర (తె. 29, 36, 37).

బుక్కగులాం : ఎరుపు, పసుపుచ్చ కలిసిన వన్నె (తె. 5, 13).

బుగ్గ : సీత పైకి చిమ్మే జలాధారం (రా. 3).

బుగ్గి : చూ. పర్యా. బూడిద. వస్తువులు కాలగా మిగిలిన పొడి (కో. 6, 8, 13).

బుంగ : ఉ. బుంగి. పర్యా. పంటి, బుడ్డి²(1). బూజా. ఇనప రేకుతో చేసిన పెద్ద పాత్ర (కో. 11, 29, 30, 34, 36-40, 42, 43, 49; తె. 1, 5-7, 12, 14, 15, 28, 39).

బుట్ట¹ : చూ. పర్యా. గుట్ట², గుల్ల²(2). జొల్ల² బాలె, మాని. మూతిగల చిన్న గంప (కో. 12, 28, 38, 40, 42, 46, 48, 49; తె. 1, 3, 44; రా. 2, 28).

బుట్ట² : చూ. పర్యా. చట్టం¹. పోత పోయవలసిన సిమెంటు మొదలైనవాటికి ఆకారమిచ్చే విడిభాగాల కలయిక (కో. 28; తె. 3, 5, 7).

బుట్టి : చూ. చూ. బుట్ట¹ (కో. 4; రా. 31).

బుడక : చూ. బొడికె. చూ. పర్యా. ఉబ్బు. రాతిలో ఎత్తుగా ఉన్నభాగం. చూ. చిత్రం 45 1 (రా. 15).

బుడకాలి : (< బెంగాలీ. బుడకాలీ). తెలుగులో 'చీలక దుద్దుగు' అని పిలవబడే పెద్ద చెట్టు. దీన్నే 'చిట్టిదుద్దుగు, దూదుగు¹, అని కూడా పిలుస్తారు. సంవత్సరం పొడుగునా పూలతో, కాయలతో కనిపిస్తుంది. ఉత్తర భారతదేశ జిల్లాలోని పర్వాతప్రాంతాల్లోను, తూర్పు పాకిస్తాన్ లోని చిట్టగాంగు పరిసరాల్లోను, చాలా పెద్ద చెట్టుగా పెరుగు తుంది. బోదె నిటారుగా ఉంటుంది. కొయ్య అనేక విధాలుగా నిర్మాణద్రవ్యంగా పనికివస్తుంది; వడకుల తయారీకి మరి ముఖ్యం. Fragrant cherry nut-

meg, *Polyalthia lognifolia* or *P. cerasoides*, Bth., *U. fragrans*, Lush., *Uvaria discolor*, Vahl., *U. monifera*, Gaertn., *U. Suberosa*, Roxb., Willd. (రా. 14).

బుడగ : చూ. పర్యా. పార². రసమట్టంలోని కదిలేదిమవు
చూ. చిత్రం 103.4 (కో. 42; తె. 16).

బుడత : గుద్దలి తూము చగ్గర సన్నగాఉండే భాగం
(కో. 4).

బుడంమేకు : చూ. పర్యా. నెమ్ము¹. తలుపు చెక్కలను
కరిపించడానికి వాడే రెండువైపులా పదునున్న తీగమేకు
(కో. 45).

బుడిగి : పర్యా. సురాయి. నీరు పోసే చిన్న పాత్ర
(తె. 21).

బుడిపె : చూ. రూ. బుడపు (తె. 16).

బుడిమి : చూ. పర్యా. చెట్టుగుడినె. గుండ్రటిగుడినె,
చూ. చిత్రం 1 (కో. 13)

బుడుపు : రూ. బుడిపె. చూ. పర్యా ఉబ్బు. రాతిలోఎత్తుగా
ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 45.1 (కో. 42, 46).

బుడ¹ : చూ. పర్యా. నేలనెనగ. దీన్నే 'ఇలాతికాయ, నేల
పెనర, పల్లె(కాయ), భూనెనగ, సీమనెనగ' అనికూడా
పిలుస్తారు. దక్షిణఅమెరికా నుంచి 19 వ శతాబ్దిలో
ఇచ్చటికి తేబడ్డది. ఒక వాణిజ్యపు పంట. కాయలు
తిండికి, ఆకు కిక్కురు, నూనె వంటివినుసుగా పనికి
వస్తాయి. Ground-nut, Pea-nut, *Arachis hypogaea*, Linn., Watts., Willd. (తె. 44).

బుడ² : చూ. పర్యా. అబ్బు. రాతిలోని గుండ్రంగాఉండే
చెచ్చు (రా. 13).

బుడ³ : చూ. పర్యా. పార². రసమట్టంలోని కదిలే దిండువు.
చూ. చిత్రం 103.4 (కో. 41).

బుడడు : తాళ (కో. 12).

బుడి¹ : చూ. పర్యా. చుండ¹. బండి ఇరుసుకు తగిలిఉండి
అరులద్వారా చక్రాన్ని పట్టిఉంచే గుండ్రటి కొయ్యదిమ్మ
చూ. చిత్రం 74.4 (తె. 4, 7-23, 25, 26, 29, 33).

బుడి² : (1) చూ. పర్యా. బుగ. ఇరవ రేకుతో చేపిన పెద్ద
పాత్ర (కో. 26, 27); (2) ముంత (తె. 27, 28, 30,
31). (3) గజా సీసా (రా. 28). (4) చూ. పర్యా.
కలశం. బంగళా కప్పు మూలల్లో బోర్లించే మట్టిపాత్ర.
దీనిపైన మరో చిన్న గుమ్మరులాటి భాగముంటుంది.
చూ. చిత్రాలు 27.8, 40 (తె. 27).

బుడికట్టు : చూ. పర్యా. చుండకట్టు. బండి కుండుకు చుట్టూ
కట్టిన ఇరవరేబు (తె. 8-11).

బుడిపలక : చూ. పర్యా సారెపలక. సారెలోని ఇరుసు
వంటి భాగం. చూ. చిత్రం 73.3 (తె. 26).

బుడరదోవి : (బుడర < బుడిచ). (బ. బోడ్లు). చూ. పర్యా.
బోడిమొద్దు. మోట నీరు పోయే బోడి చూడు (తె. 15).

బునాది : ఉ. బునాతం. బునేచి, బున్యాచి. చూ. రూ. పునాచి
(కో. 30, 36, 40; తె. 3, 5, 7, 9, 10, 12, 27-
31, 33-42, 44; రా. 5, 17, 18, 20, 23, 24).

బునాదిగుగిళ్లు : బ. పునాదులు తవ్విపప్పుడు అచారంగా
వండి, పంచిపెట్టే గుగిళ్లు (కో. 30).

బునాదిగుంత : చూ. పర్యా. పునాదిగుంత. పునాచికై
తవ్విప గుంట. చూ. చిత్రం 154.1 (తె. 37).

బునాదిగోడ : చూ. రూ. పునాదిగోడ (కో. 40; రా. 6).

బునాదిరాయి : శంకుస్థాపన సమయంలో చూడ్చుపడి పూజ
చేయబడే రాయి (రా. 18, 20).

బున్యాదిపాయ : చూ. పర్యా. పునుగు⁶. పునాచి గుంట
(తె. 33).

బురగ¹ : చూ. రూ. బురద (తె. 16, 26, 34).

బురగ² : రూ. బురగ (తె. 27).

బురగమట్టి : చూ. రూ. బురదమట్టి (తె. 26).

బురజ : చూ. రూ. బురద (తె. 37).

బురద : ఉ. బుడిద, బుద్ది. రూ. బురగ, బురిజ. పర్యా.
అరుసు, అసలు, జేబు, బాడి. తిగట వచ్చేదాకా కాలిలో
తొక్కి తయారుచేసిన పాకంగల మట్టి. కట్టుబడికి వాడేది

(కో. 1-5, 8, 9; తె. 2, 4, 5, 7, 12-15, 17, 24, 27-32, 38, 40-42; రా. 4, 5, 16-18, 20-30, 32).

బురదకమ్మి : (1) ఉ. బురద. చూ. పర్యా. కడప¹(1). దర్వాజా చట్రపు కింది కమ్మి. తక్కినవాటికన్నా లావుగా ఉండేది. చూ. చిత్రం 172.2 (కో. 16, 18, 21, 23, 26, తె. 1-2). (2) రెండు గోడలను కలుపుతూ వేసిన లావాటి కొయ్య (కో. 4).

బురదమట్టి : రూ. బురగమట్టి. పర్యా. అమసుమట్టి, అసలుమట్టి, తండుమట్టి, పంకంమట్టి, పచ్చిమట్టి, పాకంమట్టి, పుర్రుమట్టి, బురదమట్టి, ముద్దమట్టి. చిక్కని పాకంలో ఉన్న అమసు (కో. 42, 45, 46; తె. 13, 28).

బురదమన్ను : చూ. పర్యా. బురదమట్టి. చిక్కటి పాకంలో ఉన్న అమసు (తె. 29).

బురికి : ఉ. బొరికి. చూ. పర్యా. అమసుకూరు. కుని తిరగడానికి వీలుగా నేలలో తొలిచిన గుంట (కో. 2, 16).

బురిగి : చూ. రూ. బొరిగె (కో. 1).

బురుగు : చూ. రూ. బులుగు (తె. 14).

బురుసు : ఉ. బురుసు (<అం. బ్రష్). చూ. పర్యా. కుంచె. నన్నటి కర్రకు ఒకచివర నారనో, గుడ్డనో కట్టి తయారు చేసిన సాధనం. బున్నం కొట్టడానికివాడేది. సాధారణంగా గోగు, కొబ్బరి, జవప, నారలు వాడుతారు (తె. 29, 41).

బురుసురంగు : అవిశేషానెత్తో కలిపిన రంగు (తె. 29).

బుర్ర¹ : మగవాసపు గడ్డం (కో. 13).

బుర్ర² : చూ. పర్యా. తూము. పాక మొదలైన సాధనాలకు కామసు దూర్చడానికి వీలుగా తొలిచిన కన్నం (కో. 6).

బుర్రబాడితి : చూ. పర్యా. ఇటికను తె. ఇటికను పగల గొట్టడానికి వాడే చిన్న నుత్తె (కో. 28, 28).

బుర్రమేకు : చూ. పర్యా. గుబ్బి¹(1). గంధప్పత్తెల మీద బలానికి అలంకారానికి నాటిన గుండ్రటి మేకు. చూ. చిత్రం 176.7 (కో. 11).

బుర్రుమట్టి : చూ. రూ. పుర్రుమట్టి (కో. 47).

బులుగు : (<అం. Blue). రూ. బులుగు. పర్యా. నీలిరంగు, నీళం. వర్షపటికలో ఆకుపచ్చ ఊడారంగులకు మధ్య ఉండే వర్షం (కో. 29, 32, 37; తె. 7; రా. 14).

బులుము : క్రి. చూ. రూ. పులుము (కో. 47).

బునక : చూ. పర్యా. బూడిద. వస్తువులు కాలగా మిగిలిన పొడి (కో. 32).

బుసినిడంగ్ : (<ఒరియా). చూ. పర్యా. చూరుచుట్టుబద్ద. భూరింటి ఆకు కప్పుకు కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుబద్దకు ఒకవైపు మొన చెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ద అయితే ఒక వైపు వంపు తిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (కో. 10).

బూచి : ఉ. బూసి. చూ. రూ. బూజు (రా. 15-17).

బూజు : చూ. రూ. పూజ (రా. 18).

బూజా : చూ. పర్యా. బుంగ. ఇనపరేచుతో చేసిన పెద్ద పాత్ర (తె. 13).

బూజు : రూ. బూచి. బోచి. పర్యా. కర్జు, జీల, సాలెగూడు; చెమ్మవల్ల ఏర్పడిన మకిల (కో. 32; తె. 1; రా. 26).

బూడిద : ఉ. బూడిది, బూడ్డి, బూడ్డె. పర్యా. గసి, దుసి, దూల, నుసి, బుగ్గి, బునక, బూచి, మసి, రొయ్య. వస్తువులు కాలగా మిగిలిన పొడి (కో. 18-21, 23, 25-27, 30, 34, 36-38, 46, 48; తె. 2, 6, 7, 10, 13, 17, 22, 26, 27, 31, 33, 36, 40, 41, 44; రా. 10, 12, 15, 17, 21, 25, 29, 30).

బూడిదగుమ్మడి : ఉ. బూడిదిగుమ్మడి. పర్యా. బూది గుమ్మడి. గుమ్మడి జాతికి చెందిన తీగ. *Cucurbita pepo*, Sank. (కో. 18, 22, 28, 30, 32; తె. 5, 7, 29, 42).

బూడుపు : చూ. పర్యా. కూరింగ్. పూచ్చటం (రా. 30).

బూతి : చూ. రూ. బూది (తె. 4.)

బూతు : చూ. పర్యా. మూస. అర్చిలు, శ్లాబులు, మొదలైనవాటి నిర్మాణానికి పనికివచ్చే తాత్కాలికపు కట్టు. చూ. చిత్రం 77 (రా. 22).

బూవరి : చూ. పర్యా. దుమ్ము. పొల్లు (కో. 30).

బూకరోని : (బ-రోస్ట). మోటనీళ్ల పొయ్యే దాని (తె. 15).

బూది : రూ. బూతి. చూ. పర్యా. బూకిద. వస్తువులు కొలగా మిగిలిన పాకి (కో. 50; తె. 12).

బూదిగుమ్మడి : చూ. పర్యా. బూకిదగుమ్మడి. గుమ్మడి జాతికి చెందిన తీగ. *Cucurbita pepo*, Sank. (కో. 8).

బూమి : ఉ. బూవి. చూ. పర్యా. గడ్డ². మన్ను. మట్టి (కో. 1, 4, 5, 10, 18-26, 29; తె. 3, 6, 12, 14, 24, 40, 41, 44; రా. 31).

బూమిమట్టం : చూ. పర్యా. భూమట్టం. నేలతో సమానమైన ఎత్తు (కో. 8, 22, 24, 30, 34; తె. 1-3, 5, 6, 28; రా. 16, 29).

బూమిమట్టు : చూ. పర్యా. భూమట్టం. నేలతో సమానమైన ఎత్తు (తె. 29).

బూరగ : రూ. బూరగు. తలుపులు, దర్వాజాలు తయారు చెయ్యడానికి పనికివచ్చే కలపనిచ్చే ఒక పెద్దచెట్టు. దీన్ని 'బూరగ' అనికూడా పిలుస్తారు. *Silk-Cotton tree, Bombax heptaphylla*, Rox., *Eriodendron anfractuosum*, Sank. (రా. 6, 15).

బూరుగు : చూ. రూ. బూరగ (తె. 13).

బూచ్చు : క్రి. చూ. రూ. పూచ్చు (రా. 23).

బూసబట్టి : చూ. పర్యా. కుప్పాము. ఈకతో, రాళ్లతో కాలేస్తే గుండ్రటి ఇటిక బట్టి (తె. 28).

బూసిచెక్కుడు : పర్యా. సు. తెమయపు. రాతిని సు. తెలలో కొట్టి చెక్కుటం (తె. 21).

బూసు : చూ. పర్యా. ఉబ్బు. రాతిలో ఎత్తుగా ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 45.1 (తె. 31).

బెంగాలుబొగ్గు : చూ. పర్యా. కైలుబొగ్గు. భూగర్భం నుంచి తవ్వి తీసిన బొగ్గు. నేలబొగ్గు (కో. 35; తె. 43).

బెంగుళూరుపెంకు : ఉ. బెంగుళూరు, బెంగ్లూర్, బెంగ్లూరు. చూ. పర్యా. మంగుళూరుపెంకు. చిరువుగా మయంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 280.3 (కో. 2, 5, 30; తె. 3, 5, 7, 12, 15, 19, 29, 31, 38; రా. 4).

బెచుకు : చూ. పర్యా. ఉంట. కట్టబడిలో పనిపిరాది చిన్న రాతిముక్క (రా. 16).

బెచ్చి : (బ. బెచ్చులు). చూ. రూ. బెచ్చె(1) (రా. 8).

బెచ్చె : (1) ఉ. బెచ్చె, రూ. బెచ్చు, బెచ్చి, బెత్తె¹. పర్యా. గెట్ల, బెత్తేవు. బెట్టి. రాతిముక్క (కో. 37, 38, 42, 43, 46, 48; తె. 11; రా. 8, 11, 13, 19). (2) చూ. పర్యా. ఉబ్బు. రాతిలో ఎత్తుగా ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 45.1 (తె. 3).

బెజ్జం : ఉ. బెజ్జం. రూ. బెజ్జం. పెద్ద రంధ్రం (కో. 4, 6-8, 14, 15, 10, 20-26, 29-31, 34, 42; తె. 1, 2, 4-7, 12, 14, 15, 33; రా. 27).

బెజ్జం : చూ. రూ. బెజ్జం (కో. 9, 13, 48; తె. 16, 17).

బెంచీ : ఉ. బెంచి. చూ. పర్యా. బెల్ల². పొయ్యిగాటి పీట (కో. 9, 19; తె. 43).

బెంజిడు(రాయి) : (బ. బెంజిడు, బెంజిడురాయి.) చూ. రూ. బెందడి(రాయి) (రా. 17, 18, 20).

బెట్టులి : (బ. బెట్టులు). ఒక ఎకం ఉలి. రాతి పనివాళ్లు వాడేది (రా. 4).

బెడిబెడి : పొడగా పెరిగే మొక్క. ప్రహరీకంపగా వాడుతారు (రా. 2).

దెడియు.

దెడియు : క్రి. చూ. పర్యా. బగులు². బద్దలగు. చీలిపోవు (కో. 47).

దెడుగు : చూ. చూ. బిడుగు¹ (కో. 31).

దెడ్డ¹ : కొట్టి చుట్టూ కట్టిన కట్ట (కో. 4).

దెడ్డ² : (1) చూ. పెద్ద. చూ. పర్యా. పెద్ద(1). ఇటీవల ముక్క (కో. 6, 8, 14, 17, 32; తె. 2, 17, 21, రా. 30). (2) ఉ. దెడ్డు. చూ. పర్యా. గడ్డ¹(1) (4) పొడిగా ఉండే మట్టి బెత్తిక (కో. 13, 14, 26, 34, 50; తె. 23, 32, 33).

దెడ్డాయి : (దెడ్ < అం. Bed). (1) చూ. పర్యా. ఎలక నుంచు చూలానికి అధారంగా గోడమీద అడ్డంగా వేసే రాయి (తె. 7, 17). (2) పర్యాజా చట్రపు ప్రాధాన్య గోడలో ఇమిడ్చిన చానరాయికి కిందుగా ఉంచిన రాయి (తె. 36).

దెండుకు : చూ. పర్యా. బడ¹. చుట్టుగుడినె కొప్పుచుట్టూ పేని వేసిన గడ్డిచుట్ట (కో. 12).

దెండనాము : చూ. పర్యా. కదలింపు. పర్యాజా నిలుపు పట్టెరు రంగులు వేయడానికై తీసినగాడి. చూ. చిత్రాలు 172.3, 173.4 (కో. 24).

దెండాము : చూచుచెక్క అంచునున్న పంపులుతీర్చిన భాగం (కో. 32).

దెండు¹ : చూ. పర్యా. చెండు(1). వడంబం గుండును మోపే దారాన్ని పట్టుకొని ఉండే రేకుదిళ్ళ. దీనిమధ్యలో రంగ్రం ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 100.2 (తె. 7, 16, 26, 32).

దెండు² : చూ. పర్యా. జీలుగు బొద్దుగా పెరిగే బెండుచెట్టు. తుప్పగా పెరుగుతుంది. తెల్లగా తేలికగా ఉండే కొయ్య నిస్తుంది. దీన్నే 'ఏదారిగోదారి, జీనిగిరి, జీగు, జీంగ' మొదలైన పేర్లతో పిలుస్తారు. దీనిలో చాలావకాలు న్నాయి. "ఎర్రజీలుగ, ముచ్చజీలుగ." (Sesbaniae aculeata, Pers. 6-10 అక్షగుల ఎత్తున పెరుగు తుంది. పసుపుచ్చ పూలు పూస్తుంది. బెండునుంచి

తీసే నారతో తాళ్లు. చేపల వలలు పేనుతాడు.). 'తీ గ జీ లు గ' (Aeschynomens india, Br.). "సీరుజీలుగ" (Aeschynomens aspera, Br.) Cork, Pith, Caryota urens, Man. (తె. 19; రా. 8).

దెండు³ : (1) చూ. పర్యా. చిక్చిక్తె. నిచ్చెన నిలుపు కర్రలు, మెట్లు కదలకుండా గట్టిగా బిగించి కట్టినతాడుకు పురిబెట్టి, పురి ఎదులివ్వకుండా ఉండేందుకు తాడు మెలికలో ఇమిడ్చిన కర్రపుల్ల చూ. చిత్రం 148.4 (తె. 7). (2) అచ్చు మధ్యలో పెట్టిన కొయ్యచెక్క (తె. 10). (3) చూ. పర్యా నడిమిచెక్క. తికిటి నిలుపులను కలిపే అడ్డుకర్ర. (తె. 29).

దెండు⁴ : తలుపు రెక్కల చట్రం (తె. 21).

దెండు⁵ : చూ. పర్యా. బల్ల³. మొగరం మీద దూలం కిందుగా పెట్టిన పీచు (తె. 29).

దెండు⁶ : చూ. పర్యా. కాలు²(2). ఇటీవల బట్టి పొయ్యిల మధ్య వచ్చే దిమ్మ. చూ. చిత్రం 60.7 (తె. 37).

దెండుగూడు : చూ. పర్యా. రొనుగూడు. గుడ్రంగాఉండే గూడు. చూ. చిత్రం 211 (రా. 9).

దెండురాయి : (దెండు < అం. Bend, for bent). వంగిన లేక వంపుగా ఉన్నరాయి (రా. 9).

దెండ్ కార్నీసు : (< అం. Bent Cornice). చూ. పర్యా. నళితం. స్తంభానికి పైన దూలానికి కింద నగిషీగా చేసినకట్టుబడి పనిలో, కొన 'సి' ఆకారంలో ఉండేటట్లు కట్టిన ఉబ్బెత్తుభాగం (తె. 23).

దెతోనికటె : నేలమీద గచ్చుసరిచేయడానికి వాడే పొడుగాటి బద్ద (రా. 27).

దెత : ఉ. బెత్తు, బెత్తె. జేనలో మూడోవంతు, మూడు అంగుళాలు (కో. 9, 26, 30; తె. 4, 5, 8, 13, 42, 44; రా. 5, 15).

దెతాయిండు : క్రి. చూ. పర్యా. పురమాయిండు. అజ్ఞాపించు. చేయించు (కో. 21).

బెత్తె¹ : (బ. బెత్తెలు). బద్ద. చీల్చిన పుల్ల (కో. 38, 42, 43).

బెత్తె² : చూ. రూ. బెచ్చె(1). (రా. 12).

బెత్తేవు : చూ. పర్యా. బెచ్చె (1). రాతిముక్క (రా. 9).

బెనకలచవితి : పర్యా. బెంకాయలపండ్ల. వినాయక చవితి (రా. 16, 18).

బెనకు : క్రి. దొరలు (తె. 7).

బెండ : దడి కట్టడానికి పనికివచ్చే ఒకరకం ముళ్ళ చెట్టు (కో. 20).

బెందడి¹ : చూ. పర్యా. దట్ట. గోడ కిట్టేటప్పుడు రాళ్ల మధ్య వచ్చేసండు. చూ. చిత్రం 180.5 (కో. 6; రా. 7).

బెందడి² : చూ. పర్యా. ఒండు¹(2). పలచగా మెత్తగా ఉన్న అడుసు (కో. 14, 19).

బెందడికట్టు : భూమట్టం వరకు బెందడిరాయివేసి కాంక్రీటు చేయకుండా కట్టే పద్ధతి (తె. 21).

బెంద(రాయి) : (బ. బెందలు, బెందరాళ్లు). చూ. రూ. బెందడి(రాయి). (తె. 4).

బెందడి(రాయి) : (బ. బెందట్లు, బెందడిరాళ్లు). ఉ. బెందడు, బెందిడి, బెందికు, బెందెడు. రూ. బెంజీడు, బెంద. చూ. పర్యా. కండి². గోడల కట్టుబడిలో వాడేరాతిముక్క. చూ. చిత్రం 159.7 (కో. 21, 42, 44, 45; తె. 3, 7, 10, 13, 15-17, 19-22, 26, 28-31, 33-37, 40, 41, 44; రా. 15, 21, 22).

బెంది¹ : చూ. పర్యా. పండు¹ (1). రాళ్ళవలసల మధ్య సున్న స్థలం (కో. 44).

బెంది² : పునాది గాడిలోని పల్లపుకాగం (కో. 44).

బెరికేయు : క్రి. చూ. పర్యా. నొల్లు. ఏడు (రా. 5).

బెలుగు : (1) పర్యా. అడ్డకట్టె(1), అడ్డకట్టె¹ (1), అడ్డగుంజ, అడ్డజాపు, అడ్డపట్టె²(1), అడ్డబాజు, అడ్డబారు, అడ్డబెండు¹(2), అడ్డపాప, అడ్డకమ్మి, అడ్డకొయ్య(1), బుం, చిడతకట్టె, చిడతకట్టె.

చూచుపట్టి వాసం, చూచు వాసం, చూచు ఉంకి, బందబ్బిట్టి, సంగడడ్డ, సంగడిపట్టు. పంప ఉంచడానికి గుర్రపు కొయ్యలమీద వేసిన అడ్డవాసం (కో. 21, 25, 29, 42, 44, 45; తె. 1, 3). (2) పెనుగాడినుంచి గోడల మీదికి వించిన మూలపట్టె (రా. 9, 11, 13). (3) పర్యా. వాహరచుట్ట. చుట్టంటి గోడలమీద వేసే పుల్లలచుట్ట. చూ. చిత్రం 256.5 (రా. 7, 9).

బెలుగుడి : ఒకరకం కంచె మొక్క. మంచిది దట్ట కట్టడానికి పనికి వస్తాయి (తె. 20).

బెలుగురాము : చుట్టంటి గోడలమీద బెలుగు కిందఅధారంగా ఉంచిన రాయి (రా. 7).

బెలుపురాయి : ఉ. బెలుమురాయి. బెలుం వాత్రసుంచి వచ్చేచలవరాయి. (చూ. పుస్తకాలు : *Marble*) (రా. 15-17, 21).

బెల్లపురాయి : చూ. పర్యా. బలపపురాయి. కిరీవళిల ఉపరితలాన్ని అరగదీసి మెరుగు పెట్టడానికి వాడే 'సానరాయి' లేక 'ఒరపిడిరాయి' (చూ. అరవైసెంబడు రాయి). ఇది మదుడు గోడుమరంగులో ఉంటుంది (తె. 36).

బెల్లు : చూ. పర్యా. చెవాల. హుమగాటి కామగల ఒకరకం పాచ. మట్టి తవ్వకానికి, గుల్లగా ఉన్న నేలను ఎత్తిపోయడానికి, పనికివచ్చే పరికిరం. చూ. చిత్రం 135 (కో. 13).

బెళిక : చూ. పర్యా. బెచ్చె (1). రాతిముక్క (రా. 7).

బెళ్ల : చూ. రూ. పెళ్ల (1). (రా. 1).

బెట్ట : చూ. పర్యా. కండి. గోడల కట్టుబడిలో వాడే రాతి ముక్క (రా. 38).

బేదరు : పంపు. వాలు (కో. 3).

బేదె : చూ. రూ. బేద¹. పగులు (తె. 44).

బేడ¹ : చూ. పర్యా. పట్టెడి. గొర్రె మెడలను అందానికి గాని, వాటిని కాకికి పూవడానికిగాని, కట్టే తాకు లేక కోలు. చూ. చిత్రం 74.9 (తె. 9).

దేద² : మూడు తప్పులు, నాలుగున్నర అంగుళాలు. చూ. చిత్రం 125.2 (తె. 15).

దేడింకమ్మి : చూ. పర్యా. బేడింబద్ద. రెక్కలను పట్టి ఉంచడానికి తలుపు వెనక బిగించిన కొయ్యబద్ద. (తె. 1).

దేడింబద్ద : పర్యా. ఎనిక్కూసి, బిగిబద్ద, బేడింకమ్మి, బేడెంకట్టె, బేడెపుబద్ద. రెక్కలను పట్టిఉంచడానికి తలుపు వెనక బిగించిన కొయ్యబద్ద (కో. 29, 31).

దేడెంకట్టె : చూ. పర్యా. బేడింబద్ద. రెక్కలను పట్టిఉంచడానికి తలుపు వెనక బిగించిన కొయ్యబద్ద (తె. 38).

దేడెపుబద్ద : చూ. పర్యా. బేడింబద్ద. రెక్కలను పట్టి ఉంచడానికి తలుపు వెనక బిగించిన కొయ్యబద్ద (తె. 29).

దేడెం : ఉ. బెడెం. (బ. బెడేలు). చూ. పర్యా. గిడె. తలుపు రెక్కలను మూస్తూ కలిపి ఉంచడానికి వాడే కొయ్య రేక ఇనపముక్క (తె. 9, 11, 15, 30).

దేతంచెరబండ : ఉ. బేతంచర్ల. కర్నూలు జిల్లా బేతంచెర్ల గ్రామప్రాంతం నుంచి వచ్చే చలవరాయి (చూ. పర్రరాయి = Marble). దీని వన్నె సాధారణంగా తలుపు (కో. 30; రా. 14, 30, 32).

దేతాళం : కొయ్యమీద పూజలు చెక్కడానికి పనికివచ్చే ఇనప సాధనం (కో. 48).

దేరటాకుజోడు : చూ. పర్యా. పట్టెడ. గొడ్ల మెడలకు అందానికి గాని, వాటిని కాడికి పూన్నడానికిగాని, కట్టేతాడు రేక తోలు. చూ. చిత్రం 74.9 (తె. 15).

దేరడాకు : చూ. పర్యా. పట్టెడ. గొడ్ల మెడలకు అందానికి గాని, వాటిని కాడికి పూన్నడానికి గాని, కట్టేతాడు రేక తోలు. చూ. చిత్రం 74.9 (తె. 8).

దేరడు : ఉ. బేరడి, బేరాడు. చూ. బేరెడు. చూ. పర్యా. పట్టెడ. గొడ్ల మెడలకు అందానికి గాని, వాటిని కాడికి పూన్నడానికిగాని, కట్టేతాడు రేక తోలు. చూ. చిత్రం 74.9 (కో. 36; తె. 7, 10, 31, 36, 44).

దేరడుజోడు : చూ. పర్యా. పట్టెడ. గొడ్ల మెడలకు అందానికిగాని, వాటిని కాడికి పూన్నడానికిగాని కట్టేతాడు రేక తోలు. చూ. చిత్రం 74.9 (తె. 30, 32).

దేకు : క్రి. చూ. పర్యా. అద్దలించు(1). కొయ్య సాద నాలలో మెల్లగా కొట్టు, బాదు (కో. 48).

దేయ : (1) క్రి. వేయ (రా. 13). (2) చూ. పర్యా. కుత్తు¹(1). పేర్చు. ఒకదానిపై ఒకటి క్రమంలో నిలుపు (రా. 14).

దేరికట్టురేకు : చూ. పర్యా. బేలురేకు¹. కట్టు వేయడానికి పనికివచ్చే పలచగా నన్నగా ఉండే రేకుబద్ద (కో. 50).

(దేరీ) కట్టు¹ : చూ. బేల్ కట్టు. పర్యా. పీపాకట్టు. పలచని రేకులతో వేసే కట్టు (కో. 31, 38, 41-43, 45; తె. 13; రా. 6, 8).

దేరీకట్టు² : పచ్చిటిక మీది రాతి మోట్లను గీకివేయడానికి వాడే ఇనపరేకు (రా. 13).

దేరీకట్టుగోడ : మిద్దె మీద దిమ్మల మధ్య కట్టిన పలచని గోడ (రా. 6).

దేరెడు : చూ. రూ. బేరెడు (తె. 11).

దేర్నీపార : (దేర్నీ < అం. Barn) చూ. పర్యా. చెవాల. పొడుగాటి కామగల ఒకరకం పార. మట్టి తవ్వడానికి గుల్లగా ఉన్న నేలను ఎత్తిపోయడానికి పనికివచ్చే పరికరం. చూ. చిత్రం 135 (కో. 37).

దేలు : మేళా. మంచిది (రా. 37).

దేలుకట్టు : పర్యా. ఇనపకట్టు, పట్టా. నున్నబ్బిట్టి పగల కుండా చుట్టూ వేసిన ఇనపకట్టు. చూ. చిత్రం 84.6 (తె. 9, 10; రా. 21).

దేలుకట్టె : చూ. పర్యా. (ఇనప)రేకు. బెత్తెడు వెడల్పున పల్చగాఉండే రేకుముక్కను ఒకవైపు పిడిగా పనికి వచ్చేటట్టు చుట్ట చుట్టి తయారుచేసిన పనిముట్టు. గోడకున్న పెచ్చులను ఇటుకరాతి మోట్లను చెక్కి పాపు చెయ్యడానికి పనికివస్తుంది (రా. 20).

దేలుతగిడి : (బ.- తగిళ్లు). చూ. పర్యా. తెట్ట. గానుగ
దూలానికి తగిలించిన పాతవంటి సాధనం. ఇది గానుగ
గాకిలో తిరుగుతూ సున్నాన్ని తిరగవేస్తుంటుంది.
చూ. చిత్రం 54.6 (రా. 4).

దేలుతాడు : మూడుపేటల తాడు (కో. 30).

దేలుదారి : (< హిం. పర్. బేల్దార్). ఉ. దేలుదారు,
బేల్దారి. పర్యా. గొండా, సుతారి. ఇల్లు కట్టే పనివాడు
(కో. 33-35, 37-39, 43-46, 49; తె. 24-26,
29; రా. 4, 6, 8, 11-13, 15-18, 20, 22,
30-32).

దేలుపత్తె : చూ. పర్యా. బేలురేకు. కట్టు వేయడానికి పనికి
వచ్చే పలచగా నన్నగాడందే రేకుబద్దె (తె. 11).

దేలురేకు¹ : ఉ. బేల్లేకు. పర్యా. బేరీకట్టురేకు, బేలుపత్తె
రేకుబద్దె. కట్టు వేయడానికి పనికివచ్చే పలచగా నన్నగా
డందే రేకుబద్దె (కో. 25, 26; తె. 1, 15; రా. 11, 12).

దేలురేకు² : ఉ. బేల్లేకు. చూ. పర్యా. (ఇనప) రేకు.
బెత్తెడు వెడల్పున ఉండే రేకుముక్కను ఒకవైపున
పిడిగా పనికివచ్చేటట్లు చుట్టచుట్టి తయారుచేసిన పనిముట్టు.
గోడకున్న పెచ్చులను ఇటుకరాతి మోట్లను చెక్కి సాఫు
చెయ్యడానికి పనికివస్తుంది (రా. 17, 21).

దేల్ కట్టు : చూ. రూ. (బేరీ)కట్టు¹ (తె. 5, 7, 12, 15).

దేల్కట్టురేకు : చూ. పర్యా. (ఇనప)రేకు. బెత్తెడు
వెడల్పున పల్చగాడందే రేకుముక్కను ఒకవైపున
పిడిగా పనికివచ్చేటట్లు చుట్టచుట్టి తయారుచేసిన పనిముట్టు.
గోడకున్న పెచ్చులను ఇటుకరాతి మోట్లను చెక్కి సాఫు
చెయ్యడానికి పనికివస్తుంది (కో. 49).

దేల్దార్రాతు : (దేల్దారి + రాతు). గోడల కట్టుబడికి
పనికివచ్చే రాయి (తె. 19).

దేల్లేకు : పలచటి రేకు (కో. 19; రా. 14, 28).

దేస్ : చూ. పర్యా. దేసుమెంటు. భూమట్టానికి పైన
పునాదిగోడ మీదినుంచి శాస్త్రీల కిందిభాగం వరకు
కట్టబడిన గోడ. చూ. చిత్రం 159.1 (కో. 42, 48).

దేసుకొను : క్రి. కట్టుకొను (రా. 14).

దేసుమట్టం : ఉ. దేసుమట్టు. చూ. పర్యా. దేసుమెంటు.
భూమట్టానికి పైన పునాది గోడమీదినుంచి శాస్త్రీల కింది
భాగం వరకు కట్టబడిన గోడ. చూ. చిత్రం. 159.1
(కో. 7, 8, 25, 28, 29, 34-36, 46; తె. 5,
42; రా. 8, 22, 25, 26, 28, 30, 32).

దేసుమెంటు : (< ఆం. Basement). ఉ. దేస్మెట్టు,
దేడిమెంటు, దేస్మెంటు, దేసుమెంటు, దేసుమీటు,
దేసుమెట్టు, దేసుమేటు, దేస్మెంటు. పర్యా. కడగాలు(1),
కుర్చి², చుర్చిమట్టం, చుర్చివారి, దేస్మె,
దేసుమట్టం, దేసుమెంటు, దేస్మె. భూమట్టానికి పైన
పునాదిగోడ మీదినుంచి శాస్త్రీల కిందిభాగం వరకు
కట్టబడిన గోడ. చూ. చిత్రం 159.1 (కో. 1, 9, 13,
14, 17-19, 23, 26, 27, 33, 37, 45, 46, 47,
50; తె. 1, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 14-16,
19, 21, 22, 25, 27-32, 36, 38-41, 44;
రా. 9, 11-13, 20).

దేసుమెంటుగోడ : చూ. పర్యా. ప్రిలిమిపుపునాది
నేలమట్టాన వెడల్పులు తగ్గించి పునాదిగోడమీది కట్టిన
గోడ. చూ. చిత్రాలు 17.4, 158.6 (తె. 36).

దేసుమెంటురాతు : చూ. పర్యా. దేసుమేట్ రాయి, దేస్
మీటురాయి. దేసుమెంటు కట్టుబడికి వాడే రాయి (తె. 13).

దేసుమేట్ రాయి : చూ. పర్యా. దేసుమెంటురాతు. దేసు
మెంటు కట్టుబడికి వాడే రాయి (తె. 7).

దేసులెవలు : చూ. పర్యా. దేసుమెంటు. భూమట్టాని
పైన పునాది గోడమీదినుంచి శాస్త్రీల అడుగుభాగంవరకు
కట్టబడిన గోడ. చూ. చిత్రం 159.1 (కో. 6, 22).

దేస్తవారం : పర్యా. లచ్చివారం. గురివారం (తె. 12).

దేస్తు : చూ. పర్యా. దేసుమెంటు. భూమట్టానికి పైన పునాది
గోడ మీదినుంచి శాస్త్రీల అడుగుభాగం వరకు కట్టబడిన
గోడ. చూ. చిత్రం 159.1 (తె. 48).

దేస్ మీటురాయి : చూ. పర్యా. దేసుమెంటురాతు. దేసుమెంటు
కట్టుబడికి వాడే రాయి (తె. 12).

చేటిన్ తలుపు : ఉ. చేటం. కిస్తీలు చెక్కిన చెక్కిలను
అరికించి తయారుచేసిన తలుపు (తె. 41; రా. 25.
20, 31).

చై చేగూడు : చూ. పర్యా. బాపంగూడు. అండాకారంగా
ఉన్న గూడు (తె. 10).

చొక్క : చూ. చొక్క. పర్యా. చిల్ల². చొరక. చొర్రె.
చొట్ట. సహజంగా వచ్చిన రంధ్రం (కో. 8, 9, 15, 18,
31, 33, 34, 40, 42, 43, 48; తె. 1, 3, 5, 12, 16;
రా. 11, 12, 14, 16, 18, 21, 22, 28, 30, 31).

చొక్కు : చూ. పర్యా. నజ్జ. మొకక. మొత్తన (కో. 18).

చొక్కెన : ఉ. బుక్కిన, చొక్కిన. పర్యా. కోర. చేద,
బకిటు, బక్కెట, బొల్చు. బాల్చీ, బాల్చీ. నీళ్ల రోడు
కోడానికి వాడే పాత్ర (కో. 31, 39; తె. 3, 11-13,
15, 30, 31; రా. 15, 16, 22, 26, 27).

చొగడకాయపురాయి : చూ. పర్యా. అరకాయ. కాలీకాలని
ఇటిక (కో. 34).

చొగ్గము : చూ. పర్యా. చొగ్గుబట్టి. చొగ్గురో కాల్చే ఇటికబట్టి
(కో. 13).

చొగ్గు : నల్లటి ఇంచనద్రవ్యం (కో. 2, 12, 17, 27-29,
31, 32, 37, 43-46; తె. 7, 9, 11, 12, 15, 17,
19, 28, 29, 31, 32, 36, 42, 43; రా. 13,
20, 25).

చొగ్గుబట్టి : పర్యా. చొగ్గము, చొగ్గుమాల, చొగ్గురో కాల్చే
ఇటికబట్టి. చూ. చిత్రం 60 (కో. 20, 28, 19; తె.
7, 28, 30).

చొగ్గురాయి : చూ. పర్యా. రైలుబొగ్గు. భూగర్భంనుంచి
తెచ్చితిసిన బొగ్గు, నేలబొగ్గు (తె. 12).

చొగ్గుమాల : చూ. పర్యా. బొగ్గుబట్టి. బొగ్గురో కాల్చే
ఇటికబట్టి (కో. 49).

చొంగ : చూ. రూ. బొంగు (కో. 35).

చొంగరం : చూ. పర్యా. సారెపలక. సారెలోని ఇరుసు
మంటి భాగం. చూ. చిత్రం 73.3 (తె. 27).

చొంగు¹ : చూ. పర్యా. ఎదురు. నిర్మాణద్రవ్యంగా సర్వ
సాధారణంగా వాడుకలోఉన్న తృణవిశేషం. స్థలబలాన్ని
బట్టి సమానమీ 60-70 అంగుల ఎత్తువరకు పొడగా
పెరుగుతుంది. కణుపుల దగ్గర కొన్ని రకాల మిష్టి
ఉంటాయి జాతి భేదాన్నిబట్టి బోలుగాఉండే భాగం
ఎక్కువ రక్కవలతో ఉంటుంది. కణుపులదగ్గర దొరికే
గింజలను పేదలు తింటారు. ఈజాతిలో 'సాచిషు'
(చూ. కింక, మిల్లెం (చూ. మిల్లెంపిషుం), కణిది
చొంగు, జాచివెడురు *Den drocalmus hamiltonii*,
Man.)' మొదలైన రకాలున్నాయి. సాధారణంగా
దొరికే వెడుడును 'Bamboo' అంటారు (కో. 1,
27, 30, 37, 38, 41-43, 15; తె. 1, 2, 4, 5,
7, 19, 36, 10, 12-14; రా. 20-24)

చొంగు² : రూ. బొంగ. చూ. పర్యా. పాచు³. చీలికలాగా
ఉండే రంధ్రం (తె. 30).

చొంగుపిన్ను : చూ. పర్యా. గూబం⁴(2). నేలలో పాతివ
పెద్ద కొయ్యమేకు చూ. చిత్రం 28.2 (తె. 42).

చొంగురాయి : చెక్కమీద నగిషీగా చెక్కిన గుండ్రటి
రూపం (తె. 40, 44).

చొంగురేపట : చూ. పర్యా. కీపట(పిట్టె). ఇంటి కప్పు
వేయడంలో వాడే పలచని చెక్క. పంటల మధ్య
ఉంచేది. చూ. చిత్రం 268.1 (తె. 38).

చొచ్చి : చూ. రూ. బొచ్చె (కో. 28, 31, 33).

చొచ్చె : ఉ. బొచ్చె. రూ. బొచ్చి. చూ. పర్యా. ఇనప
గంప, ఇనుమురో చేసిన వెనిల్పాటి పాత్ర. రోడు
తక్కువది. చూ. చిత్రం 139 (కో. 27, 29, 30, 34,
35, 39; తె. 1, 5, 6; రా. 1, 31).

చొచ్చెమన్ను : పెళ్లలు పెళ్లలుగా లేవవచ్చే మన్ను
(రా. 22).

చొజ్జ¹ : కీన్నే 'అత్త', 'చొజ్జ' అనికూడా పిలుస్తారు. ఒక
మాదిరి చెట్టు. దీని చెరకు రంగుల తయారీకి పనికి
వస్తుంది. బోదెమీద లెక్క దొరుకుతుంది. పచ్చికాయ
లను కూరకు, పండ్లను తినడానికి వాడతారు. The

(Glomerous) Fig tree, *Ficus glomerata*, Roxb. (తె. 3).

బొజ్జ² : చూ. పర్యా. ఉబ్బు. రాతిలో ఎత్తుగాఉన్న భాగం చూ. చిత్రం 45.1 (రా. 25).

బొజ్జేయు : క్రి. చూ. పర్యా. పూడ్చు. నింపు. పూడునట్లు చేయు (రా. 1).

బొంజు : చూ. పర్యా. గుద్దు. గూనచివరి వెడల్పాటి భాగం చూ. చిత్రం 36.1 (తె. 29).

బొట్ట¹ : పర్యా. అలవ¹(2), గూడు³, పొడక¹, బరిగ², మిడద. దాన్యం నిలవచేసే పెద్దబుట్ట. చూ. చిత్రం 311 (కో. 38, 41, 45, 48, 48; రా. 2, 11).

బొట్ట² : చూ. పర్యా. ఒర. మట్టితోగాని, ఏమెంటుతోగాని పలచగా గుండ్రంగాచేసి ఒకదానిమీద ఒకటి పేర్చి బావి చుట్టూ గోడకు బదులుగా నిలిపిన వస్తువు. చూ. చిత్రం 290.1 (కో. 45).

బొట్టప్పచెప్ప : క్రి. పేరంటానికి పిలుచు (తె. 5).

బొట్టబావి : చూ. పర్యా. వరలబావి. వరలువేసినబావి. చూ. చిత్రం 290 (కో. 45).

బొట్టమెట్టు : చూ. పర్యా. రొనుమెట్టు. గుండ్రంగాఉండే మెట్టు (కో. 46).

బొట్టాట : తుక్కుగా ఉండే పీచు (కో. 40).

బొట్టు¹ : పర్యా. చుక్క¹. ముగ్గుతోగాని, రంగుతోగాని పెట్టిన బిందువు (కో. 4, 5, 15, 20, 22, 24, 28; తె. 1, 5, 11, 14, 30, 37, 40, 44; రా. 28).

బొట్టు² : పైన, డబ్బు (రా. 7, 10).

బొట్టె : చూ. రూ. బొడ్డె² (తె. 7, 9).

బొడవ : చూ.పర్యా. కుసి¹. నేలమీదఆనుతూ ఒంటిరెక్క తలుపు తిరగడానికి తోడ్పడే తలుపుపట్టెలోని చెక్క బడిన భాగం. చూ. చిత్రం 177.1 (రా.8).

బొడ్డికె : చూ. రూ. బుడక (తె. 23).

బొడ్డిగ : ఓమ్మరి తయారుచేసిన మెత్తటి మట్టిలో ఇంకా మిగిలిపోయిన మట్టిఉండ (తె. 14).

బొడ్డిచీల : ఉ. బొడ్డిచీల. చూ. పర్యా. కడిసీల. బండిచక్రం జారిపోకుండా కుండపక్కన ఇరుసులోకి దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (తె. 22).

బొడ్డరుగు : ఊరి మధ్య కట్టిన ఆరుగు (కో. 45).

బొడ్డు¹ : రూ.బొడ్డె¹. పర్యా. పుట్టగడ్డ². ఇటికబట్టి మధ్యలో పొయ్యల మధ్య కట్టిన మూరెడెత్తు దిమ్మ (కో. 31; తె. 5, 10, 29, 30, 33, 43). (2) పర్యా. మొర³ (1). పారె పలకకు వరిగా మధ్యలోఉండే ఉబ్బెత్తు భాగం (తె. 8, 9, 23, 28, 33).

బొడ్డు² : ఊరి మధ్యభాగం (కో. 37, 45).

బొడ్డు³ : చూ. పర్యా. తొలి (2). గానుగ చక్రానికి మధ్య పెట్టిన రంధ్రం (కో. 25).

బొడ్డు⁴ : చూ. రూ. బొడ్డు²(1). (కో. 48).

బొడ్డుగుడిపై : చూ. పర్యా. చుట్టు గుడపై. గుండ్రబడి గుడిపై. చూ. చిత్రం 1 (తె. 38, 39).

బొడ్డుగోడ : చూ. రూ. బొడ్డుగోడ (1) (కో. 39).

బొడ్డుమొల : బండి పరానికి, దొలుపుకూ బిగించిన సీల (తె. 10).

బొడ్డుమోకు : చూ. పర్యా. చికబోతాకు. కాకిని పోలు గ్రేరకు కలిపి కట్టెతాకు. చూ. చిత్రం 74.8 (రా. 16).

బొడ్డురాయి : ఉ. బొడ్డాయి. గ్రామ మధ్యంలో రక్షణ విమిత్తం తూర్పువైపున పాతిపెట్టిన రాయి (తె. 1, 3, 29, 35).

బొడ్డుపావిడి : గ్రామ మధ్యంలో సమావేశాలకై కట్టిన చావడి (కో. 48).

బొడ్డె¹ : చూ. రూ. బొడ్డు¹(1). (తె. 24).

బొడ్డె² : చూ. పర్యా.కుసి¹. నేలమీద ఆనుతూ ఒంటిరెక్క తలుపు తిరగడానికి తోడ్పడే తలుపు పట్టెలోని చెక్క బడిన భాగం. చూ. చిత్రం 177.1 (తె. 28).

బొడ్డె మొల : చూ. పర్యా. గుబ్బ¹(1). గంధప్పట్టెలమీద బలానికి అలంకారానికి నాటిన గుండ్రటి మేకు. చూ. చిత్రం 176.7 (తె. 8, 30, 36).

బొడ్డె¹ : చూ. పర్యా. కుప్ప(1). గుట్ట, తిప్ప, తిన్నె (తె. 6, 37, 38, 41).

బొడ్డె² : ఉ. బొడ్డి. (బ. బొడ్డిలు, బొడ్డెలు). రూ. బొడ్డె. చూ. పర్యా. గుబ్బ¹(1). గంధప్పట్టెలమీద బలానికి, అలంకారానికి నాటిన గుండ్రటి మేకు. చూ. చిత్రం 176.7 (కో. 39; తె. 11, 17).

బొడ్డె³ : బంగళా పెంకు అడుగున రీపరును పట్టిఉంచడానికి వర్పరచిన గుబ్బ (తె. 29, 31).

బొడ్డె మేకు : చూ. పర్యా. గుబ్బ¹(1). గంధప్పట్టెలమీద బలానికి, అలంకారానికి నాటిన గుండ్రటి మేకు. చూ. చిత్రం 176.7 (తె. 6).

బొడ్డాయి : (1) (బొడ్డు + రాయి). పెంకాములో పొయ్యి కట్టడానికి వాడబడే రాయి (తె. 7). (2) చూ. పర్యా. కంకర(రాయి). పునాదులు దిట్టపరచడం, స్థాబులు పోతపోయ్యటం, రోడ్లు వేయటం మొదలైన పనులకు పనికివచ్చే రాతిముక్కలు. ఇవి గట్టిగా పిండాకారంగా ఉంటాయి (రా. 12).

బొండ : చూ. రూ. బొంద¹ (కో. 13).

బొండగెడ : చూ. పర్యా. అరదండ. తలుపు రెక్కల్లో ఒకదానికి బిగించిన పంగటిలిన కొయ్య. రెండోదానికి కదలడానికి వీలుగా ఉన్న కొయ్యముక్కల గడియ. చూ. చిత్రం 186 (కో. 26).

బొండ్డి : (1) చూ. పర్యా. తూము. నీళ్ల పొయ్యి దారి. చూ. చిత్రం 168 (కో. 1, 4). (2) రూ. బొంవి. చూ. పర్యా. గొట్టం¹. కప్పుమీది నీరు కిందికి కారడానికి వీలుగా అమర్చిన పొయ్యిగోటి క్రోవి. చూ. చిత్రం 281 (కో. 2).

బొండ్డి¹ : చూ. రూ. బొంద (కో. 6, 9, 18).

బొండ్డి² : చూ. పర్యా. అరదండ. తలుపు రెక్కల్లో ఒకదానికి బిగించిన పంగటిలిన కొయ్య. రెండోదానికి కదలడానికి వీలుగా ఉన్న కొయ్యముక్కల గడియ. చూ. చిత్రం 186 (తె. 17).

బొండ్డికమ్మి : చూ. పర్యా. సరం¹(2). పంచ స్తంభాల మీద వేసే అడ్డవాసం. చూ. చిత్రం 275.5 (కో. 5, 6).

బొండు¹ : (బ. బొండ్లు). చూ. పర్యా. మాను(1). లావాటి చెట్టు మొదలు (కో. 6; రా. 7).

బొండు² : తెల్లటి నార (కో. 11).

బొండు³ : చూ. పర్యా. బోవి². బావికి చుట్టూ కట్టిన పొట్టి గోడ (కో. 23).

బొండు⁴ : చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్న రాతి ముక్క (తె. 17).

బొండుపీచు : తెల్లగా ఉండే పీచు (కో. 11).

బొండురాయి : చూ. పర్యా. కడపబండ(1). దర్వాజా చట్రం కింద బేసుమెంటుపైనా గడపగా వేసే రాయి (కో. 39).

బొత్త రిచ్చు : క్రి. ఊడిపోయి పైకి లేచు (రా. 10).

బొత్తికిచ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. ఇరబోయు. విరబడునట్లు చేయు (తె. 19).

బొద్దు¹ : (1) చూ. పర్యా. గోలు(1). చెక్కడప్పనిలో ఉబ్బెత్తుగా ఉండే భాగం. చూ. చిత్రం 274.3 (కో. 11, 35; తె. 13, 41). (2) రాతి స్తంభపు మట్టులోని నలికం కింది పట్టివంటి భాగం. చూ. చిత్రం 224.6 (కో. 9, 13). (3) స్తంభానికి పైన దూలానికి కింద సగిపీగాచేసిన కట్టుబడిపనిలో, స్తంభంకన్నా వెడల్పుగా కట్టిన పత్రింపు (తె. 30, 41). (4) చూ. పర్యా. గడ్డె¹. రాతి స్తంభాల కింద అధారంగాను, అలంకారంగాను పెట్టే మలిచిన రాతి పీట. దీన్నే 'చుర్చిగడ్డె' అనికూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రం 221.3 (రా. 25).

బొద్దు² : (1) రూ. బొద్దు. పర్యా. గుండు²(2). చుట్టు గుడిసె కొప్పు చుట్టూ పుల్లల్తో గుండ్రంగా కట్టిన కట్టు (కో. 17, 37, 38, 41, 44, 45; తె. 24, 35; రా. 31). (2) చూచుకు కట్టే లావుపాటి గడ్డి తాడు (కో. 32; తె. 3). (3) తాడుతో కట్టిన పెండ్లె. చూ. చిత్రం 10.4 (కో. 8, 36).

బొద్దు³ : (1) పర్యా. ఓటు, కట్ట³, కార్మిసు¹(2), కుమ్మి. కోపిన్, బోపన్², బోపి², దిండు³, పట్టి¹, పాయ³, బోడకుంది, మట్టు²(2). కప్పు ఎగరకుండా దావిమీద వేసే కట్ట. చూ. చిత్రం 25.4 (తె. 4, 5, 12-14, 42, 44). (2) చూ. పర్యా. మగులు. ప్రహరీ గోడ మీద ఆకు, మట్టి, రాయి మొదలైనవాటితో రక్షణకోసం గోడకంటే వెడల్పుగా పెట్టిన కప్పు. చూ. చిత్రాలు 284.2, 285.3, 286.5 (తె. 4, 12-14, 42, 44).

బొద్దు⁴ : చూ. పర్యా. మందం. లావు, చిక్కిదనం (కో. 34).

బొద్దు⁵ : రచ్చటపగు పాదు చుట్టూకన్న కట్ట (కో. 48).

బొద్దు⁶ : చూ. పర్యా. కాంకీటు. కట్టుబడికి కావలసిన రాళ్లు దొరికే గుట్ట (రా. 6).

బొద్దుగోడ : (1) రూ. బొద్దుగోడ. చూ. పర్యా. కుంబి గోడ. బావికి కట్టిన గుండ్రటి గోడ. చూ.చిత్రం 292.1 (కో. 21; తె. 29; రా. 21). (2) చూ. పర్యా.చూరు గోడ. మదురువేసిన ప్రహరీగోడ. చూ. చిత్రాలు 284-286 (కో. 21).

బొద్దుచూరు : పర్యా. మట్టు²(1). వెడల్పుగా, లావుగాకన్న చూరు (కో. 30).

బొద్దుతాపీ : చొల్లగాఉండే రేకు తాపీ. దీన్నే 'గుల్లతాపీ' అని కూడా పిలుస్తారు (కో. 8).

బొదుపెంకు : ఉ.-పెంక. చూ. పర్యా. దోసెపెంకు. ఇంటి పేస్టుగాడిమీద పరిచే పెంకు. చూ. చిత్రాలు 19.3, 36, 73, 14 (తె. 4, 12).

బొదుగులు : బ. ఉ. బొదుగులు. మరమరాలు (తె. 42).

బొంత : చెమ్మనేలల్లో పెరిగే ఊదుగడ్డి. కొర్రకుకివంటి ఎన్ను ఈనుతుంది. మేతకు మంచిది. ఇంటి కప్పుమీద పడుస్తారు. 'బొంతూడ' అనికూడా పిలుస్తారు. *Echinochloa stagnina*, Beauv., *Panicum crusgalli*, Linn. (కో. 12).

బొంతరం : గాదెలాగా వాడే దన (కో. 46).

బొంతరాయి¹ : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం(రాయి). సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (*Calcite*, *Calcium spar*, *Carbonate of lime*, *Lime stone* = $Ca CO_3$) అవడచే ఈశిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలతో, విస్తృతంగా వాడుకుతుంది. భూగర్భంలోని నిక్షిప్తమైన జీవరాశుల శిథిల శరీరభాగాల్లో ఉన్న 'కేల్స్' అనే ద్రవ్యం తీవ్రతాపవీడనాలవల్ల మొదట ఈరకం రాయిగా మారి తర్వాత దీని కణాలున్నట్టి కేకరింపబడి, 'చలవరాయి' (*Marble* = చూ. ఎర్ర రాయి)గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈరాయి శుద్ధత, స్వభావ లక్షణాలను బట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. పెర్లప్పార్ కాతివ్వంలో సగం మాత్రమే (= 3) దీనిఉన్నది. జిగటగాఉండే రకాలను కాల్చి నీమెంటును, గుల్లగాఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈరాతి రకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, ప్లీచింగ్ పౌడరు, మొదలైనవాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇవి శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, అకుపచ్చ, నీలం, మొదలైన రంగుల్లోను వాడుతుంది. ఈశిలాజాతికి చెందిన చాలా రకాలు ఇళ్ల కట్టుబడిలోను, రోడ్లు వేయడంలోను ఆలంకరణసామగ్రిగా వాడుకలోఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం, ఈరాతి జాతికి చెందినవే (కో. 38, 42, 43, 45, 46).

బొంతరాయి² : (1) చూ. పర్యా. ఇసుకరాయి. సాంకేతికంగా 'గ్రిట్' (*Grit*) అని పిలవబడే ఈరాయి. నీలికా (*Silica*), లోహామ్లజవితం (*Iron oxide*), సున్నం (*Calcium carbonate*), జిగురుమట్టి (*Clay*) కణాల వల్లని పట్టికలు ప్రధాన ద్రవ్యమైన క్వార్జు(చూ. కవికరాయి) కణాలను బంధించగా, ముద్దకటి

ఏర్పడిన ఒకరకం 'మట్టరాయి' (Sedimentary-rock). సమకోణాల్లో ఓటలువారటం ఈరాతికి స్వభావం. ఇది ఎరుపు, తెలుపువన్నెల్లో దొరుకుతున్నది. బరంతులు నింపడానికి, పునాదులు దిమ్మెసజేసి గట్టిపరచటంలోను దీన్ని వాడుతున్నారు (కో. 42, 43, 46, 49, 50). (2) చూ. పర్యా. దొడ్డురాయి. పెద్దనైజురాయి (కో. 49). (3) చూ. పర్యా. ఉత్తరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి (తె. 24).

బొంతరౌతు : చూ. పర్యా. ఉత్తరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి (తె. 31).

బొంతురాయి : ఉ. బొంతరాయి. చూ. పర్యా. పిండ్రేయి. మెత్తగాఉండి ఇసక రాలుతూఉండే రాయి (రా. 15, 17-20).

బొంద¹ : రూ. బొంద, బొందీ. పర్యా. కంటు¹(2). గండి¹, గలకి²(2). తూటు, దొండి. బోడు³. వేసినరంధ్రం (కో. 45, 48; తె. 5, 8, 20, 22, 26, 29, 36).

బొంద² : చూ. పర్యా. తూము². నీళ్లు పొయ్యే దారి. చూ. చిత్రం 168 (రా. 1).

బొంద³ : చిన్నదైన తాటి లేక ఈతచెట్టు (రా. 15).

బొందజాగా : రచ్చ చెట్టుకోసం ఆరుగులో వదలిన స్థలం (కో. 48).

బొంది : చూ. రూ. బొంది² (కో. 3).

బొందిలుతలుపు : గదులు గదులుగా ఉండేటట్లు చెక్కబద్దలు బిగించిన తలుపు (కో. 7).

బొందు : పున్నబ్బిట్టోకి గాలి పొయ్యే గది (కో. 45).

బొందుకమాను : చూ. పర్యా. రొనార్చి. గుండ్రంగాఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 237 (రా. 26).

బొప్ప : చూ. పర్యా. అబ్బు. రాతిలోని గుండ్రంగాఉండే పెచ్చు (తె. 21).

బొప్పిదు : చెట్టు వేళ్లమీది బెరడు, మాగు (రా. 15).

బొంబు : (< ఆం. Bamboo). చూ. పర్యా. వెదురు. పొత్తాబద్దవ్వంగా పర్య పాధారణంగా వాడుకలోఉన్న

తృణవిశేషం. స్థల బలాన్నిబట్టి రమారమి 60-70 అడుగుల ఎత్తువరకు పొడగా పెరుగుతుంది. కణుపుల దగ్గర కొన్నిరకాల ముళ్లు ఉంటాయి. జాతిభేదాన్నిబట్టి బోలుగాఉండే భాగం ఎక్కువతక్కువలతో ఉంటుంది. కణుపులదగ్గర దొరికే గింజలను పేదలు తింటారు. ఈజాతిలో 'సాదనం (చూ. కంక, ముల్లెం (చూ. ముల్లం పిడుం). కణాదిబొంగు, జాదివెదురు (Dendrocalamus harmiltonii, Man.)' మొదలైన రకాలున్నాయి. సాధారణంగాదొరికే వెదురును 'Bamboo' అంటారు (తె. 28).

బొమ్మ¹ : ఇటీకల గుట్టలో అయిదోఇటీక. ఇది నిలువుగాను తక్కినవి అడ్డంగాను పేర్చబడతాయి. వీటి లెక్కను ఇటీకల సంఖ్య లెక్కిస్తారు (కో. 20).

బొమ్మ² : గిలక తిరగడానికి వీలుగా ఇరుసుకు రెండు వైపులా నిలిపిన కొయ్యముక్క (రా. 5).

బొమ్మబెడ్డ : బట్టిలో నిలువునపేర్చిన ఇటుకరాయి (కో. 9).

బొరక : ఉ. బురక. రూ. బొరగ. చూ. పర్యా. బొక్క. సహజంగా పడిన రంధ్రం (రా. 2, 8, 18).

బొరగ : చూ. రూ. బొరక (రా. 5, 9).

బొరిక : చూ. రూ. బొరిగె (కో. 11).

బొరిగె : ఉ. బొరిగ, బొరిగి. రూ. బురుగి. బొరిక. చూ. పర్యా. దేకిసపార. గడ్డి మొదలైనవి చెక్కడానికి వాడే ఒకరకం పార. చూ. చిత్రం 134 (కో. 2, 5-7).

బొరుగుబొరుగు : గుల్లగుల్ల, వదులు (రా. 20).

బొరుగుమన్ను : బావినుంచి తవ్వితీసిన మట్టి (కో. 34).

బొరుగురాయి : చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణ దేశాల్లో వానాకాలం తర్వాత భూమి లోపలిపొరల్లోఉన్న సుద్ద వీరు ఉపరితలానికివచ్చి, ఆతర్వాత బెట్టగాఉండే దీర్ఘ కాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి, గట్టిపడుతుంది. ఈపొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా, ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగాఉండి ఇనుఘుతో, సుద్దతో కలిపిఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సిట్, కంకర్'

(*Calcite*, Karkar) అంటారు. దీన్ని కాల్సి సున్నం తయారు చేస్తారు. తీవ్ర తాపోష్ణపీడనాలవల్ల ఇది సున్నపురాయి (*Lime stone*) గా మారి నిర్మాణ ద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (రా. 31).

దొరుసు : చూ. పర్యా. పీచు. మొక్కలనుంచి దొరికే చిక్కుగా ఉండేనార (తె. 41).

దొరైల్ : చూ. పర్యా. గాజువన్నెరాయి. ఇది అణు సంఘటితంగా, పారలుపారలుగా, కొయ్యలాగా పీచుపీచుగా ఉండేరాయి. పెద్దపండులు ఎగుడుదిగుడుగా, పెళుసుగా, బరువుగా ఉంటాయి. పల్చని పారలు పారదర్శకంగా, కొన్ని సమయాల్లో ముత్యాలవలె మెరుస్తూ, ఉంటాయి. సాధారణంగా ఈరాయి తెల్లగా ఉంటుంది. పసుపువర్ణం, ఎరుపు, గోధుమ, నీలి రంగులు లేతగా అల్పపరిమాణం కలిసి ఉంటాయి. ఫేస్ పొడవైన మెరుగు నివ్వడానికి, తెల్లరంగును రాలినార సరుకును తయారుచేయించుకోను, కాగినానికి, గుడ్డిట బరువు, నివ్వడానికి, దీని పొడిని వాడతారు. చిన్న రాళ్ళను కాగితాలు ఎగిరిపోకుండా అలంకరించడానికి వాడతారు. దీని విలువ తెలియనిదోటుల్లో పెద్దపెద్ద బండలను గృహనిర్మాణానికి వాడుతున్నారు. సాంకేతికంగా ఈరాతిపేరు "బరైట్" (*Barite*, *Barytes*; Heavy spar; $BaSO_4$) (రా. 28).

దొరై : (బ. దొరై.) చూ. రూ. దొరై (కో. 19).

దొరై : ఉ. దొరై. రూ. దొరై. చూ. పర్యా. దొరై. సహజంగా పడిన రంధ్రం (కో. 30; తె. 37, 38, 40-42; రా. 29).

దొలదొలగు : క్రి. కరిగిపోవు (తె. 29).

దొలిగుండు : చూ. పర్యా. ఎర్రమొరం (రాయి). సాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (*Calcite*, *Calcium spar*, *Carbonate of lime*, *Lime stone* = $CaCO_3$) అనబడే ఈశిలా జాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలతో విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన ఊహాశుల శిథిల శరీరాల్లో ఉన్న 'క్వార్ట్జ్' అనే ద్రవ్యం తీవ్ర తాపోష్ణపీడనాలవల్ల మొదట ఈరకం

రాయిగా మారి, పర్యావరణ పీడనాలు నిర్బంధింపబడి 'చలవరాయి' (*Marble* : చూ. పరైరాయి) గా పరిణమిస్తుంది. రకరాయిగా ఉండే ఈరాయి బద్ధిం, స్వభావ లక్షణాలనుబట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. క్వార్ట్జ్ సాల్ కామ్మోనో సోల్యూట్ చే (= 3) దీనినివ్వడి. తిగిపాగా ఉండే రకాలను కాల్సి సిమెంటును, గుల్లగా ఉండే రకాలను కాల్సి పున్నాపై తయారు చేస్తారు. పరిమితిపైనే ఈరకరాయి గాజు, కాగితం, నట్టు, రంగులు, స్టైలింగ్ పొడిలు మొదలైన వాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇవి ఖద్దంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన రోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, ఆకుపచ్చ, గోధుమరంగు, నీలం మొదలైన రంగుల్లోను, మారుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలా రకాలు ఇష్టకర్షణంకోసం, రోల్లవేయడంకోసం, అలంకరణ సామాగ్రిగాను, ముఖ్యంగా వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్దు సుద్దుం, ఈరాతికానికి చెందినవే. ఈ రాయి తెల్లనిది (తె. 3).

దొలు : (1) గుచ్చు చేసిన నేల మీద అక్రమింపబడి పనిపించే మిట్ట (కో. 8). (2) చూ. పర్యా. ఎచ్చు. అచికం (కో. 8).

దోక్కి : గవాక్షమీద దోర్లించే విధాలమైన మట్టిపాత్ర (తె. 41).

దోచి : ఉ. దోచి. చూ. రూ. దోచి (రా. 25).

దోజ1 : ఉ. దోజ. చూ. రూ. దోజ1 (తె. 32; రా. 25, 26).

దోజ2 : నిలవబెట్టబడిన రాలి ముందు భాగం లేదా పెసర భాగం (రా. 25).

దోజు : పండి అంచు (కో. 8).

దోజుపీట : చూ. పర్యా. దోజె1. కొమ్మ స్తంభాలమీద విరివే చెక్కిన కొమ్మపీట. చూ. చిత్రం 221.1 (తె. 17, 34).

దోటి : (బ. దోటి.) చూ. రూ. దోటి1 (కో. 10).

దోటు1 : (బ. దోటు). చూ. దోటి1 (2). దోటి, మోటి. చూ. పర్యా. పదోటు2. బట్టి గోడలు పక్కలకు వదిలిపోకుండా

పోటిగా కట్టిన చిన్నగోడ. చూ. చిత్రాలు 59.6, 69.5 (కో. 14, 17).

పోటు² : చూ. రూ. పోటు² (రా. 5).

పోటునీల : కూచిగా చెక్కి గుంజమీద పీటవారుగా నాటి పీటలాగా వాడే కొయ్యముక్క. దానిమీదుగా అడ్డవాసాలు వేస్తారు (తె. 16).

పోటిచ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. విగించు. తాను మొదలైన వాటితో గట్టిగా కట్టు (కో. 19).

పోడకుడి : చూ. పర్యా. పొద్దు³ (1). కప్పు ఎగరకుండా. దానిమీదపెసే కట్టు. చూ. చిత్రం 25.4 (తె. 41).

పోడబాయి : ఉ. బూడ. చూ. పర్యా. తాగాడిబాయి. సేల మట్టాన ఉండే బావి. బావి మీద అడ్డంగా వేసిన బొందు మీద నిలిచినరుతోడుకుండా. చూ. చిత్రం 289 (తె. 13, 41).

పోడికప్పు : గుడ్రంగా ఉన్న ఆకు కప్పు (రా. 15, 16, 20).

పోడిడాడా : చూ. పర్యా. పోడిమిద్దె కప్పుమీద పిట్టగోడలు లేని మిద్దె (కో. 17).

పోడితలుపు : చూ. పర్యా. సాదాతలుపు చెక్కడప్పని చేయని తలుపు (రా. 11).

పోడిమాలె : చూ. పర్యా. పోడిమిద్దె. కప్పుమీద పిట్టగోడలు లేని మిద్దె (తె. 37).

పోడిమిద్దె : పర్యా. పోడిడాడా, పోడిమాలె. కప్పుమీద. పిట్టగోడలులేని మిద్దె (రా. 14, 15, 22).

పోడిరాయికట్టుబడి : చూ. పర్యా. కాశిరాయికట్టుబడి. చెక్కని రాళ్లతో కట్టే పద్ధతి. చూ. చిత్రం 164 (రా. 6, 10).

పోడు : చూ. పర్యా. గోరెం¹ (1). మట్టితో చేసినతోతైన పాత్ర. చూ. చిత్రం 309 (రా. 13).

పోడుకట్టు : ద్వారాల మీదనున్న గోడ (కో. 3).

పోడుతలుపు : చూ. పర్యా. సాదాతలుపు. చెక్కడప్పని చేయని తలుపు (రా. 27).

బోద : ఇంటి కప్పుకు పనికివచ్చే ఒక తృణవిశేషం. *Cymbopogon Colaratus, Man.* (కో. 44, 50; రా. 1-3, 6-8, 13-18, 21, 22, 25, 27, 30, 31).

బోదనేత : చూ. పర్యా. అల్లిక. గడ్డితో కప్పేతీరు. చూ. చిత్రం 263.6 (రా. 8).

బోదపడు : క్రి. దొడకు (కో. 9).

బోద¹(రాయి) : (1) (బ. బోదలు, బోదరాస్త). రూ. బోదె¹ (3). చూ. పర్యా. కుర్చిరాయి. రాలి కూచాలకు స్తంభాలకు అడుగు భాగంలో మోపుకింద ఉంచబడిన గుంటగలరాయి. ఈరాలిగుంటలోనే కూచం లేక స్తంభం నిలిచి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 221.7 (రా. 6, 7, (2). (2) పర్యా. సన్నె. సన్నికాలు. నూరడానికి పనికివచ్చే రాయి (కో. 12).

బోది¹ : చూ. రూ. బోదె¹ (రా. 15, 16, 18).

బోది² : పర్యా. గట్టు¹ (1). ముమ్మ², చిన్నె, బొమ్మ³. బావి చుట్టూ కట్టిన పొత్తిగోడ (కో. 16, 21).

బోది³ : రూ. బోదె³. పర్యా. గల్ల. పిరునిల్వేగుంట. (కో. 31; రా. 2).

బోది⁴ : చెట్టు బోదె (రా. 16, 18).

బోదిగరాయి : చూ. పర్యా. గద్దె¹. రాలి స్తంభాల కింద ఆధారంగాను అలంకారంగాను పెట్టే చురిచిన రాలి పీట. చూ. చిత్రం 221.3 (రా. 17).

బోదిగె : చూ. రూ. బోదె¹ (రా. 17, 24).

బోదిగెరాయి : చూ. పర్యా. కుర్చిరాయి. రాలి కూచాలకు స్తంభాలకు అడుగుభాగంలో మోపుకింద ఉంచబడిన గుంట గల బండరాయి. ఈరాలి గుంటలోనే కూచం లేక స్తంభం నిలిచిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 221.7 (రా. 17).

బోదు¹ : ఇంటి వెనక్కు అడుగు (కో. 7).

బోదు² : చూ. పర్యా. గాడి¹. గాడుగ రాలి చక్రం తిరిగే సన్నటి గుండ్రటి కాలవ. చూ. చిత్రం. 54.13 (కో. 20).

బోదు³: చూ. పర్యా. బొంద¹. వేసినరంద్రం (తె. 21).

బోదు⁴: చూ. పర్యా. కాంకిటు కట్టుబడికి కావలసిన రాట్ల దొరికే దిబ్బ (తె. 25).

బోదె¹: (1) చూ. పర్యా. గద్దె¹. రాతి స్తంభాల కింద ఆధారంగాను, అలంకారంగాను పెట్టే మలిచిన రాతిపీట. దీన్నే 'గద్దెరాయి' అనికూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రం 221.3 (తె. 36). (2) చూ. పర్యా. బల్ల³. మొగరం మీద దూలం కిందుగా పెట్టిన పీట (తె. 31). (3) చూ. రూ. బోద(రాయి) (రా. 23).

బోదె²: చూ. పర్యా. కడప¹(1). దర్వాజా చట్రపు కింది కమ్మి తక్కినవాటికన్నా లావుగాఉండేది. చూ. చిత్రం 172.2 (తె. 24).

బోదె³: చూ. రూ. బోది³ (రా. 1).

బోదెడు: విణ. రెండు జేసల కొలతగల (కో. 25).

బోదె¹: చూ. బోజ, బోది, బోదిగె. పర్యా. పీట¹(2). బోజుపీట, మకరంపీట, ముగరంపీట, మొగరపీట మొగరాలపీట. కొయ్య స్తంభాలమీద నిలిపే చెక్కిన కొయ్యదిమ్మ. చూ. చిత్రం 221.1 (తె. 9-11; రా. 27, 29, 30).

బోదె²: చూ. పర్యా. మూర. రెండు జేవలు, అరగణం (కో. 25).

బోదె³: చూ. పర్యా. దొలుపు¹. బండి చంట్రంలోని అడ్డ పట్టి. చూ. చిత్రం 74.11 (రా. 19).

బోనిపెట్టి: డబ్బు వాచుచునే చెక్కపెట్టె (కో. 5).

బోపిచ్చు: క్రి. పోయించు (రా. 5).

బోరంకిపటె: మొగరాలమీది దూలం కిందుగా కదొత్తుల మీదకు వేసిన వాసం (తె. 25).

బోలు: చూ. పర్యా. బచ్చెనాట. కత్తెర మధ్యలోని నిలువు కమ్మి (తె. 25).

బోలుతలుపు: బం. చెక్కలతో మధ్య భాగంపై తయారు చేసిన తలుపు (రా. 30).

బోలె: (1) చూ. పర్యా. ఇవపగుంప. ఇవముతో చేసిన వెడల్పాటి పాత్ర. బోలు తక్కువది. చూ. చిత్రం 139 (రా. 25, 27, 29). (2) చూ. పర్యా. బట్టి. చిన్న మట్టి పాత్ర (తె. 41).

బోలు: (< ఆం. Bolt). ఉ. బోలు, బోలు, బోలోటి, బోలోటు, బోల్టా. పర్యా. ఇవపగుంకి. వట్టు లిగించే పరికరం (కో. 9, 10, 17, 22, 23, 29, 31, 32, 45; తె. 1, 3-7, 12, 13, 15, 25, 29, 31, 38, 41, 43, 44; రా. 14, 28).

బ్రష్ట: (< ఆం. బ్రష్). ఉ. బ్రష్టు, బ్రెష్టు, బ్రెష్టు. చూ. పర్యా. కుంచె. నన్నటి కర్రకు ఒకచివర నారనో, గుడ్డనో కట్టి తయారుచేసిన పాదపం. నువ్వుం కొట్టడానికి వాడేది. పాదారతంగా గోగు, కొబ్బరి, జవప, నారలు వాడుకుంటారు (కో. 9, 11, 14, 17, 18, 25-32, 39, 43, 44; తె. 1, 3-5, 14, 19, 38; రా. 4, 28).

బ్రాందుపవి: (1) గుజ్జలమీద కట్టుబడి చేయటం (కో. 1). (2) చూ. పర్యా. కొమరపవి. కొమరల్ల నాటడం (కో. 2).

భ

భరాయించు: క్రి. చూ. పర్యా. అచుకొను. భరించు (కో. 34).

భవంతి: (1) ఇంటి కప్పుమీద పొగ పోవడానికి వదలివ రంద్రం (తె. 6, 36, 37, 42, 44). (2) వెల్తురుకై కప్పు మీద కట్టిన ఏర్పాటం (తె. 42).

భవంతిగవాచి: ఉ. - గవాచి. చూ. పర్యా. పొగగూడు. పొగ బయటకుపోయే దారి. చూ. చిత్రాలు 25, 9, 279, 280 (రా. 18).

భవంతు: ఉ. భవంతి, భవుంతు. చూ. పర్యా. మిద్దె. రాతి కప్పుగాని, మట్టి కప్పుగానిగల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 22 (తె. 16, 20-23).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

భాగం : చూ. పర్యా. వాటా. నిర్మాణంలోని ప్రత్యేకంగా ఉండే విభాగం (కో. 13).

భూగృహం : చూ. పర్యా. నేలబొయారం. నేల కింది గది (కో. 8).

భూతులసి : ఉ. భూదుల్చి దీన్నే 'నేలతులసి' అనికూడా అంటారు. తులసిజాతికి చెందిన మొక్క. చోమలు రావని గుమ్మాలకు ఈ మొక్కను కట్టారు. గ్రహబాద ఉండదని ప్రసూతిగృహాలలో కొందరు దీన్ని ఉంచుతారు. *Ocimum basilicum*, Sank. (కో. 4. 37).

భూమట్టం : ఉ. భూమట్టం. పర్యా. నేలమట్టం. బూమి మట్టం, బూమిమట్టు, భూమిలెవలు, భూమెత్తు, భూమట్టాసారం, భూమ్మందం, భూస్థానం, సిరిలెవలు. నేలతో సమానమైన ఎత్తు (కో. 3, 7, 7, 9, 19, 29, 33, 37, 38, 41, 43, 47, 49; తె. 19, 22, 31; రా. 1, 4-8, 12, 15, 17, 18, 21).

భూమిలెవలు : చూ. పర్యా. భూమట్టం. నేలతో సమానమైన ఎత్తు (కో. 28, 48; తె. 4, 12, 20, 21, 26, 32, 34; రా. 14).

భూమెత్తు : చూ. పర్యా. భూమట్టం. నేలతో సమానమైన ఎత్తు (కో. 26, 45; తె. 13).

భూమట్టాసారం : చూ. పర్యా. భూమట్టం. నేలతో సమానమైన ఎత్తు (తె. 23).

భూమ్మందం : చూ. పర్యా. భూమట్టం. నేలతో సమానమైన ఎత్తు (తె. 27).

భూస్థానం : చూ. పర్యా. భూమట్టం. నేలలో సమానమైన ఎత్తు (రా. 11).

భోజనాలగది : పర్యా. భోంచాల. భోజనం చేసే గది (కో. 7, 18, 21, 25).

భోంచాల : చూ. పర్యా. భోజనాల గది. భోజనంచేసే గది (తె. 39).

మ

మకరదూలం : గోడమధ్యలో వేసిన దూలం (కో. 40).

మకరంగుబ్బ : పర్యా. మాచి². కొయ్యస్తంభానికి పీటకు కింద ఉబ్బెత్తుగా చెక్కిన గుండ్రటి భాగం (కో. 40).

మకరందబ్బ : కొయ్యస్తంభపు పీటకు పక్కల వంపుగా చెక్కిన భాగం (కో. 40).

మకరంపీట : చూ. పర్యా. బోచ్చె¹. కొయ్యస్తంభాల మీద నిలిపే చెక్కిన కొయ్యదిమ్మ. చూ. చిత్రం 221.1 (కో. 40).

మక్కపెట్టు : క్రి. పర్యా. ముక్కనిచ్చు. మగ్గనిచ్చు. మాగనిచ్చు. (తె. 10, 40).

మక్కిడు : (బి. మక్కిళ్లు.) చూ. పర్యా. కోళ్ల గూళ్లు (2). కోళ్లనుదాచే మట్టికట్టడం. (రా. 4).

మక్కింపు : చూ. పర్యా. నొచ్చు. రాతిలోని గుంట (రా. 4).

మక్కిర : చూ. పర్యా. బల్ల. బండి మీద నడచు పెట్టుకోడానికి పెట్టిన తొట్టి (రా. 4).

మక్కిరి : (బి. మక్కిర్లు.) ఈత మండలతో అల్లిన గుండ్రటి బుట్ట (రా. 5).

మక్కు¹ : చెక్క సందులు కప్పడానికి వాడే ద్రవ్యం (కో. 21; తె. 38; రా. 15, 18, 30).

మక్కు² : క్రి. (1) చూ. రూ. మాగు (తె. 7). (2) చూ. పర్యా. నాస్సు. నానబెట్టు (తె. 8).

మగవాసం : ఉ. మొగోసం. చూ. పర్యా. పోతువాసం. మరవాసంలో తగిలించే మొన చెక్కిన వాసం. చూ. చిత్రం 257.1 (కో. 20).

మగసాలెదంతె : వాకిలి పైకమ్మి మీది చెక్క (రా. 9).

మగులు : ఉ. ముగులు, మొగులు. (బి. మగుళ్లు.) పర్యా. కోపెన్, బోపీ¹, పేటు², బొద్దు³ (2). మదురు, ముందేరి, మొట్టు, వరం. ప్రహరీ గోడమీద ఆకు, మట్టి, రాయి మొదలైనవాటితో రక్షణకోసం గోడకంటే వెడల్పుగా పెట్టిన కప్పు. చూ. చిత్రాలు 284.2, 285.3, 286.5 (కో. 38, 41, 43, 44; తె. 16-19, 21, 22, 27, 30; రా. 13).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; అం. = అంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ.

మగులుకొయ్య : చూ. పర్యా. చిలకకట్టు. మదుచ వెయ్య
డానికి గోడలో పాతన కొయ్య ముక్క (తె. 21).

మగులుగూన : మదుచ మీద పేర్చే వెడల్పుగా చదునుగా
ఉండే గూన (తె. 32).

మగులుగోడ : చూ. పర్యా. చూచగోడ. మదుచ వేసివ
ప్రహరీగోడ. చూ. చిత్రాలు 284-286 (కో. 38;
తె. 19, 29, 30).

మగ్గు : క్రి. అధారంగా ఉండు (తె. 25).

మంకిపెడక : కిటికీల మీద నన్ పేడు. చూ. చిత్రం 242 3
(కో. 2)

మంగ : పొదగా పెరిగే ఒకముళ్ల కంచెమొక్క. దీని
పసుపచ్చ పండ్లను చేపలకు ఎరగా వాడుతారు. దీన్ని
'మందాచెట్టు, మంగ' అనికూడా అంటారు.
Emetic-nut tree., *Gardenia dumetorum*,
Retz.. *Randia dumetorum*, Lamk., *Van-*
gueria spinosa, Br. (రా. 7).

మంగాను : తలుపు చెక్కల దిగి. పుకు వాడే పనిముట్టు
(రా. 42).

మంగుళూరిపెంకు : ఉ. మెంగుళూరి, మెంగుళూరు,
మేంకలూర్, మేంగళూర్, మేంగళూరి, -మెంక,
పర్యా. అంగేజిపెంకు, ఇంగ్లీషుపెంకు, ఎర్రపెంకు,
కంపెనీపెంకు, కళ్ళి పోటపెంకు, బంగళాపెంకు, మెంగుళూరు
పెంకు, రైలు(వారి) పెంకు, రైల్వే పెంకు, సీమపెంకు,
సీలింగుపెంకు. యంత్రంతో తయారుచేసే పెద్దపెంకు.
బరువుగా మందంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 244.3
(కో. 43, 46; తె. 16, 17, 19, 21-23, 26;
రా. 7, 8, 13, 14, 31).

మంగుళూరిపెంకిలు : చూ. పర్యా. బంగళా. మెంగుళూరి
పెంకులు కప్పిన ఇల్లు (తె. 19).

మచ్చకాయగూడు : చూ. పర్యా కార్పీసుగూడు. పగిషీ
పనిచేసిన గూడు. చూ. చిత్రం 216 (కో. 35).

మచ్చి : చూ. రూ. మచ్చు² (కో. 33).

మచ్చిబిల్లి : చూ. చలంబం మీద అండానికి దిగించే చెక్క
(కో. 1).

మచ్చు¹ : ఉ. మచ్చె. మంచె. చూ. పర్యా. అటకు¹.
వస్తువులు పెట్టుకోడానికి వీలుగా గోడలో పాతన చిన్న
గూటాలమీద ఇంటికప్పు కింద అమర్చినట్లు. చూ. చిత్రం
168.4 (కో. 33, 37, 38; తె. 7, 21, 38; రా. 8,
23, 25, 27, 28). 2) మేక వేసేమంచె. చూ. చిత్రం
14.5 (తె. 44).

మచ్చు² : రూ. మచ్చు. చూ. పర్యా. గోవ¹. ఎత్తుగాఉండే
గోడలను కట్టడానికి వాటి పక్కనే కట్టిన తాక్కాలితపు
నిర్మాణం. ఒకవైపున నేలలోపాతన విలుపు కర్రలను,
రెండో వైపు గోడలో పెట్టిన కన్నాలను, తలుపుచూ
అడ్డకర్రలువేసి దీన్ని ఏర్పిస్తారు. కీవిపై పనివాడు
నిలవడానికి, సామాగ్రి పేర్చుకోడానికి వీలుగా వెదురు
గడలను పడస్తారు. లేదా చెక్కలు పెట్టారు. లేక
తడికలువేస్తారు. పని పూర్తికాగానే దీన్నివిప్పి గోడలోని
రంధ్రాలను పూడుస్తారు. చూ. చిత్రం 76 (కో. 41).

మచ్చుబింద : చూ. పర్యా. అటకబింద. అటకచెక్కిడు
ఉదులుగా వేసిన రాయి (రా. 10).

మజిరా : చూ. పర్యా. శివారు. గ్రామంలోని చిన్న విభాగం
(రా. 15).

మజ్జతం : చూ. రూ. మజ్జాటం (కో. 36).

మజ్జి : చూ. రూ. మద్య (కో. 19, 26, 30).

మజ్జె : ఉ. మజ్జ, మజ్జె. చూ. రూ. మద్య (కో. 12, 16,
31, 36; తె. 1, 4).

మజ్జ్య : చూ. రూ. మద్య (కో. 33; రా. 1, 6, 8,
13).

మంచం : చూ. పర్యా. చట్టం². బండి ఇరుసు మీద నిలిచే
అడ్డ. విలుపు పట్టెలు (తె. 9).

మంచి : (1) చూ. రూ. మంచె¹ (కో. 1, 2). (2) చూ.
రూ. మంచె (2) కో. 37, 40).

మంచికలబిందు : కలబ్బండు. (చూ) లో ఒకరకం
(కో. 24).

మంచికాల్పు

మంచికాల్పు : చూ. పర్యా. ఎర్రగాల్పు. ఇటువ మొదలై నవి సరిగా కాలడం (కో. 42).

మంచిగుమ్మడి : పీన్నే 'తియ్యగుమ్మడి' అనికూడాపిలుస్తారు. *Cucurbita maxima*, Sank. గుమ్మడి జాతికి చెందినది (కో. 22).

మంచిటికె : ఉ. మంచిటికి, మంచిటుక. చూ. పర్యా. పండిటిక. బాగా కాలిన ఇటిక (కో. 23, 28; తె. 28).

మంచిరొతు : చూ. పర్యా. గట్టిరాయి. గట్టిగాఉండే రాయి (తె. 11).

మంచు : ప్రహరీ బోపీమీద ఇటిక వరసల మధ్య వచ్చే చిన్నసందు (తె. 16).

మంచె¹ : రూ. మంచి (1). పర్యా. గుడిసె. చాలా ఎత్తున వేసిన పందిరి (తె. 15, 44).

మంచె² : గాడె కింద పెట్టే ఎత్తయిన పీట (కో. 7).

మంచెకర్ర : చూ. అడ్డుగర్ర. అటకలమర్చేందుకు గోడలో నాటిన కొయ్యముక్క (రా. 31).

మంచె : (1) ఉ. మంచి. చూ. పర్యా. పందిరి. వీడకోసం స్తంభాల మీద తడికలో ఆకులో పరిచి కట్టిన తాత్కాలిక నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 317 (కో. 1, 7; రా. 6) (2) రూ. మంచి (2). చూ. పర్యా. గోవ¹. ఎత్తుగా ఉండే గోడలను కట్టడానికి వాటి పక్కనే కట్టిన తాత్కాలిక నిర్మాణం. ఒకవైపున నేలలో పాతిన కర్రలను, రెండో వైపున కట్టుతున్న గోడలో పెట్టిన కన్నాలను, కలుపుతూ అడ్డకర్రలు వేసి దీన్ని నిర్మిస్తారు. దీనిపై పనివాడు నిలవడానికి, సామాగ్రిని పేర్చుకో డానికి, వీలుగా వెదురు గడలను పరచుతారు. లేదా చెక్కలు పెట్టారు. లేక తడికలు వేస్తారు. పని పూర్తికాగానే దీన్ని విప్పివేసి గోడలోని రంధ్రాలను పూజుస్తారు. చూ. చిత్రం 76 (కో. 42-44). (3) చూ. పర్యా. మళల. మన్నబ్బట్టి వైభాగంలో, ముఖ్యంగా జాతిబట్టిల మీద, మనిషి తిరగడానికి వీలుగా కట్టిన అంచె. దిమ్మల మీద కర్రలు పరిచి వాటిమీద మట్టిపోసి తయారు చేస్తారు. చూ. చిత్రం 85.3 (తె. 5).

మంజు : చూ. పర్యా. మడి (2). ఇంటికిప్పు గట్టిపడే వరకు నీరు నిలవడానికి కట్టిన మట్టి కట్ట (రా. 7, 9).

మంజుల్ : ఆర్చీ కట్టుబడి సమయంలో రాళ్ల పక్కభాగా లకు సున్నం పూయడం (తె. 7).

మట్ట : (1) ఉ. మంట. కొబ్బరి మొదలైన చెట్ల కొమ్మ ; కలబంద మొదలైనవాటి ఆకు (కో. 8, 15, 17, 19, 33, 34, 41, 44; తె. 2, 14, 20; రా. 2, 4). (2) కొబ్బరికాయ మీదిపీచు (కో. 9, 10).

మట్టకట్టె : చూ. పర్యా. మట్టప్పలక. ఆకు కప్పమీది మిట్టపలాలు సరిచేసే సాధనం. చూ. చిత్రం 95. (రా. 4).

మట్టకర్ర : చూ. పర్యా. జేబిందు(చెక్క). పొడుగ్గా నన్నగా ఉండే కొయ్యతాపి. చెక్కసున్నం పట్టించిన తర్వాత ఎచ్చు పెచ్చులు సరిచేయడానికి త పీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 93 (కో. 46, 50).

మట్టగిచ్చు : క్రి. (1) చూ. పర్యా. పత్రించు. క్రమంగా తగ్గించు (కో. 37, 43). (2) చూ. పర్యా. కుమ్ము. కాలిలో తొక్కు (తె. 32)

మట్టచెక్కిలు : బి. సమానమైన కొలతల్లో ఉన్న చతురస్ర భుజాలు (కో. 6).

మట్టంచూరు : రూ. మట్టంసూరు. సమతలంగా ఉన్నచూరు (కో. 32; తె. 5, 36).

మట్టతోపుడు : కొయ్యను రోపడాతో సున్నబరిచే తీరు (రా. 2).

మట్టపుకమాను : చూ. పర్యా. మట్టుమార్చి. వైభాగం విల్లపరుపుగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 238, 240 (తె. 23).

మట్టపుకి నీ : చూ. పర్యా. గడ్డకినీ. చక్రంతో సమాన మైన మట్టంలో ఉండే కి నీ (తె. 6).

మట్టపుదబ్బు : చూ. పర్యా. జేబిందు(చెక్క). నన్నగా పొడుగ్గా ఉండే కొయ్యతాపి. చెక్కసున్నం పట్టించిన తర్వాత ఎచ్చు పెచ్చులులేకుండా సరిచేయడానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరి కరం చూ. చిత్రం 93 (కో. 33, 41, 42, 47) (2)

ఉ. మట్టిపట్ట. చూ. పర్యా. మట్టిపట్టక. ఆకు కప్పుమీది మిట్టపల్లాలు సరిచేసే చెక్కసాధనం. చూ. చిత్రం 93 (రా. 4).

మట్టిపువలక : ఉ. మట్టిపలక. చూ. పర్యా. జేబందు (చెక్క). పొడుగా సన్నగా ఉండే కొయ్యతాపి. చెక్క సున్నం పట్టించిన తర్వాత ఎచ్చుపెచ్చులు సరిచేయడానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 93. (కో. 37, 38, 43-45, 48, 49).

మట్టిపుబద్ద : చూ. పర్యా. జేబందు(చెక్క). పొడుగా సన్నగా ఉండే కొయ్యతాపి. చెక్కసున్నం పట్టించిన తర్వాత ఎచ్చుపెచ్చులు సరిచేయడానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 93. (తె. 1).

మట్టిపురవాకార్చి : పైదాగం చదునుగా ఉన్న రవాకు ఆర్చి (కో. 8).

మట్టిపులాదు : పర్యా. కంసాలిలాళ్లు. సరిమందడి. సమానమైన మట్టిలో ఇటికలను నిలుపున అతికి కప్పు వేయడం (కో. 15-17).

మట్టిప్పలక : పర్యా. కప్పుడుబద్ద, కప్పుపలక, చట్టిపు దబ్బ, చదుపుడుపలక, చెక్కపలక, తట్టుడుపలక, నే త ప ల క, నే ల బ ల్ల, మట్టి క డ్డె, మట్టి పు దబ్బ. ఆకుకప్పుమీది మిట్టపల్లాలు సరిచేసే చెక్క సాధనం. చూ. చిత్రం 95 (కో. 49, 50; రా. 2, 6-8).

మట్టిబెట్టు : కి. చూ. పర్యా. చప్పుడుజేయ. మెత్తగా చితగ్గొట్టు (తె. 32).

మట్టిం¹ : ఉ. మట్టి. చూ. మట్టిం, మట్టం. పర్యా. ఒరట, నిదానం, పడుగు⁴, పాటు³, మట్టిసం, మట్టిసారం రెవలు¹. అంతటా ఒకే ఎత్తులో ఉండటం (కో. 1, 3-5, 14, 19, 24-26, 29-32, 37, 38, 40, 41, 46, 47; తె. 1, 5, 7, 28, 43; రా. 2, 9, 13, 15, 17, 20, 28)

మట్టిం² : (బి. మట్టాలు). చూ. పర్యా. రెవల్ జాటిలు. నేలమట్టం సరిచూడటానికి 'టీటీ' లాగా ఉపయోగపడే

రాపీపనివాళ్ల పరికరం. ఆకుగు చదునుగా ఉన్న చిన్న రేకుపెట్టెలో ఏదైనా ప్రమోహి గారిబుడగను లోపలికి వదిలి విగిస్తారు. పెట్టె పైదాగాన అద్దం ఉంటుంది. పై వైపు సరిగా మధ్యలో గీత ఉంటుంది. గారిబుడగ గీత చిగ్గరి ఉండే మట్టిం సరిపోయినట్లు (తె. 5; రా. 8).

మట్టిమార్చి : ఉ. మట్టిపార్చి. పర్యా. చచ్చివార్చి, పలకార్చి, ప్లాటార్చి, బువార్చి(కమాను), మట్టిపుకమాను, మట్టి కమాను, రెవలార్చి, సాదాఆర్చి. పైదాగం బల్లపడుపుగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 238, 240 (కో. 8, 18, 21, 26, 29, 34, 35, 37; తె. 3-7, 12).

మట్టిసం : ఉ. మట్టిచం. చూ. పర్యా. మట్టిం¹. అంతటా ఒకే ఎత్తులో ఉండటం (కో. 33, 37, 38, 42-47; తె. 11; రా. 12, 22).

మట్టిసంకొల్పు : చూ. పర్యా. ఎర్రగాల్పు ఇటిక మొదలైనవి సరిగా కాలడం (కో. 46).

మట్టిసారం : చూ. పర్యా. మట్టిం¹. అంతటా ఒకే ఎత్తులో ఉండటం (రా. 7).

మట్టి : చూ. పర్యా. మన్ను¹. నేలమీది మెత్తని పదార్థం (కో. 13, 14, 18, 19, 21-26, 29-31, 33-35, 37-39, 41-43, 45, 46, 50; తె. 1-3, 5-15, 17, 24, 38, 39; రా. 14, 22, 27, 30).

మట్టికం : మట్టి కట్టుబడి (రా. 30).

మట్టిచాప : మట్టి మోతకు వాడే చాప (కో. 20).

మట్టితట్ట : చూ. పర్యా. ఉప్పరితట్ట. మట్టి మోతకు పనికి వచ్చే తట్ట (కో. 13).

మట్టిపార : చూ. పర్యా. చెరికపార. మట్టిపని చెయ్యడానికి వడ్డెవాడు, రైతులు వాడే పార. చూ. చిత్రాలు 129-132 (కో. 5).

మట్టిపెంకు : చూ. పర్యా. నాటుపెంకు. మామూలుగా ఇళ్ల కప్పుడానికి వాడే చిన్న పెంకు (కో. 26).

మట్టిమిద్ది : రూ. మట్టిమిద్దె. మట్టి కప్పుగల ఇల్లు (కో. 17, 38).

మట్టిమిద్దె : చూ. రూ. మట్టి మిద్ది (రా. 21).

మట్టు¹ : పర్యా. కండెం, కొల, పన్నా. ఎత్తునుగాని, తోతునుగాని చెప్పే పరిమాణం; రెండు గజాల కొలత గలది (కో. 9, 19, 33, 38, 43-45; తె. 25; రా. 7, 8, 15, 20, 22, 28, 30).

మట్టు² : (1) ఉ మట్టు. పర్యా. కాడ¹(1), చెయ్యి², దండ⁴. పాఠసు పట్టుకొనే పీడి (తె. 7, 17, 19, 30, 36, 44). (2) చూ. పర్యా. కూను. తాపీ రేకును పీడిని కలిపే వంగిన ఇనపచువ్వ. చూ. చిత్రం 83 2 (తె. 7) (3) చూ. పర్యా. కడెం³. కావడిలో వస్తువులనుంచే వలయం (కో. 22).

మట్టు : చూ. పర్యా. గడ్డె¹. రాలి స్తంభాలకింద ఆధారంగాను అలంకారంగాను పెట్టే మలిచిన రాలి పీట. చూ. చిత్రం 221.3 (కో. 2, 8, 11, 13).

మట్టు⁴ : (1) ఇటికబట్టి అడుగు భాగం (కో. 14). (2) చూ. పర్యా. కమాన్. బట్టి పొయ్యిమీద అడ్డంగా ఉంచిన రాయి. చూ. చిత్రాలు 59.5, 60.6 (రా. 3).

మట్టు⁵ : చూ. పర్యా. బొద్దుచూరు. వెడల్పుగా, లావుగా ఉన్న చూరు (తె. 12). (2) చూ. పర్యా. బొద్దు³(1). కప్పు ఎగిరకుండా దానిమీద వేసే కట్ట. చూ. చిత్రం 25.4 (రా. 2).

మట్టు⁶ : చూ. పర్యా. గందప్పట్టె. తలుపు రెక్కమీద అడ్డంగా బిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (తె. 22, 23).

మట్టు⁷ : క్రి. చూ. పర్యా. కుమ్ము. కాలికో తొక్కు (కో. 5, 7)

మట్టుకొత్త : చూ. పర్యా. (ఇనప)రేకు. బెత్తెకు వెడల్పున వల్పుగా ఉండే రేకుముక్కను ఒకవైపున పిడిగా పనికి వచ్చేటట్లు చుట్టచుట్టే తయారుచేసిన శవముట్టు. గోడల కున్న పెచ్చులను ఇటుక రాలి మోట్లను చెక్కి సావు జేరుభానికి వురికివస్తుంది (తె. 25).

మట్టుగడప : పీసుముందు పంప గుమ్మానికి ఎదురుగా ఉన్న పత్తయినభాగం (కో. 12).

మట్టుపార : ఉ. మట్టుపార. మొత్తం ఇనుముతో చేసిన పార (తె. 17, 19, 33).

మట్టురాయి : చూ. పర్యా. గడాయిరౌతు. స్తంభాలు మొదలైన రాలి కట్టడాల్లో భాగంగా నిలపబడిన డ్రైస్ట్రు చెక్కిన రాయి (కో. 11).

మట్టకమాను : చూ. పర్యా. మట్టమార్చి. పైభాగం బల్ల పడుపుగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 238, 240 (తె. 27).

మట్టం¹ : చూ. రూ. మట్టం¹ (తె. 12, 41).

మట్టం² : చూ. పర్యా. పట్టె²(1). స్తంభానికి పైన దూలానికి కింద నగిషీగా చేసిన కట్టుబడిపనిలో, కొన చదునుగా ఉండేటట్లు కట్టిన వెడల్పుగా, పొడవుగా ఉండే ఉబ్బెత్తుభాగం (తె. 16).

మట్టంసూరు : చూ. రూ. మట్టం చూరు (తె. 3).

మట్టోడు : (బ. మట్టోడ్లు). చూ. పర్యా. ఆర్చి. స్తంభాల మీద అంచులుమాత్రం మోపి పైకి విలువంపుతో నిర్మించిన కట్టడం. మధ్య భాగం ఆధారరహితంగా ఉండి పై బరు వును మోస్తూ కింది కాశీస్థలానికి కప్పుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 228.3 (తె. 40, 43).

మతం : బైరాగులరై కట్టిన కట్టడం (తె. 11, 35).

మరాయించు : క్రి. చూ. పర్యా. అద్దలించు(1). కొయ్య సాధనాలతో మెల్లగా కొట్టు, బాదు (కో. 19).

మడ : చూ. పర్యా. కుప్ప(1). గుట్ట, తిప్ప, తిన్నె (కో. 13, 16).

మడకదుంప : నాగలి కర్రరూపంలో చెక్కి గుంజలమీద పీటలాగా తగిలించిన కొయ్యముక్క. దీనిమీదుగా అడ్డ వాసాలు వేస్తారు. చూ. చిత్రం 220.9 (రా. 14).

మడతచెక్క : పర్యా. మడతరెక్క. మడతబందులు బిగించిన మూసుకొనే తలుపుచెక్క (తె. 1).

మడతతలుపు : రెక్కలు మడతబడేటట్లు ఎర్పాటుచేసిన తలుపు. చూ. చిత్రం 180 4 (కో. 20).

మడతనిచ్చెన : పొడుగంటి తాళ్ళకు సమానదూరంలో మధ్య మధ్య అడ్డకర్రలను కట్టి తయారుచేసిన ఒకరకం నిచ్చెన. ఎత్తయిన గోడలకు సున్నపూత పూయడానికి పనికివస్తుంది. పనిలేనప్పుడు మడిచి ఒకచోట పడవెయ్య వచ్చు. దీన్ని 'తాటినిచ్చెన' అని కూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రం 149 (కో. 9).

మడతపెండి : గుంటు పెండిమీద పల్చని కర్రలు వేసి కట్టిన తర్వాత వాటిని వెనక్కు విరిచి మళ్ళీ కట్టిన పెండి (కో. 17).

మడకబందు : ఉ. బొందు. పర్యా. (అట్ట)కీలు, కీలుబందు, గెణా, గొణెద, సర్మద, సర్ల, మరబందు. రెక్కలు తెరచుకోడానికి, మూసుకోడానికి వీలుగా కమ్ములకు పట్టిఉంచే రెండు రెక్కల పరికరం. చూ. చిత్రం 194.2 (కో. 3, 6, 14, 15, 21, 24, 31; తె. 1, 24).

మడతరెక్క : చూ. పర్యా. మడతచెక్క. మడతబందులు దిగించిన మూసుకొనే తలుపుచెక్క (తె. 7).

మడమ : చూ. పర్యా. లోక². చెలకపార తూమువై పున్న కట్టె మొదలు (కో. 43).

మడి : (1) (బ. మడులు, మడ్లు, మల్లు, మళ్లు). చూ. పర్యా. పాదు¹(1). మధ్యలో నీళ్లుపోసి గచ్చును గట్టిపరచడానికి వీలుగా మట్టిలో కట్టిన కట్ట (కో. 22, 28, 29, 31; తె. 2, 4, 18, 42, 43). (2) (బ. మడ్లు, మళ్లు). పర్యా. మంజు. ఇంటి కప్పు గట్టిపడేవరకు కట్టిన మట్టి కట్ట (కో. 8, 18, 36).

మడిగ : ఉ. మడిగె. చూ. రూ. మళిగ (తె. 13, 38, 39).

మడిగెచెక్క : చూ. పర్యా. కొట్టుచెక్క. గాడి దర్వాజాలో అమర్చే చెక్కతలుపు. వరసక్రమంలో ఒకదాని తర్వాత ఒకటిగా పక్కపక్కన పేర్చవలసినది. చూ. చిత్రం 179.3 (తె. 43).

మడుతులు : 100 పాన్ల బయ్యుండే సుతై ఆకారంలోఉండే పరికరం. రాతి పనివాళ్లు వాడేది (కో. 2).

మడెంపన్ను : పినికి వెనకవైపునఉన్న రేడుకట్ట (కో. 36)

మడ్చుక తి : చూ. పర్యా. (ఇవప)రేకు. టైత్తు వెడల్పున పలచగాఉండే రేకుముక్కను టిట్టవైపున పినికిగా పనికివచ్చేటట్లు చుట్టచుట్టి తయారుచేసిన పనిముట్లు. గోడకున్న పెచ్చులను ఇటిక రాతి మోల్లను చెక్కి సాపుచెయ్యడానికి పనికివస్తుంది (తె. 18).

మడిగార : చూ. పర్యా. గిలావా. గోడమీది సున్నం మొదలైన వాటి పూత (రా. 17).

మడుగతి : చూ. పర్యా. చెలుగుమకత్తి. మంచపాటికత్తి (కో. 46; రా. 8).

మడ్చురంగు : జిట్టవలుపు (Oily black)రంగు (కో. 1).

మడె : చూ. పర్యా. కంది. అహరిచావ్యంగా పనికివచ్చే మొక్క. కంప ఇళ్లు కప్పుడానికి పనికివస్తుంది. దీన్ని 'చవరి' అనికూడా పిలుస్తారు. దీన్ని కందులను 'No-eye or Pigeon pea' అంటారు. పెద్దవాటిని 'Congo-pea' అంటారు. *Cajanus cajan*, W.I. *C. Indicus*, Spreng, *Morinda bracteata*, Roxb, *M. Citrifolia*, Ainslie., Linn., Lush, (Shining-leaved, Dyeing mulberry), *M. tinctoria*, Roxb. (Dull-leaved dyeing mulberry) (కో. 35).

మణి : పర్యా. నిలబెట్టేటప్పుడు యజమాని ఆచారప్రకారం దానికి వేలాడిగట్టే మొరగురాయి (కో. 1).

మణిమాల : గచ్చుమీద వేపే దండలాంటి బొమ్మ (కో. 38).

మంటం : చూ. రూ. మట్టం¹ (కో. 36).

మంటిఅడుగు : కుమ్మర్లు మట్టి కలిపే చోటు (తె. 29, 31).

మంటికోపు : మట్టి చిచ్చి (తె. 29).

మంటిబూమి : చూ. పర్యా. ఇసుకనేల. పొరలుపొరలుగా ఇసుక ఇతరవిచార మట్టి కలిసిఉండే నేల (తె. 41).

మండ : అపలు, రెబ్బలుఉన్న చిన్న కొమ్మ (కో. 8, 9, 25, 27, 31, 32, 37, 38, 40-43, 48; తె. 1, 3, 14, 17, 20, 21, 44; రా. 3, 7).

మండపం : (1) ఉ. మండపం. స్థూలమీద నిలిచిన రాతి కట్టగల నిర్మాణం (కో. 37, 38, 43, 46, 47; తె. 6, 11, 12, 13, 35; రా. 10, 25, 30, 31). (2) వునాదిలో శంకుస్థాపనకై కట్టిన కట్టడం (కో. 14).

మండ్రి¹ : పర్యా. వడేరు². బావి గోడ కింద ఆధారంగా ఉండేటట్లు దించిన కొయ్య చెక్రం. మెట్టి నేలమీద ఈచెక్రంఉంచి దీనిమీద గోడ కట్టతారు (కో. 31, 32).

మండ్రి² : చూ. పర్యా. గుట్టి¹ (2) ఇటుకరాళ్ల కుప్ప (కో. 33). (2) రూ. మందె¹ (2). పర్యా. దొంతి¹ (2). పెంకులకుప్ప (కో. 37).. (3) చూ. పర్యా పడుగు³. సున్నపు కుప్ప (కో. 41).

మండ్రిగట్టు : క్రి. మట్టిని పాడుగట్టు (కో. 13).

మండ్రిగం¹ : చూ. పర్యా. తొలుపు¹. బండి చక్రంలోని అడ్డపట్టె. చూ. చిత్రం 74.11 (కో. 35, 39; తె. 13, 15, 20, 29, 39; రా. 26, 29).

మండ్రిగం² : ఉ. మండిగ. మండెగం. చూ. పర్యా. కడప¹ (1). ఓర్వాకా చక్రపుకింది కమ్మి. తక్కిన వాటికన్నా లావుగాఉండేది. చూ. చిత్రం 172.2 (కో. 29, 31, 32, 34, 41; తె. 6; రా. 28).

మండ్రిగిమొద్దు : చూ. పర్యా. తొలుపు¹. బండి చక్రంలోని అడ్డపట్టె. చూ. చిత్రం 74.11 (రా. 24).

మండ్రిదొక్కు : క్రి. ఉ. మండె. తాతేకును గుండ్రంగా పేర్చు (కో. 33, 37, 41).

మండుగు : సున్నం కలిపే మట్టి తొట్టి (కో. 17).

మండువా¹ : చూ. పర్యా. (నడిమి)కుల్ల. చుట్టూ గదులున్న వీరు పడే భాగీస్థలం. చూ. చిత్రం 19.1 (కో. 6, 14, 15).

మండువా² : జూదమాడే ఇల్లు (తె. 11).

మండువా(యిల్లు) : చూ. పర్యా. లోగిలి(యిల్లు). మధ్యనున్న భాగీస్థలానికి నాలుగువైపులా గదులున్న ఇల్లు చూ. చిత్రం 19 (కో. 19, 23, 26, 34; తె. 21).

మండె¹ : (1) అకుల గుట్టి (కో. 27, 30). (2) చూ. రూ. మండె² (2). (కో. 37).

మండె² : చూ. పర్యా. జోడా. పెంకులను ఒకదానిలో ఒకటి దూర్చి పేర్చేటట్లు (తె. 10).

మత్తి : చూ. రూ. మద్ది. పర్యా. తొగర (రా. 17, 20).

మత్స్యయంత్రం : శంకుస్థాపన సమయంలో రాగి రేకు మీద వేసే యంత్రం (తె. 6).

మదద్ : (< హిం.) చూ. పర్యా. సపోటు². బట్టి గోడలు వారిపోకుండా పోటీగా కట్టిన చిన్న గోడ. చూ. చిత్రాలు 59.6, 69.5 (తె. 44).

మదనం : పాశం, పదును (కో. 33, 42).

మదాయించు : క్రి. చూ. పర్యా. కలగుమ్మ. కాళ్లతో తొక్కి అడుసును కలుపు (తె. 27).

మదింపు : చూ. పర్యా. చెక్కుడు. రాతిని కావలసిన రూపంలోకి తేవడం (రా. 4).

మదిర : చూ. పర్యా. పడుగు³. సున్నపు కుప్ప (కో. 43, 44).

మదుం : పెరట్లోని నీళ్లు పొయ్యే దారి (కో. 6).

మదుము : చూ. రూ. మొదుము(1) (తె. 27).

మదురిల్లు : మదురు గోడలు గల ఇల్లు (కో. 10, 12).

మదురు : చూ. పర్యా. మగులు. ప్రహరీ గోడ మీద ఆకులు, మట్టి, రాయి మొదలైన వాటితో శరత్తణకోసం గోడకంటె వెడల్పుగా పెట్టిన కప్పు చూ. చిత్రాలు 284.2, 285.3, 286.5 (కో. 10, 16, 27, 40).

మదుల్రాయి : చూ. పర్యా. చదరపురాయి¹. చదరంగా నాలుగు పలకలుగాఉన్న రాయి చూ. చిత్రాలు 45, 169 (కో. 45).

మదువు : చూ. పర్యా. చిర్ర. గట్టితనం (తె. 26).

మద్ది¹ : రూ. మత్తి. చూ. పర్యా. తొగర. చూ. చిత్రాలు, వాసాలు, తలుపులు మొదలైన నిర్మాణ భాగాలకు పనికివచ్చే కలపనిచ్చే పెద్దచెట్టు. కొమ్మలు కించె కంపగాను, అకు పచ్చి ఎరువుగాను పనికి వస్తాయి.

Indian fig tree Banyan tree, *Alianhus*

malabarica, Watts., *Ficus indica* or *Mentaptera arjuna*, Br., *Morinda bracteata* or *citrifolia*., Man., *M. tinctoria*, Roxb., *M. tomentosa*, Heyne., *Terminalia alata*, Ainsl, Kon., *T. glabra*, Sank. (కో. 19, 23, 24, 28, 30-32, 49; తె. 7, 16, 29; రా. 15, 18).

మద్ది² : చూ. రూ. మద్య (కో. 10, 13, 15, 17, 20, 21; రా. 4).

మద్దించు : క్రి. చూ. పర్యా. కలగుమ్ము. కాళ్లతో తొక్కి అడుసును కలుపు (తె. 25).

మద్ది : విజ. మద్దిల. చూ. రూ. మద్య (కో. 1, 6, 34; తె. 5, 16, 19, 31, 34, 36, 41; రా. 23, 28).

మద్దిగది : చూ. పర్యా. నట్టిల్లు. ఇంటి మద్య గది; భాగం (తె. 4, 5, 36).

మద్దిరకంకాలు : చూ. పర్యా. పచ్చికాలు (1). ఇటుక మొదలై నవి కాలికాలకుండా ఉండటం (తె. 3).

మద్దిలకట్టు . మద్దిల ఆకారంలో పెంకులను పేర్చే తీరు (తె. 28).

మద్య : ఉ. మద్య. రూ. మజ్జి, మజ్జె, మజ్జ, మద్ది, మద్దె, పర్యా. గర్భం, మనిం, మయం, వెంటు. వస్తువులోని కేంద్రం, కేంద్రభాగం (కో. 37, 39; తె. 7, 8, 11, 29, 39; రా. 10, 15, 16, 18, 22, 28, 29).

మద్యరంగం : చూ. పర్యా. నట్టిల్లు. ఇంటి మద్యగది; భాగం (రా. 25, 29).

మద్యాటం : రూ. మజ్జత్తం, మద్యాతం, మయాటం, మద్యసున్నది (కో. 33, 37).

మద్యాతం : చూ. రూ. మద్యాటం (రా. 4).

మనగకొట్టు : క్రి. ఉ. మనగొట్టు. అణగొట్టు (కో. 37; రా. 8).

మనగానం : గోడలకు పూసే ద్రవ్యం. మట్టిపీళ్లు కలిపింది (రా. 15).

మనగానంచెక్క : చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యతో చేసిన తాపి. గురుకుగా ఉన్నచోట్లను చుట్టం చేయడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (రా. 15).

మనిం : చూ. పర్యా. మద్య. వస్తువులోని కేంద్రం. కేంద్రభాగం (కో. 40).

మనిపైతు : చూ. పర్యా. నిలుపు². తెంపి నిలుపు (తె. 4).

మనుసు : మంచు (కో. 30).

మస్తేనకట్టె : రూ. మెవానకట్టె. చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యతో చేసిన తాపి. గురుకుగా ఉన్న చోట్లను చుట్టం చేయడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (కో. 33; రా. 2, 4).

మందడి¹ : (1) చూ. పర్యా. దడ్డు. గోడ కట్టేటప్పుడు రాళ్లమద్య వచ్చే సందు. చూ. చిత్రం 160.5 (కో. 3, 5, 8, 13, 15, 18, 19, 31). (2) (చి. మందట్టు). వెల్లికిల ఉంచిన పెంకుల మద్యనున్న సందు (కో. 25).

మందడి² : రాతిసంభంధంలోని భాగాలను అతికిన ఆయన (కో. 13, 20).

మందంకల్ప : చూ. పర్యా. అడుగురాయి. ఇంటి నేల మీద పలిచే పల్చనిరాయి (రా. 28).

మందం : పర్యా. తండా, దప్ప, దలం, దలసరి, చొట్టు, బొద్దు⁴. రావు, చిక్కదనం (కో. 10, 14, 27, 35, 37, 38, 41-48; తె. 1, 4-10, 14, 15, 29, 34, 37-39, 41-44; రా. 1, 4, 8, 13, 19-22, 28, 30).

మందల : తెంతుభాగాల కలియక (కో. 20).

మందలకడ్డి : దూరం పైయెత్తున నాలుగు వైపులకూ వేసే పిల్లదూరం (కో. 9, 22-24, 26).

మంది : జనం (తె. 14, 29).

మండ్రి¹ : పర్యా. క్రేపు, దైవమైటు, తూటామందు, పల్లమందు, పిట్టగాయమందు, పెట్టమందు బాదు³. రాళ్లమ

పగలగొట్టడానికి వాడే పేలుడుద్రవ్యం (కో. 27, 30, 31; తె. 3, 5, 16, 21-23, 43).

మందు²: సారాయి (తె. 5).

మన్నసాల: చూ. రూ. మల్లెసాల (తె. 12).

మన్ను¹: విణ. మంటి. చూ. పర్యా. మట్టి. నేల మీది మెత్తని పదార్థం (కో. 1, 2, 8, 9, 11, 32; తె. 19-22, 25-27, 29-34, 37, 40-43; రా. 4, 13, 15-20, 26, 28, 29).

మన్ను²: క్రి. మన్నికగా ఉండు (కో. 42).

మన్నువారి: చూ. పర్యా. కీటు. మట్టిగోడ కట్టడంలో తడవకు మూరెత్తిన నిర్మించే గోడ. చూ. చిత్రం 163.2 (రా. 4).

మబ్బు: (1) పర్యా. మబ్బులపూట, మాపసారి, మాపు. సాయంత్రం, సందెవేళ (రా. 2, 10, 13). (2) చీకటి (రా. 16, 17).

మబ్బురంగు: చూ. పర్యా. ఆస్వాన్. ఆకాశపురంగు (Shyblue, azure) (కో. 32).

మబ్బులపూట: ఉ. మొబ్బుల-. చూ. పర్యా. మబ్బు (1). సాయంత్రం, సందెవేళ. (రా. 28).

మబ్బూడ్చుడు: చూ. పర్యా. మావటాల. సాయంత్రం (తె. 18).

మయగమ్మి: చూ. పర్యా. నిలుపు (పట్టె)(2). కిటికీ చట్రంలో నిలుపుగా ఉన్న పట్టి. చూ. చిత్రం 195.3 (రా. 15).

మయంగోడ: ఉ. మయపుగోడ. చూ. పర్యా. అడ్డగోడ. ఇంటిలోపల రెండు గదుల మధ్యన కట్టిన గోడ (కో. 26; తె. 1).

మయతాపునేల: మెట్ల మధ్య కట్టే వెడల్పైన పెద్ద మెటు (తె. 5).

మయం: ఉ. మయ్యం. చూ. పర్యా. మద్య. వస్తువులోని కేంద్రం, కేంద్రభాగం (కో. 5, 8, 9, 15, 23-25, 29, 37, 47, 49; తె. 6, 43; రా. 5, 7).

మయాటం: చూ. చూ. మధ్యాటం (కో. 38).

మర¹: పర్యా. గాలి. మరమేకులోని గాడి (కో. 22; తె. 5, 43).

మర²: లంకె, పోతు, పెంటి వాసాల కలయిక. చూ. చిత్రం 258 (కో. 4).

మరక్కలుపుకూన: ముదరగాలి నల్ల బడిన కూన (తె. 26).

మరగానుగ: యంత్ర సహాయంతో నడిచే గానుగ (తె. 6).

మరచీల: ఉ. మరసీల. పర్యా. మరమేకు. సుడి తిరిగిన గాడిగల మేకు (కో. 43; రా. 28).

మరబందు: చూ. పర్యా. మడతబందు. రెక్కలు తెరుచుకోడానికి వీలుగా కమ్ములకు పట్టిఉంచే రెండు రెక్కల పరికరం. చూ. చిత్రం 194. 2 (తె. 2).

మరమేకు: చూ. పర్యా. మరచీల. సుడితిరిగిన గాడిగల మేకు (కో. 21, 26, 29, 31; తె. 6).

మరాట్: చూ. రూ. మలాటు (కో. 36).

మరుగువొడ్డి: పర్యా. కక్కోసు, పాకిదొడ్డి, పాయఖానా. మలవిసర్జన చేసే తావు (కో. 15, 29; తె. 13, 14).

మర్మం: 'మరువకము', 'మరువము' అని పిలవబడే సువాసనగల మొక్క. అలంకరణ ద్రవ్యంగా వాడబడు తున్నది. ఆవరణలో పెంచుతారు. Sweet marjorum, Sank., Marjorana hortensis, ACD. (of the genus of Origanum), (రా. 14).

మర్రి: చాలా విశాలంగా పెరిగే మహావృక్షం. దీని నీడలో మరోచెట్టు ఏదీ బతకదంటారు. ఊడలుంటాయి. మర్రి చెక్కతో తలుపులు దర్వాజా కమ్ములు తయారు చేస్తారు. ఆకు పచ్చిఎరువుగాను, విస్తర్లను పుట్టడానికి పనికి వస్తాయి. Banyan tree, Indian fig tree. Ficus bengalensis, Linn., Ficus Pilosa, Man., F. indica, Sank. (తె. 7, 11, 40; రా. 15, 17).

మల¹: అడివి (రా. 21).

మల² : గుడారం బిగించి కట్టడానికి వాడే పెద్దమేకు. చూ. చిత్రం 28.5 (రా. 24).

మలాటు : (బి. మలాట్టు). రూ. మరాట్. రాతిపనివాళ్లు వాడే పెద్దసుత్తె. 10 పౌన్ల బరువుంటుంది (కో. 27; తె. 3).

మలిగ : చూ. పర్యా. కొట్టుచెక్క. గాడి దర్వాజాలో అమర్చే చెక్కతలుపు. పరసక్రమంలో ఒకదాని తర్వాత ఒకటిగా పక్క పక్కన పేర్చవలసినవి. చూ. చిత్రం 179.3 (తె. 42).

మలిగెదర్వాజా : మడత తలుపులు బిగించడానికి వీలుగా చేయబడిన పెద్ద దర్వాజా (తె. 29).

మలిసినరాయి : ఉ. మొల్సినరాయి. చూ. పర్యా. కంచి పొడరాయి. కట్టుబడికిగాని, నేలపై పరచడానికిగాని, స్తంభాలుగా నిలపడానికిగాని, వాడే చెక్కినలేక మలిచిన రాయి. చూ. చిత్రాలు 44, 165. 4 (తె. 41; రా. 28).

మలుచు : క్రి. ఉ. మలుచు, మల్చు. రూ. మొలుచు. పర్యా. చరిపించు, మల్చుజేయు, మొలుపు. (రాతిని) చెక్కు (తె. 39, 40; రా. 4, 5, 15).

మలుపు : (1) చూ. పర్యా. వంపు. వంగి ఉండటం, వంగి ఉన్నది (కో. 37). (2) చూ. పర్యా. చెక్కుడు. రాతిని కావలసిన రూపంలోకి తేవడం (రా. 28).

మలుపుకట్టు : చూ. పర్యా. కట్టరాయి కట్టుబడి. రాతిని చెక్కికట్టే పద్ధతి. చూ. చిత్రం 165. (రా. 3).

మలుపురాయి : చూ. పర్యా. కంచిపొడరాయి. కట్టుబడికి గాని, నేలపై పరచడానికిగాని, స్తంభాలుగా నిలపడానికి గాని, వాడే చెక్కిన లేక మలిచినరాయి. చూ. చిత్రాలు 44, 165. 4 (కో. 13, 16, 17, 22; రా. 5, 6).

మల్కిముడి : మెలికముడి (తె. 38).

మల్చుజేయు : క్రి. చూ. పర్యా. మలుచు. (రాతిని) చెక్కు (రా. 13).

మల్ర : మరల, మళ్లీ (తె. 28).

మల్రిచ్చు : (<మరలించు). క్రి.చూ. పర్యా. పూను. తిరగ వేయు, తిరగబెట్టు (తె. 30).

మల్లంచెక్క : చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యతో చేసిన తాపి. గరుకుగాకప్పచోట్లను చదరం చెయ్యడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (తె. 30).

మల్లపీట : చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యతో చేసిన తాపి. గరుకుగాకప్పచోట్లను చదరం చెయ్యడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (తె. 32).

మల్లపుకోడుచెక్క : చూ. పర్యా. జేబుడు (చెక్క). పొడుగ్గా, సన్నగాఉండే కొయ్య తాపి. చెక్కనున్న పట్టించిన తర్వాత ఎచ్చుపెచ్చులు లేకుండా పరిచేయడానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 93 (తె. 11).

మల్లబద్ద : చూ. పర్యా. మూలమట్టం (1). మూలం కొలవడానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. అండ్లోని 'L' ఆకారంలో చేయబడిన ఇనుప బద్ద. దీని వెండు భుజాలమీద వేళ్లు గీయబడిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 109 (కో. 9).

మల్లం(మట్టి) : కట్టుబడిలో వాడే మట్టి. బావుల్లో పొలాల్లో దొరికేది (తె. 29).

మల్లాపురంరౌతు : మల్లాపురం గ్రామంనుంచివచ్చే 'చలవ రాయి' (చూ. ఎర్రరాయి: (Marble) (తె. 29).

మల్లి:పండిళ్ల మీద పెంచే పూలతీగ. 'మల్ల' అని కూడా పిలుస్తారు. Jasmine, *Jasminum sambac* Sank. (కో. 49).

మల్లెపాల : ఉ. మలిసాల. రూ. మన్నసాల. పర్యా. చావడి. బయటి పడసాల. బయటి పంచ (తె. 4, 10, 11, 15, 21, 38).

మళిగ : రూ. మడిగ, మాళిగ. పర్యా. అంగడి, అడితి, దుకానం. పరకులమ్మే కొట్టు (తె. 11; రా. 15, 16, 19, 20).

మళర : చూ. రూ. మళల (తె. 6).

మళల : ఉ. మళలు. రూ. మళర, మసాలు, మసిలి. పర్యా. మంచె (3). సున్నబ్బట్టి పైభాగంలో, ముఖ్యంగా జాతి బట్టిమీద, మనిషి తిరగడానికి వీలుగా కట్టిన అంచె. దిమ్మంమీద కర్రలుపరచి వాటిమీద మట్టిపూసి కయ్యలు

జేస్తాడు. చూ. చిత్రం 65.3 (కో. 30; తె. 4, 7, 38, 43).

మసకెరుపురాతు : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి. ఇది సున్నపు మట్టరాయి (Calcerous sedimentary rock). 'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్ర తాపోష్ణపీడనాలవల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, దిట్టపడి, చక్కని ఆకారంపొంది, ఈ చలవరాయి (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈరాయి కఠినంగా, చల్లగా, సున్నగాఉండి బాగా పాలిష్ తీసు కుంటుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రకం (Statuary marble) ఒకటి. పొడలు పొడలుగా, మచ్చలు మచ్చలుగా ఉండేరకం (Serpentinous marble) ఒకటి, ఒక్కొక్కపొర లేక పట్టిక ఒక్కొక్కరంగుతోఉండి అలంకరణద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి, మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈరాళ్లలో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు ఇది ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి, కొన్ని చోట్ల ఇంటి కప్పుకు కూడా ఈరాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లతో దీన్ని పిలవటం కద్దు. ఉదా: కడప బండ (తె. 23).

మసర : పర్యా. లేత. రంగుయొక్క మసకదనం. (కో. 38).

మసాల : మట్టి గోడలో పెట్టిన ప్రమిద రూపంలోఉండే గుంట (కో. 18).

మసాయి : చూ. రూ. మళర (కో. 19).

మవి : చూ. పర్యా. బూడిద. వస్తువులకాలగా మిగిలిన పొడి (కో. 22, 28, 29, 40, 44; తె. 3, 9, 14, 15, 29, 38).

మవిజలెడ : బలపపు పొడివంటి మెత్తని పదార్థంనుంచి ఇతర వస్తువులను వేరుచేసే జలెడ. తీగతో అల్లివది. పెండి జలెడకన్నా సన్నకళ్లఉన్నది (తె. 30).

మమిలి : ఉ. మళిలి. చూ. రూ. మళల (కో. 22, 36; తె. 16, 23).

మమిలి : ఈజిప్ట్ (రా. 16).

మసులుకొను : క్రి.చూ.పర్యా. రలుగు. నిప్పు అంటుకొను; ముట్టుకొను (తె. 23).

మస్కంలాదు : చూ. పర్యా. తనవీఆర్చి. ద్వారబంధాల కిటికీలమీద వేసే ఆర్చి. గూడులాగా కనిపిస్తుంది (కో. 13).

మస్కా : లాడడంలో ఒకవిధం (కో. 15).

మస్తకం : రూ. మస్తం. చూ. పర్యా. కిస్తీ. పక్కలు పలుగా మధ్య ఎత్తుగాఉండే కిటికీల తలుపు రెక్కలమీద చెక్కడపుసనిగల భాగం (కో. 6, 8, 9, 11, 14, 18, 19, 22, 26, 29, 32; తె. 1).

మస్తకంచట్రం : మస్తకాలు చెక్కడానికి అనువుగాచేసిన చట్రం (కో. 26).

మస్తకంతలుపు : చూ. పర్యా. కిస్తీతలుపు. అంచులు వాలుగా నరికి, మధ్యభాగం చదునుగాఉండి తయారుచేసిన చెక్కలను చట్రంలో బిగించిన తలుపు (కో. 26, 29; తె. 1).

మస్తకం స్తంభం : మూడు మెట్లతో ఉబ్బెత్తు చెక్కడపు పనితో తయారైన రాతిస్తంభం. చూ. చిత్రం 224 (కో. 11, 13).

మస్తం : చూ. రూ. మస్తకం (కో. 16).

మస్తూ : ఉ. మత్తు. చూ. పర్యా. ఎచ్చు. అధికం (తె. 34; రా. 25).

మాగు : క్రి. (1). రూ. మక్కు². మగ్గిపోవు. పండి మెత్తబడు (తె. 3, 29). (2) చూ. పర్యా. ఉడుకు. వెచ్చనగు, వేడెక్కు. మరుగు (రా. 12).

మాచెరబండ : ఉ. మాచర్ల. గుంటూరుజిల్లా మాచెర ప్రాంతంనుంచి వచ్చే చలవరాయి (చూ. ఎర్రరాయి : Marble). ఎరుపు, నలుపు వన్నెలమీద చిత్రవర్ణాల పొడలు, మచ్చలుగల చలవరాతి రకాలు (Serpentinous marbles) ఇక్కడ దొరుకుతాయి (కో. 30; తె. 5, 7, 9, 40; రా. 32).

మాంజ : చూ. పర్యా. ఓల. చెక్కకు రెండువైపులా బొంగులు బిగించి మోతకు పనికివచ్చేటట్లుచేసిన సాధనం (తె. 36).

మాటలమాస : పర్యా. పాల్నామవాస్య. వేపావళిమావాస్య (రా. 23).

మాటు¹ : గూనల్తో నీరు తోడటానికి ఎడ్లచేత తాగించడం (కో. 17).

మాటు² : చూ. పర్యా. సారి. మాటు (తె. 36).

మాటు³ : క్రి. చూ. పర్యా. తుచ్చు¹. ప్రవేశపెట్టు. పాటు (తె. 18).

మాడ¹ : రూ. మోడ. మబ్బు. మేఘం (రా. 17, 20).

మాడ² : మోరపాక వెనకభాగం (తె. 5).

మాడి¹ : ఉ. మాడ. (బి. మాడిలు). రూ. మాడిగ. చూ. పర్యా. మేడ. అంతస్తుగల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 26 (కో. 49; తె. 27, 42; రా. 7, 8, 10-20, 25-27, 31). (2) చూ. పర్యా. అంతస్తు. ఇంటిపై వేసిన ఇల్లు (రా. 8, 28).

మాడి² : చూ. పర్యా. మకరంగుబ్బ. కొయ్య స్తంభానికి పీటకు కింద ఉబ్బెత్తుగా చెక్కిన గుండ్రటి భాగం (కో. 1).

మాడిగ : చూ. రూ. మాడి¹(1). (రా. 24, 28, 32).

మాడిల్లు : కొంతభాగం మేడగల పెంకుటిల్లు (తె. 8).

మాడు¹ : చూ. పర్యా. మాత¹. ఇంటి కొప్పుకు చూచుకు మధ్యభాగం (కో. 50; రా. 17).

మాడు² : (బి. మాళ్లు). బట్టి వెలపలిభాగం. బైటి పెళ్లలు గూడా బాగా కాలడానికి దీనికి చుట్టూ రాతిమందం గోడ ఉంటుంది (రా. 11, 13).

మాడుగోడ : సింహద్వారం నిలిపిన గోడ (రా. 17).

మాడుదూలం : చూ. పర్యా. కుంటదూలం. గోడమీదినుంచి దూలం మీదికి వేసే మరోచిన్న దూలం. దీనిమీద గుళ్లులు బిగిస్తారు. చూ. చిత్రం 249, 1 (తె. 33).

మాడుశ్రేణి : చూ. పర్యా. సరం¹(1). పంపి స్తంభాల మీద వేసే అడ్డవాసం. చూ. చిత్రం 275, 5 (తె. 6).

మాదిర : తృణవిశేషం. దీని ఆకు కప్పుకు పనికివస్తుంది (తె. 20).

మాదిరి : చూ. పర్యా. మేను. విభాసం, చూపం వర్ణన (కో. 30, 39).

మాని : చూ. పర్యా. బుట్ట¹. మూతగల చిన్న గుంప (కో. 4).

మానిక్షయ్యాల : చెట్టుకు వేలాడగట్టిన గుడ్డి ఉయ్యాల (కో. 4).

మానిక : ఉ. మాచకు. నాలుగు దోలలు. లేదా రెండు తవ్వలు పచ్చి కొలత పాత్ర (తె. 7, 38).

మాను : (1)(బి. మాంట్లు, మాట్లు). పర్యా. దుక్కు. బొంబు¹. మొద్దు¹. లావాటి చెట్టు మొదలు (కో. 5, 12, 37; తె. 1, 28, 39, 41; రా. 8, 15, 21, 24). (2) చూ. పర్యా. తనాచి. కొయ్య దూలం (కో. 14).

మానుబొగు : చూ. పర్యా. కత్తెబొగు. కర్రలుకాల్చి కయ్యచేసిన బొగు (కో. 17).

మానువాసం : తాటిజాతికి చెందిన చెట్ల కలపనుంచి చెక్కిన వాసం (కో. 24).

మాపకపొదు : చూ. పర్యా. మాపకూల. సాయంత్రం (తె. 22).

మాపసారి : చూ. పర్యా. మబ్బు(1). సాయంత్రం. సందెవేళ (కో. 19).

మాపు : చూ. పర్యా. మబ్బు(1). సాయంత్రం. సందెవేళ (కో. 19).

మామిడి : ఉ. మామిడి, మామడి. కలప తలుపులు. దర్వాజాలు చేయడానికి, కొమ్మలు కంచెను, ఆకులు పచ్చి ఎరువుగా, పండ్లు తినడానికి పనికివచ్చే ఉష్ణదేశపు చెట్టు. దీనిలో అనేక భేదాలున్నాయి. Mango, *Mangifera indica*, Linn, Roxb., *M. foetida*, Lour. (కో. 1-3, 12, 23, 24, 26, 28, 32; తె. 1.

4, 5, 7-11, 30, 39, 40; రా. 15, 17, 18, 20, 21, 32).

మామూలు : పర్యా. మీనత్. జీతం తీసుకోని పనివాళ్ళకు అభిమానంతో ఇచ్చే బహుమానం (కో. 32; తె. 2, 5).

మారడు : చూ. పర్యా. మారెడు (కో. 12).

మారు : (బ. మాడ్లు). చూ. పర్యా. సొట్ట. గోడలోని గతుకు, గుంట (రా. 17).

మారుజాతి : చూ. పర్యా. గయిరి. గృహనిర్మాణంలో పనికిరాని కొయ్యజాతి (కో. 31, 32).

మారువాటం : చూ. పర్యా. దట్ట. గోడ కట్టబడ్డ రాళ్ళ మధ్య వచ్చే సందు. చూ. చిత్రం 160.5 (తె. 4).

మారునమ్మెట : రాలి పనివాళ్ళ వాడే ఒక రకం నమ్మెట (రా. 17).

మారెడు : చూ. మారడు, మారేడు. పెద్దచెట్టు. ఈడలు గలది. పండ్లు తింటారు. బోదెమీద చింక వుత్తుంది. పిల్లనుంచి పసుపురింగు తయారవుచేస్తారు. కొయ్య కలపగా మంచిది. నిటారైన బోదెతో, బూడిదరంగు చెరచుతో, చాలా విశాలంగా పెరుగుతుంది. The Bael of Bell Fruit tree, Bengal quince, *Aegle marmelos*, Corr., Roxb., *Crataeva nurvala* or *religiosa*, Linn., Lush. (తె. 13).

మారేడు : చూ. రూ. మారెడు (తె. 25).

మార్కింగుదిమ్మ : (మార్కింగు < ఆం. Marking). చూ. పర్యా. మూదిమ్మ. గోడ కట్టబడి గుర్తించడానికి మూలల్లో కట్టిన దిమ్మ (కో. 15).

మార్కుదిమ్మ : చూ. పర్యా. మూదిమ్మ. గోడ కట్టబడి గుర్తించడానికి మూలల్లో కట్టిన దిమ్మ (రా. 28).

మార్కౌటు : (< ఆం. Mark out). గుర్తింపు (తె. 1, 36, 42).

మార్కలెక్క : కలుపులెక్క ద్వారా కమ్మిల మీద అనే మార్కలెక్కలు ఉంచిన లెక్క (తె. 5).

మార్బుల్ (స్టోన్) : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది సున్నపు మస్తరాయి (Calcerous sedimentary rock). 'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్ర తాపోష్ట పీడనాలవల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, దిట్టపడి, చక్కని ఆకారంపొంది ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈరాయి కఠినంగా, చల్లగా, నున్నగా ఉండి బాగా పాలిష్ తీసు కుంటుంది. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రకం (Statuary marble) ఒకటి, పొడలుపొడలుగా మచ్చలు మచ్చలుగా, ఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి, ఒక్కొక్క పొర లేక పట్టిక ఒక్కో రంగులో ఉండి అలంకరణ ద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి, మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈరాళ్ళలో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు ఇవి ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరివచానికి, కొన్నిచోట్ల ఇంటి కప్పుకు కూడా ఈరాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లతో దీన్ని పిలవడం కద్దు. ఉదా : కడపబండ. (కో. 1; తె. 4; రా. 28).

మార్ల్ : (< హిం). చూ. పర్యా. బంటు¹(2). పలచగా మెత్తగా ఉన్న అడుసు (కో. 17; తె. 4, 10, 24, 28, 30, 35-38, 42).

మాలకదారు : చూ. పర్యా. యజమాని. ఇంటి సొంతదారు (తె. 29).

మాలబెట్టు : క్రి. పర్యా. మోరబెట్టు. గోడకు సున్నపు ఒండ్రు పూయు (తె. 22).

మాలె : చూ. పర్యా. మేడ. అంతస్తుగల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 26 (తె. 37).

మాలింగు : దూలాలు, దంతులు, స్తంభాలు, లేకుండా గోడలమీదనే నిలిచిన ఇల్లు (రా. 16).

మాలూత : గోడలకు రాసే చిలపప్పిండి కలిపిన సున్నపు పూత (తె. 19).

మాళవంతం : చూ. పర్యా. మేలుముద్ద. మిద్దెలకు వేయడానికి నీరు కలిపి తొక్కిన మట్టిముద్ద (రా. 17).

మాళిగ : చూ. రూ. మళిగ (రా. 18).

మాళు : వంటచెరకు (కో. 6).

మావటాల : పర్యా. పొద్దుగూకల, మబ్బుత్తుడు, మావటపొద్దు. సాయంత్రం (రా. 15, 18).

మావీర(గడ్డి) : కప్పుమీద పరచడానికి పనికివచ్చే తృణ విశేషం. 'మావీర' అని కూడా పిన్ని పిలుస్తారు. *Ajuga disticha*, Sank. (తె. 4).

మిగల్రాయి : (<మిగులు + రాయి). చూ. పర్యా. చొడురాయి. పెద్దపైజు రాయి (కో. 49).

మిగులుగాల్పు : పిన్నే 'ముదురు గాల్పు' అని కూడా అంటారు. ఇటీవల మొదలైనవి ఎక్కువగా కాలడం (కో. 46).

మిచ్చిమి : చూ. పర్యా. కొవ్వర². కట్టుబడిలో పొడుచుకొని వచ్చిన రాతిముక్క (రా. 4).

మిచ్చెన : చూ. రూ. నిచ్చెన (రా. 14, 24, 32).

మిట్ట : ఉ. మిట్టె. (బి. మిట్టలు). చూ. రూ. మెట్ట (తె. 13, 15, 37, 38, 42, 43).

మిట్టబాయి : చూ. పర్యా. చొకంబాయి. నల్లవరంగా ఉండే చుట్టుగోడ ఉన్న బావి. చూ. చిత్రం 293 (తె. 15).

మిడితిగోడ : మట్టితో కట్టిన గోడ (కో. 27).

మిడద : చూ. పర్యా. బొట్ట¹. దాన్యం నిలవచేసే పెద్దబుట్ట. చూ. చిత్రం 311 (కో. 25).

మితంకాల్పు : చూ. పర్యా. ఎర్రగాల్పు. ఇటుక మొదలైనవి సరిగా కాలడం (కో. 46).

మీతువురాయి : చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణరేఖల్లో వానకాలం తర్వాత భూమి లోపలి పొరల్లో ఉన్న సుదృఢ నీరు ఉపరితలానికి వచ్చి, ఆతర్వాత బెట్టగా ఉండే దీర్ఘ కాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి, గట్టిపడుతుంది. ఈపొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా, ముడిమడిగా, గుల్లగుల్లగా ఉండి ఇనుముతో, సుద్దతో కలిసి ఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్, కంకర్' (*Calcite, Kankar*) అంటారు. దీన్ని కాల్చి సున్నం తయారుచేస్తారు. తీవ్ర తాపోష్టపీడనాలవల్ల కాలక్రమాన ఇదే సున్నపురాయి (Lime stone)గా మారి విరూపా ద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (రా. 31).

మిడి¹ : చూ. రూ. మిడి (కో. 1, 5, 9, 11, 13, 17, 26, 38, 40; రా. 17).

మిడి² : పర్యా. అంచ¹(2), తంతె³. బట్టి పొయ్యి మీద అంతస్తు. చూ. చిత్రం 38.3 (కో. 9, 20).

మిడికడీ : చూ. పర్యా. వాటు¹(1). మిడ్డె గోడలమీద వేసే అక్షరకడీ (కో. 22, 24).

మిడ్డె : ఉ. మిడ్డె. రూ. పిడ్డి, మిడ్డి¹. పర్యా. భవంకు. రాతి కప్పుగాని, చుట్టి కప్పుగాని గల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 22 (కో. 4, 8, 10, 21, 23, 27, 33, 35-37, 41-50; తె. 7, 11, 13, 29, 37-44; రా. 1, 2, 4-16, 19-23, 25-32).

(మిడ్డె)పరం : చూ. పర్యా. పిడ్డెగోడ. మిడ్డె పై అంచుల దగ్గర, బట్టి మళల ఎక్కువ, కట్టె పచ్చని పొట్టిగోడ. చూ. చిత్రాలు 22.4, 23.2 (రా. 21).

మినుములు : (బి. మిణ). మినుప.. పవధాన్యాల్లో ఒకటి. 'మినుగు, మినుపు' అని కూడా పిలవబడే పప్పుదినుసు. నాలుగు నెలల పంట. Black gram, *Phaseolus mungo*, Linn. (కో. 13).

మిరుగు : నిప్పురవ్వ (తె. 5).

మిరుకొయ్య : చూ. పర్యా. చోనె(కొయ్య). అచ్చపావేల పచ్చిపెండును వండే సాధనం. చూ. చిత్రం 81.5 (కో. 44).

మిరుపడవ : బి. ఎత్తుపల్లాలు (రా. 9).

మిలాయించు : క్రి. చూ. పర్యా. కలుపు. కిరీపేటల్లు చేయి (తె. 13, 30).

మీటరు : (బి. మీటర్లు). చూ. పర్యా. రెవల్ బాటిలు. నేల మట్టం సరిచూడటానికి 'టీటీ' లాగా ఉపయోగపడే తాపీపనివోళ పరికరం. అడుగు చునుగా ఉన్న చిన్న రేకు పెడెలో, ఏదైనా వ్రవం పోసి గాలి బుడగను లోపలికి వేదిలి విసిస్తారు. పెడె వెళాగాన ఆదం ఉంటుంది. గాలిబుడగ వేరిగా గీత దగ్గరఉంటే మట్టిం సరిపోయివట్లు (కో. 4).

మీదటకు : చూ. పర్యా. పెద్దటకు. చిట్టటకుపైన వేసిన విశాలమైన అటక (కో. 5).

మీది : (చ. మీదులు). చూ. పర్యా. తల¹(1). గునపం లోని పదును లేని కొన (తె. 22).

మీదికడప : చూ. పర్యా. ఉత్తరాసి. దిర్వాజా చిట్రపు పై కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.6 (తె. 39).

మీనత్ : (<హిం). చూ. పర్యా. మామూలు. శీతం తీసుకొని పనివాళ్లకు అభిమానంతో ఇచ్చే బహమానం (తె. 39).

మీరి : చూ. పర్యా. తల¹(2). గడ్డపలుగులోని మొద్దు వైపు (తె. 22).

ముక్క : (1) చూ. పర్యా ఉంట¹. కట్టుబడిలో పనికి రాని చిన్న రాతిముక్క (కో. 33, 37, 39, 41-43, 45, 46; తె. 16; రా. 1). (2) పర్యా. ఒకటి, ఒప్పు. ఉంట² (1), పలుకు¹, రప్ప¹. ఇటికటంప (కో. 1, 8, 11, 23, 28, 31, 32; తె. 5, 6, 23, 43).

ముక్క² : (1) బేసి సంఖ్యలోని రాయి (కో. 9, 13, 20, 27; రా. 28). (2) రెంటితో దాగిస్తే బేసి సంఖ్యలో వచ్చే శేషం (కో. 19).

ముక్క³ : చూ. పర్యా. తరక. కాలిచ్చిన చున్నాన్ని జల్లించగా వచ్చిన తుక్కు (తె. 19).

ముక్కగూడు : చూ. పర్యా. కమానుగూడు. త్రిభుజా కారంలో ఉండే గూడు. చూ. చిత్రాలు 210, 212, 213 (రా. 27).

ముక్కనిచ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. మక్కపెట్టు. మగ్గనిచ్చు. మాగవిచ్చు (కో. 13).

ముక్కరచీల : ఉ. ముక్కిరిచీల. పర్యా. దూలపుచీల, వెమ్ము² (2), ముక్కుశీల, మొకుజిల్ల, మొక్కెరకణి. జంటనొగల కాడి ముందు కలపడానికి బిగించిన ఇనప లేకు. చూ. చిత్రం 75.11 (తె. 13, 25, 33).

ముక్కురుగు : చూ. పర్యా. ఒత్తరుగు. గోడలకు చుట్టూ బలానికి కట్టిన పత్తు. తక్కువగా ఉండే చిన్న, అరుగు. చూ. చిత్రం 1.3 (రా. 1).

ముక్కు : తోచివర మొవద్దెవ. భాగం (కో. 27).

ముక్కిన : చూ. పర్యా. గుర్రం³. పోలుగర్రకు కాడి కట్టే వైపు అడుగున వేసిన కొయ్యముక్క (రా. 2).

ముక్కిన్నిపీట : చూ. పర్యా. గుర్రం³. పోలుగర్రకు కాడి కట్టే వైపు అడుగున వేసిన కొయ్యముక్క (రా. 5).

ముక్కింపురాయి : నల్లగా గురుకుగా ఉండే రాయి (రా. 4).

ముక్కు : చిత్రం మూలన చెక్కిన సగం కత్తెర గాడి (తె. 29).

ముక్కుజీల : చూ. పర్యా. ముక్కిరిజీల. జంటనొగలను కాడిముందు కలపడానికి బిగించిన ఇనపమేకు. చూ. చిత్రం 75 11 (తె. 26).

ముక్కువాసం : ఉ. ముక్కోనం. చుట్టింటి కొప్పును నిలిపే మూడు పొడుగు వాసాల త్రిభుజం (రా. 9).

ముక్కోణంగూడు : చూ. పర్యా. కమానుగూడు. త్రిభుజా కారంలో ఉండే గూడు. చూ. చిత్రాలు 210, 212, 213 (రా. 9).

ముక్కోణపుబద్ద : చూ. రూ. ముక్కోణంబద్ద (కో. 26).

ముక్కోణమార్చి : పర్యా. ఇరవుకమాను, కత్తెరార్చి, కైంచికమాను, కోలకమాను, కోసుకమాను, గోతం గార్చి, చెర్పిఆర్చి, జాతార్చి, మూలకమాను, మెట్నార్చి. త్రిభుజాకారంలో ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 234 (కో. 23, 28, 29, 31).

ముక్కోణంబద్ద : రూ. ముక్కోణపుబద్ద. లోగిలింటివాసాల అంచు మీదగాని కప్పుతడిక అంచుమీదగాని వేసే కోత బద్ద (కో. 22-24, 29).

ముక్కోనంపట్టె : ఓడ చొకట్టులోని పట్టె (రా. 9).

ముఖద్వారం : చూ. పర్యా. సింహద్వారం. ఇంటిలోని మొట్ట మొదటి వాకిలి. పెద్దది; ముఖ్యమైనది (కో. 6; తె. 40, 43).

ముఖపురాయి : ఉ. ముఖంరాయి. చూ. పర్యా. ఒంటి రాయి. ఒకవైపున చదునుగా నున్నగా చెక్కబడిన రాయి. చూ. చిత్రం 160.8 (తె. 13, 15, 34; 35, 37).

ముఖం : చూ. పర్యా. గుద్ద. గూన చివరి వెడల్పటిభాగం
చూ. చిత్రం 36.1 (తె. 37)

ముగరంపీట : చూ. పర్యా. బోదె¹. కొయ్య స్తంభాలమీద
నిలిపే చెక్కిన కొయ్యచిమ్మ. చూ. చిత్రం 221.1
(తె. 15).

ముగ్గు : రూ. సుగ్గు. పిండి, పొడి, ఇసుక మొదలైన
పొడితో అందానికి రకరకాలుగా గీసే గీతలు (కో. 2,
4, 7, 10, 14, 17, 18, 21, 23, 25, 26, 28,
30, 32; 39, 43, 45, 46; (తె. 1-15, 20, 26,
28, 31, 38-44; రా. 2, 7, 15, 20, 32).

ముగ్గుపోయ : క్రి. పర్యా. వడ్డు (కొను). కొరత
ప్రకారం కావలసిన ఆకారాన్ని గీతలతో గుర్తించు
(తె. 6, 8, 43).

ముగ్గుబిండి(రాయి) : చూ. పర్యా. సుద్దరాయి. చెమ్మ
గిల్లటం, సాగటం, మట్టివాసన రావటం, స్వభావంగల
ఈరకం మ స్థు రాయి (Sedimentary rock) ని
సాంకేతికంగా 'కెయొలిన్, కెయొలినైట్, (Kaolin,
Kaoline, Kaolinite) అంటారు. గ్రేనైట్ (చూ.
ఎరికంచురాయి) తీవ్ర తాపాది పరిస్థితులవల్ల జీర్ణమై
నప్పుడు మెత్తని జిగురుమట్టి ముద్దగా ఈరాయి ఏర్పడు
తుంది. శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇతర సమ
యాల్లో పసుపుచ్చు, బూడిదరంగుల్లోను ఉంటుంది.
ఇటికలు, పండలు, పెంపులు మొదలైనవి చేయడానికి
ఇది ప్రశస్తం. కొద్దిగా దొరికే చోట్లలో ముగ్గులు
వేయడానికి వాడుతున్నారు. శుద్ధంగా ఉన్న ఈరాతి
పొడిని పింగాణీ తయారీలో విరేచనాలు కట్టుకోడానికి
వైద్యులలోను ఉపయోగిస్తారు. కాగితం, రబ్బరు,
రంగులు తయారీలో వింపుడు ద్రవ్యంగా
(Filler) కూడా వాడతారు (రా. 11).

ముగ్గురాయి¹ : రూ. సుగ్గురాయి¹. చూ. పర్యా. గజా
వన్నెరాయి. ఇది అణు సంఘటితంగా, పొరలు పొర
లుగా, కొయ్యలాగా పీచుపీచుగా ఉండేరాయి. పెద్ద
బండలు ఎగుడుదిగుడుగా పెళుసుగా, బరువుగా ఉంటాయి.
పల్చని పొరలు పొరదర్శంగా, కొన్ని పనుల్లో

ముత్యంవలె మెరుస్తూ, ఉంటాయి. సాధారణంగా ఈ
రాయి తెల్లగా ఉంటుంది. ఎసుప్పచ్చు, ఎరుపు, గోధుమ,
నీలరంగులు లేతగా అప్పుడప్పుడు కనిపి ఉంటాయి.
ఫేవ్ పొడిల్ల మెరుగు నిప్పువానికి, తెల్లరంగును రాతి
నార నుటును తయారు చెయ్యవలెనోను, కాగితానికి
గుడ్డను బుట్టనివ్వడానికి, పీని పొడిని వాడతారు. చిమ్మ
రాళ్లను కాగితాలు ఎగిరి పోకుండా అలంకరించు
వాడతారు. పీని పిలువ తెలియనిచోట్లలో పెప్పర్స్ బింద
లను గృహనిర్మాణానికి వాడుతున్నారు. సాంకేతికంగా
ఈరాతి పేరు 'బెరైట్' (Barite, Galytes, Heavy
Spar : BaSO₄) (రా. 8, 28).

ముగ్గురాయి² : ఉ. ముగ్గురాయి. రూ. సుగ్గురాయి². చూ.
పర్యా. తెల్లరాయి⁴. ముగ్గువేరుపోడానికి ఎరికవచ్చే
తెల్లని మెత్తని రాయి (Chalk) భూగర్భంలో చిమ్మ
కొవిపోయిన గులల సంఘటనవల్ల ఏర్పడిన చిమ్మపు
రాళ్ళనుంచి ఏర్పడిన మెత్తనిరాయి. ఈరాతిరాతిని
'ఊజ్' (Ooze) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు
(రా. 8, 23).

ముంగాలు : ఇటికబట్టికించి ముందుభాగం (తె. 17).

ముచ్చిక : గుమ్మడి మొదలైన కాయల మీది తొడిమ
(కో. 22).

ముచ్చిపోవు : క్రి. పుచ్చిపోవు. పురుగులు పడిపోవు
(కో. 9).

ముచ్చెం : ఉ. ముచ్చెం, ముచ్చిం. చూ. రూ. ముత్యం
(కో. 18, 21; తె. 7, 12).

ముచ్చం : చూ. రూ. ముత్యం (తె. 9).

ముజాకిపవి : (ముజాకి < అం. Mosaic). రంగుల రాతి
ముక్కలను, గోడలకు, వేలకు, అతికి చేసే ఆలంకరణ
(కో. 1).

ముంజంపెల్లవ : వెనుగర్రమంచి గుంటదూరం చివరి
మీదకు పరిచిన వాసం (కో. 36).

ముటాలపొవ్వు : చూ. పర్యా. చొకంపొవ్వు. వాలుగు
పరికలుగా ఉండే బట్టిపొవ్వు (రా. 3).

ముట్టబెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. అంటుపెట్టు. విప్పు ముట్టించు
(కో. 41).

ముట్టి¹

వృత్తిపదకోశం

ముట్టి¹ : రూడకున్న పిడి (తె. 18, 30).

ముట్టి² : చూ. రూ. ముట్టె¹(2). (కో. 26).

ముట్టె¹ : (1) ఉ. ముట్టి. (బి. ముట్టు). చూ. పర్యా.కొన, దూలం చివరి భాగం (కో. 19, 29, 32, 34). (2) రూ. ముట్టి. పర్యా. మూతె²(2). వాసం చివరిభాగం (కో. 32; తె. 6).

ముట్టె² : చూ. పర్యా. గుద్ద. గూన చివరి వెడల్పాటి భాగం. చూ. చిత్రం 36.1 (కో. 18).

ముట్టె³ : చూ. పర్యా. కూసు. తాపిరేకుసు పిడిని కలిపే వంగిన ఇనపచువ్వ. చూ. చిత్రం 83.2 (రా. 25).

ముడక : చూ. పర్యా. ఉబ్బు. రాతిలో ఎత్తుగాఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 45.1 (తె. 21).

ముడత : చూ. రూ. ముడి² (రా.2).

ముడి¹ : (1) (బి. ముళ్లు). చూ. పర్యా. నులి. రాతిలో అక్కడక్కడ ముడిలాగా కనిపించే కఠినమైన భాగం (కో. 42). (2) (బి. ముళ్లు). చూ. పర్యా. అబ్బు. రాతిలోని గుండ్రంగాఉండే పెచ్చు (రా. 1).

ముడి² : రూ. ముడత, ముడుచు. పర్యా. బసుచు. కొయ్యలోని పెళుసుగాఉండే భాగం (కో. 46; రా. 18).

ముడి³ : చూ. పర్యా. కట్ట¹(3). తాళ్లను విగించే మెలిక (తె. 38; రా. 27).

ముడిరాయి : ఉ. ముడ్రాయి. చూ. పర్యా. దొంటురాయి. సాధారణంగా పునదులు నింపడానికి (కొన్ని సమయాల్లో గోడల కట్టుబడికి కూడా) వాడబడే చెక్కని రాయి. చూ. చిత్రం 164.2 (కో. 48; రా. 12, 13).

ముడుచు : చూ. రూ. ముడి² (తె. 23).

ముడుసు : ఉ. ముడ్సు. చూ. పర్యా. ఉబ్బు. రాతిలో ఎత్తుగాఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 45.1 (కో. 41, 45).

ముండేరి : చూ. పర్యా. మగులు. ప్రహరీ గోడమీద ఆకులు, మట్టి, రాయి మొదలైనవాటితో రక్షణకోసం గోడలపై వెడల్పుగా పెట్టిన కట్టు. చూ. చిత్రాలు 284.2, 285.3, 286.5 (తె. 29).

ముండ శేవణం : చూ. పర్యా. దాతిరి. చదునుచేసే పనిముట్టు. ఒకవైపు పళ్లున్న ఉక్కుదిమ్మ. చూ. చిత్రాలు 107-109 (తె. 7).

ముత్తెం : చూ. రూ. ముత్యం (తె. 37).

ముత్తెలు : బి. వడ్లగింజలు (కో. 16).

ముత్యం : రూ. ముచ్చెం, ముచ్చం, ముత్తెం. వెన్నెముక లేని జలచరాల శరీరంమీది కవచం. సాధారణంగా మంచుబొట్టులాగా, తెల్లగా, గట్టిగా, నున్నగాఉండే విలువ గల వస్తువు (తె. 3, 15).

ముత్రానికమ్మె : చూ. పర్యా. అడ్డపత్తె²(3). కిటికీ చట్రం మధ్య నున్న కొయ్య కిమ్మె. చూ. చిత్రం 195.2 (కో. 38).

ముదిబండ : చూ. పర్యా. ఉత్తరాతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి. దీన్ని రంగునుబట్టి తెల్లరాయి అనికూడా అంటారు (తె. 8).

ముదుగుజల్లెడ : అస్త్రకారి సున్నంనుంచి ఇతరవస్తువులను వేరుచేయడానికి వాడే చిన్నకళ్లున్న జల్లెడ. దీన్ని 'దొడ్డు జల్లెడ' అనికూడా పిలుస్తారు (తె. 12).

ముదురు : రంగు ముతకదనం (తె. 3, 5).

ముదురుగాల్పు : చూ. పర్యా. చిద్దెంగాల్పు. ఇటిక మొదలైనవి ఎక్కువగా కాలడం. దీన్నే 'మిగులుగాల్పు' అనికూడా అంటారు (కో. 46).

ముద్ద¹ : (1) పర్యా. ఉడ్పు, ఉండ¹(1). గుండ్రటి గడ్డ (కో. 23, 24, 30, 32; తె. 1-3, 5, 13, 14, 20-27, 29, 30, 33, 34, 38, 40). (2) చూ. పర్యా. గొడ్డ. మట్టిఉండ (కో. 43; తె. 8-11, 39).

ముద్ద² : చూ. పర్యా. గుబ్బ²(1). సుత్తెతల (కో. 48).

ముద్దకర్ని : చూ. పర్యా. దొడ్డుకర్ని. పెద్దనైజా కరిణి. చూ. చిత్రం 87 (తె. 10).

ముద్దపాకం : పర్యా. కక్కసట్ట, జేపాకం. మంచి జీగురుగల పాకం (కో. 37, 38, 42).

ముద్దమట్టి : చూ. పర్యా. బురదమట్టి. చిక్కటి పాకంలో ఉన్న అడుసు (కో. 14; తె. 7).

ముద్దర : (బి. ముద్దర). చూ. పర్యా. కొయ్యకుండు. అచ్చుగా వాడే కొయ్యకుండు (తె. 12).

ముద్దసుత్తి : రూ. ముద్దసుత్తి. ఒకరకం సుత్తి. రాతి పనివాళ్లు వాడేది (కో. 48).

ముద్దసుత్తి : చూ. రూ. ముద్దసుత్తి (కో. 47).

ముద్దించు : క్రి. (బట్టిలో కాలచానికి ఇటికలు) పేచ్చి (కో. 2).

మునకేయు : క్రి. నిండుగాకుండు (తె. 33).

మునగ : రహరమి 30-35 అడుగుల ఎత్తుకు పెరిగే పెద్దచెట్టు. పొడుగాటి కొమ్మలు కంచెదడికి, దెరకు, పూలు, వేరు వైద్యానికి, కాయలు తివడానికి పనికిపస్తాయి. దీన్నే ముణగ, ములగ, అనికూడా పిలుస్తారు. కర్రలు చాలా పెళుసు. ఇంటికి ముందు మునగ వెవక వెలగ ఉండకూడదంటారు. *Hyperanthera moringa*, Br., *Moringa pterygosperma*, Geartn. (తె. 14).

మునాలు : బి. తెంటి కెడుకుగా ఒకటిచొప్పున పచ్చిటికలను ఆరబెట్టే పద్ధతి (రా. 5, 11).

మునివాకిలి : ఉ. మునోకిలి. చూ. పర్యా. పింహద్వారం. ఇంటిలోని మొట్టమొదటి ద్వారం. పెద్దది; ముఖ్యమైనది (కో. 5, 9).

మునుం : చూ. పర్యా. కరుకు¹. ఆకుకప్పుపేర్పులోని మూరెడు పన (కో. 25, 29, 30; తె. 7, 11, 12, 17, 28, 29, 31, 38, 42; రా. 9, 10).

ముంత¹ : చూ. పర్యా. చట్టి. చిన్న మట్టి పాత్ర (కో. 4, 17; తె. 1, 29).

ముంత² : బుడ్డి పైనున్న గుమ్మటంలాంటి దాగం (తె. 27).

ముంతగూడు : చూ. పర్యా. గొబ్బగూడు. పచ్చి గోడలో డబ్బు దాచుకోడానికి చిన్నముంత వమర్చిన గూడు (కో. 25).

ముంతతొటి : చూ. పర్యా. కలశం. బంగళా కప్పు మూలల్లో దొర్లించే మట్టి పాత్ర. దీనిపైన మరోచిన్న గుమ్మటం

లాంటి భాగముంటుంది. చూ. చిత్రం 27.8, 40 (తె. 30).

ముప్పాతిక : చూ. పర్యా. ముప్పాపు. నాలుగిండు మూడు వంతులు (కో. 26).

ముప్పాపు : పర్యా. ముప్పాతిక. నాలుగిండు మూడు వంతులు (తె. 15, 44).

మురి : చూ. రూ. పురి (కో. 13).

మురిక్కాలవ : పర్యా. వైడుకాలవ. ముడుగువీళ్లు పొడ్యే దారి (తె. 8).

మురుకు : ముడుగు (తె. 5).

ములిపొచ్చి : చూ. పర్యా. పచ్చిపచ్చి. సులిపచ్చి. కొద్ది పచ్చి (కో. 14).

ములుకు : చూ. పర్యా. ముల్లు(2). పెంకు కోతకు వాడే మొవ గల పాదవం (కో. 25).

ములుకోలకడై : గొడ్లను తోండానికి వాడే పొడుగాటి కర్ర. చివర ముల్లు కలిది (తె. 40).

ములుము : క్రి. చూ. పర్యా. ఇగ్గు(4). ఎత్తుపల్లాలు లేకుండా చదునుగా నుండు (కో. 41).

ములంపిడుం : (బి. — పిడుములు). పర్యా. బొంగు (వెదురు). ముల్లు ఎక్కువగా ఉండే ఒక రకం వెదురు. రహరమి 50 అడుగుల ఎత్తు వరకు పొడగా పెరిగే తృణవిశేషం. పేదలు దీని కణుపుల దగ్గర దొరికే గింజలను తింటారు. చీల్చిన గడలతో చాపలు, బుట్టలు, విసవకర్రలు, మొదలైనవి అల్లుతారు. గడలు వాసాలుగా గుంజలుగా సర్వసాధారణంగా వాడుకలో ఉన్నాయి. దీన్ని 'బొంగు, బొంగుడు, బొంగువెదురు, మల్లెం' అని కూడా పిలుస్తారు. Spring bamboo (of Central, South & West India), Thorny bamboo, *Bambusa arundinacea*, Wats., Roxb. (కో. 17).

ముల్లార్చి : ముల్లలో మొవదేలిన గుండ్రటి అర్చి (కో. 8).

ములు : (1) తలలేని మేకు (కో. 32; తె. 2). (2) పర్యా. చక్రపుల్ల, పుడక, ములుకు, సూది. పెంకు కోతకు వాడే మొనగల సాదనం (తె. 29, (3) 30). పర్యా. సూది¹(2). తూగ్గంటు చివరి మొనదేలిన భాగం (తె. 7). (4) కైవారంలోని మొనదేలిన రేకుముక్క (కో. 37).

ముల్లెకట్టు : చెరుగులు నాలుగూ చేర్చి కట్టిన కట్ట (తె. 13).

ములసాయిదబ్బు : చూ. పర్యా. రాకబద్ద. పంగగా ఉన్న ఉసికత్తలమీద పాటుగా పరిచిన కర్ర (రా. 8).

ముసికిమొద్దు : తుమ్మ, చింత, వేప మొదలైన వృక్ష జాతులకు చెందిన దుంగ (కో. 27).

ముసిని : 'ముట్టి, ముసిడి, ముసిణి' అని పిలవబడే కంచెమొక్క. ఇనకనేలలో బాగా పెరుగుతుంది. వైద్యంలో పనికివస్తుంది. *Strychnos nux-vomica*, Linn. (కో. 22).

ముసుగుచెక్క : పర్యా. అచ్చుపట్టె. అడుసుపలక, గుడిచెక్క², గుసిచెక్క, గుసిపట్టె, గుసిబద్ద, చొకట్టుబల్ల, తిరుగుడుపల్లచెక్క, తిరుగుడుబల్ల, ముసుగుపట్టి, మూతపలక(2). కుసి తగిలించడానికి రంధ్రం ఉంచి దర్వాజా పై కమ్మిమీద పరిచిన చెక్క. చూ. చిత్రం 178.6 (తె. 41; రా. 32).

ముసుగుపట్టి : చూ. పర్యా. ముసుగుచెక్క. కుసి తగిలించడానికి రంధ్రం ఉంచి దర్వాజా పై కమ్మి మీద పరిచిన చెక్క. చూ. చిత్రం 178.6 (రా. 24).

ముసుగుబండ : చూ. పర్యా. దాసబండ. దర్వాజా ఉత్తరాసి మీద పరిచే బండ (కో. 34; రా. 32).

ముసుగుబద్ద : మడతరెక్కల తలుపులు కలిసే చోట దిగించిన బవబద్ద (తె. 40).

మూకుడు : ఉ. మూకుటు. (బి. మూకుట్లు, మూకుల్లు). మూతగా వాడబడే మట్టిపాత్ర (కో. 4, 8, 36).

మూకుటలు : చూ. పర్యా. కాళిరాయికట్టుబడి. చెక్కని మూకుటలను చూ. చిత్రం 184 (కో. 32).

మూగరాయి : ఉ. మోగరాయి. చూ. పర్యా. చొంటురాయి. సాధారణంగా పునాదులు నింపడానికి (కొన్ని సమయాల్లో గోడల కట్టుబడికి కూడా) వాడబడే చెక్కని రాయి. చూ. చిత్రాలు 43, 164.2 (కో. 21, 31, 32).

మూటబిగువు : త్రిపీటాన్ని మోసే గుఱ్ఱ. మూడుకొయ్యలు గల గుఱ్ఱ (కో. 32; 38).

మూడుచెక్కలదిండు : దీన్ని 'బంకడిండు' అని కూడా అంటారు. ఈపాతలోని రాయి సరిగా తెగదు (రా. 28).

మూత¹ : పర్యా. మామ¹. ఇంటి కొప్పుకు, చూడుకుమధ్య భాగం (కో. 25, 30, 34, 36; తె. 7, 36, 44).

మూత² : చూ. పర్యా. జల్లి¹(2). బట్టి పొయ్యిని మూస్తూ కట్టిన తాత్కాలికపు రాతి కట్టడం (రా. 11).

మూతకూటు : పైన చెక్కలు పరిచి మూతపెట్టిన కూటు (కో. 45).

మూతతలుపు : చూ. పర్యా. ఏకాండంతలుపు. ఒకే చెక్కతో చేసిన తలుపు (కో. 35).

మూతపట్టె : చూ. పర్యా. అతుకుచెక్క. తలుపు రెక్కలంచున పెచ్చుగా దిగించిన పలచటి కీపబద్ద. రెండు రెక్క దీనికి తగులుకుంటుంది (రా. 27).

మూతపని : గోడలు, దర్వాజాలు మొదలైనవి కట్టడం (తె. 29).

మూతపలక : (1) చూ. పర్యా. గంవప్పట్టె. తలుపు రెక్క మీద అడ్డంగా దిగించే కొయ్యబద్ద. చూ. చిత్రం 174.3 (రా. 10). (2) చూ. పర్యా. ముసుగుచెక్క. కుసి తగిలించడానికి రంధ్రం ఉంచి దర్వాజా పై కమ్మిమీద పరిచిన చెక్క. చూ. చిత్రం 178.6 (రా. 30).

మూతబండ : (1) చూ. పర్యా. దాసబండ. దర్వాజా ఉత్తరాసిమీద పరిచే బండ (రా. 21, 26). (2) సమూహి మీద కప్పుగా పెట్టే విశాలమైన రాయి (రా. 25). (3) చూ. పర్యా. అడ్డబండ. సన్ షేడుగా వేసిన బండ (రా. 26).

మూతరాయి : చూ. పర్యా. దాసబండ. దర్వాజా ఉత్తరాసి మీద పరిచే బండ (రా. 30).

మూతి¹ : (1) సున్నబ్బట్టి పైభాగం. చూ. చిత్రం 64.5 (కో. 27; తె. 26). (2) పంకా బట్టికున్న పాయి. చూ. చిత్రం 72.5 (తె. 29).

మూతి² : (1) చూ. పర్యా. కొన. చూలం చివరి భాగం (తె. 15, 30). (2) చూ. పర్యా. ముత్తై¹(2). వాసం చివరి భాగం (తె. 15).

మూతి³ : పర్యా. కించపెచ్చె, చిన్నమూతి, తోక(పక్క), పీక, సుత. గూన చివరి సన్నటి భాగం. చూ. చిత్రం 36.2 (తె. 3, 29, 30).

మూతి⁴ : చూ. పర్యా. మొన¹(2). గునపంలోని పడునై ప భాగం (తె. 22).

మూతికట్టు : చూ. పర్యా. కుండకట్టు. కుండకుండప చుట్టూ కట్టిన ఇనపరేకు (తె. 14).

మూతికూన : రూ. మూతికూన. సన్నగా ఉన్నపై పువ కడియంలాగా ఉండే గూన. చూ. చిత్రం 39.1 (తె. 27, 29).

మూతిగూన : చూ. రూ. మూతికూన (తె. 17, 30).

మూతిపెంక : మూతిదగ్గరి అంచుమాత్రం గుండ్రంగాఉంచి, తక్కిన భాగాన్ని చీల్చిన మూతిగూన. తూముగా, చూ. చిత్రం 39 (తె. 29, 30).

మూన : చూ. పర్యా. తరక. కాల్చిన సున్నాన్ని జల్లించగా వచ్చిన పుష్క (కో. 48).

మూర : ఉ. మూళ. (చ.మూరలు, మూళ్లు, మూళ్లు). పర్యా. బోచె². రెండు జేవలు, అరగజం (కో. 1, 2, 4, 5, 7, 10, 12, 14, 15, 20, 26, 27, 29, 35, 37, 38, 40-47, 49; తె. 1, 3, 4, 8, 9, 12, 14, 15, 17, 19, 21, 22, 27, 29, 40-42, 44; రా. 2, 4, 7, 8, 27, 31).

మూర్ధడు : విణ : రెండు జేవల కొలతగల (తె. 3, 29).

మూర్తింగుంజ : చూ. పర్యా. శంకు. శాస్త్రపద్ధతిలో చెక్కిన గృహనిర్మాదానికి ఓంప్రథమంలో ఈశావ్య

మూలప పాతే కొయ్య. కీన్ని మంచురోజువ పూడించి పివి మొదలు పెట్టారు. చూ. చిత్రాలు 154.2, 155, 156 (కో. 18).

మూర్తింగెడ : చూ. పర్యా. శంకు. శాస్త్రపద్ధతిలో చెక్కి గృహనిర్మాదానికి ఓంప్రథమంలో ఈశావ్యమూలం పాతే కొయ్య. కీన్ని మంచురోజువ పూడించి పివి మొదలుపెట్టారు. చూ. చిత్రాలు 154.2, 155, 156 (కో. 7).

మూల : రెండు చిక్కులు పరిపే చెపు (కో. 14, 29, 34, 39; తె. 7, 8, 39; రా. 6, 9, 11, 15, 21, 28).

మూలకడి : పేడి మూలలో గోడమిట్టగా పడిచిమిట్టం పాతప పాడుగాటి రాయి. చూ. చిత్రం 27.9 (తె. 36).

మూలకడీ : చూ. పర్యా. మూలవాసం. చూలం మీదిమించే మూలంప వేసే వాసం (తె. 33).

మూలకమాను : చూ. పర్యా. ముక్కోణమార్చి. త్రిభుజా కారంలో ఉండే అర్చి. చూ. చిత్రం 234 (రా. 25).

మూలకూర్పుగడి : (చ. గట్ల). గచ్చునేల తడిగాఉండగానే చూలుతాడులో కొద్దే గడి. మూలంనుంచి కొద్దేచి (కో. 30).

మూలగుజ్జ : రూ. మూలగురుజ్జ. మూల వాసాన్ని మోసే గురుజ్జ (కో. 48; తె. 6)

మూలగురుజ్జ : చూ. రూ. మూలగుజ్జ (కో. 32)

మూలగూడు : చూ. పర్యా. కమానుగూడు. త్రిభుజాకారంలో ఉండే గూడు. చూ. చిత్రం 210, 212, 213 (రా. 25).

మూలగూన : మూలమంచుగా వాడటానికి పనికివచ్చే గూన. చూ. చిత్రం 41 (తె. 14).

మూలగొయ్య : చూ. పర్యా. టీటి. అంగుంలోని "A" అనే అక్షరం అకారంలోఉండే పరికరం. నేల మట్టం సరిచూడటానికి బేలుదాన్ని వాడేది. వాలుగాఉన్నకొయ్యలు కలిపేతోట మధ్యలో బెజ్జంకొట్టి దారం కట్టారు. అట్ట కొయ్య మధ్యలోపెట్టిన గాటుదగ్గరకు దారంవచ్చే మట్టం సరిపోయినట్లు లెక్క. చూ. చిత్రం 301 (కో. 49).

మూలచెక్క : ఉ. మూలచెక్క, మూలచెక్క. గోడలుకలిసే
మూలచెక్క నున్నచరచడానికి బేల్దాడులువాడేత్రిభుజాకారపు
కొయ్యముక్క. మందంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 99
(కో. 18, 25; తె. 13; రా. 8).

మూలచెక్క : ఉ. మూలచెక్క. గేబిలింటి వాసం (రా. 8).

మూలతాపి : చూ. పర్యా. ఎదురాచతాపి. సన్నగా పొడవుగా
కొలగాడంటే రేచుగల చిన్న తాపి, సన్నపనులకువాడేది.
చూ. చిత్రం 86 (రా. 21).

మూలబొమ్మ : పర్యా. ఇంటరు గుమ్మం, ఇంటరు
చర్వాణా, రోశందానదర్వాణా. పైన గాలికిటికీఉన్న
ద్వారవింధం (తె. 31).

మూలదంతి : ఉ. మూలదంతి. పర్యా. మూలదబ్బి, మూల
పకాడీ, మూలమలుపువాసం, కొద్దివాసం. దూలం
మీదినుంచి మూలలకువేనే వాసం (కో. 38, 41-44;
తె. 16).

మూలదబ్బి : చూ. పర్యా. మూలదంతి. దూలం మీదినుంచి
మూలలకువేనే వాసం (కో. 47).

మూలదాళి : ఐమూలలు గూడా గీతలున్న 'దాడి' అట
(చూ. 32).

మూలదిమ్మ : ఉ. మూలదిమ్మ. పర్యా. దడ¹(1). మార్కింగు
దిమ్మ, మార్కుదిమ్మ, చైనదిమ్మ. గోడ కట్టుబడి
గుర్తించడానికి మూలలో కట్టేదిమ్మ (కో. 10, 48;
తె. 2).

మూలదిమ్మె : చూ. పర్యా. టకోరా. తులసికోట పైఅంచున
అందానికి కట్టుబడిన ఆచువంటి నిర్మాణం. చూ. చిత్రం
298. 1 (కో. 48).

మూలపకాడీ : చూ. పర్యా. మూలదంతి. దూలం మీదినుంచి
మూలలకు వేనే వాసం (తె. 36).

మూలపట్టె : మూల వాసం (కో. 45; తె. 21, 22,
25, 33).

మూలపేట : చూ. పర్యా. లంకెబోదె. నాలుగు ముఖాలుగా
అంచువల్ల మ. కొయ్య. పంభం మీది పేట. చూ. చిత్రం 259

(కో. 48).

మూలపెంకు : ఉ. పెంకు. ఇంటి మూలలమీద కప్పడానికి
వాడే వెడల్పుయిన పెంకు. చూ. చిత్రం 19.6 (కో. 21,
34, 44; తె. 15, 36).

మూలపెట్టె : చూ. పర్యా. కొట్టి. కొయ్యలో చేసిన తొట్టి
(తె. 15).

మూలపోటు : రెండోళ్ళ మూలలు ఒకదానికొకటి ఎదురు
రావటమనే తప్పు. అవి ఒక వరసలోఉంటే ఈతప్పు
పోతుంది (కో. 3).

మూలబివంతి : చూ. పర్యా. మెట్టిల్లు. మూలలు తిప్పి
కట్టిన ఇల్లు (తె. 22).

మూలబుడ్డివాసం : ఉ. మూలబుడ్డివాసం. చూ. పర్యా.
మూలవాసం. దూలంమీదినుంచి మూలలకువేనే వాసం
(కో. 15, 16).

మూలబొంగు : చూ. పర్యా. మూలవాసం. దూలం
మీదినుంచి మూలలకు వేనే వాసం (కో. 38).

మూలబొద్దు : పెంకుటింటి కప్పు మూలలో వేనే సన్నపు
పట్టి (తె. 5).

మూలభవంతి : ముందువెనకల వసారాలు, పెంకు కప్పు
గల ఇల్లు (తె. 4).

మూలమట్టం : (1) ఉ. మూలమట్టం. (ఇసప)మట్టం,
మల్లబద్ద, మూలమెట్టు, మెట్టు. రేకుమట్టం. మూలలు
కొలవడానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. అంగులలోని
"L" ఆకారంలో చేయబడిన ఇసపబద్దీ. దీని రెండు
భుజాలమీద నేకలు గీయబడిఉంటుంది. చూ. చిత్రం
105 (కో. 2, 3, 8, 11, 15, 16, 18, 19, 21-
26, 28-35, 37-39, 42, 43, 45-50; తె. 1, 2,
6, 42; రా. 2-4, 8, 10-22, 25-32). (2) చూ.
పర్యా. టీటీ. అంగులలోని "A" అనే అక్షరం ఆకారంలో
ఉండే కొయ్య పరికరం. నేలమట్టం సరిచూడటానికి
బేలుదార్లు వాడేది. వాలుగాఉన్న కొయ్యలు కలిపేచోట
మధ్యలో బెజ్జుకొట్టి దారంకట్టారు. దారానికి చివర బిరువు
కట్టారు. అడ్డుకొయ్యకు మధ్యలోపెట్టిన గాటుదగ్గరకు
సరిగా దారంవస్తే మట్టం సరిపోయినట్లు లెక్క. చూ.
చిత్రం 101 (కో. 48).

మూలమట్టంతలుపు : ముందు చట్రంతోకి చెక్కలెక్కించి తర్వాత గొడెవాట్లు నరికి దిగించిన తలుపు (తె. 40).

మూలమట్టంవావి : చూ. పర్యా. చౌకంబాయి. నల్పదరంగా ఉన్న చుట్టుగోడలుగల వావి. చూ. చిత్రం 293 (తె. 7).

మూలమలుపువాసం : ఉ. మలుపువాసం. చూ. పర్యా. మూలదంఠి. మూలం మీదనుంచి మూలంకు వేసే వాసం (తె. 34).

మూలమెట్టు : మేడమెట్టు వంపులిరిగినచోట వేసిన మెట్టు (కో. 40).

మూలమెట్టు : చూ. పర్యా. మూలమట్టం(1). మూలం కొలవడానికి తాపీపనివాళ్లువాడే పరికరం. అంగులలోని “L” ఆకారంలో చేయబడిన ఇనపబద్ధి. దీని రెండు భుజాలమీద స్కేలు గీయబడిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 105 (కో. 30; తె. 7).

మూలమోటి : చూ. పర్యా. దండమోటి. రెండు గోడలు కలిసే మూలమీద చూచుకు ఆధారంగా నిలిపిన కర్ర (తె. 27, 30).

మూలరాయి : (1) చూ. పర్యా. కడి(2). పశువులవల్ల గాని, బండ్లవల్లగాని మూలగోడలకు దెబ్బ తగలకుండా ఓక్షణ నిమిత్తం గోడ మూలల్లో వీధివైపున పాతివ పొడుగాటి రాయి (తె. 7, 37, 38, 41, 44). (2) ఉ. మూల్రాయి. చూ. పర్యా. మెట్టురొతు., మూల్రొతు. గోడలో భాగంగా మూలల్లోపెట్టి కట్టుబడిచేసే రాయి (కో. 27, 37, 45). (3) ఇంటి నేలమీద మూలల్లో పరిచే రాయి. చూ. చిత్రం 169.2 (రా. 8).

మూలరొతు : చూ. పర్యా. కౌలా. రెండు వైపుల చదుమగా సున్నగా చెక్కబడి దర్వాజా వక్కవగాని, తక్కిన మూలల్లోగాని కట్టుబడికి వాడబడే రాయి. చూ. చిత్రం 48 (తె. 27, 30).

మూలలగూడు : చూ. పర్యా. చౌకంగూడు, వలువలకలుగా ఉండే గూడు. చూ. చిత్రం 209 (తె. 11).

మూలలబాయి : చూ. పర్యా. చౌకంబాయి. నల్పదరంగాఉండే చుట్టు గోడఉన్న బావి. చూ. చిత్రం 293 (తె. 18).

మూలవద్రంగురు : పెంపటింటి చట్రాన్ని చూమూలుగా మూలం, వేసాలు, గుట్టలు, మూలపల్లెలు, వేసి తయారు చెయ్యడం (కో. 15).

మూలవంపుమూలం : ఉ. మూలంపు. మూలంమీదుగా మూలల్లోవేసే మూలం (కో. 45).

మూలవాసం : ఉ. మూలాసం. మూలాసాం, మూలొం. పర్యా. కచ్చువాసం(2), చెన్ను. మూలంకడ్డి, మూలబుక్కి వాసం, మూలబొంగు, మెట్టువాసం. మూలంమీదనుంచి మూలంకు వేసే వాసం (కో. 9, 18-20, 22-24, 26, 28, 29, 31-34, 37, 40, 42, 46-48; తె. 2, 7, 11, 12, 14, 15, 17-24, 26, 27, 29-32, 34, 36, 40, 44; రా. 8, 11, 13, 17).

మూలసాలు : కూవకప్పును మూలంవైపున వేర్చేటటు. చూ. చిత్రం 20.1 (తె. 21).

మూల సందం : చూ. పర్యా. శంఠ. కాత్తపద్ధతిలో చెక్కి గృహవిర్మాదానికి టంప్రథమంలో ఈశాన్యమూలం పాతే కొయ్యి. దీన్ని మంచిరోజున పూటించి పని మొదలు పెట్టారు. చూ. చిత్రాలు 154.2, 155, 156 (తె. 30).

మూల స్తంభం : ముఖ్యమైన స్తంభం (కో. 20).

మూలేటు : (మూల + వేటు) లాడులో తారపరాతిని మూలం నుంచి అడుకుతూపోవడం (కో. 35).

మూలొత్తుడు : మూలంకు అతకటం (తె. 34).

మూలొంపురాయి : (మూల + వంపు). వంగిపోయిన రాతి గోడల మూలల్లో దిగువుకోసం పెట్టి అతికిన రాయి (కో. 33).

మూల్రొతు : (మూల + రొతు), చూ. పర్యా. మూలరాయి. గోడలో భాగంగా మూలల్లోపెట్టి కట్టుబడిచేసే రాయి (తె. 17, 18, 21-23, 26, 27, 33).

మూస : ఉ. మోస. పర్యా. ఈబు, ఒకపు, కాలబోడె, బాతు, సంట్రింగు, పొజ్జ, అర్పిలు క్లాబులు, మొదలైన వాటి విర్మాదానికి పనికివచ్చే తాళ్ళాలిశువు కట్టు. చూ. చిత్రం 77 (కో. 3-5, 8, 9, 14, 18, 19, 21-23).

30-33, 35, 37, 39, 41-47; తె. 1-7, 13, 15, 30, 40; రా. 1, 2, 8, 10, 15, 28, 30, 32).

మూసకట్టు : ఉ. మూసగట్టు. పర్యాయ. సెంట్రీంగు. పోత పోయవలసిన ద్రవ్యానికి ఆకారమిచ్చే తార్కాళితపు నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 228.1 (కో. 32, 37, 38, 45; తె. 21; రా. 2).

మూసకట్టుబడి : పర్యాయ. సజ్జకట్టు. మూసకట్టుసహాయంలో బాల్కానీలు మొదలైనవి కట్టడం (కో. 45, 50).

మూసకర్ర : చూ. పర్యాయ. తన్ను(రి). మూసపోటీకి నిలిపిన కర్ర. చూ. చిత్రం 77.2 (కో. 25).

మూసతోమువద్దతి : కావలసిన కొలతలో వెదురుబద్దలు. దగ్గర దగ్గరగా పేర్చి పైనమట్టివేసి గడ్డికప్పాలి. చుట్టూ అమిసుగోడ కట్టాలి. ఈనిర్మాణానికి ఒకమూల సందుంచి దాని గుండా కాంక్రీటుపోస్తూ ఇనపముక్కలు కూరాలి. గట్టిపడిన తర్వాత వెదురుబద్దల చిత్రం ఊడచీనే దూలం తయారవుతుంది (కో. 14).

మూసబండ : చూ. పర్యాయ. మూసరాయి. మూసగావాడే రాయి. చూ. చిత్రం 228.2 (కో. 44).

మూసరాయి : చూ. పర్యాయ. మూసబండ. మూసగావాడేరాయి (రా. 1).

మెటల్ : (< అం. Metal, Mettle). ఉ. మెట్టలు, మెట్ల. చూ. పర్యాయ. కంకర(రాయి). పునాదులను చిట్ట పరచడం, క్లాబులు పోతపోయడం, రోడ్లువేయటం మొదలైన పనులకు పనికివచ్చే రాతిముక్కలు. ఇవి గట్టిగా పిండకారంగా ఉంటాయి (కో. 6, 8, 9, 13, 14, 18, 22, 23, 25, 30, 31, 46; తె. 3).

మెటిక¹ : ఉ. మిటిక. చూ. పర్యాయ. మెట్టు. ఎక్కడానికి దిగడానికి వీలుగా కట్టిన నిర్మాణం (రా. 7, 14-21).

మెటిక : చూ. పర్యాయ. ఉబ్బు. రాతిలోపిట్టగాకన్న భాగం. చూ. చిత్రం 45.1 (తె. 18).

మెటికెలగోడ : చూ. పర్యాయ. మెట్లగోడ. మెట్లపక్కన కట్టిన పొట్టిగోడ (రా. 21).

మెట్టు : పర్యాయ. బాటిలు కదలకుండా వాటి చుట్టూకట్టిన పొట్టిగోడ. చూ. చిత్రం 306.2 (కో. 7).

మెట్టు : (బి. మెట్టలు). చూ. పర్యాయ. కాంక్రీటు. కట్టుబడికి కావలసిన రాష్ట్ర పొరికే గుట్ట (కో. 1).

మెట్టరాయి : చూ. పర్యాయ. తెల్లరాయి⁴. ముగ్గువేసుకోడానికి పనికివచ్చే మెత్తనితెల్లనిరాయి (Chalk). భూగర్భంలో చిక్కుకొనిపోయిన గుర్లల సంఘటనవల్ల ఏర్పడిన సున్నపు రాళ్లనుంచి ఏర్పడిన మెత్తనిరాయి. ఈజాతి రాతిని 'ఓజ్' (Ooze) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు (కో. 17).

మెట్టు : ఉ. మెట్టు. పర్యాయ. అంచె, చీడి, చంతె¹, శరం³, తాప(1), పాంటిక, పావంచ(1), మెటిక¹, మెట్టువు¹, వంతె, సోపానం. ఎక్కడానికి దిగడానికి వీలుగా కట్టిన నిర్మాణం (కో. 5-9, 11, 13, 16, 18-21, 23, 25, 26, 28, 29, 33-35, 37-39, 41-50; తె. 1-5, 7-11, 13, 15, 19, 37, 38, 40-44; రా. 1-6, 22, 23, 26-32).

మెట్టుబండ : చూ. పర్యాయ. చీడిరాయి. మెట్టుకట్టడానికి వాడిన రాయి (తె. 37, 41).

మెట్టు : (బి. మెట్టులు). ఉ. మెట్టు. రూ. మిట్టు. చూ. పర్యాయ. మూలమట్టం(1). మూలలు కొలవడానికి తాపీ పనివాళ్లు వాడే పరికరం. అంగులలోని "L" ఆకారంలో చేయబడిన ఇనపబద్ధి. దీని రెండు భుజాలమీద స్కేలు గీయబడిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 105 (తె. 3-5, 7-10, 12-14, 16-34, 36, 38, 40, 44).

మెట్టుక చూచు : క్రి. సందుల్లేకుండా సరిచూచు (తె. 24).

మెట్టుబవంతు : చూ. పర్యాయ. మెట్టిల్లు. మూలలు తిప్పికట్టిన ఇల్లు (తె. 25).

మెట్టురొతు : ఉ. మెట్టురొతు. చూ. పర్యాయ. మూలరాయి. గోడలో భాగంగా మూలల్లో పట్టి కట్టుబడిచేసే రాయి. చూ. చిత్రం 160.4 (తె. 25, 26).

మెట్టువాసం : ఉ. మెట్టువాసం. చూ. పర్యాయ. మూలవాసం. దూలం మీదినుంచి మూలలకువేసే వాసం (తె. 25).

మెట్టుర్చి : చూ. పర్యాయ. ముక్కోణమూర్చి. త్రిభుజా కారంలో ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 234 (తె. 12).

మెట్నాపిలు : చూ. పర్యా. మెట్నీలు. మూలలు తిప్పికట్టిన ఇల్లు (తె. 16).

మెట్నామూల : రెండు రాళ్లు కలిసే మూల (తె. 10).

మెట్నీలు : పర్యా. మూలబవంతి, మెట్నబవంతు, మెట్నా పిల్లు. మూలలు తిప్పికట్టిన ఇల్లు (తె. 21, 23).

మెట్టగూడు : చూ. పర్యా. తాపలగూడు. మెట్టకు పండా, వాన తగలకుండా కప్పులాగా పెట్టిన గూడు (రా. 1).

మెట్టగోడ : పర్యా. మెటికలగోడ. మెట్టపక్కన కట్టిన పొట్టిగోడ (కో. 39; తె. 9).

మెట్టంకి : చూ. పర్యా. కట్టుబురాయి³. ఇది సాంకేతికంగా 'గ్రేనైట్-నీస్' (Granite-gneiss) అని చెప్పబడే మిశ్రశిల. నిర్మాణద్రవ్యంగా ఇది కొద్దిచోట్ల వాడుకలో ఉన్నది. వివరాలు ఎర్రకంచురాయి, ఎర్రరాయి అనే పదాలవద్ద ఉన్నాయి (కో. 11).

మెట్లంగి¹ : (1) [? <ఆం. Metalling(stone)] ఉ. మెట్లంకి; మెట్లంగి. చూ. పర్యా. కంకర(రాయి). పునాదులుడిట్ట పరచడం, క్లాబులు పోతపొయ్యటం, రోడ్లువెయ్యటం మొదలైన పనులకుపనికివచ్చే రాతిముక్కలు. ఇవిగట్టిగా పిండాకారంగాఉంటాయి (కో. 5, 8, 9, 11, 13, 19; రా. 8). (2) చూ. పర్యా. కాంకిటు. కట్టుబడికి కావలసిన రాళ్లుదొరికే గుట్ట (కో. 6).

మెట్లంగి² : చూ. పర్యా. కొండ్రాయి³. ఇది ప్లేట్స్పార్ (చూ. కండెరాయి) ప్రధానంగాఉండి, క్వార్ట్ (చూ. కనికరాయి.) అసలులేకుండానో లేక అత్యల్పంగానోఉన్న ఒకరకం పేలుడురాయి (Igneous rock). ఇది 'మాప్పల్' (చూ. నాపరాయి) జాతికిచెందిన శిల. సాధారణంగా నలుపు, ముదురుబూడిదరంగుల్లో ద్వారకు తుంది. సాంకేతికంగా దీన్ని 'డోలరైట్' (Dolerite) అని పిలుస్తారు. చాలాశతినంగా, దృఢంగాఉండే ఈరాతిని గృహనిర్మాణానికి, రోడ్లువేయడానికి వాడతారు (కో. 18).

మెట్లచట్టం : ఉ. - సట్టం. మెట్లకట్టే గోడ (రా. 27).

మెట్లబావి : ఉ. - బాయి. చూ. పర్యా. దిగుడుబావి. నీళ్ల కోసం దిగడానికి మెట్లుపెట్టిన బావి. చూ. చిత్రం 297 (కో. 35; రా. 33).

మెడమ : కప్పును చూలాలు పమంగా మోనేట్లు కవలకుండా ఉంచటం (కో. 9).

మెడిమి : తాపీ పీడి (తె. 25).

మెడుగు¹ : చూ. మెరుగు. పర్యా. కడిమి. చుట్టూపాక గుంజలమీద కంపరోగాని బద్దరోగాని గుండ్లంగా కట్టిన కట్ట (కో. 10, 12).

మెడుగు² : క్రి. చూ. పర్యా. అల్లు. బూచ్చి (కో. 15).

మెడాయించు : క్రి. చూ. పర్యా. కుళ్లగించు. సాధనాలతో నేలను తరగవేయు (కో. 1).

మెడ : పూరిళ్లకు చుట్టు గోడ బదులు కట్టిన దిమ్మ (తె. 20).

మెంఠె : లంకె (రా. 31).

మెంఠె : చూ. ఆవు². తలుపు గాలికి పడకుండా దర్వాజా పై కమ్మికి దిగించిన కొయ్యముక్క (రా. 25).

మెండు¹ : (బి. మెండు). చూ. పర్యా. చెయ్యి. సారెపలకను చుట్టను కలుపుతూ దిగించే కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 73.2 (తె. 13, 29, 30).

మెండు² : చూ. పర్యా. పచ్చి. అధికం (రా. 14).

మెతక : (1) రూ. మెదువు. చూ. పర్యా. బెట్ట. మెత్తని నేల. ఈ భాగాన్ని తీసివేసిగాని కట్టడం మొదలుపెట్టరాదు (కో. 33; తె. 20). (2) చూ. రూ. మెరువు (కో. 39).

మెతకకంచురాయి : తెల్లటి క్వార్ట్జైట్ రాయి. చూ. కంచురాయి (రా. 30).

మెతకరాయి : చూ. పర్యా. ఉన్నెరాయి. కొద్దిపాటి, నిలికాకజాలు, లోహావ్లబవితం (Iron oxide) మున్నం, తిగుడుమట్టి (Clay) మొదలైనవాటి చేత గట్టిపరచబడిన చిన్నచిన్న క్వార్ట్జు (చూ. కనికరాయి) కణాలతో తయారైన ఈరాయి సాంకేతికంగా 'సాండ్స్టోన్' (Sand stone) అనబడుతుంది. స్వచ్ఛమైన ఈరాతి రకాల్లో క్వార్ట్జు నిలికాలు మాత్రమే ఉండగా, మరిన జాతుల్లో ప్లేట్స్పార్ (చూ. గుండురాయి) వంటి ఇతర ఇవిజాలు కూడా ఉంటాయి. ఇవకమంచి ఈరకం

రాయిగా పరిణమించి, తీవ్ర తాపోష్టపీడనాలవల్ల ఇదే 'క్వార్జైట్' (చూ. ఎర్రరాయి)గా మారుతుంది. ఇళ్ల కట్టు బడికి, రోడ్లు వేయడానికి, నేలమీద పరవడానికి ఈ రాయి వాడబడుతున్నది (కో. 29, 30).

మెతుకు : చూ. రూ. మెతువు(1). (రా. 15, 22).

మెతుకురాయి : దీన్ని 'బొంతురాయి' అనికూడా పిలుస్తారు. చూ. పర్యా. పిండే 9యి. మెత్తగాఉండి ఇసక రాలుతూ ఉండేరాయి (రా. 15).

మెతువు : (1) రూ. మెతక(1), మెతుకు, మెదువు¹. పర్యా. జజ్జు(3), మెనుగు, మొదుము, లజ్జు. మెత్తదనం (కో. 42, 45, 48). (2) రూ. మెంటువు², మొతువు. మెతక, మెత్తని (రా. 8, 13).

మెత్త¹ : చూ. పర్యా. సీల(1). గానుగచెక్రం బెనగకుండా బిగించే కొయ్యముక్క (తె. 17).

మెత్త² : అచగుకు ఒక అంచున కట్టే అనుడు (తె. 36).

మెత్తు : క్రి. చూ. పర్యా. అలుకు. రుద్దు. పూయు (కో. 24, 28; తె. 1, 3, 5, 10, 14, 36; రా. 1, 17-20).

మెతుమన్ను : చూ. పర్యా. గిలాపుమన్ను. పూతకు పనికి వచ్చే మట్టి (రా. 28).

మెద : అయిదు పెంకుల వరస (తె. 6).

మెదుగు : క్రి. చూ. పర్యా. చిముడు. మెత్తబడు, చితికి పోవు (తె. 25).

మెదువు¹ : చూ. రూ. మెతువు(1). (తె. 25).

మెదువు² : క్రి. చూ. పర్యా. కలుపు. కలిసేటట్లుచేయు (కో. 31).

మెదువు : చూ. రూ. మెతక(1). (తె. 35).

మెనాసకట్టె : చూ. రూ. మనేసకట్టె (రా. 3).

మెమగు : చూ. పర్యా. మెతువు(1). మెత్తదనం(తె. 21).

మెంతి : 'మెంటం, మెంజి' అనికూడా పిలవబడే చిన్న మెత్త. మెట్టమెట్ల వంటి పాగుచేస్తారు. అకు కూర

చినుసుగా, గింజలు తాలింపు చినుసుగా వైద్య వస్తువుగా పనికివస్తాయి. Fenugreek, *Trigonella foenum-graecum*, Linn. (తె. 26).

మెరకపాయ : తూముదగ్గర నీళ్లు పారడానికి వీలుగా పెట్టిన కొద్దిపాటి వాటం (కో. 35).

మెరాబా : ఉ. మెరాబీ. రూ. పర్యా. పళ్లార్చి. పక్కాబాగాలు వంపులొంపులుగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 231, 235, 236 (కో. 5, 8, 9, 15, 18, 21, 23; తె. 2).

మెరాబారాను : చూ. పర్యా. ప్లాటోలాదు. వంపు దిరిగిన రెండు అంచులమీద మరోవంపు కమ్మినట్లు కట్టిన ఆర్చి (కో. 8).

మెరుగినకరాయి : చూ. పర్యా. తెల్రాయి¹. భూగర్భం లోని అత్యుష్ణపు నీటిఆవిరికి కొద్దిపాటి పూరిన్ (Flourine), 'బోరాన్' (Boron) లు తోడ్పడి గే 9 నైట్ రాళ్లలోని పెల్స్పార్ను తాకినప్పుడు 'కెయొలి నైట్' (Kaolinite) అనే ఖనిజం ఏర్పడుతుంది. ఇట్టి మార్పుపొందిన రాతిని 'కెయొలి నైట్ గే 9 నైట్' (Kaolinised granite) అని సాంకేతికంగా పిలుస్తారు. ఈరాయి ఈజాతిది. తెల్లగా మెరిసే మచ్చలుగలిగి మెత్తని బూడిదరంగురాయి ఇది. గే 9 నైట్, పెల్స్పార్, కెయొలిన్ల గురించిన వివరాలు ఎర్రకంచురాయి, గుండు రాయి, ముగ్గుబిండిరాయి అనే పదాలవద్ద ఉన్నాయి. ఈరాతిని బరంతులు నింపడానికి, పునాదులలోవేసి దిమ్మెస చేయడానికి వాడుతున్నారు (రా. 9).

మెరుక్కుడు : దూలంమీద ఒకదాని పక్కన మరొకటి వచ్చే టట్లు ఎదురెదురు కడియలను పేర్చే విధానం; వాటి కొనల మధ్య సందు (తె. 21).

మెరుగు¹ : (1) రూ. మెరుగుడు. పర్యా. నయము, పాలిషు. మెరిపే పూత (కో. 3, 5, 9, 12, 14; తె. 1, 30, 34; రా. 14). (2) చూ. పర్యా. శివార. సున్నపుపూత మీది మెరుగు (కో. 26).

మెరుగు² : క్రి. మెరయు. మెరిసిపోవు (కో. 8).

మెరుగుడు : చూ. రూ. మెరుగు¹(1). (కో. 31).

మెరుగుతాపి : చూ. పర్యా. బిళ్లతాపి. గచ్చును నున్న బరచడానికి పనికివచ్చే చిన్నతాపి. చూ. చిత్రం 84 (కో. 2; రా. 31).

మెరుగుమట్టి : చూ. పర్యా. గిలాపుమన్న. పూతకు పనికి వచ్చే మట్టి (కో. 15).

మెరుగురాయి : ఉ. మెరుగరాయి. బలపపురాయి. కఠిన శిలల ఉపరితలాన్ని అరగదీసి మెరుగు పెట్టడానికి వాడే 'సావరాయి' లేక 'ఒరవిడిరాయి' (చూ. అరవై నెంబరు రాయి). ఇది తెలరంగులో ఉంటుంది (కో. 5, 22, 24, 35; తె. 1).

మెరుగుండు : (మెరుగు + గుండు). చూ. పర్యా. అరవై నెంబరు రాయి. కఠినశిలల ఉపరితలాన్ని అరగదీసి మెరుగుపెట్టడానికి వాడే ఒకానొక శిలాభేదానికి ఇది సాధారణమైన పేరు. ఈజాతి శిలను 'సావరాళ్లు' లేక 'ఒరవిడిరాళ్లు' (Abrasives) అంటారు. వాటిలో ఒక రకమైన దీన్ని 'ఎమెరీ' (Emery) అంటారు. చిన్న చిన్న అణువులు సంఘటితపడి ఏర్పడే ఈ ఖనిజంలో 'మేగ్నెటైట్' (చూ. కండెరాయి), 'హైమటైట్' (చూ. ఇవపరాయి) ఖనిజాలతో కలిసి 'కోరండం' (Corundum, Aluminium oxide = Al_2O_3) అనే ఖనిజం ప్రధాన భాగంగా ఉంటుంది. ఈ ఖనిజశిలను పొడిచేసి మెరుగుపెట్టడానికి వాడుతారు. దీని వన్నె సాధారణంగా బూడిదరంగు కలిసిన నలుపుగాను, కాకివర్ణం వ్రజం కన్నా కొంచెం తక్కువుగాను (= 9) ఉంటాయి. ఎరుపు, పసుపు మొదలైన చిత్రమర్నాలలో పారదర్శకంగా ఉన్న ఈ ఖనిజభేదాలను ఆభరణాలలో వాడుతారు. ఉదా : ఇంద్రనీలం (Sapphire) కెంపు (Ruby) మొ. (రా. 1).

మెరుపురాయి : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది సున్నపు మట్టిరాయి (Calcerous sedimentary rock). 'సున్నపురాయి' కణాలు తీవ్రతాపోష్ట వీడవాలవల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, దిట్టపడి, చక్కని ఆకారంపొంది, ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈ రాయి కఠినంగా, చల్లగా, నున్నగా ఉండి బాగా పాలిష్ తీసుకుంటుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడేరకం (Statuary marble) ఒకటి. పొడలుపొడలుగా

మచ్చలుమచ్చలుగా ఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి, ఒక్కొక్క పాద లేక పట్టిక ఒక్కొక్కరింగులో ఉండి అలంకరణప్రవృత్తంగా వాడి బడేది (Onyx marble) ఒకటి. మొత్తం మూడు ప్రధానభేదాలు ఈరకాల్లో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు ఇవి ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి, కొన్ని చోట్ల ఇంటిపప్పుకుకూడా ఈజాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లలోకూడా దీన్ని పిలవటం కద్దు. ఉదా : కడపబండ (తె. 13).

మెలి : చూ. పర్యా. మెలుపు¹. మెలికి (కో. 34).

మెలికముగు : వంపులువంపులుగా ఉండే గీతలతో మేపి ముగ్గు. చూ. చిత్రం 156.6 (రా. 7).

మెలికలకట్టు : సన్న కొయ్యలపై మెలికలువచ్చేటట్లు చెక్కిన చెక్కడం (కో. 33).

మెలికి : కొయ్యకు చెక్కిన వంపు (రా. 2).

మెలుగు¹ : చూ. పర్యా. దీప్రకర్ణ. ఏదైనా విలుపు కర్రలు, మెట్లు, కదలకుండా గట్టిగా బిగించి కట్టిపెట్టాడుకు పురిబెట్టి పురి వదులివ్వకుండా తాను మెలికలో ఇ మి డ్డి వ క ర్ర వు ల్ల. చూ. చిత్రం 148.4 (తె. 38).

మెలుగు² : చూ. రూ. మెలుగు¹ (కో. 16).

మెలుపు : క్రి.చూ. పర్యా. అంపుకొమ. వంచు, వంగువట్లు చేయు (తె. 19).

మెలుము : చూ. రూ. మెల్లి(1). (కో. 47).

మెల్కి : చూ. రూ. మెల్లి(1). తె. 26).

మెలా : వీధి వాకిలికి, పింహద్వారానికి మధ్యనున్న స్థలం (కో. 24, 25, 30).

మెల్లి : (1) రూ. మెలుము, మెల్కి, మెల్లె(1). పర్యా. చువ్వ¹ (2), చొక¹, వల్లు, బరిగ¹. చూడుకుట్టుకువాడే, మెలిబెట్టివ అకు, అకుచువ్వ (కో. 44, 48; తె. 17, 18, 21, 23, 25; రా. 8, 9, 13). (2) చూ. రూ. మెల్లె (2) (తె. 34; రా. 9).

మెల్లె : (1) చూ. రూ. మెల్లి(1). (కో. 29, 46; తె. 3). (2) చూ. మెల్లి(2). మట్టనుంచి చిల్చిన ముక్క (కో. 40; తె. 41).

మెనులు : క్రి. చూ. పర్యా. తిచ్చు(2). తిచ్చుగు (కో. 10).

మేకు : (1) చూ. పర్యా. వీల¹. మొనగల ఇనప లేక కొయ్యముక్క (కో. 2, 3, 7-9, 12, 13, 18, 21, 24-26, 32, 34, 37, 38, 41, 47; తె. 1, 2, 5, 28; రా. 4, 9, 21, 22, 30). (2) చూ. పర్యా. సీల(1). గానుగ చక్రం బెసగకుండా బిగించే కొయ్య ముక్క (తె. 8). (3) చూ. పర్యా. మొల¹(1). తికిటీ కాలికింద నాటిన ఇనప ముక్క (తె. 17).

మేగు : క్రి. చూ. పర్యా. అలుకు. రుద్దు. పూయు (కో. 15, 20, 23, 25; తె. 2, 8, 29).

మేగుడు : చూ. పర్యా. గిలాబా. గోడమీద పున్నం మొదలైనవాటి పూత (తె. 24).

మేటి : చూ. పర్యా. నడిమికొమిరి. వెన్నుగాడిని మోసే కొమర (తె. 11).

మేటిసాంచె : తొలిసారిగా కళ్ళలో మట్టిపేర్చి సాంచెలోకి సర్దేవాడు, సాంచె మేటి (తె. 3).

మేటు : రాతి కింద పోటీ పెట్టిన కొయ్యముక్క (తె. 16).

మేడ : ఉ. మేడి, మేడ, పర్యా. బంగా (1), మాడి¹ (1), మాలె. అంతస్తుగల ఇల్లు. చూ. చిత్రం 26 (కో. 1, 5, 6, 8, 9, 13, 14, 22, 23, 26, 28, 30, 41, 43, 45, 46, 50; తె. 2; రా. 1, 6, 28, 30).

మేడిమండలం : పనుగుముడి (రా. 27).

మేడిమలక : కర్రలు కట్టేప్పుడు వేసే మెలిక (తె. 29).

మేడియేట : ఇంటి వైఅంతస్తు కట్టేటప్పుడు ఇచ్చే బలి (రా. 30).

మేదరమమ్మ : చూ. పర్యా. ఎర్రదోరమమ్మ. ఇటిక తయారీకి మునుపే చుట్టి (తె. 30).

మేదరమిట్రాయి : (మేదరమిట్ట + రాయి). గుంటూరు జిల్లా ఒంగోలు సమీపంలోని మేదరమిట్ట ప్రాతంనుంచి వచ్చే చలవరాయి (చూ. ఎర్రరాయి: Marble). దీనివన్నె నలుపు (కో. 41).

మేదరికటై : చూ. పర్యా. ఎదురు. నిర్మాణద్రవ్యంగా సర్వసాధారణంగా వాడుకలో ఉన్న తృణ విశేషం. స్థలబలాన్ని బట్టి రమారమి 60-70 అడుగుల ఎత్తు వరకూ పొడగా పెరుగుతుంది. కణుపుల దగ్గర కొన్ని రకాల ముళ్లు ఉంటాయి. జాతి భేదాన్నిబట్టి బోలుగా ఉండే భాగం ఎక్కువతక్కువతో ఉంటుంది. కణుపుల దగ్గర దొరికే గింజలను పేదలు తింటారు. ఈజాతిలో 'సాదనం' (చూ. కంక, ముల్లెం (చూ. ముల్లంపిడుం), కణాదిబొంగు, జాదివెదురు (*Dendrocalamus hamiltonii*, Man) మొదలైన రకాలున్నాయి. సాధారణంగా దొరికే వెదురును 'Bamboo' అంటారు (తె. 29, 41).

మేదరితట్ట : చూ. పర్యా. ఉప్పరితట్ట. మట్టిమోతకు పనికి వచ్చే తట్ట (తె. 4).

మేదరితడక : ఉ. మేదర-. పర్యా. తలుపుతడక. ఎదురు బద్దలలో అల్లిన తడికె (కో. 29, 30; తె. 29, 40).

మేదరిబద : చూ. పర్యా. ఎదురు. నిర్మాణద్రవ్యంగా సర్వసాధారణంగా వాడుకలో ఉన్న తృణవిశేషం. స్థలబలాన్ని బట్టి రమారమి 60-70 అడుగుల ఎత్తు వరకూ పొడగా పెరుగుతుంది. కణుపుల దగ్గర కొన్ని రకాల ముళ్లు ఉంటాయి. జాతిభేదాన్నిబట్టి బోలుగా ఉండే భాగం ఎక్కువతక్కువలతో ఉంటుంది. కణుపుల దగ్గర దొరికే గింజలను పేదలు తింటారు. ఈజాతిలో 'సాదనం' (చూ. కంక, ముల్లెం (చూ. ముల్లంపిడుం), కణాది బొంగు, జాది వెదురు (*Dendrocalamus hamiltonii*, Man). మొదలైన రకాలున్నాయి. సాధారణంగా దొరికే వెదురును 'Bamboo' అంటారు. (తె. 3).

మేనత : మెదుపు. ఎదును (తె. 27).

మేపు : మేత (రా. 14).

మేరవ : రూ. మేరువు². చూ. పర్యా. గోవ¹. ఎత్తుగా ఉండే గోడలను కట్టడానికి వాటి పక్కనే కట్టిన తాత్కాలిక నిర్మాణం. ఒకవైపున నేలలో పాతన కర్రలను రెండోవైపున కట్టుతున్న గోడలో పెట్టిన కన్నాలను, కలుపుతూ అడ్డకర్రలు వేసి దీన్ని నిర్మిస్తారు. దీనిపై పనివాడు నిలవడానికి, సామగ్రిని పేర్చుకోడానికి పేలుగా వెదురు గడలను వేస్తారు. పని పూర్తికాగానే దీన్ని విప్పివేసి గోడలోని రంధ్రాలను పూడ్చుస్తారు. చూ. చిత్రం 76 (రా. 8).

మేరువ : మిట్ట. మిర్రు (తె. 6).

మేరువు¹ : చూ. పర్యా. బరంత. పునాది గోడల మధ్య నున్న మట్టితో సంపవలసిన గుంట. చూ. చిత్రం 168.2 (కో. 31).

మేరువు² : చూ. రూ. మేరవ (రా. 15).

మేరువు³ : చూ. రూ. సపోటు². ఇట్టి గోడలు పక్కకు వాలిపోకుండా రోటీకి కట్టిన చిన్నగోడ. దీన్ని 'తరిం' అనికూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రాలు 59.6, 69.5 (తె. 41).

మేల్ : చూ. పర్యా. అంతస్తు. ఇంటిపైన వేసిన ఇల్లు (కో. 26; తె. 44; రా. 24).

మేలాటం : (మేలు + వాటం). చూ. పర్యా. కోరాటం. ఎక్కువ వాలుగాఉన్న ఆవకప్పు. చూ. చిత్రం 272 (రా. 17).

మేలుగాల్పు : చూ. పర్యా. ఎర్రగాల్పు. ఇటిక మొదలైనవి సరిగా కాలడం (తె. 20).

మేలుగుఱ్ఱ : ఉ. మేలుగు. చూ. పర్యా. కొమరగుఱ్ఱ. వెనుగాడిని మోపే పెద్దగుఱ్ఱ. చూ. చిత్రం 248.5 (కో. 42, 43, 48).

మేలుత్తరాసి : చూ. పర్యా. పైపుత్తరాసి. ఉత్తరాసి కమ్మి మీద వేసే మరో కమ్మి (తె. 37).

మేలుదూలం : ఉ. మేల్దూలం. చూ. పర్యా. పిల్లదూలాం¹. దూలానికి సమాంతరంగా గుఱులమీద వేసే దూలం (కో. 27, 30, 31, 34, 37, 38, 41-50; తె. 6-12; రా. 1).

మేలుపటె : చూ. పర్యా. గడలపటె. కిక్కిమీద చూడగా మించిన చెక్కవపుపనిగల రోయ్యపలక (రా. 21).

మేలుముద్ర : ఉ. మేల్, మేలి. పర్యా. చూ. మంఠం. మేలువాటు¹. మిద్దెలకు మేలువానికి నీరు కరిపి రొక్కిన చుట్టి ముద్ద (కో. 36; తె. 7-9, 21, 30, 36, 38, 40-43).

మేలువాటు¹ : చూ. పర్యా. దోలుముద్ద. మిద్దెలకు మేలువానికి నీరు కరిపి రొక్కిన చుట్టిముద్ద (రా. 16, 22).

మేలువాటు² : చూ. పర్యా. కోరాటం ఎక్కువ వాలుగా ఉన్న ఆవకప్పు. చూ. చిత్రం 272 (రా. 20).

మేల్మాడి : పర్యా. మేల్మారె, మేల్మిదె. ఒకటికన్నా ఎక్కువ అంతస్తులున్న ఇల్లు (రా. 24).

మేల్మాల : చూ. పర్యా. ఆంతస్తు. ఇంటి పైనవేసిన ఇల్లు (తె. 41, 42).

మేల్మారె : చూ. పర్యా. మేల్మాడి. ఒకటికన్నా ఎక్కువ అంతస్తులున్న ఇల్లు (తె. 41).

మేల్మిదె : చూ. పర్యా. మేల్మాడి. ఒకటికన్నా ఎక్కువ అంతస్తులున్న ఇల్లు (తె. 44).

మేస్త్రి : (< ఆం. Maestro). ఉ. మేస్త్రి. (బ. మేస్త్రిలు, మేస్త్రిలు). పనివాళ్లలో పెద్ద, పెద్దపనివాడు (కో. 1, 4-6, 8-10, 13, 14, 17-23, 25, 26, 28-33, 37, 38, 41, 42, 48, 50; తె. 1-7, 10, 12, 13, 15, 19, 24, 26, 28, 29, 34-36, 40, 42, 43; రా. 1, 3, 17, 31).

మొకటుమాను : బండి ఇరుసుమీద పక్కపార్ల మధ్యగా అమర్చబడిన లావాటి దుంగ (రా. 4).

మొకరాయి : చూ. పర్యా. అభ్రకరాయి². కొన్ని వయస్సులో పాచదర్శకంగాను కొన్ని తత్త్వరంగాను ఉండే ఈ పాచరరాయి తెలుపు, వయపు, పసుప్పచ్చ, అకువచ్చ, గోదుమ, రంగుల్లో దొరుకుతుంది. పొటాషియం, అల్యూమినియం ఏలికాల కలయికవల్ల ఏర్పడిన ఈ మిశ్రకం (Metamorphic rock) పాంకేతికంగా మైకా, మస్కోవైట్ (Mica, Muscovite, Co-

common Mica, Potash mica, Muscovy glass) మొదలైన పేర్లతో పిలుస్తారు. ఇంటికప్పులకు వాడే సామగ్రిలో, కృత్రిమరత్న నిర్మాణంలో, రబ్బరు టైల్ల తయారీలో, విద్యుత్పరిశ్రమలో దీన్ని వాడుతుంటారు. అనేక పరిశ్రమల్లో గాఢుకు బదులు దీన్ని ఉపయోగిస్తారు (కో. 48).

మైకు : క్రి. చూ. పర్యా. గోకు. గీడు. గీకు (రా. 17).

మైదానం¹ : చూ. పర్యా. కల్లం. బట్టిల దగ్గరున్న చదును చేసిన నేల (తె. 29).

మైదానం² : చూ. పర్యా. పల్లెం. బావికి చుట్టూ కట్టిన అరుగు. చూ. చిత్రం 291.1 (రా. 8).

మైనంమెరుగు : మైనంలో పెట్టే మెరుగు (తె. 1).

మైపుల్ల : చూ. పర్యా. చువ్వ³. సన్నగా పొడుగ్గా ఉండే కొయ్యబద్ద. రాతిలో జంపరుతో తొలిచిన కన్నంనుంచి మట్టి పొడడానికి వాడేది (తె. 13).

మైసెల : (బ. మైనెల్లు). ఇంటి చుట్టూకట్టే దడి (కో. 6).

మొకంకొట్టు : క్రి. పర్యా. మొకమాయచేయు. రాతిని అన్నివైపులా సమంగా చెక్కి నున్నబరుచు (తె. 8-11).

మొకంచేయు : క్రి. (రాతిని) నున్నగా చెక్కు (తె. 9).

మొకమాయచేయు : క్రి. చూ. పర్యా. మొకంకొట్టు. రాతిని అన్నివైపులా సమంగా చెక్కి నున్నబరుచు (రా. 22).

మొకంరాయి : ఉ. మొకరాయి, మొకంరాయి. చూ. పర్యా. ఒంటిముఖంరాయి. ఒకవైపు చదునుగా నున్నగా చెక్కిబడిన రాయి. చూ. చిత్రం 160.8 (తె. 10, 28, 30, 39; రా. 15-17, 20).

మొకరం¹ : ఉ. మకరం, ముకరం, ముఖరం. చూ. మొగరం¹. కొయ్యతో చేసిన లావుపాటి స్తంభం. చూ. చిత్రాలు 17.1, 221 (కో. 22-24, 27, 28, 34, 38, 40; తె. 1, 2, 8-11, 35, 39; రా. 32).

మొకరం² : చూ. పర్యా. గుమ్మరాయి. గ్రామాలకు

చివర, పొలా లకు, స్థలాలకు, వీధులకు మధ్య హద్దులను సూచిస్తూ పాతిపెట్టిన రాయి (తె. 24).

మొకరంరాయి : చూ. పర్యా. కుర్చీరాయి. రాలి కూచాలకు స్తంభాలకు అడుగుభాగంలో మోపుకింద ఉంచబడిన గుంటగల బండరాయి. ఈరాలిగుంటలోనే కూడం లేక స్తంభం నిలిచి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 221.7 (తె. 28).

మొకిరి : (బ. మొకిర్లు). చివర (కో. 41, 43).

మొకుజీల : చూ. పర్యా. ముక్కరచీల. జంటనొగలను కాడిముందు కలపడానికి బిగించిన ఇనపరేకు. చూ. చిత్రం 75.11 (రా. 24).

మొక్కం : 'ముక్కిడి, మొక్కవేప' అనికూడా పిలవబడే ఒకరకం చెట్టు. కంప కంచెకు పనికివస్తుంది. *Schrobera swientenoides*, Lush. (తె. 4).

మొక్కు¹ : ఉ. మక్కు. చూ. పర్యా. తుంచు¹(1). కొయ్య ముక్క (కో. 18, 40).

మొక్కు² : మెరక, పెచ్చు (రా. 9).

మొక్కురాయి : చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణ దేశాల్లో వానాకాలం తర్వాత భూమి లోపలిపొరల్లోఉన్న సుద్ద నీరు ఉపరితలానికివచ్చి, ఆతర్వాత బెట్టగాఉండే దీర్ఘ కాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి, గట్టిపడుతుంది. ఈపొర సాధారణంగా ముద్దముద్దగా, ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగాఉండి ఇనుముతో, సుద్దతో కలిసిఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేర్నైట్, కంకర్' (*Calcite, Kankar*) అంటారు. దీన్ని కాల్చి నున్నంత తయారుచేస్తారు. తీవ్ర తాపోష్ణపీడనాదులవల్ల తాలక్ర మాన ఇదే 'సున్నపురాయి' (Lime stone)గా మారి నిర్మాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (రా. 28).

మొక్కెర : చూ. పర్యా. గుర్రం. పోలుగుర్రకు కాడికట్టే వైపు అడుగునవేసిన కొయ్యముక్క (తె. 21).

మొక్కెరకణి : చూ. పర్యా. ముక్కరచీల. జంటనొగలను కాడి ముందు కలపడానికి బిగించిన ఇనపమేకు. చూ. చిత్రం 75.11 (తె. 21).

మొఖం : అములో పేర్చిన ఇటికలోని కనపడే భాగం (కో. 20).

మొఖంరౌతు : ఉ.ముకంరౌతు, మొకమురౌతు. చూ.పర్యా. ఒంటిమొఖంరాయి. ఒకవైపున చదునుగా, నువ్వుగా చెక్కబడిన రాయి. చూ. చిత్రం 160.8 (తె. 13, 29, 30, 32).

మొగరప్పీట : ఉ. మొగరాప్పీట. చూ. పర్యా. బోదె¹. కొయ్య స్తంభాలమీద నిలిపే చెక్కిన కొయ్యదిమ్మ. చూ. చిత్రం 221.1 (కో. 50; తె. 19, 20, 26, 27).

మొగరం¹ : ఉ. మగరం, ముగరం. చూ.రూ. మొకరం¹ (కో. 29-31, 36; తె. 3-7, 12, 14-18, 20-32, 44; రా. 31).

మొగరం² : చూ.పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (తె. 21).

మొగరాలపీట : చూ.పర్యా. బోదె¹. కొయ్య స్తంభాలమీద నిలిపే చెక్కిన కొయ్యదిమ్మ. చూ. చిత్రం 221.1 (తె. 25).

మొగలి : రూ. మొగిలి. రమారమి 25 అడుగుల ఎత్తుదాకా గుబురుగా పొడగా పెరిగే కంచె మొక్క. పొడుగాటి ఆకుల అంచుల్లో ముళ్లు, సువాసనగల పూలు. ఆకుల నుంచి తీసిన నార తడిసినప్పుడు మంచి బలంగా ఉంటుంది. లావాటి కొమ్మలు నీటిలో నానవలసివ సాధనాల తయారీకి ప్రశస్తం. Caldera, The Screw pine or Mangrove, *Pandanus odoratissimus*, Man., Sank., *P. fascicularis or tectorius*, Man., *Mandanus odoratissimus*, Roxb. (కో. 7).

మొగిలిపొట్ట : 16 ఏకలతో ఇద్దరాడే అట (కో. 7).

మొగసాల : ఉ.మగ-చూ.పర్యా.పంచ. ఇంటిముందున్న కప్పవేసిన అడుగు. చూ. చిత్రం 17.3 (తె. 8; రా. 13).

మొగికమ్మ : మొవ్వాకు (తె. 29).

మొగిలి : చూ. రూ. మొగలి (కో. 1; రా. 2, 6).

మొగిలిపెంక : గూవలో కింద కొంతభాగం 'A' ఆకారంలో కోపివేసిన పెంకు (తె. 31).

మొగిలియెందం : పర్యా. మొగిలూడి. మొగలిచెట్టు వేరుకో తయారుచేసిన కంచె (రా. 6).

మొగిలూడ : చూ. పర్యా. మొగిలియెందం. మొగిలిచెట్టు వేరుకో తయారుచేసిన కంచె (రా. 2).

మొగ : చూ. పర్యా. టకోరా. కులసికోట ప్రాంతము అందానికి కట్టబడిన ఆకువంటి నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 298.1 (కో. 19).

మొగకమాను : చూ. పర్యా. తమిళపాకార్చి. మధ్యభాగం గుమ్మటంలాగా ఉండి, పైచివర మొనవేలికంటే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 232 (రా. 25).

మొగగూడు : చూ. పర్యా. రవ్వపులగూడు. గుమ్మటం ఆకారంలో ఉన్న గూడు. చూ. చిత్రం 214 (రా. 25).

మొగలపటె : చూ.పర్యా. గజలపెట్టె. కిటికీమీద చూడగా పించిన చెక్కడపు పనిగల కొయ్యపలక (రా. 25).

మొటిక : (1) రూ. మొటిం, మొటిమ (2). చూ. పర్యా. తల¹(1). గువపంలోని పదునులేని కొవ (రా. 10). (2) కావడిమట్ట జారిపోకుండా బద్దకు చివర ఉంచిన బుడిపె (కో. 46).

మొటిం : (బ. మొట్టెలు). చూ. రూ. మొటిక(1). (కో. 37).

మొటిమ¹ : (1) ఉ. మొటిం. చూ. పర్యా. తల¹(1). గడ్డ పలుగులోని మొద్దుపైపు (కో. 37; రా. 8). (2) చూ. రూ. మొటిక. (2). (తె. 16).

మొటిమ² : ఉ. మొటిం. రూ. మొటుం. చూ. పర్యా. మొవ¹(1). గడ్డపలుగు పడునైన అంచు (తె. 16, 19).

మొటిమి : (బ. మొట్టెలు) చూ.పర్యా. ఉబ్బు. రాతిలో ఎత్తుగా ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 45.1 (తె. 16, 22).

మొటింపక్క : చూ.పర్యా. గుడ్డ. గూవచివరి వెడల్పాటి భాగం. చూ. చిత్రం 36.1 (కో. 50).

మొటుం : చూ. రూ. మొటిమ² (రా. 8, 12).

మొటువు¹ : చూ. పర్యా. మెట్టు. ఎక్కడానికి, సిగడానికి వీలుగాకట్టిన నిర్మాణం (రా. 8, 13).

మొటువు² : చూ. రూ. మొటువు(2) (రా. 7).

మొటువురాయి : చూ. పర్యా. నల్లరాతిరాయి. నారగా, అజుమటితంగా, బండలుగా, చాలారకాల్లోనొరికే ఈఖనిజ శిలను సాంకేతికంగా 'సర్పెంటైన్' (Serpentine) అని పిలుస్తారు. ఇది లేతచిలకపచ్చ రంగునుంచి దాదాపు నల్లగాఉండే చాలాచాయల్లో సాధారణంగా, ఎరుపు, పసుపుచ్చ, గోధుమరంగుల్లో కొన్ని సమయాల్లోను, లభిస్తుంది. బండలు బండలుగా దొరికే ఈరాతి రకాల్లో తరుచుగా తెలుపు, ఎరుపు, నలుపు మచ్చలుగాని చారలు గాని ఉంటాయి. తెల్లగానో, ఆకుపచ్చ, గోధుమరంగు నీడల్లోనోఉండే 'రాతినార' (Asbestos) ఈరాతి పారలమధ్య దొరుకుతుంది. ఇళ్ల కట్టుబడికి, లోపలి బాగాలను అలంకరించడానికేగాక పాత్రలు, చిమ్మీలు తయారుచేయడానికిగూడా కత్తితో తెగే ఈ మెత్తని రాతిని ఉపయోగిస్తున్నారు. కేవలం వర్షభేదాలనుబట్టి మాత్రమే ఈరాతి భిన్న నామధేయాలు ఒకే ప్రాంతంలో వచ్చాయి (రా. 8).

మొట్టి : చూ. పర్యా. కుక్కానీ, గేటుకు మధ్య రెక్కలు ఆనడానికి వీలుగా పాతిన కొయ్య లేక రాతి దిమ్మ (తె. 21).

మొట్టికాయలముగ్గు : పర్యా. గుద్దుముగ్గు. పిచికిబో ముగ్గు పోసుకొని పక్కలకు కొడుతూ వేసే ముగ్గు (కో. 26).

మొటు : చూ. పర్యా. మగులు. ప్రహరీ గోడమీద ఆకు, మట్టి, రాయి మొదలైన వాటితో రక్షణకోసం గోడకంటె వెడల్పుగా పెట్టిన కప్పు. చూ.చిత్రాలు 284, 2, 285.3, 286.3 (రా. 6).

మొండు : పండిరి వాసాలమీద అడ్డకర్రలు కదలకుండా దిగించిన కొయ్యమేకు (తె. 41).

మొండేరు : చూ. పర్యా. చూచుపట్టి. చూచువెంట కప్పు మీద వేపే కున్నపు పట్టి. చూ. చిత్రం 16.3 (తె. 18).

మొతువు : చూ.రూ. మొతువు(2) (రా. 10).

మొత్త¹ : (1) దర్వాజా పెట్టిన చోటనుంచి గోడ అంచు వరకుగల భాగం. చూ. చిత్రం 40.7 (కో. 25; తె. 3,

14; రా. 27). (2) ఒంగుమి గుడివెకు పెట్టిన తలుపుదేసి ద్వారబంధం (కో. 30). (3) పర్యా. పాచిగట్టు(2). దర్వాజా పక్కనున్న గోడ భాగం (కో. 34).

మొత్త² : కొబ్బరిమట్ట మొదలు (కో. 20).

మొత్తగూడు : చూ. పర్యా. పంచగూడు. దర్వాజా పక్కన ఉన్న గూడు (రా. 15, 25).

మొత్తబండ : చూ. పర్యా. గేచిబండ(1). ద్వారబంధపు నిలువు కమ్మికి గోడకూ మధ్యలో దిగించిన రాయి (కో. 39).

మొత్తు : ఇటిక బట్టి పై పక్కబాగం. చూ. చిత్రం 60.2 (తె. 21).

మొత్తుకరితె : చూ. పర్యా. కాడకర్ణి. క్విజైన్ పనికి వాడే చిన్న కరిణి (రా. 2).

మొదం : (బ. మొదలు). చూ. పర్యా. పెంటి. ఆడగొట్టు (కో. 1).

మొదలు : గడ్డిని కోసినవైపు (రా. 1).

మొదిమై : 'బొద్దు, బొజ్జ, మొదవ' అనికూడా పిలవబడే ఒకరకం గడ్డి. కప్పుకు పనికివస్తుంది. Imperata cylindrica or Saccharum cylindricum, Sank. (తె. 41, 42).

మొదుము : (1) రూ. మదుము. చూ. పర్యా. జేజ్జు. మెత్తని నేల. ఈ భాగాన్ని తీసివేసిగాని కట్టడం మొదలుపెట్టరాదు (తె. 10, 39; రా. 16, 17). (2) చూ. పర్యా. మొతువు(1). మెత్తదనం (తె. 9, 39).

మొదెం : చీపురుపుల్ల (తె. 35).

మొదు¹ : చూ. పర్యా. మాసు(1). లావాటి చెట్టుమొదలు (కో. 9, 27, 30, 31, 33, 37, 38, 46; తె. 9; రా. 10, 23).

మొదు² : పర్యా. కుళమొద్దు, కూటిమొద్దు, గుంజ², గూటం¹(1), దిండు⁴, దిమ్మ¹(1), దుంగ, దున్నె, పాతుకొయ్య, మొలగుంజ, రోటిదుక్క. గానిగకట్టె తిరగడానికి ఆధారంగా నాటబడిన లావాటి కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 54.4 (కో. 28, 30, 35, 39; తె. 3-5,

9, 14, 17, 19, 29, 32-34, 36, 42; రా. 25, 32).

మొద్దు³ : చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు)³. గోడలో బిగించే దర్వాజా కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1 (తె. 41)

మొద్దు⁴ : చూ. పర్యా. కొయ్యతుండు. అచ్చుగా వాడే కొయ్య దుంప (తె. 34).

మొద్దు⁵ : చూ. పర్యా. తనాచి. కొయ్యదూలం (రా. 22).

మొద్దుతాపి : ఉ. మొద్దాపి. చూ. పర్యా. ఎడతాపి. కట్టుబడిలో వాడే మందపాటి రేకుగల కొంచెం పెద్దనైజా తాపి. చూ. చిత్రం 90 (తె. 5, 16, 36).

మొద్దుమేకు : డంగు మొద్దుమీద నాటిన మేకు (తె. 7).

మొన¹ : (1) పర్యా. మూతి⁴. మొటిమ². గడ్డపలుగు పదునైన అంచు (కో. 33, 34, 37, 43, 48; తె. 27, 34; రా. 8). (2) పర్యా. నూచి¹(1). చూరుపట్టు బద్ద చివరి పదునైన అంచు. చూ. చిత్రం 122.2 (రా. 1, 5, 6). (3) కొడవలి చివరగల పదునైన అంచు (రా. 2, 10). (4) పర్యా. అయిదాచు. ఇలాసం. మేకులోని పదునైన అంచు (కో. 23). (5) శివాల రేకు కొన (కో. 48).

మొన² : చూ. రూ. మొల² (తె. 3, 5, 43).

మొనక : చూ. పర్యా. బాచు². పేచ్చలోని వరస (రా. 1).

మొనరాయికట్టుబడి : చూ. పర్యా. కాశిరాయికట్టుబడి. చెక్కని రాళ్లతో కట్టే పద్ధతి. చూ. చిత్రం 164 (రా. 7)

మొనులి : (మొన+ఉలి). రాతిమీద నగ్న ప్రకారం లైను కొట్టడానికి వాడే ఉలి (తె. 25).

మొరం : (1) ఉ. మరుం, మొరుం. విజ. మొరప. రూ. మొరపు, మొరస. పర్యా. కంకర, గురిక, గుల్లి¹(2). సన్న గురికనేల. కట్టుబడిలో వాడకానికి పనికిరానిది (కో. 31, 35, 36, 39, 42-45, 47, 48; తె. 4-6, 8-12, 14-19, 21-26, 28-34, 36, 37, 39, 41; రా. 3, 6-8, 11, 14, 16). (2) ఉ.

మొరుం. చూ. పర్యా. కంకర(రాయి). పువదులు పిల్ల పరచడం, శ్లాబులు పోకపొయ్యటం, రోడ్లు వేయటం. మొదలైన పనులకు పనికివచ్చే రాతిముట్టలు. ఇవి గట్టిగా పిండాకారింగా ఉంటాయి (కో. 29; తె. 13, 17, 28-30, 36, 40-42).

మొగరంగోడ : చూ. రూ. వరంగోడ (రా. 8, 22).

మొరంపొచ్చ : చూ. పర్యా. కాంకటు. కట్టుబడికి కావలసిన రాళ్ల దొరికే గుట్ట (రా. 12).

మొరపు : చూ. రూ. మొరం(1) (తె. 35).

మొరస : ఉ. మరస, మొర్స, మొర్సు. చూ. రూ. మొరం(1) (కో. 30, 38; తె. 3, 7, 42; రా. 28)

మొరసరాయి¹ : చూ. పర్యా. పిత్త మొరసరాయి సాంకేతికంగా 'మెప్పిపురాయి' (Calcareous spar, Carbonate of lime, Limestone = $CaCO_3$) అవడే ఈశిరాజాతి భిన్నరూపాల్లో. భిన్న లక్షణాలతో, విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన జీవరాసుల శిథిల శిరీరభాగాల్లోని 'కేల్స్' అనే ద్రవ్యం తీవ్రతాపవీడినాణవల్ల ఈరకం రాయిగా మొదట మారి తర్వాత దీని కణాలున్నట్టి కేకరింపబడి, 'చలవరాయి' (Marble = చూ. పరాయి)గా మారుతుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈరాయి శుద్ధత, స్వభావ లక్షణాలను బట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. పెల్స్పార్ కాటెస్టంలో సగం మాత్రమే (= 50) దీనివున్నది. జిగిరిగాఉండే రకాలను కార్ని సిమెంటును, గుల్లగాఉండే రకాలను కార్ని మన్నాన్ని తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈరాతి రకాలు గాజు, నబ్బు, కాగితం, రంగులు, గ్లీచింగ్ పొడరు. మొదలైనవాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇసుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమశంకు, అకుపచ్చ, వీలం. మొదలైన రంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఈశిరాజాతి చెందిన చాలా రకాలు ఇప్పు కట్టడ, తోను, రోడ్లు వేయడంలోను అలంకరణ సామగ్రిగాను ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, మున్నం, ఈరాతి జాతికి చెందినవే (కో. 40; రా. 31).

మొరసరాయి² : ఉ. మరసరాయి. చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేశాల్లో వానకాలం తర్వాత భూమి లోపలి పొరల్లో ఉన్న సుద్దసీడు ఉపరితలానికివచ్చి. ఆతర్వాత బెట్టగా ఉండే దీర్ఘకాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి, గట్టిపడుతుంది. ఈపొర సాధారణంగా ముద్దుముద్దుగా, ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగాఉండి ఇనుము, సుద్దతో కలిసి ఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్ కంకర్' (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్ని కాల్షి సున్నం తయారు చేస్తారు. తీవ్ర తాపోష్ణపీడనాదులవల్ల కాలక్రమాన ఇదే 'సున్నపురాయి' (Lime stone)గా మారి నిర్మాణప్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (కో. 40; రా. 14, 28).

మొరీసుపార : దీన్నే 'రంగంపార' అనికూడా పిలుస్తారు. చూ. పర్యా. చెవాల. పొడుగాటి కామగల ఒకరకం పార. మట్టి తవ్వకానికి, గుల్లగాఉన్న నేలను ఎత్తి పోయడానికి పనికివచ్చే పరికరం. చూ. చిత్రం 135 (కో. 2).

మొర్రేయు : క్రి. (1) రూ. ఒర్రేయు. చూ. పర్యా. కుళ్లగిండు. సాధనాలతో నేలను తిరగవేయు (తె. 19). (2) చూ. పర్యా. చివ్వు. చెక్కు (తె. 34)

మొల¹ : (1) చూ. పర్యా. చీల¹. మొనగల ఇనప లేక కొయ్యముక్క (తె. 4; 14, 28-31, 36-38, 40). (2) పర్యా. మేకు(3). తికిటీ కాలికింద నాటిన ఇనప ముక్క (తె. 18, 26, 27, 33). (3) సారెకు మధ్య నుంచే కర్రమేకు (తె. 3). (4) చూ. పర్యా. నీల(2). కొయ్యతో చేసిన మేకు (తె. 18). (5) చూ. పర్యా. గుబ్బి¹(1). గండప్పలైలమీద బలానికి, అందానికి నాటిన గుండ్రటి మేకు. చూ. చిత్రం 176.7 (తె. 27).

మొల² : ఉ. మల, ముల. రూ. మొన. రాతిని చీల్చడానికి, చెక్కడానికి పనివచ్చే పరికరం. చూ. చిత్రాలు 111, 112 (తె. 16, 19-22, 26, 32, 35; రా. 5-8, 13, 14, 24, 28).

మొల³ : (1) చూ. పర్యా. బొడ్డు¹(2). సారె పరికరు పరిగొమ్మమధ్యలో ఉండే ఉబ్బెత్తు భాగం (తె. 10, 29,

30; రా. 21). (2) చూ. పర్యా. సారెపలక. సారె లోని ఇరుసువంటి భాగం. చూ. చిత్రం 73.3 (కో. 44).

మొల⁴ : చూ. పర్యా. బర్మ. తొలిచిన సన్నటిరంధ్రం (కో. 7).

మొలక : పదునైన, మొనగేలిన (రా. 7).

మొలగుంజ : చూ. పర్యా. మొద్దు². గానిగకట్టై తిరగడానికి ఆధారంగా నాటబడిన లావాటి కొయ్యదుంప. చూ. చిత్రం 54.4 (తె. 18).

మొలతాడు కెవారం : చూ. పర్యా. చుట్టుకెవారం. పరిధి (కో. 32).

మొలతాడు పెండి : చూ. పర్యా. గుండు పెండి. గుండ్రంగా అల్లిన పెండె. చూ. చిత్రం 6.4 (కో. 11; తె. 44).

మొలికి : చూ. పర్యా. కంబి². గానుగమొద్దు మధ్యనాటివ మేకు. చూ. చిత్రం 54.3 (కో. 37).

మొలుచు : క్రి. ఉ. మొలుసు, మొల్చు. చూ. రూ. మలుచు (రా. 13, 22, 28, 29).

మొలుపు : క్రి. చూ. పర్యా. మలుచు, (రాతిని)చెక్కు (రా. 14).

మొలుము : చూ. పర్యా. అబ్బు. రాతిలోని గుండ్రంగా ఉండే పెచ్చు (కో. 37).

మొల : చూ. పర్యా. కొక్కెం¹(1). గద్దగోరును తగిలించే పరియం. చూ. చిత్రం 208.1 (కో. 7).

మొనలు : గోడలోకిపోయే దూలపు చివర (కో. 15).

మోకు : (1) పర్యా. కన్నె(1), చెరుగు¹, తలుగు², పగ్గం(2), పలుపు(2). నారతో పేసిన లావుపాటి తాడు (కో. 13, 16, 27, 28, 31, 32; తె. 16, 38, 39; రా. 7-9, 12, 24, 27). (2) పర్యా. తాడు(2), పగ్గం(3), పలుపు (3). గానుగదూలాన్ని కాడితో కలిపి కట్టే లావాటితాడు (కో. 33, 37-39, 43, 44, 46; తె. 18; రా. 25, 29).

మోకుమాను : చూ. పర్యా. నొగ. బండి చొలుపులో అమర్చిన లావుపాటి పలకల కొయ్య. కాడిని బండికి కలిపేది. చూ. చిత్రం 74.6 (రా. 17).

మోట : కపిఁ; ఎద్దులచేత నీళ్లు లాగించే పద్ధతి (కో. 21, 31; తె. 12, 15, 38).

మోటతాడు : చూ. పర్యా. తొండపుతాడు. మోట కట్టడానికి వాడే మోటు (తె. 42).

మోటతాపి : దీన్నే 'ఎడతాపి' అనికూడా అంటారు. కట్టు బడిలో వాడే మందపాటి రేకుగల పెద్దతాపి. చూ. చిత్రం 83 (కో. 16).

మోటబావి : ఉ - బాయి. పర్యా. కపిలబావి. పొలాలకు పట్టడానికి నీళ్ళిచ్చే లోతైన పెద్దబావి (కో. 31, 32; తె. 12, 15, 30, 31; రా. 31).

మోటర్ : < అం. (Mortar) ఉ. మోర్టర్. చూ. పర్యా. గచ్చు. కట్టుబడికి పనికివచ్చే ఇసుక కలిపిన సున్నం (కో. 19, 30; తె. 22, 45).

మోటరాయి : ఉ. చూ. పర్యా. ఉత్తరాయి. గోడల కట్టు బడికి పనికివచ్చే రాయి (రా. 31).

మోటసు తె : చూ. పర్యా. పెద్దసుత్తి. పెద్దనెజు సుత్తి (రా. 14).

మోటసొర్వ : చూ. పర్యా. దోనిమొద్దు. మోటనీరు పోయే దోనిమాను (తె. 38).

మోటి : (1) ఉ. మోటీ. (బ. మోట్లు). పర్యా. కొయ్య³, తుండు¹(2). చూపు ఆధారంగా గోడమీద విలిపిన కర్ర. చూ. చిత్రం 276.13 (తె. 8, 17, 18, 26, 27, 29-31, 33, 34, 36). (2) ఉ. మోటు. చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు)³. గోడలో దిగించే దర్వాజాకమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1 (తె. 24, 27; రా. 11).

మోటికచ్చు : రాళ్లు పైకి కనిపించే సున్నపుపూతగల గోడ (తె. 36).

మోటిచ్చు : క్రి. రూ. మోటియించు. చూ. పర్యా. తలగబెట్టు. తగులుకొనేటట్లు చేయు (కో. 27).

మోటిబండ : చూ. పర్యా. చుంచుబండ(1). గోడకన్నా ఎక్కువ వెడల్పుగా ఉండి, ఎండవావలమంచి దాన్ని కాపాడుతూ అచ్చాదనంగా రెండువైపులా ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చిన రాయి (తె. 3).

మోటి : చూ. రూ. బోటు¹ (తె. 34)

మోటికప్పు : ముక్కొణపు ఆకారంలో ఉండే మంగళా కప్పు (తె. 29).

మోటియించు : క్రి. చూ. రూ. మోటిచ్చు (తె. 18).

మోటిరాయి : చూ. పర్యా. పన్పెట్టరాయి కిటికీల పై బాగంలో ఎండవావలు తగలకుండా గోడలమంచి ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు దిగించిన రాయి (తె. 5).

మోటు¹ : (1) చూ. పర్యా. కొన. మూలం చివరిబాగం (రా. 16, 20). (2) చూ. పర్యా. చిగురు. చివర (రా. 8).

మోటు² : పర్యా. కచ్చు²(2). గోటు³. చిగురు³. రేసు. ఇటికకు అనుక్కున్న మట్టిపెళుసు (రా. 8, 10, 13).

మోటుగాడు : (బ. - గాల్ల). రాళ్లు మోపే పనివాడు (రా. 1).

మోటుతలుపు : చూ. పర్యా. పాదాతలుపు. చెక్కడప్పని చేయని తలుపు (తె. 42).

మోటుదింపుడు : కొలత ప్రకారం రాజు పనిగొట్టి తడు వాత శాశంతో సరిచేయడం (కో. 36).

మోటురాయి¹ : (1) ఉ. మోటురాయి. చూ. పర్యా. దొంటురాయి. సాధారణంగా పునదులు వింపడానికి (కొన్నిపమయాల్లో గోడలకట్టుబడికి గూడా) వాడబడే చెక్కని రాయి. చూ. చిత్రం 164.2 (కో. 33, 49; తె. 7, 15, 36, 38, 40, 41, 43, 44). (2) చూ. పర్యా. కండి². గోడల కట్టుబడిలో వాడే రాతిముక్క. చూ. చిత్రం 159.7 (తె. 39).

మోటు(రాయి)² : చూ. పర్యా. తొక్కుడు. గోడ కట్టేటప్పుడు మునుముందు పెంచుకోడానికి అవసరంగా ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు వేర్పిన పెచ్చురాయి. చూ. చిత్రం 159.5 (రా. 14).

మోటువారి : చూ. పర్యా. కాళిరాయికట్టుబడి. చెక్కని రాళ్లతో కట్టే పద్ధతి. చూ. చిత్రం 164 (రా. 8).

మోటుసావం : పోటీగా వచ్చే కురుమాడుబద్దలు (రా. 2).

మోడ : చూ. రూ. మాడ¹ (రా. 16).

మోడి : చూ. పర్యా. తొక్కుడు¹. గోడ కట్టేటప్పుడు మునుముందు పెంచుకోడానికి ఆనవాలుగా ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు పేర్చిన పెచ్చురాయి. చూ. చిత్రం 159.5 (రా. 15).

మోడిరాయి : చూ. పర్యా. ఉత్తరారు. గోడలకట్టుబడికి పనికివచ్చేరాయి (రా. 5).

మోడిరాయికట్టుబడి : చూ. పర్యా. కాశిరాయికట్టుబడి. చెక్కని రాళ్లలో కట్టే పద్ధతి. చూ. చిత్రం 164 (రా. 4).

మోడు : (బ. మోళ్లు). చూ. పర్యా. చిలుకువాటం. అటక నిర్మించడానికి గోడలో పాతిన కొయ్య (రా. 4).

మోతుక : ఉ. మోతగ చూ.రూ. మోదుగ (తె. 38, 41).

మోదుగ : ఉ. మోదగ. రూ. మోతుక. నల్లరేగడు. నేల లోను. ఉప్పుపర్రలోను బాగా పెరిగే పెద్దచెట్టు. వెడల్పాటి ఆకులు, ఎర్రటి పెద్దపూలు, ఊడలుగల చెట్టు. ఆకు పచ్చిఎరుపుగాను, ఊడలు గంపలు అల్లకానికి, వేళ్లు కుంచెల తయారీకి పనికివస్తాయి. దీన్నే 'బరిదం, బాడపు, బాడిత, బాడిస, మోదెగ' మొదలైన పేర్లతో పిలుస్తారు. Caral tree, Bastard teak, Flame of the forest, *Butea monosperma* or *superba*, *Erythrina orientalis* or *variegata*, W. I., *Erythrina indica*, Man., Sank. (కో. 46. తె. 8; రా. 2, 6).

మోదువు(కాయ) : నార పరిశ్రమలో ఇండిపె, కరక, కాయలతోబాటు ఉపయోగపడే కరకం కాయ (కో. 11).

మోపు¹ : పర్యా. పంద. గడ్డికట్ట (కో. 38, 41, 44, 48; రా. 7).

మోపు² : చూ. పర్యా. ఎచ్చు. అధికం (రా. 16).

మోపు³ : చూ. పర్యా. తూకం. ఎత్తు, తూకు, భారము (రా. 17).

మోపుదల : పరియోజ కలయిక (కో. 21).

మోర : ఉ. మోర్. మున్నగా రుద్దడం (కో. 21, 22).

మోరపాక : ఉ. మారపాక. చూ. రూ. వారపాక (కో. 30; తె. 2, 11, 14).

మోరబెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. మాలుబెట్టు గోడకు సున్నపు ఒండ్లు పూయు (కో. 35).

మోరరాయి¹ : చూ. పర్యా. అరవై నెంబరురాయి. కఠిన శిలల ఉపరి తలాన్ని అరగదీసి మెరుగు పెట్టడానికి వాడే ఒకానొక శిలాభేదానికి ఇది సాధారణమైన పేరు. ఈజాతి శిలలను 'సా న రా ప్లు' లేక 'ఒరపిథిరాప్లు' (Abrasives) అంటారు. వాటిలో ఒకరకమైనదీన్ని 'ఎమెరి' (Emery) అంటారు. చిన్నచిన్న అణువులు సంఘటిత పడి ఏర్పడే ఈ ఖనిజంలో 'మేగ్నెటైట్' (చూ. కండెరాయి) హేమటైట్ (చూ. ఇనపరాయి) ఖనిజాలలో కలిసి 'కోరండం' (Corundum, Aluminium oxide, Al₂ O₃) అనే ఖనిజం ప్రధాన భాగంగా ఉంటుంది. ఈ ఖనిజ శిలను పొడిజేసి మెరుగు పెట్టడానికి వాడుతారు. దీనివన్నె సాధారణంగా బూడిద రంగు నలుపుగాను, కాఠిన్యం వజ్రంకన్నా కొంచెం తక్కువగాను (= 9) ఉంటాయి. ఎరుపు, పసుపు, మొదలైన చిత్ర వర్ణాలతో పారదర్శకంగా ఉండే ఈ ఖనిజ భేదాలను ఆభరణాలలో వాడుతారు. ఉపా: ఇంద్రనీలం (Sapphire) కెంపు (Ruby) మొ. (కో. 27).

మోరరాయి² : చూ. పర్యా. సల్లపాలీష్ రాయి. అణువుల తంగాగాని, బండలుగాగాని, కత్తులాగా పొడుగ్గాఉండే చీలికలుగాగాని, దొరికే ఈరాయి 'గ్రేనైట్' (Granite = చూ. ఎర్రకంచురాయి). 'డయోరైట్' (Diorite = చూ. నల్లరాయి). మొదలైన పేలుడు రాళ్ల లో (Igneous rocks) ప్రాథమిక ద్రవ్యంగాకూడా ధిబిస్తుంది. సాంకేతికంగా 'హోర్న్ బ్లెండ్' (Hornblende) అనబడే ఈరాయి సోడియంతో కలిసిన అల్యూమినం, కేలియం, మెగ్నీషియం, ఇనుములసిలికేటు. 'డోలరైట్' (Dolerite = చూ. కొండ్రాయి) ఖనిజశిల తీవ్ర తాప పీడనాదులవల్ల ఈమిశ్రశిలగా పరిణమిస్తుంది. గచ్చును, పరుడు రాళ్లను; సునుపు చేయడానికి ఈ రాతిని వాడుతున్నారు. ఇదినల్ గాను, ఆకుపచ్చ కలిసిన నలుపురంగులోను దొరుకుతుంది (కో. 29).

మోరరాయి³: చూ. పర్యా. కోతరాయ. రాతిపరికర
ముఖాలకు మెరుగుపెట్టడానికి వాడే కఠినమైన రాయి
(తె. 6).

మోరా: సాపుచేస్తూ తాపీలోయిచ్చే పాతి (కో. 8).

మోరి¹: చూ. పర్యా. గొట్టం¹. కప్పుమీద నీరు కిందికి
కారడానికి వీలుగా అమర్చిన పాతిగాటి క్రోవి. చూ.
చిత్రం 281. (తె. 16, 33, 36, 41).

మోరి²: (బి. మోరీలు.) చూ. పర్యా. గని² సున్నపుబట్టి
లోనిపాయి చూ. చిత్రం 64.7 (తె. 41).

మోరీ: చూ. పర్యా. కోనె¹ (1). ఇంటికప్పుమీదితూము
(తె. 3, 6-9, 13, 16, 29, 31-33, 40-42, 44;
రా. 17, 19, 20, 22, 25, 34). (2) చూ. పర్యా.
గాకి⁴. స్నానంచేసిన నీళ్లు పోయ్యేదారి (తె. 7, 29,
38).

మోరీబండ: (మోరీ < హిం. మోరీ). నీళ్లుపోవడానికి
తూముగా మలిచి అమర్చినరాయి (తె. 41).

మోలియాచెక్క: చూ. పర్యా. చూచుచెక్క¹. పెంకుటింటి
చూచుకింద వేసిన వెడల్పాటి చెక్క. చూ. చిత్రాలు
16.5, 276.11 (తె. 21).

మోలు: (ఆం. Mold). మేడకు నీట్టగోడగాను, కింది
భాగానికి పెంకలాగాను. ఉన్న నిర్మాణం (రా. 3, 7).

మోలు: (ఆం. Mould). జాతి. రాయి, సిమెంటు
పరికర (రా. 3).

మోలింగుకప్పు: పోతపోసిన సిమెంటుకప్పు (రా. 18).

మోసరాయి: చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేహాల్లో
వానాకాలం తర్వాత భూమి లోపలిపొరల్లో ఉన్న సుద్ద
నీరు భూమి ఉపరితలానికి వచ్చి, ఆతర్వాత బెట్టగా
ఉండే కీర్తికాలంలో ఎండి భూమి పైపొరకు దిగువనే
పొరగట్టి, గట్టిపడుతుంది. ఈపొర సాధారణంగా ముద్ద
ముద్దగా, ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగా ఉండి ఇరుముతో
సుద్దతోకలిసి ఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్చర్'.

కింకర్ (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్నికాల్సి
సున్నం తయారుచేస్తారు. తీవ్ర తాపావస్థ దీనినాలవల్ల
కాలక్రమేణ ఇదే 'సున్నపురాయి' (Lime stone)
గా మారి నిర్మాణాద్రవ్యంగా ఉపయోగ పడుతుంది
(రా. 32).

మోసు: మొలక (కో. 37).

య

యజమాని: ఉ. యజమాను, పర్యా. ఆసాదు, కామందు,
స్వహస్థుడు, మాలకదారు, సంసారి, పావుకారు, వేలు.
ఇంటి సొంతదారు (కో. 10, 18, 22, 23, 25-29,
32, 34, 35; తె. 1, 2, 6, 10, 12, 13, 36, 38,
40, 43; రా. 28).

యవ: బట్టిపెట్టకముందు గుడ్డలుగా పెట్టిప ఇటుక (కో. 3).

యాదాకు: సుమాకు (కో. 28).

యార్లగుంటరాయి: యార్లగుంట ప్రాంతంనుండివచ్చే
చలపరాయి (చూ. పరిచయ: (Marble)
(కో. 30).

యాసమూలమట్టం: పర్యా. యాసమెట్టు, సత్తిరుమెట్టు.
వంకరగా ఉన్న మూలలు కొలవడానికి తాపీపనివాళ్లు
వాడే త్రుణుజాకారపు రేకుపరికరం (రా. 21).

యాసమెట్టు: చూ. పర్యా. యాసమూలమట్టం. వంకరగాఉన్న
మూలలు కొలవడానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే త్రుణుజాకారపు
రేకు పరికరం (తె. 43).

ర

రగడాయించు: క్రి. చూ. పర్యా. పద్దు, పిట్ల, పల్లెనున్న
బరుచు, గట్టిగా అయి (తె. 26).

రగలబెట్టు: క్రి. చూ. పర్యా. అంటు-ట్టు. నిప్పుముట్టిండు
(రా. 1).

రంగంపార: (రంగం < రంగూన్, Rangoon).
దీన్నే 'మొరీమపార' అనికూడా పిలుస్తారు. చూ. పర్యా.

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం(-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం
(-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ

చెవాల. పాటగాటి కామగల ఒకరకంపార. మట్టితవ్వ కానికి గుల్లగా ఉన్న నేలను ఎత్తిపోయడానికి పనికివచ్చే పరికరం. చూ. చిత్రం 135 (కో. 2).

రంగు : పర్యా. వర్షం. వస్తువులపండ్ల ప్రధాన లక్షణాలలో ఒకటి. తెలుపు మొదలయినవి (కో. 22, 25, 26, 29-31, 37, 48; తె. 1, 3-5, 15, 19, 29, 31, 36, 37, 42; రా. 19, 22).

రచ్చ : పర్యా. గడ్డె¹. గ్రామంలో పెద్దలు సమావేశమయ్యే తావు (కో. 37, 46; రా. 10, 12, 14, 30, 32).

రచ్చకంబండి : చూ. పర్యా. జంషఖానా. తివాచీలాగా పనికివచ్చే మందపాటిగుడ్డ (రా. 30).

రచ్చటరుగు : చూ. రచ్చటగు. గ్రామంలో పెద్దలు సమావేశమయ్యే అరుగు. చూ. చిత్రం 322 (రా. 30).

రచ్చరుగు : చూ. చూ. రచ్చటరుగు (రా. 14, 32).

రచ్చబండ : పెద్దలు సమావేశమయ్యేచోట వేసిన బండ (కో. 37).

రడికర్ర : చూ. పర్యా. గానిగకర్ర. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం చూ. చిత్రం 54.2 (కో. 9).

రత్నావళి : లేత ఆకుపచ్చరంగు (కో. 26, 28, 29, 31, 32; తె. 5).

రద్దురాయి : (రద్దు < హిం. అర. రద్). చూ. పర్యా. గడగరౌతు. పగిలి పనికిరాని రాయి. (కో. 8).

రద్దురౌతు : ఉ. రద్దిరౌతు. చూ. పర్యా. గడగరౌతు. పగిలి పనికిరానిరాయి (తె. 18, 29).

రందచెక్క : చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యతో చేసిన తాపి. గరుపగాఉన్న చోట్లను చదరం చేయడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (తె. 20, 22).

రంద్రం : ఉ. రంద్రం. చూ. పర్యా. కంత¹. చిన్నబొక్క (కో. 31, 32, 35; తె. 8, 9, 14, 30, 32, 40, 42; రా. 14, 20).

రవ్వ : చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్న రాతిచుక్క (కో. 31).

రప్ప¹ : చూ. పర్యా. ముక్క¹ (2). ఇటిక తుంప (కో. 9).

రప్ప² : చూ. పర్యా. పాదు³. చీలికలగా ఉండే రంద్రం (కో. 15).

రప్పడు : విణ, తుంచిన, విరచిన (కో. 9).

రప్పరా : పర్యా. రబ్బు. గుండునింపి కట్టిన చెక్కని రాతి కట్టుబడి (తె. 23).

రప్ కొట్టు : క్రి: రాతిని నున్నగా చెక్కు (రా. 28).

రప్ రాయి : (రప్ < ఆం. Rough). ఉ. రప్పరాయి. చూ. పర్యా. దొంటురాయి. సాధారణంగా పునాదులు నింపడానికి (కొన్ని సమయాల్లో గోడలకట్టు బడికి కూడా) వాడబడే చెక్కనిరాయి. చూ. చిత్రం 164.2 (తె. 28, 36).

రప్ రౌతు : ఉ. రబ్బురౌతు. చూ. పర్యా. దొంటురాయి. సాధారణంగా పునాదులు నింపడానికి (కొన్ని సమయాల్లో గోడలకట్టుబడికి కూడా వాడబడే చెక్కనిరాయి) చూ. చిత్రం 164.2 (తె. 28, 36).

రబ్బిష్ : (ఆం. Rubbish). చూ. పర్యా. దొంటురాయి. సాధారణంగా పునాదులు నింపడానికి (కొన్ని సమయాలలో గోడలకట్టుబడికికూడా) వాడబడే చెక్కనిరాయి చూ. చిత్రం 164.2 (కో. 31).

రబ్బు : చూ. పర్యా. రపరా. గుండు నింపి కట్టిన చెక్కని రాతికట్టుబడి (తె. 26).

రబ్బింగ్ : చూ. పర్యా. దొంటురాయి. సాధారణంగా పునాదులు నింపడానికి (కొన్ని సమయాల్లో గోడలకట్టుబడికి కూడా) వాడబడే చెక్కనిరాయి. చూ. చిత్రం 164.2 (తె. 13, 15, 36).

రమారమి : చూ. పర్యా. సుమారు. దగ్గర, ద రి దా పు (కో. 20).

రంపం : ఉ. రంపం. చూ. రంపి, రంపె. కొయ్యను కోయడానికి పనికివచ్చే పరికరం. ఇనుపరేపతో చేసింది. ఒక వైపు పంక్తు ఉంటాయి. ఒక వైపునగాని, రెండు వైపుల

గాని పిడి ఉంటుంది. (కో. 33, 37, 38, 42-45, 48, 49; తె. 16-18, 21, 22, 25, 27, 33).

రంపంరేకుపద్ధతి : మూస తోము పద్ధతిలోలాగా వెదురు బద్దలమూస కట్టాలి. సందుకుబదులు ఒకవైపునా తెరిచి ఉంచాలి. మట్టమైన (ఒకే కొలత ప్రకారం సమంగా చెక్కిన) ఇటికలను నాలుగైదు వరసలగా కావలసిన ప్రమాణంలో పేర్చాలి. వరసలమధ్య వచ్చిన గాడిలో రంపంరేకు పెట్టి సిమెంటుగాని, సున్నంగాని పోత పోయ్యాలి. ఆరిన తర్వాత మూడు వైపులా ఉన్నవెదురు బద్దలమూసకట్టును తొలగిస్తే దూలం (ఇటికలది) తయారవుతుంది (కో. 14).

రంపి : చూ. రూ. రంపం. (తె. 19, 23).

రంపె : చూ. రూ. రంపం (తె. 20, 26)

రంబు : చూ. రూ. డ్రమ్ము (తె. 4; రా. 31).

రమ్ము : చూ. పరా. డ్రమ్ము (తె. 5; రా. 14, 17).

రలిగించు : క్రి. చూ. పర్యా. అంటుపెట్టు. నిప్పు ముట్టించు (తె. 18, 26).

రలుగు : ఉ. రల్లు. పర్యా. మసులుకొను, రాదు, రేగు. నిప్పు అంటుకొను, ముట్టుకొను (తె. 22, 32, 34).

రవకారం : చూ. రూ. లోకారం (కో. 31).

రవన : చూ. పర్యా. గుండ్రం. వర్తులం, వలయాకారం (తె. 39).

రవాకార్చి : చూ. రూ. రవ్యాకు(అర్చి) (తె. 28).

రవ్వ : (1) బూడిదనుంచి జల్లించివేసే బొగ్గుముక్క (కో. 8). (2) చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టుబడిలో పనికిరాని చిన్నరాతిముక్క (కో. 8). (3) విలువగల రాయి (తె. 36).

రవ్యాకు(అర్చి) : ఉ. రివ్యాకు. రూ. రవాకార్చి. చూ. పర్యా. పక్కార్చి. పక్కభాగాలు పంపుబొంపులుగాఉండే అర్చి. చూ. చిత్రాలు 231, 235, 236 (కో. 8, 9; తె. 12).

రవ్యాకులగూడు : పర్యా. మొగ్గుగూడు. గుమ్మడుం ఆకారంలో ఉన్న గూడు. చూ. చిత్రం 214 (తె. 8, 10).

రసం¹ : పర్యా. పాచి రసం. తెల్ల గా, బిడిపు గా, ద్రవరూపంలో ఉండే మూలద్రవ్యం. భవిజంగా ఉద్భవించి. సాంకేతికంగా 'హైడ్రార్జరం' (Hydrargyrum. Hg., Mercury) అని పిలవబడుతుంది. రసమట్టంలో కేన్చి వాడుతారు (కో. 33, 37, 42-44, 48; తె. 17, 22).

రసం² : చూ. పర్యా. పాదరసమట్టం. నీటికి పారాయికి బదులుగా పాదరసపు బొట్టువేసి తయారుచేసిన 'రివల్ బాటీలు' (చూ.) మట్టం సరిచూడటానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 103 (కో. 33).

రసమట్టం : చూ. పర్యా. పాదరసమట్టం. నీటికి, పారాయికి బదులుగా పాదరసపు బొట్టువేసి తయారు చేసిన 'రివల్ బాటీలు' (చూ.) మట్టం సరిచూడటానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 103 (కో. 2, 11, 17, 27, 37, 38; 41-50; తె. 1; రా. 14, 17, 31 32).

రస్తా : (<హిం.) ఉ. రాస్తా. చూ. పర్యా. రోడ్డు-ముందెబాట (కో. 22; రా. 9, 27, 30).

రాక : చూ. పర్యా. రాకబద్ద. పంగగా ఉన్న ఒకకర్రల మీద పొడుగ్గా పరిచిన కర్ర (తె. 17).

రాకబద్ద : పర్యా. పిరారిబద్ద, ముసలాయబద్ద, రాక, రేక², రేకిబద్ద, పంపుడువాసం. పంగగాఉన్న ఒకకర్రల మీద పొడుగ్గాపరిచిన కర్ర (తె. 18, 19).

రాకాపిబొగ్గు : చూ. పర్యా. రైలుబొగ్గు. భూగర్భంనుంచి తవ్వి తీసినబొగ్గు. నేలబొగ్గు (కో. 31).

రాకు : క్రి. చూ. పర్యా. తిక్కు(1). రూదలో చదుమ చేయ (తె. 4, 38).

రాకొను : క్రి. రాకుండు (కో. 28).

రాక్షసిబొగ్గు : ఉ. రాచ్చిపిబొగ్గు, రాక్షబొగ్గు. చూ. పర్యా. రైలుబొగ్గు. భూగర్భంనుంచి తవ్వి తీసిన బొగ్గు (కో. 1, 5, 28, 32, 36; రా. 28).

రాగడి : విజ. రాగటి. చూ. రూ. రేగడి (తె. 4, 15, 19, 32-34).

రాగాలచెట్టు : చూ. పర్యా. చౌక. ఇసుకనేలల్లో. ఉప్పు నీరుగాని ఉప్పునీటిగాలిగాని బాగాతగిలే ప్రదేశాల్లోనిటాచుగా 50 అడుగుల ఎత్తువరకు పెరిగే చెట్టు. ఎక్కువ సంవత్సరాలు కొట్టి వేయకుండా పెంచినచెట్టు లావుపాటి కొమ్మలను గూడా వేస్తుంది. కలప స్తంభాలకు, వాసాలకు, కంచెలకు మంచి వాడుకలో ఉన్నది, ఎండుకట్టె వంటచెరుకుగా, కట్టెనుకాల్చి తయారు చేసిన బొగ్గు ఇంధనంగా మంచివి, దీన్నే 'ఈలచెట్టు, చీమచు, చౌచు, సరవు' అనికూడా పిలుస్తారు. (The Beaf-wood tree, Beaf wood of Australia, Casuarina, The Tinian pine, *Casuarina equisetifolia*, Forst., watts. (కో. 20).

రాగి¹ : రూ. రాజి, రాయి¹, 'రావి' అనికూడా పిలువబడే మహావృక్షం. నారాయణస్వరూపమని పూజిస్తారు. కొయ్య దర్వాజాలు, తలుపులు, మొదలైనవాటి తయారీకి పనికివస్తుంది. ఆకును శంకుస్థాపన సమయంలో తోరణంగా వాడుతారు. The poplar-leaved fig tree *Ficus religiosa*, Br. (కో. 15, 21, 30, 32, 37; తె. 11, 22, 23, 26; రా. 15, 20).

రాగి² : చూ. పర్యా. తయిద. 'చోప్ల, తమిదలు, రావి' అని పిలువబడే ధాన్యవిశేషం. ఇంటి కప్పుమీద గడ్డి పడుస్తారు. *Cynosurus coracanus*, Br., *Eleusine corocana*, W.I. (కో. 43, 44; రా. 5).

రాగికమాను : చూ. పర్యా. తమలపాకార్చి. మధ్యభాగం గుమ్మటంలాగా ఉండి, పైచివర మొనదేలి ఉండే అర్చి. చూ. చిత్రం 232 (తె. 21).

రాగిడి : చూ. రూ. రేగడి (కో. 26, 32).

రాగోల : రాతిపాఠలు లేవగొట్టడానికి పనికి వచ్చే పంగల కర్ర (తె. 10).

రాగోలు : చూ. పర్యా. చిత్తెం. మువరగాలి నల్లబడిన ఇటిక (తె. 42).

రాగి : చూ. రూ. రాగి (రా. 5).

రాజు : క్రి. రూ. రాదు. చూ. పర్యా. రలుగు. నిప్పు అంటు కొను, ముట్టుకొను (కో. 6; తె. 17, 33).

రాట : (బ. రాటలు, రాటాలు). చూ. పర్యా. గుంజ¹. సన్నగా పొడుగ్గా ఉండే కొయ్యస్తంభం. చూ. చిత్రం 220 (కో. 1-3, 5, 6, 8, 10-12, 14).

రాటకర్ర : చూ. పర్యా. గానిగకట్టె. గానుగ రాతివి. తగిలించే కొయ్య దూలం. చూ. చిత్రం 54.2 (కో. 8).

రాడు : విజ. రాట. చూ. పర్యా. గుంజ¹. సన్నగా పొడుగ్గా ఉండే కొయ్యస్తంభం. చూ. చిత్రం 220 (కో. 4).

రాతికడీ : గోడ బలంకోసం కట్టెటప్పుడు మూలల్లో పక్కల నిలిపే బలమైన పెద్దరాయి (తె. 40).

రాతికప్పు : చూ. పర్యా. బండపచ్చు. వాసాలమీద రాట్ల పరిచి సున్నంతో అతికివేసిన కప్పు. చూ. చిత్రాలు 267 (కో. 33, 43; తె. 23).

రాతికొట్టుడు : చూ. పర్యా. చట్టు¹ (1). గట్టిగాఉండే నేల. పునాది ఇక్కడినుండి కట్టుకరావటం మేలు (కో. 30).

రాతినేల : చూ. పర్యా. చట్టు¹ (1). గట్టిగాఉండే నేల. పునాది ఇక్కడినుండి కట్టుకరావటం మేలు (కో. 21, 43, 45; తె. 19; రా. 28).

రాతిపరుపు : చూ. పర్యా. బండపచ్చు. వాసాలమీద రాట్ల పరిచి సున్నంతో అతికివేసిన పచ్చు. చూ. చిత్రం 267 (కో. 37).

రాతిపురి : రాతి కట్టడం ప్రభాగం (తె. 38).

రాతిబాటు : చూ. పర్యా. అరవైనెంబురాయి. (దీన్నే పాలీమరైతు అనికూడా అంటారు). కఠినశిలల ఉపరి తలాన్ని అరిగదీసి మెరుగు పెట్టడానికి వాడే ఒకానొక శిలాభేదానికి ఇది సాధారణమైన పేరు. ఈజాతి శిలలను 'సానరాళ్లు' లేక 'ఒరిపిడి రాళ్లు' (*Abrasives*) అంటారు. వాటిలో ఒకరకమైనదీన్ని 'ఎమెరీ' (*Emery*) అంటారు. చిన్న చిన్న అణువులు సంఘటితపడి ఏర్పడే ఈ ఖనిజంలో మేగ్నెటైట్, (చూ. కండెరాయి) హేమటైట్, (చూ. ఇవఫరాయి) ఖనిజాలతో కలిసి 'కోరండం' (*Corundum Aluminum oxide, Al₂O₃*)

అనే ఖనిజం ప్రధానభాగంగా ఉంటుంది. ఈ ఖనిజశిలను పొడిచేసి మెరుగు పెట్టడానికి వాడుతారు. దీని వన్నె సాధారణంగా బూడిదరంగుకలిసిన నలుపుగాను, కాకిన్యం వజ్రంకన్నా కొంచెం తక్కువ (= 9)గాను ఉంటాయి. ఎరుపు, పసుపు మొదలైన చిత్రవర్ణాలతో పారదర్శకంగా ఉండే ఈ ఖనిజ భేదాలను ఆభరణాలలో వాడుతారు. ఉదా : ఇంద్రనీలం (Sapphire), కెంపు (Ruby) మొ. (తె. 30).

రాతివడ్డు : చూ. పర్యా. కాశెపని. రాళ్లు మలిచేపని (తె. 13).

రాతిసున్నం : ఉ. రాయి-పర్యా. కల్లసున్నం, కోరా సున్నం, డబ్బాసున్నం, బట్టిసున్నం. సున్నపు రాతిని బట్టిలో కాల్చి డబ్బాకెత్తిన సున్నం (కో. 18, 30, 31, 34, 36; తె. 37, 42; రా. 2, 10, 15, 17, 18, 20).

రాదు : క్రి. చూ. రూ. రాజు (కో. 5).

రాందాడి : చద్దీ, రాకపోకల ఎక్కువదనం (కో. 41).

రాపాడు : క్రి.పర్యా. వలిదిప్పు. (గానుగను)తిప్పు (రా.4).

రాపు : చూ. పర్యా. చదరం. మెత్తన. నువ్వున, ఎగుడు దిగుళ్లు లేకుండటం (కో. 8).

రాయబారం : పెంకాములోని పొయ్యి. మంట వేవేది (కో. 6, 8).

రాయాకుతాపీ : రావిచెట్టు ఆకు ఆకారంలోఉండే రేకుగల తాపీ (కో. 18).

రాయి¹ : చూ. రూ. రాగి¹. (కో. 18, 24).

రాయి² : ఉ.రాయ. (బ. రాయ, రాల్లు, రాళ్లు). పర్యా.రాతు. భిన్న ఖనిజాల కలయికవల్ల ప్రకృతిలో పహజంగా ఏర్పడిన ఘనపదార్థం, శిల; భిన్నమృత్తికలను కలిపి కృత్రిమంగా కాల్చి తయారుచేసిన ఘనపదార్థం. ఉదా: ఇటికరాయి, మొదలగునవి (కో. 1-50; తె. 1, 2, 6-12, 14, 28, 36, 37, 39, 41-43; రా. 1-32).

రాయిగీయి : చూ. పర్యా. రాయిరప్ప, రొతురప్ప, రాళ్లను పేర్కొంటూ వాడే ఊతపదం (తె. 14).

రాయిశాయి : రాయిరప్ప, రొతురప్ప (కో. 41).

రాయివేత : చూ. పర్యా. కడియపప్ప, దంచులమీద రాళ్లను పేర్చడం (కో. 37).

రాయిపరుపు : చూ. పర్యా. బండపరుపు. వాసాలమీద రాపి పడిచి నువ్వుంతో అతికివేసిన కప్ప. చూ. చిత్రం 207 (రా. 16).

రాయిబండ : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది మున్నెపు మట్టరాయి (Calcerous sedimentary rock) 'మున్నెపు రాయి', కణాలు తీవ్ర తాపోష్ట పీడితాలవల్ల స్ఫటికీకరింపబడి, చిట్టపడి చక్కిన ఆకారంపొంది ఈ 'చలవరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈరాయి కఠివంగా, చల్లగా, నువ్వుగాఉండి భాగా పాలిష్ తీసుకుంటుంది. ర క ర కా ల రం గు ల్లో దొడకు తుంది. విగ్రహాలు చెక్కడానికి వాడే రకం (Statuary marble) ఒకటి. మట్టలుమచ్చలుగా, పొడలుపొడలుగాఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి. ఒక్కొక్క పాచి లేక పట్టిక ఒక్కొక్కరంగులోఉండి అలంకరణద్రవ్యంగా వాడబడేది (Onyx marble) ఒకటి. మొత్తం మూడు ప్రధాన భేదాలు ఈరాయిలో ఉన్నాయి. గృహనిర్మాణానికి, అలంకరణకు ఇది ప్రశస్తం. సాధారణంగా నేలమీద పరవడానికి, కొన్నిచోట్ల ఇంటి కప్పుకుగూడా ఈరాతిని వాడుతున్నారు. స్థానికమైన పేర్లతో వీన్ని వలవటం కద్దు. ఉదా: కడపబండ (కో. 23).

రాయిబిల్లి : చూ. పర్యా. గానుగరాయి. గానుగకున్న రాతి చక్రం. చూ. చిత్రం 54.1 (తె. 42).

రాయిరప్ప : (బ. రాళ్లు, రప్పలు). చూ. పర్యా. రాయిగీయి. రాళ్లను పేర్కొంటూ వాడే ఊతపదం తె. 5, 36, 38).

రాయుడు : రావిడి (కో. 37).

రావ : చూ. పర్యా. ఒండు¹(1). వరదల్లో కొట్టుకొనివచ్చిన మెత్తని మట్టి. పెంకు తయారీకి ప్రశస్తం (తె. 17).

రావతి

రావతి : రాజడి, వరుమానం (రా. 20).

రావు : చూ. రూ. త్రావు(1). (రా. 1, 6).

రాశి : (1) చూ. పర్యా. పుష్ప(1). గుట్ట, తిన్నె, తిప్ప (కో. 30, 31, 35; తె. 5, 9, 10, 32; రా. 9).

(2) చూ. పర్యా. పుష్పగు³, సున్నపుకుప్ప (తె. 3, 23).

రాశిగోడ : రెండు మిదెలను కలుపుతూ కట్టిన గోడ (రా. 11)

రాసాబొగు : చూ. పర్యా. రైలుబొగు. భాగర్చుండుంచి తవ్వితీసిన బొగు. నేలబొగు (కో. 8).

రిక్కు : చూ. పర్యా. పంగ¹. కొయ్యకు సహజంగాఉన్న పాయ. చూ. చిత్రం 156.4 (తె. 1, 30).

రింగార్చి : (రింగు < ఆం. Ring). చూ. పర్యా. రొనార్చి. గుండ్రంగాఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 237 (కో. 20, 30).

రింగు : పిడిగల వలయాకారపు ఇనుపబద్దీ, పగలగొట్టు కున్న రాతి పలుకులు ఎక్కలకు ఎగిరిపోకుండా ఆపి ఉంచేది (కో. 8).

రింగురాయి : చూ. పర్యా. గుండు³. గుండ్రంగాఉండే రాయి (కో. 3, 8).

రివాజు : చూ. పర్యా. ఆచారం. కట్టుబాటు, మర్యాద. (కో. 13).

రివ్వ : దూరాన్ని గోడలో కదలకుండాఉంచే కొయ్యముక్క (కో. 4).

రీపరు(వట్టె) : ఉ. రిపరు-, రిపా, రిప్టరు, రీపా. పర్యా. కట్టెబద్ద, కప్పకట్టె. కప్పచెక్క¹, కప్పపరాట. కోత చెక్క². గుండుబద్ద, గుర్రంబద్ద, చట్టబద్ద, చిలకొక్కయ్య. చిలుకు(చెక్క-, చిల్క మోటి, దరుజుబద్ద, దర్జుబద్ద, వరదాచెక్క(1). పరాట్, పరాటచెక్క, పరాటబద్ద, పరువు³(2). పరువుకట్టె, పరోటబద్ద, పరింపుబద్ద, పారబద్ద, పొత్తె, పొత్తేం, బుటుబద్ద(2). బొంగురేపరు, వాసంబద్ద, పండుపలక, పిరిబద్ద. ఇంటి కప్పు వేయడంలో వాడే, పల్కవి చెక్క. దంతులమధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 238.4 (కో. 21, 24, 26, 29, 30, 32, 33).

38, 42-44, 46; తె. 3, 5, 7, 20-23, 27, 29, 36, 38, 42; రా. 3, 18, 20, 30).

రుజ్జు : క్రి. చూ. రూ. పుద్దు (రా. 4).

రుద్దు : క్రి. రూ. పుజ్జు. పర్యా. గేడు, చోడు, జాజుచేయు. జువుడు, తట్టు¹(3). రగడాయించు. నీళ్లు చల్లి సున్నబుచు. గట్టిగా అలుకు (తె. 3, 4, 9, 36; రా. 16, 30).

రుద్దుచెక్క : చూ. పర్యా. జేబిందు(చెక్క). పొడుగ్గా, సన్నగాఉండే కొయ్యతాపి. చెక్కసున్నం పట్టించివ తర్వాత ఎచ్చుపెచ్చులు లేకుండా సరిచేయడానికి తాపి పనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ. చిత్రం 93 (కో. 23).

రుద్రవేణి : దర్వాజాలు, తలుపులు చేయడానికి పనికివచ్చే కలపనిచ్చే ఒక చెట్టు (రా. 16, 18, 20).

రుబ్బుడుగొయ్య : రుబ్బుడుపత్రపు పిడి (కో. 40).

రుబ్బుడుబత్రం : చూ. పర్యా. పాత్రం. రుబ్బడానికి వాడే గుండ్రటి రాయి (కో. 40).

రుబ్బురోలు : రుబ్బుకోడానికి వాడే చిన్నరోలు (కో. 7).

రువు : చుట్టు, ఒకసారి తిరిగిన తిప్పు (కో. 12).

రువ్వ : సన్నటి కాడ (కో. 3, 17).

రువ్వకట్ట : క్రి. చూ. పర్యా. పేలికతొక్కు. సన్నటిబద్దలో గాని పుల్లలోగాని కప్పు (కో. 1).

రువ్వ : క్రి. విసిరివేయు (తె. 15).

రూడ(చెక్క) : చూ. రూ. రోడ(చెక్క) (తె. 17, 18, 21, 22, 25-27, 33, 34).

రూపకం : చూ. పర్యా. పేను. విధానం, రూపం, పద్ధతి (కో. 16).

రూపాయి : ఒకరకం కొలబద్ద. దీనికి ఒకవైపున 36 అంగుళాలు, రెండోవైపున 24 తమ్ములు, గుర్తించి ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 125 (తె. 15).

రూపు : పైకప్పుకూ కిందినేలకూ మధ్యనున్న భాగం. (కో. 8).

రూపుజేయు : క్రి. చూ. పర్యా. దిగించు. తాడు మొదలైన
వాటితో గట్టిగా కట్టు (రా. 8).

రెక్క¹ : ఉ. రిక్క. పర్యా. చెక్క². పలక³(1). తలుపు
రెండు చెక్కలలో ఒకటి. చూ. చిత్రం 174.1 (కో. 3,
9, 11, 14, 16, 19-21, 24, 26, 29-32, 38,
41; తె. 1, 2, 4, 5, 7, 15, 30, 31, 36, 38, 40,
43; రా. 9, 25-27, 30, 32).

రెక్క² : (1) ఒంటిఆకు, అకులోని సగం చీలిక (కో. 13,
18). (2) కొబ్బరిదాపలోని చివరిభాగం. దళ్ల కట్టడానికి
వాడేది (కో. 20).

రెక్కలతలుపు : ఉ. రెక్కలలుపు. రెండు రెక్కలుగల
తలుపు (కో. 3, 9, 11, 14, 16, 19, 21, 29, 31,
32, 38, 41, 46; తె. 1, 2, 5, 38, 40, 43; రా.
26, 32).

రెట్ట : చూ. పర్యా. చెయ్యి¹. సారె పలకను చుట్టును కలు
పుతూ దిగించే కొయ్యముక్క. చూ. చిత్రం 73.2
(రా. 21, 22).

రెడాక్సైడు : (< అం. Red oxide (of iron): Iron
oxide, Fe₂O₃). చూ. పర్యా. ఎరువురంగురాయి.
ఇనుము నిచ్చే ఖనిజశిలలకు మృద్రూపమైన ఈరకం
జిగురుమట్టిని సాంకేతికంగా 'ఓకర్' (Ocher, Ochere)
అంటారు. ముదురు గోధుమ పసుపుచ్చ రంగుల్లో ఉండే
మట్టి 'లిమొనైట్' (Limonite) అనే ఇవప ఖనిజా
నికి. పర్రరంగులో ఉండేది 'హేమటైట్' (చూ. ఇవప
రాయి)కు, మృద్రూపాలు. ఈమృత్తికలను రుబ్బి కడిగి
రంగులు తయారుచేస్తారు. నీటిలో కలిపి గోడలకు,
నూనెల్లో కలిపి కొయ్యవస్తువులకు, ఈరంగులు పూస్తారు.
కృత్రిమంగా తయారైన రంగులు వీటికన్నా చౌకగా,
సమ్మద్ధిగా దొరికినా ఈసహజమృత్తికలకన్నా నాసి
రకానివే. ఇవి జేగురురంగులో ఉండే మెత్తని మట్టిరాయి.
దీన్ని 'రె డి ల్' (Reddle) అవికూడా పిలుస్తారు
(రా. 28).

రెండుకళ్ళచ్చు : చూ. పర్యా. ఇటిక్కట్టు. ఒకేసారి
రెండు ఇటికలు చేసే ఆచ్చు. చూ. చిత్రం 78 (కో. 49).

రెప్ప : అకు కిప్పులో కప్పిన అకు కింద భాగం (కో. 33).

రెప్పనాము : చూ. పర్యా. కడిలింపు. పర్వాజా నిలుపు
పట్టెకు రంగులు వేయడానికై తీసిన గాడి. చూ. చిత్రం
172.3, 173.4 (కో. 27).

రెబ్బ : చూ. రెమ్మ. చిన్నకొమ్మ (కో. 6).

రెమ్మ : చూ. రూ. రెబ్బ (కో. 4, 5, 26).

రెలిఫీయు : క్రి. చూచివేయు. తీచివేయు. రొక్కవేయు
(కో. 13).

రెల్లు : ఉ. రెల్ల, రెల్లి. వీటివారిల్లోను, రెమ్మనేలల్లోను,
పెరిగే పృథువిశేషం. పసుముల మేలకు, ఇంటి కప్పుకు
ప్రతిస్తం. దీన్నే 'కాకివెదురు, వెర్రిచెరిచు' అవికూడా
పిలుస్తారు. *Saccharum spontaneum*, Linn.,
S. sara, Roxb. (కో. 2, 6, 7, 19, 28, 30-32,
34; తె. 6).

రెళ్ళు : ఐ. విగ్రహానికి చెక్కిన రాతిపగలు (కో. 36).

రెవెల్ : ఉ. రేవలు. చూ. రూ. రెవలు (తె. 18, 35).

రే : చూ. రూ. రేగడి (తె. 17).

రేక్¹ : తాటిమట్టతో చేసిన చేపి (కో. 8).

రేక్² : చూ. పర్యా. రాకబద్ద. పంగగా ఉన్న ఒకేకర్రల
మీద పొడుగ్గా పరిచిన కర్ర (తె. 21).

రేకబద్ద : చూ. పర్యా. రాకబద్ద. పంగగా ఉన్న ఒకేకర్రల
మీద పొడుగ్గా పరిచిన కర్ర (తె. 25).

రేకి : కొబ్బరికిమ్మ (కో. 1).

రేకు¹ : పలచని రోహపుపలక. చూ. చిత్రం 83.1 (కో.
1, 6, 11, 18, 19, 22-24, 26-30, 32, 35,
37, 39, 43-46; తె. 1, 4-7, 10, 11, 13-19,
21-23, 25-31, 34, 35, 38, 40, 42, 43; రా.
8, 9, 13, 14, 17, 22, 24, 28, 30).

రేకు² : చూ. పర్యా. తగికి. పల్చని కొయ్యముక్కలను
చివ్వడానికి వాడే రేకు పనిముట్టు. ఒకవైపున వదులైన
గాడి కలది (కో. 6; రా. 1, 5, 6).

రేకు³ : చూ. పర్యా. ఆకు². బండికుండను చక్రాన్ని కలిపే కర్ర. చూ. చిత్రం 74.2 (కో. 4, 6).

రేకు⁴ : చూ. పర్యా. తొడుగు¹. రసమట్టంమీది కవచం. చూ. చిత్రం 103.1 (తె. 22).

రేకుతాపి : చూ. పర్యా. బిళ్లతాపి. గచ్చును నున్నబరచ దానికి పనికివచ్చే చిన్నతాపి. చూ. చిత్రం 84 (తె. 16).

రేకుపార : చూ. పర్యా. చెలకపార. మట్టిపని చెయ్యడానికి వడ్డెవారు. రైతులు వాడే పార. చూ. చిత్రాలు 129-132 (కో. 16).

రేకు(పెంక) : పల్చటిపెంకు (కో. 19; తె. 9).

రేకుబిద్ది : చూ. పర్యా. బేలురేకు¹. కట్టు వేయడానికి పనికి వచ్చే పంచగా సన్నగా ఉండే రేకువట్టె (కో. 19).

రేకుబొంగు : రేకుగొట్టం. నీరు కప్పనుంచి కారడానికి వీలుగా అమర్చింది (తె. 13).

రేకుమట్టం : చూ. పర్యా. మూలమట్టం(1). మూలలు కొలవడానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే పరికరం. అంగంలోని 'L' ఆకారంలో చేయబడిన ఇనపబద్ధి. దీని రెండు భుజాలమీదా స్కేలు గీయబడి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 105 (కో. 25).

రేగడి : ఉ. రేగడ. విజ. రేగటి. రూ. రాగడి, రాగిడి, రే, రేవడి. జిగురుగల వల్లమట్టి. పెంకు, ఇటిక తయారీకి మంచిది (కో. 3, 14, 17, 19, 23, 31, 34, 42, 43, 47-49; తె. 3, 8, 10, 13, 14, 18, 20-25, 28-31; రా. 1, 10).

రేగాల్పు : పర్యా. అరకావిటిక, అర్దకాపుపెల్ల, కమురు గాల్పు(1). కారిటిక, కారుబెడ్డ. ముదరగాలిస ఇటిక (తె. 7, 10-12, 17, 19, 23-30, 33, 36-38).

రేగి : ఉ. రేగు. రవ్వరమి 10-12 అడుగుల ఎత్తున పెరిగే ముళ్ళచెట్టు. పదునైన పన్నటి ముళ్లు, పంగల కొమ్మలు. బూడిదరంగు బెరడు. పసుపుచ్చ పూలు, దీని లక్షణాలు. కొమ్మలు కంచెకు, పండ్లు తినడానికి వాడుతారు. పండ్లు పండ్లు, పైద్యానికి వాడుతారు.

దీన్నే 'జార, రేణి, రేను, రేనె, నీకి' అనికూడా పిలుస్తారు. *Zyzyphus jujuba*, Lamk. (కో. 40; తె. 3, 5, 14).

రేగు : క్రి. చూ. పర్యా. రలుగు. నిప్పు అంటుకొను, ముట్టుకొను (కో. 13).

రేడియోపింజాల్చి : పక్కల నగిషీలు చేసిన జాకార్చి (కో. 32).

రేవడి : చూ. రూ. రేగడి (కో. 6, 26, 28; తె. 1).

రేవు : పర్యా. గొట్టం²(1). అమునుంచి పొగ పోవడానికి ఉంచిన గొట్టం (కో. 36, 46; తె. 3, 4, 13).

రేవులురేవులు : బ. ఉ. రేవురేవులు. వెనుగాడిమీది కూన కప్పులో ఒకదానికింద మరొక కూన వచ్చినందున ఏర్పడిన మిశ్రపల్లాలు (తె. 25).

రేను : చూ. పర్యా. మోటు². ఇటికకు అతుక్కున్న మట్టి పెళుసు (తె. 2).

రైలుబొగ్గు : పర్యా. అండాసుబొగ్గు, కంట్రాక్టుబొగ్గు, కర్ర బొగ్గు, బండబొగ్గు, బెంగాలుబొగ్గు, బొగ్గురాయి, రాకాసి బొగ్గు, రాక్షసిబొగ్గు, రాస్తాబొగ్గు, సిండ్రిబొగ్గు, సీమబొగ్గు, స్టేషనుబొగ్గు. భూగర్భంనుంచి తవ్వితీసినబొగ్గు. నేలబొగ్గు. (కో. 18, 30, 38; తె. 4, 13, 36; రా. 1, 4, 6, 8, 22, 30, 32).

రైలు(వారి)పెంకు : ఉ. రెయిలు. చూ. పర్యా. మంగుళూరి పెంకు. యంత్రంతో తయారుచేసే పెద్దపెంకు. బరువుగా మందంగాఉంటుంది. చూ. చిత్రం 280.3 (కో. 4, 6, 9).

రైల్వేపెంకు : (<ఆం. Railway). చూ. పర్యా. మంగుళూరిపెంకు. యంత్రంతో తయారుచేసే పెద్ద పెంకు, బరువుగా మందంగాఉంటుంది. చూ. చిత్రం 280.3 (కో. 29).

రొచ్చు : (1) చూ. పర్యా. పుర్రు¹. నీళ్లు ఎక్కువ వైవబురద (కో. 33; తె. 15). (2) చూ. పర్యా. గంజా. పళ్లు, పుల మాత్రం (కో. 10).

రొజ : చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండికుండలో దిగించిన అకులనుపట్టిఉండే గుండ్రటి కొయ్య చక్రం. చూ. చిత్రం 74.1 (కో. 16).

రొట్ట : రూ. రొడ్డు, రొట్ట. పచ్చి అకులుగల చిన్నకొమ్మ. పొట్టిగా మందంగాఉన్న మొక్క మొదలు (కో. 14, 16, 23, 25).

రొట్టి : వంచని పచ్చిమెంతు (కో. 21).

రొడ్డు : ఉ. రొడ్డు. చూ. రూ. రొట్ట (కో. 2, 4, 7, 9).

రొంటబిగింపు : రెండు గుజ్జులను నాటడం (కో. 48).

రొంటబిగువు : చూ. పర్యా. జమిటికొమెర. రెండు కొయ్యలుగల కొమర (కో. 47).

రొమ్ము : చూ. పర్యా. లప్ప(మోటి). చూడుకు ఆధారంగా గోడలో నాటిన కర్ర (తె. 8).

రొయ్య : చూ. పర్యా. బూడిద. వస్తువులు కాలగామిగిలిన పొడి (కో. 4, 5).

రోకలి : (బ.రోకళ్లు). దంచడానికి వాడే పొడుగాటి కొయ్య (కో. 23, 29, 49; తె. 15).

రోకు : (1) ఉ. రూక. వైపు, దిక్కు (తె. 11, 26, 29, 33, 34). (2) చూ. పర్యా. బాణా². పక్క, వంక, మెంట (తె. 13, 30).

రోకుటిల్లు : చూ. పర్యా. ఎకేరి(ల్లు). ఒక్కగది ఇల్లు (తె. 11).

రోటిదుక్క : చూ. పర్యా. మొద్దు². గానిగకట్టె తిరగడానికి ఆధారంగా నాటబడిన లావాటి కొయ్యదుంప. చూ.చిత్రం 54.4 (కో. 8).

రోడ(చెక్క) : ఉ.రోడా, రోడ. రూ. రూడ (చెక్క). చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యతోచేసిన తాపి.గరుకుగా ఉన్నచోట్లను చదరం చేయడానికి వాడేది. చూ.చిత్రం 92 (తె. 3, 4, 7, 12, 13, 15, 24, 29, 30, 35, 36, 38, 42).

రోడు : (<అం. Road). పర్యా. రస్తా. సడాక్ రోడ్డు. సేడుగు, సాడే. మంచినాట (కో. 28, 31; తె. 3, 5; రా. 19).

రోడుపార : చూ. పర్యా. చెవాల. పొడుగాటి కామగిరి ఒకరకం పార. మట్టి తవ్వకానికి గుర్తగాఉన్న నేలను ఎత్తిపోయడానికి పనికివచ్చే పరికరం. చూ. చిత్రం 135 (రా. 9).

రోద : చూ. పర్యా. చక్రం(1). బండికుండలో దిగించిన అకులను పట్టిఉండే గుండ్రటి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 74.1 (తె. 4).

రోలరు : (<అం. Roller). చూ. పర్యా. కంకపి(రాయి). పునాదులు విట్టపరచటం, క్లాబులు పోతపొయ్యటం, రోడ్లు వేయటం మొదలైన పనులకు పనికివచ్చే రాతిముక్కలు (కో. 8).

రోలు¹ : పర్యా. దిడి². దంచడానికి పనికివచ్చే రాతి చిమ్మ (కో. 7, 11, 16, 43; తె. 29; రా. 2, 28).

రోలు² : చూ. పర్యా. గాడి¹. గామగరాతి చక్రం తిరిగే సన్నటి గుండ్రటి కాలవ. చూ. చిత్రం 54.13 (కో. 13; తె. 37; రా. 4, 13).

రోలురాయి : చూ. పర్యా. గామగరాయి. గామగిరిన్న రాతి చక్రం. చూ. చిత్రం 54.1 (కో. 35).

రోశందాన్ : (<హిం.). ఉ. రోశెందానె, రోషిందాన్, రోపిందానె, రోవెందావ. (బి.రోశందాన్లు, రోశందాలు). చూ. పర్యా. గాలికిటికీ. వెలుతురుకోసం గోడల్లో ఎత్తువ పెట్టే చిన్న కిటికీ (తె. 7, 21, 29, 31, 33, 40, 43).

రోశందానదర్వాజా : చూ. పర్యా. మూలజోడుచోకోటు. పైన గాలికిటికీన్న ద్వారబంధం (తె. 29).

రొందార్చి : (రెండు + అర్చి). చూ. రూ. రొందార్చి (కో. 38; రా. 31).

రెండు : (<అం. Round). చూ. రూ. రెమ (కో. 11, 29; తె. 42; రా. 11).

రెండుబట్టి : గుండ్రటి మెంతుబట్టి (రా. 10).

రౌండుమెట్టు : చూ. రూ. రౌనుమెట్టు (కో. 43, 47-49; తె. 42; రా. 31).

రౌండువంతె : ఉ. రౌన్డవంతె. చూ. పర్యా. రౌనుమెట్టు. గుండ్రంగాఉండే మెట్టు (తె. 26).

రౌతు : చూ. పర్యా. రాయి². భిన్న భిజాల కలయిక వల్ల ప్రకృతిలో సహజంగా ఏర్పడిన ఘనపదార్థం. శల; భిన్నమృత్తికలను కలిపి కృత్రిమంగా కాల్చి తయారు చేసిన ఘనపదార్థం. ఉదా: ఇటికరౌతు. మొ. (తె. 3-5, 13, 15-17, 29-35, 38, 40, 44).

రౌతుకచ్చు : రాళ్లు పైకి కనిపించే సున్నపు పూత వేయని గోడ. చూ. చిత్రం 268.7 (తె. 36).

రౌతుకప్పు : చూ. పర్యా. బండపచ్చు. వాసాలమీద రాళ్లు పరిచి సున్నంతో అతికివేసిన కప్పు. చూ. చిత్రం 267 (తె. 21, 26, 27).

రౌతుకాడి : ఆవరణ చుట్టూ తిప్పిన ముళ్లతీగను ఆధారంగా ఉండే రాతి గుంజ (తె. 19).

రౌతుపూరిలు : రాతిగోడలు, గడ్డికప్పుగల ఇల్లు (తె. 33).

రౌతుబిల్ల : చూ. పర్యా. గానుగరాయి. గానుగపన్న రాతి చక్రం. చూ. చిత్రం 34.1 (తె. 33).

రౌతురట్ట : చూ. పర్యా. రాయిగీయి. రాళ్లను పేర్కొంటూ వాడే ఈతపదం (తె. 21, 23, 34).

రౌనార్చి : (రౌను < ఆం. Round). రూ. రౌనార్చి. మ్యా. గోలుకమాను, చోసకాయకమాను, నిండార్చి, బొండుకమాను. రింగార్చి, రౌనుకమాను. గుండ్రంగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 237 (కో. 2, 6, 8, 13, 15, 18, 21, 23, 28, 29, 31, 33-35, 37, 39, 41, 43, 44; తె. 2, 4, 6-8, 12, 16, 20, 22; రా. 30, 32).

రౌను : రూ. రౌను. చూ. పర్యా. గుండ్రం. వస్త్రం. వలయాకారం (కో. 3, 5, 10, 13, 14, 17, 24,

25, 30-32, 34, 37, 39, 42, 43, 46; తె. 2, 5, 7-10, 15, 21, 23-26, 33, 38, 39, 41; రా. 30).

రౌనుకమాను : చూ. పర్యా. రౌనార్చి. గుండ్రంగాఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రం 237 (తె. 9, 10, 18, 21, 28, 32, 37; రా. 16, 25, 29).

రౌనుగూడు : పర్యా. గుండుగూడు, చెంబుగూడు, బెండు గూడు. గుండ్రంగాఉండే గూడు. చూ. చిత్రం 211 (తె. 9, 10; రా. 15, 16, 30)

రౌనుచిడీ : చూ. పర్యా. రౌనుమెట్టు. గుండ్రంగాఉండే మెట్టు (తె. 19, 33, 34).

రౌనుతంతె : ఉ. రౌన్డతంతె. చూ. పర్యా. రౌనుమెట్టు. గుండ్రంగాఉండే మెట్టు (తె. 17, 18, 25).

రౌనుబిట్టి : పర్యా. గుండ్రంబిట్టి. చక్రంనూల, చుట్టుబిట్టి. గుండ్రంగాఉండే సున్నపుబిట్టి. చూ. చిత్రం 64 (కో. 13, 50; తె. 11, 12, 29).

రౌనుబావి : చూ. పర్యా. గోలుబావి. గుండ్రటి చుట్టు గోడగల బావి. చూ. చిత్రం 292 (తె. 7, 16; రా. 25).

రౌనుమెట్టు : రూ. రౌండుమెట్టు. పర్యా. గుండ్రపుమెట్టు. గుండ్రమైనతంతె, గోలునిడీ, చుట్టుతంతె, బొట్టమెట్టు, రౌండువంతె, రౌనుచిడీ, రౌనుతంతె. గుండ్రంగాఉండే మెట్టు (కో. 18, 19, 25, 30, 37, 38, 44; తె. 1, 3, 5, 16)).

రౌనురౌతు : చూ. పర్యా. గుండు³. గుండ్రంగాఉండే రాయి (తె. 19).

రౌలి : పూజారి, ముహూర్తనిర్ణయంచేసేవాడు (కో. 1).

ల

లకోటు : లిగింపు, బంధనం (కో. 47).

లక్కొక్కు : చూ. పర్యా. కుయ్య¹. చక్రానికి ఇరుసుకు దూర్చే రంధ్రానికి లోపలా బయట వేసిన ఇనపకట్టు (కో. 34).

ఉ. = ఉచ్చారణలేరం (లేదా); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (అర్థము); రా. = రాజధాని; రూ. = రూపాంతరం; విజ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ

లక్ష్మీకమ్మి : ఉ. లక్ష్మిం-. రూ. లచ్చిమికమ్మి. చూ. పర్యా. ఉత్తరాసి. దర్వాజా చక్రపు పైపట్టె. చూ. చిత్రం 173.6 (కో. 16, 17, 19, 25, 26).

లక్ష్మీపట్టె : ఉ. లక్ష్మి - లక్ష్మిం-, రూ. లచ్చిమిపట్టె. చూ. పర్యా. ఉత్తరాసి. దర్వాజా చక్రపు పైపట్టె. చూ. చిత్రం 173.6 (కో. 33, 40-45; రా. 4, 13, 29, 30, 32).

లగవు : చూ. పర్యా. తోణి. తేలిక, సులభం (రా. 13).

లగాయితు : మొదలుకొని (కో. 21).

లగాయించు : క్రి. చూ. పర్యా. కుత్తు¹(1). పేచ్చు. ఒక దానిపై ఒకటి క్రమంలో నిలుపు (తె. 31).

లంక : ఏటి మధ్యనున్న భూమి (కో. 32).

లంకమట్టి : చూ. పర్యా. ఒండు¹(1). వరదల్లో కొట్టుకొని వచ్చిన మెత్తని మట్టి. పెంప తయారీకి ప్రశస్తం. (తె. 2).

లంకి : ఎత్లనో, దున్నలనో రలిపి ఒకే కాకికింప చేర్చడం (కో. 30).

లంకించు : క్రి. ఉ. లంకిచ్చు. చూ. పర్యా. కరిపిచ్చు. అతుకు, కలుపు, అంటుకొనేటట్లుచేయు (తె. 16).

లంకిపేడు : చూ. పర్యా. గెలవాసం. ఒకదానికొకటి తగిలించిన వాసాల జంట. చూ. చిత్రాలు 8.1, 260 (కో. 17).

లంకిలి : చూ. రూ. లంకె (కో. 2).

లంకె : ఉ. లంకి, లంకె, లెంక. రూ. నంకి. చూ. పర్యా. కచ్చు¹(2). చుట్టు గుడినెల కప్పుకింది చట్రానికి పోతు, పెంటి వాసాలను తగిలించే పద్ధతి. చూ. చిత్రాలు 257.3, 258 (కో. 14, 16, 17, 20, 22, 32; తె. 2, 36, 39).

లంకెబద్ద : చూ. పర్యా. గెలవాసం. ఒకదానికొకటి తగిలించిన వాసాల జంట. చూ. చిత్రం 8.1, 260 (కో. 20).

లంకెబోదై : పర్యా. చూ. లంకె. నాలుగు ముఖాలుగా చెక్కిన కొమ్మ స్తంభంమీద పీట. చూ. చిత్రం 259 (రా. 27, 30).

లంకెవాసం : చూ. పర్యా. గెలవాసం. ఒకదానికొకటి తగిలించిన వాసాల జంట. చూ. చిత్రం 8.1, 260 (కో. 16).

లంకె : ఉ. లంకి. రూ. లంకిలి. పర్యా. చిలక, గుంకెల. గామగకరను కాకికిలిపి కట్టే తాడు లేక ఉ. (కో. 12, 14, 16, 18).

లచ్చాము : (లచ్చి + ఆము). చూ. పర్యా. కాళ్ళాము. ఒకదాని 80 పొమ్ములుంటే అయిదాని అంతటాగా పేర్చబడిన లక్ష ఇటుకలను కాలే పేర్చబట్టి. చూ. చిత్రం 58 (కో. 14).

లచ్చిమికమ్మి : ఉ. లచ్చిం-, లచ్చిం-. చూ. రూ. లక్ష్మి కమ్మి. (కో. 21, 23; తె. 1, 2).

లచ్చిమిపట్టె : చూ. రూ. లక్ష్మిపట్టె (తె. 41).

లచ్చివారం : చూ. పర్యా. బేప్తవారం. గుంపవారం (కో. 16).

లజ్జ : చూ. పర్యా. మెతువు(1). మెత్తనిదం (తె. 17).

లట్కా : చూ. పర్యా. తొక్కుడు¹. గోడ కట్టేటప్పుడు మునుముందు పెంచుకోడానికి ఆవవాలుగా ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు పేర్చిన రాయి. చూ. చిత్రం 159.5 (తె. 5, 16).

లట్టగువ్వ : ఉ. లట్టగువ్వ. వత్తగుల్ల (తె. 13, 15).

లత : చూ. పర్యా. జాళు². చెక్కడప్పవి. చూ. చిత్రం 276.20 (తె. 2).

లతారిచ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. కరిపిచ్చు. అతుకు, కలుపు, అంటుకొనేటట్లుచేయు (రా. 10).

లదిపట్టు : చూ. పర్యా. గూవు. చెక్కలోని వుచ్చిన చచ్చు బాగం (రా. 17).

లదు : గామగ దూలానికి చింతకాయను తగిలించే తీరు (కో. 27).

దైవపాద : చూ. పర్యా. గూవు. చెక్కలోని పుచ్చిన చచ్చు పాదం (రా. 18).

దప్ప¹ : ఉ. లొప్ప. రూ. లాప. చూ. పర్యా. నీల(1). గానుగ చక్రం బెసగటండా దిగించే కొయ్యముక్క (తె. 31, 37).

దప్ప² : (1) చూ. పర్యా. బంకినాయి. పంచలు మించడానికి వీలుగా అడ్డవాసాలు వేయడానికి అనువుగా ఇంటిగోడల్లో ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లుగా దిగించిన రాయి. ఈలాట ముందుదాగిలో చెక్కబడిన గాడిలో అడ్డవాసం వేస్తారు (తె. 19). (2) చూ. పర్యా. చిలుపివాటం, అదక నిర్మించడానికి గోడలో పాదన కొయ్య (తె. 19).

దప్ప³ : చూ. పర్యా. గడ్డి¹(1). పాడిగాడుదే మట్టిదెత్తక (తె. 29).

దప్ప(మోటి) : పర్యా. చీరాల, పేంజు, రొమ్ము. చూడు అధారంగా గోడలో నాటివ కర్ర (తె. 17, 19, 27).

దబ్బ : చూ. పర్యా. పెనుపు. ఎక్కువదనం (రా. 20).

దబ్బిను : (< అం. Rubbish). చూ. పర్యా. కంకర (రాయి). పునాదులు చిట్టపరచటం, శ్లాఖలు పోత పాముటం, రోడ్లువేయటం మొదలైన పనులకు పనికి వచ్చే రాతి ముక్కలు (కో. 33, 45).

దబ్బు : అమ్మవ (తె. 37).

దంప : ఉ. లొంప. చూ. పర్యా. నాడ. ఒకే కులంవాళ్లందే గ్రామదాగం (కో. 47).

దండ్రి : ఒకరకం గడ్డి. చివురుకట్టగా ఎవికివస్తుంది (తె. 38).

దంబాళాడు : చూ. పర్యా. దికల్తాడు. కాడివి పోలుగర్రకు కలిపి కట్టే తాడు. చూ. చిత్రం 74.8 (తె. 11).

దాకు : చూ. పర్యా. అకు². బండిమందమ చక్రాన్ని కలిపే కర్ర. చూ. చిత్రం 74.2 (రా. 8, 9).

దామి : క్రి. చూ. పర్యా. దుర్బలించ(1). కొయ్య పాదవా (తె. 19).

లాగు² : చూ. పర్యా. గానుగకట్టె. గానుగరాతిని తగిలించే కొయ్యమాలం. చూ. చిత్రం 54.2 (రా. 25).

లాజు : క్రి. కూడా. చూ. రూ. లాడు (కో. 20, 25, 29, 31; తె. 24; రా. 31).

లాటు : (చ. లాట్లు). కిక్టెల చుప్ప (కో. 25, 26, 28, 29, 31; తె. 2).

లాదాంబిల : చూ. పర్యా. తుండిబల్ల. పెంతు కించి చూడు దిగించే చెక్క. చూ. చిత్రం 276.18 (కో. 1).

లాదు : క్రి. కూడా. రూ. నాదు¹, లాజు. తారసరాతివి అతకటం; తారసరాత్తో కప్పవేయ. చూ. చిత్రం 266.3 (కో. 14-18, 21, 28, 32-34, 37-39, 41-50; తె. 1, 6, 15, 16, 43; రా. 1, 4, 6, 8-10, 13-15, 21, 30).

లాదుబిళ్ళ : చూ. పర్యా. తారస. చిన్ననైజ ఇటిక. పరిచగా చదరంగా ఉంటుంది. ఇంటికప్పు తయారీలో వాడుతారు. చూ. చిత్రం 333 (కో. 39; రా. 15).

లాదురాయి : ఉ. లాద్రాయి, లాద్రాయ. చూ. పర్యా. తారస. చిన్ననైజ ఇటిక. పరిచగా చదరంగా ఉంటుంది. ఇంటికప్పు తయారీలో వాడుతారు. చూ. చిత్రం 333 (కో. 33, 37, 41, 44-50; రా. 8, 14).

లాదుసున్నం : చూ. పర్యా. తారసుసున్నం. ఇంటికప్పు లాదావికి వాడే బాగా జిగురున్న మెత్తటిసున్నం. ఒకటి రెండు పాల్లు గానుగాడివది (కో. 32; తె. 43).

లాప¹ : చూ. రూ. లప్ప¹ (తె. 28).

లాప² : గానుగరాయి కదలకుండా గానుగ కట్టెకు అటూఇటూ దిగించిన చెక్క (తె. 36).

లాపట్టు : క్రి. నెత్తికెత్తుకొను (తె. 15).

లాలంబిరు : (< హం.) ఎరుపు కలిపిన లేతపసుపుచ్చ రంగు (తె. 42).

లాలబండి : చూ. పర్యా. గడిమాను. తలుపు చెక్కలను మూస్తూ గోడల్లోని కంఠల్లోకి దూర్చబడే రోకలివంటి మెద్ద గడియ. చూ. చిత్రాలు 189-191 (రా. 17).

లావు : (1) దట్టంగాఉండటం (కో. 1, 19, 24, 26, 31, 34, 38, 43; తె. 6, 8, 42, 43; రా. 2, 20-22).

(2) చూ. పర్యా. ఉరువు. ఎక్కువ, పెద్ద (కో. 1).

లింగపటై : చూ. పర్యా. చూడుకమ్మి. నన్నటి చూడచెక్క (తె. 24).

లింగంబావి : చూ. పర్యా. దిగుడుబావి. నీళ్లకోసం దిగుడానికి మెట్లుపెట్టిన బావి. చూ. చిత్రం 297 (తె. 42).

లింగరాయి¹ : దీన్నే సుద్దరాయి అనికూడా అంటారు. మెగ్నీషియం సిలికేట్ అనేద్రవ్యానికి నియమితకారంలేని ఖనిజాలరూపంలో ఉన్న ఈరాతిని సాంకేతికంగా 'సబ్బురాయి, స్టియటైట్' (Soap - stone, Steatite) అంటారు. ఇది మెత్తగా జిడ్డుగాఉంటుంది. 'సర్పెంటైన్' (చూ. నల్లరాతినారాయి)తో కలిసి లభించే ఈరాయి ఎంత ఉష్ణోగ్రతకైనా తట్టుకోగలదు కాబట్టి బాయిలర్లు, గేస్బర్నర్లు మొదలైనవాటిలో వాడబడుతున్నది. కాగితం, రంగులు, రబ్బరు మొదలైనవాటి తయారీలో నింపుడుద్రవ్యం (Filler) గాను, చర్మపరిశ్రమ, శుద్ధిచేసే చమురు (Lubricant), క్రేయాను, పేస్ పౌడరు, వస్త్రపరిశ్రమలో జిడ్డుపోగొట్టే ద్రవ్యంగాను, ఈరాతిపొడి వాడుకలో ఉన్నది. కఠినంగాఉండే ఈరాతి రకాలను ప్రయోగశాలల్లో, యంత్రాగారాల్లో భిన్న ప్రయోజనాలకు వాడుతున్నారు. 'టాల్కం' రాతికి (Talcum : చూ. సుద్దరాయి) స్థూలరూపమైన ఈరాయి సాధారణంగా తెలుపు బూడిదరంగునీడల్లో దొరుకుతుంది. కొద్ది సమయాల్లో ఆకుపచ్చ, ఎరుపురంగుల లేతచాయల్లో కూడా చొరకటం కద్దు. పచ్చపుటరాయిగా గూడా దీన్ని వాడుతున్నారు (కో. 40).

లింగరాయి² : చూ. పర్యా. గుబ్బిగడ్డ. భూమిలో పాతపరాతిదిమ్మ. సారెను సులువుగా తిప్పడానికి ఉపయోగపడేది. చూ. చిత్రం 73.8 (తె. 41).

లిచ్చెన : చూ. రూ. నిచ్చెన (కో. 28).

లిమింటు : (< ఆం. Limit). అపుడం (రా. 1).

లుక్కు : చూ. పర్యా. పట్ట². దర్వాజా కిటికీచక్రాలు గోడలో కదలకుండా నిలవడానికి తమ్ములకు పక్కవ బిగించిన ఇవపబద్దీ. వంపుగా ఉంటుంది. (తె. 18).

లుంగు : చూ. పర్యా. గొడుగు. పిడిన మధ్యలోని మేకు వంటి భాగం. చూ. చిత్రం 184.7 (తె. 44).

లుంబు : మూలం చివరి అర్థగోళంగాచెక్కిన భాగం (తె. 30).

లూకు : చూ. పర్యా. గొడుగు. పిడప మధ్యలోని మేకు వంటి భాగం. చూ. చిత్రం 184.7 (తె. 29).

లెక్క : ఉ. లెక్క. రూ. నెక్క. పర్యా. ఉరవ, గజితం, పంచ(1), పరిమితం, సంఖ్య, గణన, ఎద్దు (కో. 32; తె. 1, 5, 6, 12, 28, 36, 38, 44).

లెక్కవాడు : ఉ. లెక్కోడు. చూ. పర్యా. చీమువట్టిన వాడు. ధనమంతుడు (రా. 10).

లెక్కాచారం : లెక్కతెలు (రా. 21).

లెగుచు : క్రి. పర్యా. ఎగయు. పెకిలేచు (తె. 39, 41).

లెంకపీట : (లెంక < లంకె). చూ. పర్యా. గెలవానం. ఒకదానికొకటి తగిలించిన వాసాలజంట. చూ. చిత్రాలు 8.1, 260 (తె. 39).

లెంటాల్ : (బ. లెంటాల్లు). చూ. పర్యా. గాలికిటికి. వెలుతురుకోసం గోడల్లో ఎత్తువపెట్టే చిన్నకిటికి (తె. 21).

లెంబరిబెడ్డ : (లెంబరి < ఆం. Number). చూ. పర్యా. వంబరిబెడ్డ. సర్కాసి ప్రమాణాల ప్రకారం సరైన కొలతల్లోఉన్న బెడ్డ ఇటికి. చూ. చిత్రం 32 (కో. 6).

లెయ్యకుండు : క్రి. లేవకుండాఉండు (తె. 34).

లెవలార్చి : (లెవలు < ఆం. Level). చూ. పర్యా. మట్టి మార్చి. పైభాగం బల్లపడుపుగాఉండే అర్చి. చూ. చిత్రాలు 238, 240 (తె. 22).

లెవలు¹ : ఉ. లెవిల్, లెవిలి, లెవెలు, లెవ్విలు, లేవల్, లేవెలు. రూ. రెవెల్, చూ. పర్యా. మట్టం¹. అంతటా ఒకే ఎత్తులో ఉండటం (కో. 1, 5, 8, 13, 14, 22-24, 28-38, 35, 39; తె. 7-10, 12, 23, 30, 34, 38, 40, 42, 44; రా. 8, 11, 19-24, 27.)

లెవలు² : ఉ. లేవెల్, లెవిలి, లెవెలి, లేవలి, లేవిల్.
(బి. లెవల్లు, లెవళ్లు, లెవల్లు). చూ. పర్యా. లేవల్
బాటిలు. నేలమట్టం సరిచూడటానికి 'టీటీ'లాగా
ఉపయోగపడే తాపీపనివాళ్ళ పరికరం. అడుగు చదునుగా
ఉన్న చిన్న రేకుపెట్టెలో ఏదైనా ద్రవంపోసి గాలి
బుడగను లోపలికి వదిలి విగిస్తాయి. పెట్టె పైభాగాన
అద్దం ఉంటుంది. పైవైపున మధ్యలో గీత ఉంటుంది.
గాలిబుడగ సరిగా గీతదగ్గర ఉంటే మట్టం సరిపోయినట్లు
(కో. 12, 19, 21, 23, 29; తె. 11, 25, 29, 33,
34; రా. 2, 31).

లెవలుబద్ద : చూ. పర్యా. జేబందు(చెక్క). పొడుగ్గా
సన్నగా ఉండే కొయ్యతాపీ. చెక్కసున్నం పట్టించిన
తర్వాత ఎచ్చుపెచ్చులు లేకుండా తాపీపనివాళ్ళ వాడే
పరికరం. చూ. చిత్రం 93 (తె. 5).

లెవల్ బాటిలు : (ఆం. Level bottle). ఉ. లెవల్ బాటర్,
లెవలుబాట్టి, లెవలుబాట్, లెవలుబాల్లి. (బి. -బాటిల్లు,
-బాటిల్లు, -బాట్టిలు, -బాట్లు). రూ. లెవల్ బాటు. పర్యా.
దుర్బిణీ, మట్టం², మీటరు, లెవలు, లెవెలుమట్టం. నేల
మట్టం సరిచూడటానికి 'టీటీ'లాగా ఉపయోగపడే తాపీ
పనివాళ్ళ పరికరం. అడుగు చదునుగా ఉన్న చిన్న రేకు
పెట్టెలో ఏదైనా ద్రవంపోసి గాలిబుడగను లోపలకు
వదిలి విగిస్తారు. పెట్టె పైభాగాన అద్దం ఉంటుంది.
పైవైపు సరిగా మధ్యలో గీత ఉంటుంది. గాలిబుడగ
సరిగా గీత దగ్గర ఉంటే మట్టం సరిపోయినట్లు (తె. 4,
6, 12, 13, 17, 22, 24, 26, 28, 30, 37,
38, 44).

లెవల్ బాటు : ఉ. లెవెల్ బాటు. (బి. బాట్లు). చూ. రూ.
లెవల్ బాటిలు. (తె. 18, 21, 27, 32, 36).

లెవెలుమట్టం : ఉ. లెవలుమట్టం, లెవెలిమట్టం. చూ.
పర్యా. లెవల్ బాటిలు. నేలమట్టం సరిచూడటానికి 'టీటీ'
లాగా ఉపయోగపడే తాపీపనివాళ్ళ పరికరం. అడుగు
చదునుగా ఉన్న చిన్న రేకుపెట్టెలో ఏదైనా ద్రవంపోసి
గాలిబుడగను లోపలికి వదిలి విగిస్తారు. పెట్టె పైభాగాన
అద్దం ఉంటుంది. పైవైపు మధ్యలో గీత ఉంటుంది.
గాలిబుడగ సరిగా గీతదగ్గర ఉంటే మట్టం సరిపోయినట్లు
(కో. 3, 9, 26; తె. 1, 2, 10, 33).

లేకొను : క్రి. లేకుండు (కో. 32).

లేత : చూ. పర్యా. మసర. రంగు యొక్క మసకదనం
(తె. 3).

లేబరి : (<ఆం. Labourer). ఉ. లేబరు. (బి. లేబర్లు).
చూ. పర్యా. కూలివాడు, పనివాడు. దినభత్యం తీసుకొనే
వాడు (కో. 8, 43; తె. 26).

లేబరువాడు : చూ. పర్యా. కూలివాడు. పనివాడు, దిన
భత్యం తీసుకొనేవాడు (కో. 32).

లేయర్ : (<ఆం. Layer). ఉ. లేరు. (బి. లేయర్లు).
చూ. పర్యా. పడకి. రాళ్లలో, ముఖ్యంగా మట్టురాళ్లలో
(Sedimentary rocks). రేకులురేకులుగా కనిపించే
సన్నని పల్చని రాతిపలక (కో. 9, 22, 30; తె. 24).

లేసు : చూ. పర్యా. ఆతా. ఇల్లుకట్టే స్థలం; అందుకు తగిన
చోటు (రా. 6).

లై నుకడ్డీ : చూ. పర్యా. దొడ్డికడ్డీ. గుజ్జులమీద విగించే
అడ్డకర్ర. చూ. చిత్రం 248.4 (కో. 29).

లై నుదోరి : (<ఆం. Line, - దోరి < హిం. దోరీ).
చూ. పర్యా. దారం(1). గోడలు తిన్నగా ఉన్నవో లేవో
సరిచూడటానికి బేల్దారులు వాడే తాడు (తె. 24).

లై నుదారం : చూ. పర్యా. దారం(1). గోడలు తిన్నగా
ఉన్నవో లేవో సరిచూడటానికి బేల్దారులు వాడే తాడు
(తె. 21, 36).

లై నుదిమ్మ : చూ. పర్యా. మూలదిమ్మ. గోడికట్టుబడి
గుర్తించడానికి మూలల్లో కట్టిన దిమ్మ (కో. 26).

లై నుముగు : చూ. పర్యా. పిడికిటి కర్ర. వేళ్ల సందులనుంచి
ముగ్గుపిండి వదలుతూ గీసిన సమాంతరరేఖలు
(తె. 6).

లై నువంతె : ఉ. లై స్వంతె. చూ. పర్యా. సాదామెట్టు.
నలుపలుకలుగా ఉండే అరుగుతో వంకలు వంపులు
లేకుండా నిటారుగా కట్టిన మెట్టు (తె. 26).

లైంస్టోన్ : (<ఆం. Lime stone). చూ. పర్యా.
ఎర్ర మొరం (రాయి). సాంకేతికంగా

—సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium spar, Carbonate of lime, Lime stone = CaCO_3) అనబడే ఈశిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలతో విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన జీవరాశుల శిథిల శరీరభాగాల్లోను 'కేర్నెల్' అనే ద్రవ్యం తీవ్ర తాపపీడనాలవల్ల మొదట ఈరకం రాయిగా మారి, తర్వాత దీనికణాలు స్ఫటికీకరింపబడి 'చలవరాయి' (Marble : చూ. ఎర్రరాయి) గా పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈరాయి శుద్ధత, స్వభావ లక్షణాలనుబట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగ పడుతుంది. పెల్ స్పార్ కాతిన్యంలో సగంమాత్రమే (= 3) దీనికున్నది. జిగటగా ఉండే ఈరాతి రకాలను కాల్చి పిమెంటును, గుల్లగా ఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని తయారు చేస్తారు. పరిశుద్ధంగాఉండే ఈరాతిరకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, బ్లీచింగ్ పౌడరు మొదలైన వాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇసుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం మొదలైన రంగుల్లోను, దొరుకుతుంది. ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలా రకాల ఇళ్లు కట్టడంలోను, రోడ్లువేయడంలోను, అలంకరణ సామాగ్రిగాను, ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ధ, సున్నం, ఈరాతిజాతికి చెందినవే. (రా. 28).

లోట్ట¹ : చూ. లొట్టె, లొండ. చూ. పర్యా. బొక్క. సహ. జంగా పడిన రంద్రం (కో. 37).

లోట్ట² : చూ. చూ. లొట్ట (తె. 9).

లోట్ట³ : గూన మధ్య తూము రావడానికి మట్టిలో బొటవ వేలితో చేసిన గుంట (తె. 22).

లోట్టిడుచు : క్రి. గడ్డపారతో బొక్కపెట్టు (తె. 33).

లోట్టె : చూ. చూ. లొట్ట¹ (రా. 13).

లోండ : చూ. చూ. లొట్ట¹ (కో. 13).

లోద్ది¹ : పెంకుకప్పు కలిపే మూల. చూ. చిత్రం 17.9 (తె. 30, 36).

లోద్ది² : (1) చూ. పర్యా. సుదు¹ (1). రాళ్ల వరసల మధ్యనున్న స్థలం (తె. 27) (2) ఆము పొయ్యల కోసం వదిలే ఖాళీ (తె. 27).

లోద్దిమూల : మూలమూల (తె. 30).

లోద్దివాసం : చూ. పర్యా. మూలదంతి. దూలం మీదనుంచీ మూలలకు వేసే వాసం (తె. 23, 30).

లోద్దు : తూముగా వాడబడే పిమెంటు గొట్టం (తె. 8, 11).

లోఆయం : పర్యా. గర్భకొలత. జాయింట్. లోకొల్, లోగాయం, లోగిలి², లోదాయం, లోమయం, లోవుసులు. లోపలికొలత, గోడలమధ్యనున్న స్థలపు కొలత (కో. 41; రా. 11, 12).

లోకారం : ఉ. లవకారం, లవాకారం, లోవకారం. చూ. రవకారం. రాళ్లసండుల్లో నీళ్లుచల్లి సున్నం పుద్దటం (కో. 25; తె. 4, 5, 7, 12, 29, 40, 42).

లోకొల్ల : చూ. పర్యా. లోఆయం. లోపలి కొలత. గోడల మధ్యనున్న స్థలపు కొలత (రా. 2).

లోగాడికట్టు : కాడి లోపై వువవేసినట్టు. చిరతను బిగువుగా పట్టిఉంచేది (రా. 7).

లోగాడిపుల : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ద. పూరింటి ఆకు కప్పును కట్టడానికి వాడే పరికరం. పాదారణంగా వెదురు బద్దకు ఒకవైపు మొవచెక్కి మొవకు కొంచెం పైగా రంద్రం వేస్తారు. ఇవపబద్ద అయితే ఒకవైపు వంపు తిరిగిన మొవ. రెండోవైపు కట్టువేసిన ఏదీ ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 121, 122 (రా. 2).

లోగావపుల : చూ. పర్యా. చిత్ర. కాడికున్న రంద్రంలో పెట్టే కొయ్యముక్క. దీనికి కాడిపలుపును తగిలిస్తారు. చూ. చిత్రం 54.12 (రా. 2).

లోగాయం : చూ. పర్యా. లోఆయం. లోపలి కొలత. గోడల మధ్యనున్న స్థలపు కొలత (రా. 10).

లోగిలి¹ : (1) చూ. పర్యా. (నడిమి)కుల్ల. చుట్టూగదులున్న ఇంటి మధ్యనున్న ఏరువడే ఖాళీస్థలం. చూ. చిత్రం 13.1

(కో. 17, 19; రా. 14). (2). చూ. పర్యా. నట్టిలు. ఇంటి మధ్య గది. భాగం (కో. 34, 35).

లోగిలి²: చూ. పర్యా. లోఆయం. లోపలి కొలత, గోడల మధ్యనున్న స్థలపు కొలత (తె. 7).

లోగిలి(లు): పర్యా. చతుర్భువంతి, చతుశ్శాల, చుట్టు గులారపిల్లు, చుట్టుబవంతి. చౌభార(భవంతి), చౌభవంతి. నాలుగిళ్ల భవంతి, నాలుగుపాఠభవంతి, మండువా(యిల్లు). మధ్యనున్న భాగస్థలానికి నాలుగువైపులా గదులున్న ఇల్లు. చూ. చిత్రం 19 (కో. 15, 18, 21, 22, 24; తె. 2; రా. 31).

లోడేయు: క్రి. చూ. పర్యా. చెవు. మట్టిని గుంటనుంచి మైకి తోడు (రా. 6).

లోతట్టు: గూతు లోపలి భాగం (రా. 16).

లోతు¹: మనపరిమాణంలో పొడుగు వెడల్పులు పోగా మిగిలిన కొలత (కో. 4, 9, 21, 22, 25, 26, 31, 34, 37, 39, 40, 42-45; తె. 1, 4, 6-10, 13-17, 20-22, 25, 29, 30, 37, 38, 40, 42, 43; రా. 3, 8, 14, 28, 29).

లోతు²: పర్యా. పైఅంతరం, పైతరం, పైమిద్దె(2). మేడ మీది కప్పులేని భాగం (తె. 36, 41).

లోదాయం: చూ. పర్యా. లోఆయం. లోపలి కొలత, గోడల మధ్యనున్న స్థలపు కొలత (రా. 15).

లోబడికట్టె: చూ. పర్యా. చిత్ర. కాడికున్న రంధ్రంలో పెట్టే కొయ్యముక్క. దీనికి కాడివలుపును కలుపుతారు. చూ. చిత్రం 54.12 (రా. 16).

లోమయం: చూ. పర్యా. లోఆయం. లోపలికొలత, గోడల మధ్యనున్న స్థలపు కొలత (రా. 30).

లోయిలు: చూ. పర్యా. నట్టిలు. ఇంటి మధ్యగది; భాగం (రా. 32).

లోపుసులు: చూ. పర్యా. లోఆయం. లోపలికొలత, గోడల మధ్యనున్న స్థలపు కొలత (తె. 37, 41).

లోస్తాజలలు: చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (మూల); కా. = కాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విణ. = విశేషణం; ఆం. = ఆంగ్లం; హిం. = హిందూస్తానీ

వ

వక్క: ఉ. ఒక్క. చూ. పర్యా. పోక. తోటల్లో పెంచబడే పొడుగాటి చెట్టు. కాయ ముగంధద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది. The Areca tree, *Areca catechu* (కో. 24; తె. 43; రా. 16).

వగై: చూ. పర్యా. కొన్ను. పలుపు ముడిపేయడానికి వీలుగా కాడికి దిగించిన ఇనపకొక్కెం (తె. 8).

వంక¹: చూ. రూ. వంకిర (తె. 44).

వంక²: పేరులోఉండే దొంక (రా. 14).

వంకత్తి: చూ. పర్యా. పూటకత్తి. తాచేపను కొట్టి గోవ తీయడానికి వాడే వంపుకత్తి. చూ. చిత్రం 127 (కో. 14).

వంకర: ఉ. అంకర. (బ. వంకరు). రూ. వంక. చూ. పర్యా. వంపు. వంగిఉండటం, వంగిఉన్నది (కో. 8; తె. 30; రా. 18).

వంకసీల: చూ. పర్యా. చింతకాయ. గానుగ దూలానికి చివర దిగించే 'S' ఆకారపు ఇనపకొక్కెం. దీన్నే 'వంపుసీల' అనికూడా పిలుస్తారు (తె. 1).

వంకార్చి: చూ. పర్యా. పళ్ళార్చి. పక్కభాగాలు వంపు లొంపులుగాఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 231, 235, 236 (కో. 6).

వంకి¹: ఉ. ఒంకి. చూ. రూ. వంకై (కో. 37).

వంకి²: చూ. రూ. వంకె¹ (రా. 32).

వంకిడిమెట్టు: చూ. పర్యా. నత్తగుల్ల(కైవారం)మెట్టు. కింద విశాలంగా, పైకిపోనుపోను సన్నగా ముడితిరిగిఉండే మెట్టు (రా. 26).

వంకి¹: చూ. పర్యా. నలికం¹(2). ఆర్చికి పక్కన వచ్చే సొట్టకు వెలుపలిభాగం (కో. 6).

వంకి²: చూ. పర్యా. ఒంగు². వంచిన వెదురుబద్ద (కో. 27).

వంక్రీ³ : (ఐ. వంకులు). చూ. పర్యా. చింతకాయ. గానుగ చూలానికి చివర దిగించే 'స్' ఆకారపు ఇనపకొక్కెం. దీన్నే 'కుయ్య' అనికూడా పిలుస్తారు (తె. 9).

వంకులార్చి : చూ. పర్యా. పళ్ళార్చి. పక్కటాగాలు ఒంపు లొంపులుగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 231, 235, 236 (కో. 35).

వంక్ర¹ : రూ. వంకి. చూ. పర్యా. పూటీ. బండిచక్రం తయారీలో వాడే వంపుకొయ్య (రా. 19, 25, 27, 29).

వంక్ర² : చూ. పర్యా. కూసు. తాపీరేకును విడిచి కలిపే వంగిన ఇనపచువ్వ. చూ. చిత్రం 83.2 (తె. 19).

వంక్రెన : (ఐ. వంక్రెన్లు). చూ. పర్యా. బింగు. వంచిన వెదురుబద్ద (కో. 15).

వంక్ర¹ : రూ. వంకి. చూ. పర్యా. చిలకకొయ్య(1). గోడలో విగించిన కొయ్యముక్క (కో. 36).

వంక్ర² : చూ. పర్యా. గద్దగోరు. కిటికీ రెక్కలు గాలికి వాలకుండా పట్టిఉంచే పరికరం. ఒకవైపు వంగిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 298 (తె. 6).

వంగు : చూ. పర్యా. పూటీ. బండిచక్రం తయారీలో వాడే వంపుకొయ్య (కో. 13).

వంగుడుబావి : ఉ. ఒంగుడు. చూ. పర్యా. చేదుడుబావి. చుట్టుగోడఉన్న బావి. చూ. 296 (రా. 8).

వచ్చు : చూ. పర్యా. గురజ. ముక్క. భాగం (కో. 12). (2) రూ. బచ్చ. వక్క. పక్షం (కో. 38).

వచ్చటం : రావడం, రాక (తె. 39).

వజను : (< హిం.). రూ. వదను(1). చూ. పర్యా. తూకం. ఎత్తు, తూకు, భారము (తె. 10, 12). (2) రూ. వదను(2). చూ. పర్యా. దమ్ము. బలం, ఆధారం (తె. 22).

వంజ : ఉ. వన్జ. చూ. పర్యా. బజనిక. జిత్తు. బజనిక. బదనిక, బవనిక అనికూడా పిలవబడే ఒక మొక్క. పెద్ద పెద్ద చెట్లమీద అల్లుకొని పరాన్నభుక్కుగా

(Parasite) పెరుగుతుంది. ఈ మొక్కను పంజలో వేలాడగ దే గాలి బాదగాని. దయ్యక పీచిగాని. రాచని పమ్మకం. *Dendrophthoe falcata*, Br., *Loranthus buddleioides* or *Longi*, *Clorus* or *Scurrula*, Man., *Viscum orientale*, Man. (తె. 14).

వట్టం : గట్టిపిం (తె. 17).

వట్టి : చూ. పర్యా. పూటీ. బండిచక్రం తయారీలో వాడే వంపు కొయ్య (రా. 17).

వట్టివేరు : ఉ. వొట్టివేరు. చూ. పర్యా. అగురు(గట్టి). చీపురు పుల్లలవంటి కాడలతో, సువాసనగల వేళ్లతో ఉండే తృణవిశేషం. పీటి చాళ్లలో పెరుగుతుంది. పశుగ్రాసంగాని, ఇంటి కప్పలమీద పరవడానికి పనికి వస్తుంది. వేరుతో తడికలు, వినపకరాలు అల్లుతారు. తడిపితే చల్లదవంకలిగిస్తుంది. వేరు పేసి పెండ్లకట్టడానికి. తాడుగాకూడా వాడతారు. దీన్నే 'బొరు, ఉళిరం, లామజ్జకం విడవలి' అనికూడా పిలుస్తారు. *Cuss-cuss* or *Khus-khus* grass, *Andropogon muricatus*, Watts. (కో. 28, 32).

వట్టె : ఉ. వట్టి, వొట్టి. చూ. పర్యా. అగురు(గట్టి). చీపురు పుల్లలవంటి కాడలతో సువాసనగల వేళ్లతో ఉండే తృణవిశేషం. పీటి చాళ్లలో పెరుగుతుంది. పశుగ్రాసంగాని, ఇంటి కప్పలమీద పరవడానికి పనికివస్తుంది. వేరుతో తడికలు, వినపకరాలు అల్లుతారు. తడిపితే చల్లదవం కలిగిస్తుంది. వేరు పేసి పెండ్లకట్టడానికి తాడుగా కూడా వాడతారు. దీన్నే 'బొరు, ఉళిరం, లామజ్జకం, విడవలి' అనికూడా పిలుస్తారు. *Cuss-cuss* or *Khus-khus* grass, *Andropogon muricatus*, Watts. (కో. 25, తె. 2, 5, 13-15).

వడంగుండు : ఉ. ఒడంగుండు. చూ. పర్యా. గుండు. తాపీపవివాళ్ళు గోడల మట్టం పరిచూడటానికి వాడే పరికరం. తూకంబిల్ల (చూ.) ప బదులుగా దీన్ని వాడుతారు. గుండ్రంగానో శంకువుగానో ఉండే లోహపు ముద్రను చదరంగా ఉండే రేకు మధ్యనున్న బెజంలో నుంచి వేలాడదీవేన. దారానికి కట్టి దీన్ని తయారు చేస్తారు. చూ. చిత్రం 100 (తె. 40)

వడదిప్పు : కి. చూ. పర్యా. తింపు. తిరిగేటట్లుచేయు (రా. 9).

వడప : చూ. పర్యా. తడప. పేనిన నార (కో. 18, 21, 28; తె. 5).

వడబెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. కోధించు. మురికి తొలగించు (తె. 33).

వడబోయు : క్రి. చూ. పర్యా. కోధించు. మురికి తొలగించు (తె. 10).

వడంబగుండు : ఉ. ఒడంబగుండు. చూ. పర్యా. గుండు¹(2). తాపీపనివాళ్లు గోడలమట్టం సరిచూడటానికి వాడే పరికరం. తూకంబల్ల (చూ.) కు బదులుగా దీన్ని వాడుతారు. గుండ్రంగానో శంకువులాగానో ఉండే లోహపు ముద్దను చదరంగాఉండే రేకు మధ్యనున్న బెజ్జంలో నుంచి వేలాడదీసిన దారానికికట్టి దీన్ని తయారు చేస్తారు చూ. చిత్రం. 100 (తె. 11, 30, 33; రా. 26).

వడంబం : ఉ. ఒడంబం, వొడంబం. రూ. వడంబరం. చూ. పర్యా. గుండు¹(2). తాపీపనివాళ్లు గోడలమట్టం చూడటానికి వాడే పరికరం. తూకంబల్ల(చూ.) కు బదులుగా దీన్ని వాడుతారు. గుండ్రంగానో శంకువులాగానో ఉండే లోహపు ముద్దను చదరంగా ఉండే రేకు మధ్యనున్న బెజ్జంలోనుంచి వేలాడదీసిన దారానికి కట్టి దీన్ని తయారు చేస్తారు. చూ. చిత్రం 100. (కో. 13, 16-20, 22, 23, 26, 28, 30, 32, 34, 39; తె. 2, 5, 7, 36).

వడంబరం : ఉ. ఒడంబరం, ఒరంబరం. చూ. రూ. వడంబం (కో. 6, 8, 9).

వడయం : చూ. రూ. వల(యం) (కో. 48).

వడవేయు : క్రి. ఉ. వడేయు. చూ. పర్యా. కోధించు, మురికి తొలగించు (రా. 21).

వడి : (1) చూ. పర్యా. పురి¹. తాపీ పేనడంలో తిప్పే మెలిక (కో. 40). (2) మిట్టపల్లాలు (తె. 28). (3) చూ. పర్యా. వాక. వక్క, వైపు (రా. 14).

వడిసి : చూ. పర్యా. ఒడిశ. తుప్పగా సర్కారు జిల్లాలోని కొండ ప్రాంతాల్లో పెరిగే ముళ్ళచెట్టు. ఉష్ణకాలంలో తెల్లనిపూలు పూస్తుంది. దీనెంబరు - జనవరి నెలల్లో విత్తనాలు పంటకు వస్తాయి. రెండేసి కాయలు గుత్తిగా ఉండి చివరలు కలిసి ఉంటాయి. ఆకు పచ్చిఎరువుగాను, ముళ్ళమండలు కంచెగాను, పనికి వస్తాయి. బెరడు విషప్రాయమైనది. విత్తనాలు క్రిమినివారకాలుగా వైద్యంలో వాడబడుతున్నవి. ఎలుపుదాలుగా ఉండే కొయ్య చాలా మన్నికగాను, గట్టిగాను ఉంటుంది. వాసాలు, స్తంభాలు ఈ కొయ్యతో చేస్తారు. దీన్నే 'అంకుడు, కడినె, కళింగం, కొడన, కొడిన, కొడిపె (పాల), వొడిస' మొదలైన పేర్లలో పిలుస్తారు. Discous featherfoil, Speckle-barked rafter-wood, *Cleisanthus collinus*, Bth. Lush., *Coraya antidysentrika*, Roxb., *chuyita collina*, Willd., *Echites antidysentrika* Roxb, *Holarhhena antidysentrika*, Wall., *Wrightia tinctoria*, Br. (కో. 1).

వడేరు¹ : పొదగా పెరిగే ఒకరకం మొక్క. కంప వంటి చెరకుగా పనికి వస్తుంది. (రా. 8).

వడేరు² : చూ. పర్యా. మండి. బావి గోడకింద అధారంగా ఉండేటట్లు దించిన కొయ్యచక్రం. మెత్తటి నేలమీద ఈ చక్రం ఉంచి దీనిమీద గోడ కట్టుతారు (రా. 13).

వడేకు : చూ. పర్యా. ఒడేపు. ఇనపబద్దీలను సాగగొట్టడానికి కింద ఆపుగాపెట్టిన రాలిదిమ్మ (కో. 35).

వడ్డి : (చి. వడ్డిలు). రూ. వడ్డె, వడ్డెర, వడ్డ, వడ్డి. ఒక కులం (కో. 3, 33, 34, 37, 38, 41, 42, 46-49; తె. 6, 16-23, 31, 33; రా. 28).

వడ్డు : ఉ. అడ్డు, వొడ్డు. (బి. వడ్డు). చూ. రూ. వరి. (కో. 23, 30; తె. 1, 3, 9, 20).

వడ్డె : ఉ. ఒడ్డె, వొడ్డె. చూ. రూ. వడ్డి (తె. 3, 9, 24, 29; రా. 14-20).

వడ్డెతట్ట : చూ. పర్యా. ఉప్పరతట్ట. మట్టిమోతకు పనికివచ్చే తట్ట (రా. 3).

వడ్డెర : ఉ. ఒడ్డెర, వడ్డెర, వడ్డెరి. (బి. వడ్డెర). చూ. రూ. వడ్డి (తె. 5, 7, 13, 28, 36, 39).

వడ్డెరాయన : (బి. వడ్డెరాయన). వడ్డికులస్తుడు (తె. 7).

వడ్డెసిబ్బి : వెదురుగంప (రా. 30).

వడ్డ : ఉ. ఒడ్డ. చూ. రూ. వడ్డి (తె. 1-3, 34).

వడ్డబొగ్గు : చూ. పర్యా. కట్టెబొగ్గు. కర్రలు కాల్చి తయారుచేసిన బొగ్గు (రా. 1).

వడ్డి : చూ. రూ. వడ్డి (కో. 25).

వడ్డకొట్టు : చూ. పర్యా. ధన్యంకొట్టు. ధన్యం దాచుకొనే గది (కో. 25, 32).

వంటలు : బి. చూ. పర్యా. పిడకలు. పేడ, పొట్టు కలిపి పలుచని ముద్దలుచేసి ఎండిన తర్వాత వంట చెరకుగా వాడే ఉండలు (కో. 40).

వంటకొట్టడి : చూ. పర్యా. వంటగది. వంటచేసే గది. (రా. 16, 25).

వంటగది : పర్యా. గొందిల్లు, పంపాది, పొయ్యిల్లు, వంటకొట్టడి, వంటిల్లు. వంట చేసే గది. (కో. 8, 19, 21, 26-28, 30, 32-35, 37, 39, 41-46; తె. 5, 13, 41-43, రా. 3, 19, 20, 28).

వంటదిశి : చూ. పర్యా. అగ్నిమూల. ఆగ్నేయమూల (కో. 26).

వంటపంచ : చూ. పర్యా. వంటసాల. వంటచేసే పంచ (కో. 2, 7).

వంటపసారా : చూ. పర్యా. వంటసాల. వంటచేసే పంచ (కో. 24, 28, 32; తె. 1).

వంటసాల : ఉ. అంట. పర్యా. వంటపంచ, వంటపసారా. వంటచేసేపంచ (తె. 13, 27, 29-31, 36; రా. 29).

వంటిలు : ఉ. అంటిల్లు, వంటియిల్లు. చూ. పర్యా. వంట గది. వంటచేసే గది (కో. 4; తె. 7, 9, 21, 23, 38; రా. 15, 23, 26).

పండు : సున్నటి రాతికి చేసే జాజుపి (తె. 22).

పత్తనంచెక్క : చూ. పర్యా. చెక్కతాపి. కొయ్యరా చేసిన తాపి. గురుకుగా ఉన్నచోట్లను చవరం చేయడానికి వాడేది. చూ. చిత్రం 92 (రా. 6, 7).

పత్తి : ఉ. పట్ట. రూ. పత్తి. పేలుడు మందును ముట్టించే తాడు (కో. 10, 30, 31, 37, 42, 48).

పత్తిచెక్క : ఉ. చెక్క. చూ. పర్యా. పక్కచెక్క. ద్వారపంధపు నిలువుకట్టిపక్కవ గోడకు ఆతికేచెక్క (కో. 20).

పత్తు : క్రి. పర్యా. పత్తు¹(2), గుచ్చు⁽²⁾ గోడు³, నాటు.⁽¹⁾⁴ (తారసరాతి) కప్పవేయు (కో. 30; తె. 3, 10, 11, 42).

పత్తుడి : చూ. పర్యా. తొక్కిడి. ఒత్తిడి. సమ్మట్టం (కో. 46).

పదను : (1) చూ. రూ. వజను (1). (తె. 3, 15); (2) చూ. రూ. వజను (2). (తె. 18).

పవకు : క్రి. ఉ. పావకు. చూ. పర్యా. పుదులు. పాటుదప్పు (రా. 8).

పంతు : చూ. పర్యా. పాలు. భాగం (కో. 13, 15, 26, 31).

పంతె : చూ. పర్యా. మెట్టు. ఎక్కడానికి, దిగడానికి వీలుగా కట్టిన నిర్మాణం (తె. 24, 26).

పన్నారి : వానపీఠ పోవడానికి ఇంటిముందు తవ్వివ కాలువ (కో. 2).

పన్రం : పవరు, పసతి (కో. 48).

పంపు¹ : (1) చూ. పర్యా. పూటి¹. మిడిచక్రం తయారీలో వాడే పంపుకొయ్య (కో. 44, 45, 47, 48; రా. 2, 11, 15, 16, 18, 20, 21, 23). (2) బాణంలాగా మంచివ బద్ద (తె. 16).

పంపు² : ఉ. అంపు, ఒంపు, వంపు. పర్యా. ఏన, కోప్పి. జవ్వ¹, మలుపు, మంకర. మంగిఉండటం, మంగిఉన్నది.

(కో. 18, 25, 32; తె. 9, 14, 23, 24, 28; రా. 1, 5, 12, 15).

వంపుడువాసం : ఉ. వంపుడోసం. చూ. పర్యా. రాకబద్ద. పంగగాఉన్న ఒసికర్రలమీద పొడుగ్గా పరిచిన కర్ర (రా. 9).

వంపుపట్టె¹ : పుట్టుగుడిసె పుట్టూ బొడ్డులాగా పెట్టే వంపు కొయ్య (కో. 44, 50).

వంపుపట్టె² : చూ. పర్యా. పూటీ¹. ఒంకిచక్రం తయారీలో వాడే వంగిన కొయ్య (కో. 42).

వంపుపెంకు : చూ. పర్యా. చోనెపెంకు. ఇంటి వెన్నుగాడి మీద పరిచే పెంకు. చూ. చిత్రాలు 19.3, 36, 73.14 (కో. 37, 41; రా. 13).

వంపురేకు : చూ. పర్యా. తోరియారేకు వంపులువంపులుగా ఉండే రేకు (కో. 43).

వంపులార్చి : చూ. పర్యా. పళ్ళార్చి. పక్కభాగాలు వంపు లొంకులుగాఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 231, 235, 236 (రా. 32).

వంపుల్వంతె : వంపులుతిరిగిన మెట్టు (తె. 26).

వంపుసీల : చూ. పర్యా. చింతకాయ. గానుగ దూలనికి బిగించే 'S' ఆకారపు ఇనపకొక్కెం. దీన్నే 'వంకసీల' అనికూడా పిలుస్తారు (తె. 1).

వమ్ము : (1) తడి, నెమ్ము (తె. 19). (2) చూ. పర్యా. కసువు. చిమ్మివేసిన గడ్డి గాదం మొదలైనవి (రా. 6).

వరంకట్టు : చూ. పర్యా. పిట్టగోడ. మిద్దెల పైఅంచుల దగ్గర, బట్టి మళల పక్కన, కట్టే పల్చని పొట్టిగోడ. చూ. చిత్రాలు 22.4, 23.2 (రా. 12).

వరంగోడ : ఉ. ఉరంగోడి, ఒరంగోడ, వరెంగోడ. చూ. మొరంగోడ. చూ. పర్యా. పిట్టగోడ. మిద్దె పైఅంచుల దగ్గర, బట్టి మళల పక్కనకట్టే పల్చని పొట్టిగోడ. చూ. చిత్రాలు 22.4, 23.2 (తె. 44; రా. 23, 25-28).

వరండా : (<అం. Verandah) చూ. పర్యా. పంచ.

ఇంటిముందున్న కప్పువేసిన అరుగు. చూ. చిత్రం 17.3

(కో. 3, 5, 6, 8, 9, 13, 16, 21-23, 25, 26, 28-31, 37, 41-43, 46, 48, 49; తె. 2, 5, 7, 11-13, 15, 22, 23, 28, 29, 31, 38, 42, 43; రా. 2, 6-8, 13, 16, 19, 25, 28, 31).

వరండా² : సున్నబ్బట్టి పైభాగానఉన్న చదరంగాఉండే గోడ భాగం. చూ. చిత్రం 72.3 (కో. 44).

వరపు : వానరాకుండా వెలిసిపోయిన స్థితి (తె. 9).

వరం : చూ. వారం. చూ. పర్యా. మగులు. ప్రహరీ గోడ మీద ఆకు, మట్టి, రాయి మొదలైనవాటిలో రక్షణకోసం గోడకంటే వెడల్పుగా పెట్టిన కప్పు. చూ. చిత్రాలు 284.2, 285.3, 286.5 (రా. 25).

వరలనుయ్య : చూ. పర్యా. వరలబావి. వరలువేసినబావి. చూ. పర్యా. 290 (కో. 21).

వరలబావి : ఉ. వర్ల - పర్యా. గూనలబావి, బొడ్డుబావి, వరలనుయ్య, వాడలబాయి. వరలువేసిన బావి. చూ. చిత్రం 290 (కో. 28, 31, 34).

వరస : (1) ఉ. ఉరస, ఉర్సి, ఒరస, ఒర్సి, వడస, వడిస, వొరస, వొర్సి. పంక్తి, చాలు (కో; తె; రా.). (2) చూ. పర్యా. దఫా. పర్యాయం, మారు, తడవ (కో. 31).

వరసరాయి : చూ. పర్యా. కందిపొడరాయి. కట్టుబడికిగాని నేలపై పరవచానికిగాని, స్తంభాలుగా నిలపడానికిగాని, వాడే మలిచిన రాయి. చూ. చిత్రాలు 44, 165.4 (తె. 42). (2) ఉ. వరిసరాయి, వొరిసరాయి. చూ. పర్యా. ఉత్తరాయ. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చే రాయి. (తె. 3, 4; రా. 24).

వరసరాయికట్టుబడి : చూ. పర్యా. కట్టురాయికట్టుబడి. రాతిని చెక్కికట్టే పద్ధతి. చూ. చిత్రం 165 (రా. 13).

వరి : (బ. వర్లు). ఉ. అరి, వారి. చూ. వర్లు. ప్రధాన మైన ఆహారధాన్యం. ఇంటికప్పుకు వరిగడ్డి మంచి వాడుకలో ఉన్నది. Paddy, *Oryza sativa*, Sank. (కో. 7, 19, 27-29, 33-35, 37, 41-47; తె. 2, 4-6, 11-36, 18, 19, 22, 26-28, 30, 33, 36, 38-

41; రా. 1, 3, 4, 5, 7, 10, 16, 19, 21, 22, 30, 32).

వరిగ : ఉ. వరిగె. చూ. చరుగ (కో. 37, 41).

వర్జు(కొను) : క్రి. చూ. పర్యా. ముగ్గుపోయు. కొలత ప్రకారం కావలసిన ఆకారాన్ని గీతలతో గుర్తించు (కో. 9, 10, 32).

వర్నం : చూ. పర్యా. రంగు. వస్తువులకుందే ప్రధాన లక్షణాలలో ఒకటి; తెలుపు మొదలైనవి (కో. 28).

వర్సరౌతు : చూ. పర్యా. ఉత్తరౌతు. గోడల కట్టుబడికి పనికివచ్చేరాయి (తె. 17).

వలంగుండు : ఉ. వలింగుండు. చూ. పర్యా. గుండు¹(2). తాపీపనివాళ్లు గోడల మట్టం సరిచూడటానికి వాడే పరికరం. తూకంబిల్లకు (చూ.) బదులుగా దీన్ని వాడుతారు. గుండ్రంగానో, శంకువులాగానో ఉండే లోహపు ముద్దను, చదరంగా ఉండే రేకు మధ్యనున్న బెజ్జంలో నుంచి వేలాడదీసిన దారానికి కట్టి దీన్ని తయారుచేస్తారు. చూ. చిత్రం 100 (తె. 41, 44).

వలిపోస : చూ. పర్యా. పట్ట². దర్వాజా కిటికీ చట్రాలు గోడలో కదలకుండా నిలవడానికి కమ్మలకు పక్కన బిగించిన ఇనప బద్దీ. వంపుగా ఉంటుంది (తె. 35).

వలి(య)ం : రూ. వడయం. చూ. పర్యా. కైవారం¹. గుండ్రటి వస్తువుల చుట్టుకొలత, పరిధి (కో. 46).

వలిదిప్పు : క్రి. ఉ. వొల్దిప్పు. చూ. పర్యా. రాపాడు (నానుగను) తిప్పు (రా. 12).

వలిపిరి : ఉ. వల్పిరి, వొల్పిరి. రూ. వెలిపిరి. వానజలు (కో. 6, 9; రా. 28).

వలేరు : ఒకరకం గడ్డి. చీపురుగా కట్టడానికి పనికివస్తుంది (కో. 38).

వల్లజలెడ : (వల్ల < వడ్ల). వడ్లను జల్లించడానికి వాడే జల్లెడ (కో. 17).

వళంకి : దీపపు ప్రమిద (కో. 7).

వపల : ఎదురుగాళ్లు చెక్కిన రెండు కర్రలను కలిపి తగిలించడం (కో. 34).

వసారా¹ : ఉ. వసారి, వాసర. చూ. పర్యా. పంచ. ఇంటి ముందున్న కిష్టుగల ఆరుగు. చూ. చిత్రం 17.3 (కో. 7, 11, 14-19, 21-32, 34, 43; తె. 1-6, 10, 36).

వసారా² : గొడ్లను కట్టివేసే పందిరి (రా. 10-13).

వసారాకడ్డి : చూ. పర్యా. సరం¹(1). పంచస్తంభాలమీద వేసే అడ్డవాసం. చూ. చిత్రం 275.5 (కో. 22, 24, 25, 30-32).

వసారాదూలం : చూ. పర్యా. సరం¹(1). పంచస్తంభాల మీద వేసే అడ్డవాసం. చూ. చిత్రం 275.5 (తె. 36).

వసారాపటె : చూ. పర్యా. సరం¹(1). పంచస్తంభాల మీద వేసే అడ్డవాసం. చూ. చిత్రం 275.5 (తె. 2; రా. 9).

వసారాబొందు : చూ. పర్యా. సరం¹(1). పంచస్తంభాల మీద వేసే అడ్డవాసం. చూ. చిత్రం 275.5 (కో. 34).

వసికొయ్య : చూ. పర్యా. అడ్డకర్ర². విచ్చెన నిలుపు కర్రలను కలుపుతూ మెట్టులాగా ఉపకరించే చిన్నకొయ్య. చూ. చిత్రం 148.2 (కో. 14).

వస్త్రకాయం : వడపోత (కో. 22).

వాక¹ : పర్యా. తట్టు³, పెడక², వడ్డి³). వారి. పక్క. వైపు (రా. 4, 5).

వాక² : చూ. పర్యా. ఒడ్డెవు. ఇవపబద్దీలను పొగగొట్టడానికి దానికి కింద అవుగా పెట్టిన రాతిదిమ్మ (రా. 28).

వాకిలి : (1) ఉ. అకిలి, వాకిడి, వాకిరి. (బ. వాకిండు, వాకిల్లు, వాకిళ్లు.) పర్యా. గుమ్మం. ప్రవేశమార్గం; ఇంటి ముందటి స్థలం. చూ. చిత్రం 22.10 (కో. 33, 34, 37, 40, 41, 43, 44, 46, 47; తె. 4, 11, 16, 21, 27, 29, 30, 36-39, 41; రా. 3, 7, 8, 9, 11-14, 16-18, 20-29, 31). (2) బద్దీపోయ్యకి ఎదురుగా ఉన్న స్థలం (కో. 26).

వాకిలిబండ : చూ. పర్యా. దాసబండ. దర్వాజా ఉత్తరాసి మీద పరిచే బండ (రా. 31).

వాగ్గరి : కాలవల ఒడ్డున ఉన్న నేల. ఇక్కడి ఇసక సిమెంటులో కలపడానికి మంచిది (కో. 41).

వాగు : చూ. పర్యా. ఏరు¹. కొండల్లోపుట్టి వేగంగా ప్రవహించే కాలవ (కో. 29, 35; తె. 14, 32; రా. 29).

వాటకం : చూ. రూ. వాటం (తె. 26).

వాటకుండ : నీళ్లుపోసుకొనే కుండ (తె. 3).

వాటం : ఉ. వాటం. రూ. వాటకం. పర్యా. ఏరు¹(2). కోరు², పరుపు⁴, పరుపు. వార²(3). వాలు¹(2). సొల్పు¹. ఒరపు, జారుడు (కో. 3, 6, 9, 13, 14, 17, 18, 21-23, 25, 26, 28-30, 32, 33, 37, 42, 43, 45-48; తె. 1, 34, 40; రా. 1, 4, 6, 13).

వాటంపరుపు : చూ. పర్యా. దోనెపాయ. నీళ్లు తూము వైపుకు త్వరగా పారడానికి వీలుగా ఏర్పాటుచేసిన ఎక్కువ వాటం (రా. 15).

వాటా : (బి. వాటాలు, వాట్లు). పర్యా. అయిటం, భాగం. నిర్మాణంలోని ప్రత్యేకంగా ఉండే భాగం (కో. 22, 23, 25, 30, 32, 48; తె. 1, 7, 24, 25, 43).

వాటు¹ : (1) ఉ. ఆటు. (బి. వాట్లు). పర్యా. చావు¹(2). మిద్దికడ్డి. శ్రేణిపట్టె. మిద్ది గోడలమీద వేసే అడ్డుకడ్డి (తె. 1, 7-12, 34, 36-38, 40, 42, 44). (2) చూ. పర్యా. పట్టె¹(1). కొయ్యవాసం (తె. 42).

వాటు² : (బి. వాట్లు). పరైన గుర్తు (తె. 13).

వాడ : పర్యా. గడ్డ⁷, గూడెం(1), లంప. ఒకేకులం వాళ్లుండే గ్రామభాగం (కో. 49, 50; తె. 7; రా. 10, 13).

వాడగిల్లిపెంకు : వాడగిల్లిమంచి తెచ్చిన పెంకు (కో. 18).

వాడపల్లిబండ : వాడపల్లి గ్రామంనుంచి వచ్చే చలవరాయి (చూ. ఎర్రరాయి : Marble) (తె. 7).

వాడపల్లిపెంకు : వాడపల్లి గ్రామంలో తయారైన పెంకు (కో. 23).

వాడబట్టి : (వాడ = ఓడ) చూ. పర్యా. చుప్పాము. ఊకతో రాళ్లను కారే గుండ్రటి ఇటికబట్టి (కో. 5).

వాడలబాయి : చూ. పర్యా. వరలబాయి. వరలువేసిన బాయి. చూ. చిత్రం 290 (తె. 8).

వాడాకు : (1) చూ. పర్యా. వాడి. వాడిపోయిన ఆకు (రా. 6). (2) (వాడ + ఆకు). ఉ. వాడేకు. పర్యా. సోగాకు. చెరకుగడచిట్టచివరకుండే నన్నని పొడుగాటి ఆకు. ఇంటి కప్పుకుకూడా వాడుతుంటారు (రా. 6).

వాడి : పర్యా. ఒగుడు, వాడాకు. వాడిపోయిన ఆకు (తె. 20, 28).

వాడుక : చూ. పర్యా. ఆచారం. కట్టుబాటు, మర్యాద (తె. 22).

వాత : చూ. పర్యా. పట్టె. ముగ్గుతోగీసిన గీత (తె. 18).

వాదనం : కూచాలమీద పరిచిన అడ్డవాసం (కో. 36).

వాదరి : చూ. పర్యా. దారు. కత్తి మొదలైన వాటికున్న పదును (కో. 49).

వాని : చూ. పర్యా. నడవా(1). సింహద్వారానికి ముందు అరుగుల మధ్యగా ఉన్న నడిచే దారి. చూ. చిత్రం 26.5 (రా. 17).

వాను : క్రి. ఉ. ఆను. పర్యా. ఈను¹, ఊను(4). కుండలు చేయు (తె. 3, 8, 13).

వామి : ఉ. వామ; సంధిలో-ఆమి, ఓమి. రూ. వాము. పర్యా. కుప్ప(2). పరకలను పేర్చి వెంటితో బిగించిన కుప్ప. చూ. చిత్రం 320.4 (కో. 37, 41, 48; తె. 21; రా. 5-8, 14, 23).

వాము : ఉ. సంధిలో-ఆము, ఓము. చూ. రూ. వామి (కో. 8, 24, 34; తె. 15, 37; రా. 28).

వాయ : (1) ఉ. ఆయ, వోయి. చూ. పర్యా. కుప్ప(1). గుట్ట, తిన్నె, తిప్ప (కో. 8, 13, 14, 18). (2) ఉ. వాయి, వోయి. చూ. పర్యా. గొడ్డ. మట్టికుండ (కో. 9, 34).

వాయి¹ : చూ. పర్యా. దారు. కత్తిమొదలైన వాటికున్న పదును (కో. 16).

వాయి² : చూ. పర్యా. పాదు¹(1). మధ్యలో వీళ్ళపోసి గచ్చును గట్టిబరచడానికి వీలుగా మట్టితో కట్టిన కట్ట (కో. 28).

వాయి³ : రాతి పేచ్చలోని వరస (కో. 41).

వాయి⁴ : చూ. రూ. వాయిలు¹ (తె. 16).

వాయిలు¹ : ఉ. వాయిల, వాయిలి. రూ. వాయి⁴, వావిల. గుమ్మరి అల్ల కానికి పనికివచ్చే తీగ. 'వాయల' అని కూడా అంటారు. ఈజిప్టుకి చెందినదే 'వల్లవావిల' (*Gendarussa vulgaris* or *Justicia gendarussa*, Man.) అనే మొక్క. Five leaved chaste tree, *Cleome pentaphylla*, Heyne., *Vitex ngeundo* or *trifolia*, Linn. (కో. 44; తె. 10, 13, 21, 33, 36-38, 40).

వాయిలు² : (< ఆం. Oil). గుడ్డమని కలిపిన అముదం (తె. 18).

వార : పర్యా. వారవ(కట్ట). గోడ పక్కకు వారిపోకుండా పోటీగా బయటివైపున కట్టిన అరుగువంటి గోడ (కో. 2).

వార² : (1) తేడా, భేదం (తె. 42). (2) చూ. రూ. వారి (రా. 14). (3) చూ. పర్యా. వాటం. వారి (రా. 17).

వారపాక : ఉ. వారపాకు, వారపాక. రూ. మొరపాక. పర్యా. సాయిటాన్². వారి కప్పుగల పాక. చూ. చిత్రం 15 (కో. 34, 40; తె. 8, 44; రా. 8, 14, 17-22, 25-27, 29-31).

వారపాకిలి : ద్వారం ముందున్న చూరు (రా. 4).

వారం : చూ. రూ. వరం (రా. 24).

వారవ(కట్ట) : చూ. పర్యా. వార¹. గోడ పక్కకు వారిపోకుండా పోటీగా బయటివైపున కట్టిన అరుగువంటి గోడ (కో. 40).

వారి : ఇటికబట్టి మీది మట్టికప్పు (రా. 4).

వారు : పటకా (తె. 44).

వారేయు : క్రి. చూ. పర్యా. అంపుకొడు. వంచు, వంగువట్లు చేయు (తె. 27).

వారైలాడు : చూ. పర్యా. వీటాడు. బంకిపోలు తాడును బివ్వాయ్ మోపకు కలిపే తాడు (తె. 10).

వారి : రూ. వారి²(2). చూ. పర్యా. వారి¹. పక్క, వైపు (రా. 8, 9).

వారి¹ : (1) చూ. పర్యా. ఒడ్డు⁴, ఒరుగు (కో. 36). (2) చూ. పర్యా. వాటం. ఒరపు, జారుడు (కో. 44).

వారి² : చూ. పర్యా. అరవడి. బావికి చుట్టుగోడ కట్టుబడి చేయవలసిన గుండ్రటి స్థంభ (తె. 6).

వారికిలు : చూ. పర్యా. బిందు¹(1). తలుపు రెక్కలను విడిసరిమీది తిరిగేటట్లు చేసే ఇవనబడ్డీ. ఒకవైపు చుట్టగా వంచి ఉంటుంది. రెండోవైపు తలుపు రెక్కలు విగించి ఉంటుంది. దీన్నే 'పోకకీలు' అనికూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రం 174.5 (రా. 2).

వారిగీత : మూతి కూప అంచుకింద గీసే గీటు (కో. 36).

వారిగోడ : ఉ. అయిగోడ. చూ. పర్యా. చెన్న(గోడ). చుట్టుగోడలమీద ముక్కోణం ఆకారంలో కప్పువరకు కట్టిన పక్కగోడ. చూ. చిత్రాలు 17.5, 247.3 (కో. 4).

వారిపీటబండ : (వారిపీట < ఆం. Wall plate) చూ. పర్యా. పరికమంచు. దూరానికి ఆదారంగా గోడమీద అడ్డంగా వేసే రాయి (రా. 21).

వారిపెళ్ళ : చూ. పర్యా. తొక్కుడు¹. గోడ కట్టేటప్పుడే మునుముందు పెంచుకోడానికి అవసరంగా ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు వేర్పిన రాయి. చూ. చిత్రం 159.5 (రా. 11).

వారివాసాం : ఉ. వారిసాం. చూ. పర్యా. వక్కవాసం. వెనుగర్రమంచి అడ్డవరంమీదికి వేసే వాసం (కో. 43)

వారిపూరు : చూ. పర్యా. కొంకా(1). వారిగా ఉన్న చూరు (కో. 16).

వారిపూరు : కిటికీల గుమ్మరమీది చూరు (కో. 14).

వాలపాటిరాయి : (వాలపాటి < అం. Wall plate) చూ. పర్యా. ఒంకిరాయి. పంచలు దించడానికి వీలుగా అడ్డ వాసాలు వేయడానికి అనువుగా ఇంటిగోడల్లో ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లుగా బిగించిన రాయి. ఈరాతి ముందుభాగంలో చెక్కబడిన గాడిలో అడ్డవాసాలు వేస్తారు (కో. 8).

వాలీట(కమ్మి) : వసారా గోడలమీద పరిచే కడ్డి(కో. 25; తె. 2).

వాల మేట్ : (ఐ. వాలేట్లు). చూ. పర్యా. ఆకిరి¹. దూలాం మట్టం వరకు లేచిన గోడ. చూ. చిత్రం 168.5 (తె. 25).

వావిల : చూ. రూ. వాయిలు¹ (రా. 23).

వాసకట్టు : చూ. పర్యా. వాసపోత. ఇంటికి వాసాలు ఎత్తటం (కో. 1, 4).

వాసకట్టువీధి : ఒకదానికొకటి ఆనించి వీధిపొడుగునా కట్టిన వాసిళ్లుగల వీధి. చూ. చిత్రం 323 (కో. 1).

వాసకూర్పు : చూ. పర్యా. వాసపోత. ఇంటికి వాసాలు ఎత్తటం (కో. 23).

వాసకొయ్య : చూ. పర్యా. పట్టె¹(1), కొయ్యవాసం (కో. 38).

వాసగొల్పు : క్రి. చూ. పర్యా. వాసపుచ్చు. ఇంటికి వాసాలను వేయు (కో. 12).

వాసంతడప : తాటినార (కో. 26).

వాసపరుపు : ఉ. ఆస. చూ. పర్యా. వాసపోత. ఇంటికి వాసాలు ఎత్తటం (తె. 34).

వాసపాక : పొడుగాటి పాక (కో. 13).

వాసపుచ్చు : క్రి. ఉ. ఆసపుచ్చు, ఆసుబుచ్చు, వాసుపుచ్చు. పర్యా. వర్లించు, వాసగొల్పు, వాసపూయు, వాసపోయు, వాసాలు వదుపు. ఇంటికి వాసాలను వేయు (కో. 15; తె. 8, 24, 39, 40, 44).

వాసపూజ : చూ. పర్యా. వాసుపూజ, పునాదిరాయి పాతే చివ్వుడ చేప పూజ (తె. 7).

వాసపూయు : క్రి. చూ. పర్యా. వాసపుచ్చు. ఇంటికి వాసాలు వేయు (కో. 2).

వాసపోత : ఉ. ఆసపోత. రూ. వాసాపోత. పర్యా. పంజర(2), వాసకట్టు, వాసకూర్పు, వాసపరుపు; ఇంటికి వాసాలు ఎత్తటం (కో. 6-8, 22, 28, 30, 32, 38; తె. 3, 13, 16, 16, 29, 33).

వాసపోయు : క్రి. ఉ. వాసుపోయు. చూ. పర్యా. వాసపుచ్చు. ఇంటికి వాసాలను వేయు (కో. 34; తె. 16).

వాసబట్టి : చూ. పర్యా. పొడుగునూల. పొడుగు ఉండే ఇటికబట్టి. చూ. చిత్రం 59 (కో. 13).

వాసం : ఉ. ఆసం, ఓస, ఓసం, వాస, వాసాం. (ఐ. వాసలు, వాసాలు). దులాలకు అడ్డంగా కప్పుకింద చాలుగాపరచిన పొడుగాటి కొయ్య (కో. 2-5, 10, 13-16, 18, 19, 21-26, 28-35, 37-44, 47, 49, 50; తె. 1-4, 6, 8-17, 21, 23, 25-27, 29-31, 33-41, 44; రా. 1, 2, 7, 12, 14-22, 25, 26, 30-32).

వాసంబద్ద : చూ. పర్యా. రీపరు(పట్టె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పలచని చెక్క. దంతుల మధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 28).

వాసాలునడుపు : క్రి. చూ. పర్యా. వాసపుచ్చు. ఇంటికి వాసాలువేయు (తె. 11).

వాసి : చూ. పర్యా. బారు². పేట్టులోని వరస (రా. 17).

వాసిలు : పర్యా. బారాకజు. పొడుగాటిఇల్లు. చూ. చిత్రం 7 (కో. 7, 8, 10, 11, 13, 14).

వాసూరకట్టు : పర్యా. చుట్టుకట్టు² (1), చుట్టుపట్టె, చూరు పెండి², వాసూరచుట్టు². ఆకుకప్పు జారకుండా గోడల వెంటనే సపారాన్ని బిగించికట్టిన పెండెకట్టు (కో. 49).

వాసూరచుట్టు : (1) చూ. పర్యా. బెటగు(3). చుట్టంటి గోడలమీదవేసే పుల్లల చుట్టు. చూ. చిత్రం 256.5 (రా. 3). (2) చూ. పర్యా. వాసూరకట్టు. ఆకుకప్పు జారకుండా గోడల వెంటనే సపారాన్ని బిగించికట్టిన పెండెకట్టు (రా. 3).

వాసురపట్టి : వాసాలకు చూడగగర తొల్లవేసి దిగించిన చెక్క. చూ. చిత్రం 276.5 (రా. 2).

వాసూరుచెక్క : చూ. పర్యా. వాసూరుదబ్బి. పెంకుటింటి కాలిగుంజలమీద చూరు జారకుండా ఉంచేందుకు వేసే అడ్డు చెక్క (కో. 47).

వాసూరుదబ్బి : ఉ. వాసూరిదబ్బి. వాసూర్దబ్బి. రూ. వాసూరుదబ్బి. పర్యా. వాసూరు చెక్క. వాసూరుపట్టె. పెంకుటింటి ముంజూరుకిందికాలిగుంజలమీద చూరు జారకుండాఉంచేందుకు వేసే అడ్డుచెక్క (కో. 37, 43, 45, 49; రా. 1).

వాసూరుపట్టు : చూ. రూ. వాసూరుపట్టె (తె. 16).

వాసూరుపట్టె : రూ. వాసూరుపట్టు. చూ. పర్యా. వాసూరు దబ్బి. పెంకుటింటి ముంజూరుకింది కాలిగుంజలమీద చూరు జారకుండా ఉంచేందుకు వేసే అడ్డుచెక్క (కో. 18; రా. 2, 3).

వాసూరుబద్ద : చూ. రూ. వాసూరుదబ్బి (కో. 46, 50).

వాస్తు : రూ. వాస్తువ. ఇల్లు కట్టే చోటు (కో. 1, 8, 14, 22, 24-26, 29-30; తె. 5, 6, 10).

వాస్తుపూజ : ఉ.-పూజి. పర్యా. వాసపూజ. పునాదిరాయి పాతేటప్పుడు చేసే పూజ (కో. 1, 8, 14, 22, 25, 29, 30; తె. 5, 6, 10).

వాస్తువ : చూ. రూ. వాస్తు (తె. 37).

విఘ్నదూలం : చూ. పర్యా. వీల్లదూలాం¹. దూలానికి సమాంతరంగా గుజ్జలమీద వేసే చిన్నదూలం (కో. 19, 20).

విచ్చిపోవు : క్రి. ఉ. యిచ్చిపోవు. చూ. పర్యా. ఇరులు. పగిలి మెత్తటి పొడిగా మారు (రా. 2).

విచ్చు : క్రి. చూ. పర్యా. ఇరులు. పగిలి మెత్తటి పొడిగా మారు (రా. 31).

విచ్చెనకర్ర : చూ. పర్యా. కాల్¹(1). విచ్చెనకు రెండు వైపులా ఉండే పొడుగాటి కర్ర. చూ. చిత్రం 148.1 (కో. 16).

వినికత్తు : చూ. పర్యా. కటువు. గట్టి. చిలమైవ (రా. 7).

విప్ప : చూ. రూ. ఇప్ప (తె. 43; రా. 15).

విరబిడు : క్రి. ఉ. విరబిడు. క్రి. చూ. పర్యా. ఇరులు. పగిలి మెత్తటి పొడిగా మారు (కో. 38, 42, 43; తె. 7; రా. 31).

విరుచు : క్రి. ఉ. ఇరుచు. చూ. పర్యా. ఇరుచోయి. విరబిడుపట్టు చేయి (రా. 29).

విర్క్కిటి : పెద్ద ఇటికరాయి (తె. 27).

విలాసం : ఉ. విలాసం. పదును, వాడర (కో. 6).

విసనకర్రమెట్టు : చూ. పర్యా. అధు.మెట్టు. అర్థచంద్రాకారంగా ఉండేమెట్టు (కో. 6).

విసురురాయి : ఉ. ఇరురు. చూ. పర్యా. తిరగరి. పిండి తయారు చెయ్యడానికి వాడే సాదనం (తె. 29).

వీడియాపు : సన్నగా మొవచేలి అరంగుళం పొడవుండే ఉక్కుముక్క. ఆపు (చూ.)గా పనికి వస్తుంది (రా. 6).

వీడిపోటి : పర్యా. వీడిసూల. వీడికడ్డంగా ఇల్లుండటమనే తప్పు. వీడికి ఎదురుగా తలుపుగాని, కిటికీగాని ఉంచితే ఈ తప్పు పోతుంది. చూ. చిత్రం 327 (రా. 3).

వీడిసూల : చూ. పర్యా. వీడిపోటి. వీడికడ్డంగా ఇల్లుండటమనేతప్పు. వీడికి ఎదురుగా తలుపుగాని, కిటికీగాని, ఉంచితే ఈ తప్పు పోతుంది. చూ. చిత్రం 327 (కో. 32).

వీధి : ఉ. ఈది, వీది. రూ. ఈదు³. పర్యా. గేరి. కోవ(1), దారి¹, చిజారు. ముఖ్యమైన మార్గం. విశాలమైన బాట (కో. 19, 26, 32, 33, 37, 38, 41-44, 46-48, 50- తె. 5, 20, 22; రా. 3, 8, 10, 12, 13).

వీరము : చూ. రూ. ఈర (కో. 48).

వీవుగోడ : చూ. పర్యా. పారుగోడ. పింహట్టారానికి వెనుకనున్న గోడ (తె. 41).

వీస : చూ. పర్యా. నగ్గు. తక్కువదనం (కో. 4).

వీసం : పదహారోవంతు (కో. 28-30; తె. 13).

వృషభాయం : పశువుల కొట్టాలకు పనికివచ్చే కొలత (కో. 49).

వెంకిలేటరు : ఉ. వెంకేటరు. చూ. రూ. ఎంటిలేటరు. (తె. 7, 28, 30, 31, 38).

వెంజాపు : ఉ. ఇంజాపు. ఎంజాపు. ఎన్నుజాపు, ఎన్ను సోపు. చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి. ఇంటి నడికొప్పును మోసే కర్ర (కో. 37; తె. 41; రా. 12, 14-16, 18-21).

వెడల్పు : ఉ. ఎడలుపు, ఎడల్పు, ఎడెల్పు. రూ. వెలఱు. పర్యా. ఎడెలుము, ఎలుపు, వెల్లడి2. పొట్టిగాఉండే వెపు, దాని కొలత (కో. 4, 10, 13, 18-20, 23, 25, 26, 29-35, 37-40; తె. 1, 2, 9, 11, 13, 14, 38, 40-44; రా. 3, 19, 28).

వెంటి : ఉ. ఎంటి. (బ. వెంటు). గడ్డిపేసిన తాకు. చూ. చిత్రం 4.4 (కో. 19, 34, 39; తె. 9, 11, 27, 39; రా. 31).

వెంటికట్టు : చూ. పర్యా. అల్లిక. గడ్డితో కప్పే తీరు. చూ. చిత్రం 263.6 (కో. 12).

వెంటిడుపు : ఉ. ఎం-. చూ. పర్యా. గడ్డిమేటు. వెంటితో బిగించిన పెద్ద గడ్డిచుప్ప (కో. 20, 49).

వెంటివేటరు : ఉ. వెంటేటరు. చూ. రూ. ఎంటిలేటరు (కో. 50; తె. 6).

వెంటెవిలిరాయి : వెంటెవిల్లి గ్రామంనుంచి వచ్చే చలవ రాయి (చూ. ఎర్రరాయి : Marble). (తె. 40).

వెంటేకు : ఉ. ఎంతేకు. చూ. పర్యా. చెన్నంగి. తేకు జాతికిచెందిన చెట్టు. దీనికొయ్య గృహనిర్మాణద్రవ్యంగా భాగా పనికివస్తుంది. దీన్నే 'వెంటాకు, వెంటేకు, వెన్తేకు' అని కూడా పిలవబడుతుంది. Benteak, Venteak, White teak, Lagerstroemia, lanceolata, Wall., L. parviflora, Lendi. (రా. 7, 13, 28).

వెంటేప : దర్వాజాలు, తలుపులు తయారు చెయ్యడానికి పనికి వచ్చే కలఫనిచ్చే ఒక రకంచెట్టు (రా. 18).

వెంట్రేటు : చూ. రూ. ఎంటిలేటరు (తె. 3).

వెంటేటరుదర్వాజా : చూ.పర్యా. మూలజోడుచాకోటు. వైన గాలికిటికీ ఉన్న ద్వారబంధం (తె. 7).

వెండిగోరు : (బ.-గోల్లు). మెరిసే తెలుపురంగు (కో. 21).

వెదురు : ఉ. ఎదరు. (విణ. ఎదటి-.) యెదురు, వెదురు. (బ.-ల్లు, -ల్లు). పర్యా. ఎల్లి, గడ, దాంబరు(కట్టె), బొంగు1, బొంబు, మేదరి(కట్టె/బద్ద) నిర్మాణద్రవ్యంగా సర్వసాధారణ వాడుకలోఉన్న తృణవిశేషం. స్థలబలాన్ని బట్టి రమారమి 60-70 అడుగుల ఎత్తువరకు పొడగా పెరుగుతుంది. కణుపులదగ్గర కొన్ని రకాలకు ముళ్లు ఉంటాయి. జాతిభేదాన్నిబట్టి బోలుగా ఉండేభాగం ఎక్కువ తక్కువలతో ఉంటుంది. కణుపుల దగ్గర దొరికే గింజలను పేదలు తింటారు. ఈజాతిలో 'సాదనం' (చూ. కంక, ముల్లెం (చూ.ముల్లంపిడుం), కణాదిబొంగు, జాది వెదురు (*Dendrocalamus hamiltonii*, Man.) మొదలైన రకాలున్నాయి. సాధారణంగా దొరికే వెదురును 'Bamboo' అంటారు. (కో. 1-3, 5, 6, 8, 10, 12, 14-16, 18, 22-24, 26, 29-33, 35, 37-43, 47, 49, 50; తె. 1, 2, 5-8, 12, 13, 24, 26, 28-30, 38, 40, 42-44; రా. 1, 4, 5, 7, 8, 14, 15, 23, 28, 31).

వెనుగర్రకొమెర : ఉ. ఎన్నర్ర-. చూ. పర్యా. వడిమి కొమిరి. వెన్నుగాడిని మోసే కొమర (తె. 17).

వెనుగర్రపీట : ఉ. ఎను-. చూ. పర్యా. కొమరపీట. కొమరమీచి పీట (తె. 4, 14).

వెను(గర్ర)సాలు : ఉ. ఎను-. కూనలను వెన్నుగాడి వెంటనే కప్పే తీరు (తె. 21).

వెనుగాటెదురు : ఉ. ఎనగాటెదురు. చూ. పర్యా. వెను గాడిపోటీ. ఒక ఇంటివాకిలికి ఎదురుగా మరొక ఇంటి వెన్నుగాడి ఉండటమనే తప్పు. ఒకే వరసలో రెండిండ్ల వెన్నుగాడు ఉంటే ఈతప్పు పోతుంది. చూ. చిత్రం 325 (కో. 47).

వెనుగాడిగుఱ్ఱు : ఉ. ఎనుగాడి-. చూ. పర్యా. కొమరగుఱ్ఱు.
వెనుగాడిని మోసే పెద్దగుఱ్ఱు (కో. 38; రా. 9).

వెనుగాడిదోషం : ఉ. ఎను, ఎన్ను. చూ. పర్యా. వెను
గాడిపోటీ. ఒక ఇంటివాకిలి ఎదురుగా మరొక ఇంటి
వెన్నుగాడి ఉండటమనే తప్పు. ఒకే వరసలో రెండిండ్ల
వెన్నుగాళ్లు ఉంటే ఈ తప్పు పోతుంది. చూ. చిత్రం 325
(కో. 37, 41, 46).

వెనుగాడిపోటీ : ఉ. ఎను-. పర్యా. వెనుగాటెదురు, వెను
గాడిదోషం, వెన్నాపుపోటీ, వెన్నుపోటు, వెన్నునూరి.
ఒక ఇంటివాకిలి ఎదురుగా మరొక ఇంటి వెన్నుగాడి
ఉండటమనే తప్పు. ఒకే వరసలో రెండిండ్ల వెన్నుగాళ్లు
ఉంటే ఈ తప్పు పోతుంది. చూ. చిత్రం 325 (కో. 40,
42-45; రా. 3, 10).

వెనుగాడిల్లు : ఉ. ఎను-. రూ. వెనుగానిల్లు. పర్యా. వెన్ను
టిల్లు. వెన్నుగాడిగల ఇల్లు (కో. 37, 44; రా. 5, 7).

వెనుగానిల్లు : ఉ. ఎను-. చూ. రూ. వెనుగాడిల్లు (రా. 9).

వెనుగు : ఉ. ఎనుగు. చూ. రూ. వెలుగు (తె. 4, 13).

వెనుపెంక : ఉ. ఎనుపెంక. చూ. రూ. వెన్నుపెంక
(తె. 11).

వెనుబద్ద : ఉ. ఎనుబద్ద, ఎనుబద్ద. చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి.
ఇంటి వడికొప్పును మోసే కర్ర. చూ. చిత్రం 15.7
(కో. 18-24, 26).

వెనుబద్దగుఱ్ఱు : ఉ. ఎను-. రూ. వెన్నుబద్దగుఱ్ఱు. చూ.
పర్యా. కొమరగుఱ్ఱు. వెనుగాడిని మోసే పెద్దగుఱ్ఱు
(కో. 22).

వెనెలైటు : రూ. వెన్నిలైటు. చూ. పర్యా. గాలికిటికీ.
వెలుతురు కోసం గోడల్లో ఎత్తువపెట్టే చిన్న కిటికీ
(కో. 49).

వెన్నాపుపోటీ : ఉ. ఎంజాప్పోటీ. చూ. పర్యా. వెనుగాడి
పోటీ. ఒక ఇంటి వారికి కెదురుగా మరొక ఇంటి వెన్ను
గాడి ఉండటమనే తప్పు. ఒకే వరసలో రెండిండ్ల
వెన్నుగాళ్లు ఉంటే ఈ తప్పు పోతుంది. చూ. చిత్రం
325 (రా. 12).

వెన్నిలైటు : చూ. రూ. వెనెలైటు (రా. 3).

వెన్ను : ఉ. ఎన్ను-. చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి. ఇంటి
వడికొప్పును మోసే కర్ర. చూ. చిత్రం 15.7 (కో. 1,
3, 14, 15; తె. 2, 3, 36).

వెన్నుకమ్మి : ఎన్నుకమ్మి. చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి. ఇంటి
వడికొప్పును మోసే కర్ర. చూ. చిత్రం 15.7 (కో. 8,
13).

వెన్నుకర్ర : ఉ. ఎనుకర్ర, ఎనుగర్ర, ఎనుగర్ర, ఎన్నుకర్ర,
ఎన్నుగర్ర. చూ. పర్యా. వెనుగాడి. ఇంటి వడికొప్పును
మోసే కర్ర. చూ. చిత్రం 15.7 (కో. 30; తె. 4-6,
14-20, 22-35, 37-40, 44).

వెన్నుకూన : ఉ. ఎనుకూన. వెన్నుమీద ఎంచేకూన. చూ.
చిత్రం 20.2. (తె. 27).

వెన్నుగాడి : ఉ. ఎనుగాడి, ఎనుగాడి, ఎనుగాడి, ఎన్నుగాడి.
(వి.-గాడ్ల, -గాడ్ల). పర్యా. కొప్పుకర్ర, చావు¹(3),
జంపు², తరిపట్టి, మెంజాపు. వెనుబద్ద, వెన్ను, వెన్ను
కమ్మి, వెనుకర్ర, వెన్నుగూట, వెన్నుచెక్క, వెన్ను
పల్లె, వెన్నుబాణ, వెన్నుమాను, వెన్నురవ్వ, వెన్ను
వాసం, వెన్నుపరం, వెన్నుపాటు. ఇంటి వడికొప్పును
మోసే కర్ర. చూ. చిత్రం 15.7 (కో. 27-29, 32-35,
38, 39, 41-48; తె. 7-11; రా. 1, 13, 26,
28, 31).

వెన్నుగుఱ్ఱు : చూ. పర్యా. కొమరగుఱ్ఱు. వెనుగాడిని మోసే
పెద్దగుఱ్ఱు (కో. 3, 6, 28).

వెన్నుగూట : ఎన్నుగూట. చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి. ఇంటి
వడికొప్పును మోసే కర్ర. చూ. చిత్రం 15.7 (కో. 30;
రా. 2, 8).

వెన్నుచెక్క : ఉ. ఎన్నుచెక్క. చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి.
ఇంటి వడికొప్పును మోసే కర్ర. చూ. చిత్రం 15.7
(కో. 11).

వెన్నుటిల్లు : చూ. పర్యా. ఎనుగాడిల్లు. వెన్నుగాడిగల
ఇల్లు (కో. 11).

వెన్నుదూలం : ఉ. ఎన్ను-- పర్యా. గర్భదూలం, తల్లి
దూలం. ముఖ్యమైనదూలం (కో. 15).

వెన్నుపట్టి : పెంకుకప్పు నడికొప్పునవేసే సున్నపుపట్టి. చూ.
చిత్రం 16.2 (కో. 2).

వెన్నుపట్టె : ఉ. ఎన్నుపట్ట, ఎన్నుపట్టె. చూ. పర్యా.
వెనుగాడి. ఇంటి నడికొప్పును మోసేకర్ర. చూ. చిత్రం
15.7 (కో. 4-7, 9).

వెన్నుపెంక : ఉ. ఎన్ను-- రూ. వెనుపెంక. చూ. పర్యా.
దోనెపెంకు. ఇంటి వెన్నుగాడి మీద పరిచేపెంకు. చూ.
చిత్రాలు 19.3, 36, 73. 14 (తె. 30, 31. 36).

వెన్నుపోటు : ఉ. ఎన్ను-- చూ. పర్యా. వెనుగాడిపోటీ.
ఒక ఇంటి వాకిలికెదురుగా మరో ఇంటి వెన్నుగాడి
ఉండటమనేతప్పు. ఒకే వరసలో రెండిండ్ల వెన్నుగాళ్లు
ఉంటే ఈ తప్పు పోతుంది. చూ. చిత్రం 325 (కో.
14, 25, 28, 29, 32).

వెన్నుబద్దగుజ్జ : ఉ. ఎన్ను-- చూ. రూ. వెనుబద్దగుజ్జ
(కో. 24).

వెన్నుబాజు : ఉ. ఎన్నుబాజు. చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి.
ఇంటి నడికొప్పును మోసేకర్ర. చూ. చిత్రం 15.7
(కో. 16).

వెన్నుమాను : ఉ. ఎన్నుమాను. చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి.
ఇంటి నడికొప్పును మోసేకర్ర. చూ. చిత్రం 15.7 (రా.
4, 5, 17).

వెన్నురవ్వ : ఉ. ఎన్నురవ్వ. చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి.
ఇంటి నడికొప్పును మోసేకర్ర. చూ. చిత్రం. 15.7
(కో. 2).

వెన్నువాసం : ఉ. ఎన్నువాసం, ఎన్నోసం. చూ. పర్యా.
వెన్నుగాడి. ఇంటి నడికొప్పును మోసేకర్ర 15 7 (కో.
15, 17).

వెన్నుపరం : ఉ. ఎన్నుపరం. చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి.
ఇంటి నడికొప్పును మోసేకర్ర. చూ. చిత్రం 15.7
(కో. 43).

వెన్నుసాలు : ఉ. ఎన్నుసాలు. చూ. పర్యా. వెన్నుగాడి.
ఇంటి నడికొప్పును మోసేకర్ర. చూ. చిత్రం 15.7
(తె. 21).

వెన్నుసూల : ఉ. ఎన్ను. చూ. పర్యా. వెనుగాడిపోటీ.
ఒక ఇంటి వాకిలికెదురుగా మరో ఇంటి వెన్నుగాడి
ఉండటమనేతప్పు. ఒకే వరసలో రెండిండ్ల వెన్నుగాళ్లు
ఉంటే ఈ తప్పు పోతుంది. చూ. చిత్రం 325 (కో. 32).

వెంపట : ఉ. ఎంపట. వెంబడి (రా. 12).

వెంపిలేటరు : చూ. రూ. ఎంటిలేటరు (తె. 22).

వెంపు : ఉ. ఎంపు. చూ. రూ. వేపు (కో. 21, 23).

వెలగ : ఉ. యలగ. 'ఎలగ' అనికూడా పిలవబడే ఒక
మొక్క. ఇంటికి 'ముందు ములగ, వెనక వెలగ'
ఉండకూడదంటారు. కాయలు తినడానికి, మొక్కలు
కంచేమీద అల్లికపెట్టారు. Elephant apple,
Wood apple, *Feronia elephantum*, Br.,
Sank. (కో. 3).

వెలంచు : ఉ. ఎంచు. బయటవైపునఉండే అడుగు అంచు
(కో. 11).

వెలడ్చు : ఉ. ఎలడ్చు. ఎరెడ్చు. చూ. రూ. వెడల్పు (కో.
14; తె. 12).

వెలమ : ఉ. ఎలమ. చూ. పర్యా. చిర్మాని. దీన్నే 'కాక
జంఘ, నేలవేము' అనికూడా అంటారు. 'చివికివెలమ'
అనే ఈజాతికి చెందిన చెట్టును 'వెలమసంది'
(*Andrographis paniculata*, Watts., *Ano-
geissus latifolia*, W. I., *Justicia pani-
culata*, Rox.) అనికూడా పిలుస్తారు. నిర్మాణ
ద్రవ్యంగా ఉత్తమజాతికి చెందిన కలప ఈచెట్టు నుండి
దొరుకుతుంది. కొయ్య చెదలుపట్టదు. నౌకానిర్మాణానికి
గూడా ఈచెట్టు కలపను వాడారు. కలపనిచ్చే మహా
వృక్షాల్లో ఇదిఒకటి. జనవరి-ఫిబ్రవరి నెలల్లో చెట్టు
పుష్పిస్తుంది. రమారమి 30-35 అడుగుల ఎత్తువరకు
పెరుగుతుంది. చేవగాఉన్న భాగం చుదురుగోధుమవన్నె
ఉండే దీని మొదలు నిటారుగా వంకరలేకుండా పెరుగు

కుండి. Axle wood., *Conocarpus latifolia*,
Roxb. (రా. 10, 14, 20, 21).

వెలాయం : (వెలి + ఆయం). ఉ. ఎలాయం. బయటికొలక
(కో. 41; రా. 10).

వెలిగోడ : ఉ. ఎలిగోడ. బయటిగోడ (తె. 28).

వెలితి : ఉ. ఎల్లి. రూ. ఎల్లి, వెల్లి(2). చూ. పర్యా.
సండు¹(1). రాళ్ల వరసల మధ్యనున్న స్థలం (కో. 13,
16; తె. 35; రా. 11).

వెలిపిరి : ఉ. ఎలిపిరి. చూ. రూ. వలిపిరి (కో. 3, 7).

వెలి(పెళ్ళ) : ఉ. ఎలిపెళ్ళ. చూ. పర్యా. తొక్కుడు¹. గోడ
కట్టేటప్పుడే మునుముందు పెంచుకోడానికి అవగాయంగా
ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు వేర్చిన పెచ్చురాయి.
చూ. చిత్రం 159.1 (రా. 4, 6, 8).

వెలుగద్ద : పెంకుటింటి కప్పులో వెలుతురుకై దిగివివ
అద్దం (కో. 26).

వెలుగు : ఉ. ఎలుగు. రూ. వెనుగు, వెలుము. మధ్యమధ్య
పుల్లలు మెదిగిన కంచె (కో. 4, 5, 10, 49; తె. 1,
3, 14, 15).

వెలుగుకిటికీ : చూ. పర్యా. గాలికిటికీ. వెలుతురుకోసం
గోడలో ఎత్తువపెట్టే చిన్నకిటికీ (తె. 29).

వెలుగుదిద్దెం : చూ. పర్యా. గవాక్షం. వెలుతురుకోసం
మిద్దె కప్పులో పెట్టిన రంధ్రం. చూ. చిత్రం 22.7
(తె. 8).

వెలుము : ఎలుము. చూ. రూ. వెలుగు (కో. 3).

వెల్తురు : ఉ. ఎల్తురు. బంజరునేలలో 6-7 అడుగుల
ఎత్తున పెరిగే చిన్న ముళ్ళ చెట్టు. ముళ్ళ కురచగా గట్టిగా
ఉంటాయి. మాచుగట్టిని బోదెను, రోకొను కాయలు చేయ
డానికి. వేరుముక్క రుచిగురు ఉండే కొయ్యము బెట్టి కట్టి
డానికి ఉపయోగపడుతుంది. బాక్సిరంధ్రం లక్షణం. పాచిం
కట్టకొనే పూలు. చివర వేళ్ళ రంధ్రాలు : చిగుళ్ళను

వేర వేద్యంలో వాడుతారు. 'ఎల్లర, ఏడతర, వెలుతురు,
వెలుతురు' అని కూడా పిలుస్తారు. *Dichrostachys*
cinerica, W. & A. (కో. 40; తె. 14).

వెల్తురుకిటికీ : చూ. పర్యా. గాలికిటికీ. వెలుతురుకోసం
గోడలో ఎత్తువపెట్టే చిన్నకిటికీ (తె. 7).

వెల్తురుగూడు : చూ. పర్యా. గవాక్షం. వెలుతురుకోసం
మిద్దెకప్పులో పెట్టిన రంధ్రం. చూ. చిత్రం 22.7
(తె. 37).

వెల్తురుగూవ : చూ. పర్యా. కూవ. వెలుతురుకోసం
గోడలో " " రూపంలో దిగివివ గూవ పెంతులు
(తె. 43).

వెల్తురుపొక్క : చూ. పర్యా. గవాచి¹(1). గోడలో పెట్టిన
రంధ్రం; చువ్వలులేని కిటికీ. చూ. చిత్రాలు 27.7,
196-198 (తె. 7).

వెల్లి : (1) ఉ. ఎల్లి. ఆములోని కిందిపొయ్యికి పైపొయ్యికి
మధ్యనున్న ఖాళీ (రా. 1, 6). (2) చూ. రూ. వెలితి
(రా. 1).

వెల్లి : ఉ. యెల్లి. చూ. రూ. వెలితి (కో. 49).

వెల్లి : ఉ. ఎల్లి. పర్యా. ఓటుకాడు, తెల్లపూత, మన్నం
పారిపూత, మన్నంపూత, మన్నంపూతపూత, మన్నం
వీటిలో గోడలమీద పూసేపూత (కో. 8, 9, 13-15,
17-19, 21, 23, 26, 30, 34).

వెల్లిగోడ : ఉ. ఎల్లిగోడ. చూ. పర్యా. పండు¹(1). రాళ్ల వరసల
మధ్యనున్న స్థలం (రా. 6).

వెల్లిగోడ : ఉ. ఎల్లిగోడ. పర్యా. వెడల్పు. పొట్టిగా ఉండే వెల్లి
డానికి కొలక (రా. 28).

వెల్లిగోడ : ఉ. ఎల్లిగోడ. రూ. లంఘనవేసిన ముక్కలు
వేసేమట్టి (కో. 29).

వెల్లిగోడ : ఉ. ఎల్లిగోడ. చూ. పర్యా. పండు¹(1). గోడ
కట్టేటప్పుడే మునుముందు పెంచుకోడానికి అవగాయంగా

ముందుకు పొడుచుకొని వచ్చేటట్లు పేర్చిన వెచ్చురాయి.
చూ. చిత్రం 159.5 (తె. 15).

వేడిమూర్తి : చూ. పర్యా. సిద్ధాంతి. ఇంటి పట్టుబడికి
ముహూర్తాన్ని, నిర్మాణపద్ధతులను, శాస్త్రప్రకారం
సూచించేవాడు (తె. 40).

వేవి : చూ. పర్యా. అరసందు. రెండీళ్ల మధ్యనున్న సందు.
(రా. 24).

వేప : వీప, యాప, యేప. రూ. ఈప. పెద్దమానయ్యే
చెట్టు. దీని కలపను చూలాలుగా, దర్వాజా కమ్ములుగా,
తలుపుచెక్కలుగా వాడతారు. ఆకుపచ్చి ఎరువుగామందిది.
భిన్నభాగాలు వైద్యంలో వాడుకలో ఉన్నాయి. Neem
or Margosa, *Azadirachta indica*, W. I.,
Melia azadirachta, Linn. (కో. 4, 14, 19,
23, 26, 29, 30, 33, 35, 37, 38, 41, 42, 47,
49; తె. 7-9, 11, 15, 17-19, 25, 27, 29, 30,
33, 36-43; రా. 10, 15-18, 20-21).

వేపు : ఉ. వీపు. రూ. వెంపు, వైపు. చూ. పర్యా. బాజు².
పక్క, వంక, వెంట (కో. 24, 25, 32).

వేరుడురాయి : పెద్ద బండలను పగలగొట్టి తీసేసరాయి
(కో. 44).

వేరుపెవగ : ఉ. ఏడ్చవగ, ఏరిపెవగ. చూ. పర్యా. నేల
పెవగ. దీన్నే 'ఇరాతికాయ'. నేలపెవర, వల్లి(కాయ),
భూపెవగ, వీచుపెవగ' అని కూడా పిలుస్తారు. దక్షిణ
అమెరికానుంచి 18 వ శతాబ్దిలో ఇక్కడికి తెచ్చబడి.
ఒక వాణిజ్యపు వంట. కాలులు బిండికి, ఆకు కప్పుకు,
మానె వంటిదినుముగా వనికీవస్తాయి. Ground nut;
pea-nut, *Arachis hypogaea*, Linn; Watts.,
Wild. (కో. 30. రా. 30).

వేర్పు : క్రి. చూ. పర్యా. కుత్తు¹ (1). వేర్పు. ఒకదానిపై
ఒకటి క్రమంలో విలుపు (రా. 31).

వైట్ క్లే : (< అం. White clay) చూ. పర్యా. జేగురు
సుద్ద. బాగా జీర్ణమైన పేలుడు రాళ్లనుంచి, (Igneous
rocks) ఏర్పడి మట్టురాళ్లు (Sedimentary rocks)
శిథిలమైన సహజమృత్తికగా పరిణమించినప్పుడు
ఏర్పడిన దీన్ని సాంకేతికంగా 'జిగురుమట్టి' (Clay)
అంటారు. చెమ్మగిల్లటం, సాగటం, దీనికి సహజ
లక్షణాలు. కాలక్రమాన ఇదే 'షేల్' గాను (చూ. నాప
రాయి), 'సెలక' గాను (చూ. సుద్దరాయి) మారుతుంది.
ముఖ్యంగా అల్యూమినం సిలికేట్స్ అనే రసాయనిక
ద్రవ్యాలవల్ల ఈమట్టి ఏర్పడుతుంది. ఇటికలు, కుండలు
చేయడానికి ఈమట్టి చాలామంచిది (కో. 11).

వైపు : చూ. రూ. వేపు (కో. 26).

వైరుతీగ : (వైరు < అం. వైర్. Wire) చూ. పర్యా.
తంతి¹. ఉండేలుకు కట్టినతీగ. చూ. చిత్రం 81.4
(కో. 44).

వైశాల్యం : పర్యా. బిడుగు², పొడుగు వెడల్పుల కొలత;
విస్తీర్ణం (కో. 32; తె. 6).

వొద్దు : చూ. రూ. పొద్దు (తె. 29).

వొరబెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. కుళ్లగించు. సాధనాలతో
నేలను తిరగవేయు (తె. 26).

వొర్రేయు : క్రి. చూ. రూ. మొర్రేయు తె. 26).

వోపు : చూ. రూ. పోగు (కో. 5).

శ

శకటాబిండి : చూ. పర్యా. కచ్చరం. గూడుబిండి
(రా. 31).

శంకు : ఉ. చెంకు, శంక, శెంకు, శెంకు. రూ. సంకు.
పర్యా. గంగమొగరం, పాలగుంజ, పూజకొయ్య.
మూర్తంగుంజ, మూర్తంగెడ, మూర్తిస్తంబం, సుంకు.

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (వేరాలు); కో. = కోపోజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం
(వేరాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విజ. = విశేషణం; అం. = అంగము; హి. = హిందూస్తానీ

(ముగరం). శాస్త్రపద్ధతిలో చెక్కి గృహవిరూపానికి ఓంప్రథమంలో ఈశావ్యమూలను పాతే కొయ్య. దీన్ని మంచి రోజున పూజించి పవి మొదలుపెడారు. చూ. చిత్రాలు 154.2, 155, 156. (కో. 2, 3, 5, 6, 8, 10, 13, 14, 17-19, 23-26, 29, 32, 34, 37, 39; తె. 1, 3, 6, 7, 9, 10, 12, 28, 36, 39; రా. 4, 17, 20, 24, 25).

శంకుమూర్తం : శంకుమ పాతే శుభసమయం (కో. 9; రా. 14).

శంకుస్థాపం : ఉ. శంకుస్థాపం, సంకుస్థాపం. చూ. రూ. శంకుస్థాపన (కో. 13-15, 17-19, 23, 24, 26, 31; తె. 28).

శంకుస్థాపితం : చూ. రూ. శంకుస్థాపన, (తె. 39; రా. 20).

శంకుస్థాపన : ఉ. చెంకు, శెంకు, సంకు. -తాపన, స్థాపన, స్థాపనం. రూ. శంకుస్థాపం, శంకుస్థాపితం. పర్యా. దాసుస్థాపన. గృహవిరూపానికి మున్ముందుకట్టవ వేదికలో శంకుకర్రను మంత్రపూర్వకంగా పాతటం (కో. 2, 3, 5, 6, 8, 10, 12, 25, 29, 34, 37, 39; తె. 7, 9, 10, 12, 15, 30, 36; రా. 4, 17, 24, 25).

శంఖంమెట్టు : చూ. పర్యా. వత్తగుల్ల(కైవారం)మెట్టు. కింద విశాలంగా పైకి పోనుపోను పన్నుగా సుడితిరిగిఉండే మెట్టు (కో. 43).

శరీర్రాతు : చూ. పర్యా. అఖండం(రాయి). గోడలుకట్టే టప్పుడు చిన్నవైన ఇటికలను రాళ్లను మధ్యకుంచి సందులు తప్పించి పక్కం మూలలో బలంకోసం ఉంచే పొడుగాటి పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 47, 160.6 (తె. 25).

శరాకు : చూ. పర్యా. చెవారి. పొడుగాటి కామగల ఒక

రకం పార. మట్టి తవ్వకానికి సులభంగా ఉన్న పేము ఎత్తి

పోయడానికి వనిమివ్వే సరకం. చూ. చిత్రం 136

(రా. 31).

శాక : ఉ. శాక. చూ. పర్యా. వెగ. వే. వేదిమి (తె. 22; రా. 4).

శాకం : చూ. పర్యా. కాక. వెగ. వే. (రా. 21).

శాణం : చూ. రూ. పేవం (కో. 3).

శాపవ : శాపం (తె. 5).

శాబాదిరౌతు : ఉ. చాపాది, చాపాది, చాచాచె, చాచాది, చాచాచు, చాచాచు.. చాచాచి, చాచాచి, శాబాద్, -దు, పాబాదు, తెలంగాణలోని శాబాద్ గ్రామప్రాంతం మంచి వచ్చే ప్రసిద్ధమైన చలవరాయి (చూ. ఎర్రరాయి = Marble) పడువుదురాయిగా ఇది ప్రశస్తం. ఇది పాదారణంగా వుల్లయ్యువు, తెయ్య, గోడుమరంగు, పలువు రంగుల్లో దొరుకుతుంది (తె. 5, 13, 18-23, 25-27, 29, 31, 33, 35, 38, 40, 43).

శాబాద్ రాయి : ఉ. చాపాదు, చాచాచె, శాబాదు, శాబాద్, శాబాదు, పాబాదు, పేదాదు, పాబాచు, తెలంగాణలోని శాబాద్ గ్రామప్రాంతం మంచి వచ్చే ప్రసిద్ధమైన చలవరాయి (చూ. ఎర్రరాయి = Marble) పడువుదురాయిగా ఇది ప్రశస్తం. ఇది పాదారణంగా వుల్ల యెరువు, తెయ్య, గోడుమరంగు, పలువురంగుల్లో దొరుకుతుంది (కో. 30; తె. 3-10, 12, 16, 24, 28, 30-35, 36, 38, 41, 44).

శామ : చూ. పర్యా. వేమంతి. ఇంటి ఆవరణలో పెంచే వూరిమొక్క. కంచెలవద్ద ఆకర్షణకై పెంచుతారు. 'చామి, వేమంతి' అనికూడా పిలుస్తారు. *Chama-mile, Chrysanthemum indicum, Watts, C. coronarium, W. I.* (కో. 6).

శామాకు : ఉ. శెవారు, వేమారు, వేమారు, చూ. పర్యా. గిరాబ. గోడమీది ముప్పం మొదలైనవాటి వూరి (కో. 1, 5, 9, 10; తె. 3).

కాయగొడుమ : నిజాతుగా ముప్పం మొదలైనవాటి వూరి (కో. 38).

సదగం

వృత్తిపదకోశం

సదగం : కొరిమిలోని బొగ్గును పరిశోధించి వాడే ఇనుప కమ్మి. ఒక వైపు కత్తిలాగా పట్టుకోడానికి వీలుగా వంచి ఉంటుంది (తె. 3).

పడు : సున్నబ్బిల్లో మిగిలే గుంక. మట్టి, బొగ్గుల మిశ్రమం (రా. 30).

పడికై : చెరికిపాచ (రా. 4).

సంఘ్రంగు. (< ఆం. Centring). చూ. పర్యా. మూస. ఆర్పిలు, క్లాబులు మొదలైనవాటి నిర్మాణానికి పనికివచ్చే తాత్కాలికపు కట్ట. చూ. చిత్రం 77 (కో. 3, 30; తె. 1, 3, 4, 7, 15, 24, 36, 40, 42; రా. 17, 19, 22).

పత్తరుమిట్టు : చూ. పర్యా. యాసమూలమట్టు. వంకరగా ఉన్న మూలలు కొరివడానికి తాపీపవివాళ్లు వాడే త్రిభుజాకారపు రేకుపరికరం (తె. 13).

పత్తరువు : ఉ. పత్తరు. చూ. పర్యా. అటుకు¹. వస్తువులు పెట్టుకోడానికి వీలుగా గోడలోపాతివ చిన్న గూటాలమీద ఇంటి కప్పుకింద అమర్చిన బల్ల. చూ. చిత్రం 168.4. (కో. 15, 16).

పత్తరువు(గోడ) : ఉ. పత్తరువు. పత్తి. చూ. పర్యా. చెన్న(గోడ). చుట్టగోడలమీద ముక్కోణం ఆకారంలో కప్పువరకు కట్టిన పక్కగోడ. చూ. చిత్రాలు 17.5, 247.3 (కో. 3, 5, 6, 8, 9).

పత్తరు : చదును, పావు (కో. 8).

పత్తరం : ఉ. పత్తరు. పత్తరు. బాటపారుం వసతికోసం కట్టిన కట్టడం (కో. 33, 42, 43, 45, 46; తె. 35; రా. 8, 11, 13, 23).

పదరు : క్రి. చూ. పర్యా. పదరు (కో. 23).

పదిరివేయు : క్రి. చూ. పర్యా. వెరువు. వెరువల్లాలు పరిచేయు, చదునుచేయు (కో. 32).

పదురు : ఉ. పదరు. క్రి. చూ. పర్యా. వెరువు. వెరువల్లాలు పరిచేయు, చదునుచేయు (కో. 15, 23; తె. 1, 3).

పడి : అడుగు పన్నటి పుడెలు (తె. 41).

సద : చూ. రూ. సజ్జ¹. పర్యా. గంటి (కో. 43, 44, 48; రా. 2).

సనిగపార : చూ. రూ. చెరికపార (రా. 3).

సందకల్పుగోడ : చూ. పర్యా. ఆకిరి¹. దూలాం మట్టం వరకు లేచినగోడ. చూ. చిత్రం 168.5 (తె. 26).

సంది : చూ. రూ. సందు (తె. 10, 21).

సందు¹ : (1) పర్యా. ఉగ్గడి, ఉలువు¹, ఎడం, ఎయ్య, ఎస (1), కానా¹(2), కా¹, కుల్లా¹, కొండు, గోరా, జాగా², తొర్ర(2), దట్ట, నెర, నొస, పర్ర², బందడి, బిడుగు³, బెంది¹, తొద్ది²(1), వెలితి, వెల్లడి¹. రాళ్లవలసలకుమధ్య నున్న స్థలం. (కో. 3, 13, 19, 20, 28, 38, 39, 41, 43, 48; తె. 7, 13, 21, 22, 25, 26, 29, 30, 39, 44; రా. 4, 7, 15, 20-22, 26, 29). (2). చూ. పర్యా. దట్ట. గోడ కట్టేటప్పుడు రాళ్ల మధ్య వచ్చే ఖాళి. చూ. చిత్రం 160.5 (కో. 23).

సందు² : రూ. సంది. పర్యా. గలి, జంతి. సన్నటి వీధి (కో. 26, 32; తె. 7; రా. 2, 3, 8, 10, 12, 13).

సందు³ : చూ. పర్యా. గాడి¹. గానుగరాతిచిత్రం తిరిగే పన్నటి గుండ్రటి కాలవ. చూ. చిత్రం 54.13 (తె. 3, 254.).

సందుకడీ : చూ. పర్యా. అడ్డగెనె. మొగరాలమీది దూలాల కింద పరచే అడ్డవాసం (కో. 29).

సందుగోడ : చూ. పర్యా. కడగోడ. ఇంటిపక్కగోడ. దీని తర్వాత గదులుండవు. చూ. చిత్రం 248 (తె. 7).

సందువలక : చూ. పర్యా. రీవరు(వల్లె). ఇంటికప్పు వేయడంలో వాడే పల్చని చెక్క. దంతులమధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (రా. 15).

సందుపోటీ : సందుకెదురుగా ఇల్లుండటమనే తప్పు. సందుకు ఎదురుగా కట్టికొని, దర్వాజాగావి పెట్టితే ఈ తప్పు పోతుంది (రా. 3).

సందులీలు : బాగాలుగా కట్టిన ఇల్లు. చూ. చిత్రం 20 (తె. 3).

సందువాకిలి : చూ. పర్యా. దొడ్డివాకిలి. ఇంటి వెనుకనున్న ద్వారం; చిన్నది(రా. 32).

సందెన : చూ. పర్యా. చుట్టుగోడ. ఇంటికిచుట్టూకట్టిన గోడ (కో. 3).

సంద్ర : చూ. రూ. చంద్ర (కో. 48).

సన్న : చూ. పర్యా. అపు¹. రాతిపొరలు చిల్చేటప్పుడు గట్టిపాఠకింద మోపుచు పెట్టే ఉక్కుముక్క. చూ.చిత్రం 117 (రా. 12).

సన్నకండజల్లెడ : చూ. పర్యా. సన్నజల్లెడ. మెత్తని పదార్థాలను జల్లించడానికి పనికివచ్చే జల్లెడ. కళ్లు చిన్నవి (తె. 37).

సన్నకర్ణి : చూ. పర్యా. కాడకర్ణి. డిజైన్ పనికి వాడే చిన్న కర్ర (తె. 13, 16).

సన్నజల్లి : చూ. పర్యా. సన్నజల్లెడ. మెత్తని పదార్థాలను జల్లించడానికి పనికివచ్చే జల్లెడ. కళ్లు చిన్నవి (తె. 13).

సన్నజల్లెడ : పర్యా. సన్నకండజల్లెడ, సన్నజల్లి. మెత్తని పదార్థాలను జల్లించడానికి పనికివచ్చే జల్లెడ. కళ్లు చిన్నవి (రా. 31).

సన్నతాపి : చూ. పర్యా. ఎదురాకుతాపి. సన్నగా పొడుగ్గా కోలగాఉండే రేకుగల చిన్నతాపి. సన్నపనులకు వాడేది. చూ. చిత్రం 85 (కో. 6, 33, 49, 50; తె. 19; రా. 29).

సన్నదూలం : చూ. పర్యా. గావిగకట్టె. గామగరాతిని తగిలించే కొయ్యదూలం. చూ. చిత్ర 54.2 (తె. 38).

సన్నపవి : సగిషీపవి (తె. 43).

సన్నపవితాపి : చూ. ఎదురాకుతాపి. సన్నగా పొడుగ్గా కోలగాఉండే రేకుగల చిన్నతాపి. సన్నపనులకు వాడేది. చూ. చిత్రం 85 (కో. 33).

సన్నవాసం : చూ. పర్యా. కాకివాసం. మన్నటివాసం. (కో. 32, 40).

సన్నసామామ : కట్టబడిలోవాడే అడవికట్టెలు (కో. 44).

సన్ని : చూ. పర్యా. బోద(రాయి) (2). సూరదానికి వచ్చే రాయి (కో. 7).

సన్నికాలు : చూ. పర్యా. బోచ(రాయి) (2). సూరదాని పనికివచ్చే రాయి (కో. 16).

సన్నిగొడ్డ : సూరేరాయి (కో. 7).

సన్ షేడు : (<ఆం. Sun-shade). ఉ. సన్ షేడు, సన్ షేట్, సన్ షేడ్, సన్ షేషు. సన్ షేటు, సన్ షేటు. పర్యా. జల్లుపరదా, బోపన్¹, దాపా(2), పెజా(2). సజ్జ(1). ఎండ, జల్లు తగలకుండా రక్షణగా కిటికీల మీదకు దించిన పలక. చూ. చిత్రాలు 25.11, 24.1 (కో. 9, 11, 13, 17-19, 21, 22; 24, 28-30, 32, 34, 35, 39, 45-50; తె. 5, 13, 15, 16, 19, 23; రా. 27, 31, 32).

సన్ షేట్ రాయి : (సన్ షేట్ <ఆం. Sun shade). చూ. పర్యా. మోటీరాయి. కిటికీల పెభాగంలో ఎండా వానలు తగలకుండా గోడలోనుంచి ముందుకుపొడుచుకొని వచ్చే టల్లు బిగించిన రాయి. చూ. చిత్రం 24.1.2 (తె 6).

సవర : మూల. రెండుదిక్కుల మధ్యభాగం (కో. 40).

సవరం : ఉ. చేపర, చేప్పర, చప్పరం, సప్పరం, సప్రం.. (బ. సపరాలు, సప్రాలు. చూ. రూ. సపారం. (తె. 11, 21, 26, 30, 37, 41; రా. 17, 18, 24).

సవరిగోడ : గడ్డికప్పువేసిన మట్టిగోడ. చూ.చిత్రం 248.1 (కో. 2).

సపారగోడ : పొట్టిగోడ (రా. 2).

సపారం : ఉ. చేపార, చేపారం, సపార, సోపారం. రూ. సవరం. పర్యా. కోరు¹, తల్లు. పాచు, సొల్పు. వాలుగాఉన్న అకుకప్పు. చూ. చిత్రం 319.4 (కో. 39-41, 43, 45, 46, 49; తె. 39, 40, 42, 44; రా. 2, 4, 31).

సపిరిగుర్రం : చూ. పర్యా. గుర్రపు కొయ్య. వంచే దించ దానికి వీలుగా గోడలో వాటివ చివరచెక్కిన కొయ్య. (కో. 3).

సపెర : చూ. పోతువాసం. మరవాసంలో తగిలించే మర చెక్కినవాసం. చూ. చిత్రం 257.1 (కో. 15).

సపోటు¹ : (<ఆం. Support). ఉ. సపోటు. సపోటు. సపోటు. చూ. పర్యా. పోటీ¹(1). కట్టుబడినమయంలో దర్వాజాలు మొదలై వవి కదలకుండా నిలపడానికి రెండు కర్రలను పైపై పువ బిగించికట్టికింద పంగటించి నిలిపిన తాత్కాలికపు ఏర్పాటు. చూ. చిత్రం 172.5 (కో. 6, 8; తె. 18, 20; రా. 2, 4, 8, 13, 20). (2) చూ. పర్యా. తన్ను(3). మూసపోటీకి విలిపినకర్ర. చూ. చిత్రం 77.2 (తె. 29).

సపోటు² : (చ. సపోటు). పర్యా. అపు³, తనుసు², తన్ను(1), తరం⁴, తాము, దండిగోడ, దాపు¹, దిమ్మె, పడికట్టు, పోటీకట్టు, పోటీగోడ, బటుపు², బోటు¹, మదద్, మేరుపు³, బట్టిగోడలు సక్కలకువాలిపోకుండా పోటీగాకట్టిన చిన్న గోడ. చూ. చిత్రాలు 59.6, 69.5 (కో. 5, 15, 25; తె. 24; రా. 31).

సపోటుకర్ర : చూ. పర్యా. కత్తిగర్ర. పోటీగా పెట్టిన కర్ర (కో. 6, 8).

సప్ప : చూ. పర్యా. సీరి(1). గామగ చక్రం బెసగకుండా బిగించే కొయ్యముక్క (కో. 9).

సప్పటరాయి : (సప్పట = చప్పా < తె. సపాట, హిం. సపాట్) రూ. చప్పటరాయి. చూ. పర్యా. అమగు రాయి. ఇంటి నేలమీదవరిచే పల్పవిరాయి. చూ. చిత్రం 170.1 (రా. 8).

సప్పీరింద : చూ. పర్యా. అడుగురాయి. ఇంటి నేలమీద వరిచే పల్పవి రాయి (రా. 17, 18).

సప్పేడంగు : (సప్పేడ్ < హిం.). చూ. పర్యా. తెలుపు¹. తర్నప్పటికలోని మూలవర్ణాల మొత్తపు రంగు (కో. 43).

సప్టాబింద : చూ. పర్యా. కప్పబింద. ఇంటి కప్పుకు వాడే రాయి (రా. 18).

సప్ప : చూ. పర్యా. అంబు. ముమారు. మూరెడుపొకుగుండె భవమున్న. ఒకవైపు మొవలేత్తి కియ్యం. ముప్పు

కణుపుంటుంది. రాతికి కన్నాలు వెయ్యడానికి, కన్నాల్లో మందు కూరడానికి పనికివచ్చే పరికరం. మొనగలభాగం గుండ్రగాను కణుపుమీదిభాగం పలకలుగా ఉంటుంది (తె. 3).

సబ్బు : చూ. పర్యా. కంటు¹(1). రాతి కూచాలమీద అర్ధ చంద్రాకారపు పొట్టలాగా మలిచిన గుంట. చూ. చిత్రం 223.1 (తె. 30).

సమట్టం : (సమ + మట్టం). పర్యా. సరిలెవెల్. సమాన మైన మట్టం (కో. 50).

సమండు : స్తంభం (రా. 31).

సమసందు : ఉ. సవ(సందు. పర్యా. సరిసందు. రాతి పేర్పులో ఒకదానికొకటి ఎదురుగా వచ్చేసందు (రా. 8, 16, 28).

సమాటం : చూ. పర్యా. బరాబరి. సమానం (రా. 6).

సమానచెత్తు : (చెత్తు < హిం. చత్). వాలులేకుండాచదునుగా ఉన్న పెంకుకప్పు (తె. 31).

సమానపాటు : కూచాలు ఒకే వరసలో ఉండటం (కో. 37).

సముద్ది : చూ. పర్యా. ఎచ్చు. అధికం (రా. 30).

సంపత్తిగీత : నాపరాళ పరువులో అతుకులమీద తాడుతో కొట్టే గీత (తె. 29).

సంపెట : చూ. రూ. సమ్మెట (రా. 28).

సంబం : చూ. రూ. స్తంభం (రా. 30).

సంబెట : చూ. రూ. సమ్మెట (తె. 37).

సమ్మెట : ఉ. సమ్మిట, సమ్మిట్. రూ. సంపెట, సంబెట : రాతిపనివాళ్లు వాడే పెద్దవైజు సుత్తె (కో. 1-3, 8, 9, 11, 13, 16, 17, 33, 36, 37, 42, 43; తె. 7, 25; రా. 2, 5, 8, 13-15, 17, 23, 24, 27).

సంసారి : చూ. పర్యా. యజమాని. ఇంటి సొంతదారు (కో. 9, 17).

చేబుకు, చోకు, సరవు అనికూడా పిలుస్తారు.

The beaf-wood tree, Beaf-wood of Australia, Casuarina, The tinian pine, *Casuarina equisetifolia*, Forst., Watts. (కో. 30, 31, 33, 34, 41; రా. 28).

సరికిచోక : సరికి, చోక అనే సమానార్థక శబ్దాలు రెంటితో ఏర్పడిన జంటపదం. చూ. చోక (చెట్టు), సరికి (కో. 38).

సరిగి : సరుగు. చూ. రూ. సరికి, సరివి (కో. 38, 41; రా. 1).

సరిశావు : చూ. పర్యా. చక్కన. ఎదురు (రా. 7).

సరిపెట్టు : క్రి. చూ. పర్యా. పోయ్యి. కుదుచ్చు. సరిపోవు పట్టు చేయు (కో. 13).

సరిమందడి : (1) చూ. పర్యా. నాట్నాటు. గోడరాళ్లు ఒక వరసలాడించి తూకం పరిపోయేటట్లు కట్టటం (కో. 3). (2) చూ. పర్యా. మట్టపులాదు. సమానమైన మట్టంలో ఇటికలను నిలుపున అతికి కప్పవేయడం (కో. 8).

సరిలెవెల్ : చూ. పర్యా. సమమట్టం. సమానమైన మట్టం (కో. 34).

సరివి : ఉ. సరివ, సరివి. చూ. రూ. పరికి (కో. 6, 7, 14, 23, 25, 26, 28, 32; తె. 7).

సరినందు : (1) చూ. పర్యా. నాట్నాటు. గోడరాళ్లు ఒక వరసలో ఉండి తూకం పరిపోయేటట్లు కట్టడం (కో. 23). (2) చూ. పర్యా. సమమందు. రాకవేళ్ళలో ఉకడాల్సికొకటి ఎదురుగావచ్చేసందు (తె. 20).

సరిపోయేటట్లు : సరిపోయేటట్లు (కో. 16).

సరిహద్దు : (సరిహద్దు హద్దు). ఉ. సరిహద్దు. చూ. పర్యా. సరిహద్దు. ఉరిహద్దు (కో. 19, 23, 34; తె. 1, 7; రా. 3).

సరిహద్దు : చూ. పర్యా. సరిహద్దు. గోడల కట్టడంలో వాడే పరిహద్దు. చూ. పర్యా. సరిహద్దు (రా. 28).

సరిహద్దు : చూ. పర్యా. చోక (చెట్టు). ఇసుక వేలలో సరిహద్దు. చూ. పర్యా. సరిహద్దు. ప్రదేశాల్లో

నిటారుగా 50 అడుగుల ఎత్తువరకు పెరిగేచెట్టు. ఎక్కువ సంవత్సరాలు కొట్టివేయకుండా పెంచిన చెట్టు లావుపాటి కొమ్మలనుగూడా వేస్తుంది. కలప స్తంభాలకు, వాపాలకు, కంచెలకు మంచి వాడుకలో ఉన్నది. ఎండుకత్తె వంట చెరకుగా, కత్తెనుకాల్చి తయారుచేసిన బొగ్గు ఇంధనంగా మంచివి. దీన్నే 'ఈలచెట్టు, చేబుకు, చోకు, సరవు' అని కూడా పిలుస్తారు. The beaf-wood tree, Beaf wood of Australia, Casuarina, The tinian pine, *Casuarina equisetifolia*, Forst., Watts. (కో. 39).

సరుదు : క్రి. రూ. సదరు. చూ. పర్యా. అద్దలించు (1). కొయ్యసాధనాలతో మెల్లగాకొట్టు, బాదు (తె. 4).

సరులు : సరిసంఖ్యలు (కో. 19).

సర్జా : చూ. రూ. సజ్జా (2) (తె. 10).

సర్పరేఖ : పిట్టగోడలో అమర్చే పవితనంగల తడిక (కో. 6).

సర్మరాయి : ముందు గూవలను సరిచేయడానికి వాడే చరుచు రాయి (తె. 37).

సర్వ : (1) చూ. పర్యా. చట్టి. చిన్న మట్టిపాత్ర (తె. 13). (2) పిళ్ల కాచే లోహపు కాగు (తె. 30).

సర్వీస్ (చెట్టు) : చూ. పర్యా. చోక (చెట్టు). ఇసుకవేలల్లో ఉప్పవీరుగాని, ఉప్పవీటిగాలిగాని బాగాతగిలే ప్రదేశాల్లో నిటారుగా 50 అడుగుల ఎత్తువరకు పెరిగేచెట్టు. ఎక్కువ సంవత్సరాలు కొట్టివేయకుండా పెంచిన చెట్టు లావుపాటి కొమ్మలనుగూడా వేస్తుంది. కలప స్తంభాలకు, వాపాలకు, కంచెలకు మంచి వాడుకలో ఉన్నది. ఎండుకత్తె వంట చెరకుగా, కత్తెనుకాల్చి తయారు చేసిన బొగ్గు ఇంధనంగా మంచివి. దీన్నే 'ఈలచెట్టు, చేబుకు, చోకు, సరవు' అని కూడా పిలుస్తారు. The beaf-wood tree, Beaf wood of Australia, Casuarina, The tinian pine, *Casuarina equisetifolia*, Forst., Watts. (కో. 17).

సర్వేకొలికరాయి : (సర్వే కళం. Survey). చూ. పర్యా. గుమ్మరాయి. గ్రామాలకు చివర, పొలాలకు

மாண்புமிகு : (அ) கல்வி, சமூக உயர்வுகள், இளைஞர், இலங்கை
உயர்வுகள், இளைஞர் உயர்வு (அ. 1), (அ) கல்வி, சமூக

కాప(2). బట్టిపైకి ఎక్కుదానికి మెట్లకు బదులుగా కట్టవ
వలుగోడ (తె. 10).

సాగుడుమెట్టు : చూ. పర్యా. సాదామెట్టు. నలుపరికలుగా
ఉండే అరుగుతో వంకలు వంపులు లేకుండా నిటారుగా
కట్టవ మెట్టు (కో. 6).

సాంచె : ఉ. సాంచ, సాంచా, సాంచి, సాంచు, సాంచె .
(బి. సాంచీలు, సాంచులు, సాంచెలు). చూ. పర్యా.
అచ్చు¹(1) ఇటుక, పెంకు, తయారీలో వాడే మూస.
చూ. చిత్రం 79 (తె. 3, 5-14, 16-21, 23-26,
28-44).

సాంచెకాడు : (బి. -కాడు). పర్యా. అచ్చుమేత్రి, అచ్చు
వాడు, తీతవాడు, సాంచె మనిషి, సాంచెవాడు, సాంచె
తడు, మాతరికాడు. ఇటికఅచ్చుతీసే పనివాడు (తె.
28, 29).

సాంచెమనిషి : చూ. పర్యా. సాంచెకాడు. ఇటిక అచ్చు
తీసే పనివాడు (తె. 31).

సాంచెరాయి : కట్టుబడితో ఉన్న అర్చికింద ఆధారంగా
నిలిపిన రాతిపరిక (రా. 25).

సాంచెవాడు : ఉ. సాంచోడు. చూ. పర్యా. సాంచెకాడు.
ఇటిక అచ్చుతీసే పనివాడు (తె. 18, 30).

సాంచెతడు : (సాంచె + తడు) (బి. సాంచెతడు). చూ.
పర్యా. సాంచెకాడు. ఇటిక అచ్చుతీసే పనివాడు
(తె. 34).

పాటవాకొయ్య : చూ. పర్యా. వరిగడకొమ్ము. పసికొయ్య
(తె. 32).

పాట : (1) మట్టిడిమ్ము (కో. 15). (2) ఇంటి తోవల
పోయించే మట్టి (కో. 16).

పాట్లు : చూ. పర్యా. చటం². బండి ఇరుసుమీద నిలిచే
విలుపు అడ వజ్రాలు (తె. 28).

పాణ : చూ. పర్యా. చిక్కువరపు, పడుగువేకలుగా వేర్పిన
ఇసుక పేర్లు (కో. 17).

పాణి : చూ. పర్యా. పాణి. కంక. పప్పుగపాడుగా
గట్టిఉండే బాగు ఇలా తక్కువ. పాడివేలలో పాగ

పాణి : చూ. పర్యా. పాణి. కంక. పప్పుగపాడుగా
గట్టిఉండే బాగు ఇలా తక్కువ. పాడివేలలో పాగ

ఎత్తుకు పెరుగుతుంది. దీన్నే 'పెన్ వెదురు, సన్న వెదురు,
సాదవ వెదురు' అనికూడా అంటారు. *Rambusa*
Stricta, Man., *Dendrocalamus Strictus*,
Lush. (కో. 17, 30, 31; తె. 4).

సాదా : ఇనపబుట్ట కట్టడానికి వాడే తిన్నటి ఇనపచువ్వ
(కో. 32).

సాదాఆర్చి : చూ. పర్యా. మట్టమార్చి. పైభాగం బల్ల
పరుపుగా ఉండే ఆర్చి. చూ. చిత్రాలు 238, 240 (కో.
32, 39; తె. 3).

(సాదా)కారు : పట్టుకారు, వేడి వస్తువులను పట్టుకోడానికి
వాడే పనిముట్టు (కో. 3, 36).

సాదాకి స్తీ : చూ. పర్యా. గడ్డకి స్తీ. చట్రంతో సమానమైన
మట్టంలో ఉండే కి స్తీ (తె. 36).

సాదాగూడు : చూ. పర్యా. చౌకంగూడు. నలుపరికలుగా
ఉండే గూడు. చూ. చిత్రం 209 (తె. 9; రా. 15,
27, 32).

సాదాచట్రం : గుజ్జులమీద కొమరులు, వాటిమీద పీటలు,
ఆవైన వెన్నుగాడి గల కప్పుచట్రం (కో. 32).

సాదాచిడ్డి : చూ. పర్యా. సాదామెట్టు. నలుపరికలుగా ఉండే
అరుగుతో వంకలు వంపులు లేకుండా నిటారుగా కట్టవ
మెట్టు (కో. 22).

సాదాతంతె : చూ. పర్యా. సాదామెట్టు. నలుపరికలుగా
ఉండే అరుగుతో వంకలు వంపులు లేకుండా నిటారుగా
కట్టవమెట్టు (తె. 18, 21, 23, 25, 27).

సాదాతలుపు : పర్యా. దిసితలుపు, బోడి తలుపు, బోడు
తలుపు, మోటుతలుపు, చెక్కడప్పని చేయవి తలుపు
(కో. 2, 9, 14, 19, 29; తె. 1, 13, 15, 38;
రా. 17, 25, 26, 29, 32).

సాదానిచ్చెన : దీన్నే "కాళనిచ్చెన" (చూ.) అనికూడా
పిలుస్తాడు. చూ. చిత్రం 148 (తె. 30).

సాదామెట్టు : పర్యా. నిచ్చెనమెట్టు, రైపువంతె, సాగుడు
మెట్టు, సాదాచిడ్డి, సాదాతంతె, సాపుచిడ్డి, సాపుతంతె,
పాణి మెట్టు. నలుపరికలుగా అరుగుతో వంకలు వంపులు

లేకుండా నిటారుగా కట్టిన మెట్టు (కో. 18, 29, 37, 43; తె. 13, 16; రా. 31).

సాధారణకట్టు : చూ. పర్యా. కాశీరాయకట్టుబడి. చెక్కని రాళ్లతో కట్టే పద్ధతి. చూ. చిత్రం 164 (రా. 3).

సాధారాయి : (సాదా < హిం. సాదా). చూ. పర్యా. దొంటురాయి. సాధారణంగా పునాదులునింపడానికి(కొన్ని సమయాల్లో గోడల కట్టుబడికి కూడా)వాడబడే చెక్కని రాయి. చూ. చిత్రం 164.2 (కో. 25, 26, 29). (2). చూ. నల్లబండ². జిగురుమట్టి (Clay), 'షేల్' (Shale : చూ. నాపరాయి), తీవ్రమైన ఒత్తిడికి లోనుకాగా ఏర్పడిన ఈమట్టరాయి (Sedimentary rock) సమానాంతరంగా ఉండే బీటలవెంటనే పగులిస్తుంది. సాంకేతికంగా 'స్లేట్' (Slate) అనుబడే ఈరాతి పల్చని పొరలను పరికలుగాను, ఇంటికష్ట్రులు రాయిగాను, వాడుతున్నారు. ఇది సాధారణంగా బూడిద రంగు, నలుపురంగులోను, అప్పుడప్పుడు గోధుమ రంగులోను దొరుకుతుంది. ఇది మెత్తగా మున్నగాఉండి పాలిష్ తీసుకుంటుంది. ఇది బూడిదరంగురాయి(రా. 31).

సాదారౌతు : చూ. పర్యా. సాపురౌతు. చదునుగా నున్నగా ఉన్న రాయి (తె. 19, 23).

సాదాసు : మామూలు (తె. 29).

సానె : చూ. రూ. సారె (తె. 29).

సాందె : చూ. పర్యా. చెన్న(గోడ). చుట్టూ గోడల మీద ముక్కోణం ఆకారంలో కప్పవరకు వట్టివ వక్కగోడ. చూ. చిత్రం 17.5, 147.3 (తె. 27).

సాన్పు : వాకిలి చిమ్మి పీరు చల్లదం (తె. 19).

సాపను : క్రి. నున్నగా రుద్దు. సాపుచేయు (తె. 42).

సాపు : (< హి. సాప్). రూ. జాపు². సాప్టి. చూ. పర్యా. చదరం¹. మెత్తన, నున్నన, ఎగుడుదిగుడు లేకుండా ఉండటం (కో. 35; తె. 7, 10, 29, 30, 34, 39).

సాపుకప్పు : చదరంగాఉన్న అనుకప్పు (తె. 31).

సాపుచిడీ : చూ. పర్యా. సామమెట్టు. నలుపలుకలుగా ఉండే అరుగుతో మకల మంపులు లేకుండా నిటారుగాకట్టిన మెట్టు (తె. 33, 34).

సాపుతంకె : చూ. పర్యా. సాదామెట్టు. నలుపలుకలుగా ఉండే అరుగుతో మకల మంపులు లేకుండా నిటారుగా కట్టిన మెట్టు (తె. 32).

సాపుతాపి : చూ. పర్యా. దిక్లతాపి. గచ్చును నున్నదిచ దానికి పనికివచ్చే చిన్నతాపి. చూ. చిత్రం 84 (కో. 25).

సాపుపవి : నున్నంతో మున్నగా చుద్దే పవి (కో. 6; తె. 15).

సాపురాయి : చూ. పర్యా. కందిపీడరాయి. కట్టుబడిగావి. వేలిపైవరమావికిగాని, ముఖం వింపడావికిగాని వాడే చెక్కిన లేక ములిచినరాయి. చూ. చిత్రాలు 44, 165.4 (కో. 26).

సాపూటి : సక్రమం. పాత (కో. 10).

సావరా : మలిచివరాలో కట్టిన కట్టుబడి (తె. 23).

సాప్టి : చూ. రూ. సాపు (కో. 33, 37).

సాప్టిమెట్టు : చూ. పర్యా. సాదామెట్టు. నలుపలుకలుగా ఉండే అరుగుతో మకల మంపులు లేకుండా నిటారుగా కట్టిన మెట్టు (కో. 33, 34).

సాప్తమావం : చూ. పర్యా. తదతం¹. మెత్తన, నున్నన. ఎగుడుదిగుడు లేకుండా ఉండటం (రా. 4).

సాపురౌతు : చూ. పర్యా. సాదారౌతు. చదునుగా నున్నగా ఉన్న రాయి (తె. 25).

సామ(గడ్డి) : జ్యోతిషసామశాస్త్రం ప్రకారం వింపడే శక్తి విశేషం. పొడూ పొడవైనరంగా ఉండే వేలలో పెరుగుతుంది. విశేషాల్ క క్రిమికాయలు తక్కువ ద్రవ్యంగా ఉంటాయి. ముఖ్యంగా వేరు కాయలు. సారమంకలు వేలలో పెరుగుతాయి కాగా వరుసయి. ముగ్గులుగా ముడి కన్నులు వాడుతారు. R. Road. (తె. 31).

సామగ్రి : ఉ. సామగ్రి. చూ. పర్యా. కొర్రముట్టు. పనులు చేయడానికి వాడే పరికరం (కో. 38; తె. 23).

సామాను : ఉ. సా(వా)ను. (బి. సామానులు, సామాన్లు). చూ. పర్యా. కొర్రముట్టు. పనులుచేయడానికి వాడే పరికరం / పరికరాలు. (కో. 8, 15, 21, 22, 24, 28, 32, 34, 35, 37-40; తె. 4-8, 13, 18, 24, 29, 31, 37, 38, 40, 44; రా. 11, 19, 21).

సామానుకొట్టడి : చూ. పర్యా. కొట్టడి. సరకులు పెట్టుకొనే గది (రా. 15, 25)

సామానుగది : చూ. పర్యా. కొట్టడి. సరకులు పెట్టుకొనే గది (కో. 8; తె. 7, 43; రా. 29).

సామానర్ర : చూ. పర్యా. కొట్టడి. సరకులు పెట్టుకొనే గది (తె. 29).

సామికొట్టడి : చూ. పర్యా. దేవుడిగది. దేవుడి బొమ్మ పెట్టి పూజచేసుకొనే గది (రా. 23)

సామిడి : చూ. పర్యా. కల్లాపు. చల్లిన పేడవీళ్లు. కలియంపి (తె. 37).

సాంబ్రాణి(కడ్డి) : చూ. పర్యా. ఊదుబత్తి. సాంబ్రాణితో (Benzoin) ఇతర ద్రవ్యాలను కలిపి సన్నటి పుల్లకు పూసి ఆరిన తర్వాత ఉపయోగించే కాడ. 'స్టైరేక్సు' (Styrax) మొదలైన వృక్షజాతులనుంచి సాంబ్రాణి తీస్తారు (కో. 32; రా. 4).

సాయచీల : ఉ. శాయశీల. చూ. పర్యా. కడిసీల. బండి చక్రం జారిపోకుండా కుండపక్కన ఇరుసులోకి దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (తె. 8, 11, 33).

సాయవేదపు : చుంపులేని పిడవ (తె. 5).

సాయిబాన్¹ : (చూ. పం. ఇంటి ముందున్న కన్నవేమ అనుగు. చూ. చిత్రం 17.3 (తె. 4, 7, 13-15, 27, 28, 33).

సాయిబాన్² : ఉ. శాయిబాన్. సాయబాన్. చూ. సాయి. పర్యా. చూ. పర్యా. కడిసీల. బండి చక్రం జారిపోకుండా కుండపక్కన ఇరుసులోకి దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (తె. 8, 11, 33).

సాయిమాను : చూ. రూ. సాయిబాన్² (తె. 29).

సాయిమానుగుజ్జు : చూ. పర్యా. నీపాయిగుజ్జు. దూలానికి మేల్దాలానికి మధ్య నిలిపిన పొడుగాటి ఒంటిగుజ్జు (తె. 29).

సాయిమేకు : ఉ. శాయిమేకు. చూ. పర్యా. కడిచీల. బండి చక్రం జారిపోకుండా కుండపక్కన ఇరుసులోకి దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (కో. 29, 30, 34; తె. 5, 13).

సాయిమొల : చూ. పర్యా. కడిసీల. బండిచక్రం జారి పోకుండా కుండపక్కన ఇరుసులోకి దించిన మేకు. చూ. చిత్రం 75.4 (తె. 7).

సార : చూ. పర్యా. తాసు. పొరలు పొరలుగా ఉన్న బండ రాళ్లలోని విడివిడిపొరలను గుర్తించడానికి అనువుగా ఉన్న గీత (రా. 8).

సారకట్టు : మేడ మెట్ల వాలును దారంకట్టి గుర్తించి, దాని కింద సరిగా కట్టిన రాతికట్టడం (రా. 3).

సారవ¹ : ఉ. సారవా, సారావ, సార్వ. (బి. సారవలు, సారవాలు). చూ. పర్యా. గోవ¹. ఎత్తుగా ఉండే గోడలను కట్టడానికి వాటి పక్కన కట్టిన తాత్కాలిక నిర్మాణం. ఒకవైపున నేలలోపాతిప కర్రలను, రెండోవైపున కట్టుకున్న గోడలో పెట్టిన కన్నాలను, కలుపుతూ అడ్డ కర్రలు వేసి దీన్ని నిర్మిస్తారు. దీనిపై పనివాడు నిలవడానికి, సామగ్రిని పేర్చుకోడానికి, వీలుగా వెదురు గడలను వరుస్తారు. లేదా చెక్కలు పెట్టారు. లేక తడికలు వేస్తారు. పని కాగానే దీన్ని విప్పివేసి గోడలోని రంధ్రాలను పూడుస్తారు. చూ. చిత్రం 76 (కో. 45-47, 48; తె. 10, 16-19, 22, 24, 27-30).

సారవ² : చూ. పర్యా. చిక్కువరస. పడుగుపేకలుగా వేర్చిన ఇటిక పేర్చు (రా. 3, 4).

సారి¹ : (బి. సార్లు). చూ. రూ. సారె (కో. 36; తె. 1, 3, 15, 38, 41).

సారి² : (బి. సార్లు). పర్యా. తడవ, తెవ, దప్ప, సారి². సారి, మోటు, మువ, మోటు (కో. 13; తె. 15, 23).

సారికలకటై : ఉ. సరకల-, సారకల-. చూ. రూ.
సారికోలకటై (తె. 27-29).

సారికోలకటై : ఉ. సారకాలకటై. రూ. సారికలకటై. చూ.
పర్యా. సారెకటై. సారెనుతిప్పే కర్ర. చూ. చిత్రం
73.6 (తె. 10, 30).

సారిగూన : సారెమీద తయారుచేసిన గూన. చూ. చిత్రం
73.11 (తె. 3, 4).

సారితాడు : సారెకర్ర పట్రానికి చుట్టే తాడు (తె. 15).

సారిపెంకు : చూ. పర్యా. నాటుపెంకు. మామూలుగా ఇళ్లు
కప్పడానికి వాడే చిన్న పెంకు (తె. 4).

సారిబిల్ల : చూ. పర్యా. సారెపలక. సారెలోని ఇరుసు
వంటి భాగం. చూ. 73.3 (తె. 3, 13).

సారె : ఉ. సారె. రూ. సానె, సాని. పర్యా. బిగిరి.
చుండలు, పెంకులు మొదలైనవి తయారుచెయ్యడానికి
కుమ్మర్లు వాడే చక్రంవంటి సాధనం. చూ. చిత్రం 73
(కో. 34, 38, 42, 44; తె. 8-10, 16, 17, 19,
22, 23, 26, 27, 30, 32-34, 39; రా. 21, 22).

సారెకటై : ఉ. సారెగటై. పర్యా. సారికోలకటై, సారె
తెడు. సారెను తిప్పే కర్ర. చూ. చిత్రం 73.6
(కో. 44; తె. 20, 32, 33).

సారెచట్టం : చూ. పర్యా. సారెపలక. సారెలోని ఇరుసు
వంటి భాగం. చూ. చిత్రం 73.3 (కో. 33).

సారెతెడు : చూ. పర్యా. సారెకటై. సారెను తిప్పే కర్ర.
చూ. చిత్రం 73.6 (తె. 23, 26).

సారెపలక : పర్యా. సారెపలక, బుద్దిపలక, బొంబరం
మొదలైనవి (2). సారిబిల్ల, సారెచట్టం, సారెవీలు, సారెలోని,
ఇరుసువంటి భాగం. చూ. చిత్రం 73.3 (కో. 33; తె.
10, 17, 30; రా. 22).

సారెవీలు : చూ. పర్యా. సారెపలక, సారెచట్టం, సారెలోని,
ఇరుసువంటి భాగం. చూ. చిత్రం 73.3 (కో. 33; తె.
10, 17, 30; రా. 22).

సాల : ఉ. కాల. చూ. పర్యా. కొద్దం. గొడ్డు కట్టేతే తావు.
చూ. చిత్రం 319 (కో. 2, 3-10, 12, 20, 43, 47-
50; తె. 3).

సాలాటం : చూ. పర్యా. ఉలుప. గృహప్రవేశ సమయంలో
ఇచ్చేది (రా. 30).

సాలుచేయు : క్రి. చూ. పర్యా. బందుచేయు. ఆవు
(తె. 33).

సారెపటు : ఒకరకం చిన్నచెట్టు. కర్రలు చిన్నచిన్న రుదీ
పుల్లలుగా పవికివస్తాయి (కో. 4).

సారెం : విణ. సానెపు. కంపగా పెరిగే ఎడారిమొక్క.
దీన్ని 'సారి, సారి' అనికూడా పిలుస్తారు. కంచెకంపగా
పవికివస్తుంది. *Acacia planiformis*, Wt. & Arn.
Plecospersum spinosum, Trecul., *Sy-
losanthes mucronata*, Willd. (కో. 12).

సాలు : పూర్తిచేయడం (రా. 22).

సావడా : చూ. రూ. చావిడి (రా. 26).

సావుకారు : ఉ. సావుకారు. చూ. పర్యా. యజమాని. ఇంటి
పొందారు (తె. 5, 7; రా. 14).

పిగ : చూ. పర్యా. కొప్పు. ఇంటి కప్పు పైనున్న మొవరేతిన
భాగం (కో. 40, 49).

పిగవం : (<వం. 34ర-). గోడడిమ్మమీది గోవురంలాటి
విర్మాణం (తె. 4).

పిగమర : ఎద్దులమూడికి కగిరించే తాడు (రా. 31).

పిగిడి : చూ. రూ. చీడి (కో. 18).

పింగిడికి పీ : (పింగిడి <రా. Single). చూ. పర్యా.
గడ్డికి పీ. చక్రంలో పమానమైన మట్టిలో ఉంచేస్తే
(తె. 13).

పింగిడి : (< పింగిడి). చూ. పర్యా. ఉండేలు లాంటి
పెంకులు. కోయకానికి కుమ్మర్లు వాడే సాధనం. వాడుకు
న్నప్పుడు ఉండేలు లాంటివి వస్తాయి. చూ. చిత్రం 31.3 (తె. 31).

సిద్ధాంతి : పర్యా. వేదమూర్తి. ఇంటికట్టుబడికి ముహూర్తాన్ని. నిర్మాణపద్ధతులను, శాస్త్రప్రకారం సూచించేవాడు (కో. 18, 19, 22, 24, 25, 28, 31, 32, 34; తె. 1, 2, 5, 6).

సింద్రీబొగ్గు : చూ. పర్యా. రైలుబొగ్గు. భూగర్భంనుంచి తవ్వకీసిన బొగ్గు. నేలబొగ్గు (కో. 49).

సిపాయి¹ : నడిమిదూలాం మీది కొమెర (తె. 20).

సిపాయి² : పెంకాము వెనక నిలుగాపేర్చి దాపుపెట్టిన పెంకు (తె. 28).

సిపాయి(కర్ర) : పర్యా. గిడ్డ, దుముకుమకర్ర, పంగలం బొంగు, సిపాయిదబ్బు, సిపాయిపట్టి². ఆనుగర్ర, నొగకింద ఆపుగా పెట్టినకర్ర (తె. 7, 10, 38, 44).

సిప్తాయిగుఱ్ఱు : పర్యా. నిలుపుగుఱ్ఱు, సాయిమానుగుఱ్ఱు. దూళ్లానికి మేల్దూలానికి మధ్య నిలిపిన పొడుగాటి ఒంటి గుఱ్ఱు (కో. 29, 36; తె. 18, 31).

సిపాయిచట్రం : ఒంటికొమరమీది బిగువువాసం, దానిమీద గుఱ్ఱుగల కప్పుచట్రం (కో. 32).

సిపాయిదబ్బు : చూ. పర్యా. సిపాయి(కర్ర). ఆనుగర్ర, నొగకింద ఆపుగా పెట్టిన కర్ర (రా. 18).

సిపాయిపట్టి¹ : గుఱ్ఱకు ఎదురుగా వేసే పట్టి (కో. 27).

సిపాయిపట్టి² : చూ. పర్యా. సిపాయి(కర్ర). ఆనుగర్ర, నొగకింద ఆపుగా పెట్టిన కర్ర (రా. 17).

సిపాయిపీట : ఎత్తయిన బిల్లు (కో. 25).

సిబ్బి : చూ. పర్యా. గంప. పెద్ద తట్ట (తె. 28, 29; రా. 30).

సిమెంటు : (< అం. Cement). ఉ. సిమెంటు, సిమెంటు, సిమెంటు. జిగురుమట్టి సుష్ణవృషాయికలిపి తయారుచేసిన మిశ్రమం (కో. 1, 4, 18, 21, 24, 25, 32-35, 39, 47, 48; తె. 1, 9, 21, 24, 27; రా. 1, 4, 14-22, 25, 26, 28, 30, 32).

సిమెంటుబిళ్ళ : సాంకేతికంగా 'మార్ల్' (Marl) అని పిలువబడే ఈసిమెంటులయొక్క బిళ్ళను ఈ పదమునందు

మెగ్నీషియాల కార్బనేట్లతో తయారైన ఒకరకం జిగురు మట్టిరాయి (Clay rock). దీన్ని సిమెంటు తయారీలోకి వాడుతున్నారు (తె. 21).

సిమెంటురాయి : చూ. పర్యా. ఎర్ర మొరం(రాయి). సాంకేతికంగా 'సుష్ణవృషాయి' (Calcite, Calcium spar, Carbonate of lime, Lime stone = $CaCO_3$) అనబడే ఈశిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలతో, విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో నిక్షిప్తమైన జీవరాశుల శిథిల శరీరభాగాల్లోని 'కేల్స్' అనే ద్రవ్యం తీవ్రతాపవీడనాలవల్ల ఈరకం రాయిగా మొదట మారి తర్వాత దీని కణాలు స్పటి కీకరింపబడి, 'చలవరాయి' (Marble = చూ. ఎర్ర రాయి)గా మారుతుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈరాయి శుద్ధత, స్వభావ లక్షణాలను బట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. పెల్స్పార్ కాతన్యంలో సగం మాత్రమే (= 3) దీనికున్నది. జిగటగాఉండే రకాలను కాల్చి సిమెంటును, గుల్లగాఉండే రకాలను కాల్చి సున్నాన్ని తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈరాతి రకాలు గాజు, సబ్బు, కాగితం, రంగులు, బ్లీచింగ్ పౌడరు, మొదలైనవాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల ఎరుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, నీలం, మొదలైన రంగుల్లోను దొరుకుతుంది. ఈశిలాజాతికి చెందిన చాలా రకాలు ఇళ్ల కట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను అలంకరణ సామగ్రిగాను ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం, ఈరాతి జాతికి చెందినవే (రా. 18).

సిమీ : ఉ. సిమిటి, సిమ్ము. చూ. ఈ సిమెంటు (తె. 1-5, 8, 10-15, 19, 22, 23, 25-27, 31, 32, 33; రా. 1, 2, 4).

సిమ్మెంటు : ఉ. సిమ్మంటు, సిమ్మింటు, సిమ్మెటి, సిమ్మెటు. చూ. ఈ సిమెంటు (కో. 1, 4-6, 9, 10, 18-15, 18, 23-26, 28-32; తె. 1-6, 12, 14, 15, 28-30, 36, 37, 40, 42).

సింహద్వారం : ఉ. శివద్వారం, విమద్వారం, సిమ్మ ద్వారం, సింహద్వారణం. పర్యా. గురునిదర్వాజా, తల గుమ్మం, తలవాకిలి, పెద్దదర్వాజా, బయటిదర్వాజా.

ఐయటివాకిలి, ముఖద్వారం, మునివాకిలి. ఇంటిలోని మొట్టమొదటిద్వారం. పెద్దది, ముఖ్యమైనది (కో. 14, 15, 18-23, 25, 26, 28-34; తె. 1-3, 5-7, 9, 12; రా. 28, 31).

సిరమని : చూ. రూ. చిర్మాని (తె. 43).

సిరిట్ లెవలు : (సిరిట్ < ఆం. స్పిరిట్, Spirit). రూ. సురుటిలెవిలి, స్పిరిట్ లెవెలు. మట్టం సరిచూడటానికి తాపీపనివాళ్లు వాడే చిన్న పరికరం. వీటికి పాదరసానికి బదులు సారాయిబొట్టు వేసి చేసిన 'లెవల్ బాటిలు' (చూ.) (కో. 4).

సిరిడి : ద్వారంముందు చదునుగా ఉండే అరుగు (కో. 7).

సిరిబద్ద : చూ. పర్యా. రీపరు (పత్తె). ఇంటికప్పువేయడంలో వాడే పరికరం. దంతుల మధ్య బిగించేది. చూ. చిత్రం 268.1 (కో. 6).

సిరిమని : చూ. రూ. చిర్మాని (తె. 36).

సిరిమను : చూ. రూ. చిర్మాని (తె. 37).

సిరిమంతుడు : చూ. పర్యా. బలవంతుడు. డబ్బుగలవాడు (తె. 31).

సిరిమాను : చూ. రూ. చిర్మాని (కో. 29).

సిరిలెవలు : చూ. పర్యా. భూమట్టం. నేలతో సమానమైన ఎత్తు (కో. 15).

సిరిల్లు : డబ్బు దాచుకునేగది (కో. 1, 2).

సిరిప : చూ. రూ. సరిప2 (తె. 38).

సిరిమర : (బ.- మర్లు). చూ. పర్యా. పాట. బోజ కట్టే టప్పుడే కొన్ని రాళ్లు లోపలకు, కొన్ని బయటకు ఉండే టట్లు పేర్చి చివరలు వదలివేస్తారు. వాటిలో తోపాటున్న రాయి నీ పేర్లుతో పిలుస్తారు (కో. 49).

సియవా : (బ. సియవాండు). కాకెగడ్డితో అల్లివ నూనె వాడేది (తె. 29).

సిల్పం : పూత (తె. 17).

సిల్ల : చూ. రూ. సిల్ (2). (కో. 40).

సీవ : చూ. పర్యా. చిత్తె2. వెదురు వాసం (రా. 14).

సిష్టవం : చూ. రూ. సిష్టం (రా. 12).

సిష్ట : (< ఆం. System). రూ. సిష్టం. చూ. పర్యా. ఆచారం. కట్టడాలు, మర్యాద (తె. 17).

సిసకమ్మరి : ఒకరకం గడ్డి. చొవ్వలాగా ఇంటి కప్పుమీద పరమడానికి పనిచేస్తుంది (తె. 35).

సీకి : చూ. పర్యా. పరిగి. పాదగాపెరిగే ఒక ముండ్ల మొక్క. పల్లటిపళ్లు తివడానికి, కొమ్మలు కండెతు మికి వస్తాయి. కంప వంటచెరుకుగా మికి వస్తుంది. దీన్నే 'పరిగియ, పరిగె, పరిమ, పరివ' అని కూడా పిలుస్తారు. *Pterolobium indicum*, Man., *Zyzyphus oenoplia*, Mill. (రా. 3).

సీతపుకుండ : కప్పుమీద కర్రచుగుచ్చి తగిలించే కుండ (కో. 40).

సీనంటాపి : చూ. పర్యా. ఎదురాకుశాపి. సన్నగా పొడుగ్గా కోరిగాఉండే రేకుగల చిన్నతాపి. సన్నపనులకు వాడేది. చూ. చిత్రం 35 (కో. 11).

సీఘ : తలుపును లాగి తెరవడానికి వీలుగా దిగించిన పింగాణి బుడ్డి (తె. 11).

సీమరౌతు : చూ. పర్యా. ప్లరరాయి2. ఇది మున్నపు మట్ట రాయి. (Calcerous sedimentary rock). 'మున్నపురాయి' కణాల సీతాపొన్న పీడనాలవల్ల పుట్టికే కఠినమిడి, దిట్టపడి, తక్కువ అకారం పొందగా ఈ 'చలమరాయి' (Marble) ఏర్పడుతుంది. ఈ రాయి కఠినంగా, చల్లగా, మున్నగాఉండి బాగా పాలిష్ చేయవచ్చు. రకరకాల రంగుల్లో దొరుకుతుంది. స్త్రీగహాలు చెక్కడానికి వాడేరకం (Statuary Marble) ఒకటి. మచ్చలుమచ్చలుగా పొరలుపొరలుగా ఉండే రకం (Serpentinous marble) ఒకటి, ఒక్కొక్కచోర లేక వట్టిక ఒక్కొక్క రంగులోఉండి అలంకరణ క్రమంగా వాడతే (Onyx Marble) ఒకటి. మొత్తం మూడు మూలలేదా ఈ రకాల రాయిలు.

గానుగచక్రం బెసగకుండా దిగించే. కొయ్యముక్క.
(కో. 35, 39, 42; తె. 19, 22; రా. 25, 29, 30).
(2). ఉ. శీల. రూ. నిల్ల. పర్యా. కర్రమేకు, కుయ్య
మొల, కొయ్యమేకు, చీల(కర్ర). మొల¹(4).
కొయ్యతో చేసినమేకు (కో. 9, 26).

సీలకొండి : చూ. పర్యా. చింతకాయ. గానుగ దూలానికి
చివర బిగించే 'S' ఆకారపు ఇనపకొక్కెం. (తె. 43).

సీలగొడ్డలి : సన్నని ములికిలాగా ఉండే పల్చని గొడ్డలి.
చూ. చిత్రం 126 (కో. 16).

సీలింగుపెంకు : (సీలింగు < ఆం. Ceiling) చూ.
పిర్యా. మంగుళూరి పెంకు. యంత్రంతో తయారుచేసే
పెద్దపెంకు. బరువుగా మందంగా ఉంటుంది (కో. 15.
18).

నీలుసు త్తి : చూ. రూ. చీరుసు త్తి (క్రో. 31).

సీవు : చూ. పర్యా. కుయ్యంరాయి. రాతితో కట్టిన ఆర్చీకి
మధ్యభాగంలో బలంకోసం దిగించిన పెద్దరాయి. దీన్నే
'బలి' అని కూడా పిలుస్తారు. చూ. చిత్రాలు 226.2,
227.2 (తె. 10).

సుక సంఖ్య : గుర్రందీగు మీది అడ్డచెక్క (తె. 39).

సుకారిండు : క్రి. చూ. పర్యా. అచుకొను. భరిండు
(రా. 15).

సుక్తా : మిగలకుండా, పూర్తిగ (తె. 18, 27).

సుంకు (ముగరం) : చూ. పర్యా. శంకు. శాస్త్రపద్ధతిలో
చెక్కి గృహ నిర్మాణానికి మొట్టమొదట ఈ శాస్త్ర
మూలలో పాతే కొయ్య. దీన్ని పూజించి పని మొదలు
పెట్టుతారు. చూ. చిత్రాలు 154.2, 155, 156 (తె. 4.
18-15).

సుంకేప : కట్టె వంటచెరకుగా పనికివచ్చే ఒకరకం చెట్టు
(రా. 9).

సుంగారం : చూ. పర్యా. అలంకారం. అలంకరణ.
(తె. 10; రా. 21).

402

సుంట¹ : చూ. పర్యా. దాపు². అములో పెంకు కొచ్చడానికి ఏర్పరచిన సందు (తె. 10, 28).

సుంట² : చూ. పర్యా. ఇసురాయి. రాతిదిమ్మల కట్టుబడిలో పనికివచ్చే (లేక వాడబడిన) రాయి (రా. 12).

సుత : చూ. పర్యా. మూతి. గూనచివరి సన్నటిభాగం. చూ. చిత్రం 36.2 (కో. 18).

సుతారి : ఉ. సుతారు. చూ. పర్యా. బేలుదారి. ఇల్లుకట్టే పనివాడు (కో. 30, 31; తె. 3, 5, 7-9, 13-15, 18-23, 27, 31, 40, 44).

సుతాల్ : చూ. పర్యా. అడ్డుచెక్క(1). కిటికీమీద సన్ షేడలాగా దించిన రాతిపలక (తె. 41).

సుత్తి : చూ. సుత్తిడి, సుత్తె. కొయ్యిపిడికి ఒకవైపున తగిలించిన లోహపుతలగల పరికిరం. గట్టి పదార్థాలను పగలగొట్టడానికి, మేకులు మొదలైనవి నాటడానికి పనికి వస్తుంది (కో. 1-4, 6, 8, 9, 11, 13, 18, 22, 26, 27, 29, 31, 33, 35-38, 40-48, 50; తె. 1, 2, 13, 16-23, 26, 27, 32-34, 36; రా. 1, 4-13, 24, 25, 27, 29, 30).

సుత్తిడి : చూ. చూ. సుత్తి (రా. 24).

సుత్తిరాతు : చూ. పర్యా. కండి². గోడల కట్టుబడిలోవాడే రాతిముక్క. చూ. చిత్రం 159.7 (తె. 32).

సుత్తు : వడ్డెసిబ్బి అంచున గుండ్రంగా చుట్టిన వెదురుచువ్వ (రా. 30).

సుత్తె : ఉ. సుత్తె. చూ. చూ. సుత్తి (కో. 30-32; తె. 3-8, 10-13, 15, 24, 25, 29-31, 35, 37-40, 42-44; రా. 14, 15, 20-22, 28, 31, 32).

సుత్తెమలుపు : చూ. పర్యా. బావచెక్కుడు. రాతిపై సుత్తె లతో కొట్టి చెక్కటం (రా. 28).

సుద్ద : (1) ఉ. చుద్ద, శుద్ద, పర్యా. నాము. ముద్దబెట్టె. ముఖ్యంగా గివ్వముక్కల నుంచి ఏర్పడ్డ మున్నపురాతి జాతికి చెందిన మట్టిముద్ద 'చాక్' (Chalk) అని. 'ఓజ్' (Ooze) అని పాంకేతికంగా పిలువబడుతుంది.

ముగ్గులు పెట్టడానికి వాడుక (కో. 3, 12, 13, 15, 21, 22, 24-26, 28, 29; తె. 1, 2, 5, 6, 15, 24, 36, 38, 42; రా. 19, 22, 28, 31). (2) చూ. పర్యా. గొడ్డ. మట్టికుండ (రా. 4).

సుద్దకట్టు : మట్టి ముద్దలను పేర్చికట్టే పద్ధతి (కో. 28).

సుద్దబెట్టె : చూ. పర్యా. సుద్ద(1). ముఖ్యంగా గివ్వ ముక్కలనుంచి ఏర్పడ్డ మున్నపురాతి జాతికి చెందిన మట్టి ముద్ద. 'చాక్' (Chalk) అని. 'ఓజ్' అని పాంకేతికంగా (Ooze) పిలవబడుతుంది. ముగ్గులు పెట్టడానికి వాడుక (తె. 39).

సుద్దరాయి¹ : ఉ. శుద్దరాయి. చూ. పర్యా. తెల్లరాయి¹. ముగ్గు వేసుకోడానికి పనికివచ్చే తెల్లని మెత్తనిరాయి (Chalk). భూగర్భంలో చిక్కుకొని పోయిన గుల్లం సంఘటనవల్ల ఏర్పడిన మున్నపురాళ్ల నుంచి ఏర్పడిన మెత్తనిరాయి. ఈ జాతి రాతిని 'ఓజ్' (Ooze) అని పాంకేతికంగా పిలుస్తారు (కో. 44; తె. 7; రా. 11).

సుద్దరాయి² : చూ. పర్యా. ఎర్ర మొరం (రాయి). పాంకేతికంగా 'సున్నపురాయి' (Cacite, Calcium spar, Carbonate of lime, Limestone: CaCO₃) అనబడే ఈ శిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్నరక్షణాలతో విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో విడి వస్త్రమైన శీవరాశుల శీతల శరీరభాగాల్లో 'కేరైట్' అనే ద్రవ్యం తీవ్ర శాపవీడవలవల్ల మొదట ఈ రకంరాయిగా మారి తర్వాత దీనికడలు స్పటికీకరించబడి 'చలవరాయి' (Marble : చూ. ఎర్రరాయి) గా మారిపోతుంది. రకరకాలుగాఉండే ఈ రాయి శుద్ధత స్వభావ లక్షణాలను బట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. ప్లాట్ స్పాక్ కామ్యంలో సగం (= 3) మాత్రమే దీనికమ్మతి. జిగటగాఉండే ఈ జాతి భద్రానిను కాళ్ళి నిమోటును. గుల్లగాఉండే రకాలనుకాళ్ళి సున్నాన్ని తయారుచేస్తారు. పరిశుద్ధమైన ఈ రాతిభద్రాగాజా. పబ్బు, కారికం, రంగులు, వీచింగుపాడరు. మొదలైనవారి భద్రాలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగాఉన్నచు తెల్లగాను. ఇతర మొదలైన లోహాలకంటెకవల్ల ఎరుపు, గోడమరగని అతువన్న. పిల్ల. మొదలైన రంగుల్లోను దొరుకుతుంది.

ఈ శిలాజాతికి చెందిన చాలాకాలు ఇళ్లుకట్టడంలోను, రోడ్లు వేయడంలోను, అలంకరణ సామాగ్రిగాను ఎక్కువ వాడుకలో ఉన్నాయి. సుద్ధ, సున్నం, ఈ రాతి జాతికి చెందినవే (రా. 8, 9, 22).

సుద్ధరాయి³ : చూ. పర్యా. నాపరాయి². ఇది జిగురుమట్టి (Clay) ఘనీభవంపొంది సాగేశక్తిని కోల్పోయిన దశలోఉన్న మట్టురాయి (Sedimentary-rock). దీన్ని సాంకేతికంగా 'షేల్' (Shale) అంటారు. పొరలవెంట చీలిపోవటం ఈ రాతిస్వభావం. ఇదే క్రమ పరిణామంలో 'పలకరాయి' (Slate : చూ. నల్లబండ) గా మారుతుంది. పరుపురాయిగా దీన్ని కొద్దిప్రాంతాల్లో వాడుతున్నారు (రా. 11, 14).

సుద్ధరాయి⁴ : (1). చూ. పర్యా. కట్టురాయి. ఇది ఇటీవలనే గుర్తింపబడిన శిలావిశేషం. వాతావరణ పరిస్థితులకు సులభంగా లొంగి నల్లబడటం, మచ్చలు పడటం, మృత్తికరణం(Kaolinisation)పొందటం, దీని స్వభావం కనుక ఇది చాలా నానిరకం నిర్మాణ ద్రవ్యం. అయినప్పటికీ ఇతర జాతులు సరిగా దొరక నందున సాంకేతికంగా 'ఖోండలైట్' (Khondalite) అనబడే ఈ రాతిని ఉత్తరకోస్తాలో గృహనిర్మాణానికి వాడుతున్నారు. ఇది గోదామరంగు కలిసిన బూడిదరంగు రాయి (కో. 11). (2) చూ. లింగరాయి¹ (కో. 40).

సుద్ధరాయి⁵ : చూ. పర్యా. ఎర్రరాయి². ఇది 'క్వార్ట్జ్' (చూ. కనికరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్రశిల(Meta-morphic rock). తీవ్ర తాపోష్ణ పీడనాలవల్ల ఇసుక (Sand). ఇసుకరాయి (Sand stone : చూ. ఉస్కెరాయి)గా మారి, తర్వాతి పరిణామదశలో ఉండి సాంకేతికంగా 'క్వార్ట్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈరాయి పరిష్కారద్రవ్యంగా వాడుకలో ఉన్నది. ఇదిచాలావన్నెల్లో దొరుకుతుంది (రా. 30).

సుద్ధరాయి⁶ : చూ. పర్యా. ముగ్గులిండి(రాయి) చెమ్మగిల్లటం, సాగటం, మట్టివాసన రావటం, స్వభావంగా ఈ రకం మట్టురాయి (Sedimentary rock)ని సాంకేతికంగా 'కెయిలైన్', 'కెయిలైన్' (Kaolin, Kaoline, Kaolinite) అంటారు. గ్రేనైట్ (చూ. ఎర్రరాయి) లాంటివి క్వార్ట్జైట్ (చూ. గుండురాయి)

తీవ్రతాపాది పరిస్థితులవల్ల జీర్ణమైనప్పుడు మెత్తని జిగురు మట్టిముద్దగా ఈరాయి ఏర్పడుతుంది. శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తెల్లగాను, ఇతరసమయాల్లో పసుపుచ్చ, బూడిద రంగుల్లోను ఉంటుంది. ఇటీకలు, కుండలు, పెంకులు మొదలైనవి చేయడానికిది ప్రశస్తం. కొద్దిగా దొరికే చోట్లలో ముగ్గులు వేయడానికి వాడుతున్నారు. శుద్ధంగా ఉన్న ఈరాతి పొడిని పింగాణీ తయారీలోను, విరేచనాలు కట్టుకోడానికి వైద్యంలోను, ఉపయోస్తారు. కాగితం, రబ్బరు, రంగుల తయారీలో నింపుమద్రవ్యంగా (Filler) కూడా వాడతారు. (రా. 30).

సుద్ధరాయి⁷ : చూ. పర్యా. పచ్చసుద్ధ. గతంలో భూమికి గొప్ప కదలికలు వచ్చినచోట్లనుంచి లభించే కొన్ని మిశ్రశిలల్లో ద్రవ్యభాగాలుగావున్న భిన్నభవిజాలు ఒకదానికొకటి పెనవేసుకొని ముడతలుబడి ఉంటాయి. అట్టి నిర్మాణక్రమంగల రాళ్ళను సాంకేతికంగా 'షిస్ట్' (Schist) అంటారు. ఆయా మిశ్రశిలల్లోని ప్రధాన ద్రవ్యాల పేరుతో జోడించి ఈ షిస్టులను పేర్కొంటారు. అల్యూమినా మెగ్నీషియా నిలికేట్ల జాతికి చెంది 'క్లోరైట్ షిస్ట్' (Chlorite-Schist) అని పిలవబడే ఈరాయి పసుపురంగు కలిసిన ఆకుపచ్చరంగు (Olive green) ముదురు చాయలో పలకలుగా దొరుకుతుంది. పరుపురాయిగా దీన్ని వాడుతున్నారు. (రా. 30).

సుద్ధరాయి⁸ : మెగ్నీషియం నిలికేట్ అనే ద్రవ్యానికి సూక్ష్మరూపమైన ఈరాయి 'స్టియటైట్' (Steatite: చూ. లింగరాయి)కు మరొక రూపభేదం. సాంకేతికంగా 'టాల్క్, టాల్కం' (Talc, Talcum) అనబడే ఈ రాతిని లింగరాయిని వాడినట్లే వాడుతున్నారు. (రా. 30)

సుందరపునట్టు : చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల. ఉష్ణదేశాల్లో వానాకాలం తర్వాత భూమిలోపలి పొరల్లో వున్న సుద్ధ నీరు ఉపరితలానికివచ్చి, ఆ తర్వాత బెట్టగావుండే దీర్ఘ కాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి గట్టిపడుతుంది. ఈ పొర సౌఖ్యరణంగా ముద్దముద్దగా, ముడిముడిగా, గుల్లగుల్లగాఉండి ఇసుముతో సుదృఢం కలిసిఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్', 'కంకర్' (Caliche, Kanikar) అంటారు. దీన్నికాల్చి, సున్నం

తయారచేస్తారు. తీవ్రతా పోష్టపీడనాలవల్ల కాలక్రమావ
ఇదే 'సున్నపురాయి' (Lime stone)గామారి నిర్మాణ
ద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (రా. 31).

సున్నపాము : (సున్నపు + అము). చూ. పర్యా. సున్నపు
బట్టి. సున్నపు రాళ్లనుగాని గవ్వలనుగాని కాల్చి సున్నం
తయారచేసే తాత్కాలిక నిర్మాణం. చూ. చిత్రం 66-70
(కో. 11).

సున్నపుగూడు : ఉ. సున్నంగూడు. చూ. పర్యా. సున్నపు
బట్టి. సున్నపు రాళ్లనుగాని గవ్వలనుగాని కాల్చి సున్నం
తయారచేసే తాత్కాలిక నిర్మాణం. చూ. చిత్రాలు 66-
70 (కో. 46; రా. 16-18).

సున్నపుబట్టి : ఉ. సున్నపుబట్టి, సున్నంబట్టి.
పర్యా. సున్నపాము, సున్నపుగూడు. సున్నపు
రాళ్లనుగాని గవ్వలనుగాని కాల్చి సున్నం తయారచేసే
తాత్కాలిక నిర్మాణం. చూ. చిత్రాలు 66-70 (కో. 1,
5, 9, 13, 27, 33, 37, 38, 40, 42-45; 48,
49; తె. 7-11, 13, 15, 16, 18, 19, 24-26,
29, 30, 34, 37, 38, 41, 44; రా. 8, 9, 11-15,
19-22, 24, 25, 28-32).

సున్నపుబద్ద : చూ. పర్యా. గజంబద్ద. గజంపొడుగున్న
బద్ద. కొలతకు, సున్నంపూతను పమమట్టంలో ఉంచేందుకు,
బేల్దారులు వాడే సాధనం. చూ. చిత్రం 34 (కో. 36).

సున్నపురాయి¹ : ఉ. సున్నప్రాయి, సున్నంరాయి. చూ. పర్యా.
ఎర్ర మొరం (రాయి). పాంకేతికంగా
'సున్నపురాయి' (Calcite, Calcium spar
Carbonate of lime, Lime stone = $CaCO_3$)
అనబడే ఈశిలాజాతి భిన్నరూపాల్లో, భిన్న లక్షణాలను
విస్తృతంగా దొరుకుతుంది. భూగర్భంలో విజృంభించే
జీవరాశుల శిథిలశరీరభాగాల్లోని 'కేరైట్' (Calcite)
అనేద్రవ్యం తీవ్ర తాపపీడనాలవల్ల మొదట ఈరకం
రాయిగా మారి, తర్వాత దీనికణాలు స్పటికీకరింపబడి
'చలవరాయి' (Marble : చూ. ఎర్రరాయి) గా
పరిణమిస్తుంది. రకరకాలుగా ఉండే ఈరాయి శుద్ధత
స్వభావ లక్షణాలనుబట్టి భిన్న ప్రయోజనాలకు ఉపయోగ
పడుతుంది. ఫ్లెట్ స్పార్, కాల్సైట్, మగల్గ = కేరైట్, మగల్గ =

దేవికున్నది. జిగటగా ఉండే ఈరాయి రకాలను కాల్చి
పిమెంటును, గుల్లగా ఉండే రకాలను కాల్చి మన్నాన్ని
తయారు చేస్తారు. పరిశుద్ధంగాఉండే ఈరాయరకాలు గజ,
సబ్బు, కాగితం, రంగులు, ప్లీచింగ్ పొడి మొదలైన
వాటి తయారీలో పనికివస్తాయి. ఇది శుద్ధంగా ఉన్నప్పుడు
తెల్లగాను, ఇనుము మొదలైన లోహాల కలయికవల్ల
పసుపు, గోధుమరంగు, ఆకుపచ్చ, పీలం మొదలైన
రంగుల్లోను, వారుతుంది. ఈ శిలాజాతి చెందిన
చాలా రకాల ఇసుకట్టడంలోను, రోడ్లవేయడంలోను,
అలంకరణ పాదాగ్రిగాను, ముఖ్యంగా వాడుకలో
ఉన్నాయి. సుద్ద, సున్నం, ఈశిలాజాతి చెందినవే;
(కో. 5, 8, 9, 13, 17, 28, 30, 31, 33, 40,
49; తె. 4, 5, 7-9, 12, 18, 21, 35, 38, 41,
రా. 7, 9-18, 22, 25, 29-31).

సున్నపురాయి² : చూ. పర్యా. ఎర్రాయి². ఇది 'క్వార్ట్జ్'
(చూ. కవికరాయి) జాతికి చెందిన మిశ్రణం (Meta-
morphie rock). తీవ్ర తాపపీడనాలవల్ల ఇసుక
(Sand). ఇసుకరాయి (Sand stone : చూ.
ఉప్పెరాయి)గా మారి తర్వాతి ఎరిచామదళలోఉండి
పాంకేతికంగా 'క్వార్జైట్' (Quartzite) అనబడే ఈరాయి
నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడుకలోఉన్నది. ఇది చాలావన్నెల్లో
దొరుకుతుంది (కో. 44).

సున్నపురౌతు : ఉ. సున్నంరౌతు. చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల.
ఉష్ణదేహాల్లో భూమిలోపలి పొరల్లోఉన్న మద్దవీడు వానా
కాలం తర్వాత ఉపరితలానికి వచ్చి, అతర్వాత బెట్టిగా
ఉండే దీర్ఘకాలంలో ఎండి, భూమి పైపొరకు దిగువవే
పొరగట్టి, గట్టిపడుతుంది. ఈపొర పాధారణంగా మద్ద
ముద్దగా, ముడి ముడిగా, గుల్లగుల్లగాఉండి ఇమములో,
మద్దతో కలిపిఉంటుంది. దీన్ని పాంకేతికంగా 'కేరైట్',
కంకర్', (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్ని
కాల్చి సున్నం తయారచేస్తారు (తీవ్ర తాపపీడనాలవల్ల
కాలక్రమావ ఇదే 'సున్నపురాయి' (Lime Stone)గా
మారి నిర్మాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (రా. 3,
4, 15, 18, 19, 23, 25, 26, 28, 33).

సున్నప్రాయి : ఉ. సున్నంరాయి. చూ. పర్యా. అబ్బుగుల్ల.
ఉష్ణదేహాల్లో వానాకాలం తర్వాత భూమిలోపలి పొరల్లో

ఉన్న పుద్దనీరు ఉపరితలానికివచ్చి, ఆతర్వాత బెట్టగా ఉండే దీర్ఘ కాలంలో ఎండి భూమి పైపొరకు దిగువనే పొరగట్టి గట్టిపడుతుంది. ఈపొర సాధారణంగా ముద్ద ముద్దగా, ముడిముడిగా, సుల్లగుల్లగాఉండి ఇనుముతో, ముద్దతో కలిసిఉంటుంది. దీన్ని సాంకేతికంగా 'కేల్సైట్, కంకర్' (Calcite, Kankar) అంటారు. దీన్ని కాల్షి సున్నం తయారు చేస్తారు. తీవ్ర తాపోష్ణపీడనాలవల్ల కాంక్రమాన ఇదే 'సున్నపురాయి' (Lime Stone)గా మారి నిర్మాణద్రవ్యంగా ఉపయోగపడుతుంది (కో. 1, 31, 37, 38, 42-46, 48; తె. 30, 31; రా. 4, 21).

సున్నబద్ద : ఉ. సున్నబీబద్ద, సున్నంబద్ద. చూ. పర్యా. జేబందు(చెక్క). పొడుగ్గా సన్నగాఉండే కొయ్యతాపి. చెక్కసున్నం పట్టించినతర్వాత ఎచ్చుపెచ్చులు లేకుండా సరిచేయడానికి తాపీ పనివాళ్లు వాడే పరికరం. చూ.చిత్రం 93 (కో. 30, 36; తె. 6).

సున్నం : ఉ. చున్నం. రాతినిగాని, గవ్వనుగాని కాల్షి తయారుచేసే పొడి. ఇనకతోకలిపి నిర్మాణద్రవ్యంగా వాడేది (కో. 1, 3, 6, 9, 11, 13, 18, 19, 21-23, 25-42, 44, 47-50; తె. 1-11, 14-17, 19, 21-23, 26, 29-36, 39-44; రా. 1, 3, 4, 6, 7, 14-22, 24, 25, 28-32).

సున్నంపలక : పోతపోసిన సిమెంటుపలక, క్లాబు(కో. 41).

సున్నంపాలపూత : చూ. పర్యా. వెల్ల. సున్నపునీటితో గోడలమీద పూసిన పూత (కో. 48).

సున్నంపూత : చూ. పర్యా. వెల్ల. సున్నపునీటితో గోడల మీద పూసిన పూత (కో. 37, 38, 41, 43, 45, 48; తె. 16, 18, 25, 26).

సున్నంమాలపూత : చూ. పర్యా. వెల్ల. సున్నపునీటితో గోడలమీద పూసిన పూత (తె. 23).

సుమారు : ఉ. సుమారు. పర్యా. అజ్జాపాయి, అందాజు, అరా², ఇందుమింబు, ఉజ్జాయింపు, దాదాపు, రమారమి, దగ్గర, తరిదాపు (కో. 30, 32, 34, 35; తె. 2).

సురాయి : చూ. పర్యా. బుడిగి. నీరుపోసే చిన్నపాత్ర (తె. 21).

సురికీ : (< హిం. సుర్కీ). ఉ. సురిక, సురిఖి, సుర్కి. పర్యా. ఇటికగుండ, ఇటికమొరుం, ఇటికరాయిగుల్ల, ఇటికరాయిపలుకు, ఇటురముక్క, ఇట్కెపొడి. ఇటిక రాతిపొడి (కో. 30; తె. 8-10, 15, 23, 25, 26, 32-34, 38, 40-44; రా. 22, 27, 30).

సురిటిలెవిలి : చూ. రూ. సిరిట్ లెవలు (కో. 23).

సురిబద్ద : వాసాలమీద పూత పెంపికి వేసినబద్ద (కో. 4).

సురుస : చూ. పర్యా. ఎదురాచతాపి. సన్నగా పొడుగ్గా కోలగాఉండే రేకుగల చిన్నతాపి. సన్నపనులకు వాడేది. చూ. చిత్రం 89 (రా. 29).

సుర్కిపని : చూ. పర్యా. ప్లోరింగ్. నేల సున్నబరిచే పని (కో. 1).

సులాంకం : చూ. పర్యా. అల్క. తేలిక, సులభం (తె. 26).

సులుపు : చూ. పర్యా. తూము². నీళ్లుపొయ్యేదారి. చూ. చిత్రం 168 (తె. 18).

సువార : చూ. పర్యా. పరిక⁴. పలచన (తె. 33).

సూతకంబద్ద : చూ. పర్యా. చూచుకుట్టుబద్ద. పూరింటి ఆకు కప్పును కుట్టడానికివాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురు బద్దకు ఒకవైపు మొనచెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ద అయితే ఒకవైపు వంపు తిరిగిన మొన రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడిఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (తె. 39).

సూతరికాడు : (బ. కాట్ల). చూర్యా. సాంచెకాడు. ఇటిక అచ్చుతీసే పనివాడు (తె. 37).

సూదనం : చూ. పర్యా. చూచుకుట్టుబద్ద. పూరింటి ఆకు కప్పును కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురు బద్దకు ఒకవైపు మొనచెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ద అయితే ఒకవైపున వంపు తిరిగిన మొన, రెండోవైపున కట్టువేసిన పిడిఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (తె. 10, 11, 13, 31, 36).

సూదనంబద్ధ : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ధ. పూరింటి అకు కప్పును కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురు బద్ధకు ఒకవైపున మొనచెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ధ అయితే ఒకవైపు వంపు తిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (కో. 28; తె. 4, 16).

సూది¹ : (1) చూ. పర్యా. మొన¹(2). చూరుకుట్టుబద్ధ. చివరి పదునైన అంచు (కో. 4). (2). చూ. పర్యా. ముల్లు(3). తూగ్గుండు చివరి మొనదేలివ భాగం (కో. 6). (3). చూ. పర్యా. ముల్లు(2). పెంచుకోతకు వాడే మొనగల సాధనం (తె. 27).

సూది² : చూ. పర్యా. గోడు¹(1). ఇటుకను తారసను వెడల్పుమీద నిలబెట్టిన పేచ్చు. చూ. చిత్రం 229.2 (కో. 20).

సూదికని : చూ. పర్యా. కడియ¹. బావికి వరలకు చదులుగా అమర్చిన రాతిపలక (తె. 11).

సూదినెంకట్టె : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ధ. పూరింటి అకు కప్పును కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురుబద్ధకు ఒకవైపు మొనచెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ధ అయితే ఒకవైపు వంపు తిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 121, 122 (తె. 37).

సూదిరాయి¹ : దూలం రాళ్లమధ్య బిగువుకోసం విలిపిన చిన్న ఇటిక (కో. 49).

సూదిరాయి² : చూ. పర్యా. కోపురాయి. ఒకవైపు కోనుగా ఉండేటట్లు మలచబడిన మొనదేలివ రాయి. చూ. చిత్రాలు 161.4, 229.4 (తె. 20).

సూదుకడీ : మొనదేలివ పొడుగాటిరాయి (తె. 38).

సూదెంబరిక : చూ. పర్యా. చూరుకుట్టుబద్ధ. పూరింటి అకు కప్పును కుట్టడానికి వాడే పరికరం. సాధారణంగా వెదురు బద్ధకు ఒకవైపు మొనచెక్కి మొనకు కొంచెం పైగా రంధ్రం వేస్తారు. ఇనపబద్ధ అయితే ఒకవైపు వంపు తిరిగిన మొన, రెండోవైపు కట్టువేసిన పిడి ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 121, 122 (తె. 41).

సూవిగ్గుం : మేలురకం తాడు (కో. 17).

సూర : చూ. పర్యా. ఉంట¹. కట్టబడిలో పనికిరాని చిన్న రాతిముక్క (తె. 43).

సూరటి : చూ. పర్యా. పిట్టాడి. ఇంటిమధ్యపాతే పొడుగాటి కొయ్యస్తంభం. చూ. చిత్రం 5.1 (కో. 27).

సూరి : (1). పెంచుబింటికప్పుకు గోడకు మధ్యవేసిన చెక్క (కో. 20). (2) ద్వారబంధపు పైకమ్మిమీద 'కంసూరి'ని విలిపే చిన్న విలువుకమ్మి (రా.2).

సూరుసూరు : తుంపులు తుంపులు (తె. 39).

సూర్యపారవ : పడమటివైపున కూచార సంఖ్య పొచ్చు కావటమనే దోషం (రా.3).

సూల¹ : ఉ. తూల. చూ. పర్యా. బట్టి. (1) ఇటుక, మున్నం. పెంకు కార్యే కట్టడం (రా. 1, 2, 9). (2) మున్నం మాత్రమే కార్యేకట్టడం (రా. 4, 6).

సూల² : ఉ. తూల. చూ. పర్యా. పోటీ². ఏర్పాటులో రాకూడని తప్పు (కో. 27, 32).

పెక : చూ. పర్యా. చెవి². స్తంభం పైఅంచున రెండు వైపులా మేకుబొడిచేసిన చెక్కలు (కో. 2).

పెగ : ఉ. శగ. పర్యా. అడుగు, అవిరి². కాక, శాక. వేడి, వేడిమి (కో. 8, 32, 41, 42, 44, 43; తె. 25, 28; రా. 5. 7).

పెంకు : మట్టిలోని చివరి అకు (కో. 13).

పెజ్జ : చూ. రూ. పట్ట²(1) (తె. 4, 14).

పెజ్జకట్టె : చూ. పర్యా. చిలుకువాటం. అలక నిర్మించడానికి గోడలోపాతివ కొయ్య (తె. 12).

పెట్టగు : క్రి. (వెల్ < అం. Set + అగు). చూ. పర్యా. దమ్ముకొను. బిగియ, గట్టిపడు (కో. 4; తె. 9).

పెంటరింగు : చూ. రూ. పెంటరింగు (కో. 9, 46).

పెంటరు : (< అం. Centre). ఉ. పెంటరు, మంటరు. పెంట్రు. చూ. పర్యా. మధ్య. పత్తువులోని తేల్రం,

కేంద్రవాగం (కో. 2, 4, 9, 14, 17, 20, 22, 23, 25, 26, 28-31, 33, 34, 39, 41, 45-48; తె. 2, 4-6, 15, 22, 27, 30, 31, 36, 40-42, 44).

సెంట్రింగు : (< ఆం. Centring). రూ. సెంటరింగు. చూ. పర్యా. మూసకట్టు. పోతపోయవలసిన ద్రవ్యానికి ఆకారమిచ్చే తార్కాలితపు నిర్మాణం (కో. 3, 18).

సెనగ : చూ. రూ. చెనగ (తె. 12; రా. 28).

సెబ్బి : తెరిపి (రా. 17).

సెమాల్ : చూ. రూ. చెవాల (కో. 40).

సెరెజ్జుం : సూలుతాటు (తె. 37).

సెలగ : చూ. రూ. చెనగ (కో. 8).

సెలం : రూ. సెలెవ, సెవలు పంగలాగాతీసిన గాడి. చూ. చిత్రం 220.6 (కో. 7).

సెలయ్ : చూ. పర్యా. కవుడు. కంబానికి చెక్కిన గాడి (కో. 7).

సెలయేరు : (బి. -యేళ్లు). చూ. పర్యా. ఏరు¹. కొండల్లో పుట్టి వేగంగా ప్రవహించే కాలవ (కో. 46).

సెలవ¹ : చూ. పర్యా. పాదు². గుంజలు మొదలైనవి పాతడానికి గడ్డపలుగులో తవ్వివ లోతైవగుంట. చూ. చిత్రం 156.5 (కో. 9).

సెలవ² : చూ. పర్యా. గాడి³(1). గొడ్లడు మేతవేసేస్థలం. చూ. చిత్రం 301 (కో. 11).

సెలవ³ : చూ. రూ. సెలం (కో. 17).

సెలవారు : చూ. పర్యా. పాటు¹. గోడ కట్టేటప్పుడే కొన్ని రాళ్లు లోపలకు, కొన్ని బయటకు, ఉండేటట్లు పేర్చి చివరలు వధివేస్తారు. వాటిలో లోపలకున్న రాయిని ఈ పేరుతో పిలుస్తారు. (రా. 2).

షెల్వు : (< ఆం. Shelf). చూ. పర్యా. అర¹(1). అలమరతో తున్నవెక్కలేక, మేలు వేయబడిన భాగం

సెల్లు : చూ. పర్యా. కంఠవా. ఉత్తరీయం (తె. 30, 42).

సెవలు : చూ. రూ. సెలం³ (కో. 13).

సేకు : చూ. పర్యా. గోవ². పేసని నార (కో. 4).

సేటు : చూ. పర్యా. యజమాని. ఇంటి సొంతదాట (తె. 19, 25).

సేనం : ఉ. శానం, పేనం, సానం. రూ. శాణం, సీనం. పర్యా. శ్రావణం. రాతిముక్కలు గొట్టడానికి పనికివచ్చే పరికరం. ఒక అంచు పదునుగాఉండే ఉక్కుముక్క. చూ. చిత్రం. 116 (కో. 6, 7, 11, 13, 17, 18, 22, 25, 26, 32, 36; తె. 3, 4, 12, 13, 15, 16, 19, 28-30, 36, 38; రా. 14, 24).

సేనాం : చూ. రూ. సేనం (కో. 2, 16).

సేనికమ్మి : దంతె (కో. 11).

సేనుచేయు : క్రి. (1) కుప్పచేయు (కో. 5). (2) క్రి. చూ. పర్యా. కరిపిచ్చు. అతుప, కలుపు. అంటుకొనే టట్లు చేయు (కో. 13).

సేరీసంది : చూ. పర్యా. అరసందు. రెంకిళ్ల మధ్యనున్న సందు (తె. 36).

సేరు : (బి. సేలు). ఎనిమిది గిద్దలు, ఇరవైనాలుగు తులాలు (కో. 17; తె. 38; రా. 10).

సేరె : చూ. పర్యా. చెవు(కట్టు)³. గోడలో దిగించేదర్వాజా కమ్మి. చూ. చిత్రం 173.1 (తె. 36).

సేవ : చూ. పర్యా. పూజ. దేవతలకు మంత్రాలతో పూలు మొ. వాటితో చేసే అర్చన (కో. 37).

సేగ¹ : రూ. సేగు. చేవ. గట్టిభాగం (రా. 16).

సేగ² : పర్యా. సోమి. చేవమాను, సూమి, సోమితి, సోమిద' అనికూడా పిలవబడే చిన్నచెట్టు. ఎర్రగా ఉండే కలపనిస్తుంది. కొయ్య పెళుసు. కాని కొయ్య మేకులవంటి పరికరాల తయారీలో వాడుతున్నారు. Coromandel red-wood, *Amoora rohituka*, Arn., Wt., *Aphanamixis Polystachya*, W. I., Sando-

ricum indicum, Cus., *Soyimida febrifuga*,
Adr., Juss. (తె. 44).

సేగు : చూ. రూ. పేగ¹ (రా. 17).

సెక్కిలు : బ. ఒకటి అద్దం ఒకటి నిలువుగా పేర్చిన ఇటు
కలు. మోసుకు పోవడానికి వీలుగా పేర్చినవి (తె. 33)

సెజు : (< అం. Size). చూ. పర్యా. ప్రమాణం. పరి
మాణం. పరిమితి (కో. 22, 23, 25, 26, 28-32,
37, 38, 42-46, 48; తె. 1, 2, 5-7, 12, 15,
30, 31, 36, 38, 40, 42-44; రా. 16, 30).

సెజురాయి : చూ. పర్యా. కలిదిపొడరాయి. కట్టుబడికిగాని,
నేలపై పరవడానికిగాని, స్తంభాలు నిలవడానికిగాని, వాడే
చెక్కిన లేక మరిచిన రాయి. చూ. చిత్రాలు 44, 165, 4
(కో. 24, 31; తె. 16; రా. 18).

సెజురాయికట్టుబడి : చూ. పర్యా. కట్టురాయికట్టుబడి.
రాతిని చెక్కి కట్టే పద్ధతి. చూ. చిత్రం 165 (రా. 18).

సెడుకట్టు : చూ. పర్యా. తట్టు² (3). కిటికీలోని పైరెక్కా
కిందిరెక్కా కలిసేచోట పట్టులో తీసిన గాడి (కో. 42).

సెడుకాలువ : (సెడు < అం. Side). చూ. పర్యా.
మురిక్కాలవ. మురుగు నీళ్లు పోయ్యే దారి (కో. 33).

సొజు : చూ. పర్యా. మాస. అర్కీలు, క్లాబులు, మొదలైన
వాటి నిర్మాణానికి పనికివచ్చే కాళ్ళాలికపు కట్టు. చూ.
చిత్రం 77 (రా. 18).

సొట్ట : (బ. పొట్టలు, పొట్టలు). పర్యా. మారు. గోడలోని
గతుకు, గుంట (రా. 15, 18).

సొంటి (దూలం) : మూల పా సో ల మ కాసే దూలం
(తె. 14).

సొనుగొయ్య : చూ. పర్యా. పరిగడకొమ్ము. పసికొయ్య
(తె. 5).

సొప్పు : చూ. పర్యా. తిక్కాళ్ళు, కాడివి, పోల్లుగడకు
కలిపి కట్టే కాదు. చూ. చిత్రం 74, 8 (కో. 34).

సొప్పు (కాదు) : కొబ్బరికాదు (కో. 21, 23, 31).

సొప్పుపెట్టు : క్రి. వరసగా పేర్చు (కో. 34).

సొమ్మ : చూ. పర్యా. చుట్టబడ్డ. మట్టి పాత్రలకింద కుడు
రుగా పెట్టే గుడ్డచుట్ట (కో. 7).

సొమ్ములు : బ. చూ. పర్యా. గొడ్డు (కో. 8, 13).

సొరంగం : (1) రాతి గవి లోవలకు ప్రవేశించడానికి
వీలుగా మరిచిన గుండ్రటి దారి (కో. 48; తె. 17;
రా. 7). (2) పన్నుగలోతుగా ఉండే గుంట (కో. 31).

సొరంగి : చూ. పర్యా. గాడి¹. గామగ రాతి చక్రం తిరిగే
పన్నటి గుండ్రటి కాలువ. చూ. చిత్రం 54, 13 (రా. 7).

సొరమమ్మ : సొరంగంలో నుంచి తోడి తీసిన మట్టి
(రా. 12).

సొరుగు¹ : చూ. పర్యా. అర¹ (1). అంతురలో అడ్డు
చెక్కచేత వేరుచేయబడిన భాగం (కో. 9; రా. 2).

సొరుగు² : క్రి. (1) చూ. పర్యా. చొచ్చు ప్రవేశించు
(కో. 9, 19). (2) దూరు (కో. 32).

సొరుగుగుమ్మం : ఉ. పొరుగుమ్మం. మట్టిగాది అడుగు
మన్న తలుపు (కో. 26).

సొరుగుపలక : 'కొట్టు'లోని విడిచెక్క. దీన్నే 'గాడిపలక'
అనికూడా పిలుస్తారు (రా. 2).

సొరుగడి : (సొరుగు + గడి). చూ. పర్యా. అరకుండ.
తలుపురెక్కల్లో ఒకదానికి బిగించిన మంగటిలిప కొయ్య.
రెండవదానికి కదలడానికి వీలుగావున్న కొయ్యముక్క
గల గడియ. చూ. చిత్రం 186 (కో. 46, 48).

సొల్పు¹ : (< అం. Slope). ఉ. చురుపు. సురోపు.
సొరోపు. చూ. పర్యా. వాటం. ఒడపు.
జారుడు (కో. 26, 48; తె. 3, 5, 12, 13, 28-30,
36, 37).

సొల్పు² : చూ. పర్యా. పహారం. వాయిదాపన్న భూమి కచ్చు
చూ. చిత్రం 319, 4 (తె. 27).

సొల్లువావ : చూ. పర్యా. బల్లువావ (తె. 13).

సోకు : ఉ. షోకు. పర్యా. అంగు. అంచనం. నాజుకు. వక్కదనం (కో. 9, 28; రా. 14).

సోగ¹ : పర్యా. పోగబ్బ. ఎండిన చెరుకాకు (కో. 42; రా. 4).

సోగ² : చూ. పర్యా. పేలిక(2). రాతి బండలోని పగల గొట్టబడిన పల్చని భాగాలు (రా. 21).

సోగాకు : (సోగ + అకు). చూ. పర్యా. వాడాకు(2). చెరకు గడ చిట్టచివర ఉండే సన్నని పొడుగాటి ఆకు. ఇంటి కప్పుకు కూడా వాడుతారు. (రా. 4, 5).

సోగబ్బ : చూ. పర్యా. సోగ¹. ఎండిన చెరుకాకు (రా. 5).

సోపా : (1). చూ. పర్యా. పాక(1). మూడు వైపుల మూసిన దూలాలులేని పొడుగాటిట్లు. (కో. 9, 14, 17, 34; రా. 28). (2) ఉ. చోపా. చూ. పర్యా. పంపి. ఇంటి ముందున్న కప్పువేసిన అరుగు. చూ. చిత్రం 17.3 (రా. 21, 25, 26, 29).

సోపామాలం : చూ. పర్యా. చూరుదూలం. ముంజూరు దగ్గరకు పొడుచుకొని వచ్చిన దూలం (కో. 5).

సోపానం : చూ. పర్యా. మెట్టు. ఎక్కడానికి. దిగటానికి వీలుగాకట్టిన నిర్మాణం (రా. 30).

సోపాపాక : పొడుగాటి పాక (కో. 17).

సోబ : ఒక వక్కకాలి మరోవక్క కాలని. రేగాల్పిటుక (తె. 15).

సోబిట్ట : ఉ. శోబి. సోబిట్ట. చాలా తక్కువగా కాలిన, ఇటిక : (కో. 14, 19, 28, 29, 26).

సోబిల్లి : ఇద్దరుచేతిలో ఒకరకం అట (రా. 27).

సోమి : చూ. సోమిడి. చూ. పర్యా. సేగి. చేవమాను. నూమి. సోమితి. సోమిద. అనికూడ పిలువబడే చిన్న తెట్టు. ఎర్రగాఉండే కలపనిస్తుంది. కొయ్యపెళుసు. కాని కొయ్యచేతులతో పరికరాల తయారీలో వాడుతున్నారు.

Coromandel Red-wood, *Amoora rohituka*, Arn. Wt. *Aphananixis polytricha*

chya, W.I., *Sandoricum indicum*, Cus., *Soymida febrifuga*, Adr., Juss. (కో. 16, తె. 14).

సోమిడి : చూ. రూ. సోమి (తె. 40).

సోవట్టె : మొగ్గల పట్టిమీది అడ్డపట్టె (రా. 25).

సోర్పు : గూనలను ఎండబెట్టడానికి ఒకదాని తర్వాత ఒకటి పేర్చే తీరు (తె. 39).

సోబొక్కెన : పొడుగ్గాఉండే బొక్కెన (తె. 15).

సోలు¹ : చెక్కలోని గుంటలుపడ్డ భాగం (రా. 18, 20).

సోలు² : క్రి. (1) చూ. పర్యా. జల్లించు. జల్లడపట్టు (తె. 14, 30). (2) చూ. పర్యా. ఒడుచు(1). (గాలి)మెల్లగా వీచు (రా. 8).

సోల్పు : చూ. పర్యా. తూలు. గోడ మొదలైనవాటి ఒరుపు (కో. 30).

సొకండిల్లు : ఉ. సొకాండిల్లు. చూ. పర్యా. చోకపిల్లు. పొడుగువెడల్పులు సమానంగా ఉన్న నిట్రాడిల్లు. చూ. చిత్రం 9 (కో. 13, 14, 17).

సొరు : చూ. పర్యా. చుట్టిల్లు. గుండ్రటి ఇల్లు. చూ. చిత్రం 4. (రా. 8).

స్తంబం : ఉ. తంబం, తమ్మం, థంబం, స్తంభం. రూ. సంబం, పర్యా. కడి(1). కంబం. కాడి. థామ. పిల్లరు. ఇటుకతో రాళ్ళతో కట్టిగాని కొయ్యతోచేసిగాని నిటారుగా నిలిపి, పైనున్న వస్తువులకు ఆధారంగా వాడబడే సన్నటి పొడుగాటి నిర్మాణం (కో. 5-9, 11, 13-17, 19-26, 28-35, 42, 43, 45, 48-50; తె. 1, 4, 10, 13, 14, 23, 28-30, 35, 37, 44; రా. 1, 9, 14-18, 20, 21, 25-29).

స్తంబంపూజ : శంకు స్తంభానికి చేసే పూజ (రా. 28).

స్థరం : చూ. డా. స్థలం (తె. 38).

స్థలం : రూ. తలం, స్థరం. పర్యా. ఆవరణ. జాగా(1). జావు. ప్రదేశం (కో. 22, 29-31).

స్నానగది : చూ. పర్యా. స్నానాలగది. స్నానంచేసే గది (కో. 13).

స్నానందొడ్డి : చూ. పర్యా. దొడ్డు². స్నానంచేసే దొడ్డి (రా. 27).

స్నానాలగది : పర్యా. అమాంఖనా, జాలాతి(1) చిచ్చు గది. స్నానగది. స్నానంచేసేగది (కో. 6, 29, 30; తె. 7, 13).

స్నానాలదొడ్డి : చూ. పర్యా. దొడ్డు²; స్నానంచేసేదొడ్డి (తె. 1).

స్పిరిట్ లెవలు : చూ. రూ. సిలిట్ లెవలు (కో. 31).

స్లోపురాయి : ఒకవైపుకు వాలిపోతున్నట్లు అమర్చినరాయి (తె. 7).

స్వరూపాలు : ఏ. స్వరూపం. చూ. పర్యా. శార్తిలు. ఇంజీ. కట్టుబడిలోవాడే కిటికీలు, దర్వాజాలు, మొదలైనవాటి మొత్తం (కో. 26).

హ

హద్దు : రూ. అడ్డు. మేర (తె. 5, 29).

హద్దురాయి : (హద్దు < హిం., ఆర. హద్ద్). రూ. అడ్డు రాయి. చూ. పర్యా. గుమ్మరాయి. గ్రామాలకు చివర, పొలాలకు, స్థలాలకు వీధులకు మధ్య హద్దులను సూచిస్తూ పాతిపెట్టిన రాయి (కో. 8, 38, 49; తె. 4).

హంసపాదు¹ : (1) బావిగోడ. చూ. చిత్రం 296.1 (తె. 5). (2) బావిమీద గిరికపెట్టే అడ్డదూలం. చూ. చిత్రం 295.3 (తె. 13). (3) ఉయ్యాలలాగా ఉండే బావిదగ్గరి కొయ్యచక్రం. చూ. చిత్రం 295.1 (తె. 27).

హంసపాదు² : గుంజులమీద అడ్డదూలాలను నిలబెట్టడానికి నీరుగా వీటలాగా తగిలించిన కొయ్యముక్క. ఇది తొట్టి అడుగుభాగపు ఆకారంలో చెక్కబడి ఉంటుంది (రా. 31)

హంసపాదుబావి : ఉ. అమనపాదుబాయి. బావి గోడలకు పక్కన దిమ్మలను బదులు కర్రచక్రాలువేసి గిరిక బిగిలించబడి. చూపులకు ఉయ్యాలలాగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 295 (కో. 29, 31).

హలి : రూ. అ. ఒడ్డునకి చక్రంతో ఇరుసుకు తగిలించిన చెక్కకు రెండు వైపులా ఉండే అర్ధచంద్రాకారపు చెక్కలు. ఈ చక్రానికి ఆకుయందపు. అంశ మూడు చెక్కల ఆకుతో తయారవుతుంది. చూ. చిత్రం 75.2 (రా. 24).

హవేలి : పంచలో వేసే కూచం (రా. 18).

హాలు : (< అం. Hall) ఉ. అలు (అ. హాలు). విశాల మైదానం (కో. 6, 10, 14, 17, 19, 21, 22, 25, 26, 28-32; తె. 1, 5, 7, 12, 13, 38, 42, 44; రా. 28, 29, 31).

హాకు : (< అం. Hook). చూ. రూ. ఊకు (తె. 12).

హైదర్ (రౌతు) : ఉ. అయిదర్. హైదర్. హైదరు. హైదరు. చూ. పర్యా. అయిదర్ (రాయి). గోడలకట్టే దిప్పుడు. చిన్నవైపు ఇటికెలను కాళ్ళతో బిట్టకుంచి పండులు తప్పించి పక్కల మూలల్లో బలంతోను ఉంచే పొడుగాటి పెద్దరాయి. చూ. చిత్రాలు 47, 48, 49 (తె. 7, 10, 13, 17-27, 29, 30, 32-34).

హాజినిరూ. బెళా. చతుర్భుజ భవతి. చుగటాల మధ్యలో కట్టినతొట్టి. కన్నుమంచి రొద్దులద్వారా వడివీళ్లు దింట్లో విలుస్తాయి (తె. 10, 11).

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు); కో. = కోస్తాజిల్లాలు; చూ. = చూడు; తె. = తెలంగాణ; పర్యా. = పర్యాయపదం (-పదాలు); రా. = రాయలసీమ; రూ. = రూపాంతరం; విజ. = విశేషణం; అం. = అంగం; హిం. = హిందుస్తానీ

అకారాదిక్రమ వివరణ

ఈ సంపుటంలో అకారాదిక్రమం మాండలిక వృత్తిపదకోశం తొలి సంపుటంలో లాగానే పాటించబడ్డది.

అడుగుగీతలున్న అచ్చులు రెండూ (ఎ = జి ; ఏ = జై) ఏకారంకన్నా వివృతతరోచ్చారం కలవి కాబట్టి ప్రత్యేకాక్షరాలుగా భావించబడ్డాయి. "ఎ" వర్ణం "ఎ, ఏ" లకు మధ్యను, "ఏ" వర్ణం "ఏ, ఓ"లకు మధ్యను, వస్తాయి.

"క్ష" అనే పంయుక్తాక్షరం ఉచ్చారంలో చాలాచోట్ల "ట్ల"గానే వినిపిస్తున్నది. అయినా పదసంగ్రహణంలో ఉచ్చారభేదం స్పష్టంగా గుర్తింపబడనందున సంప్రదాయమార్గంలో "క్ష" కారం "క్ష్", "క్స్"లకు మధ్యనే ఉంచబడింది.

అనుస్వారం (=ం) పదమధ్యంలో పరుషసరళాలకు ముందున్నప్పుడు వర్గానునాసికంగాను, ఇతర హల్లాలకు ముందున్నప్పుడుగాని వధాంతంలోగాని మకారంగాను, నకారానికి ముందు నకారంగాను, ఉచ్చరింపబడుతున్నది. ఇక్కడి అక్షరక్రమం ఉచ్చారవిధేయంగా "క, ఖ, గ, ఘ, ఙ, ఞ, ట, ఠ, డ, ఢ, ణ, త, త్త..." అనే వరసలో ఉంటుంది.

ఉచ్చారంలో 'చ, జ'లకు దంత్య తాలవ్యభేదం ఉన్నదని వ్యాకర్తలు గుర్తించారు. కాని ఈనాడు 'దంతమూలీయోచ్చార'మే గాని దంత్యోచ్చారం నినిపించదు. పదసంగ్రహణకుల నివేదికలలో సూచింపబడ్డంత వరకు ఈ భేదాలు గుర్తించబడ్డాయి, (దంత్యతకుగల చిహ్నాన్నే దంతమూలీయతకు గుర్తుగా వాడేము). అయితే, చవలను జజలను భిన్నవర్ణాలుగా భావించనందున అక్షరక్రమంలో ఎట్టి మార్పు జరగలేదు.

ఆంగ్లంలోని 'f' వంటి ద్వని వాడుకలో ఉన్నందున దాని ప్రత్యేకతను గుర్తిస్తూ 'ఫ' కారం కింద చుక్కలు బిందులుగా సున్నా ఉంచి (= ఫ్) అక్షరక్రమంలో దాన్ని ఫకార బకారాలకు మధ్య ఉంచేము.

శకారం లకారానికి వెంటనే వస్తుంది.

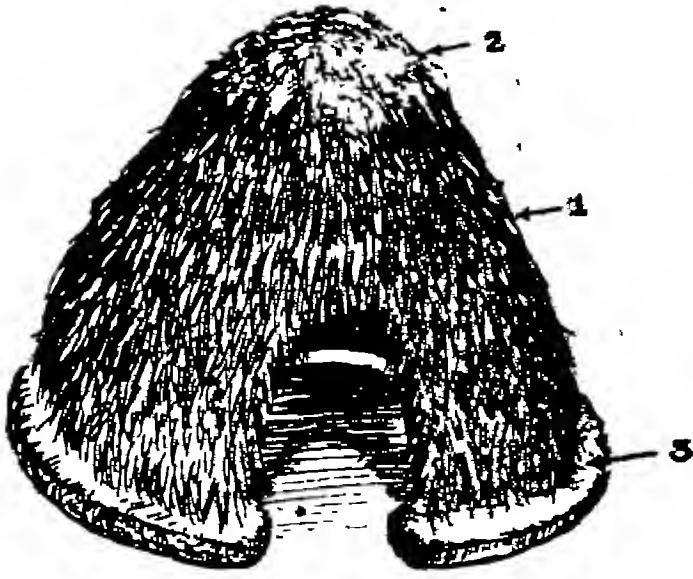
కొన్ని ఆరోపణలు కుండకరించబడ్డవి. అట్టి భాగం వాడుకలో ఉందని, అదిలేని భాగం పూర్తి ఆరోపానికి ప్రాప్యరూపం (Shortened form) మాత్రమేనని, గుర్తించాలి. అందువల్ల అకారాదిక్రమంలో మార్పు చేయలేదు.

మాండలిక వృత్తిపదకోశం

2. రేఖాచిత్రాలు

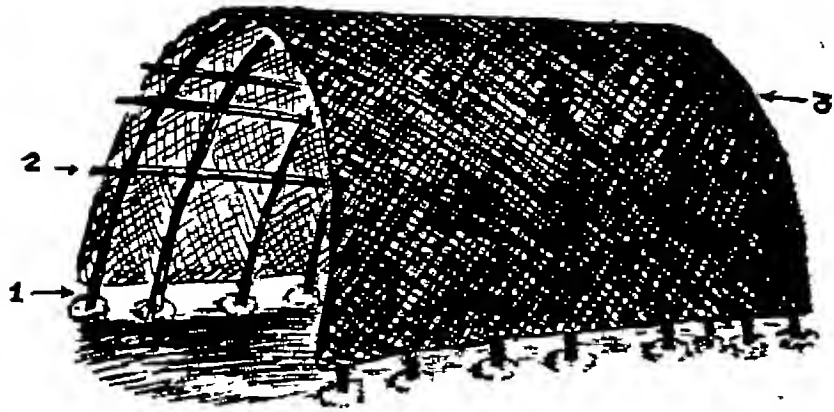
I. ప్రధాన నిర్మాణాలు

చిత్రం 1. చుట్టుగుడిసె

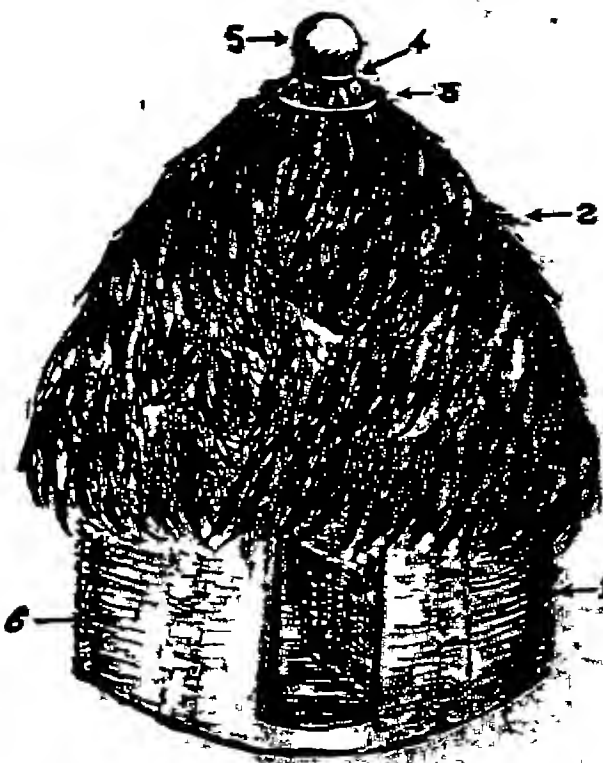
1. తాతేకు కప్పు 2. వరిగడ్డి 3. ఒత్తరుగు

చిత్రం 2. (ఉప్పర)బుడిమి

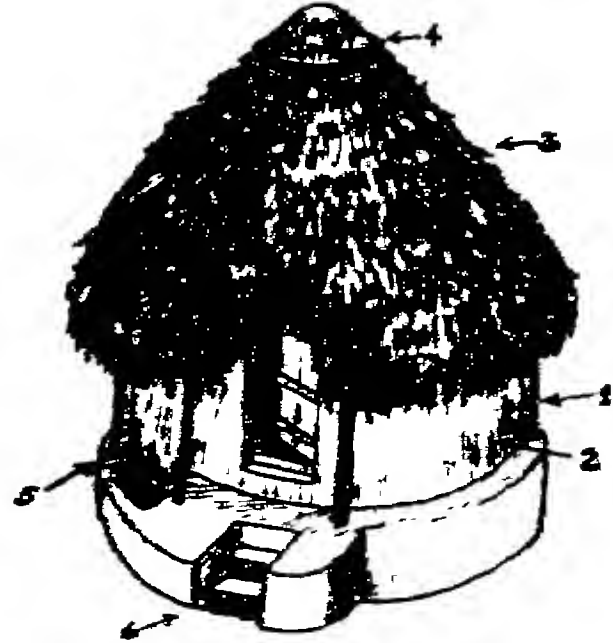
1. వెదురుబొంగు 2. అడ్డుబొంగు 3. తావ(కప్పు)

చిత్రం 3. కమ్మలియ

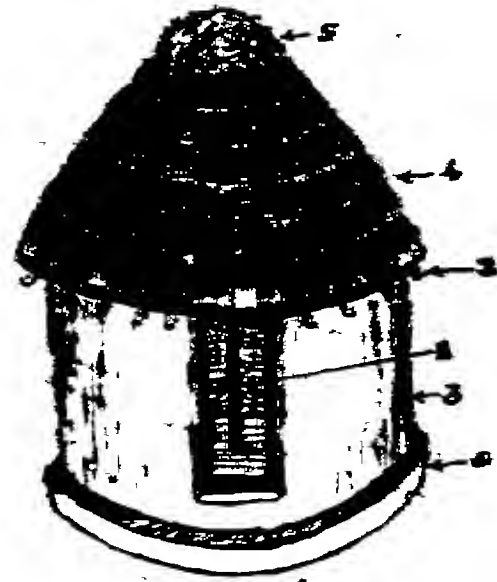
1. వరిగుంజ 2. తావ(కప్పు) 3. బిరె
4. జుత్తు 5. కడవ 6. మట్టిగోడ

చిత్రం 4. చుట్టియ

1. గుట్ట ముగరం 2. మట్టిగోడ 3. తాతేకు(కప్పు)
4. వెంటి 5. పంచరా 6. మెట్లు

చిత్రం 5. గుడివె

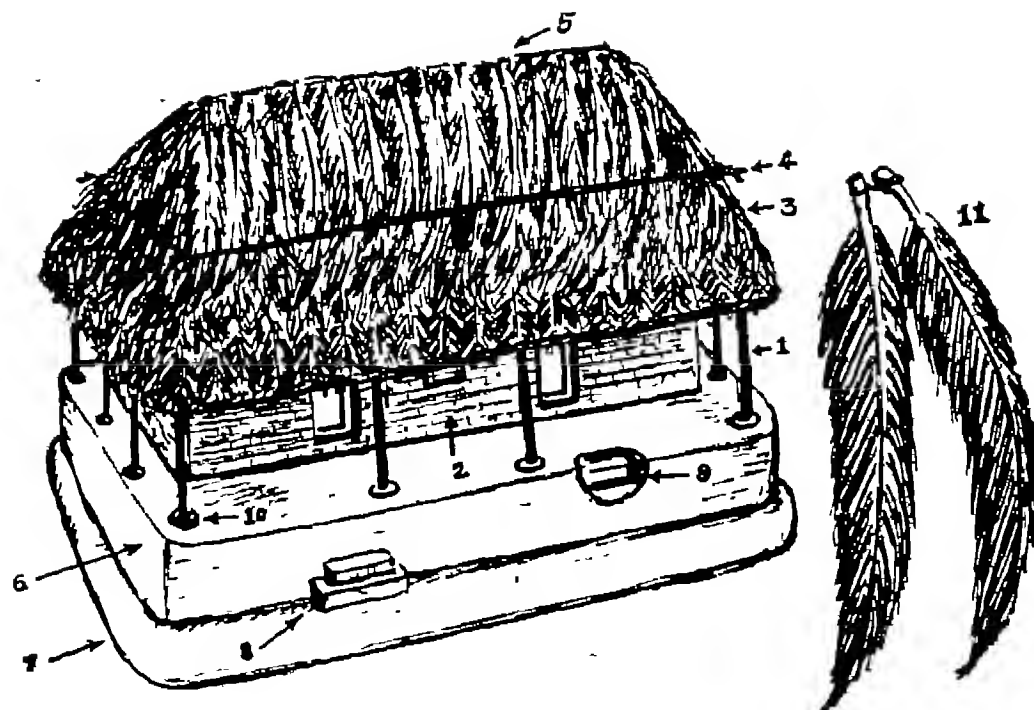
1. విట్టాడి 2. చూరు 3. మట్టిగోడ
4. వెంటె 5. చెత్త 6. ఒత్తరుగు

చిత్రం 6. పూరియ

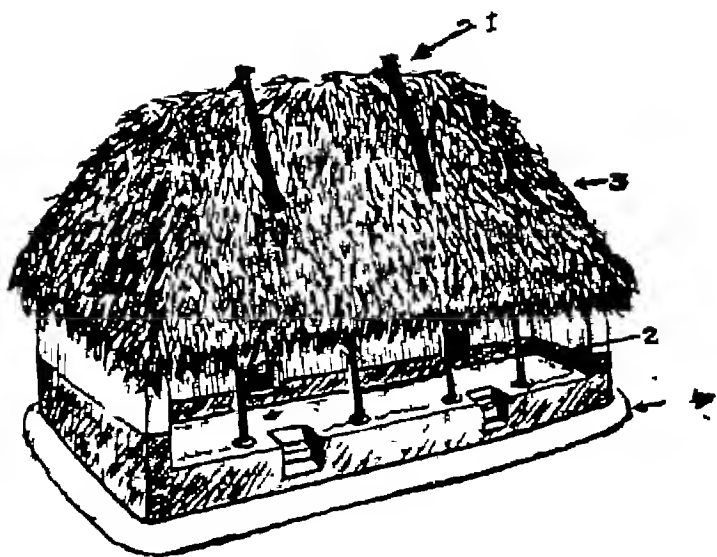
1. అరుగు 2. గోడ 3. మెట్ల 4. గుండువెంటి

చిత్రం 7. వాసిల్లు

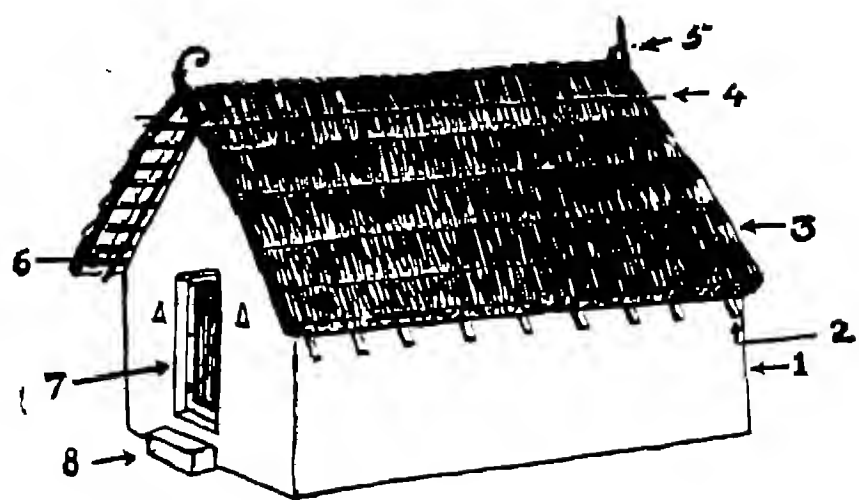
1. పంచరాట 2. పచ్చిటికగోడ 3. కొబ్బరాకు (కప్పు)
4. పెండెబద్ద 5. నడికొప్పు 6. అడుగు
7. ఒత్తరుగు 8, 9. మెట్లు
10. చంద 11. కొబ్బరిగుదులు

చిత్రం 8. కొమరిల్లు

1. గెలవాసం 2. ఎర్రమట్టిపూత
3. అకుకప్పు 4. ఒత్తరుగు

చిత్రం 10. (కాశె)గుడిసె

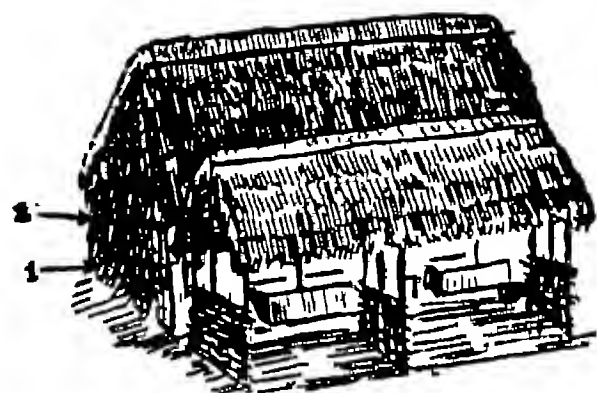

1. గోడ 2. వాసం 3. కాశెగడ్డి 4. బొద్దు
5. దిష్టిపండ్ 6. చూరు 7. మొత్త 8. మెట్లు

చిత్రం 9. చోకపిల్లు

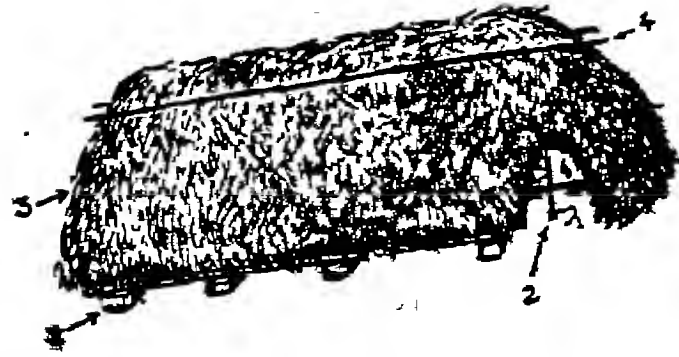
చిత్రం 11. గోలిల్లు

1. దడిగోడ 2. గాలిబద్ద

1. ఒత్తరుగు 2. అడుగు 3. కాశెకు (కప్పు)

చిత్రం 12. నేలపాక

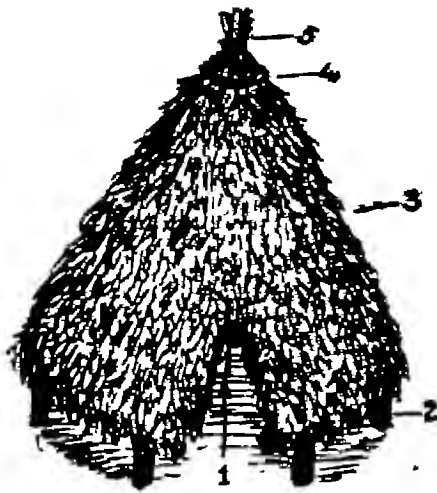
1. రాయి 2. కట్టుగర్ర,
3. అకుకప్పు 4. బొద్దు

చిత్రం 11. దోవిపాక

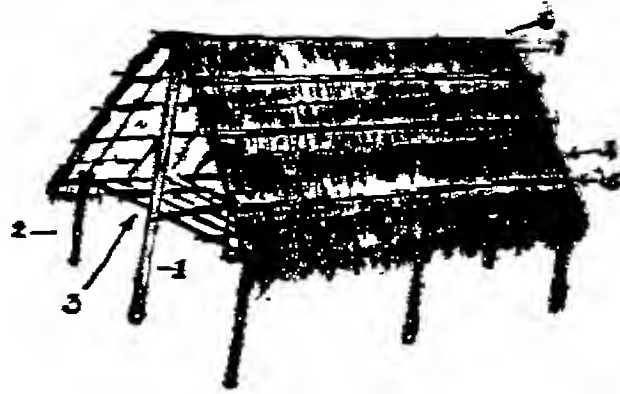
1. కాలుగుంజ 2. విట్టాడి
3. అకుకప్పు 4. బొద్దు
5. మచ్చు

చిత్రం 13. చుట్టుపాక

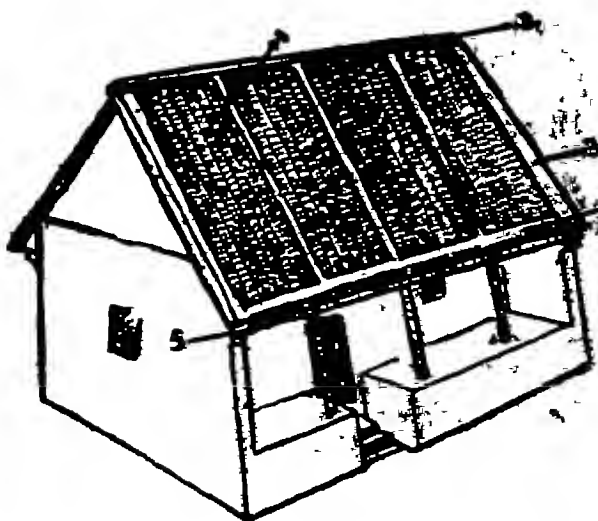
1. విట్టాడి 2. కాలుగుంజ
3. అకుకప్పు
4. గుంజ 5. తడపచుట్టు

చిత్రం 15. వారపాక

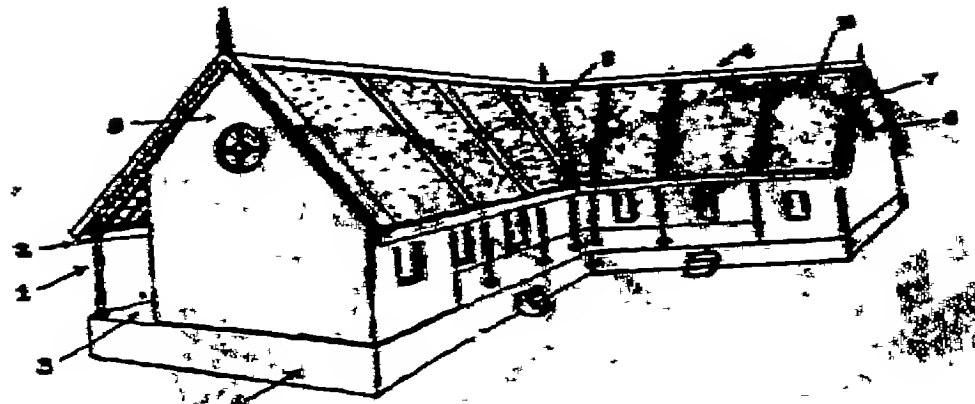
1. విట్టాడి 2. కాలుగుంజ
3. మచ్చు 4. గడ్డికప్పు 5. పెందెద్ద
6. నడికొప్పు 7. వెమ్మగడి

చిత్రం 16. పెంకుటిల్లు

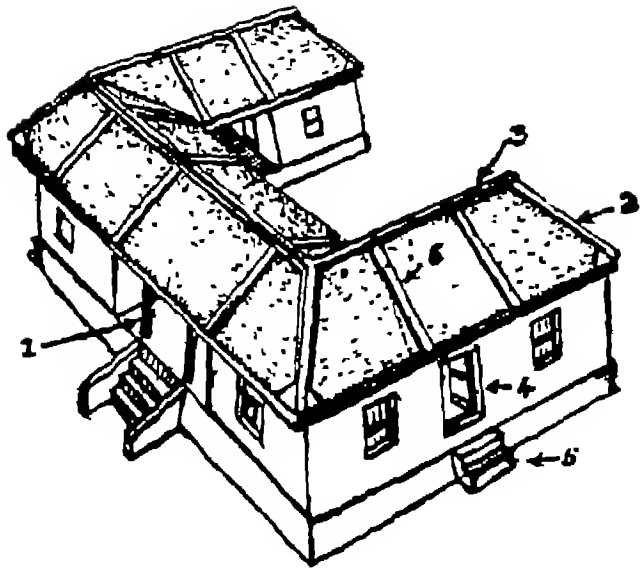
1. కోతిపట్టి 2. వెమ్మపట్టి
3. చూరుపట్టి 4. తులదేటిపట్టి
5. చూరుచెక్క

చిత్రం 17. ఒకవంకిల్లు

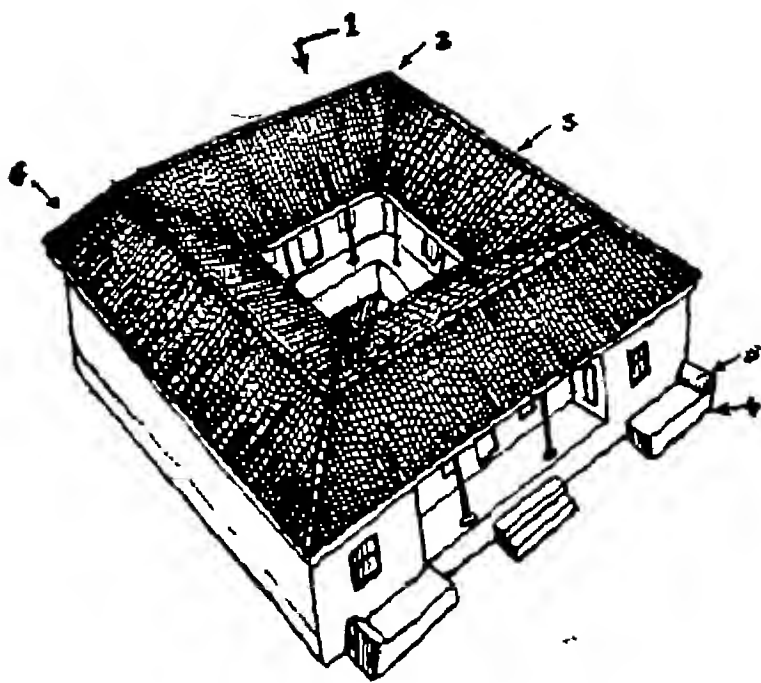
1. మోతరం 2. చూరుచెక్క 3. మచ్చు
4. బేమమెమ్మగోడ 5. చెమ్మ(గోడ) 6. తులి
7. చూరుపట్టి 8. వెమ్మపట్టి 9. బొద్దు 10. తులదేటిపట్టి

చిత్రం 18. చాటాకుల్లారి

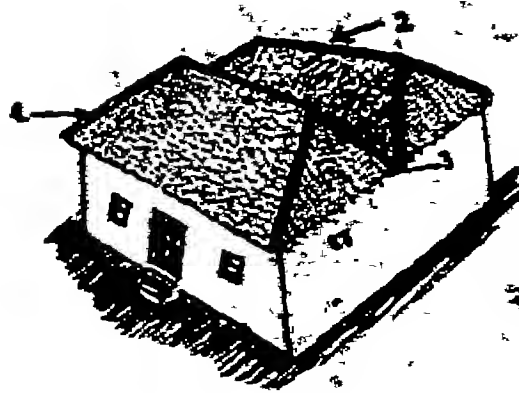
1. మొకరం 2. చూపపట్టి 3. వెన్నుపట్టి
4. గుమ్మం 5. మెట్లు 6. కొత్తిపట్టి

చిత్రం 19. రోగిలి(లు)-1

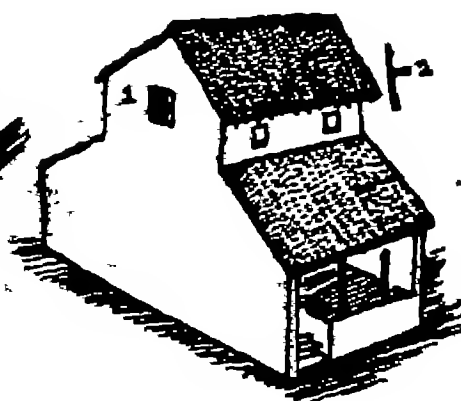
1. (నడిమి) పల్ల 2. తొడ్డి 3. దోనె పెంకు
4. అరుగు 5. పెక్కి 6. మూల పెంకు

చిత్రం 20.
సందులిలు

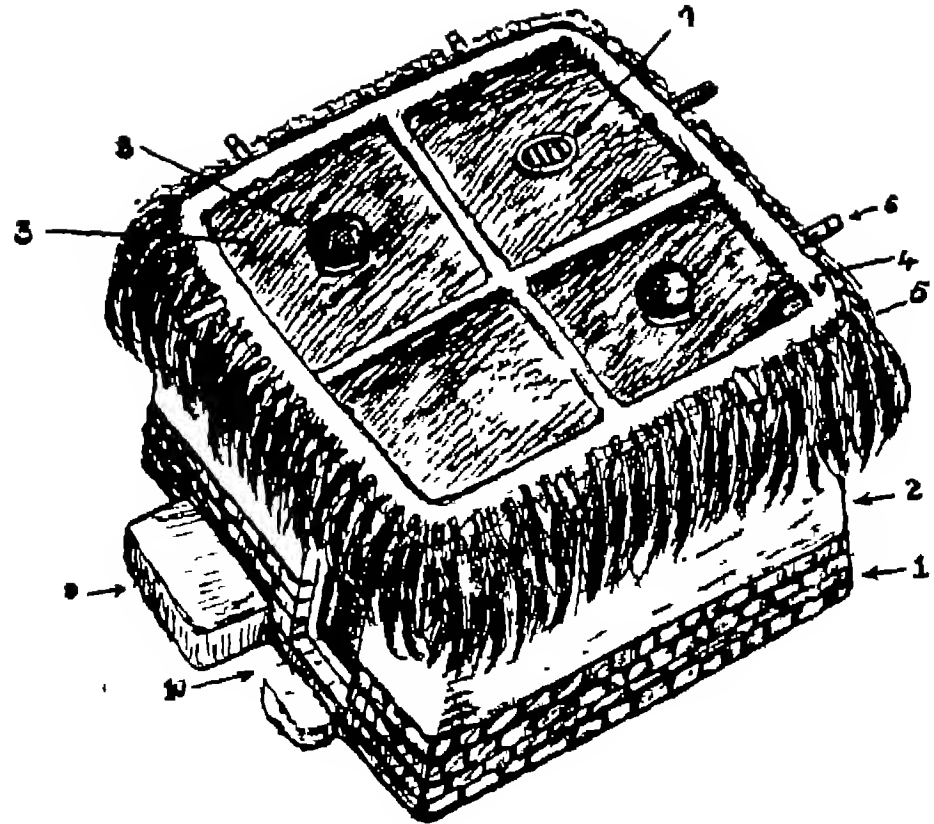
1. మూలపాలు
2. వెన్నుకూన
3. చూపరం

చిత్రం 21.
కురుమాడిలు

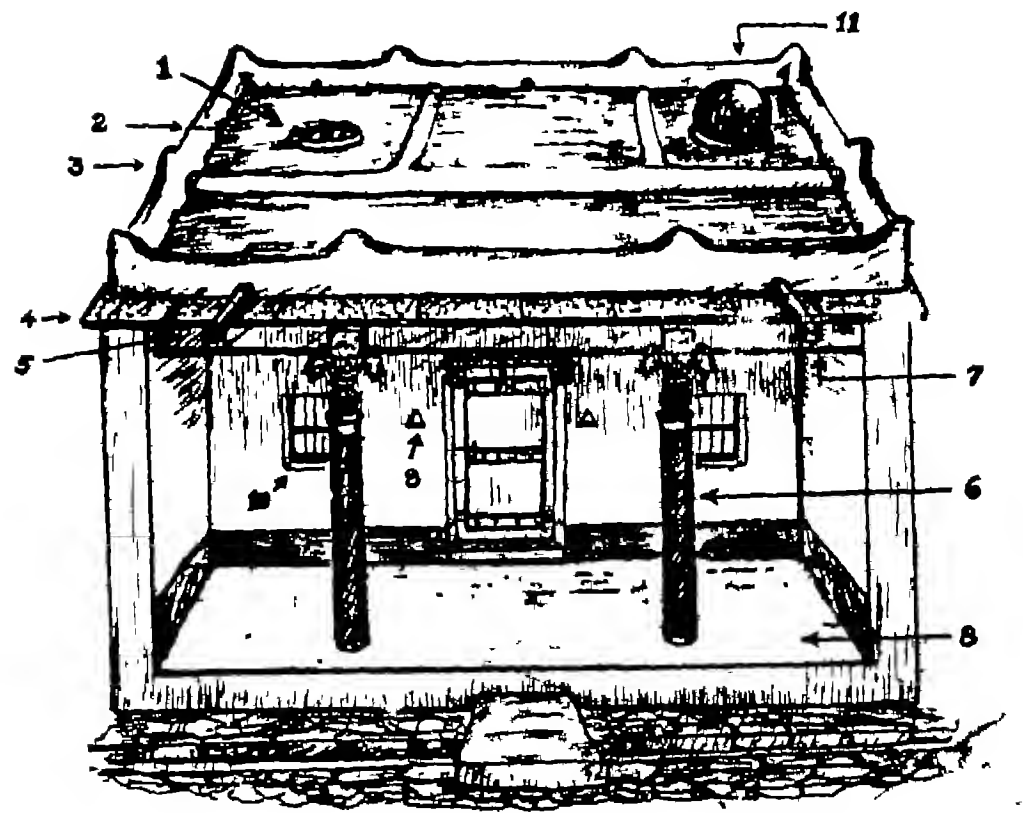
1. చెన్నగోడ
2. అంతస్తు

చిత్రం 22. మిద్దె

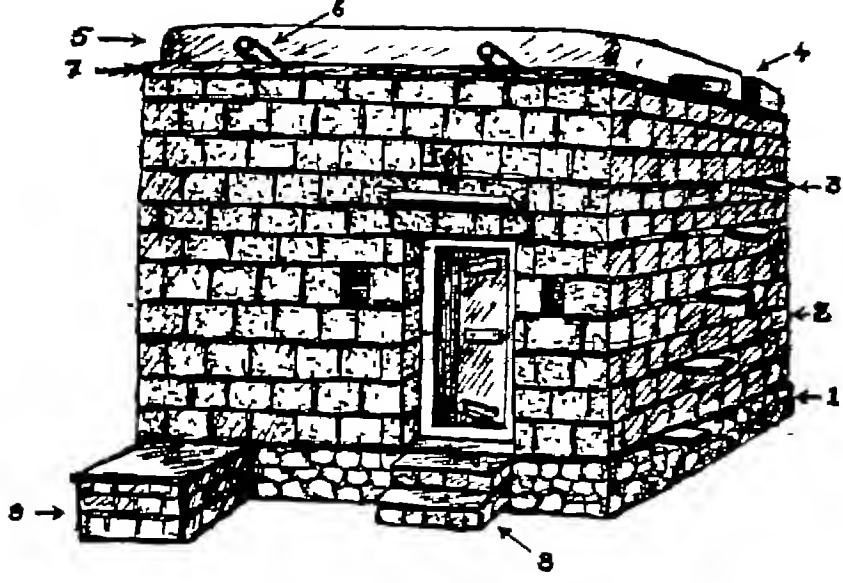
1. రాతిగోడ 2. మట్టిగోడ 3. మట్టికప్పు
4. (మిద్దె) పరం 5. చుంచుకమ్మ 6. దోనె
7. గవాక్షం 8. కడవ 9. అరుగు 10. వాకిలి

చిత్రం 23. వాడుమిద్దె

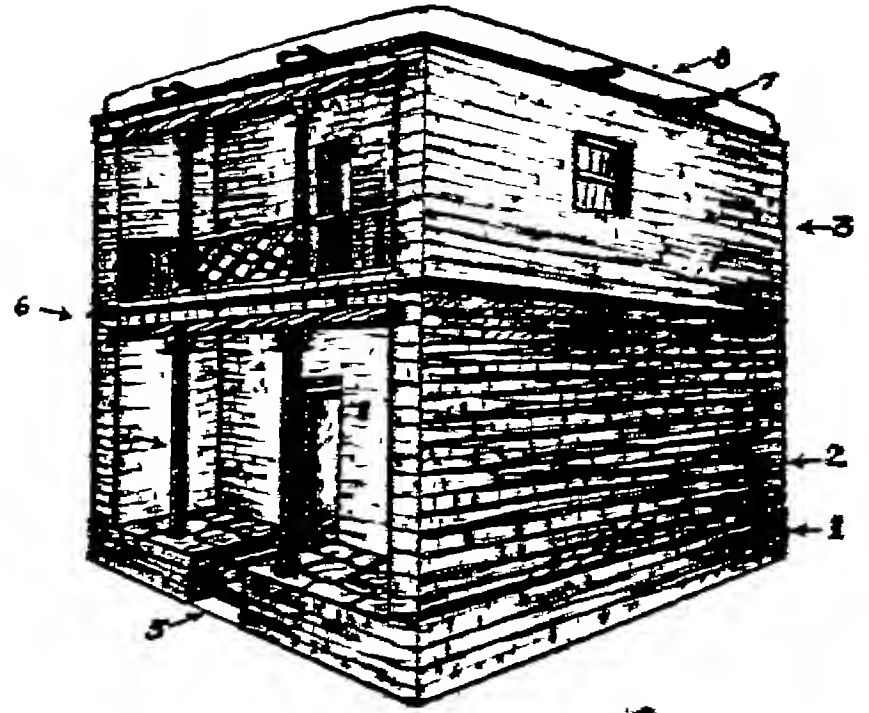
1. గవాక్షం 2. పిట్టగోడ 3. గుట్ట 4. చూరు
5. దోనె 6. మొగరం 7. బందబ్బద్ద 8. పంచే
9. దీగూడు 10. కిటికీ 11. కడవ

చిత్రం 24. తీర్థమిదె

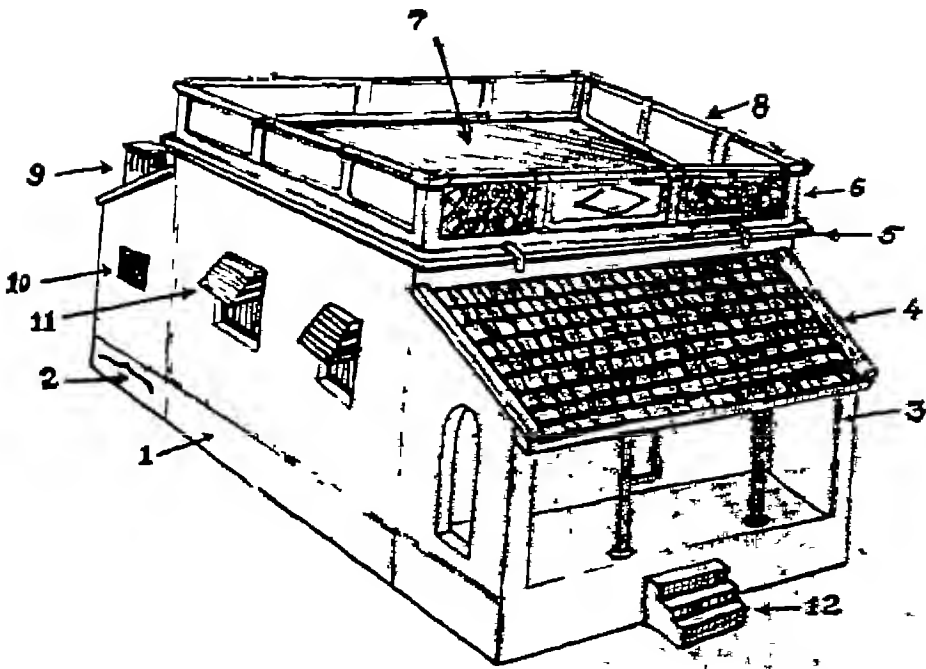
1. బేసుమెంటుగోడ 2. గోడ 3. మెట్టు
4. మెట్టుసండు 5. పిట్టగోడ 6. దోనె
7. చూరు 8. మెట్టు 9. అరుగు 10. ఈనెట్టిరాయి

చిత్రం 26. మేడ

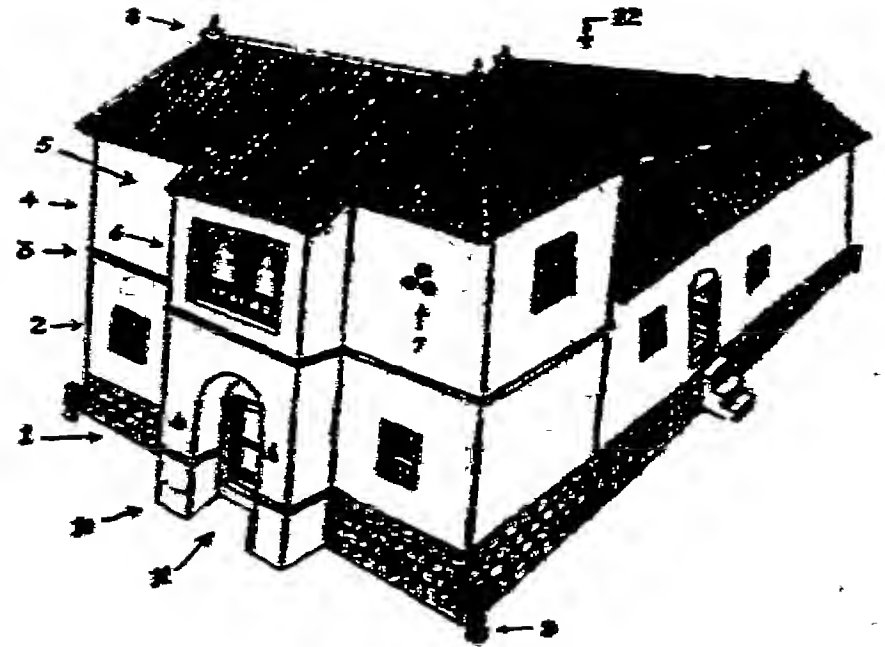
1. బేసుమెంటుగోడ 2. గోడ 3. అంతస్తు
4. మొగరం 5. పదివా 6. చూరు
7. దోనె 8. పిట్టగోడ

చిత్రం 25. డాబా

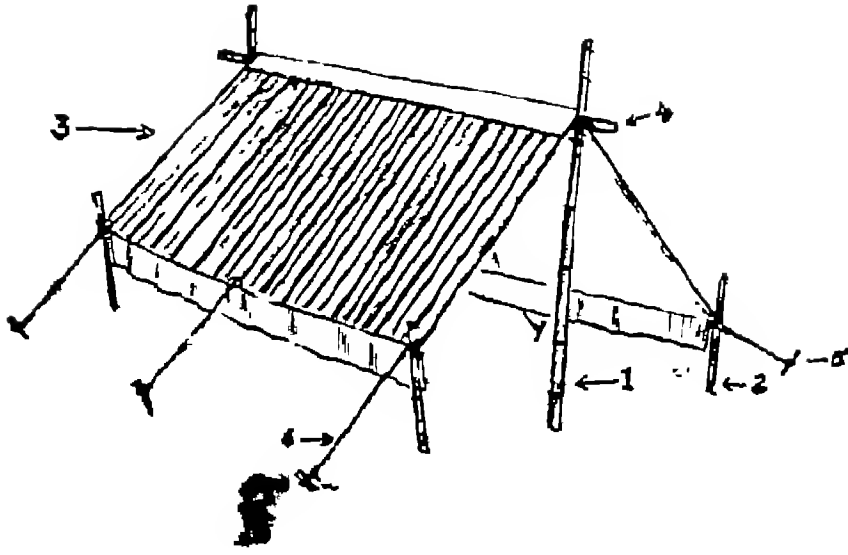
1. బేసుమెంటుగోడ 2. అరుణం 3. గోడ
4. పట్టి 5. చూరు 6. దిమ్మ 7. కప్పు
8. పిట్టగోడ 9. పొగగూడు 10. చాకిరి
11. సన్ పేరు 12. మెట్టు

చిత్రం 27. కోగిలి(య)-2

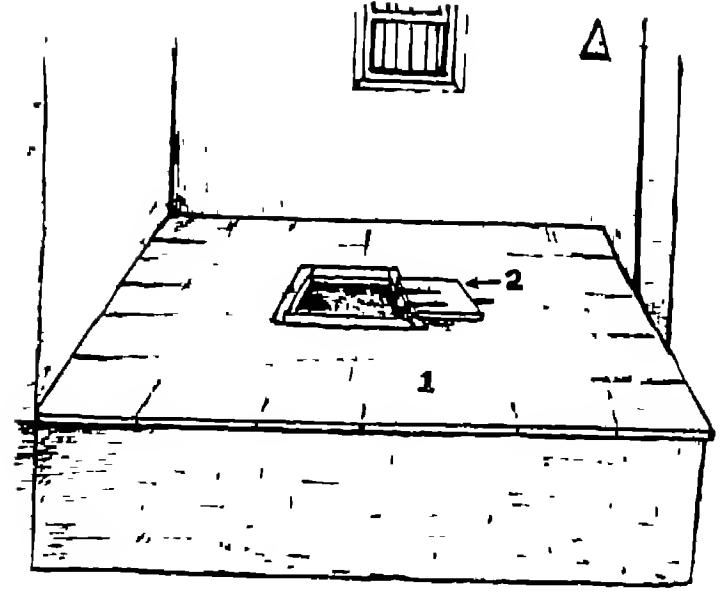
1. బేసుమెంటుగోడ 2. గోడ 3. చూరు
4. గూవంతరం 5. కవలమారు 6. కవలమిరికి
7. కూవదిడ్డి 8. కలకం 9. మూలకెరె
10. కవుల 11. వారి 12. వెమ్మకూవ

చిత్రం 28. డేరా

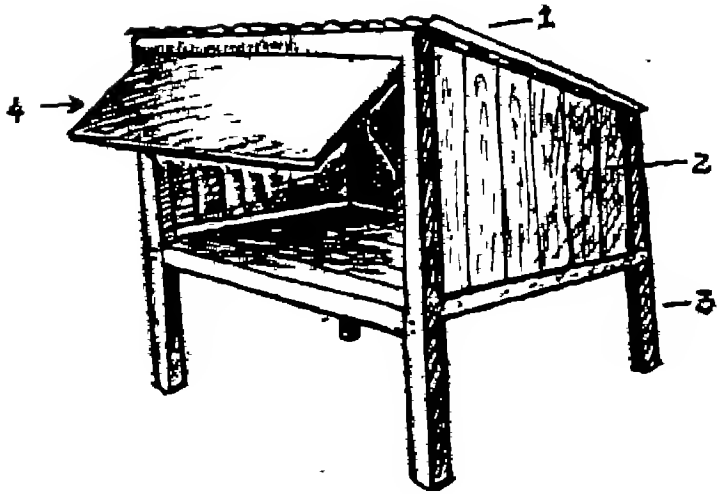
1. బొంగు 2. గూటం 3. (డేరా)గుడ్డ
4. అడ్డబొంగు 5. మల 6. తాడు

చిత్రం 30. నేలమాలిగ

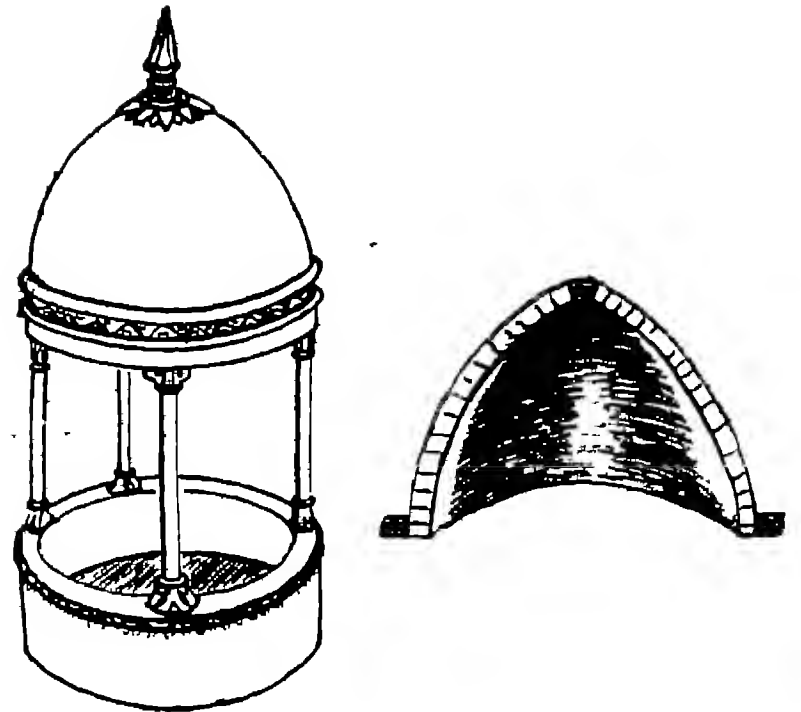
1. అరుగు 2. తలుపు

చిత్రం 29. బడ్డి

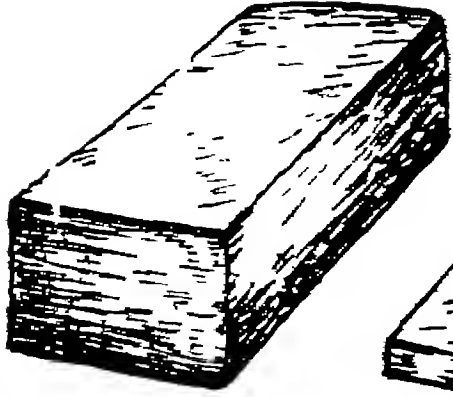
1. రేకుకప్పు 2. చెక్కకూర్పు
3. కాలు 4. మాత

చిత్రం 31. దోము

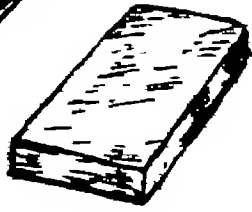

II. నిర్మాణద్రవ్యాలు

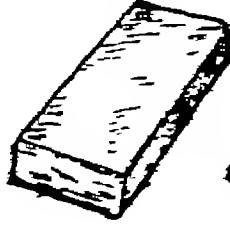
చిత్రం 32.
చేపిటిక
(పెద్దది)

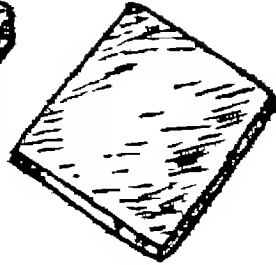
చిత్రం 33.
తారస

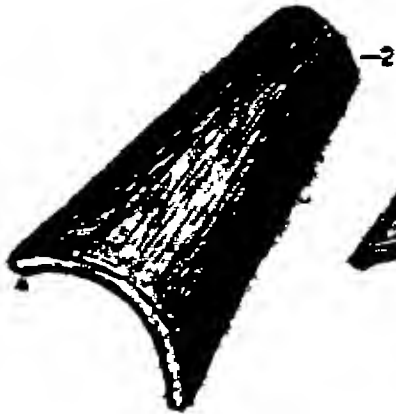
చిత్రం 34.
ఇటిక
(చిన్నది)

చిత్రం 35.
పాలాపీ

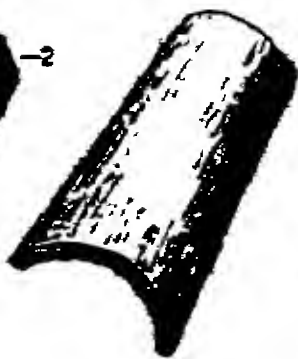

చిత్రం 36.
దోనెపెంకు

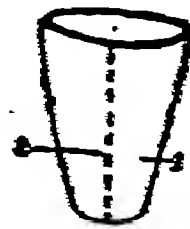
1. ముద్దె
2. మూతి

చిత్రం 37.
కప్పపెంకు

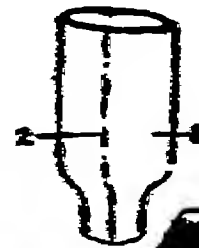

1. వక్కకూవ
2. గెర్రె

చిత్రం 38.
తోకపెంకు

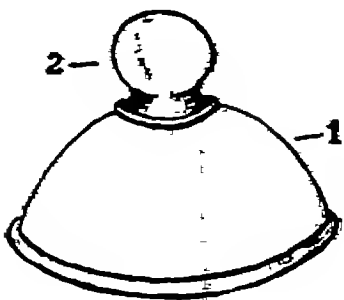

చిత్రం 39.
మూతిపెంక

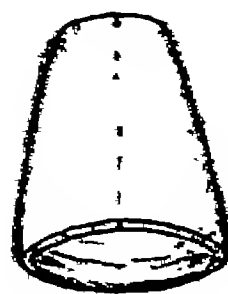
1. మూతికూవ
2. గెర్రె

చిత్రం 40. కలశం

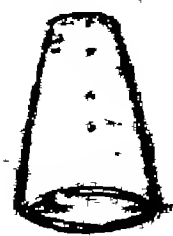

1. కంబు 2. గదిగ

చిత్రం 41.
మూలగూవ

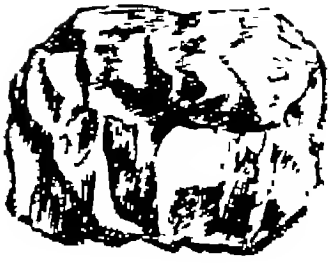

చిత్రం 42.
కప్పపెంకు (గోవ)

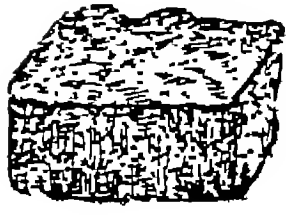
చిత్రం 43.

మూగరాయి

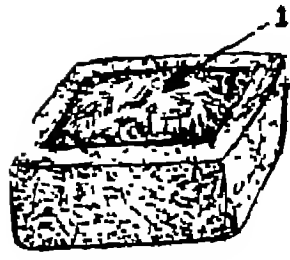
చిత్రం 44.

మలుపురాయి

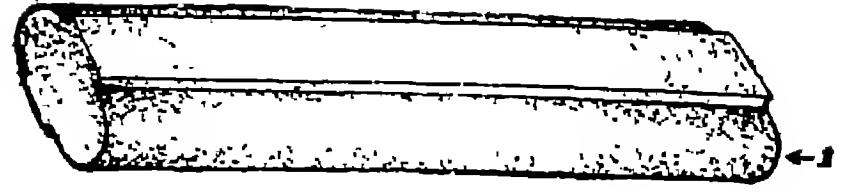
చిత్రం 45.

చదరపురాయి

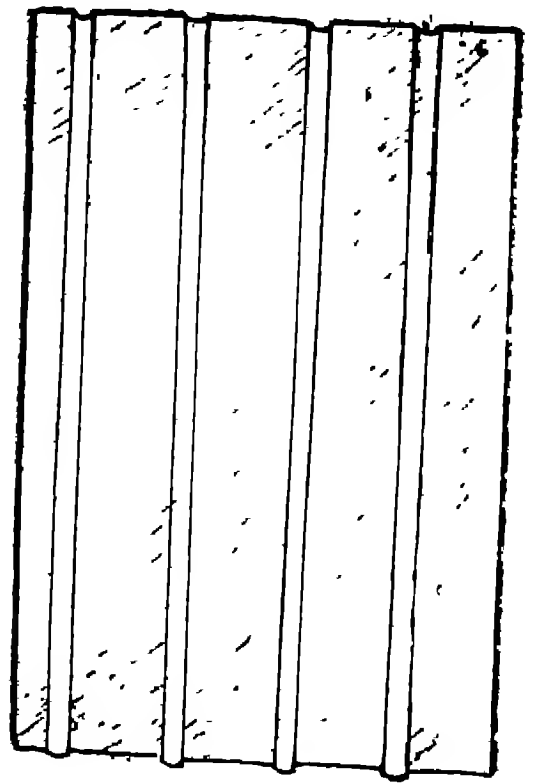
1. ఉబ్బు

చిత్రం 51. తురాయి స్తంభం-2

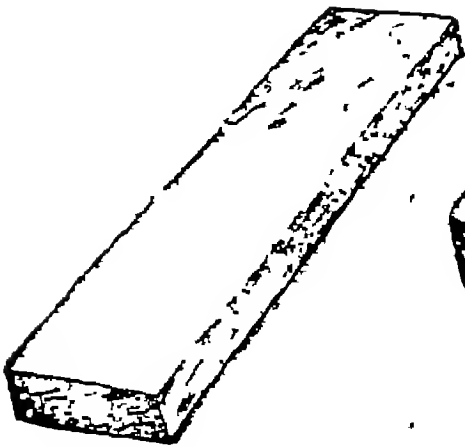
1. కార్పీసు

చిత్రం 52. దోరియారేకు-1

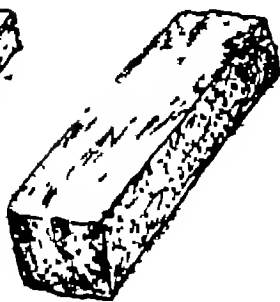
చిత్రం 46.

అడుగురాయి

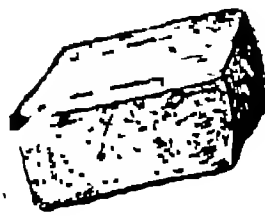
చిత్రం 47.

అఖండంరాయి

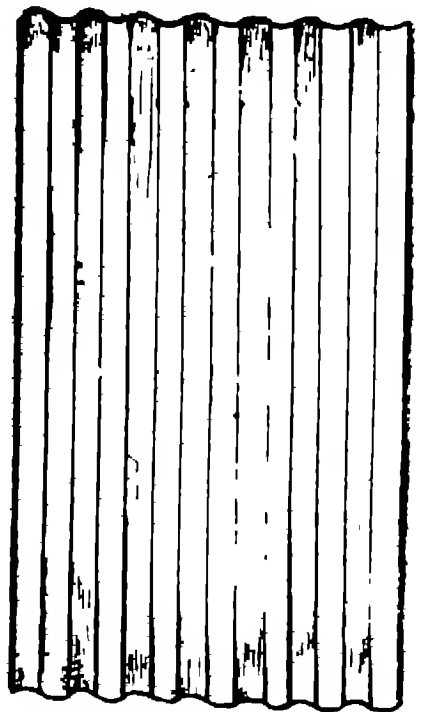

చిత్రం 48.

కొలా

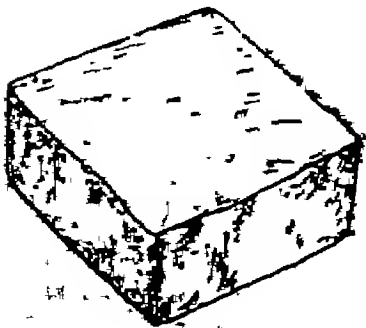

చిత్రం 53. దోరియారేకు-2

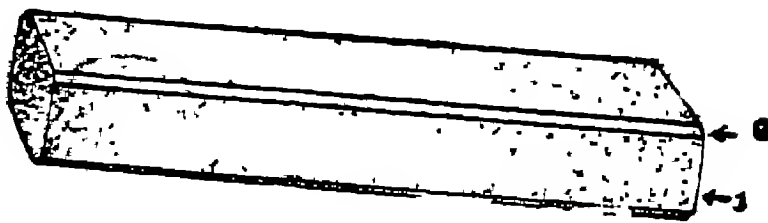
చిత్రం 49.

నల్లమూర్రోతు
(చొకమురాయి)

చిత్రం 50.

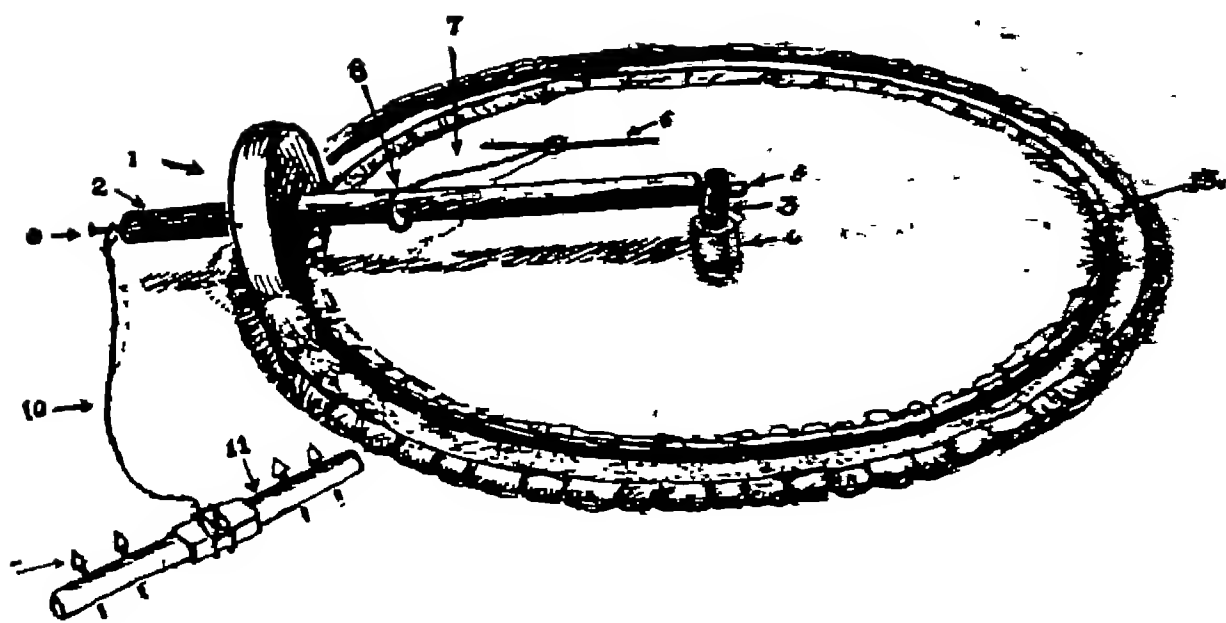
తురాయి స్తంభం-1

1. వట్టె 2. తట్టె

III. నిర్మాణద్రవ్యోత్పత్తి : విధానాలు, ఉపకరణాలు

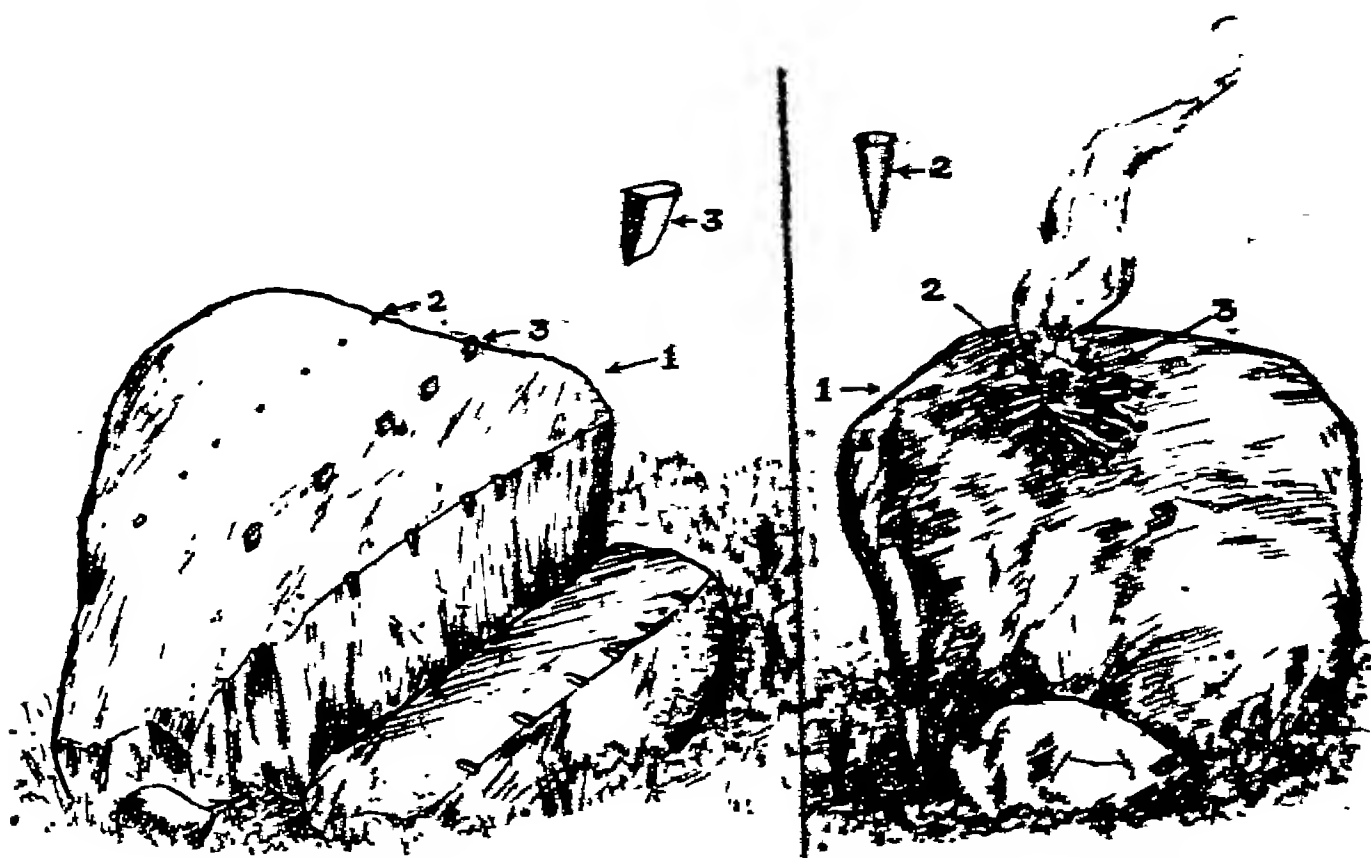
చిత్రం 54. (పిసి) గానుగ

1. గానుగరాయి 2. గావిగకరై 3. కంపి
4. మొద్దు 5. కువి 6. తెమ్మ 7. రాడు
8. కడియం 9. పలాక 10. మోతు
11. కాడి 12. చిర్ర 13. గారి

చిత్రం 55. బండను చీల్చటం

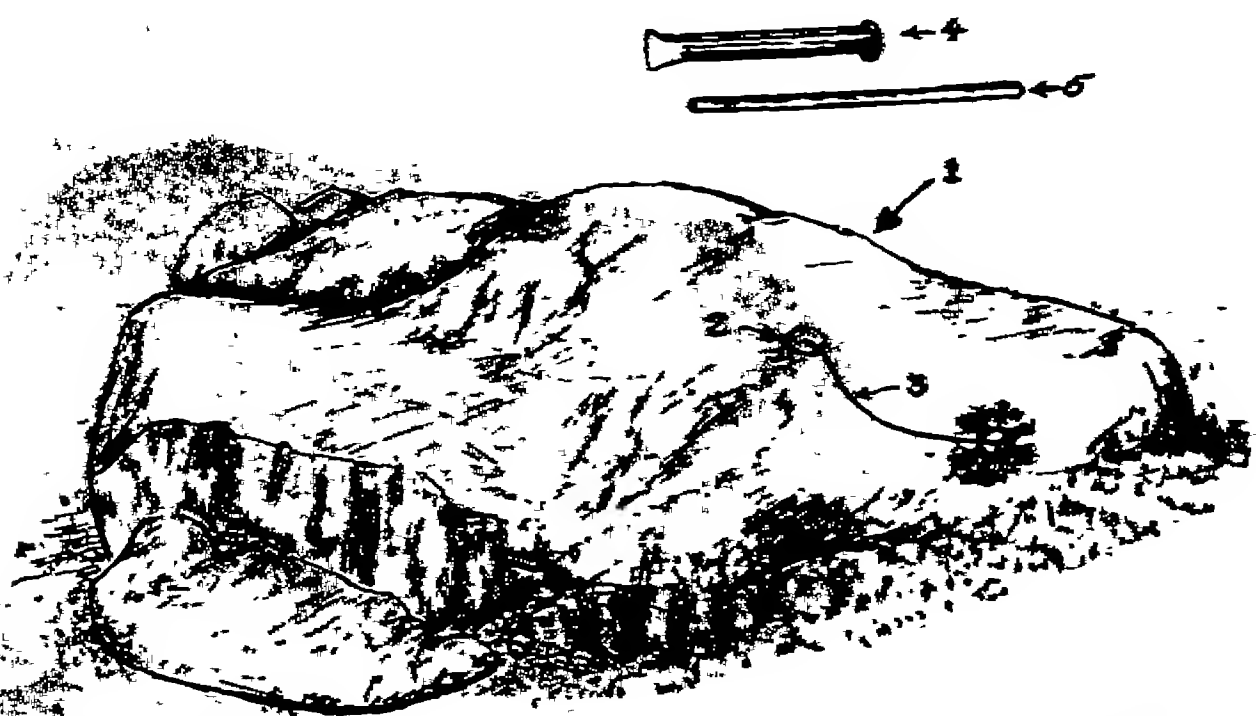
చిత్రం 56. బండను పేల్చటం-1.

1. బండ 2. కొలి 3. కామలి

1. బండ 2. కొలి 3. కామలి

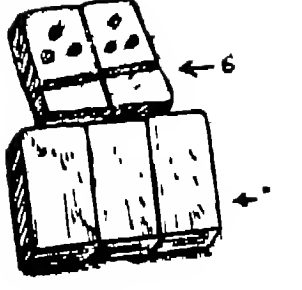
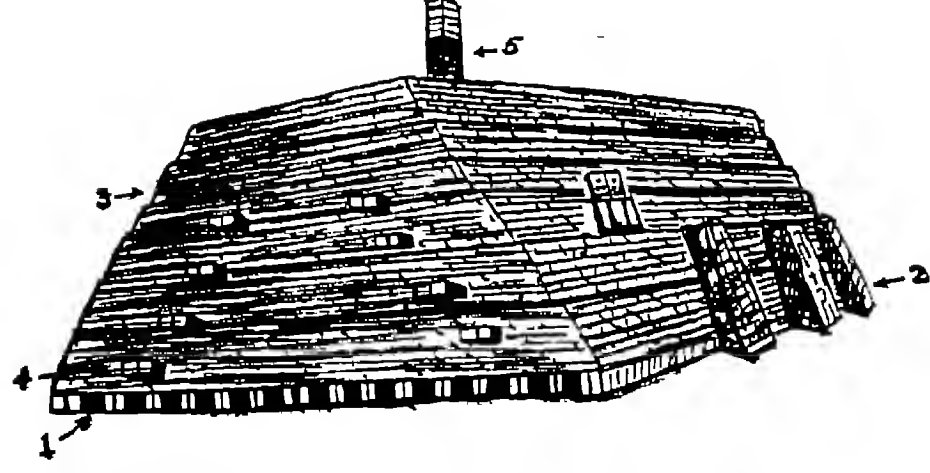
చిత్రం 57. బండను పేల్చటం-2.

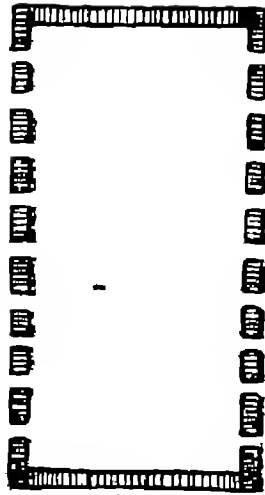
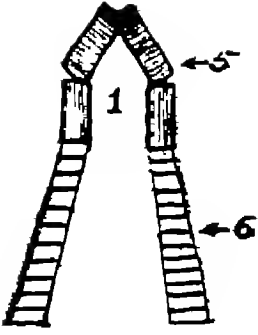
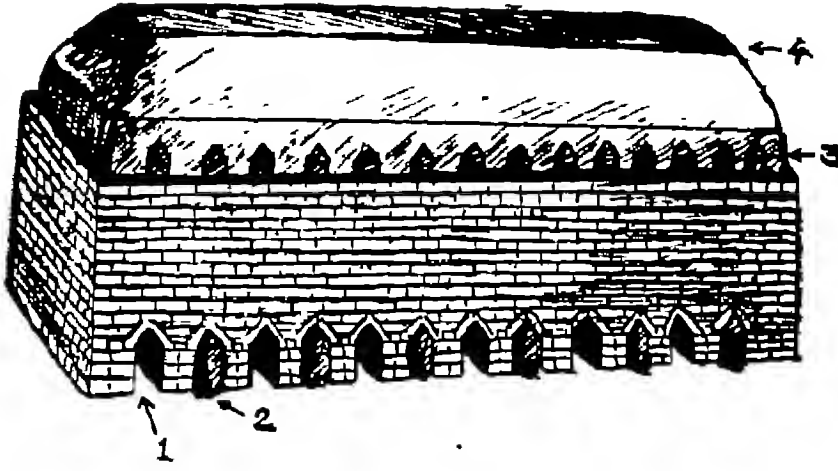
1. బండ 2. కొలి 3. కామలి 4. తాచికి 5. దట్టవగము

చిత్రం 58. కాళ్ళాము

1. పొయ్యి	5. నదరు
2. బలిమె	6. మొనహ్మ(గురు)
3. మిది	7. చెలికీ(లు)
4. తండ్రి	

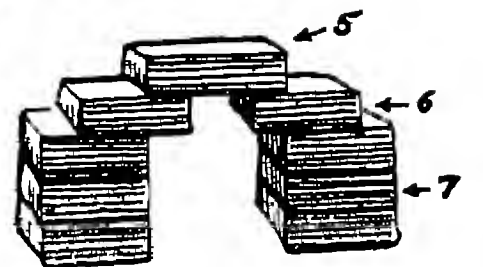
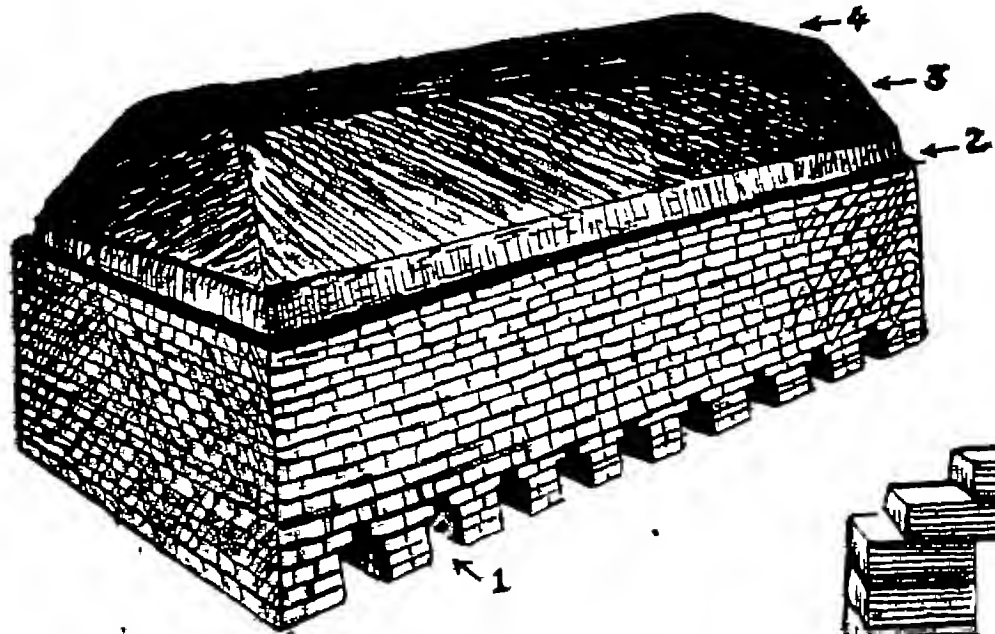
చిత్రం 59. పొడుగుసూల :

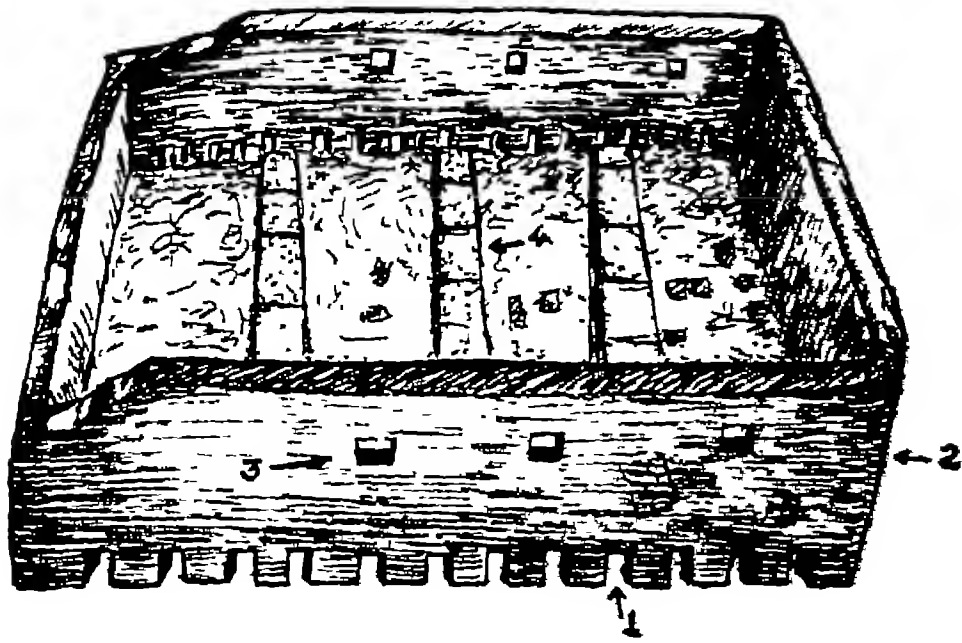
1. పొయ్యి	5. కమానుకద్దె
2. నుచ్చు	6. తన్ను
3. పెసుచ్చు	7. చిక్కు
4. మిది	

చిత్రం 60. బొగుబట్టి

1. పొయ్యి	5. కమానుకద్దె
2. మొత్తు	6. తరం
3. వాటం	7. దిమ్మె
4. మిది	

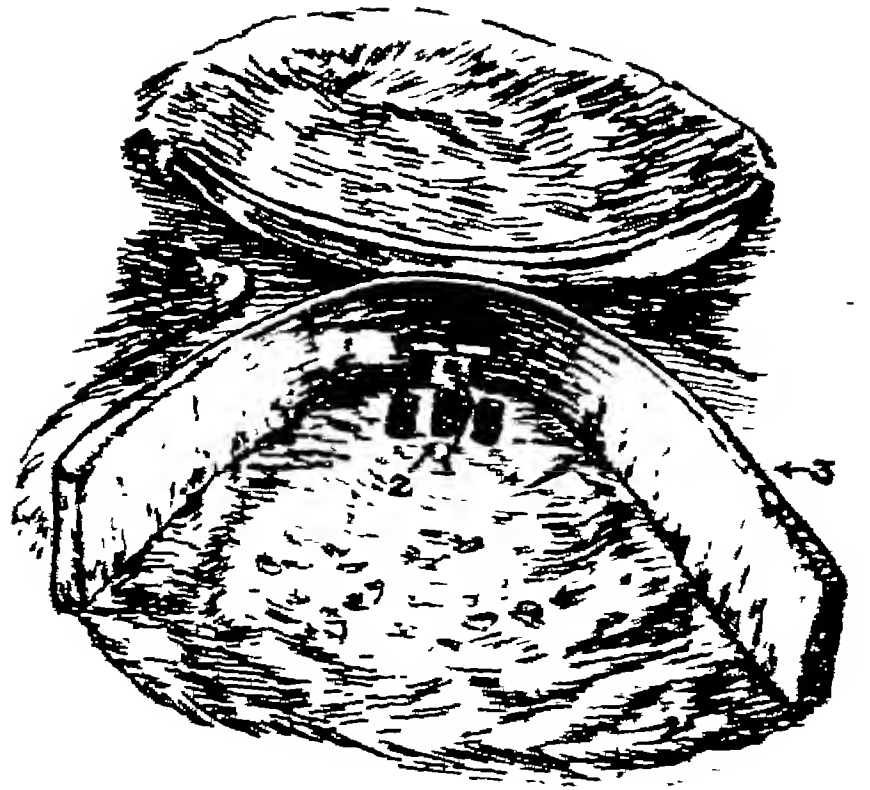

చిత్రం 61. పొట్టుబట్టి

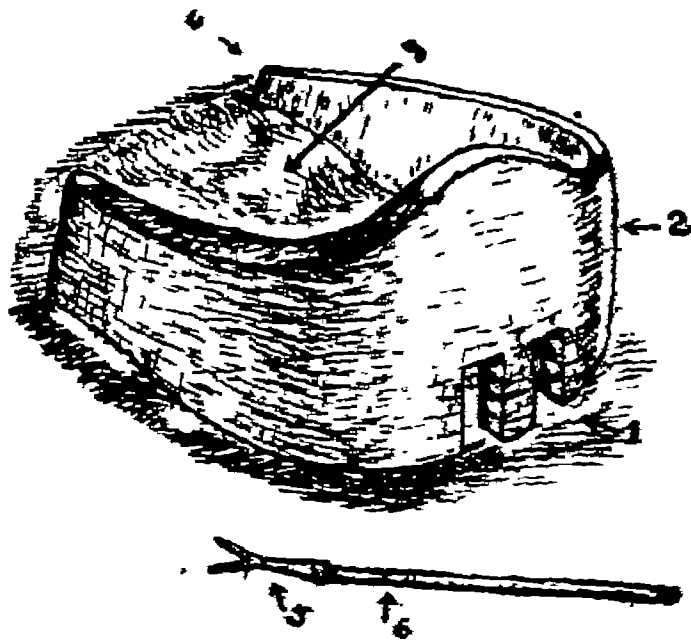

1. పొయ్యి 2. గోడ 3. గాలికంత

చిత్రం 62. పెంకుబట్టి-1

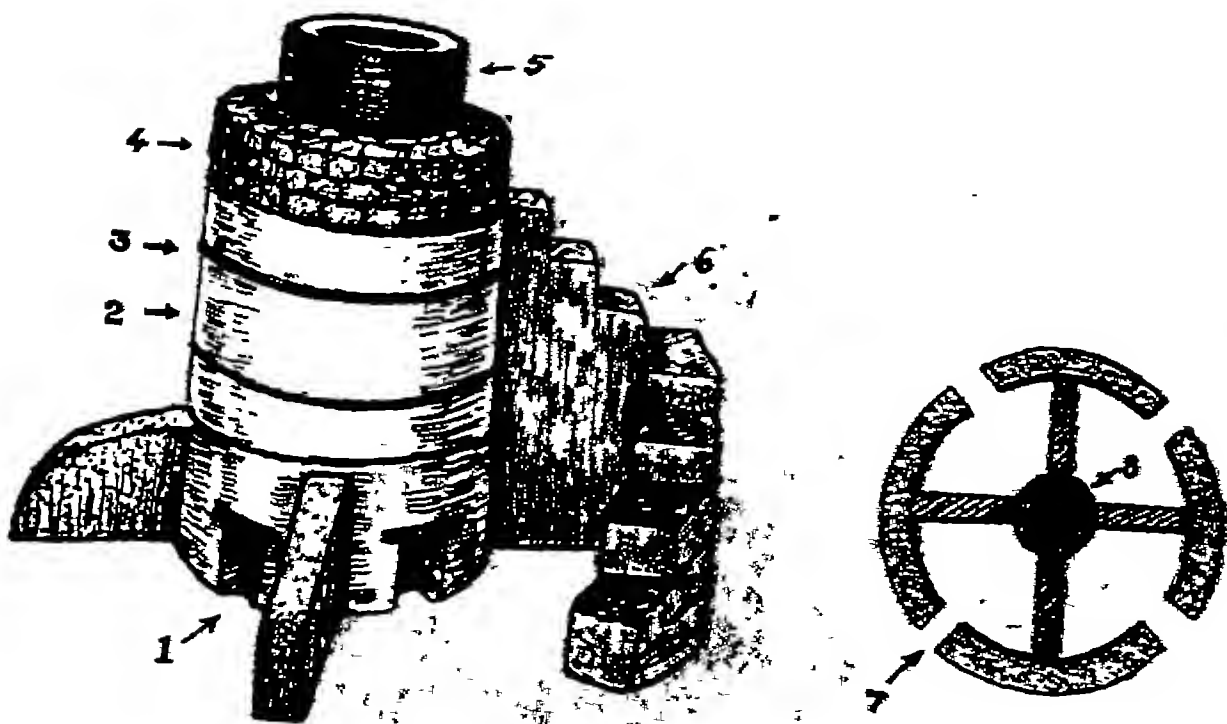
1. పొయ్యి 2. కుదుపు 3. అమగోడ

చిత్రం 63. పెంకుబట్టి

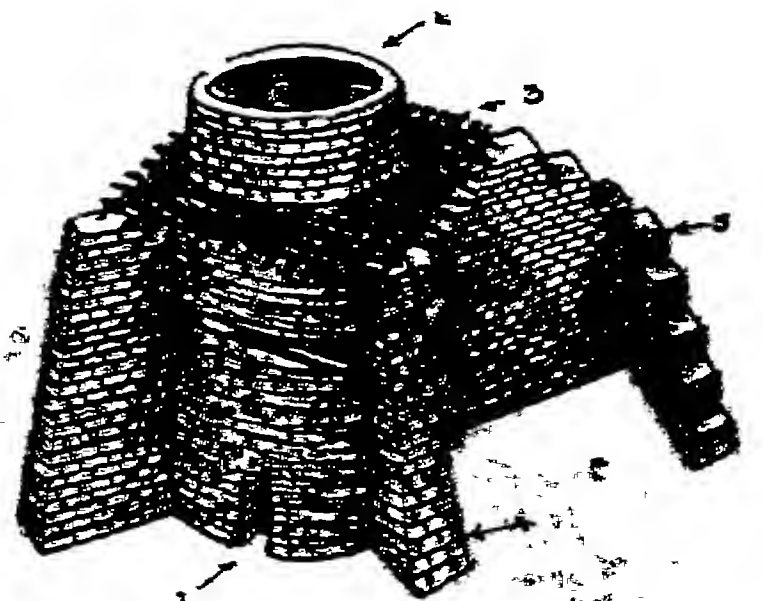
1. పొయ్యి 2. అమగోడ 3. కుదుపు 4. కొమ్మ 5. వంగ 6. వంగలంకాయ

చిత్రం 64. రౌనుబట్టి

1. పొయ్యి 2. గోడ 3. బెయ్యి 4. తరిగిరి 5. మూతి 6. మెట్టు 7. గోడ 8. బాండు

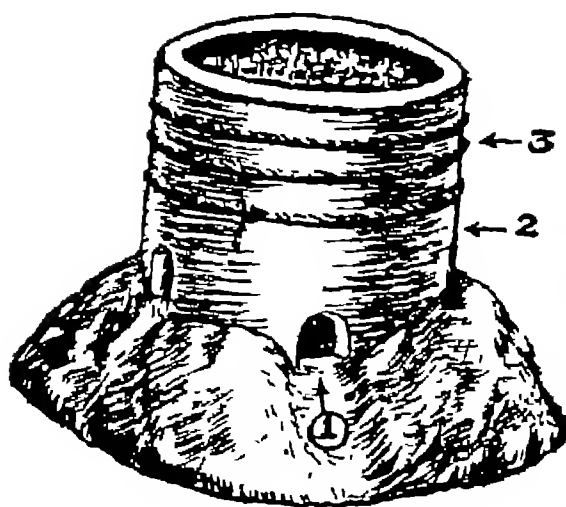
చిత్రం 65. జాతిబట్టి

1. పొయ్యి 2. మూతి 3. మళం 4. దిమ్మ 5. మెట్టు 6. బెయ్యి

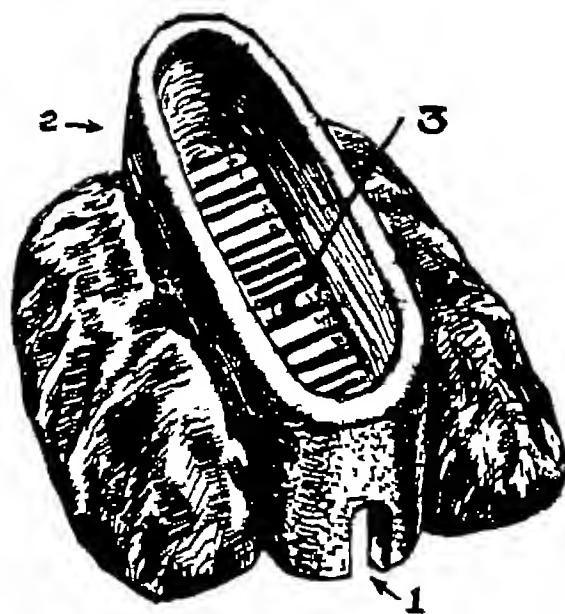
చిత్రం 66. సున్నపుబట్టి-1

1. పొయ్యి 2. గోడ
3. మోస

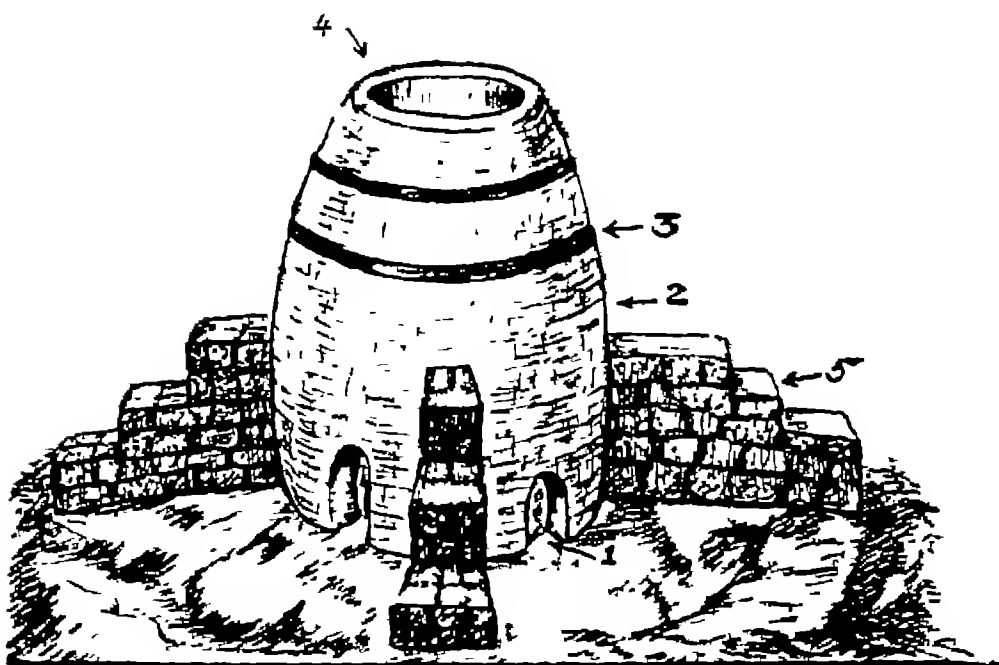
చిత్రం 67. సున్నపుబట్టి-2 (ఒంటికానాబట్టి)

1. పొయ్యి 2. గోడ
3. పరుపుకమ్ములు

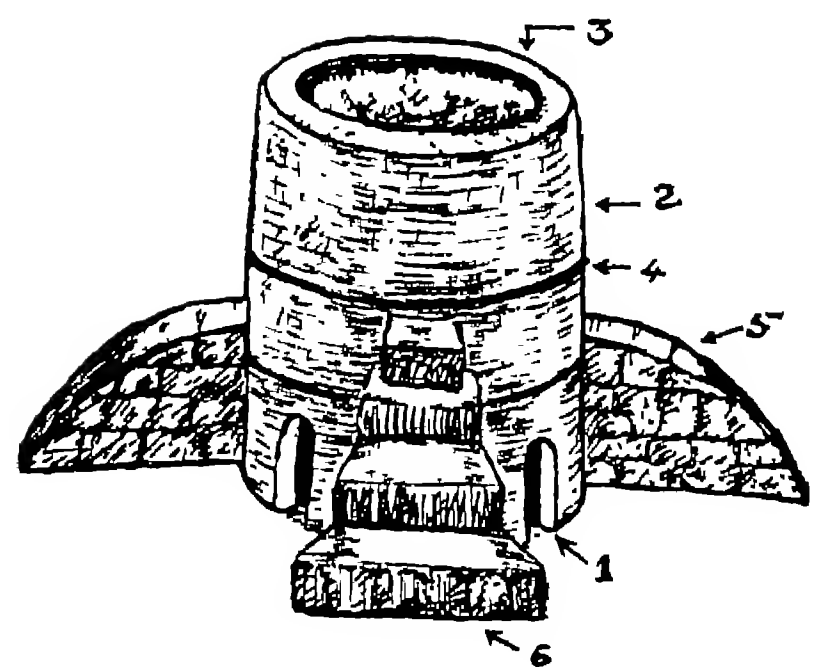
చిత్రం 68. సున్నబట్టి-3

1. పొయ్యి 2. గోడ 3. బేలుకట్టు
4. మూతి 5. మెట్లు

చిత్రం 69. సున్నబట్టి-4

1. పొయ్యి 2. బట్టికచ్చు 3. మూతి
4. ఇనపకట్టు 5. పోటికట్టు 6. మెట్లు

చిత్రం 70. అముసాల

1. తొట్ట 2. పొయ్యి

3. పోటికట్టు 4. మోక

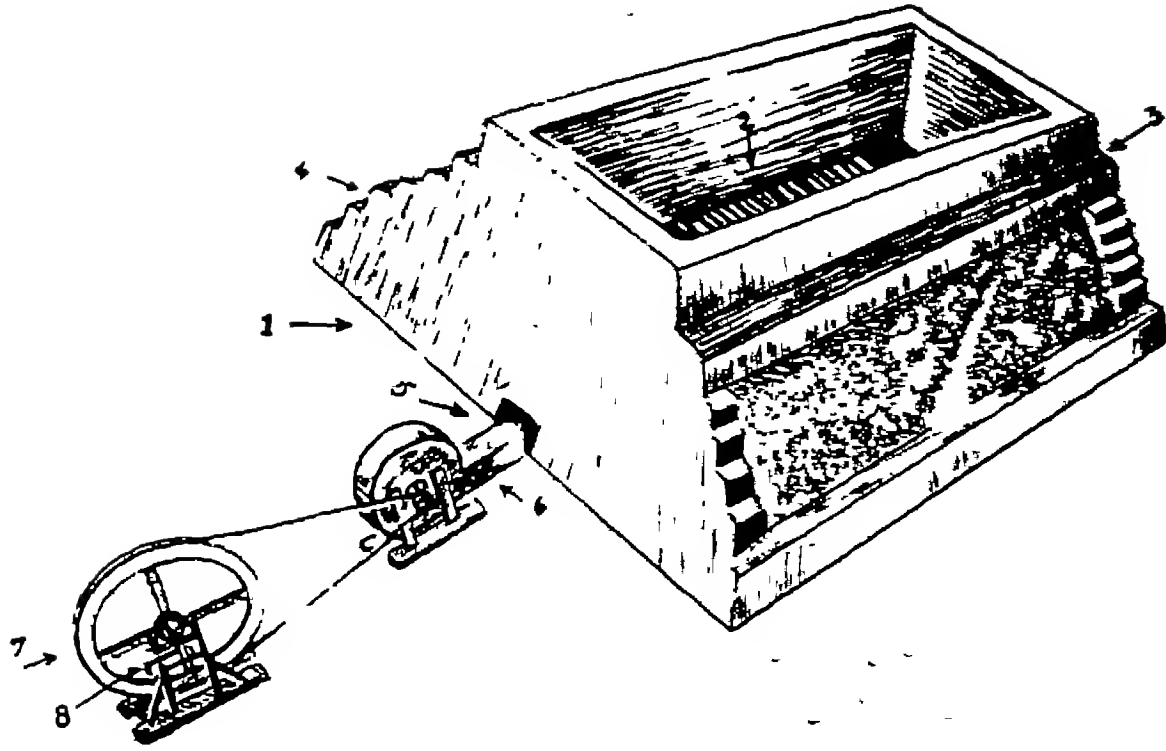

చిత్రం 71. కుంపటామ

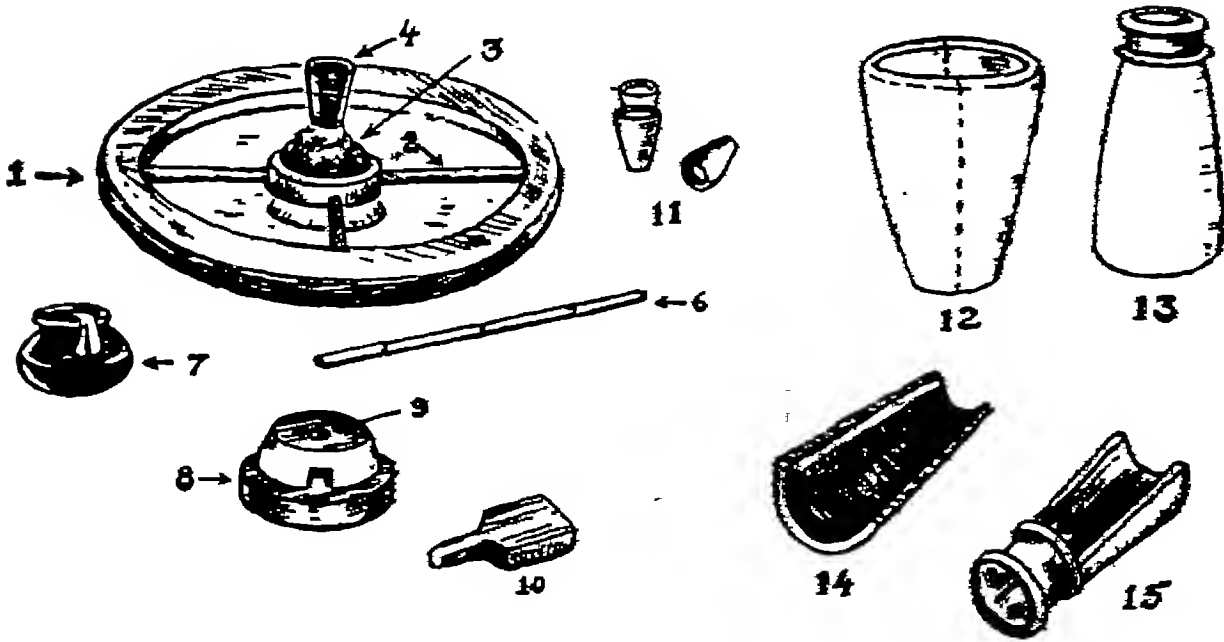
1. బట్టికచ్చు 2. పొయ్యి 3. పోటికట్టు

చిత్రం 72. పంకాబట్టి

1. బట్టికచ్చు 2. పంపుకమ్ములు 3. వరండా 4. మెట్టు
5. మూతి 6. పంకా 7. చక్రం 8. చెయ్యి

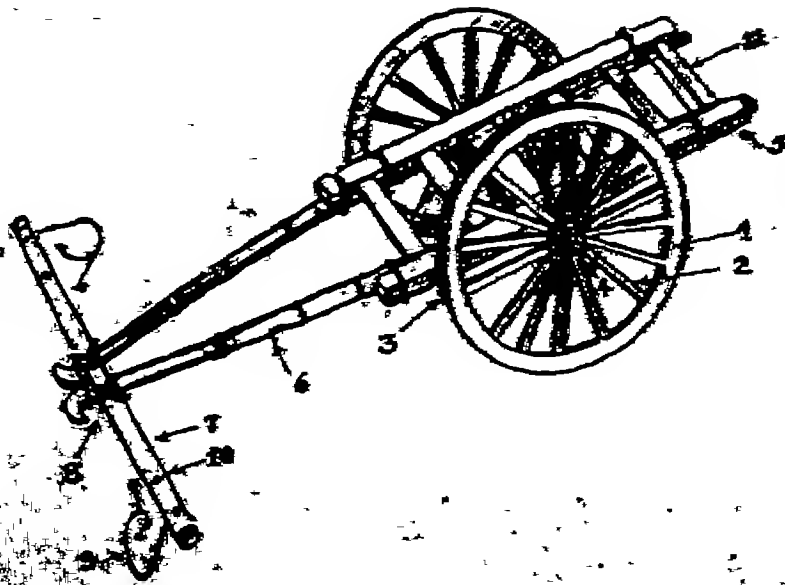
చిత్రం 73. సారె

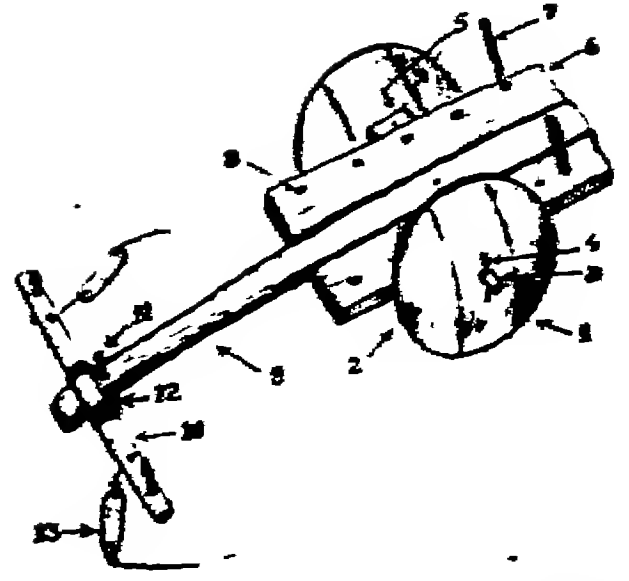
1. ఆరె 2. చెయ్యి 3. సారెవలక 4. గూవ 5. తొలి
6. సారెకట్టె 7. అట్టెబుడ్డి 8. గుచ్చిగడ్డ 9. కమ్మ
10. సలప 11. సారిగూవలు 12. కవేరిగూవ 13. మూతికూవ
14. కవేరి(పెంక) 15. మూతిపెంకు

చిత్రం 74. ఈసులబండి

1. చక్రం 2. ఆకు 3. పట్టా
4. కుండ 5. పరంకొమ్ము 6. నొగ
7. కాడి 8. సొప్పు (తాడు)
9. పటెడ 10. తొలి
11. కొలుపు

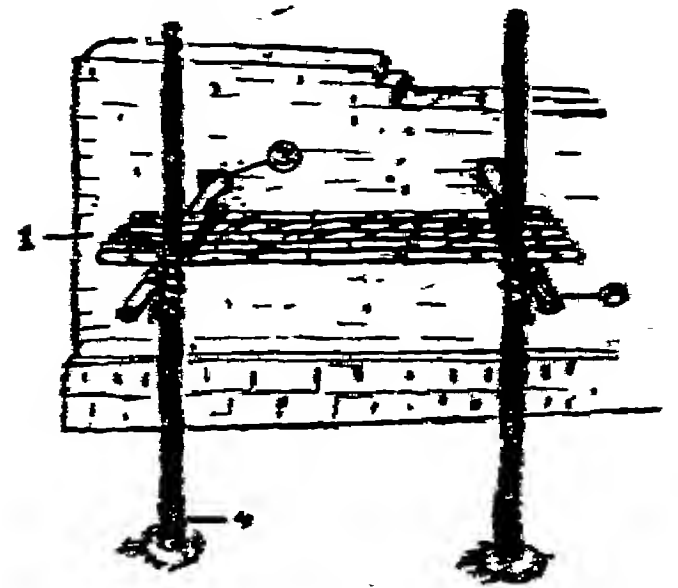
చిత్రం 75. ఒడ్డెరబండి

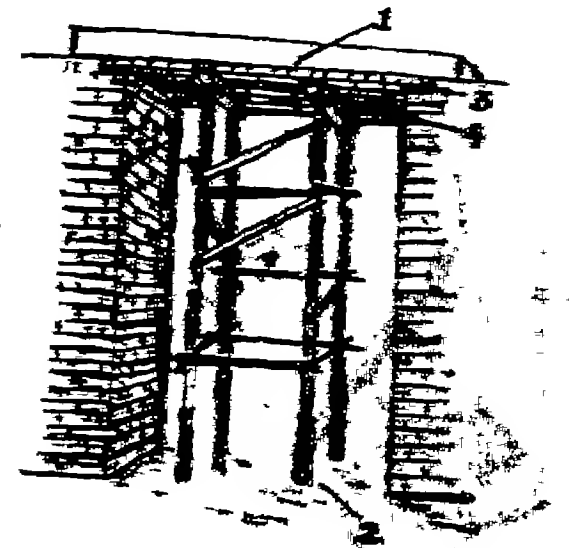
1. చక్రం 2. హరి 3. ఇసుమ
4. కడివీల 5. దొలుపు 6. వంక
7. నాటు(కర్ర) 8. తొలి 9. ఏనుగులి
10. కాడి 11. ముక్కర చీల
12. పూజకట్టు 13. వట్టెడ

IV. విమాతలు, సాధనాలు

చిత్రం 76. గోవ

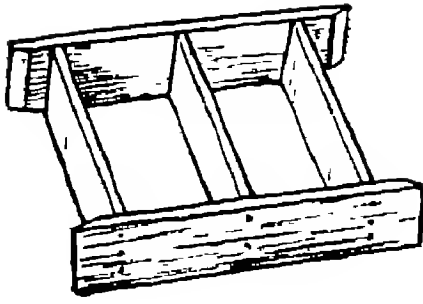

1. విలుపు 2. తొక్క
3. చిరక 4. విలుపు(కర్ర)
చిత్రం 77. మూవ

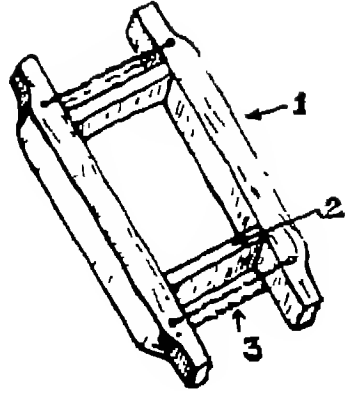

1. కాలు 2. తమ్మ
3. ఇసుమలు 4. వెనుగుబద్దలు

చిత్రం 78.
ఇటిక్కట్టు

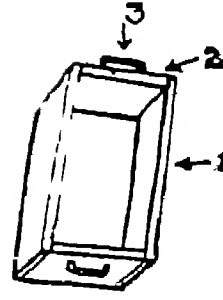

చిత్రం 79.
అచ్చు

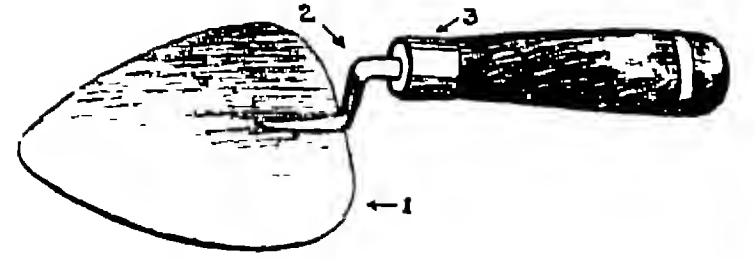
1. నిలువుబెండు
2. అడ్డబెండు
3. తాడు

చిత్రం 80.
ఇటికచ్చు

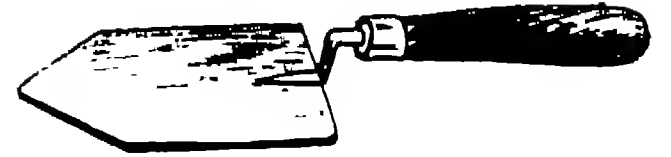
1. నిలువుచెక్క
2. అడ్డచెక్క
3. చేతిపిడి

చిత్రం 83. మోటతాపీ

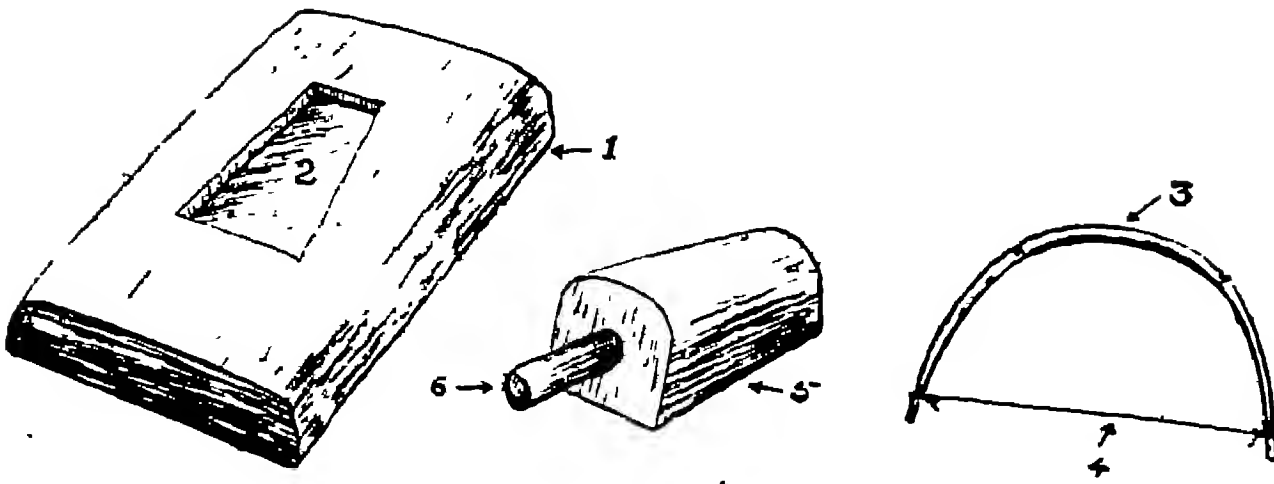

1. రేకు
2. కూను
3. అనుసు

చిత్రం 84. బిళ్ళతాపీ

చిత్రం 81. అచ్చుకర్ర, సాధనాలు

1. అచ్చుకర్ర
2. అచ్చు
3. ఉండేలు
4. తంతి
5. బోనె (కొయ్య)
6. పిడి

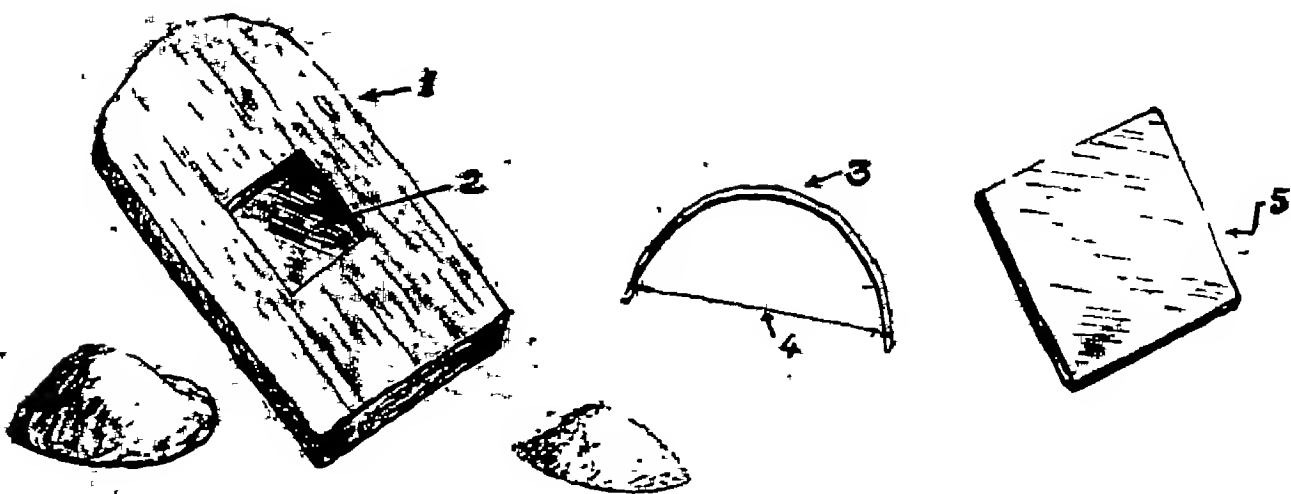
చిత్రం 85. ఎదురాకుతాపీ

చిత్రం 86. కరిణి

చిత్రం 82. పరుపచ్చు

1. అచ్చుకర్ర
2. అచ్చు
3. ఉండేలు
4. తంతి
5. పాలాప్రిపెంతు

చిత్రం 87. దొడ్డుకర్తి

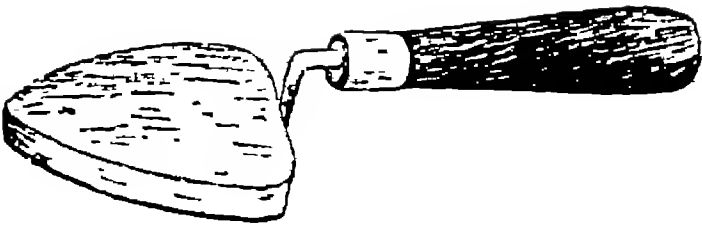
చిత్రం 88. దూలుసు (టాపీ)

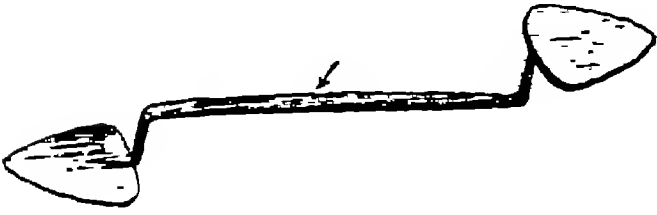
చిత్రం 89 గంటెకరి

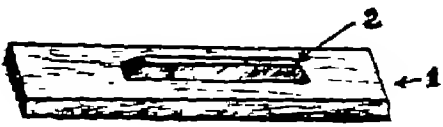
చిత్రం 90. ఎడతాపి

చిత్రం 91. ఇనపతాపి

చిత్రం 92. చెక్కతాపి-1

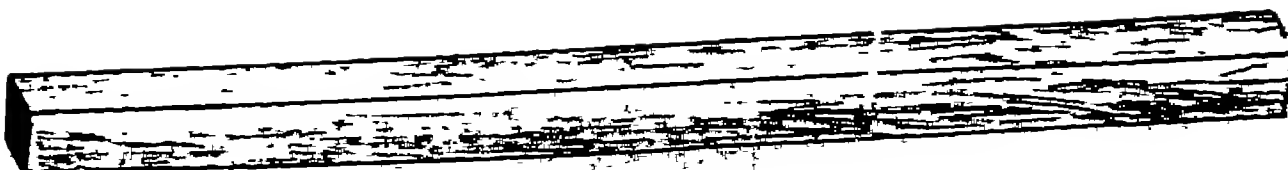

1. చెక్క 2. పిడి

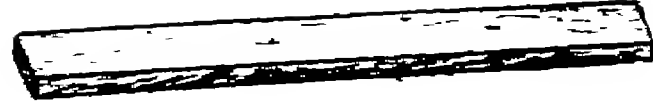
చిత్రం 93. జేబందు (చెక్క)

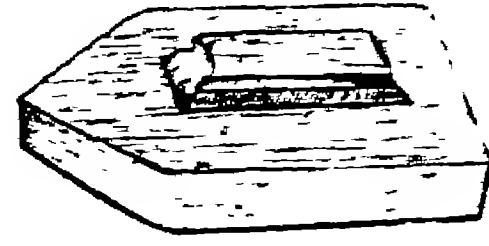
చిత్రం 94. గజంబద్ద

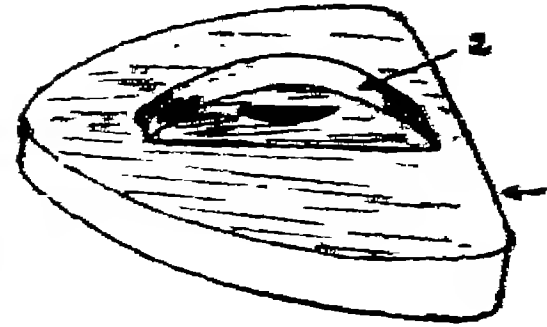
చిత్రం 95. మట్టప్పలక

చిత్రం 96. చెక్కతాపి-2

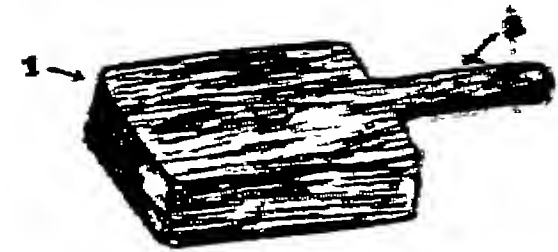

చిత్రం 99. మూలచెక్క

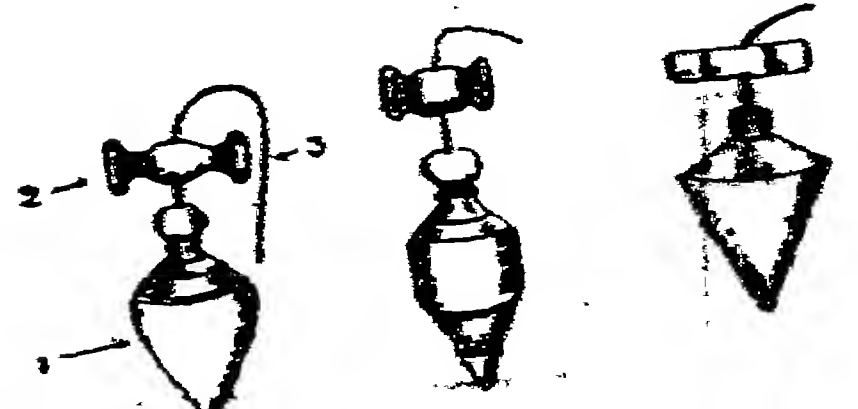
1. చెక్క 2. పిడి

చిత్రం 98. గూటం

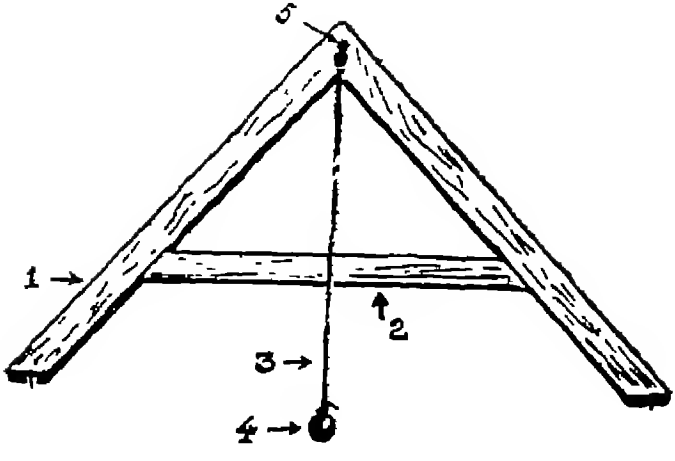
1. కొయ్య 2. పిడి

చిత్రం 100. వడంబం-రకాలు

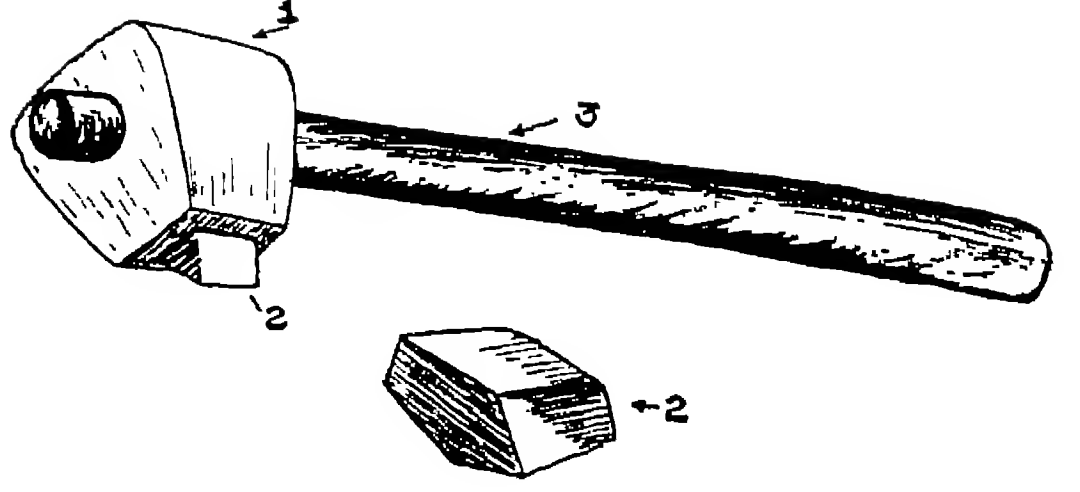
1. గుండు 2. మోడు 3. చారం

చిత్రం 101. టికిటి

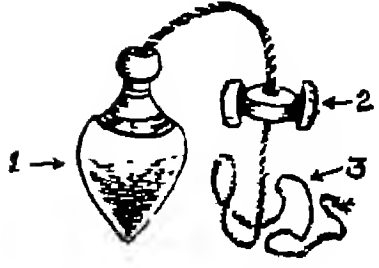
1. కాంచి 2. అడదెండు 3. రామ
4. గుండు 5. మేడు

చిత్రం 106. గట్టునడ్డుట

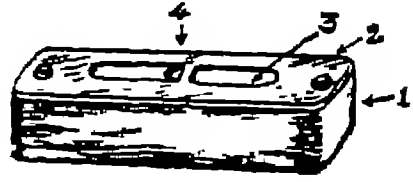
1. తల 2. గట్టు 3. కామ

చిత్రం 102. వడంబం

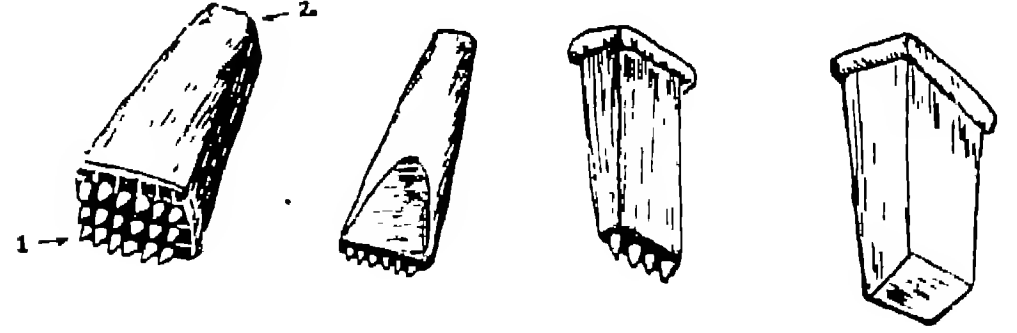
1. గుండు 2. చెండు
3. దారం

చిత్రం 103. సాదరసమట్టం

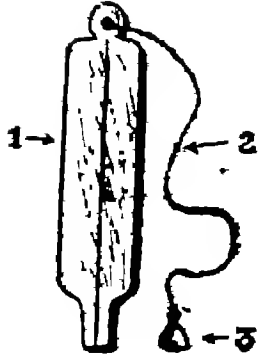
1. కొడుగు 2. రేపు
3. అద్దం 4. పాన

చిత్రం 107. చిత్రం 108. చిత్రం 109. చిత్రం 110.
దాస్తిరి-1 దాస్తిరి-2 దాస్తిరి-3 పిచ్చర్-1

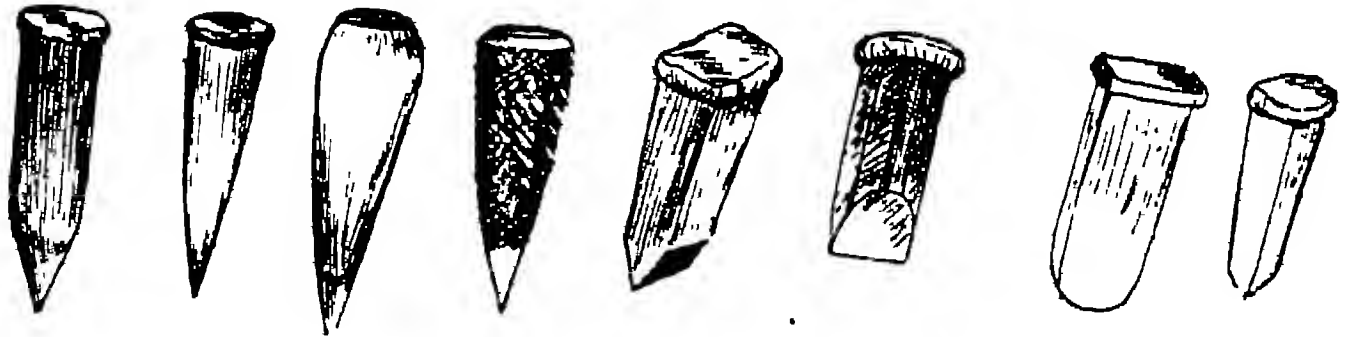
1. పన్ను
2. తల

చిత్రం 104. తూకంబల్ల

1. చెక్క 2. తాడు
3. గుండు

చిత్రం 111. చిత్రం 112. చిత్రం 113. చిత్రం 114.
మొల-1 మొల-2 కాసులి ఆకురాతి
మొల

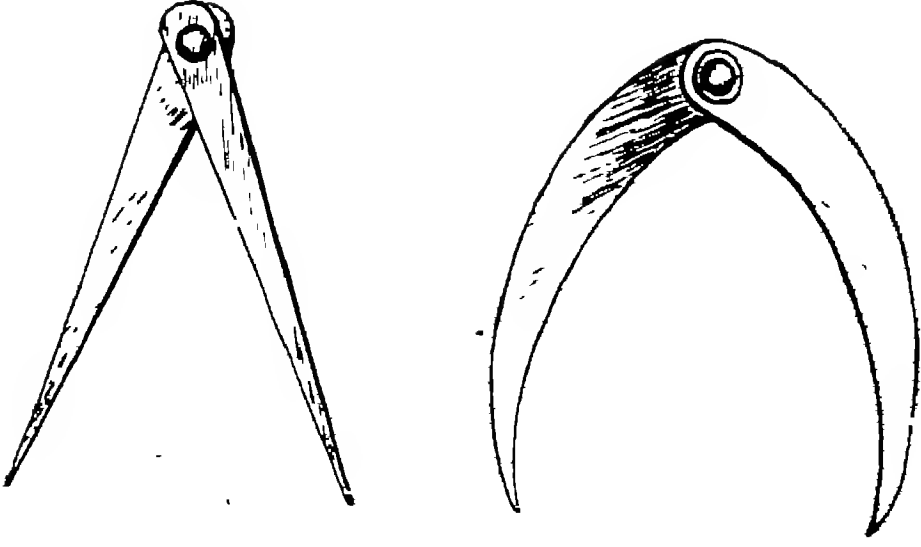
115. 116. 117. 118.
చిత్రం చిత్రం చిత్రం చిత్రం
పిచ్చర్-2 సేనం ఆపు ఉలి

చిత్రం 105. మూలమట్టం

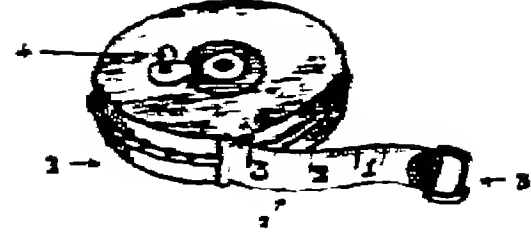

చిత్రం 119. కైవారం-1

చిత్రం 120. కైవారం-2

చిత్రం 124. రేపు

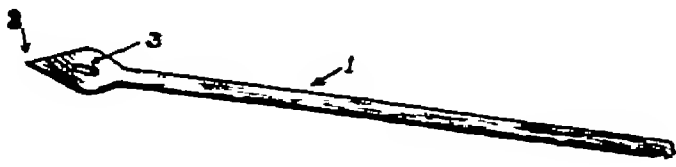
1. కేసు 2. రేపుగుడ్డ
3. కొక్కెం 4. కాండి

చిత్రం 125. రూపాయి

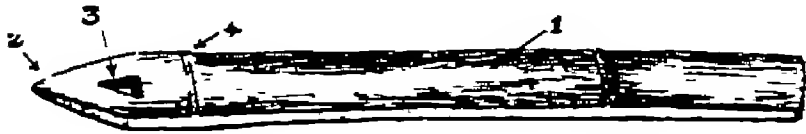
1. పొన్ను 2. బేడ 3. పావలా 4. అర్ధరూపాయి

చిత్రం 121. చూరుకుట్టుబద్ద (ఇనపది)

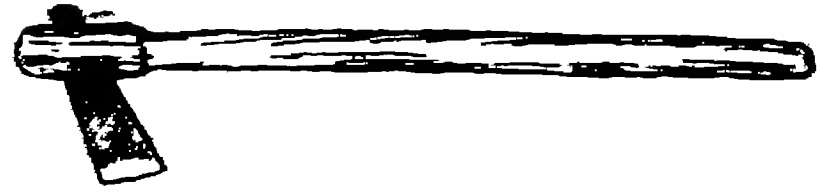
1. ఇనపచువ్వ 2. మొన 3. తొలి

చిత్రం 122. చూరుకుట్టుబద్ద (వెదురుది)

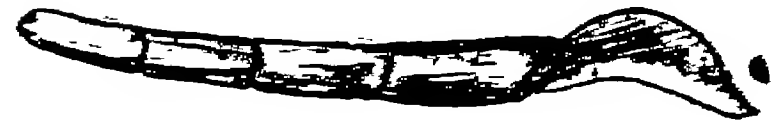

1. బద్ద 2. సూది 3. తొలి 4. కణుపు

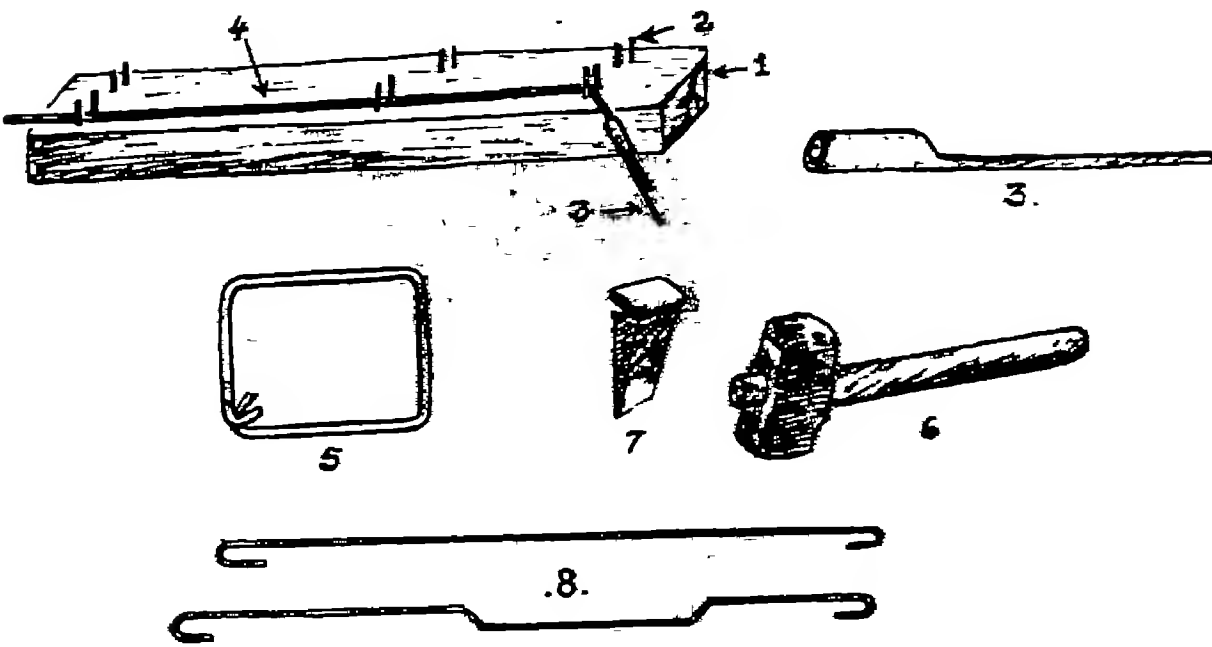
చిత్రం 126. పీలగొడ్డలి

చిత్రం 127. పూటకత్తి

చిత్రం 128. చువ్వలు వంచటం

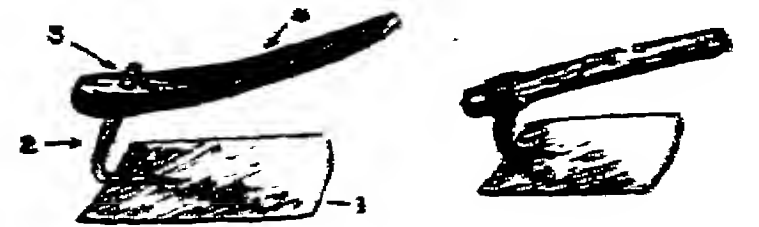

1. బిల్లి 2. చువ్వ 3. డాగు 4. పలాక
5. వంచిన పలాక 6. గుండుమత్తి
7. పేవం 8. ఇనపచువ్వలు

చిత్రం 128. తొడిమిపార

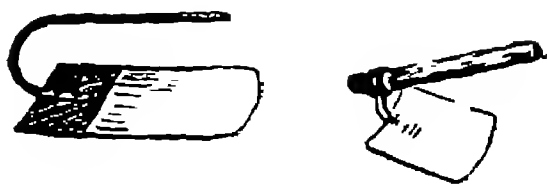
చిత్రం 129.

చెలకపార-1

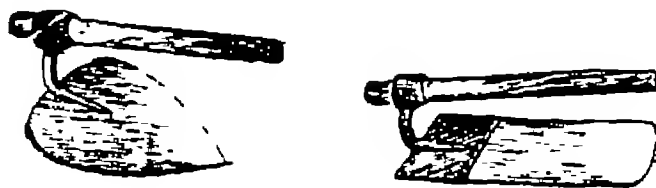

1. రేసు 2. కాచి
3. తొడిమి 4. కామ

చిత్రం 130. చెలకపాఠ-2 చిత్రం 131. చెలకపాఠ-3

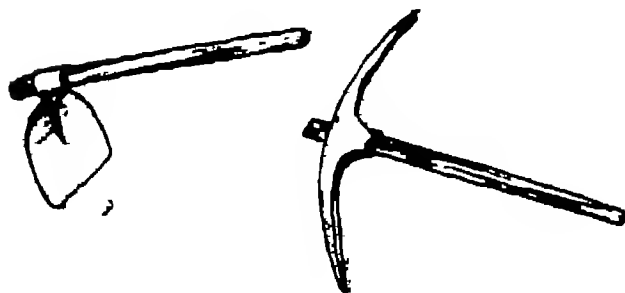
చిత్రం 132. చెలకపాఠ-4 చిత్రం 133. చెలకపాఠ-5

చిత్రం 134. దేకిసపాఠ

చిత్రం 135. చెవాల

చిత్రం 137. పికాసి (పాఠ)

చిత్రం 136. గడ్డపాఠ

చిత్రం 138. చేతిపాఠ

చిత్రం 139. ఇనపగంప

చిత్రం 141. ఇనకజల్లెడ

చిత్రం 140. తట్టపుటికె

చిత్రం 142. చేతిజల్లెడ

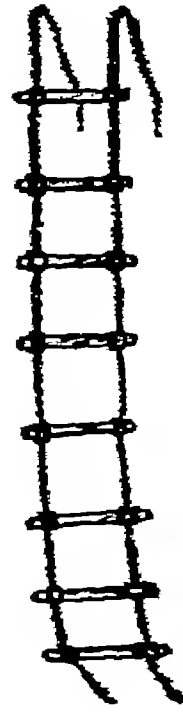
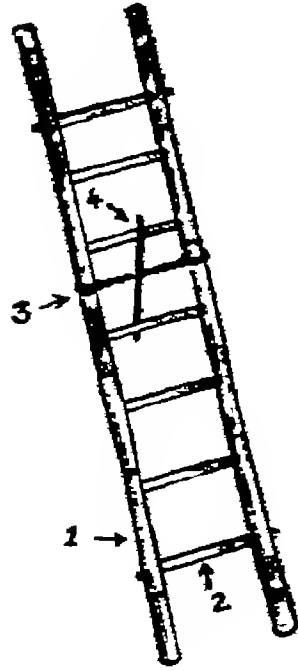
చిత్రం 143. డోలీ

చిత్రం 148.
కాళ్ళవిచ్చెన

చిత్రం 149.
మడతవిచ్చెన

చిత్రం 150.
గడంచి

1. కాలు 2. అడ్డకర్ర
3. తాడు 4. దిరుకట్టె

చిత్రం 144.
కట్టెదిమ్మిన

చిత్రం 145.
ఇనపదిమ్మిన

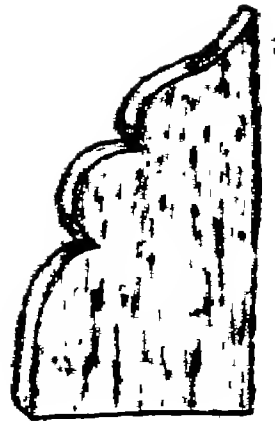
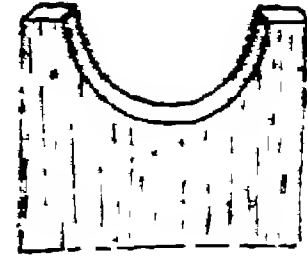
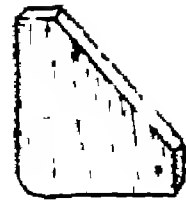

1. దిమ్మినదుక్క
2. కామ

చిత్రం 146.
కర్రకత్తి

చిత్రం 147.
గూటం

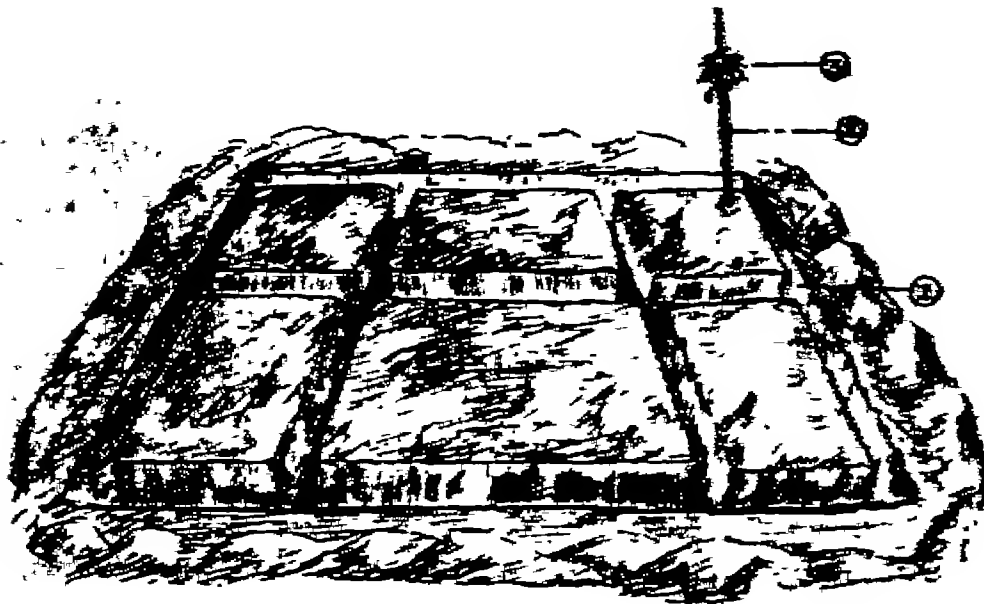
చిత్రం 151.
మూలచెక్క-1

చిత్రం 152.
మూలచెక్క-2

చిత్రం 153.
మూలచెక్క-3

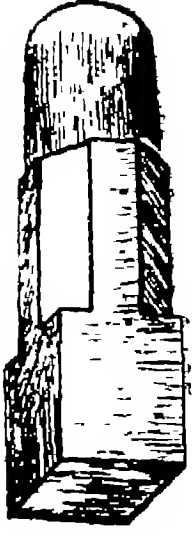
V. నిర్మాణభాగాలు : దశలు, పద్ధతులు

చిత్రం 154. శంకుస్థాపన-పునాది తవ్వకం

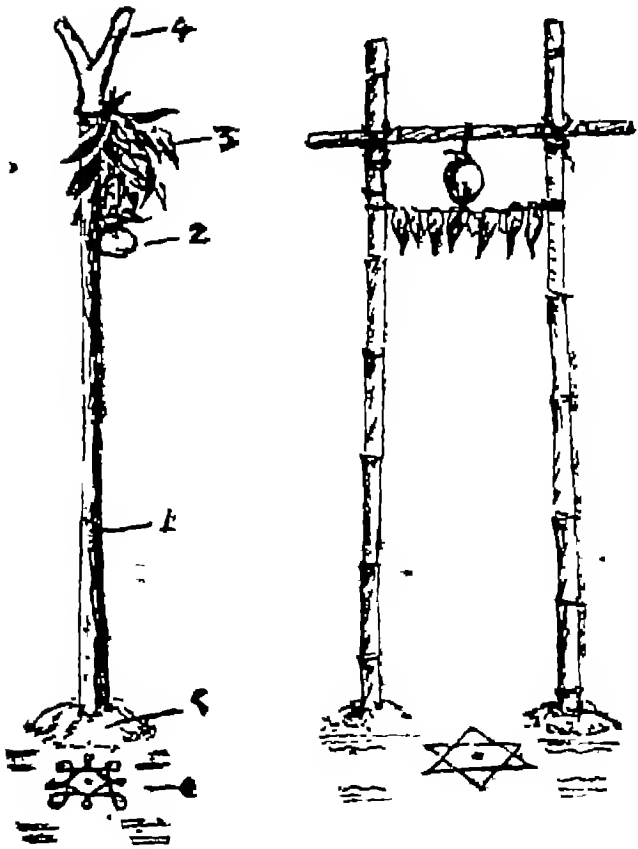

1. గుఱుదిగుంత 2. శంకు (కర్ర) 3. తోరణం

చిత్రం 155 శంకు

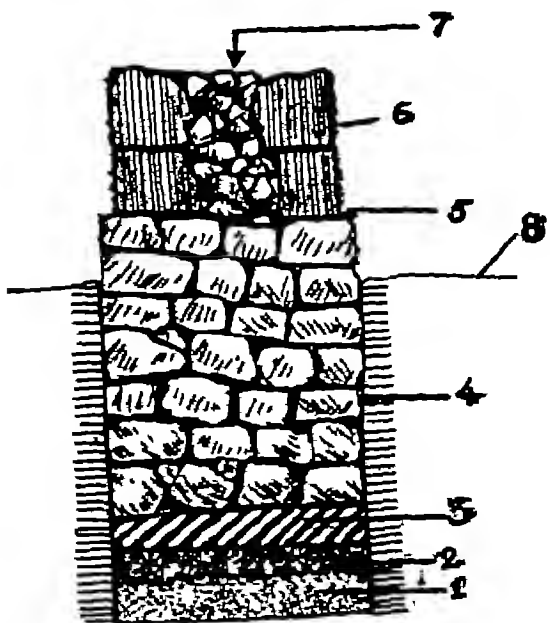

చిత్రం 156. శంకు (మూర్త్యంగుంజ)

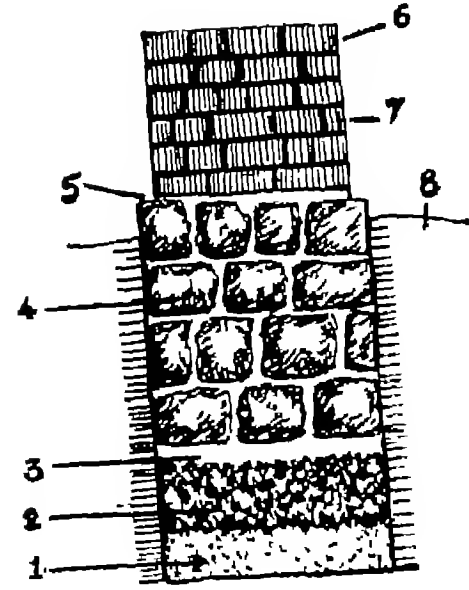
1. పరివలకొట్టు 2. గుమ్మడికాయ 3. రోరణం
4. పయగ 5. పాదు 6. మెలికముగ్గు

చిత్రం 157. పునాదిగోడ

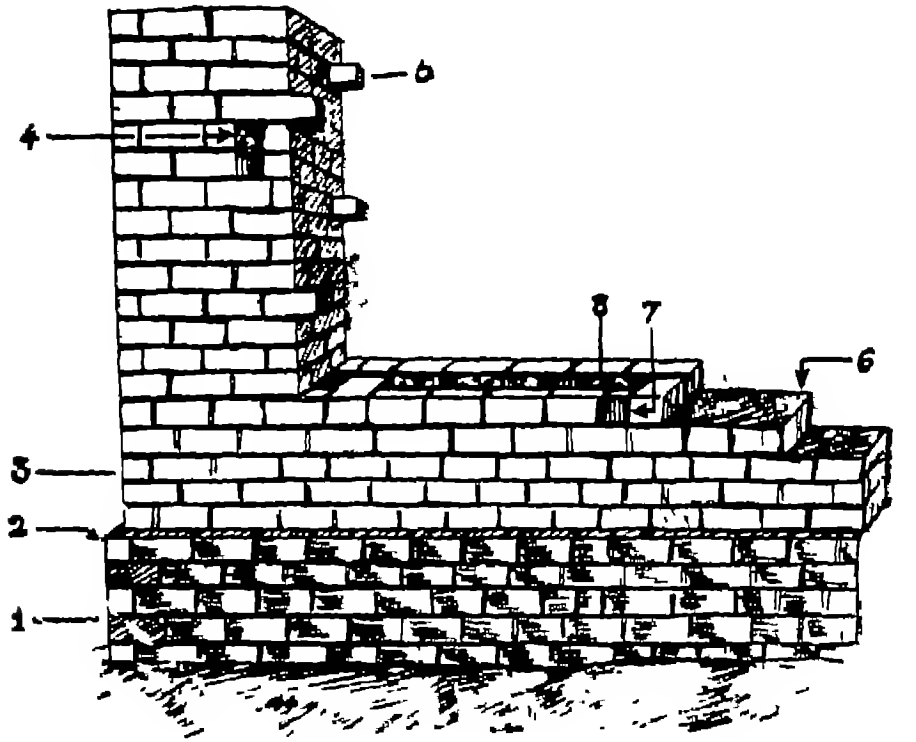
1. ఇసుకపొర 2. కంకరపొర 3. రాతిపొర
4. పునాదిగోడ 5. పత్రింపు 6. పత్రింపుగోడ
7. రాతిముక్కలు 8. భూమట్టం

చిత్రం 158. పునాదికట్టుబడి

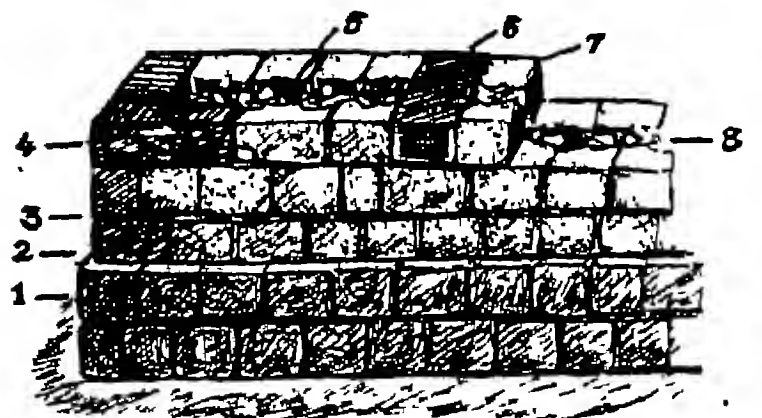
1. ఇసుకపొర 2. కంకరపొర 3. అసుసుపొర
4. పునాదిగోడ 5. పత్రింపు 6. పత్రింపు పునాది
7. ఇటిక కట్టుబడి 8. భూమట్టం

చిత్రం 159. ఇటికగోడ-నిర్మాణం

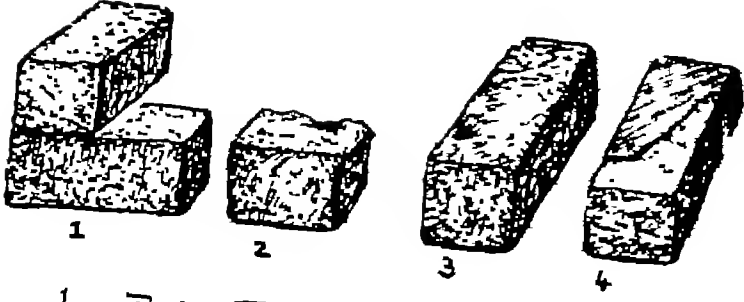
1. బేసుమెంటు 2. పత్రింపు 3. ఇంటిగోడ
4. కంత 5. తొక్కుడు 6. బురద
7. కండ 8. ముక్క

చిత్రం 160. రాతిగోడకట్టుబడి

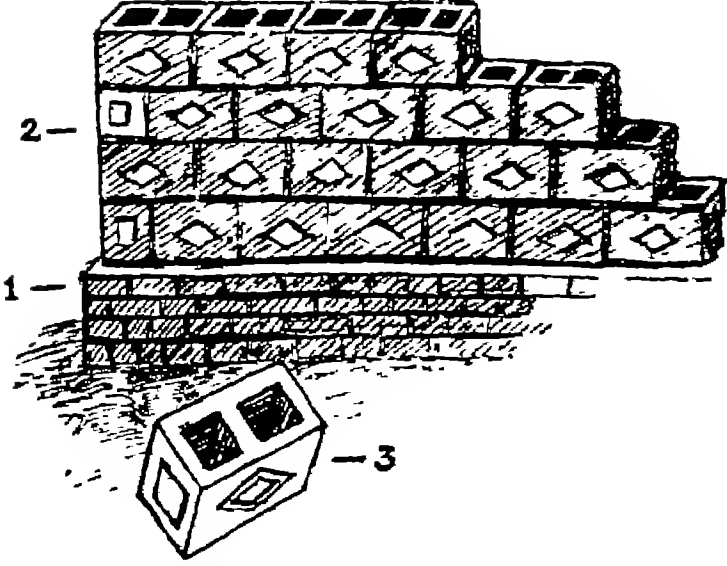
1. బేసుమెంటు 2. పత్రింపు 3. గోడ
4. మెట్టరాయి 5. దుప్ప 6. అఖండంరాయి
7. ఒంటి మొలంరాయి 8. బురద

చిత్రం 161. కట్టుబడిరాళ్ళు

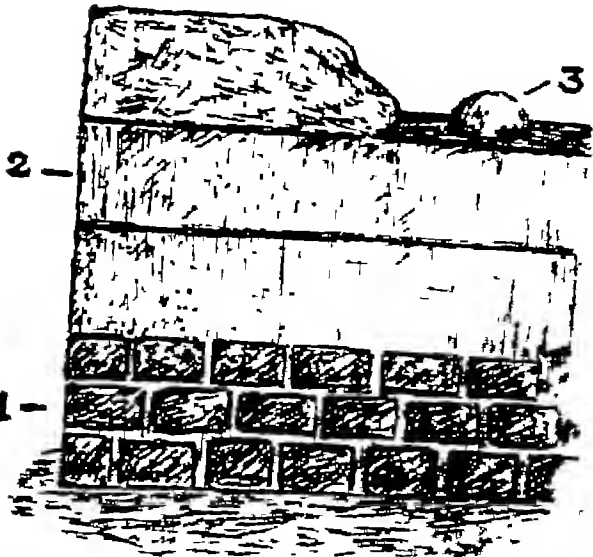
1. మెట్టరాళ్లు 2. ఒంటి మెట్టరాళ్లు
3. అఖండరాళ్లు 4. కోపురాళ్లు

చిత్రం 162. సిమెంటురాతిగోడ

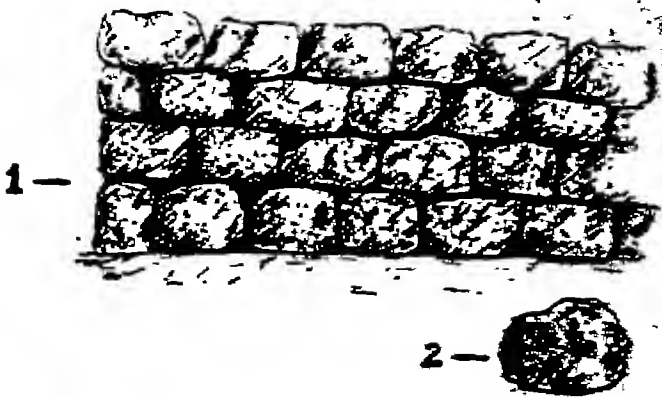
1. నేను మెంటు 2. గోడ 3. సిమెంటురాళ్లు

చిత్రం 163. మట్టిగోడ-కట్టుబడి

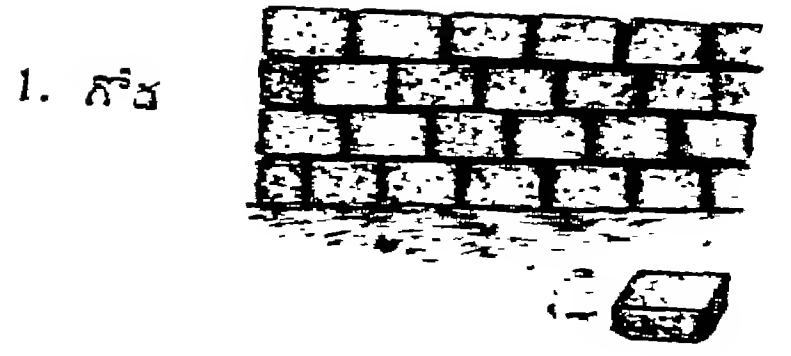
1. పునాదిగోడ 2. కీలు 3. అనుమముద్ద

చిత్రం 164. కాశిరాయికట్టుబడి

1. గోడ 2. గోడరాళ్లు

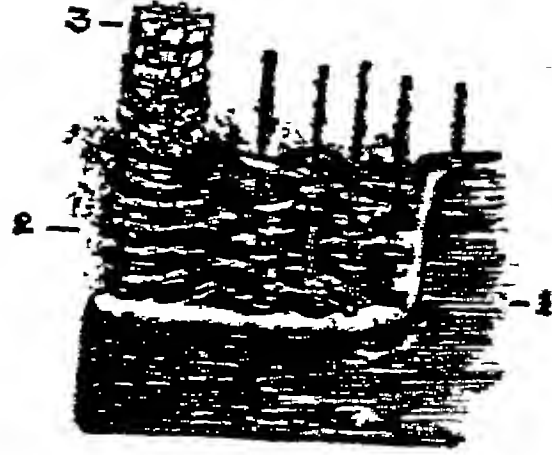
చిత్రం 165. కట్టురాయికట్టుబడి

1. గోడ

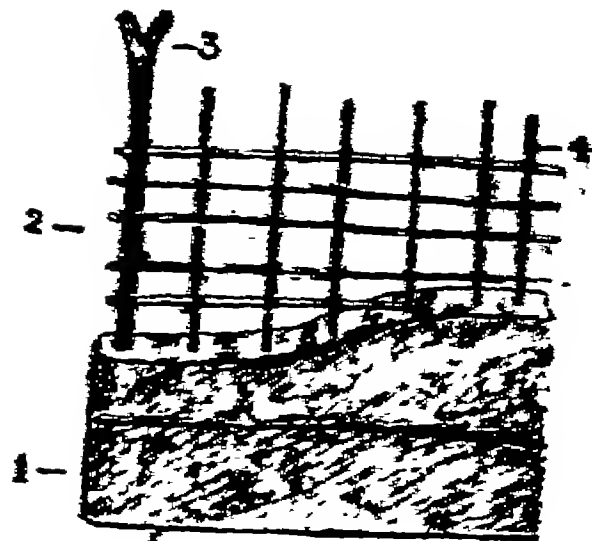
2. మలావురాయి

చిత్రం 166. మట్టిగోడ-1

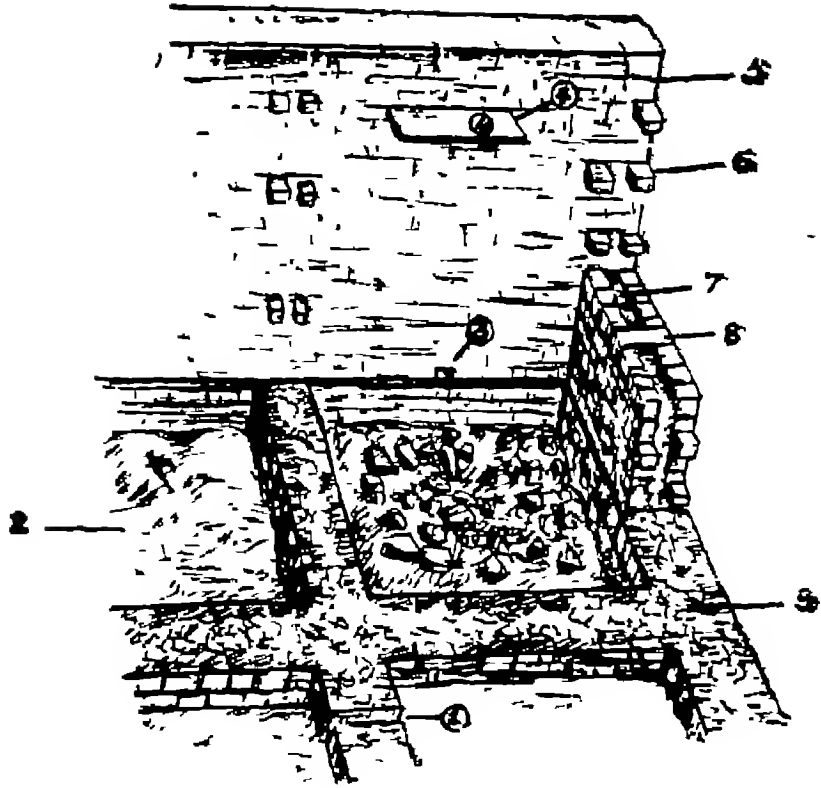
1. గోడ 2. వెదుడతడిక 3. వరగుంజ

చిత్రం 167. మట్టిగోడ-2

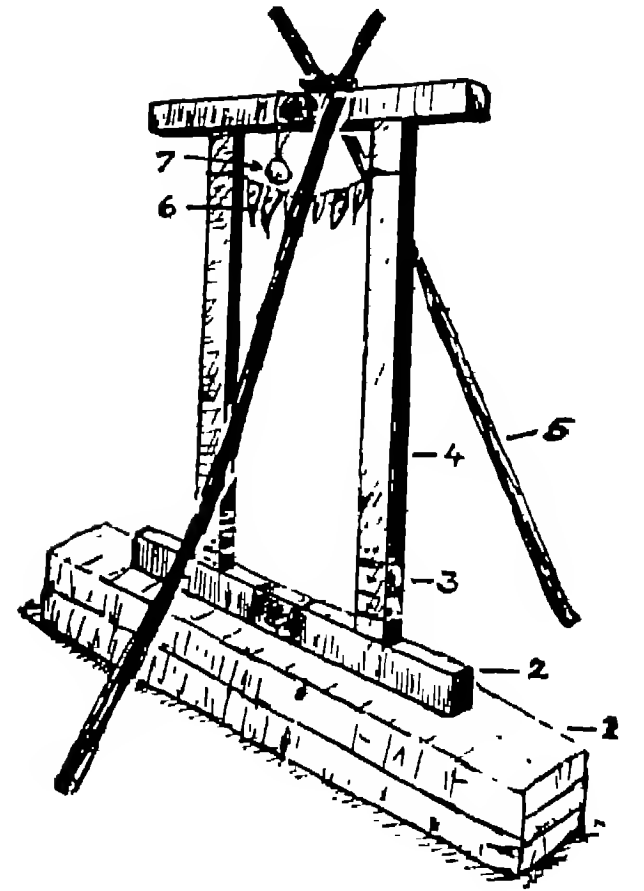
1. గోడ (కీలు) 2. పవరం
3. పంప 4. దడిక్కర

చిత్రం 168. నిర్మాణదశలు

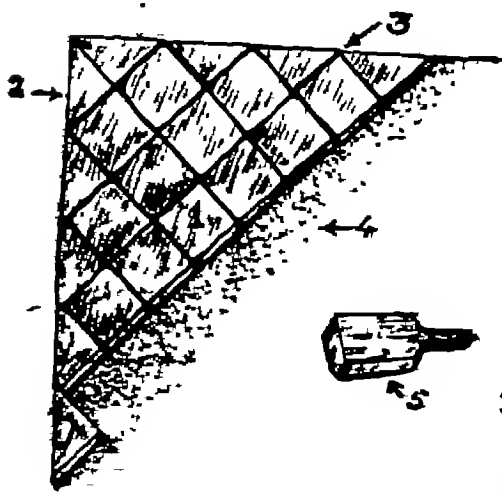
1. తూము 2. బిరంతి 3. తూము
4. అటును 5. ఆకిరి 6. పొక్కుము
7. దస్తు 8. అఖండంరాయి
9. పునాదిగోడ

చిత్రం 172.
ద్వారబంధం నిలపటం

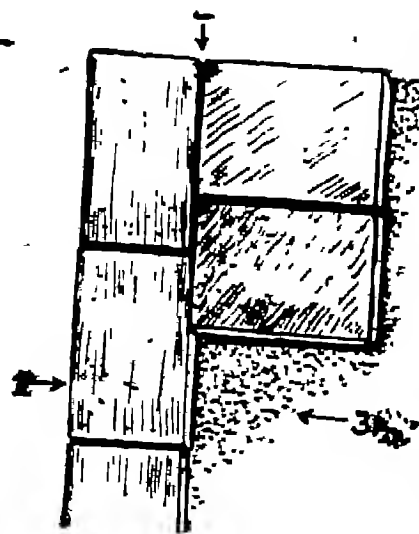
1. పొదికటు 2. కడప
3. కదిలింపు 4. నిలువు
5. పోటీ 6. తోరణం
7. గుమ్మడికాయ

చిత్రం 169.
బండపరుపు-1

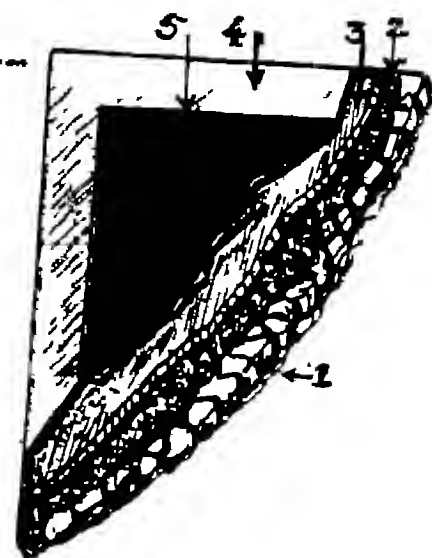
1. చెదరవురాయి
2. మూలరాయి
3. గచ్చు
4. గూటం

చిత్రం 170.
బండపరుపు-2

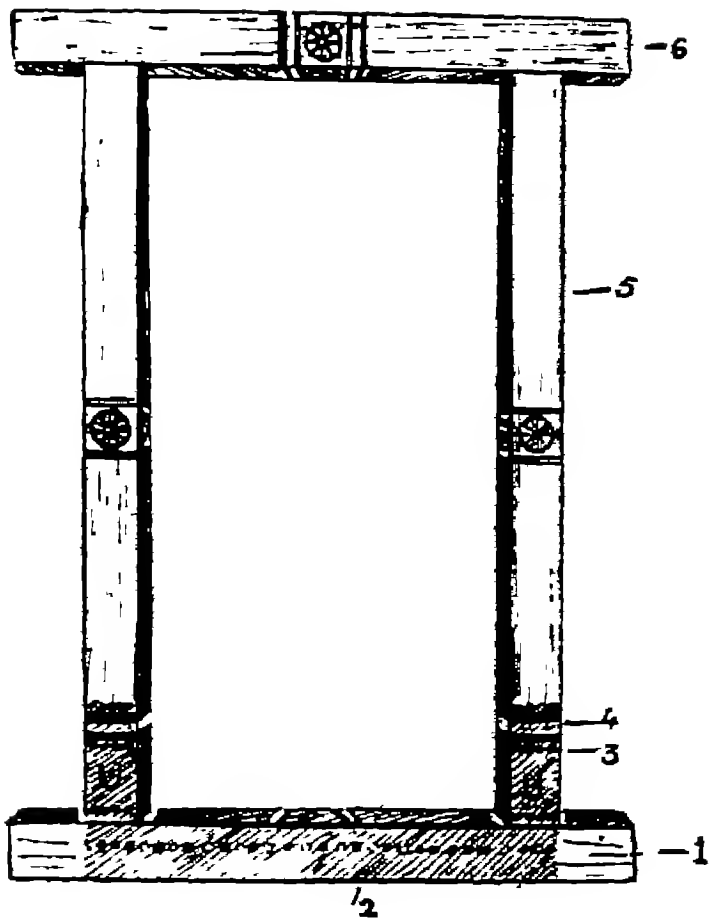
1. పప్పటరాయి
2. గచ్చు 3. నేల

చిత్రం 171.
బండపరుపు-దశలు

1. బెండడిరాళు
2. సన్నగుంక
3. గచ్చు
4. సందుగార
5. రాతిపలక

చిత్రం 173. ద్వారబంధం

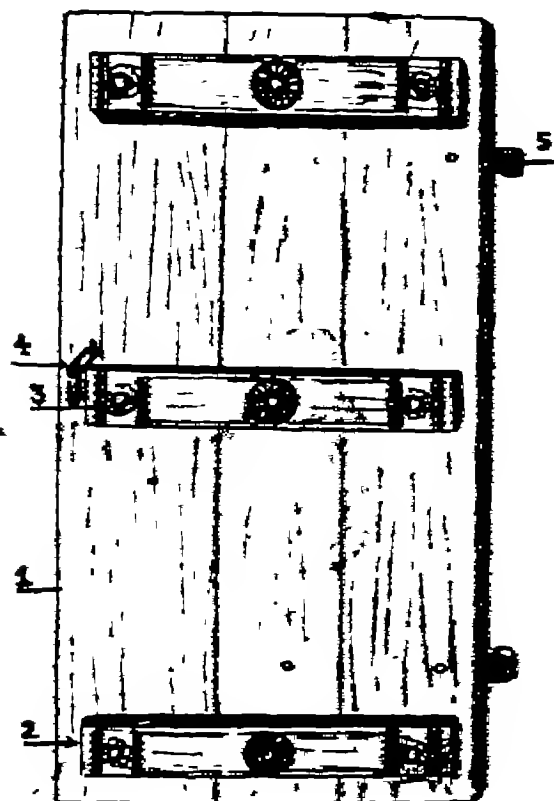

1. చెవు(కట్టు) 2. కడప 3. బొట్టు
4. పదిలింపు 5. నిలువు 6. ఉత్తరాపి

చిత్రం 175. పొద్దియతలుపు

చిత్రం 174. తలుపు

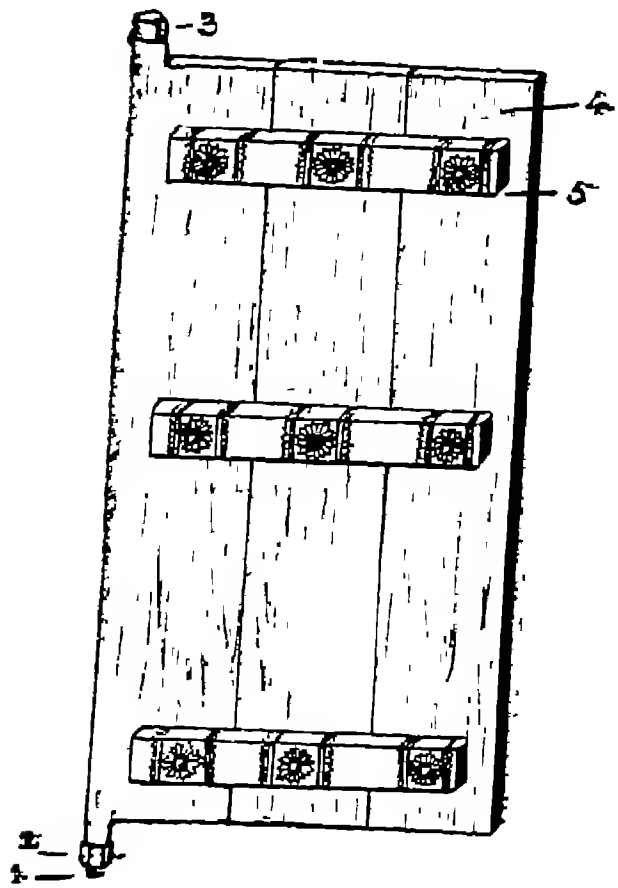
1. రెక్క 2. గంధవృత్త 3. దామెర
4. గొక్కెం 5. బొట్టు

చిత్రం 176. గంధెవృత్తతలుపు

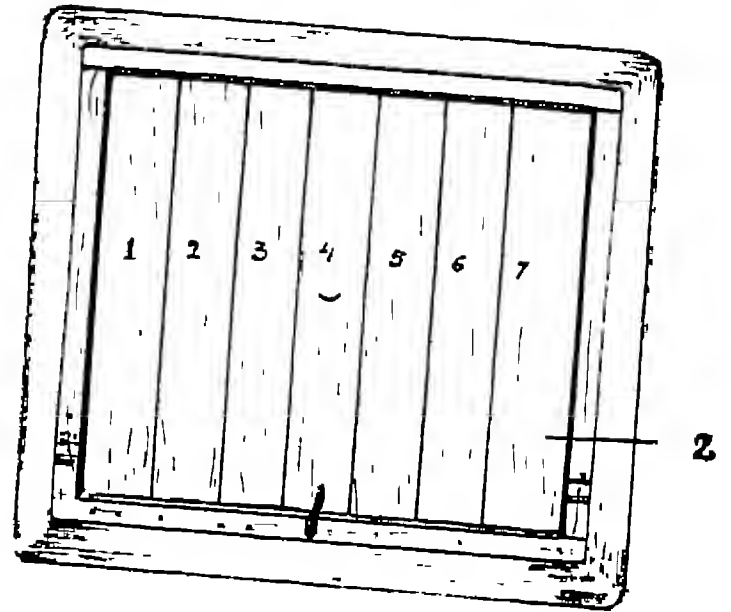
1. గంధవృత్త 2. బొట్టు

చిత్రం 177. కుసితలుపు

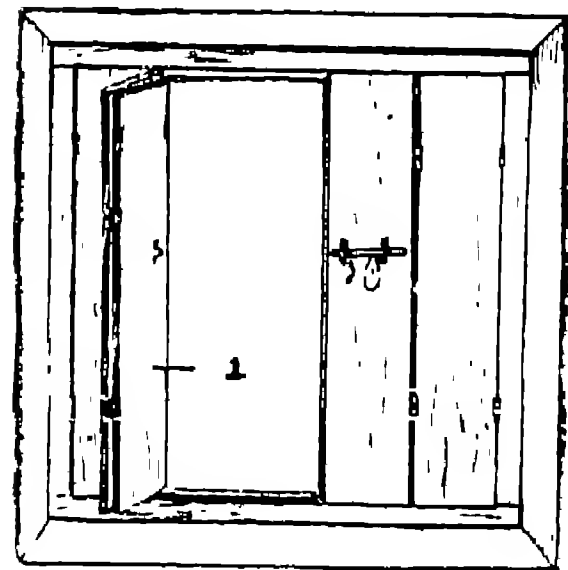
1. కుసి 2. కి అంగోసంబొమ్మ
4. రెక్క 5. గందప్పచె

చిత్రం 179. కొట్టు

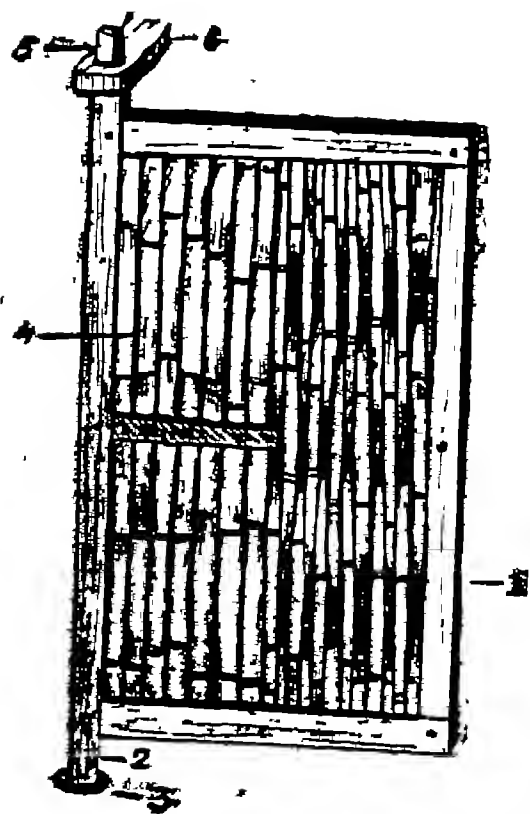
1. దోంపిగ 2. కొట్టుచెక్క

చిత్రం 180. కొట్టుతలుపు

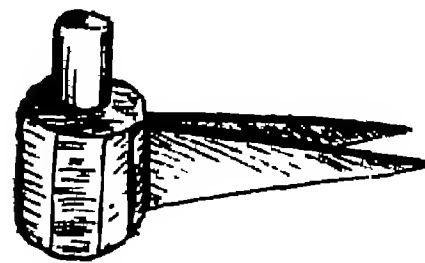
1. మడతలుపు

చిత్రం 178. జజ్జవతలుపు

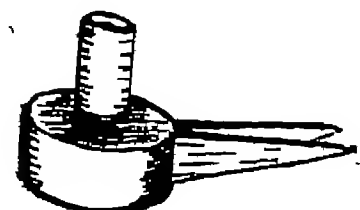

1. నిలుపు 2. కుసి 3. తిరుగతి
4. వెదురుబద్ద 5. కుసి
6. మోసుగుచెక్క

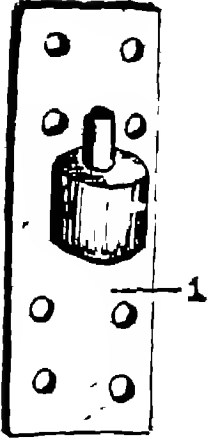
చిత్రం 181. తోకపిడస_1

చిత్రం 182. తోకపిడస_2

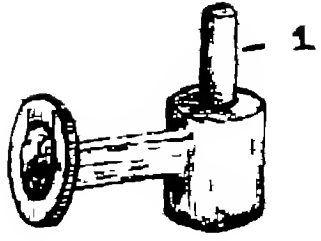

చిత్రం 183. పిడస-1

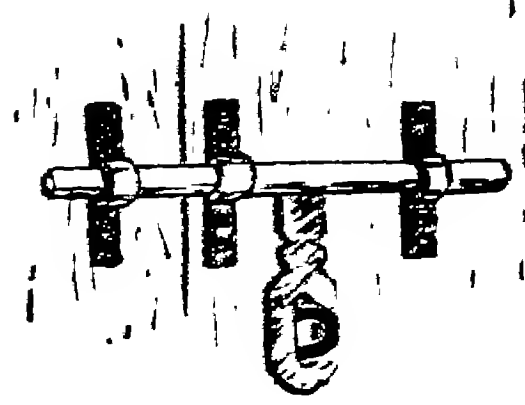
1. రేకుబద్ధి

చిత్రం 184. పిడస-2

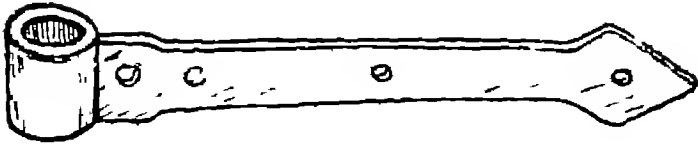

1. గొడుసు

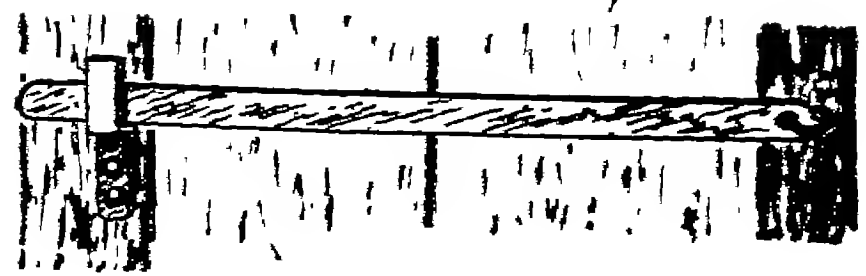
చిత్రం 188. అరదండ-3

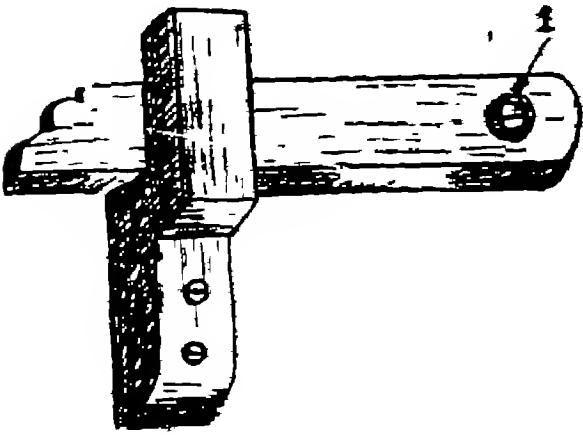
చిత్రం 185. బందు

చిత్రం 189. గడిమాను-1

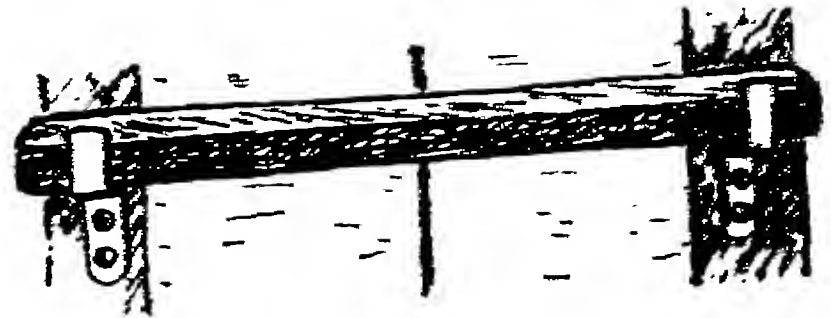

చిత్రం 186. అరదండ-1

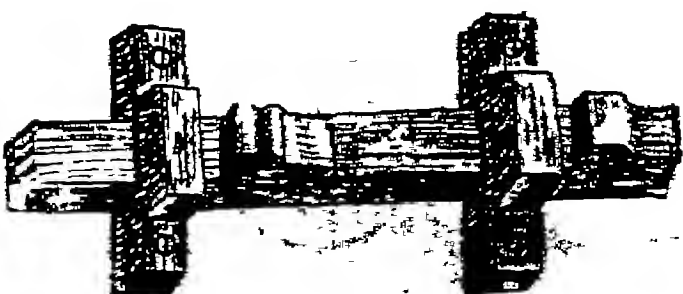

1. వట్టు

చిత్రం 190. గడిమాను-2

చిత్రం 187. అరదండ-2

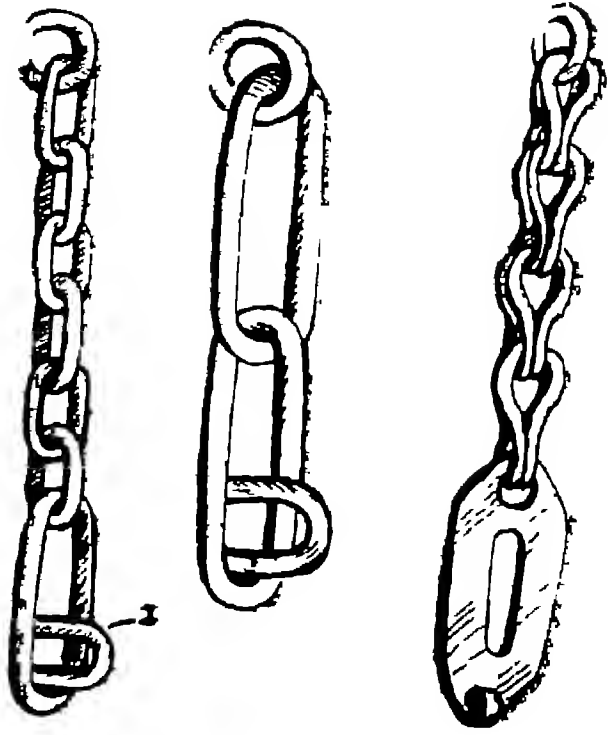

చిత్రం 191. గడిమాను-3

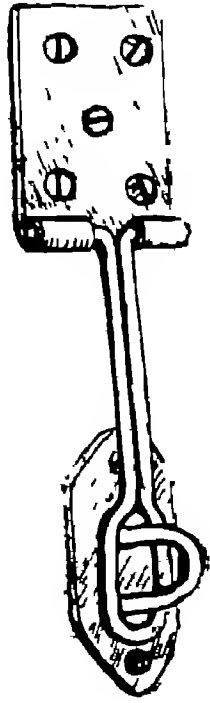
1. అడ్డగూటు

చిత్రం 192. గొళెం-రకాలు

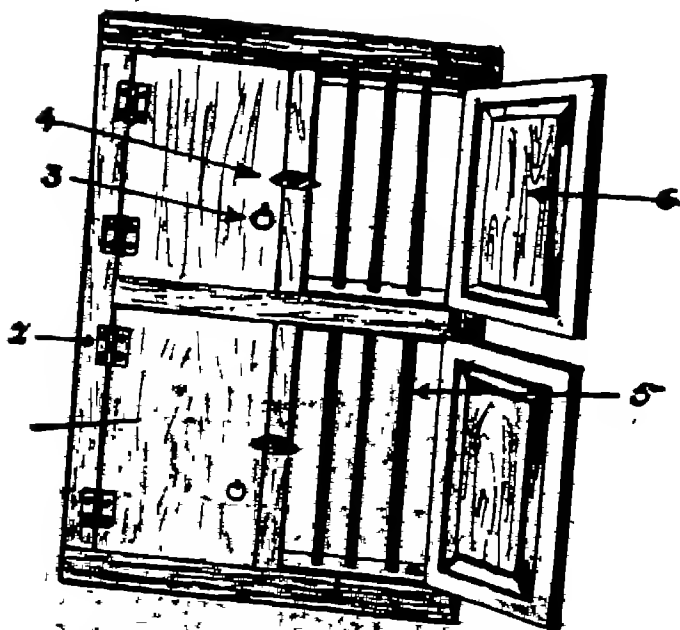

1. నాగవాసం

చిత్రం 193. చిలుకు

చిత్రం 194. కిక్కి-1

1. రెక్క (మెకపెట్టె)

3. గట్టి

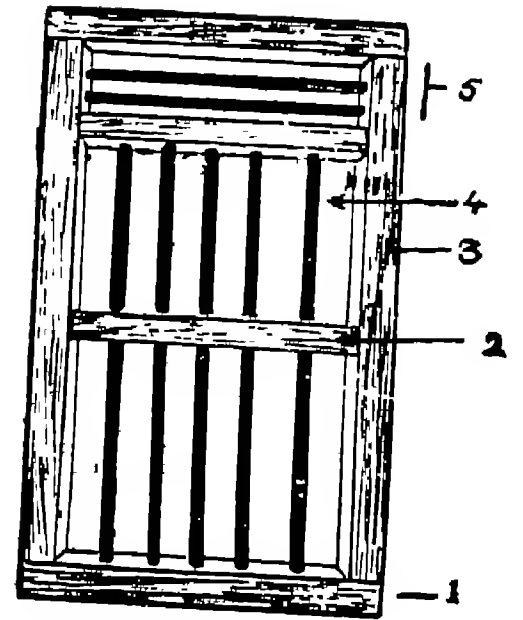
5. కమ్మ

2. మడతబండు

4. చిలకగడ

6. పొట్టింపురెక్క

చిత్రం 195. అడ్డబెండుకిటికీ

1. అడ్డకమ్మ

3. నిలువుపట్టె

5. అడ్డకిటికీ

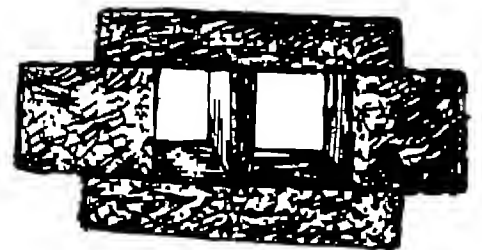
2. అడ్డపట్టె

4. కమ్మ

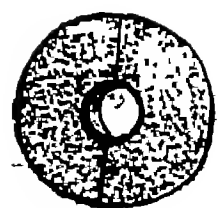
చిత్రం 196. గవాచి-1

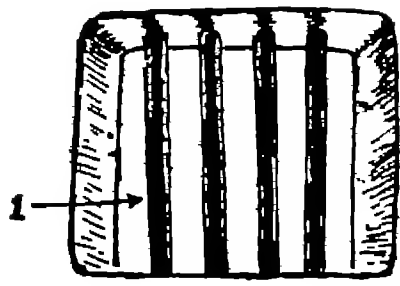
చిత్రం 197 గవాచి.2

చిత్రం 198. గవాచి-3

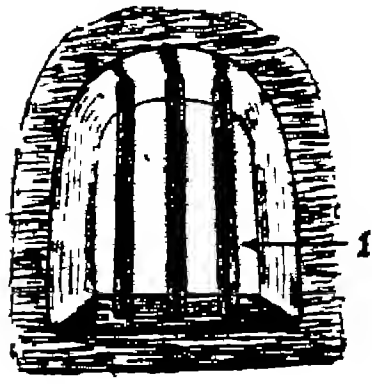

చిత్రం 199.
కిటికీ-2 (జన్నాల్)

1. కొయ్యకమ్మి

చిత్రం 200.
కిటికీ-3 (హుచకిటికీ)

1. ఇనపకమ్మి

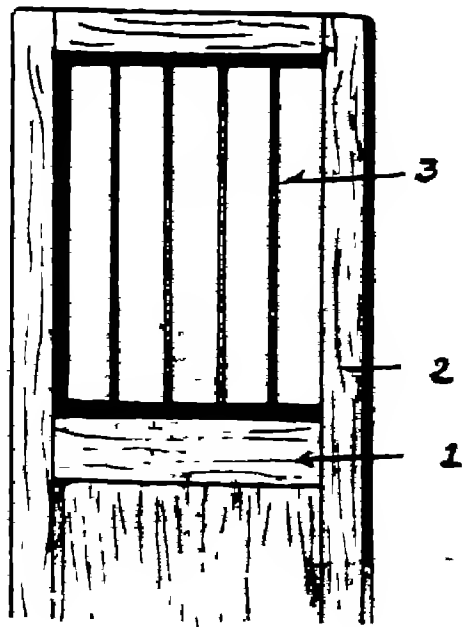
చిత్రం 203.
కిటికీరెక్క

చిత్రం 204.
డబల్ కిటికీ (రెక్క)-1

చిత్రం 201. కిటికీరెక్క

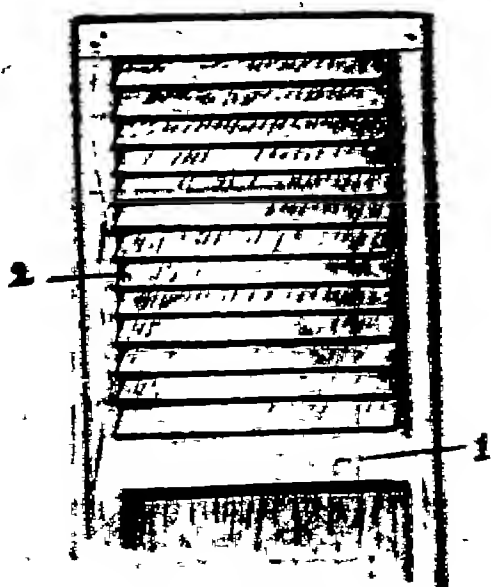

1. అడ్డపట్టె
2. విలుపుపట్టె
3. ఇనపకమ్మి

చిత్రం 205. పొట్టింపుతలుపు (రెక్క)

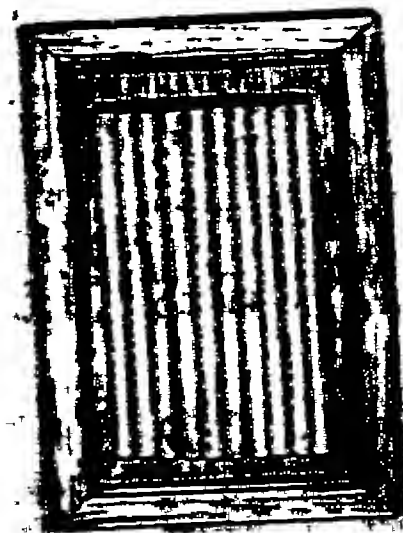

చిత్రం 202. అకురెక్క కిటికీ (రెక్క)

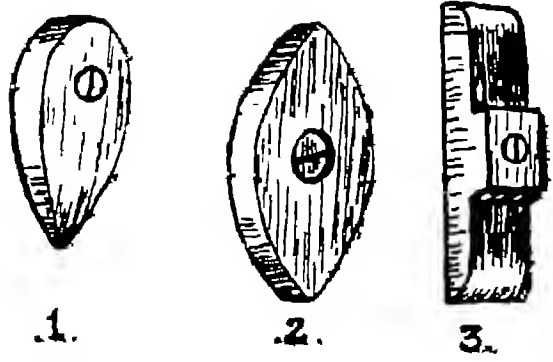

1. అడ్డపట్టె
2. అకురెక్క

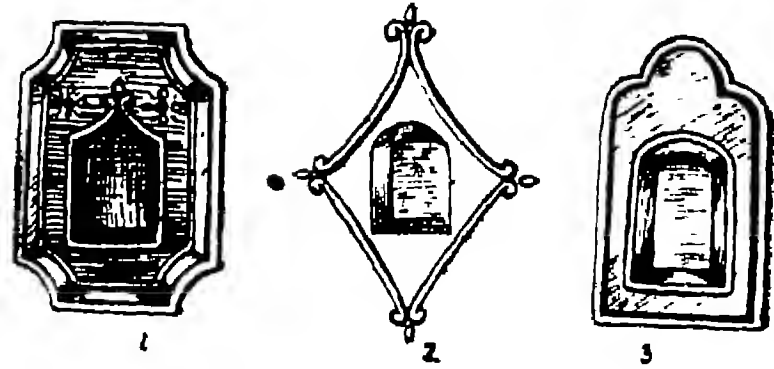
చిత్రం 206. డబల్ కిటికీ (రెక్క)-2

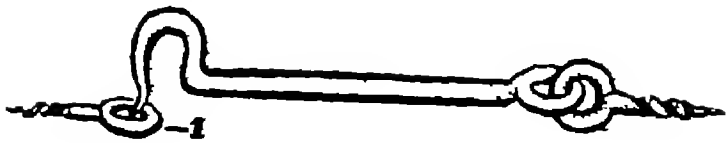
చిత్రం 207. చిలకగడె(రకాలు)

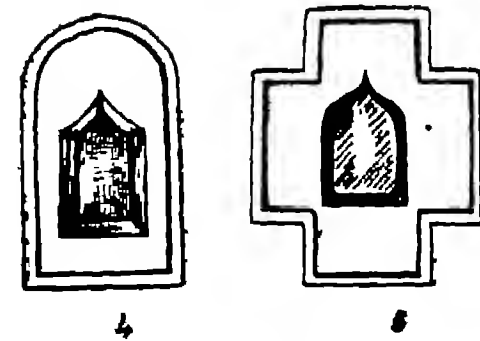
చిత్రంలు 216. కార్పిసుగూడు(రకాలు)

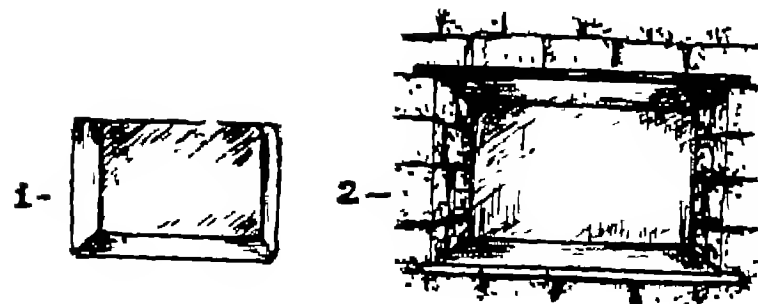
చిత్రం 208. గడ్డగోడు

1. కొక్కెం

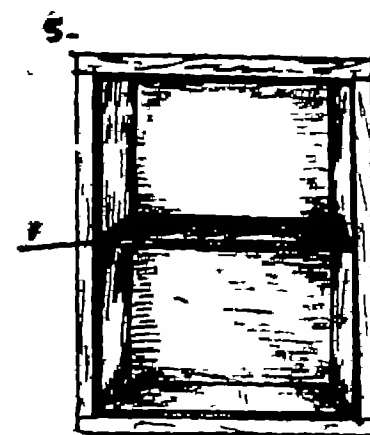
చిత్రంలు 217. తనబ్బి(రకాలు)

చిత్రం 209. చౌకంగూడు-1
చిత్రం 210. కమానుగూడు-1
చిత్రం 211. రౌసుగూడు
చిత్రం 212. క్షమానుగూడు-2

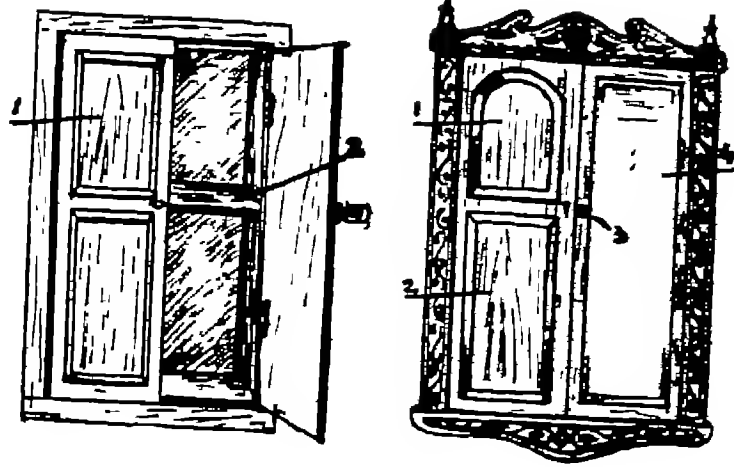

చిత్రం 213. కమానుగూడు-2
చిత్రం 214. భవ్యకులగూడు
చిత్రం 215. చౌకంగూడు-2

1. పరదాచెక్క

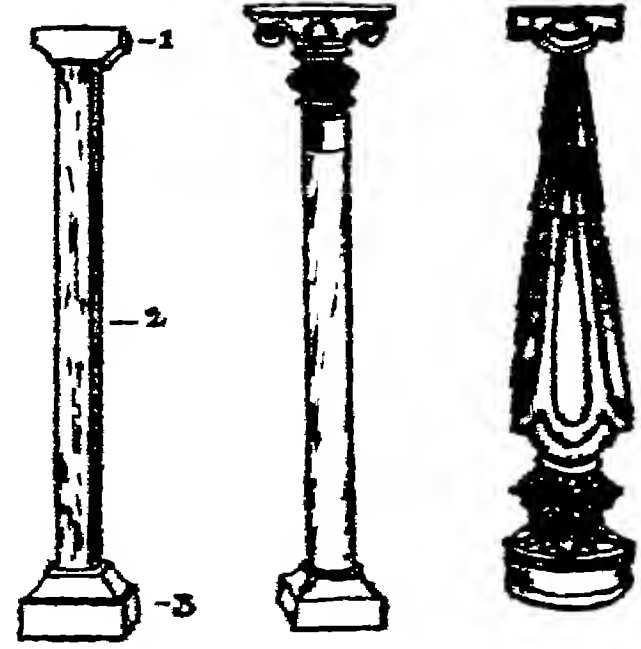
చిత్రం 218. అలమర-1 చిత్రం 219. అలమర-2

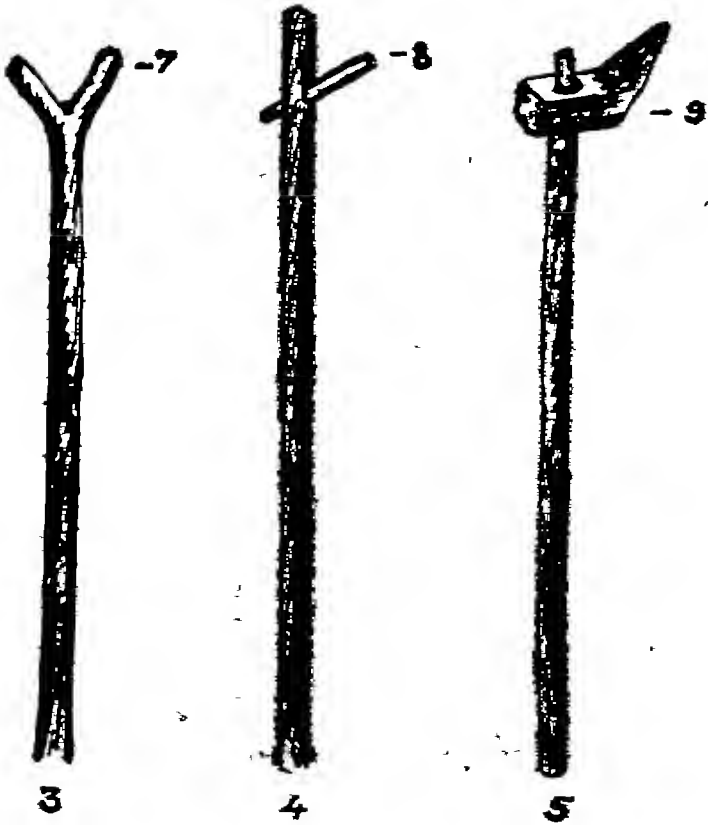
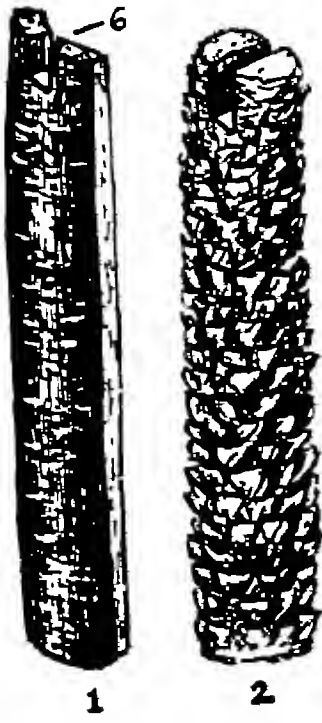
1. కిస్తిరెక్క
2. పరచాచెక్క

1, 2. కిస్తిరెక్క
3. గలీత 4. అద్దం

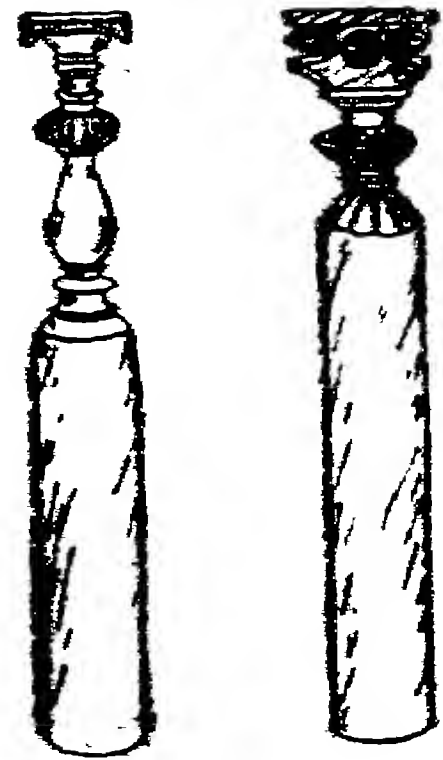
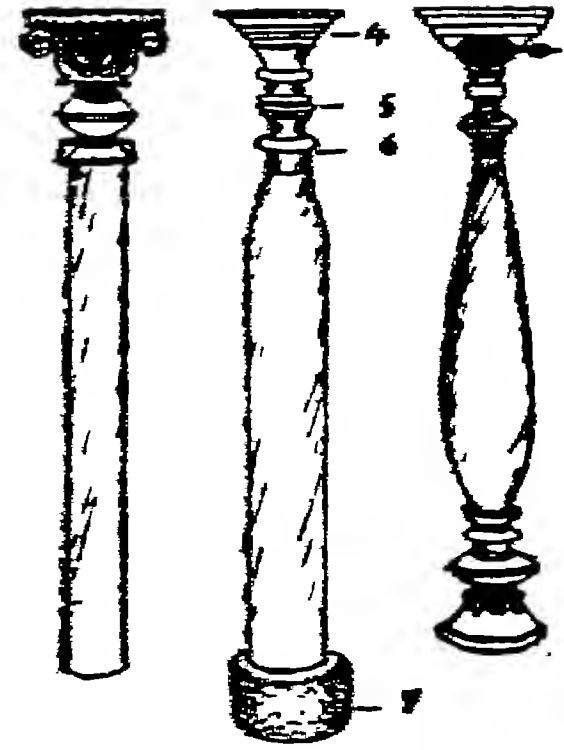
చిత్రాలు 221. మొకరం (1-10 రకాలు)

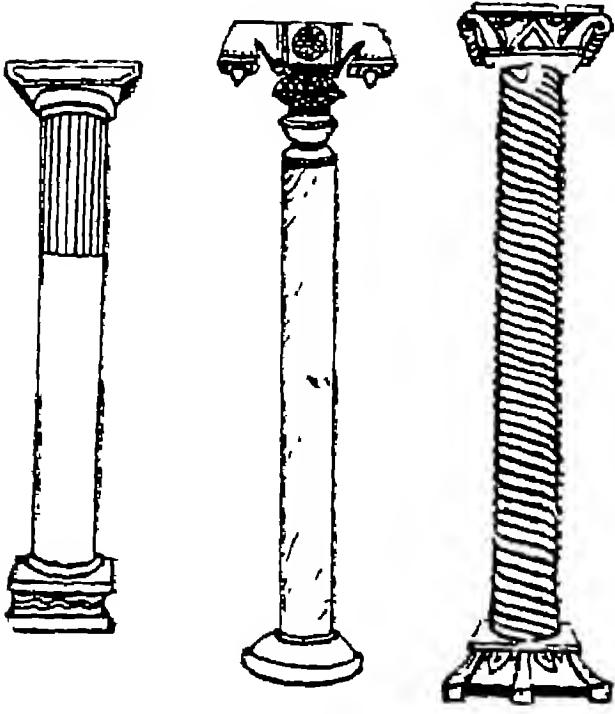
చిత్రాలు 220. గుంజ

1-5. రకాలు 6. వెలం 7. వంగ 8. కుసి
9. మడకడుంప

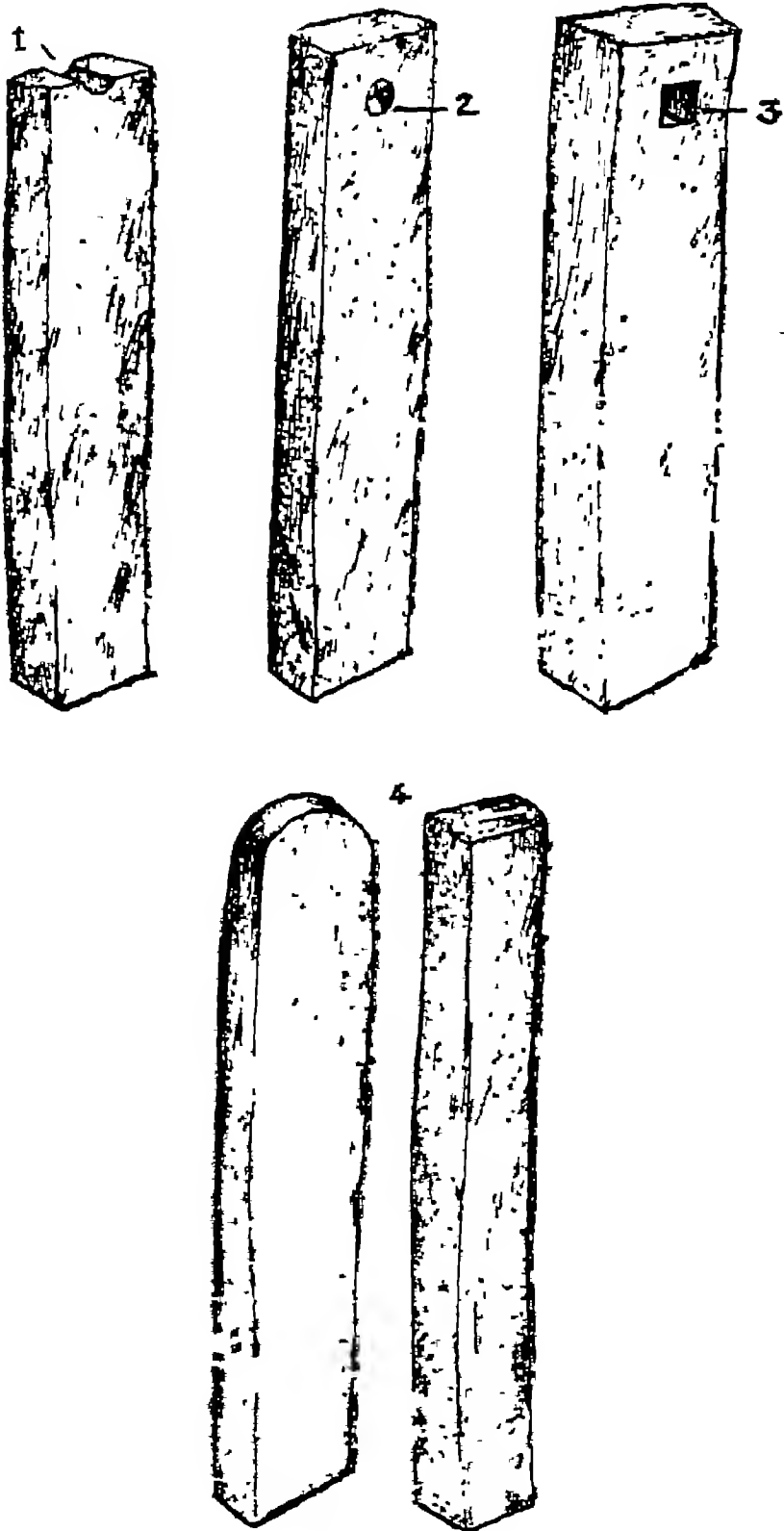

చిత్రం 221. చిత్రం 222.
మొకరం Contd. నులతల స్తంభం

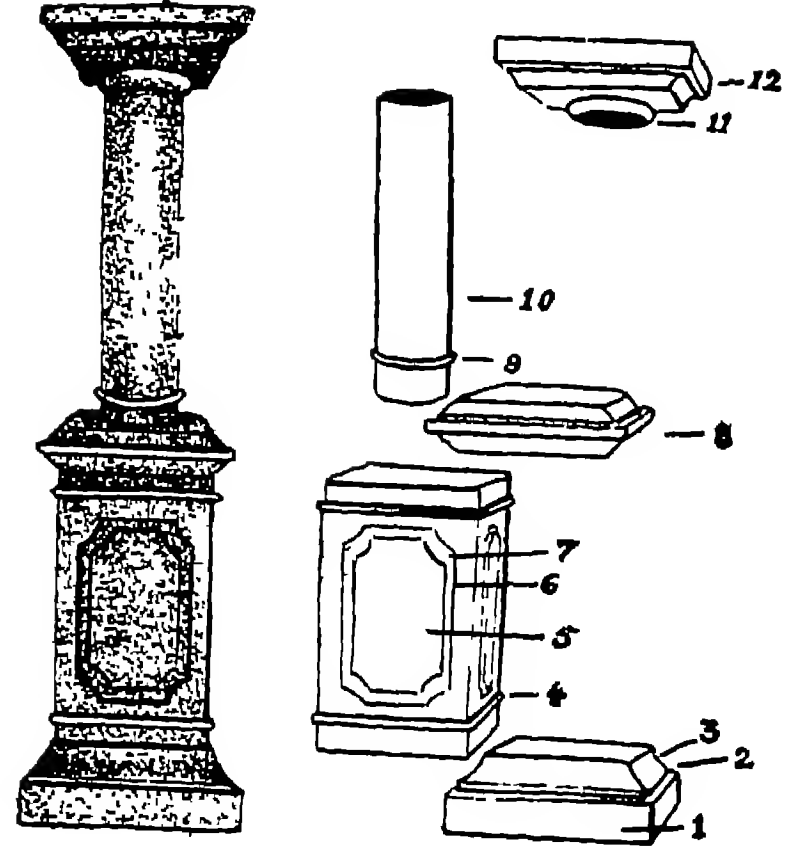
1. బోదె 2. మొకరం 3. గద్దె 4. పీట
5. అరడ 6. పొన్న 7. కుర్చిరాయి

చిత్రాలు 223. రాతిగుంజలు(రకాలు-5)

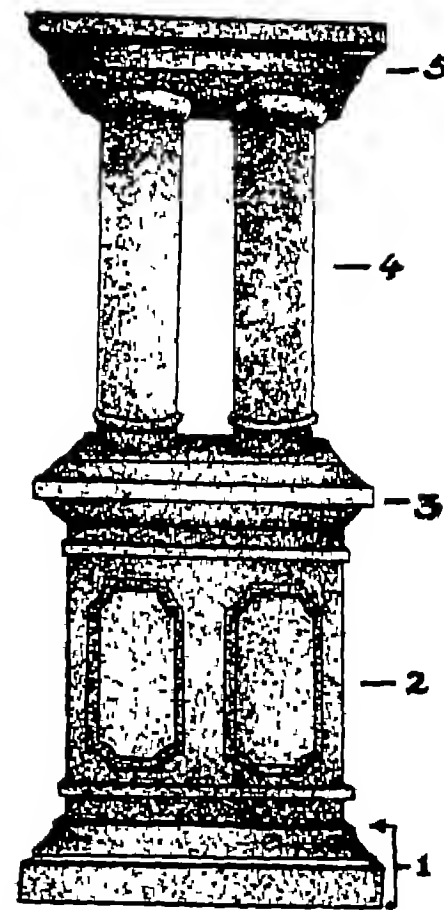
1. కంబు 2. కమ్మ 3. 4. పాలి

చిత్రం 224. మస్తకం స్తంభం

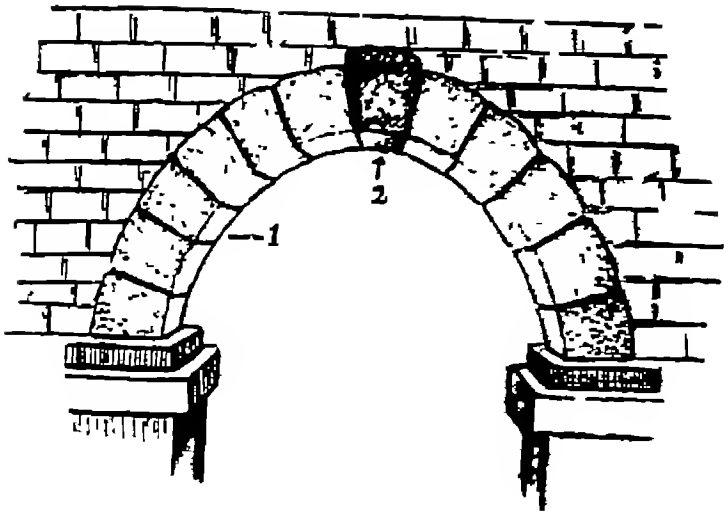
1. పటాన్ కమ్మి 2. (చిగువ) మట్టు 3. నలికం
4. కడిం 5. మస్తకం 6. బొడ్డు
7. గాచి 8. (మధ్య) మట్టు 9. కడిం
10. చుండి 11. బరిటె 12. అంమట్టు

చిత్రం 225. జములు స్తంభం

1. (అడుగు) మట్టు 2. జములుకుర్చీమట్టు
3. (మధ్య) మట్టు 4. చుండి
5. అరమట్టు

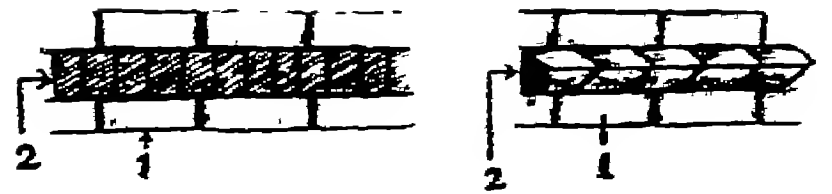
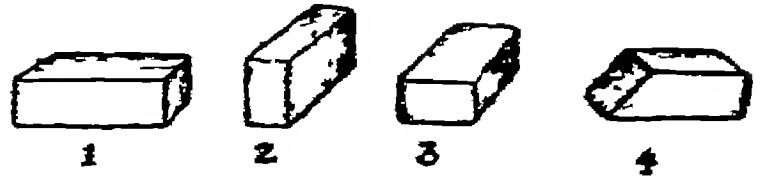
చిత్రం 226. ఆర్చ్ నిర్మాణదశ-1

1. అంగుడు 2. చౌటీరాయి

చిత్రం 229. ఆర్చ్ నిర్మాణదశ-1

1. తిక్కడి (హేజు) 2. గోషి
3. పదుపు 4. కోపురాయి

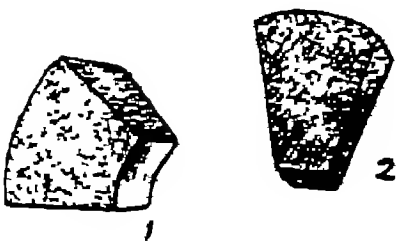

చిత్రం 230. ఆర్చ్ నిర్మాణదశ-5

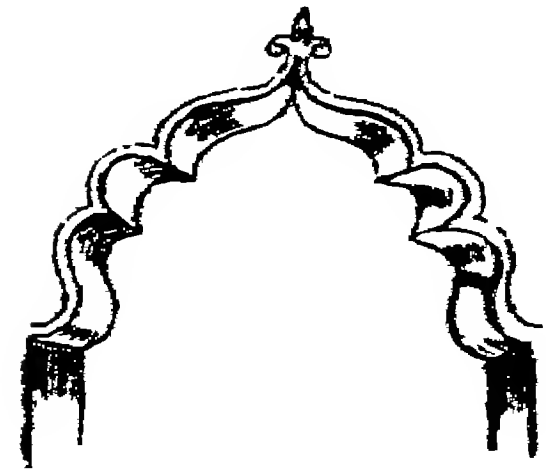
1. మూసబండ్ 2. ఆర్చిరాయి

చిత్రం 231. వక్రార్చి-1

చిత్రం 227. ఆర్చ్ నిర్మాణదశ-2

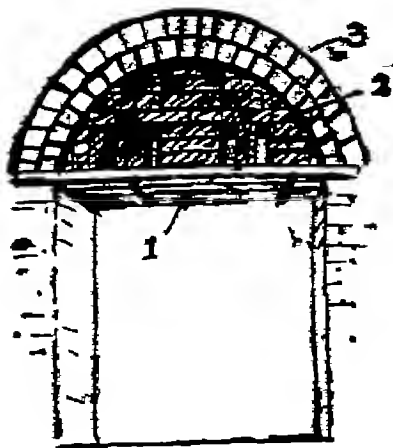
1. అంగుడు 2. చౌటీరాయి

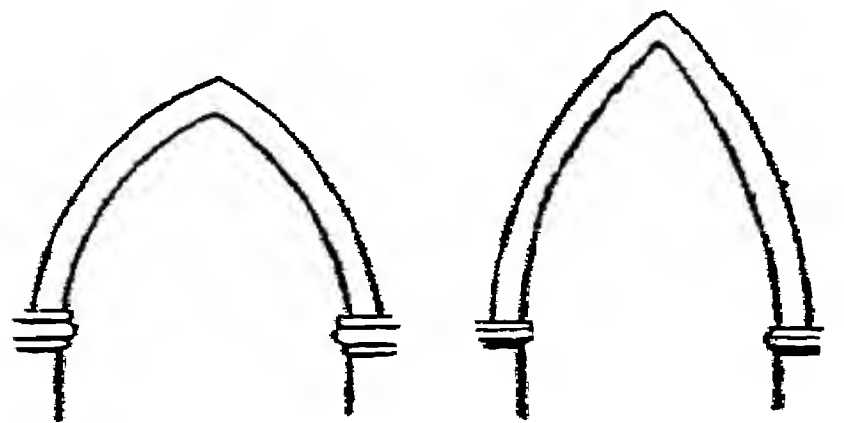
చిత్రం 232.
తమలపాకార్చి-1

చిత్రం 233.
తమలపాకార్చి-2

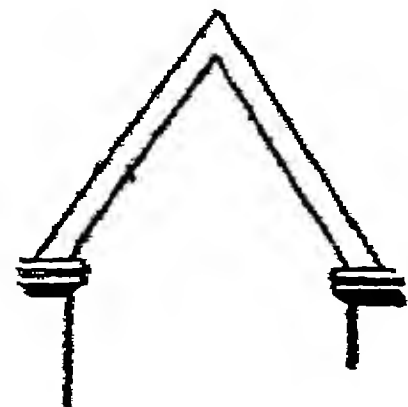
చిత్రం 228. ఆర్చ్ నిర్మాణదశ-3

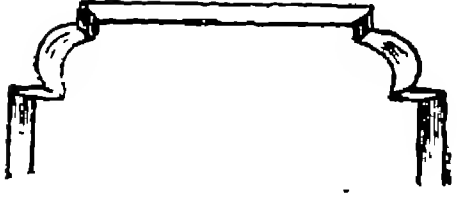
1. మూసకట్టు 2. మూసబండ్ 3. ఆర్చి

చిత్రం 234. ముక్కోణం ఆర్చి

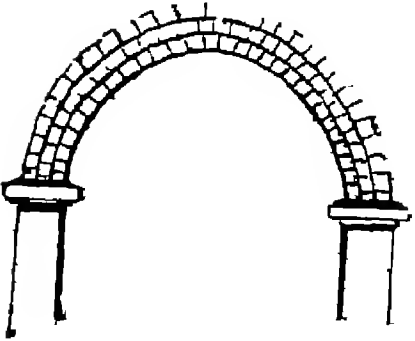
చిత్రం 235. పళ్లార్చి-2

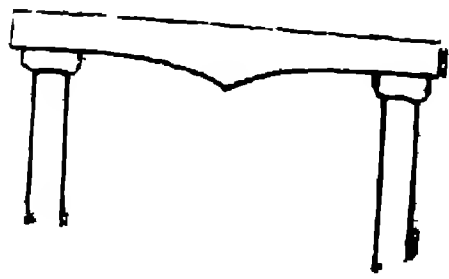
చిత్రం 236. పళ్లార్చి-3

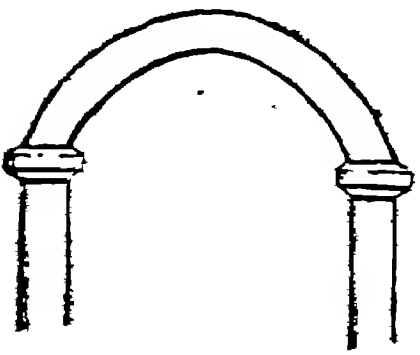
చిత్రం 237. రౌనార్చి

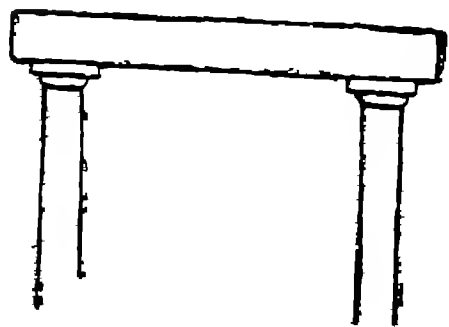
చిత్రం 238. మట్టమార్చి-1

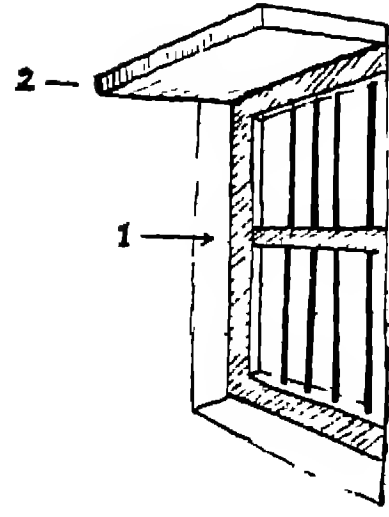
చిత్రం 239. నెలవంకార్చి

చిత్రం 240. మట్టమార్చి-2

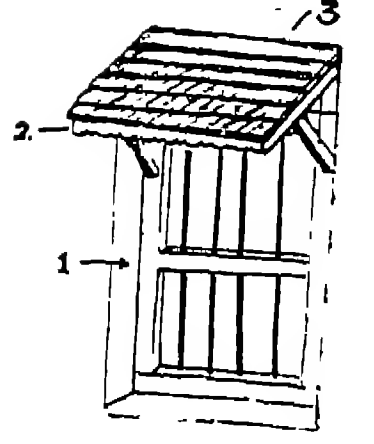

చిత్రం 241. సన్ షేడు-1

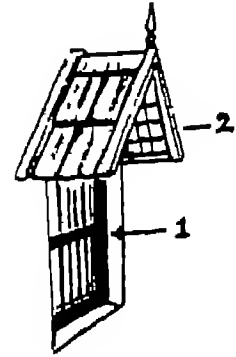
1. మొత్త
2. సన్ షేడరాయి

చిత్రం 242. సన్ షేడు-2

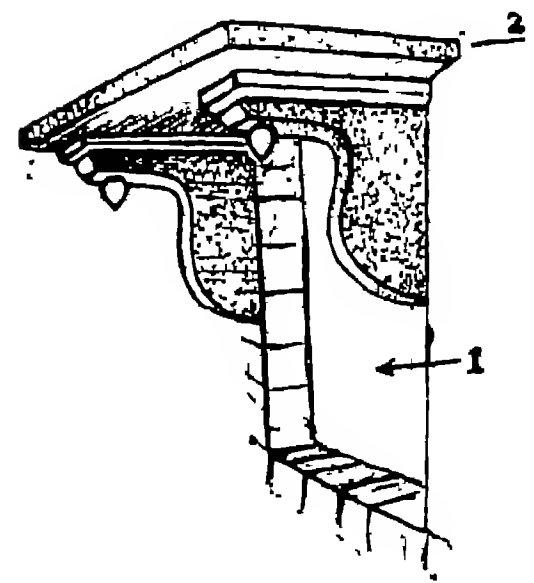
1. మొత్త
2. గబలపట్టె
3. మంకిపెణక

చిత్రం 243. సన్ షేడు-3

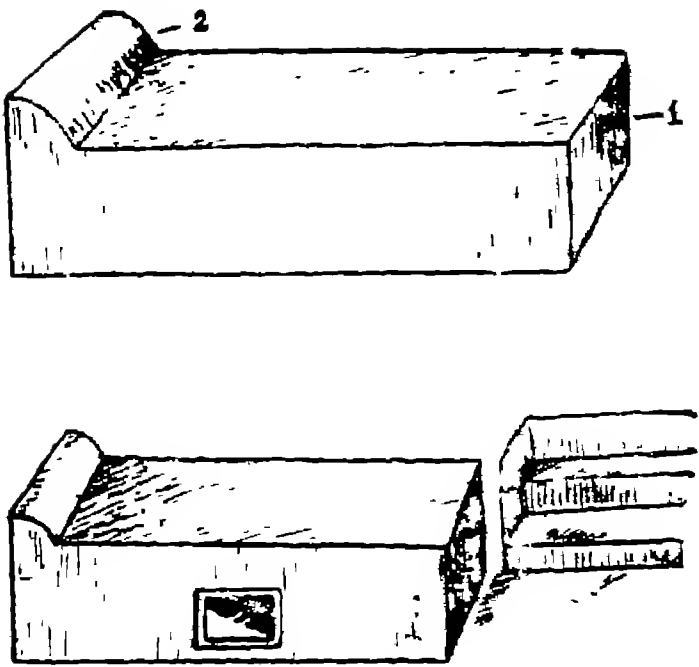
1. కిటికీ 2. చూరుపట్టి

చిత్రం 244. సన్ షేడు-4

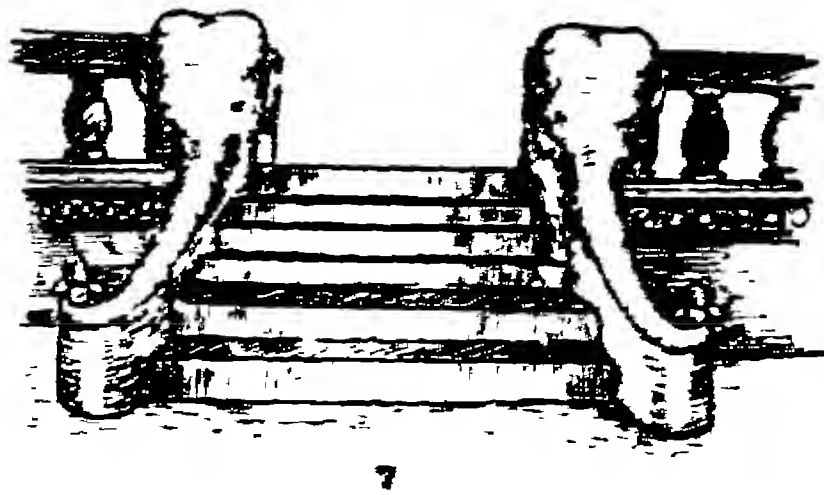

1. గవచి 2. సన్ షేడరాయి

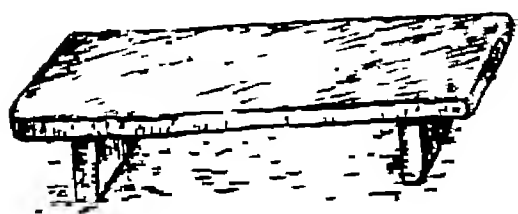
చిత్రం 245. అరుగులు

చిత్రం 246. (Contd.)

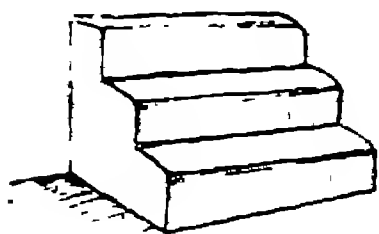

చిత్రం 247. గోడ చిత్రం 248. కడగోడ (వైచిత్రం)

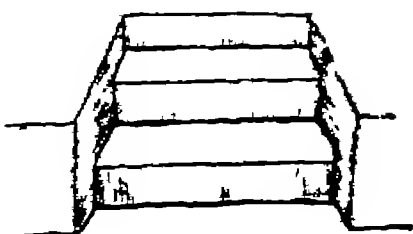

జయంచు 2. పెక్కి

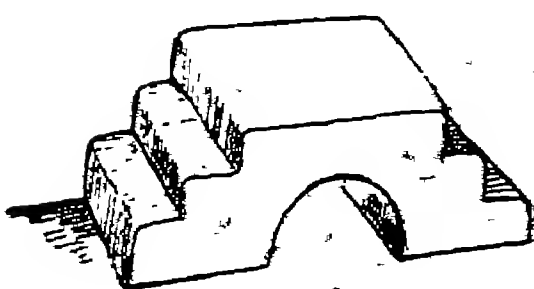
చిత్రాలు 246 మెట్లు (రకాలు 7)

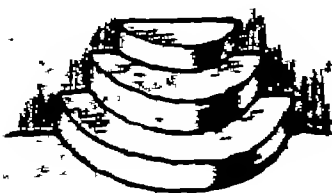
1

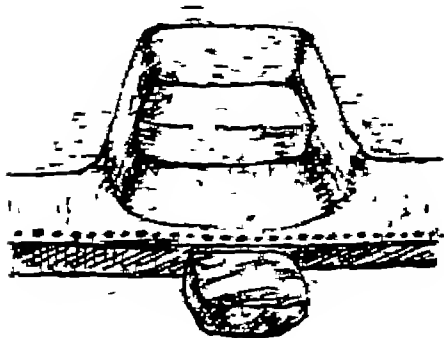
2

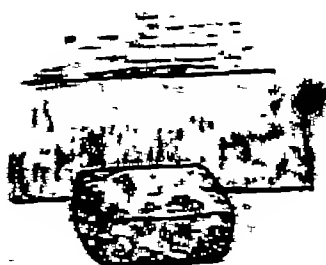
3

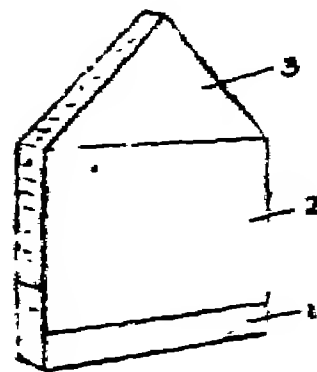
4

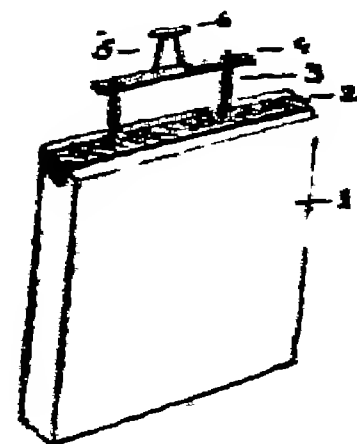
5

6

1. ఎర్రమట్టిపూత
2. అకిరి
3. చెప్పగోడ

1. కడగోడ
2. కడోపు
3. గుట్ట
4. దొడ్డికట్టి
5. కొమరగుట్ట
6. కొమరపీఠ

చిత్రం 249. గుట్ట-1 చిత్రం 250. గుట్ట-2

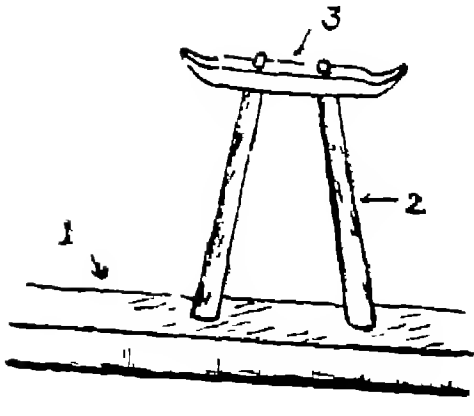
1. కుంబిదూరం
2. గుట్ట
3. గుట్టపీఠ

1. కుంబిదూరం
2. గుట్ట
3. మెట్టికడం

చిత్రం 251.

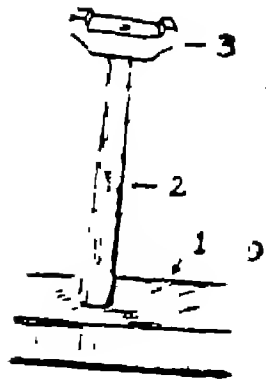
గుజ్జ-3

1. కుంటదూలం
2. గుజ్జ
3. మడకదుంప

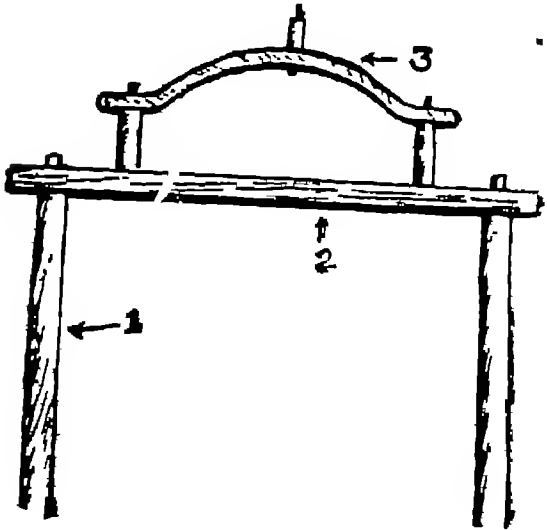
చిత్రం 252.

గుజ్జ-4

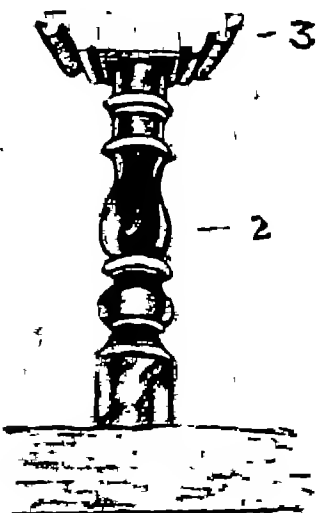
1. కుంటదూలం
2. ఒంటిగుజ్జ
3. హంసపాదు

చిత్రం 253. గుజ్జ-5

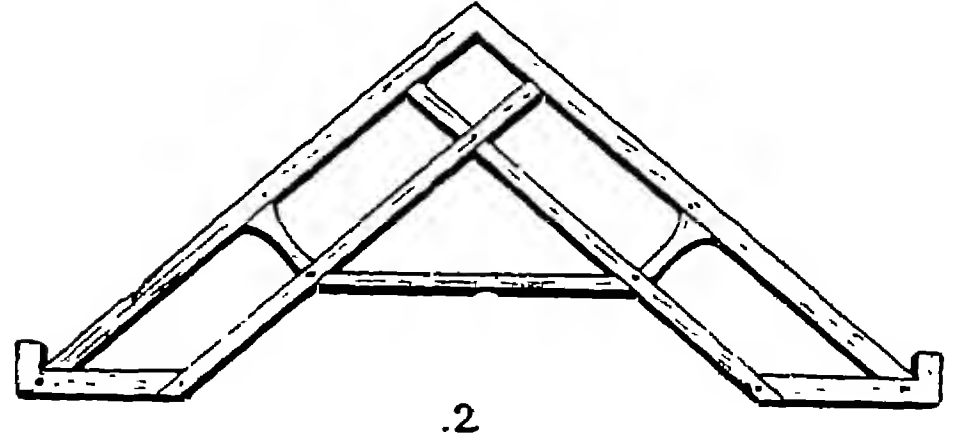
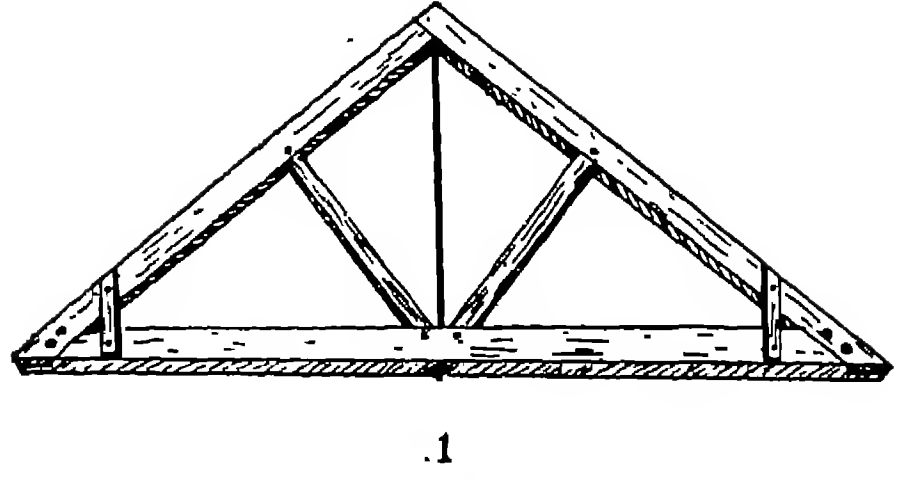
1. గుంజ
2. కుంటదూలం
3. గుజ్జ

చిత్రం 254. తరిణిగుజ్జ

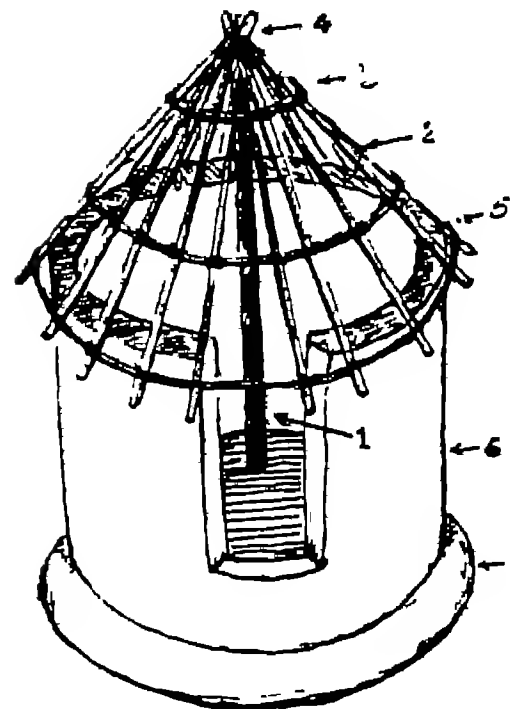

1. కుంటదూలం
2. తరిణిగుజ్జ
3. గుజ్జపీట

చిత్రం 255. కత్తెర

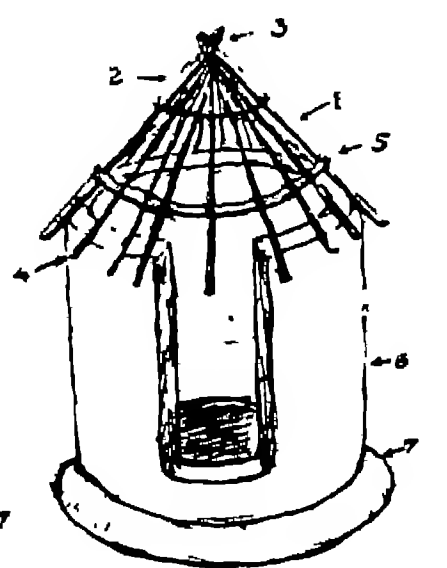

చిత్రం 256.
నిట్టాడింటిచట్రం

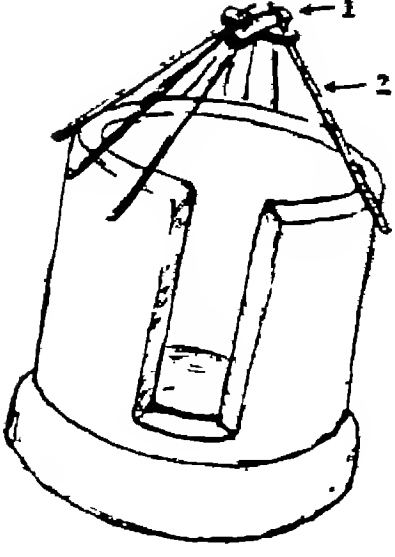
1. నిట్టాడి
2. వాసం
3. గుండుపెండి
4. పంగ
5. బెలుగు
6. గోడ
7. ఒత్తరుగు

చిత్రం 257.
తట్టింటిచట్రం

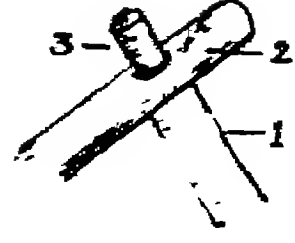
1. పోతువాసం
2. ఆడవాసం
3. కచ్చు
4. పెండెబద్ద
5. తల్లి బెండి
6. గోడ
7. ఒత్తరుగు

చిత్రం 258. కచ్చు-1

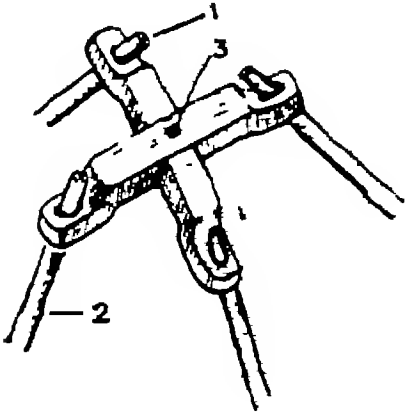
1. అంకెబోదె 2. పోతువాసం

చిత్రం 261. కచ్చు-2

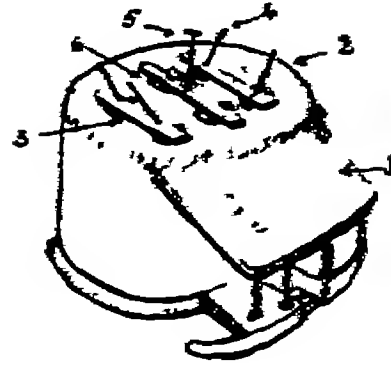
1. పోతువాసం 2. అడవాసం 3. కచ్చు

చిత్రం 259. అంకెబోదె

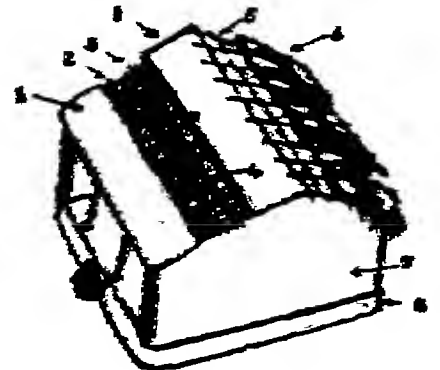
1. గడ్డం 2. పోతువాసం 3. కొలి

చిత్రం 262. చుట్టమిడ్డికప్పు

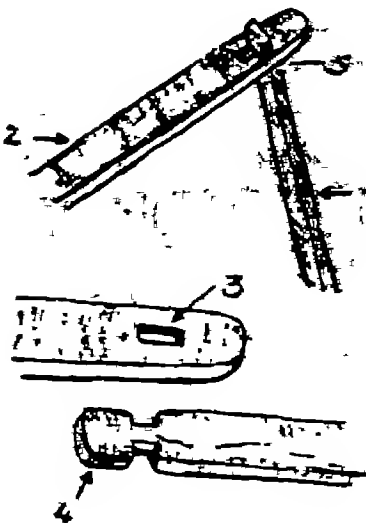
1. వంకమిడ్డి
2. శీవిమిడ్డి
3. దూలం
4. తప్పు
5. ఒంటికొమెర
6. రాయి

చిత్రం 263. దొల్లమిడ్డికప్పు-1

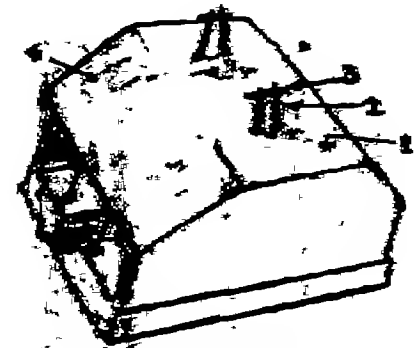
1. అదికమిడ్డి
2. ఆకు
3. మెడె
4. వాసం
5. పెండ్లికట్ట
6. అల్లిక
7. గోడ
8. బేమమెంట్ గోడ

చిత్రం 260. గెలవాసం

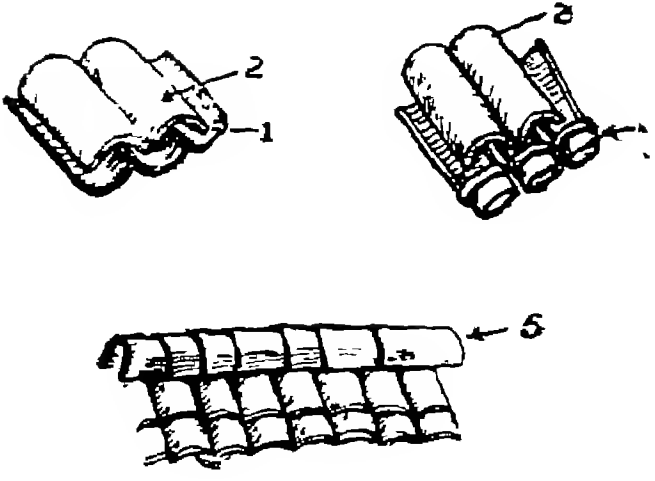
1. పోతువాసం 2. అడవాసం 3. కొలి
4. గడ్డం 5. కచ్చు

చిత్రం 261. దొల్లమిడ్డికప్పు-2

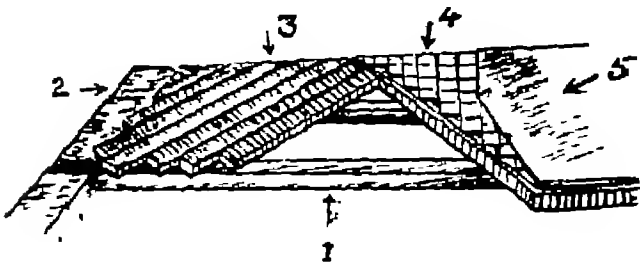
1. అదికమిడ్డి 2. కొమర 3. కొమరపేరి
4. మంచమిడ్డి

చిత్రాలు 265. పెంకుకప్పటం

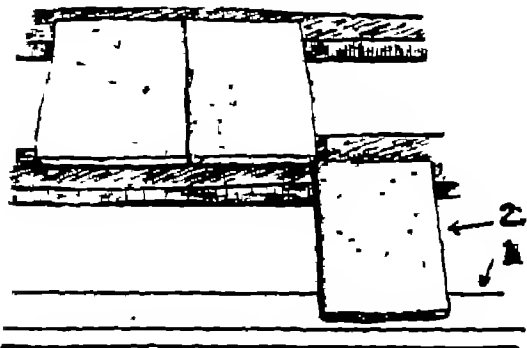
1. కారి 2. కూన 3. కోనెపెంకు
4. మూలిపెంకు 5. వెన్ను పెంకు

చిత్రం 266. తారసపని

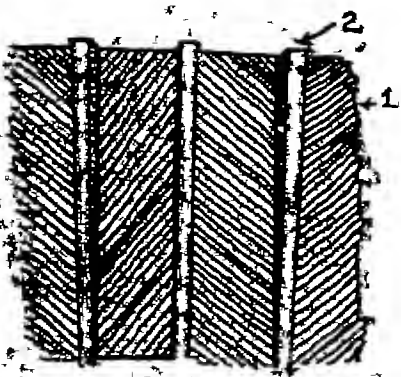
1. దంతె 2. గోడ 3. రాడు
4. పాలాత్రి 5. సున్నం

చిత్రం 267. బండపరుపు

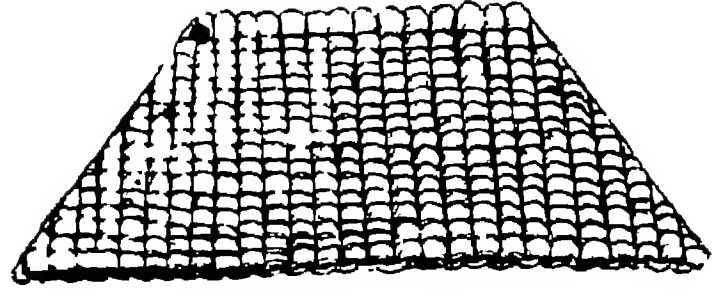
1. దంతె 2. రాయి

చిత్రం 268. చెక్కకప్పు

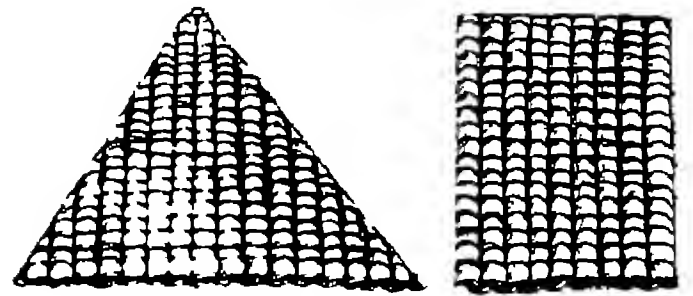
1. వరదాచెక్క 2. ధంతె

చిత్రం 269. బాలంగిరి(కప్పు)

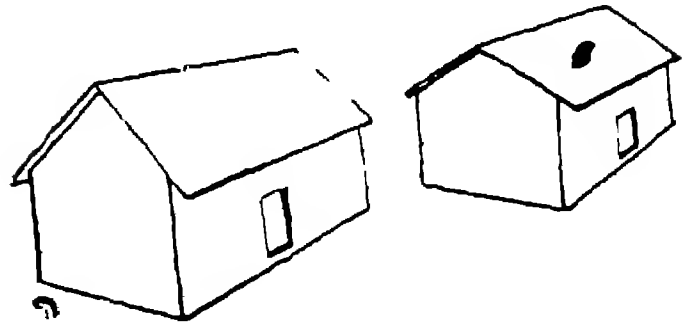
చిత్రం 270
కురుమాడు

చిత్రం 271.
పాకకప్పు

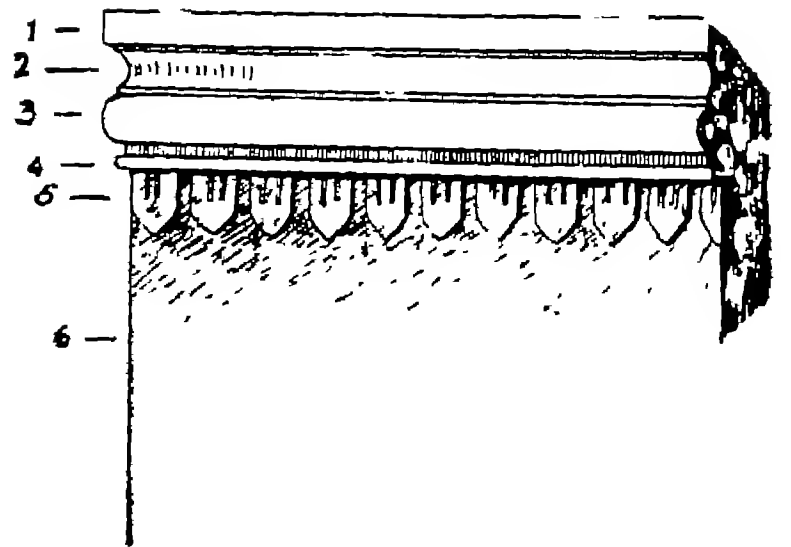

చిత్రం 272.
కోరాటం(కప్పు)

చిత్రం 273.
పడకకప్పు

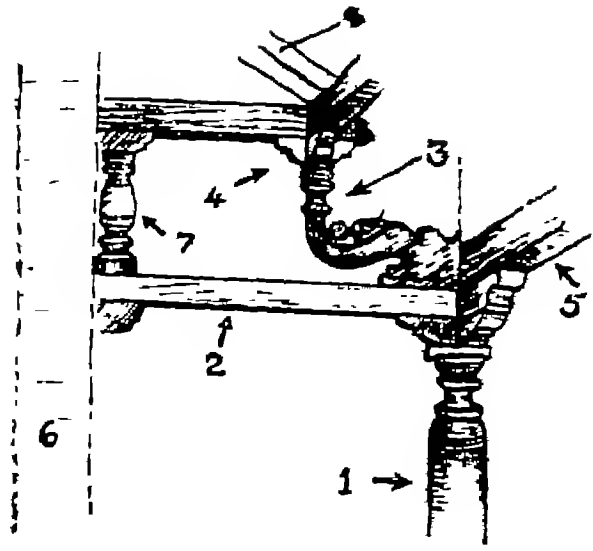

చిత్రం 274. చూరు

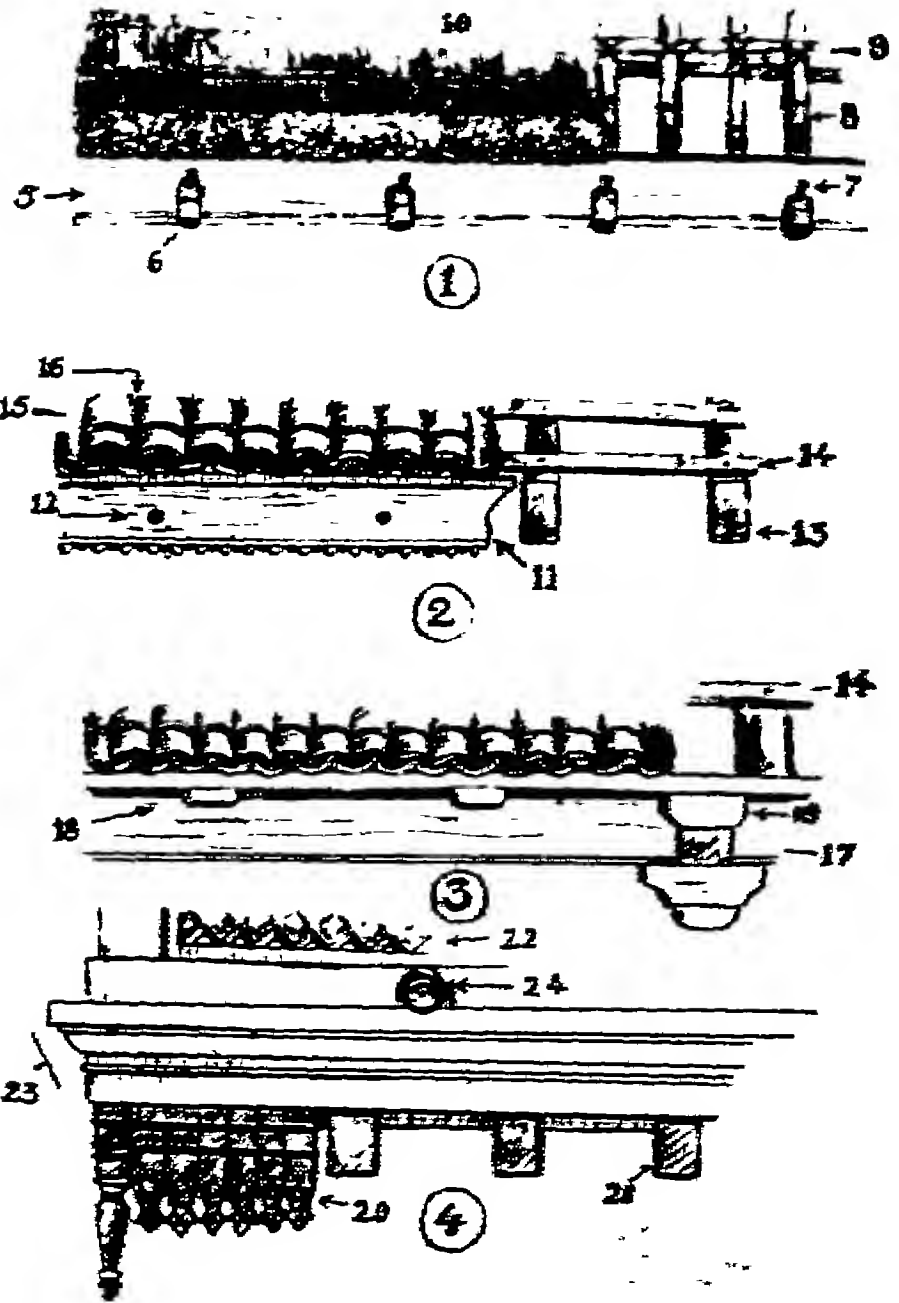
1. పట్టిచూరు 2. దొప్ప 3. బొద్దు
4. ఈను 5. గోలు 6. గోడ

చిత్రం 275. పంచ (చటం)

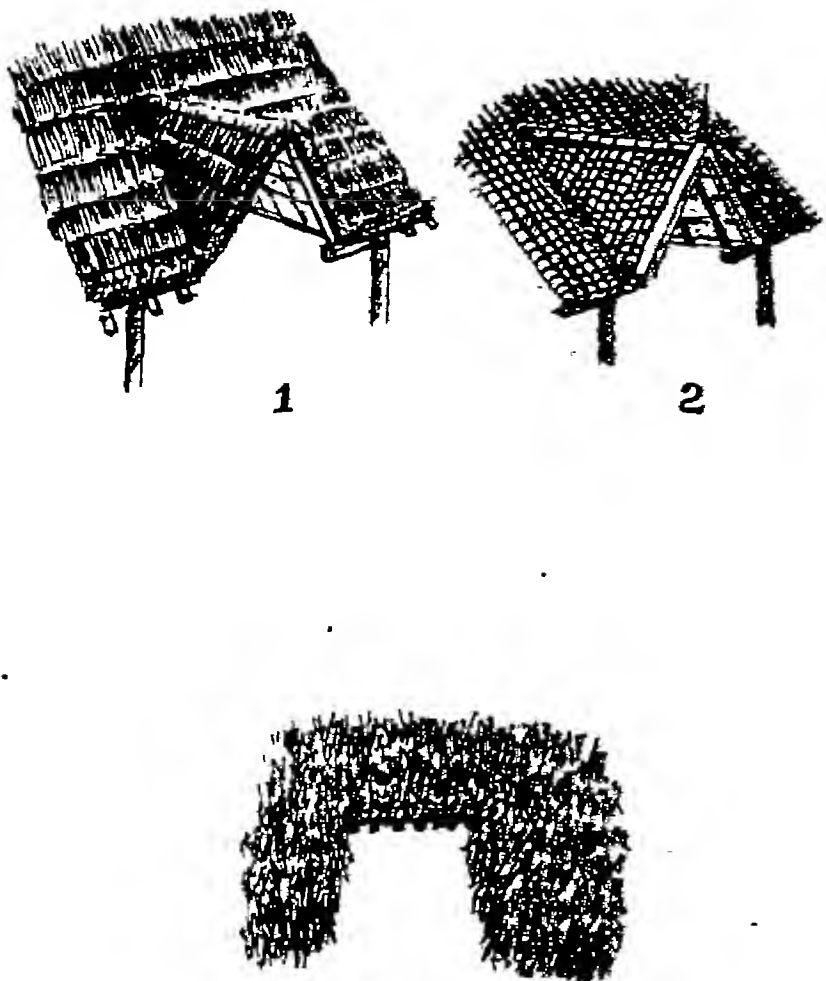

1. మొగరం	5. సరం
2. జింకపొట్టి	6. గోడ
3. జింక	7. తరిణిగుజ్జ
4. పెండ	8. పంచపెట్టె

చిత్రం 276. ముంజారురకాలు

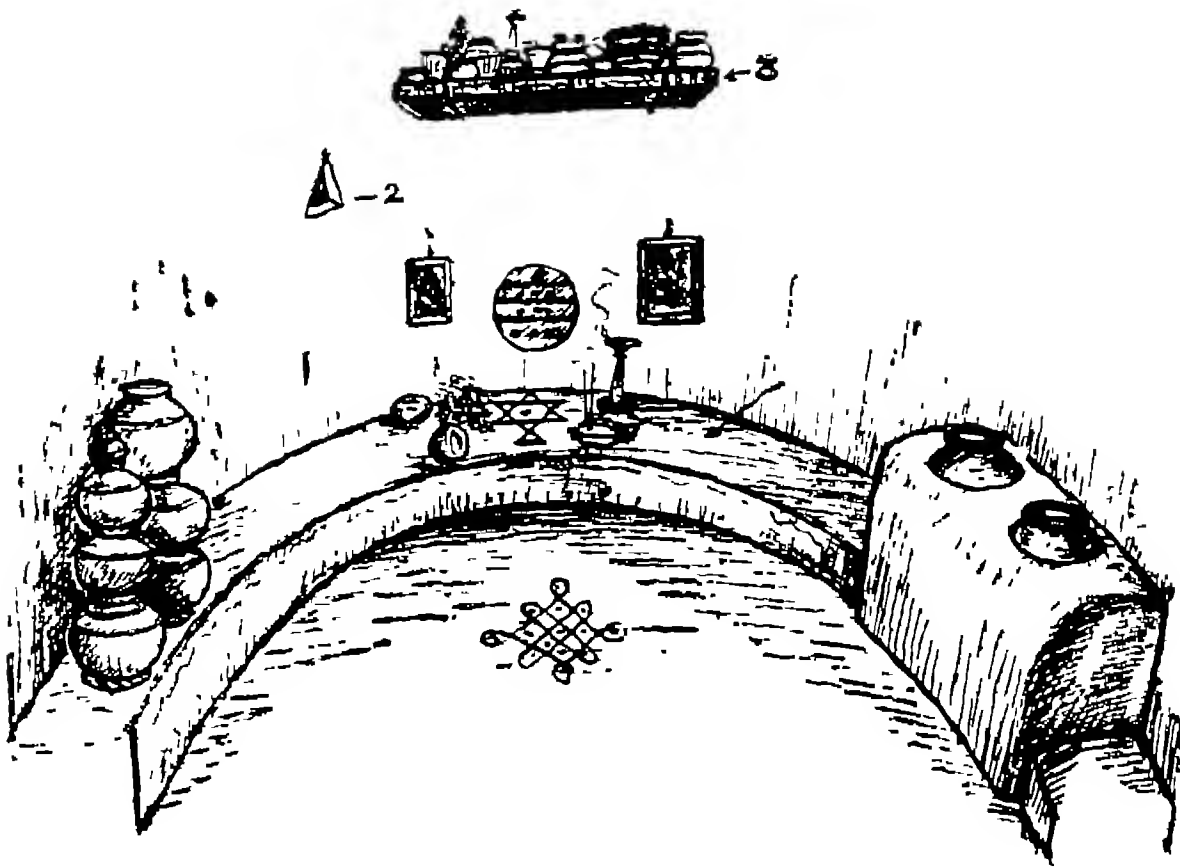
చిత్రాలు 277. చూరురకాలు

1. వూరింటి వాహు	13. మోటి
2. పెంకుటింటి వాహు-1	14. పెండెచ్చ
3. పెంకుటింటి వాహు-2	15. పెంకుకప్పు
4. డాబా వాహు	16. చాలు
5. వాహుపల్లె	17. జాచెక్క
6. కచ్చు	18. కుండివల్ల
7. జిల్లి	19. పెండ(వల్లి)
8. వాపం	20. కాక్కిమ
9. పెండెక్క	21. మోటి
10. గడ్డికప్పు	22. జాలు
11. చూరుచెక్క	23. చూరు
12. మేకు	24. చూరు

3

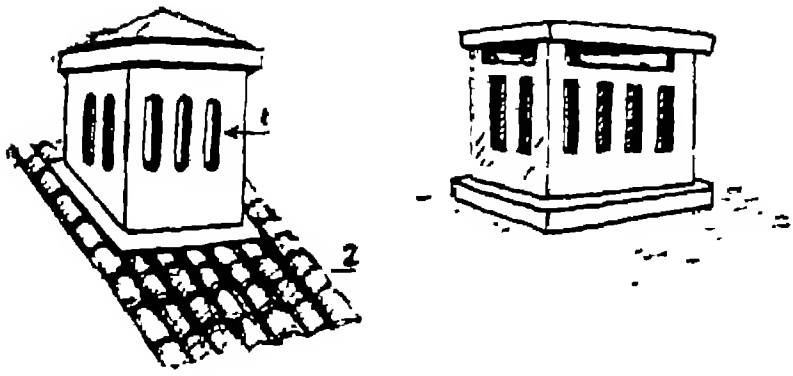
1, 2. క జరివడవ 3. పెండ

చిత్రం 278. చుట్టుమిద్ది గది

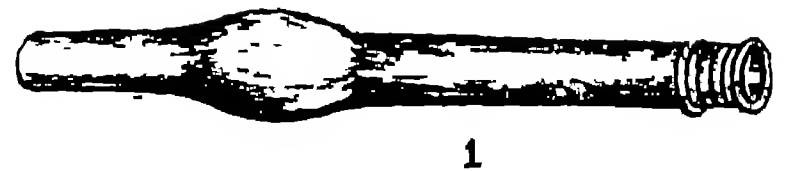
1. తిన్నె
2. దీగూడు
3. గొడుగుచెక్క

చిత్రం 279. పొగగూడు-1

1. బొక్కలు
2. పెంతుకప్పు

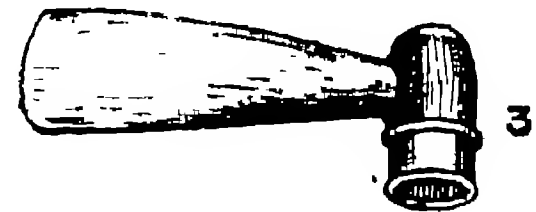
చిత్రం 281. గొట్టాలు (తూములు) (రకాలు 5)

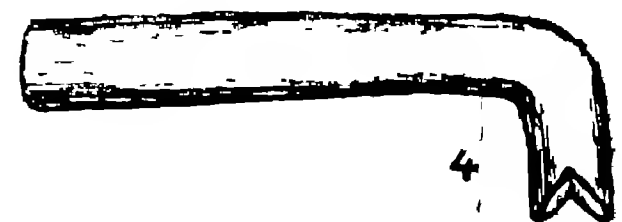
1

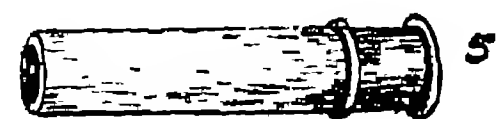
2

3

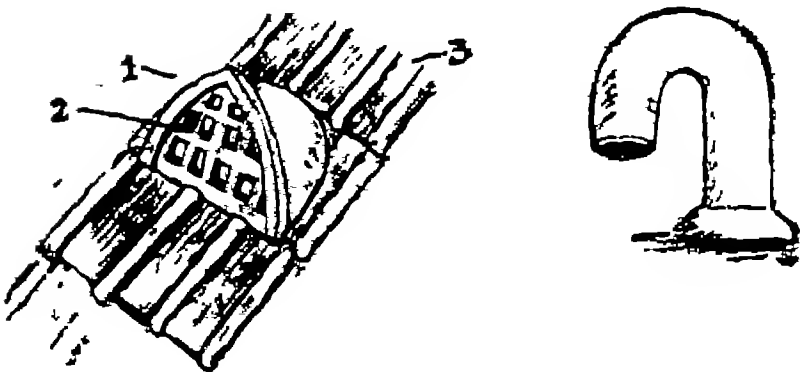

4

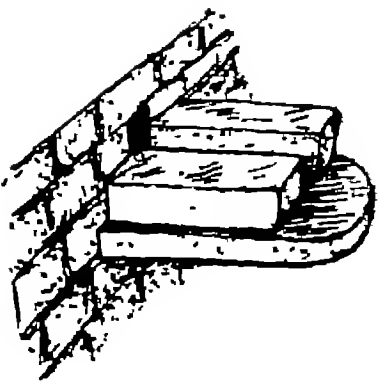
5

చిత్రం 280 పొగగూడు-2

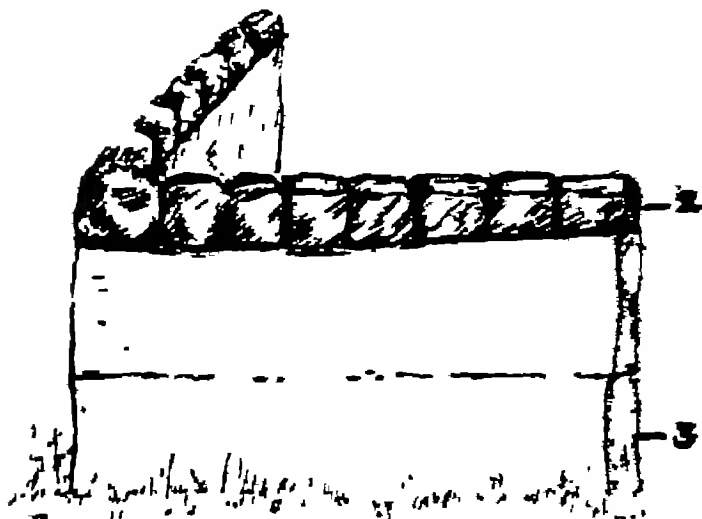
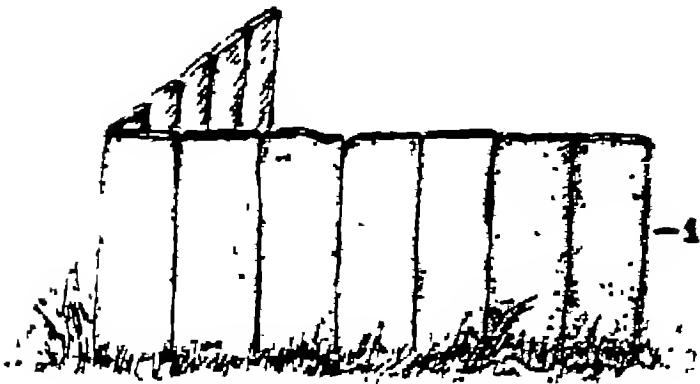

1. పొగగూడు
2. బొక్కలు
3. మంగుశూరు పెంతు

చిత్రం 282. బచ్చితూము

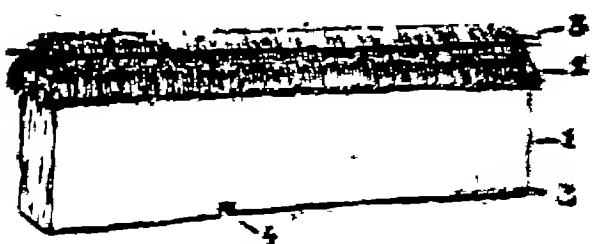

చిత్రం 283. ప్రహరీగోడ

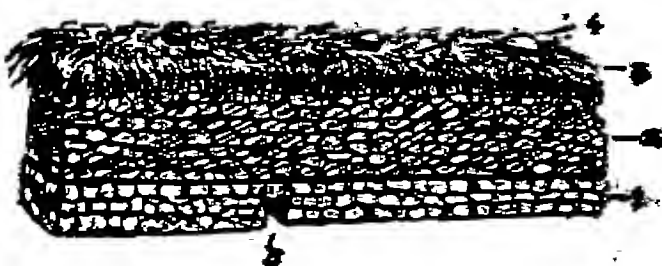
1. నిలువురాళ్లు 2. రాళ్లు 3. మట్టిగోడ

చిత్రం 284. చూరుగోడ-1

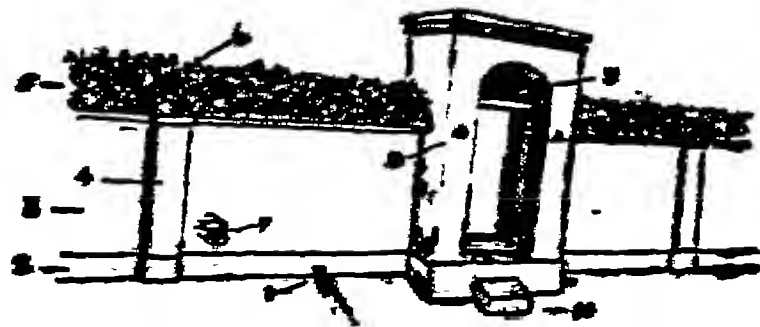
1. సవరిగోడ 2. మదురు 3. తోడు 4. తూము

చిత్రం 285. చూరుగోడ-2

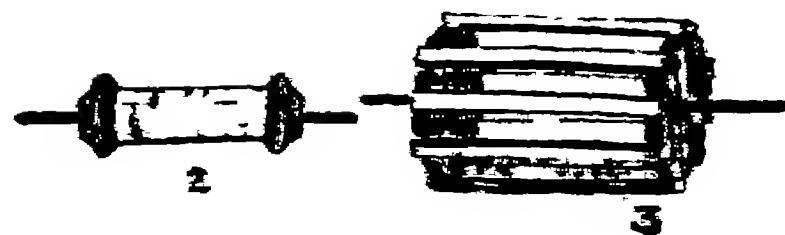
1. బేసుమెంటుగోడ 2. రాతిగోడ 3. మదురు
4. బండరాయి 5. తూము

చిత్రం 286. చూరుగోడ-3

1. తూము 2. బేసుమెంటుగోడ 3. ఇటిగోడ
4. గోడదిమ్మ 5. మదురు 6. గాజామక్కలు
7. రాకుకచ్చు 8. దీగూమి 9. అర్చి
10. మెట్టు

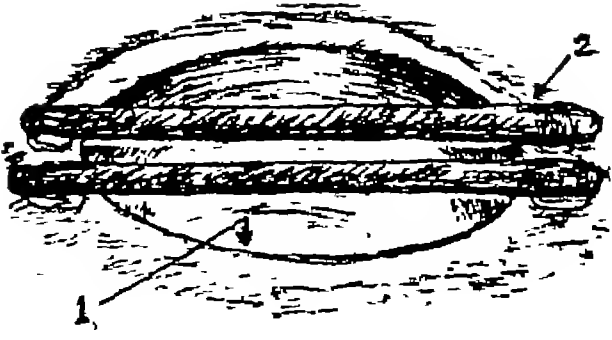
చిత్రం 287. (కొయ్య)గోడలు

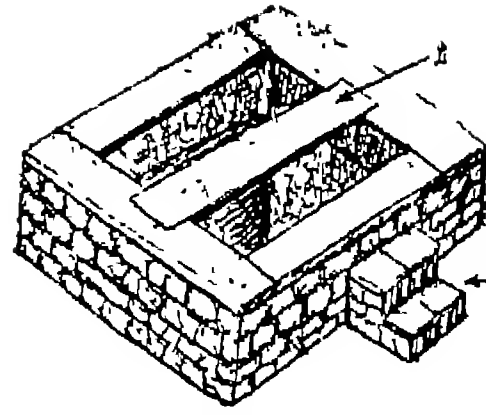
చిత్రం 288. (ఇవ) గోడ

చిత్రం 289. తాగడిబావి

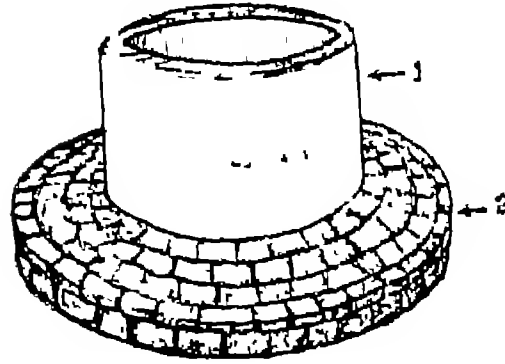
1. దావి
2. అడ్డచెక్క

చిత్రం 293.

వారబాయి

1. అడ్డచెక్క
2. మెట్టు

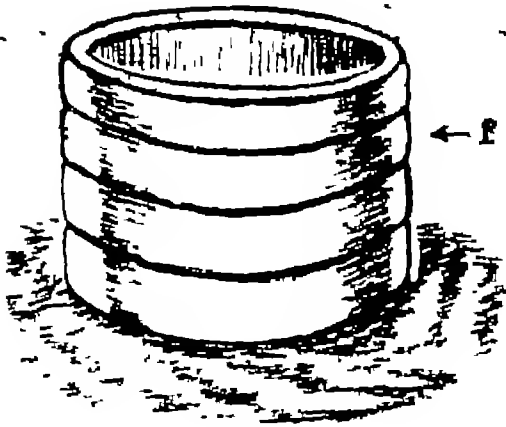

చిత్రం 292.

గోలుబావి

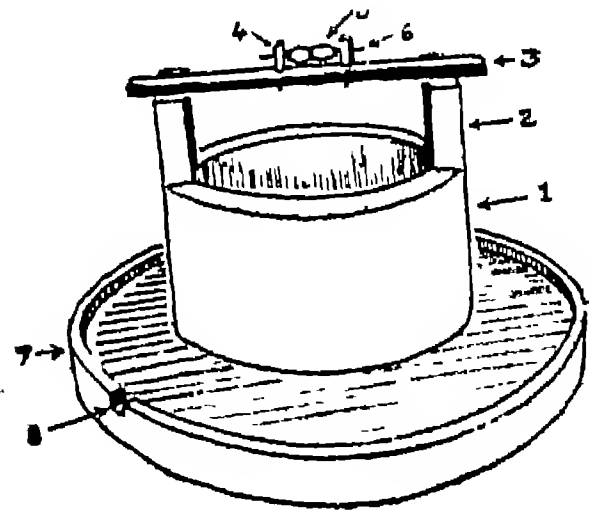
1. కుంబిగోడ
2. పల్లెం

చిత్రం 290. ఎరలబావి

1. ఒర

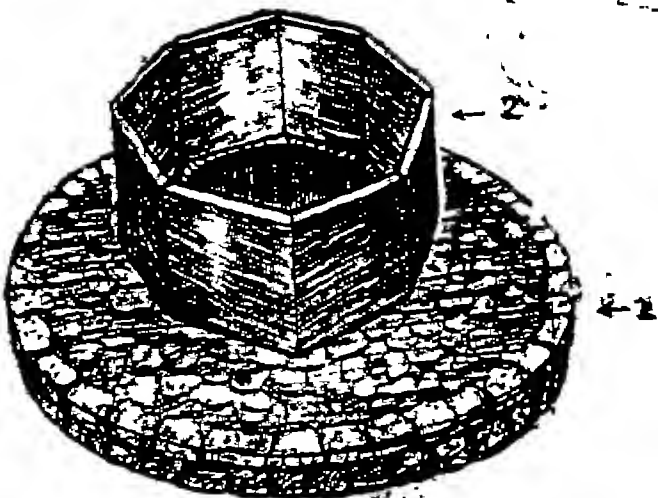
చిత్రం 294. గిలబావి

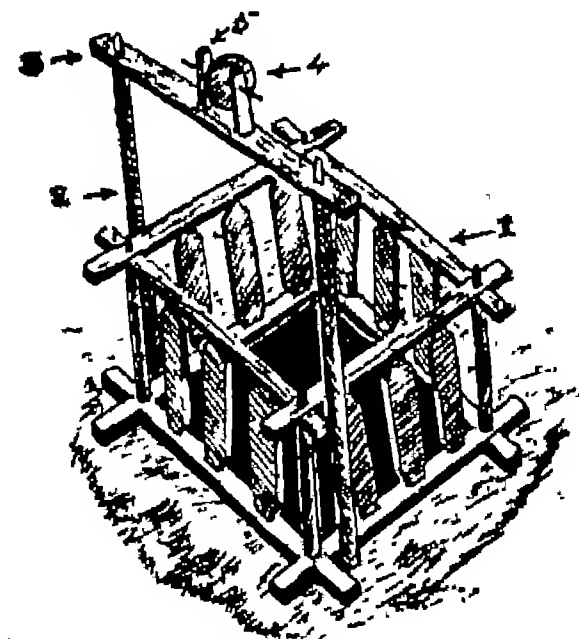
1. కుంబిగోడ
2. బల్లెం
3. అడ్డకట్ట
4. చెవి
5. గిలక
6. ఇరుసు
7. పల్లెం
8. తూము

చిత్రం 295. హంసపాదుబావి

చిత్రం 291. అష్టవేలబావి

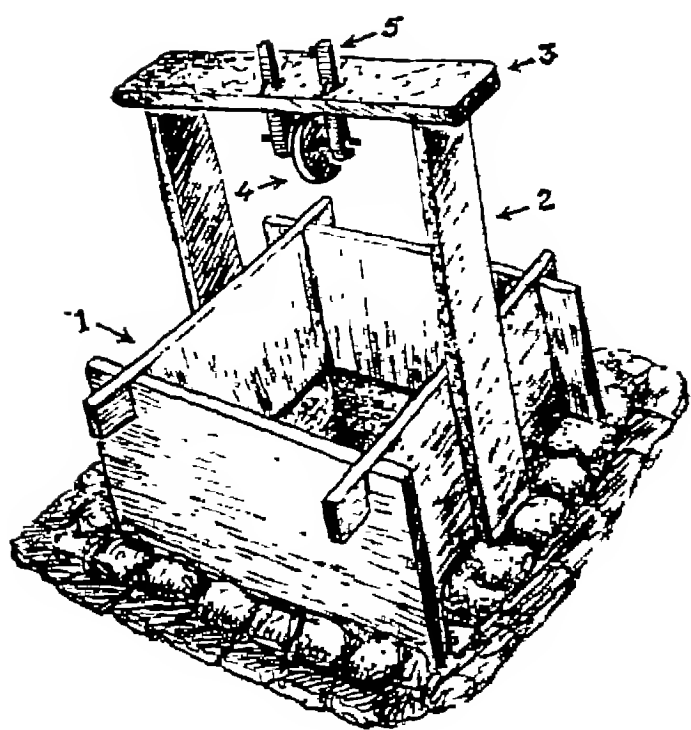

1. పల్లెం
2. మెట్టు

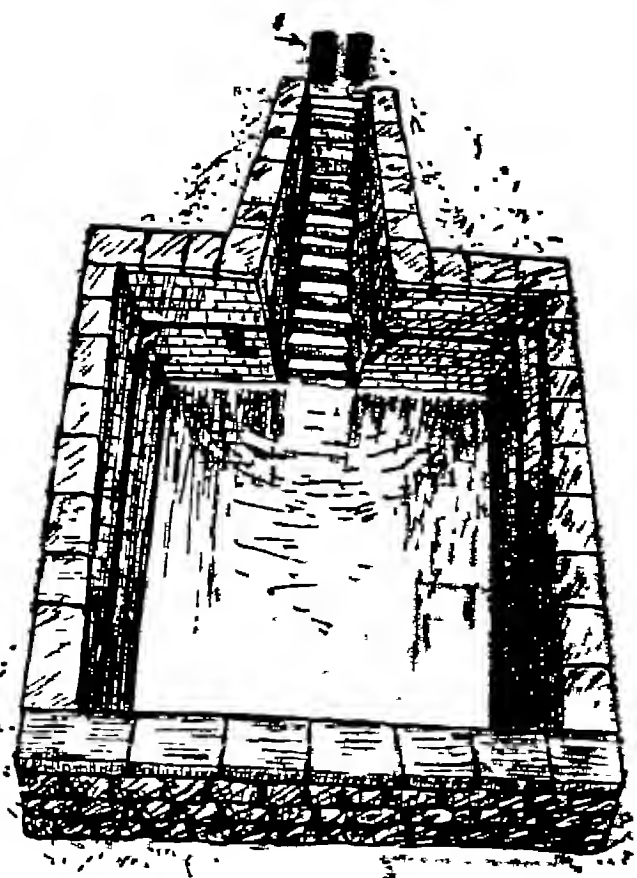
1. హంసపాదు
2. గుంజ
3. హంసపాదు
4. గిలక
5. చెవి

చిత్రం 296. చేదుడుబావి

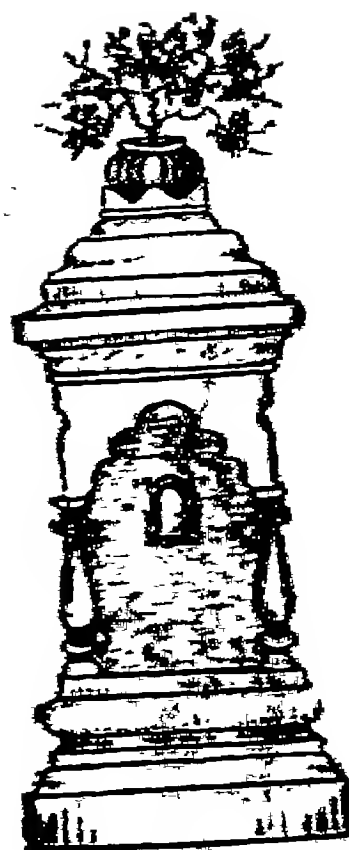
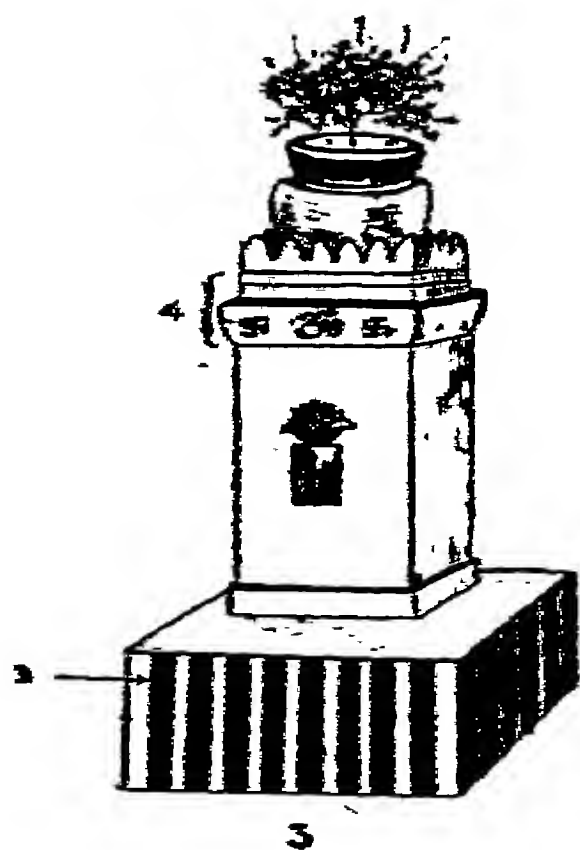
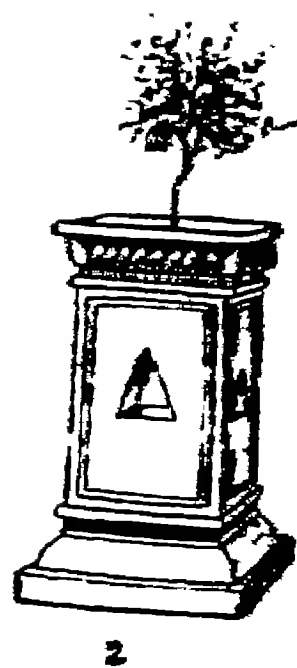
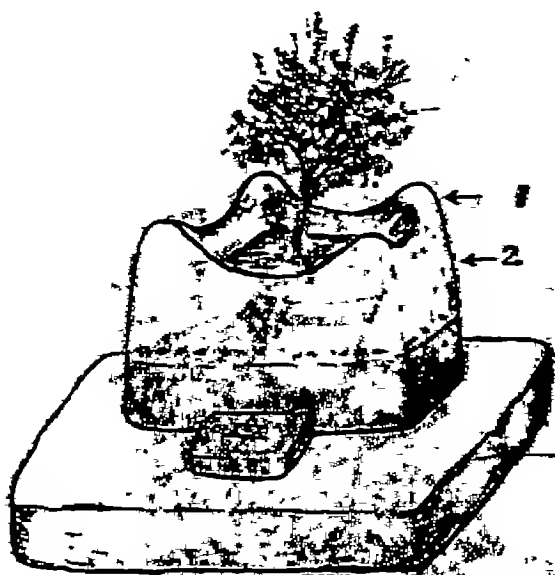
1. హంసపాదు 2. రాతికూచం 3. అడ్డచెక్కరాతిది
4. గిలక 5. చెవి

చిత్రం 297. దిగుడుబావి

1. ఇరకలు

చిత్రం 298. తులసికోటలు (రకాలు-5)

5

చిత్రం 298.

తులసికోటలు (రకాలు 5)

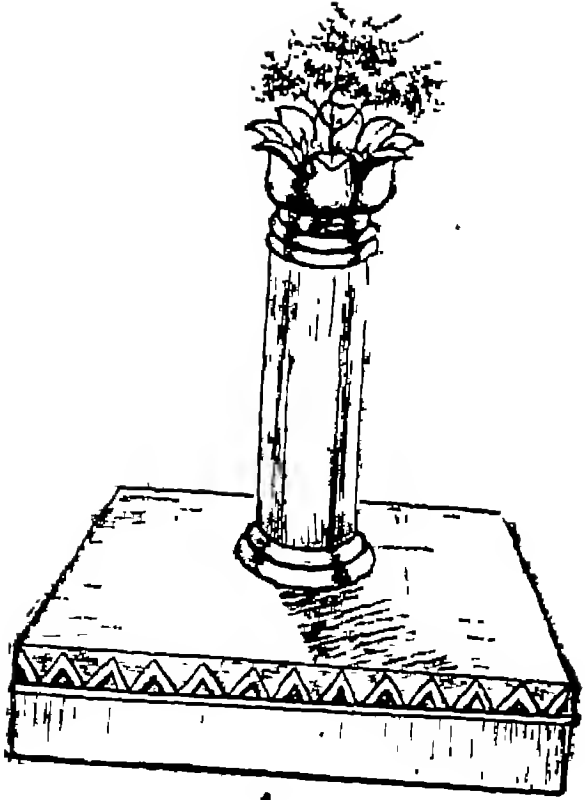
1. టకొరా

2. కోట

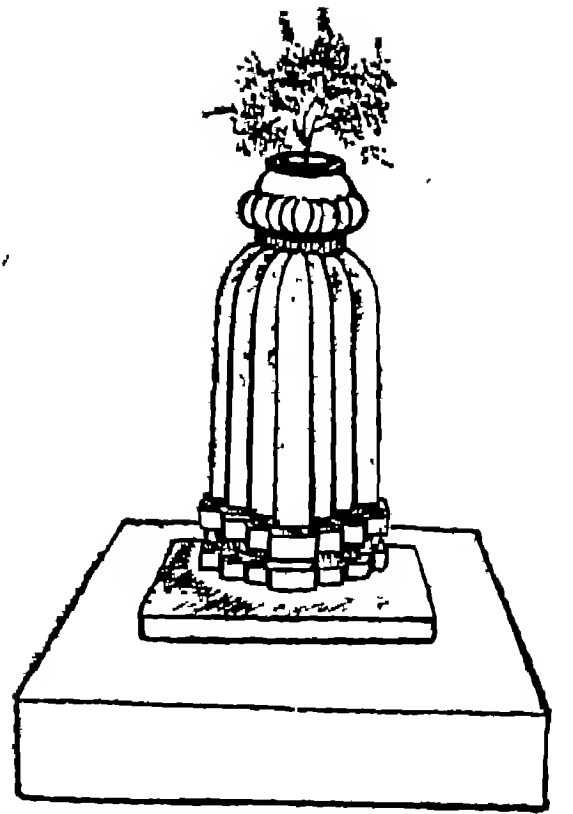
3. జాజుమట్టిపూర

4. చూరు

చిత్రాలు 299. తులసిగద్దె (రకాలు 2)

1

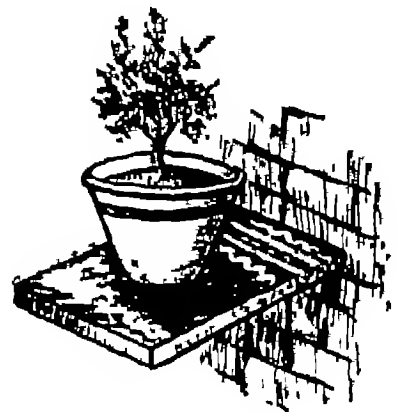

2

చిత్రాలు 300. తులసితొట్టి (రకాలు-2)

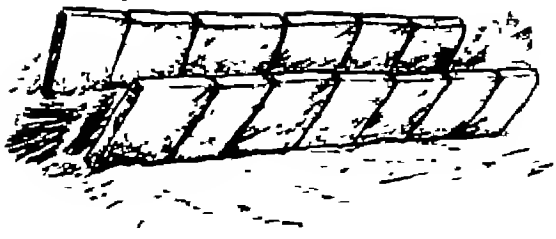
1

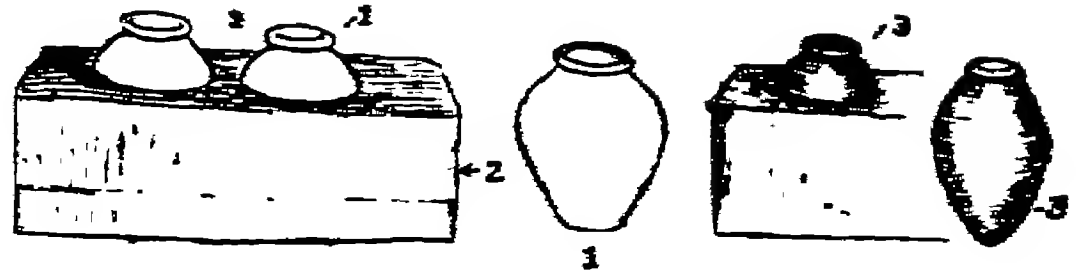
2

VI. అనుబంధనిర్మాణాలు : పరికరాలు

చిత్రం 301. బారుగాడి

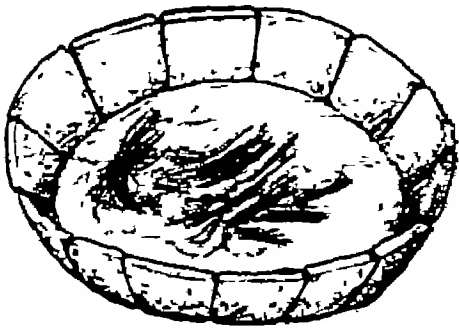

చిత్రం 306. వందగోడ

1. ఓడ 2. మెటును 3. అరలి

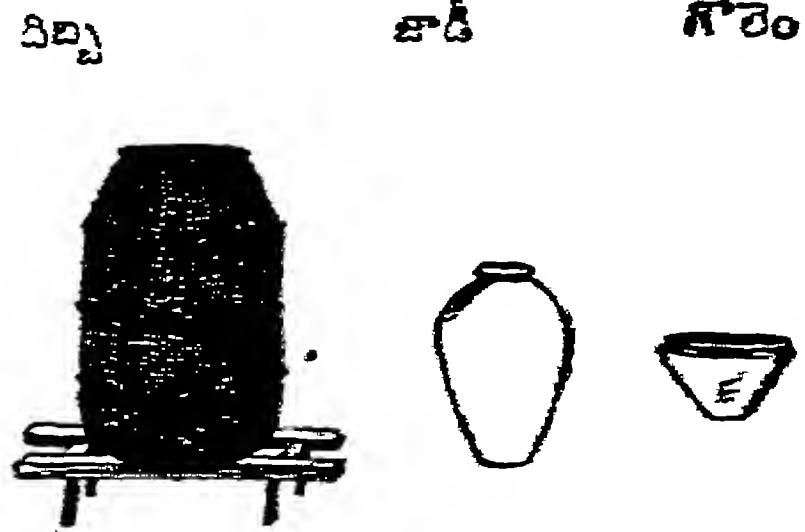
చిత్రం 302. చుట్టగాడి

చిత్రం 307. దిబ్బ

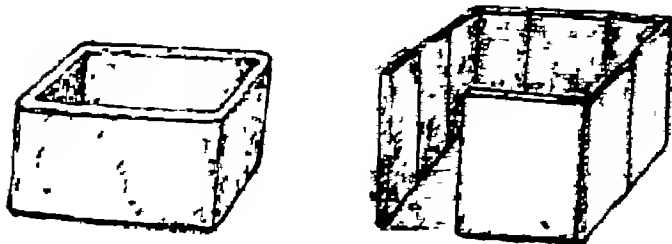
చిత్రం 308. జాడీ

చిత్రం 309. గోరం

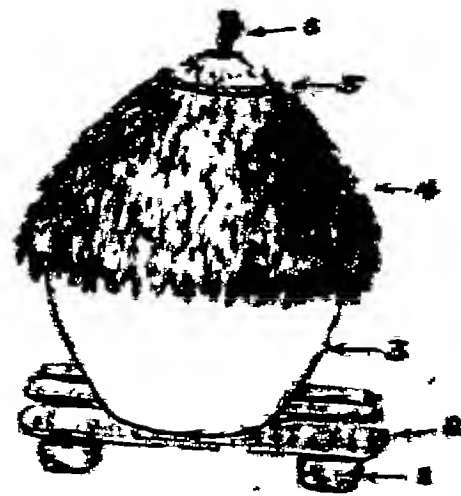
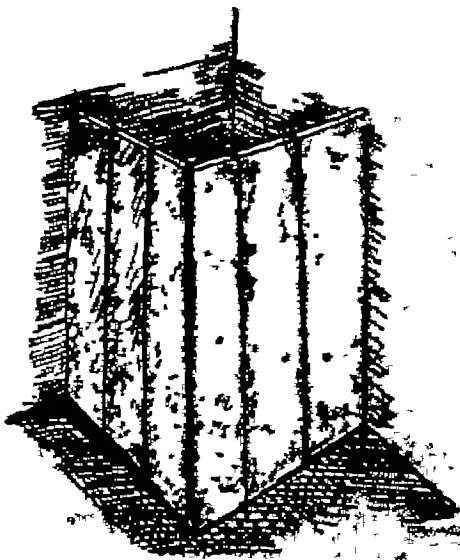
చిత్రం 303. రాతికుడితి

చిత్రం 304. దిబ్బ

చిత్రం 310. గుమ్మి (మట్టిది)

చిత్రం 305. కణజం

1. రాయి

2. బట్టి

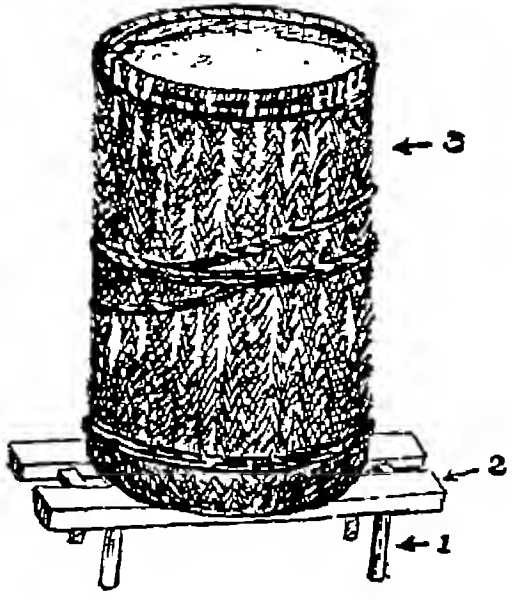
3. మట్టిగుమ్మి

4. ఇలాకం

5. వెంటికట్టు

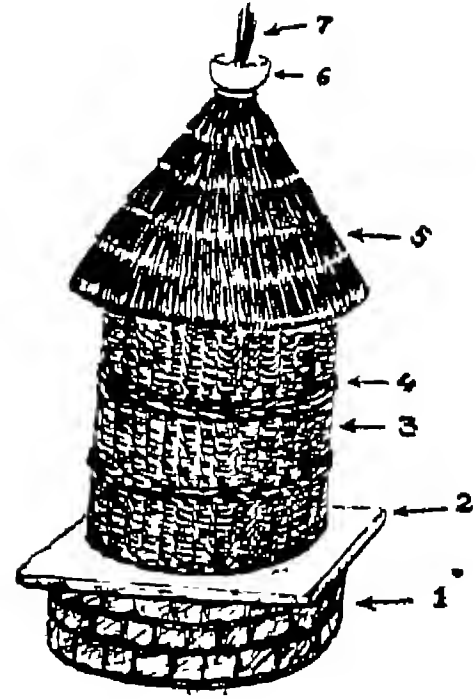
6. మట్టు

చిత్రం 311. బొట్ట

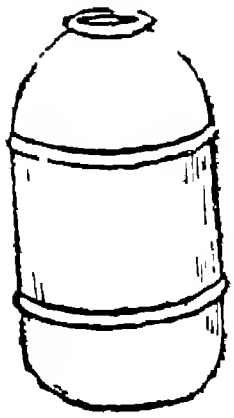
1. కాలు 2. గడంచ 3. ఈరాపల అల్లిక

చిత్రం 315. గాదె-2

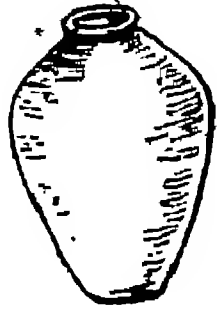

1. రాంకట్టు 2. నాపరాయి 3. వెదురుబుట్ట
4. వెంటికట్టు 5. ఇలారం 6. దిష్టిదండ
7. కూబు

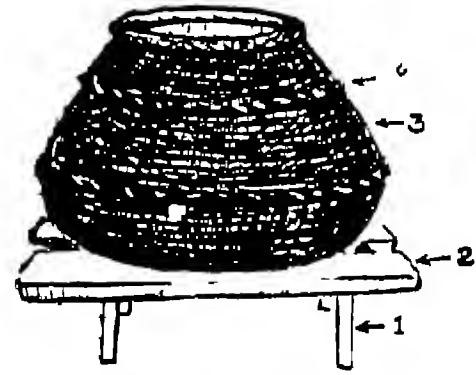
చిత్రం 312. గూన

చిత్రం 313. కొట్టు

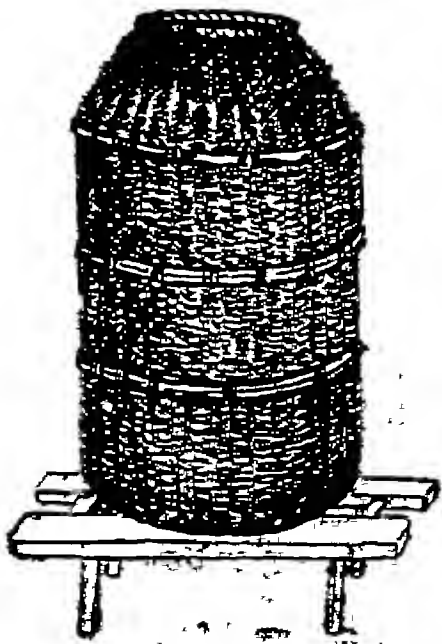

చిత్రం 316. గాదె-3

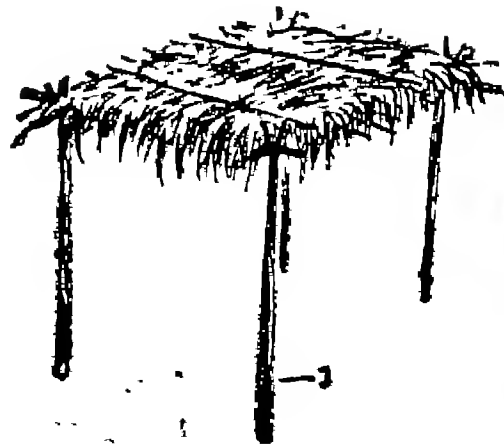

1. కాలు 2. గడంచ 3. గరిసె 4. వెంటికట్టు

చిత్రం 314. గాదె-1

చిత్రం 317. పందిరి

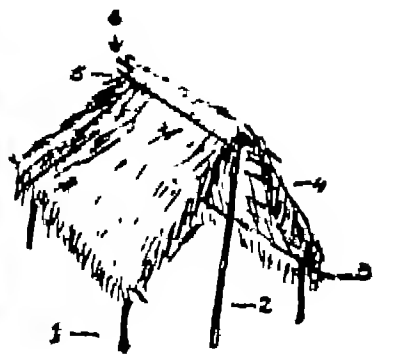
1. కాలిగుంజ

చిత్రం 318. చేటపాక

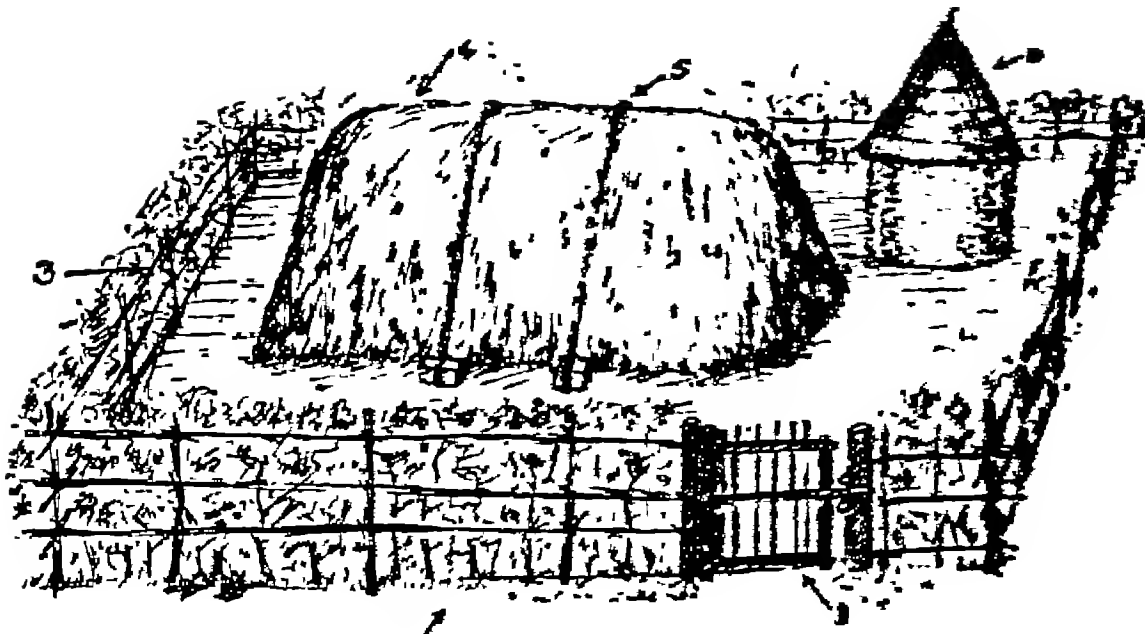
1. కాలిగుంజ 2. పెనక 3. బొద్దు

చిత్రం 319. కొట్టం

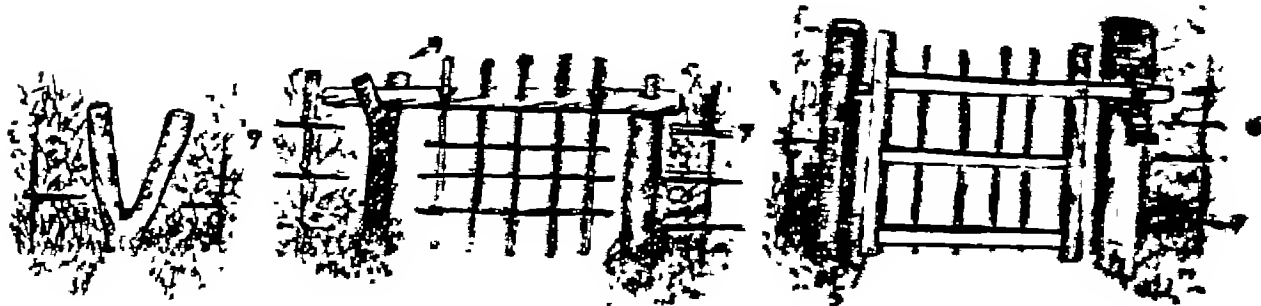
1. కాలిగుంజ 2. నిట్టాడి 3. వాసూయ పెండె 4. సపారం 5. దొడ్డు 6. వెన్నుగాడి

చిత్రం 320. నామిదొడ్డి

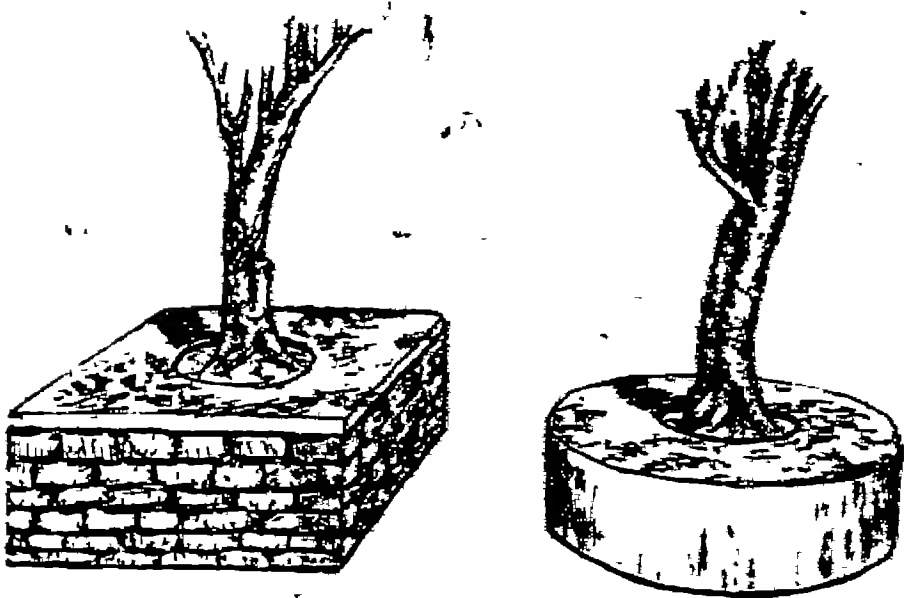
1. దొడ్డిగుమ్మం	2. కంపరడి	3. దొడ్డికల్లు
4. నామి	5. మెటికట్టు	6. గుమ్మి

చిత్రం 321 దొడ్డిగుమ్మం

1. ఇరుకు	2. పరిగడి	3. గుమ్మం
4. పంగలకొయ్య	5. కువిమామ	6. చిక్కు
7. కంపరడి		

చిత్రం 322 రచ్చటరుగు

1.	2.

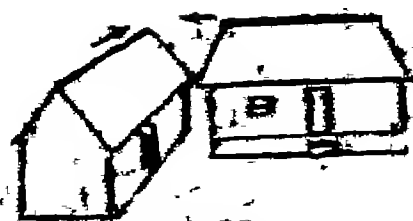
చిత్రం 323 వానకట్టువీధి

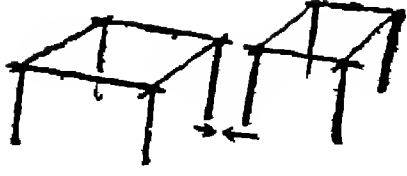
చిత్రం 324 అయింపా

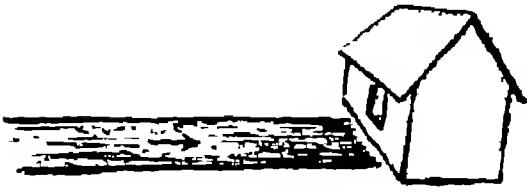
చిత్రం 325 వెమగాడిబోటి

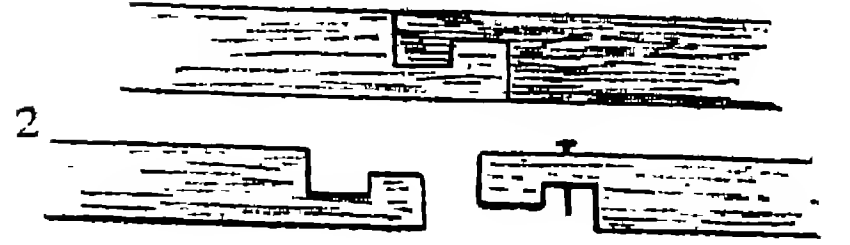
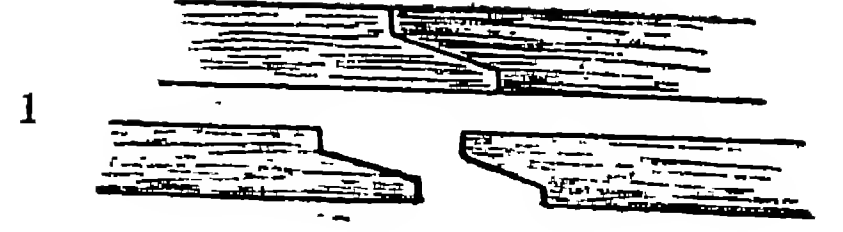
చిత్రం 326. గాబపోటీ

చిత్రం 327. వీడిపోటీ

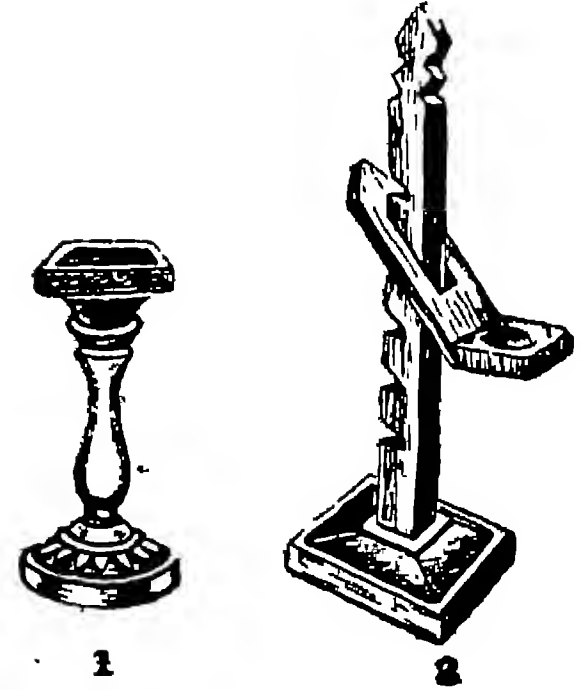

చిత్రం 329. అతుకులు

1. ఏసపాకీ 2. అపుపాకీ

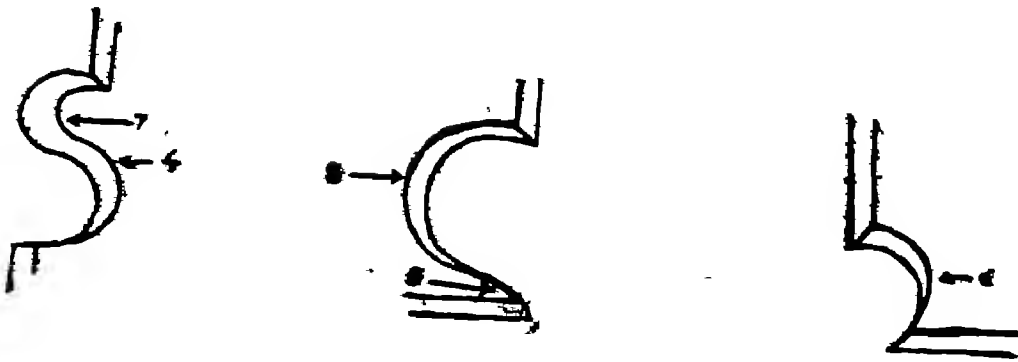
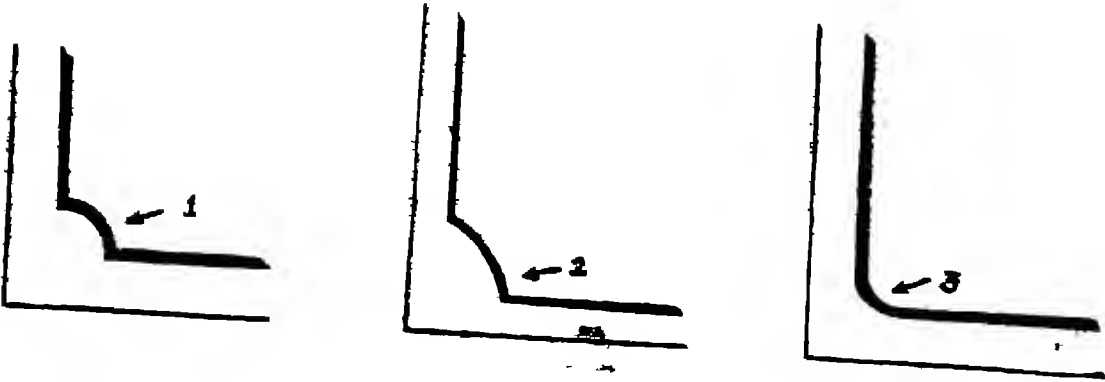
చిత్రం 330.
దియ్యగుమరు (రకాలు 4)

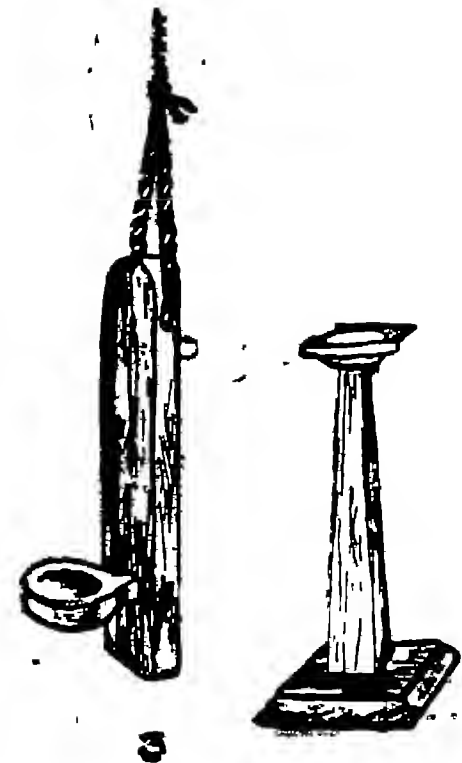
1

2

చిత్రాలు 328. చెక్కడం (చీర్నం)పని-రకాలు

1. గోత	5. చీర్నకి
2. చప్పగోత	6. సాదాగోత
3. పాదగోత	7. గల్ల
4. కబోదం	8. గుండు

3

అనుబంధం 1

ప్రాకరణిక పద సూచిక

(Index of Sectional Vocabulary)

1. ఘాస్థితి

ఇసకతర
ఇసకనేల
ఇసికి తెర

గటిదరి
గట్టినేల
గట్టు
గడ్డ¹
గడ్డ²

వలరాగిడి
వలరేగడి
వేల

ఉప్పుచౌడు
ఉరువు
ఉళతభూమి

గరుకు¹
గరుగు¹
గరువు
గరుసు
గురికరాయిమొరస

పచ్చిరాగిడి
చర³
పల్ల¹
వరికి²

పదమన్ను
ఎరగరుసు
ఎరచవుడు
ఎరచెక్కు
ఎరచౌకి
ఎర మొరం
ఎర మొర్ప
ఎర రేగడి
ఎర సుద్ద

గుల్ల¹ (2)

పొరవేల
చింతకుత్తర
బూమి

చట్ట¹ (1,2)
చెక్క (వేల)

మంటిబూమి
మదుము
మొదుము (1)

చట్ట¹ (1)
జబ్బర

రాగడి
రాగిడి
రాతికొట్టురు
రాతివేల
రే
రేగడి
రేవడి

కంకర
కండ (2)
కరుకు³
కాకి మొర్ప
కారునేల
కారుమన్ను

తెల్లగరుసు
తెల్లమొరం²
తెల్లరాగడి
తెల్లమద్ద¹

వల్లచవుడు

వాగర్తి

2. ప్రధాన నిర్మాణాలు

అంగడి
అటకమిద్ది
అటుకు²
అట్టార
అడితి

అరవ¹
అరిగాడేవళం

(చిప్పర) టిడిమి
ఉపకం

ఇల్లు

డిక

ఎకేరిలు
ఎకేరిసంక

ఎకారిలు
ఎనుగుమోరపాకి

ఒకసంకలు
ఒంగుడుగుడినె
ఒంటిలొద్దిలు

కచేరి
కచ్చేరి

కటకం (1)
కట్టకం
కట్టడం
కత్తిరిబంగళా
కమ్మలిలు
కవేలిలు
కుచ్చిరి¹
కురుమాడిలు
కూటు
కూనిలు
కూసుముడిలు
కైవారమిలు
కొట్టం
కొట్టాం
కొట్టారం
కొమరిలు
కొంప
కోరిలు

గడంగు
గడిలు

గుడారం²
గుడి¹
గుడిస
గుడినె
గుడుసు
గుండుకొట్టం
గుండుగుడినె
గుత్తపుసాల
గుమ్మటం
గూడ¹
గూనిలు
గొడ్డపోగ
గోదాం
గోలిలు

చతుర్భవంతి
చతుళ్ళాల
చత్రళాల
చదరవిలు
చపరం
చపారం
చప్పర
చవిక(1)
చాటాకుల్లాడి
చావడి²
చావిడి
చావిడి
చుట్టిలు
చుట్టిలుగుడినె
చుట్టుగుడినె
చుట్టుగులారవిలు
చుట్టుచోకం
చుట్టుపాక
చుట్టుబవంతి

చుట్టుమిడి
చెన్నలిలు
చెన్నలిలు
చెన్నిలు
చేటపాక
చోకంకొట్టం
చోకపిలు
చోడుమిడి
చోటార(భవంతి)
చోభవంతి

శీనిమిడి
జూవిడి

టోపి³

దబ్బయ్యబంగళా
దాబా
డూం
దేరా
దొక్కు²
దొలుమిడి
దోము

తట్టిలు
తట్టు⁴
తడుకు²
తబేల
తాళవారం
తీరమిడి
త్రీకాల

వాబా
దావ
దిగువగోడ
దిబ్బ²
దుకాణం

దుకానం

దువేరి

దూలపిల్లు

దూలాపిల్లు

దూలామిల్లు

దేవడి

దేవళం

దేవిడి

దోనిపాక

ద్వికాల

నాలుగిళ్లభవంతి

నాలుగుపాఠభవంతి

నిద్ది

నేలపాక

నేలబొయ్యం

నేలమాలిగ

నేలమాళిగ

పంకిల్లు

పంచమిద్ది

పంజర(1)

పటుతరం

పందిరి

పందిలి

పరంకట్టిల్లు

పరజా(గోడ)

పరదా(గట్టు)

పసినికుండ

పాక1

పాతర

పూరిల్లు

పెంకిల్లు

పెంకుట్టిల్లు

పెంకులిల్లు

పెట్టెగాది

పెద్దిల్లు²

బంగళా(1,2)

బిడ్డి¹(1,2,4)

బారాకజా

బొల్కపీ(1)

బిళిల్లు

బుడిమి

బొడ్డుగుడివె

బొడ్డుపావిడి

బోడితానా

బోడిమాచె

బోడిమిద్దె

భవంతు

భూగృహం

మంగుళూరి పెంకిల్లు

మచ్చు¹(2)

మంచి(1,2)

మంచె¹

మంచె²(1)

మట్టిమిద్ది

మట్టిమిద్దె

మతం

మడిగ

మండపం(1)

మండువా²

మండువా(యిల్లు)

మదురిల్లు

మళిగ

మాడి¹(1)

మాడిగ

మాడిల్లు

మాలె

మాల్లింతు

మాళిగ

మిద్ది¹

మిద్దె

మూలబవంతి

మూలభవంతి

మెట్టుబవంతు

మెట్టానీల్లు

మెట్టేల్లు

మేడ

మేల్కూడి

మేల్కూరు

మేల్కూరె

మేల్కూరె

మోరపాక

మోల్లు

రోకులేల్లు

రోకువూరిల్లు

రోగిలి(ల్లు)

వారపాక

వాపపాక

వాసెల్లు

వెనుగారీల్లు

వెనుగారీల్లు

వెన్నుట్టిల్లు

వెడ్డు

పట్టా²(2)

పట్టా(1)

నత్రం
సందులిల్లు
వపరం
సపారం
వరంబ

సవిరిల్లు
సాయిబాన్²
సాయిమాను
సాల
పావడా

సీమ పెంకిల్లు
సోపా(1)
సోపాపాక
సౌకండిల్లు
సౌరు

3. నిర్మాణ ద్రవ్యాలు

(ఇటుక, కలప, తృణాలు, వార, పీచు, పెంకు, రాయి, సున్నం, మొ.)

అగుడు(గడ్డి)
అగ్గికూస
అంగ్రేజి పెంకు
అచ్చు పెంకు
అత్తె
అడవివుసిడి
అడివితుమ్మ
అడుసు
అడుసుమట్టి
అడ్డ¹
అనుసు²
అందాసుబొగ్గు
అందుగు
అబ్బరకంఠాయి
అబ్బు
అబ్బుగుల్ల
అత్రకంఠాయి¹(1,2)
అత్రకంఠాయి²
అరకాయిటికె
అరకావిటికె
అరటి
అరవైనెంబరురాయి
అరిసిలిబంద
అరుప్పు
అర్ధకాయపు పెల్ల
అర్ధకాయపు పెల్ల
అర్ధకండి
అలుగురాయి

అరేలు
అలనేరేడు
అల్లి¹
అల్లిడి
అవారు
అవిళ
అవేలి పెంకు
అసలు
అసలుమన్ను
అసునుమన్ను
అసురుమన్ను

అకు¹
అడించినసున్నం
అనప
అనిగం
అనెం(కర్ర)
అముదం¹
అయిదం
అరక
అరి
అరిగ
అరిగి
అవిడి¹

ఇంగీసు పెంకు
ఇటిక

ఇటికకంకర
ఇటికగుండ
ఇటిక మొరుం
ఇటికరాయిగుల్ల
ఇటికరాయిపలుకు
ఇటింకి
ఇటుకముక్క
ఇటుకు
ఇట్కి పొడి
ఇట్టిక
ఇడవ
ఇడవలి¹
ఇడవలి²
ఇడవలు
ఇంటి పెంకు
ఇండిపి
ఇనపరాయి
ఇనమదార
ఇనమద్ది
ఇన మొద్దు
ఇప్ప
ఇబ్బిళి
ఇరికి
ఇరిడి
ఇసక
ఇసకరాయి
ఇసికరాయి
ఇసికా బొసిక
ఇసుకరాయి
ఈత

కట్టరౌతు
కట్టె²
కట్టాయి(1,2)
కట్టౌతు
కడవబండ(1,2)
కడవరౌతు
కడవళ్ళాయి
కడిసి
కడ్డి²(1)
కడ్డవురౌతు
కణాదిబొంగు
కణిశరాయి
కండి²
కండెరాయి
కత్తికంకర
కత్తిరిపోటురాయి
కనక
కనికరాయి
కంది
కందిపొడరాయి
కన్నురౌతు
కప్పి
కప్పి⁴
కప్పకట్టె
కప్పచెక్క¹
కప్పపరాట
కప్పపెంకు
కప్పబండ
కప్పరాయి²
కమిచి
కమరుపెంకు
కంప
కంపెనీపెంకు
కంబ
కంబారుతాడు
కండి²

కం³
కమ్మ¹
కమ్మరంమేకు
కమ్మకు
కమ్మి³
కమ్మి²
కమ్మె¹
కమ్మెరాయి
కరక(కాయ)
కరకు
కరపచ్చిటిక
కరమద్ది
కరాణు
కరాణుమట్టి
కరిమి
కర్ర¹
కర్రతుమ్మ
కర్రిరాయి
కలప
కలపగడ్డ
కలబంద
కలమంద
కలేకంప
కల్తౌతు
కల్లి¹
కల్లి²
కల్లిసున్నం
కల్లి
కల్మిరాయి
కల్లి
కల్లికొటపెంకు
కవాడి
కవిడి
కవేలి(పెంక)
కళ్ళి
కాకిరాయి¹

కాంకేటు
కాంక్రేటు
కాచు
కాటు
కాటగడ్డి
కాడురాయి
కాడాయి
కాతేడుకంకర
కానగ
కానిక¹
కానిగ
కామంచి
కారంగి
కారిటిక
కారుబెడ్డ
కారురాయి¹(1,2)
కారురాయి²
కార్తాయి
కార్తీ
కాలుకండి
కాలుపుబండ
కాలురాయి¹
కాలురాయి²
కాలురాయి³
కాలురాయి⁴
కాళె
కాళెరాయి
కాసుగడ్డి
కిత్తలి
కిందపెచ్చె
కిరసనాయిలు
కిరసనూనె
కితు
కిల
కిలు¹
కివాడుమట్టి
కుక్కమూతిరాయి

టంకిడి	కొబ్బరి	గడియా
చడినం	కొబ్బెర	గడిసురాయి
చడుక	కొమ్మి	గడ్డి
(కుండ)గీడు	కొయ్య ¹	గంటి
కుండెంచు	కొయ్యమేడు	గంటిపక
కుండమట్టు(1,2)	కొర్రలు	గంటిపక
కుండీ ¹ (1,2)	కొర్రు	గనె ²
కునికి(గడ్డి)	కోటిగుండెరాయి	గవేరురాయి
కుందెన	కోడెర	గవ్వేరు
కుంపటి(1,2)	కోతపెంకు	గద్దిరాయి ¹
కుమ్మరిపెంకు	కోపివి	గద్దిరాయి ²
కుమ్మరిమన్ను	కోపిరి	గజ్జాచీకు
కూకిడి	కోపిరి(గడ్డి)	గుబ్బాకుమ్మ
కూన ¹ (1,2)	కోవు ²	గజ్జానూవె
కూనదొప్ప	కోవురాయి	గజ్జారాయి ¹
కూనపెంకు	కోరాడి	గజ్జారాయి ²
కేపు	కోరామొక్కు	గయిరి
కైలుగడ్డి	కోరాసున్నం	గయిరీరాయి
కొంకి	కోసు ¹ (1,2)	గదికి
కొచ్చె	కోసురాయి(1,2)	గరికిరాయి
కొట్టు ²	కోసురొతు	గరిపోయవరాయి
కొట్టుడుగడ్డి	క్రేపు	గరిరాయి
కొడిక		గరు
కొడిక		గరుసురాయి
కొడుగు	గంగిరేజీ	గర్భవచ్చిపెల్ల
కొణదవాయి	గచ్చ	గంగడ్డి
కొండటంగుడి	గచ్చకాయరంగురాయి	గంగరం
కొండతంగేడు	గచ్చు	గలవ
కొండపిక్క	గజం ³	గలవమట్టి
కొండరాయి(1,2)	గజరాయి ¹	గలవ్వు
కొండరొతు	గజిరాయి ²	గల్లరాయి
కొండితేకు	గట్టియార	గల్లా
కొండ్రాయి ¹	గట్టిరాయి	గవిరి
కొండ్రాయి ²	గట్టురాయి	గవ్వ
కొండ్రాయి ³	గట్టమన్ను	గవ్వచిప్పరాయి
కొండ్రాయి ⁴	గడ	గవ్వమన్నం
కొప్పునూరుబండ	గడగరొతు	
కొప్పెర ¹		

గణిత
 గణానునై
 గణావస్థైరాయ
 గాంతిమస్వం
 గాత²
 గాదైర
 దానిగమస్వం
 గామ²
 గార
 గారామస్వం
 గాలి(మాను)
 గావ
 గిట్టాయి
 గిన్నె¹
 గిలాపుమస్వ
 గిలాపుమట్టి
 గిల్ల²
 గిల్ల³
 గిలి
 గిలిటికి
 గుగ్గిలం
 గుట్టరాతు
 గుట్టాయి(1,2)
 గుడ్డిరాయి
 గుడ్డు¹
 గుడ్డు²
 గుడ్డాయి
 గుంటూరురాయి
 గుండినక
 గుండిసుబల్ల
 గుండిసురాయి¹
 గుండిసురాయి²
 గుండు³
 గుండురాయి(1,2)
 గుల్ల¹
 గుల్లముక్క
 గుల్లరాయి(1,2)
 గుల్లమున్నం

గువ్వరాయి
 గూటారాయి
 గూడ²
 గూనపలక²
 గూనపెండు
 గూనరేరు
 గెళ్లు
 గెడ్డ
 గేమనూనె
 గైరాది
 గైరు
 గొక్క
 గొగు
 గొచ్చు
 గొటిక
 గొట్టరాయి
 గొట్టం¹
 గొట్టి
 గొట్టె
 గొడ్డ
 గొప్పరి
 గొలుగు
 గో.
 గోకురు
 గోకురుమన్నం
 గోగు
 గోగుముక్క
 గోటు³
 గోతం
 గోడు
 గోడుమరాతు
 గోండు
 గోముక్కురాయి(1,2)
 గోయరాయి
 గోం²
 గోవ²
 గోరమ్మచెట్టు

గ్రానైటురాయి
 గ్రావెల్
 చక్కరాయి(1,2)
 చంద్ర
 చదరపిటిక
 చదరపుపెండు
 చదరపురాయి¹
 చదరపురాయి²
 చదరంపెళ్లు
 చదుము
 చందనం
 చందలం
 చప్పట్రాయి
 చాలుపెండు
 చిక్కు²
 చిట్టికల్లు
 చిట్టెంకింకర
 చిట్టెంగి
 చిట్టెంరాయి
 చింత
 చింతపూర్రాతు
 చింతెలుగు
 చిన్నకలమంద
 చిన్నమాతి
 చిన్నరాయి
 చిన్నిమ్మ
 చిప్పరాయి
 చిమ్మరాయి
 చిరసల
 చిర్మాని
 చిల్కగుల్ల
 చిల్కచెక్క
 చిల్ల³
 చిల్ల (కంప)

చిల్లరాయి	చొప్పదంట	జొం(కాయ)
చిల్లి	చొక్క	జొలి ⁴
చీకరేణి	చొక్క(చెట్టు)	జొయ పెంకు
చీకరు	చొక్క(మట్టి)	జిగుటమన్ను
చీటా	చొకంబంత	జిగుటమట్టి
చీనీ	చొకంరాయి ¹ (1,2)	జిల్లేక
చీపురు	చొకంరాయి ²	జిల్లేగి
చీమతుమ్మ	చొకా	జిన్న
చీల ⁴	చొకురాయి	జియ
చువ్వ ¹ (1,2,3)	చొడు	జిల్లేడు
చెకుముకిరాయి		జివటమన్ను
చెక్క ⁵	జగిలి ³	జివ్వ
చెక్కరాయి(1,2)	జనుం	జీడి
చెక్కసున్నం	జనువు	జీలు(2)
చెక్కుడురాయి	జపావ్ తుమ్మ	జీయగు
చెక్కుద్రోతు	జబరు ²	జొల్లేగి
చెంచు	జంపురాయి	జొల్లేగు
చెడిపొడిరాయి	జంబు	జొవ్వ
చెడుకురాయి	జమ్మి	జెముడు
చెడురొతు	జమ్మ	జెరుగుడు
చెదలుమన్ను	జరు ¹	జెలి
చెనగ	జర్నోల్ బంత	జేగురు
చెన్నంగి	జల ²	జేగురురాయి
చెప్పకూవ	జలిడి	జేగురుమద్ద
చెయ్యిమన్ను	జలిండి	జేడి
చెరుకు	జలతడిక	జేడు(1,2)
చేతి పెంకు	జలెడ	జొన్న
చేపపొరికిరాయి	జవ ¹	
చేమన్ను	జవ్వ ²	
చేరాతు	జాజి	జార్చి
చేప	జాజా ¹	బిమ్మరేకు
చేగు	జాజామట్టి(రాయి)	బీమరేకు
చేమంచి	జావ	టాకి
చేమంతి	జామి	రెంకాయ
చొప్ప	జొంబ	రేకు
చొప్పకట్టె	జొరేడు	రేకుటాకు

చేపిటిక

వృత్తిపదకా

చేపిటిక
చేమిల్స్టోన్

- డక్క
డంగుసున్నం
డబ్బ
డబ్బాసున్నం
డాబాసున్నం
డూక్
దొక్క¹(1,2)
దొక్కతాడు
దొక్కురాయి
దోరియారేకు
దోరి

తంగిణి
తట్టరాయి¹
తట్టరాయి²
తడ
తడప
తడుపుకంకర
తండుమన్ను
తమలపాకు
తయిద
తరక
తల²
తలుగు²!
తల్లికొట్టు
తవ్వ
తాటి
తాటి¹
తాడు(1)
తాండు
తాండురాయి
తాండు
తారప

తాంసు
తాంసుసున్నం
తారు¹
తారు²
తారు మొల
తార్చెంకి
తార్చి
తిక్కిడింటు
తిన్నీరేకు
తిప్పతీగ
తిప్పరాయి
తిప్పలూరాయి
తిరగలిదిమ్మ
తిరగలాయి
తిరుమన్

తిల
తివ్వ¹
తివ్వ²
తీగ(1)
తీగె(2)
తీరగుడ్డరాయి
తీసురేకు
తీరు¹
తుకడా
తుకడారాతు
తుంగ
తుడుపుకంకర
తుంట¹(1,3)
తుండు²(1)
తుత్తురు
తునికి
తుమ్మ
తుమ్మె
తుమ్మ
తురకవేప
తులసి
తులిపి
తువ్వ

తూము⁵
తెడ్లపాల
తెలుపురాయి
తెలాయి¹
తెలాయి²
తెలొము
తెలకంచురాయి
తెలగాత
తెలచీకి
తెలనాపరాయి
తెలపూలి
తెలబొచ్చె
తెలబంకమట్టి
తెలబొంతు
తెలముక్కింపురాయి
తెలమొరం!
తెలమొరసరాయి
తెలమొర్న
తెలరాయి¹
తెలరాయి²
తెలరాయి³
తెలరాయి⁴
తెలరాయి⁵
తెలరాయి⁶
తెలగుడ్డ²
తెలసున్నం
తేకు
తేనెరాయి¹
తేనెరాయి²
తేలురాయి
తొక్కుడుదంటు
తొగర
తొడుగు²
తొంటికట్ట
తొలివక్క
తొయగు²
తొక్క¹(1)

లోక(పక్క)
లోక పెంకు
లోకరాయి
లోకరౌతు

దంటు
దద్దగు
దబ్బి¹
దబ్బి²
దబ్బి⁴
దయ్యంమట్ట
దాంటురాయి
దామంచెర్రబండ
దాంబరు
దాంబరు(కట్టె)
దారం(2)
చాలం
దిద్దుడురాయి
దిబ్బి¹(2)
దిర్పెన
దుక్క
దుగ్గు
దుద్దుగు
దుబారు
దుబ్బి
దుబ్బిగచ్చు
దుబ్బిగడ్డి
దూకీ
దూతయిటిక
దూపిడి
దేవదారు
దేశవాళి పెంకు
దేశి పెంకు
దేహాతి పెంకు
దొడ్డు³
దొడ్డుకంకర

దొడ్డురాయి
దొడ్డుక్కె
దొడ్డుసున్నం
దొంటురాయి
దొంతి పెంకు
దొప్ప
దొప్ప పెంకు
దోను!
దోవె పెంకు
దోవై
దోవడి
దోరీ
దోరె

వక్కవరం
వక్కేరు
వగిషీరాయి
వట్టు²
వడి
వమిలి
వంజిరిటికె
వయమురాయి
వరుకుడురాయి
వయ్యరౌతు
వల్లీ గ
వల్లాయి(1,2)
వల్ల్రౌతు
వల్లకంచురాయి
వల్లగిరి
వల్లగుట్టరాయి
వల్లగుండు
వల్లజలవరాయి
వల్లశీడి
వల్లదుమ్మ
వల్లపాలిన్నరాయి
వల్లబండ!

వల్లబండ²
వల్లబేరురాయి
వల్లమట్టి
వల్లమట్టి
వల్లమమ్మ
వల్లమాను
వల్లమామిడి
వల్లముట్టు
వల్లమెటల్(రాయి)
వల్లరాతివారాయి
వల్లరాయి!
వల్లరాయి²
వల్లరాయి³
వల్లరాయి⁴
వల్లరాయి⁵
వల్లరాయి⁶
వల్లరాయి⁷(1, 2)
వల్లరౌతు!
వల్లరౌతు²
వల్లరౌతు³
వల్లి
వల్లి
వాగురు
వాచు
వాటపెంకు
వాటరాయి
వాడురాయి
వాడు పెంకు
వాడుబెడ్డ
వాడుముక్క
వానబండ
వావరాయి!
వావరాయి²
వావరాయి(మద్ద)
వామం
వార
వారపొట్టి

నారేపి
 నాలుమూత్రైతు.
 నిటయెదురు
 విండుజున్నం
 విరీరాయి
 విరీరేకు
 వలుపు పెంకు
 వీటిగూన
 వీరస పెంకు
 నీలంబివ్వెరాయి
 నీలంబెడ్డ
 నుగురాయి¹
 నుగురాయి²
 నులక
 నులి
 నూ
 నూతిటిక
 నూలు¹
 నూలుతాడు(1)
 నెత్తి
 నేత పెంకు
 నేరడి.
 నేరేడి
 నేరోడి
 నేలనెవగు
 వొక్కు.

వకేరంగేడి.
 వక్కకట్టురొతు.
 వక్కకూవ
 వక్కరొతు
 వక్కరొతు
 వక్క
 వక్కరాయి
 వక్కరొతు(1,2)
 వక్క
 వక్క(2)

పంకంమన్ను
 పచ్చ
 పచ్చగాత
 పచ్చమట్టి
 పచ్చరంగురాయి
 పచ్చరాతినారాయి
 పచ్చరాయి¹
 పచ్చరాయి²
 పచ్చసుద్ద¹
 పచ్చసుద్ద²
 పచ్చిక
 పచ్చికంకర
 పచ్చికొల్పరాయి
 పచ్చికూన
 పచ్చిగూన
 పచ్చిటిక
 పచ్చి పెంకు
 పచ్చి పెల్ల
 పచ్చిమట్టి
 పచ్చిమన్ను
 పచ్చిరట్ట
 పచ్చిరాయి¹
 పచ్చిరాయి²
 పచ్చిరొతు
 పచ్చిసున్నపురొతు
 పచ్చకూవ
 పంచోతుకం
 పంచోడి.
 పట్ట¹
 పట్ట³(1)
 పడుగు³
 పడుగు⁴
 పండిటిక
 పండుగాల్పరాయి
 పండ్ర
 పత్తి
 పత్తు

వనన
 వనివరసరాయి
 వందిగుం దెరాయి
 వర⁴
 వరకమిట్ట
 వరంకి
 వరతంబొంగు
 వరిగి
 వరుపుబండ
 వరుపురాయి
 వరుపురొతు
 వర్రెసక
 వలకరాయి
 వలాత్రి
 వలిక
 వలుకు¹
 వలుకు²
 వలుకురాయి²
 వలుగు³
 వలుగురాయి (1,2)
 వలుపు (2)
 వల్లరొతు
 వసుపు
 వసుప్పచ్చరాయి
 వహరీరాయి
 పాకంమట్టి
 పాచి(1)
 పాటకి
 పాటురాయి¹(1)
 పాడిరొతు
 పాడు
 పాడురొతు
 పాండ్యెంరాయి
 పాండ్ర
 పాదరసం
 పాల
 పాలరాయి¹
 పాలరాయి²

పాఠశున్నం	పురిగంరాయి ¹	పాట్టమన్న
పాలాత్తి	పురిగంరాయి ²	పాట్ట
పాలీపురాయి ¹	పులివేలు	పాటిచి
పాలీపురాయి ²	పురేలు	పాడిమెండు
పాలీపురొతు	పుల్ల	పాడిరాయి (1, 2)
పాలీపురొతు	పుల్ల తుంగ	పావక ²
పాలు ²	పుల్ల రేగి	పామరు
పాల్ల	పూరమట్టి	పాష్ట
పిక్క	పూతిక	పారక
పింగాణి	పూరి	పారిప
పిచ్చె	పూవ ²	పారికి
పిట్టగాయమందు	పెంకు	పాక ¹
పిట్టేం	పెచ్చు ²	పాగు ²
పిట్టాతు	పెచ్చె	పాచి
పిడచ	పెత్తెచెక్క	పాతమట్టి (1, 2)
పిడవ ²	పెడల	పాతకంచురాయి
పిండిరాయి	పెడిసి	పాతువార
పిండిరొతు	పెద్ద(1, 2)	పాదిచొప్ప
పిండాాయి	పెంటినాచ	పావు
పింద్రొతు	పెండుకు	పాదరాయి
పిప్పి	పెద్దమూత	
పిరికిరాయి ²	పెద్దరాయి	చిక్కిరాయి
పిల్లకొట్టు	పెద్దరొతు	చిక్కెరాయి
పీక	పెద్దేగి	చిగ్గడ
పీచు	పెల్ల (1,2)	చిగ్గడాకు
పీలమట్టి	పెల్లికి	చింతమట్టి
పీల్మట్టి (రాయి)	పెళ్ల (1,2)	చింతమన్న
పుగ పెంకు	పెపలు	చింగామెంతు
పుట్టగడ్డ ¹	పేను	చిజివిక
పుట్టమట్టి	పేము ²	చిటాణికంకర
పుట్టమన్న	పేరి మిటాయి	చిట్టికవికి
పురిడి	పైపెచ్చె	చిట్టగవం
పుండ్రాయి	పొక్క ³	చిట్టగమవు
పువక	పొక్కు ¹ (1, 2)	చిట్టగవెం
పురక	పొగికాయ	చిట్టిమన్నం
(పురి)కావ	పొగచూరిటిక	చిడితె
పుర్రు ¹	పొగ మెంతు	చిండ(రాయి)
పుర్రుమట్టి	పొగాకు	

బండారు
బతుకు
బతికేకంప
బద్ద¹(1)
బద్రికంకర
బంతి¹
బందర
బందారు
బందికి
బందేడు
బరాకు
బరిగ¹
బరీగుండు
బరుగు¹
బరుగు²
బర్రంకి
బర్రె²(1)
బర్రెదుద్దుగు
బరిపంరాయి
బరిస
బరిగె
బర్రి
బాటు
బాడి
బాపవపచ్చరాయి
బాపవపల్లిరాయి
బాయిరాయి
బారు⁴
బారుబొంగు
బిగ్గడెతు
బిజాసాల్
బిలుగు
బిల్ల²(1,2)
బిల్ల³
బిల్లరౌతు
బిల్లు

బిల్లుగొడినె
బిలుడు
బిల్ల²
బిల్ల(పెంకు)
బిట్²
బీర
బుడక
బుడకాల్లి
బుడిపె
బుడుపు
బుడ్డ¹
బుడ్డ²
బురగ¹
బురగ²
బురగమట్టి
బురజ
బురడ
బురదమట్టి
బురదమన్ను
బుర్రుమట్టి
బూడిదగుమ్మడి
బూదిగుమ్మడి
బూరగ
బూరుగు
బూసు
బెంగుళూరు పెంకు
బెచుకు
బెచ్చి
బెచ్చె (1,2)
బెడిబెడి
బెడ్డ²(1,2)
బెడు²
బెంతురాయి
బెత్తె
బెత్తె²
బెత్తెవు
బెంద

బెందడి
బెలుగుడి
బెలుపురాయి
బెల్లపురాయి
బెళివ
బెళ్ళ
బేతంచర్ల బండ
బేలుతాడు
బేలుపల్లె
బేలురేకు¹
బేల్లారౌతు
బేల్రేకు
బొగడకాలుపురాయి
బొంగు
బొచ్చెమన్ను
బొజ్జ¹
బొజ్జ²
బొంజా
బొట్టాట
బొడికె
బొడ్రాయి (1,2)
బొండు¹
బొండు²
బొండుపీచు
బొద్దుపెంకు
బొంత
బొంతరాయి¹
బొంతరాయి²
బొంతరౌతు
బొంతురాయి
బొంద³
బొప్ప
బొప్పడు
బొంబు
బొరుగుమన్ను
బొరుగురాయి
బొరుసు

బొరైట్
బొల్లిగుండు
బోజు
బోడు
బోడు4

భూతులసి

మక్కింపు
మక్కు¹
మ.సలుగూప
మంగ
మంగుళూరిపెండు
మంచికలబందు
మంచిగుమ్మడి
మంచిటికె
మంచిరొతు
మట్ట (1, 2)
మట్టి
మట్టిపెండు
మడ్డె
మండ
మత్తి
మదుల్రాయి
మద్ది¹
మనగానం
మన్ను¹
మరక్కాల్పుకూప
మర్మం
మర్రి
మలిసివరాయి
మలుపురాయి
మల్లం (మట్టి)
మల్లపురంరొతు
మల్లి
మపకెరుపురొతు

మాచెర్ల బండ
మాదివ
మాసు (1)
మామిడి
మారడు
మాడుజాతి
మారెడు
మారేడు
మాచ్చిల్ (స్టోన్)
మాల్
మాళవంతం
మావీర (గడ్డి)
మిగ్గలాయి
మిరువురాయి
మినుములు
ముక్క¹ (1, 2)
ముక్కింపురాయి
ముఖపురాయి
ముఖం
ముగ్గురిండి (రాయి)
ముగ్గురాయి¹
ముగ్గురాయి²
ముచ్చిక
మురై
ముడక
ముడత
ముడి¹ (1, 2)
ముడి²
ముడిరాయి
ముడుచు
ముడుసు
ముదిబండ
ముద్ద¹ (1, 2)
ముద్దమట్టి
మువగ
ముల్లంపిడుం
మువీక మొద్దు

ముసిసి
ముగిరాయి
ముప్ప
ముడికూప
ముడిగూప
ముడిపెండు
ములగూప
ములపెండు
మెటల్
మెటక్²
మెట్టరాయి
మెట్టబండ
మెట్లంకి
మెట్లంగి¹
మెట్లంగి²
మెతకకంపురాయి
మెతకరాయి
మెతుకురాయి
మెత్తుమన్ను
మెంతి
మెరుగిపకరాయి
మెరుగుమట్టి
మెరుగురాయి
మెరుగుండు
మెరుపురాయి
మెలుము
మెల్లి
మెల్లి (1, 2)
మెల్లి (1, 2)
మేదరమన్ను
మేదరమిటాయి
మేదరికరై
మేదరిబద్ద
మేలుబద్ద
మేలువాడు!
మొకరాయి
మొకంకాయ

మొక్కం	రద్దురాయి	రొట్ట
మొక్క ¹	రద్దురౌతు	రొట్టి
మొక్కురాయి	రప్ప	రొడ్డ
మొఖంరౌతు	రప్ప ¹	రోలకు
మొగలి	రష్టరాయి	రౌతు
మొగితమ్మ	రష్టరౌతు	రౌనురౌతు
మొగిలి	రచ్చిష్	
మొగిలి పెంక	రబ్లింగ్	
మొటీమి	రవ్వ(2)	లంకమట్టి
మొటింపక్క	రాగాలచెట్టు	లట్టగువ్వ
మొటువురాయి	రాగి ¹	లప్ప ³
మొత్త ²	రాగి ²	లచ్చీసు
మొదిమె	రాగోలు	లంబడి
మొదెం	రాజి	లాటు
మొద్దు ¹	రాతిబాటు	లాదుబిళ్ల
మొరం (1,2)	రాతిసున్నం	లాదురాయి
మొరువు	రాయి ¹	లాదుసున్నం
మొరస	రాయి ²	లింగరాయి ¹
మొరసరాయి ¹	రాయిబండ	లింబరిబెడ్డ ¹
మొరసరాయి ²	రావ	లెంసోన్
మొలుము	రింగురాయి	లొమ్మ ²
మోకు (1)	రుద్రవేణి	
మోటర్	రువ్వ	
మోటరాయి	రెక్క ²	వక్క
మోడిరాయి	రెడాక్సెడు	వంకీ ²
మోతుక	రెబ్బ	వంకెన
మోదుగ	రెమ్మ	వంజ
మోదువు(కాయ)	రెలు	వట్టివేరు
మోరరాయి ¹	రేకి	వట్టె
మోరరాయి ²	రేకు ¹	వడవ
మోరరాయి ³	రేకు(పెంక)	వడి(1)
మోరా	రేకుబిడ్డి	వడిసి
మోసరాయి	రేగాల్పు	వడేరు ¹
	రేగి	వడ్డు
	రేసు	వంపు ¹ (2)
	రైలు(వారి) పెంక	వంపు పెంకు
	రైల్వే పెంకు	వంపు రేకు
	రొచ్చు(1)	వరసరాయి(1,2)

వరి	శరీరౌతు	విమెంటు
వరిగ	శాబాచిరౌతు	విమెంటున్దొళ్ల
వర్సరౌతు	శాబాచీరాయి	విమెంటురాయి
వలేడు	శామ	విద్దు
వాడగిల్లి పెంకు	శావా	విష్మెంటు
వాడపల్లి బండ	శివ	విరమవి
వాడపిల్లి పెంకు	శివపూజ(చెట్టు)	విరిమమి
వాడాకు(1,2)		విరిమామ
వాడి		విసకమ్మరి
వాయ(2)	షాబాచ్ బండ	వీకి
వాయి ⁴		వీనురౌతు
వాయిలు ¹	సజ ¹	వీనుపెంకు
వాయిలు ²	పంజీర	వీలింగు పెంకు
వాయిగీత	పద	సుంకేప
వావిల	పద్ద	సుత
వాసంతడప	పంద్ర	సుద్ద(1,2)
విప్ప	పన్నపామామ	సుద్దబెట్టె
విర్కిటి	పరి	సుద్దరాయి ¹
వీందు	పరికి	సుద్దరాయి ²
వెంటి	పరికిచౌక	సుద్దరాయి ³
వెంటివిల్లిరాయి	పరిగి	సుద్దరాయి ⁴ (1,2)
వెంకేకు	పరివి	సుద్దరాయి ⁵
వెంకేప	పరుగుడు	సుద్దరాయి ⁶
వెదురు	సర్వీవ్(చెట్టు)	సుద్దరాయి ⁷
వెనుపెంక	పరిపవ	సుద్దరాయి ⁸
వెన్నుకూవ	పాగ	సుందారపువట్టు
వెన్నుపెంక	పాటు(2)	సున్నపురాయి ¹
వెరిగ	పాదసం	సున్నపురాయి ²
వెరిమ	పాదరాయి(1,2)	సున్నపురౌతు
వెయ్యరు	పాదరౌతు	సున్నప్రాయ
వేప	పాపురాయి	మన్నం
వేరుడురాయి	పాపురౌతు	మరికి
వేరుపెనగ	పామ(గడ్డి)	మూదిరాయి ²
వెల్చే	పారిగూవ	మూడుకడ్డి
వోళ్లు	పారిపెంకు	మూవిగ్నం
	పాలెపట్టు	మూర
	పాలెం	మెంకు
		పెనగ

నెలగ

నేన

నేన2

నే జారాయి

పొప్పు(తాడు)

సొరమన్ను

సోగ1

సోగాకు

సోగబ్బ

సోబ

సోబ ఇటిక

సోమిడి

పేదర్(రాతు)

4. నిర్మాణ ద్రవ్యోత్పత్తి

విభావాలు, ఉపకరణాలు

ఆగమ

ఆగమమట్టి

ఆగి

అచ్చు1(1,2)

అచ్చుకట్టు

అచ్చుకర్ర

అచ్చుదాక

అచ్చుబల్ల

అంచ1(1)

అంచీ

అంచురాయి

అదుగురాయి1(2)

అడ్డ2

అడ్డకట్టు

అడ్డగమ్మి

అడ్డదబ్బ

అడ్డవల్లె

అడ్డపాత్ర

అడ్డమాఫ

అణుమ(2)

అంటిబల్ల

అంటిబల్ల

అంటిదిండు

అంచపన్ను

అరకాయ

అరి2

అరి

అకు

అకుపలక

అకుపీట

అకుదెజం

అడకం

అడి

అడిగ

అడిగనట్టు

అప్పు3

అప్పురాయి2

అమ(1,2)

అము(1,2)

అముగోడ

అముపడుగు

అముసాల

అయిలింపొయ్యి

అరా1

అరిచట్టు

అరె(1,2)

అరెకాలు

అరెవట్టు

అర్న

అవిడి2

ఇంగలం

ఇంగ్లీషుబట్టి

ఇటికగూడు

ఇటికచ్చు

ఇటికబట్టి

ఇటికసూల

ఇటికామ

ఇటికసాతె

ఇటిక్కట్టు

ఇనపకట్టు(1,2)

ఇనుసు(1,3)

ఇనురుపంకా

ఈసులబండి

ఉక్క

ఉండ2(1,2)

ఉండకట్టు

ఉద్దులు

ఉనుక

ఉనుకబట్టి

ఉబ్బిరేవు

ఉలవాయి

ఉళువాయి

ఊక

ఊకబట్టి

ఎత్తు

ఎత్తు

ఎదురుదండి

ఎద్దు

ఎద్దుల పెద్దె

ఎద్దు(ల) పీట

ఎనుబోతు

ఎనుము¹

ఎనుంబోతు

ఎర్రగాల్పు

ఎలుము²

ఎలుసు

ఏటతామి

ఏటతామి కొయ్య

ఏనుగులది

ఏరు²

ఏరుకోలు

ఏరుకోలుబండి

ఏరుగలి

ఏసు

ఒగ్గి²

ఒగ్గె

ఒడి

ఒడ్డెరబండి

ఒత్తుకట్టె

ఒలి²

ఒలిమె

ఒసి

ఓడసం

కచడా

కచ్చరం

కచ్చలం

కట్టాయం

కట్టు¹(1,2)

కట్టుగర్ర

కట్టెపొరదిండు

కట్టెబట్టి

కట్టెబొగ్గు

కట్టెమొద్దు

కట్టెమూల

కడంచి

కడంచు

కడప²

కడభాగం

కడాణి

కడాయి

కడినీల

కడుపు

కడె¹(1,2)

కడ్డి⁴

కణిం

కంట్టాకుబొగ్గు

కంద(1)

కందెరాయచ్చు

కత్తెరపట్టు

కవం

కవి

కంకర

కందివచీల

కండెవ

కందెవచీల

కన్ని

కన్ను¹(3)

కన్ను²(2)

కన్నె¹(1,2)

కప్పి¹

కవ్వచుపొయ్యి

కమాన్

కమాను²

కమానుకట్టె

కమానుపావ్వు

కమురుగాల్పు(1,2)

కం¹2

కమ్మి²(1)

కమ్మి¹

కయించి¹

కరమలపవి

కరుకు²

కర్రబట్టి

కర్రాము

కర్రబొగ్గు

కల్లం

కల్ప

కల్పకిందిచచ్చు

కల్పమీదిచెక్కు

కల్లం

కాక

కాట¹(2)

కాడి¹

కాడికట్టె

కాడిపీట

కాడిమాకు

కాడిమాదం

కాడిమామ

కాడిమామపీట

కాణి

కాండి

కానా²

కానాగమ్మి

కావి

కావిశామ

కారుదిండు

కారుదిండుకల్ప

కాలు²(1,2)

కాలుపావు

కాల్వ²

కణ్ణము

కావు³

కిందపత్తె

కుక్కకొయ్య

కుంచంకట్టు

కుంచం¹కుడ్డి²కుంట¹కుండ¹కుండ³

కుండకట్టు

కుండకాల్పు

కుట్ట²కుదురు²(1)

కుందవం

కుందం

కుందామ.

కుంది¹కుందు²

కున్నె

కుప్పాము

కుంపటామ

కుంబకట్టు

కుంబం

కుమ్మరిబట్టి

కుయ్య¹కుయ్య²కుయ్య³

కుయ్య

కుకుడిందు

కుచ్చ²

కుళమొద్దు

కుళ²

కుటిమొద్దు

కుటి¹

కేసిపెయ్య

కైవారంమొద్దు

కొక్కి²కొక్కు¹కొక్కెం¹(3)

కొడతంకర్ర

కొండ

కొండీ¹

కొన్నె

కొమ్ము²

కొలిమి

కొల్లు

కొళ్ళపుబండ

కోడికట్టె

కోడిచీల

కోడిపట్టె (1,2)

కోడిపీట

కోనంపీట

కోసు²

కోరి

కోరు(పట్టి)

కోసు²

క్వారీ

ఖలం నెల్ల

గడకొయ్య

గడగాలు

గడారు

గడార్తుండు

గడికొయ్య

గడిచీల

గడం¹

గడ్డలాకు

గండి²గది⁴గని¹గని²

గనిగొయ్య

గరనంపొయ్య

గరిమి

గర్భసార

గవి

గవ్వి

గాడి¹గాడి⁷

దాండి

దాండికమ్మి

దాతకొయ్య (1,2)

దాతాము

దానకర్ర

దాని²

దానిక

దానిగ

దానిగకట్టె

దానిగకంచీ

దానిగకొయ్య

(దానిగ)గుంపు

దానిగదూలం

దానిగపోలు

(దానిగ)బండ

దానిగమాను

దానిగమొద్దు

దానిగరోలు

దాను¹(1,2)

దానుగ

దానుగకర్ర

దానుగరాయి

దారె(1,2)

దాల¹దాల⁴

గాలిగది	గుచ్చిరాయి	గోటు ¹
గాలిగుట్ట	గురం	గోడి (1,2)
గాలిపంకా	గురుగు	గోడు ²
గాలిపంపు	గురు ²	గోడ
గాలిబట్టి	గుర్రప్పీట	గోరెత్తు
గాలీ	గుర్రం ³	గోల
గాలు	గూటచిబ్బ	గోలుకాలవ
గిడ్డ	గూటం ¹ (1,2)	గోలుపొయ్యి
గిడ్డె	గూటం ² (2)	గోళి
గిరి ¹ (1)	గూటం ⁴	
గిరికి(1,2)	గూటంపు	
గిరితాడు	గూడ ³	చక్రం (1,2)
గిర్ర ¹	గూడ ⁴	చక్రంమూల
గిల్ల ¹ (1)	గూడి	చంకగోడ (2)
గీటు ²	గూడు ² (1,2)	చంకపట్టె (1,2)
గీర	గూడు ⁴	చచ్చు (1,2)
గీరకట్టు	గూడ	చచ్చుదిండు
గీరె	గూవ ¹	చట్టం ²
గుజు ²	గూలుదిబ్బ	చట్టం ⁵
గుజురోక	గెరె	చట్టంపట్టె
గుజులపీట	గెలిడి(రాయి)	చట్టం ³
గుజులమోదం	గేడి(1,2)	చదరపుబట్టి
గుంజ ²	గేడికట్టు	చందమామచెక్క
గుప్త ¹ (1-3)	గేడిరాయి(1)	చమ్మ
గుడారం ¹	గేడి	చపట
గుణక	గేడె	చప్టా
గుంట(2)	గేర	చప్పట ³
గుంటాము	గొట్టం ² (1,2)	చప్పటం
గుండు ² (3)	గొట్టం ²	చార
గుండు ⁴	గొట్టంపొయ్యి	చారలబట్టి
గుండుగర్ర	గొడిక	చాయ ¹ (2)
గుండ్రంబట్టి	గొడ్డు	చిక్కం ³
గుడికర్ర ¹	గొయ్య ²	చిక్కు ¹
గుంత(2)	గొర్రె	చిక్కువరవ
గుది	గొయసు ¹	చిగురు ³
గుచ్చి	గొల్లం ²	చింతకాయ
గుచ్చిగడ్డ	గొవేకాయ	చిచ్చు

చిట్టం	చెక్కు	చగిరి
చిట్టెంగాల్పు	చెక్కురాలు	చెంకె
చిట్టేప	చెయ్యి ¹	చోలా
చిట్టేపు పేచ్చ	చెర్ర	
చిట్టెంగాల్పు	చెలక ¹	
చిట్టెం	చేపను	డంగు
చిట్టెంగాల్పు	చెక్కి	డంగుకట్టె
చిట్టెంగాల్పు	చౌక ¹	డంగుకాని
చిట్టెం	చౌకంపొవ్వు	డంగుకొయ్య
చిట్టెరాబొగ్గు	చౌకి	(డంగు) గీర
చిత్తి		డంగుగుంజ
చింతకాయ		డంగుదూలం
చిన్నాము.	జిల్లు ² (2)	(డంగు) చిల్ల
చిమ్ము ³	జిల్లె	డంగుమొద్దు
చిర	జనం	డంగురాయి
చిరతన	జరదరక	డంగురొట్ట
చిర్ర	జిల్లు ²	డిబల్రాయి
చిలక ¹	జిల్లి	డొరాయిమేపు
చిల్ల ²	జిల్ల	డొలక ²
చీడు ²	జిల్లి ¹ (1,2)	డొలుపు ¹
చీల ²	జివాయికర్ర	
చీల ⁵	జివాయితాడు	తగిరిచీల
చీలికపాన	జివాయ్కర్ర	తగిరె
చుట్ట ¹	జొడ	తగుడు
చుట్ట ²	జొడిబట్టి	తంజిరాయి
చుట్ట ³	జొత్తికె	తండు
చుట్టబట్టి	జొత్తిగ	తనుసు ¹
చూర	జివ్వాయ్మోక	తనుసు ²
చూరబొగ్గు	జొతిక	తంతె ³
చూడు(2)	జొల్ల	తన్నీ
చెక్క ¹	జొడ్డ ² (1,2)	తన్ను (F)
చెక్క ³	జొడు ²	తప్పుడుపొయ్యి
చెక్క ⁴	జొడు ³	తమిర
చెక్క ⁶	జొడు ⁴	తరం ⁴
చెక్కబొగ్గు	జొత	తరం ⁵
చెక్కబిళ్ల	జొలు	తలగిరి
		తల్లి పొయ్యి

తాడు (2)
తాప (2)
తాపెన
తాము
తాను
తాత్తి
తాప్ప
తాప్పు²
తుంటరి
తూటి
తెట్టిగోడ
తెట్టు¹
తెట్టు²
(తెట్టు) కత్తె
తెరమల
తెల్లకాల్పు
తొక్కు¹
తొక్కుడపత్తె
తొట్టి²
తొట్టికత్తె
తొట్టికర్ర
తొట్టిగడ
తొట్టిగర్రకత్తె
తొట్టిబల్ల
తొట్టిబద్ద
తొడగోలు
తొడప
తొడుగు³
తొండం²
తొలి(2)
తొల్ల (2)
తోకబట్టి
తోడింగబట్టి

దగడ
దంగు

దంగుబిళ్ల
దడికొయ్య
దండ్రి¹
దండ⁵
దండికట్టు
దాపు¹
దాపు²
దాపుకుండ
దిండు²
దిండు³
దిండు⁴
దిండు⁷
దిద్ది
దిమ్మ¹ (1)
దిమ్మె¹
దిమ్మె²
దిమ్మెనపరుపు
దిమ్మె
దుంగ
దుడు²
దుడె
దుతిక
దున్నపోతు
దున్నె
దుబ్బిగడ్డ
దుకుడుకర్ర
దుడ
దుత¹
దుత² (1,2)
దులపుచీల
దులం (2)
దొతె
దొంతర¹
దొంతి¹ (2)
దొం (1)
దొలుకు¹
దొల్ల
దోమగ

చోనె²
చోనెగర్ర మొద్దు
చోరెం (1,2)

చక్క³
చగ¹
చగమాడి
చడివా (3)
చలుపుకాల్పు
చల్లకాల్పు
చాటు² (2)
చాటు⁶
చాటు (కర్ర)
చాటుకొయ్య²
చాటుబండి
చాపరాయిబట్టి
చారిక²
చారికపెళ్ల
(చారిక) బల్ల
చాల్ల కమ్మిలపాంచె
చిప్ప
చిలుపుపత్తె(3)
చిలుపుపార
చిలుపుపాల్ల
చీటిబట్టి
చుగులు
చుచ్చు
చున్నపొరలదిండు
చుప్పు
చూవెపొరదిండు
చెమ్ము² (1,2)
చేరిబట్టి
చేరిబట్టిఆము
చేలాము
చొగ
చొగకొయ్య

నాగపేట	పరపుకొమ్మ	వీరాటుబద్ద
నాగమాను	పరం	వీరాడి
నాగలికత్తె	పరంపత్తె	వీరారిబద్ద
	పరవ	వీరకత్తె
	పరుపాము	వీరపత్తె
పక్కిరికాయ్	పరుపు ¹ (1,2)	వీల్
పక్షిలబట్టి	పరుపు ²	వీల్
పగ్గం(1,3)	పరుపుకమ్మ	వీసరు
పంకా	పలక ²	వీసిగానిగ
పంకాబట్టి	పలకబద్ద	వీట ²
పంగలంబొంగు	పలకలబట్టి	వీట ⁴
పంగి	పలగడ	పుట్టగడ్డ ²
పచ్చికాయ్(1,2)	పలగడకొమ్మ	పుడత
పచ్చిబొగ్గు	పలగడిచచ్చ	పురి ¹
పచ్చిరి	పలిగిడి	పూజకట్టు
పట్టా	పలుపు(1,3)	పూజు
పట్టా	పల్లెవాటం	పూటీ ¹
పట్టి ³	పసుపు	పూటు ²
పట్టికర్ర	పాకబద్ద	పూనిక(2)
పట్టిడ	పాటవ	పూండు
పత్తె ³ (1,2)	పాటు ² (1,2)	పూరాగాల్పు
పత్తెడ	పాటుగోడ(1)	పెంకాము
పత్తెడతులి	పాటురాయి ²	పెంకుబట్టి
పత్తెవ	పాట్ర	పెట్టు
పడ్డక ²	పాట్రబల్ల	పెత్తెగోడ
పడ్డకి	పాతుకర్ర ¹	పెడచీల
పడుగు ² (1,2)	పాతుకర్ర ²	పెడిజీల
పడుగుగాల్పు	పాతుకొయ్య	పెంటి
పదరం	పారవత్తె	పెండ ¹
పదుతు	పారం	పెండె
పదుగు	పారి ¹	పెద్దబట్టి
పవక	పారు ²	పేటు ¹
పవకం	పారువత్తె	పేండ
పవకమోతు	పారిచెక్క	పేరం
పవకుచ్చ	పిడకలు	పేరి
పయ్య	పిడేరుబద్ద	పేరె
పర ²	పివి	పేలిక(2)
పరంకొమ్మ		పేడ

పైడిసీల	బంకచిండు	బెంగాలుబొగ్గు
పొక్క ⁴	బటువు ²	బెండు ⁶
పొక్క ⁵	బట్టికచ్చ	బేద ¹
పొక్కరౌసు	బట్టి ¹ (1, 2)	బేరటాపజోడు
పొట్టాము	బట్టిపచ్చపు	బేరవాకు
పొట్టు	బడె	బేరడు
పొట్టుకమ్ముడు	బడ్డి ³	బేరడుజోడు
పొట్టుబట్టి	బండబొగ్గు	బేలుకట్టు
పొట్టునూల	బండి	బేల్చెట్టు
పొడక	బర్రిగొడ్డు	బొగ్గాము
పొడుగుబట్టి	బర్రె ¹	బొగ్గు
పొడుగుమొద్దు	బల	బొగ్గుబట్టి
పొడుగునూల	బలిమి	బొగ్గురాయి
పొణక ²	బల్ల ¹ (1-3)	బొగ్గునూల
పొనక ¹	బల్లవాటం	బొంగరం
పొనికి	బళ	బొడిగ
పొనుక	బాటర్	బొడిచీల
పొందువాటు	బాడివీట	బొడ్డు ¹ (1, 2)
పొయ్యి	బాండు	బొడ్డు ³
పొయ్యిబట్టి	బాతిన	బొడ్డుమొల
పొర	బాదుజోడు	బొడ్డుమోమ
పొలం (1, 2)	బారుదించు	బొడె ¹
పొవ్వు	బారుమొద్దు	బొడె ²
పొవ్వులబట్టి	బికబ్తాడు	బొడ్డు ⁶
పోటికట్ట	బీటబట్టి	బొందు
పోటీ ¹ (2)	బీరటాకు	బొమ్మబెడ
పోత	బుకివి	బోటి
పోతు ¹	బుగ్గి	బోటు ¹
పోతుపిల్ల	బుడ్డి ¹	బోడు ²
పోరు	బుడ్డికట్టు	బోడు ⁴
పోలు (గర్ర)	బుడ్డిపలక	బోడె ³
పోలుగు	బువక	
	బూడిద	మక్కిర
	బూలి	మంచం
	బూదరి	మంచికాల్పు
	బూది	మంచె (3)
	బూపబట్టి	మద్దనంకాల్పు
	బూపెచ్చెమ్మడు	మట్టు ⁴ (1, 2)
చక్కలు		
చగ్గడికాల్పు		
చగ్గు		

మంటిఅడుగు	మాత ²	రవ్వ (1)
మంటికోపు	మాతి ¹ (1, 2)	రాక
మండి ² (1-3)	మాతికట్టు	రాకబద్ద
మండిగం ¹	మాన	రాకాసిబొగ్గు
మండిగి మొద్దు	మెట్ట	రాక్షసిబొగ్గు
మండె ¹ (1, 2)	మెండు ¹	రాటక్ర
మండె ²	మెత్త ¹	రాయబారం
మదద్	మెద	రాయిబిల్ల
మచింపు	మేకు (2)	రాశి (2)
మచిర	మేటిసాంచె	రాస్తాబొగ్గు
మద్దెరకంకాల్పు	మేలుపు	రెట్ట
మద్దెలకట్టు	మేలుగాల్పు	రేపి ²
మందంకల్ప	మెకట్టుమాను	రేపి బద్ద
మరగానుగ	మెదానం	రేపి ³
మశర	మొకుజిల్ల	రేపు
మశల	మొక్కెర	రెలుబొగ్గు
మసాలు	మొక్కరకణి	రొజ
మసిలి	మొఖం	రొయ్య
మాచు ²	మొగరం ²	రోటిదుక్క
మామబొగ్గు	మొత్తు	రోద
మామ	మొదం	రోలు ²
మిగులుగాల్పు	మొద్దు ²	రోలురాయి
మితంకాల్పు	మొద్దుమేళ	రొండుబట్టి
మిద్ది ²	మొరంపొచ్చ	రొతుబిల్ల
మిరుగు	మొల ¹ (1, 3)	రొనుబట్టి
ముక్క ³	మొల ³ (1, 2)	
ముక్కరచీల	మొలగుంజ	
ముక్కివ	మొలికి	లక్కాకు
ముక్కిన్నిపీట	మోకుమాను	లంకి
ముక్కుజీల	మోటీ	లంకిలి
ముంగాలు	మోటుదింపుడు	లంకె
ముటాలపొవ్వు	మోరీ ²	లచ్చాము
ముదురుగాల్పు		లద్దు
మువాయి	యవ	లప్ప ¹
ముతి		లంబుతాడు
మువలాలబుద్ధి		లాకు
మురువెక్కలదొండు	తడికర	లాగు ²
		లాప ¹

లాప ²	శకటాబిండి	పారికోలకడై
లింగరాయి ²	శాక	సారిశాడు
లేయర్	శాకం	సారిబల్
లోట్ట ³	శూలం	సారె
లోడ్డి ² (2)		సారెకడై
లోగాడికట్టు	సగంకొల్పు	సారెచట్టు
లోగానవుల్	సంకెల	సారెతెమ్మ
లోబడికట్టె	సంగిలి	సారెపలిక
	సంజీల	సారెపీట
	పడ్డు	మిమర
వనె	సందు ³	మింద్రబొగు
వంకసీల		విపాయి ²
వంకి ²	సన్నదూలం	విపాయి(కర్ర)
వంకి ³	సపోటు ²	విపాయిదబ్బి
వంకె ¹	సప్ప	విపాయిపడై ²
వంగు	సరం ³	విలప
వట్టి	సరిప ²	వీమబొగు
వడ్రబొగు	సలాక ³	వీర(1)
వంటలు	సవారి	వీరకొండి
వంపు ¹ (1)	పాగుడు(1)	సుంట!
వంపుడువాసం	పాటవాకొయ్య	సున్నపాము
వంపుపడై ²	పాట్వి	సున్నపుగూడు
వంపుసీల	పాణ	సున్నపుబట్టి
వరండా ²	పావె	పూల!
వాకిలి(2)	పాయచీల	వెగ
వాడబట్టి	పాయిమేకు	వెకిలు
వారి	పాయిమొల	పొమ్మగొయ్య
వారైతాడు	పార	పొప్పు
వాసబట్టి	పారి	పొమ్ములు
		పొరంగం(1)
వెల్లి(1)	పారికలకడై	పొరంగి
		పోగ ²
		పోర్పు
		హరి

5. నిర్మాతలు, సాధనాలు
(తత్కాథితం, వృత్తిప్రత్యేకం, సాధారణం, మొ.)

అంకె
అంకె

అంకోపం
అచ్చుపేర్తి

అచ్చువాడు
అంచ²

అంచు¹ (2)
అటిక
అటికబుద్ధి
అట్టి
అడుగుకర్ర
అడుగుబద్ద
అడుగురాయి²
అడ్డకర్ర²
అడ్డపోటుకరణి
అడ్డి
అడ్డె
అణుసు (1)
అండలం
అతోడ
అనుసు¹
అప్పా
అచిక
అరిప
అర్థపావుకర్ని
అలుగు¹
అవుణా¹
అప్రకారి¹
అప్రకారితాపి

అకురాతి మొల
అనుబద్ద
అనెకాగు
అప్ప¹
అపుకర్ర
అముదం²
అయిదారు
అరంటాక్కి
ఆరం
ఆరికికట్ట
అను (రాతి)

ఇచ్చెన
ఇటికసు తె
ఇటికిత
ఇంటిబద్ద
ఇంటిలుదబ్బ
ఇనవగంప
ఇనపచేవ
ఇనపతట్ట
ఇనపతాపి
ఇనపదిమ్మిన
ఇనపబుట్ట¹
ఇనపబుట్ట²
(ఇనప) మట్టం
(ఇనప) రేకు
ఇనపలుగు
ఇనప్పార
ఇరస
ఇలాసం
ఇనకజల్లెడ
ఇనకపార
ఇసరు
ఇసిరె

ఈడిగ
ఈండ్రిగ
ఈనప్పుల
ఈనుకట్ట

ఉగు
ఉంగరం²
ఉండీలు
ఉండేలు
ఉవ్వర
ఉవ్వరత్తు
ఉవ్వరి
ఉర
ఉరి

ఈచకట్టు
ఈచ(1,2)
ఈతకర్ర
ఈది
ఈబు
ఈనగొడ్డలి

ఎడతాపి
ఎంటి
ఎంటిబద్ద
ఎదురాకుతాపి
ఎరకలితడక
ఎరకల
ఎరికిల
ఎలిక
ఎల్లి
ఎళల

ఎగొయ్య
ఏగర్ర

ఒంచె
ఒంచెతట్ట
ఒట్టిచెక్క
ఒడేపు
ఒడెపార
ఒడెరపార
ఒరకట్ట
ఒలి¹
ఒళువు

ఓల

కంకబద్ద

కంక బేడ
(కంకి)కర్ర
కంకిబద్ద
కంచుడు
కచోని
కట్టకతాపి
కట్ట¹(3)
కట్టగాడు
కట్టతాపి
కట్టె¹(1-3)
కట్టె³
కట్టెకప్పి
కట్టెతాపి(1.2)
కట్టెతాపు
కట్టెదిమ్మన
కట్టెపార
కట్టెపాడ
కడవ
కడియ²
కడియం¹(2)
కండెబద్ద(1.2)
కండ్లతడికె
కత్తవ
కత్తి(1.2)
కత్తిరగర్ర
కత్తిరి
కత్తిరికాలు
కత్తిరిబొంగు
కత్తెర²(1.2)
కర్ద
కపకబద్ద
కన్నుసుత్తి
కన్నుసుత్తె
కప్పు³
కప్పుడుగాడు
కప్పుడుబద్ద
కప్పువలక

కంపకాలకర్ర
కమ్మిపార
కమ్మిపలుగు
కయించి²
కయించికర్ర
కరిణి
కరిణె
కర్ర²
కర్రకత్తి
కర్రగుమటాం
కర్రగురుజా
కర్రదిమ్మన
కర్రమేడు
కర్రీకర్ర
కర్రు
కరింపుడిచ
కలికుండ
కవర²
కవిలి
కాకిరాయి²
కాగు²
కాంచి²
కాటుకొయ్య
కాటుచెక్క
కాటుమొద్దు
కాంచి¹(2)
కాంచి²
కాడ¹(1-3)
కాడ²
కాడకర్తి
కాడతాపి
కాడి²
కావుదవంపార
కామ
కాము (1. 2)
కాయ¹
కాయ¹ (1. 2)
కాయ³

కాళ్ళపిచ్చెవ
కావిడి
కాశెవాడు
కాసులి
కేరి
కేరికి
కేరికిడి
చుచ్చెమట్ట
చుచ్చెరి²
చుచ్చె¹
చుచ్చె²
చుంచి
చుంచె
చుంచెం
చుంచెమట్ట
కుట్టుగర్ర
కుట్టుబద్ద
కుడక
కుడి¹
కుండ²
కుండబుట్ట
కుదురు²(2)
కుందీ⁴
కుయ్యమొరి
కురిపె
కురుకుట్టుబద్ద
కున్న²(1)
కుచ్చం²
కుజా
కుషి
కురు³
కులివాడు
కులీ
కులెగాడు
కులు
కేసు
కెకలవాడు
కైలు¹
కైవారం²

కొంకె2	కోపినికట్టె	గమండా
కొంకె3	కోపిరికట్టె	గమేలా
కొట్టు3	కోపిరిచెక్క2	గంప
కొట్టుపిడి	కోలాటంకొయ్య1	గరిట
కొడిపానం.	కోటకర్ర	గసికి
కొడివలి	కోవ	గాడి3 (2)
కొడేలు	కోసుపుల్ల	గాడి6
కొండ్రి4		గాబు1
కొండ్రి5		గారచెక్క
కొండ్రి6	గంగాళం.	గావుడి
కొండ్రి7	గజంకట్టె	గిడిగి
కొండె	గజంకర్ర	గిటుగు
కొండ్రునుతె	గజంచెక్క	గిలాబుచెక్క
కొమ్ము1	గజందబ్బ	గిలాబుచబ్బ
కొమ్మునుతె	గజం2	గీటు3
కొయ్య2	గజంపుల్ల	గీతబద్ద
కొయ్యచెక్క	గజంబద్ద	గీవుచుచెక్క
కొయ్యతాపి	గట్టు4	గీరచెక్క
కొయ్యతుండు	గట్టునమ్మెట	గుజ్జు3
కొయ్యదిండు	గడంచి	గుంజువిడి
కొయ్యదిమ్మెన	గడారు1	గుబ్బ2
కొయ్యపార	గడ్డి3	గుడ్డకట్టె
కొయ్యబండ	గడిబల్ల	గుండి
కొరడా(కర్ర)	గడేకారి	గుంచు1 (1-3)
కొర్రముట్టు	(గడ్డ)పలుగు	గుండుమేరు
(కొలత)కుండ	గడ్డపార(1, 2)	గుండుసుత్తి
కొలతల్ల	గడ్డపారడాగు	గుదిలి
కొలతకొట్టి	గణువు	గుదిలికట్టె
కొలబుట్ట	గంటం	గుద్దిలి
కొల్లపెట్టె	గంటెకర్రి	గుద్దీ
కొల్లాం	గడంపలక	గుద్దెల
కొళ్ళి	గందంబద్ద	గునపం.
కోతచెక్క1	గది3	గుబ్బ2 (1)
కోతచ్చ	గంత2	గుబ్బకారు
కోతతాపి	గమ్మ	గురిగి2
కోతదబ్బ	గన్వేచ్చురు	గురుమాలచెక్క
కోతరాయ	గబేకా	గుర్రం2
కోమి		

గుల్ల² (1.2)
 గుల్లతాపి
 గూటం² (1)
 గూటంపార
 గూటాం
 గూడారు
 గూవ² (1)
 గూవపలక¹
 గూనబద్ద
 గెడంచి
 గేటి
 గేడిగి
 గొడ్డలి¹
 గొంతు
 గొన్నాం
 గొబ్బం
 గొల్లకత్తి
 గోతీ
 గోని
 గోను
 గోవె
 గోబ
 గోరె
 గోలం
 గోయతాపి
 గోర్కర్తి
 గోర్గుండు
 గోవ¹
 గోవుకట్టె
 గొండా

చట్టపుదబ్బ
 చట్టం¹
 చట్టి
 చట్టిపిడక
 చట్టు²

చేత్రం¹
 చేవిక
 చేప్ప
 చేప్పం
 చేరుచురాయి
 చేరువుచుచెక్క
 చేరువుచుపలక
 చేరువుచురాయి
 చాకు
 చాటుబల్ల
 చాదుడుకర్తి
 చికిలికుండ
 చిక్కట్టు
 చిక్కం¹ (1. 2)
 చిట్ట
 చిట్టె¹
 చిట్టి
 చిడక¹
 చిడక²
 చిడి
 చిడి
 చిన్నతాపి
 చిన్ననుత్తి
 చిన్ననుత్తె
 చిన్న¹
 చిన్న² (2)
 చిన్నకట్టె
 చిరక¹
 చిలకపార
 చీకటికాట్టి
 చీకు¹
 చీమి
 చీమిమత్తి
 చీరుమత్తి
 చీర్నం
 చీల¹
 చీల (కర)

చిక్కవల్ల
 చుట్టకుదురు¹
 చుట్టకుదురు²
 చుట్టబట్టి
 (చుట్ట)గంపి
 చుట్టకుమిబద్ద
 చువ్వ²
 చువ్వ³
 చూరికట్టువల్ల
 చూరుకుట్టుదబ్బ
 చూరుకుట్టువల్ల
 చూరుకుట్టుబద్ద
 చూరుకుట్టుబద్ద
 చూరుగొల్లచ్చు
 చూరుచెక్క²
 చూరుమిబద్ద
 చూరుదబ్బ²
 చూరుబద్ద²
 చూరుముద్ద
 చెక్కకత్తి
 చెక్కకరితె
 చెక్కగుద్దుడు
 చెక్కగుడుం
 చెక్కటాపి
 చెక్కతాపి
 చెక్కదబ్బ
 చెక్కదిమ్మ
 చెక్కదిమ్మప
 చెక్కపలక
 చెక్కపార
 చెక్కమొద్దు
 చెక్కమత్తి
 చెక్కుదువలుగు
 చెండు (1.2)
 చెక్కుపాంచె
 చెత్తవల్ల

చెంబు
చెమ్ము
చెయ్యి²
చెయ్యిచెమ్మెన
చెయ్యిపాఠ
చెయ్యిపిడి
చెరుగు¹
చెలక²
చెలకపాఠ
చెలుగుడుకత్తి
చెవాల
చెవి³
చెవ్వు¹
చేతాడు
చేతానికట్టె
(చేతి) చెక్క
చేతిజల్లెడ
చేతిపాఠ
చేపార
చేయిసుత్తి
చేరువా
చేవాల
చేట
చేట
చేంతాడు
చోకంతావీ

చుత్తవర్ణం
చెప్పీ

జడ్డి
జబ్బ
జబ్బ
జమ్మలచ్చు
జంవరవలుగు
జంవరమత్తి
జంవరు

జంపరుకమ్మి
జంపాల
జంబరు
జల్లడ
జల్లి³
జల్లిడ
జల్లెడతడక
జనరంపం
జాడు
జానకితాడు
జాము
జాలరి
జాలీ¹
జాలీ²
జాలిపొక్క
జాలువారం
జగిరేచాకు
జీపురు
జీబుమట్ట
జెగబందు (కర్ర)
జేబందు (చెక్క)
జేబందు (దబ్బి)
జేమందు
జేర్పందు
జొల్ల²
జోగొందు
జోబిన్ బద్ద
జోలడి
జోలారు

బకార
బక్క
టాకీ
టావీ
టావీరేకు
బికిబి
బిక్కట

టిక్కి²
టిటి
టిట్టి (లెవలు)
టిటి
టిటిలెవలు
టిసు
టూగుగుండు
టెంకాయబురుసు
టెంకి
టెంకె
టేపు
టేపుబల్ల
టేపురాయి
టెనుదారం
టోపన్³

డంగుపార
డప్పా
డబ్బునిచ్చెన
డబ్బా
డబ్బి
డాకలి
డాకు
డాగు
డిజైన్తాపి
డూలుసు (టాపీ)
డేకినపార
డైనమైటు
దొక్కు¹

దొంగ
దోలీ
డ్రమ్ము

తగారు
తగిడి
తగిరి
తగుడు²

తట్ట
తట్టపుటికె
తట్టి¹
తట్టి²
తట్టుడుపలక
తట్టె
తడక¹
తడికె
తడుకు¹
తండ
తంతి¹
తంతి
తంతెదబ్బి
తన్ను (3)
తంతె
తపిల
తపేలా
తబుకు
తంపర మొల
తల¹(1,2)
తలకాయ¹
తలకాయ²
తలకాయి
తలబుట్ట
తలుపుతడక
తవ్కర్తి
తస్తు
తాటకి
తాడి²
తాపీ
తాపీదిమ్మ
తాపీదిల్ల
తారసచ్చు
తారసుసాంచె
తారుమేకు
తార్పిటికచ్చు
తికిటి

తిక్కడ
తిక్కిడి¹
తిక్కిడితడికె
తిక్కిడిదబ్బి
తిక్కెడ
తిక్కెడి
తిక్కెడికర్ర
తిప్పణి
తిమిటి
తిరుగుడుపుల్ల
తికటి
తిగ(2)
తిగమేకు
తిగె(1)
తిటి
తిటిరెవయ
తితవాడు
తినె²
తినెగూడు
తిమంచంరాట
తిమంచాపదై
తిరువుగోడ
తివంచంపట్టి
తుడిమి
తుంట¹
తుండు³
తూకంకాయ
తూకంగుండు
తూకం!
తూకంబిల్ల
తూకంభిల్ల
తూకు!
తూకుకాయ
తూగు!
తూకుగుండు
తూగుకాయ
తూగుచెక్క
తూగువలక
తూగులిక్

తూటా
తూటా (మందు)
తూము¹
తూము⁴
తూముపాన
తెప్పపుల్ల
తెప్ప²
తొట్టి¹ (1,2)
తొట్టి³
తొట్టు¹
తొట్టు²
తొట్టుజల్ల
తొడి
తొడిమిపాన
తొడుగు!
తొండాకర్ర
తొలి(3)
తొలిక
తొల్ల(3)
తోక(2)
తోక²
తోకతాపీ
తోకుగుండు
తోటవిచ్చెన
తోపివపార

రట్టవగజం
రట్టవ(చెక్క)
రట్టా
రదవవనిచ్చె
రంద⁴
రండి¹ (1)
రంతె²
రంతెకర్ర
రమ్మ (2)
రబ్బి³
రబ్బికల్

దబ్బనం

దబ్బనం

దబ్బనం

దమ్మసు

దస్తకర్తి

దాక

దాగిలి

దాంచ

దాతిరి

దాపుకర్ర

దారం (1)

దాచ

దాస్తిరి

దిండుర

దిబ్బి³

దిమిళ

దిమిసీ

దింపుడచ్చు

దింపుడుచెక్క

దిమ్మ¹ (2, 3)

దిమ్మ² (1, 2)

దిమ్మతాపీ

దిమ్మిస

దిమ్మసదుక్క

దిమ్మసపీట

దిమ్మెట

దిమ్మెస

దిమ్మవకలె

దిమ్మెసగర్ర

దిమ్మెసపుల్ల

దుశాడుకర్తి

దుత్త

దుర్భిణి

దువాడ

దుశాక

దుశాడుకర్తి

దుశాపాఠ

దుశాపాఠ

దొడ్డి² (1)

దొడ్డుకర్తి

దొడ్డుజల్లెడ

దొడ్డుతాపీ

దొనె

దొప్పకాచు

దొప్పకొయ్య

దొప్పడ్డె

దోకుడుపాఠ

దోకుపాఠ

దోనచ్చు

దోనిపెంకచ్చు

దోనిరేకు

దోనె³

దోనె (కొయ్య)

దోనెపలక

దోనెమొద్దు

దోయింత్రం

దమ్మసపలక

నక్కు¹

నక్కు²

నగ²

నట్టు¹

నడిమిచెక్క

నదరు

నంబరుజల్లెడ

నయగారంగుండు

నయంచెక్క

నల్లబల్ల

నల్లమందు

నల్లనరంగుండు

నాగుతుండు

నాభితాడు

నార్దపాయింటు

నిచ్చెన

నిమగాడు

నిచ్చెన

నియంపాతు

నియపు¹ (2, 3)

నియపుకర్ర (1, 2)

నియపుపోస్తు²

నియపుబోట

నీటిమట్టం

నీటిసీసా

నీరుమట్టం

నీరుమట్టు

నీళ్ల చెక్క

నునీలేబొంగు

నెంబు

నెమ్ము¹

నెమ్ముచీల

నెలిమిబద్ద

నెల్లబద్ద

నేటు

నేతపలక

నేతబద్ద

నేలబల్ల

నేతకాచు

పక్కబొంగు

పంజరం

పంజా

పట్టెచెక్క

పట్టెరముట్టి

పంటి

పంటె

పండ్లపాఠ

పండ్లసుత్తె

పతాకం

పనిగాడు

పనిముట్టు

పనివాడు

పన్ను² (1, 2)

పన్ను³ (1, 2)

వనసుతె

పర¹పరక¹పరక²

పరంబ

పరంచకట్టె

పరంజా

పరంజి

పరప్పెట్టె

పరమా

పరింద

పరుడు

పరుపచ్చు

పర్ర³పలక⁵పలక⁶పలుకురాయి¹పలుగు²

పల్లిక

పల్లుగన్ను

పల్లుసంపెట

పల్లుసలికె

పల్లుసుతె

పల్లుసుత్తి

పల్లెక

పాంజ

పాట్లాకు

పాతు³

పాప

పార¹(1,2)పార²

పారకాడు(1,2)

పాలమాన్

పాలమ్రీసాంచె

పాలామ్రీఅచ్చు

చాలి¹

పాలిగాడు

పావుడా

పికాసి (పార)

పిక్కాపి

పిచ్చురు

పిచ్చికాడు

పిచ్చెరు

పిచ్చెర్

పిడి (1, 2)

పిండిజల్లెడ

పిరకాళి

పిరికి¹ (1, 2)

పీటొతు

పీపా

పీపారేకుచాకు

పీపి

పుటిక

పుట్టిక

పుల్లోలు

పుడక

పువ్వలరాడు

పూటకత్తి

పూటుపెట్టె

పూటు(బద్ద)

పూస¹

పెంకచ్చు

పెంకుకర్ర

పెర్రె (1,2)

పెట్టమందు

పెండెమేకు

పెద్దకామపార

పెద్దమత్తి

పెవం

పేర్పుగాడు (1, 2)

పెట్టింగురావి

పొడుగుపార

పాంక

పాన్ను (1, 2)

పొయ్యి³పొక²

పొకర

పొగర

పొగాడు

పొటీకర్ర

పొకమత్తె

పొస్తు

పొడర్దిమ్మె

పీటుపెర్రె

బక్కా

బట్ట

బడ్డి²బిత్తి¹బిద్ద¹ (కీ)బిద్ద²

బింతి

బిందం

బిందు²

బిరం

బిర్మా

బిర్మావులి

బిర్²బిర్⁴

బిహ్

బిట్ట

బిడితకేడు

బిణం

బిండి

బిడు

బివ

బివం

బా యే గొడ్డలి

బారు³

బారు మూస

బాలంచ

బింగ(రాయి)

బింది

బిందిగం

బిందె

బిన్నీ

బిక్రకట్టె

బిలహారి అద్దం

బిల్లకర్ర

బిల్లారద్దం

బిళ్¹

బిళ్తాపి

బిళ్పిడి

బిసి¹ (2)

బుంగ

బుట్ట¹

బుట్ట²

బుట్టి

బుడగ

బుడత

బుడం మేకు

బుడిగి

బుడ్డ³

బుడ్డి² (1-4)

బురుగి

బురుసు

బుర్ర²

బుర్రబాడితి

బుసివిడంగ్

బూజా

బూతు

బెంచీ

బెట్టలి

బెంబు

బెండు³(1-3)

బెతోనికట్టె

బెల్క

బేతాళం

బేరికట్టరేకు

బేరికట్ట²

బేరెడు

బేర్నీపార

బేలుకట్టె

బేలుతగిడి

బేలుదారి

బేలురేకు²

బేల్కట్టరేకు

బొంగుపిన్ను

బొచ్చి

బొచ్చె

బొద్దుతాపీ

బొరిక

బొలిగె

బోజు

బోడు

బోలె (1,2)

బోల్లి

బ్రష్

మక్కిరి

మంగాను

మచ్చి

మచ్చు²

మంచె (2)

మట్టకట్టె

మట్టకర్ర

మట్టపుదబ్బ (1,2)

మట్టపువలక

మట్టపుబద్ద

మట్టప్పులక

మట్టం²

మట్టిచాప

మట్టితట్ట

మట్టిపార

మట్ట² (1-3)

మట్టుకత్తి

మట్టుపార

మడతనిచ్చెన

మడమ

మడుతులు

మడెంపన్ను

మడ్చుకత్తి

మడ్డుగత్తి

మండుగు

మనగాసంచెక్క

మనేసకట్టె

మందు¹

మందు²

మర¹

మరచీల

మరమేకు

మరాట్

మల²

మలాటు

మల్లంచెక్క

మల్లపీట

మల్లపుకోడుచెక్క

మల్లబద్ద

మనిజలెడ

మాంజ

మాని

మానిక

మానువాసం

మారువాటం

మారుసమ్మెట

మిచ్చెన

మిట్ట	మేకు (1,3)	రంపె
మిర్రుకొయ్య	మేటు	రణ
మీటరు	మేదరికట్ట	రమ్మ
మీది	మేదరితడక	రసం ¹
మీరి	మేరవ	రసం ²
ముక్కి	మేరువు ²	రసమట్టం
ముట్టి ¹	మేఘ్రి	రాగోరి
ముట్టె ³	మైపుల్ల	రాయాకుతాపీ
ముండ్ల శ్రేవణం	మొగిలియెందం	రింగు
ముదుగుజల్లెడ	మొగిలూడ	రుద్దుచెక్క
ముద్ద ²	మొటిక (1,2)	రూడ(చెక్క)
ముద్దకర్ని	మొటిం	రూపాయి
ముద్దర	మొటిమ ¹ (1,2)	రెండుకళ్ల చుచ్చ
ముద్దసుత్తి	మొటిమ ²	రేకు ²
ముద్దసుత్తె	మొటుం (1,2)	రేకు ⁴
ముంత ¹	మొత్తు కరిణె	రేకుతాపి
ములుకు	మొద్దు ⁴	రేకుపార
ములుకోలకట్టె	మొద్దుతాపి	రేకుమట్టం
ముల్ల (1-4)	మొవ ¹ (1-6)	రోడ(చెక్క)
మూకుడు	మొవ ²	రోడ్డుపార
మూతి ⁴	మొమలి	
మూలగొయ్య	మొరీమపార	లిచ్చెన
మూలచెక్క	మొల ¹ (1,2,4)	లెవలు ²
మూలతాపీ	మొల ²	లెవలుబద్ద
మూలపెట్టె	మొల్ల	లెవల్ బాటిలు
మూలమట్టం (1,2)	మోటతాపి	లెవల్ బాటు
మూలమెట్టు	మోటమత్తె	లెవల్ మట్టం
మూస	మోటుగాడు	లేదిరి
మూసకట్టు		లేరువాడు
మూసకర్ర	యాసమూలమట్టం	లైమగోరి
మూసబండ	యాసమెట్టు	లెమదారం
మూసరాయి		లోగాడిపుల్ల
మెట్టు		
మెడిమి	రంగంపార	
మెనాపకట్టె	రందచెక్క	మంకకత్తి
మెరుగుతాపి	రంపం	మంకె ²
మెరుగు ¹	రంపి	వడంగుండు

వడంబగుండు

వడంబు

వడంబుం

వడేకు

వడ్డి

వడ్డె

వడ్డెత్తు

వడ్డెర

వడ్డెరాయన

వడ్డెవీడ్చి

వడ్డ

వడ్డి

వత్త వంచెక్క

వత్తి

వలంబగుండు

వల్లజలైడ

వమికొయ్య

వాక²

వాటకుండ

వాదరి

వాయి¹

విచ్చెనకర్ర

విలాసం

వీడియావు

వైరుత్తగ

కలాకు

కాణం

కమ్మన

కవ్వం

కేవలం

క్రావణం

పావె

పావె

పావె

సంక్రమిం

సత్తుమిట్టు

సవిగపార

సన్న

సన్నకండజలైడ

సన్నకర్తి

సన్నజల్లి

సన్నజలైడ

సన్నతాపి

సన్నపసితాపి

సపోటు¹(1,2)

సపోటుకర్ర

సబ్బి

పంపెట

పంబెట

సమ్మెట

పరం²

సరాతం

పర్మరాయి

పర్వ¹(1,2)

పరిగ

పరిప¹(1,2)

పరాక¹(1)

పరాక²

పరాక⁴

పరాక³

పరికపార

పాంచె

పాంచెకాడు

పాంచెమనిషి

పాంచెవాడు

పాంచెకాడు

పాచ

పాచ

(పాచ)కాడు

పాచిచ్చెన

పాచున

సామగ్రి

సామాను

సారవ¹

సింగిడి

సిపాయిపీట

సిబ్బి

సిరిట్ లెవలు

సిల్ల

సీనంటాపి

సీందా

సీరిసమ్మిట

సీర్ణంకరిణె

సీర్ణతాపి

సీల⁽²⁾

సీలగొడ్డలి

సీలుసుత్తి

సుతారి

సుత్తి

సుత్తిడి

సుత్తు

సుత్తె

సున్నపుబద్ద

సున్నబద్ద

సురాయి

సురిటిలెవలి

సురుస

సూతకంబద్ద

సూతరికాడు

సూదనం

సూదనంబద్ద

సూది¹(1-3)

సూదివంకట్టె

సూదెంబరిక

వెంటరింగు

వెంటరింగు

వెమార్

వెరెణ్ణం
సేనం

సేనం
సౌజ్ఞ

సౌమ్య
స్పిరిట్ చెవెలు

6. నిర్మాణభాగాలు

దశలు, పద్ధతులు

అఖండంచెక్క
అఖండం(రాయి)
అంగడం
అంగణం(1)
అంగళం
అంగుడు
అంగోసంపొన్ను
అచ్చు¹(3)
అచ్చు²
అచ్చుపల్లె
అచ్చుమెట్టు
అచ్చువంపుకర్ర
అంచ¹(1)
అంచు(1)
అంచె
అటకబండ
అటుకు¹
అటువబండ
(అట్ట)కీలు
అట్టడి
అట్టడిబండ
అట్టడుగు
అట్టవ
అట్టవబండ
అట్టితలుపు
అట్టబండ
అడకపై
అడకొయ్యలపీట
అడిగోడ
అడుగార
అడుగు²(1)
అడుగుకమ్మి
అడుగుబల్లి
అడుగుమాను

అడుగురాయి¹(1)
అడుసుకూడు
అడుసుపల్లక
అడ్డ³
అడ్డకపై(1)
అడ్డకమ్మి(1,2)
అడ్డకర్ర¹(1,2)
అడ్డకిటికీ
అడ్డగడె
అడ్డగుంజ
అడ్డగూడు
అడ్డగెనె
అడ్డగోడ
అడ్డజాపు
అడ్డతీర్పు
అడ్డదండెం
అడ్డదూలం
అడ్డవకాడీ
అడ్డపట్టి
అడ్డవట్టి²(1-5)
అడ్డపెండె
అడ్డబండ
అడ్డబద్దె
అడ్డబాజా
అడ్డబారు
అడ్డనిగువు
అడ్డబిన్ని
అడ్డబెండు¹(1-3)
(అడ్డ)బెండు²
అడ్డబెండుకిటికీ
అడ్డబెలుగు
అడ్డమావం

అడ్డరాయి
అడ్డసరం
అడ్డసాప
అడ్డి
అడ్డిగువ్వంచెక్క
అడ్డికమ్మి
అడ్డు
అడ్డుకమ్మి
అడ్డుకొయ్య(1,2)
అడ్డుగర్ర
అడ్డుగూటు
అడ్డుగోడ
అడ్డుచెక్క(1,2)
అడ్డురాయి
అడ్డువాసం
అడ్డుశ్రేణి
అడ్డి
అంటకప్పు
అండా
అతుకుచెక్క
అద్దెకమ్మి
అధరుమెట్టు
అనుగుడుచూరు
అంతరం
అంతస్తు
అన్నారా
అమాంఖానా
అయివిల్లు
అర¹(1,2)
అరగోడ

అరడ(1,2)

అరడం

అరడం

అరమ

అరమ

అరమ

అరివేణిగు

అరిగు(1)

అరిం

అరిసం

అరి(1,2)

అరిగోడ

అరిమ

అరిమగు

అరికం

అరిక

అరికపెండె

అరిమ

అరిబెం

అరిగోడ

అరిపరై

అరికారి

అరికారి

అరికారిప

అరి

అరి

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరి

అరివరై

అరిగెడ

అరిమాటు

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరి

అరివరై

అరివరై

అరి

అరివరై

అరివరై

అరివరై(1)

అరివరై

అరివరై

అరి

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరివరై

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

అరి

ఎచురు మోపుతలుపు
ఎనగర్రకొప్పు
ఎనిక్కాసి
ఎన్నికమ్మి
ఎలకచుంచు
ఎలకచూరుపెట్టె
ఎలకపరుపు
ఎలకసుంచు
ఎలకసూరు
ఎలకసూరువానం
ఎలగచూరుదిమ్మ
ఎలగచూరుబిల్ల
ఎలిశ
ఎల్లవ¹
ఎల్లవ²
ఎల్లవ(కడి)(1),(2)
ఎల్లవమెట్టు
ఎసల్దొక్కుడు

ఏకండితలుపు
ఏకతలుపు
ఏకపునాది
ఏకదిలం
ఏకా, డంతలుపు
ఏసపాళి

ఒగ్గి¹
ఒంకిరాయి
ఒట్టికట్కం
ఒడి¹
ఒడుం
ఒడుము
ఒంటదిగింపు
ఒంటదిగువు
ఒంటికొమెర

ఒంటిగుజ్జ
ఒంటితలుపు
ఒంటిరెక్కతలుపు
ఒత్తురుగు
ఒత్తుచెక్క
ఒత్తుపొయ్యి
ఒరం
ఒరవ
ఒరుగుమగడ్డె
ఒరువుబిల్ల
ఒరుకట్టు

ఒటు
ఒచి
ఒరబిల్ల
ఒరవాకిలి
ఒర్పు

కంకణం
కంగివేత
కంగోల్
కచ్చు¹(1-4)
కచ్చు²(1)
కచ్చుగీటు
కచ్చువావం(1,2)
కంచీ

కంచుబండ
కడుక
కడుకటాలు
కడుకం(2,3)
కటాంబవం
కట్క
కట్టి¹(1)
కట్టి²(1-4)
కట్టి³(1,2)

కట్టి⁴(1,2)
కట్టిమట్టం
కట్టివంథం
కట్ట²(1,2)
కట్టమ
కట్టపెండ్లి
కట్టబడి
కట్టరాయికట్టబడి
కట్టెగడ
కట్టెపిట్టె
కట్టెదాసా
కట్టెపచ్చు
కట్టెబద్ద
కడగాలు(1,2)
కడగాలురాయికట్టడం
కడగాలాయి
కడగోడ
కడత(1,2)
కడవ¹(1,2)
కడవకట్ట
కడవరాయి
కడవలి¹(1,2)
కడవలి²
కడవల్లావ్
కడవండు
కడాకత్తు
కడారుగోడ
కడి(1,2)
కడికల్పి
కడిం
కడిమ
కడిమి
కడియపర్పు
కడియం¹(1)
కడియం²
కడి

కడెత్తుగది
కడెత్తుగోడ
కడెం²
కడెం⁴
కడొత్తు
కడ్డి¹(1,2)
కడ్డి²(2)
కడ్డి³
కడ్డి
కంటు¹(1,2)
కంటు²
కంటెగోడ(1,2)
కంటెదూలం
కండవాకర్ర
కండ్రి¹
కండువాదూలం
కత్తిరిగూడు
కత్తిరివడవ
కత్తిరింపు
కత్తిరివడ్రం
కత్తిరివాసం
కత్తెర¹(1,2)
కత్తెరగడ్డ
కత్తెరగాడి
కత్తెరగొయ్య
కత్తెర(గోడ)
కత్తెరజాయి
కత్తెరమళ
కత్తెరార్చి
కవియాయి
కవేయాయి
కంత్²
కందవం
కమ్మ¹(4)
కమ్మగంటిదూలం
కపారం
కమ్మబండ

కప్పరి
కప్పి²
కప్పు¹
కప్పు⁵
కప్పుచెక్క
కప్పుపెండె
కప్పురాయి¹(1,2)
కమర్
కమాను¹
కమానుగూడు
కమానురాయి(1,2)
కమానురొతు(1,2)
కమానొర్ప
కంబం
కంబి¹
కంబి¹
కమ్మ²
కమ్మనేత
కమ్మపరుపు
కమ్మి¹
కమ్మిక
కమ్మి³
కమ్మ
కమ్మె²
కమ్మె³
కంసాదివంపవి
కంసాలిలాజు
కంసూరి
కయ
కయిరళాల
కయ్య
కరువువని
కరిదిండు
కరుకు¹
కరువువాసం
కరువు
కరాలగూడు

కర్దనంగూడు
కల్పమాదం
కవట
కవరగుజ్జు
కవరు¹(1,2)
కవలకిరికి
కవలగూడు
కవలసూరు
కవిరి
కవిలి²
కవురు
కవుల(1,2)
కవులకాలు
కవులచెక్క
కాకివాసం
కాంచి¹
కాడచూరు
కాడి³
కానా¹(2)
కానా³
కానాచెక్క
కానిక²
కానిగపని
కాంపాడుగోడ
కాయ²
కాయవాసం
కార్పిసు¹(1,2)
కార్పిసుగూడు
కార్పిసుతలుపు
కార్పిసుపని
కాల
కాలబోదె
కాలవ¹(2)
కాలవ²
కాలిగుంజ
కాలు¹(3)
కాలుగుంజ
కాలరాయి

కాల్పుబండ
కాళీ
కాల్వ¹
కావలిపని
కాశిరాయికట్టుబడి
కాశెపని
కిటికి
కిట్టికి
కిందకట్టు
కిందడ్డ
కిందాపు
కిందిబోదె
కిరికిటీ
కిరిక్
కిరిటీ
కిలావరుకమాను
కిలావారార్చి
కిస్ గూడు
కిస్ చుట్రం
కిస్ తలుపు
కిస్ దర్వాజ
కిస్ రెక్క
కిటు
కిలకప్పు
కిలం
కిలు²
కిలు³
కిలు⁴
కిలుబిందు
కుక్క
కుక్కానీ
కుచ్చు²
కుంసం³
కుట్టు
కుడిదూలం
కుడిముక్క
కుడుంతలుపు
కుడుమాడుపట్టి

కుంటదూలం
కుంటెవ
కుండ⁴
కుండి³
కుదురు¹ (1)
కుదుర్దుగు
కుంద¹
కుంది³
కుందు¹
కుంబి
కుంబిగోడ
కుమ్మి
కుమ్మిగోడ
కుయ్యంరాయి
కుయ్యంరౌతు
కుయ్యంకట్ట
కురుమడి
కురుమాడు (1,2)
కురువాటం
కుర్చి¹
కుర్చి²
కుర్చిగద్దె
కుర్చిమట్టం
కుర్చిరాయి
కుర్చిరౌతు
కుర్చీ
కుర్ని
కుర్చీదారు
కుల్లా¹
కునీ¹
కువితలుపు
కువిమామతలుపు
కుగూలు
కుచం¹
కుచిక
కుటీ²
కువ²

కువదిడ్డి
కువవంపు
కుడు¹
కుడు²
కుడువాముక్కి
కుసంతలుపు
కుసు¹
కుసు²
కుసుముడి
కుంచి
కుంచికమామ
కుతుండు
కువీగోడ
కుయ్య²
కువు
కుకీల
కుక్కి¹
కుక్కి
కుక్కెం¹ (1,2,4)
కుక్కెం²
కుక్కేం
కుంకరాయి
కుంకె¹
కుంకె
కుంకా (1,2)
కుట్టడి
కుట్ట⁴
కుట్ట (గది)
కుట్టచెక్క
కుడితి
కుడిమేక
కుండి¹
కుండి²
కుండి³
కుండి²
కుండె¹
కుండె²

కొండె³
 కొండెదూలం
 కొండె¹
 కొండె²
 కొండ్రీ
 కొన
 కొనవాసం
 కొపారం
 కొపిర¹
 కొపిర²
 కొపిరార్చి
 కొప్పు¹
 కొప్పు²
 కొప్పుకర్ర
 కొప్పుకర్రగుఱ్ఱ
 కొప్పుగర్రపీట
 కొప్పుసీల
 కొప్పె
 కొప్పెర³
 కొమర
 కొమరకాలు
 కొమరకొయ్య
 కొమరగుఱ్ఱ
 కొమరదూలం
 కొమరపి
 కొమరపీట
 కొమరచిడి తె
 కొమరబిల్ల
 కొమరగర్ర
 కొమిరపీట
 కొమిరెకర్ర
 కొమెరకొయ్య
 కొమెరగోడ
 కొమెరపీట
 కొమ్మరగొయ్య
 కొమ్మకొట్ట
 కొయ్య

కొయ్యచిలుకు
 కొయ్యమెట్టు
 కొరడబండ
 కొరుకు
 కొరుట్రాయి
 కొరుడురాయి
 కొలపాలు
 కొలాబ
 కొస
 కొసపల్లె
 కొసవాసం
 కోంచిగూడు
 కోతా
 కోడిగుడ్డుగూడు
 కోండ్లకమాను
 కోతచెక్క²
 కోతిగూడుకమాను
 కోతిపట్టి
 కోతిముక్కురాయి
 కోతిరాయి
 కోపార్చి
 కోపిన్
 కోపిరిచెక్క¹
 కోపు¹
 కోపుకమాను
 కోపెన్
 కోబిన్చూరు
 కోరడ
 కోరాటం
 కోరావంభం
 కోరు¹
 కోరికమాను
 కోలాటంకొయ్య²
 కోమకమాను
 కొలలచొక్కట్ట
 కొలా
 గచ్చుకదికం
 గజంరాయి

గజాలగేటు
 గజెలచెక్క
 గంజివాటం
 గడప(1.2)
 గడపబోదె
 గడమాను
 గడాటు
 గడాయిరౌతు
 గడి¹
 గడిమాను
 గడియ¹
 గడియ²
 గడె
 గడ్డ³
 గడ్డ⁶
 గడ్డపార(3)
 గడ్డం²
 గడ్డర్
 గడ్డాపురాయి
 గడ్డినేత
 గజె
 గజేష్పట్టి
 గంటనామబద్ద
 గంటసూరి
 గండదూలం
 గండి³
 గండి⁴
 గది¹
 గద్దగొర్రు
 గద్దగోరు
 గద్దరెక్క
 గద్ది
 గద్దె²
 గద్దెరాయి¹
 గద్దెరాయి²
 గద్దెరౌతు
 గద్దె¹

గనుమ	గలీజా	గిద
గనె ¹	గలీత	గిరి ²
గనె ³	గలీడు	గిరుక్కట్టు
గందపుచెక్క	గలీమ	గీటు ¹ (1,2)
గందప్పటె	గల ^{1,2,3}	గుడిదూలం
గందప్పటెలతలుపు	గలాలకమాను	గుజ్జా ¹
గందప్పీట	గవాక్షం	గుజ్జా ³
గంచి	గవాక్షి (1, 2)	గుజ్జాదూలం
గందు	గవాచి ¹ (1-కి)	గుజ్జావరం
గందె	గవాజా	గుజ్జావీట
గందెవాటు	గవాపి	గుజ్జాబరువు
గందెవాటుచెక్క	గివిడి	గుజ్జాముగరం
గందెవాట్లతలుపు	గవిని	గుజ్జాలకడీ
గన గోడ	గవ్వమెట్టు	గుజ్జాలచట్రం
గబలపట్టె	గవ్వాజా	గుంజ ¹
గమాచి	గాజు ²	గుంట (1)
గయి	గాజుకమాను	గుంటదూలం
గయినిదర్వాజా	గాటీచెక్క	గుండాం
గరటా	గాడి ³	గుండీ ³
గరండా (1,2)	గాడిదర్వాజా	గుండు ² (1,2)
గరట్	గాడికప్పు	గుండుగూడు
గరుడిని	గాడిపలక	గుండు పెండి
గర	గాడిస్టోన్	గుండుబద్ద
గరనం	గాత ¹ (1,2)	గుండ్రపుమెట్టు
గర్భగది	గాతం (1,2)	గుండ్రూనుతంతె
గర్భగూడు	గాతాం	గుడి ¹
గర్భగోడ	గాతు	గుడిక్ర ²
గర్భదూలం	గాయ	గుడికొయ్య
గర్భంనాటుగది	గాల ³	గుడిచెక్క ¹
గర్భబండ	గాలికట్టు	గుడిచెక్క ²
గర్భం ¹ (1,2)	గాలికమ్మ	గుడివాపం
గలతా	గాలికిటికీ	గుడుము
గలతాచెక్క	గాలిబద్ద	గుడెక్కె
గలమ	గాలిబొక్క	గుడ్డు ²
గలాతా	గాలివాపం	గువాదరం
గలాసా	గాలివందు	గువాడి
గలిత	గాయ	గువాదిగుంత

గునాదిగోడ	గులా	గొడుసు
గునాదిబాండు	గుళ వలికం	గొడ్డలి ²
గునితి	గుళలవాకిలి	గొండెం
గుంది	గువి	గొండెం
గుచితలుపు	గువీచెక్క	గొణెద
గుబ్బ ¹ (1)	గునీతలుపు	గొణ్ణెం
గుబ్బ ² (2)	గునీపత్తె	గొత్తు ¹
గుబ్బ ³	గునీబద్ద	గొద
గుబ్బగురుకుతలుపు	గుటం ³ (1-3)	గొనుదు
గుబ్బచీల	గుటం ⁵	గొనె
గుబ్బమొల	గుటంరాయి (1,2)	గొందిలు
గుబ్బలతలుపు	గుడపట్టి	గొండు ¹
గుబ్బామేకు	గుడు ¹	గొప్ప
గుబ్బితలుపు	గుడు ⁵	గొబ్బగురు
గుబ్బిమళ	గుడుబండ	గొరకట్టె
గుబ్బగురుడు	గువ ³ (2)	గొలుసు ²
గుమ్మటం	గువంతరం	గొలుసుచీలుకు
గుమ్మం (1,2)	గుబ	గొళెం ¹
గుమ్మంతడిక	గుబపొక్క	గోటిరాయికట్టుబడి
గుమ్మాగది	గెణా	గోడ
గుమ్ము ¹	గెండి	గోడకమ్మి
గుయ్య	గెద్దిగోరు	గోడకాలడుగు
గురిగి ¹	గెలవాపం	గోడకాలు
గురుజ	గెలిడి పెండెం	గోడమెట్టు
గురుజుపీట	గేడిబండ (1, 2)	గోడరాయి
గురుజులకడ్డి	గేడుబిగువు	గోడు ¹ (1, 2)
గురుజువడం	గేబిలికట్టుడు	గోవురంగుడు
గురు ¹	గేబుల్ (గోడ)	గోవురపార్చి
గుర్రపుకొయ్య	గొట్టం ¹	గోవురం
గుర్రపుపీట	గొట్టాం ¹	గోరుకట్టు
గుర్రపురాయి (1)	గొడి తె	గోరుమీటు
గుర్రం (1)	గొడిమి	గోర్చెక్క
గుర్రం (4)	గొడుక్కమామ	గోరా
గుర్రం (5)	గొడుడుచెక్క (1,2)	గోలి (1, 2)
గుర్రంబద్ద	గొడుగువేట	గోలిగోడ
గుర్రంపేగు	గొడుగుబండ	గోలిచెక్క
గులా ²	గొడుగుబల్ల (1, 2)	గోలిమట్టు
గుల్లాయి (3)		

గోలు (1,3)
గోలుకమాను
గోలుగోడ
గోలుసిడి
గోల్ గలతా
గోవకట్టు
గొని

చంక¹
చంక²
చంకగోడ (1)
చట్టంమూలం
చట్టపుకొయ్య
చట్టపుబద్ధ
చట్టపువాసం
చట్టబద్ధ
చట్టం³
చట్టం⁴
చట్టంతలుపు
చట్టపుపేరు
చట్టం²
చట్టంపట్టె
చట్టరుగు
చతురంగొయ్య,
చదరపుగూడు
చదరపుపెండి
చదరం³ (1,2)
చదరం పట్టి
చదరంమెట్టు
చప్పట¹
చప్పిడి
చబుత్తర
చవ
చాటుగోడ
చాటుబండ
చావు¹ (1,3)
చావు³

చాచీరొతు
చాయకొమెర
చాయికర్ర
చాయ¹ (1)
చాయ³
చాయపట్టె
చిక్కంతలుపు
చిక్కర్చి
చిక్కిరిగాపం
చిట్టటును
చిట్టడుగుదూలం
చిట్టి²
చిట్టె (1,2)
చిడతకట్టె
చిడతకర్ర
చిడీరాయి
చిత్తారి
చిన్నకొమిరె
చిన్నగుజ్జ
చిప్ప² (1)
చిప్పతట్టు
చిప్పవెణక
చిప్పవెవక
చిజోరు
చిమ్మి
చిమ్మి
చిమ్మిగూడు
చిమ్మి¹
చిరతకట్టె
చిరుపోటి
చిల
చిలకకట్టు
చిలకకొయ్య (1,2)
చిలకగడి
చిలకగడె
చిలకపేట
చిలకలార్చి
చిలకాడి
చిలకొయ్య

చియక
చియప¹ (1, 2)
చియకు³
చియకు (చెక్క)
చియకువాటం
చియకొయ్య
చిల్కపూటి
చిల్ల⁴
చిల్లకొయ్య (1,2)
చిల్లరవాసం
చిపోరు³
చీపు³
చీటి
చీరం¹
చీరం²
చీరాలా
చీర³
చుక్క³
చుంచు
చుంచుగోడ
చుంచుబండ (1-3)
చుంచురాయి (1,2)
చుట్ట³
చుట్టకుదురు³
చుట్టరుగు
చుట్టకట్ట¹
చుట్టకట్ట² (1,2)
చుట్టకట్ట
చుట్టకప్పు
చుట్టకొలారం
చుట్టగోడ
చుట్టచుట్టం
చుట్టతంతె
చుట్టపట్టె
చుట్టపెండి
చూపుచెక్క
చూపుబద్ధ

చూపుముగరం

చూపుటై

చూచు (1)

చూచుకమ్మి

చూచుకుట్టు (1, 2)

చూచుకుడు

చూచుకొయ్య

చూచుగోడ

చూచుచెక్క

చూచుదబ్బి

చూచుదిమ్మ

చూచుదూలం

చూచుపట్టి

చూచుపట్టి

చూచుపట్టివాసం

చూచుపట్టె

చూచుపని

చూచుపెండ్లి (1, 2)

చూచుపేటు

చూచుపిండ

చూచుపింద

చూచుపిల్ల

చూచుమట్టు

చూచురాయి

చూచురొతు

చూచువాసం

చూచువల్పు

చెక్క

చెక్కకమ్మ

చెక్కకూర్పు

చెక్కకంటె

చెక్కనంపేట

చెక్కవట్టడం

చెక్కవరువు

చెక్కపేర్పు

చెక్కకంటె

చెక్కనంపేట

చెక్కపట్టడం

చెక్కపరుపు

చెక్కపేర్పు

చెక్కమెట్టు

చెక్కరొతు

చెక్కుడుకట్టుబడి

చెడకోణకమాను

చెన్న (గోడ)

చెన్నంగిగోడ

చెన్నబిగువు

చెన్నమలుపుకర్రవట్టం

చెన్ను

చెంప

చెండుగూడు

చెయి

చెయిపట్టుగోడ

చెయిపిడిగోడ

చెయ్యిపట్టుగోడ

చెరువుపునాది

చెర్చిఅర్చి

చెలికి

చెలుపుచెక్క

చెవి

చెవుకట్టు

చెవు(కట్టు)

చెవుగూడు

చెవ్వు

చేగోడ

చేతిగోడ (1, 2)

చేపట్టుగోడ (1, 2)

చేరంపట్టె

చేరె

చేటకమాను

చేటార్చి

చేమడచెక్క

చోవ్వులికలుపు

చోటిరాయి

చౌకంగూడు

చౌకట్టు (1-3)

చౌకట్టుబండ

చౌకట్టుబిల్ల

చౌకం

చౌకోట్

చౌకోటు

చౌటిరాయి

చౌరసం

చెత్తు

చెపాన్దర్వాజా

జగతి

జగతిరాయి

జగిలి

జగిలి

జగుల్లు

జంగ

జంగప్పిట

జజవతలుపు

జడ

జడ

జడ

జడపెండె

జంటసరం

జంటె

జన్నాల్

జమిటికొమెర

జమిటిజంగ

జములుకుర్చీమట్టు

జములుగుజ్జా

జములుస్తంభం

జంపు

జంపు

జంపు

జమ్మరాయి

జయగోడ

జయంచు

జరపట్టి

జల్లి²

జల్లెడరేకుకిటికీ

జల్లుపరదా

జవ²

జవతలుపు

జవ్వ³

జాకార్చి(కమాను)

జాగా²

జాతార్చి

జాతిచద్రంతలుపు

జావీకమ్మి

జావీకమ్మి

జాలాడి (1)

జాలారి¹ (1)

జాలారి²

జాలి³

జాలికిటికీ

జాలు¹

జాలుకిటికీ

జాలుగూడు

జాలుదండి

జాలువార్

జింక (1)

జింకపొట్టి

జిల

జిల్లి

జిన్

జుట్టార్చి

జుట్టు¹

జుట్టు²

జుట్టుకమాను

జుట్టుమెరాబా

జుత్తు

జుత్తురవాకార్చి

జుచ్చెక్క (1. 2)

జెరికాయకప్పు

జేరిగుద్దు

జేమగండె

జోడకట్టు

జోడువరం

జోలవారం

టాకా

టాపు

టిక్కి

టిక్కిగది

టియా(

టికిటికీ

టెక్కి

టెంకాయార్చి

టెంకాయకోపార్చి

టేపన్

టోపన్¹

టోపన్²

టోపా

టోపితుంటి

టోప్¹

టోప్²

టోప్గోడ

టోప్పేరు

తచ్చిపిడి

తచ్చిచద్రం

తల్లిదూలు

తప్పంగుకట్టు

తారం

తారితా

తెజే నయ్య

తొక్కుకమాను

తొక్కుడి

తొలక¹

తొలక²

వొలుమెద్దిపవి

వోరిహాసం

వోడ

వోరెప్పెంకు

ద్రవ్వంగుకట్టుది

తగుగుంజ

తట్టుకట్టు

తట్టుదర్వాజా

తట్టుగువు

తట్టు

తడక²

తడకార్చి

తడపచుట్టు

తడికెకప్పు

తడికెతలుపు

తవర్చి

తవాట్

తవాటిలర్చి

తవి¹

తవి²

తంతి³

తంతి⁴

తంతె¹

తంతె²

తంతె³

తంతెచెక్క

తంతెంజ

తమ్మ (2)

తమ్మగోడ

తమ్మజెడి

తమ్మడుదిమ్మ

తమలపాకార్చి

తంబురు

తరం¹

తరం²

తరం³

తరాయి
తరిగ
తరిజేగుజు
తరిజే స్తంభం
తలగుమ్మం
తలగోడ
తలపట్ట
తల పెండ్లి
తలరాయి
తలవాకిలి
తలుపు
తల్పుగూడ
తల్పుగూడు
తల్లాయి
తల్లిదూలం
తల్లి బెండి
తన్ను
తాగడి (2)
తానంపట్టె
తావ (1)
తావడం
తావపొట్టింపుతలుపు
తావలగూడు
తావుదామ¹
తావుదామ²
తామరపట్టె
తార్కకడ్డి
తారమని
తార్కకమ్మ
తావరం
తమ్మి (1, 2)
తమ్మి²
తన్నె
తమ్మి
తమ్మి
తమ్మి
తమ్మి

తిరిగేతలుపు
తిరుగడి
తిరుగలి
తిరుగుడు (గడి)
తిరుగుడుపల్లెచెక్క
తిరుగుడుబల్ల
తిరుగుడు రెక్క
తిరుగుడువాకిలి
తిల్లెవల్
తీతబల్ల
తీనె
తుంటదూలం
తుంటె
తుండి
తుండిపట్టె
తుండిబల్ల
తుండు¹ (2)
తుండుపట్టె
తుండుబల్ల
తుండేటిపట్టె
తుండేటిబల్ల
తుని
తురాయి స్తంభం
తులిగ
తుకు²
తుండ
తువరం
తుము³
తుర
తుట్టగోడ
తుట్టగోడ
తుప్ప¹
తుప్ప²
తుప్పతుప్పలు
తుర
తురము
తుప్పెబల్ల
తుప్పెబల్ల

తోక్కడబండ
తోక్కిడ
తోక్కు²
తోక్కుడ
తోక్కుడు¹
తోక్కుడు²
తోక్కుడు³
తోక్కుడు⁴
తోక్కుడువట్టె¹
తోక్కుడువట్టె²
తోక్కుడుపీట
తుంకురెక్క
తులుగు¹
తుక్³
తుక్కిలు
తుక్కుదూలం
తుక్కుపిడస
తుక్కుపిడతలుపు
తుక్కుదాన్
తులుంకర్ర
తువ (2)
తువు (1, 2)
తుప్పీటం

తుమ

దుంచె
దుడ¹ (1)
దుడిగోడ
దుడ³
దుడమోటి (1, 2)
దుడి² (1, 2)
దుడిగోడ
దుడిమ
దుండె
దుండెచాలు

దండెం	దిగుడుమెట్టు	దొడ్డిగుమ్మం
దబ్బెం	దిగువదబ్బ	దొడ్డిగోడ
దద్దలం	దిడ్డి	దొడ్డిదర్వాజా
దంతె	దిడ్డికంత	దొడ్డిపటి
దన్ను (1)	దిడ్డిగూడు	దొడ్డిబద్ద
దన్నుగ్రర	దిడ్డిదర్వాజా	దొడ్డియల్లవ
దబ్బకమాను	దిడ్డివాకిలి	దొడ్డివాకిలి
దబ్బగూడు	దిండు ¹ (1-3)	దొడ్డు ²
దబ్బల్లలుపు	దిండు ³	దొడ్డుపడిపు
దబ్బర్పి	దిడ్డికంత	దొడ్డువాసం
దరి ²	దిన్ను	దొంతర ²
దరివాసం	దిమ్మ ³	దొంతరింగు
దరుజుబల్ల	దిమ్మరాయి	దొంతవరం
దరు	దియ్యగూడు	దొంతి ¹ (1)
దరుతోక్కుడు	దిపితలుపు	దొంతి ²
దరుబద్ద	దీగూడు	దొంతి ³
దరు	దీపంగూడు	దొంతులర
దర్వాజా	దీపంవంతె	దొన్ని
దర్పింపు	దుయ్యేరుగుజ్జు	దొబ్బుడుచెక్క
దవడ (1-3)	దూళ ³	దొలవెక్క
దాపుదాసు	దూలపురాయి ¹	దొలిబద్ద
దామెర	దూలం(1)	దొండిగ (1,2)
దార	దూలంరాయి	దోబి ²
దారబందంపట్టె	దూలాపురాయి	దోవికమ్మి
దారమందిరం	దూలాంగూడు	దోను ²
దారి ²	దూలా	దోనె ¹ (1,2)
దారుతుంక	దూళిబద్ద	దోనెపాయ
దాలంపెండె	దేవుడిగది	దోపిడిగది
దాళ	దేవువర	దోవుడుగది
దాస ¹	దేవువికొట్టిడు	దోవుడుచెక్క (1)
దాస ²	దేవువికొట్టిడి	దొరంపటి
దాసచెక్క	దేవువిల్లు	దొర్నపట్టి
దాసబండ	దొంక	దోలు
దాసబల్ల	దొంగగూడు	దోవకాయకమాను
దాన (రాయి)	దొడ్డికప్పు	ద్వారబందం
దాపా (1, 2)	దొడ్డి ²	ద్వారం
దిగుడుకలుకు	దొడ్డి ³ (1,2)	
	దొడ్డికలుపట్టి	
	దొడ్డికడ్డి	

ధాన్యంకొట్టు

వల్ల

నిలపరాయి

వళితం

నిలరాట

వస్కంతలుపు

నిలువు¹ (1)

నాగలికుయ్య

నిలువుకమ్మి

నాగలివాసి

నిలువుగుజ్జ

నాగవాసం¹

నిలువునగ

నాగవాసం² (1,2)

నిలువుపత్తె (1, 2)

నాగసరం

(నిలువు) పోస్తు¹

నాటు² (1)

నిలువుబండ¹

నాటు³

నిలువుబండ²

నాటుగోడ

నిలువుబారు

నాటుదూలం

నిలువుబెండు

నాటుపోటు

నిలువుబెలుగు

నాటువరస

నిలువురాయి¹

నాట్పాటు

నిలువురాయి²

నాడును

నీడ¹

నాళి (రౌతు)

నీడగోడ

నామంకమాను

మలతల స్తంభం

నాముపేడు

మాటు

నారకట్టు

మాటుకత్తె

నారబండ

నెత్తిగోడ

నాలిక¹

నెర

నిచ్చెనమెట్టు

నెలవంకార్చి

నిట్ట (రాట)

నెలింకట్టు

నిట్టాడి

నెలిమి

నిట్టాడిపీట

నెలింపోటు

నిట్టాడివాపాం

నెలుము

నిట్టాయి

నెల్లి

నిట్టేడుపీట

నెళ్ల

నిట్టేల

నెలచట్టం

నిట్టాడి

నెలపని

నిట్టాయి

నెలమట్టం

నిడపకమ్మి

నొస

నిండార్చి

పకాడ (1,2)

నింబు

పకాయి

నిమ్మ

పక్కగుంజ

నిలవకమ్మి

నిలవట్టె

పక్కగోడ	పట్టె ¹ (1,2)	పిన్ను ⁵
పక్కచెక్క	పట్టె (సీకు)	పిట్టు
పక్కపట్టె	పట్టెరౌతు	పిట్టుపడుపు
పక్కపంటివాసం	పడ	పరగుంజ
పక్కబద్ద	పడక ¹	పరంకట్టు
పక్కబిగువు	పడకకప్పు	పరదాగోడ (1,2)
పక్కరాట	పడక(టి)గది	పరదాచెక్క (1,2)
పక్కవాసం	పడకటిల్లు	పరమపొక్క
పగిడిపట్టె	పడగ	పరాబ్
పంకగోడ	పడగపట్టె	పరాట
పంగ ¹ (1,2)	పడతరం (1,2)	పరాట (చెక్క)
పంగలం	పడమటిల్లు	పరాటబద్ద
పచ్చంగూడు	పడమరగది	పరాటవాసం
పచ్చెన	పడపాల	పరారిగోడ
పంచ్	పడపాలకొటీరు	పరుగుగుంజ
పంచకమ్మి	పడారి	పడుగోడ
పంచగూడు	పడి	పరుచుడు
పంచదూలం	పడికట్టు	పడుపు ¹ (1,3)
పంచపట్టె	పడిగవాసం	పడుపు ³ (1,2)
పంచరా	పడిగబద్ద	పడుపుకట్టె (1,2)
పంచరాట	పడిగుంది	పడుపుచెక్క
పంచాది	పడిమెట్టు	పడుపువాసం
పంజర (2,3)	పడుగు ¹ (1-3)	పడుపువర్పరాయి
పంజరపునేత	పడుగు ⁶	పరుప్పట్టె
పటావ్ కమ్మి	పతకం ¹	పరుబ్బింద
పట్ట ²	పత్రింపు	పరుమడు
పట్టా ²	పత్రిపుగోడ	పరోటబల్ల
పట్టా ³	పత్రింపుపునాది	పర్నా
పట్టా ⁴	పరుకివ	పర్నాల
పట్టావిడవ	పరుగుంజ	పర్మ
పట్టాబిందు	పవార్	పల్లావద్రం
పట్టి ¹	పందర	పర్లింపుబద్ద
పట్టి ²	పందిరిమాల	పర్నీ
పట్టి ¹	పందిరిమొగరం	పరిక ³ (1,2)
పట్టి ³ (2)	పందిరివాణ	పరిక ⁴
పట్టిచూరు	పన్నకం	పరికడి
పట్టె (1-3)	పన్ను ⁴	పరికమెట్టు

పరికలగూడు

పరికార్చి

పరివ

పరివగురుజు

పరివలకొట్టు

పర్కార్చి

పర్కె

పసుపుపట్టె

పాక²

పాటక

పాటకు

పాటిసన్ గోడ

పాటు¹

పాటుగోడ (2)

పాటురాయి¹ (2)

పాటువరస

పాడి²

పాడికట్టు

పాణిద్వారం

పాణిబల్ల

పాంటిక

పాతమట్టు¹

పాతమట్టు²

పాదం¹

పానిబల్ల

పాండీ

పాయ³

పాయ⁴

పారంగి

పారబద్ద

పారీగోడ

పారుగుంజ

పారుగోడ

పారుడు

పార్కెట్ గోడ

పార్కెట్

పార్కెట్

పాల్² (1,2)

పాల్గోడ

పాల్పీట

పాళం¹

పాళి¹

పాళి²

పాళీఅచుకు

పాళ్ళబిగింపు

పావంచ (1,2)

పావంచకర

పావంచా

పావుగుజ్జు

పీట్టగోడ

పీట్టు

పీడత

పీడన¹

పీడనల

పీడనలదర్వాజా

పీడనలి

పిడి (9)

పిడిసందు

పిడేలుదెజ్జం

పిడేలుబొక్క

పిలక¹

పిలక³

పిల్లకూచాం

పిల్లకొమర

పిల్లగడె

పిల్లగుజ్జు

పిల్లగురుజు

పిల్లచిడి

పిల్లడూలాం¹

పిల్లపొక్కె

పిల్లరు

పిల్లవావం

పిల్లనుంచు

పిల్లమారు

వీస

వీసాన

వీట¹ (1,2)

వీట³

వీటి

వీనె

వీపాకట్టు

వీపాకట్టుస్లాపు

పుట్ట

పుట్టేపుతలుపు

పునాది

పునాదికట్టు

పునాదిగాడి

పునాదిగాయ

పునాదిగొయ్య

పునాదిగోడ

పునాదిరాయి

పురినేత

పులశ్రేణిపట్టి

పులేవారుకమాను

పుల్లరింగ్

పూజపెండె

పూటీ² (1)

పూటు⁴

పూడ

పూతపెండి

పూబెండి

పూరికప్పు

పూవుపెండి

పెంకుగోడ

పెంకునేత

పెంకుపదపు

పెంకుపోత

పెచ్చు¹

పెంజరాయి

పెంజసుంచు

పెట్టిగోడ

పెడిక¹
 పెణక (1,2)
 పెంటికచ్చు
 పెంటిబడితె
 పెంటివాసం
 పెంటు
 పెండ²
 పెండ³
 పెండ (బల్ల)
 పెండి¹
 పె డిబద్ధ
 పెండె
 పెండెకట్టు¹
 పెండెబద్ధ
 పెండెబ్ర
 పెండెం²
 పెండెమెల్ల
 పెండెవాసం
 పెండి
 పెద్దకొమ్మ
 పెద్దటుకు
 పెద్దదర్వాజా
 పెద్దపని
 పెద్దిలు¹
 పెనక¹ (1,2)
 పెనక²
 పెరకవ
 పెరటిగుమ్మం
 పెల్లకట్టుబడి
 పేక¹ (1,2)
 పేట¹
 పేటు²
 పేడు
 పేర
 పేర్పు¹ (1,2)
 పేర్పుగోడ
 పేలిక (1)

పేక
 పెఅంతరం
 పెకమ్మి
 పెగడప
 పెచిలుకు
 పెతరం
 పెపల్లె
 పెపుట
 పెవు
 పెఫౌండేషను
 పెబోడె
 పెభవంతు
 పెమామ
 పెమిదె
 పెక్షతరాపి
 పొక్కలు
 పొక్కె
 పొగగవాళి
 పొగగుమ్మి
 పొగగూడు
 పొగగూన
 పొగగొట్టాం
 పొగచెట్టాం
 పొగచుట్ట
 పొగదిడి
 పొట్టి నలుపు
 పొట్టింపుతలుపు
 పొత్త
 పొత్తం
 పొత్తేంపుచట్రం
 పొత్తింపుతలుపు
 పొడిరాణకట్టు
 పొడుగుకమామ
 పొడువుచెక్క
 పొడువుతెలుగు
 పొండు

పొదికట్టు
 పొదిగట్టు (1,2)
 పొయ్యిగొట్టం
 పొయ్యిలు
 పొయ్య²
 పోటీ¹ (1)
 పోటీగోడ
 పోటీరాతు
 పోటు²
 పోడు
 పోకటిక్కి
 పోకమెట్టు
 పోతు²
 పోతుకచ్చు
 పోతుకర్ర
 పోతుబడితె
 పోతుబద్ధ
 పోతులయి
 పోతువామ
 పోయ
 పోయ్య
 పొండిషమ
 ప్రతి
 ప్రభార్చి
 ప్రబుదగూడు
 ప్రహరీగోడ
 ప్రాచార్య
 ప్రామిగు
 ప్రోరింగు
 పిరంగివందు
 పొబోలాదు
 విశేషబద్ధరెక్క
 విశేషలతలు
 విశేషబద్ధలతలు

బక్స్ బద్దీతలుపు
 బంకు
 బంకులదర్వాజా
 బచ్చగది
 బచ్చెనాట
 బట్టీ²
 బట్టుగూడు
 బడక
 బంటుబద్ద (1,2)
 బంటురువ్వ
 బండరప్పు
 బండపరుపు
 బండార్చి (కమాను)
 బ తెన మెట్టు
 బద్ద¹ (2)
 బద్దకిటికీ
 బద్దె
 బద్దెంపు
 బంతికట్టు
 బందడి
 బందపత్తె
 బందపుకడ్డి
 బందబ్బద్ద
 బందబ్బద్దీ
 బందంపత్తె
 బంది
 బందు (1,2)
 బందుముక్క
 బయటిదర్వాజా
 బయటిపడపాల
 బయటివాకిలి
 బరాటా
 బరంతి
 బరావు
 బరావుచెక్క
 బరిణి
 బరిణె
 బరిపె

బర్త
 బర్తరు
 బలటా
 బలి² (1,2)
 బల్కట్
 బల్ల³
 బల్ల పర్చుడు
 బల్లీ
 బల్లెం¹
 బవంచి
 బాజు¹
 బాజు³ (1,2)
 బాజుపత్తె
 బాడ
 బాడర్
 బాండర్
 బాండుకట్టుబడి
 బాండురాయి (1,2)
 బాదంగి
 బాదంగిరి
 బాదంగూడు
 బాదమార్చి
 బాదాంగిరి
 బాదామి (కమాను)
 బాదు²
 బామగుజ్జా
 బారంకిపట్టి
 బారంగి
 బారంజి
 బారు²
 బారుగడియ
 బారురౌతు
 బారువాసం
 బాలకట్టె
 బాలంగి
 బాలంగిరి
 బాలాంగిరి

బాల్కన్ దర్వాజా
 బాల్కనీ (2)
 బావంచిత్ర
 బిగిబద్ద¹
 బిగిబద్ద²
 బిగుదబ్బ
 బిగుపట్టి
 బిగుపత్తె
 బిగుబద్ద
 బిగువు¹
 బిగువు²
 బిగువు³
 బిగువుపత్తె
 బిగువుబద్ద
 బిగి²
 బింగ
 బిచ్చు¹
 బిచ్చు²
 బిడి¹
 బిడుగు³
 బిన్నిరెక్క
 బిరడ
 బిళ్లకట్టార్చి
 బిళ్ళార్చి
 బినితలుపు
 బీం
 బీరగూడు
 బునాది
 బునాదిగుంత
 బునాదిగోడ
 బునాదిరాయి
 బున్యాదిపాయ
 బురదికమ్మి (1,2)
 బురికి
 బుర్ర¹
 బుర్రమేకు
 బూమిమట్టం

బూమిమట్టు
బెంజిడు(రాయి)
బెడ¹
బెద్రాయి
బెంటుకు
బెందాము
బెండు⁴
బెండు⁵
బెండుగూడు
బెండ్కార్నిసు
బెందడి¹
బెందడికట్టు
బెంద (రాయి)
బెందడి (రాయి)
బెంచి
బెలుగు (1-3)
బెలుగురాయి
బెట్ట
బేడింకమ్మి
బేడింబద్ద
బేడింకట్టె
బేడెపుబద్ద
బేడెం
(బేరీ)కట్టు¹
బేరీకట్టుగోడ
బేసు
బేసుమట్టం
బేసుమెంటుగోడ
బేసుమెంటురౌతు
బేన్మేబ్రాయి
బేసురెవలు
బేస్సు
బేన్మీటరాయి
బేటీన్తలుపు
బెజ్జెగూడు
బొంగురేపరు
బొట్టమెటు

బొటె
బొడుగు
బొడ్డు⁴
బొడ్డమొం
బొడ్డ²
బొడ్డ³
బొడ్డమేకు
బొందగెడ
బొండి (1,2)
బొండి²
బొండికమ్మి
బొండురాయి
బొద్దు¹ (2-4)
బొద్దు² (1-3)
బొద్దు³ (1,2)
బొద్దుగోడ (2)
బొద్దుచూరు
బొంది
బొందితలుపు
బొండుకమాను
బొల్ల (1)
బోకి
బోజ¹
బోజావీట
బోజు²
బోజువీరి
బోడకుంబి
బోడికప్పు
బోడితలుపు
బోడిరాణుకట్టుబడి
బోడకట్టు
బోజుతలుపు
బోడవేర
బోడరాయి (1)
బోజి

బోడిగరాయి
బోడిగె
బోడిగెరాయి
బోడు¹
బోడె¹ (1-3)
బోడె²
బోడె
బోరంకిపట్టె
బోలు
బోలుతలుపు
బ్రాందుపి (1,2)

భవంతి (1,2)
భవంతిగవారి
భూమిం
భూమిరెవలు
భూమెత్తు
భూమ్మట్టాపారం
భూమ్మందం
భూప్థావం
భోజనాలగది
భోంచాల

మకరంగుబ్బ
మకరరూరం
మకరందబ్బ
మకరంవీరి
మగవాసం
మగపాలెదంతె
మగులు
మగులుకొయ్య
మగులుగోడ
మంకిపెంక
మచ్చకాయగూడు
మచ్చిరి
మచ్చు¹ (1)
మచ్చుబండ

మంచు
 మంచెక్కర
 మంజు
 మంజుల్
 మట్టంచూరు
 మట్టపుకమాను
 మట్టపురవాకార్చి
 మట్టపులాదు
 మట్టమార్చి
 మట్టికం
 మట్టు³
 మట్టు³ (1,2)
 మట్టు⁶
 మట్టు⁶ డిప
 మట్టురాయి
 మట్టకమాను
 మ్మటం²
 మ్మటంసూరు
 మ్మటోడు
 మడకదుంప
 మడతచెక్క
 మడతతలుపు
 మడతపెండి
 మడతబందు
 మడతరెక్క
 మడి(2)
 మడిగెచెక్క
 మండిగం²
 మండువా¹
 మమరు
 మద్దెగది
 మధ్యరంగం
 మందడి¹ (1,2)
 మందడి²
 మందలకడ్డి
 మమ్మపాల
 మమ్మవారి

మయగమ్మ
 మయంగోడ
 మయతాపునేల
 మర²
 మలిగ
 మలిగెదర్వాజా
 మలుపుకట్టు
 మల్లెసాల
 మసాల
 మస్కంలాదు
 మస్కా
 మస్తకంపట్రం
 మస్తకంకలుపు
 మస్తకంస్తంభం
 మాడ²
 మాడి¹ (2)
 మాడి²
 మాడు¹
 మాడుగోడ
 మాడుదూలం
 మాడుశ్రేణీ
 మాను (2)
 మార్కింగుదిమ్మ
 మార్కుదిమ్మ
 మార్కోటు
 మార్దలచెక్క
 మిచ్చిమి
 మిడితిగోడ
 మిడ్డికడ్డి
 (మిడ్డె)పర
 మీదటుసు
 మీదికడప
 ముక్కగూడు
 ముక్కరుగు
 ముక్కువానం
 ముక్కుణంగూడు
 ముక్కుణపుబద్ద

ముక్కుణమార్చి
 ముక్కుణంబద్ద
 ముఖద్వారం
 ముగరంపీట
 ముంజంపల్లవ
 ముట్టి²
 ముట్టె¹ (1,2)
 ముండేరి
 ముత్రాసికమ్మె
 మునివాకిలి
 మునుం
 ముంత²
 ముంతగూడు
 ముంతపొట్టి
 ముల్లార్చి
 మునుగుపట్టె
 మునుగుచెక్క
 మునుగుబండ
 మునుగుబద్ద
 మూగకట్టు
 మూటబిగువు
 మూత¹
 మూతతలుపు
 మూతపట్టె
 మూతపని
 మూతపలక (1,2)
 మూతబండ (1-3)
 మూతరాయి
 మూతీ² (1,2)
 మూలకడ్డి
 మూలకమాను
 మూలగుణ్ణ
 మూలగురుణ్ణ
 మూలగూడు
 మూలజెక్క
 మూలజోడుచోకోటు
 మూలదంతి

మూలదబ్బ
మూలదిమ్మ
మూలపకాడి
మూలపట్టె
మూలపీట
మూలబుడ్డివాసం
మూలబొంగు
మూలబొద్దు
మూలమట్టంతలుపు
మూలమలుపువాసం
మూలమెట్టు
మూలమోటి
మూలరాయి (2,3)
మూలరౌతు
మూలలగూడు
మూలవడంగుర్లు
మూలవంపుదూలం
మూలవాసం
మూలసాలు
మూలస్తంభం
మూలేటు
మూలొత్తుడు
మూలొంపురాయి
మూల్రౌతు
మూసకట్టుబడి
మూసతోముపద్ధతి
మెటిక¹
మెటికలగోడ
మెట్టు
మెట్నరౌతు
మెట్నవాసం
మెట్నార్చి
మెట్లగూడు
మెట్లగోడ
మెట్లచట్టం
మెడమ

మెడుగు¹
మెంటె
మెంటె
మెత్త²
మెరకపాయ
మెరాబా
మెరాబారౌను
మెరకుడు
మెలుగు¹
మెల్లా
మేటి
మేరువు¹
మేల్
మేలాటం
మేలుగుజ్జ
మేలుత్తరాసి
మేలుదూలం
మేలుపట్టి
మేలువాటు²
మొకరం¹
మొకరంరాయి
మొగరప్పీట
మొగరం¹
మొగరాలపీట
మొగపాల
మొగ్గకమామ
మొగ్గగూడు
మొగ్గలపట్టె
మొటువు¹
మొట్టి
మొట్టు
మొంతు
మొండెరు
మొత్త¹(1-3)
మొత్తగూడు
మొత్తబండ
మొత్తు³

మొద్దు³
మొవక
మొవకరాయికట్టుబడి
మొరంగోడ
మొర¹ (9)
మొరశాడు పెండ్లి
మొసలు
మోటి (1,2)
మోటికచ్చు
మోటిబండ
మోటికప్పు
మోటిరాయి
మోటు¹ (1)
మోటుకలుపు
మోటురాయి¹ (1,2)
మోటు(రాయి)²
మోటువారి
మోటుపావం
మోడి
మోడిరాయికట్టుబడి
మోడు
మోరి¹
మోరీ (1)
మోరీబండ
మోలియాచెక్క
మోలు
మోలింగుకప్పు

రవ్వు
రబ్బు
రంపంరేకువద్దతి
రవాకార్చి
రవ్వాకు (అర్చి)
రవ్వాకులగూడు
రాగికమామ
రాట
రాడు

రాతికడీ
రాతికప్పు
రాతిపరువు
రాతిపురి
రాతివడ్డు
రాయి నేత
రాయి పరువు
రావు
రాశి గోడ
రిక్కు
రింగార్చి
రివ్వ
రీపరు (వట్టి)
రూపు
రెక్క¹
రెక్కలతలుపు
రెప్ప
రేకుబొంగు
రేడియోపింజాడ్చి
రేవులురేవులు
రొంటబిగింపు
రొంటబిగువు
రొమ్ము
రోశందాన్
రోశందానదర్వాజు
రొందార్చి
రొండుమెట్టు
రొండువంతె
రొతుకచ్చు
రొతుకప్పు
రొనార్చి
రొమకమాను
రొమగూడు
రొమచిడ్డి
రొమకంతె
రొమమెట్టు

లక్ష్మీపట్టె
లంకిపేడు
లంకె
లంకెబద్ద
లంకెబోడె
లంకెవాసం
లచ్చిమికమ్మి
లచ్చిమిపట్టె
లట్కా
లప్ప² (1,2)
లప్ప (మోటి)
లాదాంబిల్ల
లాదు
లాలుబిండి
లింగపట్టె
లుక్కు
లుంగు
లుంబు
లుాట
లెంకపీట
లెంటాల్
లెవలార్చి
లైసుకడ్డి
లైసుదిమ్మ
లైసువంతె
లొద్ది¹
లొద్ది² (1)
లొద్దివాసం
లొద్దు
లోగిలి¹ (1,2)
లోతట్టు
లోతు²
లోయిల్లు

మంకార్చి
మంకి
మంకిడిమెట్టు

మంకి¹
మంకులార్చి
మంకె¹
మంకె²
వడ్లకొట్టు
వంటకొట్టడి
వంటగది
వంటపంచ
వంటవసారా
వంటసాల
వంటిల్లు
వత్తిచెక్క
వంతె
వంపుపట్టె
వంపులార్చి
వంపుల్వంతె
వరంకట్టు
వరంగోడ
వరండా¹
వరం
వరసరాయికట్టుబడి
వలపోస
వసారా²
వసారాకడ్డి
వసారాదూలం
వపారాపట్టె
వసారాబొందు
వాకిలి(1)
వాకిలిబండ
వాటంపరువు
వాటు¹ (1,2)
వాదనం
వాని
వాయి²
వాయి³
వార¹
వారపాకిలి

వారం
 వారవకట్ట
 వాళకీలు
 వాళగోడ
 వాళపీటబండ
 వాళపెళ్ళ
 వాళవాసాం
 వాళసూరు
 వాళూరు
 వాల్పాటిరాయి
 వాల్పీట (కమ్మి)
 వాల్మేట్
 వాసకట్ట
 వాసకూర్పు
 వాసకొయ్య
 వాసపరుపు
 వాసపోత
 వాసం
 వాసంబద్ద
 వాసి
 వాసూరకట్ట
 వాసూరచుట్ట (1,2)
 వాసూరపట్టి
 వాసూరుచెక్క
 వాసూరుదబ్బి
 వాసూరుపట్టు
 వాసూరపట్టె
 వాసూరబద్ద
 విఘర్నదూలం
 వినవకర్రమెట్టు
 వీపుగోడ
 వెంకిలేటరు
 వెంజాపు
 వెంటికట్ట
 వెంటిలేటరు
 వెంప్రేటు
 వెంప్రేటరుదర్వాజ

వెనుగర్రకొమెర
 వెనుగర్రపీట
 వెను(గర్ర)పాలు
 వెనుగాడిగుజ్జ
 వెనుబద్ద
 వెనుబద్దగుజ్జ
 వెన్నెలైటు
 వెన్నెలైటు
 వెన్ను
 వెన్నుకమ్మి
 వెన్నుకర్ర
 వెన్నుగాడి
 వెన్నుగుజ్జ
 వెన్నుగుట
 వెన్నుచెక్క
 వెన్నుదూలం
 వెన్నువట్టి
 వెన్నుపల్లె
 వెన్నుబద్దగుజ్జ
 వెన్నుబాణ
 వెన్నుమామ
 వెనురవ్వ
 వెన్నువాసం
 వెన్నుసరం
 వెన్నుపాలు
 వెంపిలేటరు
 వెలంచు
 వెలిగోడ
 వెలితి
 వెలి(వెళ్ళ)
 వెలుగద్ద
 వెలుగుకిటి
 వెలుగుదిడ్డం
 వెలుగుకిటి
 వెలుగుగుడు
 వెలుగుగువ
 వెలుగుపొక్కు

వెల్లి(2)
 వెల్లి
 వెల్లిడి
 వెల్లిడిపట్టి
 వెల్లిడు

శంఖంమెట్టు
 శాయిగొడుమ
 శిరదూలం
 శిలారాయి
 శ్రేణి
 శ్రేణి
 శ్రేణిపల్లె
 శ్రేణికమ్మి
 శాణ

షేవు

పంగడర్ద
 పంగడిదబ్బి
 పజ్జ (1)
 పజ్జకట్టమ
 పజ్జ (2)
 పత్తరువు
 పత్తరువు(గోడ)
 పందకల్పుగోడ
 పందు (1,2)
 పందుకడ్డి
 పందుగోడ
 పందువలక
 పందువాకిలి
 పందె
 పన్నువామ
 పన్ పేరు
 పన్ వెటరనరీ

నపరిగోడ

వృత్తి పదకోశం

నపరిగోడ
 నపారగోడ
 నవిరిగుర్రం
 నవెర
 నప్పటరాయి
 నప్టిబండ
 నబ్బాబండ
 నబ్బు
 నమంటం
 నమనందు
 నమానచెత్తు
 నంబం
 నరద్దుగోడ
 నరందూలం(1,2)
 నరప్పలక
 నరప్పీట
 నరబోడె
 నరం¹ (1-3)
 నరంపట్టె(1,2)
 నరంబీ
 నరంవాసం
 నరసపట్టె
 నరాల
 నరిమందడి(1,2)
 నరిసందు (1,2)
 నరీను
 నరా
 నరొక¹ (2)
 నల్ప¹
 నవరం
 నవాయిదూలం
 నాగుడు(2)
 నాగుడుమెట్టు
 నాంచెరాయి
 నాట(1)
 నాదాఅర్చి
 నాదాగూడు

సాదాచట్రం
 సాదాచిడి
 సాదాతంతె
 సాదాతలుపు
 సాదామెట్టు
 సాదారణకట్టు
 సాందె
 సాపుకప్పు
 సాపుచిడి
 సాపుతంతె
 సాపరా
 సాప్టీమెట్టు
 సామానుకొట్టడి
 సామానుగది
 సామానర్ర
 సామికొట్టిడి
 సాయివిడస
 సాయిబాన్¹
 సాయిమానుగుజ్జు
 సారకట్టు
 సాంవ²
 సిగ
 సిగనం
 సిగిడి
 సిపాయి¹
 సిపాయిగుజ్జు
 సిపాయిచట్రం
 సిపాయిపట్టి¹
 సింహద్వారం
 సిరిడి
 సిరిబద్ద
 సిరిలెవయ
 సిరలు
 సిరిమరు
 సివ
 సీత వృకుండ
 సీను

సీరంకట్టుబడి
 సీవు
 సుక సంబం
 సుంట²
 సుతాల్
 సుత్తిరొతు
 సుద్దకట్టు
 సున్నంపలక
 సురిబద్ద
 సుర్కిపని
 సులువు
 సూది²
 సూదిరాయి
 సూరటి
 సూరి(1,2)
 నెక
 నెట్ట
 నెట్టకట్టె
 నెలం
 నెలయ్
 నెలవ¹
 నెలవ³
 నెలవారు
 నెల్పు
 నెవలు
 నేనికమ్మి
 నేరే
 నెజురాయికట్టుబడి
 పొంటి(దూలం)
 పొరుగు¹
 పొరుగుగుమ్మం
 పొరుగుపలక
 పొరుగ్గడి
 పొట్టు²
 పోపా(2)
 పోపాదూలం
 పోపానం
 పోంపట్టె

స్రంబం
స్నానగడి
స్నానాలగడి
స్నోపురాయి

హంసపాదు²
హవేలి

హాత
హాతు
హాణ

7. అనుబంధ నిర్మాణాలు : పరిసరాలు

(గాదెలు, పందిళ్లు, బావులు, మొ. గ్రామవిభాగాలు, పరిసరాలు)

అగ్రహారం	ఇవపమోట	ఓడ ¹ (1,2)
అంగపొక్క	ఇరకల్లు	ఓడ ³
అచ్చు (3)	ఇరుకు	
అజారు ¹	ఇరుసు (2)	
అంచు ² (1,2)	ఇరికాల	కక్కోము
అడుగు ² (2)	ఇరింతీరు	కంగురాయి
అడ్డకట్టె (2)	ఇలారం ³	కంచి
అడ్డచెక్క		కంచె
అడ్డసీకు	ఈదు ³	కట్ట ¹ (2-4)
అడ్డు		కట్టవ (1,2)
అడ్డురాయి		కట్ట ¹ (4)
అరప ²	ఉది	కడియ
అరలి	ఉయ్యాల	కడ్డికర్ర
అరవడి		కణజం
అరసందు	ఉట	కండ్రిగ
అరుగు (2)	ఉద	కవజం
అరుగురౌతు		కవీలబాయి
అలవ ¹ (1,2)	ఎడమోట	కందవం
అలవ ²	ఎరుకుమాత	కందెవకట్టె
అలుగు ²	ఎరర	కమ్మ ² (1,2)
అల్లెం	ఎయ్యపాటు	కపిలబావి
అవుణ ²		కమజం
అష్టపైలబావి		కంవవాటు
		కమ్మి ² (2)
		కరగాడి
	ఎలాం	కల్ల
ఆవరణ		కవణ
		కాలవ ¹ (1)
		కాలరస్తా
ఇడవారం	ఇడు ³	

కరీకీలబాయి
కుంటబావి
కుండవర
కుండి
కుర్చి
కుర్చి³
కుటం
కై వారంబావి
కొండికర్ర
కొమ్ము పెండె
కొయ్యరోలు
కొల్లా
కోడిబాబు
కోడయిలు
కోర¹
కోరు³
కోళ్ల గంప
కోళ్ల గూడు (1,2)
(కోళ్ల)బొట్ట

గంగరాయి
గట్టు¹ (1,2)
గడంచ
గడిమూల
గడ⁷
గడె¹
గడె²
గయిని
గయినిమేకు
గరిళ
గరి వె
గరి
గరీ
గవాచి²

గాడి³ (1)
గాడి⁴
గాడి⁸
గాడిపాడు
గాడుపాటు
గాది
గాదిబండ
గాదె (1,2)
గాని¹
గాను²
గిన్నె²
గిరక
గిరకకట్టె
గిరకబావి
గిరి¹ (2)
గిలక
గిలకనుయ్య
గిలకబావి
గిలకరాయి
గిల్ల¹ (2)
గుజకొయ్య
గుజిమాకు
గుంజాడుబాయి
గుండుబాయి
గుండుబొక్కెన
గుద్దిబాయి
గుమ్మంరాయి
గుమ్మి
గుమ్మిట
గుర్రపురాయి (2)
గుర్రచ్చిండ్లబాయి
గూటం¹ (3)
గూడల్వ
గూడు³ (1,2)
గూవ² (3)
గూవ³ (1)
గూవ⁴
గూవలబావి

గెరి
గెలిడిరాయి
గేడిరాయి (2)
గేరి
గొట్టం³
గొడుగు
గొడుగురాయి
గొండి
గొత్తు²
గొంతురాయి
గొంది
గొందిరస్తా
గొందు²
గోడురాయి (1,2)
గోదలి
గోరి
గోలుబావి
గోలెం¹ (1,2)
గోలెం³
గోలెంబావి

చట్టుబావి
చదరపుబావి
చప్పిడిరాయి
చబూత్రా
చవిక (2)
చాందిని
చిడ
చిమ్ము²
చుక్కబావి
చుట్ట²
(చుట్టు)గట్టు
చుట్టుగాడి
చుట్టుబండ
చెలవలమాను
చెల్కా
చెవి¹

చెవికట్టె	(తులసి)కోట	పంద
చెవుకట్టు ²	తులసిగడ్డె	పర్యా
చేద	తులసికొట్టె	నాటుకొయ్య ¹
చేదబావి	తులసిపీని	పిల్లోలు
చేదుబావి	(తులసి)బుందావనం	పీలంపు
చేదుడుబావి	(తులసి)కోవిలి	మయ్య
చేదురుబావి	తువ్వబావి	నెంచిరురాయి
చొకట్టు ²	తూపురాసి	వేలరోలు
చొకట్టు ³	తూము ²	
చొకంబాయి	తెలుపు ²	వచ్చబాయి
	తొండపుకాడు	వచ్చలబాయి
	తొండం ¹	పచ్చె ⁴
జగతి ²	కోవ (1)	పవగడి
జగిలం		మంతెకొక్కు
జంతి		పందికొక్కు
జల ¹	దడ(2)	పరాజి
జలదారి	దడి	పరువుకర్ర
జాడీ	దండెడ	వలగడ
జాపు ¹ (1,2)	దంపుడు	వల్లిడి
జాలాడి (2)	దరి ¹	ఎల్లగడ
జాలారి ¹ (2,3)	దామెరాకు	పల్లి
జాలాడు	దారి ¹	పల్లె
జైల	దిగుడుబావి	పల్లెం
	దిన్నె	పాకీదొడ్డి
డాంబరురోడు	దూలపురాయి ²	పాడు ²
దొప్ప ¹	దూలం(కి)	పానాది
దోణి	దొడ్డి ¹	పామపురాయి
దోని	దొర్లు	పాయకాన
	దొలాలు	పాలెం
తగులు ²	దోట్	పాతె
తల్లివోడ	దోవి ¹	వెల్లదూలాం?
తాగాడి (1)	దోవిమొద్దు	వెల్లపొది
తాగాడినుయ్య	దోరు	వీణె
తాగాడిబావి		వీని
తాగాడుబావి		వూరి ²
తిరగలి		పెంకటిగాజా
తుండు ²	పడిమిరాయి (2)	పెండి ²
తులసికట్ట	పట్టుంగాడి	

పెండెం¹

పెరడు

పేట²

పొక్క²

పొక్కలి

పొట్ట

పొడపాటు

పొణక¹

పొతం

పొడి

పొలిమారు

పొలిమేర

పోతదోని

బిత్తు

బిక్కణం

బిక్కెటు

బిచ్చలదొడ్డి (1,3)

బిచ్చిలితూము

బిచ్చ

బిజారు

బిడ్డి¹ (3)

బిడ్డి⁴

బిరిగి²

బిల్లెం²

బాయిగూడు

బారుగాడి

బాల్చీ

బాల్చీ

బావి

బిడి²

బిడుగు¹

బిరు

బిరి¹

బిల్లికల్ల (1,2)

బిల్లికల్ల

బిసి¹ (1)

బుగ్గ

బుదరదోని

బూదరోని

బెడుగు

బొక్కెన

బొట్ట¹

బొట్ట²

బొట్టబావి

బొడ్డరుగు

బొడ్డు²

బొడ్డుగోడ

బొడ్డురాయి

బొండు³

బొద్దు⁵

బొద్దుగోడ (1)

బొంతరం

బొంద²

బొందజాగా

బొమ్మ²

బోడబాయి

బోదరాయి (2)

బోది²

మక్కిడు

మజరా

మంచె²

మండి¹

మందుం

మరుగుదొడ్డి

మాటు¹

మానికయ్యాల

మిల్చుబాయి

మిడద

ముక్కోనంపట్టి

ముత్తిక్కాలవ

మురుకు

మూతకూటు

మూలకడి

మూలదిమ్మె

మూలమట్టంబావి

మూలరాయి (1)

మూలలబాయి

మెటుసు

మెట్టబావి

మెడ్డ

మెదానం²

మెనెల

మొకరం²

మొగు

మోట

మోటతాడు

మోటబావి

మోటసొర్వ

మోరీ (2)

రచ్చ

రచ్చ

రచ్చ

రచ్చ

రచ్చటరుగు

రచ్చరుగు

రచ్చపిండ

రస్తా

రుబ్బుడుగొయ్య

రుబ్బుడుబ్రతం

రుబ్బురోలు

రేక¹

రోకలి

రోడు

రోటి¹

రాతుకాడి

రానుబావి

లంప

లింగబావి

వంగుబావి	శివారు	మాదికవి
వడేరు ²	శివారువల్లె	వెలవ ²
వన్నారి		పేరిపంది
వరలనుయ్య		వెనుకాలవ
వరలబావి	సదాకురోడ్డు	పోలబొక్కెవ
వసారా ²	సడుగు	పరం
వాడ	సంది	సరిం
వాడలబాయి	సందు ²	ప్పావందొడ్డి
వాసకట్టువీధి	సన్ని	ప్పానాలదొడ్డి
విసురురాయి	సన్నికాలు	
వీధి	సన్నిగొడ్డ	హద్దు
వెనుగు	సరిహద్దు	హద్దురాయి
వెలుగు	సర్వేకొలతరాయి	హంపపాడు ¹ (1-3)
వేని	పర్వేరాయి	హంపపాడుబావి

8. అలంకరణ, నిర్వహణలు, లోప నివారణలు

అంగార	ఈనె ²	కబోదం
అంటుబొద్దు	ఈవె ³	కరుదూవం
అంటు	ఈశాన్యంపారవ	కర్డు
అమ్మిపితరిజె		కర్నైమ
అలంకారం	ఎదురు ²	కర్రముగ్గు
అలుకుపూత	ఎరదరుక	కరిణం
అష్టాదశమ్మ		కరిం
		కరిశం
ఆకు ³ (1,2)	ఓటుకుముగ్గు	కల్లావు
ఆకులపట్టి	ఓటుబాగు	కల్లెవు
ఆగ్నేయంపారవ	ఓరకోవుడు	కాటా ¹ (1)
అయిబు	ఓరు	కాడముగ్గు
ఆరరంగు		కాను ¹
ఆవరణదోషం	కడిరంగు	కానువలువు
ఆస్వాన్	కడిలింపు	కార్పిమ ¹ (1,2)
	కమ్మ ³ (1)	కావిరంగు
	కమ్మ ²	కావు ²
ఈనిముగ్గు	కమ్మ ¹	కిరాకు

క్రిస్టీ	గూవు	జంటకిస్టీ
కుద్దుముగ్గు	గొలుకు	జాజు ²
కుందపోటు	గొలుసుముగ్గు	జావిరి
కొద	గోటు ²	జామనీఅంబరు
కొమ్మ	గోపీచందనం	జాలు ²
కొడుమిడు	గోపీరంగు	జింక (2)
కోలం		జిస్టంబార్
		జీల
	చంద్రపాఠవ	
గచ్చకాయరంగు	చప్టాగోలు	టకోరా
గజె	చప్పట ²	
గడి ²	చర్పర్	
గడ్డకిస్టీ	చాటు	డిజైను
గంటిముగ్గు	చిక్కం ⁴	డిస్టంబరు
గంటు (1-4)	చిగురు ¹	దొప్ప ²
గంటెన్ను	చిడిగోలు	దొల్ల ²
గర్బదోషం	చిలుకు ²	
గల్లగోలు	చీకుడు	తట్టు ² (1-4)
గవ్వకన్ను	చీమతొల్లు	తమర
గాడి ² (1,2)	చీర్నీకి	తరిణి
గాటపోటి	చీలిక	తరిణె
గాడెం	చుక్క ¹	తలబడువు
గాతనూల	చుక్కలముగ్గు	తాయితకిస్టీ
గాల ²	చెక్కుడు	తూలు
గిరకా	చెక్నం	తెగుటు
గిలాపి	చెడి	తెట్టు
గిలాబా	చెద	తెలుపు ¹
గిలావా	చెదులు	తెల్లపూత
గీలు ⁴	చేకు ¹	తెల్లరంగు
గీత	చేటు	తోపు
గీతపని	చేపనుపూత	
గీతముగ్గు	చేపూత	దాడి
గుండు ⁶	చొప్పు	దిబ్బటంపార
గుద్దుముగ్గు	చాకంకిస్టీ	దుబార
గులాబి ¹	చెడిగోలు	దొడ్డిదోషం
గూబిదూరుడు	ఛెపాన్	దోరంపాటు
గూళ్ళముగ్గు		దోషం

నక్షత్రమాట
నగ్న (2)
నత
నయము
నలికం (1)
నస్కం
నాడం
నాసిఅంబరు
నిండుగార
నీరా
నీలిరంగు
నీళం
నుగ్గు
నునుపు²
నున్నపూత
నూనె మెరుగుడు
నెర్ర
నెర్ర
నెర్ర (1)
నెర్ర

పాడిపంట
పాదంగోలు
పాడిష్టి
పాడు³
పాముముగ్గు
పాయ¹
పారు¹
పారిగచ్చు
పారిగోపి
పారిమెరుగు
పాలిపు
పాపెటు
పింగాణిమత్తకం
పిడికిటికర్ర
పుచ్చెగోలు
పుట్టగీటు
పుట్టగది
పులిగీతం
పులిజీతం
పులిజూదం
పులిసంజెం
పులిబోసు

బిడె
బిబ్బెరకచ్చు
బిలవంరంగు
బిల్లిపాకుడు
బాండర్
బారకట్ట
బామూల
బావు
బీడు
బిక్కగులాం
బురుగు
బురుమరంగు
బురుగు
బూచి
బూటా
బెండవాము
బేదిరు
బేరె
బొంగురాయి
బొట్టు¹
బోచి

పగడంరంగు
పగులు¹
పచ్చలక్క
పట్టి²
పట్టు³
పట్టుడు (1)
పట్టె
పరసాల
పలుగుడు
పల్లంకిస్తీ
పసుపుపచ్చ
పాకుడు
పాకుర
పాకురు
పాచి (2)

పులిమేకలట
పుసి
పుష్టిరాయి
పూజ (1,2)
పూత
పూలమొకం
మేరు
మేలు¹
మేలు²
మొట్టంపు
మొట్టంపు
మొట్టంపుకీ
మొట్టంపు
మొట్టంపు
మొట్టంపు

మట్టకోవుడు
మట్టపుకీ
మట్టిగార
మట్టరంగు
మజిమాల
మచ్చరంగు
మనర
మత్తకం
మత్తం
మారు
మార్కాక
మార్కు
మార్గు
మార్కామి
మార్కు

మూలకూర్పుగడి
మూలదాళి
మూలపోటు
మెరుగు¹ (1.2)
మెరుగుడు
మెలికముగ్గు
మెలికలకట్టు
మెలికి
మేగుడు
మైనంమెరుగు
మొగలిపొట్ట
మొట్టికాయలముగ్గు

రంగు
రత్నావళి
రవకారం
రెప్పనాము

లత
లదిపట్టు
లద్దెపారు
లాలంబరు
లేత
లై నుముగ్గు
లోకారం

వండు
వర్షం
వసల
వాత
వీదిపోటు
నీదిసూల
వెండిగోరు
వెనుగాతెదురు
వెనుగాడిదోష
వెనుగాడిపోటీ
వెన్నాపుపోటీ
వెన్నుపోటు
వెన్నుసూల
వెల్ల

కామాకు
శివార

షాపెన

సంగడి
సందుపోటీ
సన్నపని
సప్తేద్రంగు

సమానపాటు
సంపతిగీత
సర్పరేఖ
సాదాకిస్తీ
సాన్ను
సాపుపని
సామిడి
సింగరక్తిస్తీ
సిలువా
సిల్పం
సీరం
సీరంపని
సీర్నం
సుగారం
సుతైమలుపు
సున్నంపాలపూత
సున్నంపూత
సున్నంమాయిపూత
సూర్యపారవ
సూల²
నైడకట్టు
సొట్ట
సోబిలి
సోలు¹
సోల్పు

9. పరిగణన, విభజన, విస్తరణలు

అగ్నిమూల
అంకణం (1.2)
అంకవం
అంగ
అంగణం (2)
అంగువం
అంగుళం

అదుగు¹
అద్దపారు
అద్దం
అద్ద
అంపు
అయిమూల (1.2)
అయిటం

అర²
అర్దించి
అర్ద
అదా
అదాయం

ఇంకాలు	కట్	ఘనం
ఇంచి ¹	కం డెం	మాతం
ఇటం	కత్తి ర	
ఇడంబరం	క కెరమూల	
ఇరపు	కాటా	చచ్చదరం
ఇరేవు	కాను ²	చచ్చోకం
ఇశరం	కాయలు	చతురం
ఇసురు ²	కాభ	చక్రం
	కుంచం ²	చదవం
	కుంట ³	చదరం ²
ఈంచి	కురుచ	చావు ²
ఈశానం	కై వారం ¹	చిన్నవీమ
ఈశాన్యం	కొల	చిన్నవచ్చా
	కొలత	చీడలు
ఉరపు	కొలుసుడు	చుట్టెవారం
ఉరవ	కోణం	చేతు ²
ఉరుమాల	కోపం	చేతి
ఉరువులు	కోర ²	చేయి
ఉల్లోపు	కోల	చోక ²
ఉసులు	కోలేడు	చోకం ¹
	గంగ	చోకుంటి
ఎడెలుము	గజం ¹	
ఎనుము ²	గజితం	
ఎంబ	గం డెం	
ఎమ్మ	గరి ²	జగన్నాథమూల
ఎలబార	గళ్ళకొలత	జత
ఎలుపు	గళ్ళం	జిరు ¹
ఎలుము ¹	(గట్టి)గిరిక	జిమిలు
ఎళుపు	గుణవర్ణం	జిములు
	గుణవర్ణం	జిమ్మ ¹
	గుణవర్ణం	జివ
	గుణవర్ణం	జియ్యపు
ఏను (1)	గుణవర్ణం	జిల్ల
	గుణవర్ణం	జిరు
ఐసాన్ మూల	గుణవర్ణం	జిరు
	గుణవర్ణం	జిరు
ఓస	గుణవర్ణం	జిరు

జోడి
జోడి¹

పట్టుదల
పట్టెడు
పడమర

బారు¹
బారెడు
బిడుగు²

తక్కుమ
తస్సు²
తులారులు
తూరువు

పదం (1)
పనమర
పన్నా
పరక³
పరమర
పరిమాణం

బెత్త
బేడ²
బొమ్మ¹
బోదెడు
బోదె³

దక్షిణం
దచ్చినం
దండ²
దింపుడు
దేవమూల
దోసిడు

పరిమితం
పర్రు
పర్రె
పలక¹
పల్ల
పాతిక

బాగం

ధ్వజాయం

పాది³
పార³
పాయ³ (1)
పాయబడి

మట్టచెక్కిలు
మట్టు¹
మనిం

నచ్చొకం
నల్చదరం

పాదు¹

మనిషెత్తు
ముక్క² (1.2)

నారస

పాళం²

ముప్పాతిక
ముప్పావు

నిలువు²

పాళా

మూర

నిలువు³

పావలా

మూరడు

నిల్వడ

పావు

మూల

నువులు

పేటు

మెట్నా మూల

నూలు²

పుట్టి

మొలతాడుకై వారం

నెక్క

పుట్టెడు

రోకు (1)

నెరిమిడి

పూటు¹

నెరుము²

పేక²

నెరువు

పొడవు

లెక్క

నేర

పొడుగు

లొద్ది మూల

నేరళ్ల మూల

పొనువు

లోఆయం

నొటాకు

ప్రమాణం

లోకొల్

లోగాయం

లోగిలి²

లోతు¹

లోదాయం

పంగ²

బార

పక్కుం

బారం

లోమయం	వృషభాయం	వంగం
లోవుసులు	వెడల్పు	వంగోడు
	వెలిడ్పు	వవర
	వెలాయం	వరులు
వంటచిశి	వెల్లడి ²	వవా
వంతు	వైశాల్యం	వెందిడు
వల(య)ం		వేరు
వాటా	కాల్తీలు	వైజా
వీసం		వ్యూహపాలు

10. ఆచార విశ్వాసాలు

అక్కర	ఊదుకడ్డి	గంగమొరం
అక్షింబలు	ఊదుబిత్తి	గింజ
అక్షింతలు	ఊదొత్తువుల్ల	గుగిళు
అచ్చితలు		గుడాలు
అచ్చింతలు		గుర్తలిపూజ
అటికె	ఏది	గురుమూర్తం
అరుబలం	ఏదిపోతు	
అకాశఉట్టి		చందవ
అగతి	ఒడుపు	చల్లగుంజ
అగారం	ఒరవడి	చిత్తడివెల
అచారం		చిలకలకోరణం
అరతి	ఒబవం	చుక్కంమూర్తం
	ఒర్పు	
ఇలపావ		జల్లి
ఇసింపండుగ	కప్పురం	జిప్పి
	కర్పూరం	జిప్పికుండ
	కిరీడిపావలి	జీత (1)
	కుడువ	జెడత
ఉట్టి	కురువ	జెన్న
ఉట్టు	కుంజ	జోకం
ఉట్టె	కురాడికుండ	
ఉత్పాయమందిరం	కురాడు	బెంకాయలవండగ
ఉలవలు	కూమర ³	చుగం
ఉలువ		తండిగ

తలవాలు

తలహారా

తీరు²

తోరణం

దచ్చెన

దని

దస్త్రం

దారుస్థాపన

దిట్టికుంబం

దినుసు

దియ్యారాధన

దిష్టి

దిష్టికుండ

దిష్టిబొమ్మ

దీపారాజన

దీపారాజ్యం

దీపంక

దేవారు

దోరణం

దోర్ణం

నదరు³

నలుపులు

నవదినుసులు

నవధాన్యాలు

నాగప్పలపండగ

నాగలమాస

నాగులచవితి

నికంటువు

నికత్తు

నికర్తు

నిశానిగుంజ

పచ్చిదినుసులు

పంచం

పట్టంపు

పతకం² (1)

పత్రి

పదం (2)

పమ్మిక

పరస

పసుపుబియ్యం

పాలగుంజ

పాలన్నామవాన్య

పావసం

పునేదానం

పూజ

పూజకర్త

పూజకొయ్య

పెద్దలపండుగ

పేరుబలం

పొంగలి

పొచేలు

పొలి

పొలియేట

పోకడ

ప్రమిద

బలి¹

బునాదిగుగ్గిళ్ళు

బూజి

బెనకలచవితి

మణి

మత్స్యయంత్రం

మాటలమాస

మీనత్

ముచ్చెం

ముచ్చం

ముత్తెం

ముత్తెలు

ముత్యం

మూర్తంగుంజ

మూర్తంగెడ

మూలస్తంబం

మేడియేట

రవ్వ (శి)

రివాజు

రెళ్లు

రాలి

వళంకి

వాడుక

వాసపూజ

వాస్తుపూజ

వేదమూర్తి

శంకు

శంకుమూర్తం

శంకుస్తాపం

శంకుస్తాపన

శిలాన్యాసం

శిలాస్తాపన

శేక

సంకు

సవారాజన

సాంబ్రాణి (కడ్డి)

సాలాటం

సిద్ధాంతి

సిష్టనం

సిష్టం

సుంకు (ముగరం)

నేవ

స్తంబంపూజ

11. క్రియాపదాలు

అగ్గరించు	ఆర్పు	ఉల్లా
అగ్గిబెట్టు	ఆసువేయు	ఉడుకు
అగ్గిపోవు		ఉండబడు
అచ్చించు	ఇక్కు	ఉమ్మ
అచ్చివచ్చు	ఇగ్గు (1-4)	ఉపాయించు
అచ్చు ³	ఇడగజెట్టు	ఉప్పారు
అచ్చుకొట్టు	ఇడిగిపోవు	ఉప్పరియు
అచ్చుదించు	ఇడిలిపోవు	ఉప్పరు
అంచు ³	ఇడుగు	ఉరగపోవు
అంచుగట్టు	ఇడులు	ఉరిగిపోవు
అడిగిపోవు	ఇదిమిపోవు	ఉరియు (1,2)
అంటగట్టు	ఇనుకు	ఉర్చిపోవు
అంటబెట్టు	ఇప్పు	ఉర్చు
అంటించు (1,2)	ఇమిడించు	ఉర్చిపోవు
అంటుపెట్టు	ఇమరు (1,2)	ఉలుచు
అంటేయు	ఇంపుకొను	ఉల్లారబోయు
అలికిచ్చు	ఇరగు	ఉల్చు (1,2)
అత్తుకొను	ఇరకొట్టు	ఉమ (1-4)
అవిరించు	ఇరబరుచు	ఉరొచ్చు
అడుగు	ఇవబోయు	ఉర్చు (1,2)
అద్దడిచ్చు	ఇరమెత్తు	ఉల్చు పెట్టు
అద్దరించు	ఇరసపోయు	ఉవిపోవు (1,2)
అద్దలించు (1,2)	ఇరులు	
అద్దేయు	ఇరుచు	ఎక్కడియు
అనపడు	ఇల్లించు	ఎగయు
అనుంచేసుకొను	ఇరగొట్టు	ఎగదేయు
అమరు	ఇల్లించు	ఎగజెట్టు
అమిరిపిచ్చు	ఇరిపోవు	ఎత్తగట్టు
అంపుకొను	ఇర్కొక్క	ఎమ్మెత్తు
అలుకు	ఇసురు ¹	ఎరిపెకొక్క
అలుము		ఎర్రజేయు
అల్లు		ఎర్రగొట్టు
		ఎర్రబడు
అచుకొను		ఎవరికొక్క
అను		

ఒగు (1,2)
ఒగేయు (1,2)
ఒడినింపు ఒడియు
ఒడుచు (1,2)
ఒడ్డు¹
ఒడ్డేయు
ఒదిగించు
ఒదువు
ఒప్పుకొట్టు
ఒరవకుండు
ఒరియు
ఒరువు
ఒరేయు
ఒర్రేయు
ఒలుగు

ఒదు
ఒవు
ఒయు
ఒరబెట్టు

కదగడుచు
కనువు
కమ్మించు
కరిపిచ్చు
కరుచు
కరువు

కరచ్చబెట్టు
కరుకొట్టు
కలిగుమ్ము
కలదొక్కు
కలవగొట్టు
కలబెట్టు
కలవారంచేయు
కలుపు
కసురుగొట్టు
కాగించు
కాగు¹ (1,2)
కాపుకొడుగు
కావు¹

కుక్కపెట్టు

కుచ్చు¹
కుంచు
కుట్టుపోడుచు
కుత్తు¹ (1,2)
కుదించు
కుదులు
కునుకు
కుంతుకొను
కుమ్ము
కుమ్మేయు
కుచ్చు
కుళ్లగించు
కుారుచు
కుార్చొను
కుసుబెట్టు
కీరు
కొంచపోవు
కొట్టు
కొండపోవు
కోచు
కోడిచ్చు
కోడు
కోపిరికొట్టు
కోలమేయు

గదబిడచేయు
గడాయింపు
గడెకాలు
గడేయు
గణితంకట్టు
గయబెట్టు
గలిబలిచేయు
గావుజేయు
గుచ్చు (1,2)
గుంజు¹ (1,2)
గుటాయింపు
గద్దలించు

గుద్దిపిచ్చు
గుప్పించు
గుమాయింపు
గుంపెనేయు
గుమ్మించు
గులకరించు
గులగించు
గుల్లెట్టు
గువ్వించు
గేడిచేయు
గేటు
గొచ్చెట్టు
గోకు
గోడు³
గోడెట్టు

చదరపడు
చదిరించు
చద్దలించు
చప్పుడుచేయు
చరిపించు
చరుము
చాదు
చిట్టకొట్టు
చిట్టు
చిముడు
చిలకరించు
చివ్వు
చీకిరించు
చీరు
చీల్చు
చీల్చగొట్టు
చెక్కరించు
చెమాయింపు
చెరుగు²

చెలుగు
చెలుపు
చేదు
చొచ్చు
చొరగొట్టు

జోడించు
జోర్పు

తెవ్వ
తేడు
తేము

కొగించు
కొగేయ
కొగ్గు (1,2)

కొంగడబెట్టు
కొంగొమ
కోగు
కోము (1,2)
కోర్పు
కోవు
క్రోవు

జగిలిపోయి
జజ్జావకొట్టు
జజ్జుకొట్టు
జతచేయి
జబురు
జమచేయి
జమాయించు (1-4)
జములుకొను
జములుచేయి
జల్లించు
జల్లిపోయి
జల్లు
జవుకు (1,2)
జవ్వు
జాజుచేయి
జానల్తగుజ
జావితానేయి
జిగజారు
జిగురు²
జిల్లిరేయి
జిబురు
జిబురుకొను
జివురు
జివ్వు
జుడాయించు
జువురు
జూరు
జొరగొట్టు
జొర్రగొట్టు
జోకు
జోడాయించు

తగరేయి
తగులు¹
తట్టు¹ (1-4)
తట్టుగట్టు
తడవగొట్టు
తడేరు
తడ్చు
తండియబెట్టు
తరుము
తరిగబెట్టు
తలుగు¹
తవ్వ
తాటించు
తాపించు
తాపు
తాయ (1,2)
తాల్చు
తికబెట్టు
తికవేయి
తిక్కబెట్టు
తిక్కు (1,2)
తిప్పు¹
తింపు
తియ్య
తిలమలపెట్టు
తివ్వ
తిరు
తురుము
తుగు²
తెవ్వకొట్టు
తెవ్వ
తెవ్వకొమ

దగాయించు
దంగిపోవు
దట్టవడు
దట్టించు
దజాయించు
దబ్బు
దమాయిల్లము
దమ్ముకొమ
దరుకొమ
దల్లు
దనాయించు
దప్పిపోవు
దాపెట్టు
దాయ
దారంగట్టు
దారమేయి
దారంపట్టు
దిగిడు (1,2)
దిగిడికొమ
దిమ్మిగించు
దుబ్బుచేయి
దులగొట్టు

దుసికిపోవు
దేవు
దొణిగిపోవు
దొలుచు
దొవ్వు
దోగు
దోచు (1,2)
దోయించు
దోలిపించు

నడిపించు
నప్పు
నరుకు
నాకిచ్చు
నాగు
నాటు¹ (1,2)
నాదు¹
నానించు
నాన్ను
నిగు
సురువు
నుసిగగు
నూలుచు
నెమ్మకొను
నెరువు
నెరుము¹
నెర్రకొట్టు
నెల్లయు
నేము
నేయు
నొల్లు
నొసలివిచ్చు

పగులు²

పడుకేయు

పొడించు

పొత్తుకొట్టు

పత్రించు
పనపనబోవు
వన్ను¹
పర్రలిడుచు
పర్రిడు
పర్లించు
పలకతీర్చు
పలుగు¹
పాదు⁴

పాలుగట్టు
పిడచగట్టు
పిడుచు
పినెట్టు
పీకు
పుడ్చు
పునుకులు
పునుగు
పున్ననిచ్చు
పున్నేయు
పురమాయించు
పురిబెట్టు
పుర్రు²
పులబెట్టు
పులుము
పూడుకొను
పూడ్చగొట్టు
పూడ్చు
పూణ్ణు
పూను
పూరిపెట్టు
పెంచు

పెండిచ్చు
పెండెకట్టు²
పెదిలిపోవు
పెరుకు
పేము¹
పేర్పు²

పేలికతొక్కు
పొటికపెట్టు
పొనకు
పొందిచ్చు
పోలికచేయు
పోల్చు (1,2)
పోసకపోవు

బద్దలించు
బంతిగట్టు
బందంజేయు
బందించు
బందుచేయు
బమ్మబమ్మలగు

బలిచ్చు
బలించు
బల్లించు
బిగవగట్టు

బిగిచ్చు
బిగించు
బిర్రేయు

బీటవారు
బుటవారు
బులుము

బూర్చు
బెడియు
బెత్తాయించు
బెనకు
బెరికేయు
బేకు

బేయు (1,2)
బేసుకొను
బొజ్జేయు
బొట్టప్పచెప్ప
బొత్తరిచ్చు
బొత్తికిచ్చు

బొలబొలగు

బోట్లచ్చు

బోడపడు

బోపిచ్చు

భరాయిండు

మక్కపెట్టు

మక్కు² (1,2)

మగ్గు

మట్టగిచ్చు (1,2)

మట్టబెట్టు

మట్టు⁷

మరాయిండు

మండిగట్టు

మండిదొక్కు

మదాయిండు

మద్దించు

మనగకొట్టు

మన్ను²

మలుచు

మల్పుజేయు

మసులుకొను

మాగు (1,2)

మాటు³

మాలుబెట్టు

మిలాయిండు

ముక్కునిచ్చు

ముగ్గుపోయు

ముచ్చిపోవు

ముట్టబెట్టు

ముద్దించు

మునకేయు

ములుము

మెట్టుకొచ్చు

మెడుగు²

మెడ్డాయిండు

మెత్తు

మెడుగు

మెదువు²

మెరుగు²

మెలుపు

మెసులు

మేగు

మైకు

మొకంకొట్టు

మొకంచేయు

మొకమాయచేయు

మొర్రేయు (1,2)

మొలుచు

మొలుపు

మోటిచ్చు

మోటియించు

మోరబెట్టు

రగడాయిండు

రగలబెట్టు

రవ్వుకొట్టు

రగిలించు

రలుగు

రాకు

రాకొను

రాజు

రాడు

రాపాడు

రుజు

రుద్దు

రువ్వకట్టు

రువ్వ

రువ్వ

రూపుజేయు

రెతిసియు

రెను

లగాయించు

లంకించు

లతారించు

లాగు

లాజు

లాడు

లాపట్టు

లెగుచు

లెయ్యుమంటు

లేకొను

లోటిదుచు

లోడేయు

వడదిప్పు

వడబెట్టు

వడజోయు

వడవేయు

వత్తు

వత్తు

వత్తు (కొను)

వలిదిప్పు

వాను

వారేయు

వానగొల్పు

వానవుచ్చు

వానవూయు

వానపోయు

వాపాలువడుపు

విచ్చిపోవు

విచ్చు

విరజు

విరుచు

వేర్పు

వొరబెట్టు

వొరేయు

శోధించు

సదరు
సచిరిచేయు
సదురు
సరిపెట్టు
సరుదు

సాపను
సాటచేయు
సుకారించు
నెట్టగు

సేనుచేయు (1,2)
సొప్పపెట్టు
సొరుగు² (1,2)
సోలు² (1,2)

12. పరిష్టం : ప్రాంతీయపదజాలం

అగ్గికాలం
అగ్గులకాలం
అంగు
అజారు²
అజాపాయి
అడగుమాదం
అద్ది
అద్దె
అనుకనురు
అందనం
అందాజు
అందాపు
అందాసు
అందీకం
అయ్యటం
అలకం
అలగాఅలగా
అలాకం
అల్కి
అవతం
అనును

ఆరా²
ఆరుదల
ఆరుపదును
ఆసామి
ఇగి
ఇంగ
ఇంగులం
ఇచ్చిలం
ఇంచి²
ఇంచుమించు
ఇలారం²

ఈడిక
ఈసుపు
ఈనాం
ఈస
ఈసంతం

ఉజా
ఉజాయింపు
ఉత్త
ఉద్ద
ఉంట¹
ఉంట²
ఉండ¹ (1,2)
ఉరారు

ఉబ్బెత్తు
ఉరాకు
ఉరామరిక
ఉరువ
ఉరువు (1)
ఉరుసుట్టా
ఉలాస
ఉలువు²
ఉల్కం
ఉసువు
ఉవిరి (1,2)
ఉబిత
ఉసుబోయినవాడు

ఎక్కవ
ఎక్కుడు
ఎగుడు
ఎచ్చివచ్చి
ఎచ్చు
ఎడం
ఎండాకాలం
ఎండుకయ్య
ఎత్తరం
ఎదురు¹
ఎదురుమడి
ఎనిం
ఎయ్య

ఎర్రపొద్దు
ఎల్లవాలు
ఎస (1,2)
ఎసలు (1,2)

ఏకైక్య
ఏటవాలు
ఏను (2)
ఏనొంపు
ఏరు¹
ఏరొంపు
ఏలొంపు
ఏస¹ (1,2)
ఏస²

ఒంచె²
ఒంజి
ఒడ్డు²
ఒడ్డు⁴
ఒండు²
ఒది
ఒడ్డికరం
ఒయిలు
ఒరట
ఒర్ర
ఒల
ఒర్రే లొర్రేలు

ఒడ
ఒర
ఒరొంపు
ఒలొంపు

కక్కసట
కంగాలు
కచ్చా
కటువు

కట్నం
కణిసి
కండువా
కదం
కనాకట్టు
కనాకట్టు
కంక¹
కందివి
కందీల
కన్నం
కన్నాం
కన్ను¹ (1)
కన్ను¹ (2)
కమ్మరిగొడుగు

కల్పడం
కల్లి
కవిలు
కనపిస
కనువు
కానా¹ (1)
కావెం
కావుదవం
కాపావం
కామందు
కాయపోష్ట
కావం
కొయి
క్కిరగ్గి
కుంగుచంగు

కుంచకట్ట
కుట్ట
కుండు¹ (1,2)
కుండు² (1,2)
కుడులు¹ (2)
కుంక
కుండు²
కుండు³

కుప్ప (1,2)
కుల్లా²
కువ్వ¹
కురింగ్
కురుమట్టు
కులి
కైకలం
కైలు³
కొక్కు²
కొంట
కొప్పెర²
కొయ్యకాలు
కొరవడి

కొళ
కోడిగ
కోత
కోవ్వ³
కోరడి
కోరు²
కోలు
కోపి
కొమ

గగ
గగలు
గగులు
గజ్జ
గంజీ
గంజా
గటవు
గట్టు³
గడకా
గడుమ
గడ్డ¹ (1-4)
గడ్డ⁴
గడ్డ⁵

గడ్డవతు

గడ్డవతు

గడ్డిమేటు

గడ్డిగట్ట

గడ్డిగాదం

గంపి

గండె

గంత¹

గంపతరం

గరుపు²

గరుగు²

గర్భమెత్తు

గలక (1,2)

గల్ల

గవరగవర

గాటు (1,2)

గాడ్పు

గాలి¹

గాలి²

గాలికసురు

గాలిదెబ్బ

గాలివంపు

గాలిసురు

గిమ్ము

గిర్ర

గుజ్జు⁴

గుంజు²

గుడి²

గుడి³

గుడ్డిబొడ్డి

గుండు⁵

గుండూరు

గుండ్రం

గుండ్రు

గుత్త

గుత్తం

గుదలం

గుడి²

గుడ్డు¹

గుంత (1)

గుమ్ము²

గురుజ

గృహస్థుడు

గెరె⁹

గేటగోరు

గొద్దెర

గొయ్య¹

గొయ్యి

గొరిగ

గోతి

గోయి

గోలీ

గోలు (2)

చక్కన

చక్కం

చదరం¹

చదాటు

చదును

చప్పట⁴

చల్లకాలం

చాయ

చిక్క

చిక్కం²

చిక్కుతాళం

చిగురు²

చించు

చిదర

చిదుగు

చిదుం

చిన్నమిటిపొద్దు

చిమటా

చిరగ్గి

చిలక²

చిలిపి

చిల్మి

చిల్ల¹

చిల్ల²

చీముపట్టినవాడు

చుక్క²

చుట్టు¹

చుట్టుగొట్టం

చుట్టుముట్టు

చుట్టూత

చుట్టూర

చుట్టూరాసులు

చుట్టేవు

చూపు

చెత్త

చెరువు

చెలమ

చేత

చేతికట్ట

చేను

చేబదను

చేసుడు

చొరవ

చోర

జడవాన

జబర

జబాబు

జంపఖానా

జమ్మున

జవాబు

జవ్వ¹

జాగా¹ (1,2)

జావు²

జాప్రా

జామారు

జామీను	కరేక	కోజ
జాయింటు	కవిరి	కోడకం
జాస్తి	కవ్వడు	కోలకం
జిగట (1,2)	కప్పు ³	
జిగి (1,2)	తాకుడు	
జిగిమానం	తార్ బల్	రక్క
జిగురు ¹ (1,2)	తాళం	దండ్రి ³
జింకం	తావు	దప్ప
జినికి	తిన్నం	దపా
జివట (1,2)	తిరగింపు	దమ్మ
జీలుపాకం	తిరుగోల	దతివేద
జారుకు	తిలమల్ర	దలం
జేడుపాకం	తీగ (శీ)	దలవరి
జోగా	తీచటం	దావా
జోదు	తీత	దిగుడు
	తీరు ³	దిగుమాల
	తీర్పు (1,2)	దిగం
డగ్గు	తుక్కు	దిక్కు ¹ (1)
డిక్కు	తుక్కుదూగర	దుడ్డు ¹
దొంక	తుండ	దుడ్డు ³
దొల	తులి	దుమ్మ
దొల్ల ¹	తుకం ²	దుమ్మారొడవరం
	తుటు	దుల
తకిమా	తుెడు	దువ్వ
తగలు	తెరగుడ్డ	దువీ
తగులు ¹	తేటు	దుమ్మడి
తగుమానం	తేలపు	దుల
తగ్గులు	తేప	దులి
తట్టు ³	తొక్కిడి	దువీ
తడవ	తొడం	తొడ్డు ¹ (1,2)
తండా	తొర (1,2)	తొలి
తండి	తొల (1,2)	తొల (2)
తతిమ్మ	తొల (1)	తొలి
తత్తురుబుత్తురు	తొల్ల (1)	తొల్ల ²
తవి	తొల్ల	తొల్లము
తరాకు	తొలు	తొర
తడుం	తొన్	తొన్
తలు	తొన్	తొన్

నకాముకా	నుసి	పాతాళగిరిగి
నకాముకాల	నుసిమి	పాతు ¹
నక్కా	నెర్రె	పాతు ²
నగ్గు	నేరు	పాది ¹
నగ్గ (1)	నోవు	పాది ²
నజ్జ	నోలాట	పాది ⁴
నడిగాల		పాదు ¹
		పాదు ²
నడిజాల	పక్కిరిబిక్కిరి	పానుగొట్టంరాయి
నడితరం	పక్కిరౌతు గిక్కిరౌతు	పానువాటం (రాయి)
నడిచోల	పక్త	పాయ ²
నడిపోలు	పగడ	పాయ ⁴
నడిమద్దె	పంచపాగ	పారి ²
నడిమి	పట్టు ¹	పారు ³ (2)
నడిమిద్ది	పట్టు ²	పారి ³
నడుంగల	పట్టుడు (2)	పిచ్చివలు
నడుమ	పట్టుదనం	పింజి
నత ¹	పడుగు ⁴	పిత్తడి
నదరు ¹	పతకం ² (2)	పిల్లలూబొల్లలూ
నందనామొదలు	పతలా	పిల్లాజెల్లా
నమునా	పదును	పులాగిట్టా
నయ్య	పన	పూటీ ² (2)
నస్కు	పంద	పూటు ³
నాగులజడ	పయిత్తేల	పూడ్పకం
నాజూకు	పరక ⁴	పూడ్పు
నాటు ⁴	పరజా	పూనిక (1,3)
నాటు ⁵	పరదా (1,2)	పూరా
నాదు ²	పరుజా	పూసటం
నావు	పరుపు ⁴	పెంకులుబొంకులు
నిదానం	పరువు	పెడక ²
నీడ ²	పల్లనం	పెడిచి
నునువు ¹	పల్లం	పెద్దమిటిపొద్దు
నున్న	పల్ల	పెనువు
మలిపచ్చి	పల్లం	పెరుంబొత్తు
మలిపదును	పల్లం	పెగుసు
మలుపు ¹	పాకం	పొక్క ¹
మలుపు ²	పాటు ³	పొగురు
మలుపు ³	పాడి ¹ (1,2)	పొంకడ
		పొడక

పొంటి
పొద్దుల
పొద్దు
పొద్దుగాల
పొద్దుగూకల
పొద్దుతేల
పొందువాటికం
పొన్నం
పొరాకు
పొల్లు¹
పోగు¹ (1,2)
పోసపోస
పోసుడు
పేను
- గ

బగ్గ
బచ్చ
బటువు¹
బటుగుపని
బచను
బంద
బందు³
బరాబరి
బరువు
బర్మ
బర్ర
బలవంతుడు
బలువు
బవు
బసుకు
బాజు²
బాదా
బాడిగ
బాడుగ
బాదు³
బిగివీసు

బిగింపు
బిగుతరం
బిగుమావం
బిగువు⁴
బిగ్గి¹
బింకం
బిచ్చ
బిన్నా
బియ్యన
బిరుసు
బిరివ
బిర్రు
బిసి²
బీగం
బీరువా
బుడ్డు
బూడుపు
బెజం
బెజం
బేలు
బేసవారం
బొక్క
బొక్కు
బొంగ
బొంగు²
బొట్టు²
బొడ్డె¹
బొండ
బొండి¹
బొద్దు⁴
బొసుగులు
బొంద¹
బొరక
బొరగ
బొరుగుబొరుగు

బొత్తి
బొత్తి

బొల్లు (2)

బోడి
బోడు
బోడె
బోవిపెడె

మజ్జరం
మజ్జి
మజ్జె
మజ్జ
మట్టం¹
మట్టపం
మట్టపారం
మట్టం
మడ
మడి (1)

మంటం

మదనం
మదువు
మద్ది²
మద్దె
మద్య

మర్యాదం
మర్యాతం
మమమ

మందం

మందల

మంది

మజ్జ (1,2)

మజ్జరివూరు

మజ్జాక్కుడు

మయం

మయాదం

మల¹

మలుపు (1,2)

మర్కిముడి

మూ

మసి

మసి
మసుకు
మస్సు
మాటు²
మాడ¹
మాదిరి
మాపటపొద్దు
మాపసారి
మాపు
మామూలు
మాలకదారు
మావహాల
మిర్రుపడవలు
ముద్దపాకం
ములిపొచ్చి
ముల్లెకట్టు
మెండు²
మెతక (1,2)
మెతుకు
మెతువు
మెదువు¹
మెదువు
మెనుగు
మెలి
మేడిమండలం
మేడిమలక
మేనక
మేవు
మేరువ
మొకిర
మొక్కు²
మొటువు²
మొతువు
మొదలు
మొదుము (2)
మొల⁴
మొలక

మోటు¹ (2)
మోటు²
మోడ
మోపు¹
మోపు²
మోపు³
మోపుదల
మోర
మోసు
యజమాని
యాదాకు

రచ్చకంటచి
రంద్రం
రప్పు²
రప్పుడు
రమారమి
రవన
రాందాడి
రావు
రాయిగీయి
రాయితాయి
రాయిరప్ప
రాయుడు
రావతి
రాశి (1)
రువు
రూపకం
రెవల్
రొచ్చు (2)
రోకు (2)
రొండు
రొతురట్ట
రాను
లకోటు

లగవు
లగాయతు
లంక
లచ్చివారం
లజ్జ
లబ్బ
లబ్బు
లావు (1,2)
లిమింటు
లెక్కవాడు
లెక్కాచారం
లెవలు¹
లేసు
లొట్ట¹
లొట్టె
లొండ
వంక¹
వంక²
వంకర
వచ్చ (1,2)
వచ్చటం
వజను (1,2)
వట్టం
వడయం
వడి (1,2)
వత్తుడి
వదను (1,2)
వనం
వంపు²
వమ్ము (1,2)
వరపు
వరస (1,2)
వలిపిరి
వస్త్రకాయం
వాళ్లు
వాగు

వాటం	శాపన	పాతూ
వాటం		పార
వాటం		పావుమావం
వామి	సంగటి	పారీ
వాము	సడ	పాల్పు
వాయ (1)	సత్తువ	పావుకాడు
వార ² (1-3)	సమిష్టం	పిరిమంతుడు
వారు	సమాటం	మక్త
వాల	సముద్దీ	మమాడు
వాలు ¹ (1,2)	సంసారి	మలాంకం
వాస్తు	సరాకత్తు	మవార
వాస్తువ	సరితావు	మారుమారు
వినికత్తు	సరిలెవల్	పెల్లి
వీస	సరిసాధనం	పెంయేడు
వెంటికుపు	సల్ప ²	పెల్లి
వెండు	సల్ల	పేలు
వెంపు	సల్లవావ	పేగ
వెలిపరి	సవర	పేగు
వేపు	సవరదనం	పొరంగం (2)
వైపు	సాదాసు	పొలువావ
వాద్దు	సాపు	పోక
		పోయ్

అనుబంధం - 2

చెట్లపేర్లు : వృక్షశాస్త్ర పరిభాష

(Index of Flora)

A. LATIN-TELUGU

Abutilon asiaticum tutturu

Acacia arabica adivi tumma, jāla(kāya) nalla dumma; °farnesiana tumma; °latro- num adivi tumma, gabbu tumma, jāla (kāya); °leucophloea gabbu tumma; °planiformis sālem; °planifrons adivi tumma, jāla(kāya); °suma jammi, tella caṇḍra; °sundra caṇḍra

Adenanthra aculeata jāna

Adina cordifolia kamba, daddugu, baṇḍāru

Aegiceras corniculatum guggilam

Aegle marmelos māreḍu

Aeschynomens aspera nīru jiluga; °indica tiga jiluga

Agave americana kalabanda, kittali, day- yam maṭṭa; °barbadensis kalabanda; °india, °vulgaris kalabanda

Agrostis linearis gariki, dubbu gaḍḍi

Ailanthus malabarica togara, maddi

Ajuga disticha māvira(gaḍḍi)

Alangium decapetalum, °hexapetalum, °lamarckū, °salvifolium ūḍuga.

Albizzia amara cikirēṇi; °julibrissin; °mollis ceṇcu; odoratissima cintelugu

Aloe americana, °barbadensis, °india day- yam maṭṭa; °litoralis cinna kalamanda, sīma kalamanda; °vulgaris dayyam maṭṭa

Alstonia scholaris ēḍākula pāla

Amoora rohituka sāega, sōmi

Anageissus latifolia cirmāni

Andrographis paniculata civiki velama, velama sandi

Andropogon contortus ēḍe; °muricatus aguru (gaḍḍi), iḍavali, vaṭṭivēru, vaṭṭe; °nardus kāmaṇci, kāse; °schoenanthus kāmaṇci, kāse

Anogeissus acuminata pāci

Anthocephalus cadamba kamba, daddugu, baṇḍāru

Antidesma bunis ānem (karra); °ghesacm- billa jānu-pulisaru; °pubescens pāra

Aphanamix polystachya sāega, sōmi

Apocynum frutescens, °linnoeus natiga

Arachis hypogaea nēla senaga, baḍḍa, nīru senaga

Areca catechu pōka, rakka

Arinum pratense pūli

Aristida setacea cikuru, pūlika

Aristolochia indica, °lanceolata irase.

Artocarpus integra, °integrifolia pameca

Asclepias gigantea jilleḍu

Azadirachta indica rēpa

Balsamodendra mukal guggilam

Bambusa arundinacea mullampigam; °stricta kaṇka, sādānam

Bassia latifolia, °longifolia ippa

Bauhinia sacemosa, °vauhlī aḍḍa

Beesia travancoria nānu

Blyxa octandra nācu, pākura

Bombax heptaphylla bāruga, °malabaricum bāruga

Borassus flabelliformis tāti

Boswellia glabra guggilam; °serata, °typica paraṇki

Brassia juncea kaṇkaru

Breyina patens devadara, pāṇi cōlika

Bridelia montana paṇcātātam; °retusa ānem (karra); °ramadādi, kōḍare

Butea monosperma, °superba māḍuga

Caesalpinia bonducella, °crista gann

Cajanus cajan, °indicus kandi, māḍe

Calamus fasciculatus, °rotang pānu

Calophyllum inophyllum *ponna*
 Calotropis gigantea, °procera *jillēdu*
 Cannabinus sativa *golugu*
 Cantharidin parviflorum *balasa*
 Canthium didyma, °parviflorum *balasa*
 Carissa carandus, °diffusa *karamaddi*,
karimi, *kalē-kampa*, *kila*
 Careya arborea *ūdippa*
 Caryota urens *jilugu*, *beṇḍu*
 Cassia sp. *pakir taṅgēdi*
 Casuarina equisetifolia, *cauka(cetṭu)*, *rā-*
gāla cetṭu, *sari*, *sariki*, *saruguḍu*, *sarvis*
(cetṭu)
 • Cedrela microcarpa, °toona *gāli mānu*
 Cedrus deodara *dēvadāru*, *peṭṭe cekka*
 Ceriops candollena, °tagil *gādāra*
 Ceropegia bulbosa *naltiga*
 Chloroxylon swietenia *bilugu*
 Chomelia asiatica *kommi*
 Chrozophora rottert *koḍika*
 Chrysanthemum coranarium, °indicum *cā-*
manti, *śāma*; °cicer arientinum *cenaga*
 Cinchona excelsa *kamba*, *daddugu*, *baṇḍāru*
 Cinnamonum camphora *karpūram*
 Cipadessa fructicosa *turaka yēpa*
 Citrus aurantium, °citrina, °sinensis *cini*
 Cleisanthus collinus *oḍiśa*, *koḍiśa*, *vaḍisi*
 Cleone pentaphylla *vāyilu*
 Cluyita collina *oḍiśa*, *koḍiśa*, *vaḍisi*; ospi-
 nosa *kaśsi*
 Cochlospermum gossypium *patti*
 Commiphora berryi *andugu*, *iṇḍipl*
 Cocos nucifera *kobbari*, *ṭeṅkāya*
 Coix herbata *gala gaḍḍi*
 Commiphora berryi *cilla kampa*, *cilli*
 Conocarpus latifolia *cirmāni*, *velama*
 Coraya antidysentrika *oḍiśa*, *koḍiśa*, *vaḍisi*
 Corchorus capsularia *janum*
 Cordia dichotoma *cinna nakkēru*; °monpica,
 °myna, °myxa *iriki*, *nakkēru*; °wallichii
pedda nakkēru
 Coronilla grandiflora *aviśa*
 Crataeva nurvala, °religiosa *māreḍu*

Crotalaria juncea *janum*
 Cucurbita lagenaria *ānapa*, *ānigam*; °ma-,
xima tiyya gummaḍi, *mañci gummaḍi*;
 °pepo *būḍida gummaḍi*, *būdi gummaḍi*
 Cucurma longa *pasupu*
 Cyperus bulbosus *puraka*; °dubius, °kyllin-
 gaeodes, °longus *tagaḍa tuṅga*; °rotundus
iḍavalu, *śāka tuṅga*; °spinoluses *karra*
tuṅga, *kurra tuṅga*; °tenuiflorus *gelleba*
tuṅga; °sp. *cila*
 Cymbopogon caesius *kāmañci*, *kāśe*; °cola-
 ratus *bōda*
 Cynodon dactylon *gariki*, *dubbu gaḍḍi*
 Cynosurus corocanus *tayida*, *rāgi*,
 Dalbergia arborea *kānika*; °latifolia *ibbiyi*
caegu, *jitrēgi*, *jntṭēgu*, *juṭṭēge*, *nalla*
mānu, *biṭa*
 Debregeasia longifolia, °velutina *kāraṅgi*
 Dendrocalamus hamiltonii *elti*, *jādi veduru*,
dāmbaru (kaṭṭe), *boṅgu*, *bombu*, *mēdari*
kaṭṭe, veduru; °strictus *kaṅka*, *sādanam*
 Dendrophoe falcata *bajanika*, *vaṅja*
 Derris scandens *naltiga*
 Desmodium latifolium *gāva*
 Dichrostachys cinerea *velturu*
 Dillenia bracteata *kalla ṭēku*, *ciru ṭēgu*,
sira tēgu
 Dioecia aspera *barrāṅki*
 Dioscorea esculenta *tippa tīga*
 Diospyrum ebenum, °embroyopteris, °glu-
 tinosa *ṭūki*; °melanoxylon *nalla tumiki*,
mañci gāta °tomentosa *cinta tuniki*, *tella*
gāda
 Dodoneaviscosa *kamba*, *daddugu*, *baṇḍāru*,
bandara
 Dolichos beflorus, °uniflorus *ulavalu*
 Echinochloa stagnina *bonta*
 Echites antidysentrika *oḍiśa*, *vaḍisi*; °fru-
 tescens *naltiga*
 Ehretia microphylla *barrāṅki*
 Elatea paludosa *gaṭṭi yita*

Eleusine corocana *tayida*, *rāgi*; °indica
gaṇṭe, *sajja*

Eragrostis cynosuroides *ḍabba*; °tenella
cikuru, *pūtika*

Eriodendron anfractuosum *būraga*

Eriotaena quinquelocuaris *iriki*, *nakkēru*,
batuku

Erythrina indica, °orientalis, °veriegata
mōduga

Erythroxylon aroelatum *dēvadāru*, *peṭṭe*
cekka; °monogynum *gāḍara*, *dēvadāru*,
peṭṭe cekka

Eugenia heyneana *jinni*; °jambolana *ginne*,
nērēḍi

Euphorbia tirucalli *jemuḍu*

Foernia elephantum *velaga*

Ficus ampelos *tellabariṅka*; °bengalensis
marri; °glomerata *bojja*; °indica *togara*,
maddi, *marri*; °infectoria *jiya*; °pilosa
marri; °religiosa *rāgi*; °tsiela *jiya*

Fissila psittacorum *turaka yēpa*

Fleminga stricta *gūḍa*

Flueggia microcarpa *tella pūli*

Fourcroya cantala *kittali*

Galedupa arborea, °punga *kāṇika*

Gardenia dumetorum *maṅga*

Gendarussa vulgaris *nalla vāvila*

Givotia rotteliformis *ponuku*

Gloria superba *kalapa gaḍḍa*

Glycine tomentosa *ulavalu*

Gmelina arborea *gummudu mānu*

Gossypium herbacium *patti*

Grewia asiatica *jāna*; °excelsa, °salvifolia,
cikuru, *pūtika*; °tilaefolia *errataḍu*,
kāvaṅci, *cēmanti*, *taḍa*

Guilandia bonducella *gacca*

Gyrocarpus americans, °jacquinii *poliki*

Hardwickia binata *ēpi*, *narēpi*

Helecteres isora *gubadāḍa*, *gubadāḍa*

Heteropogon contortus *ēḍe*

Hibiscus cannabinus *golugu*, *gōgu*

Holarhhena antidysentrika *oḍḍa*, *koḍḍa*,
pāla, *vaḍisi*

Holcus spictus *gaṇṭi*, *sajja*

Humboldtia unijuga *aḍḍa*

Hydrocarpus alpina *mucca tuniki*

Hymendictyon excelsum *kamba*, *daddugu*,
baṇḍāru, *bandara*

Hyperathera moringa *munaga*

Ichnocarpus frutescens *naltiga*

Imperata arundinacea *ḍabba*; °cylindrica
modima

Indigefera trita *nakkamaran*

Indigofera tinctoria *āviri*

Inga xylocarpa *iridi*, *koḍḍaṅḍuḍi*

Ipomea aquatica *balli*; °hispida *naltiga*

Isachæmum pilosum *kundena*

Isonandra candollena *koṇḍa vippa*

Ixora coccinea *kōṛaḍi*

Jasminum grandiflorum *jāṇi*; °sambac
malli

Justicia gendarussa *nalla vāvila*; °panicu-
lata civiki velama, *velama sandi*

Kydia calycina *bandiki*

Lageria vulgaris *anapa*, *āṇigan*

Lagerstroemia lanceolata, °parviflora *co-*
mnāṅgi, *penṭeku*, *penṭeku*

Lawsonia inermis *gāḷa*

Leptadenia reticulata *naltiga*

Leucas aspera, °cephalotes *nammi*

Limonia trifolia *cim*

Loranthes buddleioides, °longiflorus,
°scurrula *bajavika*, *naṅgi*

Mandarin odoratissimus *megali*

Mangifera foetida, °indica *manila*

Marijuana hortensis *marmam*

Melia azadirach *naraka*, *naraka*, *naraka*,
rakta vēpa

Memecylon edule *alli*
 Mentaptera arjuna *togara, maddi*
 Mezoneurum cucullatum *gabbu ciku*
 Milium velutina *nalla duddugu*
 Mimosa arabica *nalla dumma*; °latronum,
 °leucophloea *gabbu tumma*; °sirisha
dirsenā; °suma *jammi*; °sundra *caṇḍra*;
 °xylocarpa *iriḍi, koṇḍaṭaṅguḍi*
 Mimusops hexandra, °indica, °kauki *pāla*
 Mitragyna parvifolia *baṭṭakaniki*
 Morinda bracteata, °citrifolia, °tinctoria
kandi, togara, maḍḍi; °tomentosa *togara,*
maddi
 Moringa pterygosperma *munaga*
 Musa sapientum *ariṭi*
 Myrtus communis *alla nērēḍu*; °cuminum
ginne, nērēḍi
 Nauclea cordifolia *kamba, daddugu,*
baṇḍāru
 Nerium odorum *gannēru*; °reticulatum
 °naltiga
 Nicotiana tabacum *pugāku*
 Ochlandra travancoria *uḍumu*
 Ocimum album *kukka tulasī, tella tulasī*;
 °basilicum *bhūtulasī*; °gratissimum *nimma*
tulasī, rāma tulasī; °sanctum *kṛṣṇa*
tulasī, tulasī
 Odina wodier *gumpena*
 - *Oxalys scandens turakavēpa*
 Opuntia dellenii *kalli*
 Oryza sativa *vari*
 Palma Christi *āmudam*
 Pandanus fascicularis, °odoratissimus
mogali
 Panicum crusgalli *bonta*; °dactylon *gariki,*
dubbu gaddi; °frumentaceum *sāma*
(gaddi); °italicum *korralu*; °miliaceum
baruga; °spicatum *ganṭi, sajja*
 Parkinsonia aculeata *cima tumma, japān*
tumma
 Paspalum scrobiculatum *āraka*
 Penicillata spicata *ganṭi, sajja*

Pennisatum typhoidem *ganṭi, sajja*
 Phaseolus mungo *pesalu, minumulu*
 Phlomis esculenta *mañci tummi*; °indica,
 °zeylanica *tummi*
 Phoenix acaulis, °humilis *jittita*; °palu-
 dosa *gaṭṭi yita*; °sylvestris *ita*
 Phylanthus emblica *usiri*; °reticulatus
pulisēru
 Pinus longifolia *dēvadēru, peṭṭe cekka*
 Piper betle *tamalapāku*
 Pisonia aculeata *kañki (boṅgu)*
 Plecospermum spinosum *sālem*
 Plectonia didyma, °parviflora *balasa*
 Plumiera alba *aḍavi gannēru*
 Polyalthia cerasoides, °fragrans *cāka*
duddugu, gutti duddugu, buḍakāli. °longi-
 folia *dēvadāru, paṭṭe cekka, buḍakāli*
 Pongamia glabra *kānika*
 Posoquera fragens *peddalli*
 Premna herbacea *nēla nērēḍu*; °integre-
 folia, °tomentosa *nāguru*
 Prosopis spicigera *jammi*
 Psidium guyavu *jammi*; °pomiferum *erra*
jāma; °pyriferum *tella jāma*
 Pterocarpus bilobus, °marsupium *ēgi,*
bijāsāl
 Pterolobium indicum *tella ciki, parigi, siki*
 Pterospermum suberifolium *taḍa*
 . . .
 Randia dumetorum *maṅga*; °malabarica
peḍala; °uliginosa *paṇḍra*
 Rhamus xylocarpus *gotika*
 Ricinus communis *āmudam*
 Rottleria tictorus *iḍavalu*
 Roxburghia buccata *turaka yēpa*
 Rynchospora enum *koṇḍa tuṅga*
 Saccharum arundinaceum *ponaka*; °cylin-
 dricum *modime*; °munja *ponaka*; °offi-
 cinarum *ceruku*; °sara *āviri, rellu*; °spon-
 taneum *āviri*
 Saccopetalum tomentosum *cilka duddugu,*
buḍa duddugu
 Salvadora indica, °persica, °wightanā *jala*

Sandoricum indicum *sāga*, *sōmi*
 Sansevieria zeylanica *sāga*
 Santalum album *candanam*
 Sapindus detergens, °emaragitus *kuṅkiḍi*
 Sapium cordifolium *iriki*, *nakkēru*, *hatuku*
 Schleicheria trijuga *pulisēru*
 Schoenus articulatus *koṇḍa tuṅga*
 Schroeberia swientenoides *mokkam*
 Scilla indica *nakkanaram*
 Scirpus bispicatus *kūsi tuṅga*; °grossus *būda tuṅga*
 Scutia indica *gariki*, *dubbu gaḍḍi*
 Semicarpus anacardium *jidi*
 Sesamum indicum *nū*
 Sesbania aculeata *erra jiluga*, *mucca jiluga*;
 °grandiflora *aviṣa*
 Shorea robusta *ēpi*, *guggilam*, *nārēpi*
 Sida kirta *aḍavi tutti*; °populifolis *tutturu*;
 °rhombifolia, °rhomboidea *gubadāḍa*
 Sirium myrtifolium *candanam*
 Solanum indicum *kāsu* (*gaḍḍi*)
 Sophora interrupta *aḍavi billuḍi*
 Sorghum vulgare *jonna*
 Soymida febrifuga *sāga*, *sōmi*
 Stephegyne parvifolia *kamba*, *daddugu*;
baṭṭakaniki, *baṇḍāru*
 Sterculia urens *erra paṇaku*; °villosa *ponuku*
 Streblus asper *barrāṅki*
 Strychnos nux-vomica *eṭṭe*, *musini*; °pota-
 torum *andugu*, *iṇḍipi*, *cilla(kampa)*, *cilli*
 Stylocoryne webera *kommi*
 Stylosanthes mucronata *sālem*
 Swietenia chloroxylon *bilugu*
 Symphorema involucratum *gubadāḍa*
 Syzygium jambolanum *ginne*, *nērēḍi*

Tagetes patula *banti*

Tamarindus indica *cinta*
 Tectoria grandis *tēku*
 Tephrosia purpurea *empara*
 Terminalia alata *togara*, *maddi*; °bellerica
tāṇḍra; °berry *ēramaddi*; °chebula *karaka*
(kāya); °coriacea *inamaddi*, *enamaddi*,
nalla maddi; °glabra *togara*, *maddi*;
 tomentosa, °typica *inamaddi*, *enamaddi*,
nalla maddi
 Tinospora cordifolia *rippa fige*
 Trigonella foenumgraecum *menti*
 Typha augustata *jammu*
 Uvaria cerasoides *duddugu*; °discolor *cilaka*
duddugu, *budakali*; °longifolia *dēvadaru*
petṭe cekka; °monifera, °suberosa *cilaka*
duddugu, *budakali*
 Vallisneria octandra *nācu*, *pākura*
 Vangueria parviflorum *balasa*; °spinosa
maṅga
 Vaterica indica *dūpidi*
 Ventilago calyculata, °madraspanata *cira-*
sala
 Viscum orientale *bajanika*, *vaṅja*
 Vitex negundo, °trifolia *vāyilu*
 Webera corymbosa *kommi*; °tetrandra
balasa
 Woodfordia floribunda, °fruticosa *jāṇi*
 Wightia tinctoria *aku pāla*, *oḍisa*, *kodisa*
rēppāla vaḍiṭi; °tomentosa *teḍla pāla*, *pāla*
 Xylia dolabriformis, °xylocarpa *iriḍi*, *ko-*
ḍaṇḍuḍi, *laṅgiḍi*
 Zyzyphus jujuba *rāgi*; °occeopia *teḍla ciki*,
parigi, *siki*; °xylocarpus *goṇika*

B. ENGLISH AND ANGLO-INDIAN-TELUGU

Acacia *caṇḍra*
 Acacia, Silver-thorned *aḍivi tumma, jāla*
 (*kāya*), *tumma*
 Alaxandrian Laurel *ponna*
 Aloe, Barbadoes *kalabanda, dayyam maṭṭa*
 Aloe, Indian *kalabanda, dayyam maṭṭa*
 Aloe-plant *kalabanda, dayyam maṭṭa*
 Anjan *ēpi, nārēpi*
 Areca Tree *pōka*
 Axle Wood *cirmāni, velama*

 Babool *aḍivi tumma, jāla(kāya), tumma*
 Babul Tree *aḍivi tumma, nalla dumma*
 Bael of Bell-fruit *māreḍu*
 Bahera *tāṇḍra*
 Balsam *nīru gannēru*
 Bamboo *elti, dāmbaru(katṭe), boṅgu,*
bombu, mēdari katṭe, veduru
 Bamboo, Thorny *mullampiḍum*
 Banana *araṭi*
 Banyan *togara, maddi, marri*
 Basil, Holy *kr̥ṣṇa tulasi*
 Basil, Sacred *tulasi*
 Bastard Bead *turaka vēpa*
 Bastard Cedar, Common *gāli (mānu)*
 Bastard Cedar, of Palghat *bandara*
 Bastard Cedar, Small-capsuled *gāli (mānu)*
 Bastard Sandal *dēvadāru, peṭṭe cekka*
 Bastard Teak *mōduga*
 Beef-Wood *cauka(ceṭṭu), rāgāla ceṭṭu,*
sari, sarivi, saruguḍu, sarvis ceṭṭu
 Beef-wood, of Australia *cauka (ceṭṭu),*
rāgāla ceṭṭu, sari, sarivi, saruguḍu, sarvis
ceṭṭu
 Bengal Quince *māreḍu*
 Benteak *cennaṅgi, peṭṭeku*
 Betel *tamalapāku*
 Bija Sal *ēgi, bijāsāl*

Black Cherry *alla nērēḍu*
 Black gram *minumulu*
 Blak Plum *ginnē, nērēḍi*
 Black-plum, Willow-leaved *jinni*
 Black wood *ibbiṭi, cāgu, jīṭrēgi, nallamānu*
 Blistering Papaya, of Brazil *karamaddi*
karimi, kalēkampa, kila
 Bonduc *gacca*
 Bottle - gourd(creeper) *ānapa, ānigam,*
gummaḍi (tīga)
 Brab Tree *tāṭi*
 Brahmin Poison Nut *turaka vēpa*
 Bramble *goṭika*
 Bridal Couch Plant *bandara*
 Butter Tree *ippa*
 Bulrush *āviri¹*

 Cactus *jemuḍu*
 Caldera *mogali*
 Camel's Hay *kāmañci, kāśe*
 Camphor Tree *karpūram*
 Cane *pēmu²*
 Capsy *kāraṅgi*
 Cashew nut *jīḍi*
 Cassia Flower Tree *tumma*
 Casuarina *cauka ceṭṭu, rāgāla ceṭṭu, sari,*
sarivi, saruguḍu, sarvis ceṭṭu
 Catamaran Tree, White *ponuku*
 Chamomile *cāmanti, śāma*
 Chaste Tree, Five-leaved *vāyilu¹*
 Cherry Nutmeg, Corkey-barked (or Com-
 mon) *duddugu*
 Chick-pea *cenaga*
 Clearing-nut plant *andugu, iṇḍipi, cilla*
kampa, cilli¹
 Congo-pea *kandi, maḍḍe*
 Coral Tree *mōduga*
 Coromandel Ebony Tree *ṭūki*

Cotton *patti*
 Country Mallow *tutturu*
 Cupid's Arrow *kōrādi*
 Cuss-cuss grass *aguru* (*gaḍḍi*), *iḍavali*

 Date palm *ita*
 Deal wood *jāji*
 Dekanee Hemp *golugu*, *gōgu*, *punḍi*
 Deodar pine *dēvadāru*
 Dyeing Mulberry, Dull-leaved *kandi*,
 maḍḍe
 Dyeing Mulberry, Shining-leaved *kandi*,
 maḍḍe

 Elephant Apple *velaga*
 Elephant Rope Tree *ponuku*
 Emetic-nut Tree *maṅga*

 Fan Palm Tree *tāṭi*
 Feather-foil, Discous *oḍiṣa*, *koḍiṣa*, *vaḍiṣi*
 Feather-foil, Thorny Blue-drupe *kōḍare*
 Fenugreek *menti*
 Fever Nut *gacca*
 Fig Tree, (the Glomerous) *bojja*¹
 Fig Indian *togara*, *maddi*
 Fig Tree, Indian *marri*
 Fig Tree, the Poplar-leaved *rāgi*¹
 Fig, Wavy-leaved *jiya*
 Flame Flower *kalapagadda*
 Flame of the Forest *kōrādi*, *mōḍuga*

 Gallnut *karaka*(*kaya*)
 Gingily (seeds) *nū*
 Gourd *gummaḍi* (*tiga*)
 Gowry's Neem *turaka vēpa*
 Green gram *pesalu*
 Ground-nut *nēla senaga*, *budda vēru senaga*
 Guava Tree *jāmi*
 Gul-i-mehndi *nīru gannēru*
 Gum Gugal *guggilam*

 Harmless Nettle *kāraṅgi*
 Hary's Plant *kalapa gadda*
 Hemp Plant *golugu*, *gōgu*, *punḍi*

Hook Tree *turaka vēpa*
 Horse-gram *ulavahu*

 Indian Beach Tree *kānika*
 Indian Cherry *gimme*¹, *nērādi*
 Indian Hemp *gāḍaera*, *jannam*
 Indian Kino Tree *ēgi*, *bijāsāl*
 Indian Lilac *turaka vēpa*
 Indian Squill *nakkamarani*
 Iron-wood *alli*¹, *akupālā*, *inamaddi*, *cun-*
 maddi, *nalla maddi*, *rēppālā*
 Ivory Wood, (Ceylon) *pālā*

 Jack (-fruit) Tree *panasa*
 Jamaica Switch Sorrel *kamba daddugu*,
 bandāru
 Jaman *jāmi*
 Jasmine *malli*
 Jasmine, the Great Flowering *jāji*
 Jasmine, West Indian *kōrādi*
 Jerusalem Thorn *cina tumma*
 Jowari *jonna*
 Jujube *goṭika*
 Jute plant *jannam*

 Kaim *batia kaniki*
 Karum Timber Tree *kamba*, *daddugu*
 bandāru
 Khus-khus grass *aguru* (*gaḍḍi*), *iḍavali*
 Knot-grass *gāva*
 Kokko *dirscna*
 Kuthan *gōṭippa*

 Lance Wood, Creamy-leaved *tāja*
 Large Sebestens, Heart-leaved *hādāra*
 Laurel *inamaddi*, *cunmaddi*, *nalla maddi*
 Lemon *cinnamona*
 Lemon Grass *kamāci*, *kāci*
 Linden, Common Indian *tāja*

 Mahua Tree *ippa*
 Malabar Glory-Lily *kalapa gadda*
 Mango *maṅga*

Mangrove *mogali*
 Margosa *vēpa*
 Marigold *banti*¹
 Marking-nut Tree *jidi*
 Marsh Date Tree *gatti yita*
 Marsh Mallow *tutturu*
 Matted Hair Plant *taḍa*
 Milk-hedge *jemuḍu*
 Millet *korralu*
 Millet, Great *johna*
 Millet, (Grain) *sāma (gaḍḍi)*
 Millet, Little *ganṭi, sajja*
 Millet, Spiked *ganṭi, sajja*
 Mudar *jillēḍu*
 Mustard seed *kaṭikēru*
 Myrobolan, Belleric *tāṇḍra*
 Myrobolan, Chebulic *karaka (kāya)*
 Myrobolan, Emblic *usiri*
 Myrobolan, Yellow *karaka (kāya)*

 Neem *vēpa*
 Neem, Bipinnate *turaka vēpa*
 No-eye *kandi, maḍḍe*
 Nutmeg Tree *jāji*
 Nutmeg, Fragrant Cherry *budakali*

 Oleander *gannēru*
 Oleander, Sweet scented, *gannēru*

 Paddy *vari*
 Pagoda tree *dēva gannēru, vāḍa gannēru*
 Palmyra Palm *iṭṭi*
 Pea-nut *nēla senaga, budḍa, vēru senaga*
 Physic Nut *gaḇḇa*
 Pigeon Pea *kandi, maḍḍe*
 Plantain, (Green) *araṭi*
 Plough Root *kalāpa gaḍḍa*
 Prickly pear *kallu*
 Pride of India *turaka vēpa*
 Pumpkin *gummaḍi (tiga)*
 Pumpkin, white *anapa, anigam*
 Purple Galega *empara*

Rafter-wood, Speckle-barked *oḍiṣa, koḍiṣa, vaḍisi*
 Rain Tree *dirsena*
 Ratton *pēmu*²
 Red-wood, Coromandel *sāga, sōmi*
 Rose Apple *ginne*¹, *nērēḍi*
 Roselle Plant *sima gōgu*
 Rose Mallow, Hemp-leaved *golugu, gōgu, punḍi*
 Rose Wood, (Indian) *ibbiṭi, cāgu, jirēgi, nalla mānu*
 Roussa-grass *kāmañci, kāse*

 Sal Tree *ēpi, narēpi*
 Sandal *candanam*
 Sandal wood *candanam*
 Satin Wood Tree, the (East) Indian *bilugu*
 Scarlet Ixora *kōraḍi*
 Screw Pine *mogali*
 Sebesten, Scabid-leaved *iriki, batuku*
 Sebestens, Large *iriki*
 Serpent's Tongue *kalapa gaḍḍa*
 Shaitan Wod *ēḍāḱula pāla*
 Silk-cotton Tree *bārāga*
 Silken Rose Tree *ceñcu*
 Siris *dirsena*
 Sirisha, Fragrant *eintelugu*
 Sirisha, Single-headed *cikirēṇi*
 Sirissa, Foliated *ceñcu*
 Soap-nut Tree *kuñkiḍi*
 Spice grass *kamañci, kāse*
 Spinous Kino Tree *kōḍāre*
 Spring Bamboo (of) Central, South, West India) *mullampidum*
 Strychnine Tree *eṭṭe*
 Styrax *sāmbraṇi*
 Sugar-cane *ceruku*
 Sun Hemp *janum*
 Swallow Wort, Gigantic *jillēḍu*
 Sweet Marjorum *marmam*
 Sweet Rush *kāmañci, kāse*

 Tamarind Tree *cinta*
 Tamarisk Tree *barrañki*

Tanner's Cassia *iridi*, *koṇḍaṭaṅguḍi*, *koṇḍa*
taṅgēḍu

Teak Tree *tēku*

Thorny Babul *tumma*

Thorny Caray *balasa*

Tinian Pine *cauka* (*ceṭṭu*), *rāgāla ceṭṭu*,
sari, *sarivi*, *saruguḍu*, *sarivīs ceṭṭu*

Tobacco *pogāku*

Tooth-brush Tree *jala*²

Turmeric *pasupu*

Venteak *cennaṅgi*, *penṭaku*, *venṭaku*

Walnut, East Indian *dārsena*

Water weeds *nācu*, *pākura*

White Teak *cennaṅgi*, *penṭaku*, *venṭaku*

Wild Date Tree *ḍa*

Wood Apple *valaga*

Wooly Jacket, Heart-leaved *iriki*

Wooly Ordure Tree *ponuku*

Yon *pāci*

అనుబంధం 3

రాళ్ల పేర్లు : భూగర్భ శాస్త్ర పరిభాష

(Index of Rock-types : Geological Terms)

ENGLISH - TELUGU

Abrasive nagisī rāyi, nayamu rāyi, meru-
gguṇḍu, mōra rāyi, rāti hāṭu
Arkose lsuka rāyi

Barite / Barytes gāju vanne rāyi, muggu
rāyi

Biotite abhrakam rāyi

Blue lead abharakam rāyi

Calcite abbugulla, erra moram (rāyi), erra
rāyi, errautu, kañce rāyi, kalupu baṇḍa,
kaṇḍrāyi, kōḍi guṇḍe rāyi, gacca kāya
raṅgu rāyi, jēguru rāyi, tella nāpa rāyi,
tella morasa rāyi; tella rāyi, iēne rāyi,
nalla guṇḍu, nalla hēru rāyi, nalla rāyi,
nāparāyi (sudda), nilam cipsu rāyi,
pacca raṅgu rāyi, pandi guṇḍe rāyi,
pulagam rāyi, hāpana pacca rāyi, bonta
rāyi, bolli guṇḍu, morasa rāyi, laim sṭōnu,
simeṇṭu rāyi, sudda rāyi, sunnapu rāyi.

Calcite - Kankar abbugulla, kukkamāti-
rāyi, gajji rāyi, gaḍusu rāyi, garusu rāyi,
guḍḍu, gulaka rāyi, gulla rāyi, guvva
rāyi, gōmukku rāyi, cekka rāyi, tella
kañcu rāyi, tella poccae, tālu rāyi, borugu
rāyi, mituvu rāyi, mokku rāyi, morasa
rāyi, mōsa rāyi, sundarapu saṭṭu, sunnapu
rāuti

Calcium Spar erramoram (rāyi), errautu,
koṇḍrāyi, kōḍiguṇḍae rāyi, gaccakāya
raṅgu rāyi, jēguru rāyi, tella nāparāyi,
tella morasa rāyi, tella rāyi⁶, pacca raṅgu
rāyi, pandiguṇḍae rāyi, pulagam rāyi,
bāpanapacca rāyi, bonta rāyi, bolli guṇḍu,
morasa rāyi, laim sṭōn, simeṇṭu rāyi,
sudda rāyi, sunnapurāyi.

Carbonate of lime erra moram (rāyi),
erra rāyi¹, errautu, koṇḍrāyi¹, kōḍiguṇḍae
rāyi, gacca kāya raṅgu rāyi; jēguru rāyi,
tella nāpa rāyi, tella morasa rāyi, tella

rāyi⁶, pacca raṅgu rāyi, pandiguṇḍae rāyi,
pulagam rāyi, bāpanapacca rāyi, bonta
rāyi, bolli guṇḍu, morasa rāyi, laim sṭōn,
simeṇṭu rāyi, sudda rāyi; sunnapu rāyi

Chalk nāmam, sudda,

Charnockite kañcu rāyi, kōsu rāyi, nalla
kañcu rāyi, nalla rāyi

Chlorite-schist pacca sudda, sudda rāyi

Chrysolite titaguḍla rāyi

Clay jēguru sudda, tella bāṅkamāti, tella
sudda, vaṭṭi kṛi

Common Mica abhrakam rāyi², mōsa
rāyi

Coral pagadam

Dendrite abhrakam rāyi

Diorite nalla rāyi

Dolerite koṇḍrāyi, mēlāṅgi

Emerald pacca

Emery, grāvi nemburu rāyi, tēbū sṭōn
rāyi, rāṅgu rāyi, rāṅgu rāuti

Feldspar, Feldspath, Felspar guṇḍu rāyi¹,
pala rāyi

Flint-stone cekumāti rāyi

Gabbro nalla guṇḍu rāyi, nalla rāyi, nalla
rāuti

Galenite abhrakam rāyi

Galenite abhrakam rāyi

Graiss errarāyi, nalla rāyi

Granite erra kañcu rāyi, erra moram,
errāṅgu rāyi, kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi

kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi,
kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi

kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi,
kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi, kaṇḍrāyi

moram, tellarāyi, nalla tēnerāyi, jalapa rāyi, nalla rāyi, nalla rautu, pacci rāyi, piṭrautu
 Granite-gneiss *kaṭṭuḍu rāyi³, kaṭṭubaḍi rāyi, kaṭṭrautu, meṭlaṅki*
 Grit *isaka rāyi, kāru rāyi, bonta rāyi*
 Haematite *inaparāyi*
 Haematite-reddle *caukā, jāju, jēguru*
 Heavy Spar *gāju vanne rāyi, boraiṭ, muggu rāyi*
 Hornblende *nalla pāliṣu rāyi, mōrarāyi*
 Iron Oxide *inaparāyi*
 Kankar *abbugulla*
 Kaolinised Granite *telrāyi, merugisaka rāyi*,
 Kaolinite / Kaolin(e) *muggubiṇḍi rāyi, sudda rāyi*
 Khondalite *kaṭṭuḍu rāyi, kāru rāyi, tella rāyi, suddarāyi*
 Kidney Ore *inaparāyi*
 Laterite *erramaṭṭi, parakamiṭṭa, pōtamaṭṭi*,
 Lead Glance *abbarakam rāyi*
 Lead Sulphide *abbarakam rāyi*
 Lime Stone *erramoram (rāyi), errarāyi¹, errautu, koṇḍrāyi, kōḍiguṇḍae rāyi, gaccakāyaraṅgu rāyi, jēguru rāyi, tella nāparāyi, tella morasarāyi, tellarāyi, tēnerāyi¹, nallaguṇḍu, nalla bēnurāyi, nāparāyi (sudda), nīlam cipsu rāyi, pacca raṅgu rāyi, pandiguṇḍae rāyi, pulagam rāyi, bāpanapacca rāyi, bontarāyi, bolli-guṇḍu, morasarāyi, laimstōn, simeṇṭu rāyi, sudda rāyi, sunnapu rāyi*
 Limonite *Pīlamaṭṭi*
 Magnesium iron orthosilicate *tiṭaguḍalarāyi*
 Magnetite *gajjirāyi, gaṭṭurāyi*,
 Marble *arisili baṇḍa, errarāyi, gayirirāyi, gōdumā rautu, cakkarāyi, tella rāyi nalla baṇḍa, nākarāyi, nāparāyi, nāpa baṇḍa, parupu baṇḍa, parupu rāyi, parupu rautu, palarāyi, pāliṣurāyi, pāliṣu rautu, bakkē-rāyi, masakerupu rautu, marbul (stōn), merupurāyi, rāṇḍa, sinurautu*

Marl simeṇṭu billa
 Mica *abhrakam rāyi, maikārāyi*
 Muscovite *abhrakam rāyi, maikārāyi*
 Muscovy glass *abhrakam rāyi, maikārāyi*
 Ocher(e) *nīlam beḍḍa, pacca sudda¹, pīlma-ṭṭi (rāyi), reḍāksaiḍu*
 Ochere-limonite *paccamaṭṭi*
 Ochere-Reddle *erupu raṅgu (rāyi), jājuma-ṭṭi (rāyi)*,
 Olivine *tiṭaguḍalarāyi*
 Ooze *tellarāyi, nāmam, piṇḍi rāyi, piṇḍi rautu, pauḍarrāyi, meṭṭarāyi, muggurāyi, sudda, suddabeṭṭe, suddarāyi*
 Peridot *tiṭaguḍa rāyi*,
 Potash Mica *abhrakam rāyi², maikārāyi*
 Quartz *kaṇḥcusuddarāyi, kanikarāyi, kālpu rāyi, koṇḍarāyi, gabbirāyi, guṇḍisurāyi, palugurāyi*
 Quartzite *errāyi, ēṭirāyi, kaṇḥcu rāyi, kaṭ-ṭuḍu rāyi, kaṭrāyi, kaṇḥsa rāyi, kākirāyi, koṇḍrāyi, gabbirāyi, guḍḍirāyi, guṇḍisu rāyi, palgurautu, pulagam rāyi, bāpana-palli rāyi, suddarāyi, sunnapu rāyi*
 Quartz-Magnetite *koṇḍerāyi, gajjirāyi², gaṭṭurāyi, guṭrāyi, gōmukkurāyi, nalla rāyi, nalla rautu*
 Red Ochere *cauka*
 Sandstone *kaṭṭubaḍirāyi, panivarasarāyi, metakarāyi*
 Serpentine *nalla rātinārrāyi, paccaratina-ra rāyi, paccarāyi, moṭuvu rāyi*
 Shale *nāparāyi, suddarāyi*
 Silicon dioxide *koṇḍarāyi, gabbirāyi¹, guṇḍisurāyi²*
 Slate *nallabaṇḍa, palakarāyi, sādarāyi*
 Soap Stone *liṅgarāyi*
 Specular Iron *inaparāyi*
 Steatite *liṅgarāyi*
 Talc(um) *suddarāyi*
 Trap stone *nalla meṭal rāyi*

సవరణల పట్టిక

(LIST OF CORRECTIONS)

(a = మొదటి నిలువు వరస (first column); b = రెండో నిలువు వరస (second column);
పై. = పైనుంచి (from top); ది. = దిగువనుంచి (from bottom); పవరణలకు సంబంధించిన
సూచనలు బ్రాకెట్లలో ఉంటాయి.

చిత్రాల విషయంలో చిత్రసంఖ్య, భాగసంఖ్య నిర్దేశింపబడతాయి. అనుబంధ విషయంలో మాత్రం
నిలువు వరసలకు క్రమంగా a, b, c, అని గుర్తింపు)

పూర్వ భాగం (Introductory Part), PP i-X; 1-100

పుట, వరస	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు	పుట, వరస	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
(page & column)	(line)	(error)	(correction)	(page & column)	(line)	(error)	(correction)
i	11 ది.	seperated	separated	23 a	7 పై.	Archæo-	Archae-
	4 ది.	accultara-	accultura-			logical	logical
		tion	tion	b	6 పై.	lakṣṇam	lakṣaṇam
x b	1 ది.	406	460	82		(రంగులవరుసలో 'అక్షరాలకు' ఎడమవైపున కోస్తా ప్రాంతంలోని గుర్తింపబడ్డ కొద్ది భాగం తెలుగులో రోదిగా సవరించాల్సి.)	
13 b	13 పై.	మతీరా	మరాతీ				
	17, 18 పై.	కోయనుంచి...	(delete)				
15 b	3 ది.	రూపాంతరాలు	రూపాంతరాలకు				
18 a	15 పై.	పంచరా	పంచరా				

కోశభాగం, అనుబంధాలు (Dictionary, Appendices), PP. 1-566

2 a	14 పై.	229.1	226.1	6 a	2 ది.	అకప్పు	అక్కప్పు
3 a	18 ది.	గానుగాడి	గానుగగాడి	7 b	17 ది.	రక్షించు	రక్షించు
4 b	15 ది.	జాటరాయి	పాటరాయి	10 a	6 ది.	అతగాల్పు	అతగాల్పు
5 a	14 ది.	దూలం2	దూలాం2	12 a	15 పై.	గడివి	గడ్డివి

పుట, వరస (page & column)	సంక్తి (line)	తప్పు (error)	ఓప్పు (correction)	పుట, వరస (page & column)	సంక్తి (line)	తప్పు (error)	ఓప్పు (correction)
	16 పై.	బద్ద	బుట్ట		6 ది.	పచ్చియిటిక	పచ్చియిటికకు
15 b	3 ది.	ఆము (1).	ఆము. (1)	44 b	9 పై.	గాలగ	లాగా
16 a	2 పై.	రూ. ఆము	రూ. ఆము	45 a	11 పై.	గ్గవగా	ఎక్కువగా
	7 పై.	ఆముగోడ	ఆముగోడ	56 a	15 ది.	Ainslia	Ainslie
16 b	12 ది.	పూజీ	పూటీ	59 b	3 పై.	కమ్మి ¹	కమ్మి ² (1)
18 b	4 పై.	బుర్రబొడితి	బుర్రబొడితి			కంచి	కంది ¹
19 b	17 పై.	berryi	berri	64 a	15 పై.	బూజు ²	బాజు ²
20 b	14 పై.	ఇనమొద్దు	ఇనమొద్దు	64 b	9 ది.	చూ.చిత్రం 27.5	(omit)
21 b	16 పై.	Heart-	Heart-	65 b	16 పై.	నరుకులను	నరుకులను
		leaved,	leaved	68 b	16 పై.	ఎలకసూరుకూ	ఎలకసూరుకూ
		wooly	wooly			నాటే	మధ్య నాటే
	13 ది.	Iuga	Inga	71 b	16 ది.	కాన ¹	కాగు ¹
24 b	4 పై.	ఈసులబంది	ఈసులబంది		11 ది.	మొనరాయికట్టు	మొనకరాయి
25 b	17 ది.	పైలోడె	పైలోడె			బడి	కట్టుబడి
29 b	20 పై.	కంప.	కంప (remove full stop)		7, 6 ది.	(తె. 10. etc.)	(omit)
	21 పై.	దానికి వచ్చే	దానికి, పనికి వచ్చే		2 ది.	Ainso	Ainslie.
	21 పై.	చెట్టు ఆకు.	చెట్టు. ఆకు		1 ది.	(తె. 10. etc.)	(add 38-40, 44)
30 b	9 ది.	పర్యా. ఇనమద్ది.	చూ. పర్యా.	75 b	5 పై.	గజుల	గుజుల
		వల్ల		77 b	18 ది.	మడరాశి (1)	మడ. రాశి (1)
	8 ది.	మద్ది. చూ.	(omit)	78 a	15 పై.	బండు ¹ (1)	బండు ¹ (1)
	6 ది.	Terminalin	Terminalia		10 ది.	కొగ్గ	కొగ్గు (1)
31 a	11 ది.	ఎరువుచెడ్డ	ఎరువుచెడ్డ	79 b	6 ది.	గుల్లెట్టు	గుల్లెట్టు
	8 ది.	పీక మట్టి	పీర్ మట్టి	80 b	2 ది.	బంటి	బంటి
	4 ది.	మట్టిని	మట్టి	82 a	11 ది.	వల(యం)	వల(యం)
	3 ది.	ఉండేది.	ఉండేది (omit full stop)	82 b	14 పై.	కొక్కేం ¹ (4)	కొక్కేం ¹ (4)
31 b	11 పై.	కొడాయి.	(omit)	83 a	2 పై.	గరోడు	గరోడు
35 a	6 పై.	ఎదురు	వెదురు		3 పై.	బంకిరాయి	బంకిరాయి
36 a	14 ది.	Pterorarpus	Pterocar-	83 b	5 పై.	అద్దలించు (1)	అద్దలించు (1)
			pus	90 a	16 పై.	(omit the entire line)	
43 b	2 పై.	సవారి.	(add) బండి		19 పై.	బడ ³	బడ ³
			మీదిగూడ	91 a	2 ది.	కోడయిలు	కోడయిలు
			(after సవారి)	92 a	9 పై.	మొట్టకొంద	దొంకి మొట్టకొంద
							కింద

పుట,వరస (page & column)	పంక్తి (line)	తప్పు (error)	ఒప్పు (correction)	పుట,వరస (page & column)	పంక్తి (line)	తప్పు (error)	ఒప్పు (correction)
93 b	16 పే.	కోడ్ల ఇల్లు	కోడ్ల యిల్లు	139 a	9 ది.	చంపించ	చరిపించ
94 a	17 పే.	చేకట్టు	చౌకట్టు	142 a	14 పే.	చెత్తెం	చిత్తెం
94 b	4 పే.	ఉ.గగ్గలం	ఉ.గగ్గళం	143 b	2 పే.	<i>litoralins</i>	<i>litoralis</i>
95 a	15 పే.	నల్లగా	గుల్లగా	151 a	11 పే.	వదురుముగరం	పదురుముగరం
98 b	4 పే.	దెడెం	బేడెం	153 a	7 పే.	పూరించి	పూరింటి
99 a	5 ది.	ఐంకిరాయి	ఒంకిరాయి	155 b	4 పే.	కొండవగం	కొండగనం
100 a	6 పే.	<i>Elensine</i>	<i>Eleusine</i>	5 పే.	బిందుగ, బిందుగు	చిందుగ,	
102 b	6 పే.	(add before మొదలైనవి)	'సేచగన్నేచ' (Balsam or Gul-i-mehndi),			చిందుగు	
103 b	1 ది.	Onxy mya- rable	Onyx marble	156 b	14 పే.	చెలి ²	చెలి ²
104 b	13 పే.	గరుచిని:	గరుచిని:	159 a	13 పే.	చేదురు	చేదుర
105 a	7 పే.	లోఆలయం	లోఆయం	159 b	5 ది.	చ	చే
	9 పే.	నట్టిలు	నట్టిలు	160 a	14 ది.	పర్యా. చార్చి	పర్యా. చే చార్చి
	4 ది.	మద్య	మద్య.	160 b	11 ది.	పర్యా. చౌకట్టె	పర్యా. చౌప్పకట్టె
105 b	2 ది.	గలసా	గలాసా	161 a	11 ది.	చిత్రం	చిత్రం 173.8
109 b	13 పే.	పొడుగు, మొద్దు,	పొడుగు మొద్దు,	163 a	6 ది.	జగులు	జగులు
113 a	3 పే.	గిలవా	గిలావా	163 b	8 పే.	మెదువు	మొదుము (1)
114 a	4 పే.	gungal	gugal	165 b	4 ది.	పాసుపరాయి	పాసుపురాయి
116 a	9 పే.	గడరౌతు	గడగరౌతు	167 a	4 పే.	జల్లిం :	జల్లిండి :
119 a	16 పే.	పాడు ³	పాడు ³	17 ది.	మీద కుదించిన	మీదకు దించిన	
121 a	12 ది.	(add before the line)	మట్టితో కాని కట్టి	170 a	15 ది.	జాలకిటికీ	జాలికిటికీ
122 a	15 ది.	ఐంకిరాయి	ఒంకిరాయి	9 ది.	జాలువార్	జాల్వార్	
123 a	8 పే.	గులాబి ²	గులాబి ²	170 b	15 ది.	జిగు :	జిగి :
128 a	15 ది.	గొండితె	గొడితె	171 b	17 పే.	<i>isicla</i>	<i>tsiela</i>
131 a	10 పే.	గోడమెట్టు	గోడమెట్టు	172 a	14 ది.	జీమిమిద్ది	జీమిమిద్ది
	13 పే.	గొడు ¹ (1)	గోడు ¹ (1)	11 ది.	జీచీ	జీచీ	
	17 పే.	గొడి (1)	గోడి (1)	13 ది.	జేరుగుండె	జేరుగుండె	
133 a	14 ది.	నక్కు	(omit)	2 పే.	బడేవు	బడేవు	
134 a	17 పే.	రూ గోలు	(omit)	183 b	12 ది.	<i>sab-</i>	<i>sub-</i>
135 a	10 ది.	రొద	రోద	184 a	12 ది.	తటపగొట్టు	తడవగొట్టు
136 a	4 పే.	చట్టబద్ధ	చట్టబద్ధ	185 a	12 ది.	తంతె	తంతె
137 a	2 ది.	చదరపుపట్టి	చదరపుపట్టి	185 b	18 ది.	కోపిరార్చి	కొపిరార్చి
				186 a	3 పే.	<i>Elensine</i>	<i>Eleusine</i>
				187 a	13 పే.	తలహారా	తలహారా
				188 a	7 ది.	<i>flabelliformis</i>	<i>flabelliformis</i>
				190 a	8 పే.	జంపభావా	జంపభావా
				191 b	17 పే.	కమ్మలము	కమ్మలము

పుట,వరస (page & column)	పంక్తి (line)	తప్పు (error)	ఒప్పు (correction)
192 a	2-4 పై	(omit)	
193 a	5 పై.	తీతగుండ్ర రాయి	తీతగుండ్ర రాయి
		దర్శకం	దర్శకం
195 b	8 పై.	తరిణె	తరిణె
197 a	2 పై.	తుక్కాయ	తుక్కాయ
202 a	9 పై.	ఎర్ర మొరం	ఎర్ర మొరం(రాయి)
203 a	5 ది.	కలపచెట్టు	కలపచెట్టు
	8 ది.	తెరుగూడు	తెరుగూడు
203 b	16 పై.	ఎలకనందు	ఎలకనందు
204 a	5 ది.	tonctoria	tinctoria
206 b	14 ది.	తోగేయు	తోగేయు
207 a	2 పై.	తోడింగ	తోడింగ
	4 పై.	తోడుపు	తోడుపు
	6 ది.	దండె	దండె
209 a	16 పై.	దద్దుగు	దద్దుగు
210 a	15 పై.	టూర్చి	టూర్చి
212 a	10 పై.	ఎదురు	వెదురు
212 b	1 ది.	చెక్కగూడు	చెక్కగూడు
213 a	10 పై.	దాసబండ	దాసబండ
213 b	9 పై.	దిటి	దిట్టి
214 a	13 ది.	(add after)	విత్తనం
		గింజ	
	11 ది.	బోడి ²	బోడి ²
215 b	15 ది.	దిర్సెన	దిర్సెన
	11 ది.	దిష్ట	దిష్టి
216 b	8 పై.	దుద్దుగు	దుద్దుగు
	13 పై.	(add before)	
		Man	cerasoides.
		బుడ్డుదుద్దుగు	బుడ్డుదుద్దుగు
	15 పై.	చిల్కల	చిల్క
	11 ది.	దున్నె	దున్నె
	8 ది.	పట్టు ² (1)	తట్టు ² (1)
	6 ది.	గుండు	గుండు
218 b	15 పై.	Ubaria	Uvaria
	17 పై.	Polyathia	Polyalthia
	11 ది.	యా. దేవడి	యా. దేవడి

పుట,వరస (page & column)	పంక్తి (line)	తప్పు (error)	ఒప్పు (correction)
221 b	4 ది.	యా. దోని	యా. దోని
222 a	2-3 పై.	చూ. చిత్రం 22.6	(omit)
223 b	7 పై.	పద్దెనిమిది	పద్దెనిమిది
		అంగుళాలు	అంగుళాలు
226 a	1 పై.	కొమిరి	కొమిర
	2 పై.	కొమిరి	కొమిర
	13 ది.	నడిపందిరి	నడిపందిరి
226 b	10 ది.	పక్కన	పక్కన
		కొయ్య	నాటిన కొయ్య
227 a	13 పై.	పూతలకు	పూతలకు
230 b	2 ది.	కట్టుటకు	కట్టుకు
233 b	2 ది.	కొక్కిం	కొక్కెం
234 a	15 ది.	గొర్రెబిడ్డ	గొర్రెబిడ్డ
	3 ది.	ఒప్పు	వచ్చు
237	1 ది.	వాసం	వాసాం
238 a	6 ది.	అగ్గిమంట	అగ్గి. మంట
238 b	12 ది.	నిలువు పెంపు	నిలువు పెంపు
	9 ది.	నిలుంపాత	నిలుంపాతు
239 b	1-3 ది.	నిలువుబోట	నిలువుబోటు
243 a	5 పై.	పర్యా. పలుగుడు. యా. నెర్ర	
		బీట, పగులు	
245 a	10 ది.	పకాడి ¹ (1)	పకాడి(1)
245 b	2 పై.	పచ్చికూన	పచ్చికూన
246 a	13 పై.	రెండు	చెడు
	11 ది.	పొక	పొక్త
247 b	1 పై.	పచ్చరాయి	పచ్చరాయి ¹
248 b	14 ది.	పచ్చికూన	పచ్చికూన
249 b	5 ది.	పంచరాలు	పంచరాలు
250 b	2 ది.	యా. పట్టె	(omit)
251 b	13 ది.	పట్టెడ	పట్టెడ
		పట్టెన్ను	(omit)
	3 ది.	పట్టెన	పట్టెన
		బ. బట్టెను	బ. పట్టెన్ను.
			పట్టెను
254 a	7 పై.	పదనక	పదకన
256 b	1 ది.	పరతబొంగు	పరతంబొంగు
260 b	6 ది.	పల్లడ	పల్లడ

పుట,వరస (page & column)	పంక్తి (line)	తప్పు (error)	ఒప్పు (correction)	పుట,వరస (page & column)	పంక్తి (line)	తప్పు (error)	ఒప్పు (correction)
263 b	15 పై.	(add after) గేటు	వీధివాకిలి ; దానికున్న తలుపు	302 a	8 పై. 3 ది.	గడి బాలాంగిరి	గాడి బాలంగిరి
265 a	12 ది.	పాదరసం మట్టం	పాదరసమట్టం	302 b	4 పై.	కుంచ	కుంచె
268 a	4 పై. 15 పై. 15 ది.	పరుప్పచ్చ పరపచ్చ దీర్ఘ	పరుపచ్చ పరుపచ్చ (omit)	303 b	7 ది.	కవిపన	కనవిప
271 b	10 ది.	పిడికిటికర	పిడికిటికర	304 a	17 పై.	<i>Petrocarpus</i>	<i>Pterocarpus</i>
272 a	13 పై. 18 పై. 6 ది.	భూర్భగంలో బొంతరాయి పిరాకాసి	భూగర్భంలో బొంతురాయి పిరకాసి	305 b	3 పై. 9 ది.	రూ. బి. యి:	ఉ. బి. యి: ఉ. బి. యి
272 b	6 ది.	పెనుగాడిని	పెనుగాడిని	307 a	2 పై.	<i>lognifolia</i>	<i>longifolia</i>
273 a	7 పై. 8 పై. 13 పై. 5 ది.	పిల్లదూలం ¹ గుజ్జిదూలం పిల్లదూలం పిల్లసంచు	పిల్లదూలాం ¹ గుజ్జిదూలం పిల్లదూలాం ² పిల్లసుంచు	307 b	2 ది.	జేషు	(omit)
274 a	4 ది.	పంచరంగు	పచ్చరంగు	308 b	3 ది.	<i>Cucurb</i>	<i>Cucurbita</i>
275 b	7 ది. 5 ది.	టంగునిచ్చు పున్నేయ	టంగనిచ్చు పున్నేయు	310 a	3 ది.	<i>Sesbaniae</i>	<i>Sesbania</i>
280 b	13 ది.	(add before) బండి	చూ.పర్యా. కడిసీల	310 b	3 పై. 9 ది.	<i>india</i> 'పి'	<i>indica</i> 'C'
286 a	2 ది.	పొట్టాము	(omit)	311 a	9 పై. 13 ది.	బెంద బెంద.	బెంద బెంద (రాయి).
287 b	20 పై.	ఒద్దు	వొద్దు	2 ది.	అద్దపాప	అద్దపాప	
289 a	7 పై.	నీపోసిళ్లు	నీళ్లు పోసి	1 ది.	బడుం	బడుం	
289 b	2 పై. 3 పై.	పోవు గట్టు	వోవు గుట్టు	311 b	3 పై.	సంగడి దబ్బ	(omit)
293 b	6 ది.	<i>Dendro-</i> <i>phtho</i>	<i>Dendrophthe</i>	312 a	14 పై.	బెడేలు	బేడేలు
	5 ది.	<i>scurrulua</i>	<i>scurrula</i>	314 b	2 పై.	ఎదురు	వెదురు
298 b	17 పై. 6 ది.	<i>par flora</i> (add before) బలించు	<i>parviflora</i> , చూ.రూ. (omit)	316 a	7 పై.	బొడేలు	బొడేలు
299 a	1 ది.	బల్లం	బల	317 b	5 పై.	<i>Stagnina</i>	<i>Stagina</i>
300 b	8 పై. 9 పై. 16 ది.	బాలాంగిరి బాలాంగిరి బాదంగి	బాదాంగిరి బాదాంగిరి రూ. బాదంగి. (add before)చూ. బాదంగిరి.	318 a	10 ది.	బొందితలుపు	బొంది తలుపు
301 a	4 ది.	<i>Quartzie</i>	<i>Quartzite</i>	318 b	4 పై. 9 పై.	రకాల <i>harmilioni</i>	రకాలకు <i>hamiltonii</i>
				322 a	6 ది.	చేపే	చేపే
				324 b	9 ది.	మట్టుమార్చి	మట్టుమార్చి
				325 a	3 పై. 8 ది.	చిత్రం 93 రూ. మట్టం	చిత్రం 95 రూ. మంటం
				330 a	16 ది.	<i>shyblue</i>	<i>sky blue</i>
				331 a	16 ది.	చిత్రాలు	చిత్రాలు
				331 b	13 పై.	వాచే	వాదే
				332 b	4 పై.	తనదీ	తనాదీ
				334 a	6 పై.	పర్యా.	రూ.
				335 b	12 ది.	మిశ్రు పదవ	మిశ్రు పదవలు
				337 a	17 పై. 17 ది.	<i>Sadindutary</i> <i>kaolirite</i>	<i>Sedimentary</i> <i>kaolinite</i>

పుట,వరస పంక్తి తప్పు ఒప్పు
(page & column) (line) (error) (correction)

337 b	11 పై.	<i>Garytes</i>	<i>Barytes</i>
	5 ది	మీదకు	వంకు
339 b	1 ది.	ములుతో	మధ్యతో
340 a	4 పై.	(తె.29,(3)30)	(తె.29,30).(3)
	9 పై.	ములసాయదబ్బ	ముసలాయదబ్బ
	15 ది.	ముసుగుపట్టి	ముసుగుపట్టె
	11 ది.	ముసుగుపట్టి	ముసుగుపట్టె
342 a	15 ది.	(చూ. 32)	(కో. 32)
346 a	3 పై.	ఎర్రరాయి	ఎర్రాయి ²
	10 పై.	మెతక (1)	మెతక (2)
	12 పై.	మొటువు ²	మొటువు ²
348 a	12 పై.	మొల ¹ (1)	మొల ¹ (2)
348 b	10 పై.	రకాల	రకాలకు
	14 ది.	ఎదురు	వెదురు
349 b	8 పై.	బోలుముద్ద	మేలుముద్ద
351 a	8 ది.	మొగిలిపొట్ట	మొగలిపొట్ట
352 a	3 పై.	నల్లరాతిరాయి	నల్లరాతినారాయి
353 a	11 ది.	మొనరాయి	మొనకరాయి
353 b	7 పై.	మొగరంగోడ	మొరంగోడ
	11 పై.	ఎర్ర మొరం	ఎర్ర మొరం (రాయి)
354 a	5 ది.	పనివచ్చే	పనికివచ్చే
356 b	3 ది.	పరుమిరాళ్లను	పరువుడురాళ్లను
357 a	12 ది.	జాలు.రాయి	జాలురాయి
358 a	8 పై.	గద్దె ¹	గద్దె ²
	11 పై.	రచ్చకంబండి	రచ్చకంబడి
359 a	16 పై.	పరా.	రూ.
359 b	2 పై.	మొగుగూడు	మొగ్గగూడు
360 a	4 పై.	చౌక.	చౌక (చెట్టు).
360 b	1 ది.	Corundam	Corundum
367 b	16 పై.	కమ్మ	కమ్మి
368 a	1 పై.	ద్దెలపాయ	లద్దెలపాయ
369 a	7 పై.	లింగంబావి	లింగబావి
370 b	12 పై.	Sadimentary	Sedimentary
	18 ది.	లెనుదోరి	లెనుదోరి
372 b	11 పై.	వంక తి	వంకకతి
	3 ది.	ఒంగు ²	ఒంగు
373 a	5 పై.	ఒంపు	వంపు
	8 పై.	వంకి	వంకి ²

పుట,వరస పంక్తి తప్పు ఒప్పు (page & column) (line) (error) (correction)			
	13 పై.	బింగు	ఒంగు
373 b	5 పై.	<i>Longi,</i>	<i>longiflorus</i>
		<i>Clorus</i>	
375 b	12 పై.	నాటు(1) ⁴	నాటు ¹ (1).
379 a	15 పై.	<i>ngeundo</i>	<i>negundo</i>
	11 ది.	మొరపాక	మొరపాక
380 b	11 ది.	వాసిలు	వాసిలు
382 a	2 ది.	<i>Parrviflora</i>	<i>Parviflora</i>
382 b	8 పై.	యెదురు, వెదురు	యెదురు, వెద్రు
	11 పై.	సాధారణవాడుకలో	సాధారణంగా వాడుకలో
384 b	17 ది.	ఎంచు	ఎలంచు
	2 ది.	వన్నె	వన్నెలో
385 a	7 పై.	ఎల్లు, వెల్లి(2).	పెల్లి(2). వెల్లు.
385 b	4 పై.	<i>cinerca</i>	<i>cinerea</i>
386 a	9 పై.	రూ. ఈప	(omit)
	13 పై.	<i>Azadiracha</i>	<i>Azadirachta</i>
387 b	2 పై.	(add before) రూ. కాకం	
		చూ.	
	4 పై.	పర్యా. కాక.	రూ. కాక
		నెగ, వేడి	
389 a	9 ది.	సందడి	సంగడి
390 b	2 పై.	పర్యా. గంటి	(omit)
391 a	6 ది.	సన్నపనితాపి	సన్నపనితాపి
391 b	1 పై.	సవరిగుర్ర	సవరిగుర్రం
	2 పై.	ఒ.	పనికి
393 b	13 ది.	మంచిది	మంచివి
	10 ది.	<i>equseti</i>	<i>equiseti</i>
	8 ది.	సరిగి	సరిగి, సరివి.
394 a	10 పై.	. సరికి	(omit)
395 a	2 ది.	వేనిన	వేసిన
398 a	17 పై.	కలియంపి	కలయంపి
400 a	6 ది.	(add before) రూ. సిమ్మి.	
		జిగురు	సిమ్మెంటు
401 b	5 పై.	సిష్ట	సిష్టం
402 b	9 పై.	మురికిలాగాఉండే	(omit)
406 b	6 పై.	ఇట్కె	ఇట్కి
407 b	12 ది.	అడుగు	అగడు
	8 ది.	సలు	సజ్జ

పుట,వరస పంక్తి తప్పు ఒప్పు
(page & (line) (error) (correction)
column)

408 a 13 పై. నెలెవ నెలెవ
408 b 3 పై. నెలెం³ నెలెం
7 పై. సీనాం సీనాం
411 b 12 ది. హాకు హాకు
430 103 సాదరసమట్టం సాదరసమట్టం
106 గట్టునడుముట గట్టునమెట్ట
434 159.7 కండ కండి
445 229.1 తిక్కడి తిక్కిడి
447 250 3 మడకదుంప గుజువీట
449 261 3 కచ్చు గడ్డం
458 318.5 దొడ్డు బొడ్డు
464 b 8 పై. గుత్తపుసాల గుత్తపుసాల
467 c 4 పై. ఓసిరి ఓసిరి
468 b 8 ది. కల్మిరాయి కల్మిరాయి
2 ది. కళ్ళి కళ్ళి
469 b 8 పై. కోటిగుండె కోడిగుండె
472 b 11 ది. తుంట¹ (1,3) తుంట² (1,3)
10 ది. తుండు² (1) తుండు¹ (1)
472 c 13 పై. తెల్లబొచ్చె తెల్లపొచ్చె
473 a 7 పై. దద్దుగు దద్దుగు
474 a 8 పై. నలుపు పెంకు నిలుపు పెంకు
474 b 12 ది. పచ్చకూన పచ్చకూన
477 a 3 ది. మల్లపురం మల్లాపురం
c 11 పై. మెటక్² మెట్టిక్²
4 ది. మేలుబద్ద మేలుముద్ద
478 a 3 పై. మొక్క¹ మొక్కు¹
c 16 ది. లొట్ట² లొట్ట²
479 a 15 ది. వెంటవిల్లి వెంటెవిల్లి
480 a 19 ది. అంచ¹ (1) అంచ¹ (2)
b 7 పై. ఉపకరణాలు ఉపకరణాలు
c 3 పై. (add before) సోమి
సోమిడి
481 a 6 పై. ఎద్దులపెట్టె ఎద్దులపట్టె
b 4 ది. కను కన్ను
482 a 5 పై. కళ్ళాము కళ్ళాము
488 b 4 ది. మోలి² మోలి²
492 b 5 పై. కోటకర్ర కోలుకర్ర
7 ది. గడంపలక గడంపలక

పుట,వరస పంక్తి తప్పు ఒప్పు
(page & (line) (error) (correction)
column)

493 a 8 పై. గూవ² (1) గూవ² (1,2)
495 b 5 ది. చూకుగుండు చూగుగుండు
496 a 15 ది. చిమ్మపదుక్కి చిమ్మిపదుక్కి
14 ది. చిమ్మపవీట చిమ్మిపవీట
11 ది. చిమ్మపకరై చిమ్మిపకరై
497 a 3 పై. వల్లమత్తె వల్లమత్తె
500 a 6 ది. కవ్వాల కెవ్వాల
501 c 11 ది. ఆరుకుచెక్క ఆరుకుచెక్క
502 a 13 ది. అత్తకారి¹ అత్తకారి²
c 14 ది. ఉరుటు ఉరుటు
8 ది. ఉరుగుదె ఉరుగుదె
504 a 5 ది. కందవం కందకం
b 6 ది. కరువు పవి కరువు పవి
c 15 ది. కాంపాడుగోడ కాంపాండుగోడ
505 a 16 పై. కిరీటి కిరీటి
b 10 ది. కుర్చీదారు కుర్చీదారు
c 7 ది. కొడిమేక కొడిమేవ్
507 a 12 పై. గంచెవాటు గంచెవాటు
508 b 4 ది. గొడుగుచెక్క గొడుగుచెక్క
3 ది. గొడుగువేట గొడుగువేట
509 b 12 పై. చిట్టి² చిట్టె²
5 ది. చిలకిగడె చిలకగడె
c 7 పై. చిల్కమాటి చిల్కమాటి
511 a 14 ది. జాలువార్ జాల్వార్
512 b 5 పై. తిరుగుడువల్లి తిరుగుడువల్లచెక్క
చెక్క
8 పై. తిరుగుడువాళి తిరుగుడువాళి
513 b 13 పై. దిమ్మరాయి దిమ్మిరాయి
c 15 ది. దొండిగ దొండిగ
514 c 3 ది. వకాడ వకాడి
515 b 1 పై. వర్తె¹ (1,2) వర్తె² (1,2)
517 a 2 పై. వెడిక వెడక
12 పై. వెడిబద్ద వెడిబద్ద
8 పై. వెపుట వెపుట
10 పై. వెపాండేషమ వెపాండ్షమ
14 ది. పొగచట్టం పొగచట్టం
518 a 13 ది. బందంపట్టె బందంపట్టె

పుట వరస పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
(page & column)	(line) (error)	(correction)
c	5 ది.	బురదికమ్మి బురదకమ్మి
519 a	7 పె.	బెందాము బెండాము
	17 ది.	బేడింకట్ట బేడెంకట్ట
	8 ది.	బేన్ మేట్ రాయి బేను మేటురాయి
521 b	8 పె.	మెరకుడు మెరుకుడు
c	4 ది.	రవ్వాకులగూడు రవ్వాకులగూడ
522 c	15 ది.	వసారా ² వసారా ¹
523 a	11 ది.	వాసూరపట్టె వాసూరుపట్టె
	10 ది.	వాసూరబద్ద వాసూరుబద్ద
b	17 ది.	వెనురవ్వు వెన్నురవ్వు
c 1 పె.	1 ది.	సన్ నెటురాయి సన్ నెట్ రాయి
524 b	5 ది.	సిరల్లు సిరిల్లు
c	12 ది.	సేరే సేరె
526 a	6 పె.	కుర్చి (omit)
527 a	6 పె.	చేదుటావి చేదుడుటావి
		(to follow)
528 b	9 ది.	మందుం మడుం
529 a	2 పె.	వంగడుటావి వంగుడుటావి
530 a	9 ది.	గీటు ⁴ గీటు ⁴
532 b	7 పె.	వీదిసూల వీదిసూల
533 a	7 పె.	ఇరేవు ఇరేవు
533 c	10 ది.	జమిటు జమిటు
	9 ది.	జములు జములు
534 c	10 పె.	భాగం భాగం
537 c	9 ది.	ఎగదేయు ఎగవేయు
538 a	4 పె.	ఒడినింపుఒడియు ఒడినింపు ఒడియ
539 a	16 ది.	జానల్లాగుజ జానల్లాగు
547 a	15 పె.	పేను పేను
547 c	2 ది.	మర్కిముడి మర్కిముడి
549 a	6 ది.	పేగ ¹ పేగ ¹
549 b	17 పె.	juttagu juttagu
549 c	17 పె.	Foernia Feronia
549 d	17 పె.	nārēpi nārēpi

పుట,వరస పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
(page & column)	(line) (error)	(correction)
555 b	16 పె.	iriḍi iriḍi
556 a	13 పె.	maḍḍi maḍḍe
	16 పె.	ariṭi arati
556 b	11 పె.	devaḍeru devaḍaru
	19 పె.	paṭṭe- peṭṭe-
557 a	10 ది.	-paṇaku -poṇaku
b	6 ది.	kodiṣa kodīṣa
	3 ది.	kondatañ- konḍatañ-
		guḍi, taṅgiṇi guḍi, taṅgiṇi
558 a	3 ది.	peṇṭeku peṇṭeku
558 b	4 పె.	ginnē ginne ¹
559 b	13 ది.	iḍḍavali iḍḍavali
	5 ది.	kāṣo kāṣe
560 b	6 పె.	sæga sæga
	14 పె.	narēpi nārēpi
561 a	2 పె.	iriḍi iriḍi
561 b	5 పె.	ventēku ventēku
565 a	5 పె.	(add) boraiṭ (after) gāju vanne rāyi
	8 పె.	abharakam abhrakam
	10 పె.	kalupu kālupu
	11 పె.	kaṇḍrāyi koṇḍrāyi
	6 ది.	simenṇu simenṇu
	3 ది.	kōḍiguṇḍae kōḍiguṇḍae
565 b	16 పె.	abhrakam abrakam
	2 ది.	kāṣe rāyi kāṣe rāyi
566 a	3 ది.	palisurāyi pālīsūrāyi
	2 ది.	marbul mārbul
566 b	17 ది.	koṇḍerāyi kaṇḍerāyi
	16 ది.	guṭrāyi guṭrāyi
	14 ది.	cauka caukā
	3 ది.	liṅgarāyi liṅgarāyi